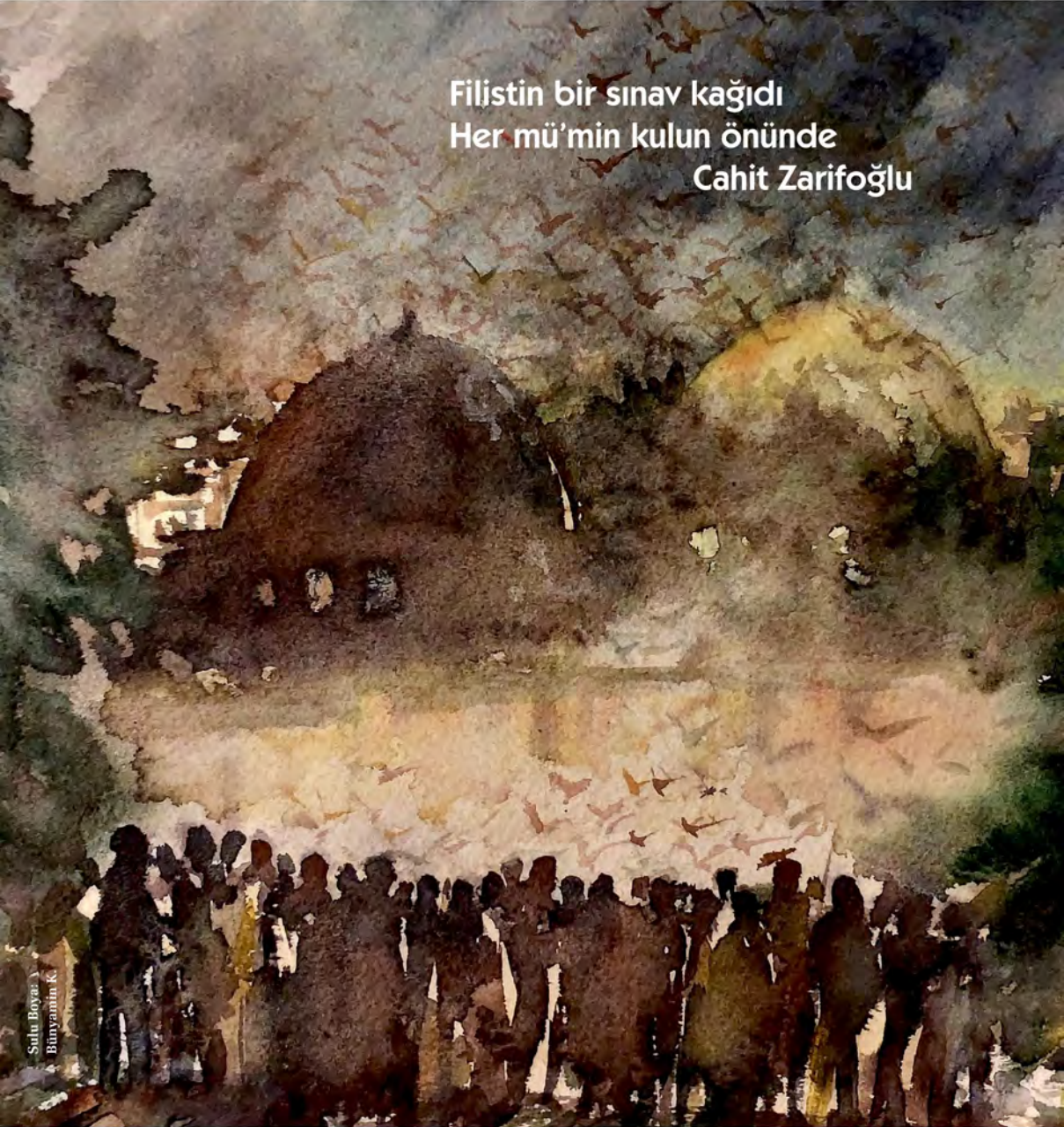

yitik söz

SANAT, EDEBİYAT VE DÜŞÜNCE DERGİSİ Yıl: 6, Sayı: 32-33 Aralık 2025/Ocak-Şubat 2026

Filistin bir sınav kağıdı
Her mü'min kulun önünde
Cahit Zarifoğlu

ÖMER ERDEM
Yıkılacak
Duvar

KONUŞAN: PEREN BİRSAYGILI MUT
İbrahim Nasrallah'la Filistin, Filistin Edebiyatı,
Filistin Romanı ve Şiiri Üzerine Bir Söyleşi

OMAR HAMMAŞ
Büyükanneemin
Sırtı

FİLİSTİN ÖZEL SAYISI

Türkiye'nin Edebiyat Şehri
Kahramanmaraş
Türkiye's
City of Literature

UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağında Türkiye'nin İlk ve Tek Edebiyat Şehri

Türkiye's
First and Only City of
Literature in the UNESCO
Creative Cities Network

H A Y I R L I O L S U N

Kahramanmaraş
Büyükşehir Belediyesi

FIRAT GÖRGEL
KAHRAMANMARAŞ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANI

yitik söz

SANAT, EDEBİYAT VE DÜŞÜNCE DERGİSİ Yıl: 6, Sayı: 32-33 Aralık 2025/Ocak-Şubat 2026

İçindekiler

ÖMER ERDEM Yıkılacak Duvar	8
MEHMET TEPE Özür Dilerim	9
MEHMET SÜMER Kan İçinde Çocuk Düşleri	10
A. ALİ URAL Bin Kamyon Çocuk El Çırparak	12
CAFER KEKLİKÇİ Gazze 2023-2024-2025	13
HÜSEYİN AKIN Hızlandırılmış Gazze Dersleri	15
ZEYNEP ARKAN Kan Kırmızı	16
EMRE DEMİR Ruhun Ruhuna	17
ŞAFAK ÇELİK Boşluğun Türküsü	19
SUAVİ KEMAL YAZGIÇ Gazze'ye Bir Gazlı Bez	21
ADEM TURAN Kanlı Fotoğraf	23
HÜSEYİN BURAK US İsmail Geldi Aklıma	24
NECİP EVLİCE Gazze'de Olmak	25
AYŞEGÜL SÖZEN DAĞ Filistin Defteri	27
YUNUS EMRE ALTUNTAŞ Şeyh Ahmet Yasin'in Rüyası	29
MEHMET YILMAZ Uzun Kederin Doğusu	31
VEFA TAŞDELEN Umuda Gülümse	32
AZİZ KAĞAN GÜNEŞ Enkaz	33
SERCAN CEYLAN Albatros	34
BAHTİYAR ASLAN Zulme Düşülen Dipnotudur	35
HÜSEYİN ÇOLAK Şiirden Mazeretler	38
İNCİ OKUMUŞ Sen Yükselirken Kanatlarınla	39
SÜLEYMAN KARACA Zeytin, Anahtar, Cenin	41
BEDRİ MERMUTLU Kirli	48
EKREM ELMAŞ Hançer	49
VAHDETTİN OKTAY BEYAZLI Kalkandır Kelime Kelime Dua	50
RECEP ŞEN Gazze'nin Talihi Kara Çocukları	51
YASİN MORTAŞ Gözyaşı Mührü	52
METİN ÖNAL MENGÜŞOĞLU Haritada Kan Lekesi	54
FATİH OKUMUŞ Gazze	61
MEHMET AYCI Kanlık	62
HACI AHMET SEVGİLİ Orta Doğu Çocukları	63
DERYA KURTOĞLU Eşikteki İnsanlık ve Kudüs	64
MEHMET EREN KOÇ Gazze'm	65
VEFÂ DÂRİ Zamanın Sivazlamadığı Bir Sirt	67
İBRAHİM NASRULLAH Açış Konuşması	70
RİFAT EL-ARİR Eğer Ölmem Gerekliyorsa	71
RAJAA GHANEM Dostumuz Savaş	72
FADY JOUDAH Taklit	73
MAYA ABU AL-HAYYAT Ishık	74
SARA SALEH Ud	75
MICHAEL ROSEN Gazze	76
İBRAHİM NASRALLAH Şehitler	77
FADVA TUKAN Yafa Kapılarında Ey Sevdiklerim	79
MAHMUD DERVİŞ "Eski Pencerelelerin Altında... Eski Yara"dan	82
SEMİH EL-KASIM Haykıracağım	83
MURİD BERGÜSİ Hiçbir Geceye Benzemeyen Bir Gece	84
BASMA HALAWA Mısır ki Hapsimin Şöhreti Şanı	86
ESMA TUBİ Asla Değerini Yitirmeyeceksin!	87
LEYLA ALLUŞ Senin Hüznünü, Bu Kasvetli Havada	89
MUSTAFA MATAR Gurbetteki Şafağa Özlem	91
TEVFİK ZİYAD Biz Yirmi İmkânsız Gibiyiz	93
MAHMUD DERVİŞ Gazze İçin Sessizlik	95
NİZAR KABBANİ Filistin'e Giden Tek Yol	96
MUSTAFA ALİCAN Beytül Makdis'in Hizmetkârları	99
EMİNE YİĞİT Kudüs: Meşruiyet ve Kutsiyet Arasındaki Şehir	105
CEMİLE GÖRHAN Kutsalın Nabzı Dünyanın Yarısı: KUDÜS	109
HACER YEGİN GÜNEŞ Kudüs'ün Sembolizmi: Taşta Saklı Mi'rac	113
NİHAD ABUNASSER MELİKOĞLU Tarihsel ve Güncel Yaklaşımla Gazze	119
HALİL AHMED EL-ASELİ Kudüs'ü Tanıyor Musunuz?	121

ŞEFİK MEMİŞ Türklerin Gazze'de Kazandığı Üç Zafer	126
ALİ EMRE Selahaddin Eyyubi ve Kudüs	135
MEHMET KIRTORUN İki Dünya Arasında Bir Saat: Tel Aviv'in Eğlencesi, Gazze'nin Enkazu Yıkımın Sesi, Hafızanın Fısıltısı	142
İRFAN ÇEVİK Filistin'i Kemiren Kudüs Fareleri	146
ORHAN ÂLİMOĞLU Fetih, İşgal ve Filistin'e Dair	150
CEMAL AYDIN Garaudy Filistin'de Huzur Olsun İstemişti	155
EJDER OKUMUŞ Oryantalizm ve Filistin	160
MEHMET ULUKÜTÜK Postkolonyalizmin Gölgesinde Filistin ve Gazze	166
YILDIZ RAMAZANOĞLU Edward Said: Yersiz Yurtsuz Bir Filistinli	174
ALİ HAYDAR HAKSAL İslâm'ın Kudüs'ü ve Sonrası	179
ŞABAN SAĞLIK Türkler Kudüs'e Hangi Tepeden Bakmalı	189
HİLMİ UÇAN Zeytinadağı'ndan Manzaralar: Orta Doğu, Kudüs ve Gazze	204
MUSTAFA ÖZEL Seyahatnamelerde Kudüs	210
KÂMİL BÜYÜKER Bir Yanım Kudüs, Bir Yanım Gazze -Filistin'i Kitaplardan Okumak-	217
YUNUS EMRE ALTUNTAŞ Filistin Hakkında Bilmemiz Gerekenler	223
İSMAİL KILLIOĞLU Kudüs Düşünce	229
MUHAMMED ENES KALA Kudüs ve Makdisiler	232
NECİP EVLİCE Nuri Pakdil'le Kudüs: Bir Düşün Gerçekleşmesi	237
ALİ GALİP YENER Mahmud Derviş ve Şiiri Üzerine	252
BETÜL ÜNLÜ KOCAKOÇ Filistin Direniş Edebiyatında Şiirin Rolü	256
SEMA NOYAN 7 Ekim 2023 Sonrası Edebiyat Dergilerinde Yayımlanan Filistin Şiirlerinin Değerlendirilmesi	270
İMDAT DEMİR Cesaret Niceliksel Değil, Filistinli Çocuğun Tekil İsyanıdır	284
AYŞEGÜL ÖZDOĞAN Bir Direniş Dili Olarak Filistin Hikâyeciliği	291
MERVE ŞENER Gassan Kenefâni	299
BURHAN SAKALLI Gassan Kenefâni	302
İHSAN KABİL Filistin Sineması Odağında Gazze Sorunu	304
YUNUS NAMAZ Kısa Filmlerin Penceresinden Filistin'e Bakmak	307
KONUŞAN: PEREN BİRSAYGILI MUT Karikatürist Doktor Alla Allagta ile Çizgi, Çizmek, Yürümek, Varoluş Üzerine Bir Söyleşi	310
SAMED KARAGÖZ Filistin'de / Filistinli Sanatçı Olmak	313
SELÇUK KÜPÇÜK Filistin Direnişinin Müzikal Köklerine Dair	317
MUSTAFA İSMAİL DÖNMEZ Filistin Romanında Temalar	321
İBRAHİM DEMİRCİ Filistin Romancıları ve Romanları	327
ERDEM DÖNMEZ Arif Ay'ın Kudüs Bilinci	361
ANIL ERSOY Edebiyat, Şehir ve İnsan İlişkisi Açısından Nuri Pakdil'in Denemelerinde Kudüs	366
HANİFE ÜNVER Sezai Karakoç'un Yazılarında Hareketle Filistin ve Kudüs	372
İZZET GÜLAÇAR Âkif Emre'nin Yazılarında Filistin	375
GAMZE NUR ERSÖZ Cahit Koytak'ın Şiir Dünyasında Filistin, Kudüs ve Gazze Sesi	380
MÜKERREM MERT Hasan Aycın'ın Kırmızı Çizgisi	383
MEHMET EVKURAN Kudüs, Kimlik ve Kible	388
LATİF TOKAT Filistin: İki Dünyanın Karşılaşması	392
AHMET DAĞ Sessiz Vicdanlar: Batı Felsefesinin Filistin Karşısındaki Ahlakî İmtihanı	397
AHMET EMİN DAĞ Unutmayan Kavramlar: Filistin'in Hafıza Haritası	401
SALİH CENAP BAYDAR Filistin Meselesi Bir İman-Küfür Kavgası Mı?	405
VEFA TAŞDELEN Gazze'nin Bedeni İsrail'in Ruhı	413
DURSUN ÇİÇEK Aydınlanmanın Aydınlığında Gazze'yi "Seyretmek"	420
LATİF KARAGÖZ Soykırımcının Zihni Yapısı	423
ERGÜN YILDIRIM Gazze'de Siyonist Soykırımı	428
BİLAL CAN Sosyolojik Bir Gerçeklik Olarak Sürgünlük ve Mültecilik	431
ETHEM ERDOĞAN Siyonizm: Güvenlik Arayışından Soykırıma	433
FATMA ÇİÇEK Meyvesini Tohumunda Saklayan Belde: Filistin	437
ALİ K. METİN Ateşin ve Küllerin Alacakaranlığında İnsanlığın Gazze'si	443
SALİH TUNA Kudüs Bilinci ve Hafızanın Dirilişi	447
MEHMET LÜTFİ ARSLAN İhtiyacımız Niyet Önderliğidir	449
MUSTAFA ÇİFTÇİ İsrail'i Durdurmak Türkiye'nin Tarihe ve Coğrafyaya Borcudur	452
MÜNİRE KEVSER BŞ Gazze İçin	454
ÖMER FARUK DÖNMEZ Hakikat Paradigması / Muhabbet Retoriki	459
MUSTAFA KÖNEÇOĞLU Filistin	461
SÜLEYMAN RAGİP YAZICILAR Gönünün İşgal Edilmesine İzin Verme	463

MELEK DEMİRDÖĞEN Gazze'de Çocuk Olmak	465
MUSTAFA RUHİ ŞİRİN Vatanı Çalınmış Çocukların Ülkesi Gazze ve Filistin.....	468
SELVİGÜL KANDOĞMUŞ ŞAHİN Kudüs Aşkın ve İmanın Şehri.....	475
ERDOĞAN AYDOĞAN Duvardaki Kapı	478
AHMET MELİH KARAUĞUZ 7 Ekim 2023 ve Sonrası Yaşananların Sosyal Medyadaki Karşılıkları.....	479
ERSİN ÇELİK Kelimelerle İşgal: Batı Medyasının İşgal Sözlüğü.....	490
BEDİR ACAR Sahibine Göre Atış Yapan Bir Silah	493
MEHMET ŞEKER Trump'a Haksızlık Yapıldı	494
BÜNYAMİN YILMAZ Kurmak Kime Düştü Bu Kalbi Sökülmüş Çağı?	497
FURKAN ERTEN Direnişin Üçlüsü: Çocuk, Duvar, Limon	500
KONUŞAN: YİTİKSÖZ Filistinli Yazar Abdullah Tayeh'le Okumak, Yazmak, Yaşamak, Anlamak ve Anlatmak Üzerine Bir Söyleşi	503
EROL ÇETİN Eylem Kürsüsünden Şehadete Onurlu Bir Yaşam: İzzeddin El Kassam	508
METİN ÇALI Filistin Direnişinin Kalbi: Şeyh Ahmet Yasin	511
ÖZCAN ÜNLÜ Gazze'nin Bilge Kahramanı: Yahya Sinvar	515
ÜMİT SAVAŞ TAŞKESEN Panodaki Kırmızı Beyaz Kefiye'nin Biyografisi: Ebu Ubeyde	520
YAŞAR ERCAN Direnişle Geçen Kutlu Bir Ömür: İsmail Haniye.....	525
SÜMEYYE AKPINAR Hacı Emin El-Hüseyni ve Filistin Mücadelesi.....	528
PEREN BİRSAYGILI MUT Çizgilerle Direniş: Naci El-Ali.....	530
KONUŞAN: PEREN BİRSAYGILI MUT İbrahim Nasrallah'la Filistin, Filistin Edebiyatı, Filistin Romanı ve Şiiri Üzerine Bir Söyleşi.....	535
CİHAN AKTAŞ Kıvrımlar.....	540
SADIK YALSIZUÇANLAR Filistin Ah Filistin!.....	547
NAİME ERKOVAN Bir Yatağın Biyografisi	553
AHMET SARI Deus Ex Machine.....	555
EREN BUĞDAYCI Büyük Kuşlar Küçük Kalpler	556
YAVUZ AHMET Aynı Durakta Buluşmak.....	557
AHMET ŞEVKİ ŞAKALAR Rüyaıyla Gerçek Arasında Kahramanlık Temrinleri	561
AYŞE BAĞCIVAN Umumi.....	564
ABDULLAH İPEK Kan Kırmızısı Eller	566
EMAME AKMAN HARMANCI Kıyıdaki Cıvıltı.....	569
EMEL KARAGEDİK Ninemin Elleri.....	571
İSMAİL KILINÇ Baston, Çocuk ve Umut	573
MEHMET EREN KOÇ Dünya Yolcuları.....	576
VEDAT ALİ KIZILTEPE İğne ile Hançer.....	578
ENES CAN Karpuz Kabuğundan Gemiler.....	584
GÜLÇİN YAĞMUR AKBULUT Sahipsiz Çığlık.....	587
DERYA GEZGİN Şifa Hastanesi	589
MAHMUD EBU HAŞHAŞ Ramallah Sevgilim	593
OMAR HAMMAŞ Büyükkannemin Sırtı	597
HASAN HAMİD Ümmü Mesude'nin Fırını	599
GASSAN KENEFÂNİ Hüzünlü Portakal Ülkesi.....	602
GASSAN KENEFÂNİ Sürgündeki Narenciye Bahçesinin Gölgesi.....	603
GASSAN KENEFÂNİ Gazze'den Bir Mektup.....	604
SEMİH EL-KÂSİM Kefr Kâsım Katliamı.....	608
SUMAİA MOHAMMED AHMED PA-JALAH Mahmud Derviş'in "Kimlik Kartı": Kimliğin ve Direnişin Şiiri.....	612
ALİ EMRE Hafıza İnşasına Kıymetli Bir Katkı: Kızıl Kapı.....	614
HÜNKÂR KARACA YALÇIN İbrahim Nasrallah'ın <i>Beyaz Atlar Zamanı ve Karanlığın İçinde</i> Romanları Hakkında Bir Değerlendirme	618
NİGAR GİZEM ÜNAL Gassan Kenefânî Öykülerinde Umut İsyan ve Direniş.....	623
MUSTAFA UÇURUM Yahya Sinvar'ın Filistin'i; Diken ve Karanfil.....	628
AHMET FARUK ASA İsrail'in Zihin Haritası: Siyonist Edebiyat.....	631
ÂTIF BEDİR Filistin'in Çığlığı Bir Yazar: Seher Halife	634
MUSTAFA ÇİÇEK Zeytin, Tüfek ve Şiir.....	639
RECEP AYIK "Yaşayan Şehidin Hürriyet Konserti" Abdullah Galib Bergusi'nin Eserlerine Dair Birkaç Söz.....	644
SALİH ERAYABAKAN Toprak Kokusu.....	648
M. BEHEŞTİ AYDOĞAN Süregelen Bilinç, Beyaz Cehalet ve Epistemik Teklik Bağlamında Filistin'e Dair Bütüncül Okumalar: Pappe, Finkelstein ve Shamir Üçlemesi.....	651
ALİ BAL Filistin'i Görme Biçimleri Üzerine.....	656
FATİH DEMİRDÖĞEN Yahya Sinvar'ın Kaleminden <i>Bir Mücahidin Hikâyesi</i>	661
GÖKHAN TOKATLIOĞLU Hakikate Açılan Kapı: Rüya ve Yolculuklar.....	663
ŞENAY ŞEKER Âbid Selâme'nin Hayatından Bir Gün.....	667
ERDOĞAN MURATOĞLU Yafalı Derviş'in Hikâyesi: <i>Filistin Kampında Bir Ömür</i>	669
SELİM SAĞIR Osmanlı Döneminde Basılan Antisyonist Bir Kitap: <i>Siyonizm'in Tehlikeleri</i>	672
DERLEYEN: MEHMET GÜNDÜZ Kronolojik Filistin ve Filistinlilerin Mücadele Tarihi.....	675

Soykırım Mantığı Üzerine

İnsan yaratılıştan iyilik ve kötülük duygularını içinde taşır. Bu duyguların ortaya çıkışı yerine göre öldürmek veya diriltmek şeklinde tezahür eder. Habil ve Kabil kardeşler arasındaki kavga-dan iyilik ve kötülük eylemleri insanlık tarihine bir dipnot olarak eklenir. O günden bugünlere gelen süreçte öldürmek ve diriltmek aleniyet kazanır. Akan zaman içinde iki eylemden birinin hizzasına yürümek insanın seçimi olur.

Bir insanı öldürmek Tanrı'nın yasakladığı bir eylemdir. Bu fiil, tersyüz edilmiş bir benliğin ve çürümenin ürünüdür. Bundan dolayıdır ki yer-yüzünde hâlâ kanın ve acının kol gezdiği topraklar bulunmaktadır. Suçun cazibesine kapılan insan zihni, bu gidişatın insanlığın ortak değerlerini sorumsuzca tahrip ettiğini görmek istememektedir.

Günümüzde Filistin'de yaşananlar, yalnızca siyasi bir hesaplaşma değil; insan onuruna yönelik sistemli ve bilinçli bir saldırının göstergesidir. Ölüm ve öldürme, Gazze'de günlük yaşamın sıradan bir parçası hâline getirilmiş; neredeyse bir inancın ritüeli gibi işlemektedir. Bu durum, sistemli bir biçimde bir halkı yok etme iradesinin, kimi ideolojik gerekçelerle meşrulaştırılmaya çalışıldığı bir soykırım sürecini işaret eder.

Siyonizm'in ilk dönemlerinden bu yana şehitlenen yayılmacı ve ayrımcı anlayış, bugün askerî operasyonlarla, abluka politikalarıyla ve sistematik hak ihlalleriyle somutluk kazanmıştır. Gazze'de öldürülen her çocuk, yalnızca bir bireyin değil insanlık ruhunun katledilmesidir aynı zamanda. Vicdan, insanın fıtratında yer alan şaşmaz bir ölçü olsa da bu ölçü devre dışı bırakılmış, insan, işleyen ölme ve öldürme düzeninin aparatı durumuna getirilmiştir.

yitiksoz

İKİ AYLIK SANAT, EDEBİYAT VE
DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yıl: 6, SAYI: 32-33
Aralık 2025/Ocak- Şubat 2026
Yayın türü: Yerel Süreli
ISSN: 2718-0670

İmtiyaz Sahibi

Büyükşehir Belediyesi Adına
Fırat Görgel

Yazı İşleri Müdürü

Duran Doğan

Genel Yayın Yönetmeni

Duran Boz

Yayın Koordinatörü

Harun Kadioğlu

Yayın Kurulu

Mehmet Narlı - Mehmet Özger
Selim Somuncu - Erdoğan Aydoğan
Mustafa Köneçoğlu - İnci Okumuş

Ön ve Arka Kapak Sulu Boya

Bünyamin K.

Tasarım

Salih Koca

Son Okuma

Erdoğan Aydoğan

Sosyal Medya

twitter: @yitiksoz
facebook: @yitiksozdergisi
instagram: yitiksozdergisi

Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi
İsmetpaşa Mahallesi
Azerbaycan Bulvarı, No: 25
Dulkadiroğlu/Kahramanmaraş

e-posta

yitiksoz@gmail.com

**Dergiye yazılar elektronik posta
yoluyla gönderilir. Yayımlanan yazıların
sorumluluğu yazarlarına aittir.**

Baskı

Akbaba İletişim Matbaa Basım Yayın
Tanıtım Eğitim Danış. ve Anket Hizm.
Şazibey Mah. 2. Sk. Hisar Apt. No: 10/A
Onikişubat / Kahramanmaraş
Tel: (0344) 235 40 02 - 0532 517 62 24
akbabailetisim46@hotmail.com

www.marastaedebiyat.com

Dünya kamuoyunun bu soykırım karşısındaki sessizliği, aleni bir biçimde suça ortak olma anlamına gelmektedir. Zira sükül, ikrardan sayılır. Ölüm, artık Orta Doğu'da raflara dizilmiş bir ürün gibi pazarlanmakta; kıyıma direnenlerle sessiz kalanlar arasındaki uçurum, her geçen gün daha da derinleşmektedir.

Kutlu öğretimizde/inancımızda bir insanı diriltmek bütün insanlığı diriltmek anlamını taşır. Bu nedenle, insanın öz benliğinde var olan "diriltme" eğilimini, yani hayatı ve yaşatmayı savunma bilincini yeniden hatırlamak zorundayız. İnsanlık onurunu savunmak, sadece Filistin halkı için değil; kendi geleceğimiz için de bir zorunluluktur.

Gazze'de saldırı, taarruz ve öldürmek fiili 7 Ekim öncesinden başlar. 1947-1949 yılları arasındaki Nekbe ile büyük felaket sonrası 750 bin kişi Filistin'den sürgün edilir. O günlerin Filistin'deki Yahudi nüfusu Arap nüfusunun ancak yarısı kadardır.

1967 Savaşı, Naksa yenilgisi ve sonrası ise 300 bin kişi sürülür Filistin'den. 1982'deki Sabra ve Şatilla katliamları gibi sürgün ve katliamların yaşandığı Filistin'in son yüzyılı ölümün, öldürmenin ve katliamların gündemden düşmediği bir yüzyıl olur.

O günlerden başlayarak yoğunluğunu arttırmak suretiyle devam eden soykırım, Filistinlilerin önüne iki seçenek koydu: Ya her gün ölümlerden birini seçerek sessizce yok olmak, ya

da onurluca direnerek bu hayatı tamamlamak. Gazzeliler, olanlar karşısında onurluca bir direnişi seçerek, şehadetle sonuçlanacak bir hayatı tercih etmeye devam ediyor. Onların çağın acımasız sistematiği karşısında yeniden bir diriliş çağı destanı yazmayı tercih etmeleri insandaki sorumluluk algısının çağları aşan gücünü ortaya koyuyor.

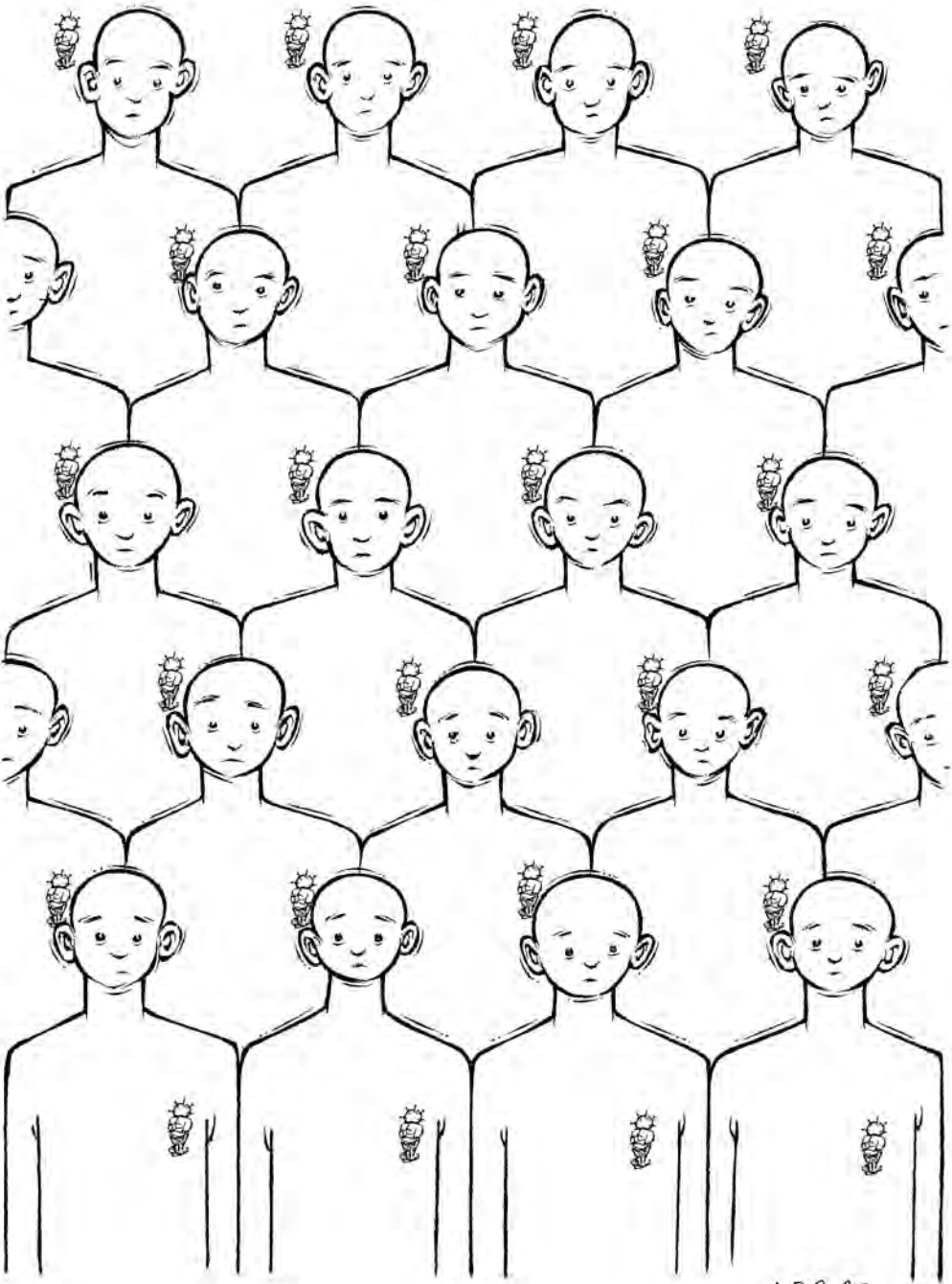
Güneşe yaklaşmanın, yeryüzünü soykırım mimarisi aygıtlarından arındırma coşkusuyla insaniliği, hakkı ve hakkaniyeti yeniden toprakla kaynaştırmak için çağdaş tiranlıkların hesabını tutan bir tanıklık pişiyor kalpte.

Bugün sağlanan ateşkes, abluka altında bombalanan Filistinli çocuklara, belki yalnızca bir anlığına bile olsa yaşama sevincini tattıracaktır. Ancak bu duraklamanın ne kadar süreceği meçhuldür. Soykırım düzeninin yeniden harekete geçmesi an meselesidir.

Yitiksöz, bu sayısıyla zamana tanıklık etme sorumluluğunu üstleniyor. Filistin sahnesinde sergilenen acımasız oyunların tutanağını ortaya koymaya çalışıyor. Büyük bir titizlikle hazırlanan "Filistin Sayısı", orada bugüne kadar yaşananların şahitliğinde, yaşanacaklara ilişkin bir bilinç ve sorumluluk inşa etme çabası içinde tarihe tanıklık etme/not düşme amacını taşıyor.

Nice güzel zamanlara tanıklık edecek sayılarda buluşmak dileğiyle...

YİTİKSÖZ

6.9.2025
Hajar)

| ÖMER ERDEM

yıkılacak duvar

kelimeler silahlardan büyüktür
zeytin ve gözyaşı toprağıdır aşkın
çocuklar yaşamak için doğarlar
israil denizin suyu tuzdandır
tuz nasıl ayrılmazsa sudan
sen de sökemezsin insanı insanlıktan

kelimeler ölümden de büyüktür israil
bizim gözlerimiz nasıl bakarsa
öyle bakar kelimeler senin suçlarına

sen ekmek çaldın israil
sen çarşıdan üzüm çaldın
çocukların burnundan oksijen
tüpü çaldın

sen ömrümüzden hayat çaldın israil
kudüsü çaldın zeytindağını çaldın
elhalili çaldın beytlehemi çaldın
senin çalmadığın ne var israil

biz buradayız israil
silahsız yumruklarımız ve sesimizle
madem durmayacaksın israil
uyku haram bize
senin suçlarını unutmak haram
boşuna ağlayıp durma o duvarın
önünde
sen artık yıkılacak bir duvarsın
israil ...

| MEHMET TEPE

Özür Dilerim

Sana ölümsüz bir şiir yazmak istiyorum
Oturma odası tarafından esen serin rüzgârlar
Denizlerin suyu, köpüğü, tuzu gözyaşlarının
Ablanın uzakta kalmış sesi babanın elleri
Olan bir şiir yazmak istiyorum

Cuma akşamları sana bir resim yapmak istiyorum
Kıyıları düz, dalgaları gözlerinden bir işaret olan
Yan yana gelip dayayarak sırtımızı bir zeytin ağacına
Duvarları yeşil, siyah kırmızı olan bir bahçe almak istiyorum sana

Yarım kalsa da hayatlar bir ülke almak istiyorum sana
Avuçlarımda hınçla dönen kardeşlerinin kibrini
Savurmak istiyorum sizin evin balkonuna

Özür dilerim bir resim çizemedim sana
Evinizin orada bombalar bir çukur açmış kalbinde
Özür dilerim bir ülke alamadım sana
Her kavgada senin yumrukların durmadan
Dövüp duruyor yan bakan kafire vatanına

Özür dilerim
Denizlerden, bahçelerden, bağlardan geçilmeyen
Bir ülkede olduğunu unutturmuşlar bize
Selam ederim ölümü gözlerinden öpen Ebu Ubeyde'ye

| MEHMET SÜMER

Kan İçinde Çocuk Düşleri

gecenin aydınlığına bakalım
köpeklerle ve ağustos böcekleriyle çın çın öten
bizim gecelerimizi havai fişekler aydınlatır
akdeniz'in güney sahilinde de böyle midir?
orada da çocuklar şehrayın gibi izler mi göğü?

çarşılarımız vardır bizim dağınık ama güzel
rengârenk sergiler ve ıslıl ıslıl vitrinler
bir bayram arefesi örneğin kımıl kımıldır
ve sesleri vardır çarşıların gürül gürül bir su
o suların içinde kırmızı sevinç balıkları
sizin de çarşılarınız var mıdır insanların gezdiği
daha geçen gün bir oyuncak bebek sevmiştiki kardeşim
bugün yatağının başına koydu annem
ne güzel çarşılar ve sokaklar
ne güzel oyunlar ve çocuklar
akdeniz'in güney sahilinde de böyle midir sahiden?

abim fırına gitti geçen pazar kucağında iki somun
ekmek dedim ben, zeytin dedi annem karpuz dedi
limon dedi portakal dedi kan dedi
bunca şeyi niçin art arda böyle ekledi
niçin durgun böyle bir pazar kahvaltısı
ağır dedi sonra her lokmanın bedeli
iki ekmeğin bedeli kaç kuruş dedim
hayır, kuruş değil kurşun dedi orda.
hiç kucağında ekmekle kan içinde bir çocuk
yerde yüzükoyun yatan bir adam
parçalanmış gövdesi elleri ve ayakları
akdeniz'in güney sahili niçin böyle kan revan?

denizin maviliğine bakalım
her gün güneşin yıkanıp yıkanıp arındığı
duru güzelliği masmavi denizin
ülken senin bir mavi denizdi orada
zeytin ağaçlarının gölgesinde büyütürdü
çiçekleri gülüşlerini o senin
geldiler yıktılar korunaksız cennetin
şimdi korku dolu geceler ve günler
şehrayin değil, meteor yağmuru değil
güdümlü savaş makineleri
değil o gökkubbe senin huzur indiren
demir kafesler içinde göğün ve göğsün
bir el boğazına yapışmış her gece
sıkarak onun sanki boğazına geçmiş dişleri
irkilerek uyanıyor bu yüzden
kan içinde çocuk düşleri

| A. ALİ URAL

Bin Kamyon Çocuk El Çırparak

bir şey oldu bin yıl düşünse gelmez insanın aklına
rekorlar kırma zamanıydı tam elli üç bin çocuk
bin kamyon dolusu çocuk damperli kasalarda
el çırparak ve şarkı söyleyerek akıyor toprağa
okullar kapandı, öğretilecek bir şey yok, hava güzel
tarihten geçer not alan kimse yok, matematik iyi
filistin denizaltıları bir amerikan zırhlısını batırdı
kimse bilmiyor bunu bu yüzden notlarımız kırık
elli iki bin artı bin tam elli üç bin eder elde var olta
denizlerin özgür olması isteğine bütün balıklar güldü
kara bir tavada kızgın yağda una bulanmışken güldü
cızırtı sandı gülüşleri şef, rokanın yanına zeytin koyarken
balıkların gözleri hiç böyle açılmamıştı eşek zeytini
yalnız balıklar görür yazmışlardı duvara yalnız balıklar
açık hava sinemasına limuzinleriyle geldiler kuyruklu
camlarını indirdiler yavaşça canlarını atarak tehlikeye
oksijen doldu içeriye birden, oksijen ve ıslak hamburger

kamyon filosunun sahibi sarı kafanın itirazı:

neyi sevdiğimi biliyorsun tabağımdaki zakkum ne garson
ben buraya balık yemeye geldim yanında roka ve zeytin
billboarddaki resmim, ağzını yırttılar buruşturup
mahrum bırakmak için sesimden dünyayı yaptılar bunu
to kill a mockingbird Batman, anladın yapıştır ağzımı
washington dolaylarından bir Jazz şarkısı söyleyeyim
içinde Gazze olmasın ağlamasın kimse acıklı filme
bankalar, oteller ve avemeler olsun, neşeli şeyler
akua parklarda kaydıraklardan suya uçsun beyaz çocuklar
damperli kamyonlardan akmasınlar karabuğday gibi toprağa
açık hava sinemasına taze vanilya kokusu yayılsın ve
kenarlarına zeytin dalları işlenmiş fularlar sarılsın boyunlara
kadınlar en azından acının resmini gösteriyor abidin perdede
what does abidin mean Batman, what does abidin mean
erkeksen, mantarlar patladığında yükselir kafanda uçurtmalar
on dakika ara billboardlar için ilan değiştirme vakti nietsche
tanrın ölmedi kayboldu müjde, dünya yeni bir tanrı arıyor

| CAFER KEKLİKÇİ

Gazze 2023-2024-2025

kimse çekmiyor kahrımı kimse çekmedi dünyayı
çekmedi yarım ayı masmavi yıldızları lebideryayı
kavgayı ben başlatmadım ben bitireceğim: her zamanki gibi
ortasındayım çatışmaların kapışmaların ortasında
ben bitireceğim içlerdeki büyük yağmayı
ben bitireceğim aradaki kuyuları aradaki taşları
telaşları aldım eve getirdim ev yok
ev yok ev sınırın öte tarafında kaldı
kaldı gazze’de kaldı hastanelerde
kaldı çocukların sevinçleri kaldı annelerin feryadı

son bir sopa son bir tahta parçası
son nefeste son nefes fırlatıldı
fırlatıldı modern batının yüzüne karşı
şarkıyı kesmiyor yahya sinvar
şarkıyı devrediyor gelecek yüzyıllara
ayağa düşürmeden kavrayışı
bugünlerden taşıyor yarınlara

yalnız başına enkazın ortasında
tanklara karşı yürüyor doktor hüsam abu safiyye
yeryüzünde tek başına kalmış çocukların
yeryüzünde tek başına kalmış çocuk doktoru
unutuyor her türlü yokluğu
meydan okuyor israil’e abd’ye avrupa’ya
kaya gibi koca yürek kaya gibi dünyaya kahırdır kahrın
dünyaya kahırdır kahraman adımların
kaç gündür seni çalışıyoruz çocuklarla anlamaya
yüzyıllarca sürececek anlamın
asırlarca metin tavrın

kanın bu kadar ucuz olduğu başka nokta var mı
var mı insanlığın düştüğu bu derekeye
her gün en az yüz şehit gazze’de
her gün binlerce canı yanmış anne
her gün milyonlarca baba benim gibi öfkeyle
yumruklarını sıkıyor kendi kendine hiddetle
yumruklarını sıkıyor kendi kendine
yumruklarını sıkıyor
yumruklarını

filistin haritası küçüldükçe küçölüyor vicdanlar
küçölüyor gözümüzde dünyanın ağababaları
küçölüyor devletler küçölüyor hükümetler
küçölüyor avrupa demokrasisi asya monarşisi amerika oligarşisi
küçölüyor arap yarımadası krallıkları
küçölüyor ortadoğu cumhuriyetleri
iki yaşındaki gazzeli çocukların gözünde
iki yaşındaki gazzeli çocuklar yüzelli yaşında
bütün devletler sığıyor cebine
bütün devletleri cebinden çıkarıyor
gazzeli bebekler bembeyaz kefenleriyle

gazze müslümanlarıdır gazze islam’ın
kardeşlerim davranın kardeşlerim davranın kardeşlerim davranın

| HÜSEYİN AKIN

Hızlandırılmış Gazze Dersleri

Gözünde çocukların parçalanıyor aynalar
Sıfırdan başlıyor vicdan, ağlamak sıfırdan başlıyor
Yarın okullar açılacak, derslere girecek tarih
Soykırımın tarihi yine sıfırdan başlıyor
Geçip gidiyor her şey bir uzay boşluğunda
Şimdi üzümler koruk, şimdi beyazlar fosfor
Donmuş ellerini sen cebinde saklıyorsun
Oysa taş bir kalbin ısısı eksi sıfırdan başlıyor
Ekmek otu, hindiba, yoksa yerine hardal
Yol ağzında üstü başı hırpalanmış bir açlık
Gülümsüyor enkazdan istemenin annesi
Bıçak değmemiş karpuz acısı tebessümün
Bir enkazın dibinde ölümü geceliyor
Aç uyanmış bebekler yaralı bir sabaha
Merhamet bile sürgün koşuyor göğsü doğru
Kendini başa sarmış zulüm sıfırdan başlıyor

Gökten yere un mu yağmış, çocuklar düştü uyanmış
Sizlere bildircin eti ne lütuf kudret helvası
Dipsiz dünya kavanozu tepetaklak yuvarlanmış
Size gönderilen bulut gölgeler altında kalmış
Ne menn yetmiş ne de selva, illa mercimek ve acur
Aşağılık maymunlar nasıl üstün insanlık taşıyor
O altı köşeli yıldız o ki yedi kollu şamdan
Şamdanın yedi kolu da karanlık ile kutsanmış
"Bir" ini çoktan kaybetmiş bini sıfırdan başlıyor

| ZEYNEP ARKAN

Kan Kırmızı

Biz insanlar gökyüzüne bakmayı unuttuk
Bulutlar mor, yağmur kırmızı mıydı
Dünyada sadece yedi gün kalmış bir bebek
Aynada yüzümüze bakıyordu
Yatarken, otururken, bir tatlıya kaşığı daldırırken
Kan damlıyordu alınımıza
70 küsür yıldır akan bir kan, pıhtılaşmış
Şıp şıp şıp
Damlıyor kan dünyanın ortasına
Haritalar kırmızıya dönüyor
Nehirden denizlere kadar masum kanı
Çocuklar güneşle doğup gün batmadan ölüyor
Gözlerimize kadar doluyor kan kırmızı
Otobüste, evimizde, sokağın ortasında
Damla damla, dalga dalga
Kökü bin yıllık bir ağaçtan koparılan dallar gibi
Parçalanmış cesetler ekranı toza buluyor
Koltuğuna yayılıp filmini izleyen bir seyirci gibi
Her bahannede, her nefeste, her teklifte
Kan sığıyor üzerimize,
Bu kanlara and olsun ki barışa inanmıyoruz,
İnanıyoruz masumların nefesinden dirilen bir zafere
Gazze yok olmayacak, dünya durdukça
Çocuklar doğacak ve gökyüzüne bakacaklar neşeyle.

| EMRE DEMİR

Ruhun Ruhuna

senin beliklerinde serçeler
sekerken bir tedirginliği
dünya dönüp duruyor
sırtını sana

dünya, çocuklara ve hayallere
kuş uçurtmuyor
çocukları ve kuşları aynı yerden
kanatıyor dünya

senin beliklerinden serçeler
dökülürken toprağa
biz, yanacak kadar yaklaştık küfre
ağırdan aldık,
ağır yaralar aldıkça ilk kıble
bir ıslık kadar yakınlaştık şeytanlarımızla
ümme ile gaflet
ne tuhaf kafiye
durma, sür bisikletini Allah'a
boynunda kefiye

senin buklelerine birikirken geceler
demir kubbe, gök kubbeye kafa tutarken
herkesin aklına yatıyor ölüm
hepimiz uykuda
bir tek ölüm uyanık

gözlerine gerdiler bütün karanlıkları
nehirden denize yıkasana da
renk vermiyor dünya
kan kırmızısından başka

kendi acı haykırışın dışında
kimse duymuyor seni
kanlı cüce, führer, stalin, şeddat
ellerine su dökemiyor
kızıldenizin kurak vicdanlı çocuklarının

2.

gülüşünde süsenler açardı dün
tebessümünde saklıydı
Arafat'ın zeytin dalları
bugün çiçekleri kopardılar

hayattan

barışın kırık dallarında kipalı baykuşlar
sokaklarında terk edilmişlik,
ölümün kesif kokusu.
Yurdun, dünya için
kapatılan bir defter,
Gazze'n, kendi içine kapanan bir tabut.
Allah'ım, ölümü gözlerinden öpen
iman dolu göğüsleri sen avut.
Senin beliklerinde serçeler

boğulurken yasa

çivisi çıkmış dünyayı
tek küpen korusa da savrulmaktan
demirden sağanaklar altında
açlıktan uyuyamadı çocuklar
bir cami kalbinden vuruldu

dipdiri bir ezana

Allah'ım, zalimin gölgesini güneşinle sildiğin
dupduru bir namaz bahşet

Mescid-i Aksa'da

sağımda Hanzala,
solumda Muhammed Durra.

I ŞAFAK ÇELİK

Boşluğun Türküsü

Filistin'in mazlum insanlarına

su bidonları boş gidiyor
kurumuş kuyularda bekleşmeler
boş su kapları taşıyor ağır
sofrada boş tabaklar
kaşıklar çatallar ellerde
işliyorlar sofraya
boş gidip boş dönen eller
kaşıklar
çatallar

su bardakları
bidonlar
ezici ağırlığı boşluğun

*elinle yokluyorsun
yastığın serin yüzü yok
uykuların kan ter
ellerin su yorgunu*

boşlukta yürüyor insanlar
bekliyor
savaşıyor
üzülüyor
ölüyor

boşlukta çınlıyor sesleri
toplantı salonları boş
loş masalarda akşam yemekleri
akşam haberleri yemeklerde ıstakoz
insanlar ölüyor sokaklar boş
şehir yıkılıyor okullar boş
kararlar alıyor kınamalar yaptırımlar
tutanaklar raporlar bildiriler boş

*ellerinle açıyorsun kitapları
televizyonlar sosyal medya haberler
şiiirler okuyorsun meydanlarda okullarda
sesin boş kâsede bilye*

gök boşluğunda çınlıyor dualar
dört yandan geliyor yankısı
madrid
 londra
 tokyo
 new york
 istanbul
kenetli parmakları uzaklarla el ele
omuz omuza binlerce kilometre
dillerde dua dillerde tel'in binlerce

*ellerin göğ'e açılı
senin de gözlerin kararıyor beyninde basınç
daralıyor göğüs kafesin soluğun dar
dilinde dua dilinde tel'in
avuçların boş değil*

| SUAVİ KEMAL YAZGIÇ

Gazze'ye Bir Gazlı Bez

-Gazze'nin z raporu
hepimize vebaldir
Gazze hariç-

Gazzesi olmayan bir dünyanın
nesi kalır ki
Gazze denmesin diye
gözlere mil çekiliyor
sözler dilsizleşiyor
bir dünya yıgılıyor bütün ağırlığıyla
bir dünya yıkılıyor üstümüze
duyduğum dünya ağrısı
işgal ediyor duyularımı
ve nasır bağlıyorum
Gazze demeyeyim diye

bütün cinayetlerin
bütün duyarsızlıkların
şahidi Gazze
zamanı zedeleyen
zihnimizi zift kaplayan
zalim sessizliği besleyen
zalimlerin elinde mazlum Gazze
biz ne kadar sessiz kalırsak
dünya o kadar Gazzesiz kalır
dünya ne denli Gazzesizse
biz o kadar esiriz
suskunluğun sarsılmaz zindanında
sahte akıllar, sahte gönüller
sözde yardım “Gazze için gazlı bez”

Gazze zırhlı araçların gölgesinde
helikopterlerin, savaş uçaklarının
yığdığı bombaların arasında
nefes almaya çalışıyor
bir kız çocuğu avcunda
gecenin içinde
bir zeytin çekirdeği saklıyor
Gazze'nin onu avucunda sakladığı kadar

Gazzesizlik hepimizi zehirler
zeytin dallarını kırarız
zırh gibi cansız sözlerle
zulmü zımparalarız zekâmızla
soğuk kanlı cümlelerle soğuturuz
zulmün kaynama noktasını
zembereği kopan saatler
yağıyor zamansız bulutlar
zift kokusu sinmiş her nefese
zulüm zamanın ruhsuzluğu
zifir karası bir sessizlik
zincir zincir Gazze'yi bağlıyor

Gazze'nin bütün z'leri
amel defterimizi karartıyor
ve biliyorum
Gazze'si olmayan bir dünya
dünya olarak da kalmaz

ADEM TURAN

Kanlı Fotoğraf

1.

Bütün kâtiler bu fotoğrafta toplanmış; görüyorsunuz!
Bir vampir duruşuyla poz vermişler, ağızlarında kan!
Ayakları da kanda, dizlerine kadar
Kan alıp kan satıyorlar çünkü dünyaya
Yatıyorlar uykulara, kan!
Kalkıyorlar, yine kan!

Güne kan dansıyla başlıyorlar hayatları gereği
Açlığa ve ölü bedenlere dönüp bakmıyorlar bile
Dünya ellerinde bir oyuncakmış gibi giriyorlar kapılardan
Başlarının üzerineyse hayâl ettikleri cennet resmedilmiş
Oysa yarın cehennemi boylayacaklar, bundan haberleri yok!

2.

Bu kan bu fotoğrafa Kâbil tarafından bırakıldı; bunu biliyoruz
Kardeşimiz Hâbil'in kanı bu, (b)aktıkça akıyor
Filistin'in de akıyor kanı yıllar ve yıllardır
Biz seyredenlerin hüznünlü bakışları karşısında ah!

3.

Ey Filistin! Ey yaralı öksüzüm!
Göge doğru kanatlanmış kardeşler ey!

4.

Şimdi dilimizde besmele, bileğimizde turkuaz kurdele
Yırtıp atıyoruz şu kanlı fotoğrafı hışım
Yürüyoruz Sumud olarak yumruğumuzu sıkıp
Yürüyoruz daha, işte bitiyor sessizliğimiz!

| HÜSEYİN BURAK US

İsmail Geldi Aklıma

Toprağı karıştırıyor kırılmış bir dalla
Suratında kış zulmet ayaklarında
Omuzlarında yaşamak bir o kadar taze
Kimsenin eceli bayatlamıyor Gazze’de

Tin ile kopan takvim yapraklarına
Her renkten gökler getirmişti kalkıp ayağa
Bakışları var ya o nar bakışları
Kırmızıyı almamıştı yanına

İsmail’i kopmuş uçurtma kaldı sonra
Çömelmiş sağ işaret parmağı
Sol eliyle de düzeltiyordu
Ağrıyan dünyayı

İsrail dediğin nedir ki tahtadan bir köprü
Delikli şemsiye gibi gıcırdayıp duruyor
Mühletinden olsa gerek ki üstünden
Hep acemi müslümanlar geçiyor

| NECİP EVLİCE

Gazze’de Olmak

Bugün de düşlediğimiz sabah olmayabilir
Dallarımız meyveye durmayabilir
Kuşlarımız çoğalmayabilir
Korkularımız dinmeyebilir, olsun
Ama mesele bundan ibaret değil.

Gazze’de hava, hava değil
Toprak, toprak değil
Su, su değil
Barut kokuları elbet geçer
Bombalar bir gün susar
Toprak gün gelir inançla yeşerir
Ama şimdi Gazze’de umut, umut değil
Savaş, savaş değil
Ama Gazze’de ölüm, ölüm.

Tanrı sanatını gösterecek mutlaka
Gökten rahmet bekliyoruz
Bombalar yağıyor
Boş ver olmuşları, olacakları
Anlam hiçbir şey, hatta her şey
Sırsız bir ayna gibi dünya.

Mavi bir kapının arkasında gizlice
Açlıktan ağlıyor Gazzeli çocuk
Önümüze kurulan kararmış bir çarmıh
Hiçbir şey için geç değil
Gün ola, güz ola, söz ola
Sonu gelmiş bir mevsim kadar güçsüz her şey
Ama mesele bunlar da değil.

Şiir yazarlar, cesaret sahipleridir
Direniş şiirin kalbinde atar
Yaşamak gibidir ölesiye
Adaletine sığmıyorum yüreğimin, sızlasa da
Biz diyeceğimiz çağları özledim
Bu acıyı hissetmek için insan olmak yetmez
Çünkü çoktan çıktık insanlıktan.

Vicdan, ezber bozar, defter dürrerdi ya
Kalem ağlamıyor, kelimeye ağlıyor
Gazze’de sımsıcak kanım akıyor
Kaybolmuş mevsimlerden mevsimlere
Kalbim bir cerrahın elinde cansız çırpınıyor.

Bu ne biçim savaş!
Karartma geceleri yok, saklanmak yok
Karanlıkta da görüyor bu çağın aygıtları
Paslı bir hançer gibi bata çıka tenime
Dolunayda savaş baltaları parlıyor
Tahran’da, Tel Aviv’de, Şam’da
Kentlerin meydanlarında mahşer
Artık her insan bir Gazze
Gökyüzü, yeryüzü, deniz, sonsuzluk.

| AYŞEGÜL SÖZEN DAĞ

Filistin Defteri

Bir taş atılırsa göğsü göğün hafızası sarsılır
Bir taş düşerse toprağa
Kefensiz künyesiz bir yüreğin ismi yazılır

Ne uzun bir yüzyıl oldu böyle
Esmer güzeli çocuk ah
O taş senin ellerinde
Kalalı beri bütün silahların
Alfabesinden daha eski bir tarihçe
Alnında yazılı durur mu; ey çocuk?

Sana söylüyorum ya dünya
Sana ey insan soyu
O çocuklar sizin doğmadan boğdurduğunuz
Vidnalarınız olsun
Sofralarda kanlı
Ekmeğiniz

Filistin çocuklardan
Ve yalnızlıktan bir harita gibi önümde
Açık kalmış kapanmaz yara gibi

Bir kuş kanadı kırıldığında
Gökyüzü küçülür
Filistin'de bir çocuk öldüğünde
Küçülür ilkin insan
Göğün bile tel örgülerle çevrildiğini
Bir daha gördük; ey Filistin'i
Kanıyla bize ezber ettiren çocuk

Kanına karşılık kanınla şiirlerine karşılık
Bize merhamet et
Allah'a suskunluğumuzu işmar etme
Gırtlığımıza kadar suskunuz
Bataklığında boğulduğumuz
Suskunluktan artık sen kurtar bizi
Affını isteriz

Kalender adamlar laf dolu ağızlar
Sözümona ı ışık tutacak elleri gözleri aylaklıkta
Gördükçe sizi okyanus dolusu
Çer çöp ile sarsılan inanç bataklığında
Yarinsız, tekinsiz bir kurgu
Sonra ileri sürdüğüm
Modern kırmızı fışkırıyor
Görkemi kadar görünmeyen kırmızı
Ve aslında kanla bulanmış bu narin görünen
Korkunç gururlu ve insandan yana
Ve bütün böyle görünen ne varsa
Susuyoruz, çekiliyor kanımız

Uyardığımıza inandık
Kötü düşlerden arınmanın yalanında
Masmavi rüyalarla göğüsledik gecenin sonunu
Ve Gazze çocuklarının sesini hıçkırıklar gürlendirir
İnsanın susuşunda bir gazap dağı saklı kalsa da

Herkes tutup birini çıkarmalıydı kuyudan
Herkes birini bir kuyudan çıkartsa
Büyürdü çocuklar
Bombalarla, cehennemle değil
Yeşilin kocaman zaferleri
Cennetin zaferleri ve el ele çocuklar
Oyun oynuyor İbrahim ile orada
Ey insan soyu, kendi cehennemine yan!

| YUNUS EMRE ALTUNTAŞ

Şeyh Ahmet Yasîn'in Rüyası

“Filistin'in kahraman evlatlarına”

kapalmaz yaralar yılında
Yusuf'un hatmettiği
kuyuların yakınında
bir rüya gördü şeyh
şaban ayının başlarında o hilal zamanı
gökteki sükûneti
hayra yordu
indi usulca mahzenine
damıttı kenar sularını abdest aldı
ve o gece şeyh
bir rüya gördü

Yakup gibi on bir çocuğu sıralanmıştı etrafına
biri değil hepsi yıldız gibi parlıyordu
secde ediyordu âlemlerin Rabbine
tebessüm ederek doğruluyordu müjde hali
şeyh gördü bunu rüyaydı o da gülümsüyordu
Beyt Hanun'dan Han Yunus'a bir güvercin uçtu
şeyh bunu da gördü
güvercinin ağzında tohum
işte o tohum düşünce toprağa
ufkun her yanını yeşil bir orman kaplıyordu

o gün bugün şeyhin yüzünde
asılı kaldı o tebessüm
zalim düşman uğraştı yıllarca koparmak için
zindanlarda sürgünlerde işkencelerde
silinmedi düşmedi aynı kaldı o tebessüm
sonra bir gün zalimler öldürdü şeyhi
sonraki günlerde yine öldürdüler
oğulları da vardı yanında yine
öldürdü zalimler defalarca
ama silinmedi düşmedi aynı kaldı o tebessüm
halk onunla dut silkeledi balık tuttu orucunu açtı
şeyhin tebessümü çapa vurdu odun kırdı ateş yaktı
halk onunla göğse seslendi yuva kurdu
gün geldi herkes aynı rüyayı gördü
güvercini gördü tohumu ormanı o yeşil
gördü hepsi
ufuklar boyu uzanan tebessümü
ki şeyhin rüyasından şehirlere köylere vadilere
su taşıyordu

| MEHMET YILMAZ

Uzun Kederin Doğu'su

Önceleri içimin şaha kalkan düzlüğünde
Duyardım vaktin nasıl durulduğunu
Bir körün elleriyle arıyorum şimdi geceyi
Kıssaların içine gizlenmiş büyü
Büyütüyor baş ağrılarımı
Uyuyunca boşluğa soruyorum:
Bir insanın gözleri kaç tabut taşıyabilir...

Hem Güneyliyim hem Doğulu
Yüzümün bir tarafı şark çıbanı
Diğer tarafı güneş yanığı
Kalabalığı çok sonradan gördüm
Düştüğüm yolun taşlarıyla döşedim bedenimi
Yalnızlığın kiriymiş tırnaklarımın arasında biriken
Uçsuz bucaksız bir bozkırın sarı nefesinde
Duydum zamanın nasıl ağırlaştığını
Tozdan kulelerde dalgalanan ovayı deniz zannettim
Meğer yüzümü kavuran akan kanmış...
Bunu da çok sonradan öğretti
Annemin buğulu bir camın arkasında kaybolan ilahileri
Şiirle kandırılmış bir çocuk ne bilir ki...

Bağdat'ta doğdum, Şam'dan hıçkırığımı duyuldu
Çirkinliğim Şark'tan değil
Azarlanan bir ağaç gölgesiydi mahallem
Savaşta kurulan evlerin cephesi hep Doğu'ya baktı

Acıya giydirilen bütün elbiseler çıplak
Ser-a-pa yarayla bezeliyse bir coğrafyanın bedeni
İnsan, bir körün elleriyle arar geceyi...

| VEFA TAŞDELEN

Umuda Gülümse

Yusuf dedi: ben bir düş gördüm
ancak bu kadar rahat olabilirdi zalim

gökyüzü dedi: Gazze diye bir yerde
gözlerini kaybetti yeryüzü
ve gördüm şükretti derin acısına bir adam
öptü başına koydu
bu kesin bir aşamaydı
geride kaldı tüm ayrıntılar

ben kaybetmedim gözlerimi her şeyi gördüm gördüm de
neden
bir hayret kaldı
tüten taş, akan demir
insan nasıl bir insandı

ipliğin inceldiği yerde
sorulacak çok sorular vardır
zorlanır göklerin kapısı
“Tanrı’m beni niye bıraktın”
yakaran bakışlar, yaralayan suskular vardır

sen ey çocuk sen ey çocuk
kurumuş bedeninden başlayıp
damar damar nehirler dolaşan bir acısın
bak şimdi nasıl yeşeriyor geçtiğin yerlerde çöl
bir bak ne büyük iman

insanın içinde ne dünyalar vardır
mümkün müdür diyebilmek keşke
yine bahar gelir
yine kuşlar uçar üstünde sevinçlerin
bakarsın yine çiçek açar hurma dalları
bakarsın konuşur içimizdeki çocuk

insan bir sınırdır
tahammülü taşır göklere
sen ey çocuk sen ey çocuk
sırta gülümse
umuda gücenme yine de

| AZİZ KAĞAN GÜNEŞ

Enkaz

aczin fasılasız bombalarıyla yıkıldım
içimdeki enkazı kim kaldıracak?

ellerim kilitli dilim tutuk
kalben buğza düştüm buna da şükür
törpülü ve cilalı sözlere yüzlerce beğeni
gazze'ye binlerce şehit
bana da bu şiir düştü

starbucks'ta son dakika Gazze
baş parmağı sola kaydır
şükür osimhen galatasaray'da!

ramazan sofralarımıza misafir kola
bir buğday tanesini bile
çok görüyor mazluma
içiniz yandıysa bir algıda?

üç beş imgenin peşinde
vadilerde başıboş
leyla'ya meftun mevla'ya suskun
laf ebesi şair
seni kim düzeltercek?

küfürlerim ve beddualarım
bir sapan taşıyla yerle bir
içimdeki enkazı kim kaldıracak?

| SERCAN CEYLAN

Albatros

Filistinli Şair Mahmud Derviş'e...

Neden albatros - şer tökezletmiyor beni
Meşe ormanında bir Derviş gibi -SÜRGÜN- alışkanlığıyla lotus çiçekleri
Bütün acılardan eski

Tuzlu hayvansı bir düzlük zeytinlikler karşı ateş haberleri
Büyüyoruz -YABANCI- şafağa boğulmuş olanı hatırladıkça
Düşman değişmedi

Ey güvercinler ve avunma günleri - avlanarak biriktirdiğimiz
Baba eyvahu ve kızlar -BARBAR- bir kardeş gibinin taşla katledilmesi
Olan biten şeyler gülün kendisi değil

Ya rab kızıyor musun - bu körlük berbat ve nefsi bir anıyı kuşatıyor
Bırak dev açlıktan -SAHİPSİZ- bir sancı kasidesi olan
Dünya böyle

Neden albatros - şer tökezletmiyor beni
Samut bir adam yapan -VAHŞET- gündelik bir tenhalık içinde
İncirlere kadar müthiş bir savaş mızrak gibi

Azap diyorlar kilometrelerce kuruyan ya rab bir nar bülbülü ey ülke
Altın kaburgaları ve konuşmaz çocukların gecede - turna sevmesi kadar
Gökbahçe kanayan atlarım benim

Ya rab nehre köprü kuruldukça karpuz gibi ortada ıpıssızlığı unutarak
Kemik gibi görüyorum yeniden kıyıya vurana kadar
Allah'ın kasırgasına baktığım için

Kartallar da hazırlandı ağlamakla hasta ve helak olan yıkımın kestiği
Anne denen simsiyah -KANAMA- bir isyan için belki bin yıl daha
Çare yok köpekliği öptükçe dünya

Neden albatros - şer tökezletmiyor beni

| BAHTİYAR ASLAN

Zulme Düşülen Dipnotudur

hayli uzun bir zulmetti hayli zelildik

tarih kemikleri kırılan bebekleri görünce
sonra hani öç almaktan bahseden hani ha bire
lanetleyen bu gri “cemaat”i
batırılan bir gemi gibi çekildi zamanın şahitliğinden

utandık mı
insanlığın ortak değerleri (!) temize çekilirken
yahudi mürekkepli kalemle yahudi barutlu silahlarla
ah akdeniz senin mavi sularına
yeşil bir şerit senin mavi sularına incecik sızan
müslüman kanı köpürecek mi bir gün

rahatı bozulmayan dindaşların
gözlerini son kez öperken
ve küpesini göğsünde taşıırken
sahte yazıkların sahte salvolar sahte dualar
kimin tanrıya yalvaracak yüzü var hiçbir şey hiçbir şey
ah fiilsiz dua müminleri ah
zalimin zevali yakındır vallahi ve fakat sen
zeytindağına bakarken sen kudüs derken
diliyle ve gözüyle kahrın ve utancın şahidi olarak

bir yudum su var mı bir dilim ekmek lüksünüzden bir parça
bir vazgeçiş hani benim almaya değil
senin vermeye muhtaç olduğun
benim yaşamaya değil senin ölmeye muhtaç
geçelim bunu bir kalem
haykırsan duyarım
ve ağlarım ta gazzeden senin çaresizliğine

hayli uzun bir zulmetti hayli zelildik

ekranlar bir savaş ziyafeti oluyor değil mi gün gün
bomba ve füze çiçekleri açıyor göklerde
siz onlardan çok korkuyorsunuz
siz tanrıdan korktuğunuzu söylüyorsunuz
mektuplar yazın dövizler açın sokakları doldurun çığlıkla
sonra siyaset yapın diplomatik temaslar mesela
bir yudum su için bir dilim ekmek için
kum yiyen kardeşlerinize

kılıçlarınız pas tutmuş belli fakat dilinizden düşmüyor
dilinizden düşmüyor “cihat” dilinizden düşmüyor “şehadet”
endülüstten çekilen korkaklığın
kanınıza işlediğini biliyorum
yalnız ve mesut ölmek iyidir yalnız ve mümin
keşke söylemeseydiniz geleceğinizi

bütün sözcükleri vurdular ve siz durup baktınız
lügatleriniz paramparça edilip gömülürken sulara
hani iki kıbleniz vardı ya sizin
ki kıbledir size bakan size yönelen
birini kim unutturdu size
bakın burada çocuklar ölüyor aralamak için yönünüzü
mesut ölüyorlar yiğit ölüyorlar dünya gibi ölüyorlar

hayli uzun bir zulmetti ziyadesiyle zelildik

kalın böyle
geliyor işte uzak diyarlardan
ha gemi ha güvercin
ha gemi ha melek
siz zırhlılarınızı limanlarda dinlendirin tanrı aşkına
ordularınız kışlalarda kışlasın
paralarınız eksilmesin yahudi bankalarından

ben yüzümü sizin kalbinize gömmek isterdim
ne kadar çok isterdim bir mümin gasletsin beni
şimdi bu coğrafyanın gasli haramdır kavlimce

kudüsü gömmeye mi geleceksin
helâllik mi isteyeceksiniz aksadan

korkmuyoruz ve bir kere daha
diyoruz ki
“emrolunduğun gibi dosdoğru ol”
emrolunduğun gibi dosdoğru öl

hayli uzun bir zulmetteyiz ziyadesiyle zelil oldunuz

I HÜSEYİN ÇOLAK

Şiirden Mazeretler

Şairlerin bıraktığı yerde duruyor hâlâ Filistin
Vakfı mutlak gibi donuk ve sabite
Yarılan dizleri yalanlıyor alnımızdaki izi
Ceplerinde karanfil kırıkları unuttuğumuz ülke
Biz seni sapanından tanırdık
Attığın taş henüz bulmamıştı bizi

Direncini yitirdi şemsiyeler
Hava savunma sistemleri yerle bir
Biraz Hanif koyu kapitalist
Birleşemeyen İbrahim milletleri
Açık unutilan bir mezar kadar
Hesap hareketleri ürkütüyor beni

Bir çiçek açma mevsimini daha ısıtıyor bahar
Kaşın eğri diyor bana bir simetri ustası
Sayamadım elmadı kaç diş izi var
Akabe diye önüme diziliyor dünyanın bütün yokuşları
Fidana dönüşmeyen tohum da yalnızdır toprakta
Çürümüş bir kumaş gibi
Teneşir örtüsü oluyor insandan en çok da

Karşılıksız mazeretler toplamıdır defteri kebir
Tanrı için kurban edilmeyen bir çiçek kadar
Çizgileri kekeme rengi kekredir
Yoruldum haritalardan
Hiçbir ırmağa pasaport sormayan dünya
Benden ne kadar alacaklı olabilir

Ah Gazze! Parantezi açılmayan hüznün
Çevrimdışı şimdi aradığın her müzahir
Cetvelle çizilmiş haritalar gibi
Karanfil kırıkları sarılıyken yüzün
Hangi secde kurtarabilir bezm-i elestimizi
Dizlerimizden öpmüyorsa bir Gazze izi

Yokluğunun yokluğunda unutuldu yokluk
Sırt çantanda bir avuç un bir dünya umut
O dünya ki bir zafer borçlu sana
Ah Gazze! Ah büyümeyen çocuk

İNCİ OKUMUŞ

Sen Yükselirken Kanatlarınla

Filistin için göğ, yeryüzüne ve sana...

Hani gökyüzüne kanat takacaktık biz
 Rota verecektik Kudüs'ü arayan kuşlara
 Mescid-i Aksa'nın gölgesinde kaybolmuş yelkenlilere
 Yol çizecektik gönül haritasında hani
 Sulara ilham verecek,
 Liman olacaktık işgale
 Bir kurtarıcı bırakabilseydik eğer Gazze'ye
 Bizimle parlayacaktı yıldızlar, göz aydınlığımız olacaktı hani...

Zirveleri aşan rüzgârların dağlarına nefes olacaktık biz
 Gölgelerine serinlik bırakacaktık kavuran kuşatmaların
 Hani, dallarında çiçek açacaktık zeytinlerin
 Kollarına sevgi, köklerine bereket taşıyacaktık nehrin...
 Hani, bizde yeşerecekti Nablus'un gülü
 Hani, hani, hani?

Her yeni gün güneşin yoldaşı olacak
 Karanlığı koparacaktık beton duvarlardan
 Bir sabır aynası da biz olacaktık hani
 Sükûnetinden taşıyacaktık esaretin
 Güzeli kuyudan çıkaran umut olacaktık
 Gök kubbeyi yüreğimizin rengine boyayacaktık hani

Güvenin ve aşkın damar damar özüydük biz
 Zulme karşı direnişin sözüydük biz
 Sâdık elleriydik sadakatin
 Yıkılmaz kalelerin tuğlasıydık hani
 Bizden geçecekti özgürlüğün yolu
 Hani, hani, hani?

Her yeni günle başlayan dirençtik biz
 Aşkın kiblesinde saf tutandık hani?
 Nişanıydık o ilk taşın
 Adaletin terazisinde doğruluğu tutandık hani
 Ateşe atılan teslimiyetin iziydik biz
 Bir kurtarıcı da biz bırakacaktık nehrin sularına

Kuyudaki gence ipi biz salacaktık
Şefkatin dokunuşu inecekti Ramallah'ın kalbine
Adımız yeryüzünde yankılanacaktı hani
Hani, hani, hani?

Hani balığın karnında sabrı öğrenendik biz
Binip o kutlu gemiye, kurtulandık hani
Yol bulandık bir gece Münteha'ya
Sevmeyi, ölümsüz aşktan öğrenendik hani
Işığı çağıracaktık karanlıklara
Filistin'in çocuklarına yol bulacaktık hani?

Koştuğu yerde annelerimizin biz de koşacaktık
Çorak topraklara bırakacaktık bir yanımızı
Hikmetinden öğrenecektik bilgeliği
Metanet gösterecektik dünya zindanında
Aşkla dokunacaktık Kudüs'te yanan güle
Bizden geçecekti cesaretin yolu
Hani, hani, hani?

Sapanında cengaverin, biz olacaktık devi deviren taş
Biz olacaktık mucizenin ellerinde denizi yaran asa...
Yol gösteren bir kutlu yıldızdık hani
Sabırla su arayacaktık çölde
Kanayıp kanayıp iyileşecekti kalbimiz kendi yarasında
Tufanları aşacak gemiyi biz yapacaktık hani...

Bizden geçecekti göçmen kuşların yolu
Gözyaşlarını bitiren müjdeyi biz verecektik hani
Adaletin terazisiydik cümle hükümlerde
Ses verendik mazluma suskun gecelerde
Feda taşına başımızı koyacaktık hani

Şimdi gel
Göğe kaldır ellerini
Ki taşlamasınlar kuşlar bizi
Su ver gemisine merhametin
Yürüsün, kurtulsun canlar
Güç ver sapanına cengaverin
Ki devrilsin devler
Sarıl sabrına ki vuslat bulsun aşk
Uyuma! müjdeler gelsin hülyana
Yol ver haydi
Yarılсын önümüzde deniz
Yüksel kanatlarınla durma
Hadi, hadi, hadi!

| SÜLEYMAN KARACA

Zeytin, Anahtar, Cenin

Taştta süt kokusu.
 Kireçte anne duası
 Zeytinin gövdesinde suskun takvimler.
 Duvarlarda is, isim ve ısrar.
 Eşikte bir göç çizgisi.
 Kapı kolunda pas: eve dönmenin pası.
 Cebimde anahtar tıkırtısı, kalp ritmi.

II

Harita da değil; kalbimde sokaklar,
 sokakta yasemin,
 yaseminde kızların saçları.
 Gölgele uzun, günler kısa.
 Ekmekler kınalı; kırıntılarında bayram.
 Su bidonunda gök.
 Kaldırım taşında şiir:
 yazılmamış, hep okunan.

III

Nöbet kulesi, metalden bir sus.
 Turnikede sıra, sırada nefes, nefeste ağrı.
 Kabuğu soyulmuş bir limon gibi şehir.
 Parmak uçlarında şafak.
 Buradasın ya da henüz değil.

IV

Bir defter kenarında sürgün.
 Derviş'in ülkesinde, ince bir çizgi:
 "Bu toprakta, yaşamaya değer, bir şeyler" —
 parıltısız, çıplak ama dirençli.
 Tuğan'ın gözlerinde anne,
 sessizliğin kadın hali: taşla konuşan ninni.
 Ziyad'ın meydanında bir fısıltı:
 "Here we shall stay."
 Kısa, keskin, ekmek gibi bir cümle.

V

Akşamın kovuğunda çocuklar.
Kâğıttan uçurtma, göğün panjurlarını yoklayan.
Juma'nın ve Gazze'nin yaramaz çocukları
oyun diye aldıkları, kırık bir pencere çerçevesi.
“Bulursan, kulağımın içinde saklı şeyler...”
Bir zeytin çekirdeği,
bir iğne deliğinde akşam.

VI

Bir baba, elini duvara koyar; gölgesinde harfler
Bir ana, başörtüsünü rüzgâra bırakır; rüzgâr adını öğretir
Bir kardeş, cebinden taş çıkarır; taş, dili kesen.
Sokağın adını söylemeyiz; sokak bizi çağırır.
Adres yok, yol var.
Kayıp yok, eksik çok.

VII

Birden ses, bir mikrofon,
bir meydanda sabır.
“We teach life, sir.” ve Ziadah'ın çatlayan kemeri.
Kan değil, kınalı ekmek;
kül değil, taze çiğdem.
Hayat dersinin defteri,
dikiş yerlerinden sızar.
Okul değil, avlu.
Tahta değil, taş.
Öğretmen değil, anne.

VIII

“If I must die,” ve
Alareer'in kapısından esen rüzgâr;
tek bir satıra sığan ülke.
Sırrı şu: ölüm, küçük;
çocukların ayak numarası gibi.
Hayat, büyük;
bir avuç toprağa sığmayacak kadar.

IX

Koytak'ın risalesinden devrilen ılık:
bir mısranın üstünde kuşluk.
Akif'in minberi:
Mescid-i Aksa, taşta yankı.
Karakoç'un uzun yürüyüşü:
başkentten başkente sürgün rüzgâr.
Pakdil'in defterinde çentikler:
"kudüs, yazdıkça büyüyen küçük harf."

X

Gece indi; kolonya kokusu,
yaraya sürülen bir ülke.
Bir kahve fincanında tuz;
dudakta, şafak kırığı.
Pencereden denize atılan bir anahtar:
dönüşün vaadi, suyun hafızası.
Çatıda horoz,
avluda hurma,
kuru ipe asılı gömlek:
yakası güneş, kolu rüzgâr.

XI

Nye'nin kanı, harf harf durulur;
Alyan'ın valizinde harfler,
havaalanı x-ray'inden geçen cemaat.
Suheir Hammad'ın şehirleri:
ilk cümleyi arayan ağız.
Maya Abu Al-Hayyat, "son yaprak"ı tutar;
düşmeyen bir yaprak,
kâğıttan daha inatçı.

XII

Kırık bir aynada Kudüs:
bir tarafında nisan,
bir tarafında eylül.
Kubbede altın değil,

akşamın yüzüne sürülen bir yağ.
Avluda güvercin;
kanadında posta pulu:
adres: “dönmek.”
Alıcısı: “biz.”

XIII

Sürgün, harita kıvrımı.
Sürgün, valizin dikiş payı.
Sürgün, dilden kopmayan bir ek.
Bir sözcük, kapının eşiği kadar dar;
yine de geçer,
yine de bekler,
yine de kalır.

XIV

Bir annenin dizinde ülke,
bir çocuğun avucunda gök.
Babamın eski saati,
akrep yorgun, yelkovan inat.
İbre, sınır çizgisine takılır;
zaman, kontrol noktasında oyalanır.
Gözler, damgalanmış bir pasaport;
Kırpikler ve mühür.

XV

Darwish'in rüzgârına yaslanırım:
bu toprak,
ekmek,
zeytin,
ninni,
yarın.
Cümle kurmadan da anlaşılır bazen:
taşın dili;
suya eğilen gölgenin sabrı.

XVI

“Neresi evin?”

— Anahtarın şekli evrilir.

“Neresi adın?”

— Toprağın tuzuna ekmek banılır.

“Neresi yurdun?”

— Mektubun ulaştığı akşam ateşler yakılır.

XVII

Bir uçurtma daha;
ipinde baba parmağı.

Bir merdiven daha;
basamaklarında kına.

Bir eşik daha;
altında bir ülke uyur.

XVIII

Kalabalıkta bir bebek;
kundakta biber kokusu,
kundakta gökyüzü kırıntısı.

Adı konmamış;
adını koyacak harfler,
anneden öğrenir sırayı.

XIX

Çadırdaki soba;
tenekede gök.
Savaş, suskun bir parantez.
Barış, cümlelerin nefes payı.
İkisi de aşına,
ikisi de uzak.

XX

Yol uzar; akşam,
şehrin omzunda yorgun bir kuş.
Sokak lambası,
kederin parmaklarına uyar.
Biz,
evet biz,
zamanın küçük harfi.
Dizimin dibinde oturan çocuklar gibi,
adı geçmeyen sevinçler gibi,
kafamı kaldırınca görülen kubbe gibi.

XXI

Bir gün,
zeytinliğin içinden bir rüzgâr,
rüzgârın içinden bir isim,
ismin içinden bir şehir.
Anahtar dönünce,
kapı kıpırdar;
kapı kıpırdayınca,
şehir nefes alır.

XXII

Ve yine:
“Here we shall stay.”
Ve yine:
“We teach life, sir.”
Ve yine:
“If I must die” —
ölüm küçülür,
hayat büyür,
şiir kalır.

XXIII

Avluda son su serpintisi.
Eşik ıslanır.
Toprak, yaraya dudak olur.
Bir ninni,
bir dua,
bir sus payı.

XXIV

Kapanış değil;
kapanmayan bir parantez: (
içine çocuk sesleri,
içine anne mırıldanışı,
içine göç yollarının tozu.
Kapanmaz parantez
Çünkü nefes devam.
Çünkü taşın hafızası uzun.

XXV

Ve biz,
anahtar sesine uyanan ev halkı,
göğre asılı yasemin salkımı,
kınalı ekmek,
dize kadar deniz,
göz bebeğinde ülke.

XXVI

Son söz değil,
sondan önce sessizlik:
kubbede sabır,
avlude gölge,
kalpte zeytin.

XXVII

Şiir,
bu kadarı:
adını ezberlemeyen rüzgâr,
adını fısıldayan toprak.
Filistin,
bir bebek nefesi kadar hafif;
bir anahtar sesi kadar ağır.

| BEDRİ MERMUTLU

Kirli

*1 Haziran 2018'de Gazzeli yaralılara yardım ederken
keskin nişancı kurşunuyla katledilen Rezzan Neccar
hemşire için*

Kaç kez yağdı kurşunlar yağmur gibi üstümüze
Yeryüzünü doğudan batıya biçen rüzgâr
Kaç kez çarptı yüzümüze
Sesimizi yükledik çığlıklara
Hıçkırıklara
Çığlıkları ayaklarınla ezdin
Yıkadın kirli ayaklarını
Gözyaşıyla, hıçkırıanların

İnsanlarla birlikte öldürdün melekleri
Hangi cinayetinden istersen oradan başla söze
Tükrüklü ıslıklar çalarak
Spor yapar gibi katlettiğin canları
Bir çocuğu kaç kez öldürdüğünü
En büyük kurşunu da tanrıya sıktığını
Anlat
Muşamba yüzlü cellat

| EKREM ELMAS

Hançer

annem süt gibi ninniler okurdu yarınlara
şimdi şehrim paramparça edilmiş bir kuş yuvası

rüzgarla güzelleşen tatlı baharları özlüyorum
dalları meyveye durmuş bir ağaçtan
bomba kaygısı duymadan meyve koparmayı
ölüm endişesi taşımadan bakmayı yıldızlara

keşke dünyanın kalbinde kaynayan sorular
bizim göğsümüzde ölüme dönüşmeseydi
keşke çocuk kalbimizde hep çağlasaydı gülüşler
aklımız sarsılmasaydı böyle
insan olma derinliğimize füzeler atılmasaydı
ölüm dolu bir meçhulün
yakılmış yıkılmış bir şehrin içinde
oradan oraya yürümek zorunda kalmasaydı insanlarım
bilmeseydik bu yalnız bırakılmışlığı

bayrağımızdaki kadar beyaz kelimeler getirmek isterdim size
barıştan, sevgiden, iyilikten yana
oysa bir acının içinde atıyor kalplerimiz
ve biz nasıl yaşıyorsak gözyaşlarıyla
öyle saplansın istiyorum sırtına İsrail'in
dünyanın bütün hançerleri

| VAHDETTİN OKTAY BEYAZLI

Kalkandır Kelime Kelime Dua

aşkın sürgün verdiği yerde kaybettim savaşı
artık duyamıyorum seni ah acı
ölüm kere ölüm salan zalim yüzünden
şeytan ortağı batı sözünden

marifet bildim kalkan eli
tuttukça büyüyen her taşı
dalıma konmaz ebabil kuşu
kurşundan ağır gözyaşı

inaniyorum
aczimın dil sancağı küffara paslı hançer
sabır taşımı çatlatacak bu gür seda
la tahzen innallahe meane

Gazze yaralı bir kuş insanlığın donduğu yer
iplik iplik bomba yağmurları
elem çiçekleri sonbahar semasında

Kudüs hep bir rüya aşkın doğduğu yer
güvercinler yar yolunda kurban
kana düşer yetim bebeklerin aksi
kim niye duysun okunan yasinleri
kün fe yekûn

El Halil'de bir savaş zeytinde yas
çocuklar ne çok öldü çocuklar
ruhumda yankılanır tabutların sesi
göğsü saldım okunan salaları
duymayan her kulağa olsun küpe
aldığı nefesle sarılsın kefene
velâ tekûlû limen yuktelu fî sebîlillahi emvat

toprak olmak kolay doğmak zaman aşımı
gece sabahlıdır Filistinlim
inanın siz de elbet güleceksiniz

| RECEP ŞEN

Gazze'nin Talihi Kara Çocukları

Akdeniz'in mavi berrak sularına bakardı her sabah
özgürlüğü gasbedilen kalbi yaralı minik çocuklar
dillerinde niyazdı nehirden denize özgür Filistin

mazlum annelerin gözlerinde yaş tükendi ağlamaktan
bir bir katledildi çocuklar insan kasabının elinde
sokaklar harabeye döndü ne ev kaldı ne bağ ne bahçe

füzeler düşüyor evine yüzünde fosfor yanıkları
kardeş eli bekliyor üstüne yığılan enkaz altında
Osmanlı'nın bu topraklardan çekildiği o günden beri

masumları katlediyor şimdi yağan siyonist bombalar
bir millet soykırımı uğruyor neredesin sağır dünya?
neredesin özgürlük çılgığı atan ikiyüzlü Batı?

vebali boynumuzda ölen küçücük körpe yavruların
hiçbirimiz suçsuz değiliz insanlık ölürken bu çağda
hiçbirimize rahat yok çocuk kanı düşerken toprağa

bağrımızı delmiyorsa Gazze'de çocukların feryadı
boğazımız düğümlenmiyorsa kalkamıyorsak sofradan
bilin ki insanlığımızdır işte o an kaybettiğimiz

| YASİN MORTAŞ

Gözyaşı Mührü

Filistin'e

memnun değilim
yüzümdeki dikenli haritadan
hiç memnun değilim beynime sıkıştırılmış bombalardan
gazeteye sarılmış hışır hışır çocuk sessizliğinden
ve yastığının altındaki karartıdan
evet, senden de memnun değilim pimi çekilmiş rüya
yalın kat sözlerin altında kaldım yine bugün

kim bilmeli
yarının tarlalarına ekilen hüznün nadasını
ateşle ciltlenmiş yalnızlığın satır arasını
ah, kapatma ve oku benim altı çizilmiş çığlığımı
sayfalarca duy vınlayan kurşunlar nasıl aldırırsız
ve yalan kadar karanlık koştığımız uçurumu

kim bilmeli
çocukların ölmeden önce
kollarına çizdiği ölüm koşusunu

bir formül buldum
ölmeden önce dirilmenin formülünü
çocuk gözlerini delen uçakları düşürmek için
anne dizinde düğümlenen feryadı çözmek için
yığın yığın dağ yaparak öfkeyi
babanın yırtılan kalbini yamamak için
bir formül buldum:
ölmeden önce diril diye
diriltenin verdiği ödeviyle
ruhu teninden ayrılmayanlar sevinciyle
“çünkü onlar diridirler”

gök aynasına
bakmak için gerçekten geciktik mi

hissiz kalbin kahreden soğukluğuna
sarılıp sarmalanmasına evimizin barkımızın
içimizde içlenen çocuk kuşunu vuranlara
gerçekten bugün de geciktik mi
bir taş mührüyle alnımıza "oh" kazıyanlara
geciktik mi gerçekten

benim gündemimde
bakışından vurulmuş ceylanın ahı var
ok'u alnımda kırılmış saatlerin kanaması
kanı kanla boğanların vahşiliği bir de
güneşi karanlığa sağanların sığ elleri var

benim gündemimde
anne dişlerine sıkışmış çığlığın keskin çıkmazı var
siz hangi çıkmazın ritüeline tapıyorsunuz

kınından çıkan öfkenin aslıyım ben, savul ey egoins
rüzgârı yelelerinden tutup dörtlale, çingırlarla
taş çatlatıp ırmaklar sağan elim ay ışığıdır benim
abdest kuyusu açıp anıyla çöl ısıtan su ezbercisiyim
gözlerime dikemezsin geceyi sen
kulağımı şeytanla tıkayamazsın
şerri süremezsın dudağıma
tenim ruhumdan alır cesaretini
sen bir tırnak kirisin ey egoins, lanetlisin
sana tattırmalıyım işte burada
Mescid-i Aksa'da
çocuk katlinin ne demek olduğunu
senin caniliğine karşı
içimdeki sönmez ateşi, öfkenin cehennemini
sana dibini göstermeliyim leş çukurunun

ey egoins
ölmeden önce öldürmenin
en iyi pusatı kalbimdedir benim

ben
bir yağmur mührüyle yürürüm
mazlum coğrafyalara

| METİN ÖNAL MENGÜŞOĞLU

Haritada Kan Lekesi

-İsmail Haniye'nin acı ve aziz hatırasına-

I.
İsmail, sevgili kardeşim,
Sesimin sana ulaşmayacağını biliyorum
Ukbada elimizde bir belge kalsın diye
Yazıyorum,
Hatırla!
Bilgelik ve deha onun mülkünde
Birer emektar kâhyaydı
O, Şarkın ünlü filozofu Gazzali
Bağdat'ta Nizamiye Medresesinde
Say ki şöyle konuşuyordu: *Eyyüh'el Veled!*
Sevgili oğlum!
Gördün ki bir yerde zulüm var
Gördün ki şirk ve küfür dağı büyüyor
O zaman
Mızrak gibi kullanabilirsin
Kelimeleri.
Ben de
Her sonbahar ortasında, Yedi Ekim'de
Hafızamdaki keskin harflerden
Bir kelime yaratır fırlatırım
Washington, Yafa, Telaviv ve Batı Kudüs'e
Sakın!
Ne çıkar bundan
Deme kardeşim
Vücut ikliminde şairlerin ne işi olur?
Beyin ölümü gerçekleşen insanda
Hani en son kalp ölür ya; işte bu
Birer fişek kesilen kelimelerle
Kalbinden vurmak demektir
Trump'ı, Netanyahu'yu.
Lüzum yok seri atışlara
Yeter, bir tek kelimesi şairin
Korku ve derin bir yara izi
Bırakmaya yüreklerinde.

Gazzali konuşabilseydi bugün, bilmen gerek
İhya, hani şu bir çeşit yeniden yaratılma
 Hani şu hepimizi harekete geçiren ruh
 Türlü *Simya* vadilerinde
 Birbirine karışarak denize dönüşen
 Has bilginin varlığına bunu katardı:
Kalpte yara izi bırakmaktır
İyi belle, derdi, eyyüh'el veled
Kelimenin anlamı.

İşte ben de
 Kelimelerin *kerrat cetveli*'ni
 Koydum bak
 Dünya haritasının orta yerine
 Kaygan zeminde cetvelim
 Koştı durdu o mevkiden
 Bu mevkiye
 Kuyruğuyla oynayan bir kedi gibi
 Sıçradı çatılardan balkonlara
 Bozdu ezberlerimi, unutturdu acımı
 Bir ara durdu
 Ve ancak
 Bir deniz kıyısında
 Belki de Akdeniz'di
 Demir attığı yere dikkatle baktım
Gazze yazıyordu her karış toprağında
 Ardından bütün harfler ve rakamlar
 Arap, Latin, Roma, Kiril, Japon
 Dil ayırmadan haykırıyordu:
Burası Gazze
Burası Haritada Kan Lekesi
Burası Müslüman tophumların
Yüz karası, yüz parası
 Düşündüm:
 Yüzümüz kalmış mıydı utanası?

Akdeniz,
 Cebel-i Tarık'tan Atlas Okyanusuna
 Asya kıtasından Afrika'ya, bütün Avrupa'dan
 Amerika'ya kadar
 Tüm dünyayla komşudur

Bakmasını bilenler için işte dünya haritası
Gazze, demek ki dünyanın bu komşu kapısı
Müşkül bir sınav sorusudur, belki de şimdi
Haritadaki kan lekesinin
Bereketli toprağına dönmüştür.

Batının hümanist filozofları
(Şüphedeyim hala var mıdır insan sevenleri
Edgar Morin, Jürgen Habermas, Slavoj Žižek
Judith Butler sınıfta kaldı) onlar ki
Neler söylemediler yüzyıla dair:
Çölleşme, çoraklaşma, yabancılaşma
Tanrı tutulması, hiçlik çağı
Ve Nietzsche: *Tanrı öldü.*
Buydu onların duygu ve sayıklamaları
Zeitgeist, Zamanın Ruhu
Ahiretsiz insanın

Basiretsiz insanın
O haz makinasının karın ağrılarıydı,
Menfur kokusuyla
Bütün evreni
Boğmaya çalışan.
Durmadan, bak; diyorum sana kardeşim
Dinle beni
Ama sen hangi gözünle bakacak
Hangi kulakla dinleyeceksin?
Biliyorum iyi biliyorum ki bir gün
Sur'a üfürüldüğünde bir gün
En alasını sen göreceksin
Sen işiteceksin.
Lakin bizim gören gözlerimiz
İşiten kulaklarımızın ta dibinde
Dün *Gazze*'de
Nasır Hastanesini vurdu
İsrail
Amerikan malı robot füzeleriyle
Kıtlıktan ölen bebelerin minik kabrine
Hamile annelerin rahim parçaları
Ve beş gazetecinin kemikleri de sığıdı.

II.

İsmail, sevgili kardeşim, kimliğini gördüm
 29 Ocak 1962, *Shati Kampı, Gazze*
 Doğum tarihinin karşısında
 Böyle yazıyordu
 Katiller 31 Temmuz 2024'te
 Tahran'ın orta yerinde seni vurduklarında
 Tam altmış iki yıllık *Gazze*'liydin.
 Ve hep doğduğun toprakla hatırlanacaksın.

Senin ardından hemen
 Afro-Amerikalı Malcolm X'i düşündüm
 O, yurduna dair
 Bambaşka bir şey söylüyordu:
Ben Amerikalı değilim! Sadece orada doğdum.
 Bir gün büyük mesajını ulaştırırken halkına
 O da aynı katillerin kurbanı oldu.
 Eşi Betty, kocasının cesedi başında
 Dostlarının omuzlarına yaslanarak
 Kalbine gömülen acıyla haykırıyordu:
Onu toprağa insan sıfatıyla değil
Bir tohum olarak ekıyoruz bugün.

Biz de bugün senin aziz ruhunla beraber
Gazze'li bebelerin meleksi bedenlerini
 Artık beşer sıfatıyla değil
 Birer tohum olarak ekmeliyiz toprağa
 Rabbim kalbimizi bilir
 Bilir içimizden geçenleri, iyi okur.
 Sözü Bilge Aliya'dan emanet alarak
 Diyoruz ki: *Bugüne kadar Müslüman mekteplerinde*
Mümin yerine teb'a yetiştirmişiz, yazık bize!

Bilgelik ve dehanın son üstadı Aliya
 Malcolm X gündeme geldiğinde
 Faşist Avrupa'nın soğuk çehresine doğru
 Diyordu ki: *Biz Müslümanlar*
Birer müspet renk körüyüz
 Soluk benizlinin kızıl deriliye
 Beyazın siyaha yoktur rüçhanı
 Kömür kafalı kardeşimiz Malcolm

Niçin Malik el-Shabazz oldu?
Afrika sathında onun sıfatı
Eve dönen oğul diye anıldı.
Vasat ümmetin yeni çocuğuydu artık.

*Önceleri sadece ömrümde bir kez
Evet, yalnızca bir kez diz çökmüştüm
Diyordu Malcolm.
Soymak istediğim evin cümle kapısında
Muhkem kilidini açmak için;
Şimdiyse yalnızca Allah-ü Ekber
Diyerek diz çökeceğim.
Ve alının çatısını en aşağıya
Yalnızca Rabbimi anmak
İçin eğeceğim.*

Sen ve masum evlatların, ahfadın
Sevgili Haniye,
Bana onu hatırlattı
Bir de Mahmud Derviş'in
Filistinli Sevgili şiirini:
*Ve ant içerim ki
Bir mendil işleyeceğim yarına kadar;
Gözlerine sunduğum şiirlerle süslü
Ve bir tümceyle, baldan ve öpücüklerden tatlı:
'Bir Filistin vardı
Bir Filistin gene var.'*

Değişir elbet
Mevsimler, iklimler, nesiller
Değişmeyen şey
Kızılderili bilgenin
Torununa öğrettiği
Köpek kavgasıdır.
Beyaz yahut siyah köpek
Hangisi kazanacaktır savaşı?
Amerika
Hangisini daha iyi beslerse
O.
Onun yağlı kolunu kaldırır havaya
Avrupalı cazgır.
Böyle çok renkli köpekleri vardır
Amerika'nın.
Her gün birini besleyerek salıverir

Dünya mazlumlarının üzerine.
 Bizim Konuşan Kitabımız oysa
 Kulağımızın ta dibinden
 Sanki kalbimizin sesiymiş gibi der ki:
Küllü nefsin zaikat'ül mevt)
(Bütün canlılar ölümü tadacaktır)
 Canlıdır elbette besili köpekleri de ABD'nin
Bekleyen görecektir onların da
Nasıl bir devrilişle devrildiklerini.
 Kızılderili bilgenin adı
 Oturan Boğa'ydı
 Günün birinde
Şöyle konuştu:
Son ırmak kurduğunda
Son ağaç yok olduğunda
Son balık öldüğünde
Beyaz Adam paranın
Yenmeyen bir şey olduğunu
Anlayacak!

Bir zamanlar şöyle yazmışım:
Belli Olmaz Kimliği Arkadan Vurucunun
 Ve şimdi diyorum ki: *Yaşım geçti*
Dünya gözüyle belki göremem lakin
İlahi vahyin sözleri olsun
Kalbimde iz bırakan kelimeler.

III.

-Şiirin muhatabı bütün müminlere-

Dinle kardeşim, dinlemeyi öğren ki
 Yarın mahşerde konuşacaksın
 Yalnızca dilinle de değil
 Tüm azalarınla
 Demiştin, okumuş olmalısın
 Daha sözün başındayken
 Sonbaharda yani Yedi Ekim'de
 Yaprak döker, bilirsin bazı ağaçlar
 Tam bu mevsimde
 Ama Tanrı'nın zeytin ağaçları
 Bundan muafır
 Öğrenin bunu da kardeşlerim iyi öğrenin
 İsrail
 İşte bu yüzden düşmandır zeytin ağaçlarına

Bu yüzden kökünden sökmektedir onları
Doğu Kudüs'te Batı Şeria'da.
Çünkü onlar Allah ile de savaşmaktadır.
Hatırla, düşün, öğren kardeşim
Bizden öncekiler Endülüs'e, Şam'dan
Nasıl getirdilerse ilk zeytin fidanını
Davran hemen bu akşamdan
Onlar bugünkü İspanya'yı
Zeytin ülkesi yaptılarsa nasıl
Sen de
Allah'ın kasem ettiği zeytin ve incirleri
Dikmelisin bütün Filistin toprağına
Yeniden.

*Zeytin yaprağı yeşil
Altında kahve pişir
Benden sana dost olmaz
Ey İsrail!
Git aklın başın devşir
Bu türküyü Kilis halkı
Artık böyle okumaya başlamış.
Sen de tekrarla kardeşim
Ve Rabbine yalvar:
Yüceler yücesi Rabbim!
Sen her an yaratansın
Ve bizi çağıran Sensin
Leyse lil insani illa ma sea
(İnsan için çalışmasından
Başka ne var ki)
Yaratıcıların en güzeli Sensin
Allah-ü ahsen'ül halikin diyorsun
Biz unuttuk yapmayı, yaratmayı
Bizi bağışla, bilemedik diyemeyeceğim
Biliyorduk, uykular daha şirin geldi
Bu son olsun diye söz verelim
Haykır Arap çocuğu: Haza Yekfi
Haykır Kürt çocuğu: Edi Bese
Ve haykır şair: Artık Yeter!*

Yeniden mübarek olsun cihadın
Böyle istersen
Haydi Bismillah.

I FATİH OKUMUŞ

Gazze

Gazze'niz mübarek ola
Bugün nöbet senin
izzet senin, onur senin
ölmek sana düştü Gazze
ağlamak bana

Bugün nabzımız Aksâ!
bugün yine günlerden Âşûrâ
yaprak kopmadı takvimden
tarih hâlâ kırk sekiz
her birimiz Batal Ahmed Abdülaziz!

Bugün yürüse millet
bugün ba'sü ba'de'l-mevt
ümme Kudüs'e aksa
hiç kimse yüreğinden başka silah taşımasa

bir bir uyansa ayşe, fatma, mustafa
bin bin aksa
evinde hiç kimse kalmasa
atlı yayan koşsa oraya

İbrahim Mekke'ye çağırdı, geldiniz.
Muhammed buyurdu
-selâm ona ve âline-
Bineler yalnızca
üç mescit için koşturulur:
biri Mekke, biri Medine
biri Kudüs: Mescid-i Aksâ!

İbrahim Mekke'den çağırdı, geldiniz
-selâm ona ve âline-
Muhammed orada
Ey ümmet-i Muhammed
Neredesiniz?

I MEHMET AYCI

Kanlık

Kuşları göçmüş bir ağaç
Neşesizliği yüzümde
Kıyamete kadar bahar
Uğramaz artık dalıma

Bedenlerimiz boş, ıssız
Oğul çıkarmayan kovan
Kıyamete kadar vicdan
Uğramaz çıktığı yere

Sen öldükçe daha temiz
Biz yaşadıkça çok kirli
Kıyamete kadar anlam
Uğramaz kelimelere

Parçalanan bebeklerden
Semiriyor bir Tepegöz
Kıyamete kadar Basat
Uğramaz hikayelere...

I HACI AHMET SEVGİLİ

Orta Doğu Çocukları

I

Sandık ki geride kaldı
Eskilerin masallarından bir masaldı
Surette eski idi
Zorbalıkla icra edildi
Binlerce yıllık hatanın, alçaklığın
Sadece tekrar edilmesiydi.

Orta'nın ve Doğu'nun çocuklarıyız
Seçilmişlerden değil,
İnanmışlar zümresindeniz
Sor onlara, kimi boğacakmış
Ortadan ikiye yarılacak deniz

Orta'nın dediysem
Hem de tam ortanın
Yani Mutedilin.
Unutulmasın!
Hâlâ, Ömer'in Kudüs Mekke'dir dediği yerdeyim.

II

Bahar kesiklerinin ateşlerinde
Varoluşumuzu bulmuşuz.
Savaş bitmemiş,
Biz nöbette vurulmuşuz.

I DERYA KURTOĞLU

Eşikteki İnsanlık ve Kudüs

Bizi haberlerden değil, şiirlerimizden takip etmeliydiniz
Bürokratik kötülük ironisinde
Ya başka ne işe yarar şiir?
Yüreğinden uzakta olanın var mıdır vatani
Duyumsamadan ve düşünmeden olunur mu insan
Niçin yaşadığını
Doğduğu gün kadar bilmeden
Tanıyamadan kendini
Bilmeden haddini
Olamadan
Rabb'inden Emin.
Şimdi zeytin ve limon ağaçları arasında gezinmek,
Zengin kütüphanelerde okuyup yazmak,
Oturup ve yan üstü uzanarak düşlemek
Ama nasıl?
Daha 12 yaşında tutuklanmasaydı şair,
Böyle romantize etmeseydik kavramları,
Gerçeği hikayeye dönüştürüp uyuşturmasaydık zihinleri.
Kudüs;
Çalınmış eserlerin,
Yağmalanmış evlerin ve
Bombalanmış hastanelerin sessizliği.
Arama motorlarının bile yalan söylediği,
İşkencelerin yıllandığı,
Ters yüz edilmiş değerlerin sahnesi
Filistin.
Duyulmayan çığlıklarıyla yeryüzünü sarsan,
Katilin mağduru oynadığı şehir: Kudüs.
Ve şahit, sustuğu yerde işler ilk suçunu.
Güzelleme yarışı kapitalinde,
Makyajlı derin bir yaradır Kudüs.
Unutulmuşluklar ve İlk kible,
Susmuş ve susturulmuş dünya,
Siretinden din
Suretinden canlılığı silinmiş
Toplumsal ketlenmenin
Ve küresel şiddetin meşruiyeti.
Sonra biz,
Kelimeleri seçen, seslendiren
Suskunluklarla boş bırakılan defteri
Eziklerle dolu ama yazmaya çalışan elleriz

| MEHMET EREN KOÇ

Gazze'm

Kızıldan bir kalp... Atıyor ama donuk
Boynumuzda yok bir zincir ama köle kalmışız
Azrail'in kemani kaç çayırlarımızdan
Çünkü kalbimizde vatanın Nurdan Kubbesi var.

Oraya bak tanrım, kulak boynuzu deliyor
Bir ölen bebeğin kalbi milyonlarda atıyor
Kutlu yârim Gazze'nin surlarında
Ne güneşler yükseliyor

Bir çölsün Toprak Ana
Her bir tanen benim çocuğum
Bir butonsun Toprak Anam, evet ne de sağma
Sana dokunacak her el kırılmak üzere var olmuştur.

İVEFÂ DÂRÎ*

Zamanın Sıvazlamadığı Bir Sırt

Türkçesi: İbrahim Demirci

Nâcî¹,
Kurtuldun mu kimsesizlikten,
Azgınlık sözleşmelerinden,
Mürekkebine kumpas kuran
Başkanların parmaklarından?

Artırdık dualarımızı
Zorluğun ardından
Kolaylığa ereriz umuduyla

Ama kurtulmadı Hanzala
Asılı kaldı duvarlarda
Oyunun içinde yarım kalan bir ses gibi
Kaçtı sözün aynalarından
Kimselere benzemeyen bir resmi yüklenmiş amma
Yaralıyor, kanatıyor herkesi
Yüzünü gören olmadı daha
Çünkü yitirir görünme hakkını silinmiş yüzler

* Filistinli yazar, akademisyen, şair. Kudüs İsâviye doğumlu. Arap dili ve edebiyatı okudu. Kasimiye Akademisinde yüksek lisans yaptı. *Filistin Çocuk Öykülerinde Kahraman İmgesi* (2023), *Kıssalar ve Hisseler Anlatan Anka* (2024), *Düşünceleri Önarmak* (2024), *Açık Uyarı (Kur'an)dan Değerli Bir Gerdanlık* (2024).

1 Nâci El-Alı (1938-29.08.1987) Filistinli çizer. Mülteci kamplarında yetişti. Sabra ve Şatilla kıyımlarına tanık oldu. Lübnan Güzel Sanatlar Akademisi mezunu. Kırk binden çok çizgiye imza attı. Çıplak ayaklı, güneş başlı, gömleği yamalı Hanzala, 1973'te doğdu, ondan daha ünlü. 22 Temmuz 1987'de Londra'da suikasta uğradı, 29 Ağustos'ta hastanede can verdi. Katili bulunamadı. Olağan şüpheliler: Mossad, karikatürlerinden rahatsız olan Arap yöneticiler. Ölümünden sonra Dünya Gazeteler Birliği, ona Altın Kalem Özgürlük Ödülü verdi (1988). Brookwood'da yatıyor.

3

Hanzala...

Çılgılığına çakılmış olan o çamur
Bize sırtını dönen o çocuk
Çünkü biz cepheyi terk ettik

Kurşun yağdırdılar sesin üstüne
Kanadı cephe hattı
Gazeteler yıkanmamış cesetler gibi
Düştü yere El-kabes² yolunda
Düşüncenin koltuk değneğiyle yürüyordu mürekkep
Suskunluğun haritalarıyla parlatıyordu
Ayakkabılarını ihanet...
Ölümsüz resmin üstüne çekti tetiğini zulüm
Ve bir kâhin, defterine şunu yazdı:
Görmeyi murad eden kim varsa kör oldu

3

Nâcî...

Hanzala yaşlanmayacak, biliyordun değil mi?
Onun bize dönük sırtı tarihin aynası mıdır
Utandıkça?
Biz büyüdük amma
Hanzala öylece kaldı burada
Kampların giriş kapılarında
Bizi izliyor, düşün kayboluşunu
Terslikler durduramadı onu
Kapılmadı da barış denen kapana

4

Bugün...

Parmakları katletmeye kalkıştılar
Duvarlar ürperdi
Sen yumdun gözlerini

² El-Kabes (Meşale), Londra'da Kuveytlilerce 1972 yılında piyasaya çıkan -1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgali sırasında yayımına ara veren- günlük gazete. Orada karikatürleri yayımlanan Naci El-Ali, 1985'te Londra'ya gelmişti.

Fakat niyetini gizlemedi keskin nişancı
 Kurşuna dönüştü...
 Ne zaman inkâr etsek aynaları
 Başka bir Hanzala kazınır yüzümüze
 Bu çocuğun çizildiği günden şu âna kadar
 Emekliyoruz dönüp bize bakmayan
 Bir hayalin ardında. Belki bağışlamaz bizi
 Fakat unutmayacağını umarız.

5

Harfler kâğıtları terk etti bugün
 Gölge yayıldı kurşunun hokkasından
 Londra'nın soğuk kaldırımına serildi cephe/yüz
 Divit kırıldı...
 Mavi bir atardamar boşandı asfaltın yarıklarına...

Ey Nâcî...
 Ey suskunluğun eşiğine düşen
 Cevabını yuttu mu sual?
 Nerede yerleşti çığlığın zamanın sağır kulağına?
 Gaybın toprağına tohum kıldı seni azgınlık
 Kulağı sağlam o gölge dimdik, dönmüş sırtını
 Saraylara. Gözleriyse zeytin ağaçlarında...

6

Vatana benzeyen bir duvara kanını dökerken dut ağacı
 Yaldızlı bir suskunlukla dolaplar çevirdi başkanlar
 Dua mihrabında uyumadı şiir
 Kapanmayan bir yaradan fışkırdı:
 Taştan bir tohum. Çıplak ayaklarıyla kaldı
 Gözünü bilinmeyene dikmiş çamurdan bir çocuk
 Umutsuzluğun pençesini ters çeviriyor
 Rüzgârın avuçlarına saklıyor yüzünü
 Direnen bir suskunluk heykeli yontuyor suskunluğundan
 Yüzleri parçalamaya alışkın kurşun
 Parçalamadı bu sureti işte
 Bir ayna oldu her mürekkep lekesi
 Bir yola dönüştü kıvrılan her çizgi...

İBRAHİM NASRULLAH*

Açış Konuşması

Türkçesi: İbrahim Demirci

Şehrin yüzüne yayılıyor güneş
Giriyor uyanışın geniş kapısından
- Ey yolun toz bulutundan
Kanlarına sokulan beşer soyu
Soyunup derilerinizden
Güneşi giyinin
Kederlerinizi de çıkarın
Çalışın da devam etsin
Sizin için buğday yetiştirmeye
Kaybolup gitmesin güneş

(*Rengini geri almak isteyen kan'ın sunuş şiiri: Fâtîha*)
El-a'mâlûş-şi'riyye I, s. 121, Beyrut, 2021)

*1954 yılında, kökleri Kudüs yakınlarındaki El-Bureij köyüne dayanan bir ailenin çocuğu olarak doğmuştur. Ürdün'deki Al-Wihdat Mülteci Kampı'nda büyür. Ürdün'de öğrenim görmüş ve kamptaki eğitim enstitüsünden eğitim sertifikası almıştır. İki yıl Suudi Arabistan'da öğretmen olarak çalışır (1976-1978). Daha sonra Ürdün'e döner ve başta Ad-Dustur gazetesi olmak üzere çeşitli gazetelerde gazetecilik yapar. Afaq ve Al-Hisad isimli ilk romanını yayımlar (1978). 1991 yılında Arar Edebiyat Ödülü'ne layık görülmüştür. 1996'dan beri Amman'daki bir sanat ve kültür merkezi olan Halid Shoman Vakfı Sanat Evi'nde çalışmaktadır, vakfın kültür işleri müdürüdür. Ürdün Yazarlar Birliği ve Arap Yazarları Genel Birliği üyesidir. Ayrıca fotoğrafçılık da yapmaktadır. 1995'te Ürdün'de ve 2004'te Güney Kore'de sergiler açmıştır. 2004 yılında Amman Film Yapımcıları Kooperatifi Onursal Konseyi üyesi olmuştur, ayrıca Ramallah'taki Halil Sakakini Kültür Merkezi Genel Kurulu üyesidir. Yedi roman ve iki çocuk kitabına ek olarak birkaç şiir antolojisi yayımlamış bir edebiyatçıdır. Bir şiiriyle Sultan Oweiss Ödülü'ne (1987), Arar Edebiyat Ödülü'ne (1991), bir romanıyla Taysir Sbool Ödülü'ne (1994), şiir antolojileriyle üç kez Ürdün Yazarlar Derneği Onur Ödülü de dahil olmak üzere birçok ödüle layık görülmüştür. Kitapları arasında; *Prairies Of Fever* (roman, 1985) ve *Maraya Al-Malai'ka* (Meleklerin Aynaları, şiir) dikkat çeken eserlerdir.

| RİFAT EL-ARİR*

Eğer Ölmem Gerekliyorsa**

Türkçesi: Zübeyt Nalçakan

Eğer ölmem gerekliyorsa
sen yaşamalısın
benim hikâyemi anlatmak,
eşyalarımı satmak için,
bir parça beyaz kumaş
ve birkaç ip almak için.
(Apak, uzun kuyruklu)
Ta ki Gazze'de bir yerlerde bir çocuk,
Gökyüzüne bakarken,
ansızın giden babasını beklesin –
kimseye veda edemeden,
ne bedenine, ne ruhuna
benim yaptığım uçurtmayı, senin yaptığın uçak
yükseklerde uçarken görsün
ve bir anlığına düşünsün
yükseklerde bir melek,
yeniden getiriyor sevgiyi
Eğer ölmem gerekirse,
ölümüm umut olsun,
bir hikâyeye dönüşsün.

* Rifat el-ArİR 23 Eylül 1979'da Gazze'nin Şucaiyye semtinde doğdu. - 6 Aralık 2023), Gazze Şeridi'nde yaşayan tanınmış bir Filistinli yazar, şair, üniversite profesörü ve aktivist. el-ArİR, 1979 yılında İsrail'in Gazze Şeridi'ni işgali sırasında Gazze Şehri'nde doğdu. el-ArİR, 2001 yılında Gazze İslam Üniversitesi'nden İngilizce alanında lisans derecesi ve 2007 yılında University College London'dan yüksek lisans derecesi aldı. Doktora derecesini 2017 yılında Malezya Putra Üniversitesi'nden İngiliz Edebiyatı alanında aldı. Bu noktada tezinin konusu John Donne ile ilgiliydi. Gazze İslam Üniversitesi'nde edebiyat ve yaratıcı yazarlık dersleri verdi. el-ArİR, "Biz sayı değiliz" organizasyonunu kurdu.

Bu organizasyon genç Gazzeli yazarları deneyimli yazarlarla buluşturuyor ve hikâye anlatmanın gücünü bir direniş aracı olarak destekliyor. 6 Aralık 2023'te el-ArİR, İsrail'in Gazze Şeridi'ni işgali sırasında erkek kardeşi, kız kardeşi ve üç çocuğuyla birlikte İsrail'in hava saldırısında öldürüldü.

** Translated to Arabic by @TameeOliveFern

| RAJAA GHANEM*

Dostumuz Savaş

Türkçesi: Melek Deniz Özdemir

dost oluyoruz savaş ile
kutsallaştırdığımız da oluyor hatta.

Mağarada yaşadığımız günlerden beri
ilk annemiz savaş
parmak izimiz,
rüzgarın çağrısıdır savaş.

Medeniyetin değiştirdiği tenimizin
gerçek rengini bulalım diye
dost oluyoruz savaş ile

hâlâ tarihin ilk eşğinde
durduğumuza inanmak için
dost oluyoruz savaş ile
ve
hâlâ kokuyoruz içeri girmeye

* 1974 yılında Şam'da, Filistinli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Rajaa Ghanem, çağdaş Arap şiirinin özgün seslerinden biridir. Çocukluk ve gençlik yıllarını Şam ile Beyrut arasında geçiren Ghanem, 1995'te Filistin'e dönerek yazınsal çalışmalarını burada sürdürmüştür. Şiirlerinde sürgün, kimlik, kadın bedeni, aidiyet gibi temaları işler. Ghanem aynı zamanda tiyatro performansları ve yaratıcı yazı atölyeleriyle de tanınmakta; şiirleri Filistinli kadınların deneyimini çok katmanlı bir dil ve imgeler dünyasıyla yansıtmaktadır. Yayınlanmış üç şiir kitabı vardır.

I FADY JOUDAH*

Taklit

Türkçesi: Mevlüt Ceylan

Kızım
Bisiklet gidonlarının arasına
yuva kurmuş
Bir örümceğe bile
zarar vermezdi
İki hafta boyunca
Kendiliğinden gidene kadar
Bekledi

Dedim ki ağını bozarsan
Burasının yuva kurulacak bir yer olmadığını

anlayacaktır
Ve sen de bisikletine binebilirsin

Kızım başkalarının da böyle
Mülteci olduğunu söyledi, değil mi?

* Fady Joudah, Yale Genç Şairler Dizisi'ne seçilen "The Earth in the Attic" de dahil olmak üzere dört şiir koleksiyonunun yazarıdır. Ödülleri ve onurları arasında, Ghassan Zaq-tan'ın "Like A Snow Bird. It Follow Me, and Other Poems" adlı şiirinin çevirisiyle aldığı Guggenheim Bursu ve 2013 Griffen Şiir Ödülü bulunmaktadır.

| MAYA ABU AL-HAYYAT*

Islık

Türkçesi: Mevlüt Ceylan

Ensemdeki deliği görüyor musun?
bir kurşundan mı yoksa bir sözden mi olduğunu hatırlamıyorum.
Ama eminim ensemden iki dudağın geçtiğinden
Ve arkalarından ıslıklarını bıraktıklarından.
Bundandır çingırağı duyman.
Ne zaman geçmişe dönüp baksam.
Ya da geleceğe doğru.

* Lübnan'da (d.1980) doğdu. Şair, romancı, çocuk kitapları yazarı ve aktör. Birzeit'te Filistin Yazını Atölyesi sorumlusu. A.M. Qattan Vakfı şiir dalında Genç Yazarlar Ödülü'nü aldı. Üç şiir kitabı yayınladı.

| SARA SALEH*

Ud

Türkçesi: Mevlüt Ceylan

Bana udla pek ilgilenmediğini söylüyorsun
Hayatımı birlikteliğimize adanmışken
Sıkıdüzen şart, diyorum
Kendilerininmiş gibi göstermeye çalıştılar,
Ama o benim bedenimin bir parçası
Ud, kendinden vermediğin sürece sana hiçbir şey veremez
Verirsin ve zaman harcarsın
Ve onu elinde tutarsın
Benimsemelisin
Hem de çok
Ki sırları paylaşabilesin

Kimse bizimle sokaklarda dolaşan ölümü hatırlamak istemiyor.
Çalmayı asla bırakmadık, bırakırsak unutacaktınız gibi geliyor.
Çalmayı asla bırakmayız, belki de bu kaybettiğimiz anlamına geliyor.

* Sara Saleh, on yılı aşkın süredir insani yardım alanında çalışan Arap-Avustralyalı. İnsan hakları savunucusu, aktivist ve yazardır. Dubai Şiir Slamı'nın kurucu ortağı ve geçmişte Avustralya Şiir Slamı Eyalet Finalisti olan Sara, şiirlerini uluslararası alanda seslendirmiş ve yayınlamıştır. İlk şiir kitabı "Yazın Sütü Boşa Harcamak"tır.

| MICHAEL ROSEN*

Gazze

Türkçesi: Mevlüt Ceylan

Bu topraklar benim diyorsun
Ya sonra!
Bu topraklar benim diyorsun
Ya sonra!
Yüzlercesini binlercesini yurtlarından ediyorsun
Ya sonra!
Sonra, sonra toprak gasp ediyorsun
Ya sonra!
Bir duvar örüyorsun
Ya sonra!
Yerlerini yurtlarını yerle bir ediyorsun
Ya sonra!
Kara senin
Derya senin
Hava senin
Ya sonra!
Bombalar yağdırıyorsun
Ya sonra!
İşgal ediyorsun
Ya sonra!
Çocukları katlediyorsun
Ya sonra!
Hastaneleri bombalıyorsun
Ya sonra!
Teröristlere konuşmam diyorsun
Ya sonra!
Bu topraklar benim diyorsun
Ya sonra!

* Michael Rosen (d.1946), Londra Üniversitesi Goldsmiths Eğitim Çalışmaları Bölümünde çocuk edebiyatı profesörü olan İngiliz çocuk kitapları yazarı, şair, sunucu, siyasi köşe yazarı, yayıncı, aktivist ve akademisyendir. Çocuklar ve yetişkinler için 200'den fazla kitap yazmıştır. Seçilmiş kitapları arasında *Ayı Avına Gidiyoruz (1989)* ve *Üzgün Kitap (2004)* bulunmaktadır. Haziran 2007'den Haziran 2009'a kadar Çocuk Edebiyatı Sultanı olarak görev yapmıştır. Sayısız ödüller kazanmıştır.

| İBRAHİM NASRALLAH*

Şehitler

Türkçesi: Cengiz Tomar

Tüm şehitlere...

Şöyle dedi bir gün şairimiz Ebü'l-Kasım:
 “Sevmeyen tırmanmayı dağlara,
 İlelebed yaşar çukurda”
 (Anlatacak) Çok şey var
 Ama azdan gayrısını istemiyorlar burada
 Tanıdık bir sabah
 Ve bir çocuğun gülüşü
 Deverân ediyor hayat
 Ve geçiyor bir gün
 Yitip gidiyor ömür
 Bir buğday tanesi, meylediyor hurma ağacına yetişmeye
 Ve küçük bir nehir, görüyor kendini düşünde, tırmanırken tepeye
 (Anlatacak) Çok şey var
 Ama azdan gayrısını istemiyorlar burada
 Bir kız, süslüyor buluşmasını güzel bir gömlek ve yasemin çiçeğiyle
 Sakıncası yok, ağaçların yeşiliyle nimetlenmesinde
 Ve bir avuç gölgeyle

* İbrahim Nasrallah Filistinli bir ailenin çocuğu olarak 02.12.1954'te Amman'da doğdu. Vahadât Kampı'nda öğrenim gördü. Amman öğretmen okulunu bitirdi. Eserleri çeşitli dillere çevrildi. Resim ve fotoğraf sergileri açtı. 15 şiir kitabı, 22 roman yayımladı. Arap Romanı Ketara ödülü (2020) ve Kahramanmaraş 5. Uluslararası Edebiyat Festivalinde şiir ödülü aldı (2025). Romanları: Berâriyü'l-hummâ (Huma Bozkırları, 1985), El-emvâcu'l-berriyye (Kara-daki Dalgalar, 1988), Mucerred 2 fakat (Sadece 2, 1992), Tuyûru'l-hazer (Sakinme Kuşları, 1996), Hârisü'l-medîneti'z-zâyi'a (Yitik Kentin Bekçisi, 1998), Tıflu'l-mimhât (Silgi Çocuğu, 2000), Zeytûnu's-şevârî (Caddelerin Zeytini, 2002), A'râsu âmine (Güvenli Düğünler, 2004), Tahte şemsi'd-duhâ (Kuşluk Güneşinin Altında, 2004), Şurfetu'l-hezeyan (Hezeyan Balkon, 2005), Zemenü'l-huyûli'l-beydâ (Beyaz Atlar Zamanı 2007. Türkçesi: Bilgi Y., Ankara, 2024), Şurfetü raculî's-selc (Kar Adamının Balkon, 2009), Şurfetu'l-'âr (Utanç Balkon, 2010), Kanâdilü meliki'l-celil (Yüce Kralın Kandilleri, 2012), Şurfetü'l-hâviye (Cehennem Balkon, 2013), Ervâhu Klimancaru (Klimanjero'nun Canları, 2015), Harbu'l-kelbi's-sâniye (İkinci Köpek Savaşı, 2016), Süläsiyyetu'l-ecrâs: Zılâlü'l-miftâh, Siratu 'Ayn, Debbâbe tahte şecerati 'ıydî'l-mîlad (Çan üçlemesi: Anahtarın Gölgele, Pınarın Hikâyesi, Yaş Günü Ağacının Altındaki Tank, 2019), Me'sâtu kâtibi'l-kıssati'l-kasîra (Öykü Yazarının Sıkıntıları, 2021), Tufûleti hatte'l-ân (Şimdiye Dek Çocukluğum, 2022), Şemsu'l-yevmi's-sâmin (Sekizinci Günü Güneşi, 2023).

Öğle vakti miskinlik eden bir deniz kıyısı
Çiftçi bir kadın, kıskanıyor (Ağustos'ta) suda oynayan balıkları
Bu sonsuz alanın sathında, akılsızca
Bir kuş açıp dolduruyor kanatlarını havayla
Evvelinde şarkı söylüyordu kanadıyla
Kalacak olan kanat kıyamet kopuncaya dek aslında
(Anlatacak) Çok şey var
Ama azdan gayrısını istemiyorlar burada
Sade bir düğün resmi ve atışması ozanların
Ve uzun bir gün (kahraman bir çocuğa gerek de yok onda)
Gönlü bal gibi bir şarkı
Telaşla gidip gelen, aşk mektupları, iki genç âşık arasında
Çekinmeden verilen mektuplar ve aşikâr aracılarla
(Anlatacak) Çok şey var
Ama azdan gayrısını istemiyorlar burada
Bir babanın dönüşü akşam, gülerek ailesinin yanına
Ve tatilin geçmesi, öğlene dek, tembellik yatağında
Beş kız çocuğu, dayanmış kırkına
İki şehit var omuzlarında
Ama ekliyor hâlâ
Diğer insanlar gibi utanmadan ağlayacağı günü
(Anlatacak) Çok şey var
Ama azdan gayrısını istemiyorlar burada
Yaşlı bir büyükanne, anlatıyor hikâyesini, torununun yanında
Bir kere dahi gitmedi doktora
Bir kez dahi almadı ilaç da
Döner durur zeytin ağacı gibi ovada
Daha horozlar ötmeden evvel düşer umudun yollarına
Darb-ı mesel olmuştur sağlığıyla
(Anlatacak) Çok şey var
Ama azdan gayrısını istemiyorlar burada
“Sadece tırmanmak dağa”

| FADVA TUKAN*

Yafa Kapılarında Ey Sevdiklerim

Türkçesi: Mehmet Sadık Gür**

Evlerin yıkıntılarıyla dikenler arasında,
Durdum ve gözlerime şöyle dedim:
“Dur, ağlayalım,
Bir zamanlar burada yaşayanların,

Bu evi kurup da gidenlerin yıkıntısı üstünde.”
Ev, inşa edenlerin vefat haberini veriyor.
Ve kalbim ezilip sordu:
“Ey ev,
Günler (sana neler yaptı?)
Burada oturanlar nerede?
Uzaktan, hiç haber aldın mı onlardan?”

Buradaydılar,
Burada düş kurdular,
Burada yarının işlerini resmettiler...
O düş nerede, gelecek nerede

* 1917 yılında Nablus'ta doğmuştur. Eğitimini tamamlama fırsatı bulamamış ve bunun yerine kardeşi İbrahim Tukan'ın yardımıyla kendisini yetiştirmeye odaklanmıştır. Özellikle kardeşi İbrahim'in ani ölümünün ve kendisini çevreleyen sosyal ve siyasi koşulların etkisiyle şiire yönelir. Önce geleneksel tarzda şiirler yazar, daha sonra serbest tarzda şiire geçmiştir. Eserleri, Filistin yaşamının çeşitli yönlerini ve kişisel duygularını yansıtmaktadır. Kardeşi İbrahim (My Brother İbrahim, 1946) ve Günlerle Yalnızlığım (Alone With The Days, 1952) ilk şiir kitapları arasındadır. Özellikle 1967 yılındaki İsrail işgalinden sonra, şiirlerinde milli ve siyasi muhteva görülmeye başlanır. 1962-1964 yılları arasında Oxford Üniversitesinde İngiliz edebiyatı okur. Filistin Şiir Onur Ödülü' (1996), İtalya'nın Palermo şehrinde Uluslararası Şiir Ödülü, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Kudüs Kültür ve Sanat Madalyası (1990) ve Birleşik Arap Emirlikleri Ödülü (1990) sahibidir. Şair 12 Aralık 2003'te Nablus'ta vefat etmiştir. Önde gelen Filistinli şairlerden biri olarak kabul edilir. Şiirleri, Birinci İntifada öncesinde ve İntifada boyunca halka büyük motivasyon sağlayıp İntifada'nın sembollerinden biri haline gelmiştir. Eserlerinden bazıları: Bize Aşk Ver, Kapalı Bir Kapının Önünde, Gece ve Şövalyeler, Dünyanın Ucunda Tek Başına, Ağlamayacağım ve Var Olma Şarkısı. Şiirlerinden bazıları bestelenmiştir.

**Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İTBF Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Arapça Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Ahbaplarım,
Sildim gözkapaklarımdan gri hüzün buğusunu,
Sizinle karşılaştığımda gözümde sevgi ve inanç nuru varken:
Sizde, toprakta, insanda...

Ah şu utangaçlığım,
Ürperen yaş dolu bir gözle,
Umudunu yitirmiş bir kalple gelip sizi bulsaydım.

İşte buradayım, ey sevdiklerim,
Sizden bir kor ateşi almak için,
Ey gecenin kandilleri,
Lambama yağınızdan bir damla almak için geldim.

İşte buradayım, ey sevdiklerim,

Elimi elinize uzatıyorum,
Başımı da başınızın yanına koyuyorum,
Ve alınımı sizlerle birlikte güneşe tutuyorum

Siz, dağlarımızın kayaları gibi güçlü,
Yurdumuzun çiçekleri gibi güzelsiniz.
Öyleyken yara ve umutsuzluk nasıl olur da ezip geçer beni?
Nasıl olur da önünüzde ağlarım?..

Yemin olsun, bugünden sonra asla ağlamayacağım!

Sevdiklerim,
Halkın atı artık aştı dünün sürçmesini
O İntifada eri yeniden ayağa kalktı Nehrin ötesinden,

Dinleyin! Halkın atı kişniyor,
Güven dolu bir hamleyle,
Karanlığın ve uğursuzluğun kuşatmasını yarıyor,
Güneşteki limanına doğru koşuyor!

Ve işte, savaşçı alayları etrafında toplanmış,
Onu tebrik ederek, ona fidye sunuyorlar.
Akik eriyiği ve mercan kanıyla suluyorlar onu,
Kendi parçalarından besliyorlar,
Ve bereketle besliyorlar.

Ve özgür ata sesleniyorlar:
“Koş, ey halkın atı!
Sen simgesin, sen bayraksın,
Biz senin ardındaki ordularız!”

Artık içimizdeki dalga, gazap ve öfke dinmeyecek,
Alanlarda alnımıza yorgunluk çökmeyecek.
Durmayacağız, asla durmayacağız,
bütün hayaletleri kovuncaya dek,
Kargalar ve karanlıklar!

Ey gecenin kandilleri sevdiklerim,
Aynı yarada kardeşlerim!
Ey mayanın sırrı, ey buğday tohumları!
O bize vermek için ölür burada,

Versin,
Ve yine versin...

Yollarınızda yürüyorum,
Ve işte, gözünüzün önünde,
dünün gözyaşlarını, sarıp siliyorum.
Ve sizin gibi ekiyorum ayaklarımı
Yurdumun toprağına,
Ve sizin gibi dikiyorum gözlerimi
Işığın ve güneşin yoluna.

I MAHMUD DERVİŞ*

“Eski Pencereilerin Altında... Eski Yara”dan...

Türkçesi: Cengiz Tomar

Altında duruyorum pencerelerin
Caddede öylece.
Terkedilmiş merdivenin basamakları, tanımıyor adımlarımı
Pencereler de öyle.
Bulut avlıyorum hurma ağacının elinden
Bir sinek düştüğünde boğazıma
Ve insaniyetimin enkazına.
Göçüyor Güneş, fırtınaların adımları da.
Öylece duruyorum eski pencerelerin altında
Kaçıyor elimden serçe ile bahçenin çiçekleri
Sor bana: "Ömründen ne kadarı geçti bütün bu renkler ve ölümle görüşmek
için? diye.
Bir dakika mı?"
Geçiyorum bir unutkanlık mahzeninden.
Biber ve Bakırdan bir tını...
Kaçıyor elimden serçe
Gözlerimdeyse sessizlik, niyabet ediyor hakikatin sözüne
Rüzgâr, cildimde infilak ettiğinde
Güneş, mahmurluğu pişirmekten vazgeçtiğinde
Tesmiye ederim her şeyi ismiyle.
Bir anahtar ve yeni bir pencere aldığıında
Coşkulu marşlarla...

*1941'de Filistin'de doğmuş, ömrü boyunca Filistin davasına adanmış ünlü bir şairdir. Çocukluğunda ailesiyle birlikte köyünden göç etmek zorunda kalmış ve yaşamının büyük bölümünü sürgünde geçirmiştir. Şiirleriyle Filistin'in direnişini ve kimliğini dile getirmiş, bu nedenle "Filistin'in şairi" olarak anılmıştır. Hayatı boyunca gözetim altında tutulmuş, Moskova, Kahire, Beyrut, Paris ve Amman gibi birçok şehirde yaşamış, 1994'te Filistin'e dönmüş ve 2008'de Amerika'da kalp ameliyatı sonrası ölmüştür. Şiir kitapları arasında *Kanatsız Kuşlar* (1960), *Zeytin Yaprakları* (1964), *Filistin'den Bir Âşık* (1966), *Celile'de Kuşlar Ölüyor* (1969) *Daha Az Gül* (1986), *Atı Neden Yalnız Bıraktın?* (1995) bulunmaktadır.

| SEMİH EL-KASIM*

Haykıracağım

Türkçesi: Nur Hilal Beyca**

Bir karış toprağım kaldığı sürece,
 tek bir zeytin, tek bir limon ağacı;
 bir kuyu, bir dikenli çalı
 anılarım, küçük bir kitaplık,
 rahmetli dedemin fotoğrafı, bir duvar;
 ülkemde Arapça sözcükler ve halk türküleri sürdüğü müddetçe;
 gözlerim, dudaklarım, ellerim var olduğu sürece;
 benliğim olduğu sürece
 bunu düşmanın yüzüne haykıracağım:
 amansız bir savaş ilan ediyorum,
 namuslu özgürlerin adına
 işçiler, öğrenciler, şairler adına.

Ruhum hâlâ bana ait,
 bana ait kalacak;
 sözlerim, ekmek ve silah olacak
 devrimcilerin elinde.

* Semih el-Kasım (Ürdün-Zerka, 11.05.1939 – 19.08.2014). Filistin direnişinin ünlü şairlerinden. Çok sayıda şiir kitabı ve ödülü var. Romanları: İle'l-cahîm eyyühe'l-leylek (Cehennem kadar yolun var ey leylek, 1977), E's-sûratü'l-ahîratü fi'l-albüm: kıssa mine'l-arâdi'l-muh-telle (Albümdeki son resim: işgal altındaki topraklardan bir öykü, 1980).

** Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İTBF Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Arapça Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı 4. Sınıf Öğrencisi.

| MURİD BERGÛSİ*

Hiçbir Geceye Benzemeyen Bir Gece

Türkçesi: Elif Kocagöz

neredeyse dokunuyor zilin düğmesine
derken kapı, inanılmaz bir yavaşlıkta başlıyor açılmaya
girişiyor içeri, adım atıyor odasının kapısına
fotoğrafı küçük yatağının yanında
ve okul çantası uyanık, karanlıkta
kendisini görüyor uyurken
iki rüyanın ya da iki bayrağın arasında.

evin odalarının kapılarını çalıyor
–neredeyse çalıyor–, ama çalamıyor
herkes hayretle uyanıp çılgık atıyor:
“Geri döndü! Geri döndü vallahi!”
oysa yok ki bağırışlarının sesi
kollarını uzatıyorlar Muhammed’i kucaklamaya
ne var ki ulaşamıyorlar omuzlarına.

herkese sormak istiyor nasıl olduklarını
gece bombardımanı altında
sesini bulamıyor ama.
onlar da bir şeyler diyor, ve ses bulamıyorlar onlar da
o yaklaşıyor, onlar yaklaşıyor, o geçiyor, onlar da geçip gidiyor
biri gölge olarak devam ediyorlar gölgelerin arasından geçen
ve hiç karşılaşmıyorlar.

* Şair ve yazar Murid Bergûsi (Mourid Barghouti) Filistin’in Ramallah kentine yakın Deyr Gassâna köyünde 1944’te doğdu. 1967’de Kahire Üniversitesi İngiliz Edebiyatı bölümünden mezun olurken aynı yıl ülkesine dönüşü yasaklandı. Yaklaşık 30 yıl sonra 1996 yılında ülkeye girişine izin verilmesiyle Batı Şeria’ya yaptığı ziyaretin ardından 1997 yılında *Ra’aytu Ramallah* (*Ramallah’ı Gördüm*) adlı kitabını yayınladı. Kendisine Necip Mahfuz Edebiyat Madalyası’nı kazandıran bu otobiyografik eser daha sonra Edward Said’in önsözüyle İngilizceye *I saw Ramallah* ve Türkçeye *Şairin Filistin*’i başlıklarıyla çevrildi. 2021 yılında Amman’da vefat eden şairin hayattayken yayınlanmış 12 şiir kitabı bulunmaktaydı. Eserlerinden oluşan iki seçki, bir edebiyat profesörü ve aynı zamanda Mısır’ın ünlü romancılarından olan eşi Radwa Aşur tarafından İngilizceye çevrildi ve bu seçkiler Arapça-İngilizce çift dilli olarak yayımlandı. Bu şiir 2008 yılında yayınlanan *Midnight and Other Poems* (*Gece Yarısı ve Diğer Şiirler*) adlı seçkide yer alan “ليلة لا تنبيه الليل/A night unlike others” başlıklı eserin her iki dildeki metinler dikkate alınarak yapılmış bir çevirisidir.

onlar da sormak istiyor:
akşam yemeğini yemiş miydi?
geceleeri üşüyor muydu ya da yetiyor muydu toprağın kalın örtüsü?
ve acaba doktor çıkartmış mıydı kalbinden korku kurşununu, yoksa hâlen kor-
kuyor muydu?
ve çözmüş müydü o iki matematik sorusunu
sabah olduğunda, uğratmamak için öğretmenini hayal kırıklığına?
ve ayrıca...?

o da söylemek istiyordu basitçe:
ben sizi görmeye geldim, içim rahat etsin diye
ve diyordu:
babam ilacını almayı unutacak, âdeti olduğu üzere
her zamanki gibi ona hatırlatmaya geldim ben de
ve diyordu:
burada yastığım, değil orada...

ve konuştu onlar...
ve o konuştu...
ama sesleri yoktu
kapı zili çalmadı
küçük yatağında uyuyan ziyaretçileri de yoktu ve görmediler de onu
sabah olduğunda komşular aralarında fısıldıyordu
bu rivayetin sadece bir hayal olduğunu.

işte bu okul çantası, delik deşik kurşunlarla
öyle olduğu gibi duruyor hâlâ
ve renk değiştirmiş defterleri
taziye gelenler ise hiç terk etmedi annesini.

zaten, şehit bir çocuk nasıl geri dönebilirdi ki bu şekilde
yürüyerek, böyle, ailesine,
bombardıman altında uzun bir gecede?

| BASMA HALAWA*

Mısır ki Hapsimin Şöhreti Şânı

Türkçesi: Tahyr Charyyev **

Gelir bana onun yeni sûreti
Nablus da gönderir bana zenginliğinden uzak bir güvercin
Kaside gelir bana; severim seni
Yahudi orduları var, seninle uzak diyarlar arasında
Benimle onların arasında köpeklerin safları, engeller var
Zindanlarım teselli verir, aşarız sınırları
Severim seni, limonum zeytinim yeşerir
Elimin ucunda barutlar ateşlenir
Parmaklarımda barutlar ateşlenir

* 1949 yılında Nablus'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladıktan sonra Ürdün Üniversitesine girdi ve 1972 yılında Sosyoloji Bölümünden lisans diploması alarak mezun oldu. Mezuniyetinin ardından Kudüs Belediyesi Kütüphanesinde sekreter olarak çalıştı. 1979'da kalp ameliyatı geçirirken Amerika Birleşik Devletleri'nde hayatını kaybetti. Memleketinde gömülmesini ve tabutunun Nablus sokaklarında gezdirilmesini istedi. Üç şiir ilahisi, (bir şiir koleksiyonu) ve Yeşil Bademler yayımlanan eserlerinden olup basılmak üzere kısa öykülerden oluşan bir derleme hazırlayıp Lübnan'daki bir yaymevine gönderse de İsrail'in Lübnan'ı işgali sırasında kaybolur.

. Eserleri Filistin ve Arap dergi ile gazetelerinde yayımlandı.

**Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İTBF Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Arapça Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi.

| ESMA TUBİ*

Asla Değerini Yitirmeyeceksin!

Türkçesi: Erva Ersöz**

Ey süzülen kartal
 Kanadınla siliyorsun
 Teslimiyetin ve zilletin utancını,
 Allah korusun kanadını!
 Ey kükreyen aslan,
 Gecelerin karanlığında kükreyen,
 Hiç aldırmayan!
 Ey vatanımın fedaisi,
 Asla değerini yitirmeyeceksin!
 Ey Peygamberler diyarının fedaisi!
 Güneşe ulaşan yücelikle ve onurla,
 Kudüs'ü kandan nehirlerle mi feda ediyorsun,
 Atalarının toprağını feda ediyorsun!
 Ey vatanımın fedaisi,
 Asla değerini yitirmeyeceksin!
 Ey fedai!
 Sende atan her damar, haykırıyor:
 Değerimizi yitirmeyeceğiz!
 Ve intikam marşı, saldıran alçaktan,
 Milletimizin toprağının kovduğu Tatarlardan,

* 1905 yılında Nâsıra şehrinde dünyaya gelmiştir ve bu şehirdeki İngiliz Okulunda öğrenim görmüştür. Ayrıca Yunan dili eğitimi almış ve ardından Arapça yazma becerisini geliştirmek için 2 sene Kur'an-ı Kerim çalışmıştır. Esmâ Tubî 20. yüzyıldaki ilk Filistinli kadın yazarlardan biridir. Evlendikten sonra Akka'ya geçmiştir. 1929-1948 yılları arasında Akka'da Filistinli Kadınlar Birliğinin kurucu üyeliğinde bulunmuştur. Bunun yanında Hristiyan Genç Kadınlar Cemiyeti ve Ortodoks Genç Kadınlar Derneğinde aktif roller üstlenmiştir. Yerli radyo istasyonlarında sunucu olarak da çalışmıştır. Filistin gazetesinin kadın sayfasının editörlüğünü yapmıştır. 1948 yılında gerçekleşen Nekbe'den sonra Lübnan'da yaşama-ya başlamıştır. Lübnan gazetelerinde gazetecilik ve kadın sayfalarında editörlük yapmıştır. Beyrut'taki Pazar Gazetesi bu yayınlardan biridir. Lübnan'da kadınlara yönelik kuruluşlarda üyelik ve yöneticilik yapmıştır. 1973 yılında Lübnan'da Büyük Konstantin Ödülü'ne layık görülmüştür. 1983 yılında Beyrut'ta ölen yazar, geride çok sayıda piyes ve edebi eser bırakmıştır.

** Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İTBF Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Arapça Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı 2. Sınıf Öğrencisi.

Geldiler ki vatanımızı çalmaya,
Parçaladılar çocuklarımızı,
Öğrettiler dünyaya zulmün anlamını,
Gaddarlığın anlamını!
Biz ki cevapladık: Nerede zulüm ve tecavüz var ki,
Fedakârlık arzulanır!
Yıldızlara doğru yükselin ve sarsın
Zalimin tahtını, haykırın, kükreyin!
Rüzgâr esiyor, gürlüyor:
Sizler yaratıldınız alevden,
Gök gürültüsünden!
Ve şiirler okudunuz:
Bu toprağı kirletenin sonu mezardır!
Ey Vadi ve Kehf yoldaşları,
Adımlarının sesiyle bu dağları coşturan,
Koruluğa, bostana şarkılar söyleten:
Merhaba, merhaba!
Kara perdeyi kaldıracaksınız,
Müreffeh ve hükmeden şafak doğacak.
Ve döneceğiz...
Öpeceğiz kanınızla kanmış toprağı,
Öpeceğiz toprağı ve koklayacağız rayihasını,
Ve haykıracağız:
Çok yaşa, ey vatanımın gururu, ey fedai!

| LEYLA ALLUŞ*

Senin Hüznünü, Bu Kasvetli Havada

Türkçesi: Muharrem Aycil**

Göz kapaklarından başkası anlayamaz.
Ne kadar da yabancı bu yol, ey Leyla...

Senin hüznünü,
Güvenli bir memeden emen bebekten başkası anlayamaz.
Senin hüznünü,
Doların ağırlığına örülmüş acı yollar bile anlayamaz.

Senin acını -
Ne sessiz ve soğuk kar,
Ne de çılgın diskotekler anlayabilir.
Senin ezgilerinin sırrını da kimse çözemez.

Ah, ne kadar da severim
Penceremin altına yağan o yağmuru,
Ve sıralı günleri...
Kalbinin derinliklerine yerleşmiş hüznü -
Onda, kalabalıktan başka bir şey kalmadı.

Kaşık ardına kaşık,
Hüznüm ve üzüntüm
Chicago'nun hoyrat gürültüsünü içiyor.

* Filistinli şair ve ressam Leylâ 'Allûş Kudüs'te 1955 yılında dünyaya gelmiştir. Tam adı Leylâ 'Abdu'r-Rahmân 'Allûş olup ilk ve ortaöğrenimini tamamlayıp liseyi bitirdikten sonra üniversiteye girse de 1967 Filistin hezimetini sebebiyle üniversite eğitimini tamamlayamamıştır. Uzun yıllar eğitim alanında çalışan 'Allûş, halihazırda Amerika'da ikamet etmektedir. Şiir kitapları arasında 1971 ve 1975 Kudüs basımlı "Bihâru 'alâ Curhi'l-Meftûh" ve "Evvelu'l-Mevvâlu Âh" başta olmak üzere toplam altı eser bulunmaktadır. Şiirleri İngilizce, Fransızca ve Almanca gibi pek çok dile tercüme edilmiştir

**Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İTBF Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Arapça Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı 3. Sınıf Öğrencisi.

Ah, keşke kaçabilsem gözlerinden,
Acının ve iniltinin olmadığı bir vatana...
Ah, keşke gömebilsem ezgilerimi;
Bir yıl bile olsa, kalbimi dinlendirebilsem.

Ah, keşke susabilse bu nabız;
Dinlensin ezgilerim, ben de dinleneyim.

Şaşkın bir yolda yürüyorum,
Acılarıma zorla bastırarak yürüyorum.
Ne güzel bir kelime bu: “Yürüyorum.”
Adımlarım taşır beni, istemesem de taşır.

Ve seslenirim Allah’a,
Seslenirim göğe.
Gözlerim, alaycı bir tutku içinde izler samanyolunu.

Deli bir özlemle bakarım bir eve;
Duvarlarını, çizimlerini, aptallıklarını özlerim.

Rüyamda görürüm kendimi,
Siyah, deli bir ata binmiş -
Kalbimi yüklemişim ona;
Menekşe, nilüfer ve sarı fesleğenle dolu.

Kudüs’ün kubbesini öperim,
Başımı öne eğirim zeytinlerine.

Babü'l-Amud bir kandil gibi yanar.
Gemilerim kayıp, ey Kudüs;
Deniz kabarmış ve beni kıyından uzaklaştırıyor.

Ey vadedilmiş Kudüs...
Allah minaremi okşuyor,
Müezzinin sesi boyun eğmiş.
Bazen yükseliyor göğe,
Bazen boğuluyor bir tufanda.

| MUSTAFA MATAR *

Gurbetteki Şafağa Özlem

Türkçesi: Zekeriya el-Hamed

Bu merdivende
Zorlu bir yol gizlenmiş
Işıktan süzülmüş kelimelerden

Ve süslenip uyumuş korku tabutunda
Yeryüzünün korkudan ibaret olduğu fikriyle

Sürgün her yerden kuşatıyor
Saf hüznünle oğlusun sürgünün

Ona değer verirsin ama satın alamaz
Gecenin dükkânları duruşumu değiştiremez

Çocuklarım çıplak kaldı açlıktan
Annem bir liman
Sabrıyla süslüyor ölümün yüzünü

Sürgün ona yetip elini uzatmakta
İki yara üstüne yükselir iffetle
Ağlayınca gözyaşını gizler yanağından
Ve derinliklerdeki sürgün çılgınlığını gizler

Yerde sürünen kalbini gördüm
Sarılmalar hafifletir özlem yaramı

* Mustafa Matar, Gazze doğumlu Filistinli bir şair ve gazeteci olup 2014'ten beri İstanbul'da yaşıyor. Uluslararası şiir ödülleri bulunan şairin; Bitmeyen Susuzluk (2020), Rüzgarın Yankıya Fısıldaması (2022) ve Yağmurun Hafızasının Yankısı (2024) bulunan beş şiir kitabı yayımlandı. Modern bir üslupla klasik Arap şiiri yazıyor, Filistin kimliğini ve insani meseleleri ifade ediyor. İstanbul'da Uluslararası Arap Şairler Birliği ve Ufuklar Kültür ve Sanat Vakfı'nın başkanlığını yapıyor. Şairlerin Prensi yarışmasına katıldı ve önemli şiir gecelerinde sahne aldı. El-Rafidain kanalında sunucu olarak çalışıyor ve Beytül-Kasid programını sunuyor.

Ben tökezleyen yirmi yaşındaki kadının oğluyum
Hüzne doymuş adalet bulamayan anne

Ey anne milyonlarca iç çekiş bıraksan
Öfkeden bizi koru ve üzülme

Tarih bizden yüz çevirirse yanımızda dur
Ve söyle Allah aşkına nasıl yetinelim

Burada herkes Hülagu ama Baybars yok
Özgür acılarımıza yaklaşınca kesilir

Seni çaresizliğim kadar seviyorum özür dile
Tüm saflığıyla seni seven bir oğlan

Tatlı kucığında bir ömür seyahat eder
Bulutta kırılmamış bir zeytin dalı

Onun sessizliğini yatıştıran bir iz taşıyor
Özlemin vasiyetine kan akıttı

Ve bayram reyhanında dua et güvenle
Şafakta güneş zayıflara merhamet eder

Işık saflarında geldim sana söyle naber
Naber naber naber

Filistin ey ülkelerin en şereflişi
Ey zeytin gövdesini andıran duruşuyla

Ey yaralı Gazze ve tüm ölümlemlerim
Şafağın kandilini konuk et ve ağla

Ruhuna yüce merdivenler kuracağız
Ey şeref davulları çalmaya devam et

| TEVFIK ZİYAD *

Biz Yirmi İmkânsız Gibiyiz

Türkçesi: E. Vera Karaca**

Lud'da, Ramle'de, Celil'de
 Burada... Göğsünüzün orta yerinde, bir duvar misali duruyoruz
 Boğazlarınızda bir cam kırığı bir kaktüs
 Gözlerinizde ateşten bir kasırğa
 Burada...Göğsünüzün orta yerinde, bir duvar misali duruyoruz
 Biz yıkarız meyhanelerdeki tabakları
 Ve bardakları efendiler için
 Sileriz dumanlı mutfakların zeminlerini
 çocukların lokmasına kadar silip süpürürüz
 Mavi köpek dişlerinizin arasından
 Burada...Göğsünüzün orta yerinde, bir duvar misali duruyoruz
 Acıkıyoruz, çıplak kalıyoruz, direniyoruz
 Şiirler okuyoruz
 Öfkeli sokakları gösterilerle
 Hapishaneleri ise gururla dolduruyoruz
 Ve evlatlarımızı yetiştiriyoruz, devrimci olarak nesilden nesile
 Biz yirmi imkânsız gibiyiz
 Lud'da, Ramle'de, Celil'de
 Buradayım ben
 Öyleyse yudumlasınlar denizi
 Biz koruruz incirin ve zeytinin gölgesini

* Tefrik Ziyad 1929 yılında Nasıra şehrinde doğmuştur. Nasıra'da lise öğrenimi görür. Ardından Moskova'da politik ekonomi ve Sovyet Rus edebiyatı okur (1962-1964). Ülkesine döner ve 1965'te İsrail Komünist Partisinden ayrılan Yeni Komünist Listeye (Rakah Partisine) üye olur. Rakah Partisi adayı olarak İsrail Meclisine (Knesset) seçilir, 1974 -1991 yılları arasında milletvekilliği yapmıştır. Ayrıca 1975'ten ölümüne kadar yapılan bazı seçimlerde Nasıra belediye başkanı seçilmiştir. Politik yaşamında Barış ve Eşitlik için Demokratik Cephe (Hadash) listesinde de önemli görevler üstlenmiştir. Rus edebiyatından bazı eserleri ve Nazım Hikmet'in eserlerini tercüme etmiştir. Siyasi faaliyetleri, direnişçi şiirleri ve halk edebiyatı üzerine yazıları ile popülerlik kazanmıştır. Şiirlerinden bazıları Filistinliler için millî şarkılar hâline gelmiştir, bunlardan en ünlüsü Ashuddu 'ala Ayadikum şarkısıdır. Bazı günlüklerini Kızıl Meydan'da Nasırahı adıyla kitaplaştırmıştır (Al-Nahda Basımevi, Nasıra, 1973). 1990 yılında Filistin Kültür Bakanlığı tarafından Kudüs Kültür ve Sanat Madalyası ile ödüllendirilmiştir. 5 Temmuz 1995'te Kudüs ile Eriha arasında geçirdiği bir trafik kazası sonucu hayatını kaybetmiştir.

** Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İTBF Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Arapça Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı 2. Sınıf Öğrencisi.

Ve ekeriz fikirleri, tıpkı bir hamurun mayası gibi
Sinirlerimizde kesif bir soğuk
Kalplerimizde kızıl bir cehennem ve
Eğer susarsak, kayaların suyunu çıkarırız avuçlarımızda
Toprağı yeriz şayet açsak... ve terk etmeyiz asla
Saf kanla esirgemeyiz... esirgemeyiz... esirgemeyiz
Burada geçmişimiz, şimdimiz ve geleceğimiz
Biz yirmi imkânsız gibiyiz
Lud'da, Ramle'de, Celil'de
Ey yaşayan köklerimiz, teşebbüs et,
Ve ey asıllar vurun dibe
Zulme uğrayanın hesabını gözden geçirmesinden iyidir
Bu çark kırılmadan evvel
Her yaptığınız için...okuyun
Bakın kitap ne demiş

| MAHMUD DERVİŞ

Gazze İçin Sessizlik

Türkçesi: Muhammet Yezan Diya*

Belini mayınladılar... ve pathyor... ne ölüm ne intihar.
Bu, Gazze'nin hayata layık olduğunu ilân etme üslubudur.
Dört yıldır Gazze'nin eti, mermilerin şarapnel parçalarıyla uçuşuyor.
Ne bir sihir ne bir mucize; bu, Gazze'nin varlığını savunma ve düşmanı yıpratma silahıdır.
Ve dört yıldır düşman hayallerine sevinç içinde dalıyor, zamanı baştan çıkarmaya tutulmuş — ama Gazze için geçerli değil.

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İTBF Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Arapça Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı 3. Sınıf Öğrencisi.

| NİZAR KABBANİ *

Filistin'e Giden Tek Yol

Türkçesi: Kalbinur Abıthacı**

Bir tüfek istiyorum...
Annemin yüzüğünü sattım
bir tüfek için.
Cüzdanımı rehin verdim
bir tüfek için...
Öğrendiğimiz dil,
Okuduğumuz kitaplar...
Ezberlediğimiz şiirler
Bir tüfeğe kıyasla
Bir dirhem bile etmez...
Şimdi bir tüfeğim var!
Beni Filistin'e götürün
Mecdeli Meryem'in yüzü gibi kederli tepelerine,
Yeşil kubbelerin, onurlu taşların diyarına
Yirmi yıldır,
Bir toprak ve bir kimlik arayışındayım
Orada evimi arıyorum
Dikenli tellerle çevrili vatanımı arıyorum
Çocukluğumu arıyorum...
Ve mahalledeki dostlarımı
Kitaplarımı, fotoğraflarımı,
Her sıcak köşeyi, her vazoyu.

* Suriyeli Arap şair Nizar Kabbani 21 Mart 1923'te Şam'da doğdu, 30 Nisan 1998'de Londra'da öldü. 1945'te Suriye'de Şam Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdi. Dışişleri Bakanlığı'nda ve Kahire, Ankara, Londra, Madrid, Pekin ve Beyrut'ta görev yaptı. 1966'de devlet yönetimiyle uyumsuzluğa düşünce istifa etti. Beyrut'a yerleşerek Nizar Kabbani Yayınevi'ni kurdu. Yaşamının son on beş yılını Londra'da geçirdi. 20. yüzyılın en büyük Arap aşk şairlerinden biri olarak tanınan Nizar Kabbani, 1967 Arap-İsrail savaşından sonra yazdığı 'Bozgun Kitabının Dip Notları' adlı şiiri Beyrut'ta 'Al-Adab' dergisinde 1967 Ağustos'unda yayımlanır yayımlanmaz bütün Arap dünyasında yasaklanmış ve bu şiirin yayımlanışı aynı zamanda Al-Adab Al-Huzarani (Haziran Hareketi) akımını doğurmuştur. Haziran Hareketi'nin kurucusu ve önde gelen şairi Kabbani, gerek 1950'lerdeki şiirde yalınlaşma deviniminde, gerekse 1967'deki "Altı Gün Savaşı"nın ardından çığ gibi artan 'politik şiir'de Arap şiirinin yol göstericisi olmuştur.

** Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İTBF Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Arapça Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı 2. Sınıf Öğrencisi.

Şimdi bir tüfeğim var!
Beni Filistin'e götürün,
Ey Adamlar
Adam gibi yaşamak ya da ölmek istiyorum.
Bir zeytin ağacı ya da portakal bahçesi,
Ya da güzel kokan çiçek gibi
Onun toprağında filizlenmek istiyorum
Sorarsa biri davamı, söyleyin ona
Artık davam, elimdeki tüfektir
Artık bir tüfeğim var!
Ben de İsyancılar safındayım,
Dikenlerin üstünde uyur, tozda toprakta yatar
Ve ölümü kuşanırım...
Çevirmez kaderin seyri beni yolumdan,
Çünkü, ben tayin ederim onu
Ey yiğitler
Kudüs'te, Halil'de,
Bisan'da, Ürdün Vadisi'nde...
Beytüllahim'de, sizlerin olduğu yerde,
ey özgür yürekler
Kalkın!!!
Kalkın!!!
Çünkü barışın hikâyesi bir oyundan
Ve adaletin hikâyesi bir sahneden ibarettir
Filistin'e giden tek bir yol var
O da bir tüfeğin namlusundan geçer...

| MUSTAFA ALİCAN

Beytü'l Makdis'in Hizmetkârları

5 Mart 1047 tarihinde Beytü'l-Makdis'e gelen İranlı seyyah Nâsır-ı Hüsrev, şehirle ilgili epeyce ayrıntılı bilgiler vermiş, şehrin tabir yerindeyse kelimelerden bir tasvirini yapmıştı. Bu mübarek beldeye Bilâdü's-Şâm halkının “Kudüs” dediğini belirten Nâsır'a bakılırsa, Şâm coğrafyasında yaşayıp Hicaz'a gidemeyen müminler hac mevsiminde Kudüs'e gelip vakfeye durur, bayram kurbanlarını burada keserlerdi. Zilhicce'nin ilk günlerinde şehirde 20 binden fazla insan toplanır, Bilâdü's-Şâm'ın muhtelif yerlerinden oğullarını Beytü'l-Makdis'e getiren Müslümanlar onları burada sünet ederlerdi. Üstelik bu hareketli ve bereketli dönemde Kudüs'te bir araya gelenler yalnızca Müslümanlar da değildi; hem Rûm ülkesinden hem de âlemin diğer yerlerinden birçok Hristiyan ve Yahudi de buraya gelir, şehirdeki kilise ve havrayı ziyaret ederek dinî vecibelerini özgürce ve herhangi bir güvenlik tehdidi ile karşı karşıya kalmadan yerine getirirlerdi. Herkesin geldiği, gördüğü, kendisinden bir şeyler bulduğu ve kendi meşrebince teberrüklendiği mukaddes bir coğrafyaydı Kudüs. Kimsenin kimse-den rahatsız olmadığı, herkesin herkesi tanıdığı ve hürmet ettiği, kimsenin sadece kendisine ait kılmak için diğerlerini tehdit olarak görmediği bir mukaddes coğrafya.

Nâsır-ı Hüsrev'in ziyaret ettiği dönemde kendisinin de birkaç kez atıfta bulunduğu gibi Fâtımîlerin hâkimiyeti altında olan ve birçok kamu hizmeti Fâtımî halifelerinin tayin ettiği görevliler tarafından yürütülen Kudüs, büyük bir şehir hüviyetindeydi. Her yıl farklı din, dil ve kültürlerle mensup binlerce insanın ziyaret ettiği birçok türbe, mabet, kutsal alan ve dinî mekâna ilave olarak güzel yollara, havuz, depo ve sarnıçlara, bağ ve bostanlara, her bir zanaat için ayrı ayrı inşâ edilmiş geniş ve zengin çarşılarla, hatta Nâsır'ın biraz da şaşırarak herkesin ücretsiz olarak tedavi edildiğinden, hastalara bilâbedel ilaç verildiğinden ve doktor maaşlarının bura ya tahsis edilmiş vakıfların gelirlerinden ödendiğinden özellikle bahsettiği güzel bir şifahaneye ev sahipliği yapıyordu. Her ne kadar kendisini ilah ilan ettiğini bildiğimiz Fâtımî Halifesi el-Hâkim tarafından Bizans-Fâtımî ilişkilerinde yaşanan gerilimle de irtibatlı olarak 1010 yılında Hristiyanların kutsal addettiği Kamame Kilisesi'nin yıkıldığı ve Hristiyanların baskı gördüğü kısa bir dönem vaki ise de temelde bir selamet yurduydı Kudüs. Asırlardan beri böyleydi. İslâm'ın ikinci halifesi Hz. Ömer tarafından fethedildiğinden beri. Fakat daha öncesi için aynı şeyi söylemek mümkün değildir, bunu da belirtelim.

Bir Zamanlar Kudüs

Şehirdeki ilk yerleşim izleri M.Ö. 4. binlere kadar tarihlense de tarihî belgelerde ismine ilk kez M.Ö. 19 ve 18. yüzyıllara ait Mısır metinlerinde rastlanan Kudüs, uzun ve karmaşık geçmişi boyunca onlarca kez kuşatılmış, saldırıya uğramış, işgal edilmiş, fethedilmiş ve bütün bu süreçlerde iki kez de yok edilmişti. Milattan önceki son asırlarda ve miladın ilk asırlarında, özellikle Yahudilerin bölgede hak iddia ettiği ve Kenan ilinin Tanrı tarafından Mısır'dan göç eden atalarına vadedildiğini ileri sürerek bölgede hâkimiyet tesis etmek istedikleri dönemler, kuşkusuz semavî anlatılarda müspet yönleriyle hikâye edilen Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman gibi peygamberlerin ideal yönetimleri dışarıda bırakılmak kaydıyla, coğrafyanın âdeta tektonik bir kaya parçası gibi sallanıp durduğu çalkantılı zamanlardı. Yahudiler yalnızca kendilerini her zaman üstün ve ayrıcalıklı gördükleri başka toplumlarla değil, kendi aralarında da anlaşıyorlardı. Farklı görüş ve tarih okumalarınca şekillenen muhtelif yaklaşımlarla birbirlerini birbirlerinden ayıran ayırım noktaları bulmakta güçlük çekmiyorlardı. Öte yandan şehir, tarihî serencamı içerisinde Mısırlılar, Asurlular, Babilliler ve Persler gibi Yakındoğu coğrafyasının büyük imparatorlukları tarafından defalarca ele geçirilip yağmalanmıştı.

Sürekli bir çalkantı hâlinde olan Kudüs'ün İslâm ve Müslümanlar tarafından

sükûnet ve sekînete kavuşturulmasından önceki en önemli celladı Batılı işgalcilerdi. M.Ö. 332 yılında Makedonya Kralı Büyük İskender tarafından ele geçirildikten sonra sırasıyla Ptolemaioslar ve Selevkoslar tarafından kontrol edilen, ayrıca Antiochos, Pompeius, Crassus ve Titus gibi hükümdar ve komutanlar tarafından işgal edilip yağmalanan şehir, bu süreçlerde adı geçen kimselerce bir tür Yunan sitesi hâline de getirilmek istenmiş, örneğin Süleyman Mabedi gibi kutsal alanlar Yunan ilahlarının heykelleri ile doldurularak bu anlamda kent kültürünün dönüştürülmesi için girişimlerde bulunulmuştu. Yahudilerin ısrarla karşı çıktığı ve bir çeşit karşı mücadele de yürüttüğü bu girişimlerin sona ermek bilmediğini, örneğin İmparator Hadrianus döneminde Kudüs harabeleri üzerinde yeni bir putperest şehri inşa edildiğini, Tanrı Jüpiter'e adanmış bir tapınak ile bir Afrodit mabedi yapıldığını, bu kadarıyla da iktifa edilmeyerek Kudüs'ün isminin *Colonia Aelia Capitolina* olarak değiştirildiğini not edelim. Bütün bunlar yaşanırken Yahudilerin şehirden çıkarıldıklarını, Kudüs'e girişlerinin yasaklandığını ve onlara ait olan şehirdeki kutsal alanların tahrip edildiğini de belirtmeden geçmeyelim.

Daha önceki dönemlerde şehre girişleri yasaklanarak bu yasağa uymamanın cezası ölüm olarak belirlenmiş olsa da, anlaşıldığı kadarıyla söz konusu yasak Doğu Roma İmparatoru Konstantinos döneminde kısmen kaldırılmış ve Yahudilerin yılda bir gün şehre girerek ağlamalarına ve kendilerine yağ sürme-

lerine izin verilmişti. Bununla birlikte, Kudüs'ün artık değiştiği ve Yahudilerin tasavvur ettiği şehirden farklı bir yere dönüştüğü de akıldan çıkarılmamalıdır. Bir başka ifadeyle, putperest Roma döneminde şehrin kutsallığı tabir yerindeyse işgale uğramış, Kudüs'te yeni ve Roma'nın desteklediği çok tanrılı bir başka kutsallık inşa edilmişti. Benzer biçimde Doğu Roma da Kudüs'ü Hristiyanlığı öne çıkaran yeni bir kutsallık biçimi ile donatmış ve buna bağlı olarak İmparator Konstantinos'un annesi Helena 326 yılında Zeytindağı'nda kilise yaptırırken, 333-335 yılları arasında Hz. İsa'nın çarmıha gerildiğine inanılan yerde İmparator tarafından Kutsal Mezar Kilisesi inşa ettirilmiştir. Denilebilir ki, Kudüs her ne kadar Yahudiler tarafından Musevî kültürüne ait bir kutsiyet alanı olarak görülmek ve kabul edilmek/ettirilmek istense de, (Hristiyanlık öncesi Yunan ve Roma kültürünün hak taleplerini de unutmayalım) özellikle Roma'nın Hristiyanlaşmasına paralel olarak aynı zamanda Hz. İsa'nın da yaşadığı bu coğrafya Hristiyanlar açısından da kutsallık kazanmıştı. Üst üste yığılmış kutsallıkların kenti olan Kudüs, 614 ile 629 yılları arasındaki Sâsânî işgalini saymazsak, Müslümanlar tarafından fethedileceği 638 yılına kadar bu hüviyetini muhafaza edecekti.

Müslüman Kudüs

Tarihine bakıldığında hem Yahudiler, hem putperestler, hem de Hristiyanlar tarafından kutsal kabul edildiği

görülen Kudüs, Müslümanlar için de kutsal bir beldeydi. Üç nedenden dolayı böyleydi. İlk olarak Müslümanların ilk kiblesi Kudüs'tü ve Allah tarafından Mescid-i Haram'a yönelinmesi emredilene dek Müslümanlar ibadetlerini yerine getirirken Kudüs'e yöneliyorlardı. İkinci neden, İslâm Peygamberi Hz. Muhammed'in İsra ve Mirac mucizeleydi. Allah Rasûlü bir gece yarısı Mekte'den alınarak özel bir seyahat yöntemi ile Kudüs'e getirilmiş ve Mescid-i Aksâ'dan semaya yükseltilerek Allah ile görüşmüştü. Üçüncü ve son neden ise İslâm geleneğinin Yahudi ve Hristiyan gelenekleri ile kesişim noktalarıydı. Yahudi ve Hristiyanlar tarafından şehrin kutsallığına medar kabul edilen Hz. Yakub, Hz. Süleyman, Hz. Dâvûd, Hz. İsa gibi mühim şahsiyetler İslâm dininin de peygamber olarak kabul edip kendi dinî anlatıları ve nübüvvet silsileleri içerisinde ele aldıkları şahsiyetlerdi. Dolayısıyla onlar İslâm dini ve Müslümanlar açısından mübarek şahsiyetler oldukları için onların dolayımında değer kazanan şeyler de değerliydi.

Müslümanların Kudüs'ü tıpkı Yahudi, putperest ve Hristiyanlar gibi kutsal kabul ettikleri doğrudur. Fakat İslâm'ın kutsallık anlayışı ile diğerlerinininki arasında son derece belirgin ve gözden kaçırılmaması gereken bir fark vardı. Müslümanlar, Kudüs'e atfettikleri kutsallığı kurarken diğerlerini dışlayıcı bir yaklaşım sergilemiyor, onların yaptığı gibi kendilerinden başkasına şehir üzerinde bir hak görmezlik etmiyorlardı.

Hristiyanlar yahut Yahudiler, Kudüs'ü yalnızca kendilerine ait bir kutsal alan olarak kavrayıp bu doğrultuda bir tutum takınırken, bir başka ifadeyle Kudüs'te kendilerinden başkasına var olma hakkı tanıma noktasında isteksiz davranırken, Müslümanlar bu tutumun tam tersini benimsemiş ve Kudüs'ü diğer dinlerin mensuplarına da açmışlardı. Bu manada İslâm fethinden önce Yahudilerin Kudüs'e girmelerinin uzun süre engellendiğini ve bir yolunu bulup girenlerin ölüm gibi ağır cezalara maruz bırakıldığını, İslâmî dönemde ise hem şehre girmelelerine müsaade edildiğini hem de özgür bir biçimde dinî vecibelerini yerine getirebildiklerini ve kültürel hatıralarını yâd edebildiklerini biliyoruz.

Müslümanların Kudüs'e ilişkin hoşgörülü tutum ve hassasiyetlerini İslâm fethini gerçekleştiren Hz. Ömer'in tavrından da kolaylıkla anlayabiliyoruz. 638 yılında Kudüslülerin talebiyle Câbiye'den gelerek bizzat şehri teslim alan İslâm Halifesi, tevazu ile girdiği şehirde evvela Mescid-i Aksâ'yı ziyaret edip Hz. Dâvûd'un mihabında dua etmiş, Allah Rasûlü'nün vefatından sonra bir daha ezan okumayan Bilal Habeşî mübarek beldenin fethinin şerefine ezan-ı Muhammedi'yi okumuştur. Hz. Ömer'in Kudüs'te takındığı tavır ve takip ettiği politika, İslâm Peygamberi'nin 622 yılında hicret ettiği Medîne'deki tavır ve politikasını andırıyordu. Tarihin en eski ve kuşatıcı insan hakları belgelerinden biri olan Hz. Muhammed'in "Me-

dîne Vesikası" ile Hz. Ömer'in "Kudüs Emannâmesi" birbirine çok benziyordu. Her ikisinde de insanlar arasında dinî ya da ırkî bir ayırım yapılmaksızın eşsiz bir toplumsal özgürlük alanı tarif edilmiş, farklı sosyolojik mensubiyetleri olan insan topluluklarının barış içerisinde bir arada yaşayacakları müşterek bir toplumsal zemin oluşturulmuştu. Kudüs Patriği Sophronios'tan şehri teslim alan Halife, dönemin siyasi hukukunun gerektirdiği cizye ve haraç mukabilinde bütün Kudüslülerin can ve mal güvenliği ile din ve ibadet hürriyetini garanti etmişti. Kudüs'teki gayrimüslimlerin ibadethanelerini yıktırmayan ve herhangi birini camiye de dönüştürmeyip yeni bir camii inşa edilmesini emrettikten sonra Ubâde b. Samit'i şehrin kadılığına tayin eden Hz. Ömer, sergilediği yaklaşım ile daha önceki yasaklama kararlarını da hükümsüz kılmış oluyordu.

İslâm'ın hükmü ve garantisi altındaki Kudüs, şehre kutsiyet atfeden herkesin ziyaret ve ikamet edebileceği, kimsenin sahip olduğu kutsiyet algısı dolayısıyla ötekileştirilmeyeceği bir belde hâline getirilmişti. Nâsır-ı Hüsrev'in 1047 yılında geldiği Kudüs, her ne kadar Fâtımî İsmâilî taassubu ile özellikle de Ehl-i Sünnet mensupları açısından rengi bir nebze grileşmiş olsa da işte bu Kudüs'tü. Hz. Ömer'den sonraki halifeler tarafından da el üstünde tutularak ve gözden sakınılarak sevilen, sıklıkla ziyaret edilen, İslâm âleminin her yanından âlimlerin ziyaret edip bazılarının yerleştiği ve

gerek Hulefâ-i Râşidîn gerekse Emevî ve Abbâsî dönemlerinde de hürmetkâr ve hizmetkâr bir tutumun muhatabı olan Kudüs. Beytü'l-Makdis. Mukaddes belde. İsmâiliyye Şia'sına olan bağlılıkları dolayısıyla İslâm dinini kendileri gibi kavramayan Müslümanlara karşı sert ve acımasız olan Fâtımîler döneminde bile gayrimüslimlerin felah buldukları huzur şehri. 1071 yılında Selçuklular tarafından bir anlamda yeniden fethedilerek Ehl-i Sünnet perspektifinin bir kez daha hâkim kılındığı ve Haçlı işgalinin gerçekleştiği 1090'lı yılların sonuna kadar yeryüzünde âdeta dinî hürriyetlerin başşehri olan ilahî coğrafya. Haçlı işgalinden kurtarıldıktan sonra Eyyûbîler, Memlûkler ve Osmanlılar tarafındanilmekilmek dokunarak imar edilen ve 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yeryüzünü kan gölüne çeviren küresel kaos çağına kadar candan aziz bilinip muhafaza edilen peygamberler yurdu.

Kudüs'e Kem Göz Değince

Kudüs'ün tarihine bakıldığında hem Romalı yahut Mezopotamyalı putperest ve Yahudilerin hem Hristiyanların hem de Müslümanların bu şehre kutsiyet attettikleri görülür. Fakat bu kutsiyetin somut bir anlam kazanarak Beytü'l-Makdis'i bir barış yurduna dönüştürebilmesi sadece Müslümanların döneminde ve onların eliyle gerçekleştirilmiştir. Asurlular, Babilliler, Persler ve Romalılar Kudüs'ü yakıp yıkmış, şehirdeki mabetleri yerle bir edip Kudüs'ten kendi arzuları-

na göre, yapay ve elbette kurgu ürünü bir kent yontmak istemişlerdir. Yeri gelmiş Kudüs'te yaşayan toplulukları şehirden sürmüş, yeri gelmiş şehre girmelerini yasak etmiş, yeri gelmiş mabetlerinin üzerine kendi mabetlerini yapmışlardır. Aynı şekilde antik dönem Yahudileri Kudüs'ü sadece kendilerine münhasır kılmak istemiş, bunun için gayret göstermiş ve başka kimsenin şehir üzerindeki hakkını tanımamışlardır.

Hristiyanların Kudüs'e muamelesi de kendilerinden öncekilerden farklı olmamıştır. Yahudileri şehirden çıkarmış, mabetlerini yağmalamış ve Hz. İsa'nın katili olmakla itham ettikleri bu "lanetli kavme" Kudüs'te (aslında hiçbir yerde) yaşam hakkı tanımamışlardır. Özellikle Haçlı Seferleri sırasında akla hayale gelmedik katliamlarla Kudüs'ü kelimenin gerçek anlamıyla kan gölüne çeviren Hristiyanlar, yalnızca Müslümanlara ve Yahudilere karşı değil, kendi mezheplerinden olmayan dindaşlarına karşı da acımasız davranmış, Kudüs'te onların da faaliyet göstermelerine müsaade etmişlerdir. Fulcherius Carnotensis ve Aquilerli Raimundus gibi Haçlı müelliflerinin kaleme almış oldukları tanıklıklarını okumak bile bu anlamda insanın kanını donduracak cinsten bilgiler ihtiva eder. Kan damlayan kılıçlarıyla Kudüs sokaklarına dalan ve evlere girip altın yutmuş olabilecekleri gerekçesiyle insanların karınlarını yaran Haçlıların Harem-i Şerif'in içerisinde dizlerine kadar Müslüman ve Yahudi kanına battıklarını sözü edilen yazarlar canlı tasvirlerle anlatmışlardır.

Yahudiler de Hristiyanlardan farklı değildir. Özellikle 20. yüzyılda sosyal, ekonomik ve siyasî bir güç olarak ortaya çıkmalarından sonra bölgede yaratıkları kaos ve ısrarla devam ettirdikleri insanlıkdışı tutumlar, Yahudilerin de Kudüs algısını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Kudüs'ün bütün kutsallığını kendilerine tahsis etmek isteyen ve bir zamanlar atalarının yaptığı gibi bunu başarabilmek için hiçbir siyasî, dinî yahut ahlakî bir ilke tanımayan Yahudiler, kurmuş oldukları devlet kılığına girmiş terör örgütüyle 20. yüzyılın en büyük ve kanlı katliamlarını gerçekleştirmişlerdir. On yıllardan beri sözde dinî referanslar ve kutsiyet göndermeleri ile Kudüs'te masum sivilleri katletmiş, Batı Şeria'da insanların yaşam alanlarını gasp etmiş ve Gazze'de ise özellikle katletmekte beis görmedikleri on binlerce çocuğun cesedi üzerine bina ettikleri "Batılı değerlerle" vahşetin amentüsünü yazmışlardır.

Kudüs'e Hâkim Değil Hizmetkâr Olmak

İnsan topluluklarının laboratuvarı olan tarih açık bir şekilde göstermektedir ki, Kudüs'e kutsiyet atfeden toplumların hemen hepsi bu şehirle ve ileri sürdükleri kutsiyet iddiasıyla sınıanmışlardır. Bununla birlikte, şöyle geriye dönüp de onların sınanışlarına baktığı-

mızda, çok tanrılı dinlerin mensuplarının, Yahudilerin ve Hristiyanların bu sınavdan geçemedikleri herhangi bir te-reddüde kapılmadan söylenebilir. Onlar sözde kutsallık halesi ile çevreledikleri Kudüs'e herhangi türden bir kutsiyetin gerektirdiği hürmeti göstermemiş, şehre hâkim olmayı ve başkalarından (başkalarını) kıskançça uzak tutacak şekilde ona sahip olmayı hedeflemişlerdir. Beytül-Makdis'in hizmetkârı olmayı değil, onun efendisi olmayı arzu etmişlerdir. Dolayısıyla Kudüs'teki eylemlerine de bu arzu yön vermiştir.

Müslümanların Kudüs karşısındaki tutumu ise Yahudi ve Hristiyanlardan farklı olmuştur. Beytül-Makdis'i kutsal kabul etmelerine rağmen, Kudüs'ü fet-hettikleri ilk günden itibaren şehrin tüm kültür ve değerlerini himayeci bir yaklaşımla tanıyarak ele almış, bütün Kudüslülere eman vermiş ve burada bulunan kutsal alanları yalnızca kendilerine ait kılmaya çalışmaktan imtina ederek bu mukaddes beldeyi herkesin istifadesine sunmuşlardır. İnşa ettikleri bu barış ortamının kalıcı hâle gelebilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için ise vakıflar oluşturmuş, bir başka ifadeyle farklılıklara saygı duymaları bir yana onları muhafaza ve müdafaa etmenin de yollarını aramışlardır. Neticede Müslümanlar, diğerleri gibi Kudüs'e sahip ve ona hâkim olmayı değil, ona hizmetkâr olmayı öncelemiş, önemsemiş ve bunu da en büyük fazilet bilmişlerdir.

| EMİNE YİĞİT

Kudüs: Meşruiyet ve Kutsiyet Arasındaki Şehir

“Ve Kudüs şehri. Gökte yapılp yere indirilen şehir.”

Sezai Karakoç

Kudüs, İslam'ın üç mescidinden biri olan “etrafı mübarek (Kur'an, 17: 1)” kılınan Mescid-i Aksâ'ya ev sahipliği yapan şehirdir (en-Nesâî, 2000: “Mesâcid”, 10). Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. Davud, Hz. Süleyman, Hz. Zekeriya gibi pek çok peygamberin tevhit inancını nakşettiği şehirdir, Kudüs. Yine Hz. Muhammed (s.a.v)'in bir gece vakti Mekke'den alınarak getirildiği ve buradan Mir'ac'a yükseltildiği mescit olan Mescid-i Aksâ'nın şehridir Kudüs(Mâverdî, 1992: 3/226). Tüm peygamberlere namaz kıldırıldığı mescidin şehridir. Kutsiyeti İslam inancı üzerine vahye dayanmaktadır. İslam'ın ilk döneminde Müslümanların namazda yöneldiği mukaddesin evidir Kudüs. İslam'ın ilk kiblesidir (Buhârî, 2000: “Salât”, 31). Ancak diğer ilahi dinler tarafından da başka gerekçelerle kutsal sayılan şehirdir. Hristiyanlar için Hz. İsa'nın son dönemine şahitlik etmesi ve onun bu şehirde çarmıha gerilerek öldürüldüğü ve yine burada dirilti olarak göğe yükseltildiği inancı sebebiyle bu şehir kutsaldır. Çile yolu ve Kıyamet Kिलisesi gibi kutsal mekânlara ev sahipliği

yapmaktadır. Bunun için Hristiyanlar, ömürlerinde bir kez de olsa buraya gelerek ziyaretlerini gerçekleştirip Çile Yolunda Hz. İsa'yı anarak, onun acısını hissederek yürüyüp hacı olmayı istemektedirler. Ayrıca Hristiyanlar, ahir zamanda İsa Mesih'in ricat edeceği ve Kudüs'te “Tanrı'nın Krallığı”nı kuracağına inanmaktadırlar. Yahudiler için evrenin merkezi ve “Tanrı'nın ikamet ettiği” şehir olarak kabul edilen Kudüs, ahir zamanda dünyanın başkenti olarak kabul edilir. Kudüs idesi üzerine inşa edilen apokaliptik metinler ve Mesih'in burada ortaya çıkacağı inancı Yahudiler için de bu şehrin kutsiyet tasavvurunu oluşturmaktadır. Elbette bu tasavvurun içerisinde bir diğer unsur olarak “vaat edilmiş” toprak inancı da yer almaktadır (Hasanoğlu & Arslantaş, 2023: 18).

Kudüs'ün kutsallığı şehrin isimlendirilmesinde başat rol oynamaktadır. Şehir için tarihte kullanılan isimler şehrin kutsiyetini ve önemini ortaya koymaktadır. Şehrin ismi M.Ö 14. yüzyıla kadar tarihlenen el-Amarna mektuplarında ve Geç Asur metinlerinde “Urusalimmu veya Urusilummu” olarak geçerken Eski Ahit'in Aramice metinlerinde “Yeruşalayim” olarak geçmektedir (Harman, 2002: 323). İsmi kökenine dair tartışmalar “uru” ifadesinin şehir anlamına gelmesi ve kelimedede bulunan diğer ifadenin de

Salem (Salim/Silummu/Şalem) isimli bölge halkı Batı Samilerinin en büyük tanrısından geldiği üzerine yoğunlaşmıştır. İsmi bu şekilde oluştuğuna dair genel kanı, şehrin çok öncesinden dahi dinî bir öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Şehir, sakinleri tarafından isimlendirildiğinde halka, gücüne veya kutsallına nispetle adlandırılmıştır. Şehrin ilk meskûnlarından Yebusilere atfen “Yebus” (Jebus) veya “Yebusit” (Jebusite) olarak anılırken Hz. Davud’un şehri fethettiği dönem “Davud Şehri” olarak anılmıştır (Asali, 1994: 38). Her şehir gibi fatihi tarafından isimlendirilen şehir, Roma İmparatorluğu’nun bölgedeki hâkimiyetinde şehri kuşatmak için kurulan hükümdar ailesine nispetle isimlendirilen İliya (Aelia) kolonisine atfedilerek “İliya Capitolina” olmuştur (Harman, 2002).

İslam fethine kadar, İliya ismiyle anılan şehir, Kur’an’a ve hadise nispetle “kutsalın evi” anlamında Beytü’l-Makdis veya Beytü’l-Mukaddes olarak isimlendirilmeye başlamıştır. Kudüs, İslam hâkimiyetinin ancak 5. yüzyılında yani 11. yüzyılın başlarında bölgede yaşayan Müslümanlar tarafından “Kudüs” (Harman, 2002: 324) olarak anılmaya başlasa da bu ifade Memlûkler döneminde yaygın olarak kullanılmıştır (Kurşun & Aydın, 2018: 22-23). Bölgenin Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle şehrin kutsiyetini vurgulamak için Osmanlı Devleti tarafından “Kudüs” ismi “şerif” kelimesiyle terkip edilerek “Kuds-i Şerif” olarak zikredilmeye başlamıştır (Evliya Çelebi, 2005: 9/491).

17. Yüzyılda şehri ziyaret eden Evliya Çelebi Seyahatnamesinde, şehrin, şehir sakinlerinden Rumların İliya; Süryanilerin Makdine; Müslümanların ise Beyt-i Mukaddes veya Kudüs olarak isimlendirdiğini konu etmiştir (Evliya Çelebi, 2005: 9/491). Nitekim şehrin İslam hâkimiyetine girdikten sonra 12. yüzyılın başlarında Haçlı Seferi ile işgalinde (Runciman, 1986: 1/222; Demirkent & Altan, 2007: 132) yüz yıl kadar Jerusalem Latin/Haçlı Krallığı olarak anılması şehrin hâkimine nispetle değil kutsiyetine nispetle isimlendirilmeye devam ettiğini göstermektedir.

Şehrin isimlendirilmesi kadar sa-vaşlara konu olması da kutsiyeti ile yakından ilişkilidir. Özellikle “Davut Şehri”ne Süleyman (a.s)’ın mabet inşası (Harman, 2002: 326) ile dikkat çeken şehir, hükümdarların güce hâkim olma nişanesi olarak görülmeye başlamıştır. Babil Hükümdarı II. Nebukadnezar’ın bölgede hâkimiyet kurmak amacıyla Süleyman Mabedi’ni yıktırırken (Harman, 2002: 325), Roma valisi Herod’un tarihe Büyük Herod (Peters, 1985: 61-87) olarak geçmesine neden olan şehrin hâkimiyetini kalıcı kılmak için Süleyman Mabedi’ni aratmayan bir Mabet yaptırması, şehrin savaş ve otorite arasında gidip geldiğini göstermektedir. Nitekim pagan Roma valisi Herod’un yereldeki meşruiyet çabası olarak da okunabilmektedir (Karasapan, 1942: 1/62). Şehir savaşla geçen uzun yıllar boyunca meşru bir yönetim özlemi olmuştur. Bu süreçte de Peygamberler şehri olan Kudüs, Hz. İsa’nın tebliğine şahitlik etse de onun burada otorite tarafından zulüm görmesi, şehri doğacak dinin kutsalı kılmıştır. Vahyin Pagan ile yani otorite olan Roma ile mü-

cadelesi burada anlam bulmuştur. Şehir ve bölge sakinlerinin Roma ile üç yüzyılı geçen mücadelesinin ardından İsevilik/ Hristiyanlık resmi din olarak tanınsa da şehrin kutsiyet savaşı bitmeyecektir (Demirci, 1998: 17/628–633). Hem ilerleyen dönemlerde Hristiyanlığın Avrupa ruhban ve otoritesi tarafından kısmi kabulü hem de son peygamberin gelişiyile şehrin kutsiyetinin geniş bir coğrafyanın insanı tarafından kabul görmesi bu şehri başka bir kutsiyet mücadelesinin odağı kılacaktır. Şehrin Müslümanlar tarafından fethi 7. Yüzyılın ilk yarısında Hz. Ömer döneminde gerçekleşmiştir (et-Taberî, 2019: III/630–635).

Şehir, iktidarların sunduğu ölçüde değişim ve dönüşüme mahkûm olmuştur. Kudüs için onca savaş ve barış arasında tek değişmeyen husus vardır ki o da onun dinî hüviyetidir. O sebeple fatihleri tarafından ya saygı ya da yıkım görmüştür. İktidarın fikişel izdüşümü üzerine dönüşen şehir, iktidarın meşruiyetine katkı sağlayacak şekilde imar edilmiştir (Foucault, 2012: 88; Barkey, 2011: 258). Bu sebeple Kudüs'ün imarı her toplum ve siyasi iktidar için önemli bir unsur olmuştur. Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanlar hem siyasi hem de dinî kaygılarla imarlarını kendi uhreviyatlarıyla inşa etmişlerdir. İktidarlarının

imarı üzerine şekillenen şehrin, sokakları, kanalları, çarşı ve pazarları, surlarını inşa etse de onların konum ve sınırlarını belirtse de şehrin dinî hüviyetine bağlı sadece mabetlerin yeri hatta şehrin varlığı insanın atfettiği kutsiyet üzerine bir kimlik inşa etmiştir.

Kudüs'e dinî hüviyeti' olmaksızın bakıldığında kadim şehir, Müslümanlar tarafından fethedilmesiyle İslam medeniyetiyle sentezlenerek bir İslam şehrine bürünmüş sonrasında hâkiminin meşruiyet zemininde bir Osmanlı şehrine dönüşmüştür. Kudüs, Haçlıların şehri aldıkları yaklaşık yüz yıllık süreç çıkarıldığında 7. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar yani yaklaşık on iki asır İslam hâkimiyetinde kalmıştır.

Kudüs'ün çoklu dinî yapısının yanında çoklu etnik yapısı özellikle şehrin dinî hüviyeti tartışıldığında, buranın “din şehri” olarak kabul görmesine sebep olmuştur. Ancak Kudüs'ün İslam hakimiyetinde, Müslümanlara olduğu gibi Yahudi ve Hristiyanlara ev sahipliği yapması onu bir İslam şehri olmaktan çıkarmamakta aksine Hristiyanlar ve Yahudilerce de kutsal sayılan bu şehirde çeşitli cemaatlerin¹ yaşamaya devam etmesi Kudüs'ün bir İslam şehri olduğuna kanıttır. Bin iki yüz yıl boyunca farklı din ve cemaatlerle Kudüs kolektif bir kimlik

1 Kudüs'ün dinî hüviyeti göz önünde bulundurulduğunda İslam inancına göre Mescid-i Aksa, kutsal bir Mescid olarak inşa edilmiş ve şehir onun çevresinde oluşmuştur. Peygamberler şehri olan Kudüs, Hz. Adem(a.s.)'dan Hz. Muhammed(s.a.s.)'e kadar bütün peygamberlerin aynı din için gönderildikleri cihetinden bakıldığında ve Hz. Muhammed (s.a.v)'in dinin tamamlayıcısı olarak gönderildiği ayeti göz ardı edilmeksizin Kudüs bir İslam şehridir. Beytülmakdis; kutsalın evi yani kutsalın şehridir. Ancak modern tarih yazımında Kudüs, üç semavi dinin kutsalıdır. Yahudilerin, Hristiyanların ve Müslümanların kutsal şehridir.

2 Hristiyanlıkta, farklı mezhepler cemaat yapısı olarak kabul edilmektedir.

oluşturmuştur. Bu kimlik de şehrin sosyo-ekonomik ve kültürel alanında, mekânsal formlarda bir bütün olarak var olmasına imkân sağlamıştır.

Sonuç olarak, Kudüs'ün antik çağlara uzanan tarihine karşın şehir İbrahimi gelenekle anlam kazanmıştır. Vahyin medeniyeti bu şehirde teşekkül etmiş, mabetle, mescitle var olmuştur. Hakikat beldeşi Kudüs, her otoritenin meşruiyeti için yozlaştırılmaya çalışılsa da gönderilen elçiler onun hakikatının ve bereketinin habercisi olmuştur. Gelenegün tashihihi, hakikatin tebliğinde bu beldenin kutsiyetini vahiyle yaptılar. Akif Emre'nin de deyimiyle "Kudüs'ün İslam tarafından fethiyle şehir, asli yanını hatırladı, yitik hakikat medeniyetiyle" buluşmuştur. İslam döneminde de "Öteki'nin kendini emniyette hissettiği" hakikatle, medeniyeti yeneden emâna³ tabi olan beldedir Kudüs (Emre, 2021: 18–20).

Kaynakça

Asali, Kamil J. (1994). "Jerusalem in History: Notes on the Origins of the City and its Tradition of Tolerance", *Arab Studies Quarterly*.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. (2000) *el-Câmiu's-sahîh*. haz. Salih b. Abdulaziz, Mevsûatü'l-Hadîs eş-Şerîf içinde. Arabistan: Dârû's-Selâm.

Demirci, Kürşat (1998). "Hristiyanlık", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstan-

bul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Emre, Âkif (2021). *Kudüs: Bir Pusula*, İstanbul: Büyüyen Ay.

en-Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb. (2000) *Sünen-i Nesâî*. haz. Sâlih b. Abdülazîz. Mevsûatü'l-Hadîs eş-Şerîf içinde. Arabistan: Dârû's-Selâm.

Evliya Çelebi (2005). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi 306-462-452 numaralı Yazmaların Mukayeseli Transkripsiyonu*, ed. Yücel Dağlı vd. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Harman, Ömer Faruk. (2002). "Kudüs". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Hasanoğlu, E., & Arslantas, N. (2023). *Kudüs: Vahiyle Kutsanan Şehir*. İstanbul: Albaraka Yayınları.

Karasapan, Celâl Tevfik (1942). *Filistin ve Şark-ül -Ürdün*. A. İhsan Matbaası.

Kurşun, Zekeriya & Aydın, Ali İhsan (2018) *100 Soruda Kudüs* İstanbul: Rumuz Yayınevi.

Mâverdi, Ali b. Muhammed. (1992). *en-Nüketu ve'l-Uyûn*. nşr. es-Seyyid b. Abdulmaksûd b. Abdurrahîm. Beyrut: Dârû'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Peters, Francis E. (1985). *Jerusalem: The Holy City in the Eyes of Chroniclers, Visitors, Pilgrims, and Prophets from the Days of Abraham to the Beginnings of Modern Times* (Princeton University Press.

3 Hz. Ömer'in Kudüs'ün fethinde Kudüs'teki gayri müslimler için verdiği emannâme (bkz. Taberî, 2019, III/630–635).

I CEMİLE GÖRHAN

Kutsalın Nabzı Dünyanın Yarası: KUDÜS

“Kudüs’ün görüntüsü bizzat dünya tarihinin kendisidir; hatta daha fazlasıdır. Göklerin ve yerin tarihidir.”

Benjamin Disraeli

Kudüs, insanlık tarihinin belki de en yoğun anlam yüklenmiş şehirlerinden birisidir. Kuruluşuna hizmet eden her bir yapı taşı inancın, gücün ve mekân-sal hafızanın izlerini taşır. Kudüs kimi zaman Allah’a en yakın mekân sayılmış kimi zaman da kanla yıkanmış bir savaş alanı olarak tasavvur edilmiştir. Bu yüzden bu şehrin hikâyesi bir bakıma insanın Allah ve kendisiyle yüzleşmesinin de bir anlatısıdır.

Son yıllarda Kudüs üzerine hazırlanmış olan üç kapsamlı eser dikkat çeker. Bunlar; bu çok katmanlı şehri bilinmeyen farklı yönleriyle ele alan Simon Sebag Montefiore’nin *Kudüs: Bir Şehrin Biyografisi* adlı epik ile tarihin harmanlandığı çalışması, Larry Collins ve Dominique Lapierre’in birlikte hazırladığı belgesel tarzındaki *Kudüs... Ey Kudüs* adlı eseri ve Karen Armstrong’un *Kudüs’ün Tarihi: Bir Şehir Üç Semavi Din* başlıklı teolojik çözümlemeler içeren kapsamlı kitabıdır. Üçü de aynı coğrafyaya merceği yönlendirmekle beraber her biri Kudüs’ü başka bir dilden anlatır. Mesleklerinin anlatıya sinen üslupları gereği üç çalışmayı da okurken biri tarihinin, diğeri gazetecinin ve bir diğeri ilahiyatçının diliyle yazılmış birbirinden farklı Kudüs yolculuğuna çıkarız.

Bu eserleri okudukça Kudüs’ün bir mekân olarak sürdürdüğü konumunun yanı sıra bir zaman örgüsünü de içeren, geçmişten âna ulaşp oradan da geleceğe uzanan bir sarmal olduğu fark edilir. Şehir her yazarın kaleminde farklı bir yüzyılda nefes alır. Burada Allah’a ulaşma arzusu ve insanın onu yeryüzüne indirme tutkusu şehre kutsal bir aidiyet kazandırır. Kudüs bazı satırlarda tarih boyunca defalarca doğan bir varlık gibi anlatılırken kimi sayfalarda ise insanlığın yaptığı hataların sessiz tanığı olarak konumlandırılır. Bu bakışlar bir araya gelince ortaya tek bir gerçek çıkar: Kudüs; insanın hem inancının hem ihtirasının aynasıdır. Üç eserin birleştiği bir diğer nokta da bir çokluk duygusudur. Kudüs’te tarihsel olan, insancıl duygular ve teolojik katmanlarla birbirine karışır. Kudüs’ü anlamaya çabalamak bu katmanlar arasında derinlemesine yol almayı öğrenmek anlamına gelir. Bir yanda savaşın ve siyasetin tozuna bulanmış gerçeklikler diğer tarafta hâlâ göğes bakan bir kutsallık, Kudüs’ün kendine has özelliklerinden biridir. Okur söz konusu bu kitaplarla birlikte Kudüs’ün yapı taşlarını tanır ve bunlara sinmiş duaları duymaya başlar. Gün sonunda gelinen nokta ise Kudüs’e dair yazılan her anlatının veya tamamlanan her eserin sonunda bir şehirden insana, insanın özüne varıldığı gerçeğidir.

İşte bu yazı, bu hikâyelerin ortak zemininden doğan bir Kudüs’ü anlatma

ve anlamlandırma çabasından doğan kelimelerin dökümüdür. Kudüs'ü sadece inanç, tarih ve birey odağında yorumlamanın aksine hepsinin kesiştiği yaşayan bir bilinç olarak okumanın gerekliliği üzerine kuruludur. Çünkü Kudüs ne yalnızca geçmişe ait anılar bütünüdür ne de yalnızca gökyüzüne ait bir kutsallığın ürünüdür. Bu şehir hâlâ gücü, ihtişamı ve inanç unsurlarıyla insanlığın kalbinde atan bir noktadır.

Bazı şehirler tarihin belli bir döneminde doğar, bazılarıysa tarihin ta kendisidir. Kudüs ikinci türden bir şehirdir. Dünyanın merkezinde; üç dinin, üç medeniyetin ve sayısız yıkımın kavşağında yer alır. Burayı özümsemeye anlamaya çalışmak yalnızca şehrin mimari taraflarını değil aynı zamanda insanın Allah ile ve kendiyile kurduğu ilişkiyi de çözmeye çalışmaktır. Kudüs bu açıdan bakıldığında hem göğe açılan bir dua hem de yere düşen bir gök taşıdır.

Binlerce yıl boyunca Kudüs adı her çağda yeniden anlam kazanmıştır. Kimine göre “barışın kenti” kimine göre ise “kutsal savaşın sahnesi” olmuştur. Oysa Kudüs bu tanımların hiçbirinin tam karşılığı olmayacak kadar yoğun anlamlar içeren bir merkezdir. Her inanç kendi sistemleri gereği bu şehri Tanrı'nın evi saymış, bölgede hüküm süren her yönetim de kendi payına düşen bir zafer alanı yaratmak istemiştir. Böylece Kudüs yalnızca bir coğrafi bölge olarak konumlanmanın yanında birden fazla fonksiyonu da içeren ve bunun bir getirisi olarak insanlığın hafızasında hiç iyileşmeyen bir yara hâline gelmiştir.

Kudüs'ün tarihi, inşa etmek ve yıkmak arasındaki bitmeyen bir döngüyü içerir. Tapınakların yükseldiği, duvarla-

rın yıkıldığı, ardından yeniden yapıldığı bir döngüdür bu. Şehrin yapısını oluşturan her bir unsur âdeta birer kimlik, aidiyet ve itikatla örülüdür. Bir tapınağın yerinde bir kilise, onun yanında ise bir cami yükselir bazen. Örülen her bir yeni inşa kendisinden öncesini silmez, aksine sadece üstünü örten bir kaplama görevi görür. Bu yüzden Kudüs'te kazı yapıldıkça toprağın altında tarihten kopup gelmiş somut kalıntıların yanında inanç katmanları da gün yüzüne çıkar. Belki de bu yüzden bölgede yapılan kazı çalışmaları bazen çıkar çatışmalarına dönüşür. Çünkü her bir kürek darbesi bir hak iddiasına dönüşmeye meyillidir.

Şehir, asırlar boyunca insanlığın Allah'a yaklaşma arzusunu barındırdığı kadar birbirini dışlama ihtirasına da mekân olmuştur. Göğe doğru yükselen her kubbe yerin derinliklerinden gelen ve yüzeyde yankılanan bir sessizlik hâline gelmiştir. Bu sessizlik sadece dünyadaki varlığını tamamlamış ölümlerin değil yaşadığı hâlde susturulanların da sesidir.

Kudüs, bir yönüyle de insanın kutsal sahiplenme biçiminin aynasıdır. İnsan kutsal olanı ne kadar severse aynı derecede o kadar da kıskanır. Kudüs'te Allah'a duyulan sevgi ve saygı başka inançların dışlanmasıyla katlanarak büyümüştür. Her din bu şehre “hakikat” adına gelmiş gelmesine ancak kendi hakikatinin tek olduğunu kanıtlamaya çalışarak bir çatışma ortamı kurulmasına da zemin hazırlamıştır. Belki de sorun tam da bu noktada başlar. Kudüs, üç dinin de Allah ile insan arasındaki mesafeyi kaldırmak istediği yerdir. Ancak söz konusu bu mesafeyi kaldırmaya çalışan insanoğlu durumu çözmek veya ıslah etmekten oldukça uzağa düşmüştür. Kudüs bu açı-

dan bakıldığında bir ibadet mekânıdır, dinler şehridir aynı zamanda. İnsanın Allah'ı temsil etme iddiasının laboratuvarıdır. Bununla birlikte her bir temsil iddiası arkasından bir iktidar biçimi doğurur. Bu yüzden Kudüs'te kutsal olan hiçbir zaman yalnızca ruhani bir değer ol(a)mamıştır. Bir tapınak yapılır, bir ulus kurulur. Bir yapı yıkılır ve bir tarih sona erer. Böylece Kudüs'te inşa edilen/ettirilen her yapı, Allah adına ve ona yakın olmak amacıyla oluşturulan her bir unsur sonunda insana miras kalır.

Bu şehirde barış hep “yakında”dır. Ufukta görünür ama kendisine ulaşmak güçtür. Çünkü Kudüs herkesin haklı olduğunu iddia ettiği ama kimsenin mutabık kalamadığı tek yerdir. Burayı mesken edinen her bir topluluk burada kendilerine verildiklerine inandıkları “vaadin mirasçısı” olduklarına güçlü bir biçimde inanır. Bu inanç pek çok kez adaletin terazisinin şaşmasına ve yerini mutlak hakimiyetin almasına zemin olur. Her şeye rağmen yine de Kudüs'ün ironisi tam da buradadır. Herkes Allah adına hareket ettiğini söyler ancak yaptıkları ile söyledikleri tutarsızlık içerdiğinden yaratıcının istediği gibi davranmazlar ve onun emirlerine aldırış eder gibi görünmezler. Dinî metinlerde “barışın şehri” namıyla anılan bu yer, aslında insanlığın kendi arasında bile barışamadığının güçlü bir kanıtıdır.

Oysa Kudüs'ün kaderi sadece savaş içerikli bağlamlar değildir. Bu şehir her türlü kaosu yanı başında aynı zamanda yönünü ufka çevirmiş bir umut yumağı ile örülüdür. Her yıkımdan sonra yeniden, inatla ve ısrarla doğmuştur. Belki de onu benzersiz kılan şey tam olarak budur. İnsanın her defasında yeniden

inşa etme isteğinin mekânsal bir tezahürüdür. Her taşın altında bir yıkım ve her yıkımın altında bir direniş taşıması, onun üzerinde hakimiyet kurmak isteyen insanoğlunun iç dünyası ile oldukça örtüşür.

Kudüs'ü diğer şehirlerden ayıran şey yalnızca köklü bir tarihî geçmişe sahip olması değildir. Bu şehirde kutsal olan hâlâ canlı bir şekilde varlığını sürdürür. Başka şehirlerde Allah ve ona ait olan izler somut bir hatıra olarak varlığını sürdürürken burada ise hâlâ bir beklentidir ve süreklilik içerir. Bu nedenle Kudüs'te zaman doğrusal bir düzlemde akmaz. Geçmiş, şimdi ve gelecek aynı taşın gölgesinde yan yana ve sükûnet içinde yaşar. Rastgele bir sokakta yürürken aynı anda üç çağın ayak sesleri duyulur. Hz. Davud'un duası, Hz. İsa'nın çarmıhı ve Hz. Muhammed'in miracı bir noktada birleşir. Bu çok seslilik, kimi zaman bir ilahi gibi yükselir, kimi zaman da acı bir feryada dönüşür. Çünkü Kudüs Allah ile insanın konuştuğu kadar insanın Tanrı'ya haykırdığı yerdir. Yine de bir paradoks sürer. O da şudur ki Kudüs Allah'a en yakın ama insanlığa en uzak yer olmaya devam eder. Bu şehirde insanlar Allah'a yaklaşmaya çalışırken birbirinden uzaklaşır. Belki de asıl mucize, bu karmaşanın aynı toprakta kutsal bir vazifeye bürünmüş şekilde var olabilmesidir. Kudüs bize insanın neye inandığından ziyade inancı ile neler yaptığını gösterir. Her yıkımda Allah'a samimiyetle sığınan insan kazandığı her zaferde ise âdeta O'nun yerine geçer. Bu yüzden bir ahlâk sorusu çıkar meydana: “Kutsalı ne yapıyoruz ve nasıl kullanıyoruz?” Şehre tümünden bakan insanoğlu aslında kendi yansımaya şahit olur. Burada insanın

Tanrı'ya ulaşma çabası aynı zamanda kendini yüceltme arzusuna dönüşür. O yüzden Kudüs'ü anlamak bir tarihi okumak kadar yüzeysel değildir. İnsan burada kendine defalarca bakar.

Bugün Kudüs hâlâ bir tartışmanın, uzunca bir bekleyişin ve dua seslerinin merkezinde yer alır. O, geçmişin yükünü taşıırken geleceğin umutlarını da barındırır. Belki bir gün, o taşlar arasında Allah'ı aramanın yanında birbirine kırgınlıkla değil samimiyetle bakan gözler de çoğalır. O zaman Kudüs gerçekten de adına uygun bir şekilde "barışın kenti" olur. O güne dek Kudüs hem bir yara hem bir umut olarak kalmaya devam edecektir. Kutsalı ararken kaybolan, kayboldukça yeniden arayan bir varlık olan insan bu şehre huzur ve sakinlik getirmedeği sürece arayışlarının sonuçsuz kalacağını bilmelidir. Belki de Kudüs'ün en büyük sırrı, hiçbir zaman yalnızca binaların oluşturduğu bir şehir olmasında aranmalıdır. O, insanın kendi içindeki ışıqla karanlığın savaş alanıdır. İnsanın, Allah'a yakın olma arzusunun kendi soydaşları ile yabancılaşmasıyla gölgelenmiş bir kenttir. Kudüs'e bakarken görülen manzara aslında kendi yüzümüzdür. İnançla şekillenen ve dinginleşen ama diğer yandan hırsıyla yaralanan ve bunların gölgesinde umutla direnen bir insanlığın yüzüdür. Bu yüzden Kudüs, yalnızca şehre ait dokuyla değil taşıdığı çok katmanlı anlamlarla da yaşar. Her çağda yeniden doğar ve birden fazla kez yeniden sınanır. Ve belki bir gün şehrin bağrından kopup yükselen dualar hem Allah'a hem de birbirimize ulaşır.

Kudüs'ü anlamamanın bir diğer yolu, onu vahiy öğretileri içinde okumaktır. Tarihsel bir perspektiften bakıldığında Kudüs üç dinin ardışık hikâyesi gibi görünse de aslında tek bir çağrının birbirinden farklı yankılarını barındırır. Tevhid inancının ilk halkasından son halkasına uzanan hep aynı çizgide daima tek merkezi işaret eder: Allah'ın birliğine ve insanın ona kulluğuna. Bu anlamda Kudüs diğer dinlerin peygamberlerinden de izler taşımakla beraber esasen İslam şehridir. İslam, son din olmanın yanı sıra gelmiş geçmiş tüm vahiylerin özünü kapsayan tevhidin nihai ifadesidir. Kudüs de bu bütünlüğün yeryüzündeki sembolüdür âdeta. Hz. Musa'nın duası, Hz. İsa'nın nefesi ve Hz. Muhammed'in miracı burada aynı semada buluşur.

Şehrin kalbindeki Mescid-i Aksa bu hakikatin somut alametidir. Yeryüzünde Allah'a adanmış ilk iki mescitten biri olan Aksa bir ibadet mekânı olmanın yanında bir kıble hafızasıdır. Müslümanlar için Mekke ve Medine'yle birlikte vahyin yeryüzüne değdiği üçüncü kapıdır. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in miracında semaya yükseldiği yer oluşu, Aksa'yı yalnızca bir ibadet mekânı olmaktan çıkarıp göklerle yer arasında bir köprüye dönüştürür. Bu nedenle Kudüs'ün İslam'a ait oluşunun kanıtlanması meselesi bir fetih olayı olarak okunmaktan ziyade bir emanet bilinci olarak görülmelidir. Onu sahiplenmek sadece bir toprak parçasını değil ilahî mirası koruma sorumluluğunu da üstlenmek anlamına gelir. Kudüs'ün taşlarında İslam'ın bu "sükunetli aidiyeti" hissedilir. Ne zoraki bir dayatma ne de dışlama... Sadece Allah'a teslimiyetin sessiz onuru duyulur.

| HACER YEĞİN GÜNEŞ

Kudüs'ün Sembolizmi: Taşta Saklı Mî'rac

*düşününce anne
kudüsler yakınlaşır
bir tanrı tanımazın elinde de
kudüs haritası bakar kudüs yaklaşımıyla*

Nuri Pakdil

Kudüs, tarih boyunca yalnızca bir şehir değil, insanlığın yönünü tayin eden bir nirengi noktası da olmuştur. Hem göğe açılan hem de yeryüzüne inen bir koridor hattıdır. İslam medeniyetinde şehir, bir yerleşim alanı potansiyeliyle insanın varlıkla, adaletle ve tevhidle kurduğu ilişkinin tecessüm etmiş hâli olduğundan, denilebilir ki Kudüs, mahiyeti itibarıyla bir *tecelli mekânıdır*. Taşında vahiy yankılanır, toprağı secdeye çağırır, seması ise Mirac'ın hatırasını taşır. *“Kulunu bir gece Mescid-i Haram'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Akşa'ya yürüten (Allah) her türlü eksiklikten münezzehdir.” (el-İsrâ, 17/1)*

Bu ayet, Kudüs'ü doğrudan İslam'ın üçüncü harem mekânı olarak işaret eder. Buradaki “Mescid-i Akşa”, müfessirlerin ittifakıyla Kudüs'teki Harem-i Şerif (Kubbetü's-Sahra ve Mescid-i Akşa Külliyesi) olarak yorumlanır. “Çevresini mübarek kıldığımız” ifadesi ise Filistin havalisinin tamamının kutsallık halkasına dâhil olduğunu gösterir. Şehircilik açısından bakıldığında Kudüs, hem Medine modelinin hem de İslami şehir tahayyülünün prototipidir: Merkezinde ibadet, çevresinde ilim, ticaret, adalet ve vakıf örgüsüyle kurulan dengeli bir bütünlük bulunmaktadır.

Fotoğraf: Necip Evlice

Kudüs'ün İslam şehircilik geleneğindeki konumu, aslında “tevhid mimarisi”nin şehir ölçeğine taşınmış hâlidir. Tevhid, yalnızca inançta değil, mekânın örgütlenmesinde de bir *bütünlük ilkesi*dir; mescidin merkezi konumu, hayatın tüm yönlerinin aynı ekseninde birleşmesini sağlar. Bu merkezde “mekânın anlamı” insanın varlıkla kurduğu ünsiyete dönüşür. Dolayısıyla Kudüs, İslam şehircilik sisteminin “hem zahiri hem de batını kelimesi”dir: Taşta, kubbede, sokakta tecelli eden bütün bir kavram atlası, tek bir şehrin silüetinde cismaniyet kazanır.

İslam Şehirciliği: Kudüs'te Cisimleşen Ruh

Bilindiği üzere omurgasını Hz. Peygamber'in oluşturduğu Medine'nin şehirleşme modeli, İslam şehirciliğinin çekirdeğini oluşturur: Merkezinde *Mescid-i Nebevî* bulunan, etrafında mahalleleri, çarşısı, su yolları ve vakıf sistemiyle toplumsal adaleti tesis eden bir şehir formu tesis edilir. Kudüs, tam da bu ruhun tarihsel süreklilik içinde, farklı çağlarda yeniden yorumlanmış biçimidir.

İslam şehircilik düşüncesinde şehir, aynı zamanda “adaletin mekânıdır”. Bu adalet, hukukî mecra ile mekânsal organizasyonda da kendisini gösterir. Osmanlı Devleti döneminde zirve emsallerine rastladığımız vakıf sistemi bunun en görünür ifadesidir: Külliyele, su yolları, medreseler, aşevleri, imaretler, hanlar ve hamamlar vakıf eliyle kurulur.

Şehrin dokusu, bireysel mülkiyetin değil, kolektif merhametin örgüsü olarak tezahür eder. Kudüs, özellikle Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde bu anlayışın en yetkin biçimde temsil edildiği şehirlerden biri olmuştur.

Osmanlı sultanları, Kudüs'e salt dinî ve stratejik önemi haiz bir merkez olarak değil, *bir emanet olarak* da yaklaşmışlardır. II. Selim döneminde Mimar Sinan'ın nezaretinde yapılan Kubbetü's-Sahra restorasyonu, bu yaklaşımın önemli bir göstergesidir.¹ Şehirdeki Haseki Hürrem Sultan İmareti, hayır kurumu olarak faaliyet göstermesinin yanı sıra, “sosyal adaletin mekânsal sembolü” olmuştur.² Her iki yapı da vakıf sistemiyle halkın hizmetine sunulmuş, kentin ruhunu İslamî bir süreklilik içinde taşımıştır.

Bu süreklilik, 20. yüzyıl başında Mimar Kemaleddin'le yeni bir biçim kazanır. Kemaleddin Bey, Osmanlı'nın Kudüs'teki son mimarî hamlelerinin öncülerindendir: 1914 tarihli Kudüs Vakıflar İdaresi Binası, Haseki Hürrem İmareti'nin restorasyonu ve Harem-i Şerif çevresindeki onarımlar, onun imzasını taşır.³ Mimar Kemaleddin, “millî mimarlık” üslubunu Osmanlı tezyini mirasıyla buluşturarak Kudüs'te bir *“İslamî modernite”* dili kurmaya çalışmıştır.⁴ Bu üslup, Doğu'nun ruhuyla Batı'nın teknik kudretini uzlaştıran bir mimarî tefekkürdür; yani “mimarlıkta direniş estetiği”nin erken bir örneği.

Bu dönemde Kudüs'ün şehir dokusu, hem Batı'nın kolonyal planlamasına hem de Osmanlı'nın son dönemlerine tanıklık eder. Ancak Mimar Kemaleddin

- 1 Kubbetü's-Sahra restorasyonu hakkında bkz. Gülru Necipoğlu, *The Age of Sinan: Architectural Culture in the Ottoman Empire*, Princeton University Press, 2005.
- 2 Godfrey Goodwin, *A History of Ottoman Architecture*, Thames & Hudson, 1971.
- 3 [Dijital Hafıza Platformu], “Kudüs'te Mimar Kemaleddin'in İzleri”, erişim: 2025.
- 4 Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, Yapı Kredi Yayınları, 2007.

din'in eserleri, bu gerilim içinde bir "kimlik muhafazası" arayışını temsil eder. Onun inşa ettiği binalar, sadece yapısal değeriyle değil, taşıdıkları sembolik yük- le de kıymetlidir: Kudüs'teki Türk var- lığının ve İslam şehircilik geleneğinin modern çağdaki son yankısı.

Türklerin Kudüs'e Dokunuşu: Vakıf, Külliye, Mahalle

Kudüs, Türklerin hâkimiyetinde ge- çen dört asır boyunca yalnızca bir "ida- re merkezi" değil, bir *emanet coğrafyası* olmuştur. Osmanlı şehir anlayışında Kudüs, imar edilirken "ihya edilen" bir şehir olarak görülmüştür. Nitekim ihya, arzın herhangi bir yerine taş koymak- tan çok, o taşın, yüklendiği manayı kavramayı gerektirir. II. Selim'in Kub- betü's-Sahra restorasyonu, Kanûnî'nin Mescid-i Aksa'ya gösterdiği ihtimam, Haseki Hürrem Sultan İmareti'nin top- lumsal işlevi; bunların her biri İslam şe- hircilik geleneğinin adalet, merhamet ve estetik ilkeleriyle örülmüş parçalarıdır.

Osmanlı Kudüs'ünde şehir doku- su, klasik Türk şehirlerinin omurgasına benzeyen bir örgüye sahiptir: *Merkezde mabed*, çevresinde vakıf müesseseleri, mahalle camileri, su yolları, hanlar ve çarşılar. Bu düzen, yalnızca fiziksel bir planlamayı değil, toplumsal adalet fikri- ni yansıtır. Kudüs'te kurulan her vakıf, şehirle insan arasındaki manevi bağın sürekliliğini temin eder.

Ne var ki, bu dört asırlık dönem, 9 Aralık 1917'de son bulur. Filistin, Birinci

Dünya Savaşı'nın ardından İngiliz işgali altına girer. İngilizler, önce askerî son- ra sivil bir yönetim kurarak 1949'a kadar sürecek 32 yıllık bir idare döneminde, Balfour Deklarasyonu aracılığıyla Siyo- nistlere verdikleri sözü yerine getirme gayretiyle hareket ederler.⁵ Bu yıllar, Kudüs'ün hem fiziki hem de manevi do- kusuna yönelmiş sistemli bir tahribatın başlangıcıdır.

İngiliz yönetimi, şehri görünür bi- çimde "Batılılaştırmak" amacıyla bir dizi restorasyon faaliyetine girişir. Bu restorasyonlar, Kudüs'ü muhafaza eği- liminden ziyade bir *kimlik tasfiyesine* dönüşür. Mescid-i Aksa ve çevresindeki yapılar üzerindeki kontrol, İngiliz askerî valisinin denetiminde yürütülür. Buna karşılık 1922'de Kudüs Müftüsü başkan- lığında kurulan Filistin Meclis-i Âli-i Şer'i-i İslâmiyye bir beyânname yayımlayarak, Mescid-i Aksa'nın yapısal iyi- leştirmesi için tüm İslam dünyasından yardım çağrısında bulunur.⁶

İşte bu çağrı, Mimar Kemaleddin Bey'in Kudüs'e gönderilmesiyle karşı- lık bulur. Cemiyetin özellikle onun gö- revlendirilmesini talep etmesi, yalnızca teknik değil aynı zamanda sembolik bir tercihtir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin onayıyla Kemaleddin Bey başkanlığında bir heyet Kudüs'e gönde- rilir. Böylece, Osmanlı nefesinin kesildi- ği topraklarda, yeni Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir "emanet devri" gerçekleşir.

Kemaleddin Bey, 1922-1925 yılları arasında Kudüs'te yürüttüğü faaliyetler- le yalnızca taşları değil, bir *ruh sürekliliğini* de onarmaya girişir. Bu dönem,

5 Bernard Wasserstein, *The British in Palestine: The Mandatory Government and the Ara- b-Jewish Conflict 1917-1929*, Oxford University Press, 1991.

6 Khalid bin Abdullah, "Islamic Supreme Council and the Restoration of al-Aqsa Mosque," *Journal of Islamic History*, 2008.

Türkiye'nin dış politikasında sembolik bir "ümme irtibatı" olarak anlam kazanır. Yıldırım Yavuz'un aktardığı bir belgede bu görevlendirmenin anlamı şöyle ifade edilir:

*"Kemâleddin Bey'in bu vazife-i mühimme yi deruhde etmesi bittabi efkâr-ı umumiye-i İslamiye üzerinde hüsn-i tesir hâsıl edeceği ve umum Müslümanların kemakân südde-i seniyye-i hilafet-penâhîlerine olan irtibatlarını müzdâd eyleyeceği bî-şek ve iştibâh..."*⁷

Bu satırlar, modern dönemde şehircilik, mimarlık ve diplomasi arasındaki bağın en dokunaklı ifadelerindendir. Mimar Kemaleddin'in Kudüs'e uzanan eli, yalnızca bir mimarın gayreti değil, bir milletin hafızasının dirilişidir.

Bu açıdan bakıldığında Kudüs, Türk şehircilik geleneğiyle İslam medeniyetinin ruhunun kesiştiği bir *mekânsal hafıza*dır. Tarihsel önemi ve medeniyet birikimi yönüyle artık çöküş döneminde tabir-i caizse ağyârın insafına terkedilmiş olan bu coğrafya, yalnızca maddeyi değil, İslam coğrafyasının hüznünü de taşır. Bu hissiyatla hareket eden Mimar Kemaleddin'in Kudüs'teki imzası, "taşın diliyle tevhid" in çağdaş bir tercümesidir.

Kudüs'ün İki Ufku:

Gök ve Zemin

Kudüs, sınırları belirgin bir topoğrafyayı değil, vahyin sürekliliğini temsil eden bir şehirdir. Bu açıdan Kur'an, Kudüs'ü ismen anmaz; çünkü onun adına değil özellikle kutsiyetine atıf yapılır. Kudüs, kelimelerle değil, sembollerle konuşur.

İslam düşüncesinde şehir, insanın inançla kurduğu ilişkinin tezahürüdür. Kudüs, bu ilişkinin taştan vücut bulmuş hâlidir: Bir mekân olarak değil, bir *şuur alanı* olarak var olur. Kur'an-ı Kerim, bu bilinç alanını "kutsal toprak", "bereketli bölge" ve "zeytin diyarı" gibi ifadelerle işaret eder.

Hız. Musa'nın kavmine hitaben söylediği, *"Ey kavmim! Allah'ın sizin için yazdığı kutsal toprağa girin"* (el-Mâide, 5/21) ayetinde Kudüs, yalnızca bir hedef değil, bir ahlaki sınav alanı olarak belirir. Burada "el-arzu'l-mukaddese"-kutsal toprak- kavramı, ruhların arındığı mekân misyonunu kuşanır. Kudüs'e girme emri, aslında tevhidin kubbesi altında toplanma çağrısıdır. Bu yüzden Kudüs, yalnızca bir mülkiyet değil, bir emanettir; girilmesi değil, bu emanetin mesuliyeti ve vakarıyla korunması gereken bir şehirdir.

Kur'an'ın başka bir yerinde, *"Biz onu (İbrahim'i) ve Lut'u, âlemler için bereketli kıldığımız yere ulaştırdık"* (el-Enbiyâ, 21/71) buyrulur. Aynı surenin 81. ayetinde de Hız. Süleyman için *"Rüzgârı da ona (Süleyman'a) boyun eğdirdik; onun emriyle, bereket verdiğimiz yere doğru eserd i"* ifadesi geçer. Bu iki ayet, Kudüs'ü "bereket coğrafyası" olarak tanımlar. Buradaki "bereket", yalnızca maddi bolluk değil, vahyin sürekliliğinden doğan zenginlik anlamındadır. İbrahim'den Süleyman'a, Musa'dan Muhammed'e kadar bütün peygamberlerin izleri bu toprağın üzerinde yankılanır. Kudüs, bu nedenle *tefekkürün haritası*dır; tarih boyunca imanla şehir arasındaki en güçlü bağ burada tezahür eder.

Kur'an'ın "İncire, zeytine, Sînâ

7 Yıldırım Yavuz, "Mescid-i Aksa ve Mimar Kemalettin", 9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, Cilt III, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1995, s. 120.

Dağı'na ve şu emin beldeye *andolsun*" (*et-Tin*, 95/1-3) ayetlerinde geçen "zeytin" in, müfessirlerin çoğuna göre Kudüs'ü simgelemesi, bu bağlamın en derin göstergesidir.⁸ Zeytin ağacı, hem bu toprakların tabii unsuru hem de vahyin sembolüdür; yağıyla kandil yakar, dallarıyla insanlar arasındaki tesanütü hatırlatır. Kudüs, "zeytinin şehri" olarak bu

"Kudüs, yeryüzünde bir şehirden çok daha fazlasıdır.

Kudüs, gökyüzünün yeryüzüne değdiği yerdir."⁹

Pakdil'in dizeleri, Kudüs'ü bir coğrafya değil, bir kalp koordinatı olarak ta-

Fotoğraf: Necip Evlice

ayetle metafizik bir anlam kazanır: Aydınlığın, diriliğin ve sürekliliğin mekânı.

Bütün bu ayetler, Kudüs'ün "kutsallık" kavramını, bir coğrafya olmanın ötesine taşır. Kutsallık, bir yerin zatıyla birlikte o yerde tecelli eden ahlâk, tefekkür ve adalet düzenine aittir. Şehrin mimarisi, bu yüzden bir estetikten çok bir *iman dilidir*: Kubbeler semaya yükselirken, kemerler tevhide kapanır; her mihrap, insana yönünü hatırlatır.

Bu derin bağ, İslam şehircilik anlayışında mekânın tevhide olarak formüle edilebilir. Kudüs'teki her mimari unsur -avluların açıklığı, taşın tevazu rengi, ışığın kubbeye düşüşü- insana kendisini hatırlatmak içindir. Kudüs, bu anlamda *mimarlığın secdesidir*.

nımlar. Onun Kudüs'ü, siyasî bir slogan değil, insanın iç mekânında yankılanan bir iman bilincidir. Şehir, onun dizelelerinde bir "tefekkür kubbesi"ne dönüşür; her kubbe altında secde eden bir kalbin izdüşümü vardır.

Kudüs'ün yüklendiği misyonu anlamak, yalnızca tarih bilmekle değil, şehrin kalp atışını duymakla mümkün olur. Taşla inşa edilmiş bir dua gibidir Kudüs; her duvarında bir peygamberin nefesi, her avlusunda ümmetin gözyaşı vardır. Kur'an'ın sessizce işaret ettiği bu şehir, hâlâ Müslüman bilincinin aynasıdır: Görebilene nefsinin ve tevhidin silüetini gösterir.

8 Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. 31, s. 128; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, c. 20, s. 73.

9 Nuri Pakdil, Kudüs Şairi, Edebiyat Dergisi Yayınları, 2014.

Kudüs: Ruhun Haritası

Kudüs, var olduğundan beri insanlık tarihinin *kalbinde* durur. O kalp, hem yaralı hem diridir. İslam şehircilik düşüncesinde şehir, taşların üst üste konmasıyla değil, anlamların yan yana gelmesiyle inşa edilir. Kudüs de bu anlamda, insanın kendi iç dünyasını yeniden kurduğu bir *manevî mimarlık* alanıdır.

İslam medeniyetinin şehircilik ilkeleri -*tevhid, adalet, cemaat ve ihya*- Kudüs'te somut birer biçim kazanmıştır. Bu ilkelerin hepsi, insanla mekân arasındaki ilişkinin ilahî dengeye dayanması gerektiğini hatırlatır. Bu denge, mimaride kubbenin göğe yükselişinde, külliye'nin merkezî planında, vakıf sisteminin adaletinde görünür olur. Kudüs, bu düzenin en kadim örneklerinden biridir: İnsanı barındırmakla kalmaz; onu kendi ritmine dâhil eder.

Kudüs'ün taşında sürekliliği sağlayan şey, gücün değil, emanetin bilincidir. Bu emanet, Hz. İbrahim'den Hz. Muhammed'e (s. a. v.), oradan da vakıflar kuran sultanlara, taş işleyen ustalara, sanatkârlara uzanan bir zincirdir. Her biri şehri yeniden diriltmiş, onu yeniden hatırlatmıştır. Bugün, bu emanetin ruhunu inciten eylem ve işgaller aslında yaşayan ve nefes alan bir şehrin, arzın üzerinde var olduğu günden bu yana bünyesinde mahfuz bulunan insanlık mirasına tecavüz etmek anlamına gelmektedir.

Kudüs bugün, bir merkez hatırlatıcısı olmayı sürdürmektedir. Betonun, siyasetin ve kapitalist yaklaşımın kutsadığı şehir modellerine karşı, yaşayan bir “tevhid topografyası” olmaya devam etmektedir. Taşın diliyle konuşan bir tevaazu, gölgenin altına saklanan bir adalet, suskun minarelerde yankılanan bir direniş nefes almaya devam eder. Kudüs, işte bu yüzden şehir değil, **şuurdur**.

Mimar Kemaleddin'in ellerinde Kudüs, bir vakıf yapısı kadar sessiz, bir dua kadar derindir. Nuri Pakdil'in dizelerinde ise aynı Kudüs, taşların arasından konuşan bir vicdan olur. Bu iki isim -biri taşla, diğeri kelimeyle- aynı hakikati dile getirir: Kudüs, ruhun haritasıdır.

Hâsılı Kudüs'e bakmak, bir geçmişe değil, bir *sürekliliğe* bakmaktır. İslam şehircilik düşüncesinin en görkemli ve en kırılğan aynası oradadır. Bütün bunların yanında Kudüs, göğe bakan bir kubbe kadar narin, toprağa kök salan bir zeytin kadar dirençlidir. Her nesil, kendi Kudüs'ünü yeniden tanımlar; ama her Kudüs, aynı tevhid çizgisinde birleşir.

Şimdi, o çizgiye yeniden dönmenin; şehirleri değil, ruhları ihya etmenin vaktidir. Nitekim insanlığın geçemediği imtihanlardan sapasağlam bir direnişle çıkmış olan Kudüs'ün bize öğrettiği hakikatlerden biri de şudur:

“Şehir, insanın yeryüzünde Allah'a yöneliş biçimidir.”

| NİHAD ABUNASSER MELİKOĞLU*

Tarihsel ve Güncel Yaklaşımla Gazze

Gazze'nin hikâyesi yeni değil, hatta çok eskiye dayandığını söylemek mümkün, yani Gazze hikâyesi 7 Ekim 2023 ile ya da 1948 Nekbesi ile başlamamıştır. Zira 16. yüzyıldan beri Filistin'de hep Yahudi halkı vardı, ama hiçbir zaman sayıları beş bini geçmemiştir. Yahudiler Avrupa'da maruz kaldıkları işkence ve dışlama sonucunda düzensiz bir şekilde Filistin'e göç etmişlerdir. Azınlık olarak Filistin'de yaşayan Yahudiler, yardımlarla geçiniyor ve Filistinlilerle güzel bir kardeşlik ilişkisi içerisinde yaşıyorlardı. Öyle ki, 1888 yılında, Filistin'de yaşayan Yahudi sayısı yirmi beş bini geçmiyordu. 1897'de Bazel şehrinde düzenlenen Siyonizm kongresi sonrası işin rengi değişti, artık göçler masum değil, düzenli ve bir hedefe yönelik, ayrıca daha yoğun bir hâl almaya başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin parçalanmasıyla birlikte, Filistin'de Yahudilere bir vatan kurma vaadi veren Balfor Deklarasyonu ve bölgeyi sömürgeci güçler arasında paylaştıran Sykes Picot anlaşmasıyla bölgenin şekli değişmiştir. Artık Filistin'de

İngiliz mandası mevcut olup Siyonistlere Filistin'de vatan kurmak için var gücüyle çalışan Siyonist bir yüksek komiser atanmıştır. O tarihte Filistin'deki Yahudi sayısı yetmiş beş bini geçmiyordu, yani Filistin nüfusunun %3'ünü temsil ediyordu Yahudi nüfusu.

İngiliz mandasının müsaadeleriyle, Filistin'e Siyonist göçü artarak devam etmiştir. 1920-1938 yılları arasında Filistin'e göç eden Siyonist sayısı 440 bini bulmuştur. Buna karşı Filistinliler hep eylemlerde bulunmuştur. Hatta 1936 yılında, Filistin'de Büyük Devrim adı altında, İngilizlere karşı büyük eylemler düzenleyerek İngilizlere ve Siyonist çetelerine karşı Filistinli mücahitler saldırılar düzenliyordu. Üç yıl süren Büyük Devrim'de Filistinlilerden beş bin şehit düşmüştür. Buna karşılık Siyonist çeteleri birçok katliam düzenlemiştir.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi çözüm olarak Taksim Kararı adı altında, Filistin nüfusunun %20'sini teşkil eden Siyonistlere, Filistin'in %55'ini vermiştir. Karara göre Kudüs, Birleşmiş Milletler tarafından yönetilecekti. Ancak, Filistinliler tarafında kabul edilmeyen bu karar, aynı zamanda Siyonistler tarafından da kabul edilmemiştir. Zira onlar Filistin'in tamamını istiyorlardı.

Devam eden süreçte, 1948 yılında İngilizlerin çekilmesiyle, Siyonistler için bütün zemin hazırlanmıştır.

Fotoğraf: Necip Evlice

* Dr.

Siyonist çeteler birleşerek ordu oluşturuldu, İngilizler çekilmeden önce Siyonist yapıda üniversite ve bakanlık benzeri kurumlar bile kurulmuştu. Bununla yetinmeyip, Filistinlilere karşı bir kıyım düzenleyerek, 1948 Nekbesi olarak bilinen felaket Filistinlilere yaşatılmıştır. Nekbe sonucunda, Filistin halkının %70'i göçe zorlanmış ve Siyonistler Filistin'in %77'sini ele geçirmiştir. İç ve dış göç yaşanarak binlerce şehit düşmüştür aynı zamanda.

Bugünlerde Gazze'de bahsi geçen mülteci kampları, Nekbe zamanında yaşanan iç göç neticesinde oluşturulan mülteci kamplarıdır.

1967 yılında 6 Gün Savaşı'yla Siyonist yapı, Mısır ve Ürdün ordusuna karşı yaptığı hamleyle Filistin'in tamamını ele geçirmiştir. Yalnız kalan Filistinliler hep direnerek haklarını savunmaya devam etmiştir. 1987 yılında yaşanan Taş İntifada'sı 1993 yılına kadar devam etmiştir.

Filistinlileri köşeye sıkıştırarak, yalnızlaştırarak, silahlı mücadele yerine, sivil bir yapı ve akabinde iki devletli çözüm vaadiyle Oslo Barış Anlaşması 1993 yılında imzalanmıştır. Anlaşma gereği aşama aşama süren müzakere serüveni sonunda aradan 30 yıldan fazla zaman geçmiş olsa da Filistinlilere hiçbir hak tanınmayarak hem toprak gaspı hem de tutuklamalar devam etmiştir. Siyonist rejim başbakanı Şaron'un Mescid-i Aksa'ya girmesi bardağı taşıran son damla olmuş ve 2000 İntifada'sı başlamıştır. Gazze'yi ve Batı Şeria'yı ayırmayı çözüm olarak bulan Siyonist yapı, kilometrelerce duvar örmüştür. Ancak bu durum Filistinlilerin direnişine mani olmamıştır. Gazze'de Siyonistlere yaşattıkları zayıf sonucunda Siyonistler 2004 yılında Gazze'den çekilerek, Gazze'yi abluka altına almıştır. Devam eden süreçte Gazze tüm işkencelerden nasibini almış ve Filistin'de gerçekleştirilen ilk seçimlerde halk Hamas'ı seçmiştir. Bu durum ne Batı ne de Siyonist rejimin hoşuna gitmiştir. Netice

olarak Gazze'ye havadan, denizden ve karadan muhkem bir abluka uygulanmıştır.

Açık hava hapishanesi hâline gelen Gazze'deki direniş, çözümünü yer altında bulmuştur. Böylelikle mücahitler bir tünel ağı oluşturarak yer altında barınmaya başlamıştır.

İlerleyen yıllarda, Siyonist yapı bölge ülkeleriyle normalleşme adımları üzerinde yoğunlaşarak kendini bir düşman değil, bölge yönetimleri ve bölge halklarına bir dost olarak pazarlamıştır. Diğer yandansa Batı Şeria'da ev yıkımları ve tutuklamalara devam etmiştir. En önemlisi de fanatik Siyonist kabileleri her gün normal bir şekilde Mescid-i Aksa'ya kabileler hâlinde girip namaz kılmaya başlamıştır. Bu durum öyle bir hâl aldı ki, Mescid-i Aksa'nın yıkım kararına ramak kalmışken Gazze'den 7 Ekim haykırışı çıkmıştır. Bu haykırışla ey ümmet, uyan, bu Siyonist düşman, ilk kibleinizi yakacak ve sizleri ele geçirip köleleştirecektir.

Geçtiğimiz iki yıl boyunca Gazzeli her türlü ölüme ve her türlü işkenceye maruz kalmıştır ki; açlıktan onlarca insanımız ölmüş ve Müslümanlarla çevirili olmasına rağmen Gazze'ye bir ekmek kısıntısı dahi girdirilmemiştir. Gazze soykırımı canlı yayınla yaşandığı için ona dair sayfalarca yazmam bir şey ifade etmez, zira dünyanın her köşesi bunu izledi ve işitti. Ama maalesef sınavda en düşün notu alan bölge halkı oldu.

Gazze hikâyesi 7 Ekim ile başlamadığı gibi, savaşın bitmesiyle, ateşkesle de bitmemiştir. Şimdi yeni başlayan savaşlarda cephelerde birçok nefere ihtiyaç duyulmaktadır. Bugüne kadar savunulan hakların, gerçekleştirilen yürüyüşlerin, düzenlenen eylemlerin hayata dökülme zamanı gelmiştir. Zira bu yapının hiçbir sözüne itimat edilmemektedir. Yeni cephelere her insan, her Müslüman ve her mümin davetlidir. Bu yeni süreç, yeni hesaplaşmaların da devreye girmesiyle çok daha zorlu geçecek ve Filistin "her mümin kulun önünde sınav kağıdı" olmaya devam edecektir.

| HALİL AHMED EL-ASELİ

Kudüs'ü Tanıyor Musunuz?

Türkçesi: Mehmet Sadık Gür

Yıllarca Kudüs'te ve Filistin topraklarında meydana gelen nice önemli olayı birlikte takip ettiğim Amerikalı gazeteci dostum bir gün bana dönüp “Ailenizin Kudüs'teki geçmişi gerçekten yüzlerce yıl öncesine uzanıyor mu?” diye sorduğunca cevaben ona elbette dedim.

Sarı benizli yüzünde bir tebessüm belirdi ve şöyle dedi: “Ben, babamdan kalan bütün serveti, Chicago'daki evlerimi, çiftliğimi, sahip olduğum her şeyi kaybetmeye hazırım... Yeter ki senin ailede olduğu gibi, kökü yüzlerce yıl öncesine dayanan bir aileye mensup olmakla övünmek elimde olsun.”

Sonra ciddi bir ifadeyle ekledi: “Mesele sadece bu değil... Asıl mesele senin ve ailenin yeryüzünün en yüce, en müstesna şehrine ait oluşunuz... Kudüs'ü kastediyorum.”

Ülkesine dönmek üzereyken Makdisi Otel'i'nde kahvesinin son yudumunu almadan, benimle vedalaşırken şunları söyledi: “Chicago'yu severim. Orada ailem, mülklerim, param, itibarım ve makamım var. Ama bütün bunların yerine, senin güzel şehrinde, Suriçinde, İsa Mesih'in kabrine yakın ya da Via Dolorosa'nın hemen kenarında mütevazı bir ev seçmeye hazırım...”

El sıkıştık ve o günden sonra onu bir daha görmedim. Oysa tanınmış bir yazardır, birçok kitap yayımladı.

Bu konuşmanın ardından hissettim ki, dünyada, benim şehrimi benim kadar sevebilecek insanlar varmış...

Genel olarak Türkiye'de, özellikle de Kahramanmaraş'ta, Kudüs'e olan sevgide benimle yarışabilecek insanlar görünce içimde tuhaf bir his oluştu. Çünkü onların sevgisi gösterişsiz, içten ve sahiydi. Şehrin edebiyat ve şiir festivalinde bulunuyordum. Kapanış töreninin ardından genç bir adam yanıma geldi. Elini öpmek istercesine uzandı, bu davranış beni hem şaşırttı hem mahcup etti. Elimi geri çektim, bunun üzerine saygıyla eğilip omzuma bir öpücük kondurdu.

“Bu Kudüs'ten geliyorsun diye” dedi. O, Allah'ın şehri... Türkiye'de bizim inancımızın, kimliğimizin bir parçası.”

Bu sözler karşısında ne kadar gurur duydum, anlatamam. Kudüs'ün Türklerin kalbinde, zihinlerinde, düşünce dünyasında böylesine derin bir yer edindiğini görmek, içimde tarifsiz bir sevinç bıraktı. Dilerim bu duygu, Türkiye'deki her siyasi ve toplumsal kesimin ortak hissiyatı olur; zira Kudüs, tüm yaralarına rağmen bugün her zamankinden fazla böyle sahici bir sahiplenişe ve kucaklamaya muhtaç.

Peygamberlerin vatani bu şehir, bugün acı çekiyor; hatta her gün, merhamet nedir bilmeyen ellerde can çeki-

şiyor. Kudüs'e Yahudi kimliğinden başka bir kimliğin yakıştırılmasına tahammülü olmayan bu eller, şehirde başkalarına yer olmadığını düşünüyor. Bu yüzden ne taşın çılgılığına kulak veriyorlar ne de insanın iniltisine. Şehrin gecesi kederle örülü; çarşılarının havası bile ürkek, çünkü yabancı askerlerin postal sesleri, o eski huzuru paramparça ediyor.

Vaktiyle, Sultan Süleyman Kanunî'nin hâlâ dimdik ayakta duran o muazzam surları inşa ettirdiği günlerde, akşam olunca şehrin kapıları kapanırdı; düşmanlara karşı tedbir alınırdı. Ve o vakit Kudüslüler derin bir güvenle uyurlardı, çünkü kapıların ardında güven ve huzur vardı, sürprizler yoktu.

Bugün ise şehir bütünüyle açıktır. Kapıları kapatsanız bile faydasız; çünkü yabancılar sadece kapıları değil, şehri de, surları da, anahtarları da ele geçirdi.

Ve bu yabancılar, Kudüslü olan bizlerin yok olması gerektiğine inanıyorlar. Bu toprakların asli sakinleri olarak bizler ortadan kalkarsak, kimliğimizi, kişiliğimizi, tarihimizin izlerini kendi üzerlerine geçirebileceklerini sanıyorlar.

Oysa onlar, benim sevgili dostumun Kudüs hakkında söylediği sözleri bir duysalardı... O dost ki, Kudüs'ün surlarından çıkar çıkmaz içini kaplayan hüznü "Şehrin dışına adım attığı anda, Kudüs'ün kendisine darıldığını hissediyor. Bu yüzden geri döner dönmez bütün sokaklarını dolaştığını, âdeta camide ya da kilise-

de yürür gibi ağır adımlarla, huşu içinde yürüdüğünü anlatır. Evlerin duvarlarına dokunur, taşların kokusunu içine çeker, balkonların fısıltılarına kulak kabartır, sokakların mırıltılarını dinler, kubbelelerin azarlamasını işitir. Bu sesleri ondan başka kimse duymaz, kimse anlamaz. Açık pencerelere bakar, dükkânların içindeki insanlara, avlularda oturanlara, çarşıda, kahvehanede, arka sokaklarda duranlara bakar... İşte o zaman Kudüs'ün sevgisi yeniden damarlarına işler ve orada, Mescid-i Aksa'ya yakın ara sokaklardan birindeki evine "Şehri"yle barıştıktan/sulh eyledikten sonra döner....

Kudüs'ün sesi, tarih boyunca birçok yazara, şaire ve gezgine ilham vermiştir. Kudüs'ün evlatlarından biri olan gazeteci ve yazar Nâsıreddin en-Neşâşîbî, şehri en iyi tanıtan elçilerden biri olarak dünyayı dolaşan, şehri tanıtmak için onlarca kitap yazan ama yorgun bedenini kucaklamak üzere Kudüs'ün toprağından daha şefkatli bir yer bulamayan bu yazar "Sevgilimi [Şehrimi] Tanıyor musunuz?" adlı kitabında şöyle yazıyordu:

Fotograf: Dursun Çiçek

“Kudüs’ün konuşması, en güzel konuşmalardır. Sesinde kutsallığın tınısı vardır, gözyaşlarında tarihin sesi. Bazı şehirler aklıyla konuşur, bazıları diliyle. Ama Kudüs, akıl ve kalbin buluştuğu yerdir. O, her insanın evrensel vicdanıdır; her inananın sesi, her mucizenin başlığıdır. Sokaklarında sırların fısıltıları vardır, yollarında acının iniltileri, evlerinde kuşakların uykusu... Tepelerinde duran ya da vadilerinde yürüyen biri tam olarak yerini bilir. Onlardan önce burada nebiler yaşamış, elçi resuller yürümüşdür. Burada yaşadılar, burada acı çektiler, burada öğretiler ve müjdelediler.”

Roman yazarı Mahmud Şukayr ile güney yamaçlarından Kudüs’e nâzır tepelerden birinde bulunan mütevazı evinde görüştüğümde Kudüs’ün onu içinde taşıdığını; onun da Kudüs’ün içinde olduğunu bana söylemişti. Bu yüzden yazdığı kitapların çoğu, sevgiyle bağlı olduğu bu şehir hakkındadır.

Yazarlığının ilk dönemlerinde, kutsal şehri, Ernest Hemingway’in eserlerindeki kurgusal dünyayla birleştirdiğini anlatıyordu. Hemingway’in kısa öyküleri ve romanları, ona şehrin sokaklarında yürürken, kahvehanelerde otururken yeni bir bakış açısı kazandırmıştı. “Hikâyelerimi yazarken, kahvehanelerde oturmak ve çevreme bakmak, Hemingway’in karakterlerini yanımda yürütmek gibiydi, Selahaddin ve Zehra caddeleri ile Suriçinde en beğendiğimiz kahvehanelerimiz vardı ki buralarda oturmak bizi sevindirir ve yeni romanlarımız için değişik tecrübeler ilham kaynağı olurdu” diyordu. Hemingway’in romanları bana

yakındı, onlar benimle sokaklarda geceler, kahvelerde beraber otururlardı.

O dönemde Kudüs, Arap dünyasının kültürel bir merkeziydi; oradaki edebî hareketlilik Kahire ile yarıştı. Ancak 1967 işgalinden sonra bu hareket ansızın durdu. Kimisi tutuklandığı, kimisi şehirden uzaklaştırıldığı kimisi de susturulduğu için Mahmud Şukayr’ın da aralarında bulunduğu birçok yazar dağıldı. Kitaplar yayımlanamaz hâle gelirken, günlük gazeteler de kapanmaya yüz tuttu. İşgalcilerin koyduğu şartlar yüzünden entelektüellerin başvuru yerleri olan kitapçıları ve kütüphaneler kapandı. Hatta Hemingway’in eserleri bile Kudüs’e ulaşamaz olmuştu.

Şukayr, o dönemi anlatırken Halil es-Sakakini’nin günlüklerinin birinde Osmanlı’nın son döneminde tutuklandıktan sonra Şam’a sürgüne gönderilmesinden bahsediyordu: “Eskiden dedim ki, Kudüs’ü ancak sürgün olursam terk ederim. Kader böyle yazmış olmalı ki, sürgün olarak Şam’a gittim, ellerim iplerle bağlı.”

Osmanlı dönemine geldiğimizde, bu dönemin hem Avrupalı tarihçiler hem de Avrupa tarih ekollerini taklit eden Arap milliyetçisi tarihçiler tarafından kasıtlı biçimde haksızlığa uğratıldığını söylemek gerekir.

Bu bağlamda, yazar Simon Sebag Montefiore, 2011 yılında yayımlanan Siretu’l-Kuds [Kudüs: Bir Şehrin Biyografisi] adlı kitabında Kudüs’ü şöyle tasvir eder:

“Kudüs, acınacak bir hâle düşmüştü; bir taşra Osmanlı şehriydi, yıkılmaya yüz tutmuş bir sarayda yaşayan zayıf bir paşa tarafından yönetiliyordu.”

Montefiore sözlerine şöyle devam eder:

“Kudüs’ün iki yüzü vardı: Biri, Avrupalılar tarafından inşa edilen, Osmanlı şehrinin hemen yanında parıldayan resmî binaların yüzüydü. Diğeri ise, Har-em’in (Mescid-i Aksa’nın) korunmasını üstlenen siyahî Sudanlı muhafızların ve idamların halka açık biçimde gerçekleştirildiği, mahkûmların başlarının yuvarlandığı karanlık yüzüydü.”

Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşünü takip eden dönemde ve İngiliz manda yönetimi öncesi, Kudüs’ün ve genel olarak Filistin’in demografik ve politik yapısı köklü bir değişim yaşadı. Avrupa’nın desteğiyle artan Yahudi göçü sonucu toplumsal bakımdan nüfus dengelerinde ciddi kırılmalara yol açtı. Bu süreç, farklı topluluklar arasındaki ilişkilerin hem sembolik hem de somut düzeyde yeniden şekillenmesine neden oldu.

Yahudi göçü yalnızca nüfus hareketi değildi; ideolojik ve yerleşimci bir vizyonla geldi. Bu, Kudüs’ün eski dokusuna sorunsuzca karışmak yerine, aidiyet, mülkiyet ve kimlik kavramları üzerinde keskin bir yeniden müzakereyi zorunlu kıldı. Toprak algısı da değişti; artık çok-kültürlü bir ortak alan yerine, sembolik ve kontrol mücadelesi verilen bir sahaya dönüştü.

Avrupa müdahalesi ise dengeyi daha da bozdu. Sömürgeci güçler, zihni ve siyasi sınırları yeniden çizmek için çalıştı; sadece coğrafi sınırları değil, eğitim ve misyonerlik faaliyetlerinin yanı sıra diplomatik destek ve Yahudi göçünü teşvik ederek şehirde yeni elitler ve bilgi yönetim biçimleri ortaya çıktı. Bu du-

rum, Osmanlı döneminde göreceli olarak sağlam ve hiyerarşik uyumla işleyen sosyal yapıyı dağıttı. Aidiyetler daha belirsiz hâle geldi, etnik ve dinî kimlikler öne çıktı; kimlikler artık birer direnç alanına dönüştü. Arap, Yahudi, Müslüman, Hristiyan gibi geleneksel ve milliyetçi unsurlar arasında gerilimler arttı.

Bu süreç, şehrin yüzyıllardır hüküm süren sembolik düzeninin çözülmesi ve yerine çatışmalı, daha az hoşgörülü bir sistemin yerleşmesi anlamına geliyordu. Sadece modern siyasi çatışmanın başlangıcı değildi; aynı zamanda kriz ortamında şekillenen kırılğan kolektif kimliklerin doğuşuydu.

İngiliz manda yönetimi ve ardından İsrail işgali bu süreci derinleştirdi. Kudüs, insan ve kültür çeşitliliği ile hareketli ve gelişmiş bir şehir olmasına rağmen, dış güçlerin müdahaleleriyle toplumsal ilişkilerdeki uyum olanakları kesintiye uğradı. Bu süreç, şehrin kentsel dokusunu ve sosyal bağlarını derinden sarstı. İngilizler, Kudüs Belediyesinde iki ayrı yönetim (Yahudi ve Arap) oluşturarak, şehrin bütünlüğünü bozdu ve bu durum 1948’de uygulanacak ayrımcı politikanın öncüsü oldu. Bunun yanında, Kudüs’e hiçbir zaman ait olmayan, şehrin yapısına asla temel oluşturmamış bir bölünme dayatıldı: Şehrin dört ayrı mahalleye ayrılması. Bu mezhep temelli bölünme, İngiliz sömürgeci zihniyetinin bir başka sömürgeci yapı oluşturma girişimine hizmet ediyordu.

Burada “Dokuz Kudüs Mahallesi” adlı kitabında bu İngiliz bölme anlayışını çürüten Matthew Teller’ın eserine özellikle değinmek gerekir.

Bugün Kudüs'ü sorsanız, pek de iyi değildir. Şehirdeki yoksulların oranı yüzde 70'i aşmıştır; Kudüs'ün çocuklarını sorsanız, çocukların yarısından fazlası günlük işlerini dahi bulamayacak durumda ve az sayıdaki okullara gidemeyenler çoğunluktadır. İsrail, şehirdeki Araplara karşı her türlü ayrımcılığı uygulamış ve uygulamaya devam etmektedir.

Dolayısıyla Kudüs'ten söz ederken aslında iki farklı şehirden bahsediyoruz: Yabancı gözlerin ilgi odağı olan, Batılı görünümüyle öne çıkan "garip Kudüs" ve Suriçinde yaşayan, Arap kültürüyle yoğrulmuş, hizmetlerden yoksun, ihmal edilmiş Doğu Kudüs.

Eskiden Kudüs; günlük, haftalık, aylık dergi ve gazeteleriyle, kırktan fazla basılı yayına sahipti. Bugün ise şehirde hemen hiçbir basın aracı kalmamıştır; Kudüs adını taşıyan gazete bile şehir dışına taşınmıştır. Elektronik ortamda yalnızca Makdisi olan "Ahbar el-Beled" adlı kültürel, edebî ve tarihî içerikli ağ Kudüs'ün kalbinde çalışmaya devam etmektedir.

Kudüs, bir zamanlar tüm Filistin'in kültürel ve edebî merkeziydi. Burada edebî basın gelişti; "el-Ufuk el-Cedid" ve "el-Beyadir el-Edebî" gibi dergiler yayımlandı. "el-Kâtib" dergisi kuruldu, Filistinli yazarlar birliği ve Arap Gazeteciler Derneği burada faaliyet gösterdi. Şehirde onlarca kütüphane ve yayınevi vardı.

Yazar Es'ad el-Es'ad, "es-Sekafe el-Filistiniyye fi Muvaceheti'l-İhtilal [Filistin Kültürü ve İşgale Karşı Mücadele]" adlı kitabında şöyle der: "Siyonist hareketin Filistin kültürünü silme ve Filistinlileri Arap ve İslâm kültüründen koparma politikası, Filistinlileri dillerine ve miraslarına sahip çıkmaya yöneltti. Fi-

listin kültürü, Arap ve İslâm kültürünün sonra da insanlığın bir parçası olarak varlığı tarihin derinliklerine kazınmış bir hakikattir."

Bu nedenle kültür, Siyonist anlatıya karşı en güçlü mücadele alanı hâline geldi. Kudüs bir kültür merkeziydi; bir gün yeniden öyle olacaktır. Ancak Kudüs, her zaman Müslümanların, Arapların ve tüm dünyanın vicdanında yaşayacaktır. Nâsıreddin en-Neşâşibî'nin dediği gibi, Kudüs bir gün ben şehir ve tarihim diyecektir. Ben tüm tarihinizim ve en değerli şehrinizim. Düşmanlarım sizin dininizin ve tarihinizin düşmanlarıdır. 1918'de General Allenby düşmanlarınız adına, el-Halil şehrinin kapısında durup Ömer b. Hattab meydanında yüzünde damarları belirgin ve boncuk boncuk terleyerek savaş yorgunluğuyla şunu söylemişti: "Bugün... sadece Haçlı Seferleri sona erdi."

Ama Kudüs'ü seven birileri olduğu sürece şehir bir gün yeniden iyileşecek, kendine gelecek. Nuri Pakdil ve Sezai Karakoç gibi Kudüs âşıkları, şehrin ruhunu şiir ve kitaplarla yaşattı. Sezai Karakoç'un "Kudüs, Alinyazısı Saati" adlı eserinde şöyle başlar:

"Ve Kudüs şehri. Gökte yapılp yere indirilen şehir.

Tanrı şehri ve bütün insanlığın şehri. Altında bir krater saklayan şehir.

Kalbime bir ağırlık gibi çöküyor şimdi. Ne diyor ne diyor Kudüs bana şimdi

Ve Kudüs, dünyanın dört bir yanındaki kendi tutkunlarına şöyle sesleniyor:

"Ben sadece taştan ibaret değilim; ben mürekkep, kâğıt, ruh ve bedenden oluşuyorum."

I ŞEFİK MEMİŞ

Türklerin Gazze’de Kazandığı Üç Zafer

1. Birinci Gazze Muharebesi

“Sina Cephesi’nde: Uzun müddet-ten beri intizar edilip düşman tarafın-dan büyük özen ile hazırlanmış olan taarruz 26-3’ta [26 Mart’ta] başladı. Gazze civarında inkişaf eden işbu muharebe 27-3-333 günü [27 Mart 1917] öğ-leden sonra birliklerimizin parlak mu-zafferiyeti ile nihayet buldu.”

Bu cümleler Osmanlı İmpara-torluğu Harbiye Nezareti tarafından Birinci Dünya Savaşı esnasında dü-zenli olarak kamuoyunu bilgilendir-me kapsamında 28 Mart 1917 tarihinde yayınlanan askerî tebliğ'e ait... Tebliğ, Osmanlı Devleti’nin dört esaslı cep-heden biri olan Sina-Filistin Cephe-si’nde [diğerleri Çanakkale, Kafkasya, Galicya] meydana gelen gelişmeleri verirken ilk kez Gazze’den bahsede-rek, bu şehrin adını, Türklerin günde-mine sokuyordu. Aslında Türkler, Ya-vuz Sultan Selim’in Mısır Seferi’nden beri Gazze’ye aşinaydılar, ancak geçen zaman birçok şeyi sildiği gibi onu da unutturmuştu.

Gazze’yi tekrar Türklerin dikkati-ne getiren tebliğ-i resmî, ilk iki cümle-den sonra şöyle devam ediyordu:

“İngilizler bu muharebeye takri-ben dört firkalık bir kuvvetle iştirak etylediler. Bundan başka düşmanın bir-

çok ağır topçusuyla müteaddit zırhlı otomobili de mevcut bulunuyor idi. İki gün imtidad eden [süren] işbu muha-rebe esnasında düşman ağır zaiyata düşer oldu. Muharebe meydanında birçok maktul bıraktı. Tarafımızdan biri zabıt olmak üzere 200 nefer esir ile bir zırhlı, iki binek otomobili iğtinam edildi. Düşman cenub-i garbi istika-metinde ricat etmektedir. Kıtaatımız bunu takip ediyor. Bu muharebede 125’inci piyade alayımız bilhassa te-mayüz eylemiştir. Zayıyatımız muhare-benin fevkalâde şiddetli cereyan etmiş olmasına rağmen pek azdır [...]” (Sa-bah, 29.03.1917).

Tebliğin yayınına takip eden gün yani 29 Mart’ta gazeteler, tebliğdeki kısıtlı bilgiyi yorum ve Harbiye Neza-reti’ndeki irtibatlarından elde ettik-leri yeni malumatlarla genişlettiler. Gazeteler, Gazze’yi tanıtmaya, tarihî ve coğrafi bilgiler vererek başladılar.

Ortak tanıtım cümlesi:

Gazze, Kudüs’e 75 kilometre...

Sabah gazetesi Gazze’yi şu sözler-le takdim ediyordu okuyucusuna:

“Gazze Kudüs Sancağına tâbi bir kaza merkezi olup Kudüs’ün 75 kilo-metre cenub-i garbisinde [güney batı-sında] limanı bulunan el-Mine’den 4

kilometre içeride, küçük tepeler üzerine bina edilmiş 20 bin nüfuslu bir şehirdir. Bir zamanlar Filistin'deki Musevi hükümetinin en mühim merkezi olan bu şehre yakın bir mevkiye İngilizler dört firkadan fazla asker, yani takriben kırk, elli bin kişilik piyade kuvveti, külliyetli miktarda ağır top, zırhlı otomobiller ve sair birçok vesait-i harbiye cem eylemişlerdi. İngilizlerin bu hazırlıkları ciddi bir muharebeye girişmek ve her ne suretle olursa olsun ihraz-ı zafer etmek emelinde olduklarını anlatıyordu.” (Sabah, 30.03.1917).

İkdam gazetesi de coğrafi konumu ve mesafeleri içeren bir tanıtım yapıyor, sonra da tarihçesi hakkında bilgi aktarıyordu. Elbette Osmanlı dönemine vurgu yaparak:

“Gazze şehri, Kudüs Sancağı'nın bir kaza merkezidir. Kudüs'ün 75 kilometre cenub-i garbisinde ve Bahr-i Sefid [Akdeniz] sahilindeki (el-Mina) iskelesinden 4 kilometre kadar içeridedir. Ahalisi onda dokuzu Müslüman olarak 20 bin kadardır.

Gazze şehri pek kadimdir. Burada eski Mısırlı, Asurî ve bilhassa ilk edvar-ı Hristiyanîyeye, Bizans hükûmetine, ehl-i salibe ait bir hayli âsâr-ı atika bulunmaktadır. Cami-i Kebir ve Cami-i Osmani isimlerinde kiliseden tahvil edilmiş [çevrilmiş] iki büyük cami-i şerif ile diğer müteaddit cevami-i şerife [camiler] vardır.

Gazze Mısırlı ve Asurîler, Yahudiler zamanında müteaddit vekâye [olaylara] sahne olduktan sonra Romalılar zamanında mühim ve mamur bir ticaret limanı oldu. 635 Miladisinde Araplar tarafından, muahharan 1100 tarihinde Ehl-i Salip [Haçlılar] tarafından zapt edilmiş ve 1170'te Salahaddin Eyyübi tarafından istirad olunmuştur. 6'ncı Ehl-i Salip asâkiri [Haçlı askerleri] Gazze Kalesi civarında mağlup olmuştur. 1516'da Sultan Selim-i Evvel asâkiri Mısır memluklerini burada

mağlup etmişlerdir. 1799'da burasını zapta muvaffak olan Napolyon asâkiri daha ileride Akka önünde Cezzar Ahmed Paşa'ya mağlup olmuşlar ve çekilmişlerdir.

Gazze'nin havası latif ve sağlam olup portakal bahçeleri meşhur ve bu mahsulün ihracatı yegane mühim ticaretini teşkil etmektedir.” (İkdam, 1917.03.30).

İngilizler Ölülerini Bırakıp Çekildiler

Gazze, Birinci Dünya Harbi'nde; hem elverişli deniz konumu, hem Sina'ya karasal yakınlığı, hem de topografyasının müsaitliği sebebiyle İngilizlerin Türklere karşı külliyetli saldırı hazırlığının merkez üssü oldu. Askerî tebliğde ifade edildiği gibi İngilizler buraya dört firkadan fazla asker, bir başka ifadeyle 40-50 bin kişilik piyade kuvveti yığmışlardı (Sabah, 30.03.1917). Ancak dört fırkanın kaç askere karşılık geldiği konusunda gazetelerin farklı yorumu vardı. Mesela Sabah 40-50 bin derken, İkdam “İngilizlerin Gazze ve civarında konuşlandırdıkları dört firkalık yani 80-90 bin kişilik bir kuvvet” (İkdam, 30.03.1917) olduğunu yazıyordu.

Gazze muharebesi, çoktan beri hazırlık yapan İngilizler tarafından 26 Mart sabahı başlatılmış; “bütün şiddetiyle” iki gün sürmüş ve nihayetinde Türk askerinin “parlak muzafferiyeti ile nihayet bulmuş” idi. Sabah daha detaylı bilgiyi ise şöyle veriyordu:

“Mart'ın 26'ncı Pazartesi günü alesabah başlayan muharebe o gün bütün gün devam ettikten sonra gece bir parça hafiflemiş ve ertesi gün tekrar kesb-i şiddet ederek öğleye kadar devam etmiştir. Öğleden sonra artık netice tayin etmiş, İngilizler bozulmağa başlamıştı.”

Gazeteye göre “Meydan-ı harpte binlerce maktul bırakan İngilizler cenuba doğru çekiliyor; kahraman askerimiz İngilizleri takip ediyordu. Dünkü tebliğ-i resmide askerimizin bu muvaffakiyetinden bahs eylediği sırada biri zabıt olmak üzere 200 nefer esir, bir zırhlı, iki binek otomobili elde eylediği bildirilmekte idi.” (Sabah, 30.03.1917).

Sabah gazetesi, İngilizlerin büyük hazırlıklar yapmasına rağmen büyük bir mağlubiyet almalarını Türk askerlerinin savaşın başından beri ortaya koyduğu kahramanlık ve yiğitliğe bağlıyor ve “Çanakkale’de aylarca müddet İngilizlerin bütün hücumlarına, top tüfek atışlarına, süngüleriyle ve kahramanlıklarıyla mukabele eden cesur askerimiz Sina Cephesi’nde de aynı müessir besaleti göstermiş, kim bilir ne kadar büyük hülyalarla Filistin’e doğru ilerlemeğe teşebbüs eden İngilizlere yeni bir darbe indirmiştir” diye yazıyordu.

Bu arada muharebe meydanının Türk ordusu tarafından tam anlamıyla kontrol altına alınmasıyla İngilizlerin zayıyatı ve ele geçirilen ganimetlerin sayısında artış tespit edildi. Bunun anlamı ilk tebliğde belirtilen rakamların artmasıydı. Son rakamlara göre İngilizler üç bini mütecaviz maktul bırakmışlar, sadece tek bir Osmanlı hastanesine 150 İngiliz yaralı gelmişti. Hâlâ gelmeye devam ediyordu. Savaş ganimetleri arasında yer alan makineli tüfekler on ikiye, otomatik tüfekler yirmiye ulaşmıştı. İngilizlerin saldırı sırasında kullandıkları araçlar arasında “zırhlı otomobiller” vardı ki, bu araçlara henüz resmen tank denilmese de “tang” usulündeydiler. Piyadelerin yanı sıra süvari ve hecin [deve] süvarileri de bulunuyordu (Sabah, 31.03.1917).

Savaşın gidişatını değiştiren kahramanlar: Filistinli ve Suriyeli Müslümanlardan oluşan 125 ve 79. Alaylar

Gazze muharebeleri Osmanlı askerlerinin kahramanlığına dayanıyordu. Peki Gazze muharebelerinde kimler savaşmıştı, hangi alayın askerleri ölüme koşarcasına gitmişti? Askeri tebliğlerde kahramanlıklarından “yiğitçe saldırılarından, şimşek hızlarından” bahsedilen, “sürekli çelik ve ateş saçan İngiliz birliklerine karşı ateş söndüren köpük” olan askerler kimlerdi?

29 Mart tarihli ilk tebliğde yer alan “Bu muharebede 125’inci piyade alayımız bilhassa temayüz eylemiştir” ibaresinden anladığımıza göre, bu kahraman askerlerin bir bölümünü 125. Piyade Alayı oluşturuyordu. İki gün sonra yayınlanan 31 Mart tarihli tebliğde ise 125. Alay’ın yanına ikinci bir isim daha yazılıyor ve “bilahare gelen haberlerde evvelce bildirilen 125’inci Alayımızdan başka Yetmiş Dokuzuncu Alayımızın da fevkalâde temayüz etmiş olduğuna” (Sabah, 31.03.1917) dikkat çekiliyordu.

79. Alay vurgusu önemliydi. Zira hem 79., hem de 125. Alayların neredeyse tamamı Filistin ve Suriyeli Müslümanlardan oluşuyordu. Bu da gösteriyordu ki Filistinliler ve Suriyeliler vatanlarını Türklerle birlikte yan yana savaşarak savunmuşlar ve topraklarını İngiliz askerlerine teslim etmeyi ya da “kâfir” ile anlaşıp Osmanlı’yı zayıf düşürmeyi zül kabul etmişlerdi. Sabah’ta bu iki alay için şu veciz ifadeler kullanılacaktı:

“Alaylarımız meyanında 125’inci ve 79’uncu piyade alayları bilhassa pek kahramanca harp ettiler. 79’uncu alayı teşkil eden Suriye ve Filistinli efradımızın ve

125'inci Alay efradının harekâtı her türlü medh ve sitâyîşin fevkinde olmuş ve düşman bu alaylarımızın darbesine karşı perişan bir surette ricatten başka çare bulamamıştır.” (Sabah, 10.04.1917).

Tesvir-i Efkar'ın ünlü başyazarı Ebuzziya da bu askerler hakkında yorum yaparken, kahramanların gücünün dayandığı kaynağı, “79'uncu ve 125'inci piyade alaylarımızın şecaat ve besaleti karşısında İngilizlerin o pek çok güvendikleri zırhlı otomobilleri bile bir işe yararamıştır...” (Tesvir-i Efkar, 21.04.1917) diyecekti.

Müttefikler ile Omuz Omuza

Bu arada Gazze Muharebesi'nde elde edilen zaferde Avusturya-Macaristan ile Almanya'nın da katkısı vardı. Birincisi müttefik ülke topçularıya, ikincisi ise tayyarecileriyle hatırı sayılır destek sağladılar. Karargâhtan verilen bilgiye göre Avusturya-Macaristan Obüs Bataryası kumandanı Yüzbaşı Troçkoski ile iki topçu subayı kahramanca öldüler. Almanlar ise meşhur ve mahir tayyarecilerinden Yüzbaşı Von Rayhtenhofen'i kaybettiler. Türk ordusu ve basını bu kahraman askerlere karşı gereken vefayı göstererek, cesaretlerinden övgüyle bahsetti. Söz gelimi İkdâm gazetesi bu askerler için Osmanlı haber ajansı Milli Ajans'ın geçtiği haberi şu cümleleri öne çıkartarak yayınlıyacaktı:

“Bu muharebede pek kahramanâne bir surette fedâ-yı nefis ve hayat eden batarya kumandanıyla diğer iki topçu zabitanın ziyâi cümleyi dilhûn etmiş [çok üzmüş] ve haklarında fevkalâde ihtiramât-ı askeriye ifa olunmuştur. Hatıra-i hamasetleri de herkesin kalbinde ebediyen menkuş [nakşedilmiş] kalacaktır. Alman tayyareci

zabitan ve efradının maharet ve cesaretleri de bir numune ittihazına layıktır.

Kıtaat-ı mezkûrenin [anılan birliklerin] Gazze Muharebesi'nden evvel faaliyet ve muvaffakiyetlerinden mütehasıl netayic-i mesudedede her türlü takdir ve sitâyîşin fevkinde idi. Hülâsa Gazze Muharebesi tarih-i harbin, gerek kıtaatımızın ve gerek müttefiklerimiz kıtaatının müttehiden kahramanânâne hareketlerine pek parlak bir misal olarak gösterilecek bir sahife-i zîşândır.” (İkdâm, 11.04.1917, Tesvir-i Efkar, 21.04.1917).

2. İkinci Gazze Meydan Muharebesi

Birincisinin üzerinden bir ay geçmeden İngilizler tekrar Gazze üzerinden saldırıya geçti. Kayıtlara Gazze Meydan Muharebesi olarak geçen muharebe, 17 Nisan 1917'de sabaha karşı başlayıp 19 Nisan akşamleyin bitti. Filistin Cephesi'ne kumanda eden Cemal Paşa, savaş süresince Çöl diye bir gazete çıkarmıştı. O gazetede İkinci Gazze Zaferi'nin ayrıntıları şöyle özetlenmişti: “19-4-33 Gazze Meydan Muharebesi kumandanlarımızın hüsn-i idaresi ve kıtaatımızın kahramanlığı sayesinde Cenâb-ı Hakk'ın lütuf ve inayeti eseri olarak muzafferiyet ile neticelenmiştir.”

İngilizler kara ve denizden eş zamanlı hücumla başladılar, başarısız olan her hücumun ardından yenisine giriştiler, her defasında “kanlı zayıat ile tard edilmişler” idi. Bir yandan da düşman donanması denizden gerçekleştirdiği bombardıman ile muharebeye iştirak etti. O günün gecesi Cemal Paşa'nın karargâha gönderdiği bilgiye göre “Meydan muharebesi alessheher [seher vakti] başlayıp akşam karanlığa kadar devam

eyledi. Akşam üzeri sol cenahtan icra edilen bir taarruzumuz neticesinde düşmanın sağ cenahı ricate başladı. Karanlığın hulûlüyle [girmesiyle] düşmanın tek mil cephe üzerinde ricate başladığı zan ediliyor[du]. Bu muharebede askerimiz şâyân-ı iftihar bir kahramanlık ve şecaat göstermişlerdi.” (Musavver Çöl, 15.04.1917)

Hain Kurt Sisli Havayı Sever: İngilizler Han Yunus Üzerinden Saldırıya Geçti

Aslında olun şuydu: İngiliz ordusu, birincisinde muvaffak olamayınca noksanlarını tamamlayarak 19 Nisan günü öğleden sonra ikinci kez taarruza geçmişti. Bunun işaretini bir gün önce Gazze’deki Osmanlı müstahkemlerinin karşısında dört süvari alayını çıkartıp saldırı öncesi tahrik ederek göstermişti. Ancak o süvari alaylarının hareketini taarruza dönüştürmeye cesaret edememişti. Ama ertesi gün ise havanın sisli olmasından yararlanarak saldırıya geçmişti. İngiliz kuvvetleri, saldırıyı Han Yunus üzerinden iki kola ayrılarak başlatmıştı.

Ordunun yayın organı Çöl gazetesinde belirtildiğine göre düşman karadan piyade, süvari ve zırhlı araçlarla saldırırken, denizden de 7 savaş gemisiyle destek almıştı. Âdeta Gazze’yi cehennem yerine çevirmiş, Türk siperlerini yerle bir etmeyi hedeflemişti. Ancak Gazze ve Kudüs’ün fatihlerinin ruhu Türk ordusuyla birlikteydi. Düşmanla siperden sipere değil, boğaz boğaza savaşan Türküyle, Arabıyla Osmanlı ordusu İngilizleri perişan etti. İkinci Gazze Meydan Muharebesi’nin birincisinden farkı çok sayıda İngiliz subayının teslim

alınmasıydı. Ayrıca ilk defa ağır silahlar ile otomobiller de ganimet olarak ele geçirilmişti.

Yine gazetede düşmana verilen zarar, “Bu şanlı muharebede düşmandan bir binbaşı, müteaddit zabitan [çok sayıda subay], yüz elli kadar mecruh nefer esir alınmıştır. Düşmanın bütün zayıyatı on bin kadardır. Maktulünün adedi şimdiye kadar beş bin neferdir. Bütün Gazze civarı düşmanın terk ettiği mal ü ganâimle doludur. Bunlar arasında bir zırhlı ve iki binek otomobili, müteaddit mitralyöz, binlerce silah, fotoğraf aletleri, dürbünler, çadır, mutfak edevatı, kartpostallar ilh. her cinsten eşyâ vardır” diye aktarılıyordu.

Gazze zaferleri Türk ordusu ve mütefikleri için büyük moral oldu. Üstelik tam da İngilizlerin oyununa gelip kukla ülke ve para karşılığı saf değiştiren aşiretlerin olduğu gün yüzüne çıktığında, zafer orduya güç verdi. Çünkü Gazze’nin savunucuları aynı zamanda 125 ve 79. Alaylar yani Müslüman Araplardı; “Gazze müdafîni kamilen denecek derecede Suriye ve Filistin kahraman kardeşlerimizden mürekkep olduğu nazar-ı itibara alınırsa ruhları gibi kırmızı liralar sayesinde elde itmiş oldukları birkaç müfsidi alem-i siyasete başka bir surette göstererek siyaset-i şeytanetkârâneleriyle dünyayı iğfal etmek isteyenlere karşı dinin, siyasetin ebediyen kuvvete istinat ettiğini bilen kardeşlerimiz onlara öyle bir sille vurmuşlardır ki şimdilik on bin maktul hediye ederek cevap vermişlerdir. İşte bu cevap hâlâ kâfi değil midir? Tarafımızdan şiddetle takip edilen düşman bütün süratıyla firar etmektedir.” (Musavver Çöl, 15.04.1917).

Tesvir-i Efkâr Savaşı Gün Gün Veriyor

Tesvir-i Efkâr da saldırının ayrınıtısını Milli Ajans'ın servis ettiği habere dayanarak okuyucularına duyurdu. Buna göre "Düşman dolgun mevcutlu piyade fırkası ve dört kol süvari fırkası, ayrıca bir hecin süvari alayı, (tang) sisteminde müteaddit zırhlı otomobilleri, kuvvetli tayyare müfrezesiyle" harekete geçti. Gün gün gelişmeleri ise şöyle aktarıyordu:

"17 Nisan sabahı (Gazze'nin) cenûbunda [güneyinde] vaki [yer alan] Han Yunus'tan iki gurup halinde ve süvari fırkası sağ cenahı açığında (Han Yunus)-(Gazze) şosenin iki tarafından (Gazze) cenubundaki ileri mevzilerimize karşı yürüdü.

18 Nisan'da hemen bütün gün kuvvet topçusuyla mevzilerimize şiddetli ateş açarak taarruz istihzaratına [hazırlıklarına] başladı. Bir taraftan (Gazze) karşısında müteaddit sefâin-i harbiyeden mürekkep [çok sayıda savaş gemisinden oluşan] bir filosu çok miktarda cephane sarfiyatıyla sağ cenah grubumuz şiddetle bombardıman ediyor idi. Sağ cenah grup kitaatımızın düşmanın karadan ve denizden açtığı bu şedid topçu ateşleri karşısında hiç mukavemeti kırılmayarak büyük bir şetaretle [neşeyle] asıl düşman hücumuna intizar ediyor idi.

19 Nisan sabahı düşmanda umûmi taarruz emareleri görüldü. Karadan ve denizden şedid topçu ateşleri tekrar başladı. Sağ, merkez ve sol cenah gruplarımızın her üçüne birden en kuvvetli olarak merkez gurubumuza taarruz şiddetlendi. Düşman deniz ateşlerinin yardımıyla ve fazla zayıf vermek suretiyle sağ cenah grubumuzun

ileri mevzilerden bir kısmını muvakkaten işgal ettiyse de mukabil süngü hücumlarımızla bu siperler istirdad edildi. Merkez grubuna karşı yaptığı taarruz daha bida-yette [başlangıçta] mukabil [karşı] taarruzumuzla def edildi. Sol cenah grubumuza karşı yaptığı taarruz da akim [sonuçsuz] kaldı. Düşman en ziyade merkez ve sahile yakın sağ cenah grubumuzu yarmaya çalışıyordu. Bu teşebbüsü her iki gurubumuz topçu ateşleriyle ve mukabil taarruzlarıyla tamamen eridi. Öğleden akşama kadar muharebe bu şiddetle devam ediyordu. Merkez gurubumuza karşı pek faik [üstün] kuvvetlerle ve müteaddit ağır zırhlı otomobillerini ileri sürerek üç defa büyük hücumlarda bulundu. Ve her defasında daima taze ihtiyat kuvvetleriyle bu hücumları beslediyse de cümlesinde de kanlı zayıf vererek mukabil hücumlarımızla geri atıldı.

Bu esnada diğer grup kitaatımız da aynı şiddetle düşman taarruzlarını def ediyor idi. Akşama doğru ihtiyat kitaatımız düşmanın sağ cenahına ve bu cenahı açıktan temin eden atlı piyadelerden, süvari bataryalarından mürekkep kuvvetli süvari fırkasına karşı mukabil taarruz yürüyüşüne başladı. Daha taarruzu beklemeyen düşman süvarisi karma karışık ricat etti. Bu ricat perişanlığı cephede kitaatımızın şiddet-i savletinden [saldırı şiddetinden] pek müteessir sarsılmış piyadesine de sirayet etti.

Karanlık başladı. Topçu ve piyade ateşleri hafifledi. Fecir zamanı düşmanın bütün cepheden bozgun kolları çıktıkları mevzilere doğru akın akın sökülüyordu. Meydan muharebenin en kanlı safhasını teşkil eden merkez cephesi sahasında binlerce İngiliz cesedleri yığın yığın serili duruyor. Burada yalnız düşmandan is-

tirdad ettiğimiz [geri aldığımız] siperler içinde iki binden fazla maktul sayıldı. Cephenin ikinci derece ehemmiyeti sahip bir kısmının yalnız dört yüz metrelik bir parçasında kez yüz İngiliz maktulü görülüyor. Maktullerin defni esnasında ele geçen bir İngiliz neferi muharebeden sonra üç gün geçtiği halde taburunda yalnız on altı kişinin toplanabildiğini ve diğerlerinin tamamen mahvolduğunu beyan etti. Sayısı henüz tespit edilemeyen İngiliz metrúkatı meyanında iki yüz kadar esir ile iki zırhlı otomobil ve bir batarya vardır. Maktul ve mecruh İngiliz zayıatı en az on bin tahmin olunuyor. Bu muharebede her sınıf askerlerimizle müttefiklerimize mensup teşkilat efradı pek büyük şecaat ve harikalar gösterdiler. Bilhassa tayyarelerimiz düşmanın adetçe tefevvukuna [üstünlüğüne] rağmen bütün muharebe esnasında hava hakimiyetini ellerinden bırakmadılar. Bir tayyaremiz muharebenin kızgın bir devrinde düşmanın gerilerinde yere inerek düşmanın telgraf hatlarını ve su depolarını tahrip etmiş ve salimen yine keşfe devam etmiştir.” (Tesvir-i Efkâr, 25.04.1917).

Gazetelerin ortak görüşü, İkinci Gazze Meydan Muharebesi, Birinci Gazze Muharebesi’nden daha zorlu geçmiş ve hemen beş misli kuvvete karşı büyük bir sebat zafer kazanılmıştı.

Aradan geçen süre içinde muharebe meydanında yapılan tahkikat neticesinde elde edilen net bilgiler, 27 Nisan tarihli resmi tebliğ ile bildirildi. Buna göre “İkinci ‘Gazze’ Muharebesi meydanının şimdiye kadar icra edilen tathirinde [saha temizliğinde] İngilizlerin telefâtı bidayette kabul edilebilen miktardan pek çok fazla olduğu tezahür etmiştir. Kemal-i tekayyüt ile yapılan tahmine nazaran cephemiz karşısındaki düşman

cesetlerinin miktarı en az üç bin kişidir. Bunların meyanında pek çok zabıt bulunuyor. Bir zabıt keşif kolumuz yüz metre murabbalık [karelik] bir mahalde sekiz yüz düşman cesedi saymıştır. Bir esirin ifadesine nazaran mensup olduğu fırka (10,000) kişiden dört bin kişiye tenezzül etmiş [inmiş] imiş. Şimdiye kadar altı zabıt, (221) nefer esir edilmiştir. Mecruh üseranın miktarı her gün teza-yüt etmektedir. Şimdiye kadar iğtinam edilen mevadd-ı harbiye (1500) tüfek, (20) otomatik tüfek, (5) makineli tüfek ve birçok telefon ve tahmin-i mesafe âlâtı ve hayvanattan ibarettir” (Tesvir-i Efkâr, 25.04.1917).

Gazze Camii’ni Bombaladılar

Düşman ricat ediyordu ama geriye çekilirken zarar vermeyi de ihmal etmiyordu. Günümüzde olduğu gibi zarar verdiği kesimler ise ibadethaneler oluyordu. Zaferden iki gün sonra yayınlanan tebliğde bu barbarlık, “Düşmanın kasten Gazze Cami-i Şerifini ateş altına almış olduğu tahakkuk etti. Cami harap oldu” (Sabah, 22.04.1917) cümleleriyle verilecekti.

Sonuç olarak, İngilizler Harb-i Umûmide, Türklere karşı giriştikleri harekâtın hemen cümlesinde başarısızlığa uğradılar. Çanakkale taarruzu tam bir başarısızlık ile neticelenmiş, Irak harekâtı İngiltere’yi baştan başa sarsacak kadar büyük bir rezalete sebebiyet vermiş ve diğer taarruzlar dahi sönüp gitmişti. Filistin taarruzu da Gazze’deki kahramanlarımızın yiğitçe savunması karşısında çölün kumlarına saplanıp kalmıştı.

İlkbaharda vuku bulan Gazze mu-

harebelerinde, İngilizler, kuvvetli süvari kütleleri, her nevi büyük toplar, (tank) zırhlı otomobilleri kullandıkları ve sol cenahlarından da donanmalarının muavenetine mazhar oldukları, fazla olarak adeden de pek büyük bir üstünlüğü malik bulundukları halde muzafferiyet yine kahraman Türk birliklerine nasip olmuştu. Bu mağlubiyetler sebebiyle İngilizler, bölgedeki ordu kumandanı General Murray'ı azlederek, ülkeye geri çağıracaktı.

3. Gazze Ruhu Yavuz Sultan Selim'den Miras Kaldı

Türkler Gazze'deki ilk zaferlerini Sultan Selim döneminde elde etmişlerdi. Tarihçi Ahmed Refik, "Gazze, esasen öteden beri Osmanlı zaferinden başka bir şey görmemiştir. Bundan tamam dört yüz sene evvel, yine Gazze'de Osmanlı ordusunun bir kısmı galibiyet elde ediyor, Mısır'a muzafferden girecek muazzam bir orduya şan ve şeref yolu hazırlıyordu. Bu muazzam ordu, hiçbir zaman mağlup olmak bilmeyen, en müşkil manileri hayret verici bir azim ile kırarak zaferden zafere koşan, Yavuz Sultan Selim ordusu idi" diye başlayan bir makale kaleme alarak, bu zaferi ayrıntısıyla kamuoyuyla paylaşmıştı.

Ahmed Refik, Mısır'a yapılacak askerî harekâtı güvene almak amacıyla Sultan Selim'in önce Gazze'nin alınmasını emrettiğini, bunun içinde Sinan Paşa'yı vazifelendirdiğini aktarıyor ve şöyle devam ediyordu:

"Kahraman Selim'in hedefülharekâta [harekât hedefine] vasil olmak için gördüğü yegane mâni (Gazze) idi. Gazze'nin

zaptı behemehal lazımdı. Bunun için ileriye, Sinan Paşa kumandasında kuvvetli bir müfreze gönderdi. Daha evvel Gazze havalisinin zaptına İsa Beyzade Mehmed Bey gönderilmişti. Bu sefer Sinan Paşa maiyetinde giden yedi bin kişi âdeta kat'i zaferi ihraz [zafer kazanma] için imdad kuvveti gibi gönderiliyordu."

Mısır'ı kan dökmekten ele geçirmek isteyen Selim'in gönderdiği elçinin karıştığı felaket, savaşı kaçınılmaz kılmıştı. Memluklar, Sultan Selim'in Suriye'yi tamamıyla işgal etmesine meydan vermemek için Canberdi Gazâlî maiyetine on bin süvari vererek, Gazze'yi muhafazaya gönderdiler. Vazifesi ise Sultan Selim ordusunu ricate mecbur etmek, ordu ricat eder etmez şiddetli bir takip hareketi icra ederek Şam'ı işgal eylemekti. Ahmed Refik, sonraki gelişmeleri şöyle özetliyordu:

"Mısır'da bu tertibat icra olunduğu sırada Sinan Paşa (Şam-Safed-Cenin) istikametini takip etti. Bir hafta, mütemadi [aralıksız] bir yürüyüş icrasından sonra Remle'ye geldi. Bu esnada Canberdi Gazâlî (el-Ariş'de bulunuyordu.

Canberdi Gazâlî, Sinan Paşa'nın (Remle'ye vürudunu haber aldı. Etrafına topladığı kuvâ-yı muavene [yardım] ile üç gün kadar (el-Ariş'de kaldı. Sonra civardaki kabilelerden tedarik edebildiği kuvvetleri orada, Sinan Paşa'nın geçeceği yol üzerinde, bu pusuya yatırdı. Bu sabit pusudaki kuvvetin vazifesi Sinan Paşa maiyetindeki kuvvetlere hücum etmekte. Kendi de maiyetindeki kuvvetleri geriye çekti, yine orada mestur [gizli] bir mevzi gerisine yerleşti. Canberdi Gazâlî'nin maksadı pusuya yerleştirdiği askerle Sinan Paşa maiyetindeki müfrezenin hattı-

ricatini kesmek, kendi de cepheden taarruz icra ederek Osmanlı kıtaatını [birliklerini] iki ateş arasına almaktı.

Fakat Canberdi Gazâlî'nin bu tertibatı neticesiz kaldı. Sinan Paşa, Canberdi Gazâlî'nin tertibatını casusları vasıtasıyla haber aldı. Hatta hasmının daha ziyade kuvvet toplamasına meydan vermemek için fevkalâde bir süratle ilerlemeğe karar verdi. Bu esnada ahali tarafından bazı müşkilata uğradı. Ezcümle (Remle) ahali-sinde husumet eserleri gördü. Ahaliyi tedip etmekle vakit geçirmek istemedi. Bunlara karşı hid'a-i harbiye [harp hilesi] istimalini daha muvafık buldu. Bu maksadı elde etmek için bir gece (Şam)a doğru zahiri bir ricat hareketi icra etti. Sonra, geceleyin cebri bir yürüyüşle Gazze civarına geldi. Etraf ve havaliye vakıf kalagözler tedarik etmeğe muvaffak oldu.

Canberdi Gazâlî'nin işgal ettiği mev-kileri bu suretle bulabildi. Bu gece yürüyüşü gayet şiddetli olmuştu. Bununla beraber askerin şevk ve gayretine asla halel gelmemişti. Gündüz icra edilen ricat hareketi ile gece yapılan cebri [zorlu] yürüyüş efrad arasında hiçbir şikayete, hiçbir sızıltıya [yakınmaya], hiçbir münasebetsizliğe meydan vermedi. Efrad, serdarlarının dirayetine, azmine, metanetine vakıftı. Onlar kendilerinin zaferden başka bir emele tevcih edilmediklerini, şereflerinin artırılmasından başka bir gaye takip olunmadığını biliyorlardı.

Gece yürüyüşü muvaffakiyetle hitama erdi. Sabaha doğru Suriye ufukları gülgün [pembe] renkler içinde uyandı. Canberdi Gazâlî'nin bu cebri yürüyüşten haberi yoktu. O, Sinan Paşa'dan evvel Gazze'yi işgal ettiğine kaildi. Osmanlı ordusunu

kim bilir ne kadar uzakta zannediordu.

Sinan Paşa'nın baskın hareketi, Canberdi Gazâlî'yi birdenbire uyandırdı. Bu baskın pek şiddetli idi. İki taraf da birbirine müthiş darbeler vurmaya azmetmişti. Düşman, Sinan Paşa fırkasına son derece karşı duruyordu. Tabl [davul] ve kös avâzesi ortalığa dehşet veriyor, tehlikeli sadaları âfâkı [ufukları] titretiyordu.

Canberdi Gazâlî, maiyeti efradının daha ziyade dayanamayacağını anladı. (Gazze) karşısındaki vadiye doğru çekilmeyi münasip gördü. Maksadı Osmanlı süvarisi sırttan aşağı inerken kâffesini piyade ateşine tutmaktı. Fakat Canberdi Gazâlî bu emelinde muvaffak olamadı. Sinan Paşa, Canberdi Gazâlî'nin kararı üzerine muharebe tertibatı aldı. Kendi merkezi, Teke Sancakbeyi Ferhad Bey Anadolu askeriyeye sağ cenahı, İsa Beyzade Mehmed Bey Rumeli askeriyeye sol cenahı işgal etti. Süvari ve piyadeden mürekkep bin kişilik bir kuvveti de geride ihtiyat olarak bıraktı. Düşmanı evvela piyade ateşiyeye sarsmaya, sonra taarruz etmeye karar verdi. Tirendazlardan [okçulardan] münasip bir kuvveti cephe ilerisine çıkardı, vadiye doğru sevk etti. Bunların şiddetli bir tüfenk ve ok endahatı [atışı] düşmanı hayrette düşürdü. Sinan Paşa düşmanı bu suretle ezdikten sonra şiddetli bir hücum icra etti. Muharebe sabahdan akşama kadar sürdü. Neticede muzafferiyeti Sinan Paşa Fırkası kazanmış, düşman ricate mecbur olmuştu.

Canberdi Gazâlî, (Gazze) felaketinden bin türlü müşkilat ile kurtulmuş, Mısır'a doğru kaçmaktan başka çare bulamamıştı. (İkdam, 24.04.1917).

| ALİ EMRE

Selahaddin Eyyubî ve Kudüs

Müslüman Şark'ın Zarif ve Vuruşkan Kartalı

Asıl adı Yusuf olan Selahaddin, benzeri kolay kolay gösterilemeyecek çok zorlu bir dönemde büyüdü. Çocukluğunu ve gençliğini, içleri bin türlü yarayla dolu insanların arasında geçirdi. Kalabalık bir ailede yetişti. Yiğitlik ve cömertlik ile düşkünlük ve tamah iç içeydi o dönemde. Coğrafyayı, demografiyi, mimariyi, ticareti, askerî düzenlemeleri, iktidar mücadelelerini sürekli etkileyip değiştiren göçler devam ediyordu. Onun yaşadığı şehirler, hem Frenkler hem de birbirine rakip müslüman emîrlere tarafından kuşatılma, istila edilme korkusuyla titriyordu. Kıtık, açlık, hastalık nedeniyle toplu ölümler yaşanıyor. Cuma hutbesini dinlerken Allah korkusuyla hüngür hüngür ağlayan insanlar, üç beş saat sonra en yakınlarının gırtlaklarını sıkmaktan çekinmiyorlardı.

Kabul ederiz ki ardı arkası gelmeyen, uzayıp giden çekişme ve savaşlar, büyük yıkımlara yol açar. En iyi insanlar bile sendelebilir. Yozlaştırır. Çürütür. Selahaddin, tabiri caizse, bizzat kendi bünyesinde bir başarı hikâyesi taşıdığını biliyordu. O değişmişti, bir güzellik devrimi yaşamıştı. Kendisine bahşedilen cevherin karartılmasına izin vermemişti. Üstüne seğirten kiri pası silkelemiş, zihnini ve yüreğini açık tutmuştu. Özellikle Mısır veziri olduktan sonraki hayatı bir ibret ve ahlak levhasıdır. Öyleyse, bunu

başkalarının başarması için de çaba sarf edebilirdi. Bunu görmesi, anlaması; insana bakışını da büyük ölçüde etkiledi, değiştirdi. Upuzun bir sabır libası geçirdi bundan sonra üzerine. Attığı her adıma dikkat etmeye çalıştı. İnsana güvenini asla yitirmedi. Ye'se düşmedi.

Yiğitlik önemliydi o devirde, Selahaddin yığitti.

Gençliği kılıçtan çok kitaba, sohbe, sanata, ilme yakın durarak geçmesine rağmen, en sıkıntılı anlarda bile cesaretini kaybetmemeyi öğrendi. Kendini zorluklar içinde eğitti. Yeri geldiğinde vuruşkan bir kartal olmayı bildi. Müslüman Şark uyurken o, dünyanın yarısının karşısına büyük bir izzet ve şecaatle çıktı. Yıllarca geri adım atmadı. Kılıçlarını çekerek üzerine yürüyen şirk okyanusuna mızrağını daldırdı. Kendisini müslüman dünyaya siper etti. Bugün Orta Doğu denen coğrafyayı bütünüyle kuşatan devasa bir kalkana dönüştü. Kendi birliklerinden zaman zaman on kat, yirmi kat daha fazla nüfusa ulaşan istilacılar karşısında elinin ayağına dolaşmasına izin vermedi.

Fedakârlık önemliydi, Selahaddin fedakârdı.

Ömrünü Allah rızasına ve müslüman Şark'ın korunmasına adadı. Yıllarca doğru dürüst uyumadı. Kendisini tarih sahnesine çıkaran Mısır'ı on iki yıl hiç göremedi. Şam'dan dört yıl uzak

kaldı. Ailesinden, çocuklarından ayrı düştü. Akkâ önlerinde savaşırken bütün vücudu çibanlar içindeydi. Birkaç kez sağlığı ciddi anlamda bozuldu, ölümün eşliğinden döndü. Evine yahut kabuğuna çekilmedi. Zaman zaman kumandanları, subayları hatta en yakın akrabaları çekip gittiler, onu yalnız bıraktılar. Fakat o yaşarmış gözlerle direnmeye ve müslümanların şerefini, namusunu, şehirlerini, istikbalini korumaya devam etti. Hızlı ve aşırı yaşlanma nedeniyle öldüğünü söylemiştir hekimleri. Yeryüzünün gördüğü en cömert insanlardan biriydi aynı zamanda. Askeri karnını doyurmadan, yemeğe oturmadı. Sahip olduğu her şeyi paylaştı. Hazine memurlarına yıllarca saç baş yoldurdu. Kendisi için bir şey biriktirmedi.

Adaletliydi. Anlayış ve ızan sahibiydi bir müslümandı Selahaddin.

Sadece müslümanlar arasında değil düşmanları karşısında da hep âdil davranmaya çalıştı. Savaş meydanında bir “adalet cüzü” gibi hareket etti. Karısını götürmek için Kudüs’e gelen İbelinli Balian, halkın kendisini bırakmadığını, Kudüs’ü savunması için yalvardığını söyleyince ona izin verdi. İçinden gelen sesi dinlemesini söyledi. Başsız, idarecisz bir şehre çöküp kalan bir zorba gibi anılmak istemediğini söyledi.

Selahaddin, merhametliydi.

Zorda kalan birini görünce üzüldü. Zaman zaman kendisine eziyet eden yeğenlerini, kardeşlerini, emîrlerini hep bağışladı. Savaşmak için karşısına çıkan müslümanlara hep kardeşliği hatırlattı, asıl düşmanı gösterdi. Yıllarını almasına rağmen Diyarbekir’i, Halep’i, Musul’u

mümkün mertebe kan dökmeden bir araya getirmeye çalıştı. Savaş esnasında çocuklarını evlendirmek, düğün yapmak için kendisinden ricada bulunan Frenklere bile kulak verdi, belli bir süre saldırıyı durdurdu. Frenk kadınlarının çocuklarını bulmalarına yardım etti, onlarla birlikte ağladı. Açlıktan ölmemeleri için düşmanına yiyecek gönderen biriydi. Frenk soylularına, krallarına yeri geldiğinde hediye yollayan, atlarından düştüklerinde at gönderen, hastalandıklarında hekimlerini seferber etmeyi teklif eden bir önderdi. Kendisi de çok zor durumda olmasına ve sahilde düşmanla boğuşmasına rağmen, yeri geldiğinde Anadolu’daki Kılıç Arslan’ı düşünen, oğullarının kendisiyle ve birbiriyle mücadelesini bitirmesi için Abbasi Halifesi’nin Anadolu’da araya girmesini isteyen bir müslümandı. Kudüs’ün fethinden sonra sergilediği merhamet ise insanların akıllarını başından almıştı. Askerî yönden hatalı bulunsa da on binlerce insana gösterdiği bu sınırsız şefkat ve merhametin insanlık tarihinde bir benzeri yoktu.

Selahaddin, vefalıydı.

Babası Eyyub ve amcası Şirkûh’la birlikte kendisini yetiştiren ve tarih sahnesine çıkaran Nureddin Zengi’nin yaptırdığı minberi getirip Kible Mescidi’ne koydurdu, o emanetin karşısına geçip ağladı. Vasiyetlerini unutmuyarak babasının ve amcasının Medine’ye defnedilmesini sağladı. “Zamanın İskender’i” dediği Nureddin’i hep hayırla ve “Efendimiz” diyerek yâd etti. Yıllarca yanında koşturan, büyük bir sebatla savaşan emîr ve idarecilerini sevindirdi. Ganimet da-

ğıtırken kumandanlarını ve askerlerini önceledi. Müellifleri koruyup gözettiler, mültecilerin korunmasını ve barınmasını sağladı.

Centilmendi, gerçek bir beyefendiydi Selahaddin.

Asalet ve zarafeti herkesi etkiliyordu. Sözü'nün eriydi. Hem müslüman emirlerle hem de düşmanla akdedilen barış antlaşmalarını bozan taraf olmadı. Kibarlık ve nezaketinden ödün vermedi. Sohbetine doyum olmayan bir insandı. Taşıdığı özellikler, insanları kendine çekiyordu. Daha sefere çıkmadan onunla ilgili hikâyeler dinleyerek vakit geçirildiğini söyleyen İngiltere Kralı Richard, utanç içinde ülkesine dönerken; Kudüs'ü değil de onun yüzünü göremediği, onunla baş başa yemek yiyemediği, onun elini sıkamadığı için üzülmüyordu. Batılı birçok tarihçi ve romancı, belki de bu yüzden, Şark'ın kartalının Frenk diyarında doğduğuna fakat müslümanlar tarafından kaçırılıp yetiştirildiğine, taşıdığı şövalyelik ruhunu ve zarafetini Avrupa'dan aldığına dair yalanlar uydurmak zorunda hissettiler kendilerini. Müslümanlar, vefatından kısa bir süre sonra Nureddin gibi Selahaddin'i de unuttular. Âdeta Allah'ın kendilerine bir armağanı olan bu insan hazinelerinin üzerinde uyudular. Fakat Batılılar bu güzideyi, bu harikulade insanı çeşitli nedenlerle yaşattılar, yüzlerce yıl onunla ilgili kitaplar yazdılar, hem kızdılar hem övdüler, efsaneler ürettirler. Böylelikle, İslâm peygamberinden sonra dünyada adı en çok bilinen müslüman oldu Selahaddin.

Kudüs'ün Fethi ve Eşsiz

Güzellik Irmağı

Selahaddin Eyyubî, daha önce Nureddin Zengi'nin yapmaya çalıştığı gibi Musul'un, Halep'in, Şam'ın ve Kahire'nin hem kalbini hem de kaderini birbirine bağlamaya çalıştı. Türkmenler, Kürtler ve Araplar arasında bu ekseninde bir kardeşlik ve dayanışma iklimi oluşturmak için çırpındı. Kurtuluşu da bu sosyal tevhid düşüncesine ve eylemine bağladı. Yaklaşık on yıllık zorlu bir koşturmadan sonra Müslümanların birliğini tekrar sağlayan büyük önder, sıranın Kudüs'e geldiğini düşünerek ahdini yineledi. Şehri özgürlüğüne kavuşturuncaya dek gülmeyeceğini söyledi. Başına siyah bir sarık geçirdi. İşgalciye karşı fasılalarla, parça parça ilerleyen mücadelesinin topyekûn bir taarruza dönüşeceğini bildirerek cihad sancağını açtı.

Çevresine ve dünyaya dikkat kesilen, işlek bir istihbarat mekanizması kuran, stratejik dehası ve analiz gücü çok yüksek olan Selahaddin Eyyubî; Haçlı cephesini hem savaş hem de barış dönemlerinde yakından takip ediyordu. Çatlakları ve iç çatışmaları izliyor, karşı cephedeki eğilimleri ve marazları yakın adamları, emirleri ve maharetli danışmanlarıyla istişare ediyordu. Kerek hâkimi olan Reynald de Châtillon'un kervanlara ve hac kabilelerine saldırıları bardağı taşırmış, yeni ve tecrübesiz kral Guy de Lusignan da şahin kanadın elinde bir oyuncağa dönüşmüştü. Kız kardeşiyle evlendirdiği Erbil emiri Muzaffereddin Gökbörü'nün Suffuriye'deki zaferi müslümanların göğsünü genişletmişti. Büyük zaferin ayak sesleri artık her yerde işitiliyordu.

Selahaddin, 1187 Temmuz'unun başlarında, Taberiye Gölü yakınlarındaki Hittin'de birleşik Haçlı ordusunu ezip geçti. Frenk birliklerine maneviyat aşılamaaya çalışan Akkâ Kardinale öldürüldü ve onun istilacı askerlere moral vermek için yanında taşıdığı "Kutsal Haç" da müslümanların eline geçti. Esirler arasında Kral Guy de Lusignan, onun kardeşi II. Amalrik, Renaud de Châtillon, Montferratlı V. Giyom, Redefortlu Gerard ve birçok Frenk soylusu bulunmaktaydı. Haçlıların zayıatının da 17 binden az olmadığı söyleniyordu. Bu savaşın ardından ordusunu dörde bölen Şark'ın kartalı; âdeta büyük ve hızlı bir "Orta Doğu harekâtı" ile onlarca beldeyi işgalcilerden geri aldı. Bunların arasında Nablus, Yafa, Akkâ, Tıbnîn, Beyrut ve Askalan gibi çok önemli şehirler de vardı. Sıra Kudüs'e gelmişti.

Şehri barışla teslim etmeleri için görüştüğü bir heyetin kendisine hakaretler savurması, tehditlerle karşılık vermesi üzerine 22 Eylül'de Kudüs'ü kuşattı. Şehir Kraliçe Sibylle, Patrik Heraklius ve İbelinli Balian tarafından 2 Ekim'e kadar savunuldu. Asker olan olmayan herkes kılıç kuşanıp savunma duvarlarında yerini aldı. Kuşatma kuleleri ve mancınıklar Kudüs surlarını dövüyor ve harap ediyordu. Fakat İslâm ordusunun cihad iştiyakına, cehd ve azmine dayanmak kolay değildi. Nihayetinde, surların çöktüğünü gören ve halktaki korku ve düşkünlüğü fark eden Balian ile Selahaddin arasında yapılan müzakerelerden sonra

Haçlılar Kudüs'ü teslim ve terk ettiler ve şehir tekrar müslümanların eline geçti. Dünya değişti. İnsanlık, gerçek bir kahraman gördü; adalet ve merhametten yapılmış bir adamın eşsiz hünelerini ve iyiliğini izledi.

Fethin şaşkınlığını atlatan Frenk soyluları; küçük bir fidye ödeyerek şehirden ayrılmadan önce evlerini, dükkânlarını, taşıyamayacakları eşyalarını sattılar. Müşterilerin çoğu, şehirde kalan Ortodoks ve Yakubî hristiyanlardı. Selahaddin, fethi duyup başka beldelerden yola çıkan ve Kudüs'e yerleşmek isteyen yahudilere yardım etti, Frenklerin bıraktığı eşyaların bir kısmını onlara verdi. Şehri kendisine karşı savunan Balian da bazı yoksulların fidyesini ödemek için elinden geleni yaptı. Kapıların önünde toplanan, dilenerek âzatlık parasını denkleştirmeye çalışan zavallılara üzülen müslüman nöbetçiler; geceleri surlardan sarkıtarak ya da kapıdaki arkadaşlarını lafa tutarak onları dışarı saldırdılar. Kaçmalarına göz yumdular. İyilik, hızla yayılmaya, herkese bulaşmaya başladı.

Frenkler, bir asır önce geldiklerinde, yetmiş bin insanı boğazlamış, şehri ayak bileklerine kadar kanla doldurmuş, ileri gelenlerin, âlimlerin, sevilen insanların başlarını kesip köpeklerin önüne atmışlardı.

Selahaddin, Frenklerin hepsinin canını bağışladı. En azından azılı şövalyelerinin, müslümanlara çok eziyet eden savaşçıların cezalandırılmasını isteyen bazı sert emirlerini hemen sus-

turdu. Kimsenin kılına dokundurtmadı. Şehri barış içinde terk etmeleri için elinden geleni yaptı. Yollarda onları koruyan muhafızlar bile görevlendirdi.

Frenkler, müslümanların ve yahudilerin mabetlerinin çoğuna el koymuş; bazılarını yakıp yıkmış, bazılarını hela ve ahıra dönüştürmüş, bazılarını da ev olarak kullanmışlardı. Selahaddin onların mabetlerine dokunmadı, din adamlarına dokunmadı, ibadetlerine dokunmadı.

Frenkler, kendilerine yalvaran, fer-yat eden farklı din ve mezhepteki kadınların ağızlarına, boyunlarına kılıçlarını indirmiş; onları saçlarından sürükleyerek alıp götürmüş, kirletmiş, kucaklarındaki bebeklerini bile sağ bırakmamışlardı. Selahaddin, Kraliçe'yi ve diğer soyluların eşlerini nezaketle uğurladı, yaşlı kadınlar için yol azığı bile hazırlattı.

Frenkler yahudileri de müslümanlardan ayırmamış, çoğunu katletmiş, bir kısmını da uzunca bir süre köle olarak kullanmışlardı. Selahaddin onların mabet kurmalarına ses çıkarmadı, onlar için hastane yaptırdı, başka yerlerden gelip şehre yerleşmek isteyenlere de her türlü kolaylığı gösterdi.

Yeryüzündeki en büyük iyilik ve merhamet çınarının altında, insanlık bambaşka bir güzelliğe tanık oluyordu o günlerde. Yalnızca yiğitliği değil, adaleti ve merhameti de dillere destan olan bir müslüman, sadece içindeki vicdan kül-lyesinden gelen sesi dinliyor, dost düşman herkese hiç unutamayacakları bir ders veriyordu. O günlerde kötülük ve

hasislik, Samirî'nin buzağısı gibi helâk olmuş, iyilik ve şefkat ise yerinden kalkıp insanların arasına inen sıradağlara dönmüştü.

Zindanlar, cehennem kapıları cennete açılmış gibi kaşla göz arasında boşaldı. Yetimhaneler sevince boğuldu. Yoksul ailelerin hünerli kızları, Selahaddin'e el işleme küçük hediyeler sunmak için birbirlerini çiğnediler. Onlardan birini, gençken çiftliğin bir kenarına gömdükleri Meryem'e benzetti Selahaddin. Gözyaşlarıyla yıkanan bu garipler de hazırlanıp yollara düştüler. Saçlarını başlarını yolan hazinedarlar Sultan'a küserken Frenklerin bazıları galip gelenin kendileri olup olmadığını tartışıyorlardı.

Soylu kadınlar, eski kralların yakın akrabası olan kızlar gidiyordu. Bir dirhem bile vermemişlerdi.

Müslümanlara çok eziyet eden Reynald de Châtillon'un, kurtulduğuna hâlâ inanamayan eşi Stephanie gidiyordu. Kendisinden tek bir dinar alınmamıştı.

Kraliçe Sibylle gidiyordu. Neditmelerinin elleri müslümanların verdiği hediyelerle doluydu, yanlarında giysilerini ve zırhlarını yeni değiştirmiş seçkin müslüman muhafızlar diziliydi.

Eski krallardan Amaury'nin kızı, Kraliçe'nin kardeşi İsabella gidiyordu. Üstünde o kadar güzel elbiseler, işlemeli örtüler, atının üzerini boydan boya kaplayan öyle göz kamaştırıcı kaftanlar vardı ki onu gören düğüne koşuyor sanırdı.

Atını daha iki hafta önce bu kapıda dizginleyen İbelin senyörü mağlup

Balian gidiyordu. Onun ağzından, Selahaddin'in bir ermiş, bir aziz olduğunu duyanlar vardı.

Yoksullara hiç yüz vermeyen, şehri savunmak için zamanında etraflarında toplanan genç savaşçıların çığlıklarına kulaklarını tıkayan utanmaz şövalyeler, ellerini kollarını sallayarak kapıya doğru ilerliyorlardı.

Kendini rahibeler içinde bütünüyle ibadete veren ve bir süredir burada yaşayan Rûm prensesi, hizmetine koşan kadın ve erkekleri de yanına alarak sandıkları, sepetleri, çuvalı ile yola koyulmuştu.

Uzun entarili tüccarlar, bitkin hacılar, seyyahlar ve şairler; açık bırakılan tek yer olan Davut Kapısı'nın önünde atlarıyla dizilmişlerdi. Üstlerinde uzun harmanilerle, her tarafı bohçalarla yüklü kadınlar, çocuklarıyla birlikte bineklerini sürüyorlardı. Hizmetkârları da onların yanında büyükbaş hayvanları sürükleyip ve koyunları güdüyorlardı.

Benzi sararmış Ermeniler, arkalarından gelen kadınları ve kızlarıyla birlikte eşekleri üzerinde dışarı çıkıyorlardı.

Rahipler, başlarını öne eğerek yürüyorlardı. Bölgedeki hristiyanların en büyük önderlerinden olan Patrik, şahsi servetinin yanı sıra iki yüz bin dinardan fazla ettiğini söylediği Kutsal Mezar Kilisesi'nin hazinelerini de almıştı. Kendisine yalvaran, fidyelerini ödemesi için eteğinden tutan, yolunu kesen dindaşlarına tekme savuran bu bencil ve haysiyetsiz adam, altınlarını ve eşyalarını ta-

şımak için çok sayıda katır satın almıştı.

Kudüs'ü terk eden insanların bir kısmı, kıyı şehirlerinin ve özellikle de Sûr'un yolunu tutsa da bir kısmı fırsat buldukları ilk anda gemilere binerek deniz ötesindeki ülkelerine döndü. Oralar da herkes Kudüs'ün düşmesine ağlarken onlar Selahaddin'in iyiliklerini, merhametini, yüce gönüllülüğünü anlattılar. Onun faziletleri; Frenklerin arasında, müslümanların beldelerinden daha fazla yankılandı.

Selahaddin adı, onlarca ülkede, müslümanların peygamberinden sonra herkesin bildiği ikinci isim olarak yıllarca dillerden düşmedi.

Selahaddin, Kudüs'ü gerçek anlamıyla yeniden özgürleştirdi. Onu inciten, tanınmaz ve kıpırdayamaz hâle getiren zincirleri kırdı. Adalet, merhamet ve özgüven sahibi bir fatih edasıyla sarıp sarmaladı. Kılıç hakkıyla almasına rağmen halkına merhametle davrandı. Haçlıların seksen sekiz yıl önce kana buladıkları, on binlerce insanı katlettikleri şehirde hiçbir taşkınlığa izin vermedi. Müslümanlar zafer sevincini büyük bir olgunluk içinde kutladılar. Selahaddin, Kible Mescidi'ni ve diğer yerleri gül suyuyla yıkattı. Mabetlere güzel kokular sürdü. Haçlıların bozdukları binalarda gerekli tadilatları yaptırdı. Bu arada, din ve mezhep ayrımı yapmadan şehirdeki bütün fakirlerin, acizlerin doyurulmasını istedi. Zorda kalana el uzattı. Daha önce Nureddin Zengi'nin yaptırdığı minberi getirtti. Onun rüyasını da gerçekleştirmiş

oldu. Haçlılar Kudüs'ten çıkıp giderken Ortodoks ve Yakubî hristiyanlar şehirde kaldı. Müsevîlerin de şehre yerleşmesine izin verildi. Hristiyanlara ait kutsal yerlerin idaresi Ortodoks kilisesine tevdi edildi. Bir süre Kudüs'te kalan Selahaddin, Haçlılar tarafından saray olarak kullanılan Mescid-i Aksâ'yı camiye çevirdi. Rivayetlere göre Kubbetü's-Sahra'nın tepesindeki haçı kaldırarak oraya hilâl koydurdu. Beytülmakdis kurtulana dek gülmeyeceğini, kahkaha atmayacağını söylemişti. Fetihden sonra o hilâli seyrederek, okunan ezanları dinleyerek uzun uzun gülümsedi. Fetih nasip olana dek başından çıkarmadığı siyah sarığa veda etti. Tapınak şövalyelerinin yaptığı de-ğ-

şiklikleri ortadan kaldırdı. Şehrin surlarını tamir ettirdi ve önlerine derin hendekler kazdırdı. Burçlar inşa etti. Sultan, Kudüs'ün idaresini Fakih Ziyâeddin İsa'ya verdi. Onun 1189'da ölümü üzerine de yerine Hüsâmeddin en-Necmî getirildi. Yaklaşık bir ay sonra şehirden ayrılarak tekrar sahildeki Frenklerin üzerine yürüdü. Üçüncü Haçlı seferi başladığı zaman da büyük bir sabır ve fedakârlıkla Kudüs'ü korudu. Aylarca, yıllarca adım adım Frenkleri izledi. Kudüs tarafına geçmelerine izin vermedi. Kral Richard geldiğinde ve saldırı hazırlıkları yaptığında, kılıcını bir kenara koyup o da halkıyla birlikte taş taşıdı. Surların tamiratında çalıştı. Sonra emîrlerini topladı. Onlarla istişare etti. Topyekûn bir saldırı olduğunda topyekûn direnmek için ahidleştiler. Kudüs'ü ve müslümanları korumak için ölüme dek vuruşmaya söz verdiler. Birlikte Cuma namazına gittiler. Selahaddin, namazdan sonra dua ve secdeye devam etti. Son altı yılında Selahaddin'in yanında bulunan İbn Şeddad, günlüklerinde, o gün ağlamaktan seccadesini göle çevirdiğini söylüyor. Richard ve adamları gittikten, Frenklerle anlaşma yapıldıktan sonra da bir süre Kudüs'te kaldı. İbn Şeddad'ı Kudüs kadısı yaptı. Şehirde bir Şafii medresesi açtırdı. Bütün ihtiyaçlarının görülmesi için vakıflar kurdurdu. Zaten kısa bir süre sonra da vefat etti. Birçok tarihçi, bugünkü Libya'dan İran yakınlarına, Aden Körfezi'nden Ahlat'a kadar geniş bir coğrafyada sözü geçen bu büyük önderin borç parayla defnedildiğini kaydetti.

| MEHMET KIRTORUN

İki Dünya Arasında Bir Saat: Tel Aviv'in Eğlencesi, Gazze'nin Enkazu Yıkımın Sesi, Hafızanın Fısıltısı

1948 yılı. Takvimler o geceyi işaret ettiğinde, yalnızca bir devlet kurulmadı; aynı anda sekiz yüz bin ruh, köklerinden söküldü. Evler, taş üstünde taş kalmayacak biçimde parçalandı, beş yüzden fazla köy, tarihin utanç verici dipnotuna dönüştürüldü. Oysa bu köyler, sadece taş yığınlarından ibaret değildi; onlar ki, meyve ağaçlarının gölgesinde nesiller boyu hayatı fısıldayan bereketli topraklardı.

Bugün, o bereketli toprağın yerinde soğuk bir sessizlik var: Otoyolların asfaltı, alışveriş merkezlerinin cam parıltısı ve lunaparkların yapay neşesi altında, yıkımın mezarı yatıyor. Haritalar yeniden çizildi, isimler yeniden vaftiz edildi; sanki bir el, bu toprakların hafızasını kirli ve lanetli görerek, onu Yahudi arınma suyu olan mikveye batırıp temizlemek istemişti.

Fakat mikve suyunun gücü, hakikati örtmeye yetmedi. O isimler, silindikçe daha da keskinleşen, suyun yüzeyinde yüzmeyi sürdüren inatçı birer hatıra oldu. Çünkü her yıkılan ev, her yok edilen köy, hafızanın derinliklerinde yeni bir direniş tohumu sakladı; toprağa gömülen her isim, gökyüzüne doğru bir hakikat çığlığı olarak yükseldi.

Silinen isimlerin her biri, suyun örtemediği bir hafıza gibi yüzeye çıkmayı sürdürüyordu. Bu hafıza, sadece acıyla değil, aynı zamanda inatla yoğrulmuş bir mikveydi. Onları arındırmak için ta-

rihten silinen her köy adının yerine, her ana babanın çocuklarına anlattığı hikâyelerle, her şairin yazdığı mısralarla, her sanatçının fırçasından çıkan resimlerle yeni bir coğrafya inşa edildi. Mikve suyunun kirli saydığı bu hafıza, yeni bir kutsallıkla yıkandı; bu kutsallık, betonlaşan köylerin üzerinde göğe yükselen gurbet türkülerinin paslı sesinden, cepte saklanan zamanın pasıyla mühürlenmiş ev anahtarlarından ve her yeni kuşakta anlatılan “bizim olan” hikâyelerden besleniyor. Bu yüzden, sular çekildiğinde geride kalan, kirli bir ize dönüşmeyecek; yepyeni bir direniş haritasına dönüşecektir.

“Bizim Soykırımımız”: İsraililer Gazze'deki Savaş Hakkında Ne Düşünüyor?

Bir video izledim: *The Guardian*'ın “Our Genocide: How do Israelis feel about the war in Gaza?” başlıklı saha haberinde, muhabir Matthew Cassel Tel Aviv sahilinde yürürken kamerasını çevirdiğinde, manzara tam da Musa'nın Kızıldeniz'i yardığı sırada Mısırlıların kayıtsız eğlencelerini hatırlatıyordu. Kamera, Telaviv'de denize girenleri, güneş yağı ve tuzlu su kokusunu yayarak güneşlenen aileleri, beach partilerde müziğin boğuk bas sesine kendini kaptıran kalabalıkları gösterirken, 60 kilometre güney-

de, Gazze’de açlık ve soykırım yaşandığını söylüyordu. Bir saatlik mesafede, hayat bir festivalin sarhoşluğuyla yaşanırken; diğerinde, ölüm her nefese sinmiş bir boğuşmaydı. Bu görüntüler karşısında sorulan sorular basitti: İsraililer bu savaşı, bu kıyımı, bu açlığı nasıl görüyor?

Kameranın karşısına geçenler “dayanıklılık” kelimesini öne çıkardı. İsrail kimliğini, hayat normalmiş gibi devam ettirme gücünü bu kavramla açıkladılar. Bu normalleşme, vicdanın rahatsız edici sesini bastırmanın bir yolu değil miydi?

Video ilerledikçe kimileri Gazze’deki görüntüleri “sahte” diye küçümsedi, kimileri ise “çocuklar da masum değil” diyerek suçu bütünüyle Filistinlilerin üzerine attı. Pazar yerlerinde gezen insanlar, Instagram’da gördükleri esir fotoğraflarıyla üzülse de Gazze’deki çocukların açlığını ya da ölümleri gerçek bir kaygı konusu olarak dile getirmedi.

Videoda dikkat çeken bir ses, B’Tselem adlı insan hakları örgütünden gelen bir temsilcinin sözleriydi. “Bu bizim soykırımımız” diyerek konuştu. İsraili bir Yahudi olarak kendi devletinin işlediği suçların sorumluluğunu üstlenmekten bahsetti. “Vergilerimizle bu yapılıyor, bizim adımıza yapılıyor” diyordu. Bu, Tel Aviv sokaklarında yankılanan eğlenceye karşılık, insanlığın vicdanından gelen kırılğan bir itiraftı.

Görüntüler ilerledikçe barlarda, pazar yerlerinde, gösteri meydanlarında hep aynı tablo vardı: İsrail içinde cılız savaş karşıtlığı çoğu zaman Netanyahu karşıtlığına indirgenmiş, Gazze’deki yıkım kasıtlı bir gürültüyle perdelenmişti. Muhabirin ifadesiyle bu tam anlamıyla “iki ayrı dünyanın yan yana varlığı”ydı: bir tarafta bombalarla yıkılan şehirler, diğer tarafta gece kulüplerinde dans eden kalabalıklar.

Videoyu izlerken bir kez daha anladım ki, kayıtsızlık duygusuzluğun ötesinde, aynı zamanda, siyasi bir tercih. Bu tercih, Gazze’nin mezarlığa dönüştüğü yerde, Tel Aviv’in plajlarında bir “normalleşme perdesi” olarak sahneleniyor. Her kakhaha, her şarkı, her dans figürü âdeta vicdanın susturulmuş bir sesi. Bu tablo, dünyanın gözleri önünde gerçekleşiyor: sahildeki kakhaha ile Gazze’deki çığlık, aynı anda var oluyor.

İşte bu yüzden, kayıtsızlık zulmün en rahat zeminidir. Ses vermek, Filistin’i savunmakla birlikte insanlığın kendisini de ayakta tutmasıdır.

Gazzeli Olmak Neyi Gerektirir?

Tel Aviv’in plajlarındaki kakhahalarla Gazze’deki çığlıkların aynı anda var olduğu bu dünya, Gazzeli olmak neyi gerektirir sorusunu her zamankinden daha ağır bir şekilde omuzlarıma yüklüyor.

Gazzeli olmak, birincisi, vicdanın mezarlığına tanıklık etmeyi gerektirir. Aynı zamanda dünyanın sessizliğinin altında ezilen bir halkın parçası olmak demektir. Bu, Batı medyasının lensinden bakıldığında bir terör örgütünün üyesi olmakla suçlanırken, kendi evinin duvarlarında bir masumiyet anıtı gibi duran bir fotoğraf karesi olmaktır. Gazzeli olmak, Tel Aviv’deki normalleşme perdesinin arkasında, kendi çocukluğunun bir daha geri gelmeyeceğini bilerek büyümeyi gerektirir.

İkincisi, Gazzeli olmak, hafızanın bir direniş eylemi olduğunu bilmeyi gerektirir. Otoyollara, alışveriş merkezlerine ve lunaparklara dönüşen köylerimizin isimlerini fısıltıyla bile olsa yaşatmak zorundayız. Cepte taşınan her paslı anahtar o evin yıkılışına neden olanlara

karşı bir anıta, zamanın pasıyla mühürlenmiş bir yemine dönüşür. Bu anı bizi kimlik ve aidiyet duygusuyla da birbirimize bağlar. Bu yüzden, Tel Aviv'deki neşeye karşı bizde neşe kimi zaman bir lüks değilmişçesine, âdeta bir ihanet gibi algılanır.

Üçüncüsü, Gazzeli olmak, kendi insanlığını başkasının insanlığının üstünde tutmamayı gerektirir. Bizim acımız ne kadar büyük olursa olsun, B'Tselem temsilcisinin “bu bizim soykırımımız” itirafındaki vicdanı tanımayı ve ona saygı duymayı öğrenmek zorundayız. Dünyada bize sırtını dönenler kadar, kendi hükümetlerinin eylemlerinden utanç duyanlar da vardır. Onlar, bizim acımızın yanına koydukları vicdanlarıyla, Tel Aviv'deki sessizliği bozan tek sestir. Bizim sesimiz, her ne kadar öfkeyle dolup taşsa da, adalet arayışımızı bu seslerle birleştirmeyi bilmelidir. Bu, nefreti sürdürmek yerine, bir gün herkes için ortak bir insanlık zemininde buluşma umudunu canlı tutmaktır.

Sonuç olarak, Gazzeli olmak bir duruştur. Bu, dünyadan bir beklenti içinde olmak yerine, kendi varoluşumuzun, biricik hikâyemizin ve acımızın, aynı anda var olan iki dünya arasındaki uçurumu kapatan bir köprü olabileceği inancını taşımayı gerektirir.

Biz Hangi Şehvetin Esiriyiz?

Toplumların, akide ve fikirleriyle dirilip, şehvet ve arzularıyla öldüğü gerçeği, modern çağın aynasına tutulmuş bir kehanet gibidir. Bugüne dönüp baktığımızda, bizi tüketen bedensel arzuların ötesinde çok daha karmaşık ve sinsice yayılan yeni şehvetler olduğunu görürüz. Bizi tüketen asıl kirlilik, vicdanın “mikro”sine girmeyi reddeden kayıtsızlıktır.

İlk olarak, “görünürlük” şehvetinin esiriyiz. Toplum olarak kendi varlığımızı onaylatmak için durmaksızın başkalarının bakışına ihtiyaç duyuyoruz. Sosyal medyanın gösterişli podyumunda, hayatlarımız birer sergiye dönüşüyor. Ne kadar çok beğeni ne kadar çok takipçi alırsak, o kadar değerli olduğumuza inanıyoruz. Bu, bizi içsel bir varoluşsal tatmininden uzaklaştırıp, başkalarının onayına bağımlı hâle getiren bir şehvettir; çünkü görevimizi yaptığımıza iman ettirir.

İkinci olarak, “tüketim” şehvetinin esiriyiz. İhtiyaçlarımızdan çok, arzularımızla hareket ediyoruz. Her yeni model telefon, her yeni sezon kıyafet, bizde bitmek bilmeyen bir boşluk hissi yaratıyor. Satın aldığımız her yeni eşya, kısa süreli bir mutluluk veriyor, ancak hızla yerini daha fazlasını isteme arzusuna bırakıyor. Bu durum, bizi sadece ekonomik bir döngünün içine hapsedmiyor, aynı zamanda ruhumuzu da metanın ağırlığı altında eziliyor.

Son olarak, “haz ve konfor” şehvetinin esiriyiz. Kolaycılığa ve anlık tatminlere bağımlı hâle geldik. Hayatın zorluklarına göğüs germek, bir ideal uğruna mücadele etmek, emek vermek yerine en kısa yoldan en rahat sonuca ulaşmayı hedefliyoruz. Bu durum, bizdeki dayanıklılık, sabır ve fedakârlık gibi erdemleri köreltiyor. Toplumsal sorunlara karşı duyarsızlaşıyor, kendi konfor alanımızdan çıkmak istemiyoruz. Bu şehvet, hem bireysel bir tembelliğe hem de kolektif bir çürümenin eşiğine sürüklüyor bizi.

Bir toplumun dallarının kök salması ve yapraklarını parlak bir şekilde uzatması için bu yeni şehvetlerden arınması ve yeniden kendi değerlerini, ahlakını ve akidesini inşa etmesi gerekiyor. Aksi hâlde, hakir dünya metai uğruna güdülen

kin, haset ve siyasi çekişmelerin ateşinde yanmaya devam edeceğiz.

Vicdanın Müjdesi: Tarih Hem Yaşananları Hem Yaşatılanları Söyler

Tarih hafızanın en güçlü direniş biçimidir. Babil'den Kudüs'e, Uruk'un surlarından İthaka'ya uzanan destanlar, insanlığın ortak hafızasını canlı tutan metinlerdir. Bunlar bize, kaybolmuş bir yurdun, yitirilmiş bir onurun ve acının bir gün yeniden inşa edilebileceğini fısıldar. İşte Filistinlilerin cebindeki paslı anahtarlar, bu fısıltının günümüzdeki en somut sembolüdür; onlar, kaybedilenin bir gün yeniden kurulacağına dair inancın zamandan ve mekândan bağımsız bir ifadesidir.

Ne var ki, tarih bu hakikati fısıldarken, aynı zamanda bize kendi sorumluluğumuzu da hatırlatır. Bireysel olarak ne yapıp ettiğimiz, bu büyük tabloya nasıl bir fırça darbesi attığımız, tarihin akışını da belirleyecektir. Roma arenalarında gladyatörler dövüşürken sessiz kalan seyirciler gibi, Gazze'de yaşananlara kayıtsız kalmak, duyarsızlığın yanı sıra ahlaki olmayan bilinçli bir tercihi de içerir. Buna karşılık; uluslararası hukukun ve vicdanın mezarlığa dönüştüğü bir dünyada, her birimizin duruşu, sükûtun senfonisine karşı bir yankı yaratır.

Çünkü sükût, zulmün en gür senfonisidir. Oysa ses vermek, insanlığın yeniden doğuşuna yazılan bir ilahidir. Bu direniş, bir halkın mücadelesinden taşarak, insanlığını savunma cesaretini gösteren herkesin ortak sorumluluğu hâline gelir. Tarihin bize sunduğu müjde basit: Zulüm kalıcı değil. Ancak bu müjde sevir yerinden kalkıp sahaya inenler için.

İşte bu yüzdendir ki, Tel Aviv'in sahilinde yankılanan her kakhaha, Gazze'deki çığlığın üzerine çekilen bir sessizlik perdesinden ibarettir ve bizim sessimiz bu perdeyi yırtmalıdır.

Vicdanın Bedeli: Tarih Bizi Nereye Yazacak?

Perdeyi yırtmayı reddettiğimiz her an, sorumluluğumuzun ağırlığı daha da artıyor. Eğer bu iki dünya arasında, yani güneşlenen konforla soykırımın gölgesi arasında bir köprü kurmayı başaramazsak, yalnızca Filistinliler kaybetmeyecek. “Tarih, bu kaybı/kayıtsızlığı bir halkın trajedisi olarak değil, bir dönemin vicdani iflası olarak yazacaktır. Gelecekteki nesiller, cep telefonlarımızın ekranında beliren felaket görüntüleri karşısında neden kulaklarımızı tıkadığımızı, neden o paslı anahtarlara sırt çevirdiğimizi soracak. Onların gözünde, modern çağın en büyük utancı, bilgiye erişimin en yüksek olduğu dönemde gösterilen bilinçli kayıtsızlık olacaktır.

Oysa ses, sadece bir çığlık değildir; aynı zamanda bir çağrıdır, bir davettir. Kendi konfor alanından feda edilen her küçük an, yazılan her kelime, atılan her adım, zulmün senfonisine atılmış bir isyan notasıdır. Vicdan, bizi eylemsizliğimizden dolayı kınamadan önce, bize son bir şans sunar: Sessiz kalma, kendi insanlığını kurtar. Çünkü direnişin son kalesi, ne siyasi bir mevzi ne de askerî bir sınırdır; o kale, kalbimizin ve zihnimizin en derininde saklı duran adalet duygusudur. Ve adaletin gerçekleşmesi için, sahildeki kakhahanın sessizliğini değil, Gazze'deki çığlığın yankısını seçmek zorundayız.

Filistin’i Kemiren Kudüs Fareleri

Genelde Edebiyatın, özelde Şiirin hayatta karşılığı nedir sorusu beni hemen her zaman meşgul, ara sıra da rahatsız etmiştir. Bedri Rahmi Eyüpoğlu’nun dile getirdiği “ne zaman bir köy türküsü duysam şairliğimden utanırım” kabilinden değilse de bunca şiirin niçin yazıldığını merak etmekten kendimi alamam. Şiir tanımlarına baş vurursam akşamı bulur, işin içinden hiç çıkamam. En iyisi, bir şiirin hayatta karşılığı olup olmadığını, bir örnek üzerinde durarak irdelemektir. Bu çalışmada, Ece Ayhan’ın bir şiirinin, daha doğrusu şiirin bir bölümünün bizde bıraktığı izlenimleri ve uyandırdığı çağrışımları yazıya dökmeye çalışacağız. Sözünü ettiğimiz şiir, şairin *Kınar Hanımın Denizleri* adlı kitabında yer alan Kudüs Fareleri başlıklı şiiridir. Kudüs’le ilgili başka bir çalışmamızda şiirin bu son bölümünü epigram olarak kullanmıştık. Söz konusu bölümü alıyorum buraya. (2018, 15)

*Biz vaktinde ölmüş olduğumuz için
(satranç taşları gibi)
kireçlerden korkmuyorduk
bir de kudüs fareleri
bir de kudüs fareleri*

*Bir öyle fareler
bir öyle fareler*

Ece Ayhan

Bir şiirin hayattaki karşılığı nedir sorusuna tekrar dönersek, o şiirin algılanış

ve yorumlanış sorunlarıyla karşılaşırız. Eskilerin anlam şairin karnındadır yollu tespitleri bir yana, bir şiiri yorumlarken, şaire söylemediğini söyletmek, düşünmediğini düşündürmek olasılığı her zaman ortalıkta durmaktadır. Ne var ki, biz burada, “Şiir imgelerle yazılır. Sözcükler imgeleri oluşturan yapı taşlarıdır. (...) şair okuyucusuyla dil aracılığıyla iletişim kurduğuna göre ilettiği mesaj ister istemez anlamlıdır. Şair herhangi bir dize yazdığında kaçınılmaz olarak okuyucusunda bir düşünce doğmasına neden olur. Bu nedenle şair amaçlı olarak anlamsız bir dize yazmış olsa bile kurulan iletişim sonucunda okuyucusuna anlamlı bir dize söylemiş olacaktır.” (2004, s.223-225) diyen Metin Celâl’in tespitlerini benimseyerek, bu şiiri yorumlama gayreti içinde olacağız. Aslında şiir, yorum gerektirmeyecek kadar açık. Şiirin bu bölümünde kireçlerden korkmayan iki yapı, iki özne var. Biri, aynı zamanda şairin de tarafı olan, satranç taşları gibi vaktinde ölmüş olanlar; diğeri Kudüs fareleri. Vaktinde ölmüş olanlar sözünden Osmanlı askerlerini, Kudüs fareleri sözünden fare karakteri taşıyan herkesi anlıyoruz.

İnsanlar gibi şehirler de kendilerine takdir edilen kaderlerini yaşarlar. Kuruluş tarihi tam olarak bilinmeyen Kudüs, Hz. Davut’un, şimdi kaybolmuş olan, Ahit Sandığı’nı buraya taşıması ve bozulmamış Yahudilikte en önemli ibadetlerden biri sayılan kurban kesme ibadetinin Kudüs’te yapılmasını kararlaştırmasıyla Yahudilik açısından; Hz. Musa şeriatından sapmaları düzeltme mücadelesi veren Hz. İsa’nın son üç

gününü burada geçirmesi, burada çar-
miha gerilmesi ve on dört duraklı çileli
yolun burada oluşmasıyla Hristiyanlık
açısından; ilk kible olarak yönelinen
Mescid-i Aksa'nın burada bulunması
ve Hz. Muhammed'in Miraca buradan
başlamasıyla Müslümanlık açısından
kutsal bir belde hüviyeti kazanmış olur.
Yeryüzünde başka hiçbir beldeye nasip
olmayan bunca kutsiyet algısı berabe-
rinde güç ve iktidar mücadelesini de
getirir. Bu yüzden, İslâmî yönetimler
dışında, Kudüs'ün yüzü pek de gülmez.
Hz. Ömer'in 638 yılında şehre yürüyerek
girmesiyle adalet ve hoşgörü iklimine
kavuşur Kudüs. Bu iklim, 88 yıllık haç-
lı zulmü hariç, Osmanlı'nın 1917 yılında
şehri terk edişine kadar sürer. Son bir
asırdır, 400 yıl süren Osmanlı adaletini
özler durur bugün Kudüs. Bunca kutsal
mekâmı bağrında barındıran bir şehri
cadı kazanına çevirmek, tam bir insan-
lık suçu olsa gerek. Bugün önünde uzun
sürecek belirsizlik yılları uzanıyor Ku-
düs'ün. Dileğimiz o ki, akliselimin bir an
önce galip gelmesi ve şehrin hafızasına
kazınmış olan adaletli yönetimin tüm
tarafarla ortaklaşa davet edilmesi. Bu
davet, kendiliğinden olmaz kuşkusuz
ama şehirlerin de insanlar gibi mutlu
geçmişlerini özleme huyları vardır.

Peki, bunca uzun süren adalet ve
hoşgörü iklimine rağmen, ne oldu da
bugün Kudüs kaos ve kargaşa merke-
zi hâline geldi? Bu sorunun cevabının
nispeten Osmanlı, nispeten insanlık
tarihinde yattığına inanıyoruz. Efen-
dim, Osmanlı'nın bir mektupla Paris'e
ayar verdiği günler çok geride kalmıştı.
Sosyal bilimlerde içinde en cilvelisi olan
Tarih Bilimi, Osmanlıya da cilve yap-
maya başlamıştı. Osmanlı ebed müddet
sosyal devleti inşa etmeye başladığında,
rakipleri sömürü yoluyla kalkınmanın
inceliklerini keşfetmeye başlamıştı bile.

İşte bu cilvelerdir ki, Osmanlıyı başına
buyruk politika izlemekten denge poli-
tikasına doğru kaydırmıştı. Hakkı teslim
açısından söylemek gerekirse bu denge
politikasının ustası II. Abdülhamit idi.
Zaman zaman denge içinde dengesizlik-
ler olmadı değil. Konumuz açısından iki
büyük denge içinde dengesizlik (buna
densizlik demek daha doğru olur) du-
rumu oluştu. Birincisi, Batılılara şirin
görünme sevdahı Mısır Hidivi Kavalalı
ailesinin Kudüs'ü de işgal ederek Kü-
tahya'ya kadar ilerlemesinin yol açtığı
dengesizlik; ikincisi ise kifayetsiz muh-
terislerin 1908 yılında II. Abdülhamit'i
tahttan indirmeleri nedeniyle oluşan
dengesizliktir.

Batılılarca sırtı sıvazlanan Kavalalı,
Kudüs'ü işgal edince buraya büyücek bir
peynir kuyusu kazdırdı. Peynirin koku-
sunu alan fareler dünyanın her köşesin-
den Kudüs'e akın ettiler. Dönemin önde
gelen devletleri Rusya, Fransa ve İngil-
tere Kudüs'te konsolosluk açma yarışına
girdiler. Rusya Ortodoksların, Fransa
Katoliklerin, İngiltere Protestanların
hamiliğine soyunmuş görünüyordu. O
tarihlerde yani 1800'li yılların ilk çeyre-
ğinde Kudüs'te hiç Protestan vatandaş
yoktu. Bunun üzerine İngiltere, tüm
Avrupa'daki Yahudilerin hamiliğini
üstlendiğini açıkladı. Konsoloslukların
açılmasıyla, dinî bir merkez olan Kudüs,
aynı zamanda siyasi bir merkez hâline
de geldi. Konsoloslukların asıl perdele-
diği misyonerlik faaliyetleriydi. Mezhep
damarı her zaman kabarık olan Dosto-
yevski, İngilizlerin misyonerlik tutkula-
rıyla; "Kendilerine körü körüne inanan
bu din profesörlerinin pek değişik bir
eğlenceleri var: Misyonerlik diyorlar
adına. Yeryüzünü karış karış dolaşıyor,
bir vahşiyi hak yoluna getirmek için
Afrika'nın balta girmemiş ormanlarına
dahiyorlar. Gelgelelim Londra'da, onla-

ra verecek paraları olmadığını bildikleri milyonlarca vahşiyi görmezden geliyorlar.” (1972, s. 86) diyerek dalga geçmişti.

Kifayetsiz muhterislerin II. Abdülhamit'i tahttan indirmesiyle oluşan ikinci büyük dengesizlik sonucunda, Kavalalı ailesinin Kudüs'e kazdırdığı peynir kuyusu daha bir görünür hâle geldi. II. Abdülhamit, dışarıda uyguladığı denge politikasında ne kadar maharetli ise içeride uyguladığı eğitim politikasında bir o kadar bahtsızdı. Osmanlının Avrupa'dan geri kaldığını görmüş, geleneksel eğitimden modern eğitime geçilmesi gereğine inanmıştı. Uyguladığı eğitim reformları, paradoksal bir biçimde hem kendisinin hem de Osmanlının sonunu hazırladı. İşte, II. Abdülhamit'in sahnedeki çekilmesiyle hem Kudüs farelerin hücumuna uğramış hem de Osmanlı askerleri satranç taşları gibi ölmeye başlamıştır. Ölmeye başlamıştır çünkü, II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesi -ki kimi tarihçiler buna Jön Türk devrimi diyorlar- başlangıçta coşkuyla karşılanmış fakat acı gerçek kısa sürede kendini göstermiştir. Bu acı gerçeğin hem Osmanlı hem Filistin açısından sonuçları olmuştur. Osmanlı açısından, kısa sürede koca Balkanlar mantar tabancası bile atmaktan kaybedilmiş, güya bu kayıpları telafi etmek isteyen bizim kifayetsiz muhterisler Almanya'nın yedeği olarak Osmanlı'yı I. Dünya Savaşı'na sokmuştur. Filistin açısından ise şu yorumu değerli buluyoruz:

“Kudüs'te devrimin ilanı görülme-ye değerd. Farklı dinlerin ve halkların bir araya gelişi sadece Kudüs'te değil, İstanbul'da, Londra ve New York gazetelerinde de yorumlara neden oldu. Hem Araplar- Müslüman ve Hristiyan -hem de Yahudiler- cemaat çeşitliliği ile- için yeni bir dönemin başladığı anlaşıyordu.

Ancak eğer bir birlik şansı doğduysa, altı yıl içinde nasıl olup da bu iki cemaat arasında böylesi bir düşmanlık ortaya çıktı sorusu geçerliliğini koruyor.” (2024, s.86)

Efendim, iktisatta çok sevilen, sevildiği kadar da istismar edilen bir teori vardır: Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi. Bu teorinin temel önermesi, herkes en iyi bildiği işi yapsın, orada uzmanlaşsın şeklindedir. Hayatın her alanında geçerli bir önermedir bu. Dünyada bu teoriyi yanlış anlayanların başında kifayetsiz muhterisler komuta kademesinin geldiğini söylersek, mübalağa etmiş olmayız sanırım. Zira, teoriyi, yetmişmiş insan kaynağını heder etme projesi olarak algıladıkları anlaşılıyor. Bizim Çanakakale Zaferi'nin ve Sarıkamış felaketinin bu teorinin istismar edilmesine en iyi örnek teşkil ettiğine inanırım. Yoksa, alayındaki bütün erleri şehit düşen bir komutanın sütte gerisinde, sigarasını tütüterek ve tetiği çeken düşman askerlerinin parmaklarının yorulmasını bekleyerek askerlerinin ölüme gidişine övgüler düzmesini nasıl izah edebiliriz? Sarıkamış felaketi de tipik bir yetmişmiş insan kaynağını heder etme girişimi olarak okunabilir. Keza, 12 Eylül Askeri Darbesi ve son musibet 15 Temmuz Darbe Girişimi de öyle. 12 Eylül Askeri Darbesi söz gelimi iki yıl önce yapılsaydı başarılı olmaz mıydı? Şartların olgunlaşmasını bekledik ne demek? Üstat Ece Ayhan buna satranç taşları gibi vaktinde ölmek demiş, biz yetmişmiş insan kaynağının heder edilmesi demişiz, ne fark eder ölüm ortada durduktan sonra?

Filistin cephesinde emir subayı olarak görev yapan Falih Rıfkı Atay'a kullak verelim: “Karargâhın içinde “Kudüs düştü!” sözü ölüm haberi gibi yayıldı. Daha şimdiden Beyrut'a, Şam'a, Halep'e gözyaşlarımızı hazırlamak lazımdı. Artık

yalnız Anadolu'yu ve İstanbul'u düşünüyorduk. İmparatorluğa, onun bütün rüyalarına ve hayallerine, allahaismarladık! Zeytindağı'nın çamları arasından, güneşi hiç sönmeyecek, hiç akşam gölgesi görmeyecek gibi bakan Lut çukuru, şimdi bütün imparatorluğu, içine çeken bir mezar gibi, genişleyip derinleşiyor." (2024, s. 116) Yine Falih Rıfkı Atay'ın, İstanbul'a döndükten sonra istasyonda bir kadının önüne gelene oğlu Ahmet'i sormasıyla ilgili olarak yaptığı şu değerlendirme, gerçekten tarihe not düşülecek niteliktedir: "Ahmet'i ne için harcadığımızı bir söyleyebilirsek, onunla ne kazandığımızı bir anaya anlatabilsek, onu övündürecek bir haber verebilirsek... Fakat biz Ahmet'i kumarda kaybettik!" (2024, s. 117)

Evet, her savaş bir tür kumardır. Osmanlılar 1517 yılından beri adaletle yönettikleri bu toprakları, Kavalalı ailesi ve 1908'in kifayetsiz muhterislerinin Kudüs'te kazdıkları peynir kuyuları sayesinde, 1917 yılında terk etmek zorunda kaldılar. 1917-1948 arası İngiliz manda yönetimi olarak anılır. Filistin İngiliz manda yönetimine geçince, İngilizler ikili bir politika izledi. Bir taraftan, Kutusal Toprakların yönetimi vaadiyle Arapları Osmanlı aleyhine kıskırtırken; diğer taraftan, Siyonistlerin süratle Filistin'e ve Kudüs'e yerleşmelerine yardım etti. İngilizlerin bu ikili politikayı uzun süre sürdürmeleri mümkün değildi. Sonunda sorunu Birleşmiş Milletlere havale ettiler. BM nezdinde kurulan Filistin Özel Komisyonu, Filistin topraklarının Araplar ve Yahudiler arasında paylaşılmasını öngören 29 Kasım 1947 tarih ve 181 sayılı o ünlü kararını aldı. Söz konusu karara göre Filistin toprakları üçe bölünecekti. Bölgede Yahudilere ve Filistinlilere ait iki devlet kurulacak, Kudüs ve çevresi uluslararası bir konsorsiyuma verilecekti. İngiliz askerleri tedricen bölgeden

çekilecekti. Sayısal olarak bakıldığında, söz konusu kararla, Filistin nüfusunun %33'ünü geçmeyen Yahudilere, toprakların %56,5'lik kısmı, nüfusun %67'sini oluşturan Filistinlilere ise %43,5'lik kısmı bırakılıyordu. Rahmetli Necip Fazıl'ın dilinden söylersek, "Bu taksimi kurt yapmaz kuzulara şah olsa" (2008, s. 407) kabilinden bir taksimdi bu. Bu kararı Yahudiler coşkuyla, Araplar öfkeyle karşıladılar doğal olarak. Yahudiler ellerini çabuk tutup 14 Mayıs 1948 tarihinde İsrail Devleti'nin kuruluşunu ilan ettiler.

"Filistin Meselesi... çağımızın "Bitmemiş Senfonisi" diyen Fahir Armaoğlu bunun nedenini de "Osmanlı İmparatorluğu'nun, Balkanlarda olduğu gibi, Orta Doğu'da da bıraktığı boşluğun, hâlâ istikrarlı bir şekilde doldurulamamış" (2019, s. 9) olmasına bağlıyor.

Nasıl bir peynir kuyusuysa, 100 yılı aşkın bir süredir, fareleri davet edip duruyor.

KAYNAKÇA:

Ayhan, Ece (2018) *Kınar Hanımın Denizleri* Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı İst.

Armaoğlu, Fahir (2019) *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları*, Kronik Kitap 5. Baskı İst.

Atay, Falih Rıfkı (2024) *Zeytindağı* Pozitif Yayınevi 9. Baskı İst.

Celâl, Metin (2004) *Şiirde Anlam ve Anlamın İletilmesi Sorunu, Şiir Sanatı içinde Varlık Yayınları* İst.

Fishman, Louis A. (2024) *Geç Osmanlı Döneminde Yahudiler ve Filistinliler*, İletişim Yayınları İst.

Dostoyevski, Fyodor M. (1972) *Batı, Batı Dedikleri*, Bilgi Yayınevi Ank.

Kısakürek, Necip Fazıl (2008) *Çile* Büyük Doğu Yayınları 65. Baskı İst.

| ORHAN ÂLİMOĞLU

Fetih, İşgal ve Filistin'e Dair

İslam akidesi ve tefekkürü işgale cevaz vermez ancak fethi teşvik eder. Yahya Kemal, “Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik” diyordu. Fetih; bir yeri açmak, ferahlatmak, huzur ve sükûna kavuşturmak demekmiş. “Allah’ın arzı geniştir” buyurulmuş, yani yeryüzü bütün yer ehline yetecek genişlikte ve zenginliktedir. Ancak beşer sıfatından insan sıfatına yükselememiş iki ayaklıların gözü doymuyor. Nefis ve iblisleri onları başkalarının yurduna, hukukuna tecavüze sevk ediyor. Böylelikle işgalci oluyorlar ve de oranın asıl sahiplerinin hukukuna tecavüz ediyorlar.

İnsanlık tarihi boyunca Resullere, nebilere, velilere, âlim ve ariflere, mensup ve muhibbi olanlar işgalci, mütecaviz mütegallice olmamışlar. Hak, hukuk, adalet, duygu ve düşüncesiyle başta insan olmak üzere bütün mahlukata hürmetkâr olmuşlardır. Bu suretle onların devirleri sulh ve sükûn devri olmuş. Bütün Resul ve Nebilere ilahi mesaj, “âdil olun, emanetleri ehline tevdi edin” olarak gelmiş. Onlar da bunlara riayet etmişlerdir.

Ahir zaman peygamberi de bu emirlerle tabi olunca devirleri, saadet devri olmuş. Onu takip eden sahabe-i kiram ve tabiin devirleri de dünyanın diğer bölgelerine göre düzen ve az şikâyetle geçmiş. Selçukludan Osmanlıya dünyanın sulh ve sükûnu en ziyade son on asrı olmuş. Bu on asırda gayrimüslim memleketlerde pek çok kavgaya, savaşa, tecavüze, ihanet olduğunu kendi tarihlerinden öğreniyoruz. Kavmiyet-mezhep savaşlarıyla kuvvetlinin zayıfı ezip sömürdüğü uzun asırlar geçmiş. Amerika’da yerli Kızılderililere yapılan zulümler yüz kızartıcı ve çok rezilcedir. Keza Afrikalılara Avrupalı sömürgecilerin yaptıkları da çok hazindir. Köleliğin kaldırılmasına uzun süre razı olmayışları, 1960’lara kadar hayvanat bahçesi gibi insanat bahçeleri

kurup işletmeleri İslam medeniyeti ile Batı uygarlığının farkını ortaya koyar.

Müslümanların fethettikleri yerlerde gayri insani muamele ve hadiseler ender olarak rastlanır. Bunların failleri de süratle cezalandırılır. İstiklal Harbi yıllarında Batılıların son vahşetlerini bir daha gördük. İşgal ettikleri yerlerde ve terke mecbur kaldığımız Balkanlar ve Orta Doğu ile Yemen’de pek çok şenatleri, insaf ve idrak sahiplerince kitaplara geçirilmiştir. Yunan-Bulgar, İngiliz-Fransız, Moskof mezalimi pek çoktur. İşte İslam fetihleri ile gayrimüslim işgallerinin pek çok hatırası, farklarının kaydı kütüphaneleri doldurmaktadır.

Yavuz Sultan Selim’in (1512- 1520) Mısır Seferi’nden sonra Hicaz- Mısır -Kudüs ve Filistin Osmanlı Türklerine açılmıştır. Ecdadımız fethettiği yerleri sömürge olarak görmez. Oralari da vatan bilir, ona göre icap eden hizmetleri yapardı. Şuursuzluk ve nankörlükle birçok yerde ecdadın mânâ yüklü eserleri korunamamış ise de numuneleri vardır. Bunlar zihniyetimizi apaçık ortaya koymaktadır. İnsaflı gayrimüslimler de bunu itiraf etmektedir.

Hâlâ devam eden Filistin Gazze’deki Siyonist Yahudi vahşeti, merhum Akif’in “Sırtlanları geçmişti beşer yırtıcılıkta” mısraını hatırlatmaktadır. Ve bu vahşete iki yıla yakın zamandır ABD’den Avrupa’ya bütün ehli salıp İsrail’e desteğini sürdürmektedir. Başsız olan İslam alemi ise etkili bir destek sağlayamamaktadır. Yine en çok maddi ve manevi desteği Türkiye sağlamakta ise de yapılan destek zulmü bertarafa yetmemektedir.

“Olmemeye Ulubathı mihenktir
Küfrü susturmanın çaresi tektir
Başka adlar üzere oldukta Bizans
Rızayı Hak için fetih gerektir”

demiş ecdadımız.

Sultan Selim-i (Yavuz) Evvel' in Mısır Seferi'nden, Sultan Hamid-i Sani'nin irtihalinden bir yıl evveline kadar Osmanlı hakimiyetinde olan Filistin- Kudüs toprakları 1917' de İngilizlere teslim edilmek zorunda kalınmıştır.

Merhum M. Niyazi Özdemir Ağabey'in 03.12.2017 tarihli **"Nöbetçi"** başlıklı bir yazısı var. Bu yazıyı 7-8 yıldır birçok defa okuduk- okuttuk. İğdirli Hasan Onbaşı'nın hikayesi her seferinde gözlerimizi yaşarttı. Merhum İlhan Bardakçı ve M. Niyazi Özdemir Ağabey'in tarihçi dikkati, samimiyet ve ciddiyetleri hikâyeyi tam inanılır kılıyor. Hikâyeden bir bölüm şöyledir:

"Merdivenin başında boyu yaklaşık iki metreye yakın bir askerle karşılaştılar. Onun yaşında asker olamazdı; üstündeki giysiler sivili de andırmıyordu. Kaput mu, palto mu, pardüse mi? Ne giydiği belli değildi; başındaki her kalpak mı, takke mi, fes miydi? Kıracı toprağı andıran, jilet görmemiş bir yüz, binlerce çizgi birbirine karışmış; gözleri kırışıklıkların arasında kaybolmuş... Zayıf, kemikleri fırlamış; hafifçe kamburu çıkmıştı. Gençlik anılarının özlemiyle gidip geldiği belliydi; ayakları yalın olduğu için adımları ses çıkarmıyordu. Yalnız elindeki sopanın ucu belli aralıklarla tınlıyordu. İlhan Bey merakını gidermek için rehberle sordu:

- Bu kim, niçin merdivenin önünde gidip geliyor?

Rehber gülümsedi:

- Peygamberler diyarında bulunuyoruz. Burada akıllı da çok meczup da çok. Belki de bu meczuplar akıllılardan daha akıllıdır; bunu bilmiyoruz. Yıllardan beri onu burada görürüm. Sert adımlarla gidip gelir; omzundaki sopayı tüfek gibi indirir; hazır ola geçer; bazen omzuna koyar, sert adımlarla dolaşmaya başlar. Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nın sonlarında 401 yıl üç ay altı gün elinde tuttuğu Kudüs'ü bırakmak zorunda kalır. Bilindiği üzere ordular çekilirken yağmalamanın önüne geçmek için geride artçı bir bölük bırakırlar. Galipler asayiş görevini üstlenen yenik ordu askerine esir muamelesi yapmaz. Rivayet edilir ki bu meczup da artçı bölüğün-

den kalan bir asker.

- Selâmün aleyküm yiğit asker!

- Aleyküm selâm evlat!

- Mayan bizim topraktan belli; kim-sin, nerelisin? Burada ne yapıyorsun?

- 20. Kolordu, 36. Tabur, 8. Bölüm, 11.

Ağır Makineli Tüfek Takım Komutanı İğdirli Onbaşı Hasan'ım!

- Ne zamandan beri nöbettesin?

- 9 Aralık 1917 'de İngilizler, Kudüs'ü işgal ettiğinde biz de Kudüs'te artçı bölük olarak bırakıldık. O günden beri nöbetteyim.

- 21 Mayıs 1972 Cuma günündeyiz.

Daha bekleyecek misin?

- Taze kuvvetler gelip burayı teslim alıncaya kadar bekleyeceğim".

"Cevdet Paşa'nın Lâhiyaları" adlı eserde, büyük âlim Ahmed Cevdet Paşa, "Şam Müftüsü Mahmud Hamzavi Efendi'nin Âli Osman'ın Bekâsına Dair Risalesi" başlıklı layihasında şunları kaydeder:

"Sâdât-ı Hamzaviye'den sâbıkâ Şam-ı Şerif Müftüsü merhum ve mağfûrun leh Mahmud-ı Hamzavî Efendi'nin vefatından evvelce Devlet-i Osmaniye'nin âhiru'z zamana dek bekasına dair tefâsîr (tefsirler) ve ehâdis-i şerifeden ve e'izze-i kirâm hazerâtının keşf ü istihracâtından cem' ettiği edilleyi (delilleri) câmi' bir risâle te'lif ve onu *el-Burhân alâ Bekai Mülki Beni Osman ilâ Ahiri'z-zaman* deyü tesmiye (isimlendirmiş) etmiş ve vefatından sonra artık riyâ olmak ihtimali ber-teraf olduğundan Beyrut'da tab' etdirilmiş olduğu hâlde bu kere Ahmed İzzet Bey kulları dahi lisan-ı Osmanî'ye terceme etmekle bu tercemesi ve bir kıt'a arızası matviyyen (sarılı-dürülü) atebe-i ulyâ-yı hazret-i Hilâfet-penâhi'ye takdim kılındığı ma'rûzdur (arzedilir).

Bu risâle güzel bir eserdir. Fakat ona bir fıkra-i muhtasara (kısa) ilâve etmek isterim. Şöyle ki, Âl-i Osman'ın birinci halifesi olan Yavuz Sultan Selim Han hazretleri mahremâne musâhabet (sohbet) esnasında Arabistan fethine dair olan niyet-i hümayûnlarını musâhib-i Şehriyârîleri olan Kemal Paşazâde'ye açdıkda Kemal Paşazâde; "Sırasıdır, zira Cenab-ı Hak; *"Ve lekad keteb-nâ fi'z-Zeburi min ba'di'z-zikri enne'l-arza*

yerisühâ ibâdiye's-sâlihûn" (andolsun Tervat'tan sonra Zebur'da da: Yeryüzüne ancak sâlih kullarım vâris olacaktır" diye yazmış-tık- Enbiyâ 21/106) buyurmuştur. Zikir ise bi-hisâbi'l-hamel (astronomi hesabıyla) 920 adedine müsâvî olduğuna mebnî ondan sonra arz-ı Benî İsrâil'e ibâd-ı sâlihînin (salih kulların) vâris olacıklarına işaretdir ve şu asırda ibâd-ı sâlihîn Osmanlılardır" deyip onu Arabistan seferine teşvik etmiş ve bi-hisâbi'l-hamel 922 adedine müsâvî olan "feth-i memâlik alıp" tarihinde Sultan Selim Han hazretleri Çerâkise'ye (oradaki çerkezlere) galebe ile muzaffer olmuştur (1310-8 Temmuz 1893)". (s.302-303.)

Yeditepe Yayınları'na ait **"İmparatorluğun Yüzük Taşı II. Abdülhamid"** adlı eserde, Yaser Arafat zamanındaki Filistin-Ankara Büyükelçisi Fuat Yasin'le yapılmış bir röportaj var. Ondan manidar bir kısım da iktibas ediyoruz.

"Şerif Hüseyin gerçekten İngilizler tarafından mı kullanılıyordu, yoksa o kendini mi kullandırttırıyordu?"

Öncelikle Şerif Hüseyin'e izafeten söylenen "Araplardan başkası Müslüman değildir." sözü çok yanlışır. O; İslâm'ın bir tek millet, bir tek grup veya bir tek topluluğa ait bir din olmadığını bütün insanlığa ait olduğunu, sadece Türklerin, Arapların, sadece belli bir milletin dini olmadığını biliyor ve bunu da ifade ediyordu. Şerif Hüseyin'in böyle bir şey söylediğini zannetmiyorum. Hüseyin özellikle İngiltere Hükümeti tarafından, yani İngilizler tarafından kullanılan bir insandı. Kullanılmasının arkasında da şu yatıyor: Hüseyin Haşimilerin soyundan geldiği, yani şerif olduğu için, İslâm'ın başına geçirilecek bir insan olarak kullanıldı. Hatta bunun için İngilizler tarafından kendisine ödenek, maaş bağlandı. Kral da idareci, şerif de idareci idi ama Hüseyin bu idareciliğini bir maaşa, yani İngilizlerin verdiği para karşılığında yapan bir insan hâline gelmişti. Onu aynı zamanda Fransızlar da kullandılar ama, özellikle İngilizler Arap milliyetçiliğini ortaya attılar. Bu milliyetçiliği kullanarak bir ayırım yapmaya çalıştılar. Türklere karşı bu ayrımcılığı geliştirmeye çalıştılar. Özellikle 1915 yılında İngilizlerle Fransızlar kendi aralarında bir anlaş-

ma yaparak bölgeyi aralarında paylaştılar. Bu anlaşmaya göre, Lübnan, Suriye Fransızlara; bölgenin bir bölümü, Irak ve diğerleri İngilizlere hatta 1917'de kendi aralarında yaptıkları anlaşmalarla Filistin bölgesi de Yahudilere bir yerleşim bölgesi olarak verilecekti. İngilizlerle Fransızlar bu durumu bir deklarasyonla bütün dünyaya duyurdular. Özellikle şunu ifade etmek istiyorum ki, Osmanlı'nın çöküşü aslında Filistin trajedisini de başlatmış oldu.

Filistin halkı Sultan Abdülhamid'i nasıl tanıyor?

Filistin halkı Sultan Abdülhamid'i kesinlikle unutmadı. Onu, her zaman cesur ve yürekli bir insan olarak hatırlıyor. Özellikle de Filistin toprağını kendisine pazarlık yapmak için gelen Yahudilere, yani Teodor Herzl denilen kişiye satmayan, hatta bunun pazarlığı konusunda Dr. Herzl'in ne ödeyeceği kendisine sorulduğunda: "Atalarımız buraları kan dökerek elde etmişlerdir, bir santimini bile satmayız, ancak kanımızla suladığımız, kanımızla aldığımız bu toprakları tekrar kan dökerek alabilirsiniz." şeklinde cevap vermişti. Yani Yahudiler, kendilerine Filistin'den toprak satması konusunda Dr. Teodor Herzl aracılığıyla Abdülhamid'e 10 milyar doların üzerinde para teklif etmişlerdi. O günün şartlarında ekonomisi de iyi olmayan bir devlet için bu müthiş bir paraydı. Fakat Abdülhamid bu parayı elinin tersiyle itmiştir. Bunu Filistinliler biliyorlar. (S.108-109)

İlber Ortaylı Hoca'mızın 8 Aralık 2024 tarihli Hürriyet gazetesinde Yayınlanan **"Haleb"** başlıklı yazısından bir kısa iktibas:

ORADA YOK OLAN ŞEY HERKEŞİN ORTAK MİRASI

"1967'de ise İsrail Savaşı çıktı. Bu renkli, antika dünya mahvoldu. O günkü Haleb'i, 10 yıl sonra, 1976'da tekrar ziyaret ettiğimde yine aynı güzelliğiyle gördüm. Ancak bugün aynı Haleb'i görebileceğimi sanmıyorum. Oysa Haleb, Türkiye tarihi ve Orta Doğu için her zaman çok önemli bir merkez olmuştur.

Haleb ve Şam'la ilgili açık konuşmak gerekirse, ilk ziyaretimden sonra geçen 20 yıl boyunca bu şehirlerin korunmuş

olmasına hayran kalmıştım. Fakat Arap dünyasında hiçbir şeyin devamlılığına ve sağlamlığına güvenemezsiniz. Bugün bu şehirleri harap hâle getiren de yine aynı yönetimdir. Ancak yok olan şey sadece şehirlerin yapıları değil; bin yıl boyunca orada yaşayan herkesin ortak mirası ve geçmişıdır.

Rusya'nın Suriye'deki tutumu, bırakın bugünkü dünyanın gereklerine uygun olmayı, 19. yüzyıl Çarlık Rusyası'nın Şark'taki yönetim ve koruma anlayışına bile benzemiyor. Amerikalılardan ise zaten Ortadoğu'yu anlamalarını veya korumalarını beklemek mümkün değil”.

Orta Doğu ülkeleri mütehasısı Prof. Zekeriya Kurşun Hoca'nın, Yenişafak Gazetesi'nde, 30 Kasım 2020 tarihli **“Türkiye-Katar ilişkileri”** başlıklı yazısı var. Buradan bazı iktibaslar yapmak istiyoruz.

Türkiye-Katar ilişkilerini bugün gelen bu noktadan anlamaya çalışmak gerekmektedir. Bugüne kadar yazdığım yazılarda, yaptığım konuşma ve verdiğim konferanslarda; Türkiye'nin tarihi derinliğinin üç sacayağının olduğunu anlattım. Ve hangi şartlarda olursa olsun, Türkiye'nin bu noktalarda varlık göstermesi gerektiğini de iddia ettim.

Bu noktalar, Basra Körfezi, Libya ve Yemen'dir. Türkiye, 2017'den sonra isterseniz tarihi ilişkilerden dolayı, isterseniz çevresinden hissettiği tehditten dolayı olduğunu söyleyin- Katar ile kurulan ilişkilerle üç sacayağından birincisine yerleşmiştir. Nitekim yakın gelecekte meydana gelecek gelişmeler ile bu varlığını daha da pekiştirecek ve bölge güvenliğinde vazgeçilmez yegâne ülke olacaktır. Libya ile yapılan Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşması ve Hafter'e karşı Libya halkının yanında durulması sacayaklarından ikincisinin de tahkim edilme yolunda olduğunu göstermektedir. Suudi Arabistan'ın Türkiye ile geliştireceği ilişkiler ile Yemen meselesinde önemli bir dönüşüm sağlanacak ve üçüncü sacayağı da tamir edilecektir.

“Anadolu'nun fethinden sonra İslam dünyasının siyasal eksenı Fırat ve Dicle nehirlerinin güzergahı olacak ve bu mih-

ver ve hinterlandı bütün Müslümanları bir güvenlik şemsiyesi altında tutacaktır. Bu mihverin sarsıntı geçirdiği, dış tehditlere açık hale geldiği bütün zaman dilimlerinde İslam dünyasının bütünlüğünün bozulduğu ve üç kutsal şehrin de tehdit altına girdiği kolayca müşahade edilmektedir.

Osmanlılar, kuruluş yıllarında batıya doğru yayılarak, güçlü bir devlet oluşturup zirveye ulaştıklarında; Selçuklulardan devraldıkları mirası yani Kuzey-Güney mihverinin bütünlüğünü sağlamaya yönelmişlerdi. Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman'ın girişimi ile tamamlanan bu misyon, yeniden Fırat ve Dicle'yi merkeze oturatarak asırlar sürecektir olan Osmanlı barışını kurmuştu.”

“Osmanlı Devleti'nin tarihe karışmasıyla Müslüman dünyasının jeopolitiğinin ana mihveri tartışmaya açılmıştır. Bu çerçevede de şunları söylemiştim:

Müslüman dünyasını parçalayan ve birbirine düşüren çatışmaların temel sebebi son yüzyıldır bütünlüğünü kaybetmiş olan bu mihverin bugün yok olmasıdır. Türkiye'nin gittikçe bağımsızlaşan politikalarıyla bu eksende itibarını arttırması ve Müslüman dünyası jeopolitiğini restore etme ihtimali, dikkatleri yeniden bu coğrafyaya yoğunlaştırmıştır. Bu yüzden başta Türkiye olmak üzere bölge unsurları yeni bir strateji geliştirmek ve bu parçalı yapıları birlikte -en azından koordinasyon içerisinde- hareket edebilecek duruma getirmek zorundadır.”

Filistin- Gazze uzun yıllar Anadolu'nun öz kardeşi, İstanbul'un mülhakatu olmuş. Gazze'den çok âlim yetişmiş. Bunlardan birisi de Niyazi Mısıri hulefasından Bursa'da medfun Abdullatif Gazzî-i Mısıri hazretleridir.

Mustafa Kara Hoca'mızın, Bursa ile gönül irtibatı olan 40 zâtı anlattığı ve Yıldırım Belediyesi'nce yayınlanan **“Bursa'da Kırklar Meclisi”** adlı güzel bir kitabı var. Bu kırklardan birisi de Bursa'da Gazze'li bir derviş Ahmed-i Gazzî bölümünden iktibaslar yapalım.

“Evliya Çelebi 1649 yılında Gazze'yi ziyaret ettiği zaman 38 yaşında idi. Doğu

Akdeniz'in en işlek liman şehirlerinden biri olan Gazze için Evliya Çelebi, "mamur ve abadân" sıfatlarını kullandıktan sonra bağ ve bahçelerinin yanında Ulu camiine de vurgu yapmıştı.

Mamur ve abadan olan bu şehrin bugünkü durumunu ne siz sorun ne ben anlatabayım!

Gazzeli Ahmed gençlik yıllarında ilim adamlarına ilgi duydu ve en yakın ilim merkezine, Kahire'ye gitti. Medrese ilimlerini tahsil etti. İlmi mahfillerdeki tartışmalara katıldı. Fakat tatmin olmadı. Başka ses ve fikirler aramaya başladı. Osmanlı ülkesinin başka şehirlerine başka payitahtlarına gidip, o beldelerin medreselerinde teneffüs edilen havayı tanıma ve anlamının peşine düştü.

Ahmed Gazzî'nin arayışları uzun yıllar devam etti. Medrese mensuplarının bazı tasavvufi anlayış ve geleneklere olan "neyzen bakışı" onu da etkilemişti. O yıllarda sürgün olarak Limni'de bulunan Niyazi-i Mısri ile ilgili birçok şey duyuyor ve için için de kızılıyordu. 14 yıl bu minval üzere geldi, geçti. Bir gün bu şehir bir haberle çalkalanmaya başladı: "Niyazi-i Mısri Hazretleri geliyor". Toplumdaki dalgalanma onun da dikkatini çekti. Büyük bir kalabalığın tekbirlerle karşıladığı Niyazi-i Mısri Ulu caminin kible tarafında bulunan dergahına doğru yol alıyordu. Gazzî de kendini tutamadı ve kalabalığa doğru yöneldi. Bir ara Mısri ile göz göze geldi ve yıllar önce mana âleminde gördüğü şahısla bir arada olduğunu anladı ve o an her şey değişmeye başladı.

Yadigâr-ı Şemsi sahibi ve Mısri dergâhının son şeyhi Mehmet Şemseddin Efendi'nin ifadesiyle "yağı fitili hazırlanmış kandil gibi, bir kibrite ihtiyaç olduğundan" müderris Gazzî'nin hayatına artık yeni bir pencere açılmıştır. Mısri'nin rehberliğinde 40 günde seyr u sülûkunu tamamlamış, daha önce ders verdiği Ulu Cami'de 1104/1692 yılının Ramazan ayında hilafet töreni yapılmış ve Mısri tarikatının şeyhi olmuştur.

Uzun yıllar bu dergâhta hizmet veren gerek Buhara Bursa Bosna hattının gerekse

Kahire, Konya, Kosova güzergâhının yolcularına ışık tutan Ahmed-i Gazzî 6 Şevval 1150 /27 Ocak / 1738 tarihinde alem-i cemale intikal etmiş ve dergâhının haziresine sırlanmıştır. Ne yazık ki bu hazire yok edildiği için mezarla ilgili bilgilere sahip değiliz. Pek çok dostu vefatına tarih düşürmüştür". (s.86-87-88)

Hüseyin Vassâf'ın onun için yazdığı âşıkâne- âlîmane gazeli de buraya dercedelim. Rahmetle anılmalarına vesile olsun.

Bursa'da medfûn meşâyih-i kirâmdan Abdüllatif Gazzî-i Mısri Hazretlerine:

Hazret-i Abdullatîf'dir şârih-i Ümmül-Kitâb
Mazhar-ı sırr-ı velâyet olduğu bî-irtiyâb

Öyle bir zât-ı mekârim-perverin ahvâlini
Arz için cildler dolar kâfi değildir bir kitâb

Bâ-husûs ilm-i Hadîs'de kudreti bâlâ idi
İlm-i Tefsîr'de dahi ol nisbet üzre bil savâb

Menba-ı ilm ü hikemdir bunca âsârı delil
Gâfil olma bir oku âsârını ol hisse-yâb

Gaflet izhâr eyleyip hürmetsiz olma kabrine
Bir vücûd-ı âliye ârâm-gehdîr bâ-nikâb

Öyle bir sahib-kerâmetdir ki ol Abdullatîf
Çeşme-i irfândan nûş etmiş olmuş neşe-yâb

Âlim ü fâzıl u âmil mürşid-i kâmilidir o
Böyle bir zâtı ziyâretle olursun feyz-yâb

Arz-ı ta'zîmât eder Vassâf-ı âşık cân ile
Kabrini zâir olup feyz ile oldu kâm-yâb

Muteber eser ve makalelerden yapılan iktibaslardan meydana gelen bu yazı, Türkiye'nin Kudüs, Filistin, Gazze dahil İslam âlemiyle derin bağlarını aşıkâr kılmaktadır.

Gazze, Filistin, Kudüs bugünlerde yeryüzünün en büyük zulümlerinden birine maruz kalmaktadır. Bu zulme en kuvvetli itiraz yine Türkiye'dendir. Selahaddin Eyyubi'nin, Sultan Selimi Evvel'in hayrül halefleri olan millet ve devletimiz, bu zulmü def ü bertaraf etmede öncülük etmelidir. Bu insan olmanın; vicdan, irfan ve gönülden haberdar olmanın icabıdır.

"İnsana sadâkat yaraşır görse de ikrah / Yardımcısıdır doğruların Hazreti Allah"

| CEMAL AYDIN

Garaudy Filistin’de Huzur Olsun İstemişti

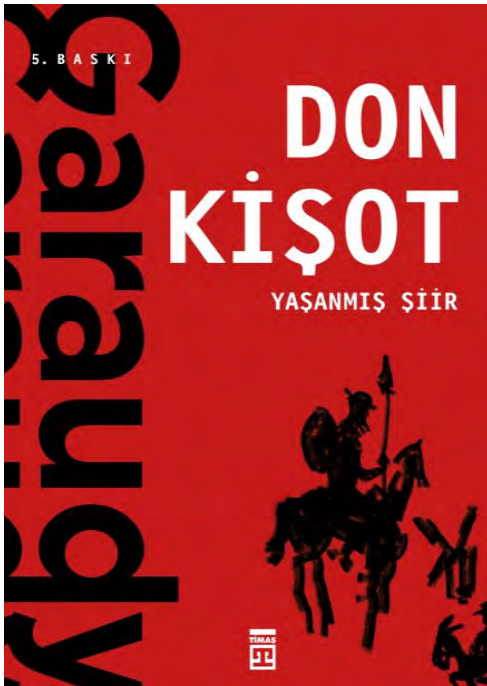
Kaleme aldığı her eser en az 500 bin, çoğu zaman 1 milyondan fazla satan, kitapları sık sık baskı yapan, 50’yi aşkın dile çevrilen ve sadece Fransa’da değil, dünyanın sayısız ülkesinde de tanınan, bilinen ve hayran olunan Roger Garaudy (Roje Garodi) gerçek anlamda bir insanlık dervişiydi.

Bu konuda sadece şunu belirtmemiz, onun nasıl bir insanlık dervışı olduğunu ispata yeter: Garaudy’ye göre, dünyanın herhangi bir ülkesinin en ücra köyünde şu veya bu dalda Nobel Ödülü alabilecek yetenekteki bir çocuk, yoksul-

luk yüzünden okuyamaz da heba olup giderse, bunun suçlusu, sadece o köy, o kasaba, o şehir, o ülke değil, bütün bir insanlık âleimidir. Allah’ın yeryüzüne kulları için serpiştirdiği zenginliği paylaşmaktan kaçınanlardır o suçlular! Mal varlığına mal eklemekten başka bir şey düşünmeyen herkes ve en başta da dünya servetinin yüzde 80’ine sahip olan kimselerdir.

Garaudy, 1933’lü yıllarda, insanların açlıktan kıvrandığı, bebekli annelerin memelerinin kuruduğu bir dönemde Hollanda’da sırf “et, süt ve yoğurt fiyatları düşmesin” diye iki yüz bin sağmal ineğin boğazlandığını gazetelerden okuyunca çılgına döner. Tam bu sırada ırkçı Hitler’in ve ırkçı Mussolini’nin de başka ülkelere karşı saldırıya geçmeleri, onun o çılgınlığına âdeta tuz biber eker. Henüz yirmi yaşındadır. Üniversitede felsefe bölümünde okumaktadır. Bütün bunları görünce, hayatını insanlığın kurtuluşuna adamaya ve Don Kişot olmaya karar verir.

Garaudy’ye göre Don Kişot gülünüp geçilecek bir soytarı değil, tam aksine insanları Hakk’a, hakikate, insan olmaya, insanların acısını yüreğinde hissetmeye ve insanları gafletten uyanmaya çağıran, hem de bu çağırışı gırtlığını patlatırcasına yapan bir ermiş, bir derviş, bir velidir. Garaudy, *Don Kişot, Yaşanmış Şiir* kitabında şöyle der: “Don Kişot, Jül Sesar’dan da, Napolyon’dan da daha gerçektir. Onlar sadece tarih kitaplarında

varlar. Don Kişot ise, sanki sahte gerçeğe meydan okurcasına, hayatımızda hep yaşar ve her an yeniden doğar. Benim üstadım Don Kişot'tur. Yirmi yaşından itibaren kendime rehber edindim onu. İdealin gerçekten daha doğru olduğuna inanan o Don Kişot'u. Hiçbir fırtınanın baş eğdiremediği o kahramanı... Haklı bir davaya inanmışsanız, bedeli ne olursa olsun, onun uğrunda sonuna kadar mücadele etmelisiniz... Benim açımdan dünyanın en büyük günahı, umutsuzluğa kapılmaktır. İman sahibi olmak ise, fırtına ve kasırgalara rağmen sabaha ereceğinize ve günle buluşacağınıza inanmaktır."

Devlet başkanlarının kendisiyle görüşmek istediği, yayın kuruluşlarının peşinden koştuğu, özü sözü bir, her doğuruyu her yerde hiç çekinip korkmadan söyleyen, hakkı ve hakikati savunmada tam bir Don Kişot olan Garaudy 1982 yılında Müslüman olunca Müslüman kardeşlerine yardımcı olabilmek için Filistin'e gitti. İlk önce Filistinli Müslümanların lideri Yaser Arafat ve Filistinli Hristiyanların lideri Corc Habaş ile görüştü. Yahudilerle ortak bir devlet konusunda görüşlerini aldı. Her iki Filistinli lider de kendisine şöyle dediler: "Burada gayri meşru bir çocuk olarak İsrail diye bir devlet doğdu. Biz gayri meşru doğdu diye o çocuğu öldürmek istemiyoruz, barış içinde yaşamak istiyoruz."

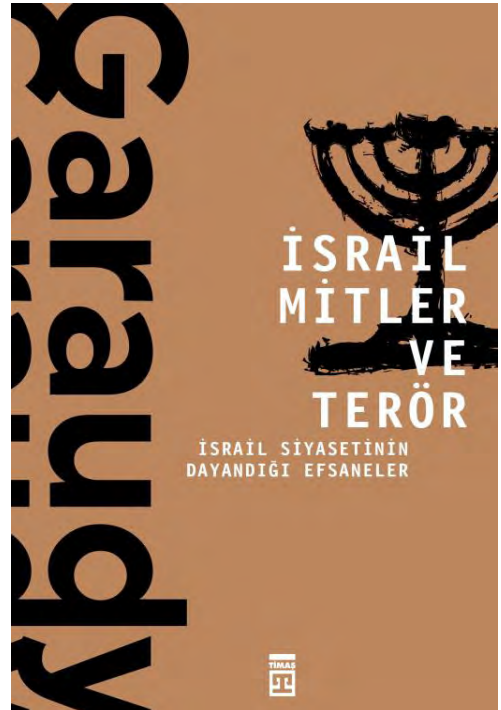
Onların ardından İsrailli yetkililerle, yani cumhurbaşkanı, başbakan ve dışişleri bakanı ile görüştü. Garaudy dünya çapında ünlü bir düşünür ve çok değerli bir adam olduğu için İsrailli yetkililer kendisine hep saygı gösterdiler.

Garaudy Filistinli liderlerin sevgisini, İsrail devlet yetkililerinin saygısını görünce Filistin'de barış ve huzuru ger-

çekleştirebileceği kanaatine vardı. Bu kanaatle barış müzakerelerini sağlıklı yürütebilmek ve kısa zamanda sonuçlandırabilmek için tam altı ay boyunca Paris ile Tel Aviv arasında mekik dokudu.

Altı ayın sonunda gördü ki Filistinli yetkililer gerçekten barış istiyorlar ve bu konuda samimiler, İsraillilerin ise barışa falan hiç niyetleri yok, sadece kendisini oyalayıp zaman kazanmaya ve bildiklerini okumaya bakıyorlar!

Garaudy İsraillilerin bu sahtekârlığını, bu iki yüzlülüğünü anlayınca, Siyonistlerin gerçek çehresini herkese göstermek, Batı dünyası ile İslâm âlemi başta olmak üzere bütün cihanı uyarmak maksadıyla bir eser kaleme aldı. Uzun emek harcadığı, belgelerle desteklediği, büyük boy 400 sayfalık bu eser *İlâhî Mesajlar Toprağı Filistin* idi. Garaudy ismini taşıdığı için çok satılacağından emin

olunan kitap 500 bin adet basılarak piyasaya verildi. Çok ilgi gördü ve çok sattı, fakat kitabı okuyan Siyonistler kendi aleyhlerinde olduğunu görünce aradan daha bir hafta geçmeden eseri bütün satış noktalarından toplayıp imha ettiler.

Siyonistlerin bu tutumuna öfkelenen Garaudy, *İsrail Sorunu* adıyla yeni bir eser yayınladı. Hemen harekete geçen Siyonistler bu eseri de toplayıp imha ettikleri gibi yayınevini de iflas ettirdiler.

İki kitabının imhasından dolayı iyice çileden çıkan Garaudy, *İsrail, Mitler ve Terör* kitabını yazdı. Fakat yayınlamak bir yayınevi bulamadı. Kitapları Fransa'nın en ünlü ve en saygın yayınevlerince yayınlanan Garaudy'nin bu kitabını hiçbir yayınevi basmaya cesaret edemedi. Çünkü Siyonistler tek tek bütün yayınevlerini dolaşmış ve "Garaudy'nin eski veya yeni herhangi bir eserini basarsanız, size ABD ve İngiltere başta olmak üzere hiçbir yabancı ülke kitabının yayın haklarını verdimiz!" tehdidinde bulunmuşlar.

Garaudy korkusuz bir yiğit, İkinci Dünya Savaşı sırasında cepheye gösterdiği kahramanlıklardan dolayı devlet madalyası almış biri, gerçek bir Don Kişot olduğu için *İsrail, Mitler ve Terör*'ü kendi adına yayınladı ve bu eser el altından çok sattı. Bunu gören Siyonistler kendisini mahkemeye verdiler, kitabı yasaklattırdılar ve yazarını mahkûm ettirdiler (yaşından dolayı mahkûmiyet para cezasına çevrildi).

Bu son eseriyle Garaudy, Siyonistlerin ipliğini artık bütünüyle pazara çıkardı. Bütün yalanlarını dolanlarını, her türlü iddia ve iftiralarını reddedilmez bir şekilde çürüttü.

Garaudy bu eserinde hiçbir eserin de yapmadığı bir şey yaptı. Kaynakları

gösterirken daha önceki kitaplarında sayfa altına numara sırasıyla veya yıldızla dipnot koyarken bu kitabında hemen hemen her paragrafın altına *Kaynak:* diyerek kitap veya makalenin ismini verdi. Verdi ki belgeyi okuyucu görsün ve hakikati bilsin!

İlâhî Mesajlar Toprağı Filistin ve *İsrail Sorunu* kitaplarında Siyonist tezleri ilmi bir metotla açıklayıp çürütürken *İsrail, Mitler ve Terör* kitabında geniş kesimlerin rahatlıkla anlayacağı bir lisanndan, Siyonistleri de sus pus ettirecek bir dilden seslendi. Böylece, bu eseriyle Roger Garaudy, Siyonistlerin kirli çamaşırlarını, iğrençliklerini, iftiralarını, hile ve yalanlarını bütün dünyanın gözü önüne dökmüş, apaçık sergilemiş oldu.

En başta, "6 milyon Yahudi Hitler tarafından öldürüldü" iddiasının asılsız bir yalan olduğunu ispat etti. "Tek bir Yahudi bile haksız yere öldürülse, benim

nazarımda bu tam bir insanlık suçudur! Fakat sizler rakamları bile iki katına çıkararak insanlığı kendinize acındırıp Filistinlilere Hitler'in size yaptığı zulümden bin betelerini çok uzun zamandır yapmaktasınız!" diye haykırdı. O sayının da 6 milyon değil, en fazla 3 milyon olduğunu delilleriyle belgeledi.

Siyonistlerin, Yahudilerin "gaz odalarında" zehirlenip öldürdükleri şeklindeki iddiasını da belgeler sunarak ve şöyle diyerek çürüttü: "Öyle zehirli gazların kullanıldığı odalar olsaydı, oradan sızan gazlar çevrelerindeki insanları da öldürürdü, bunu ben değil kimyacılar söylüyor!"

Öte yandan, Siyonistler egzoz dumanı verilerek öldürülen 10 bin kamyonun varlığından bahsetmiş ve propagandasını yapmışlardı. Garaudy bu kitabında Siyonistlere sordu: "Bahsettiğiniz 10 bin kamyonun şoförlerinden bir tanesini gösterin, bir tane olsun şoför muavini gösterin! Gösteremezsiniz, çünkü yalan!"

Aynı kitapta şunu haykırdı ve insanlığı Siyonistlere karşı uyanık olmaya çağırdı: "Siz Siyonistler, bizler öldürüldük! Bizler fırınlarda yakıldık! 6 milyon Yahudi katledildi gibi yalanlarla insanların duygularını sömürerek, kendinize acındırarak, kendinizi mağdur ve mazlum halk olarak takdim ederek hem Almanya gibi ülkelerden bitmez tükenmez tazminat alıyor, hem de Filistin halkına karşı yaptığınız acımasız zulmü haklı göstermeye çalışıyorsunuz! Dahası, siz Siyonistlerin yüzde 99'unuz Allah'a inanmadığı ve yüzde 1'iniz de agnostik olduğu hâlde, inanmadığınız Allah'ın size vaat ettiği toprakları zorla ve kan dökerek ele geçirmeye çalışıyorsunuz!"

Garaudy söylemesi gereken her

şeyi söyledi ve İsrail'in Nil'den Fırat'a, Türkiye'den de Nevşehir'e kadar bütün topraklara sahip olmaya çalıştığını açık ve net olarak yazdı. Müslümanların bir an evvel kendilerine gelerek gerekli tedbirleri almalarını açık açık dile getirdi.

Maalesef zamanında, yani bundan 30 yıl kadar önce kendisine hiç kulak asan olmadı, gerekli tedbirler alınmadı, o yüzden de bizler bu acı günleri gördük ve görmekteyiz.

Garaudy'ye göre Kudüs denilince akla Kubbetüssahra gelir:

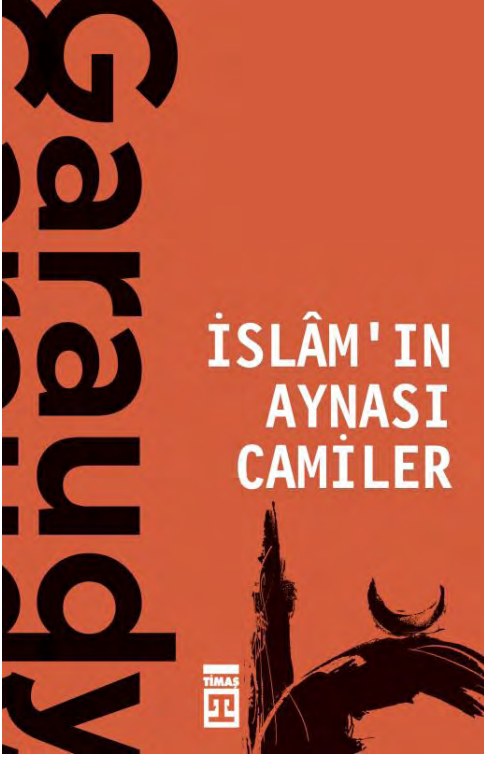
"İlk İslâm şaheseri Kubbetüssahra, gerçekte 687 yılında, Hz. Peygamber'in vefatından yarım asır sonra inşa edildi. Derûnî ve ruhî anlamını yakalamak için, bu âbideyi dikkatle 'okursak', esas itibarıyla Kur'ân imanının ifadesi olan 'İslâm sanatı'nın asıl temasını kendisinde tohum olarak taşıdığını görürüz.

Bu 'sanat', ancak o iman gereklere hareketle anlaşılabilir ve açıklanabilir.

Kubbetüssahra, işte bu sanatın ilk parlak örneğini verir: Yükseltildiği sit alanının kendisi, binanın yapısı, boyutları ve ölçüleri, onu saran şekiller, onu canlandıran renkler, iç mekânının senfonisi kadar dış silüeti, evet, hepsi de kaynağını, inşasına ilham veren imandan alır.

Dışarıdan hareketle, şu unsurun veya şu mimarî tekniğin, şu süsleme motifinin, şu düzenlemenin matematik âhenginin Bizans, Suriye, Pers, Helen ve Roma kaynaklarına dayandığını arayıp bulmak kolaydır, ama boşunadır.

Bütün bunlar doğrudur da. Nitekim tarihçiler, sanat tenkitçileri, mimarlar bu

araştırma ve incelemeyi çok iyi ve çok da yararlı bir şekilde yaptılar. Bu yapının ortaya çıkmasına katkıda bulunan mimarların, sanatçıların, mozaik ustalarının, bu yeni 'Arap İmparatorluğu'nun bütün bölgelerinden geldiklerini ve buraya tüm tekniklerini ve hatta çalışma üsluplarını getirdiklerini ortaya da koydular.

Fakat bu gözlemlerle yetinip kalmak ve içeriden hareket etmemek, yani bu yeni sentezin, onun sayesinde gerçekleştiği o asıl ruhtan yola çıkmamak, önemli olanı ihmal etmek olur. Önemli olansa, bu bütüne yön veren ilkedir, yani oradan buradan yaptığı alıntıları değiştirerek, o zamana kadar görülmedik bir bütünün içinde onlara yepyeni bir hayat kazandırabilmesi ve böylece de yenileş-

tirdiği ve lisanını kullandığı kültürlerin çeşitliliği içinde biricik olan imanı dilendirebilmesidir.

Peygamber Hz. Muhammed hiçbir zaman yeni bir din getirdiğini iddia etmedi, aksine o bütün insanları, ilk insanın uyanışıyla çağdaş olan ve Hz. İbrahim'in kurbanı, yani Allah'ın davetine kayıtsız şartsız cevap vermesiyle örnek alınacak modelini verdiği o ilk dine çağırıldığını hatırlattı.

Şu hâlde, İslâm sanatının kalkış noktasının; İbrahimî geleneğin, yani Yahudi, Hristiyan ve Müslümanların geleneğinin manevî hayatının kalkış noktasıyla Kudüs'te örtüşmesi, asla tarihin bir rastlantısı veya bir despotun kaprisleri olarak görülemez. Yahudi ve Hristiyan geleneğine göre, Hz. İbrahim'in kurban yeri, Hz. İsa'nın kıyam edip ardından şehit edildiği ve Kur'an'a göre, Hz. Peygamber'in, Dante'nin 'İlâhî Komedyası'ndan altı asır önce, ilâhî düzeni seyretmek için arzdan semâya yükseldiği kayanın bulunduğu mekândır Kudüs.

Böylece Kubbetüssahra Yahudi, Hristiyan, Müslüman, İbrahimî inancın birlik ve devamlılığının sembolü olmuştur.

Önce, Yahudi ve Hristiyan geleneğine göre Hz. İbrahim'in kurban ibadetinin gerçekleştiği ve Peygamber Hz. Muhammed'in göğe yükseldiği kaya. İnsanoğlunun kendi aşkın boyutunun bilincine vardığı yer.

Âbidenin doğuşu bu kayayla başlar...

Kur'an'da, müminlerin cennete girecekleri ve orada ebediyen kalacakları belirtilir. Kubbetüssahra gibi bir yerin muhteşem atmosferi, uzaktan uzağa işte o cenneti muştular.¹

1 Roger Garaudy, *İslâm'ın Aynası Camiler*, Türkçesi: Cemal Aydın, Timaş Yayınları, İstanbul 2019.

Oryantalizm ve Filistin

Filistinlilerin mücadelesi, sadece bir toprak mücadelesi değil; aynı zamanda tarih, kimlik, özgürlük, varoluş ve algı mücadelesidir. Bu mücadelede Siyonizm'i ve İsrail'i destekleyen Batı'nın Filistin'e yönelik yaklaşımı, çoğu zaman oryantalist kodlarla şekillenmiştir. Bu olguyu biraz genişçe ele almak faydalı olacaktır.

Müslümanların ilk kiblesi olan Mescid-i Aksâ, Mirac hadisesinin önemli bir boyutu olarak Kudüs ve çevresi, insanlığın, özellikle de Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanlar için sembol mekânlarındandır. Kudüs ve çevresi, Müslümanlar özelinde hayati derecede önemli, adı gibi kutsal, mukaddes, pak, temiz, mübarek ve bereketli bir coğrafyadır. Kudüs ve çevresi, inanç esaslarının temel bir unsuru olan bütün peygamberlere imana bağlı olarak (Bakara 2/285) Müslümanlar için itikadî, toplumsal, tarihî, peygamberî, siyasî, kültürel ve stratejik bir ehemmiyete ve anlama sahiptir. Buna ek olarak Kur'an ve hadislerde İsrâ ve Mirac ile bağlantılı bir şekilde doğrudan önemine işaret edilmesine bağlı olarak (İsrâ 17/1; Bakara 2/142-146 vd.; Yunus 10/93; Maide 5/21; Buharî; Müslim vd.) önemli ve anlamlıdır. Ayrıca gerek Hz. Muhammed (sav) ve Ashabının ilk kiblesinin Mescid-i Aksâ olmasına (Bakara 2/142-146) ve gerekse tarihî olarak Müslümanların toprakları hâline gelmesine bağlı olarak da çok önemlidir. Kudüs topraklarının İslam ve Müslümanlar açısından önemini kavramak için onun bütün bu boyutlarını dikkate almak lazımdır.

Sembol Beyt-i Makdis toprakları, Kudüs'ün ifade ettiği anlam düşünülrse, selam, barış ve esenlik ülkesidir. Fakat Beyt-i Makdis'te, Filistin topraklarında, Gazze'de Siyonizm'in, İsrail'in hakimiyet kurmaya başlamasıyla birlikte barış, selam, esenlik ve bereketin yerini çatışma, şiddet, savaş, zulüm, bereketsizlik almıştır. Müslümanlar, neredeyse yüz yıldır Siyonist İsrail'in terörizm, katliam ve soykırımına maruz kalmaktadır. 7 Ekim 2023 tarihinden itibaren Filistin'de yaşanan zulüm, işgal ve yok etme politikası, derinleştirilerek devam ettirilmiştir.

Filistin'de Müslümanlara uzun süredir reva görülen şiddet, zulüm, esaret, katliam ve soykırımın İsrail ve onu destekleyenler katında meşruiyet kazanmasında, oryantalizmin azımsanamayacak ölçüde payı bulunmaktadır. Oryantalizmin söz konusu payının doğru anlaşılması, Filistin'deki durumun doğru anlaşılmasına katkı yapacaktır.

İsrail, Filistin topraklarında ve Kudüs ile çevresinde güç politikasıyla, şiddet sarmalı ve siyasetiyle, uluslararası ilişkilerde izlediği korku stratejisiyle korkuyu, varlığının teminatı ve Müslümanlara istediğini yapma ve yaptırma aracı olarak devreye sokmaktadır. Siyonist ve terörist İsrail, korku politikası ve stratejisiyle Filistinli Müslümanları korkunç düşmanlar olarak konumlandırmak suretiyle aynı zamanda İsrail ve diasporadaki Yahudileri de korkuya muhatap kılmaktadır. Gerçekten de Kudüs ve çevresinde

İsrail'in izlediği şiddet, zulüm ve katliam politikasıyla büyük bir korku imparatorluğu hüküm sürmektedir. İsrail devleti, onu destekleyen güçler ve Siyonistler, İsrail'de ve dünyada emellerine erişebilmek için özellikle Müslümanlara karşı dinî ve stratejik anlamda planlı bir şiddet siyaseti izlemektedir. Söz konusu unsurlar, Müslümanları o coğrafyada söz sahibi kılmamak için teo-jeostratejik olarak şiddeti ve buna bağlı olarak da korkuyu egemen kılmaya çalışmaktadırlar.

İsrail'in üretip sanayileştirerek pazara sunduğu İslamofobi, Kudüs ve çevresinde korku egemenliğini derinleştirmektedir. Bu İslamofobi, İslam'a ve Müslümanlara karşıtlığı ve düşmanlığı beslemektedir. Müslümanlar ve insanlık için bir kötülük problemi olarak İslamofobi, Filistin topraklarında patolojik bir durum olup esasen sadece Müslümanlar için değil, İslamofobiye üreten ve üretmeyen Yahudiler için de tam bir travma yaratmaktadır. İsrail'de İslamofobi, Bazı Yahudi birey ve gruplarla Siyonistlerin Müslümanlara karşı şiddet uygulamasına girişmelerini intaç etmektedir. İsrail, izlediği siyasetle de bunu teyit etmekte, genişleterek büyötmektedir. Müslümanlara karşı planlı ve programlı olarak sürekli çatışma ve savaş hâlini canlı tutmaya çalışmaktadır.

İsrail'in Müslümanlara yönelik ötekileştirmeye, ayrımcılığa, şiddete, katliama ve soykırıma dayalı tutumunda, bu tutumun meşruiyet kazanmasında oryantalizmin ciddi anlamda zihinsel, entelektüel ve akademik katkıları bulunmaktadır. Oryantalistler; dil, söylem, üslup ve yaklaşım tarzlarıyla İsrail'in Filistin topraklarındaki varlığını ve yapıp etmelerini meşrulaştırmaktadır. Filis-

tinlilerin İsrail esaretinin, zulmünün ve katliamlarının altında varlık mücadelesi verirken İsrail'i destekleyen Batı, İsrail'i destekleme politikasında oryantalist bir bakışa dayanmaktadır.

Oryantalizm, ortaya koyduğu İslamofobi, İsrail, Filistin ve benzeri konulardaki birikimiyle İsrail'in varlığını ve yaptıklarını haklılaştırmaktadır. Oryantalizmin İslam'ın ilk yayıldığı yıllardan 17. yüzyıla ve oradan da bugüne kadar devam eden bir hareket olduğu söylenebilir. Oryantalizm, Batılılar, özellikle de Batı Avrupalılar tarafından başlatılan bir politika, düşünce, bilim ve perspektif hareketidir. Batılılar, önceleri Doğu'ya dair merak ve tanıma saikiyle, daha sonraları ise tanımlama ve sömürme güdüsüyle çeşitli düzlemlerde Doğu çalışmaları yapmış ve yapmaya devam etmektedirler. Oryantalistler, çalışmalarında Doğu'yu tanımlamakta, betimlemekte, keşfetmekte, öğretmekte ve bu tanımlama, betimleme, keşfetme ve öğretme üzerinden yönetmekte ve yönlendirmektedir.

Oryantalizm, namı diğerle şarkiyatçılık veya Doğu bilimcilik, Batı'nın Doğu, bilhassa İslam düşüncesi, bilimi, bilgisi ve imajına işaret etmektedir. Edward Said'in yaklaşımıyla Avrupa'nın Doğu fikridir. Oryantalizm, genel anlamda Doğu hakkındaki araştırma, yazı, söylev, söylem ve faaliyetler bütünüünü ifade eder. Bu manada oryantalizm farklı ulus mensubu bilim adamlarınca kurulan uluslararası bir disiplin olarak görülebilir. Bu çerçeveye bağlantılı olarak oryantalizme, Batılıların genelde Doğu özelde İslam ve Müslüman imajını belirleyen Doğu hakkındaki akademik, ontolojik, epistemolojik, dinsel, tarihsel, dil-

bilimsel, kültürel, ekonomik, sosyolojik, etnolojik, antropolojik, ideolojik ve politik yaklaşımlar bütünü denilebilir. Oryantalizmin Doğu'yu ve özelde İslam'ı ve Müslümanları hem tanıma boyutu olduğundan hem de sömürmek amacıyla tanımlama ve kendi istediği gibi inşa etme boyutu olduğundan, ama ikincisinin daha çok olduğundan söz edilebilir.

Edward Said'in meşhur *Orientalism*'inde ele alındığı biçimiyle oryantalizm, üç farklı ama birbirlerini tamamlayıcı anlamda kullanılmaktadır: Öncelikle Doğu araştırmalarını, yani oryantal toplum ve kültürlerin araştırılmasıyla ilgilenen Batılı üniversitelere özgü, bir kurum, disiplin ve faaliyetler setini tanımlayan akademik çalışmalar; ikinci olarak Doğu denilen şey ile Batı denilen şey arasında köklü bir ayırım oluşturan özel bir epistemoloji ve ontolojiye dayalı bir düşünce biçimi ve son olarak tasvir etmek ve denetlemek amaçlı, Doğu ile uğraşacak tüzel bir kurumlaşma. Esasen Batı-Doğu ilişkileri etrafında bir tanım yapmak gerekirse, oryantalizm Doğu'yu işaretleyerek Batı'yı merkez hâline getiren bir ötekileştirme ameliyesi olarak anlaşılabilir. Bu durumda oryantalizmin, temelde Batı merkezli bakışla biz ve onlar düalizmine dayandığı söylenebilir. Belki buradan hareketle Batı'nın Doğu'yu yönetmek ve tüketmek için oryantalizmi araçsallaştırdığı belirtilebilir. Yönetmek dendiğinde bütün çıkarları buna dâhil etmek mümkündür.

Oryantalizm kabaca iki döneme ayrılarak ele alınabilir. Bu dönemler tabii ki birbirinden kesin sınırlarla ayrılamaz ve her bir dönemin içinde de farklı dönemler söz konusudur. Bu dönemlerden birincisi yukarıda da işaret edildiği gibi

17. yüzyılın sonlarına kadar olan, Müslümanların dünya genelinde güçlü ve hâkim konumda olduğu zamanları içine alırken; ikincisi, 17. yüzyılın sonlarından günümüze kadar olan, Müslümanların zayıflamaya ve Batı'nın güçlü saldırılarının etkili olmaya başladığı zamanları kapsar. Her iki dönemde de tanıma ve sömürme nitelikli oryantalizmler olmuştur. İki dönemde de gerçekten doğru bilgi ve bilgilendirmeye dayalı akademik çalışmalar da vardır, tersine yanlış tanımlamaya dayalı araştırmalar da vardır. İslam ve Müslüman toplumlar hakkındaki oryantalizm çalışmalarının tarihi kökenleri, İslam'ın ilk yayıldığı zamanlara kadar geri götürülebilirse de oryantalizm adına asıl kurumsal çalışmaların on bir veya on ikinci yüzyıldan itibaren yapılmaya başlandığı düşünülebilir.

Son tahlilde bir bütün olarak denilebilir ki oryantalizm, Batı'nın Doğu, özellikle de Orta Doğu, İslam ve Müslümanlar hakkında akademik, entelektüel, bilimsel, düşünsel, ahlaki, dinî, hukuki, ekonomik, kültürel, toplumsal, politik, ideolojik ve emperyalist emeller doğrultusunda ortaya koyduğu tanımlama, inşa etme, algı oluşturma, imaj yaratma çabalarının tümünü ifade etmektedir.

Oryantalizmi Batı'nın ve Batı'ya hizmet edenlerin yapıp ettiklerine meşruiyet kazandırıp haklılaştırması, Doğu tanımını ve Doğu'ya karşı konumunu meşrulaştırması bakımından ele alıp anlamakta fayda vardır. Meşrulaştırma, kısaca ortaya konulan bir düşünce, tutum, davranış ve söylemi muhatap birey ve grup katında haklı ve geçerli kılmak, makul ve kabul edilebilir hâle getirmek demektir. Bu anlamda oryantalizm bir meşrulaştırma boyutuna sahiptir. De-

nilebilir ki Said'in oryantalizm eleştirisinde ortaya konulan Batı'nın kendini konumlandırmak amacıyla Doğu'yu üretmesi, tanımlaması, hayal etmesi ve Doğululaştırması, Doğu, bilhassa İslam ve Müslümanlar üzerinden kendini, yani Batı'yı tanımlaması, tesis ve inşa etmesi, Batı kültürünü şekillendirmesi, bir meşrulaştırma olgusuna işaret etmektedir. Batı, oryantalizmdeki anlamıyla Doğu'ya ve Müslümanlara bakış açısını, sömürgeci yaklaşımını, ötekileştirici tutumunu oryantalizmle meşrulaştırma yoluna gitmektedir. Daha doğrusu Batı Doğu'ya karşılık Batı oluşunu oryantalizmle meşrulaştırmakta, geçerli hâle getirmektedir. Oryantalistlerin bu bağlamda İslam'ı olumsuzlayan yaklaşımları, örneğin Kur'an'la ilgili bazı hususları kasten tartışmaya açmaları, Hz. Muhammed'in peygamber olmadığıyla ilgili iddialarda bulunmaları, hadislerle ilgili kimi olumsuz yaklaşımları, İslam ve Müslümanlara karşı İslamofobik tutumları, Filistin ve oradaki Müslümanlarla ilgili olarak dezenformasyon çalışmaları yapmaları, İsrail'i ve Yahudileri olumlayıcı yaklaşımları vd. Batılıların hep kendilerini meşrulaştırma çabalarının birer yansıması olduğu söylenebilir.

Said'in yaklaştığı manada Batı'da oryantalizm aracılığıyla yoğun çabalar sonucu meydana getirilen Doğu ve İslam imajı ile söylemi Batı'nın Doğu'yu ve Müslümanları sömürme faaliyetlerini meşrulaştırmaktadır. Öncelikle Doğu'yu ötekileştiren bir söylem biçimi ve imgeler bütünü olmasıyla oryantalizm, ister istemez Batı'nın Doğu ile ilgili tasarruflarına, onun üzerinde iktidar ve hegemonya kurma stratejileriyle uygulamalarına meşruiyet kazandırmaktadır.

Buna bağlı olarak oryantalizm, bütün enstrümanlarıyla Orta Doğu'da ve Filistin topraklarında İsrail yönetimleri ve Siyonistler tarafından yapılan haksızlıkları, zulüm ve katliamları, şiddet sarmalını da meşrulaştırıcı tutum, yayın, film vd. ortaya koymaktadır.

Oryantalizmin en önemli meşrulaştırma noktalarından biri, emperyalizm ve kolonyalizmdir. Oryantalizm ideolojik, akademik, bilimsel, politik ve kültürel içeriklerle dolu metinleriyle, edebî, akademik ve ideolojik makale ve kitaplarıyla Batı'nın Doğu'ya savaş açmasını, saldırmasını, Doğu'yu işgal etmesini, ele geçirmesini, Doğu'nun neredeyse bütün varlığını istismar etmesini, sömürmesini, kolonileştirmesini, Doğu'da yayılmasını meşrulaştırmada oldukça etkili işlevler görmüştür. Oryantalizm emperyalizmin ve kolonyalizmin keşif kolu olarak Batı'nın emperyalist ve kolonyalist zihniyet ve pratiklerini meşrulaştırıcı bir aygıttır. Bu meşrulaştırma Batı Avrupa'nın ve ABD'nin İslam topraklarını sömürgeleştirmesi, İslam coğrafyalarının maddi ve manevi birikimlerini kendi menfaatleri doğrultusunda istihdam etmesi ve çeşitli gerekçeler ileri sürerek Orta Doğu'ya, örneğin Lübnan'a, Irak'a, Suriye'ye, Afganistan'a savaş açması ve oraları hegemonyası altına alması gibi durumlarda açıkça görülmektedir.

Oryantalizm bütün türleri ve imkânlarıyla Batı'da ve onların etki alanındaki dünyada İslamofobi'nin derinleşmesi ve genişlemesinde de meşrulaştırıcı boyutlara sahiptir. Avrupa ve Amerika ile onların nüfuz alanındaki birçok ülkede İslamofobinin endüstri hâline getirilmesi ve Müslümanların düşmanlaştırılarak hedef durumuna getirilmesinde oryan-

talizmin katkısı sanıldığından daha fazladır. Oryantalist bilgi, kültür ve politika İslam'a ve Müslümanlara İslamofobik saldırıları meşrulaştırmış ve meşrulaştırmaya da devam etmektedir. Oryantalizme, oryantalist zihniyet, anlayış ve uygulamalara, oryantalist metinlere, edebî eserlere, mesela romanlara, sanat ve kültüre, akademik çalışmalara dayanarak yapılan haberler, televizyon dizileri, sinema filmleri, bilimsel toplantılar, konvansiyonel ve yeni medya organlarında yapılan her türlü mesaj ve bilgi paylaşımı İslamofobi, İslam nefretini ve düşmanlığını arttırmaktadır.

Kısaca Said ortaya koyduğu anlam dünyasıyla oryantalizmin, Batı'nın Doğu'yu gerçekliğinden koparıp istediği şekilde tanımlayıp üreterek, bir tür Doğu endüstrisi oluşturarak emperyalist ve kolonyalist zihniyet ve uygulamalarla sömürmesini, tahakküm altına almasını, yayılmasını, Doğu'ya ve İslam topraklarına istediği zaman girmesini ve işgal etmesini, oralarda egemenlik kurmasını ve mezkur örneklerde geçen bütün İslam karşıtlığı, nefreti ve düşmanlıklarını içeren İslamofobi, meşrulaştırmada ne kadar etkili olduğunu somut bir şekilde göstermektedir.

Esasen oryantalizm, Müslümanlar açısından çoklukla Kudüs'e olumsuz yaklaşımların adıdır. Birçok oryantalist çalışmada, Kudüs ve çevresinin İslami değeri ve kaynakları açısından görmezlikten gelindiği söylenebilir. Birçok oryantalist yaklaşımda İslami Kudüs görülmez. Son zamanlarda ise oryantalistler tarafından kaleme alınan gerek makalelerde gerekse kitaplarda Kudüs bağlamında Müslümanları mahkûm eden, İsrail'i olumlayan, öven veya ter-

cih eden yanlış yaklaşımların varlığı hissedilmekte yahut görülmektedir. Yine oryantalist yaklaşımla yapılan ve piyasaya sürülen sinema ve televizyon filmlerinde de bilhassa Filistinli Müslümanlar acımasızca yerilmekte, terörle ilişkilendirilmekte ve hep haksız pozisyonda tasvir edilmektedir.

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse, denilebilir ki oryantalizmin Filistin açısından anlamı, Batı'nın genelde Müslümanlara, özelde ise Filistin'e bakışındaki sömürgeci, ötekileştirici ve kültürel üstünlük iddiası taşıyan zihniyeti ihtiva etmektedir. Bu zihniyetle hareket eden oryantalizmin unsur ve aktörleri hem medya dilinde hem akademik yazında hem de politik söylemlerde kendini gösterirler. Bu bağlamda oryantalizm, Batı'nın Doğu'yu geri, eksik, irrasyonel, şiddet eğilimli, az gelişmiş, terörist gibi adlandırmalar ve bu adlandırmalara konu olacak şekilde kodlamasıdır. Bütün bu adlandırma ve tanımlamalar, Filistin meselesinde Filistinlilerin şiddet yanlısı, terörist gibi etiketlerle anılması şeklinde tezahür eder. Batılı medya oryantalist ve emperyalist bir yaklaşım ve retorikle genellikle İsrail'in eylemlerini sözüm ona savunma hakkı olarak takdim ederken Filistin'in direnişini terör veya terörizm olarak sunmaktadır. Bu söylemsel yaklaşımda, oryantalist bakışın güncel devamını net bir biçimde müşahade edilebilir. Hakeza Batılı kimi oryantalist akademik çevrelerde Filistin'in tarihi temelleri, tarihi süreci ve bugünkü Beyt-i Makdis birikimi göz ardı edilmektedir. İsrail merkezli bir anlatı baskındır. Nitekim ABD ve AB politikalarında da İsrail yanlısı tutum hâkimdir ve bu tutum oryantalist temellere dayalıdır. Oryantalizmden

beslenen Filistin yaklaşımı, Filistin halkının meşru hak arayışını görmezden gelir, uluslararası kamuoyunda Filistin'i sorun, Filistinlileri sorun çıkaran, İsrail'i ise çözüm ve çözüm üreten olarak yansıtmakta veya takdim etmektedir.

Netice olarak oryantalizm, Filistinlilere yönelik işgal, terör, şiddet, katliam, esaret, soykırım ve yok sayma yaklaşımını meşrulaştıran yaklaşımıyla tarafsızlığı zedelemekte, adalet arayışını gölgelemekte, zulmü derinleştirmekte ve İsrail'in sınır tanımaz terörizmine de meşruiyet kazandırmaktadır. Oryantalizmden meşrulaştırıcı destek gören İsrail'in sistematik zulümleri karşısında Filistin halkı, yalnızca askerî değil, aynı zamanda ideolojik, politik ve dinî bir işgalle de karşı karşıya kalmaktadır. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı Beyt-i Makdis topraklarında Filistinlilerin hak ettikleri şekilde özgürce yaşamaları ve kendi öz devletlerini kurup yaşatmalarının yolu, oryantalizmin akademik, medyatik, dinî ve politik söylemlerine karşılık Filistinlilerin haklarını doğru bir şekilde tespit ederek tarihin ön gördüğü şekilde akademik, medyatik, kültürel, edebî, sanatsal, dinî ve siyasî düzlemde ciddi bir mücadele yürütmekten geçmektedir.

Seçilmiş Kaynakça

- AbdelMalek, A. (1963). Orientalism in Crisis. *Diogenes* 11(44), 103-40.
- Algar, H. (1998). Oryantalistlerin Sorunları. ss. 187-98 içinde *Krizdeki Oryantalizm -Eleştiriler-*. İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- Bin Nebi, M. (1983). *Oryantalizm*.

İçinde Çağdaş Temel Konular. İstanbul: Bir Yayıncılık.

El-Awaisi, A. (1998). The Significance of Jerusalem in Islam: an Islamic Reference. *Journal of Islamic Jerusalem Studies*, 1 (2).

Finkelstein, N. (2005). *Beyond Chutzpah: On the Misuse of Anti-Semitism and the Abuse of History*. Berkeley: University of California Press.

Garaudy, R. (1996). *İsrail, Mitler ve Terör*. (C. Aydın, çev.). İstanbul: Pınar.

Hallaq, W. B. (2020). *Şarkiyatçılığın Yeniden Düşünmek: Modern Bilginin Eleştirisi*. İstanbul: Ketebe Yayınları.

Hanefi, H. (1992). *Mukaddime fi İlmi'l-İstigrâb*. 2. bs. Kahire: el-Müessesetü'l-Câmi'iyye.

Harman, Ö. F. (2002). Kudüs. *TD-VİA*. 26, 323-327.

Okumuş, E. (2023). Edward Said'in Oryantalizm Eleştirisinin Çağdaş Arap Düşüncesindeki Yeri, *Müslüman Dünyada Çağdaş Düşünce Cilt 10: Arap Dünyasında Çağdaş Müslüman Düşüncesi*, Ankara: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Yayınları, 215 -255.

Pappe, I. (2006). *The Ethnic Cleansing of Palestine*. Oxford: Oneworld Publications.

Said, E. W. (1979). *Orientalism*. New York: Vintage Books.

Said, E. W. (2016). *Kültür ve Emperyalizm*. 4. bs. İstanbul: Hil Yayınları.

Tibawi, A. L. (1964). English-Speaking Orientalists: A Critique of Their Approach to Islam and Arab Nationalism, Part I". *Islamic Quarterly* 8(1, 2, 3, 4): 25-44, 73-88.

Postkolonyalizmin Gölgesinde Filistin ve Gazze

A. Giriş

7 Ekim 2023'ten bu yana Gazze'nin İsrail tarafından yoğun bombardımanlar ve ağır silahlarla işgal edilmesi, nicedir üstü örtülen, gizlenen, sert önlemlerle değil, yumuşak stratejilerle kamufle edilen kolonyalizm meselesini tekrar gündeme getirdi. 16. yüzyılda Batılı sömürgeci zihniyetin, dünyanın en zayıf halklarından başlayarak, bütün bir dünyayı egemenliği altına alma girişiminin son halkası olarak Gazze'deki işgal ve soykırım, dünyaya katı ayrımlar ve çıkarlar etrafında bakmayan insanları derinden düşündürmeye başladı. Bir milleti, halkı, ülkeyi, örgütlü, sistematik, a-simetrik bir şekilde topyekûn ortadan kaldırma eylemi karşısında dünyanın fiiliyatta neredeyse hiçbir şey yapamaması, dünyanın geleceği meselesinde kolonyalizmin tehlikesi hiç geçmeyen büyük bir risk olduğunu bir kez daha açığa çıkarmış odu. Görece dünyanın pek çok ülkesinde Siyonizm karşıtı kitlesel pek çok eylem yapılmasına rağmen, dünyanın gözü önünde bir halk her gün parça parça katledildi. Üstelik sivillerin en masumu olan çocuklar, kadınlar ve yaşlılar başta olmak üzere bütün bir halk ayırım yapılmadan her gün yavaş yavaş sistematik bir soykırıma uğradı. Her gün uçak-

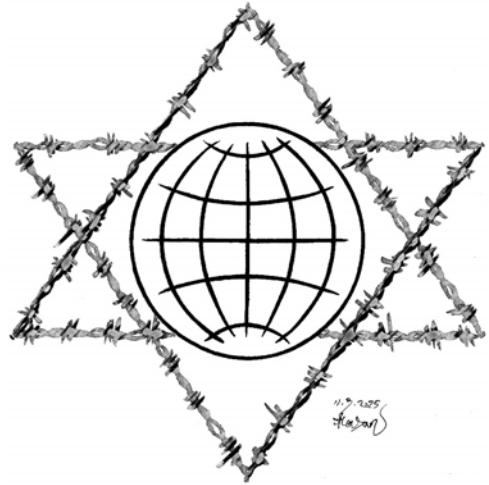
lardan atılan bombalar yetmiyormuş gibi, en temel insani ihtiyaçlar bile yok sayıldı, herhangi bir yardımın Gazze'ye girmesine büyük bir gaddarlıkla mâni olundu. Okullar, hastaneler, üniversiteler ve ibadethaneler teker teker yok edildi. Bu yazıda bütün vahim olayların gerçekleşmesini mümkün kılan zeminin postkolonyal ortam ve zihniyet olduğunu iddia edip, söz konusu ortam ve zihniyetin köklerini, bağlantılarını, amaçlarını ve yöntemlerini, mümkün olan en kısa hâliyle anlatabilmeyi umuyorum. Postkolonyalizm, kolonyalizm sonrası veya ötesi durumu ifade etmek için kullanılır. Bir bölgeyi veya ülkeyi kolonyal yollarla bir anda sömürgeci hâline getirebilirsiniz, ama uzun vadede o ülkenin, bağımsızlığına kavuşmaması, bir isyan ve başkaldırıya teşebbüs etmemesi için sömürge olarak fiziki varlığını çektığınızde geride postkolonyal bir miras bırakmanız gerekir. İşte postkolonyalizm, bu dönüşümün adıdır. Bir bölgeyi fiziksel olarak işgalden kurtarmak mümkündür; ancak onun zihnini, bilincini ve kendilik idrakini kolonyal tortulardan arındırmak çok daha zordur. Postkolonyal durum, görünürde bağımsız, ancak düşünsel, kültürel ve epistemik düzeyde hâlâ Batı merkezli bir dünyayı yeniden üreten bilinç durumudur. Bu nedenle,

bir ülke toprağı bakımından özgür olsa bile, zihniyet bakımından hâlâ sömürge olabilir. Postkolonyal durumu daha iyi anlayabilmek, Siyonizm’le yaptığı ittifakın irtibat noktalarını anlamlandırmak için aşağıda çerçevesini çizdiğim sınırlar içinde bir analiz yapmayı hedefliyorum.

B. 1. Kolonyalizm-Oryantalizm Bağlantısı

Kolonyalizm ile oryantalizm, sömürgeci zalim zihniyetin ikiz çocuklarıdır. Kolonyalizmin teorisi oryantalizm, oryantalizmin pratiğı kolonyalizmdir. Oryantalizm epistemik düzeyde Batı dışı halkların, Batılı ontolojik ve epistemolojik kategoriler, strotipler, kavramlar içinde temsil edilebileceğı hatta edilmesi gerektiğı ilkesine dayanır. Kolonyal faaliyetlere, niçin, nasıl, kimleri, nerede, ne zaman sömürmesi gerektiğinin teorik çerçevesini oryantalizm verir. Oryantalizmin masa başında salt teorik ve sözde bilimsel sınırlar içinde kalmamasını sağlayan ise kolonyalizmdir. Kolonyalizm-oryantalizm ilişkisinin bize kısaca anlatmak istediğı şudur: kavramları değiştirmeden, bilme ve temsil etme biçimlerini kendini merkeze koyarak dönüştürmeden, gerekli zihniyet değişimini gerçekleştirmeden, sömürgeci eylemlere geçmek mümkün değildir. Kolonyalizm-oryantalizm arasındaki iç içelik, Batı’nın sömürgeci eylemlerinin “zihinsel” zeminini ifşa eder. Kavramları, temsil biçimlerini, bilme tarzlarını dönüştürmeden dünyayı sömürmek

mümkün değildir. Kolonyalizmin gerçek hedefi, sadece toprakların değil, anlamın, sembollerin ve kimliklerin de sömürgeleştirilmesidir. Bu yüzden kolonyalizm, ancak oryantalizmin ürettiğı bilgiyle kendini gerçekleştirir; oryantalizm ise kolonyal pratiğın maddi iktidarıyla meşruiyet kazanır. Batı düşüncesinin tarihinde bu iki yapı, birbirini tamamlayan bir tahakküm formu olarak işler. Buna göre bilgi iktidarı, iktidarın bilgisini üretir. Böylece oryantalizm ve kolonyalizm, epistemik şiddet ile siyasal

şiddetin birleşim noktasında, modern dünyanın en derin “hakikat yanılsaması-nı/kurgusu”nu oluştururlar. Sömürgeci zihniyet ise ancak kolonyalizmde kendini gerçekleştirebilir. Batı dünyasına baktığımızda oryantalizm ve kolonyalizmin derin bir iş birliği içinde amaçlarını gerçekleştirdiğini görürüz.

2. Oryantalizm-Siyonizm İlişkisi

Her ne kadar bugün Siyonizm, İsrail’deki aşırı milliyetçi Yahudilere atfedilse de, İsrail’in kuruluş sürecinde oryantalizme fikir babalığı yapmış İngiltere’yle iş birliği içinde olması, sofistike oryantalizme ev sahipliği yapmış Almanya’da’ ortaya çıkması ve süreç içerisinde topyekûn oryantalizmle malul Batı dünyasından sürekli destek görmesi Siyonizm’in oryantalizme fikren akraba olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Sözde İsrail Devleti’ni kuranların Filistin hakkındaki söylemleri ve amaçları ile oryantalizmin Doğu ve İslam hakkındaki söylemleri arasındaki hiç de sürpriz olmayan benzerlikler de Yahudi oryantalizminin Siyonizm şeklinde tecessüm ettiğini göstermektedir. Mesela Batılılar Afrika’ya veya Hindistan’a giderken buraların bilinmeyen, halksız boş topraklar olduğunu (*terra incognita*) iddia etmişse benzer şekilde İsrail’de Filistin topraklarının aslında halksız, boş topraklar olduğunu iddia edebilmiştir.² Oryantalizm,

Doğu’yu edilgen, irrasyonel ve geri kalmış bir “öteki” olarak konumlandırırken; Siyonizm, benzer bir retoriği Filistin halkına yöneltmiştir. Bu anlamda Siyonizm, oryantalizmin ürettiği bilgi ve temsil biçimlerinin somut bir politik proje hâline dönüşmüş biçimidir. Sözde İsrail Devleti’nin kurucu mitosları -“medeniyetin çölü yeşertmesi”, “uygar bir ulusun barbar topluluklara karşı meşru müdafası” gibi- oryantalist söylemin tipik kalıplarını tekrarlar. Aynı şekilde Batılılar yerli Doğu halkları için “insanımsı” veya “hayvanımsı” tabirlerini kullandığı gibi Siyonistler de Filistinliler için “onlar insan değil, hayvanımsı varlıklar” tabirini kullanabilmişlerdir. Bir anlamda oryantalizmin, Müslüman antipatisi veya fobisi Siyonizm’le pratiğe geçme imkânı bulmuştur. Diğer bir deyişle Siyonizm, Filistinliler hakkında hâkim önyargılar, Batı’da (bilhassa İngiltere, Almanya ve Fransa’da) hazır bulmuştur.

3. Siyonizm ve Postkolonyalizmin İttifakı

Kolonyalizm-oryantalizm izdivacının beklenen çocuğu olarak Siyonizm, gayrimeşru, insanlık dışı emellerini gerçekleştirmek için fazlasına ihtiyaç duyduğunun farkındadır. Zira kolonyalizm ve oryantalizmle hedef alınan halk adım adım yok edebilir, ancak bu arada yapılan soykırıma dünyanın da sessiz kal-

¹ Gilbert Achcar, *Gazze Soykırımı Tarihsel Perspektiften Okumak*, Çev. Akın Emre Pilgir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları 2025, s. 38-39.

² Firat Mollaer, *Avrupa-Merkezcilik, Sömürgecilik ve Filistin*, İstanbul: Dergâh Yayınları 2025, s. 124.

masını sağlamak durumundadır. İşte bu aşamada devreye postkolonyal mekanizmalar, manipülatif söylemler, fasit akıl yürütmeler ve sistematik yanlış bilinç olarak ideoloji devreye girer. Dünyanın olan bitenleri anlamaması veya doğru ve gerçek bilgiler üzerinden, mazlumların gözünden ve dilinden değil, bilakis zalimlerin gözünden ve dilinden anlayabilmesi için postkolonyal cephanelikten faydalanılır. Postkolonyal mekanizmaların, katliam olurken dünyanın sessiz kalmasını sağlayan söylemsel aygıtlarını şu şekilde sıralayabilirim.

C. 3. 1. Postkolonyalizmin Gölgesinde Manipülatif Filistin ve Gazze Algıları

Öncelikle Filistin’de ve bilhassa Gazze’de olan bitenlerin olgusal zemini karartılarak, gerçeğin yerine algıların geçmesi sağlanır. Bu algılar, yaşanan açık bir soykırımın basit bir çatışma veya barbar hayvanımsılara karşı “uygar ve demokratik bir devletin doğal tepkisi” olarak görülmesini sağlar. Postkolonyal çağda, savaş alanı yalnızca coğrafya değil, algıların bizatihi kendisidir. Artık savaş, tanklarla değil, imgelerle; mermilerle değil, manipülasyonlarla yürütülmektedir. Filistin’de ve bilhassa Gazze’de yaşananların olgusal zeminini karartmak, gerçeğin yerine algıları yerleştirmek, kolonyalizmin klasik askerî yöntemlerinden çok daha etkili bir stratejidir. Çünkü bir halkın bedenini yok etmek kadar tehlikeli olan, o halkın hakikatini, acısını, yok edilişini silmektir. Modern medya aygıtları, bilgi akışını düzenleyen uluslararası ajanslar, istihbarat destekli propaganda merkezleri ve

sosyal medya algoritmaları aracılığıyla Filistin meselesi, gerçekliğin değil, temsilin/algının nesnesi hâline getirilmiştir. Bu temsil/algı, oryantalizmin miras aldığı epistemik hiyerarşiyi yeniden üretir: Batı, hâlâ Doğu’yu tanımlayan, anlatan, adlandıran konumundadır. Gazze’de yaşananlar, bu nedenle, “Batı’nın dilinde” yeniden kurgulanır; mazlumun dili sansürlenir, zalimin dili “nesnel analiz” diye sunulur. Bu manipülatif temsil düzeni, açık bir soykırımı “çatışma”, işgali “savunma hakkı”, direnişi “terör” olarak adlandırır. Böylece zulüm semantik/kavramsal olarak meşrulaştırılır, adalet arayışı ise söylemsel olarak kriminalize edilir. Postkolonyal dilin en sinsi özelliği hakikati semantik düzeyde ters yüz etmektir. Gerçeği yok etmek yerine, onu “doğru”ymuş gibi görünen yanlışlarla boğmak. Gazze örneğinde bu süreç, “uygar bir devletin barbarlara karşı kendini savunması” anlatısına indirgenmiştir. Bu anlatı, kolonyalizmin tarih boyunca kullandığı “medenileştirme misyonu” ideolojisinin çağdaş versiyonudur. Batı, yine aynı metaforu sahneye koymaktadır. Kendini savunan uygarlık ile düzeni bozan barbarlık arasındaki çatışma. Ancak bu kez “barbar” olarak kodlanan, modern dünyanın en yoğun sivil nüfuslu bölgelerinden birinde yaşam mücadelesi veren bir halktır.

3. 1.1. “Olan bitenler, Yahudi-Müslüman çatışmasından ibarettir”

Görünüşte travmatik psikolojik yüklerle dolu, iflas olmaz teolojik hastalıklarla malul özünde ise seküler kolonyalizm güdülerini patolojik dinsel duygularla

örtmeye çalışan, yegâne meşruiyetini güçten ve güçlülerden alan bir eşkiya ordusunun, masum ve zayıfları hedef alarak yok etmeye çalışmasını, güya Müslümanlarla Yahudiler arasındaki tarihsel çatışmaların günümüzdeki devamı olarak nitelemek, dünyanın bir kısmını buna ikna etmek yerleşimci kolonyalizmin en sık başvurduğu yalanlardan bir tanesidir. Olan bitenler Yahudi-Müslüman çatışmasından ibaret olamaz. Eğer böyle olsa idi, dünyanın bütün Yahudileri ile Müslümanları her yerde karşı karşıya gelirdi. Oysa dünyada böyle bir durum yok. Hatta bazı yerlerde Siyonizm’i reddeden Yahudilerle Müslümanların İsrail’in Filistin işgaline ve Gazze katliamına ortak tepkileri var. Samuel Huntington *Medeniyetler Çatışması* tezi ile Bernard Lewis, *Çatışan Kültürler* kitabı ile tam da böylesi yanıltıcı ve aldatıcı bir söylem inşa etmek istemişlerdi.³ Bu sayede İsrail’in katliam yaparken en azından Hristiyanların konunun dışında kalması, olan bitene seyirci olması mümkün hâle gelebilecekti. Bugün Gazze’yi yerle bir eden ordular, Tanrı’nın adını ağızlarına alsalar da, Tanrı’dan değil, güçten, şiddetten ve çıkar ilişkilerinden meşruiyet devşirirler. Bu ordular, görünüşte “ilahî vaatlerin” mirasçıları, gerçekte ise modern kolonyalizmin en seküler ve en çıplak biçimdirler.⁴ Yegâne inançları, silahın, sermayenin ve Batı desteğinin kutsallığıdır. Bu nedenle Siyonist proje, dinî bir çatışma değil, modernliğin kolonyal şiddetini me-

tafizik bir kılıfa büründürme girişimidir.

3.1.2. “Olan bitenler, Yahudi-Arap çatışmasından ibarettir”

Bu söylem, Siyonist aklın en tehlikeli manipülasyonlarından biridir. Çünkü meseleyi etnik bir düzleme indirger; ırkların, kavimlerin doğası gereği çatıştığı fikrini yayarak hem kolonyal eylemi doğallastırır hem de insanlık vicdanını devre dışı bırakır. “Araplar zaten Yahudilerden nefret eder” veya “bu topraklar bin yıldır kinle dolu” gibi ifadeler, tarihsel bağlamdan koparılmış oryantalist önyargıların postkolonyal versiyonlarıdır. Oysa Filistin meselesi bir “Arap-Yahudi çekişmesi” değil, sömürgeci bir yerleşim projesine karşı yürütülen ontolojik bir varoluş mücadelesidir. Mesele, iki kavim arasındaki nefretin değil, bir halkın kendi yurdunda köksüzleştirilmesinin, yersiz yurtsuzlaştırılmasının hikâyesidir. Gerçekte Filistin’de yaşanan, “medeniyetler arası bir çatışma” değil, “insanlık onurunun kolonyal tahakküme karşı direnişidir.” İsrail’in her saldırısı, yalnızca Gazze’nin değil, hakikatin ve vicdanın da bombalanması anlamına gelir. Çünkü bu savaşın hedefinde yalnızca bir halk değil, adaletin evrensel imkânı vardır.

3.1.3. “Olan bitenler, uluslararası çıkar çatışmasından ibarettir”

Bu argüman, soykırımı politik bir “denge oyunu”na dönüştürerek vicdani ve insani boyutunu görünmez kılar. Gazze’de ölen çocukların, yıkılan şehirlerin,

3 Mollaer, *Avrupa-Merkezcilik, Sömürgecilik ve Filistin*, s. 133.

4 Rashid Khalidi, *Filistin Yüzyıllık Savaş Yerleşimci Kolonyalizmin ve Direnişin Tarihi (1917-2017)*, Çev. Utku Özmağas, İstanbul: İletişim Yayınları 2025.

açlıkla imtihan edilen bir halkın acısı “jeopolitik çıkarlar” parantezine alınır. Sözde realist uluslararası ilişkiler söylemi, postkolonyal çağın en soğukkanlı ideolojik maskesidir. Bu dil, sömürgeci şiddeti “zorunlu güvenlik önlemi”, işgalî “savunma hakkı”, imha politikasını ise “denge stratejisi” gibi göstermeye yarar. Bu nedenle postkolonyal kapitalist sistemin aklı, ahlaki yargıyı uluslararası çıkarın altına gömen bir akıldır; bir bakıma, kolonyal şiddeti rasyonalize eden modern aklın son biçimidir.

3. 1. 4. “Olan bitenler, Filistin’in iç meselesidir”

Bu söylem, zulmü içselleştirmenin, kurbanı suçlunun yerine koymanın klasik kolonyal taktiğidir. “İç mesele” demek, dış dünyanın sorumluluğunu ortadan kaldırmak, sessizliğe meşruiyet kazandırmaktır. Gazze’de bombalanan hastaneler, yıkılan okullar, toplu mezarlara gömülen çocuklar sadece “Filistin’in iç meselesi” olamaz. Aksine bu, insanlığın müşterek vicdanını ilgilendiren evrensel bir meseledir. Bu söylemle dünya, kolonyal suçun seyircisi hâline getirilir; seyir, suç ortaklık biçimine dönüşür. Postkolonyal düzenin en sessiz cinayetlerinden biri küresel ilgisizliğin kurumsallaşmasıdır. Emperyal emellere, dünya halkları topyekûn tepki göstermediğinde sıranın bir gün kendisine de geleceğini bilmelidir.

3. 1. 5. “Olan bitenler, İsrail ile Filistin arasındaki sınır anlaşmazlığından ibarettir”

Bu iddia, haritayı insanın önüne koyarak insanı haritanın dışına iten bir akıl ürünüdür. Oysa mesele, sınır çizgileri-

nin değil, insan varlığının meselesidir. Filistin’de öldürülenler, bir coğrafyanın değil bir hakikatin şahitleridir. İsrail’in işgal ettiği yer sadece Filistin’in toprağı değildir; hak, hukuk, adalet, merhamet ve insanlık bilincidir. Sınır, burada bir coğrafi çizgi değil, kolonyal aklın kendisidir. Bu nedenle mesele “anlaşmazlık” değil, varlık-yokluk ikilemidir. Postkolonyal dil, işte bu varlık mücadelesini teknik bir “uzlaşmazlık” gibi göstererek, vicdanı siyasal dilin içine hapseder. Kaldı ki aslında sonradan sınır çizgilerine dâhil olan İsrail, kurulduğu günden bu yanda kendi koyduğu sınırları bizzat kendisi çiğnemektedir.

3. 1. 6. “Olan bitenler, iki devlet arasındaki savaştan ibarettir”

Bu, tarihin en büyük yanılsamalarından biridir. Çünkü Filistin düzenli ordusu, gelişmiş askerî teçhizatları olan, eşit güçte bir devlet değildir; bilakis kuşatılmış, işgal edilmiş, bölünmüş bir toprağı ve kendi imkânlarıyla direnen bir halkı temsil etmektedir. Bir devletin ordusu yokken, bir halkın hastaneleri yerle bir edilirken, iki eşit tarafın “savaşı”ndan söz etmek, kolonyal dilin ahlaksız bir oyunudur. Bu dil, gücü hak yerine koyar. Postkolonyal çağda, güç dili, hakikatin yerini almıştır. Oysa gerçek savaş, devletlerle değil, zalimlerle masumlar arasındadır. Gazze, bu savaşta insanlığın aynasını temsil etmektedir.

3. 1. 7. “Olan bitenler, Filistin’in kendi hatalarının bedelidir”

Bu söylem, mağduru suçlamanın en sofistike biçimidir. “Kendileri istediler”,

“kışkırttılar”, “teröristleri barındırdılar” gibi ifadeler, kolonyal ideolojinin en eski savunma refleksidir. Böylece zalim, kendini mazlumun kaderine hâkim kılar. Bu söylem, tarih boyunca köleliğin, soykırımın ve işgalin meşruiyet zeminidir. Filistinlilere atfedilen “kendi hataları” aslında, bağımsız yaşama ısrarının suç sayıldığı bir dünyada suçun ters yüz edilmesidir. Bu ters yüz oluş, postkolonyal çağın gerçeği tersine çevirerek zalimi masum, mazlumu suçlu göstermenin epistemik şiddetidir.

3. 1. 8. “İsrail’i veya Siyonizm’i eleştirmek, anti-semitizm yapmak anlamına gelir.”

Bu söylem, çağımızın en sinsî entelektüel sansürüdür. Çünkü bu iddia, Siyonist kolonyalizmin eleştirisini imkânsız hâle getirir, her ahlaki sorgulamayı “nefret söylemi” kategorisine sıkıştırarak hakikati susturur. Oysa Siyonizm bir inanç değil, modern kolonyal aklın politik biçimlerinden biridir; eleştiriye kapalı bir alan değil, insanlık vicdanının sorgulama hakkına açık bir ideolojidir. İsrail devletinin işgal politikalarını eleştirmek, Yahudi kimliğini hedef almak değildir; bilakis insan onurunu savunmaktır. Bu manipülatif eşitleme -Siyonizm eleştirisini antisemitizmle özdeş

ılma stratejisi- Batı’nın *postkolonyal dil oyunlarından* biridir. Çünkü Batı, kendi kolonyal geçmişinin suçlarını “Yahudileri koruma” etiketiyle örtmüştür. Avrupa, kendi tarihindeki antisemitik utancı temizlemek için, Siyonist devletin her eylemini koşulsuz desteklemeyi bir “vicdan borcu” gibi sunmuştur. Böylece tarihsel bir suçun kefareti, yeni bir suçun gerekçesi hâline getirilmiştir. Bu durum, tarihin ahlaki yönünün *kapitalizasyonu*, başka bir ifadeyle “vicdanın yeniden sömürgeleştirilmesi”dir. Gazze’deki her eleştiriye “antisemitik” damgası vurmak, aslında sömürgeci dilin koruma refleksidir.⁵ Çünkü Siyonizm, eleştiriden azade tutulduğu sürece, kendini “mutlak mağduriyet” söylemiyle yeniden üretir. Bu söylem, güçle mağduriyeti, saldırıyla savunmayı, işgalle kimlik inşasını birbirine karıştırır. Sonuçta, İsrail hem kurban hem fail, hem mazlum hem zalim gibi görünür. İşte postkolonyal çağın epistemik ikiyüzlülüğü tam burada yatar: zalim, mazlumun maskesiyle konuşur. Böyle bir ortamda Filistinlilerin adalet talebi “antisemitizm”le, onların varlık mücadelesi “nefret suçu”yla yaf-talanır. Medya tekelleri, akademik kurumlar ve diplomatik platformlar bu dili satın alırlar;⁶ böylece eleştirinin dili bile kolonileştirilir. Artık hakikat değil,

5 Bu konuda Batı dünyasında yazılmış manidar bir çalışma yeteri kadar ipucu verebilir: Judith Butler, “Yahudilerin Devlet Şiddetine Karşı Seslerini Yükseltmesini İmkânsız Hale Getirmek”, Çev. Nesrin Demiryontan, *Hem Antisemitizme Hem İstismarına Karşı*, İstanbul: Metis Yayınları 2025; Alain Badiou & Eric Hazan & Slovaç Žizek, *Anti-Semitizm Üzerine*, Çev. Erkan Ünal, İstanbul: Monokl Yayınları 2014.

6 Bkz. Ilan Pappé, *Siyonizmi Pazarlamak: Atlantikin İki Yakasında Siyonist Lobcilik*, Çev. Murtaza Özeren, İstanbul: Ketebe Yayınları 2004.

“kimin konuşmaya hakkı olduğu” belirleyicidir. Postkolonyal akıl, konuşanın kimliğini içeriğin önüne geçirir; böylece sözü söyleyenin kimliği, söylediğinin doğruluğunu iptal eder. Ancak bu susturma stratejisi, tarihsel olarak kendi kendini inkâr eden bir körlüktür. Çünkü Siyonizm eleştirisi antisemitizm değil, insani sorumluluktur. Tersine, eleştirisiz bir Siyonizm, Yahudiliği bir ideolojik araç hâline getirir ve böylece Yahudi kimliğini de kolonyal şiddetin zırhına hapseder. Filistin’e yapılan zulüm, yalnızca Müslümanlara değil, Yahudiliğin ahlaki köklerine de ihanettir. Bu bakımdan, Gazze’ye bomba yağarken susmak değil, konuşmak “Yahudiliğin şerefine” daha yakındır. Sonuçta bu söylemin asıl işlevi, ahlaki sorumluluğu bastırmak, eleştirel bilinci kriminalize etmek ve Siyonist kolonyalizmi “eleştirilemez kutsal” statüsüne taşımaktır. Oysa hiçbir kolonyal ideoloji kutsal değildir; kutsal olan yalnızca insan hayatıdır. Bu nedenle, “İsrail’i eleştirmek antisemitizmdir” diyen her ses, bilerek ya da bilmeyerek postkolonyal putperestliğin bir parçası hâline gelmektedir.

3. 2. Postkolonyal Kapitalizmin Gölgesinde Filistin ve Gazze

Filistin trajedisi, yalnızca kolonyal ya da askerî bir mesele değildir; aynı zamanda kapitalist dünyanın görünmez ekonomi-politiğidir. Postkolonyal kapitalizm, mazlumun kanından beslenen küresel bir endüstriye dönüşmüştür. Silah ticaretinden medya tekellerine,

finansal fonlardan dijital manipülasyonlara kadar her şey bu trajediyi sürdürmenin bir aracıdır. Gazze’deki her bomba, bir borsada değer kazanır; her yıkım, bir silah şirketinin hisse senedine kâr olarak yansır. Bu yüzden postkolonyal kapitalizm, sömürünün ekonomik değil, ontolojik bir rejim olduğunu gösterir. Çünkü bu rejim, sadece emeği değil, insan onurunu, umudu, hatta ölümü bile metalaştırır. En önemlisi de kapitalist dünyada mazlumların görülmez, sesleri duyulmaz.

D. Sonuç: Dünya Yanarken, İnsanlık Ölürken, Saçlarını Taramak!

Gazze yanarken, dünya kendi saçlarını tarıyor. Bu ifade veya iddia, modern dünyanın ilgisizliğinin, ahlaki felcinin metaforudur. İnsanlığın kendini yeniden tanımlaması gereken bu çağda, en büyük tehlike, kötülüğün sıradanlaşması değil, seyirciliğin kurumsallaşmasıdır. Postkolonyal çağ, sessizliğin imparatorluğuna dönüşmüştür; çünkü hakikatin sesi, algıların karmaşasında, yalanların gürültüsünde kaybolmuştur. Gazze, insanlık vicdanının haykırışıdır. Bu haykırışı duymayan insanlık, aslında kendi yok edilmesini seyretmektedir. Belki de tarih, bir gün bu çağın tanımını şöyle yapacaktır. “Gazze’de insanlar ölürken, dünya saçlarını tarıyordu.” Elbette tarak da, el de, ayna da postkolonyalizmin mümkün kıldığı bir zemin olmadan harekete geçemezdi.

| YILDIZ RAMAZANOĞLU

Edward Said: Yersiz Yurtsuz Bir Filistinli

Edward Wadie Said 1935 Kudüs doğumlu. Vefatı ise 2003 NewYork. Amerikan vatandaşı Filistinli Hristiyan baba ve Lübnanlı Hristiyan annenin Filistin’de doğan iki çocuğundan biri. Said Karşılaştırmalı Edebiyat profesörü ve edebiyat ve klasik müzik üzerine çok kıymetli kitapları var. Fakat entelektüel düşünce dünyasında onu vazgeçilmez bir düşünür olarak tescilleyen kitabı, 1978’de yayınladığı “Orientalism” (Oryantalizm) adlı yapıtı. Şarkiyatçı yazarların eserlerini kaynak olarak kullanarak Doğu’nun Batı düşüncesinde nasıl yaratıldığını analiz ediyor. Elbette Filistin ve kimlik üzerine de sayısız makalesi ve kitapları var. Kanseri olduğunu öğrendiği 1991 yılında yazmaya başladığı “*Yersiz Yurtsuz*” kitabını ele alacağız bu yazıda.

Otobiyografik eserde yazarın kimliğinin oluşmasını sağlayan ince ayrıntılar sadece kendi yaşamına değil, baskı ve işgalle yurtsuzlaştırılmış sayısız insanın hayatına ışık tutuyor. Kudüs’te doğmasının ardından Kahire, Lübnan ve sonra da Amerika şehirlerinde yaşamak durumunda kalan, İngilizce ve Arapça iki ana dille yaşamını sürdüren Said, kendini anlatmak istediğinde, bir yuva gibi içinde rahat ettiği lisanın Arapça olduğunu söylüyor. Amerikalı oluşu ve Amerikan vatandaşlığı meselesi ise içinde yüzdüğü başka bir kimlik.

Ana dili Arapçaydı ve annesi bebeklikten itibaren onunla İngilizce de konuşmuştu. Sonraki hayatında eğitim, kariyer ve akademi dili hep İngilizce oldu. Anılarını kaleme aldığı dilden dile kayarken, iki dilli olmanın, iki dil arasındaki kaçınılmaz ifade çatlağının farkına vardı. *Yersiz Yurtsuz* kitabını yazmaktan muradı bu yitik ya da unutulmuş Filistinli dünyasının çetelesini tutmaktı. Hatırlamak icat etmektir, onun çocukluğunu ve ailesiyle ilgili anılarını okurken bunu bir kez daha anlıyoruz. Kitabında anlattığı birçok kimse hayatta değilmiş yazarken. Fakat onları çocuk hafızasında nasıl da bütün detaylarıyla yaşattığına, bu çalışmaya başlayınca hayretle şahitlik ediyor yazar.

Kitabı bitirdikten sonra “Filistin Manzarası” başlıklı bir konferans vermek için 1998’de Kudüs’e gittiğinde, bir zamanlar geniş ailesinin yaşadığı onca kasaba ve köyün hepsinin İsrail yerleşimine dönüştüğünü ve insanların hiçbir haklarının kalmadığını acıyla gözlemlemiş. Aile şehirleri Kudüs, Hayfa, Taberiye, Nasıra ve Akra. Said yerleşimcilerin yerel halkı kovmasının, Filistin’i neredeyse ortadan kaldırmasının canlı tanığı olmuş böylece. Kontrol noktalarında, havaalanlarında, güvenlik denetimlerinde nefes alamayan halkın çocuklarına

hep aynı soru yöneltiyor: “Doğumundan tam olarak kaç yıl sonra İsrail’den ayrıldın.” Said Aralık 1947’de ayrılmış. ‘Filistin’den’ diye bastırarak telaffuz ettiğini söylüyor. “Burada yakınlarınız var mı.” “Hayır kimsem yok.” Bunu söylerken duyduğu acı. 1948 baharının başlarında bütün ailesi Filistin’den sürülmüş çünkü. 1947’deki ayrılıştan sonra ilk kez 1992’de annesinin büyüdüğü Nasıra’daki evi arayıp buluyor, sonra da dayısının Safad’daki evini. Fakat artık içlerini görmesi imkânsız, çünkü artık yerleşimciler oturuyor. Bizler bunları yaşamadığımızdan yaşanan acıyı hayal bile edemiyoruz. Hristiyanların da nasıl zulme uğradığını ayan beyan görebiliyoruz bu biyografik kitapta.

Said’e göre her insan hayatının arka planını ortaya çıkarmalı ki, hikâyesi hangi ortamda oluşuyor bilsin, bilinçlensin. Kudüs, Kahire, Lübnan ve Amerika’daki sıkı yaşamsal bağlar ve yaşanmışlıklar içinde geçen hayatının arka fonunda olanlar:

İkinci Dünya Savaşı, Filistin’in yitirilmesi, İsrail’in kurulması, Mısır’daki krallık rejiminin sona ermesi, Nasır yılları, 1967 Savaşı, Filistin hareketinin doğuşu, Lübnan İç Savaşı, Oslo Barış Süreci.

Hatırlamak çok gerilerde kalmış bir zaman ve mekânla ilişki kurmak, zamansal ve mekânsal uçurumların iki yakasını bir araya getirmek, uzaklarda kalmış deneyimler yumağını baştan kurmaya kalkışmak. Yazar için aslolan başkalarına hoş görünmek değil, ne olursa olsun

kendi duygularına ve tecrübelerine sadık kalabilmek fakat gerçekleri yazmak da aynı bir metanet gerektiriyor.

Soy Kütüğü

Edward adını annesi Hilda koymuştu. O zamanlar meşhur olan Galler prensinin ismiymiş çünkü. Kahire’de yaşarken ana dili İngilizce olan annesi, Şami’ye çalan bir Mısır Arapçası konuşmuş. Bu aynı zamanda Büyük Suriye’nin Arapçasıymış. Said; Suriye, Lübnan, Filistin ve Ürdün toplamını “Büyük Suriye” olarak anıyor. Mısır da bölgeyi bu şekilde anıyor. Bizim ise Bilad-ı Şam olarak bildiğimiz yer.

Anneanne Münire Hanım Lübnanlı fakat kendisi aslen Nasıra doğumlu Filistinli imiş. Neden İngiliz olmadıkları hâlde annesinin ana dili İngilizce, çocukken emperyalizmin sonuçlarını çözememiş Said. Annesi Beyrut’ta yatılı okul ve üniversite hayatında bu dille hemhal olmuş. Annesinin Filistin Sefad kökenli babası, Teksas’ta bir süre kaldıktan sonra Nasıra’ya dönüp burada papazlık yapmışsa da Said onu hiç görmemiş. Çok kimlikli olmak ve çoğu kez de birbiriyle çatışan karşıt aidiyetlerle baş etmek hiç kolay değil.

Çocukluktan beri onu yoran karmaşaya cevabı: “Keşke herkes gibi tam Arap ya da tam Avrupalı ve Amerikalı, tam Ortodoks Hristiyan ya da tam Müslüman olsaydık, veya tam Mısırlı olsaydık. Sorular, sorular, Hristiyanın adın neden Said, Arapsan hangi Araplardan, Amerikalı isen neden buradasın.”

Anne Hilda Baba İbrahim

1914'te Kudüs'te doğmuş, dört erkek kardeşi var. Babasının gözdesi. Fakat dede sert bir aile reisi, karısına kök söktüren köktendinci Protestan bir papaz. Hilda önce Beyrut'a sonra da Kahire'deki bir misyoner lisesine gönderilmiş. Oradan Lübnan Amerikan Üniversitesi'ne. 1932'de o güzel Beyrut günlerinden sonra Nasıra'ya dönüp görücü usulüyle Said'in babasıyla evlenmiş.

Aile hayatındaki benzerlikler Orta Doğu'da kültürlerin ne kadar iç içe geçtiğinin göstergesi. İstisnalar hariç erkekler sert otoriter, görücü usulü geçerli ve kadınlar sessiz ve itaatkâr. İsimler de iç içe, annesinin Hristiyan teyzeleri Meliha ve Münire mesela. Hilda'nın erkek kardeşleri Münir, Raik, Alif ve Emile. Filistin'de Arapların yanı sıra Hristiyanlar, Kıptiler, Şamiler, misyonerler, Ermeniler, Rumlar her biri şehrin bir tarafında kendi kültürleri içinde yaşayıp gidiyor-muş işgalden önce. Ailesinde İngilizce konuşulsa da Arapçadaki bağışlayıcılığın İngilizceye dönülürken kayboluşunu, dilin daha nesnel ve resmî bir havaya büründüğünü anlatıyor Said.

Edward Said'in babası İbrahim Bey babasının zoruyla Filistin'i 1911'de terk etmek zorunda kalmış. Hayfa Liverpool NY güzergâhında maceralı bir gemi yolculuğuyla Amerika'ya gelmiş.

O yıllarda Bulgaristan'da bir savaş çıkmış ve oğlunun da Osmanlı ordusunda savaşıp ölmesinden korkan baba, İbrahim Bey'i Filistin'den uzaklaşmaya ikna etmiş. 1920'de Filistin'e geri döndüğünde ise işleri iyi gitmediğinden pişman olup

tekrar Amerika'ya dönmüş. Hatta oralar-da Kanada'nın Türklerle savaşmak için Filistin'e asker yolladığını duyunca, bir ara askere bile yazılmaya kalkışmış, çünkü bazı Hristiyanlar Osmanlı'yı orada emperyal bir güç olarak görüyorlar oteden beri. Asker gönderme haberi yanlış çıkınca ordudan ayrılıp tekrar ticaretine dönmüş. Said, babasının zamanla aşırı derecede benimsediği Amerikalılığına karşı çıkıp Vietnâm'da olanları hatırlattığında bile "vatan vatandır eğrisiyle doğrusuyla" diyerek ABD'yi savunan bir baba. Genç Hristiyan Erkekler birliğine katılmış hatta. Hristiyan erkeklerin birliği Amerika'da çok güçlü bir damar ve geçtiğimiz yıllarda ortaya çıkan Promise Keepers (Vaadinde Duranlar) inisiyatifinden genç Hristiyan erkekler topluluğu bir milyona yakın erkek üyenin katıldığı bir yürüyüş de yapmışlardı. Sayısız insan bahçelerine, pencerelerine Hz. İsa'nın sözlerini asar Amerika'da.

Babası geçmişi ve hayatı hakkında hiç konuşmadığından ve sorulara da cevap vermediğinden 1895'te Kudüs'te dünyaya gelmiş olan Wadie İbrahim'in nasıl olup da William olup çıktığını bilemiyor Said. Bu ismin Arapça adının Anglikanlaştırılmasından ibaret olabileceğini düşünüyor. Babası geçmişiyle ilgili incir çekirdeğini dolduracak kadar bile bilgi vermemiş. "Ben doğduğumda babam en az kırk yaşındaydı. Kudüs'ten nefret ediyordu. Ona ölümü hatırlatıyor-muş, orada doğmuş ve ailece uzun süreler orada yaşamış olmamıza rağmen." diyor. Almancası çok iyi olduğundan uzun zaman çevirmenlik ve tercümanlık

yapmış. Edward'ın annesi eşini Ebu Said olarak da anarmış. Said, babasından tam kırk yıl sonra ABD'ye gitmiş.

Babaannesine gelince, Said onun geçmişinin de aynı derecede karanlık olduğundan söz ediyor. Adı Hanne olan bu hanım, doğuştan Şammas bir kişiymiş. Kudüs'te yaşayan halası Nebiha ve kuzenleri de bu şehirdeki köklü bağlarına işaret ediyor Said'e göre. Babası ise Nasıra kökenli Halifevi aşiretine mensup olduklarını söylemiş her zaman.

Said tam bir Orta Doğu çocuğu olarak yetiştirilmiş ve birçok erkek evlat gibi olumsuz cümlelerle kişiliği ezilmiş. Babasının 'benden sana hiçbir şey kalmayacak zengin çocuğu değilsin' sözleri güya ayaklarının üstünde durmayı öğrendiği diyedir, fakat dozu kaçınca yıkıcı etki yapar böyle sözler. Bu yaklaşımların ve sert yetiştirilme tarzının onda büyük acılara sebep olması doğal. Belli bir yaşa gelince geçmişinin yüz kızartıcı, geleceğinin ise ahlaksızlıkla dolu olacağından kuşku duymadan büyüdüğünü söylüyor. Başkalarının belirlenmiş belli bir imgeye benzememek, ileride şu ya da bu mahvoluşun pençesine düşmemek için savaşmış ve kimliğini, varlığını düzgün biri olarak inşa etmeye çalışmış bir genç adam. Babasının sıkıyönetim rejimi ve hayat terbiyesi adı altındaki şefkatsizliği ona hiç soluk aldırılmamış ve bu durum daha çocukken yersiz yurtsuz hissetmesine sebep olmuş. Demek ki babada annede yurtlanamamak insanın evsizliğinin yurtsuzluğunun temelini atıyor. Bu yarasını şöyle tanımlıyor:

“Ben olamamak, yalnızca tam olması gerektiği gibi olamamak demek değildi; asla huzurlu olamamak, sürekli sözümün kesilmesini ve düzeltilmeyi beklemek, mahremiyetimin ayaklar altına alınması, kararsız kişiliğimin ezilmesi demekti aynı zamanda. Müebbeden yersiz yurtsuzdum artık.”

Sonuçta ailece çok çalkantılı bir kimlikleri olmuştu. Anne babası kendilerini Hristiyan azınlık olarak hissediyor ve Birinci Dünya Savaşı öncesinden kalma 'aradalık' duygusunu üzerlerinden atamıyorlardı. Kendilerini misyoner etkiler, İngilizlerin sömürgeci tavırları arasında var etmeye çalışırken herkesten bir alışkanlık kapmasının sonucu Said kendini yurtsuz hissetmeye başlamıştı. Filistin'den çıkarılınca Mısır'da daha da köksüz, eş dost ve çevreden mahrum bir hayat başladı. Filistin'deki aile evleri Batı Kudüs'te Hristiyan Filistinlilerin yaşadığı Telbiye mahallesindeydi ve hayal olmuştu.

2. Dünya Savaşı'nda kırklı yılların başlarında, İtalyanlar Fransızlar ve İngilizlerin oluşturduğu birçok cemaatin ve şehrin yerlileri sayılan Yahudi, Ermeni, Suriye kökenli, Lübnanlı, Şavam ve Rum azınlıkların yanı sıra, binlerce müttefik birliği de şehirde konuşlanmıştı. Bu birliklerin rastgele yaptıkları geçit törenlerine ve gösterilere tanık oluyordu Edward, arkadaşları ve kuzenleriyle birlikte. Ortalığı inleyen davulları ve borazanlarıyla İngiliz ve Anzak birliklerinin yürüyüşlerini görmüştü. Babası bu hengamede işine bakmaya çalışıyor, kitap ve kırtasiye işlerini iyice genişletiyordu.

Said hakkında bilgi edinirken, hafızamıza sayısız başka yurtsuzlar hücum ediyor. Onlardan biri de yine Hristiyan bir Filistinli olan Fawaz Türki.

Anılarını kaleme alan yazar ve düşünür Türki de tıpkı Edward gibi ailece 1948’de yerlerinden edilmiş ve mülteci kampına yollanmışlardı. “Çocukluğumda Hayfa’yı terk ederken Filistinli değildim belki fakat şimdi Filistinliyim” yazmış. Çocukluk ve gençliğini evinden uzakta Beyrut’taki bir mülteci kampında geçirmek zorunda kalmanın acısını, öfkesini harika bir dille anlatıyor anılarında.

Beyrut’taki Beddavi Mülteci Kampı’nı hatırlıyorum Said’in yurtsuzluğunu yazarken. “*Şehrin Gizli Öznesi*” kitabında buralarda gördüklerimi işittiklerimi, sabrı ve metaneti fazlasıyla zorlayan şatları ve aşağılanmayı kaleme almıştım. ‘Filistinliler nasıl bu kadar acıya rağmen Gazze’yi terk etmiyor’ sorusunun cevabı biraz da bu kamplarda gizli. Sıkışık ve bahtsız biçimde yaşayan bu insanların sığındıkları ülkelerde hiçbir kıymeti olmuyor. Türki, ellili yılları anlatmış, benim 2006’da Beyrut’ta gördüklerim daha da beterd. O zamanlar evlerinden sürülen Filistinliler İsrail tarafından gölde gezinen ilkel, tehlikeli ve zararlı bedeviler olarak ötekileştiriliyordu, şimdi daha da beter, anmak istemediğim tanımlar var. Yahudilere Avrupa’da yaşatılanların bedelini Filistin halkına ödetmenin bir parçası olarak, Batı dünyası olanları zımnen ve açıktan daima destekledi. Türki, Hayfa’nın Beled el Şeyh kasabasında İngiliz askerlerinin zulümlerini anlatıyor en başta. Kuşkusuz işgal güçleri insan-

ların “İngilizler ve İngilizlerin sömürgelelerinde yaşayan aşağı insan soyu” diye ikiye ayrıldığını düşünüyorlardı Fawaz’a göre. Mücadelenin başlamasını ise şöyle anlatıyor Alex Tocqueville’den bir alıntıyla; düzelme olanağı görülmediği sürece sabırla katlanılan bir sıkıntı, insanlar bir kez bundan kurtulabileceklerini akıllarından geçirmeye başladıklarında, artık katlanılmaz hâle gelir.

Bu dayanılması güç ruh hâlini sadece Edward Said’in “*Yersiz Yurtsuz*” kitabında değil, Etel Adnan, Mourid Bargouti gibi nice şair yazar ve sanatçının eserlerinde görmek mümkün. Yazıya sığmayan fakat kaynaklara ekleyebileceğim kitapları okumak bizi daha da aydınlatacaktır.

Edward Said’in sözüyle bitirelim.

“Bunca yıl boyunca beni sürekli hareket halinde tutan, ülkeden ülkeye, şehirden şehire, evden eve, dilden dile, ortamdan ortama sürüklenişlerden daha acı bir şey bilmiyorum. Fakat başka hiçbir şey de hayatımı nedense onsuz da yapamadığım ve sürekli peşinden koşup durduğum bu göçerlikten daha iyi özetleyemez.”

Kaynakça

Edward Said, *Yersiz Yurtsuz*, Çeviri: Aylin Üçler, İletişim yay, 2009, İst.

Fawaz Türki, *Bir Mültecinin Anıları, Filistin Sürgünü*, Metis, 1986, İst.

Mourid Barghouti, *Şairin Filistin’i*, Çeviri: A. Melis Hafez, Klasik yayınları, 2004, İst.

Etel Adnan, Hazırlayan: Serhan Ada, Everest yay. 2021. İst.

| ALİ HAYDAR HAKSAL

İslâm'ın Kudüs'ü ve Sonrası

Kudüs, İslâm medeniyetinin önemli bir merkezidir. İnsanlık tarihinin olduğu bugün için de odaklandığı bir merkez. Tarihin değişik zamanlarında yaşananların yoğunluğunu taşıyan acılarla yüklü bir belde. Tarihin kimi zamanlarında durulan huzur bulan kimi zamanlarındaysa kanayan büyük acılara şahitlik eden bir şehirdir. İslâm medeniyeti zamanında huzurlu, uyumlu ve sakin. Bu büyük medeniyet dairesinden çıktığında ise kaos ve karmaşanın yaşandığı, yaşanmakta olduğu huzursuzlukların kolaşan ettiği bir yer.

Geçmişte peygamberler zamanında da yaşanan olumsuzluklar olmasına karşın merkez olmayı korumuş. Peygamberlerle şekillenen İslâm medeniyetinin merkezi. İnsanlık tarihinde peygamberlere rağmen yaşanan kırlmalar insanlık tarihinin de bir gerçeği. Biz yakın zamanı merkeze alarak bugüne sorunların, nedenlerini bir yanıyla kurcalar ve araştırırken bir yanıyla da ruhunu bu coğrafyada bulan üç önemli Hristiyan düşünce adamı üzerine bir değerlendirmede bulunuyoruz.

İslâm'ın Kudüs'ünün günümüz açısından en büyük kırılma ve yıkım süreci I. Dünya Savaşı'nın başlangıcıdır. Sömürgeciliğin ilk uzantıları olan oryantalistlerin çabaları, onların açtığı ve oluşturduğu süreç, buna bağlı olarak yerli oryantalistlerin çabaları ve katkılarıyla çığırından çıkıyor. Bunları bir arada düşünmek durumundayız.

Bugünün karmaşa ve kaosundan bakılınca asıl nedenler çok daha belirgindir. Belirginlik yetmiyor, devam eden ısrarın, insanlığın sürüklendiği sürecin neler getirdiği, nerelere götüreceği kaygısı orta yerde duruyor. Sorunların gelinen yerde durmayacağını giderek daha da derinleşeceğini gösteriyor.

Günümüzde yaşanan soykırım veya benzerleri geçmişte de yaşandı. Dünyanın küçüldüğü küresel bir köye dönüştüğü şu zamanda hemen her şey ayan beyan ortada. Yaşananlardan anlık olarak bilgi sahibi olunabiliyor. Bunun bir vahşilik olduğu da biliniyor. Vahşiliğin bile normalleştirildiği, insanlığın âdeta büyülenmiş gibi görüldüğü bir zaman göstergesi.

İslâm'ın Kudüs'ü yeni bir zamana evrildiği tarihten itibaren o zamanın içinde bulunan kimi Arap Hristiyan aydınının içinde bulunduğu açmazlar, şaşkınlıklar ve çaresizlikler çelişiyor gibi görünse de bu aydınların yaşadığı travmalar, sarsıntılar orta yerde duruyor.

Bu çalışmamızda üç ismi ele alıyoruz, onların üzerinden yaşanan trajik boyutu irdelleyeceğiz. Edward W. Said, Amin Maalouf, Vâsıf Cevheriye. Edward W. Said mücadelesinde büyük bir çaba göstermiş, sağlığında bedelini de ödemiş. Amin Maalouf ise hâlâ hayatta, olanları biliyor olmasına karşın bırakın bedel ödemeyi, ödüllendirildiğinden sessiz kalmayı tercih ediyor. Vasıf Cevheri-

ye ise ikisi kadar şöhreti olmayan, kendi dünyasında yaşadığı travmalara doğru-
dan tanıklık etmiş biri. Bunlara başka-
ları da eklenebilir. Fakat bunları ele alı-
şımızın nedeni, dönemlerinin farkında
oluşlarının yanı sıra asıl gerçeği ifade
edemeyişleri veya sınırlı bakışlarıdır.

Edward Said, kendisini seküler ola-
rak tanımlıyor, sorunlarla boğuşuyor.
Bir yanıyla sömürgecilğe karşı direnir-
ken bir yanıyla da asıl sorunun nedeni
üzerine gidiyor ama bir yerde tıkanıyor.
Yersiz ve Yurtsuz onun otobiyografik bir
eseridir. Kendisiyle yapılan röportajlar-
da, başka nedenlerle yazdığı eserlerde
ve konferanslarında Filistin sorununu
fazlasıyla irdeliyor. Bunu salt Siyonizm
ile ifade ediş yeterli olmuyor. Çünkü bir
yanıyla düştüğü tuzak Arap milliyetçili-
ği, ırkçılığıdır. İslâm'ı ve Müslümanlar
günün koşulları içerisinde bir bakışla
ele alıyor. Gerçi zaman zaman kimi yak-
laşımlarıyla öze yaklaşıyorsa da bir yerde
duruyor.

Dönemin sömürge anlayışının
baskıladığı bir yaklaşımla bakış etki-
li oluyor. Napolyon'un Mısır işgalinde
Araplara, el-Ezher ulemasına sunduğu
bildiri bir bakıma Hristiyanların genel
anlayışı gibi oluyor. Gibi diyoruz çün-
kü o dönemde bir Osmanlı gerçeği var.
Önce onun aşılması gerekiyor. Fransız
emperyalizminin sömürge anlayışını,
Mısır halkına bakışının öncelikle bilin-
mesi gerekiyor. Bu konuyu *Doğu Işığı*
III. Fransa kitabımızda ayrıntılı olarak
ele almıştık. O zamanki vurgu, kendi-
lerinin yaptığının bir işgal olarak de-
ğil, özgürleştirme ile Osmanlı sömür-
gesinden kurtuluş olarak tanımlanıyor
olmasıdır. Bu da Arap milliyetçiliğinin

başlangıç sürecidir. Osmanlı olumsuz-
luğuyla birlikte İslâm veya Müslümanlar
onun için öncelik olmuyor. Bir yanıyla
eksik oluyor bakışı. Bundandır ki sonuç
doğru bir düzleme oturmuyor. Edward
W. Said'in seküler ve liberal oluşu onun
bakışını perdeliyor bir yanıyla. Onun
sömürgecilerin okulunda eğitim almış
olması asıl dünyasını şekillendiriyor. Za-
manla Amerika'da üniversite eğitimine
başladığı sırada yaşadıklarıyla Hristiyan
oluşu onun için yeterli olmuyor, çünkü o
bir Arap'tır. Onun bu ırkçı damara hap-
sedilişi uyanışına ve karşı çıkışına neden
oluyor ama bunun ötesine geçemiyor.

Amin Maalouf yirmi beş yaşına ka-
dar Lübnan'ın dağlık bölgesinde yaşa-
mış sonra da Fransa'ya göçmüş. Ailesi
genelde yurtlarında kalmış. Edward Said
gibi değil o orayı kendisine yurt seçmiş,
ödüllendirilmiş, Fransa cumhurbaşkan-
lığına danışman olmuş yerli bir oryanta-
list olmayı benimsemiş. O, birçok şeyin
farkında ama sadece farkında. Onda bir
karşı çıkış ve direniş olmuyor. İslâm'ın
Kudüs'ünde geçmişte yaşanmış olan bir-
likteliği laik bir düzlemde İslamsız bir
toplumu düş olarak görüyor. Kimi şeyleri
fark ediyor, bunları eserlerine yansıtıyor
ama laiklik saplantısından kurtulamıyor.
Dahası, bütün ırk ve dinleri bütünleştire-
ceği, bir arada yaşayacağı, laik ve se-
küler bir birliktelik ütopyasında. Oysa
gerek genelde Müslümanların içinde
bulundukları coğrafyanın Osmanlı yö-
netiminin halklara ve kültürlere, dinlere
sağladığı ortamın bir benzerinin olma-
dığı olamayacağı ortada.

Büyükbabası Burtos'u *Yolların Baş-
langıcı* adlı eserinde İslâm'ın Filistin'ini
ya da Lübnan'ı anlatıyor. Butros Os-

manlı'dır, sonuna kadar bağlı kalıyor. İttihat ve Terakki'nin Sultan Abdülhamit'i devirmesini heyecanla karşılıyor, daha sonra ise bir hayal kırıklığı yaşıyor. Bu eseri üzerine ayrıntılı çalışmamız *Yedi İklim* dergisinde bölümler hâlinde yayımlandı. Osmanlı dönemi Beyrut ve çevresini, Hristiyanların dünyasını farklı eserlerinde ele alıyor Amin Malouf. Hristiyanların özgürlüklerini, özerkliklerini anlattığı eseri ise *Tanios Kayası*'dır. Bunu ayrıca ele alacağız. O, başlı başına bir konu. Osmanlı Lübnan'ında Dağlık Bölgedeki Hristiyan halk özgürdür, çünkü özerktirler. Onların asıl sorunu Hristiyanların kendi aralarında yaşadıkları sorunlardır. Mezhep tartışmaları, çekişmeleri ve çatışmaları ele alınıyor.

Edward W. Said, Filistin konusuyla son âna kadar doğrudan ilgilidir. Yukarıda izaha çalıştığımız kimi nedenler onun kopuşunu, ya da uzaklaşımını gösteriyor. Tanzimat'tan sonra Müslüman olmayanların askere alınmaları, onlara kimi hakların tanınması onlar açısından yeni bir sorun veya travma oluşturuyor. Çünkü, İslâm Osmanlısında askere almıyorlar. Müslümanlar cihad yapıyor, Hristiyanları veya başka din mensuplarını muaf tutuyorlar. Onlar ise ticaretlerini ya da yaşamlarını sürdürüyorlar. Askere alınmadıklarından onlardan cizye alınıyor. Çünkü onlar tebaalarıdır, onların can, mal ve din güvenlikleri sağlanıyor. Bu da onların işine geliyor.

Tanzimat dönemiyle birlikte Hristiyanlar askere alınmaya başlayınca

onlar kaçıyorlar. Edward Said'in babası askere alınacağını anlayınca Amerika'ya gidiyor, oranın vatandaşı oluyor. Tekrar dönüyor Kahire'ye yerleşiyor, ticaret yapıyor Lübnan'da da evleri var. Edward, on beş yaşında iken Amerika'ya eğitim almaya gönderiliyor. Babası Amerikan vatandaşı olduğundan o da o ülkenin vatandaşı oluyor. Amerika'da iken: "Mısır'la bağlantımı koparmamıştım. Filistin artık yoktu. Ailem biraz Mısır'da biraz Lübnan'da yaşıyordu. Her iki yere de yabancıydım. Hayatımı kariyerimi orada sürdüremeyeceğimin farkına vardım; aile işiyle de ilgilenemiyordum, dolayısıyla buradayım"¹ Bütün bunları belirtirken kimi olaylar onun asıl uyanışına neden oluyor. 1967 savaşı onun gözlerini açıyor. "1967 savaşı... Bu arada ben de bir şeylerin farkına varmaya başlamıştım. Mesela Edmund Wilson, Isaiah Berlin, Reinold Niebuhr gibi kültür kahramanlarımın fanatik Siyonistler olmasını kafama takmıştım. Araplara karşı büyük bir düşmanlık besliyorlardı. Sadece İsrail yanlısı da değillerdi. Araplar hakkında en kötü şeyleri yazıp çiziyorlardı. Fakat tek yapabildiğim bunları fark etmekti. Siyasal açıdan, gidebileceğim hiçbir yer yoktu. Columbia'daki ilk yıllarımda, 1963'ten 1967'ye kadarki o dört sene apolitikti. Vietnam protestosu vardı, fakat ne zaman katılmaya çalışsam ve Ortadoğu konusunu açsam, mütemadiyen kenara itiliyordu. Uygunsuz bir şeydi isteniyordu... Sonra 1967'de savaş patlak verdiğinde ben perişandım. O zaman New York'taydım ve tamamen harap oldum. Anladığım ve bildiğim hâliyle dünya o

1 Tark Ali, *Edward W. Said ile Konuşmalar*, Çeviren: Nihansu Aydemir, ALFA Araştırma Yayınları, İstanbul, 2018. s. 66.

anda tamamen sona erdi... Ve kısa bir müddet sonra, on beş ya da on altı yıldır bulunduğum Amerika'da ilk kez diğer Araplarla temasa geçmeye başladım.

Tamamen bir Amerikan ve hatta Prenceton ve Harvard'dan dolayı bir çeşit üst sınıf WASP eğitiminin yaratıyordum. İngiliz edebiyatı öğrenen hiçbir Arap öğrenci yoktu. Hepsi Ortadoğu mevzularına yönelmişti ve onlarla çok az ilgim vardı,² bu tarihten sonra onda yeni bir süreç başlıyor. İkbâl Ahmet ile arkadaş oluyor, birlikte eylemlerde bulunuyorlar. Vietnam sorunundan Filistin sorununa yöneliyor. Öğrencilik yıllarında Mısır'da yaşanan kimi olayları yerel olarak algılıyor etkisi çok da sarsıcı olmuyor. Filistin'in İslâm'la ilişkisi değil de salt Arap olgusu onun için odak oluyor. Mısır solunun baskıyla ezilmesi, kimi tanıdıklarının ölmesinin üzerinde etkisi az oluyor. "Fakat beni en derinden etkileyen her zaman Siyonizm oldu ve özellikle de 1967'den sonra, Amerikan emperyalizmi."³ Bu tarihten sonra Ürdün'e sıkça gidiyor. "Ürdün rejiminin, İsraililerin örtük desteğini aldığının farkına varıyor. [...] *Le Monde Diplomatique* için bir makale yazdım, ilk yazılarımdan biri, "Filistinliler Ürdün'deki yenilgimizin sonuçlarıyla yüzleşmek zorunda"⁴ olduğunu belirtiyor. Sadece bu değil Filistin yönetimiyle yakınlaşıyor onların da iç sorunlarının karışıklığını görüyor. FKÖ'nün yönetiminden de kuşkuluyor. Yaser Arafat'a danışmanlık yapıyor.

Sekiz yıla yakın kendisiyle sık sık görüşüyor. Son döneminde onun yenilgiyi kabullenmişliği, yenilginin görünüyormuş olmasını yadırgıyor. "Bir kez daha, tam olarak nasıl adlandıracağımı bilmiyorum, böylesi bir yenilgiyle, kesin bir yenilgiyle yüzleşme cesareti, isteği olması, bunun gerçekten bir zafer olacağını düşünmesi..."⁵dir. Yaser Arafat Edward W. Said'i bir Amerikalı olarak görüyor. "Onunla verdiğim büyük mücadele, hiçbir zaman konuşulmasa da beni Amerikan temsilcisi olarak görmesiydi. Bir başka deyişle, bir Filistinli olarak, Suriye'den geliyor olsaydım, bir Suriye temsilcisinden başka bir şey olamazdım. [...] .. bir Filistinli olduğumu ve aksine Amerikan politikalarını eleştirdiğimi anlamıyordu. Bunu asla kabullenmedi. Hep bir Amerikan programı olduğunu düşündü, ben de haneye Amerikalı olarak yazılmıştım bir kere"⁶ Çünkü Hristiyan Arapların ilgisizlikleri, İngiliz ya da Amerikan yanlılıkları söz konusu. Bu, bir başka sorundur. Bölgede sosyalizm yanlıların etkili oluşu da bilinen bir gerçek. Bir yandan da Oslo görüşmeleri sırasında Filistin Devleti'nin kurulması için bir çaba içine giriliyor. Siyonizm buna da izin vermiyor. Anlaşıyor gibi yapıyor ama hiçbir zaman sözünde durmuyor.

Said'in konumu, içinde bulunduğu durum kendisi açısından hem şaşırtıcı oluyor hem de kendisi tamamen bulunduğu ortamdan liberaller tarafından da

2 Age., s. 67.

3 Age. S. 69.

4 Age. S. 70.

5 Age. S. 72.

6 Age. S. 73.

dışlanıyor. “Geçmişte en fazla ilgilendim topluluk, yani olup bitenden nispeten üzgün olan, nispeten işgale karşı şaşırılmış gibi görünen ve neden bu zavallı Filistinlilerin hiçbir şansı yok diyen liberal topluluk, şimdi bende en çok hayal kırıklığı yaratanlar oldular; benim barışın düşmanı, Müslüman köktencisi olduğumu, barışa temelden karşı çıktığımı, bir reddedici olduğumu ileri sürüyorlar.”⁷ Edward Said’in hareket alanı giderek kısıtlanıyor. Müslümanları savunuyor gibi görünmek istemiyor. Döneminin baskın ve bir direnişin radikal görüntüsünün gerginliği var. Örneğin Salman Rüştü ile dostlukları oluyor, onu önemsiyor ve ciddiye alıyor. Kaldı ki kendisini yukarıda da belirttiğimiz gibi liberal bir seküler olarak tanımıyor. Bir Filistinli Arap olarak anılmayı tercih ediyor. Osmanlıları emperyal olarak gördüğünden Osmanlı karşıtlığı onda baskındır.

Karşısında çok güçlü bir topluluk var. Amerika ve Siyonizm iş birliği. Genel anlamda liberal gibi görünenlerin de onlarla birlikte olması işlerini güçleştiriyor. “Örgütlü bir toplumla uğraşıyoruz, modernize olmuş bir ekonomiyle uğraşıyoruz, muazzam askeri güç, teknolojik kaynaklar, İsrail’i destekleyen Birleşik Devletler’in gücüyle karşı karşıyayız.”⁸ Planlı ve sistemli hareket ediyorlar. Edward W. Said bunları görüyor. “Batı Şeria ve Gazze’deki Filistin milliyetçiliğini dağıtma planı, İsraililer için uzun süreden beri gündemde olan bir planı, ikincisi çok daha iyi bir alternatif hâlâ

olaya dahil olduğum 1991’de bilfiil o zaman diliminde konuştuğumuz şeydi.”⁹

Said, gerek Mısır gerekse de Filistin’in geçmişini ve sosyal değişimlerin psikolojik yansımalarını iyi biliyor. Yaklaşımları da buna göre oluyor. Filistin’de bir dönem sosyalizm dalgası var. FKÖ’nün veya o dönemin etkili yansımaları biliniyor. Türk solunun orada bulunmasının nedeni de budur. Fakat bu zamanla değişiyor. “Mısır sivil hayatında muazzam bir kutuplaşma var. Hükûmet önderlik etmekten ya da güvenirlilik sağlamaktan aciz. İslâmî hareketler hâlâ küçük ve parçalara ayrılmış durumdalar. Statükoya karşı bir protestoyu temsil ediyorlar. Nüfusun geniş kitlesi hissen İslâmcı, yine hem saygı hem de protesto olarak türban takıyorlar falan, fakat kırımca, toplum hâlâ büyük ölçüde seküler bir toplum.”¹⁰ Tek umut ve beklentisi laiklik ve sekülerlik. Bu durum doksanlı yıllar için geçerli çünkü toplumsal dönüşümler İslâmî bilinç bağlamında hızlı bir değişim gösteriyor. Çünkü emperyalizm ve Siyonizm’in şiddeti bir uyanış ve direnişe neden oluyor. Bunun da kendi değerlerine sığınmaktan başka bir çözüm yolu yok. Bugün için bu inanış Filistinlileri çok daha güçlü kılıyor.

Tarık Ali ile yaptığı bu konuşmanın sonunda gelip tıkanıdığı bir durum söz konusu. Tarık Ali Mısırlı bir yazar ve Arap. Edward Said ile dostlukları var. Filistin sorununun son durumunu görmediğinden onun hakkında farklı bir

7 Age. S., 77.

8 Age. s. 78.

9 Age. s. 79.

10 Age. s. 82.

bakışın nasıl olacağını kestiremiyoruz. Gelişmelerin seyri biraz da onu geçmişinde olduğu gibi yönlendiriyor. “Bağımlılık sorunu şimdi Arap dünyasında tartışılan mesele. Örneğin İsrail’le barışa sahip olduğumuzda ne olacak? Birleşik Devletler’le, Batıyla ilişkimiz ne olacak? Bunlar büyük meseleler. Ve İslâmî bir yanıt istemiyoruz, onlara karşıyız, çoğu insanı tatmin etmiyor, kesinlikle çoğu entelektüeli.”¹¹ Onun için önemli bir sorundur radikal Müslümanlar, yani İslâm. İslâm’ın Filistin’i, Kudüs’ü ve Kahire’sinin dünüyle bugününün karşılaştırılması daha sağlıklı olur. İslâm’ın himayesinden çıkmış olan bölge insanların bugün ne durumda olduğu ortada. Edward Said bugünü görse yaşasa ne düşünürdü sorusu ister istemez akla gelir.

Amin Maalouf ailesi ve kendisi hakkında şu bilgiyi verir: “Ben yüzyıllardır Lübnan dağlarına yerleşmiş ve o zamandan beri art arda göçlerle Mısır’dan Brezilya’ya, Küba’dan Avusturalya’ya, dünyanın dört bir köşesine yayılan Güney Arabistanlı bir aileden geliyorum. Ailem muhtemelen II. ya da III. yüzyıldan itibaren, yani İslâmiyetin ortaya çıkışından çok önce, hatta Batı’nın Hristiyanlığı benimsemesinden de önce, daima Arap ve Hristiyan olmaktan gurur duymuşumdur.”¹² Bu ön bilgi ile Maalouf’un bakışının nasıl olacağı daha baştan bellidir. Arap olduğunu gizlemiyor ki bu da doğaldır onun açısından. Doğu Akdeniz’i, Lübnan’ı ve Lübnan topraklarını önemsiyor. Gençlik yıllarında sosyalizm hareketi içinde yer alıyor sonra çekiliyor. Arapça konuşmanın bir-

çok yararını görüyor. Doğu Türkistan’a gittiğinde, Arapça konuştuğunda saygı görüyor. Bu, Müslüman bir coğrafyada yaşamış olmanın karşılığıdır. Aidiyet bakımından ne Müslümanlar arasında ne de Hristiyanlar arasında kalmayı tercih ediyor. Fransa’ya yerleşmiş olmanın bir sonucu mudur, öyle de düşünülebilir. Lübnan’ın dağlık bölgesi bölgenin diğer kesimlerine göre daha farklıdır. Orada özerktirler.

En çok etkilendiği kişi büyükbaşısıdır. Onunla ilgili romanı *Yolların Başlangıcı*’dır. Dedesi, şair, kiliseye karşı olan mason biridir. En çok da ondan etkilenmiş veya onun izini sürmüş gibi görünüyor. Kısaca bu bilgiyi verdikten sonra bölgenin en önemli sorunu Filistin, Siyonizm sürecinin sonuçlarındandır. Maalouf’un nasıl baktığı, neler gördüğü ya da görmediği sorundur. Sonuçta aynı bölgenin insanı, üstelik o da bu sorundan ötürü yurdunu terk ederek Fransa’ya yerleşmek zorunda kalmıştır. Edward Said gibi bir mücadelenin içine girmediği gibi mücadeleden de uzak kalmıştır. Kimi romanlarında bölgesini ayrıntılı bir şekilde anlatıyor. İdeali seküler toplumun birlikteliği önceliğidir. 1960’lı yıllarda Vatikan’ın öncelediği dinler arası uyum ve diyalog öncelikleridir bu kesimlerin. Bunun olmayacağı, emperyalizm ve sömürge olgusunu göz önünde bulundurmuyor ya da öylesine geçiştiriyor. Geçmişteki yaşanmışlıklar örnek değildir. Sanki hiç yaşanmamış gibidir son demde.

“Söz konusu olan birkaç münferit olay değildir, dünya bugün dahi eziyet

¹¹ Age. s. 84.

¹² Amin Maalouf, *Ölümçül Kimlikler*, Çeviren, Aysel Bora, YKY, 51. baskı, İstanbul, 2020, s. 20.

çeken ya da eski çilelerin anısını içinde saklayan ve intikam anını düşleyen yaralı toplumlarla doludur. Onların çektiklerine duyarsız kalamayız, ama onların kendi dillerini özgürce konuşma, dini vecibelerini korkusuzca yerine getirme ya da geleneklerini koruma arzularını paylaşabiliriz. Ama zaman zaman acıyı paylaşma noktasından aşırı hoşgörüyü kaydığımız da olur. Sömürgeciliğin hoyratlığından, ırkçılıktan, yabancı düşmanlığından çekmiş olanların kendi milliyetçi hoyratlıklarının, kendi ırkçılıklarının ve kendi yabancı düşmanlıklarının aşırılıklarını bağışlıyoruz, hatta bu yüzden en azından oluk oluk kan akmadıkça, kurbanlarının kaderleriyle ilgilenmiyoruz.”¹³ Öyle de yapıyor, çünkü ilgilenmiyor. Bu eser 1999 baskısından çevrilmiş. Otuz yıl öncesinin değerlendirmesidir. Söz konusu olan soykırım, sömürgecilik ve kan akışı ancak onun yaşadığı bölgeyle ilgili olabilir. O da şu zamanda yaptığı gibi sessiz kalmayı tercih ediyor. “bakışlarımız, demek istediğim dış gözlemcilerin bakışları, bu ahlâksız oyuna karıştığında, falanca toplumu kuzu, filancayı da kuzu rolüne oturttuğumuzda bilmeden yaptığımız şey, bir tarafın cinayetlerinin cezasız kalmasına peşinen onay vermektir.”¹⁴ Bu itirafta bulunmasına karşın artık o da bu bölgenin bir yabancıyı yani dışarıdan bakan bir yabancıdır. Bu değerlendirmelerle kendini aklama düşüncesindedir. Biraz da genellemeler yaparak durumu hafifletmektedir.

Yerlerinden yurtlarından edilenler var, kalanlar ise canhıraş bir savunma ve direniş içindedirler. Doğal olarak on-

lar gücü kendi kimliklerinde arar ve ona daha sıkı bağlanırlar gerek göçmenler gerekse yurtlarında kalanların savunma refleksleri kendilerine dönüş ile olabilir ancak. “Acaba bunları söylerken, aklımda bazı ülkelerde, “İslâmî başörtüsü”nün etrafında başlatılan tartışmalar gibi tartışmalar mı var? Söyleminin özü bu değil. Gene de göçmenlerle ilişkilerin farklı bir yaklaşımla ele alınması halinde bu tür sorunların daha kolay çözüleceğine inanıyorum.... Dilinizin küçümsendiğini, dininizle alay edildiğini, kültürünüzün aşağılandığını hissederseniz farklılığınızın işaretlerini abartılı bir gösterişle sergileyerek tepki verirsiniz; tersine, size saygı duyulduğunu hissettiğinizde, yaşamayı seçtiğiniz ülkede bir yeriniz olduğunu hissettiğinizde daha farklı davranırsınız.”¹⁵ İster göçmenlikte olsun ister kaldığınız topraklarınızda olsun kaçınılmaz bir durumdur bu. Maalouf için ister istemez böyle bir durumdan söz edilemez. Bunları bir yandan tartışmaya açarken asıl hesaplaşmak istediği İslâm’dır. Yani modern dünya içindeki yeri söz konusudur. Sözü kendi bölgesine getiriyor sonuçta.

İslâm tarihinin genel bir değerlendirmesini de yapıyor. Fakat konumuzun sınırlarını aşacağından o ayrıntılara girmiyoruz. Müslümanlarla ilgili şu gerçeği biliyor bunu ifade etmekten de kaçınmıyor. “Eğer atalarım, Müslüman orduları tarafından fethedilen bir ülkede Hristiyan olmak yerine, Hristiyanlar tarafından fethedilen bir ülkede Müslüman olsalardı, onların inançlarını koruyarak on dört yüzyıl köy ve kentlerinde yaşamaya

13 Age. s., 31.

14 Age. s. 32.

15 Age. s. 39.

devam edebileceklerini sanmıyorum. Gerçekten de, İspanya'daki Müslümanlara ne oldu? Ya Sicilya'daki Müslümanlara? Yok oldular, tek kişi kalmamacasına katledildiler, sürgüne zorlandılar ya da cebren Hristiyan edildiler. [...] "...en büyük İslâm gücünün başkenti İstanbul'un nüfusu içinde başlıca Rumlardan, Ermenilerden ve Yahudilerden oluşan Müslüman olmayan bir çoğunluk bulunuyordu. Aynı dönemde Paris'te Londra'da, Viyana'da ya da Berlin'de nüfusun yarısının Hristiyan olmayanlardan, Müslüman ve Yahudilerden oluşabileceği düşünülebilir miydi? Bugün bile kentlerinde müezzinin ezan okuduğunu işiten pek çok Avrupalı rahatsız olurdu."¹⁶ İslâm'ın coğrafyasındaki yaşanmışlıkları bildiği hâlde nedense geçiştiriyor.

Daha önce Müslümanların Hristiyanlarla yaptığı anlaşmalarla yüz yıllarca birlikte yaşadıklarını ama bugün artık böyle bir durumun söz konusu bile olamayacağını belirtiyor. Bu sorunun nedenini günümüz Müslümanlarına yüklüyor. "...evet vurguluyor ve ısrar ediyorum; uzun bir hoşgörüsüzlük geleneği olan "Öteki"yle yan yana yaşamaktan her zaman rahatsızlık duymuş olan Hristiyan Batı özgürlüğüne saygılı toplumlar ortaya çıkarabilmişken uzun zaman yan yana birlikteliği uygulamış olan Müslüman dünyası neden artık fanatizmin kalesi olarak görülüyor?"¹⁷ Neden? Bu soruyu asıl ona ve Hristiyanlara bugün ise Yahudilere sormak gerekir.

Müslümanların farklı bir ruha bürünmelerinin nedeni nedir, neden kes-

kin ve sert bir tutuma yöneliyorlar? Amin Maalouf geçmiş dönemleri iyi biliyor olmasına karşın, özellikle Filistin bölgesindeki uygulamaların orada yapılanlardan bölge halkını töhmet altında bırakmasında genel psikolojinin etkisi olduğunu nasıl düşünmez? Bir millet yok edilmek isteniyorsa onlar da daha dirençli olmazlar mı? "Radikal İslâmcıların söylemlerine sadece bir Hristiyan olarak kendimi dışlanmış hissetmem yüzünden değil, ama çoğunlukla bile olsa dini bir grubun yasalarını halkının tümüne dayatmasını kabul edemediğim için de yabancıyım."¹⁸ Eğer Müslümanlar geçmişte inançlarını dayatsalardı kendisi olabilecek miydi, olamayacağını da kendisi belirtiyor. Onun Lübnan'ı, Dağlık bölgesini terk edişinin nedeni radikal İslâmcılar mıdır? Emperyalizmin bölgeyi işgali mi, kiliseler arasındaki çatışmalar mı, giderek etkili olan ve bölgeyi boşaltan Siyonizm mi? Bunu Müslümanlara mal etmenin ne denli sağlıklı bakış açısı olduğu tartışılmaz mı? Müslümanların radikalizmi bahane edilerek sanki diğer toplumlarda da kimi etkilenmelerin olması sağlıklı bir bakış olmaz, olmamalıdır.

Kimlik merkezli bir bakış sorunları tam anlamıyla çözmeye yeterli değildir. Dinî gerekçeler bir anlamda belirleyici olmuyor bu zamanda. İdeolojilerin keskinliği bir anlamda karşıtlar için belirleyici olur. "İsraililer bugün bir ulus oluşturmuşlarsa, bunun tek nedeni, ne kadar güçlü olursa olsun, onları birleştiren din bağı değildir, kendilerini modern İb-

16 Age. s. 50.

17 Age. s. 52.

18 Age. s., 77.

ranice sayesinde gerçek bir ulusal dille donatmayı başarmış olmalarıdır; kırk yıl İsrail’de kalıp sinagoga adımını asla atmamış bir kişi bir anda toplum dışına atılmayacaktır; orada kırk yıl yaşayıp da İbraniceyi öğrenmek istemeyen içinse aynı şey söylenemez. [...] ..bir insanın dinsiz yaşayabileceğini ama herhangi bir dili olmadan kesinlikle yaşayamayacağını görmek için uzun ispatlamalara gerek yoktur.”¹⁹ demesi gene düşünme alanını daraltır. Siyonizm açısından geçen her zaman onların gerçek niyetlerini açığa çıkarıyor. Bu toplumun kimlik konusu sadece dil ile açıklanamaz. Günümüzde yaşamakta olanlar Gazze gerçeği dil, din, ideoloji bütünlüğünü gösteriyor. İsrail’de her şey iç içedir. Din ile ırk birbirinden ayrı düşünülemez.

Vâsıf Cevheriyye Kudüslü bir müzisyen olup Ortodoks bir Hristiyan. Müslümanlarla iç içe yaşamış. Osmanlı Kudüs’ü²⁰ anılarından oluşuyor. Eserin anılmayı gerektiren önemi, içinde yaşadığı toplumun nesnel bir bakışla anlatılmasıdır. İslâm Filistin’i ve Kudüs’ünün giderek kendi düzleminden uzaklaşması, bir kaosa doğru sürüklenmesidir. Değişen sosyal hayat, Batı düşüncesinin etkileri, sömürge anlayışının baskınlığı, Yahudilerin giderek Siyonizm ile örgütlenme sürecinin oluşumunu anlatıyor. Anılarının geçtiği yıllar tam anlamıyla çalkantılıdır. Müslüman Arapların ateşler arasında kaldığı ve bocaladığı görülmektedir. İngiliz emperyalizminin Siyonizm’i bölgeye yerleştirme ve oturtmaları, Fransız emperyalizminin hem kültürel hem de

siyasal anlamdaki tutumları, Hristiyan mezheplerin çekişmeleri ve çatışmaları ayrıntılı olarak anlatılıyor. Kimi yerlerde satır aralarında ihsas ediliyor. Osmanlı paşalarının ahlâki tutumları, zorbalıkları yüzünden bölge halkının uzaklaşmalarına neden oluyor. Özellikle de Yahudi kadınların orada nasıl etkili oldukları veya askerlerin nasıl onlara tutuldukları görüldüyor. Bir müzisyen olan Vâsıf bunların tanığıdır.

Hayatının tamamını orada geçirdiği için sürecin ve yaşananların içindedir, yakından tanığıdır. İlginç olanı ise gerek ailesinin gerekse musiki hocalarının ona Kur’an’ı sık anımsatmaları ve okutmalarıdır. Örneklerini çoğunlukla Kur’an ayetlerinden veya Kur’an kesitlerinden veriyor. Babasının ölümünden sonra bir Müslümanın himayesindedir. O, dininden vaz geçmiyor. Yabancıların müdahil olmadığı zamanlarda hayatından da memnundur. “Kudüs Müftüsü Şeyh Kâmil Efendi hazretleri -Allah taksiratını affetsin- Kudüs Hatırası olarak Enver Paşa’ya Ankaravi’nin yazılı olduğu yüz seksen yıllık bir nüsha takdim ettiği zaman ben de Hüseyin Efendi’nin maiyetindeydim.”²¹ Anılarını günün sıcaklığı içinde değil sonradan yazıyor. O, bir Hristiyan olmasına karşın Müslüman kişi gibi görünüyor. Müslümanların yaklaşım ve tutumu ne ise onda da onu görebiliyoruz. Ortak kültürün bir yansımasıdır bu.

Enver Paşa’nın Kudüs ziyareti sırasında o da heyeti görevi gereği takip

19 Age. s. 108.

20 Vâsıf Cevheriyye, *Osmanlı Kudüs’ü Ortodoks Bir Arap Müzisyenin Anıları 1904-1917.*, hazırlayanlar Selim Temârî – İsmâ Nassâr, Klasik yayınları, tercüme, Ömer Özding, İstanbul, 2025.

21 Age., s. 429.

ediyor, bir tanıktır. “Daha sonra Nebi Davut kabrini ziyaret ettiler. Enver [Paşa], Kıyamet Kilisesi için iki yüz lira, Harem-i Şerif’in bakımı için de elli lira bağışta bulundu.”²² “Merhum Hüseyin [el-Hüseyini] Efendi bana beyaz ketenden yapılmış kısa bir pantolonu olan şık bir takım elbise yaptırmıştı. Enver Paşa ile Sekizinci Kolordu Komutanı [Mersinli] Cemal Paşa içeri girdiğinde her birine kocaman birer buket çiçek takdim ettim. Onları daha sonra sofrada önlerine koymuşlardı.”²³ Vâsıf Cevheriyye Cemal Paşa ile orada bulunan paşaların büyük bölümünün yaşayış biçimleri, yaptıklarının halk üzerinde olumsuz etkilerini birçok örnekte anlatıyor. Cemal Paşa’nın adı anılar gereği söylediğinde: “Kasap [es-Seffâh] Cemal Paşa’nın gazabından koruyan...”²⁴ diye anar, bölge halkı için o bir kasaptır. Zulmü en çok da Müslüman Arapların önde gelenlerindedir. Gözünün önünde idam edilenler oluyor, kimileri aileleriyle birlikte sürgün ediliyor. Bu genel anlamda halkın üzerinde olumsuz etki bırakıyor. Kudüslü: “Ebû Selim amca gece elbisesi ve kısa boyuyla uyağa kalkarak uçağa hitaben [İngiliz uçaklarıdır bunlar] avazı çıktığı kadar “Kurtarın bizi artık! Memleketimize girin de bizi Türklerin istibdadından ve kul endişelerinden **[çeviri metinde böyle]** kurtarın!” diye bağırdı. İşte bu, Filistin’in samimi ahalisinin Osmanlıları’nın boyunduruğundan kurtulma arzusunu apaçık gösteren bir emaredir. Elbette Britanya’nın [verdiği]

söze ihanet edip, daha işgal etmeden ülkeyi Yahudilere sattığını bilmiyorlardı.

Yine konağında eğlenirken, ama bu sefer İngiliz işgalinden sonra Ebû Selim amcanın utanarak “Vâsıf, vallahi bizi aldatıldılar. Keli bizi eğlendirsin diye getirdik, sonra kelinin gösterip bizi korkuttu. Ah keşke asil dinimizin, Yani Türklerin altında kalsaydık!” dediğine şahit olduk.”²⁵ Vâsıf Cevheriyye ile ilgili bölümü kısa tutuyoruz. O bölgeyi daha iyi anlamak için üzerinde daha ayrıntılı durulabilir.

Burada üç isim üzerinde yoğunlaştık. Bu üçünün de doğum yerleri Filistin bölgesi, Şam vilayetinin sınırları içinde. Bölgeyi terk edenlerin yabancılaştığı biliniyor. Edward W. Said yersiz yurtsuz kaldığını itiraf ediyor, bir yere kendini sığdıramıyor. Siyonizm’in baskıları sonucunda tamamen dışlanıyor, üniversiteden uzaklaştırılıyor, konferansları iptal ediliyor. Acılar içinde kıvranarak dünya hayatını tamamlıyor. Amin Maalouf ise Fransa’ya sığınıyor orada eklektik bir durumda, yabancı olarak yaşıyor. Vâsıf Cevheriyye ise topraklarını terk etmiyor; İslâm’ın, Müslümanların koruyucu himayesinden çıkıyor, çıkarılıyor emperyalizmin karanlığında bir tutsak olarak yaşıyor. O, diğerlerinden farklı olarak olanı biteni görüyor ve yaşıyor. Bu dram sadece Müslümanlar için değil Hristiyanlar ve hatta Yahudiler için de geçerli oluyor. İnsanlığın başına belâ kesilenler cehennemi bir azap çektiyorlar. Siyonizm ile emperyalizmin iş birliği ile.

22 Age. s., 431.

23 Age. s., 432.

24 Age. s., 414.

25 Age. s., 460.

| ŞABAN SAĞLIK*

Türkler Kudüs'e Hangi Tepeden Bakmalı

*Kudüs'ü Mekke'ye taşıyacak bir deve bulsam
Dicle'de suvarsam onu Fırat'ta yıkasam
Kızılırmak toprağından kına sürsem saçlarına
Sakarya'yı zincir gibi şıkırdatsam
Bardak bardak sunsam Porsuk'u kevser gibi
Refref gibi uçarak zezem sunsam*

Sezai Karakoç

Bakış Açısı ve Mesafe

“Bakılan bakana göredir” diye bir söz vardır. Bu söz, çok bilinen bir kavram olan “bakış açısı”nın da bir başka ifadesidir. Bakış açısı ise, “bakılan şey”in ona “bakan” açısından ne ifade ettiğinin açığa çıkmasıdır. Bu da, “bakan kişinin” “baktığı şey” hakkında mutlaka bir “hüküm” vermesini gerektirir. Bir başka ifade ile söylersek, bakış açısı, mutlaka bir hüküm (yargı, değer...) içerir. Bakış açısıyla ortaya çıkan bu yargı, şu seçeneklerden birinin kapsamına girer: Birincisi, hüküm olumludur; ikincisi, hüküm olumsuzdur; üçüncüsü ise söz konusu hükmün olumlu ve olumsuz yönleriyle birlikte ele alınmasıdır. Bir de “bakılan şey” hakkında kişilerin “O konu hakkında konuşmak, bir şey söylemek istemiyorum” manasında yaklaşımları vardır. Belirli bir hüküm içermediği için de bu seçeneği bir

bakış açısı olarak ele alamıyoruz.

Bakış açısı demişken burada Yahya Kemal'in meşhur “Üç Tepe” yazısını hatırlayalım.¹ Yahya Kemal, bu yazısında modern edebiyat sürecinde Türk şair ve yazarlarının Türkiye'ye ve Türk insanına nasıl ve hangi tepeden baktıklarına değinir ve şu manada bir görüş ortaya koyar: Tanzimatçılar Türkiye'ye Çamlıca Tepesi'nden bakarlar. Gerçekten de Tanzimat dönemi roman ve hikâyelerinde olaylar genellikle Çamlıca'da geçer. Yahya Kemal'e göre Servet-i Fünuncular bakış açılarını daraltmış ve Türkiye'ye Tepebaşı'ndan bakmışlardır. Tepebaşı, Taksim'de küçük bir alanın adıdır. Millî edebiyatçılar ise bakış açılarını İstanbul'dan Anadolu'ya kaydırıp Türkiye'ye ve Türk insanına Metristepe'den bakarlar. Metristepe ise, Bilecik ilinde yer almakta olup Kurtuluş Savaşı sırasında Mart 1921'de şehit düşen 174. Alay'dan subay ve Mehmetçikler için günümüze yakın zamanda yaptırılmış bir şehitlik.

* Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Öğretim Üyesi, Üsküdar / İstanbul.

1 Bak. Yahya Kemal, *Eğil Dağlar*, MEB, İst. 1992, (s. 316-322).

Görüldüğü gibi Yahya Kemal, “Üç Tepe” adlı yazısında modern edebiyatçıların Türkiye’ye ve Türk insanına yönelttiği genel bakış açısını panoramik olarak ortaya koymaktadır. Yahya Kemal’in “tepe” metaforu üzerinden ortaya koyduğu yaklaşımın bir benzerini Necip Fazıl ortaya koyuyor. Necip Fazıl, meşhur “Sakarya Türküsü” adlı şiirinde şu beyte yer verir:

*Her şey akar, su, tarih, yıldız, insan ve fikir;
Oluklar çift; birinden nur akar; birinden kir.*

Yani Necip Fazıl özetle diyor ki: İnsan olay ve olgulara genel anlamda iki açıdan (oluktan) bakar. Ya “nur” oluştundan ki bu oluk “Hak yolu”dur, ya da “kir” oluştundan. Kir oluğu ise, Şeytani yoldur... Necip Fazıl’ın işaret ettiği bakış ise bir anlamda İslam’ın temel bakış açısıdır. İslam literatüründe Necip Fazıl’ın işaret ettiği husus, “Hak geldi batıl zail oldu.”² ayetiyle de ifade edilmiştir. Özetle iki temel bakış açısı vardır. Biri “hak” olan bakış açısı, diğeri ise “batıl” olan bakış açısıdır.³

Olaylara ve olgulara bunlardan hangisiyle bakılmalı? Mesela “Orta Doğu” kavramı, İngiltere’ye göre bir adlandırmadır. Yani İngiltere’den bakılınca “orta doğu” yönüne düşen coğrafyaya İngilizler bu ismi vermişlerdir. Peki Türkiye ve daha pek çok ülke ne yapıyor? Adı geçen coğrafyaya İngilizlerin bakış açısıyla bakıyorlar. Oysa İngiltere’nin “Orta Doğu” dediği yer Türkiye’nin güneyidir. Türkiye bu coğrafyaya kendi bakış açısıyla baksay-

dı “Orta Doğu” değil, “Güney” demeliydi.

Bakış açısı, sahibinin niyetini açık ya da örtük olarak içerir. Yani bir kişi sahip olduğu bakış açısına asıl niyetini yerleştirir. Bazen de bu asıl niyeti gizlemek için kişiler farklı kavramlar tercih ederek bakış açılarını masumlaştırmak isterler. Bu konuda en çarpıcı örnek şudur: Avrupalılar, İslam dünyasına karşı verdikleri her savaşa “Haçlı” adını verirler. Buradaki “haç” Hristiyanı bir amacın ifadesidir. Pek çok İslam tarihçisi, “Haçlı” yerine ya “Frenk” ya da “Avrupalı” tabirini kullanır.⁴ Bu da söz konusu bakış açısını masumlaştırma ve bir anlamda gerçek niyeti gizleme anlamına gelir.

Bunlar gibi bakış açısı kavramının daha pek çok boyutu vardır. Ancak bakış açısı ile en yakın ilişkisi olan kavramların başında ise “mesafe” olgusu gelir. Mesafe ile kastedilen nedir? Bakış açısı sahibi (bakan) ile baktığı konu (bakılan) arasındaki yakınlık uzaklık durumu da genel anlamda “mesafe” olarak adlandırılır. Bakan kişi, baktığı meseleyi bizzat yaşamış olabilir; hatta o meselenin içinde bulunabilir. Bu, en yakın mesafedir. Bugün Kudüs’te yaşanan vahşi cinayetleri bizzat yaşayan birinin anlatması ve hadiseye hâkim olması, bunun örneğidir. Yani anlatan kişi ile anlattığı arasında hiçbir uzaklık yok; mesafe sıfırlanmış gibidir. Bir başka mesafe kategorisi ise şöyledir: Bakış açısı sahibi (bakan), anlattığı hadisenin içinde olmayabilir; ancak o hadiseyi gözleriyle görmüş olabilir. Bu durumda da mesafe hafif uzaklaşsa bile, bakış açısı sahibi anlattıkları

2 İsra Suresi, 81. Ayet.

3 Bu temel bakış açıları daha farklı kavram ve ifadelerle de dile getirilir.

4 Ramazan Şeşen, *Kudüs Fatihi Selahaddin Eyyubi*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, s. 11.

konusunda oldukça inandırıcı olabilir. Bir başka mesafe kategorisi ise, bakış açısı sahibinin, baktığı / anlattığı meseleyi yaşamamış ya da görmemiş olması; söz konusu meseleyi başkasından duymuş olması veya herhangi bir kaynaktan okumuş / öğrenmiş olmasıdır. Dikkat edilirse burada mesafe bir hayli uzaklaşıyor. İşin içine istenmeyen bilgiler girabiliyor. Buna bir de oldukça uzak zamanlarda ve mekânlarda cereyan etmiş olayları anlatma durumunu eklessek, mesafenin çok daha uzadığı görülür. Dikkat edilirse, mesafe uzadıkça, bakış açısının güvenilirliği de azalmış oluyor.⁵

Mesafe açısından bakıldığında, Kudüs bize uzak mıdır? Orada yaşayanlar bizi ne kadar ya da neden ilgilendirir? Burada bahsettiğimiz mesafe kişiden kişiye, kategoriden kategoriye değişmekte midir? Buradaki mesafe kategorilerinin her biri bakış açısını etkiler ve anlatılanların doğruluk derecesini tayin eder. Mesafesi sıfır derecede olan birinin bakış açısı nasıldır? En azından anlatan kişi dürüst ise, anlatılanların doğruluğu ve isabetli oluşu sıfır mesafede daha bir mümkün olmaktadır.

Burada günümüzün (2025) en vahşi cinayetlerinden birini işleyen İsrail'in, mağdur ve mazlum Filistinlilere (özellikle Gazzelilere) uyguladığı soykırıma Türkiye'nin hangi bakış açısı ve hangi mesafeden baktığı hususuna değineceğiz. Ama önce "Türkiye Kudüs'le neden ilgilenir?" sorusuna kısa bir cevap arayalım:

Türkiye ve Kudüs

Azerbaycan Devleti'nin kurucusu Mehmet Emin Resulzade'nin çok meşhur bir sözü vardır. O söz şöyledir: "Bir kere yükselen bayrak bir daha inmez." Öncelikle şunu vurgulayalım ki Türkler, Kudüs'e bu sözün anlamı üzerinden bakarlar. Kudüs'te daha önce Müslüman bayrağı dalgalanmıştır. İşte orası bir İslam vatanıdır. O yüzden orası asla terk edilemez. Özellikle Türklerin bu hassasiyetini "Yahudi Devleti" adlı kitabın yazarı ve aynı zamanda Siyonizm'in kurucusu olan Theodor Herzl de itiraf eder ve der ki: "Sultan Abdulhamid ile konuştum; Kudüs'ü asla Yahudilere vermeyeceğini ve Ömer Camii'nin daima Müslümanlar elinde kalacağını söyledi."⁶ Yaşar Kutluay, Kudüs'ün neden daima Müslümanlarda kalması gerektiğini anlatırken, diğer milletlerin Kudüs'ü sadece kendi inançlarına hapsettiklerini de söyler. Mesela Haçlılar, Kudüs'ün sadece Hristiyan kalmasını isterler; Yahudiler ise Kudüs'ün sadece Yahudilere ait olduğunu iddia ederler. Yahudiler dün de bugün de aynı amacın peşindedirler. Oysa Müslümanlar, Kudüs'ün üç kutsal dinin mekânı olduğunu savunurlar. Yani Müslümanlara göre Kudüs hem Müslümanların, hem Hristiyanların hem de Yahudilerin ortak şehridir. Kudüs'ün bu geniş ve evrensel anlamını ancak Müslümanlar muhafaza edebilmiştir.⁷ Osmanlı (Türkiye) Kudüs'ün hep bu misyona uygun olmasını savunmuştur.

5 Bu durum Kur'an'da geçen "ilmel yakın; aynel yakın; hakkel yakın" kavramlarıyla da yakından ilişkilidir.

6 Yaşar Kutluay, *Siyonizm ve Türkiye*, Akçağ Yay. Ank. 1973, s. 77.

7 Yaşar Kutluay, a.g.e., s. 100.

Dursun Ali Tökel, Kudüs bağlamında İslam şehirlerinden bahsederken şu önemli tespiti yapar: "...bugün Kudüs'ü veya Gazze'yi kuşatıp almak için her türlü vahşeti sergileyenlerin asıl niyeti asla ve asla Kudüs ve Gazze değildir. Çok daha büyük hedefleri vardır ve şu bilgece ikazda denildiği gibi: "Gazze yahut Kudüs düşerse İstanbul'u savunmak da çok zor olacaktır."⁸ Yukarıda "Kudüs'e hangi tepeden bakmalı? diye sormuştuk. Dursun Ali Tökel, bu soruyu biraz farklı soruyor ve "tepe" olarak değil de, "dağ" olarak bakıyor meseleye. Bilindiği üzere Türk kimliği ifade edilirken, Orta Asya'daki Türkler için önem arz eden Tanrı Dağı çokça kullanılır. Yani "Tanrı Dağı" Türklüğü sembolize etmektedir. Türkler Müslüman olduktan sonra, bu sefer hayatlarına "Hıra Dağı" girmiştir. Hıra Dağı, Hz. Muhammed'e ilk vahyin geldiği yerdir. Dolayısıyla Hıra Dağı Müslümanlığın sembolüdür. Bu iki dağı Osman Yüksel Serdengeçti, "Tanrı dağı kadar Türk, Hıra dağı kadar Müslümanız..." sözüyle ifade etmiştir. Kudüs'te mevcut olan dağ ise "Tur" Dağı'dır. Tur Dağı'nda Hz. Musa, Allah (CC) ile görüşme macerasını yaşamıştır. Meseleye Batı medeniyeti açısından bakınca, onların da en büyük dağı ise Yunanistan'daki "Olimpos"tur. Bu dağların her biri birer semboldür ve âdeta bakış açısı kriteridir. Dursun Ali Tökel, Cumhuriyet'ten sonra, Türklerin dağ değiştirdiklerine de dikkat çeker.⁹ Burada "dağ" demişken, bu konuda Cemil Meriç'in şu meşhur sözünü de anmakta fayda var:

"Olimpos dağının çocukları, Hıra Dağı'nın evlatlarını asla kabul etmeyecektir."

Bazı ailelerde baba tek ve aynı kişi olduğu hâlde anneler farklı olabilir. Bu, babanın birden fazla kadınla evlilik yapmasından ileri gelir. Adaletli baba, kaç evlilik yaparsa yapsın, kendinden olduğunu bildiği bütün çocuklarına sahip çıkar. Bu da oldukça geniş ve büyük bir aile anlamına gelir. Abdülhamid, fetih edilen İslam şehirlerini bu yüzden bir evlat gibi gören şefkatli bir baba edasıyla sahiplenir. Abdülhamit Batılı bir gazeteci ile yaptığı mülakatta, Osmanlı Devleti'ne bağlı bütün İslam şehirlerini, farklı zevcelerinden doğan çocuklarına benzetmiştir.¹⁰ Raif Karadağ ise, Filistin ve Kudüs'le ilgili sorunu, tek başına ele almaz. Amerikalı Yahudi milyarder John Rockefeller'in kurduğu bir şirket ile bu şirkete alternatif olarak İngilizlerin kurduğu başka bir petrol şirketinin, dünyanın neresinde bir petrol varsa, o bölgede sorun çıkardıklarını söyler. Abdülhamid, bu iki şirketin niyetini ve faaliyetlerini yakından takip ettiği için, her iki şirket mensuplarınca "düşman" ilan edilmiştir. Yani Abdülhamid'i Türkiye'de deviren başta İttihatçılar olmak üzere hemen her muhalif grubun bu iki Yahudi şirketi ile bir şekilde ilişkisi vardır. Abdülhamit, yaşadığı sürece bu iki şirketin faaliyetlerine hep engel olmuştur.¹¹

Türkiye'nin Kudüs ile ilişkisinin tarihçesi hakkında daha başka açıklamalar da yapılabilir elbette. Bütün bu tarihi gerçekler ve gerekçeler aşağıda de-

8 *Bize Göre Kudüs*, Editör: Sıddık Yurtsever, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ank. 2024, s. 26.

9 A.g.e., s. 23.

10 Yaşar Kutluay, *Siyonizm ve Türkiye*, s. 118.

11 Raif Karadağ, *Petrol Fırtınası*, Turan Neşriyat, İst. 1969, s. 53.

gineceğimiz farklı bakış açılarına konu olmuştur. Bu açıklamamızı “Türklerin Kudüs’e nasıl baktıkları” bağlamında somutlarsak, ortaya şu dört bakış açısı çıkar:

1-Kudüs’e olumlu bir gözle bakanlar; Kudüs’ü kendi öz meselesi gibi görenler...

2-Kudüs’e olumsuz bir gözle bakanlar; Kudüs’ü Türkün ve Türkiye’nin bir meselesi olarak görmeyenler; Kudüs’e ilgisiz kalanlar...

3-Kudüs meselesine hem olumlu hem de olumsuz boyutlarıyla bakanlar; objektif (tarafsız) bir gözle bakmaya çalışanlar... Kudüs’e kendi öz meselesi olarak değil de bir insanlık sorunu olarak bakanlar da bu kategoriye girerler.

4-Kudüs meselesi var mı yok mu, diye bir kaygı taşımayanları; lehte ya da aleyhte bir görüş belirtmeyenleri bir kategori olarak alamıyoruz. Çünkü bunların Kudüs konusunda herhangi bir görüşü yoktur. Bakış açısından bahsetmek için mutlaka ortada bir görüşün olması gerekir.

Türkiye’de birinci kategori daha bir baskın görünüyor. Yani Türkiye’de insanların büyük bir kısmı Kudüs meselesini kendi meselemiz gibi görüp sahipleniyorlar. Bu, oldukça olumlu bir durumdur. Gönül isterdi ki, ülkemizdeki herkes Kudüs’ü kendi öz davası olarak görsün. Sıraladığımız bu dört bakış açısından en yaygın olanının birinci kategori olduğunu ifade etmiştik. İkinci sırayı, üçüncü kategori, üçüncü sırayı da ikinci kategorinin aldığını söyleyebiliriz. Ülkemizde az da olsa dördüncü kategorinin mensupları da mevcuttur.

Burada Türkiye dışında Kudüs’ün ne ifade ettiği sorusuna da kısaca cevap arayalım. Yani Kudüs’e evrensel bağlamda nasıl bakılıyor? Bu konuda bazı görüşlere yer verelim: Roger Garaudy, Siyonizm’in kurucusu, Teodor Herzl’in “Filistin bizim unutulmaz tarihi yurdumuzdur.” cümlesini sorunun asıl sebebi olarak kaydeder. Hatta Siyonizm’i bir “din” olarak sunanların, esasında din değil, politik, milliyetçi ve sömürgeci bir doktrin yarattıklarını da ifade eder.¹² Bu, İsrail’in Kudüs de dahil bütün coğrafyaya sahip olma ideali taşıdığı anlamına gelir. İsrail’in Filistin’e nasıl baktığı sorusunun bir diğer cevabını ise Roger Garaudy verir. Garaudy, İsrail’in savaş ahlakına sahip olmadığını söyler. Çünkü savaşlarda bir ordu başka bir ordu ile savaşır. Oysa İsrail, Filistin ordusu ile değil, savunmasız Filistin (Gazze) halkı ile savaşmaktadır.¹³ Bu, bir anlamda “soykırım” anlamına gelir. İsrail, bir halkı (Filistin) bütünüyle yok etmek istemektedir. Raif Karadağ ise, başta Filistin ve Kudüs olmak üzere İslam ülkelerindeki Batılı sömürgecilerin işgal sebebi olarak “petrol”ü görür. Bu manada İngiliz başbakanı Churchill’in Avam Kamarası’nda yaptığı bir konuşmada söylediği şu sözü alıntılar: “Efendiler, şunu iyi biliniz ki, bir damla petrol bir damla kandan daha kıymetlidir.”¹⁴ Bu da asıl önemli olanın “petrol” olduğu anlamına gelir. Yani Filistin (Kudüs) meselesinin kökeninde bile bir anlamda “petrol” olduğu anlamına gelir.

Görülen o ki, Kudüs çok farklı sebeplerle hemen herkes açısından büyük bir önem arz etmektedir.

12 Roger Garaudy, *İsrail Mitler ve Terör*, Çev. Cemal Aydın, Pınar Yay. İst. 1996, s. 19.

13 Roger Garaudy, a.g.e., s. 41.

14 Raif Karadağ, *Petrol Fırtınası*, s. 91.

Kudüs Neden Önemlidir?

Hiz. Davud'un temeli, Hiz. Süleyman'ın Beytü'l- Makdis'i, Hiz. Zekeriyâ'nın, imamlığı, Hiz. Yahya'nın müjdesi, Hiz. Meryem'in hücresi, Hiz. İsa'nın beşiğı, Hiz. Muhammed'in (sas) miracı, Hiz. Ömer'in fethi, Selahaddin Eyyubî'nin rüyası, Kanuni Sultan Süleyman'ın imarı, Abdülhamit Han'ın davası olan Kudüs, pek çok isimle anılır. Safiye Gölbaşı, buna dikkat çeker: "Salem, Yeruslayım, Sion, Ir Davud, İlya, Urse-lam, Yebus, Medinetü Beytül mukaddes, Beytül makdis, Kudüs... Tarih boyunca Kudüs'e verilmiş, barış ve kutsal anlamlarına gelen isimlerden bazıları. Bu kadar isim değıştirmiş bir şehir sanki sahibini arar gibi."¹⁵ Naime Erkovan ise, okuduğı bir romandan söz eder. Adını anmadığı bu romanda Kudüs hakkında geçen şu cümlelere dikkat çeker: "Tanrı on güzellik yarattı. Birini yeryüzüne verdi, dokuzunu Kudüs'e. Tanrı on zorluk yarattı. Birini yeryüzüne verdi, dokuzunu Kudüs'e."¹⁶ Yusuf Akçura ise, şehirleri bir insan gibi tasavvur eder ve insanlar için kullanılan bebek, çocuk, genç ve yaşlı gibi nitelemeleri şehirler için kullanır. Ona göre dünyanın pek çok şehri, hatta ülkesi henüz birkaç aylık bebek gibidir. Oysa Kudüs ve Filistin coğrafyası

oldukça yaşlı, tecrübeli ve bilge birer şehirdir. Ayrıca bütün büyük dinler Filistin ve Kudüs coğrafyasında doğmuştur. Bu yüzden buralar çok değerli ve korunmaya muhtaçtır.¹⁷ Daha bir artırabileceğimiz bütün bu görüşler Kudüs'ün önemine işaret etmektedir.

Burada şunu da belirtelim ki Kudüs bir İslam şehridir. Her ne kadar içinde Yahudilik ve Hristiyanlık değerlerini de barındırsa Kudüs temelde bir İslam şehridir. İslam dini dışındaki diğer dinlere ait değerlere saygı göstermesi ise İslam medeniyetinin yüceliğinden kaynaklanır. Burada "İslam şehri"¹⁸ kavramına dikkat çekelim. Kudüs'ün önemi, bir İslam şehri olması hasebiyle ilk planda akla gelen husustur. Her İslam şehri gibi Kudüs de, kutsal kitabımızda anılır. Kur'an-ı Kerim'de "çevresini bereketli/mübarek kıldığımız yer"¹⁹ olarak nitelendirilen Kudüs şehri, Müslümanların ilk kiblesi, Kible Mescidi'ni (Mescid-i Aksa) içinde barındırması ve Peygamber Efendimiz Hiz. Muhammed'in "İsra ve Mirac" hadisesinin yaşandığı yer olması bakımından oldukça öneme sahip, kutsal bir şehirdir.

İslam medeniyetinde üç büyük mescid çokça önemsenir. Bunlar Mekke'deki "Mescid-i Haram" (Kâbe), Medine'deki "Mescid-i Nebi" ve Kudüs'teki "Mescid-i Aksa"dır. Bu üç büyük mescidin bulun-

¹⁵ Bize Göre Kudüs, s. 62.

¹⁶ A.g.e., s. 32.

¹⁷ Yusuf Akçura, *Suriye ve Filistin Mektupları*, Ötüken Yay. İst. 2017, s. 17.

¹⁸ "İslam şehri" kavramı hakkında Turgut Cansever'in "İslam'da Şehir ve Mimari" adlı kitabında ayrıntılı bilgi bulmak mümkündür.

¹⁹ İsra Suresi, 1. Ayet. Ayetin tam meali şöyledir: "Bir gece, kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten her şeyi iştirmektedir ve görmektedir."

duğu şehirler de birer büyük İslam şehridir. Ahmet Turgut bu üç büyük İslam şehrini şöyle nitelendirir: “Mekke insanlığın kalbiydi, Medine ruhu. Kudüs ise tertemiz aklıydı insanlığın.”²⁰ Peygamberimiz (sas) Mescid-i Aksa’nın ziyaret edilmesini ve buradan umreye gidilmesini teşvik etmişlerdir: “Yolculuk ancak şu üç mescitten birine olur, benim şu mescidime, Mescidi Haram’a ve Mescidi Aksa’ya.”; “Kim Kudüs’ten, Mescid-i Aksa’dan umre yaparsa, Allah geçmiş günahlarını bağışlar.” Bu teşvike binaen Kudüs ve Mescid-i Aksa tüm Müslümanların ve özellikle Osmanlı tebaasının ziyaret edegeldikleri ve buradan umreye hareket ettikleri bir merkez olmuştur. Resulullah’ın (sas) mübarek eşleri Hz. Meymune annemiz, “Ey Allah’ın Resülü bize Kudüs’ten, Kudüs’ün faziletinden bahseder misiniz?” diye sorar. Peygamber Efendimiz, “Gidin, mutlaka namaz kılın.” duyurur. Meymune annemiz, “Eğer Kudüs’e gidip namaz kılma imkânı bulamazsak ne yapalım?” diye sorunca Efendimiz, “Hiç olmazsa kandillerinde yakılmak üzere yağ gönderin.” buyurur.

Şair İsmet Özel ise, içinde Kudüs’ün de bulunduğu İslam coğrafyasına farklı bir gözle bakar. O, kendisiyle yapılan bir söyleşide şu çarpıcı cümleyi kurmuştur: “Kafirle çatışmayı göze alan Müslümana Türk denir.”²¹ İsmet Özel bu tanımı çok farklı şekillerde açımlar ve yorumlar. Buna göre tarih boyunca kafirlerle savaştan ve Allah’ın adaletini yeryüzüne

hâkim kılmaya çalışan her Müslüman, Türktür. Hatta peygamberler de bu manada Türktür. İslamın hâkim olduğu her yerde dalgalanan bayraklar da birer Türk bayrağıdır. Dolayısıyla İsmet Özel, bir şekilde üç mescitle bağlantılı olan yerleri Türk vatanı olarak nitelendirir. Bu konuda Mescid-i Nebi’nin bulunduğu Medine’yi olağanüstü bir gayretle savunan Fahrettin Paşa’yı örnek verir. Özel’e göre, 1916 Hristiyan yılına kadar Mekke kalesinde Türk bayrağı dalgalanmaktadır. Türkler, bu bayrağın her zaman dalgalanması için seferber olmuşlardır. Fahrettin Paşa Medine’de bu bayrağı indirmemek için ne gibi fedakarlıklar yapmıştır? Bu bilinmektedir. Hatta Türk askerine “Mehmetçik” sıfatı Fahrettin Paşa’nın Medine’deki bu büyük cihadından dolayı verilmiştir.²²

Daha önce de vurguladığımız gibi, Kudüs dinlerin buluştuğu mübarek bir mekândır. Üç semavi dini birden ağırlamış, asırlara meydan okuyan taş mabetlerinde ezan, çan ve hazzan sesleri²³ hiç eksik olmamıştır. Müslümanların hâkimiyetinde iken şehrin kapıları tüm inanç mensuplarına ardına kadar açılmış, kimsenin inancına, vicdanına, hürriyetine, mabedine dokunulmamış; farklı din, dil, ırk ve mezheplerin bir arada adalet, sevgi ve barış içerisinde yaşanması sağlanmıştır. Yine daha önce değindiğimiz gibi Türkler, Kudüs’ün sadece Müslümanlar için değil diğer ilahi dinler için de değerli olduğu şuuruyla

20 Ahmet Turgut, *Kalbim Kudüs’te Kaldı*, Kapı Yay. İst. 2024, s. 22.

21 İsmet Özel bu meşhur sözünü pek çok kez dile getirmiştir. Hemen yerde ifade etmeye de devam etmektedir.

22 İsmet Özel, *Türk Olamadysan Oldun Amerikalı*, TİYO, İst. 2023, s. 383-384.

23 Yahudiler sinagogda ibadet ederken ilahi söylerler. Bu ilahilere ya da şarkılara “hazzan” denir.

sahiptir. Bu yüzden, düşmanları da olsa hiç kimsenin Kudüs'ü ziyaret etmesini engellememiştir.

Bir yerin insanı o yerin toprağına, havasına ve suyuına benzer. Toprak, hava ve suyu kendi bedeninde hisseden bir insan o topraktan (vatandan) asla vazgeçemez. Bu konuda Namık Kemal'in "Vatan" makalesinde geçen şu cümleye dikkat edelim: "İnsan vatanını sever. Çünkü madde-i vücudu vatanın bir cüz'üdür."²⁴ Bu yüzden olsa gerek, Hz. Muhammed, "Vatan sevgisi imandandır." hadisini söylemiştir.

Burada şu ifadeye de dikkat çekelim: "Kudüs'le şeref bulmak". Değerli bir yerde ikamet etmek, o yerde oturanlara da "değer" katar. Bu konuda çok meşhur bir hikâye anlatılır. Sadi-i Şirazî anlatıyor: Bir gün hamamda yıkanırken bir parça güzel kokulu kil vermişti arkadaşım. "Misk mi, yoksa amber misin? Ne güzel kokuyorsun, bayıldım" dedim kile. "Ben basit bir kil idim, bir zaman gül ile arkadaşlık yaptım, gülün kokusu sindi üzerime" dedi.

Bütün bunlar Kudüs'ün neden önemli olduğu ve asla vazgeçilmez olduğunu ifade etmektedir. Türkler bu konuda daha bir farklı hareket ederler.

Türkiye'de Kudüs'e Nasıl Bakılıyor

Yukarıda Kudüs'e bakışta bir çeşitlilik olduğunu söylemiştik. Hatta söz konusu bakışları dört kategori hâlinde belirlemiştik. Şimdi bu kategorileri ayrı ayrı değerlendirelim:

Kudüs'e Olumsuz Bir Gözle Bakılanlar; Kudüs'ü Türkün ve Türkiye'nin Bir Meselesi Olarak Görmeyenler; Kudüs'e İlgisiz Kalanlar... Kısaca, "Kudüs'te Ne İşimiz Var" Diyenler...

Bu kategori Kudüs'e olumsuz bir gözle bakanları ifade etmektedir. Bunlar, Kudüs'ü Türkün ve Türkiye'nin bir meselesi olarak görmeyenlerdir, dolayısıyla Kudüs'e ilgisiz kalanlardır. Kudüs'e bu açıdan bakan meşhur bir yazar vardır. Kim bu yazar? Falih Rıfkı Atay. Bu menfi bakışı nerede sergiliyor? "Zeytindağı"²⁵ adlı kitabında. Şimdi Falih Rıfkı'nın olumsuz bakış açısıyla baktığı Kudüs'ü ortaya koyalım:

Falih Rıfkı kitabının Önsöz mahiyetindeki ilk bölümünde şunu söyler ve âdeta Kudüs'ü Türkiye'den ayırır: "Bir Türk Kudüs'ü yoktu. Bir Arap Kudüs'ü var mıydı? Hayır. Ne Katolik, ne Ortodoks, ne de Yahudi Kudüs'ü! Kudüs Haçlı alemli, Davud mühürlü sancaklar altında göze görünmez orduların sessizce alıp verdikleri bir yer. Bu defa o şehrin bu yakasında Süleyman'ın olduğu kadar Yahudi olan Kudüs'ü görüyorum." (s. 6).

Falih Rıfkı, "Türkiye kendi derdiyle ilgilenmeli; Kudüs'te ne işimiz var!.." dercesine şunu söyler: "Çanakkale Harbi başlamıştı. İstanbul, Kahire'den, Kudüs'ten, Şam'dan, Halep ve Bağdat'tan hayalini geri çekmiş, kendi öz canının kaygısında idi." (s. 39).

Falih Rıfkı, zaman zaman çelişkili açıklamalar da yapar. Zannedilir ki ya-

²⁴ *Yeni Türk Nesri Antolojisi*, Haz. Şükrü Elçin - Muhtar Tevfikoğlu, Kültür ve Turizm Bak. Yay. Ank. 1987, s. 15.

²⁵ Falih Rıfkı Atay, *Zeytindağı*, Pozitif Yay. İst. 2004. (Metin içinde verilen sayfa numaraları bu baskıya aittir.)

zar Kudüs'te Türk bayrağı dalgalanmasını ister: "Burası Filistin'dir. Daha aşağıda Lübnan var; Suriye var; bir yandan Süveyş Kanalına, öbür yandan Basra Körfezine kadar çöller, şehirler ve hepsinin üstünde bizim bayrağımız! Ben bu büyük imparatorluğun çocuğuyum." (s. 41-42). Falih Rıfkı bu cümlelerden sonra ise tam tersi bir cümle kuruyor: "Biz Kudüs'te kirada oturuyoruz. Halep'ten bu tarafa geçmeyen şey, yalnız Türk kâğıdı değil, ne Türkçe ne de Türk geçiyor. Floransa ne kadar bizden değilse, Kudüs de o kadar bizim değildi. Sokaklarda turist gibi dolaşıyoruz." (s. 42).

Falih Rıfkı'ya göre, Osmanlılar Filistin'i sömürge yapmamıştır. Bu, doğru bir tespittir. Aynı Falih Rıfkı Osmanlı'nın Filistin'i vatanlaştırmadığını da söyler ki, bu görüşe katılmak mümkün değildir (s. 43). Falih Rıfkı, Kudüs'teki diğer milletlerin kendilerini nasıl fark ettirdiklerini de söyler. Ona göre sadece Türkler kendilerini fark ettirmemişlerdir: "Kudüs'ün en güzel yapısı Almanların, ikinci güzel yapısı yine onların, en büyük yapısı Rusların, bütün öteki binalar İngilizlerin, Fransızların, hep başka milletlerin idi. (...) Geç kalmıştık. Ne Suriye ne de Filistin bizim idi." (s. 43). Filistin coğrafyasını "bizim toprağımız yapma" amacını güttüğünü zannettiğimiz Falih Rıfkı, birden rota değiştirir. Türkler Falih Rıfkı'ya göre bu coğrafyalardan uzaklaşıp batılaşmak zorundadır (s. 43).

Filistin coğrafyasına asırlardır kendi vatanında yaşarcasına aşına olan Türkleri yok sayan yazar şunu söyler: "Halep büyük şehir, Şam büyük bir şehir, Beyrut büyük bir şehir, Kudüs büyük bir şehir ve hepsi yabancı idi. Lübnan havası, bize Dobruca havasından yüz kat daha yabancı idi." (s. 44). Falih Rıfkı böyle söylese de halk onun gibi düşünmüyör-

du: "Fakat her yere "Bizim" diyorduk. Şam evimiz kadar bizim. Lübnan bahçemiz kadar bizim... Bu tasarruf ve hüküm hissinin bize damarımızdaki kandan geldiğine şüphe yoktu." (s. 44).

Falih Rıfkı daha bir ileri giderek, kendi ordusunun komutanını işgal ordusu komutanına bile benzetir: "Mısır'ı fethetmiş Cemal Paşa, Kudüs'te, Şam'da, Lübnan'da, Beyrut'ta ve Halep'te oturduğu zaman, bir işgal ordusunun kumandanı gibi bir şeydi." (s. 44). Falih Rıfkı'nın "işgal kuvvetleri komutanı" olarak nitelendirdiği Cemal Paşa ise şunu söyler: "Lübnan artık Konya kadar Osmanlıdır." (s. 47). Falih Rıfkı'nın bakışı tipik bir "oryantalist" bakıştır ve Türklere yabancının (ötekinin) gözüyle bakmaktır. Falih Rıfkı, bu oryantalist söylemin sahibi olarak Filistin ve etrafında yaşayan Arapları işaret ediyor. Yazar demek istiyor ki, bu düşünce bana ait değil, burada yaşayanlara ait. Diyelim ki o oryantalist düşünce orada yaşayanlara ait. Bu durumda Falih Rıfkı'nın o düşünceye karşı eleştirel bakması gerekmez miydi?

Falih Rıfkı'nın bakış açısında öylesine büyük bir yabancılaşma görülür ki, karşımızda konuşan sanki İslam düşmanı biridir. İslam kültüründe Hz. Muhammet'ten söz edilirken salat getirilir; Muhammed isminin başına mutlaka "Hz." ifadesi eklenir. Bu saygı sadece Peygamber adına gösterilmez; Peygamber'in yaşadığı şehirler de bu saygıdan nasibini alır. Mesela Medine şehri sadece Medine olarak anılmaz. Bu şehir Hz. Muhammed'e ev sahipliği yaptığı ve yine Hz. Muhammed'in kabrini içinde barındırdığı için adı "nurlu şehir" anlamında "Medine-i Münevvere"dir. Yani İslam medeniyetinde hem büyük şahsiyetler hem de o şahsiyetlerle ilgili ne varsa, saygı ile anılırlar. Falih Rıfkı Atay bu has-

sasiyetten oldukça uzaktır: “Çocukluktan beri hazretsiz, aleyhisselamsız, titremek-sizin ve korkmaksızın ismini ağzımıza alamadığımız Peygamber’in şehrindeyiz. (...) Medine, Peygamber ölüsü ile tüccarlık eden bayağı ahlaksız simsar yuvalarından biridir. Her Medineli uzaklardan gelen saf halka, bu harap ve pis çöl köyünün taşını, toprağını, kuyu suyunu kırk defa öptüre öptüre satar.” (s. 60).

Falih Rıfki Atay, bugünün de sorunu olan “Kudüs’te ne işimiz var!..” diyen itiraz cümlelerini neredeyse 100 yıl önceden kurmuş biri âdeti. Ona göre, Peygamber torunları keyif çatarken ve İngilizlerle dostluk ederken, gariban Anadolu çocukları Fatma’nın, Ebubekir’in, Ömer’in ve Muhammed’in sandukalarını savunmaktadır. Üstelik aç kalıp çekirge yiyerek bunu yaparlar. Arap kesesine Anadolu altınları ve Arap kursağına Anadolu’nun rızıkı akmaktadır.” (s. 66). Falih Rıfki burada çok daha ileri gidip “İslam emperyalizmi” gibi bir kavram da kullanmaktadır (s. 66). Bu, oldukça tehlikeli bir adlandırmadır. Bu, aynı zamanda “kendi dilini ve inanç kodlarını” kaybetme anlamına gelir. Falih Rıfki burada açıkça “cihat”, “fetih” gibi İslami kavramları âdeti reddetmektedir. Onu kendinin de çokça sevdiği İngiliz emperyalizmi ile bir tutmaktadır. Bugün de aynı yabancılaşma tavrıyla “Filistin’de ne işimiz var!” diyenler var. Falih Rıfki da bu soruyu çok önceden sormuş biri.

Büyük şair Sezai Karakoç Kudüs için, “...Kudüs şehri. Gökte yapılp yere indirilen şehir. Tanrı şehri ve bütün insanlığın şehri” der. Falih Rıfki içinde Kudüs’ün de geçtiği şehirlere nasıl bakıyor: “Medine, dini mallaştırmış ve maddeleştirmiş bir Asya pazarı idi. Ku-

düs dini oyunlaştırmış bir Garp tiyatrosudur. Kudüs’te oteller yarı kilisedir, uşakları papazdırlar ve hizmetçiler yarı hemşiredirler.” (s. 66).

Falih Rıfki’ya göre “Kudüs kelimesi Hristiyanlığı hatıra getirir. Fakat ne Kudüs’te ne de Filistin’de Hristiyanlık diye bir mesele yoktur.” (s. 69). Falih Rıfki ayrıca, Filistin’i Yahudilerle bir arada anınca, nedense Yahudileri öven bir bakış açısı sergiler: “Yafa’dan Kudüs’e kadar Yahudi Filistin’i birkaç defa dolaştım. Filistin’in yeni kasabaları ve köyleri Yahudi eseridir. Bu, yeni değil, yepyeni bir Filistin’dir. Köylerinde akşamları smokin giyen İngiliz Yahudisi muhtarlık eder. Kırmızı yanaklı Alman Yahudi kızları dilijanslar²⁶ üstünde şarkı söyleyerek bağdan köye döner. Müslüman Araplar ise bu efendilerin hizmetindedirler. (...) Yahudi Filistin’de kasabalar, portakal kokuları ile, düzgün şosalar, Frenk incirleri ile çevrilmiştir. Şubat ayında göğüsleri ve enseleri açık kadınlar, keskin kokulu gül demetleri ve olmuş portakallarla süsledikleri zengin otel salonlarında, gözleri engine dalmış, harp sonunu beklemektedirler.” (s. 69).

Falih Rıfki’nın Yahudi hayranlığı ve Arap düşmanlığı devam ediyor: “Yahudiler (...) köylerinde bize her zaman portakalların en olmuşunu, şarapların en eskisini ikram ettiler. (...) Yeni Filistin’de Almanca, İngilizce, Fransızca, bütün diller konuşulur. Yalnız Yahudi dili olan İbranice, devletin dili olan Türkçe ve çoğunluğun dili olan Arapça görüşülmez. Köyler, orta halli bir dans salonundan boşaltılmış çiftlerle doludur. Ve çıplak Arap, kapı eşiklerinde yemek artığı ve yarı yenmiş portakal kemirip durur.” (s. 70). Yine Falih Rıfki; “Ağır ve baharat-

lı Suriye büfesi, en iyi yemişler ve sert Zahle rakısından Ren şarabına kadar türlü içki ve hepsi güler yüzlü Hristiyan ve Müslüman kibar Beyrut halkı... Bunlar da başka türlü Levantenler, Beyoğlu, Ermeni ve Rum kadınlarının başka türlü Frenkleşmişleriydi.” (s. 83) der.

Kudüs’ün de içinde bulunduğu coğrafyaya sürekli olarak aşağılayıcı bir gözle bakan Falih Rıfkı, sözde Türkün itibarını düşünürmüş gibi yapar ama durum farklıdır: “Türk harbde kullanılmış, kıymetlendirilmiş, destanlaştırılmış, sulhte ise bırakılmıştır.” (s. 126). Falih Rıfkı bu ifadesinde esasında “sekülerizm”i ifade etmektedir. Çünkü seküler Batı, çıkarıcı ve zafer odaklı düşündüğü için, yapının sonucunu anında görmek ister. Oysa İslam medeniyetinde sadece Allah rızası gözetildiği, çıkar ve zafer beklentisi olmadığı için, çalışma ve çabaların anında karşılığı beklenmez. Müslüman Türkler iyi savaşır; bu doğrudur. Ama bu savaş Allah rızası için yaparlar. Bu dünyada bir şey kazanma için değil. Yani barış zamanlarında Türklerin pek ortada görünmemesi, yaptığından menfaat beklemediğinin göstergesidir.

Dursun Ali Tökel ise, bir zamanlar Türkler için çok büyük bir önem arz eden Kudüs’ün Cumhuriyet’ten sonra önemsenmediğine vurgu yapar. Tökel’in önemsenmediğini söylediği Kudüs için acaba bugünkü durum nasıldır? Tökel bu soruyu şöyle sorar: “Bugün Kudüs diye bir gündemimiz var mı?”²⁷ Dursun Ali Tökel, Cumhuriyet sonrasında Kudüs’e yabancılaşmamızın sebebi konusunda çok ilginç bir tespit de yapar. Buna göre Cumhuriyet’ten sonra Türkler, kendi bakış açılarını değil, yabancıların bakış açısını tercih etmiştir. Tökel, Kudüs’e bakış-

taki bu yabancılaşmanın en tipik örneği olarak Falih Rıfkı Atay’ın “Zeytindağı” adlı kitabını da eleştiriye tabi tutar.

Sadece Falih Rıfkı değil, günümüzde de Türkiye’de pek çok aydın, yazar ve siyasetçi Kudüs meselesine ne yazık ki “Kudüs bizim meselemiz değildir...” noktasından bakarlar. Ancak şu da teselli edici bir durumdur ki Türkiye’de bu menfi bakışın çok üstünde bir bakış daha vardır ki, işte o bakış “Kudüs bize İstanbul kadar yakındır” diyen bakıştır. Şimdi bu bakışı kısaca değerlendirelim.

Kudüs’e olumlu bir gözle bakanlar; Kudüs’ü kendi öz meselesi gibi görenler... yahut “Kudüs Bize İstanbul Kadar Yakındır” Diyenler...

İslamın temel kaidesi şöyledir: Müslüman, iyi bir insan, salih bir kul, erdemli bir birey olmalıdır. Her müslüman aynı zamanda bünyesinde var olan iyilik niyetini ve kötülükle mücadele gayretini topluma da yansıtmakla sorumludur. Bu sorumluluğun adı, “emr-i bi’l-maruf nehy-i ani’l-münker”dir; yani “iyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak”tır. İslamın Müslümanlara bir görev olarak yüklediği bu sorumluluk siyasal anlamda “cihat” (nizam-ı alem, ila-yı kelimetullah) gibi kavramlarla ifade edilen bir alan açmıştır. İşte açılan bu alan Türklerin Kudüs’ü sürekli olarak savunmasını gerekli kılmaktadır. Sadece savunma değil, severek isteyerek, Allah rızası için Kudüs’ü sevmeyi de beraberinde getirmiştir. Selahattin Eyyübi bu şuurda biri olarak İslam dünyasında kuvvetli bir Müslüman siyasi birliğini tesis etmek istemiştir. Hatta Haçlıların elindeki İslam topraklarını geri almak amacını da gütmüştür.

Haçlı saldırıları, nereye yapılmışsa, oralara zulüm getirmiştir. Hatta pek çok Haçlı savaşı, bizzat Hristiyanlığın daha başka mezheplerine karşı da yapılmıştır. Buna karşılık İslam ordularının yaptığı cihat (fetih) ise, hep masum insanları korumuştur. Bu yüzden fetih yapılan pek çok yerde Müslüman olmayanlar bile Fetihten memnurluk duyduklarını ifade etmişlerdir. Kudüs'ün fethinde ve İstanbul'un fethinde bu memnuniyeti açıkça görmekteyiz.

Müslümanlar, hem Hz. Musa'yı hem de Hz. İsa'yı sevip inanırlar. Oysa Hristiyanlar, Hz. İsa'nın mezarını Müslümanların elinden kurtarmak isterler ve bu yüzden haçlı seferi düzenlemişlerdir.²⁸ Kudüs Selahaddin Eyyubi tarafından fethedilince, Müslüman olmayan pek çok insan bile sevinmiştir. Çünkü, Müslümanlar fetih yaptıkları yerlerdeki insanları kim olurlarsa olsunlar, onları hep yüceltmişlerdir.²⁹ Bu genel durum içinde elbette Kudüs'ün daha bir önemi vardır. Çünkü Kudüs, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, ilk kiblemiz, ikinci mescidimiz ve üçüncü haremimiz Mescid-i Aksa'yı bağrında barındırmaktadır. Çünkü Kudüs, İsrâ ve Mirâç mucizelerinin gerçekleştiği beldedir. Peygamber Efendimiz (sav) Mirâç hadisesinde Mescid-i Aksa'da bütün peygamberlere namaz kıldırması ve Allah'ın (c.c) huzuruna buradan çıkmıştır. Kudüs bu yönüyle Türkiye'de hep baş tacı edilmiş, sürekli olarak saygıyla anılmıştır. Şehir olarak Kudüs, müslüman tipolojisi olarak Filistinli mücahitler bu bağlamda

hep övülmüşlerdir. Mesela Ahmet Turgut, Filistinlilerin nasıl birer iman ehli ve dirayetli insan olduklarını şöyle anlatır: “Geleceğe dair muratları kalmayan insanlar, ölüm karşısında daha cesur görünüyorlardı. Halbuki asıl yiğitlik, yaşamak uğruna bin türlü gerekçeler varken şehadete yürüyebilmektir.”³⁰ Ahmet Turgut'a göre ayrıca Filistin'deki tüm kadınlar hurma ağaçları kadar metanetli, zeytin ağaçları kadar sabırlıdır.³¹ Yazar ayrıca “Devlet babadır. Vatan da evlat sayılır.”³² der. Buna göre Osmanlı / Türkler babadır; Kudüs de evlattır (vatandır). Babanın evladını sevmesi gibi, Türkler de Kudüs'ü severler. Babalar hiçbir zaman evlatlarını terk etmezler. Burada Kudüs'e tam da bu gözle bakan Sezai Karakoç'u bir kere daha analım. Sezai Karakoç, içinde Kudüs'ün de bulunduğu İslam memleketleri için “öz ülke” (darul-İslam) tabirini kullanmaktadır. Günümüzde Kudüs'e bakışta yabancılaşma olduğuna yukarıda dikkat çekmiştik. Bilhassa Batılılaşmaya sıcak bakan çevrelerde içinde Kudüs'ün de bulunduğu “Orta Doğu”, bir “bataklık”tır. Oysa Sezai Karakoç gibi Kudüs'e tam olarak Müslümanın gözünden bakan şahsiyetlere göre ise Kudüs, “kutsal bir belde”dir.

Türkiye'de Kudüs'e bu bakış açısıyla bakanlar da elbette çoktur. Bu konuda özellikle edebî eserler, sinema filmleri, tiyatro oyunları ve Filistin-Kudüs konulu bestelenmiş musiki parçaları çokça mevcuttur. Burada özellikle iki şiire dikkat çekmek istiyoruz. Bu şiirlerden birincisi Mehmet Akif İnan'ın “Mescid-i Aksa”

28 Ramazan Şeşen, *Kudüs Fatihi Selahaddin Eyyubi*, s. 14.

29 Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 80.

30 Ahmet Turgut, *Kalbim Kudüs'te Kaldı*, s. 50.

31 Ahmet Turgut, a.g.e., s. 83.

32 Ahmet Turgut, a.g.e., s. 216.

adlı destansı şiiridir. Şair bu şiirde âdeta bütününü Kudüs gerçeğini anlatmaktadır: “Mescid-i Aksa’yı gördüm düşümde / Bir çocuk gibiydi ve ağlıyordu / Varıp eşğine alnımı koydum / Sanki bir yer altı nehr çağlıyordu. // Gözlerim yollar da bekler dururum / Nerde kardeşlerim diyordu bir ses / İlk Kiblesi benim ulu Nebi’nin / Unuttu mu bunu acaba herkes. // Burak dolanırdı yörelerimde / Mi’raca yol veren hız üssü idim / Bellidir kutsallığım şehir ismimden / Her yana nur saçan bir kürsü idim. // Hani o günler ki binlerce mü’min / Tek yürek halinde bana koşardı / Hemşehrim nebi’ler yüzü hürmetine / Cevaba erişen dualar vardı. // Şimdi kimsecikler varmaz yanıma / Mü’minden yoksunum tek ve tenhayım / Rüzgarlar silemez gözyaşlarımı / Çöllerde kayıp bir yetim vahayım. // Mescid-i Aksa’yı gördüm düşümde / Götür Müslümana selam diyordu / Dayanamıyorum bu ayrılığa / Kucaklasın beni İslâm diyordu.”³³

Filistin konusunda en hassas olan şairlerden biri olan Nuri Pakdil ise, “Anneler ve Kudüsler” adlı şiirinin III. Bölümünde, duyarlı bir Müslümanın Kudüs karşısında nasıl tavır alması gerektiğini özlü olarak şiirleştirir: “Tûr Dağını yaşa / Ki bilesin nerde Kudüs / Ben Kudüs’ü kol saati gibi taşıyorum. // Ayarlanmadan Kudüs’e / Boşuna vakit geçirirsin / Buz tutar Gözün görmez olur. // Gel Anne ol / Çünkü anne / Bir çocuktan

bir Kudüs yapar / Adam baba olunca / İçinde bir Kudüs canlanır. // Yürü kardeşim / Ayaklarına bir Kudüs gücü gelsin.”³⁴ Nuri Pakdil ayrıca der ki: “Yüreğimizin yarısı Mekke’dir, geri kalanı da Medine’dir. Üstünde bir tül gibi Kudüs vardır.”³⁵ Nuri Pakdil ayrıca Filistin sorununa “İslâm medeniyetinin yenilmişliği ve yeniden ayağa kalkması meselesi” olarak da bakar.³⁶

Sezai Karakoç ise, Alın yazısı Saati adlı şiirinde daha önce de andığımız şu mısraya yer verir: “Ve Kudüs şehri. Gökte yapıp yere indirilen şehir.”

Günümüz edebiyatında Yedi Güzel Adam (ki bu isim Cahit Zarifoğlu’nun bir şiirinin ve de şiir kitabının adıdır) olarak anılan şairlerden biri olan Cahit Zarifoğlu’nun şu mısralarına da bakalım: “Filistin bir sınav kâğıdı / Her mümin kulun önünde.” Bunlar dışında Yedi Güzel Adam arasında anılan Rasim Özdenören de özellikle deneme kitaplarında Filistin’i çokça ele alan yazılar yazmıştır.³⁷

Kudüs ve Filistin’e her ülke ilgi gösteriyor ve oralarla yakından ilgileniyor. Ancak o bölgenin insanlarına sadece Müslüman Türkler (Osmanlılar, Türkiye) insanca bakıp o insanlara âdeta bir emanet gözüyle yaklaşıyor. Diğer Batılı ülkeler ise o bölge insanlarına sömürgeci gözüyle bakiyorlar.³⁸ Asırlarca Filistin / Kudüs bölgesini yöneten Türkler hak-

33 Mehmet Akif İnan, *Tenha Sözler*, Haz. Hıdır Yıldırım, Eğitim-Bir Sen Yay. Ank. 2020, s. 45-46.

34 Nuri Pakdil, *Anneler ve Kudüsler*, Edebiyat Dergisi Yay. Ank. 2014, s. 14.

35 Nuri Pakdil, *Batı Notları*, Edebiyat Dergisi Yay. 11.Baskı, Ank. 2019, s. 64.

36 Abdullah Harmancı, *Yazının Yükü / Nuri Pakdil ve Edebiyat Dergisi Üzerine Bir İnceleme*, İz Yayıncılık, İst. 2015, 112.

37 Bu yazının Kudüs ve Filistin’i konu alan bütün sanat eserlerini anmak gibi bir amacı yok. Bu konuda özellikle “Filistin Şiiri” (Çevirenler: A. Kadir – A. Timuçin – S. Salom) ve “Şairlerin Gazzesi” (Haz. Adem Turan) adlı kitapları anabiliriz.

38 Yusuf Akçura, *Suriye ve Filistin Mektupları*, s. 30.

kında özellikle İngilizler, “Türkler sizi yıllarca sömürdü” manasında propaganda yapmaktadırlar. Yusuf Akçura buna karşı çıkar ve şunu söyler: “Bu memleketi sömürenler Fransızlar, Amerikalılar, Almanlar, Yahudilerdir.”³⁹ Yusuf Akçura, Filistin’i sömüren ülkeler, ama özellikle Siyonist Yahudiler için “vatan çalan hırslılar” gibi bir tabir de kullanır.⁴⁰

“Fetih” kavramına uygun hareket eden Türkler, diğer ülkeler gibi “vatan çalmak” bir yana, fethettikleri ülkelere hemen her şeylerini vermişlerdir. Odukça cömert davranan Türkler ellerinde avuçlarında ne varsa âdeta “vatan” kıldıkları yerlere bırakmışlardır. Necip Fazıl “Sakarya Türküsü” adlı şiirinde bu durumu “Hani ardına çil çil kubbeler serpen ordu” mısrasıyla ifade ediyordu. O yüzden bazı kendini bilmezler, “Türkler kendi ülkelerini ve Anadolu’yu ihmal edip hep Balkanlara ve daha başka yerlere ellerindeki her şeyi vermişlerdir” manasında sözde eleştiri yaparlar. Bu eleştiri yapanlar daha önce de değindiğimiz “Kudüs’te ne işimiz var!..” diyen akıldır. Oysa gerçek böyle değildir. Yukarıda bir şekilde yer verdiğimiz “Gazze yahut Kudüs düşerse İstanbul’u savunmak da çok zor olacaktır.” cümlesini burada bir kere daha anarak konunun önemini bir kere daha vurgulamış olalım.

Kudüs Meselesine Hem Olumlu Hem De Olumsuz Boyutlarıyla Bakanlar; Objektif (Tarafsız) Bir Gözle Bakmaya Çalışanlar... Kudüs’e Kendi Öz

Meselesi Olarak Değil De Bir İnsanlık Sorunu Olarak Bakanlar Yahut “Kudüs Bize Ne Yakındır Ne De Uzaktır” Diyenler...

Türkiye’de Kudüs’e çok az da olsa, bir insanlık sorunu gözüyle bakanlar da vardır. Onlar, âdeta “Kudüs bize ne yakındır ne de uzaktır” diyenlerdir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, dini - medeni bir bakış açısından çok bir insani problem olarak Kudüs’e bakan pek çok kişi, âdeta “Herkes barış içinde yaşamalı” görüşünü dile getirmektedir. Hatta Kudüs’ün, haham, papaz ve imamların bir arada yaşaması gereken bir şehir olduğunu da söylerler. Türkler Kudüs’e zaten bu açıdan bakarlar. Dolayısıyla Kudüs, sadece Türkler için değil, Avrupalılar için de önemlidir. Hatta Yahudiler için çok daha önem arz eder. Kısaca Kudüs, üç dinin (Yahudilik, Hristiyanlık, Müslümanlık) mensuplarının önem verdiği bir yerdir. Pek çok kişi Kudüs’ü bu çoğul yapısıyla ve bağrında herkesi barındıran kuşatıcılığı ile görmek istediğini ifade etmektedir.

Kudüs Meselesi Var mı Yok Mu, Diye Bir Kaygı Taşımayanları; Lehte Ya da Aleyhte Bir Görüş Belirtmeyenler...

Bu grubu bir kategori olarak alamıyoruz. Çünkü bunların Kudüs konusunda herhangi bir görüşleri yoktur. Hatta onların Kudüs diye bir gündemleri de yoktur.

39 Yusuf Akçura, a.g.e., s. 39.

40 Yusuf Akçura, a.g.e., s. 155.

Sonuç

Türkiye, ulus-devlet sürecine girdikten sonra, İslam kardeşliği veya İslam ümmeti olma hassasiyeti azaldı. Hatta pek çok kişi böyle bir hassasiyete düşman bile oldu. Bu durum bir devlet politikası olarak belirlenince, en yakınında olan ve sıkıntı içinde yaşayan Müslümanlar bile âdeta “öteki” muamelesi gördü. Bir zamanlar Osmanlı sınırları içinde olan pek çok yer, elimizden çıkınca, o yerler âdeta kendi kaderine terk edildi. Türkiye’nin o yerlerle sanki hiçbir bağı yokmuş gibi bir anlayış seslendirildi. Günümüz Türkiye’sinde de (2025) maalesef bu anlayışı sürdürenler vardır. “Suriye’de ne işimiz var?”, “Filistin bizi neden ilgilendirsin ki...”, “Libya’ya ne hakla müdahale ediyoruz?” Bu gibi itiraz cümleleri hâlâ kuruyor.

Ancak Türkiye’de belirli bir zihniyet devletin bu bakışına sahip olsa bile, Şerif Mardin’in ifadesiyle söylersek, Türkiye’de halkın büyük bir kısmı hâlâ “gaza (cihat) ideolojisine” sahiptir. Hamasi-tarihi anlatıların (filmler, diziler, romanlar şiirler...) hâlâ revaçta olmasının sebebi de bizce budur. Ülkemizde halkın bu hassasiyeti bilinmektedir. Mesela yazar Kemal Tahir, Osmanlı’nın Batılı manada bir “imparatorluk” değil, “devlet-i aliyye” olduğunu yani “kerim devlet” (merhametli devlet, halkını ezmeyen devlet) olduğunu ısrarla vurgular. Yine Kemal Tahir’e göre “kerim devlet” inancına sahip halk, hâlâ “fetih” anlayışını

sürdürmektedir. Fetih anlayışının zıddı ise “istila” ve “sömürü”dür. Yukarıda Fali Rıfkı’nın bu “fetih” anlayışına nasıl yabancılaştığını ifade etmiştik.

Bugün hâlâ fetih (cihat, gaza) anlayışı Türk halkının kahir ekseriyetinde devam etmektedir. Biz bu yazıda Türk insanının Kudüs’e nasıl baktığını hem Yahya Kemal’in hem Necip Fazıl’ın görüşünden hem de “mesafe” kavramından hareket ederek ortaya koymaya çalıştık. Hangi tepe ya da hangi dağ sorusundan yola çıkarak, Türkiye’de Kudüs’e özellikle Hıra Dağı’ndan bakanların olduğunu da altını çizdik. Görülen o ki, Kudüs’e kendi öz meselesi olarak bakanlar ağırlıkta görünmektedir. Bu da oldukça önemli ve olumlu bir durumdur. Ancak, ne yazık ki, hiçbir şekilde Kudüs’ü umursamayanlar da vardır. Hatta “Kudüs bizi ilgilendirmez” anlayışında olanlar da söz konusudur. Bu ayrışma esasında ta Osmanlı Devleti’nin yıkılma sürecine girdiği son zamanlarında başlıyor.

Burada şunu da hatırlatalım ki ülkemizdeki bu ayrışmaya inat Haçlılar ve diğer “ötekiler” Kudüs’e “kendi dağlarından” bakmayı sürdürüyorlar. Mesela Haçlıların Kudüs’ü ele geçirdikleri savaşın tarihi 15 Temmuz 1099’dur.

Sözün özü, “Taraf olmayan bertaraf olur” gerçeğinden hareket ederek diyoruz ki, “Kudüs’e hangi tepeden baktığını söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim.” Çünkü her insan mutlaka bir tepeden bakmak zorundadır.

| HİLMİ UÇAN

Zeytindağı'ndan Manzaralar: Orta Doğu, Kudüs ve Gazze

*Havada ve askıdayız. Ortadoğu'ya dönersek
toprağa ayak basmış olacağız.*

Bir şehir, o şehirde yaşayanlar ve yaşananlarla bir kıymet hükmüne kavuşur. Mekke, Medine, Kudüs, Gazze, Askalan, Nablus, İstanbul... Bu şehirlere burada yaşayanlar, buralarda yaşananlar ile bir şeref kazandırır.

Kudüs, Müslümanların ilk kiblesi. Kudüs için, tarih içinde *Zehratü'l Medâin*/Şehirlerin Çiçeği deniliyor. Hazreti İbrahim Aleyhisselam'ın büyük oğlu İsmail Aleyhisselam Mekke'de vefat etmiş. Diğer oğlu İshak Aleyhisselam Şam ve Filistin halkına peygamber olarak gönderilmiş. Hazreti İbrahim Aleyhisselam da Filistin'de, Kudüs'e 30-35 kilometre uzaklıktaki El-Halil şehrinde vefat etmiş, El-Halil Camiine defnedilmiş. Kudüs'te, Gazze'de, Askalan'da Hazret-i Ömer'in kokusu vardır. Peygamberimizin büyük dedesi Haşim Bin Abdül Menaf Gazze'de vefat etmiş. Tüccarların uğrak noktası. Peygamber Efendimizin babası Abdullah da Gazze'ye gelen tüccarlar arasında. İmam Şafii de Gazze doğumlu. Gazze! Kahire'nin, Afrika'nın, başka bir dünyanın kapısı. Bu beldeler, sadık dost Hazreti Ebu Bekir'in, Adaletin timsali Hazreti Ömer'in hilafetleri döneminde

İslam'la şereflenmiş. Gazze ismi İbrani'de *güçlü yer/güçlü şehir* anlamına gelen bir kelime. Gazze, güçlü şehir! Kudüs, Gazze, Askalan... Bu şehirler birbirine yakın, komşu şehirler. Kudüs, bu şehirlerin çiçeği. Kudüs, dua şehri. *Verim yağmuru insin Kudüs'e, Peygamber imdadı yetişsin!* Bu çiçek solarsa yürek sancıları bitmez, hesap verilmez.

Zeytindağı, Falih Rıfkı Atay'ın I. Paylaşım Savaşı yıllarındaki anı ve gözlemlerinden oluşan bir kitaptır. Bu kitapta çöküş döneminin atmosferi, Filistin, Gazze, Kudüs, Orta Doğu, yazarın dünyaya bakışı gözlemlenebilir. Falih Rıfkı bu coğrafyayı 1915'li yıllarda *Zeytindağı'nın tepesinden bakarak* betimler. Kızıldeniz, Yemen, Hicaz, Lübnan, Suriye, Basra Körfezi, Gazze, Kanal Savaşları, Süveyş Kanalı... *Zeytindağı'nın* çok sayıda baskısı var. Bu kitabın ilk baskısı 1932 yılında yapılmış¹. Basıldığı tarihte soyadı kanunu henüz çıkmamış. Kitap, Falih Rıfkı adıyla yayımlanmış. *Zeytindağı'nın* görebildiğim kadarıyla 12 baskısı var. 1957 ve sonrası baskılarında, ilk baskıdaki bazı paragraflar, sıfatlar ve yargı cümleleri çıkarılmış. Güdümlü

1 Bu baskıdan sonra *Zeytindağı*, 1938 ve 1943 yıllarında Remzi Kitabevi tarafından basılmış. 1957 yılında Gün matbaası, 1964 yılında Varlık Yayınları, 1970, 1986, 1992, 1994, 2001 yıllarında MEB, 2015 yılında da Pozitif Yayınları olmak üzere 12 baskısı var. Biz bu yazıda, **Falih Rıfkı, Zeytindağı, Hakimiyyet-i Milliye Matbaası, 1932** baskısını dikkate alacağız. İtalik olarak yaptığımız alıntılar bu baskıdan alınmıştır.

ekonomiden söz edildiği gibi *güdümlü bir edebiyattan* da söz edilebilir. Edebiyat tarihimizde de güdülen, zaman içinde değiştirilen kitaplardan, şiirlerden söz edilebilir.

Falih Rıfki'nın kitabına *Zeytindağı* adını vermesi önemli olsa gerek. I. Paylaşım Savaşı'nda Zeytindağı'nda Cemal Paşa'nın karargâhı var. Falih Rıfki, Cemal Paşa'nın yaverliğini yapıyor bu bölgede. Bu dağın tepesinden Mescid-i Aksa görünüyor. Bu küçük dağ ile Kudüs'ün arası 10 kilometre kadardır. Kitapta geçen Gazze, Kudüs, Şeria, Lut Gölü, Ramallah, Cenin, Beytüllahem, Halil... gibi şehirler, bugün Filistin'de zirveye çıkan zulümler nedeniyle artık adını herkesin ezbere bildiği şehirler.

Zeytindağı'nda Falih Rıfki, Cemal Paşa ve diğer komutanlar hakkında kişisel gözlem ve görüşlerini de aktarıyor. Falih Rıfki, İttihat Terakki şefleri arasında *kendisinden en çok söz edilmesini isteyen Cemal Paşa'dır* diyor. 1932 baskısında yer alan bu yargı cümlesi Gün Matbaası'nın bastığı 1957 baskısından ve MEB baskılarından çıkarılmış. Falih Rıfki, bazı düşüncelerini önce yazmış, sonra kitaptan çıkarmış. 40'lı yaşlarda, *imparatorluğun son gençleriyiz biz* diyor. Bu kitabıyla saltanatın Suriye'de, Filistin ve Hicaz'daki manzarasını göstermek istediğini belirtiyor. Tarih ve hatıra yazmıyorum, bir dönemin portresini çizmeye çalışıyorum diyor. *İnkıraz; kemire kemire yiyip bitirme, yok etme, yok olma, çökme* demek. Falih Rıfki hem *inkırazı* hem yeni kuruluşu yaşamış. Kitabı Cemal Paşa için de yazmadığını söylüyor. Cemal Paşa'nın kişiliği, askerliği ve devlet adamlığı ile ilgili bir tahlil denemesi yapıyor. Kitabın başında, *Falih Rıfki Bey'e* ithafı ile imzalanmış bir Cemal Paşa fotoğrafı var.

Yıkılış döneminde hırslar ön plandadır. Kişisel çıkarlara dayanan bir ilişkiler

ağı vardır. Falih Rıfki Atay'ın gözünde Cemal Paşa çalışkandır, *bıkkın ve gevşek* değildir. Ama büyük bir asker, büyük bir devlet adamı da değildir. O, uluslararası sorunlarda *görüşleri ve kavrayışı* kut bir askerdir. Ona göre Cemal Paşa bir *genel müfettiştir*, bir *zaptiyedir*. Paşa iyi bir *levazımcıdır*. Görev yaptığı yerleri gezmiş, denetlemiştir. Falih Rıfki'ya göre Paşa *dirayetlidir* ama, gösterişi sever ve bu özelliğiyle tam bir *şarklıdır*. İttihatçıların üç atlısı Talat, Enver ve Cemal Paşalar da sonuçta hep aynı politik duruşa sahiptirler. Kendi duvarlarına değil başka duvarlara yaslanırlar. *Talat Paşa'nın Karasu'su, Cemal Paşa'nın Sinyasolos'u* vardır, Enver Paşa Alman hayranıdır. Almanlar, Büyük Harpte Osmanlı ülkesine *Enverland/Enver'in Ülkesi* derler. Osmanlı demek Enver Paşa demek! Enver Paşa Sarıkamış'ta yıkılır, Osmanlı'ya da yıkar.

Cemal Paşa ise Türk Ocağı'na yaslanır. Sosyalist bir damarı da vardır. *Zeytindağı* yazarına göre Paşa *en sert sosyalist kanunları çıkarıp tasarruf hakkını tahdit etmek* istemektedir. Falih Rıfki, Cemal Paşa'nın kişiliğine bir sıfat daha ekler: *Korkak*. Bu Osmanlı paşası, *hükümü altında bulunanlara karşı serttir*, büyük rakiplerine karşı ise *esaslı kararlar alabilecek kadar cesur değildir*. Korkaktır ama korkutur. Bir kişinin yaşamasına veya ölmesine bir kelimeyle karar verebilen bir yetkilidir. Bazılarına *sizin cezanız idamdır* der geçer. Bu tür sözleri zaman zaman rol yapan bir artist gibi söyler. Rol bitince yaveri Falih Rıfki'ya *ne yaparsın buralarda böyle söküyor* der. Bürokrasiyi de sevmez. Bir emirle her şeyi değiştirmek ister. Bu değişikliklerle ilgili olarak Falih Rıfki *bir kumaşın bile bu kadar kolay ısmarlanamayacağını* söylüyor. Esrarlı bir isimdir Cemal Paşa ismi. Haleb'ten sonrasında onun adını anmak insana bir imtiyaz sağlamaktadır. Buralarda, Filistin Genel Valisi gibi bir konumu

var Paşa'nın ve karışmadığı bir iş yok. Savaş yıllarında komutanlara verilen büyük yetkiler vardır: Sürdürebilirler, astırabilirler insanları. Cemal Paşa'nın bir lakabı da *kasaptır*. Cemal Paşa'nın da haklı veya haksız idam ettirdiği birçok insan vardır. Kendisi Falih Rıfkı'ya şöyle diyor: *Anadolu'nun her tarafında benim yüzümden kaç yüz kişi iniyor!*

Savaş yılları telaşlı ve zor yıllardır. Kızgın çöllerde yürürsünüz. *Hendesesiz, çizgisiz ve şekilsiz büsbütün çöl! Buralarda su değil, çamur içersiniz*. Konaklamaları, mola sürelerini nizamnameler belirlemez. İçilecek suyun bulunduğu yerlere göre mola verilir. Duygusallık, hamaset de zirvededir bu yıllarda. *Zeytindağı'nın yazarı, o dönemin gençleri olarak bizler çabuk sever çabuk bağlanırdık* diyor. Cemal Paşa da Falih Rıfkı da bu zor yılları yakından görmüşler, yaşamışlar. Bu zor yıllarda her adamın kendi adamı vardır. Adam. Cemal Paşa'nın veya Enver Paşa'nın adamı, Talat Paşa'nın adamı... Falih Rıfkı için de Cemal Paşa'nın adamı derler. *Zeytindağı* yazarına göre İttihat ve terakki döneminde bu adamlar, iktidardan en çok faydalanan adamlardır. Falih Rıfkı'ya göre *birinin adamı olmak, bir zayıflık işaretidir*. Cemal Paşa ile ilgili olumlu görüşleri de var Falih Rıfkı Atay'ın: Cemal Paşa *güç adam feda eden şeflerden biridir; kıymet bilir*.

Bu anı ve gözlem notlarında, zor zamanlarda insanların nasıl dalkavukluk yaptığına, sevmediği hâlde nasıl övgü yarışına girdiğine de dikkat çekiliyor. *Nutuklar, şiirler, kasideler, hepsi Cemal Paşa içindir*. Herkes bir övgü yarışına girmişti. Birisi *evvela Allah, sonra siz* diyor. Bazı insanlar aynı sözleri beste ile tekrarlıyorlar. Yağcılık zirve yapıyor. *Arapça tükendi, yalan tükenmedi* diyor Falih Rıfkı. Bu yerlerde efsane gibi bir Cemal Paşa anlatısı, masala, efsaneye dönüşmüş yargılar vardır. Eğer Cemal

Paşa birisiyle görüştüğü zaman *burnunu kaşıyorsa sürgün düşünüyor, sakalını karıştırıyorsa af edip etmemeyi düşünüyor* demektir. Yalnız bıyık burmasından korkunuz, o zaman bu görüşmenin ölüme kadar yolu vardır.

Falih Rıfkı *imparatorluk çocuğudur*, ama bir şeylerin elinin altından kayıp gittiğinin de farkındadır. Artık Osmanlı'nın sözü geçmemektedir bu topraklarda. Buralara sahip olamadığımızı hisseder: *Biz Kudüs'te kirada oturuyoruz. Floransa ne kadar bizden değilse Kudüs de o kadar bizim değildi* der. Her şey Arapların ve diğer devletlerindir. Herkesin Araplaştığını düşünür. Ona göre bu topraklar *müstemleleştirilemediği için kaybedilmiştir*. Falih Rıfkı'ya göre Osmanlı'nın bu coğrafyada harcadığı paralar, *Arap kesesine Anadolu altını ve Arap kursağına Anadolu'nun rızkını akıtmaktır*. Bu toprakları *ne müstemleleştirmiş ne de vatanlaştırmıştık* der ironik bir dille. Osmanlı İmparatorluğu bu topraklarda *ücretsiz bir tarla ve sokak bekçisidir*. Çöküşün, yıkılışın hemen bir günah keçisi de bulunur: *Medreseler suçludur* bu durumlardan. Falih Rıfkı, Kudüs sorununu *Yahudi-Arap meselesi* olarak görüyor.

Zeytindağı'nda yine ironik bir dille Osmanlı emperyalizminden söz ediliyor: Bizim emperyalizmimiz, Osmanlı emperyalizmi şu ana fikir üzerine kurulmuş bir hayal idi: *Türk milleti kendi başına devlet yapamaz* deniliyor. Osmanlı Devleti, 6 yüzyıl tek başına devlet olmuştur. Ümmet bilinciyle yola çıkmış, sömürmeyi hiç düşünmemiş. Bir tek hedef belirlemiş kendine: İslam'ı uzak beldelere götürmek, insanlığı İslam ile tanıştırmak. Türk milleti kendi başına da devlet kurmuştur. Yönetim yüzyıllarca Türklerin elindedir: Fatih'tedir, Yavuz Sultan Selim'dedir, Kanuni sultan Süleyman'dadır, Abdülhamit'tedir... Yıkılırken Osmanlı Devleti'nin Arap-

laşmasından, Arapların sömürülmesinden söz ediliyor. Sanayi devrimi sonrası özgüvenini kaybeden Osmanlı Devleti 10 yıl içinde (1918-1928) tamamen yıkılır. Falih Rıfkı *geç kalmıştık* diyor. Artık ne Suriye ne de Filistin bizimdir. Rumeli'yi ne kadar maddeten kaybettikse, buraları da manen o kadar kaybetmiştik. Çözüm önerisine gelince, Falih Rıfkı'nın çözüm önerisi *garphılaştırma*dır. Ona göre Türklerin *tamamen garphılaştırılması ve sonra da Halep'ten Kırmızıdeniz'e doğru nüfus, teknik ve sermaye ile taşması* gerekmektedir.

Ulusçuluk düşüncesi 1789 Fransız Devrimi ile başlar ve bütün dünyaya yayılır. Osmanlı topraklarında da ulusçuluk kendine bir karşılık bulur. Falih Rıfkı, bu savaş ortamında *çöl bedevilerinin altın ve kıymetli taştan başka dinleri olmadığını*, söylüyor. Siz paradan haber verin! Bedeviler İngiliz cephesinden at kaçırıp Osmanlı karargâhına satıyorlar. Dönüşte de yine aynı yerden atları kaçırıp İngilizlere satıyorlar. Gündelik, geçici hazlarının kölesi olan her insan, her kabile ayrı bir devlet hayaliyle yaşamaktadır. Her kavim kendi asabiyet davasının peşine düşmüştür. Cemal Paşa Araplık cereyanının ancak *imar ve ıslah siyasetleri* ile durdurabileceğini söyler. Hastalığın imarda ve inşada değil, düşünce dünyamızda olduğu gözden kaçırılır. Bazı hakikatler ıskalanır. Herkesin birbirine karşı bir kını vardır. Kinsiz ve kibirsiz, sağlıklı düşünmenin pek de olanağı yoktur o günlerde.

Zeytindağı'nda savaş ortamı, çöl ortamı, varlık, yokluk... güçlü bir şekilde betimleniyor: *Bir kafalık gölge, tek tük hurmalar, yırtık ve kirli urbalı, para ve ekmek dilenen çocuklar... Şeyhlerden başka herkes çırcıplak. Hepsinin şiş karnı birer meşin kese gibi sarkıyor... Çölün bir dekoru vardır: Sapsarı, dikenli, develi... Tek katırla çekilen arabalar, dar ve bozuk*

yollar... Saygısızca kurulmuş başlıklar da var: Muhammed'in Mezarı, İsa'nın Mezarı, İsa'nın açları, Muhammed'in açları...

Falih Rıfkı, Enver Paşa, Cemal Paşa ve bazı subaylar Medine'ye giderler. Peygamber şehrine gelmekten heyecan duymazlar. Falih Rıfkı *eski müphem ahiret hissini duymak için boş yere kendini zorlayıp durduğunu* söylüyor. Onun gözünde Medine *pis bir çöl köyüdür* artık. İnsanlar artık bu pis çöl köyünün taşıdığı toprağını, kuyudaki sularını kırk defa öptüre öptüre satmaktadır. Peçeli kadınlar *lu lu lu...* diye bağırıp durmaktadırlar. *Lu lu lu sesi!* Olağanüstü hâllerde, sevinç veya öfke anlarında daha çok vahşi insan tepkileriyle çıkarılan sestir, bir nida ifadesidir. Bu karmaşada kolaycılık yapılıyor, hemen bir yanlış cümle kuruluyor: *Ravza'ya, kutsal topraklara hizmet, Arap'a hizmettir* deniliyor.

Falih Rıfkı, Enver Paşa'nın her istasyonda çil çeyrekler serptiğini söylüyor. Büyük Harpte, *Osmanlı hazinesinin büyük bir kısmını çöl ve urban yemiştir*. Trenler odun ateşiyle işletilmektedir. Hatta Filistin'deki zeytin ağaçları bile lokomotif ocaklarında yakılmaktadır. Bu zor dönemlerde sağlıklı düşünme yetisi de kaybediliyor. Filistin'de, Kafkaslarda, Balkanlarda savaş. Enver Paşa'nın Sarıkamış macerası... Sarıkamış'taki buz dağlarının üzerinde donanlar *pomadlı bir yüz derisinin kapladığı boş bir kafanın içindeki bomboş bir hayalin kurbanlarıdır*. *Pomadlı yüz, boş kafa* şeklindeki sıfat tamlamalarıyla gönderme yapılan kişi Enver Paşa'dır. Kafalar, kavramlar karışmış. Şöyle deniliyor kitapta: *Mukaddes cihat, Osmanlı imparatorluğu, Allah ve Peygamber: En büyük sıfat ve isimler aklımda birbirine karışıyor. Gülmek istiyorum*.

Akıl insanı yönlendirir. Korkular da insanı yönlendirebilir. Yahudiler, bu zor günlerde kendilerini korumak adı-

na, Falih Rıfki ve yanındakilere şirin gözüküyorlar. Yahudi bir köy muhtarı, aynı yaşlarda biri oğlan biri kız, iki güzel Yahudi yavrusunu Falih Rıfki'ya göstererek şöyle diyor: Kumandan Paşa'ya bu akşam şiir okumak istiyoruz. Acaba hangisi okusa Paşa hazretlerinin hoşlarına gider?

Osmanlı'nın düşüşünden sonra ise bu topraklarda artık Müslümanlar Yahudilere hizmet etmektedirler. *Müslüman Araplar bu efendilerin hizmetindedirler: Üzümlü Arap gündelikçi sıkar ve şarabını semiz Yahudi içer.* Yahudi müreffeh bir hayat sürüyor, Müslümanlar ise yoksul. Falih Rıfki, Siyonist müstemlekecilikten söz ediyor. *Filistin kıyılarını ve içlerini Yahudileştirenlerin ve büyük Arap nüfusunu çöle doğru sürenlerin Siyonist müstemlekeçiler olduğunu görmek gerekiyor* diyor. Sanırım bu durumu bize Gazzeli Müslümanlar bugün gösterdi. Bugün de Gazzeli Müslümanlar Sina çöllerine gönderilmek isteniyor. Şu tespit de yerinde bir tespit: *Yahudi Garp'ın parası, Arap Şark'ın pazısını kıvrımsız, güneşi en güzel olan ve toprağı meyvelerin en asillerini veren bu memlekette bir bankalar müstemlekesi kurmaktadır. Bu yeni oluşumla birlikte sadece Arap Şark'ın pazısı değil, ümmetin, insanlığın pazısı kırılmıştır* *.

Halep, Hama ve Humus'tan gelen buğdayı hem ordu hem de Yahudi yiyordu diyor Falih Rıfki. 4. Ordu'nun komutanları düşünür, taşınırlar: Buğday yiyen Yahudileri harbin sonuna kadar buğdayın çıktığı yere göndermek daha doğru olmaz mı? derler. Tehcirin bir sebebi de *Yahudi Filistin'in mükemmel bir casus yuvası* olmasıdır. Yahudiler gitmek istemezler. Bu haberle birlikte bütün Batılı devletler birleşirler. Ertesi gün bira-

kımız Paris ve Londra gazetelerini, Viyana ve Berlin gazeteleri bile hep bir ağızdan cevap verirler: Asla! Kudüs'te bir Yahudi devleti kurulacaktır. Dünyanın dört bir yanına dağılmış durumda olan Yahudiler bu topraklara davet edilecektir. Falih Rıfki, Cevdet Tarihi'nde şöyle bir cümle okuduğunu söylüyor: *Zehiy tasavvur-u batıl, zehiy hayal-i muhal* **. Paşamızı yanıltmış. Bu hayal, boş ve olmayacak bir hayal değilmiş! Bu devlet kuruldu ve kurulduğu günden bugüne Orta Doğu'da zulmüne devam ediyor. I. Paylaşım Savaşı Osmanlı Devleti için bir yıkılıştır, Yahudiler için ise bir bayram, Hamursuz Bayramıdır. *1914-1918 hamursuzu*'ndan sonra *Yahudi bankası, bütün kiliseyi Havra menfaati için camiye doğru çevirmeyi başarmıştır*.

Falih Rıfki, Halide Hanım için ne kadınlığından ne erkekliğinden vazgeçmiştir. *Onun ruhunda dişi ve erkek, cezbetmek isteyen güzel kadının ve hükmetmek isteyen erkeğin hırsı çarpışıp durmuştur* diyor. Halide Edip Hanım Suriye'ye muhtariyet verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Cemal Paşa'yı da bu emelleri için kullanacaktır. Paşa'yı istediği zaman çekebileceği bir kılıç gibi kullanmak ister. Fakat Cemal Paşa'nın *sert ve dik kafası, kadın eline sığabilecek kabzelerden değildir.* Cemal Paşa'nın bir başka hülyası da Amerikan ve eski Fransız kolej ve liselerine benzeyen modern Türk mektepleri açmaktır. Bu amaçla Falih Rıfki'dan, Halide Edip Hanım'ın ve onun beğeneceği birkaç Türk terbiyecisini Şam'a getirmesini ister. İki vagon, kadın hocalarla doldurulur. Falih Rıfki şöyle diyor: *Suriye kızlarına yeni terbiye vermeye giden çarşaflı sörlerdir bunlar* ***. Gemide hazırlık planları yaparlar. Sör-

* 1932 baskısında yer alan bu cümleler 1957 (Gün Matbaası), 1971 ve 2001 (MEB) baskılarından çıkarılmış.

** *Ne güzel ne kadar boş bir hayal.*

*** Katoliklerde kendini dine adanmış kadın rahibeler, hemşireler.

ler, Suriye'deki Müslüman çocukları terbiye edeceklerdir.

Savaş bir sınavdır. Kimin ne zaman ne yapacağı belli olmayan bir kaos ortamıdır. Yüzler gülmez bu ortamda. Şehirler de somurtkandır. İnsan zor zamanlarda sınava tabi tutulursa yanlışlıklara da yönelebilir, kaybetme riski de vardır. Falih Rıfkı, *Beyrut'un bize o kadar metholunan serbest sosyetesini ve Lübnan kızları hepimizin gözlerimizde tutuyor. Zeytindağı* yazarı görev yaptığı bu bölgede çok güzel, çok rahat yerlerde kaldıklarını söylüyor. Bu korkunç atmosferde bile insanlar, yalnız mevsime göre değil, mevsimin her gününe göre seçip gidebilecekleri karargâhlar bulabilmişler. Lübnan'a kar yağdığı zaman, otomobille yarım saatte Beyrut'a inebiliyorlar. Beyrut şehrinde baharların en güzeli vardır. Şam bahar cennetidir. Kışın, Kudüs soğumaz.

Zeytindağı'nda Cemal Paşa'nın Almanya seyahatinden de söz ediliyor. Ren nehri ve *bu nehrin kenarındaki şarap kahveleri, at yarışları, opera ve operetler, Krupp fabrikalarının sahibi Matmazel Berta'nın Essen'deki şatosuna yapılan ziyaretler...* 19. yüzyılda Batı'nın baş döndüren bir cazibesi vardır. Doğu aydını bu cazibeye kapılmış, özgüvenini kaybetmiş, Batı'yı taklide yönelmiştir. Bu büyük zevk sağanağından kurtulmak da kolay değildir. Bu durum vahim bir savrulmadır. Falih Rıfkı *kendilerini bu büyük zevk sağanağından kurtararak, Avrupa sokaklarının baş döndüren cazibeleri arasında çalışabilen şarkılar belki yalnız Japonlardır* diyor. Bu seyahatten sonra Cemal Paşa Şam'a dönüyor ve *yeni birçok şey öğrendiğini, yeni silahlar tanıdığını, fakat her şeyi, hepsinden acısı zafer ümidini kaybettığını* söylüyor, *batıyorduk* diyor.

1915'li yıllarda Filistin'de, Gazze'de savaşıyor, Gazze harap ediliyor. İngilizler *denizden büyük gemi topları şehri kaç defa hak ile yeksan ediyor. Zeytindağı*'nda, *harap olan Gazze on defadan fazla harple yıkılmış yeniden yapılmıştı* deniliyor. Bu toprakları o yıllarda ateşe veren, yakıp yıkan İngilizlerdi. Gazze'yi karadan ve denizden üç gün boyunca toplarla dövmüşler. Bu savaşta *toplar bile yorulduğu zaman* susmuş durmuş. Şimdilerde, Gazze'de neredeyse iki yıldır uçaklar yorulmak bilmiyor. Yıkılmadık bir hane, bir bina kalmadı. Evsiz yurtsuz kalan aileler, anasız babasız, aç ve susuz kalan çocuklar, aç bırakılarak öldürülen insanlar... *Zeytindağı*'nda da şöyle bir çığlık var: *İnsanı deli eden bu Gazze muharebeleri!* Bugün de o günlerden çok daha acımasız bir soykırım yapıldığı kör gözlerin göreceği bir hakikat olsa gerek. Filistin, Gazze, Orta Doğu, İslam coğrafyası yine kana bulandı, kirletildi. Bu kandan ve kirden bütün insanlık sorumludur. Sorun Müslümanlarındır, insanlığındır.

Zeytindağı'nda 1915'li yılları anlatıl-sa da kitap günceli, günümüzü de yakalıyor, bizi düşündürüyor. Sezai Karakoç 1967 yılında İslam dünyasında yaşanan tarihi sunilikler panayırından söz ediyordu². Kurtuluşumuzun ilk şartı, Orta Doğulu, yani Müslüman olduğumuzu unutmamaktır. Aynı yazıda şöyle deniliyor: *Havada ve askıdayız. Ortadoğu'ya dönersek toprağa ayak basmış olacağız.*

2 S. Karakoç, "Ortadoğu ve Türkiye", *Yazılar (İslam, Farklar, Dirilişin Çerçevesinde)* içinde, Fatih Yay. İstanbul, 1967.

Seyahatnamelerde Kudüs

Seyahatlerin insanların bilgi, beceri ve görgülerini geliştirdiğinde kuşku yok. Bu, onların kişisel hâlleri için oldukça müspet bir durumdur. Seyahat edenlerin, daha doğru bir ifadeyle seyyahların gördüklerini, tanıklıklarını, izlenimlerini, duygu ve düşüncelerini kaleme almaları, seyahat etme imkânı bulamayanlar için de bulunmaz bir fırsattır. İmkân bulamayanlar, imkân bulanlar üzerinden belli ölçüde seyyahların gözünden bilgi sahibi olurlar. Bu bilgilerin sübjektif olduğunda kuşku yok. Ancak bir seyahatname her şartta kıymetlidir, faydalıdır.

Seyahatname kelimesi, Arapça *seyâhat* (gezmek, gezi) ile Farsça *nâme* (yazılı şey) kelimelerinden meydana gelmektedir. Bunu “bir seyyahın gezileri sırasında tuttuğu notları ve seyahat hâtıralarını topladığı kitap” olarak tanımlayabiliriz. Buna Arapçada *rihle*, Farsçada ise *sefer-nâme* denilmektedir. Seyahatnamelerin başlangıcını, Yunan tarihçi Herodot’a kadar götürenler vardır.

Dünya tarihinde yazılı ve günümüze ulaşan en eski seyahatname, İbn Fadlân’ın (ö. 310/922’den sonra) seyahatnamesidir (*Risâletü İbn Fadlân*). Eser, Abbasilerin İdil Bulgar Hanlığı’na gönderdiği elçilik heyetinin kâtibi olan yazar tarafından kaleme alınmıştır. Elçilik heyeti bölgeye Bağdat, Rey, Nişabur, Merv, Buhara, Harezm üzerinden gitmiştir. İbn Fadlân kitabında Bulgarlar, Oğuzlar, Peçenekler, Başkırtlar, Hazarlar, Ruslar vb. milletler hakkında özgün bilgiler vermiştir. Seyahatname, Zeki

Velidi Togan tarafından 1923 yılında bir mecmuanın içinde bulunmuştur.

Mesûdî’nin (ö. 345/956) Doğu Afrika’dan Hindistan’a, Çin’e kadar yaptığı seyahatleri anlatan *Mürücû’z-Zeheb ve Meâdinü’l-Cevher* adlı eseri, bu bağlamda anılması gereken kitaplardandır. Alanda temayüz etmiş birkaç eser daha zikrederim:

İbn Cübeyr’in *Rihle’si* (*Rihletü İbn Cübeyr*) (1183–1185), İbn Battûta’nın *Tuhfetü’n-Nüzzâr fî Garâibi’l-Emsâr ve Acâibi’l-Esfâr*’ı (*Rihletü İbn Battûta*) (14. yüzyıl), Nâsır-ı Hüsrev’in *Sefer-nâme’si* (1052 civarı) (İranlı olan yazarın eseri Arapça-Farsça karışımıdır), Seydi Ali Reis’in *Mir’âtü’l Memâlik*’i (Memleketlerin Aynası) (1557) ve Evliya Çelebi’nin *Seyahat-nâme’si* (17. yüzyıl). İki tane de İslam dünyası dışından; ilki Çinli Budist rahip Xuanzang’ın *Datang Xiyuji* isimli kitabı (*Batı Bölgelerine Seyahatler*) (*Xuan Zang Seyahatnamesi*) ve Marco Polo’nun (15 Eylül 1254 Venedik- 8 Ocak 1324 Venedik) *Il Milione*’i (1298) (*Le divisament dou monde*).

Kudüs’ü anlatan ilk seyyah, Galicyalı Egeria’dır (*The Pilgrimage of Etheria*). Eser Latince olup sahanın ilk örneği kabul edilmektedir (380’ler). Alman papaz Arculf’un Peygamber Efendimizin vefatından sonra, 680 civarında Kudüs ve havalisine seyahatte bulunduğu düşünülmektedir. Kaynaklara göre, seyyah Kudüs’te dokuz ay kalmıştır. Kitabının adı, *De Locis Sanctis*’tir (Kutsal Yerler Üzerine). Eser, üç bölümdür. Kudüs’ün Müslümanların eline geçmesinden son-

ra ilk Batılı gözlemlerden biri olması yönüyle dikkate değerdir. Bu bağlamda son olarak Saewulf'u analizim. Hayatı hakkında pek bilgi bulunmayan yazarın eseri, (Yaygın Latince adı: *Peregrinatio Saewulfi ad Sanctam Hierusalem et Terram Sanctam*, İngilizce: *The Pilgrimage of Saewulf to Jerusalem and the Holy Land*, [Thomas Wright, 1848]), 13 Temmuz 1102-17 Mayıs 1103 günleri arasında yaptığı seyahate dayanmaktadır¹.

Şimdi de bu yazı vesilesiyle okuduğum, baktığım seyahatnamelerin adlarını yazarların kronolojik olarak vermek istiyorum. En sonda yer alan iki eserin yazarlarının vefatını bulamadım.

İbn Battûta (ö. 770/1368-69), *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, (Çeviri, inceleme ve notlar: A. Sait Aykut), YKY, İstanbul Şubat 2028; Henry Maundrell (1665-1701), *Geçmiş Zaman İçerisinde Hristiyan Bir Seyyahın Gözüyle Kudüs ve Çevresi 1697-* (Çev.: Yusuf Yazar), Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2022; François Rene de Chateaubriand (4 Eylül 1768-4 Temmuz 1848), *Paris-Kudüs Yolculuğu*, (çev.: Oğuz Peltek), Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 1946; William Makepeace Thackeray (18 Temmuz 1811-24 Aralık 1863), *Cornhill'den Kahire'ye Seyahat Notları-Lizbon, Cadiz, Cebelitarık, Malta, Atina, İzmir, İstanbul, Kudüs ve Kahire-*, (Çev.: Zeynep Begüm Güney), Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2022; Walter Keating Kelly (ö.1867), *Suriye'ye Ve Kutsal Topraklara Seyahat -Manzaralar Ve İnsanlar-*, (çev.: Mustafa Soner Kartop), Selenge Yayınları, İstanbul 2022; Şibli

Nûmânî (1857-1914), *Seyahatnâme -Sefernâme-i Rum u Şam u Mısır-*, (Yusuf Karaca), Ravza Yayınları, İstanbul 2026; Pierre Loti (14 Ocak 1850-10 Haziran 1923), *Kudüs*, Lotus Yayınevi, (H. Erdal Yalt), Ankara 2011; Ahmet Rasim (1864-21 Eylül 1932), *Suriye ve Filistin Seyahati*, (Haz.: Yasin Beyaz), Pınar Yayınları, İstanbul 2023; Yusuf Akçura (1876- 11 Mart 1935), *Mektuplarla Suriye-Filistin-Kudüs Seyahati ve Siyonizm Meselesi*, (Haz.: Ömer Hakan Özalp), İşaret Yayınları, İstanbul 2019; Mihail Macarov (12 Şubat 1854 - 23 Ocak 1944), *Kudüs Yolculuğu -Edirne, İstanbul, İzmir, İskenderiye 1868-1869*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2015; Falih Rıfkı Atay (25 Ocak 1894-20 Mart 1971), *Zeytindağı*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2004; Mehmet Refet, *Filistin Seyahatnamesi (Seyahatname-i Arz-ı Filistin)*, (Haz.: Abdülkadir Altın-Nazmi Eroğlu), Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2017; Salih Özbaran, *Portekizli Seyyahlar -İran, Türkiye, Irak, Suriye ve Mısır Yollarında-*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2017 (Bu kitapta Antonio Tenreiro, Mestre Afonso ve Nicolau De Orta Tebello, Manuel Godinho gibi seyyahların yazdıkları bir araya getirilmiştir.).

Görmediğim ancak isimlerinden haberdar olduğum iki kitap da şunlardır: Wilbrand von Oldenburg (26 Temmuz 1233), *Filistin ve Küçük Asya'ya Seyahat*, (çev.: Mehmet Ersan), İrfan Kültür ve Eğitim Merkezi, İzmir 2000; Albert Einstein (1879-1955), *Einstein Seyahatnamesi: Uzakdoğu, Filistin & İspanya 1922-1923*, (Haz.: Ze'ev Rosenkranz; çevirmen: Yusuf Selman İnanc), Kronik Kitap, İstanbul 2019.

1 Abdurrahman Onur Çalışır, "Saewulf'un Hac Seyahatnamesi, 1102-1103: Kudüs Krallığı'nın İlk Yıllarına Dair Bir Anlatı (Analiz, Çeviri ve Yeni Edisyon)", *Mesos: Disiplinlerarası Ortaçağ Çalışmaları Dergisi*, III, syf. 6-7.

Evliya Çelebi'nin 1095/1684 [?] ünlü seyahatnamesinin bilâdüşşâm diyebileceğimiz bölgeyi ihtiva eden kısmı, *Seyahatname: (Hatay-Suriye-Lübnan-Filistin)* adıyla İsmet Parmaksızoğlu tarafından hazırlanmış, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca basılmıştır (Ankara 1982).

Seyahatnameler ve Kudüs seyahatnameleri hakkındaki bu girişten sonra belli başlı seyahatnamelerde Kudüs hakkındaki gözlem ve değerlendirmelere geçelim.

İlk önce İbn Battûta'ya bakalım. Seyyah Kudüs'e eserinin 80-85 (c. I) sayfalarında yer verir. İbn Battûta Gazze'den el-Halîl'e uğrar. Buradaki mescidin içinde bulunan kutsal mağarada İbrahim, İshak ve Yakup peygamberlerin kabirlerinin olduğunu belirtir. Bu kabirlerin gerçekten orada olduğuna dair Cafer b. Ali Râzî'nin *el-Müsfir li'l-Kulûb* adlı kitabından bir nakilde bulunur. el-Halîl Mabedi'nin doğu tarafında Gavru's-Şam bölgesine bakan yüksek bir tepenin üzerinde Lut Peygamberin kabrinin bulunduğunu bildirir. Kudüs'e gelirken yolda Yunus Peygamberin kabrini ziyaret eder. Bir sonraki durağı ise, Hz. İsa'nın doğduğu ve doğumdan önce Hz. Meryem'e uzatılan meşhur hurma ağacının izlerinin bulunduğu Beytelehm'dir. İkinci uğradığı yer, Beytü'l-Makdis'tir. Burası hakkında zikrettiği şu sözleri, olduğu gibi paylaşmak isterim (syf. 84): "Bu mescit, gayet sanatkârane bir tarzda yapılmış ulu mabetlerdendir. Mimari açıdan eşsiz güzelliktedir. Yeryüzünde bundan daha büyük bir mescit olmadığı söyleniyor. Doğudan batıya uzunluğu Mâlikiye ölçüsüyle 752 arşın, kuzeyden güneye genişliğiyle 435 arşındır. ... Mescit, çatısız geniş bir meydandan ibarettir. Sadece "Mescid-i Aksâ" diye bilinen mekân çatı ile örtülüdür. Mimarîsinde görülen hüner ve sanat insanı hayrete düşürür."

Seyyah daha sonra Kubbetü's-Sahra'dan söz eder. Kubbenin çok sağlam olduğuna dikkat çeken yazara göre burası, insanı şaşırtan son derece garip bir bina olup güzellikten nasibini almıştır. Kalem buranın iç ve dış güzelliğini, süslerini anlatmaktan acizdir. Seyyah şehirde bulunan bazı kutsal mekânlara da kısaca değinir. Bunların ilki Cehennem Vadi-si'ndeki bir çukurun kenarındaki bina-dır. Burasının Hz. İsa'nın göğe çıktığı yer olduğu düşünülmektedir. Bu vadinin tam ortasında bulunan bir kilisenin Hz. Meryem'in kabri olduğuna inanılmasını gerçekçi bulmaz İbn Battûta. Oraya gelen her Hristiyan'ın Müslümanlara belli bir vergi verdiğini, bazı aşağılayıcı hareketlere maruz kaldıklarını da ifade eder. Bu bağlamda sarf ettiği şu cümle (syf. 85) oldukça önemlidir: "Gururunun kırılması pahasına tahammül eder buna." Seyyahın Kudüs hakkında verdiği bilgilerin sonunda şehirde yaşayan âlim ve fazıl kişilerin adlarını anar. Şehrin kadısı Şemseddin Muhammed b. Salim Gazzî, Hatip İmadeddin Nablusi, "mahcûb" diye maruf olan Ebu Ali Hasan, Erzurumlu Ebu Abdurrahman b. Mustafa bunlardan bazılarıdır. Son olarak anılan ismin Şeyh Taceddin Rifâî'nin talebelerinden olduğunu, kendisiyle görüştüğünü ve elinden tasavvuf hırkasını giydiğini belirtir.

Henry Maundrell'in *Geçmiş Zaman İçerisinde Hristiyan Bir Seyyahın Gözüyle Kudüs ve Çevresi* isimli kitabı, günlük tarzındadır. Yazar seyahate 26 Şubat 1697 günü başlamıştır. İlk notları, 27 Şubat tarihlidir. Kudüs'ü anlattığı sayfalar, 98-154 arasındadır (26 Mart-14 Nisan). Daha sözün başında sarf ettiği şu cümleleri, Kudüs'e girmenin maneviyat ve psikolojisini anlatması bakımından, ehemmiyetine binaen olduğu gibi aktarıyorum (syf. 98): "Ve usule uygun olarak Betle-

hem kapısından girdik. Bir siyasi temsilciyle birlikte olmayan tüm Frenklerin kapıda bineklerinden inmeleri, silahlarını teslim etmeleri ve şehre yaya olarak girmeleri gerekir; ama biz Fransız konsolosla gelmiş olduğumuzdan binek üstünde ve silahlı girme imtiyazına sahiptik.” Yazar, Kutsal Kabir Kilisesi’ndeki bir uygulamaya temas etmektedir. Bu, kilise kapısının yeniçeriler ve Türk görevliler tarafından korunuyor olmasıdır (syf. 99). Bunların vazifesi, geçiş ücretini ödeyenlerin geçmelerini sağlamaktır. Ücretlerin ülkeden ülkeye, kişiden kişiye değiştiğini söyleyen Maundrell, Frenklerin ödediği rakamın 14 dolar olduğunu, kilise mensubu olanların ise bunun yarısını ödediklerini ifade etmektedir. İngiliz asıllı şair, siyaset adamı ve seyahatname yazarı George Sandys’in Kudüs ve çevresi hakkında verdiği bilgilerin, yaptığı tanımların, çizdiği krokilerin “çok doğru ve mükemmel”, sonraki ziyaretçilere “eklenecek çok az bir şey” bıraktığını, düzeltilecek bir yanlışının olmadığını ifade etmektedir (syf. 100). Bu kitapta en çok dikkati çeken nokta, yazarın neredeyse Müslümanlara ve Yahudilere hiç yer vermemesidir. Seyyah Hristiyanlığa ve Hristiyanlıkla ilgili yerlere, âdetlere, ibadetlere, ayinlere odaklanmıştır.

Kudüs seyahati denince akla ilk gelen isimlerden biri Chateaubriand ve kitabı *Paris-Kudüs Yolculuğu*’dur. Üç cilt olan kitabın birinci cildi, ki aynı zamanda bu kitabın birinci bölümüdür- Yunanistan Yolculuğu başlığını taşımaktadır. İkinci cilt, ikinci bölümle başlamakta ve yazar burada ilk önce Ege Adaları, Anadolu, İstanbul Yolculuğu’nu, ardından ise üçüncü bölümde Rodos, Yafa, Beytlahim, Lut Denizi Yolculuğu’nu anlatmaktadır. Üçüncü cilt, dördüncü bölümle başlamakta ve Kudüs Yolculuğu

adını taşımaktadır. Ancak üçüncü bölümün sonunda yer alan (ss. 172-190) Filistin Üzerine Notlar, Kudüs Yolculuğu’na mukaddime olarak değerlendirilebilir. Beşinci bölümün başlığı, Kudüs Yolculuğunun Devamı’dır. Altıncı bölüm, Mısır Yolculuğu’dur. Yedinci ve son bölümün başlığı ise Tunus Yolculuğu ve Fransa’ya Dönüş’tür. Kudüs’e dair yer yer kaynaklara dayalı bilgiler aktaran yazar, Salahaddin Eyyubi tarafından fethedilen büyük tapınakta kiliseye çevrilmiş olan camiye, duvarları gülsuyu ile yıkanmadan girmek istemediğini, bu iş için gereken gülsuyunun beş yüz deveyle taşındığını ancak bunun bir doğu masalı olduğunu ifade etmektedir (syf. 50). Doğulu ve Batılı birçok seyyahın, tarihçi ve coğrafyacının Filistin’in verimli bir memleket olduğunda ittifak etmiş gibi olduklarını söyleyen seyyah, Kudüs’ün yıllardır işgal edildiğini, yakılıp yıkıldığını, içinde milyonlarca insanın öldürüldüğünü, dünyada başka bir şehrin başına asla böyle bir şeyin gelmediğini söyledikten sonra şu yorumu yapmaktadır (syf. 53): “Bu hal, hemen hemen bir günahın cezası gibi görünüyor.” Ve sözüne şöyle devam etmektedir: “Kana, ateşe boğulan bu ülkedeki ekilmemiş tarlalar, insan oğlunun alınterine borçlu oldukları verimliliklerini kaybettiler. Kaynaklar, yıkıntılar altında kayboldu; eskiden frenk inciri ağaçlarıyla süslü olan dağlardaki topraklar, bağcılık sanatı öldüğü için, vadilere kayıp gitti.” Chateaubriand Kudüs’te yaşanan değişimi (burada kitabın kaleme alındığı zamanı hatırdan tutmak lazım) görmek isteyenlere d’Anville’nin *Dissertation sur l’étendue de l’ancienne Jérusalem* adlı kitabıyla Reland’ın, rahip Lami’nin *De Sancta Civitate et Templo* adlı kitabına başvurmalarını öneriyor (syf. 63). *Paris-Kudüs*

Yolculuğu'ndan son olarak Kudüs hükümeti diye söz edilen hususa değinmek istiyorum. Yazarın verdiği bilgiye göre Osmanlı yönetim hiyerarşisi şunlardan oluşmaktadır (syf. 124-125): 1- Müsellem, 2- Kadı, 3- Müftü, 4- Mütelenni (Bu kelimenin yazılışında sanki bir sorun var. Yazar buna şu notu düşmüş: Süleyman Camiinin haraçcısı), 5- Subaşı.

William Makepeace Thackeray'ın *Cornhill'den Kahire'ye Seyahat Notları*, Lizbon'dan Kahire'ye kadar uzanmaktadır. Kudüs'le ilgili olan yer, 139-191. sayfaları arasındadır, özellikle de 162-191 arası (X-XII bölümler). Önceki sayfalar, Kudüs yolu üzerindeki şehirleri anlattığı için daha çok bir girizgâh gibidir. Thackeray Kudüs'e vardığında ilk karşılaştığı yer olan Rum Kadın Manastırı'nın Rus çarı Nikolay'ın himayesi altında olmasına tepki gösteriyor, onu "zalim katil; asker postalı ajanlar, hile, cehalet, safahat ve zulümle iş gören, tarihte benzeri görülmemiş bu bıyıklı kutsal imparator" olarak nitelendiriyor (syf. 163). Onun, Doğu Kilisesi'nde kutsallıkta İsa'dan hemen sonra geldiğini belirtiyor. Yazarın Hz. İsa'ya bakışını ve sevgisini anlatan şu satırları gelin birlikte okuyalım (syf. 165): "Zeytindağı tam karşınızda duruyordu. Ötesi ise Beytanya idi. Bu dünyayı görmüş en kutsal gözler bu bayırlara bakmış, O bu yollarda yürümüş ve öğütler vermişti. Tarifi imkansız aşkın ve iyiliğin yaşadığı ve havasını soluduğu bu yerlere insan haya ve tevazunun ağırlığını hissetmeden bakamıyor. O, tüm insanlığa yetecek sevgi ve şefaati kalbine sığdırabilmişken hainler ve bağnazlar onu başlarının tacı etmek yerine öldürmeye kast etmişlerdi." Bu kitapta Yahudilerle ilgili değerlendirmeler, diğerlerine nazaran fazla sayılabilir. Bunlar, genelde olumsuzdur. Seyyah Yahudi

hacıları anlatırken onların canlarından kıymetli keseleri (syf. 165), Yahudilerin tapındıkları gümüş buzağı (syf. 166), Kudüs'ün Yahudi mahallesinin pislği ve pasaklığı (syf. 167) gibi değerlendirmelerdir. Yazar, Kudüs ve çevresinde o dönem ve daha öncesinde yaşananları, "Hülasa, bu coğrafyada tarihin kasvetine boğulmuş bir yer bitmeden bir yenisi çıkıyor karşınıza, hepsi de kanlı bir geçmişin izlerini hâlâ üzerinde taşıyor. Titus'un ordusunun iki milyon canı ezerek ele geçirdiği şehrin tapınağının her bir köşesini hunharca ateşe verişi adeta insanın gözünde canlanıyor." şeklinde ifade ediyor (syf. 171). Şu kelimeler Thackeray'ın duygu dünyasını çok iyi yansıtıyor (syf. 172): "Bu acıklı coğrafyanın acıklı hikâyesini daha fazla anlatamayacağım. Burayı bir defa gören kişi bir daha unutamaz;". Yazara göre Kutsal Kabir Kilisesi, Kudüs'ün belki de en kutsal sayılamayacak yeridir. Ona göre bunun sebebi yalanların, uydurma efsanelerin, rahiplerin, onların safsatalarının, merasimlerin kutsal mekânın önüne geçmesi, onu saf dışı bırakmasıdır (syf. 177). Seyyah, eserinde Amerikan Elçiliği'nden de bahsetmekte, seyahatlerine eşlik eden ABD'nin Suriye Büyükelçiliğini yapan ve o günlerde emekliliğinin tadını çıkaran zat, Kitab-ı Mukaddes'te kıyamete dair ileri sürülen kehanetlerin bir bir tahakkuk ettiğini, kıyametin yaklaştığını söylemektedir. Ona göre Kudüs'ün eski ihtişamına kavuşmasının eli kulağındadır (syf. 184). Kitabında genelde eleştirel bir üslup kullanan Thackeray, dönüş yoluna çıkarken "Şehri hiç böyle asalet içinde görmemiştim; camiler, kubbeler, minareler yıldızların aydınlattığı gökyüzüne sakince yükseliyordu." diyerek (syf. 188) okuyucuyu şaşırtıyor.

Mihail Macarov *Kudüs Yolculuğu*'nda, görebildiğim kadarıyla Türklerle ilgili olumlu bir izlenime sahip. O zamanlarda Kudüs Patrikliği ile Türk idaresi arasında bir anlaşma olduğunu, zaptiyelerin kilise himayesinde olanlara her türlü kolaylığı sağladığını belirtiyor (syf. 76). Aynı sayfada Türk zaptiyesinin grup halinde yolculuk yapabilmeleri için gerekli tedbirleri aldığını ifade ediyor. Başka bir yerde ise, akşam yemeğinin ardından Türk korumalarının varlığının vermiş olduğu rahatlıkla hemen yattıklarını hatırlatıyor (syf. 82). Yazar uzaktan kutsal şehir görüldüğünde kfiledeki herkesin neşelendiğini, mutluluk gösterisinde bulunduğunu ancak kendisinde herhangi bir olumlu hal olmadığını, hatta tersine hayranlıktan çok hayal kırıklığı yarattığını söylüyor (syf. 78). Bir papaz torunu olmasına, İncil'i, Eski Ahit'in şairane bölümlerini okumasına rağmen Kudüs'e girmeleri onu heyecanlandırmamış. Bunu iki sebebe bağlıyor yazar: İlki 14-15 yaşlarında olması ve buna bağlı olarak dini hislerinin gelişmemiş olması, diğeri ise kendi çıkarları için açgözlülük sergileyen Yunan ruhanilerin tavrı. Din adamlarının davranış şekillerinden oldukça rahatsız olan Macarov, bu durumun dindar insanlarla dalga geçmeyi sevmeyen babasını bile rahatsız ettiğini söylüyor (syf. 79). Kitapta Slavlık his ve düşüncesinin öne çıktığı izlenimine kapıldım. Yazar bir ayın sırasında İncil'den bir bölüm okunurken ayağa kalkar ve Slavca söylemeye başlar. Daha bir iki satır söylememiştir ki, kilise papazı kendisine doğru koşar, elindeki Slavca kitabı kapar ve mihraba doğru götürür. Mihail Macarov bundan oldukça etkilenir, kapıya doğru koşar. Bu durum Bulgar hacı adayları arasında sıkıntıya sebep olur ancak onlar sükûnetlerini muha-

faza ederler. Bu olaydan sonra şu sorular sorulur olur (syf. 81): "Tanrı sadece Yunanca mı anlıyor? Ya bizim gibi Yunanca bilmeyenlerin Yunan kiliselerine gitmeleri ve Slavca'yı hor gören bir ibadete tahammül etmeleri mi gerekiyor? Ya Slavlar Kudüs'e gitmekten vazgeçerlerse, Yunan Patrikliği ve Yunan ruhani varlığı yok olmaz mı? Kaldı ki hacca giden Rum sayısı az, giden de kiliseye bağışta bulunmuyor." Rusların Kutsal Kabri ziyaret eden en dindar ve sayıca en kalabalık kitle olduğunu, her yerde onların dili ve ilahilerinin duyulduğunu belirten Macarov, bu durumun onları cesaretlendirdiğini, Bulgar olduklarını söylemekten çekinmediklerini ifade ediyor (syf. 82). Babası daha İstanbul'da iken yakınlarından birine Kudüs istampası sipariş etmiş. Istampa, sahibinin hacı oluşunun kanıtıymış. Istampa üzerindeki yazılar daha önce Yunanca imiş, ancak babası Slavca olmasını özellikle istemiş (syf. 83).

Şibli Nûmânî, *Seyahatnâme*'sinde Kudüs hakkında tarihî bilgi vererek giriyor konuya (syf. 259). Şehrin tarihinin geçmişinin Hz. Davud ve Hz. Süleyman öncesine gittiğini bildiren Şibli, Davud Peygamberin şehri M.Ö. 1048 yılında Medesilerden aldığını söylemektedir. Şehrin nüfusunun, seyahat ettiği günlerde 50-60 binden fazla olduğunu yazmaktadır. Eski şehir ile yeni şehri mukayese eden seyyah, yeni kısmın "son derece havadar ve güzel görünümlü" olduğuna dikkat çekmektedir. İklim hakkındaki değerlendirmelerden sonra Kudüs'te, İstanbul'da olduğu gibi pek çok dergâh ve tekke olduğunu ifade etmektedir. Şehirde her ülke ve milletten gelenler için ayrı ayrı dergâhlar bulunmaktadır. Buralara gelenlere yemek, kahve ve çay ücretsiz verilmektedir (syf. 260). Yazar İs-

tanbul'dan padişahın Mescid-i Aksâ'nın bakım ve onarımı için gönderdiği paranın gereği gibi, yerli yerinde kullanılmadığını aktarmaktadır. Kubbetü's-Sahra'nın ihtişamını, güzelliğini anlatırken Beşşârî'nin şu sözüne yer vermekte ve bunu haklı bulmaktadır: "Bütün İslam ülkelerinde ben hiç böyle güzel muhteşem bir bina görmedim." (syf. 262). Kamame Kilisesi'nin kapıcısının, kilit ve anahtarını taşıyanın Müslüman olduğunu haber vermektedir (syf. 264). Kilisede bulunan Hz. İsa heykelinin avret yerleri dışında vücudunun çıplak olduğunu, şekil bakımından hiçbir kutsallık ve peygamberlik şanına uygun manevi ve ruhani bir görüntü olmadığına işaret etmektedir. Yazar, Hz. Meryem heykelini beğendiğini şu sözlerle ifade etmektedir (syf. 265): "Hz. Meryem'in heykeli çok harikulade canlandırılmıştır. Altından olan heykel, elbiseli olarak yapılmış. Elbise yere kadar uzanan önlüklü elbise gibidir."

Pierre Loti'nin *Kudüs*'ü, bence Kudüs seyahatnameler içinde özel bir yere sahip. Çünkü kitap doğrudan Kudüs'le başlıyor, Kudüs'le bitiyor, en azından Kudüs ve çevresiyle. Kitap daha edebi üstelik. Kitapta, diğer kitaplara nazaran Kitab-ı Mukaddes'ten sanki daha fazla alıntı var. Az da olsa şöyle eleştirel ifadeler de kullanıyor: "Ölümünden yüz yıl kadar sonra yazılmış olan İncil, -ne kadar parlak övgülerle süslü olursa olsun, O'nu daha garip, daha anlaşılabilir kılıyor." (syf. 38). Kitap içinde ara ara kendi inançsızlığını dile getiren Piyer Loti, bazen yaşananların tesirinde kalarak dua etmektedir. Kutsal Mezar'ı neredeyse on beş yüzyıldır, dünyanın çeşitli yörelerinden umudunu yitirmiş insanların gelip taş kalplerini yumuşattıkları bir yer olarak gören yazar, kelimelerini

şöyle bağlıyor: "Ve şimdi gözlerimi kapayıp bir gayretle dua okuyorum. Mantıksız gibi geliyor, biliyorum ama benim için olağanüstü ve önemli..." (syf. 55). Yukarıda Chateaubriand'un Mescid-i Aksâ'nın gülsuyu ile yıkanması ile ilgili değerlendirmesini zikretmiştik. Loti, Salahaddin Eyyubi'nin Frank İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından buranın her tarafını gülsuyu ile defalarca yıkatıktan sonra Allah'a ibadet yeri haline getirdiğini hatırlatmaktadır (syf. 64-65). Piyer Loti bir gün Yahudi mahallesinde dolaşmaya gider. Rusların zulmünden kaçanlar, kitleler halinde Kudüs'e gelmektedirler. Büyük sinagogu çevreleyen avluda oyun oynayan çocuklar vardır. Bunların kimisi güzel, kimisi ise açıkgöz ve sinsî bakışlıdır. Onlar hakkında şu ifadeyi kullanır: "Büyüklerinden miras kalan üzücü izleri ve Hristiyanlara olan hınçlarını saklar gibiler." (syf. 151). Yazarın cami kilise karşılaştırması yaptığı şu kelimelere bakar mısınız: "Müslüman mabetleri Hristiyanlarınki gibi duyulanıp ağlanılan yerler değildir. Sakin yerlerdir. Müslüman mabetleri huzur veren yerlerdir. Orada hem yaşama, hem ölüme aynı sağduyuyla, aynı soğukkanlılıkla bakılır." (syf. 163).

Kudüs'e dair yazılan seyahatnamelere değindiğimiz bu yazıda, elbette her eseri anma, her eserden söz etme imkânımız yoktu, olamazdı da. Maksadımız, yüzyıllardır bu mübarek beldeye gidenlerin yazdığı bazı eserlere işaret etmektir. Seyahatnamelerde yazarların dinlerinin öne çıktığını, hayata, tarihe ve coğrafyaya herkesin kendi dininin zaviyesinden baktığını ve gördüğünü, rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu, bir noktaya kadar anlaşılır bir durumdur. Ancak karşı tarafı görmemek, görmezden gelmek bağnazlıktan başka bir şey değildir.

| KÂMİL BÜYÜKER

Bir Yanım Kudüs, Bir Yanım Gazze -Filistin'i Kitaplardan Okumak-

Her işgal, her soykırım tarihte silinmez bir iz bırakır. Aslında insanlık tarihi kesintilerle barbarlığın, vahşiliğin, soykırımın izleri ile doludur. Soykırıma uğrayanlar ve bu vahşi fiili işleyenler tarafından tarih, iki taraflı bir mahkemedir. Eğer tereddüde mahal bırakmaksızın tarih yazanlar dürüst ve adil bir şekilde bu sahneleri yazdılar ise orada mazlumlara adına tarih, adil şahitliğini gerçekleştirmiştir. Dünya şu anda farklı coğrafyalarda trajediye varan soykırımlara tanıklık ediyor. Bu soykırımlar bir yandan tüm dünyanın gözü önünde Gazze'de yaşanırken, diğer yandansa Doğu Türkistan'da yaşanan trajedi sessiz bir çığlık olarak sadece kendi topraklarını inletiyor. Bu noktada Gazze, enformasyonun en yoğun yaşandığı bu çağda yüzyılın en büyük soykırımının canlı tanığı oldu. Tarih, bu tanıklıkları da yazdı, yazmaya devam edecek.

1948'den beri Filistin'de süren fiili işgal, Kudüs'ün Mescid-i Aksa'nın mahpus ve mahzun hâli, peşi sıra süren ambargolar ve en nihayetinde Gazze'de abluka altında sıkıştırılmış, yokluğa mahkûm edilmiş insanlar tarihin canlı tanıkları oldular. Bu alanda Türkiye'de uzun yıllar İslamcı dergilerde sürekli gündemleştirilen bu konu, manşetlerle ve makalelerle dile getirildi. Bunların pek çoğu maalesef hamasi söylemlerden öteye geçemedi. Ancak literatür anlamında, tarihî süreç, analizler noktasında

yazılan eserler daha çok son dönemde hızlı bir artış gösterdi. Önceleri Kudüs ve Mescid-i Aksa özelinde başlayan yayınlar, Filistin meselesine temas etmeyi mecbur kılarken, Gazze'de yaşanan dram da hem Gazze'nin kahramanları özelinde hem de Gazze'ye dikkat çeken yayınlar noktasında kitaplaştı ve kitaplaşmaya devam ediyor.

Önce Filistin'i Doğru Anlamak

Aslında bütün işlerimizin özü özeti anlam buhranından kaynaklanıyor. Filistin bizim neyimiz olur? Kudüs neden bizim miracımızda bir basamak değil ya da unutturulan bir kıblemiz? Orta Doğu kime göre Orta Doğu? Soruları çoğaltmak mümkün. Ancak yaşadığımız problemlerin anlam kaymasından kaynaklandığını söylersek yanılmış olmayız. Filistin'i doğru anlamak için doğru bir kılavuza ihtiyaç var. İlk olarak dikkat çekeceğimiz eser Ahmet Emin Dağ'ın *Filistin Sözlüğü, Filistin'i Anlama Kılavuzu* (İz yay. 2025, 512 s.) başlığını taşıyor. Kitabın temel dinamiği elbette üç semavi dinin kutsal mekânı olan Filistin'dir. Önsözde de ifade edildiği gibi "Filistin'i anlamak, günlük manşetlerin ve sıradan anlatımların ötesine geçmeyi gerektirmektedir. Bu zengin coğrafyayı ve tarihini anlamak, karmaşık kavramlar dünyasında gezinmeyi ve onların ardındaki

bağlamı çözmeyi gerektirir.” Yazar, Filistin’i coğrafyada problemli hâle getiren unsurun Siyonizm olduğunu ifade ediyor. Filistin’i anlamak için onu bir mesele hâline getiren Siyonizm’i ve onun unsurlarını da anlamamız gerektiğini belirtiyor. Öte yandan adı Filistin’le özdeşleşmiş Yaser Arafat, Şeyh Ahmet Yasin, Mahmud Derviş, Gassan Kenefânî, Leyla Halid, Hanan Aşravi gibi isimler de sözlüğün ana omurgasını oluşturuyor. *Filistin Sözlüğü* bu alanda yapılmış ilk ve örnek çalışmalardan birisidir.

Filistin kitaplığında yer alması gereken birkaç eseri zikrederim:

-Filistin Sorunu, Edward W. Said, çev. Alev Alatlı, Alfa Yayınları, 2024, 392 s.

-*Filistin’i Bölüşmek-Kral Abdullah, Siyonistler ve Filistin’i Taksim Siyaseti: 1921-1951*, Avi Shlaim, Çev.: Muttalıp Tütüncü, Küre Yayınları, 2021, 493 s.

-*Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savışları*, Fahir Armaoğlu, Kronik Yayınları, 2017, 584 s.

-*İlahi Mesajlar Toprağı Filistin*, Roger Garaudy, Çev.: Cemal Aydın, Timaş Yayınları, 2023, 544 s.

-*Filistin Uğruna 1948’in Tarihini Yeniden Yazmak*, Avi Shlaim, Eugene Rogan, Çev: Suna Gülfer-İhlamur Öner, Küre Yayınları, İstanbul 2018, 365 s.

“Selam Yurdu”na Dair Mufassal Bir Eser

Filistin’in kalbi Kudüs’te atıyor. Bu noktada dikkat çekeceğimiz yayın *Dârüsselâm Kudüs* başlığını taşıyor. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları’ndan çıkan belki de alanında ilk diyebileceğimiz,

mufassal olarak 3 cilt hâlinde yayımlanan bu eser 638 yılında Hz. Ömer’in Kudüs’ü fethi sonrasında adalet, merhamet ve esenliğin şehri olarak Dârüsselâm sıfatıyla anılan Kudüs’ü her yönüyle ele alıyor. Kitabın takdim yazısında şu ifadeler geçmektedir:

“Dârüsselâm Kudüs” başlığı, sadece köklü bir mirasa işaret etmez; bugünün dünyasında adaletin, barışın ve çok kültürlü bir birlikte yaşama idealinin imkânını da bizlere hatırlatır. Kudüs’ü bir kriz alanı değil, köklü bir medeniyet tecrübesinin sembolü olarak yeniden düşünmek ve bu bakışla ele almak, bu projenin en temel gayelerinden olmuştur.”

Kitapta Kudüs’ün Hristiyanlıkta ve Yahudilikteki yeri incelenirken İslâm’da Kudüs’ün konumu ve serüveni, İsrâ ve Miraç olayı, Kudüs’ün fethi ayrı başlıklarda değerlendirilmiş. Yine tarihi süreç içerisinde Kudüs’ün Fatımiler, Tuluanoğulları ve Selçuklular dönemindeki durumu kitapta konu edilmiş. Haçlıların Kudüs’ü işgali, Osmanlı döneminde Kudüs ve 1948’den bu yana Kudüs ayrı başlıklar hâlinde değerlendirilmiş. Bunlar dışında elbette ilgisinin dikkatini çekecek başlıklar da kitapta yer almaktadır. Ciddi bir hazırlığın ve çalışmanın ürünü olan esere Ömer Lekesiz, Ahmet Murat Özel, Prof. Dr. Ahmet Özel, Dr. Abdulkadir Steih, Prof. Dr. M. Baha Tanman, Prof. Dr. Ayşe Esra Şahyar, Prof. Dr. Casim Avcı, İhsan Kabil, Hasan Aycın, Prof. Dr. Mehmet İpşirli, Prof. Dr. Mustafa Fayda, Prof. Dr. Nuh Arslantaş, Prof. Dr. Şinasi Gündüz, Doç. Dr. Yusuf Ziya Gökçek, Prof. Dr. Şükran Fazlıoğlu gibi 80’e yakın alanında uzman isim katkıda bulunmuş.

Kitabın bir diğer hususiyeti, eserin bir biyografi olarak kurgulanmış olmasıdır. Bunu da izah ederken şu cümlelerle açıklanıyor: “zira bir şehrin hikâyesi yalnızca kronolojiden ibaret değildir; onun tarih boyunca geçirdiği dönüşümler, temas ettiği medeniyetler, taşıdığı anlamlar, yüklendiği sancılar ve ardında bıraktığı miras da bu anlatının ayrılmaz parçalarıdır. Kudüs’ü bir özne olarak düşünmek, onu anlamanın ötesinde onunla birlikte düşünmeyi ve insanlık tecrübesini onun üzerinden yeniden okumayı da gerekli kılar.”

Bu manada eserde yer alan metinler ve onu kaleme alan isimler her biri Kudüs’ü dışardan gözlemleyen değil, onunla zihnî, tarihî ve kültürel bağ kuran yazarlar olarak takdim ediliyor. Kitap görkemli bir tanıtımla okurun beğenisine sunuldu ancak henüz dağıtım safhasına gelinmediği için şimdilik bu kadarla iktifa ediyoruz.

“Az bilgi, Çok Söylem”e Feda Edilen Şehir: Kudüs

Kudüs konusunda dün olduğu gibi bugün de çok kıymetli eserler yayın dünyasına kazandırılıyor. Yazdığı yazılar ve eserlerle İslam coğrafyası üzerine sağlıklı bilgiler sunan Taha Kılınç *Kudüs Yazıları* (Ketebe yay. 2025, 184 s.) isimli eseri ile de bu alana ciddi bir katkı sunuyor. Aslında temel problem çok aşikâr. Yazarın ifadesiyle “Kudüs, söylemlerimizin coşkusuna ve iddialarımızın büyüklüğüne rağmen pek az bilgi sahibi olduğumuz bir şehir” ve “dönemsel ve konjonktürel heyecanlara kurban edilemeyecek kadar önemli bir şehir”. Bu tes-

pitler neyi ortaya koyuyor en hararetli savunduğumuz davalarda bile çok az bilgi sahibiyiz ve bu az bilgi sahibi olduğumuz mühim meselelerde dönem dönem ayağa kalkıyoruz. Bu da bizi ciddiyyetten uzak bir mecraya sürüklüyor.

Kitabın ilk metinlerinden birisi *Chateaubriand’ın Siyonizme Temel Sağlayan Bir Metin* başlığı ile yer alıyor. Fransız edebiyatçı Chateaubriand’ın 1806-1811 yılları arasında beş yıl süren gezisini *Paris-Kudüs Seyahatnâmesi* adıyla üç cilt hâlinde kitap olarak yayımlıyor. Yazarın bu seyahatnâme özelinde yaptığı vurgu dikkat çekici. Zira Siyonizm’e temel sağlayan bir metin olması itibarıyla ayrı bir önem arz ediyor.

Bir Şehrin Biyografisini Yazmak

Biyografi dendiği zaman bir insanın kronolojik olarak hayat hikâyesi akla gelir. Şehirler söz konusu olduğu zaman ise şehirleri biyografinin konusu yapabilir miyiz’i sorabiliriz. Kudüs gibi tarihin ve dinlerin kesişme noktasında bulunan bir şehir için bu soruya evet cevabı verebiliriz. Zira bu konuda Simon Sebag Montefiore kaleme aldığı *Kudüs Bir Şehrin Biyografisi* (Pegasus yay. Çev. Cem Demirkan, 2016, 680 s.) isimli eser, şehir biyografisi anlamında neredeyse ilk olma özelliği taşıyan bir kitap. Kudüs biyografisi şehrin üç bin yıllık tarihindeki tüm ihtişamı ve gelgitleri bünyesinde barındırıyor. Öyle ki kitapta Kudüs şehrinin tarihi savaşlar, gönül ilişkileri ve şehri yaratan, yok eden, kaydeden ve ona inanan insanlar krallar, imparatorlar, peygamberler, şairler, azizler, fatihler ve fahişeler- üzerinden anlatılır.

Montefiore yeni arşivler, güncel akademik çalışmalar, kendi ailesine ait belgeler ve tüm yaşamı boyunca süren araştırmalarından hareketle, kutsal ve mistik olanın, kimlik ve imparatorluğun özünü, Kıyamet'e sahne olacağına inanılan bu şehrin benzersiz tarihi içinde açıklığa kavuşturuyor.

“Simon Sebag Montefiore, ‘Kudüs’ün tarihi dünyanın tarihidir,’ diyor çünkü bu şehir dünyanın merkezi olma özelliğini hiç kaybetmemiştir. Dünya durduğu müddetçe de kaybetmeyecektir.

Bu kitabı tamamlayıcı olarak okuyabileceğimiz bir diğer çalışma ise Karen Armstrong’un *Kudüs’ün Tarihi: Bir Şehir Üç Semavi Din* (Pegasus Yayınları, çev. İrem Sağlamer, 2021, 608 s.) adlı eseridir. Kitap, 18 bölümden oluşmaktadır. Eserde Kudüs ve çevresinin tarihi MÖ 3200’lerden başlayarak 1996 yılına kadar anlatılmaktadır. İlk 8 bölümde Yahudilik, 9 ve 10. bölümlerde Hristiyanlık, 11 ve 12. Bölümlerde ise İslam’ın Kudüs’le olan bağlantısı ele alınmaktadır. 13-15. bölümlerde Haçlı Seferleri, bölgede yaşanan askerî ve siyasi olaylar, Osmanlı İmparatorluğu’nun hâkimiyetiyle birlikte Kudüs’te yaşanan değişim aktarılırken 16-18. bölümlerde ise Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılış sürecinden 1996 yılına kadar yaşanan olaylar incelenmektedir. Armstrong siyasi, askerî, ekonomik, toplumsal vb. bütün cepheleri ile Kudüs’ü ele alırken aynı zamanda Yahudilerin, Hristiyanların ve Müslümanların gözünden coğrafyayı okuyucuya aktarmaktadır.

Kudüs... Ey Kudüs (Kronik yay., Çev. Aydın Emeç, 2017, 608 s.) isimli eser de kimi zaman bir roman gibi kimi zaman da belgesel kıvamında okuyucuyu içine

alan bir çalışma. *Kudüs... Ey Kudüs*, 1948 Arap-İsrail Savaşı sırasında iki kesim tarafından parçalanan Kutsal Kent’in, Kudüs’ün dramatik ve olağanüstü öyküsünü anlatıyor. Larry Collins ve Dominique Lapierre, titiz ve sıkı bir araştırma süreci elde ettiği bilgileri etkileyici bir üslupla okuyucuya aktarıyor.

Bu alanda dikkat çeken diğer önemli eserlerden bazıları şunlar:

- *Kısa Kudüs Tarihi*, Fatma Akkuş Yiğit, Yeditepe Yayınevi, 2025, 336 s.

- *Bir Hakikat Şehri Kudüs*, Semiha Karahan, İnsan Yayınları, 2025, 355 s.

- *Kudüs: Bir Pusula, Kudüs, Filistin ve Ortadoğu Yazıları*, Akif Emre, Büyüyenay, 2025, 208 s.

- *Kudüs: Tarih, Şehir, Toplum*, Ed. Yunus Çolak, Latif Karagöz, Fikir Kitap, 2025, 302 s.

- *101 Soruda Kudüs*, Zekeriya Kurşun, Ali İhsan Aydın AA Kitap, 2025, 162 s.

- *Fırtınada Bir Kandil: Kudüs*, Ömer Lekesiz, Ketebe Yayınevi, 2023, 152 s.

- İlmi, Kültürel ve Sosyal Hayatta Kudüs, Kolektif, Diyanet Vakfı Yayınları, 2023, 464 s.

- *Vesika ve Fotoğraflarla Osmanlı Devrinde Kudüs*, 2 Cilt, Haz. Ebul Faruk Önal, İlhan Ovalıoğlu, Raşit Gündoğdu, Cevat Ekici, Çamlıca Yay. 2009.

Gazze: Bir Kızıl Kapı ve Üç Katmanlı Yol

Mısırlı büyük şair Ahmed Şevki’nin “Hürriyetin kızıl bir kapısı vardır ki / Ancak kana bulanır eller açar” mısraından ilhamla, adımı Gazze’nin kanla yazılmış

özgürlük hikâyesinden alan *Kızıl Kapı* (Ekin yay. Kolektif, 2025, 3 Cilt, 756 s.) isimli üçleme ikinci çalışma olarak dikkat çekiyor.

Kitabın editörü Süleyman Ceran, Ahmet Şevki'nin yukarıdaki mısralarını naklettikten sonra şunları ifade ediyor:

“Bu şiiri Mısır'ın seçilmiş tek Cumhurbaşkanı olan Muhammed Mursi 2012 yılında halkına hitap ederken okumuştur.

Yıllar sonra aynı gelenekten gelen başka bir liderde aynı şiiri okuyacaktır. O lider elinde âsası başında battaniyesi ile Refah'ın yıkıntıları arasından doğrularak kendisini kaydeden kameraya sağ elinin baş parmağını kaldırarak Mursi'ye eşlik eden efsane komutan Yahya Sinvar idi. Türkiye'de yaşayan Müslümanlar olarak bizde elinizdeki bu eser vesilesiyle Aksa Tufanı sürecini ve akabinde yaşanan soykırımı üç kitapta incelemek, anmak ve geleceğe aktarmak istedik. Kitabımızın adını Mursi'ye, Sinvar'a ve Suriye devrimine ithafen *Kızıl Kapı* olarak belirledik ve bu çabayla da Gazze'nin hafızasına katkıda bulunmayı diledik.”

Kızıl Kapı'dan içeri girmeniz için üç katmanlı bir yoldan geçmeniz gerekiyor. Birinci cilt İnsan, İkincisi *Sembol* ve üçüncüsü ise *Mekân* başlığını taşıyor. İlk kitapta, bu çağın tanıkları olan liderleri, mücahitleri, doktorları, anneleri, aktivistleri ve soykırımın baş aktörleri anlatılıyor.

İkinci kitapta, semboller dile geliyor: kefiye, küpe, tencere, kek... Zira Gazze, kitabı yayına hazırlayanların ifadesiyle yalnızca bir coğrafya değil; bir anlamlar haritasıdır.

Serinin üçüncü kitabında ise mekânın dilini Refah'ın yıkıntılarında, Ce-

baliye'nin molozları arasında, Beyt Hanun'un sarsıntılarında arıyor. O mekânlar aslında hafızanın ve hatıraların silindiği, yerle bir edildiği mekânlardır. Mescitlerde, okullarda, hastanelerde yankılanan inilti, dualar, neşeli anlar ve feryatlar bu çalışmayla belgeleniyor. Çünkü her taşın, her yıkıntının bir hikâyesi vardır.

90'ın üzerinde kalemin iştirak ettiği bu kıymetli çalışma Gazze'nin çağın tanıklık ettiği bu sesli tarihinde belki de şu âna kadar yazılmış olanların en dikkat çekici olanı ve belki de başlangıcı. Çünkü daha yazılacak çok hikâye ve binlerce hayat var.

7 Ekim Neyin Başlangıcı, Neyin Bitişi İdi?

Gazze'nin 7 Ekim Aksa Tufanı ve sonrasında yaşananları verdiği röportajlar ve kaleme aldığı yazılar eşliğinde *Gazze: Geçmişten Günümüze Direnişin Toprağı* (Timaş yay. 2025, 400 s.) başlığı altında kitaplaştıran bir diğer isim Zahide Tuba Kor. Yazar Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Uzmanlığının yanı sıra aynı zamanda Orta Doğu konusunda uzun yıllar kafa yormuş, yazılar ve eserler ortaya koymuş bir isim.

Kitap Filistin'in 1930'lar ve 1940'lardaki işgal süreci ve İsrail'in kuruluşu ile ilgili yazılarla başlıyor. Ardından 7 Ekim'den evvel Gazzelilerin gündelik hayatları ve karakterleri verilirken, yazar 7 Ekim'den sonra başlayan süreci daha iyi anlamak için bu bölümün çok büyük önem arz ettiğini belirtiyor.

Yazarın vurguladığı ve ümmetin neredeyse temel problemi olan hadise doğruları bilenlerin görüşlerini manipü-

latörler kadar cesurca dile getirmemeleridir. Yazar, bu mesele özelinde ifade edilirse acı ve ızdırap çeken bu bölgeleri gerçekten dert edinebilmek ve gündem kılabilmek önce doğru bilgilere ulaşmaktan geçiyor, şeklinde vurguluyor. Yani hamasi söylemleri bırakıp bölgeyi doğru tanımak, meseleyi doğru analiz etmek gerekiyor. Bu kitap o noktada yol haritası vazifesi taşıyor.

Norman G. Finkelstein tarafından kaleme alınan *Gazze: Şehadete Tanıklık* (İz Yayıncılık, 2024, 632 s.) isimli eser de onlarca insan hakları raporuna dayanarak, Gazze'nin "şehadet"ine ilişkin titizlikle araştırılmış bir inceleme sunmaktadır. Finkelstein, İsrail'in kendi saldırılarını "nefsi müdafaa" adı altında meşru kılmaya çalıştığını ancak bu eylemlerin aslında uluslararası hukuku bariz bir şekilde ihlal ettiğini ortaya koymaktadır.

Gazze'de başlayan soykırımın canlı tanıklarından birisi olan Atıf Ebu Seyf'in kaleme aldığı *Biliyorum Bir Gün Bir Ülkemiz Olacak Gazze Soykırım Günlükleri* (7 Ekim-30 Aralık 2023) (Pınar Yayınları, 2024, 352 s.) bir Filistinli yazarın Gazze'de 7 Ekim'den sonra geçirdiği 85 günlük süreci anlatıyor. Gazze'deki Cibaliye Kampı'nda 1973 yılında dünyaya gelen ve 7 Ekim 2023 tarihinde Filistin Yönetimi Kültür Bakanı olarak Gazze'de olan Atıf Ebu Seyf, 15 yaşındaki oğlu Yaser ile ailesini ziyaret etti ve Milli Miras Günü'ne katıldı. Daha sonra Gazze'de bombalamalar başladı. Atıf Ebu Seyf, özelde Gazze'nin ve Filistin halkının yaşadığı acıların, direnişin ve umudun derin bir ifadesi olarak bu eseri kaleme almıştır.

7 Ekim'den bu yana oluşan Gazze literatürü bu manada yeterli değil. Ancak yine de bir Gazze kitaplığı oluştuğunu söyleyebiliriz. Kitaplardan dikkat çekici olan birkaçını zikrelelim:

- *Osmanlı İdaresinde Gazze*, Zeke-riya Kurşun, Ali İhsan Aydın AA Kitap, 2024, 295 s.

- *Gazze Postmodern Bir Soykırımın Anatomisi*, İbrahim Barca, Siyer Yayınları, 2024, 152 s.

- *Gazze: Batı Vicdanının Çöküşü*, Hasan Aourid, Duruş Yayınları, 2025, 100 s.

- *Bombardıman Uçakları ve Tanklar Arasında Gazze*, Mohammad Omer, çev. Azime Özeren, Turkuvaaz Kitap, 2024, 376 s.

- *Gazze Soykırımı*, Kadir Canatan, Duruş Yayınları, 2025, 112 s.

- *Sevgili Gazze / Bir Doktorun Anıları*, Dr. Orhan Alimoğlu, Beyan Yayınları, 2025, 312 s.

- *İşgal ve Soykırımın Anatomisi*, Mehmet Rakipoğlu, Kritik Yayınları, 2025, 444 s.

Dünü doğru okumak, bugünü doğru yorumlamak ve yarına doğru ve sahih kaynaklar bırakmak durumundayız. Bunun yolu da hakikatin davacısı olmak ve hiçbir hatıra hakikati feda etmemekten geçiyor. Filistin, Kudüs, Gazze bir turnusol olarak bizlerin, ümmetin önündedir. Bu coğrafyanın mazlumiyetle yoğrulmuş kaderini tersine çevirmek de yine tarihin akışında söz sahibi olanlarla mümkün olacaktır. Önemli olan o vakit sizin nerede durduğunuzdur.

| YUNUS EMRE ALTUNTAŞ

Filistin Hakkında Bilmemiz Gerekenler

Siyonist İsrail, Gazze’de yaptığı soykırım ve yeni işgallerle tüm dünyanın nefretini kazanmaya devam ediyor. Düne kadar sadece Müslümanların karşı olduğu katliamlara artık dünyanın vicdan sahibi insanları yüksek sesle karşı durmaya başladı. Bu gerçeğe rağmen ABD’nin Siyonistlere verdiği destek giderek artıyor. Siyonist rejim, tamamını ABD’nin verdiği uçaklar ve bombalarla Gazze’de katliamlarını sürdürüyor. ABD yönetimi bu desteğini tüm dünyayı karşısına almak pahasına devam ettiriyor. İşin arka planında ise mevcut ABD Başkanı Trump’ın gizli dosyalarının (Epstein belgeleri) Mossad’ın elinde olduğu gerçeği yatıyor. Kesintisiz ABD desteğine rağmen Siyonistlerin Kudüs’ün tamamını ele geçirmek ve Mescid-i Aksa’yı yıkmak için attığı adımlar dünyada yeni bir savaşın pimini çekecek duruma geldi. Bugün itibarıyla ABD şehirlerinde bile yüzbinlerce Amerikalı Filistin’e destek yürüyüşleri düzenliyor. Herkes şunun farkındadır ki 2023’ten bu yana Gazze’de yaşanan katliam ve soykırım özü itibarıyla Kudüs ve Filistin topraklarının tamamının işgal edilerek büyük İsrail projesini hayata geçirmeye yöneliktir. Gazze’de az sayıdaki Müslüman’ın direnişi tüm dünyaya şu mesajı veriyor: “Son ferdimize kadar ölmeden Kudüs’ü asla size vermeyeceğiz! Siyonizm sadece Orta Doğu için değil tüm medeni ülkeler

için gerçek bir tehdittir.” Bu mesaj dalga dalga yayılarak vicdan sahibi insanları İsrail’e karşı tavır almaya ve tepki koymaya zorluyor. Bu noktada her Müslümanın sosyal medyayı etkili bir şekilde kullanması büyük önem taşıyor. Peki, Türk milleti olarak bizler Filistin davasını ne kadar sahipleniyoruz? Filistin’in ve özellikle Kudüs’ün bizler için taşıdığı anlamı yeterince biliyor muyuz? İşte bu yazıda Filistin hakkında bilinmesi gereken kimi temel bilgileri sizlerle paylaşacağız. Tüm aile fertlerimizin aşağıda bahsedeceğimiz tarihleri ve olayları zihinlerine ve gönüllerine yazması Filistin davasının önemini anlamanın ön şartıdır. Çünkü bir dava sahipsizse kaybedilmeye mahkûmdur. Akıl ve idrak sahiplerinin bakışıyla;

1) Kudüs Her Müslümanın Kırmızı Çizgisidir. Çünkü Kudüs tüm İslam dünyasının merkezi, atan kalbi ve Mekke/Medine’nin yanı sıra en önemli şehridir. Kudüs meselesi, sadece Filistinlilerin değil tüm Müslümanların ortak meselesidir.

2) Hz. Ömer (ra) zamanında fethi tamamlanan Kudüs’ü yeniden alabilmek için Hristiyan dünyası, tarihte Haçlı Seferleri olarak adlandırılan savaşlara imza atmıştır. Kimisi milyonluk ordularla gerçekleşen bu savaşlarda en büyük bedeli Anadolu insanı yani Müslümanlar ödemiştir. Bu bakımdan kendisinden en az yirmi kat daha kala-

balık haçlı ordularıyla savaşan ecdadımızın hakkını ödeyemeyiz. 10. Asırdan itibaren Kudüs'ün ve genel olarak İslam'ın korunması Türklerin uhdesine geçer. Bu tarihten itibaren bin yıl boyunca Selçuklular, Zengiler, Artuklular, Danişmendliler, Eyyübler, Memlükler ve Osmanlılar tarafından himaye edilen Kudüs için verdiğimiz şehitlerin sayısı hiçbir milletin göze alamayacağı kadar çoktur. Buna karşın Haçlı ordularının büyük bir kısmı imha edilmiştir. Bu ağır bedeller sebebiyle Kudüs bizim için dinî bir mesele olmanın yanında millî bir meseledir. Bundan yüz yıl öncesine kadar Osmanlı Devleti'nin Şam vilayetine bağlı olarak yönetilen Kudüs Sancağı (Şehri) yüz yıllarca Müslüman Türklerin koruması altında huzur şehri olmuştur. Yavuz Sultan Selim'den itibaren dört asır boyunca Osmanlı'nın bir sancağı olan Kudüs bölgesi Osmanlı Sultanları tarafından kurulan vakıflar aracılığıyla ihya edilmiştir. En kapsamlı tamirat ise 1800'lü yıllarda Sultan Abdülaziz tarafından yapılmıştır. Bu tamirat sonucu Mescid-i Aksa ve çevresindeki tüm tarihî miras ile Kudüs günümüze kadar ulaşmıştır. İsrail işgalinden sonra da bölgeden elini çekmeyen Türkiye TİKA aracılığıyla yetmiş bir tarihî yapıyı yeniden tamir etmiştir. Kısacası İstanbul, Konya, Trabzon, Van, Kayseri, Sivas, Urfa bizim için ne anlam ifade ediyorsa Kudüs de aynı anlamı ifade etmelidir. Bunu bir an olsun hatırdan çıkarmamak gerekiyor. Kudüs için yapılması gerekenleri bugüne kadar yapma çabasında olan milletimiz bundan sonra da Kudüs için yapılması gerekenleri yapmaya devam edecektir. Aslında İsrail çeşitli işgallerle bin yıllık tarihi yok sayarak

tarihî hakikatleri unutturmak amacıyla savaşıyor Orta Doğu'da ve Kudüs'te.

3) Osmanlı'nın son gerçek Sultanı olan Abdülhamid Han, devletin zor zamanında Siyonist Yahudilerin "Tüm borçlarınızı ödeyelim, bize Filistin'de küçük bir toprak verin" talebini "Bizde toprak kanla alınır kanla verilir" diyerek geri çevirmiş, bunun üzerine de İttihatçılar tarafından darbe ile tahttan indirilmiştir. Sultan Abdülhamid'in 1908'de indirilişinin üzerinden on yıl bile geçmeden Osmanlı Devleti tarihe karışmıştır. Yani Osmanlı Devleti Kudüs'ün bekası uğruna kendini feda etmiştir. İşte bu sebeple Kudüs bizim için tıpkı Mekke ve Medine gibi kökü Resulullah'a (sav) dayanan en kıymetli mirastır. Osmanlı'nın bu bölgelerden vergi almamasının, buraları ihya etmek için devlet hazinesinden milyonlarca altın harcamasının nedeni de budur.

4) Kudüs toprakları, bir miknatı misali tüm İslam peygamberlerini kendisinde toplayan sırlı topraklardır. Allah'ı Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de; "Bir gece, kendisine bazı ayetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Haram'dan çevresini mübarek kıldığımız **Mescid-i Aksâ**'ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir." buyurur. Peygamber Efendimiz (sav) de hadis-i şeriflerinde Mescid-i Aksa'nın yeryüzünde bina edilen ikinci mabet olduğunu ve Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebi'den sonra en önemli mekân olduğunu bildirir. Kudüs'ün Müslümanları ilk kıblesi ve Miraç'ın başlangıç noktası olması, yolculuk esnasında Peygamberimizin (sav) diğer peygamberlere imamlık

yaptığı bir mekân olması gibi pek çok özellik bu bölgeyi bütün Müslümanlar için önemli kılıyor. Unutmayalım ki Kudüs'ün anahtarını teslim etmek için halifenin gelmesi şartını koşan dönemin Kudüs yöneticilerinin çağrısını dikkate alan Hz. Ömer, bu mübarek topraklarda kan akmaması için bizzat kendisi gelerek şehrin anahtarını teslim almıştır. Hz. Ömer (ra) on yıllık halifeliğinde sadece bu sebeple Medine dışına çıkmıştır.

5) Kudüs Peygamberler ocağıdır. Hz. İbrahim (as) Filistin'e hicret etmiş olup makamı buradadır. Hz. Lut'un (as) kavmi de Allah'ın göndermiş olduğu azaptan uzaklaşarak mübarek Filistin topraklarına yerleşmiştir. Hz. Davud (as) da Filistin'de yaşamış ve mihrabını Filistin'de inşa etmiştir. Hz. Süleyman (as) tüm bölgeyi Filistin'den yönetmiştir. Kur'an-ı Kerim'de "Neml" suresinde anlatılan "Süleyman ve Karınca" kıssası da "Karınca Vadisi" olarak isimlendirilen Askalan civarındaki bir vadiye gerçekleşmiştir. Ayrıca Hz. Zekeriyya'nın (as) mihrabı da Filistin'dedir. Hz. Musa (as) ve müminlerin yerleşmesi için işaret edilen yer de burasıdır. Filistin âdeti mucizeler diyarıdır. Hz. Meryem (ra) annemizin mucize ile Hz. İsa'yı (as) dünyaya getirdiği yer de Filistin'dir. Aynı şekilde, İsrailoğulları Hz. İsa'yı öldürme kararı alınca Allah'ın Hz. İsa'yı göğe yükseltmesi de Filistin'de olmuştur. Talut ve Calut kıssasının geçtiği yer de yine Filistin'dir. Hz. Yahya, Hz. Üzeyr, Hz. Yakup, Hz. Yusuf, Hz. İshak, Hz. Eyüp, Hz. Yunus, Hz. Harun gibi birçok peygamber de bu bölgede yaşamıştır. Tüm bu peygamberler ise inancımıza göre birer İslam peygamberidir.

6) Beytül-Makdis bölgenin kadim isimlerinden biridir. Kur'an nazil olduktan sonra Kuds, Harem-i Şerif, Mescid-i Aksa isimleri kullanılmaya başlanmıştır. Filistin ve Şam toprakları kutlu topraklardır. Çünkü bu toprakları İslam'a kazandırmak için beş binden fazla sahabe şehit düşmüştür. Kudüs'ten El Cezire olarak adlandırılan Anadolu topraklarına kadar sahabe izi bulunmayan tek karış toprak yoktur. Bu sebeple Kudüs, Müslümanlar için Mekke ve Medine kadar önemlidir. Çünkü Yüce Rabbimiz Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur: "Tîn'e ve zeytûn'a andolsun. Sinâ Dağına and olsun. Bu güvenli şehre and olsun." Abdullah İbn Abbas bu ayeti şöyle tefsir eder: "Tîn, Şam toprakları demektir; Zeytun, Filistin toprakları demektir; Sina Dağı, Allah'ın Musa ile konuştuğu Mısır'daki dağ demektir; güvenli şehir ise Mekke demektir." Dolayısıyla, bugün Filistin hakkındaki her bir habere ehemmiyet vermek durumundayız. Filistin sadece Filistinlilerin davası değildir, her Müslümanın ortak davasıdır. Azgın ve işgalci İsrail teröründen Filistin topraklarını kurtarmak zorundayız. Çünkü Kudüs peygamberler şehridir. Çünkü Kudüs ilk kiblemizdir. Çünkü Kudüs toprakları, uğruna kan akıttığımız ecdat yadigarı topraktır. Çünkü Kudüs Resulullah (sav)'ın Sidret'ül Münteha'ya yükseldiği ilk basamaktır.

Filistin'in Adım Adım İşgali

1799-Fransız General Napolyon Bonaparte, Osmanlı yönetimindeki Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması fikrini ortaya attı.

1897-Birinci Siyonizm Kongresi İsviçre'nin Basel şehrinde toplandı. 1896'da

gazeteci Theodor Herzl, “Der Judenstaat” yani “Yahudi Devleti” adlı bir kitap yayınlamıştı ve kongrede bu kitaptaki fikirler tartışıldı. Herzl, Viyana’da yaşayan bir Yahudi’ydi. Yahudilerin kendi devletini kurmasını savunuyordu ve özellikle Avrupa’daki Yahudi düşmanlığına karşı bu fikri geliştirmişti. Kongrenin sonunda, “Basel Programı” yayınlandı. Bu belgede, Filistin’de bir Yahudi vatanının kurulması ve Dünya Siyonizm Teşkilatının bu amaca ulaşmak için faaliyete geçirilmesi öngörülmüyordu. 1897’den önce, çok az sayıda Siyonist göçmen zaten bölgeye gelmeye başlamıştı. 1903’e kadar, bunların sayısı yirmi beş bine ulaştı. Çoğu Doğu Avrupa’dan gelmişti. O dönemde bölgenin yarım milyona yakın Arap sakinyle birlikte yaşıyorlardı.

1917- İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur Balfour, Filistin’de Yahudiler için bir vatan kurulması sözü verdi. Bu vaat, Siyonistlerin önderlerinden Lord Rothschild’e gönderilen mektupta yer alıyordu. Bu mektup Balfour Deklarasyonu olarak anılıyor.

1917/1922- 1. Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin Arap topraklarını kaybetmesi ve 2 Kasım 1917’de ilan edilen Balfour Deklarasyonu ile 1918’deki İngiliz işgali Kudüs ve Filistin için sonun başlangıcı oldu. 1922’de İngiltere’nin düzenlediği bir nüfus sayımı Yahudilerin sayısının, Filistin’deki yedi yüz elli binlik nüfusun yüzde on birine ulaştığını gösteriyordu. Bundan sonraki on beş yılda üç yüz bin Yahudi daha gelecekti. Siyonistlerle Araplar arasındaki düşmanlık, Ağustos 1929’da kanlı çatışmalara dönüştü.

1947- BM Genel Kurulunun 1947’de Filistin topraklarının Araplar ve Yahudiler arasında bölünerek, Kudüs’e ulusla-

rarası statü tanınmasını onaylamasının ardından 14 Mayıs 1948’de bağımsız İsrail Devleti’nin kurulduğu dünyaya açıklandı.

1948- Siyonist Irgun ve Lehi örgütlerinin militanları 9 Nisan’da Deir Yasin köyünde katliam yaptıktan sonra binlerce Filistinli Lübnan, Mısır ve Batı Şeria’ya göçtü.

1948- İsrail bağımsızlığını ilan ettikten bir gün sonra Ürdün, Mısır, Lübnan, Irak ve Suriye İsraile savaş açtı, ama ABD destekli İsrail orduları onları geri püskürttü. Bu savaşıardan sonra Mısır Gazze’yi, Ürdün Kudüs etrafında küçük bir bölgeyi ve Batı Şeria’yı aldı. Bunlar Filistin’in %25’iydi.

1964- Filistin Kurtuluş Hareketi kuruldu.

1967- Altı gün savaşları başladı. Orta Doğu haritası bu savaş sonucu değişti. İsrail Gazze ve Sina Yarımadası’nı Mısır’dan, Golan Tepeleri’ni de Suriye’den aldı. Batı Şeria ile Doğu Kudüs’ü de işgal etti. İsrail toprakları bu savaştan sonra neredeyse iki kat büyüdü. Birleşmiş Millet ise bu savaştan sonra 242 sayılı kararı alarak İsrailin bu savaşta kazandığı toprakları işgal edilmiş topraklar olarak kabul etmek suretiyle bir an önce çekilmelerini istedi. Ancak İsrail, beş yüz bin Filistinlinin mülteci durumuna düştüğü bu savaş sonucunda işgal ettiği topraklardan çekilmedi.

1968- Yaser Arafat Filistin Kurtuluş Örgütü lideri oldu. 1974’te Yaser Arafat Birleşmiş Millet Güvenlik Konseyinde ilk konuşmasını yaparak barışçıl isteklerini vurguladı.

1977- Irgun ve Lehi örgütlerinin mirasçısı Likud, İsrail seçimlerini kazanıp iktidar partisi oldu. Likud, İsrail’in bü-

tün vadedilmiş topraklara (Ürdün, Filistin, Irak, Suriye, Lübnan ve Mısır ile Türkiye ve İran'ın bir bölümü) yayılması gerektiğini savunuyordu. O zamanki tarım bakanı katil Ariel Şaron da Likud partisindendi.

1979- Mısırlı Başkan Enver Sedat İsrail'le barış antlaşması imzaladı ve böylece Mısır, İsrail'i tanıyan ilk Arap ülkesi oldu. Bu antlaşma çerçevesinde Gazze Filistinlilere verildi.

1982- Ariel Şaron, İsrail-Lübnan savaşını başlattı. Falanjistlerin de desteğiyle Sabra ve Şatilla mülteci kamplarına girerek tarihin en büyük katliamlarından birini gerçekleştirdi. Binlerce Filistinli sivil öldürüldü. Sabra ve Şatilla kamplarında öldürülen sivillerin görüntüleri, insanlık tarihine kapkara bir leke olarak geçti. 1982'de İsrail, Lübnan'a savaş ilan etti.

1987- Gazze'de İntifada başladı. Kısa bir süre sonra da intifada Batı Şeria'ya yayıldı. Aynı yıl, Filistin'de Şeyh Ahmed Yasin önderliğinde Hamas kuruldu.

1988- Yaser Arafat liderliğindeki Filistin Kurtuluş Örgütü Birleşmiş Milletlerin 242. sayılı kararını ve Filistin'de iki devlet fikrini kabul etti.

1992 -İsrailde İşçi Partisi iktidara gelince yeni bir barış süreci de başlamış oldu.

1993- İsrail ve Filistin Kurtuluş Örgütü adına Yaser Arafat Oslo Barış Antlaşması'nı imzaladı. Bu antlaşma sonucunda Arafat sürgünden kurtularak yeniden Filistin'e döndü. 1994'te Filistin Özgürlük Hareketi ile İsrail Kahire'de görüştü. Bu görüşmelerde yapılan antlaşma sonucunda İsrail'in Gazze'nin çoğunu ve Batı Şeria'daki Eriha şehrini Filistin'e bırakmasına karar verildi. İsrail adına antlaşmayı imzalayan başbakan

İzak Rabin 4 Kasım 1995 akşamı Siyonist bir Yahudi tarafından öldürüldü.

2000- Ariel Şaron'un yüzlerce askerle Mescid-i Aksa'ya baskın düzenlemesi Filistinliler arasında öfke patlamasına ve protesto gösterilerine neden oldu. Bu olay, ikinci intifadanın başlangıcı oldu.

2007-Arafat'ın ölümünden sonra Filistin Kurtuluş Örgütü Lideri olan Mahmud Abbas ile İsrail Devlet Başkanı Şimon Peres, Annapolis'te bir araya geldi.

2008-İsrail, Yahudilerce 'dügme dikmenin' bile yasak olduğu cumartesi günü Gazze'ye 'Dökme Kurşun' adını verdiği bir saldırı başlattı. Bir hafta boyunca havadan devam eden bombardmana bir hafta sonra kara birlikleri de dâhil oldu. Dünyanın en büyük toplama kampı olarak nitelendirilen Gazze'de nüfus yoğunluğu o kadar arttı ki metre-kareye beş Filistinli düşüyordu. İsrailin Gazze Şeridi'ne düzenlediği bu saldırılarda yirmi iki günde bin dört yüz on yedi Filistinli şehit oldu; dört bin beş yüz seksen kişi de yaralandı.

2010- İsrail askerleri Gazze'ye yardım taşıyan Mavi Marmara gemisine baskın yaptı. On bir Türk şehit edildi. Bu saldırıdan sonra Türkiye, İsrail ile ilişkilerini kesti. Şehit aileleri İsrail'in tazminat ve özür teklifini reddetti. Tek şart olarak İsrail'in işgal ettiği topraklardan derhâl çekilmesi gösterildi.

2014- İsrail ordusu Gazze'ye yönelik 51 gün süren ve kara harekâtını da içeren yeni bir saldırı başlattı. Saldırılarda beş yüz otuzu çocuk üç yüz ikisi kadın iki bin yüzden fazla Filistinli katledildi. On binden fazla Filistinli de yaralandı.

2018- ABD İsrail Büyükelçiliği'ni Kudüs'e taşıdı. Bunun üzerine başlayan olaylarda yüzlerce Filistinli şehit edildi.

Mayıs 2021- Siyonist İsrail Kudüs'ün Müslüman mahallelerindeki Filistinlileri zorla evlerinden çıkararak Yahudi yerleşimcilerin iskânını içeren yeni bir işgal planını yürürlüğe koydu. Kudüs'ün tamamen Filistinlilerden arındırılması ve Mescid-i Aksa'nın yıkılmasını da içeren bu plana karşı Filistinliler direniş başlattı. Mescid-i Aksa'yı korumak için nöbet tutan Filistinliler ateş altına alınarak Siyonist askerler camiye girdi. Şiddetli çatışmalar diğer şehirlere de sıçradı. İsrail 10 Mayıs'ta Gazze'ye yeni bir saldırı başlattı. İsrail uçakları; uluslararası medya kuruluşları, sivil yerleşim yerleri başta olmak üzere Gazze'nin tamamını bombardımana başladı. Çoğu kadın ve çocuk yüzlerce Filistinli şehit edildi. Bu saldırılar üzerine dünyanın dört bir yanında milyonlarca Müslüman meydanlara akın etti. Hamas ve İslami Cihad gibi Filistinli örgütler intikam amacıyla İsrail şehirlerine füze saldırıları başlattı. Telaviv, Aşdod, Askalan, Guş Dan başta olmak üzere İsrail şehirlerine düşen Filistin füzeleri İsrail'de şok etkisi oluşturdu.

Ekim 2023- Hamas mücahitleri 7 Ekim'de Gazze'ye yönelik bitmek bilmeyen saldırıları, uygulanan ablukayı sona erdirmek ve İsrail sorununu dünyaya duyurmak amacıyla Aksa Tufanı Operasyonu'nu başlattı. Hafif silahları bulunan Hamas mücahitleri yüzlerce işgalci Siyonist'i rehin aldı, yüzlercesini de etkisiz hâle getirdi. Tarihinde ilk kez ağır bir darbe yiyen Siyonist rejim, ABD ve İngiltere başta olmak üzere Batı bloğunun tam desteğiyle Gazze'ye ağır bombardımanın yanı sıra işgal harekâtı başlattı. Bu saldırılarda çoğu çocuk ve kadın yetmiş bin Gazzeli katledildi, üç yüz bin

Gazzeli de yaralandı. Resmî rakamlar böyle olsa da BM yetkililerine göre katledilen sivillerin sayısının altı yüz binin üzerinde olduğu belirtiliyor. Bu katliam Vietnam Savaşı'ndan bu yana yapılan en büyük soykırım olarak tarihe geçti. Hamas'a karşı karada elle tutulur bir başarı gösteremeyen Siyonist rejim yapılan ateşkes antlaşmasına uymayarak saldırılarını sürdürmektedir.

2025- Küresel Gazze Sumud Filosu inisiyatifi toplam elli gemiyle Gazze'ye yardım ulaştırmak için yola çıktı. Filoda çoğu Avrupa ülkelerinden olmak üzere sekiz yüzün üzerinde aktivist yer alıyor. Yazının kaleme alındığı sırada Gazze filosu Akdeniz'in ortasında Sicilya yakınlarında Siyonist rejimin dronları tarafından taciz ediliyordu. Siyonistler daha önce de barış inisiyatifi alan bazı gemilere saldırı düzenlemiş, aktivistleri korkutmaya çalışmıştı. Bu saldırılara rağmen son filoya katılım daha da arttı. Türkiye ve Mısır donanması 22-26 Eylül tarihlerinde Arapça «Bahr El Sadaka», yani «Dostluk Denizi» adıyla Doğu Akdeniz'de düzenlenecek ortak tatbikat gerekçesiyle navteks ilan etti. Bu tarihler Sumud Filosu'nun bölgeye ulaşacağı tarihlere denk geliyordu.

Kısaca İsrail işgalini önce zihinlerde aşarak bu toprakların asıl sahiplerinin kim olduğunu hatırlamak gerekiyor. Bunu başarabilirsek işgali sonlandıracak nesiller kendiliğinden gelecektir. Son otuz yılda Filistin cihadının geldiği nokta ve Türkiye'nin liderliği ile işgalden kurtarılmış Filistin uzak bir hayal olmaktan çıkacaktır. Rabbimiz o günleri tez zamanda gösterecek inşallah.

I İSMAİL KILLIOĞLU

Kudüs Düşünce

Üniversitelerin karşılıklı iş birliği çerçevesinde yıllar önce MÜ İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyeleri ağırlıkta olmak üzere Kudüs'e düzenlenen geziye katılmıştım. Resmî niteliği dolayısıyla belirli bir program uygulanıyordu ve Türkiye'de bulunmuş bir diplomat rehber olarak görevlendirilmişti. Telaviv ve Kudüs Üniversitelerinde birer toplantı da yapılmıştı. Telaviv Üniversitesinde yapılan toplantıda uluslararası ilişkiler konusunda yapılan çalışmalar hakkında verilen bilgiler, doğrusu şaşırtıcıydı. Kudüs Üniversitesinde oluşturulmaya çalışılan Osmanlı Araştırmaları birimi dikkatimizi çekmişti. Nitekim bir araştırmacı, yanılmıyorsam Osmanlı Devleti'nin XV-XVI. yüzyılları üzerine çalışmasını bizzat Osmanlı Arşivleri'nde gerçekleştirdiğini söylemişti. Tarihi boyunca birçok sorun yaşamak durumunda kalan, çoğunlukla da yeni yeni sorunların çıkmasına kaynaklık eden Kudüs ve çevresinin sınırlı sayıda askerî bir güçle yönetilebilmiş olması merak ve hayranlıkla karşılanıyordu.

Program gereği Mescid-i Aksa ve Kubbetü's-Sahra'yı ziyarete giderken, Doğu Kapısı (Kanuni ya da Osmanlı)'ndan girdikten sonra başlayan çarşı içinde geçerken, bir dükkândan genç bir insanın heyecanla bağırarak konuşmasıyla durduk. O genç insan, ihtimal tavrı ya da konuşmalarımızdan, Türkiye'den gelmiş olduğumuzu anlamış olmalı ki, yüksek sesle bağırarak, neden geç kaldığımız mealinde sözler sarf ediyordu. İnsiyaki olarak "artık geçti" şeklinde başlayan birkaç cümleyle söylendim kendi kendime, yanımdaki arkadaşlar da duydular. Rehberin yürümesi üzerine onu izleye-

rek Aksa kapısına ulaştık. Rehber, iki askerin beklediği kapıdan içeri girmede, biz topluluk olarak denetimden sonra içeriye geçtik. Meğer, inançları gereği Yahudi olan birisinin ancak Ağlama Duvarı önüne kadar gidebilmesine izin vermiş, daha ilerisine gidemezmiş. Nitekim gezinin gerçekleşmesinde katkısı olan ve İlahiyat Fakültesinde İbranice dersleri de veren İstanbul Musevisi de içeriye girmede. Nedenini ondan öğrenmiştim.

Gezi programında olmadığı hâlde, o sırada Türkiye ve dünya kamuoyunda yoğun bir ilgi odağı olan Batı Şeria'yı ziyaret etmeyi ısrarla istememe rağmen, gerçekleştirmek mümkün olmadı. Görevlendirilen diplomat rehber, Batı Şeria'ya gidebilmemiz için izin alabileceğini, ancak güvenliğimizin sorumluluğunu alamayacaklarını söyleyince ve başka bir istekli de olmayınca, bu isteğim akim kaldı.

İstanbul'a döndükten sonra, gezi izlenimlerini, ESAM'ın, o zaman Topkapı'da bulunan mekânında, bir grup gazeteci ve yazar arkadaşla aktardım. Bu kısa süreli gezide edindiğim izlenimin doğurduğu düşünce, Filistin sorununun çok yönlü ve kapsamlı ele alınması gerektiği idi. Yıllar içinde yapılan çalışmalar, kurulan ilişkiler ile Filistin'in insani bir sorun olduğu belli ölçüde, Türkiye, Avrupa ve Dünya kamuoyunun dikkatini çekmede bir aşama kaydedebilmiştir. Bu sorunun çözümü için sadece silah gücüne dayanarak çözülmesi imkânı, ne yazık ki, tek başına yeterli gözükmemektedir. Filistinlilerin, öncelikle bilim ve iktisadi alanlar başta olmak üzere yeni yollar bulmaları, ona göre yeni yapılar oluşturup faaliyetlere yönelmeleri gerekmektedir.

Silahlı mücadele bir noktadan sonra İsrail'in yayılma politikasını dünya kamuoyunda meşrulaştırmasına zemin hazırlamakta ve bunu, önceden öngörerek âdeta kışkırtmaktadır. Toprak ve nüfusun elde tutulabilmesinde silah gücü bir yere kadar etkili olabilmektedir. Bilim ve iktisadi güç yeterli oranda değilse, onu da korumak giderek zorlaşmaktadır.

Geçen yıllar içinde, ne yazık ki, Filistin, hem toprak, hem nüfus olarak devamlı küçüldü, nihayet Gazze'ye hapsedildi. Filistin sorunu da dünya kamuoyunda zaman içinde kabuk bağlamaya başladı. Belki unutulmadı, ama niteliği dönüşüme uğratarak sadece bir şehre indirildi. Elbette İsrail lanetlenmeli, telin edilmeli, ama salt bu duygusal düzeyde bırakıldığı ölçüde, sorun, çözümlenmek imkânından değil, önemsenmesinden de uzaklaşacak gibi görünüyor. Orta Doğu'nun müptezel yönetimlerinden herhangi bir kıpırtı beklemek, Kaf Dağı'nın arkasındaki umuttan bile muhaldir.

Yapılan gezinin ve yukarıda yazılan yazının üzerinden elli veya yüz yıl değil, birkaç yıl geçti. Tel Aviv'in kuzeyindeki Akka Limanı ve çevresindeki yerleşim yerlerinde Filistinli insanların yaşadıklarını gözlemledik. İlerisi Lübnan'a aitti. Artık o yerler, Suriye'nin, sadece Golan Tepeleri değil, hemen bütünü İsrail'in denetimi, hatta hakimiyet sınırları içinde kalmaktadır. İki yıldır Gazze bölgesinde gerçekleştirilen katliam ve yıkım, tüm insanlığın ve dünyanın gözleri önünde gerçekleştirilmektedir. Birkaç ülkenin hava sahasını geçerek yapılan saldırılar, olağan bir haber niteliğiyle bütün ajanslarda duyurulmaktadır. Bu haberler, olaylar, gerçekleştirilen yıkım ve katliamlar, elbette insani değerlere sahip olan yüreklerde şiddetli öfkeleri, derin hüznün ve acıları doğurmakta ve yoğunlaştırmaktadır. Çağın mazlumu olarak Filistin halkı görülmekte ve çeşitli biçimlerde destek verilmektedir.

Her saldırıda, yıkım ve katliamlar da, özellikle başta Türk halkı olmak üzere, bazı Müslüman ülkelerin halklarında tepkiler yükselmekte ve bölge yönetimlerinden karşı bir tavır beklenmektedir. O yönetimlerin ise tavrı, genel olarak, en fazla adı var, işlevi yok birtakım kuruluşlar ve kurumlar aracılığıyla ancak bir kınama bildirisi yazabilmekten öteye gidememektedir. Bu durumları, olayları, gelişmeleri, tavır alışları daha fazla aktarmaya gerek yok. Ancak, gerek yok, derken Filistin sorununu her daim gündemde tutmamak şeklinde bir anlam çıkartılmamalıdır. Aksine, geline bu acı aşamaya rağmen, belki de, Filistin sorununu, sadece savaş, çatışma, saldırı, yıkım, katliamı da içerir bir düzeyde, anlam ve çeşitli yönleriyle incelemek, araştırmak, yorumlamak ve daha geniş bir açıdan irdelemek gerekmektedir.

Filistin sorunu ve Orta Doğu İslam Ülkeleri özelinde, İslam Uygarlığıyla Batı Uygarlığı ilişkileri, tarihi süreçte çeşitli görünümler altında sürüp gelmiştir. Yirminci yüzyılın başlarında I. Dünya Savaşı sürecinde, Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde bulunan, yani Mısır, Filistin, Suriye yanında ana hedef olan Anadolu'nun paylaşımı belirleyici konumdaydı. Batı'yı temsil eder konumda olan Büyük Britanya İmparatorluğu ve Fransa Devleti buraların paylaşımı konusunda rekabet içindeydiler. Elbette İtalya da, tıpkı Rusya gibi belli bazı yerleri hakimiyeti altına alma isteğine sahipti. Britanya, yani İngiltere doğuda Hindistan, Afganistan gibi ülkelerin yanında Mısır'a zaten sahipti. Sömürge olarak Hindistan ve Mısır Valilikleri adı altında geniş bir coğrafyada hakimiyetini bütünleştirip sürdürmek için Afganistan'ı da bu coğrafyayı gözetleme yeri şeklinde tasarlamıştı. Ayrıntıya girmeden, İngiltere, "Kanal Cephesi" olarak adlandırılan Filistin, Suriye, Irak ve özellikle Anadolu'da yenilgiye uğrattıldı. Bu anlamda Anadolu'nun İstiklal Müca-

delesisi belirleyici oldu. Dolayısıyla Büyük Britanya İmparatorluğu hayali gerçekleştirilemedi. Bilindiği üzere II. Dünya Savaşı'yla İngiltere, bu hayalini ve çabasını, şartlar gereği ABD'ye bıraktı.

Bu kısa hatırlatmalar temelinde, özellikle Çarlık Rusyası'nın 1917 Devrimi'yle Sosyalist ideolojiyi bir dünya görüşü olarak yönetime yerleştirmesi üzerine, dünya iki kutuplu bir sürece evrildi. Dolayısıyla siyasal gelişmeler bu bağlamda yirminci yüzyılın sonlarına kadar sürdü. Sosyalist ideoloji, elbette hemen ortadan kalkmadı, birkaç ülke yönetiminde, değişik uygulamalar temelinde varlığını korumaya çalışmaktadır. Bunun tam karşısında konumlanan Kapitalist sistem, tarih sahnesine çıktığı andan itibaren temsilcisi konumunda bulunan ABD'nin âdetâ varlık nedeni olarak benimsendi ve uygulanma imkânına kavuştu. Uzak Doğu'da, Afrika'da, belli ölçülerde Güney Amerika ülkelerinde hakimiyet mücadelelerine giriştiyse de, istenilen ve umulan sonuçlara bir türlü ulaşamadı. Ekonomilerinin ve zenginlikle refahlarının sağlanmasında belirleyici kaynak olan petrolün önemli bir kısmına sahip olan Orta Doğu ülkelerine bütün dikkatini yoğunlaştırdı. Kaldı ki, Orta Doğu ülkeleri ve onların mensubu olduğu İslam Uygarlığı'yla tarihi bir hesabı da kapanmamış hâlde duruyordu. Üstelik, Avrupa'daki varlığından kurtulmak için, savundukları inancın bir gereği olarak, "Kudüs"ün içinde yer aldığı Filistin bölgesine, Yahudileri yerleştirdiler. Onlar da, düzmece tarih bilgileri ile sürerek "İsrail Devleti" tanımlamasını seçtiler. Oysa daha on yedinci yüzyılda, İspanya'dan göç eden filozof Baruch Spinoza, Tevrat'ın tahrif edildiğini delilleriyle açıklayarak ortaya koymuştu. Nitekim bu görüşünden dolayı "herem", yani itizali sayılmış, Yahudi cemaatin-den dışlanmıştı.

Özetle, "İsrail", hukuk ve siyaset bilimlerinin tanımladığı ölçülerde bir

"devlet" niteliğine sahip olmadığı gibi, insanlığın taş devrinde bile eşine rastlanmayacak bir yönetim, uygulama örneğini ortaya koymaya uğraşıp durmaktadır. Tarihte maruz kaldıkları sürgünlerin, katliamların, kıyımların, vahşiliğin öcünü mazlum Filistin halkından çıkarmaya çalışmaktadırlar yıllardan beri. Ancak bu durum, aynı zamanda ona derin bir tatmin ve hükmetme duygusu veriyor olmalıdır. Ayrıca, dünyanın çeşitli ülkelerinde ve bölgelerinde yaşayan Yahudilerin desteğini sağlayan bir maddi ve manevi kaynaktır. İsrail'in bu ve benzeri desteklerini, kaynaklarını, kullanabilecekleri çeşitli araçları da göz ardı etmemek gerekir. Bu konularda Müslüman yöneticilerin, araştırmacıların, bilim adamlarının, aydınların bilgi verici, aydınlatıcı, yeni bakış açıları, yorumlar ve değerler sağlayıcı çalışmalar ortaya koyması gerekirdi, hatta gerekmektedir, dahası zorunluluktur.

Orta Doğu'daki yönetimlerin, Batılı yönetimler ve onların bu bölgedeki güç ve etkileri, hedef ve istekleri, emelleri ve amaçları, çıkarları ve kazanımları doğru bir şekilde belirlenmeden, konumları, işlevleri, politikaları ve uygulamaları fazla bir anlam taşımaz görünmektedir. Bu noktada Orta Doğu'nun Müslüman halklarının belli bir bilinç, düşünce, irade, karar ve eylem konularını gerçeklikleriyle somutlaştırmaları gerekmektedir. Sorunların daima silahla, savaşıyla çözülmeyeceği seçeneğini göz önünde tutmak da bir seçenektir. Çünkü temeldeki asıl sorunu doğru, anlam ve özüne uygun bir şekilde tespit etme yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu ise, tarihin derinliklerinde yatmaktadır. Kuşkusuz bu durum, Filistin ve dolayısıyla Gazze özelinde sürüp giden vahşeti, katliamı, açıkçası soykırımını da, nedenleri ve sonuçlarıyla kapsamaktadır. Yüreğin acısını akıl, feraset, dirayet ve haysiyet üstlenmeden ve etken olmadan dindirilemez.

| MUHAMMED ENES KALA

Kudüs ve Makdisîler

Kudüs, târihin kalbine itinâyla konulmuş bir mihenk taşı... Yerinden oynayınca o taş, bütün bir insanlık dengesini kaybediyor. Mekânların şerefi, onda mukîm olanlarla kâim; yaşayanların şerefi ise mekânla dâimdir. Kudüs, bu durumun en parlak tecellilerindendir. Kuşkusuz Kudüs'e orada yaşayan peygamberler nübüvvet mührünü vurarak şehrin kutsiyetini ziyâdeleştirmişlerdir. Buna mukâbil Kudüs ise içinde yaşayanlara sâhip oldukları kıymetleri hatırlatarak onların şuurlarını güçlendirmiştir. Kudüs hem şehir hem de şahit kılıcı bir şehâdet mahallidir. Orada her bir taş, bir tanık, her sokak bir hatıra ve her bir yapı şehrin birikimini geleceğe yükselten mirâç merdivenidir.

Kudüs, zamanın kilit, târihin köşe taşıdır. Orada gökyüzüyle yeryüzü buluşur. Kudüs'ün kalbi Mescid-i Aksâ Hz. Peygamber'in Mirâcıyla Sidretü'l Mün-tehâya varış eşiğidir. İlk kiblenin vatani, insanlığın vicdanıdır. Fakat Kudüs'ün vicdânı, hep sınanmıştır. Zâlimler onu işgâl etmiş, ihânet edenlerin gadrine uğramış, ümmetin iç kavgaları onu yalnız bırakmıştır. Ve buna rağmen Kudüs, yeniden ayağa kalkmayı her defasında bilmiştir. Çünkü Kudüs'ün hakikati sâdece taşlarda değildir. Kudüs, târihin hâfızasında, insanların gönlünde ve gâyelerinde varlık bulur. Onu mukaddes kılan Allah'ın güzel kulları her an diri bir ferâsetle Kudüs'ü ve Aksâ'yı bir kibleğâh, nübüvvet mührünün taşıyıcı kolonu olarak muhâfaza etmeye gayret ederler. Onu yaşatanlar, zarar gördüğünde ihyâ

etmek için mücâdele eden makdisîlerdir. Makdisîler ki, Kudüs'ü seven, Kudüs için nöbet tutan, Kudüs sevdâsını nesilden nesile bir meşale gibi taşıyan, Kudüs için adam gibi yaşamasını bilen insanlardır...

Kudüs, yalnızca toprağın, taşların, mîmârî yapıların işgâliyle değil, zihinlerin ve gönüllerin işgâliyle de mahvolur. Ataret Kohanim gibi Siyonist örgütler her alanda Kudüs'ü Yahudileştirmeye çalışır. Enstrümanları arasında basın, medya, eğitim müfredatları, mafya, resmî ve sivil kurumlar yer alır. Kudüs'ün topraklarını çalmak, gasp etmek, sokakları ele geçirmek değildir sadece gâyeleri, şehre ve târihe dâir hâfızayı sıfırlamak ve zihinleri iğfâl etmek isterler. Kökü olmayan ancak zihinleri bulandıran bir şâyia dolandırırılar: "Filistinliler topraklarını sattılar". Bu bir iftirâdır aynı zamanda. Satılan, çoğunlukla Hıristiyan ailelerin mülkleridir, çoğu toprağın ise tehditlerle alıkonulduğu vâkidir. Şerefli Filistinli Müslümanlar, vakıf binalarını ölümüne savunmuş, terk edilen mülklere canı pahasına sahip çıkmaya çalışmışlardır. Bunun yanında II. Abdülhamid, Kudüs'ün önemini çok önceden görmüş, bu topraklara Yahudilerin göç ettiğini fark edince toprakları Hazine-i Hassa'ya geçirerek Siyonist planlara karşı bir kalkan örmüştür. Onun son derece iyi bildiği bir husus vardı; Müslümanların ilk kiblesi ve Hz. Peygamber'in Mirâç mekânı Kudüs, yalnızca Osmanlı için değil, ümmetin tamamı için vazgeçilmez ve mukaddesdir. Bu mukaddes mekân tüm ümmetin dikkatini ve teyakkuzunu hak etmekte-

Fotograf: M. Enes Kala

dir. Zîrâ ufacık bir ihmâl ve gafflet büyük sonuçlar doğurur, doğurmuştur.

1994 senesinde Siyonist bir terörist, Halilürrahman Camii'nde sabah namazını kılan, aralarında çocukların da olduğu 29 Müslümanı şehit etti. Güçlü ve sürekli tepkiler verilemedi veya tepkiler cılız kaldı. Sonucunda camii aylarca kapatıldı, açıldığında ise yarısının sinagoğa çevrildiği görüldü. O gün, bugün ve yarın tepkisizlikler aslında Mescid-i Aksa'nın altını oyan zulüm yolunun taşlarını döşemiştir. Şimdi Aksâ yalnız kalırsa, bırakılırsa orada yaşananlara duyarsızlık ve tepkisizlik artarsa içerisinde Hz. İbrahim (as) dâhil olmak üzere peygamber kabirlerinin olduğu Halilurrahman Camii için olan şeyin Aksâ'da olmayacağını kim garanti edebilir?

Kudüs bir şehrin ötesinde İslâm medeniyetinin latîf modelidir. Mescid-i Aksa'nın eski şehirde sunduğu düzen, hayâtın bütününü kuşatan bir bütünlüğü seslendirir. Çarşı ve pazarlar vakıflar maharetiyle kurulmuş, ortada ibadethaneler yükselmiş, etrafını ilim ve hikmet merkezleri medreseler sarmış, sebiller ve şadırvanlar hayâtı bereketlendirmiştir. Ölüm bile bu düzende rahmet kapısıyla şehrin parçası hâline getirilmiştir. Kudüs, yaşarken de ölüirken de insanı kuşatan o muazzam nizâmın adıdır. İnsanlara hayât veren, ortak yaşama ahlâkının şâhikası olan bu model, bugün Siyonistlerce yıkılmak isteniyor. Ama Kudüs'ün rûhunu ve hâtırasını koruyan makdisîler, hâlâ o düzenin parçalanmaması için mücâdelelerini sürdürüyorlar. Onlar, şehrin taşına ve insanın şahsiyetine na-

Fotograf: M. Enes Kala

kış nakış işlenmiş nübüvvetin de muhâfızlarıdır. Gönül hazinelerinde saklı ve özgür Aksâ'ya Selahaddin gibi yeniden koyacakları bir minber saklarlar, Nureddin Zengi'nin minberi gibi. Bilinen bir gerçektir, Nureddin Zengi'nin Kudüs için hazırlattığı minber, yıllarca saklanmış, günü geldiğinde Selahaddin'in eliy-

le yerine konmuştur. Bugün de Kudüs, bize vicdân nişânesi ve mücâdeleyi her dem taze tutan umut yapıtı bir minber hazırlamamızı fısıldar. Onunla Kudüs, "beni unutma" der. Zirâ unutanın kalbi işgâl edilmiş demektir.

Kudüs'ün kalbini diri tutanlar, makdisilerdir. Onlar, şehrin yaşayan hâfızası,

taşların arasında gezinen vicdânı, şehre şâhit olanlara fısıldanan idrâki ve tüm dünyaya meydan okuma cesâretidir. Ve Kudüs'ün altı şahsiyeti, bu hakikati bize gösterir ve âhirete kadar her dem taze yazılmakta olan hikâyeyi bize anlatır. Ne mutlu işâret ettiklerini görebilene, anlatıklarını duyabilene.

İlknur Hanım: Dünyâ Çocuklarının Kalbine Kudüs'ü Nakşeden Anne

İlknur Hanım, Kudüs'ü hem zihninde hem gönlünde taşır. Kudüs'ün sokaklarını ezbere bilir, labirenti andıran o dar sokaklarda kaybolanlara yol gösterir. Ama onun asıl dâvâsı çocuklardır. Çocukların Kudüs yürekli olmasını ister, bunun için sürekli kitaplar yazar, Kudüs'ü, Aksâ'yı anlatır, anlatır, anlatır.

Kudüs'ü yalnızca yaşamakla kalmaz, öğretmek için de çırpınır. O bilir ki Kudüs, çocukların kalbine yazılmadıkça fethedilmiş sayılmaz. İlknur Hanım'ın kalemi, geleceğin insanlarına hür Kudüs'ün umut ve huzur dolu geleceğini de yazar. Kudüs varsa her zaman insanlık için umut da vardır.

Kemal: Zeytin Dağı'nın Saf Yiğidi

Kemal, Kudüs'ün en sâde ama en derin kahramanlarındandır. Zeytin Dağı'nda yaşar. Sermâyesi topladığı biberiye ve zeytin dallarıdır. Ablalarına bakar, şikâyet etmeden büyük bir adanmışlıkla yapar işini, engellerine rağmen asla pes etmez.

Zeytin ağacı, Kudüs'ün hâfızasıdır ve hatırlatıcısıdır. Her dalı târih taşır. Gözler zeytine rast geldiğinde zihne düşen ilk çağrışım Kudüs olur. Kemal, bu dallarla Kudüs'ün köklerine tutunur. Bunları uzattıkları elleri Kudüs'ün geleceğine tutundurur. Zeytin Dağı'ndaki Selman-ı Farisî'nin türbesini bekler. Ku-

düs'ün yolcularına mihmandârlık eder. Akıl melekesinin ona sırt veren gönlü olmadan tek başına Kudüs için ne kadar yetersiz ve âciz kaldığını da gösterir bize. Kudüs, onun sevgisi bitimsiz saf kalbinde kök salar.

Muhammed Bey: Kudüs'ün Hamza Yüreği

Muhammed Bey, Kudüs'ün sokaklarında bir fırtınadır. Tutuklanmış, sorgulanmış, rehin alınmış ama asla yılmamış, rûhu teslim alınamamıştır. Çocukluğunun dostu sapan, gençliğinin dostu Kudüs'ün üzerine ata yadigarı izlerin sindiği dar sokakları olmuştur.

O, Kudüs'ün fedâisidir. Ne zaman kadın kardeşlerimiz işgâlcilerin arasında kalır, işte o anda birden ortaya çıkar onları işgâlciler teröristlerin arasından çekip çıkarır. İşgâlcilerin karşısına gasp ettikleri binalarda ve özellikle vakıf mekânlarında dostlarıyla dikilir, ele geçirdiklerini zannettikleri mülklerin asıl sâhiplerine verilmesi için her türlü mücâdeleyi verir. Onun gözlerinde korku yoktur, yalnızca Mescid-i Aksâ dâvâsının ateşi vardır.

Ve Kudüs'te nargile bile en çok ona yakışır, çünkü onun nargilesinden çıkan duman Kudüs kokar. Muhammed Bey, Kudüs'ün cesâretle atan kalbidir.

Rami Bey: Târihin Asil Antikacı

Kudüs'ün surları içinde labirent gibi iç içe giren sokakların arasında bir antikacı dükkânı vardır. Ama oradaki eşyalar, yalnızca basit birer eşya değildir. Onlar, Kudüs'ün tapusudur.

Rami, işgâlcilerin yıktığı evlerden kalan her bir eşyayı işgâlcilerin ellerine geçmeden ve yok edilmeden toplamaya gayret eder. Her parça, bir aileyi, bir hâtırayı, bir hakikati temsil eder. Onun cihadı, Kudüs'ün derin nebevî hâfızası-

nı korumaktır. Çünkü unutilan Kudüs, çoktan kaybolmuş ve kaybedilmiş Kudüs'tür.

Rami, antika işiyle uğraşırken çok para kazanmak derdinde değildir, geçimini sağlayacak nispette üzerlerine târih sinen eşyaları çok uygun fiyatlarla hak eden tâliplilerine bırakır. En büyük derdi, Kudüs dâvâsının tüm dünyâya mâl olması ve derin hâfızanın yayılmasıdır. Zirâ ona göre Kudüs'ün en güçlü silahı, onun hiçbir ayrıntısıyla unutulmamasıdır.

Ünal Bey: İlimle Kudüs'ü Tanıtan Nefer

Ünal Bey, Kudüs'ün rehberidir. Ama onun rehberliği sıradan değildir. Kâfilesinin başında durur, Mescid-i Aksâ'da yer alan her bir ayrıntıyı anlatırken itinâyla onlara bulaşan hurâfeleri ayıklar, hakîkatin izini takip eder. Mescid-i Aksâ üzerinde bir yapı olsun olmasın, onun ifâdelerinden yola çıkarak söylersek, 144 dönümde 124 bin peygamberin secde izini taşıyan, insanı ihyâ edici mekânın adıdır.

Bilir ki Kudüs'ü sevmek yetmez, Onu doğru bilmek ve tanımak gerekir. Çünkü bilgi olmadan sevgi körleşir, sevgi olmadan ise bilgi kurur. Kudüs'ü anlamak, ilimle mümkündür. Ünal Bey, Kudüs'ün ilmi yüzünü bize gösterir. Bir rehber olarak onun da iki büyük rehberi vardır; Kur'ân-ı Kerim ve Sahih Hadis-i Şerifler.

Yusuf Bey: Bakışında Kudüs Saklayan Beyefendi

Yusuf Bey, Kudüs'ün zarîf rûhudur. Lisans eğitimini Türkiye'de almış, eczacı olmuş, uzun süre eczacılık yapmış ama Kudüs'ü tanıtmayı kendine dâvâ bilmiş-

tir. Nâzik ve latîf tavırlarıyla insanlara Kudüs'ün ahlâkını gösterir. Sözlerinden ve bakışlarından hep Kudüs sızar, karşıdaki gönüllere yol alır.

O, Hristiyan komşularının da mazlûm olduğunu hatırlatır. Hristiyan esnaftan alışveriş yapmayı, Siyonistlerin dükkânlarına el koymasını engelleyecek bir direniş biçimi olarak görür. Güzel gönlünde, birlikte huzûr içinde yaşamayı, ortak yaşama ahlâkını en nâzik şekilde ete kemiğe büründürmeyi başaran Osmanlı Kudüs'ü vardır. Ondandır Hristiyanları da düşünmesi. Kudüs ahlâkı diye bir şey varsa o, Kudüs'ün yalnızca Müslümanların değil, bütün mazlûmların evi olduğu gerçeğidir. Orası tüm ümmetlerin huzûr ve selâmet içerisinde yaşayabildiği yeryüzü güvenlik limanıdır, olmalıdır!

Kudüs, insanlığın kalbidir. Ve o kalbi diri tutanlar, makdisilerdir. İlknur'un kalemi, Kemal'in zeytin dalları, Muhammed'in cesâreti, Rami'nin belgeleri, Ünal'ın ilmi, Yusuf'un zarâfeti... Hepsi Kudüs'ün direniş sûretleridir.

Her biri bize ayna tutar. O aynada kendi hâlimizi görürüz: Korkularımızı, zaafılarımızı, çâresizliklerimizi ve dahi ihânetlerimizi... Ama aynı zamanda umudumuzu, cesâretimizi, direncimizi de. Dahası Kudüs, bize sürekli aynı soruyu sorar: **“Bana lâayk mısınız?”**

Lâayk olmak, sâdece slogan atmak, -mış gibi yapmak değildir, Kudüs'ün sokaklarını tüm yapılarıyla zihinde ve kalpte taşımaktır. Lâayk olmak, yalnız bırakmamaktır. Nitekim Kudüs'ün direnişi ve dirilişi hâfizayla, ilimle, zarâfetle, çocuk kalbine işlenen Kudüs sevgisiyle olabilir, sürdürülebilir.

| NECİP EVLİCE*

Nuri Pakdil’le Kudüs: Bir Düşün Gerçekleşmesi

Kimi anlar vardır; gerçekleşmesinin bir mucize sanıldığı anda, bir de bakarsanız her şey kendiliğinden, hiç zorlanmadan olup bitmiştir. Nuri Pakdil’le Kudüs seyahatimiz de, tam olarak böyle, hiç aklınızda yokken, hiç beklemediğimiz bir anda gerçekleşiverdi.

Her şey, 2 Şubat 2015 Pazartesi günü akşama doğru, hemşehrimiz Mahir Ünal Bey’in telefonuyla başladı. Meclis’ten çıktıktan sonra bazı bakanlarla birlikte Nuri Ağabey’e çay içmeye geleceklerini bildirdi ve müsait olup olmadığımızı sordu. Müsait olduğumuzu, büyük bir memnuniyetle beklediğimizi söyledim.

Nuri Ağabey’in evine vakitlice gidip çay ve yanı sıra atıştırmalıklar hazırladım. Haber verdiğim kitapçı arkadaşımız Fatih Yurdakul da o sırada yanımıza gelmişti. Misafirleri beklemeye başladık. Saat 19:30 sularında geldiler: Mahir Ünal, Efkan Âlâ, Ömer Çelik, Taner Yıldız ve Hakan Fidan.

Sohbet koyulaştı, çaylar içildi, anılar ve hatıralar paylaşıldı. Kalkma saatine yakın Nuri Pakdil, **“Sayın Hamza, kitaplarımızı getirin de, konuklarımıza imzalayalım,”** dedi. Ben de her biri farklı olmak üzere, konuklar için özenle birer kitap seçip getirdim.

Nuri Pakdil, imzalamayı ciddi bir ritüel olarak görürdü. Önce, sol tarafında oturan İçişleri Bakanı Sayın Efkan Âlâ’ya **“Anneler ve Kudüsler”** adlı şiir kitabını imzaladı. Sayın Bakan, imzalanan kitabı incelerken Nuri Pakdil’e dönerek: **“Efendim, Kudüs’e sık sık gidip geliyorsunuzdur, Kudüs’te durumlar nasıl?”** diye sordu. Nuri Pakdil ise o meşhur soğukkanlılığıyla, **“Ne sık sık gitmesi beyefendi, ben Kudüs’e hiç gitmedim ki,”** dedi.

Adı sürekli Kudüs’le anılan birisi için bu durum, Sayın Bakan açısından tam bir şaşkınlık konusuydu. Kısa bir duraksamadan sonra Bakan Âlâ, **“Peki,**

*Yazıdaki fotoğraflar Necip Evlice arşivinden.

gitmek ister misiniz?” diye sordu. Nuri Pakdil ise konuyu, **“Kısmetse gideriz,”** diyerek kapattı.

Sıra, Kültür Bakanı Sayın Ömer Çelik Bey’e imzalanacak kitaba gelmişti. Titizlikle, hiç acele etmeden, boncuk gibi yazısıyla, bir kitabın imzalanmasında olması gereken beş unsur (ad-soyad, ithaf cümlesi, görkemli imza ve tarih, yer) tamamlayarak Sayın Bakana uzattı. İmzalanan kitap **“Umut”**tu. Sayın Bakan Ömer Çelik de şaşkınlıkla: **“Nuri Ağabey, siz tiyatro da mı yazdınız?”** diye sordu. Nuri Pakdil de, **“Tabii ki beyefendi, yayınlanmış yedi tane tiyatro eserimiz var,”** diye cevapladı.

Bu diyaloglar sürerken, Sayın Bakan Efkan Âlâ, hemen TİKA Başkanı Serdar Çam’ı arayarak, kısa süre önce kendileri için yapılan Filistin programının aynı-sının, en kısa sürede Nuri Pakdil’in de dâhil olacağı şekilde yeniden organize edilmesini söyledi. Zamanı geldiğinde aranmamız için benim telefonumu da verdi.

Sayın Ömer Çelik de hemen Devlet Tiyatroları Genel Müdürünü aradı. Nuri Pakdil’in tiyatro eserlerinin repertuvarda olup olmadığını kontrol etmesini, yoksa hızla Edebî Kurul’dan geçirilerek uygun olanların repertuvara alınmasını ve en az bir tanesinin oyun programına bir an önce dâhil edilmesi talimatını verdi.

Gece, diğer konuklara da kitapların imzalanmasıyla son buldu. Böylelikle, hiç hesapta olmayan o akşam, iki önemli gelişmenin ilk adımlarının atılmasına vesile oldu: Biri beklenmeyen Kudüs seyahati, diğeri de Devlet Tiyatrolarında Nuri Pakdil’in bir oyununun sergilenmesi.

Aradan uzun bir zaman geçmemişti ki, beklenen haber TİKA’dan geldi. Filistin programının hazır olduğunu ve Mart sonunda gerçekleşeceğini bildirdiler. Pasaport işlemleri hızla tamamlandı ve vize süreci için ilgili makamlara teslim edildi. Bu durum Nuri Pakdil’de büyük bir heyecan uyandırdı. Neredeyse her gün, bir problem olup olmadığını soruyordu.

Ancak bu heyecan ve coşku, zaman zaman derin bir hüzne ve acıya dönüşüyordu. Zira İsrail’in 2014’te Gazze’ye yönelik başlattığı ve 8 Temmuz-26 Ağustos tarihleri arasında 50 gün süren o büyük askerî operasyon, Gazze’de ağır can kayıplarına ve büyük yıkıma yol açmış, İsrail tam ambargo uygulayarak gıda ve inşaat malzemesi girişini dahi engellemişti.

Gazete haberleri Nuri Pakdil’i çok etkiliyor, sık sık **“Gazze’ye gidip Gazzelileri görebilecek miyiz?”** diye soruyordu. Ben de bunun mümkün olmaya-bileceğini söyledikçe, derin sessizliklere gömülüyordu. Filistin gezimiz sırasında Gazze’ye girme ve oradaki insanlarla görüşme şansımız olmasını içtenlikle dili-yorduk.

Nihayet, seyahat tarihleri kesinleşti: 26 Mart 2015 Perşembe günü gidip, 30 Mart Pazartesi günü dönecektik. Hazırlıklarımızı yaptık ve İsrail elçiliğinden vize uygulanmış pasaportları almak için haber beklemeye koyulduk.

Gergin bekleyiş, son âna kadar sürdü. 25 Mart 2015 günü saat 16:00’ya kadar vize verilip verilmeyeceği belli değildi. Nihayet, o kritik saatte pasaportları alabileceğimiz haberi geldi. Pasaportları aldım, son hazırlıkları yaptık. Artık geriye sadece, ertesi sabah erkenden 07:30 Ankara-İstanbul uçağına yetişmek kalmıştı. Hayal, gerçeğe dönüşmek üzereydi.

26 Mart 2015, Perşembe: Filistin Yolunda

Uçağımız İstanbul'dan saat 12.30 civarında hareket edecekti. İstanbul'a erken gelmiş, dolayısıyla bize bolca vakit

kalmıştı. Nuri Pakdil bu fazladan süreyi, hem veda etmek hem de yaklaşan seyahatin sevincini, coşkusunu dostlarıyla paylaşmak adına telefon görüşmeleri yaparak değerlendiriyordu. Önce, Bitlis'ten kadim dostu, askerlik arkadaşı Hikmet Kuşçu'yu aramamı istedi. Uzun ve derin derin sohbet ettiler. Hemen ardından, gazeteci Ahmet Hakan'ı aramamı istedi. Telefonu kulağına götürür götürmez söze, **"Ahmet Bey, şu anda İstanbul'da havaalanındayım. Yanımda Hamza var. Az sonra uçağa bineceğiz... Kudüs'e gidiyoruz,"** diye heyecanla başlamıştı. Ahmet Hakan'la zaman zaman bu tür hasbihâller yaparlardı.

Nihayet vakit geldi ve İstanbul-Tel Aviv uçağına bindik. Uçağımız İstanbul'un üzerinde uzun bir kavis çizerek Filistin topraklarına doğru hareket etti. Ne büyük bir tezat ve ne hazindir ki, gönlümüz Filistin'e giderken, gerçekte İsrail'e iniyorduk. Başka türlü de

mümkün değildi. Hayal edilmesi bile güç olan bu yolculuk başlamıştı nihayet. Torosları aşip Akdeniz'i geçer geçmez, heyecan verici bir şekilde Filistin topraklarını görmeye başladık.

Bizimle bu seyahate katılan başka dostlarımız da vardı ve onlarla aynı uçakta yolculuk ediyorduk. Bize refakat eden TİKA görevlileri dışında; gazeteciler, şairler ve yazarlar bu özel yolculuğun bir parçasıydı. Nuri Pakdil'i çok seven Saliha Özdemir, yazar Asım Gültekin, gazeteci Taha Kılıç, İsmail Kılıçarslan, İbrahim Kiras, Hasan Öztürk'ün yanı sıra, adını henüz bilmediğim birkaç kişi ile TİKA Başkanı Serdar Çam ve ailesi de kfiledeydi.

Saat 16.00 sularında indik. Havaalanı kontrolünden geçtikten sonra bir süre beklemek zorunda kaldık. Çünkü gruptaki arkadaşlardan biri, daha önce İran'a giriş çıkış yaptığı gerekçesiyle uzun süre alıkonuldu. Hemen serbest bırakılmaya çağrı anlaşılnca, terminal binasının dışına çıktık.

Bizi Kudüs'e götürecek aracı beklerken, sağımızdan solumuzdan siyah fötr şapkalı, siyah kıyafetli Yahudiler gruplar halinde gelip geçiyordu. Nuri Pakdil, oturduğu sandalyede, gelip geçen bu Yahudilere çok sert bir öfkeyle bakıyordu. Yanımızdaki arkadaşlara da aynı şeyi yapmalarını tavsiye etti: **"Ben bunlara sertçe, öfkeyle, hınçla bakıyorum. Siz de öyle yapın."** Bu seyahatteki bir arkadaşımız, Nuri Pakdil'in bu tavrının, yıllar sonra karşılaştığımızda, Tevbe suresinin 73. ayetindeki mana ile ne kadar örtüştüğünü sonradan fark ettiğini dile getirmişti.

Nihayet Kudüs'e doğru hareket ettik. Şehre yaklaştıkça yol boyunca sağımızda solumuzda yükselen yüksek duvarlar ve gözetleme kuleleri ile karşılaştık. İsrail'in

Filistin'i nasıl devasa bir açık hapishane-ye dönüştürdüğünü, üzerleri dikenli tel örgülerle kaplı bu yüksek beton duvarlar çıplak bir şekilde anlatıyordu.

Kudüs'e dokuz kilometre kala yolun iki yanında bulunan, üzeri dikenli tel-lerle kaplı bu yüksek duvarlar, belli böl- gelerdeki Filistinlilerin özgürlüğünü el- lerinden almak ve onlara istedikleri her zulmü uygulamak için kullanılıyordu. Bu hâliyle bile, duvarlar insan onurunu çiğneyen, yok eden bir zulüm yöntemi- nin sembolüydü.

Bu ağır atmosfer içinde Nuri Pak- dil, kısmen Türkçe de bilen Filistinli şoförümüzle bir hadis üzerine konuşma- ya başladı. Şoför Hadis-i Şerif'in Arap- çasını, Nuri Pakdil ise Türkçesini okudu: **“Mü'minler birbirlerini sevmekte, bir- birlerine acımakta ve birbirlerini koru- makta bir vücuda benzerler. Vücudun bir uzvu hasta olduğu zaman, diğer uzuvlar da bu sebeple uykusuzluğa ve ateşli hastalığa tutulurlar.”**

Önce elçiliğe varıp, elçi ve elçilik görevlileriyle tanıştık. Ardından hemen yakınlardaki Ambassador Hotel'e geçtik ve akşam yemeğini orada yedik. Konak- lamamızı da bu otelde yapacaktık. Ye- mek sırasında, havaalanında alkonulan arkadaşımız da nihayet geldi. TİKA'nın Filistin'deki yerel görevlileri, Türki-

ye'den gelen görevliler ve Başkan Ser- dar Çam, eşi ve küçük kızıyla beraber geniş bir kabile olmuştuk.

Yarınki programımızı yaparak dinlenmeye çekildik. Nuri Pakdil için zor olacağını düşündüğümüzden, onu sabah namazına değil de Cuma nama- zına götürmeyi planladık. Bizler sabah namazına gidecek, namazdan sonra yürüyerek kısa bir Kudüs turu yapıp, eski Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'yı gören bir kahvaltı yerinde buluşacaktık. Nuri Pakdil'i ise, rahat etmesi için Saliha Özdemir'e emanet ettim.

27 Mart 2015 Cuma: Mescid-i Aksâ

Bir Cuma sabahıydı. Kudüs'te, Mes- cid-i Aksâ'ya ayak basacak ve orada sa- bah namazı kılacak olmanın tarifi im- kânsız heyecanıyla, belirlenen saatten çok önce hazırlanıp aşağı inmiştim bile. Hızla araca binip Mescid-i Aksâ'nın yo- lunu tuttuk. Aslanlı Kapı önündeki tra- fik yoğunluğu ortasında araçtan indik. Her yönden akın akın gelen insan seliyle aynı yöne, Mescid-i Aksâ'ya doğru yürü- meye başladık. Âdeta her sokaktan, her aralıktan bir canlılık fııırıyordu.

Kudüs'ün havası ılımandı. İsrail askerlerinin kontrolündeki kapıdan ge- çerek, Kudüs'ün eski şehir bölgesinde

yer alan, yaklaşık 144 dönümlük o muazzam ibadet ve kültürel miras alanına adım attık. Alanın içerisindeki ağaçlardan gelen kuş sesleri, müthiş bir koro oluştuyordu.

Bu kutsal avluda; Kible Mescidi (Mescid-i Aksâ), altın rengi kubbesiyle Kubbetü's-Sahra (Hz. Muhammed'in Mirac'a yükselirken son ayak bastığı kaya buradadır), Mervan Mescidi, sayısız medrese, mihrap, minber, namazgâh ve çeşme farklı noktalarda yer alıyordu.

Cuma günü olmasının da etkisiyle, sabah namazı cemaati oldukça kalabalıktı. İki-üç bin kişinin sabah namazında buluşması, Filistin ve Kudüs direnişinin en güçlü göstergelerinden biriydi. İnsanlar canlı, diri, heyecanlı ve coşkuluydu. Meydandaki kuş cıvıltıları, insan seslerine karışıyordu. Namaz derin bir huzur içinde kılındıktan sonra, caminin içinden yüksek sesle çağrılarda bulunanlar oldu. Anladığım kadarıyla, insanları İsrail'e karşı direniş konusunda motive etmeye çalışıyorlardı. Bir süre çevreyi gezdim ve bol bol fotoğraf çektim. Bu denli kalabalık, canlı ve heyecanlı bir insan topluluğu gerçekten dikkat çekiciydi.

Namazdan sonra otele dönecek olan servis, bir grup arkadaşla birlikte bizi Zeytindağı'nda bıraktı. Gün daha yeni ağarmaktaydı. Kudüs'ün doğusunda,

surların ötesinde yer alan Zeytindağı, Mescid-i Aksâ'ya hâkim konumuyla, şehrin panoramasını gözümüzün önüne getiren tarihi ve kutsal bir tepedir. Bir süre, gün doğumunu arkamıza alarak Mescid-i Aksâ manzarasını seyrettik.

Zeytindağı ile Mescid-i Aksâ arasında uzanan derin Kidron Vadisi'nin doğu yamacı, baştan aşağı Yahudi mezarlarıyla doluydu. Zengin Yahudilerin, Mesih geldiğinde ölümlerin dirilip buradan Kudüs'e geçeceği inancıyla onlarca milyon dolar vererek bu noktadan mezar yeri satın aldığı söyleniyordu. Burası, dünyanın en eski ve en kutsal Yahudi mezarlıklarından biriydi.

Yahudi mezarlığının arasındaki yollardan yürüyerek Kidron Vadisi'ne doğru inerken, Taha Kılınç bize bu bölgedeki kiliseleri, mezarlıkları, Cennet-Cehennem meselesini, Son Yemek Kilisesi'ni ve Getsamane Bahçesi'ni anlattı. Özellikle bahçede iki bin yıllık

olduğu varsayılan zeytin ağaçlarını gördük. Bu topraklarda binlerce yıldır yaşananları insan aklının alması gerçekten mümkün değildi. Bizler, binlerce yılda oluşan bir insanlık birikiminin içinden Mescid-i Aksâ'ya doğru yürüyorduk.

Uzunca bir yürüyüşün ardından Güney Kapısı'ndan (Dung Gate) Mescid-i Aksâ alanına girdik. Mescid-i Aksâ'nın güneybatı köşesinde yer alan ve Ağlama Duvarı'na kısa yoldan erişim sağlayan bu kapıyı genellikle Yahudiler kullanıyordu. Ağlama Duvarı önünde dua eden kalabalık bir grup vardı. Oraya yöneldiğimizde, fotoğraf makinemi doğrulttuğum an, birkaç farklı noktadan itiraz ve tepkiler geldi. Tepkileri görmezden gelerek oradan ayrıldım. Ağlama Duvarı'nın önünden geçerek Mescid-i Aksâ'nın hemen yanındaki teraslardan birinde bulunan kahvaltı yerine vardık. Kahvaltı, Mescid-i Aksâ'ya doğrudan gören bir terastaydı.

Nuri Pakdil, kahvaltı yerine Saliha Özdemir ile geldi. Saliha, sabahleyin Nuri Pakdil'in kapısını tıklattığı an kapının hemen açıldığını ve Nuri Pakdil'in hazır bir vaziyette onu beklediğini şaşkınlıkla anlatıyordu. Oysa Saliha, bu kadar erken saatte ve yaşlı hâliyle Nuri Pakdil'in yardımı ihtiyacı olacağını düşünüyormuş. Nuri Pakdil otelde tıraş olamamıştı. **“Hamza, benim tıraş olmam gerekiyor,”** dedi. Yakınlardaki bir bakkaldan bulduğum tıraş bıçağıyla, kahvaltı salonunun lavabosunda tıraşını yaptım. Son yıllarda sürekli ben tıraş ediyordum zaten. Şartlar ne olursa olsun, Nuri Pakdil her sabah mutlaka

tıraş olur ve insanların karşısına her zaman giyim kuşamıyla çıkardı. Bugün de, Mescid-i Aksâ'daki Müslümanların yanına tıraşlı bir biçimde gitmek istiyordu.

Kahvaltıdan sonra yürüyerek Mescid-i Aksâ'yı gören başka bir terasa çıktık. Kudüs'ün çarşılarından geçtik. Kepenkleri eski, çoğu kapalı dükkânlar vardı. Köşelerde yaşlı kadınlar mütevazı tezgâhlarında sebze, meyve ve yeşillik satıyorlardı. Yanından geçtiğimiz tarihî çeşmelerin hiçbirinden su akıyordu. Farklı ülkelerden gelen turistler bu bölgede dikkat çekiyordu. Bu terasta, TRT canlı yayınlı, Anadolu Ajansı ise görüntülü olarak Nuri Pakdil'le kısa söyleşiler gerçekleştirdi. TİKA'nın Batı Şeria'nın Nablus kentinde yaptırdığı ve “Nuri Pakdil” adını verdiği okulun açılış programı kapsamında Filistin'e gelen Nuri Pakdil, AA ve TRT muhabirlerinin sorularına özetle şu cevapları verdi:

* “Kudüs'ü, Filistin'i çok seviyoruz. Filistinliler bizim ezeli ebedi kardeşlerimizdir.”

* “Büyük bir heyecanla Kudüs'e ulaşmış bulunuyorum. Mescid-i Aksâ'yı ilk gördüğümde yoğun bir heyecan duydum. O heyecanın hâlâ etkisi altındayım.”

* “Kudüs’ü çok sevmemizin sebebi, ezeli ebedî ulu önderimiz Hz. Muhammed’in miraca çıkarken ayak bastığı son yeryüzü parçası olmasıdır. Kudüs bizim namusumuzdur. Biz Kudüs’ten uzaklaşamayız.”

* “İslam dünyasının Kudüs’e karşı tavrı çok ‘trajik’ tir. İslam dünyasının kurtuluşu ancak ve ancak Türkiye’nin ayağa kalkmasıyla mümkün olacaktır. Ben yeryüzündeki İslami hareketin Türkiye’den başlayacağına inanıyorum.”

Nuri Pakdil, söyleşide Kudüs’te bulunmaktan duyduğu sevinci, mutluluğu ve heyecanı uzun uzun anlattı; Kudüs’ün İslam dünyası için önemini ve meselenin çözümüne dair düşüncelerini aktardı.

Söyleşilerin ardından, Kudüs’ün ara sokaklarından ve çarşılarından geçerek Cuma namazı için tekrar Mescid-i Aksâ’ya yürüdük. İsrail askerlerinin beklediği kapıdan geçerek Mescid-i Aksâ’ya girmek insanın gerçekten ağırlığına gi-

diyor. Nuri Pakdil’in yaptığı gibi, onlara öfkeyle ve sertçe bakmaktan başka elimizden bir şey gelmiyordu. Mescid-i Aksâ’nın uzun avlusunu tekerlekli sandalyeyle değil, yürüyerek geçmek istedi Nuri Pakdil. Âdeta canlanmış, ayaklarına bir Kudüs gücü gelmişti.

Cuma namazı öncesinde, Kudüs Müftüsü Muhammed Hüseyinî ve Aksâ imamlarını odalarında ziyaret ederek hasbihâl ettik. Gerek Müftü, gerekse İmamlar; güler yüzlü, hasbî ve kibirsiz insanlardı. Kırk yıllık dostlarmışçasına kucaklaştılar. Tercüman aracılığıyla bir süre sohbet edildi, Filistin’e destek mesajlarımız iletili ve ikram edilen kahvelerimizi içtik. Mescid-i Aksâ avlusunda da Filistinli ve dünyanın değişik ülkelelerinden gelen Müslümanlarla sarılıp kucaklaşarak hasret giderildi.

Sonra Cuma namazı için Mescid-i Aksâ’ya geçtik. Cami tıklım tıklım doluydu; cemaat heyecanlı ve coşkuluymdu. Nuri Pakdil’i minberin yanına kadar götürdük.

Namazdan sonra uzun süre camiden ayrılamadık. Türkiye dâhil, dünyanın farklı yerlerinden gelen insanlar Nuri Pakdil’le Mescid-i Aksâ’da birlikte olmak ve fotoğraf çekirmek istiyorlardı. Çevresinde şaşırtıcı bir kalabalık oluşmuştu.

Mescid-i Aksâ’nın içindeki bir vitrin, İsrail vahşetini ve zulmünü belgeliyordu: İsrail’in değişik zamanlarda Mescid-i Aksâ’ya yaptığı saldırı ve baskınlarda kullandığı patlayıcı mühimmatlardan örnekler bu vitrinde sergileniyordu.

Namazın ardından, Nuri Pakdil’i Aksâ’nın önüne, çeşmelerin olduğu yer-

deki servi ağaçlarının altındaki sandalyeye oturtup dinlenmesini sağladık. Bizler de ayaküstü sohbetler ediyor, ortamı ve insanları gözlemliyorduk. Nuri Pakdil, o klasik, küçük tuşlu telefonunu gülümseyerek uzattı ve: **“Hamza, Tayyip Bey’i bir ara da, Kudüs’ten bir selam gönderelim,”** dedi. Telefonu çevirdim ve çalmaya başlayınca Nuri Pakdil’e verdim. Kendi telefonumdan da aynı anda video kaydetmeye başladım.

“Alo, Mescid-i Aksâ’dan arıyorum, Kudüs’teyim Tayyip Bey. Kudüs’te! Evet. Kudüs’e geldik. Mescid-i Aksâ’dan arıyorum. Dua ettik. ... Estağfurullah. Hatırınızı sormak, Cuma’nızı kutlamak istedim. Mescid-i Aksâ’dan haber vermek için aradım. ... Evet. Âmin. İnşallah.”

Nuri Pakdil, konuşmanın ardından Erdoğan’ın da kendisine, **“Kudüs’ü ziyaret etmesinden sevinç duyduğunu”** söylediğini aktardı.

TRT, bu spontane telefon görüşmesini, benim telefonumla çektiğim videoyu kullanarak aynı gün akşam haberlerinde yayımladı. Her şey kendiliğinden, bir anda olup bitmişti. Bu da güzel bir anı olarak kaldı.

Sonrasında Mescid-i Aksâ’dan ayrılarak Eriha’ya ve Ölüdeniz’e doğru yola çıktık. Ölüdeniz, deniz seviyesinden çok aşağıda olduğu için sürekli bir iniş yaşıyor, indikçe sıcaklığın arttığını hissediyorduk. İniş yolunun sağında kalan ve kısa bir yolculukla ulaşılan Nebi Musa Makamı’na uğradık. Ziyaretimizi yapıp Fatih’a uğradık. Meydanda, gölgede dinlenirken, kucagında küçük bir çocuk olan Filistinli bir adam yanımıza geldi. Eşi de biraz ileride bekliyordu. Türkiye’den geldiğimizi anlayınca konuşmak istemiş. 21 yıl İsrail zindanlarında kaldığını ve birkaç yıl önceki bir takasla salıverildiğini anlattı.

Buradaki ziyaretimiz bittince öğle yemeği için Eriha'ya hareket ettik. Eriha, Filistin'in hurma bahçeleriyle ünlü, bereketli topraklarının önemli bir bölümüydü. Ürdün'e çok yakın olan bu bölge, baştan aşağı hurma bahçesiydi. Aslında insan, Filistin'e gelmeden buraları kurak, çöl veya kır gibi hayal ediyor; Afrika ya da Arabistan gibi düşünüyor ister istemez. Ancak buraya gelince anlıyorsunuz ki, aslında buralar Çukurova'dan, Antalya'dan farksız. Yeşillik ve her türlü bereketli bitkinin fişkırdığı topraklar... Zeytin, portakal ve hurma ağaçları, bağlar, bahçeler... Bu sadece benim değil, tüm arkadaşlarımızın ortak gözlemiydi.

Eriha'daki yemeğin ardından, Ölüdeniz'in kıyısına kadar gidip en azından suyuna dokunma şansımız oldu. Elimizi, ayağımızı suyuna sokabildik. Buradaki turistik tesislerde kahve, çay içip bir süre dinlendik. Ölüdeniz'in toprağından ve çamurundan yapılmış kozmetik ürünlerin satıldığı bu tesisler turistlere hizmet veriyordu. Hava kararmaya yakın, Kudüs'te konakladığımız otele dönmek üzere yola çıktık.

28 Mart 2015 Cumartesi: Mescid-i Aksa'nın Büyüsü ve El Halil'in Acısı

Saliha Hanım ve Nuri Pakdil hariç, bütün ekiple bu sabah da Mescid-i Aksâ'ya sa-

bah namazına gittik. Mekân bizi, kuş cıvıltıları, hafif çiseleyen yağmurla ıslanan zeminin ısıltısı ve toprağın o kendine has kokusuyla, büyüleyici bir uhreviyet atmosferinde karşıladı.

Gerçekten de, 144 dönümlük bu mübarek alan, insanın içini ferahlatan, benliğini derinliklerine döndüren ve tarifsiz bir manevi haz yaşatan bir yer. Belki de Mescid-i Aksâ'yı bu denli önemli ve değerli kılan, herkesin buraya sahip olmaya çalışmasının ardındaki sır, bu manevi atmosferdir. İnsanların her sabah namazına, her sokaktan, caddeden ve köşe başından büyük bir coşkuyla akın etmesi ise ayrıca hayranlık uyandırıcı. Bu görüntüler bile başlı başına izlenmeye değer, gönül okşayıcı ve ilham verici bir manzara sunuyor.

Sabah namazından sonra, Kubbe-tü's-Sahra'nın önündeki merdivenlerin hemen üstünde, Türkiye'den ve Filistin'den bize katılan arkadaşlarla toplu fotoğraf çekti. Gün ağarınca kadar vakit geçirdik ve ardından otele dönerek kahvaltımızı yaptık. Kahvaltı sonrası belirli bir saatte hazırlanıp El-Halil'e doğru yola çıktık.

Yollardaki kontrol noktalarında, diplomatik bir konvoy olmamıza rağmen, İsraililer bizi keyfi olarak uzun süre beklettikten sonra geçişimize izin veriyorlardı. Öğleye doğru El-Halil'e vardık. Öğle namazına yakın İbrahim Camii'ne girmek üzere El-Halil'in meşhur çarşılarında dolaştık. Dükkânların büyük bir bölümünün kapalı olduğunu, çarşının âdeta terk edilmişlik hissi verdiğini, ortalıkta sadece çocukların olduğunu gördük. Oysa bu çarşılar eskiden binlerce insana ekmek kapısı olur, dünyanın her yerinden turist çekerdi.

El-Halil'in bu hayalet çarşı görünümünün ardında, 25 Şubat 1994 tarihinde

İbrahim Camii'nde gerçekleşen, Filistin-İsrail tarihinde derin izler bırakan o trajik katliam yatıyordu. Aşırılık yanlısı bir İsraili yerleşimci olan Baruch Goldstein'in, namaz kılan cemaate ateş açması sonucu 29 Filistinli hayatını kaybetmiş, 125'ten fazla kişi de yaralanmıştı. Saldırgan da olay yerinde cemaat tarafından linç edilmişti.

Katliamın ardından İsrail yönetimi, İbrahim Camii'ni ve çevresini uzun süre kapatmış, yeniden açıldığında ise camiye Müslümanlar ve Yahudiler için fiziksel olarak ikiye ayırmıştı. Bu düzenleme ile cami fiilen bölünmüş; her iki tarafın ibadet saatleri, hatta giriş-çıkış kuralları bile tamamen ayrılmıştı. Şimdi camiye girmek için, üzeri dikenli tellerle çevrili, insan boyunu aşan iki ayrı turnikeden geçmek gerekiyordu.

Katliam sonrası İsrail ordusu, El-Halil'de Filistinlilerin hareketini kısıtlayan sert kısıtlamalar getirmiş, şehri Müslüman ve Yahudi bölgeleri olarak ikiye ayırmıştı. Bu kısıtlamalar, Filistinlilerin günlük yaşamını ve ekonomik faaliyetlerini felce uğratan kalıcı bir ayrımcılığın ve askerî kontrolün başlangıç noktası olmuştu.

İbrahim Peygamber'in mezarı ve Selahaddin Eyyubi'nin meşhur minberi de bu camide bulunuyordu. Nuri Pakdil, caminin içiyle ve tarihî özellikleriyle çok yakından ilgilendi. İbrahim Peygamber'in mezarının olduğu yerde durarak önce Fatiha okuyup, ardından "Yaşasın İslam İdeolojisi, Yaşasın Filistin, Yaşasın Türkiye, Kahrolsun İsrail!" sloganlarını yüksek sesle, İngilizce ve Türkçe olarak tekrarladı. Bunu, İsrail'in kameralarla herkesi gözetleyip dinlediğini duyunca yapması dikkat çekiciydi. Gerçekten de tepemizde bir kamera vardı.

Minberin hikâyesi de burası kadar önemliydi. Yapımını Kudüs'ün fethine zemin hazırlayan Türk devlet adamı Nureddin Zengi (ö. 1174) başlatmış, fetihten sonra Mescid-i Aksâ'ya yerleştirilmesini vasiyet etmişti. Bu vasiyeti yerine getiren ise büyük komutan Selahaddin Eyyubi olmuştu. Eyyubi, 1187'de Kudüs'ü Haçlılardan geri aldıktan sonra minberi Mescid-i Aksâ'ya değil, rivayete göre El-Halil'deki Harem-i İbrahim Camii'ne nakletmişti. Bu minber, Kudüs'ün fethinin ve Haçlı egemenliğinin sona ermesinin somut bir sembolüydü ve Selahaddin Eyyubi'nin getirdiği orijinal minberlerden günümüze ulaşan tek parça olarak biliniyordu.

Mescid-i Aksâ'daki orijinal minber 1969'daki kundaklamada yanmış, Şam'daki Emeviyye Camii'ndeki benzer minber ise saldırılarda zarar görmüştür. El-Halil'deki minber ise asırlara meydan okuyarak sağlamlığını korumuştur.

Caminin iç yapısı, tarihi izleri ve özellikleri inanılmaz derecede güzeldi. Öğle namazını burada kıldıktan sonra çarşılarında kısa bir dolaşım, arkadaşlarla ayaküstü küçük bir dükkândan falafel yedik.

Meydanda bizi götürecek aracı beklerken yanımızdan ellerinde kovalarla çocuklar geçiyordu. Bu çocuklar, Osmanlı'dan miras kalan cami bitişiğindeki aşevinden her gün evlerine sıcak yemek götürüyorlardı. **“Halil İbrahim Sofrası”** geleneği böylece yaşatılıyordu. Osmanlı'nın kurduğu, Müslümanların yüzyıllardır yaşattığı, TİKA'nın 2018'de yenileyerek hizmete açtığı bu imarethane, sadece duvarlardan ibaret değil; Osmanlı vakıf ruhunun ve Hz. İbrahim cömertliğinin coğrafyadaki atan kalbiydi âdeta.

Tam bu sırada, fotoğraf çekmekle meşgulken arkamda âni bir dalgalan-

ma hissettim. Dönüp baktığımda, bütün çocukların Nuri Pakdil'in başına üşüş-tüğünü gördüm. Meğer Nuri Pakdil, yanındaki parayı bozdurmuş ve çocuklara dağıtmaya başlamış. Çocuklar, bu paydan nasiplenmek için anında etrafında birikmişlerdi. Kısa süren bir arbedenin ardından Nuri Pakdil, cebindeki bütün parayı dağıttı ve ortalık sakinleşti.

Hemen ardından servisimiz geldi ve Beytüllahim'e (Betlehem), yani Doğuş (Nativity) Kilisesi'nin bulunduğu yere doğru yola çıktık. Ancak Nuri Pakdil, **"Ben araçta bekliyorum, kiliseye miliseye gitmem. Siz gidin,"** diyerek arabadan inmedi.

Bizler, İsa'nın doğduğu yer olduğuna inanılan ve anahtarı Müslüman bir ailede olan o kadim kiliseyi gezmeye koyulduk. İçeride yoğun bir inşaat ve restorasyon vardı; bu yüzden her yerini detaylıca görmemiz mümkün olmadı. Buna rağmen, İsa'nın doğduğuna inanılan o kutsal noktayı ziyaret ettik. Daha sonra meydanda ve hemen karşısındaki çarşılarında biraz dolaştık ve Kudüs'e geri döndük.

Dönüşte, arka plan da Kudüs'ün panoramik olarak görüldüğü bir noktadan grup fotoğrafı çek-tirdik. Nuri Pakdil yine araçtan inmedi. Sonra, Hicaz Demiryolu'nun Kudüs istasyonuna vardık. Osmanlı'nın İttihad-ı İslâm idealiyle, Sultan II. Abdülhamid tarafından 1900'de başlatılan bu dev proje, I. Dünya Savaşı sırasında isyancıların ihanetiyle rayların ve köprülerin sabotaja

uğraması sonucu fiilen 1918'de kapanmıştı. Nuri Pakdil, o rayların olduğu yere oturdu ve cebindeki not kâğıtlarına hüznün içinde uzun uzun notlar aldı. O, bu türden tarihsel ihanetlere ve stratejik hataların sonuçlarına çok kafa yoran, arkaplan okumalarını çok iyi papan ve gördüklerini bir türlü hazmedemeyen bir insandır.

Akşam namazı için tekrar Mescid-i Aksâ'ya gittik. Namazdan hemen önce vaktimiz vardı ve çarşılarında dolaştık. Nuri Pakdil ve bazı arkadaşlar Mescid-i Aksâ'da kalırken, bazı arkadaşlarla Batı Kudüs'e geçtik. Yahudilerin Şabat günü olduğu için buralarda ne insan, ne araç, ne tramvay, ne otobüs... Hiçbir şey yoktu. Şehir âdeta boşalmıştı.

Kudüs'te Mart ayına rağmen çok güzel bir yaz havası vardı. Akşamın dinginliği ve huzur veren bir sevinçle yürüdük, gezdik. Kubbetü's-Sahra'ya ve Muallak Taşı'nın bulunduğu mağaraya inerek oraları gördük, inceledik. Kubbetü's-Sahra'nın iç süslemeleri ve mekânları çok albenili ve güzeldi. Akşam namazını kıldıktan sonra otelde yememizi yiyip dinlenmeye çekildik. Bütün gün yollarda olmak oldukça yorucuydu.

29 Mart 2015 Pazar:

Veda ve Geriye Kalan Hayal

Sabah namazında yine Mescid-i Ak-sâ'daydık. Yerler hafif ıslak, hava çok dingin ve kuşlar yine cıvı cıvı, âdeta coşkuyla koro hâlinde çırpıyorlardı. Bugünkü programımız oldukça yoğun. Otele dönüp kahvaltımızı yaptıktan sonra, önce Nablus'a okul açılış törenine, ardından da Ramallah'a Yaser Arafat'ın mezarını ziyarete gidecektik.

Nablus'a vardığımızda, önce Sultan Reşad'ın yaptırdığı bir okulda öğrencilerin açtığı sergiyi gezdik. Öğrencilerin resimleri, el işleri ve diğer çalışmalarını sergileniyordu.

Türkiye'den gelmiş misafirleri ağırlamanın heyecanı her hâllerinden belliydi. Biz de bu insanların coşkulu misafirperverliğinden büyük bir heyecan duyuyorduk.

Nablus, geniş bir vadinin yamaçlarına kurulmuş bir şehirdir. Yamaçlardaki yüksek yapılar ve bu yapıların çatılarındaki siyah, yuvarlak, büyük su depoları çok dikkat çekici. Sokaklarda merkep sırtındaki sandıklarla, el arabasıyla sebze meyve satan satıcılar, sanki bir Anadolu kasabasından fırlayıp gelmişler gibi. Hiç yabancı değiliz bu görüntülere.

Daha sonra, Nuri Pakdil adıyla eğitim verecek kız lisesinin açılış törenine katılmak üzere okulun bahçesine gittik. Bahçede bir sahne kurulmuş ve tören alanı düzenlenmişti. Filistin Kültür Bakanı, Türkiye'den gelen yetkililer, TİKA ve elçilik görevlileri ile yerel yönetim temsilcileri, çeşitli dinî cemaat liderleri buradaydı. Önce öğrencilerin gösterileri ve halk oyunları izlendi, ardından konuşmalar yapıldı. TİKA, Filistin'de her yıl bir okul açılışını gerçekleştiriyordu. Nuri Pakdil de, kendi adının verildiği okulun açılış töreninde kısa bir teşekkür

konuşması yaptı. Konuşmasında o meşhur sloganını attı: **“Sağ kolumda Kudüs zinciri, kalemin Filistin!”**

Sloganın Arapça’ya çevrilmesiyle bütün misafirler coşkuyla alkışladılar. Törenden sonra tatlı ikramı yapıldı. İnsanlar Nuri Pakdil’le fotoğraf çektirmek ve konuşmak istiyordu. Bir genç yaklaştı ve Nuri Pakdil’e bir şey sormak istediğini söyledi. Arapça bilen bir arkadaşımız tercümanlık yaptı. Nuri Pakdil konuşmasında **“Kudüs, Filistin bir gün mutlaka özgürlüğüne kavuşacaktır”** demişti. Filistinli genç, bunu hatırlatarak, **“Ne zaman?”** diye sordu. Evet, bu insanların artık tahammülü kalmamıştı. Özgürlüklerine ne zaman kavuşacaklarını bilmek istiyorlardı. Bu soru, yürek burkan bir soruydu.

Nablus’taki törenden sonra bir restoranda öğle yemeğimizi yiyerek Ramallah’a hareket ettik. Ramallah’ta Yaser Arafat’ın anıt mezarını ziyaret ettik. Hava oldukça rüzgârlıydı. Arafat için sade, gösterişsiz bir anıt mezar yapılmıştı. Nuri Pakdil, siyasi duruşunu, bağımsızlık mücadelesini her zaman takdir ettiği

Arafat’ın bu sade mezarını da çok beğendi.

Arafat’ın mezarından sonra Mahmud Derviş Müzesi’ne gittik. Nuri Pakdil müzeleri hiç sevmeyiz ve gezmek istemezdi; hatta **“Müzeler ölümlere ait şeyleri içerir, oysa aslolan hayattır,”** derdi. Ancak Mahmud Derviş Müzesi, sade, yalın ve etkileyici görünüyordu. Hemen yakındaki kültür merkezinde açılacak sergiye ve törene katılmak üzere salona geçtik.

TİKA sponsorluğunda hazırlanan Karikatürist Osman Suroğlu’nun **“Dostluğun Çizgisi”** adlı sergisi, kurdele kesilerek açıldı. Osman Suroğlu’nun eserleri, yereli aşarak evrenseli zorlayan, manidar çalışmalardı. Konuşmalar yapıldı ve plaketter verildi. Buradaki salonda rahmetli Asım Gültekin coşkulu ve duygulu bir konuşma yaptı. Nuri Pakdil ise sahneye çıkmadan, oturduğu yerden mikrofonla sadece bir selamlama konuşması yaptı. Salonda, Filistinli genç sanatçıların ezgilerinden oluşan bir de konser izledik. Gençlerin ve ailelerin Nuri Pakdil’e olan ilgisi burada da oldukça şaşırtıcıydı. Bir kısmı onun adını daha önce Kudüs şairi olarak duymuştu; onunla yan yana gel-

mek, fotoğraf çekirmek onlar için büyük bir onur olmalıydı.

Akşam üzeri TİKA'nın Ramallah'taki merkez ofisine giderek anı defterini imzaladık. Çalışanlarla yapılan sohbetlerde, TİKA'nın bölgede ne denli önemli işler yaptığını yerel yetkililerin anlatımlarından öğrendik.

Bugün buradaki son günümüzdü. Yarın Türkiye'ye dönüyorduk.

30 Mart 2015, Pazartesi: Dönüş ve Burukluk

Öğleye doğru TRT muhabiri ve kameramanıyla Zeytindağı'ndaki TRT ofisine gittik. Mescid-i Aksâ'nın tam karşından görüldüğü balkonda Nuri Pakdil'le son bir röportaj yapıldı. Fotoğraflar çekildi ve görüntüler alındı.

Röportajdan sonra Kudüs'e döndük. Nuri Pakdil'le Kudüs sokaklarında yürüdük. Onunla Kudüs'te olmak ve bu kadim sokaklarda birlikte yürümek bile başlı başına çok anlamlıydı. Kudüs'ün en büyük ve görkemli kapılarından biri olan Şam Kapısı'na kadar gittik.

Aslanlı Kapı'da servisi beklerken, hemen yan taraftaki TİKA'nın restore ettiği Yusufiye Mezarlığı'na geçtim; hem mezarlığın hem de karşıdaki yapıların fotoğraflarını çektim. Servis şoföründen öğrendiğim bir Müslümanın dükkânın-

dan bolca Kudüs Hurması olarak otele döndüm. Artık dönüş günümüzdü.

İçimiz buruktu; Gazze'yi göremeden dönüyorduk.

Otelde yolculuk hazırlıklarımızı tamamladıktan sonra elçiliğe uğrayıp vedalaştık ve havaalanına doğru yola çıktık. Kudüs, sanki boynu bükük bir çocuk gibi arkamızda kaldı. Biz de kadim bir sevgilimizden, eski bir yârimizden ayrılmış gibi, iç karartıcı bir ruh hâliyle ayrıldık Filistin'den.

Özgür insanlar olarak, özgür Filistin'e gelmek, bunu hayal etmek ve bu hayalin gerçekleşmesi için çalışmak gerçekten bir zorunluluktur. Aslında, her şey bir hayal ile başlar, hatta her şey o hayalin ta kendisiyle birliktedir.

| ALİ GALİP YENER

Mahmud Derviş ve Şiiri Üzerine

Mahmud Derviş (1941- 2008) Filistin halkının sonuna kadar haklı davasının edebiyat dünyasında âdeta neferi olmuş, estetik düzeyi çok yüksek eserler kaleme almış büyük bir şairdir. Yaşadığı dönemde Arap şiirinin en büyük isimlerinden biri kabul edilir. Adonis, *Arap Poetikası*'nda (Çev. E. İşler, YKY, İstanbul: 2004) Kur'an-ı Kerim'in metninin köklü ve kapsamlı bir dönüşümü temsil ettiğini, bu metinle sözlü kültürden yazıya, sezgi ve doğaçlama kültüründen gözlem ve fikir kültürüne geçildiğini, amacının bu çalışmada Kur'anî yazının Arap edebiyat ve şiirinin önünde açtığı ufku izah etmek olduğunu ifade eder. Kitabın esasının, şiir yazmanın dünyayı ve ondaki şeyleri okumak olduğunu tespiti dayandığını vurgular. Dünya ve eşya şiir sayesinde yeni isimlerle böylece adlandırılır ve yeni bir bakış açısı ile gözlemlenir. Adonis'in bu kıymetli tespitleri Derviş'in şiiri ve estetik gayreti için mükemmel bir doğruluk payı içerir. Birazdan göreceğiz. En başta söyleyelim: Derviş'in şiiri Filistin davasını, halkın mücadelesini kesintisiz savunur. O, şiiriyle Arap edebiyatını geliştirirken, yazdıklarıyla Filistin halkının dünyasını yeni bir bakışla okumak ve anlamak imkânını okurlara sunar.

Okuduğunuz yazıda esasen Nurullah Yılmaz'ın *Filistinli Şair Mahmud Derviş* isimli kıymetli ve kapsamlı çalışması takip edilecektir. (Fenomen Yay. Erzurum: 2013) Yılmaz, Derviş'in haya-

tını, edebî kişiliğini ve eserlerini detaylı bir analize tabi tuttuğu çalışmada, 1960'lı yıllardan itibaren güçlenen Filistin şiirinin görünürlük kazanmasında en büyük payın Derviş'e ait olduğunu belirtir. Yılmaz'ın analizi boyunca esas olarak faydalandığı araştırmacı Muhammed İbrahim'in bir tespiti Derviş'in şiirinin Filistinlilerin vatani, toprağı ve dili ile özdeşleştiğini ortaya koyar: "Yazma gereçlerine aşırı bağlı olduğu için bir an bile onları elinden bırakmadı. Benzersiz karakteri ile birlikte Filistinli şairin asıl amacı 'yokluk' âleminde kayıp cennet olacak olan Filistin vatanıdır." (Yılmaz, age, s. 13) Yeri gelmişken belirtmeden geçmeyelim: Derviş'in şiiri her türlü ideolojik yaklaşımdan uzaktır ve öyle ele alınmalıdır. Kendisinin Nazım Hikmet'in hayranı olması, komünistlerle arkadaşlığı, solcu çevrelerden aldığı ödüller, ondaki Filistin vatanına, diline, toprağına bağlılığa ve Filistin davasının esasen seçkin bir edebî savunucusu olma pozisyonuna zerrece gölge düşürmez. O, vatani için şiir yazar ve ölümüne kadar şiirle direnir. Günlüklerinde Moskova'da yaşadığı yıllarda Sovyetler gerçeği ile yüzleştiğini ve komünist rejimin halka verdiği zararı tespit ettiğini yazar. Buna rağmen, Derviş ömrünün sonuna kadar inşa edici, dayanışmacı ve otoriter vasıfta olmayan bir toplumculuk inancına idealistçe sadık kalır.

Derviş'in Ortadoğu ve Batı'da eş zamanlı olarak ünlü olması, kitaplarının

satışının milyonlara ulaşması 1980'lere doğrudur. Yılmaz'a göre, Beyrut'taki Sabra ve Şatila katliamlarının açtığı onulmaz yaralar onun şiirde önceleri sıkça kullandığı üstü kapalı anlamlar ve sembollerden vazgeçmesine yol açar. Ortalama okurun rahatça anladığı, direniş günlerinde çok söylenen, Filistin davasını bu anlamda güçlendiren şiirler yazmaya başlar. O, Filistin vatani merkezli şiirinde çok titiz, yazdığına daima özen gösteren bir edebiyatçı olarak kabul edilir. Eleştirici ve araştırmacılar, onun şiirde politik bir davayı savunduğu hâlde kavgacı olmadığını, dengeli, barışçı, dayanışmacı ve insana değer veren bir tutum sergilediğini tespit ederler. Farklı ülkelerde yaşamak zorunda kalan şairin hayatında sürgün kelimesi çok önemlidir. O, sürgününü hep yanında taşıdığını, vatani kabul ettiği dilini yanında taşımanın sürgünle ilişkili olduğunu söyler ve çok sıkıntılı zamanlarda dahi Ramallah'ta oturmayı tercih eder. Şiirinin hizmet ettiği amacın Filistinlilerin bağımsız bir devlet kurması olduğunu pek çok defa dile getirir. Bu bağlamda şaire göre Kudüs'ün önemi şudur: "Kudüs olmadan Filistin olmaz. Barış olmadan da Kudüs olmaz. İnsanlığın vicdanı İsrail'in Kudüs'ü işgaline ve onun kudsiyetinin ayaklar altına alınmasına seyirci kalıyorsa bu durumda zaten insanlık bitmiş demektir." (Yılmaz, age, s. 41)

Çok dil bilen bir şair olan Derviş bütün şiirlerini Arapça yazar. O, Arap edebiyat dünyasında en çok okunan şairdir. Yılmaz'ın tespitiyle ömrünün 40 yılını Filistin'in millî şairi olarak vatanına adar. Filistinli edebiyatbilimci, "sol liberal" eleştirmen, Filistin davasının savunucusu, bir süre Filistin Ulusal Konseyi

üyesi, *Oryantalizm* ve başka birçok kıymetli eserin yazarı Edward Said'e göre Derviş'in şiiri: "kayıp lirik şiirin gecikmiş dramaya dönüşmesi için verilen bir mücadele örneğidir." (Yılmaz, age, s. 44) Yine Said'in edebî yazarlık konusundaki tespitleri Derviş'in şairlik faaliyeti için de bütünüyle geçerlidir: "Yazmak, ne bağımsızdır ne de sadece istediğini yazan müstakil bir yazarın tek başına faaliyeti. Yazmak, her tür aidiyeti üzerinde taşıyan ve genellikle Vico'nun dediği gibi milletler dünyasıyla sınırlanan ilişkilere sahip bir ifadeler sistemine aittir." (E. Said, *Yazınsal Eleştiri- Söyleşiler*. Çev. S. Özer, Hece Yay. Ankara:2004:48)

Derviş'in okurda hep yeniden okuma arzusu uyandıran, berrak anlatımlı, insancıl, Filistin davasına adanmışlığı mükemmel bir şekilde estetize eden, edebi kalitesinden asla taviz vermeyen şiiri ve şiiriyle bütünleşen milliyetçi, vatansever duruşu hakkında en iyi tanımlardan biri Adonis'e aittir:

"Sözün aydınlığı ve zamanın karanlığı arasında yaşadığı Mahmut Derviş. Her şeyden önce Filistin halkı, cehennem ateşini cennetin suyu ile söndürmek için ona yaslandı. Adalet ve siyaset kurumlarından uğradıkları hayal kırıklığı karşısında onu bir aklanma duvarı yaptı ve siyasi anlamda bir sığınak kabul etti. (...) Ölümü canlı bir harekete dönüştüren kimya gibi şiir yazdı. Tüm bu olup bitenler arasında garip kalan Derviş şiirden, başka bir yeryüzü ve başka bir gökyüzü inşa ederek ümidin başkentine oturdu." (Yılmaz, age, s. 67)

Derviş'in şiirinde lirizm sembolizmle iç içe girer. Onun şiiri Arap modernist fikriyatının taşıyıcısı olur. Şiirinin Filis-

tin'in topyekûn imhasına karşı bir halkın çığlığı işlevini gördüğü belirtilir. Vatana saldırılan ve imha edilmesi amaçlanan bir halkın dili haline gelen Derviş'in şiiri bu dili ayakta tutarak vatanın müdafaasına destek verir. (Yılmaz, age, s. 74-75) Derviş, şiirde aklın nasıl estetiğe dönüştürülebileceği sorusunu kendine devamlı sorar. Şiirin sadece politik olarak algılanmasından rahatsız olur. Edebiyatın kendine has karakterini savunur ve şiirin "aklın huzurunda inşa edilen bir rüya" olduğunu söyler. Sıkı bir eleştirici olan Derviş'in şiir-nesir ilişkisi, şiirin diyalog kavramı ile bağı, Kur'an'ın ruhsal, evrensel, fikişel boyutları ile okunması vb konularında çok sayıda yazısı vardır ve tespitleri önemlidir.

Derviş'in şiirinin geçirdiği belli başlı safhalar şunlardır:

"1- İlk gençlik dönemini kapsayan 1960'lı yıllar. 2- Devrimci hareketlerden etkilendiği 1965'li yıllar. 3- 1965-1970 yılları arasında Devrimci-Yurtsever hareketin bizzat içinde olduğu dönem. 4- 1970-1980 yılları arasını kapsayan "estetik şiir dönemi". 5- 1980-1985 yıllarını kapsayan "epik şiir dönemi". 6- 1985-1990 yılları arası " lirik şiir dönemi". 7- 1990-1995 yılları arası "epik-lirik şiir dönemi". 8- 1995 yılı sonrası çeşitli konularda yazdığı dönem." (Yılmaz, age, s. 95)

Derviş Batılı şairler arasında F. Lorca, R. Char, N. Hikmet, T. S. Eliot, K. Kavafis ve P. Neruda'dan etkilenir. O, şiir ve düzyazılarında otobiyografik unsurlara, hem kendi, hem Filistin halkının mücadelesi bağlamında detaylı bir şekilde yer verir. Ona göre edebî bir metnin şiir olmasının ölçütleri şunlardır:

"a- Belli bir mazmunu kapsamaması

ya da belli bir değer yargısını işlemesi gerekir. b- Sadece belli bir kesimin anlayacağı şekilde değil, ortalama kültür düzeyinde olan her okuyucunun anlayabileceği şekilde olmalıdır. c- Dil kurallarına uygun olup anlatımda akıcılığın gözetilmesi gerekir. d- İster klasik, isterse modern şiir anlayışı çerçevesinde olsun, vezin, ritim vs. ölçütlere uygun olmalıdır." (Yılmaz, age, s. 142)

Yılmaz'ın kapsamlı çalışmasında Derviş'in şiirindeki ana temalara, mazmunlara, sembollere, yenilikçi unsurlara yeterince yer verilir. Yılmaz'a göre onun şiirinin ana temaları toprak tutkusu, vatan sevgisi, sürgün, zindan, dostluk, ölüm, aşk, yabancılık, kimlik sorunu, tarihsellik ve kuşatmadır. Şiirlerindeki mazmunlar (kavramlar) ise yokluk, unutmama, yok oluş ve boşluktur. Onun şiirinde mevcut altı çeşit yenilikçi unsur ise, şiirsel yaratıcılıkta, fikirde, dilde, şekilde, ritimde ve sembolde ortaya çıkar. O, Filistin davası bağlamında Arap milliyetçilik ruhu ile evrensel insanlık kıymetlerini iç içe sunmayı ve bunu yaparken milliyetçi demokrat kişiliğini şiire yansıtmayı başarır. Onun kullandığı bütün semboller insan merkezlidir ve Filistin davasını konu alan politik söylemlerinin odağını teşkil eder. (Yılmaz, age, s. 255)

Yine Yılmaz'ın muhtelif kaynaklardan derlediğine göre Derviş, şiir üzerine söz aldığı anda, eski şiir araçlarını tartışmaya açar. Sadece direniş şairi olarak anılmak istemez. Şiirdeki lirik unsurlara ve şiir türünün otonomisine, kendilik değerine önem verir. Eski şiir araçlarını güncelleştirir. Yeni üslupların peşine düşerek şiire şiirle nazire yapar. Onun en büyük arzularından biri Arap dilini, söz-

lüğünü, kelimenin tarihçesini ve dildeki akıcılığı fethetmeye gayret etmektir. Ona göre şiirde felsefe yapmak şiirin anlaşılmasını zorlaştırır ve şiirde felsefe yapanların zamanla şiiri unuttuğunu tespit eder. (Yılmaz, age, s. 261-263) Yukarıda Derviş'in sürgün şairi olduğundan bahsettik. Onun sürgün şairi oluşu hakkında E. Said *Kış Ruhu* 'nda (Çev. T. Birkan, Metis Yay. İstanbul:2000:34) şöyle yazar:

"Mahmud Derviş'in ilk şiirlerinde, sürgünün kırılma ve süreksizliklerinden yola çıkarak Filistinlilerin benliklerini yeniden inşa etme ihtiyaçlarının nasıl bir his olduğu olgusu rahatlıkla görülür." Zannedersem, Derviş'in *Sürgünden Mektup* isimli şiirinden bir alıntı ile meramımızı daha iyi anlatabiliriz:

"(...) Anneciğim ah anneciğim. / Kime yazdım ben bu kâğıtları // Hangi postacı taşıyıp götürecekt onları? / Tutuldu kara ve deniz yolu ve ufuklar.../ Ve sen anneciğim / Babam ve kız kardeşim, ailem, arkadaşlar... / Belki siz sağsınız / Belki de ölüsünüz / Belki benim gibisiniz isimsiz / Ne kıymeti var insanın / Vatanısız / Bayraksız / Ve adresiz / Ne kıymeti var insanın?" (Aktaran: N. Yılmaz, age, s. 286)

Şair Bejan Matur, "kalbini döve döve tanıklık ettiği Filistin gerçeğinden süzdüğü şiirlerle bir kimlik yaratan ve bir ülkenin kaderi için yas tutan şair" olarak nitelediği Derviş'in vefatından sonra kısa bir veda yazısı kaleme alır (haksoz.haber.net, 19.08.2008). Yazıda şairin duruşunu ve mücadelesini selâmlarken, alıntılanmayı hak eden şu parlak ifadeler yer verir:

"Şiirini var eden çocukluğun, sürgünün ve her şeye rağmen vazgeçilme-

yen toprağın kederini hayattayken bu kadar iyi taşımış bir şairin ölümü de ülkesi için bir işaret olmalı. Yakın tanıyan biri Derviş'in Ramallah'taki evini anlatmıştı. İşgal altındaki Ramallah'ta bir evi olduğunu, Amman'daki evinden Ramallah'ta rahat ettiğini, inatla orada yaşamak, kalmak istediğini. Hakikat böyle bir şey işte... Filistin'in ünlü şairi olarak size kapılarını açabilecek onca ülke onca şehir varken, siz Ramallah'ın acılarını seçersiniz. (...) Mahmud Derviş bunu seçtiği için büyük bir şairdi. Çünkü şiir yalan kaldırmaz. Çünkü şiir cam gibi temiz bir kalp ister. Filistin büyük acıların, sonsuz yasların ülkesiyse, o toprakların yıldızı olan şairden o büyük acıda yanmak beklenir."

Batı'nın edebiyat birikimini özümseyip ondan Filistin davası için faydalanan ve asla Batı'cı olmayan Derviş'in şiiri ve hayatı üzerine notlar sunduğumuz yazının sonunda F. Fanon'un Batı'nın (Avrupa'nın) ahlâkî olarak ne durumda olduğuna ve artık insanî bir normu temsil edemeyeceğine dair tespitine yer verelim:

"İnsanlıktan söz etmeyi sürdürerek, bulduğu her yerde, kendi sokaklarının her bir köşesinde, dünyanın bütün köşe başlarında insanları katleden bu Avrupa'yı bırakalım. (...) [Avrupa] her hareketi, mekânın ve düşüncenin sınırlarını parçaladı. Bütün alçakgönüllülük ve tevazu duygusunu reddetti; fakat aynı zamanda her türlü ihtimam ve şefkat duygusuna da karşı çıktı." (Alıntılan E. Said, *Freud ve Avrupalı Olmayan* içinde, Çev. E. Mutlu, Aram Yay. İstanbul: 2004: 31)

Filistin Direniş Edebiyatında Şiirin Rolü

Arap kültür ve medeniyetinin kendinden sonraki kuşaklara aktarılmasında, sesini duyurmasında şiirin önemli bir rolü vardır. Osmanlı Dönemi Türk Edebiyatına da kaynaklık eden Arap şiiri, zamanla Batı'nın dünyaya egemen olan serbest şiir tekniğinden etkilenmiş ve başta Filistin olmak üzere Orta Doğu'da yaşanan kıyımları, acıları dünyaya duyurmada bir yol olarak tercih edilmeye başlanmıştır. Böylece sesin ve ritmin ön planda olduğu aruz vezniyle yazılan klasik şiirin yerini, anlamın ön plana çıkarıldığı serbest şiir almıştır.

Abbasiler döneminde başlayan şiirde yenileşme hareketleri, II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar klasik şiirin özünden ayırlamamıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonraysa şairler sadece zarif ve güzel sözle yetinmeyerek şehirlerinde yaşanan kıyımları şiddet, kuvvet, direniş gibi kavramlar etrafında sembol ve imgelere daha çok yer vererek biçim ve içeriğin değiştiği bir şiir anlayışıyla anlatmışlardır.¹

Arap şiirinin biçim ve içerik olarak değişmesine öncülük eden en önemli eser T.S Eliot'un "Çorak Ülke" adlı şiiridir. Arap şair ve eleştirmen Cebra İbrahim Cebra'nın yorumuna göre, Filistin'de yaşanan kıyım ve bu kıyım

sonucunda Filistin halkının düştüğü durum ile "Çorak Ülke"de yer alan imâların birbiriyle örtüşmesi Arap şairleri etkilemiştir.² Zamanla şiirlerinde mitolojiye de yer vererek Arap şairler, yeniden doğuş temini şiirlerinde işlemişlerdir. En çok kullandıkları temalar arasında da Filistin trajedisi, vatan özlemi, ölüm, özgürlük ve kadın vardır. Özellikle (kendilerini Temmuzî şairler olarak adlandıran) imge ve sembolleri ustalıkla kullanan bir grup Arap şair, İsrail'e kinini açıkça dile getirmeden, öfkesini yüksek sesle haykırmadan, olanı olduğu gibi aktararak, çeşitli imge ve sembollerle Filistin'i konu edinmiştir. Bu şairler arasında dili ve imgeyi ustaca kullanışı açısından ön plana çıkan isim Cebra İbrahim Cebra'dır. Zafer Ceylan'a göre, Arap ulusunun yaşadığı kültürel krizle birebir ilintili olan Filistin meselesi, Cebra'nın şiirlerinde belirleyici bir konudur. Neredeyse tüm şiirlerinde Filistin'e ilişkin unsurlar bulunur. Ancak Cebra, Filistin'le ilgili duygularını şiirlerinde haykırarak ifade etmez; aksine, sanatçı kişiliği onu, bunları gizlice söylemeye, ima etmeye sevk eder. Amacı, yaratıcılığı ve samimiyeti hissettirecek bir sembol arayıp bulmaktır. Dizelerinde açıkça ifade etmese de onun neredeyse tüm şiirle-

1 F. Betül Üyümez, "Modern Arap Şiirinde Temmuz Akımı ve Cebra İbrahim Cebra'nın Şiirinde Temmuz Miti", *Şarkiyat Mecmuası*, 11 (2007):98.

2 Üyümez, "Modern Arap Şiirinde Temmuz Akımı ve Cebra İbrahim Cebra'nın Şiirinde Temmuz Miti", 101.

rinde Filistin'in ya da Arap ümmetinin içinde bulunduğu sorunların derin ve acı bir yansımasını görmek mümkündür. Cebrâ, şiirleri üzerinden siyasi bir yorum yapmaya kalkmadan sadece çekilen acıları okuyucunun gözleri önüne sermeyi tercih eder.³ Bunu yaparken de telmih sanatından yararlanır.

Cebrâ'nın Türkçeye "Aşk Krallığında Güneşin İstırabı", "Gözlerinin Türküsü", "Onu Düşündükçe", "Bir Aşk Dizini", "Kıbya Köyü" adıyla çevrilen şiirleri Filistin için yazdığı şiirlerine örnektir. Bu şiirlerin kimisinde Filistin'in adını açıkça zikretmese de çeşitli sembol ve telmihlerle bu şiirlerin Filistin için kaleme alındığını okura sezdirir. Mesela "Bir Aşk Dizini" şiiri, zahirde bir kadına duyulan aşkın anlatımı gibi görünse de derinde Filistin topraklarına duyulan özlem saklıdır. Şairin "*Allah'ın yarattıkları arasında en güzeliniz*" ifadesi, Filistin topraklarının kutsallığına yapılan bir vurgudur.⁴ Dünyanın yedi kıtadan oluştuğu düşünüldüğündeyse şiirde her bir kıtanın bir kadınla sembolleştirildiği söylenebilir. Bu yedi kıtanın en kıymetlisi, en güzeli, şairin gönül verdiği, uğruna pek çok şeyi yapmayı göze aldığı, diğer altı kıtadan daha üstün olan kıtadır ve bu kıta, içerisinde kutsal toprakları, Müslümanların ilk kıblesini barındıran Filistin dolayısıyla bu denli kıymetlidir.

Ey altı kıtanın kadınları,
Bakın! İşte kraliçeniz,
Allah'ın yarattıkları arasında en güzeliniz
Onu seçtim-
Seçtim en muhteşeminizi-
Olsun diye ibadetimin ve deliliğimin yeri,
Ve en güzelinizdeki kıskançlığın çekiciliği.
Bir tek onun için dans edip şarkı söylerim,
Bir tek onun için akıllılık edip saçmalarım
Ve yükseltirim sesimi yüzüyle bu dünyanın.

"Kıbya Köyü"⁵ şiirindeyse Cebra, tarihî bir kıyımı konu edinir. İsrail ordusu Ekim 1953'te Filistin'deki Kıbya Köyü'ne bomba ve silahlarla saldırıda bulunmuş, çoğu çocuk ve kadınlardan oluşan sivil halkı öldürmüştür. Köyün içme suyu deposunu da berhava ederek bugün Gazze'de yaptığı gibi geride kalanların da temiz içme suyuna erişimini engellemiştir.⁶ Cebra, Filistin temalı diğer şiirlerinde olduğu gibi bu şiirinde de öfkesini arka planda tutarak, bu güçlü ve haklı öfkeyi yalnızca şiirin başında yer verdiği "*Dikenli teller ile örülmüş Filistin'deki sırtlan sürüsünün vahşi hatırasına*" ithafına gizleyerek şiirinde estetik bir dille kıyım ânını ve sonrasını anlatmıştır. Belki de onun şiirini bu denli etkili kılan ve okura o anların gerçek bir resmini çizen onun bu şairane üslubudur.

3 Zafer Ceylan, "*Temmuzî Şiir Hareketi*", (Doktora Tezi, Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017), 154-155.

4 Ceylan, "*Temmuzî Şiir Hareketi*", 161.

5 Şiirin aslı ve çevirisi için bkz: Ceylan, "*Temmuzî Şiir Hareketi*", 158-160.

6 "Filistin'de Unutulmuş Zulümler! Yahudilerin 1948, 1953 ve 1956 Katliamı", Baran Dergisi, erişim 19 Ağustos, 2025, <https://www.barandergisi.net/filistinde-unutulmus-zulumler-yahudilerin-1948-1953-ve-1956-katliami>

Kurşunlar
gecenin mehtabında
yollar, tepeler boyunca
Kurşunlar
titriyor duvarların üstünde
çalıyor kapıları, pencereleri
bağırsakları ve kalpleri söküyor
Kurşunlar
kandan reyhanlar serpiyor odalara
yapıştırıyor duvarlara kanlı süslemeler
Kurşunlar
ve dinamit
atıyorlar bedenleri sırtlanlara.
Bizim ektiğimiz buğday, biz biçelim diye değil
bizim suladığımız salkımlar, biz içelim diye değil
gecemiz beyhude, yıkanmış portakal kokusu ile.
Kızıl toprakta akıyor kanımız
ve kayaların üstünde,
arayın karınca sürülerinin altında ellerimizden arta kalanları.
Kapatın kapıları
sıkılaştırın pencereleri
def edin ayı
yasaklayın geceyi
Ne var ki kapılar ahşap,
pencereler caydırmak için yapılmış değil
havayı ve ayı
dinamiti
ve sırtlanların dişlerini.
Kalp demirleşmiş artık
ne var ki kurşunlar için, dinamit ve dişler için
ahşaptan daha zayıf.
Fatma'nın bir kolu Hasan'ın yanında
Kana bulanmış Hasan
bir şey kalmamış babasından geriye
bez parçası bir elbiseden başka,
arayın parçalarını kayaların altında

getirin kolu bedenle bir araya.
 Bizim ektiğimiz buğday, biz biçelim diye değil
 bizim suladığımız salkımlar, biz içelim diye değil
 gecemiz beyhude, yıkanmış portakal kokusu ile.
 Kızıl toprakta akıyor kanımız
 ve kayaların üstünde,
 arayın karınca sürülerinin altında ellerimizden arta kalanları.
 Kurşunlar
 dövüyor taşları
 bir de dinamit
 arasında zeytinliklerimizin ve asma çubuklarının
 yırtınıp parçalanıyor gece.

Kıbya Köyü katliamından üç yıl sonra 1956'da ve yine Ekim ayında İsrail tarafından bir başka katliam daha gerçekleştirilir. Filistin'in Küfr Köyü'nde akşam vakti tarlalarından dönen 51 Filistinli, İsrail ordusu tarafından katledilir. Çağdaş Arap şiirinin önde gelen isimlerinden biri olan Mahmud Derviş, "Mezardan Çağrı", "Bedava Ölüm" başlıklı şiirlerinde bu katliamı konu edinir. "Mezardan Çağrı" şiirine

"*Küfr Kasım kemikliğinin anısına*" itha-fıyla başlar ve şiiri baştan sona etkileyici imge ve sanatlarla işler. Yaşayan, katliamdan geriye kalan herkese bir çağrıda bulunur şiirin ilk bölümünde. İkinci bölümdeyse çağrıda bulunduklarına isteklerini anlatır. Unutulsun istemez yaşanılan zulüm, bir sonraki çağa aktarılınsın ve hazırlanılsın kavgaya. Bu şiirde Derviş'in şairliğinin direnişçi kimliği ön plandadır.

1

Varır ölümüm sekiz yıl öncesine.
 Babamla yaşımız bir.
 Eyy sağ kalanlar,
 bu çağrı sizedir.
 Uzun yaşamak isteyen kim varsa,
 torağın üstünde yaşamak isteyen,
 toprağın altında değil,
 bu çağrı onadır.
 Bu çağrı herkese.
 Bekleyene bu çağrı,

toprakta buğdaylar olsun diye bekleyene,
ekmek pişirmek için, ekmek yemek için
hamur kabarsın diye evlerde
ekin ekene bu çağrı, ekin biçene.
Uyumayın, diyoruz,
toprağın üstünde yaşamak isterseniz eğer,
toprağın altında değil,
dört açın gözünüzü, diyoruz,
güneş burda kurtlarla, balçıkla sıvalı.
Ölümün yaşı kadar yaşımız bizim.
Varır ölümüm sekiz yıl öncesine.
Babamla yaşımız bir.

2

Diyoruz ki size:
Ne su olsun mezarlarımız üstünde,
ne çiçek.
Burda bir tek canlı yok,
Burda bir tek.
Kurt ve engerek tohumları var yalnız.
Diyoruz ki size:
Yas rubaları istemez.
Zaten burda hiçbir renk yok,
burda,
mezarda,
karadan başka.
Diyoruz ki size:
Acıklı şarkılar istemez,
sonu gelmez şarkılar,
burda uykudayız hepimiz,
uyanılmaz uykuda.
Bir daha oraya dönmek yok.
Diyoruz ki size:

Bundan böyle şarkıları
 söyleyin kalan topraklar için.
 Başkaldırın, diyoruz, başkaldırın,
 öğretin karanlık tarihimizi,
 öğretin çocuklarımıza,
 yapışıp kalsın diye kanımız
 bir felâket arması gibi
 katillerin bayrağında.
 İsteriz güçsüzleri
 koruyasınız güllelerden,
 enezleri koruyasınız,
 yara almasın hiçbir canlı
 ve geleceğin çocukları.
 Akar oluk oluk cinayetin kanı,
 tıkayın onu.
 Dört açın gözünüzü.
 Tetikte olun.

Hazırlanın kavgaya.

2024'ün Ekim ayında şairin çağrısı yankı bulmuş, Hamas'ın silahlı kolu İzzet el-Kassam Tugayları önderliğinde İsrail'e karşı "Aksa Tufanı" adı verilen bir operasyon düzenlenmiştir. İsrail'in bu operasyona zalimce verdiği karşılık iki yıldır devam etmektedir. İsrail, Gazze'de ciddi bir soykırım başlatmış, dışarıdan gelen yardımları dahi engelleyerek Gazze halkını sadece bomba ve kimyasal silahlarla değil, açlıkla da sınıyarak ölüme terk etmiştir. Bugünün Mahmud Dervişleri elbette bu soykırımın şiirini de yaza-

cak, kalemle direnişin bir başka örneklerini dünya edebiyatına sunacaktır.

Şiirlerinde söz sanatlarına ve imgelere sıklıkla yer veren Derviş, "Bedava Ölüm"⁷ şiirinin ilk dizelerinde teşbih sanatıyla birlikte güçlü imgeler kullanır. Şiirin ikinci bendindeyse "Cain artık benim kardeşim değil" diyerek Habil ile Kabil kıssasına telmihte bulunur. Kabil, Tevrat'ın Türkçe tercümesinde "Kain"⁸ olarak anılırken İngilizce kaynaklarda Habil ile Kabil'den "Cain ve Abel" şeklinde bahsedilir.

7 *Filistin Şiiri Antolojisi*, s.46.

8 Ömer Faruk Harman, "Hâbil ile Kâbil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 14 (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 376.

Vücudumdan sonbahar geçiyordu
bir portakal cenazesi gibi,
parçalanmış bir bakır ay gibi,
uçan taşlar gibi,
uçan kumlar gibi.
Ve insanların yürekleri üstüne,
ve benim inleyen yüreğimin üstüne
çocuklar düşüyordu
yağmur gibi.
Korkunç baskılar yaralar açıyordu gözlerimde,
söylenemez, anlatılamaz baskılar.
Ve ta oralarda, parçalanmış kollar bana
dökülen kanların arasından sesleniyordular:
Gel!.. Gel!.. Gel!..

Ey Küfr Kasım,
Cain artık benim kardeşim değil,
Kaldır boynunu
kana bulanmış güneşe dek,
ölülerini gömmе,
bırak, ışık direkleri gibi meydanda dursunlar,
bırak, benim dökülmüş kanım,
zalimleri bir bir damgalayan ışıklı ilânlar gibi
parlasın akşamları.
Rüzgârın bağrında
Yemyeşil dağlar gibi.

.....

Kan ve acı emzirenler sevin sinler! Köyleri basanlar yaşasın!
Yaşasın çocuk katilleri!
Ey Küfr Kasım,
mezar taşları, güçlü eller sanki,
köklerimi aşağılara doğru çeker,
derinlere doğru,

yetimlerin yetişeduran köklerini.
 Ellerin yakut, kolların yakut.
 Soylu türkülerini düşündürsün bize,
 acılara, zincirlere boyun eğmeyen
 ışık gibi,
 sözcük gibi.

Bir yumruktur
 Küfr Kasım'ın mezar taşları,
 yürekler dağılayan
 Sıkılmış bir yumruk.

Modern Filistin Edebiyatında “Direniş Edebiyatı” kavramı ilk kez Gassan Kenefânî tarafından kullanılmıştır⁹. Kenefânî 35 yıllık kısa ömründe çeşitli mecralarda direniş şiirleri, yazıları yazmış, bu faaliyetleri sebebiyle 35 yaşındayken MOSSAD tarafından suikasta uğrayarak vefat etmiştir.¹⁰ Filistin direniş edebiyatı, Mahmud Derviş, İbrahim Tukan, Fatvâ Tukan, Semih el- Kasim, Nizar Kabbani, İbrahim Nasrallâh gibi şairlerin şiirleriyle güçlenerek halkları Filistin direnişine karşı bilinçlendirmiş, motive etmiştir.

Direniş şiirleriyle ön plana çıkan Semih el- Kasim'in şiir serüveni üç temel safhada ele alınabilir. İlki işgalci güçlerin 1948 yılında “Nakba” ile Filistin'i fiili olarak işgal etmesiyle başlar ve 1967 yılına kadar sürer. Onun şiirinin birinci evresinde Arap milliyetçiliği etkilidir. İkinci evresinde Arap birliğine inancı

tamdır. Bununla birlikte Batılı fikirlerin tesirinde kalır ve ülkesinin içinde bulunduğu durumdan Batılıların fikirlerinin tatbik edilmesiyle kurtulacağını savunur. İkinci dönem şiirleri de 1967'de Arap Devletleriyle-İsrail arasında gerçekleşen Altı Gün Savaşları sonrasında yaşanan ve toprak kaybetme günü adıyla anılan “Nekse” dönemini kapsar. Üçüncü evresi Amerika'nın öncülüğünde 1993 yılında Filistin ile İsrail arasında imzalanan Oslo Antlaşması gereği kalemlerin barışı yazmaya zorlandığı dönemdir. Son evrede yapılan antlaşmalar gereği kalemler artık barışı yazmak zorunda kalmıştır.¹¹ İsrail'in Filistin direniş edebiyatına uyguladığı bu sansür gösterir ki, şairlerin kalemleri, elleri son model silah ve bombalarla dolu İsrail askerlerini rahatsız etmeye yetmiştir. Katliamla susturamadıkları sesleri, kültürel ambargoyla susturmayı denemişlerdir.

9 Hüdanur Yıldırım, “Semih el- Kasim ve Filistin Direniş Edebiyatındaki Yeri”, *Dijital Hafıza Filistin*, erişim 25 Ağustos 2025, <https://dijitalhafiza.com/kose-yazilari/semih-el-kasim-ve-filistin-direnis-edebiyatindaki-yeri>.

10 Yıldırım, “Semih el- Kasim ve Filistin Direniş Edebiyatındaki Yeri”.

11 Muhammet Berat Can, “Semih El-Kâsim'in “Kudsü'l-Ard” İsimli Şiirinin Tahlili”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12/24 (2023):624.

Türkçesi “İşsizlik Pazarında Söylev”¹² olan şiirinde Semih el-Kasim; İsrail, Filistin topraklarını ele geçirmek için ne yaparsa yapsın davasından vazgeçmeyeceğini, toprakları üzerinden pa-

zarlık yapmayacağını haykırır. Direniş şiirleri içinde öne çıkan bu şiir, Filistinlilerin topraklarını koruma ve vatanlarına sahip çıkma konusunda ne denli kararlı ve cesur olduklarını vurgular.

Yitireceğim belki de her şeyimi,
satacağım giysilerimi belki de,
senin paşa gönlün dilerse,
satacağım yatağımı yorganımı.
Taş ocaklarında çalışacağım belki de,
hamallık edeceğim belki de, lağımcılık, çöpçülük.
Arpa tanesi arayacağım belki de pisliklerin içinde.
Belki de çıplak kalacağım, aç kalacağım.
Ama hiçbir zaman oturmayacağım pazarlığa seninle,
ey güneşin düşmanı
sıkacağım dişimi dayanacağım,
son damlasına dek kanımın.

Belki sen, şu bir karış toprağımı da alacaksın bir gün,
atacaksın belki de gençliğimi zındana,
neyim var, neyim yoksa atalarımın kalma,
yağma edeceksin belki de hepsini,
kabımı kacağımı, küplerimi, hasırımı, kilimimi, sedirimi.
Yakacaksın belki de kitaplarımı, şiirlerimi.
Yem edeceksin belki de vücudumu kurda kuşa.
Belki de ölüm saçan korkuluğu dikeceksin köyümüze,
Ama hiçbir zaman oturmayacağım pazarlığa seninle,
ey güneşin düşmanı,
sıkacağım dişimi, dayanacağım,
son damlasına dek kanımın

12 *Filistin Şiirleri Antolojisi*, haz. Nurettin Durman (İstanbul: Anka Yayınları, 2001), 83-84.

Belki de söndürecek sin bütün ışıklarını gecemin,
 koparacaksın anamın sıcak koynundan belki de beni.
 Bozacaksın tarihimi belki de, edeceksin allak bullak.
 Maskeler takacaksın belki de aldatmak için dostlarımı.
 Dört yanıma duvarlar öreceksin belki de, kalın, yüksek.
 Belki de çarmıha gereceksin beni bir gün
 karşısında bir sürü her gelenin.
 Ama hiçbir zaman oturmayaçağım pazarlığa seninle,
 ey güneşin düşmanı,
 sıkacağım dişimi, dayanacağım,
 son damlasına dek kanımın.

Ey güneşin düşmanı,
 limana bak, limana!
 Sandallara, çiçeklere, bayraklara,
 gırtlakları paralayan sevinçlere,
 uğultulara, şarkılara,
 kasırgaya meydan okuyan yelkenlere!
 Odiseus'tur bu gelen
 yoksunluklar denizinden,
 benim sürgün halkımın
 güneşidir bu gelen.
 Halkımın gözleri kör olsun ki,
 ey güneşin düşmanı,
 hiçbir zaman oturmayaçağım pazarlığa seninle,
 sıkacağım dişimi, dayanacağım,
 son damlasına dek kanımın,
 son damlasına dek,
 son damlasına!

Mahmud Derviş'in, "büyük kız kardeşim", "ablam" dediği¹³, aynı zamanda şair İbrahim Tukan'ın kız kardeşi olan

Filistinli Fatvâ Tukan da Filistin direniş edebiyatının önde gelen isimlerinden dir. Fatvâ Tukan, Filistin direniş edebi-

¹³ Abdullah Kızılcık, "Çağdaş Arap Şiirinin Öncülerinden Fadvâ Tukan ve Şiirlerinde Yalnızlık ve Hüzün *Teması*", *Şarkiyat Mecmuası*, 14 (2011):63.

yatının öncü kadınlarından biri olması hasebiyle de Arap şiiri için önemlidir. Hüzünlü bir şair olarak anılan ve 1948'de İsrail devletinin resmen tanınmasına tanıklık eden Fatvâ Tukan, İsrail'in kazandığı 5-10 Haziran 1967 Altı Gün Savaşları'ndan sonra şiirinin yönünü Filistin'e daha çok çevirmiş ve vatan hasretiyle yüklü direniş şiirleri kaleme almıştır. Toprağında ölmek isteğini dile getirdiği şiirindeki gibi 2003'te 86 yaşında vatanında vefat etmiştir.¹⁴

Toprağında öleyim yeter bana,
Orada gömüleyim,
Altında eriyip yok olayım.
Dirileyim bir ot olarak,
Bir çiçek olarak,
Ülkemin yetiştirdiği bir çocuğun
avucu değsin ona,
Yeter ki ülkemin kucağında olayım.
Bir toprak
Bir ot,
Bir çiçek olarak.¹⁵

1967'deki Altı Gün Savaşları'ndan sonra Eylül 1967'de Tubas tepelerindeki bir çarpışmada vefat eden Fedai Mazin Abu-Gazzala'nın cebinden çıkan 15 Haziran 1967 tarihli bir günlük Fatvâ Tukan'ın "Fedai ve Toprak" şiirine konu olur. Filistinli anne ve oğullarının birbirine vatan sevgisiyle nasıl bağlı oldukla-

rını göstermesi açısından bu şiir önemlidir. Filistinli anneler, çocuklarını vatanı savunmaya kendi elleriyle gönderirler, dönmeyeceklerini bilseler bile.

Fatvâ Tukan'ın şiirinin birinci bölümünde yer verdiği Mazin'in günlüğünde şu cümleler yazmaktadır.

1

Oturdum işte, yazacağım. Ama ne?
Neye yarar yazmak,
"yurdum benim..." demek,
"soydaşlarım benim..." demek neye yarar,
"halkım benim..." demek neye?
Sözcüklerle mi koruyacağım soydaşlarımı?
Sözcüklerle mi kurtaracağım halkımı ben?
Şu anda masanın başına geçip yazı yazmak
öyle utanç verici, öyle aşağılık bir iş
geliyor ki bana.
Şu anda bütün sözcükler tuz,
şu anda bütün sözcükler sirke,
bu gece hiçbir sözcük yeşermez,
Hiçbir sözcük çiçek açmaz bu gece.

Fatvâ Tukan şiirinde yer vermez ama Mazin'in yazısının son satırında büyük harflerle "Sussun kalem, bağırсын kurşun!" yazmaktadır. Çünkü Mazin, yukarıdaki satırlardan da anlaşılacağı

14 Abdullah Kızılcık, "Çağdaş Arap Şiirinin Öncülerinden Fadvâ Tukan ve Şiirlerinde Yalnızlık ve Hüzün Teması", 64.

15 Şiir, "Çağdaş Arap Şiirinin Öncülerinden Fadvâ Tukan ve Şiirlerinde Yalnızlık ve Hüzün Teması" başlıklı makaleden alınmıştır.

üzere davası uğruna sadece kalemle değil, düşmanla karşı karşıya mertçe savaşmayı dilemektedir. Öyle de olmuştur. Ancak sandığı üzere kalem susmamış, şairlerin elinde yüksek sesle düşmanı rahatsız ede ede konuşmaya devam etmiştir, etmektedir. Şiirin ikinci bölümüne Fatvâ Tukan, Mazin'in yazdığı ve defteri kapattığı ânu betimleyerek başlamış, Filistinli Mazin'le annesi arasında geçen konuşmayı aktarmıştır. Tukan, Mazin özelinde aslında bütün Filistinli genç yiğitleri yazmıştır.

2

Uyuşukluğun ve gidenlerin arasında bir
kutsal kandil

Yaktı gözlerinde iki ateş parçası
Ve en derin köşelerini canının boğdu
aydınlığa.

Defterini kapattı.

Mazin, yiğit delikanlı,
Hazırlandı taşımaya sevgisinin yükünü,
Havalara serpilmiş artıklarını isteklerinin
İstedi kurtarmak.

*

- Giderim, anacığım, giderim,
Gitmem gereken yere
arkadaşlarımla omuz omuza.
kabullenmişim bu kavgayı bir kere.
Boynumda asılı bir taş gibi
taşırım onu.
Giderim buradan

ve bağışlarım nem varsa,
damarlarımın atışını
ve bileğimin gücünü
ve aşkımlı,
nem varsa bağışlarım
toprağıma
çeyiz gibi.
Toprak bir yana,
yok senden çok sevdiğim
ana!

...

_ Yavrum benim,
ciğerparem!
Bir bugün için doğurdum seni,
bir bugün için,
emzirdim seni bir bugün için,
verdim kanımı sana bir bugün için,
soluğumu verdim sana bir bugün için,
her şeyi verdim sana, her şeyi,
anaların verebileceği,
Bir bugün için.
Yavrum benim!
Toprağından sökülüp koparılmış
soylu çiçeğim!
Git!
Toprak bir yana,
yok senden çok sevdiğim!
...

Yaşayan şairlerden Filistinli İbrahim Nasrallâh, hem şiirleriyle hem de romanlarıyla Filistin direnişine destek olan Arap edebiyatının tüm dünyaca tanınan sanatçısıdır. Mülteci kampında dünyaya gelen ve okumayı çok seven Nasrallâh, 2006 yılından sonra kendini yazmaya adanmıştır. Onu diğer yazar ve şairlerden ayıran yönü, bir eseri tamamlamak için en az beş yıl ön hazırlık yapmasıdır.¹⁶ Ayrıca eserlerinde kullandığı kendine has kelimelerle Nasrallâh, Filistin direniş edebiyatında, kendi seçtiği kavramları kullanmasıyla da özgün ve farklı bir yazar olarak dikkat çekmektedir.¹⁷

İbrahim Nasrallâh, kaleme aldığı bütün eserlerinde direniş edebiyatının bir temsilini ortaya koyar. Kahramanları aracılığıyla direniş edebiyatının niçin önemli olduğunu insanlara anlatır. Bir röportajında Türkçeye “*Gazze Düşünleri*” olarak çevrilen romanında küçük bir kız çocuğunun Arap edebiyatının önde gelen isimlerinden Gassan Kenefânî’ye söylediği şu cümleleri zikreder: “*Biliyor musun Gassan, yazmadığımız*

hikâyelerin akıbeti ne olur? Düşmanımıza ait olurlar.” Ve cümlelerine şu şekilde devam eder Nasrallâh: “Ve biz bu düşmana sadece toprağımızı ya da özgürlüğümüzü değil, hikâyemizi de teslim etmek istemiyoruz.”¹⁸ Karakterini Gassan Kenefânî ile konuşturması tesadüf değildir. Zira, yazımızın başında da zikrettiğimiz üzere Kenefânî, “Filistin direniş edebiyatı” kavramını ilk kullanan ve kalemıyla cenk etmesi sonrasında şehit olan kişidir. Nasrallâh röportajının devamında bugün Gazze’de yaşanan soykırımın en etkili ve gerçek şiirini Gazzeli çocukların, genç şairlerin ileride yazacağını söyler. Günümüzde yaşananların unutulmaması için, Filistin’in, Gazze davasının devam ettirilebilmesi için yazarlar, şairler yazmaya mecburdur. Memleketi Filistin için yazdığı ve röportajın sonunda bir kısmını okuduğu “Filistin’im” şiiri, verdiği mesaj ve hissettirdikleri dolayısıyla oldukça önemlidir. Ayrıca bu şiir, Tunuslu sanatçı Ghalia Ben Ali tarafından beselenmiştir.

...

¹⁶ Zehra Gülay Şahan, “Modern Ediplerden İbrahim Nasrallâh ve Ürdün Edebiyatındaki Yeri”, *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5/1 (2021), 88.

¹⁷ Zehra Gülay Şahan, “Modern Ediplerden İbrahim Nasrallâh ve Ürdün Edebiyatındaki Yeri”, 89.

¹⁸ “Filistin Edebiyatının Yaşayan En Büyük Temsilcisi (Özel Röportaj)”, Yeni Şafak, erişim 20 Eylül, 2025, <https://www.youtube.com/watch?v=gCLwegoWZel>

Sustum, olmadı hiçbir şey
 Konuştum, olmadı hiçbir şey
 Küfrettim ve özür diledim, olmadı hiçbir şey
 Meşguldüm, göründüm meşgul gibi, olmadı hiçbir şey
 Oturdum, yürüdüm, koştum
 Titredim, ısındım, olmadı hiçbir şey
 Susadım çatlayıncaya, içtim boğuluncaya dek
 Kıvrıldım bir cenin gibi, babası, kardeşleri ve annesi gibi
 Toplandım bir kefende eski perdelerden yapılmış
 Olmadı hiçbir şey

Sonuç olarak, Çağdaş Filistin Edebiyatı içinde direniş şiirlerinin yeri oldukça önemlidir. Şairlerin kaleme aldığı şiirler hem kendi tarihlerine, hikâyelerine sahip çıkmaları, tarihe ve kültürel hafızaya şiirle not düşmeleri açısından önemlidir; hem de İsrail'i Filistin davasının hiçbir mecrada asla terk edilmeyeceği konusunda korkutması ve ikna etmesi açısından önemlidir. Filistin direniş edebiyatının önde gelen isimlerinden Mahmud Derviş, Filistin'in ve dünyanın hafızasından İsrail tarafından silinmek istenen tarihi canlı tutmak için yazımızda da adlarını ve şiirlerini andığımız Filistinli şairler gibi her fırsatta yazmıştır. Lübnan'da sığınmacı olduğu 1982 yılında Lübnan saldırısında bile yazmaktan vazgeçmemiştir. “Unutkanlık İçin Bir Bellek” başlıklı mensur şiirinde “*Siz bana bombalar verdiniz, ben size bir metin.*”; “*Siz bana unutuşu verdiniz, ben*

size hafızayı”⁹ diyerek gerçek tarihi, kelimeleri arasına sararak bugüne değin aktarmıştır. Aynı metinde kurduğu şu cümleler, bugünden bakıldığında amacını gerçekleştirdiğini ve kendinden sonra gelecek nesle ışık tuttuğunu gösterir: “*Ruh için kalkan olacak bir dil bulmak istiyorum; şu parıl parıl parlayan gümüş rengi böceklerle karşı, şu jetlere karşı kullanılacak bir dil*”. Mahmud Derviş ve diğer Filistinli direniş edebiyatı şairleri yeni bir dil bulmuş ve o dili geleceğin şairlerine emanet etmişlerdir.

İnanıyoruz ki, İsrail'in iki yıldır gerçekleştirdiği Gazze soykırımı bir gün bitecek ve Filistin, olması gerektiği gibi Filistinlilerin özgür ve mutlu vatanı olacaktır. Ve biz o zaman bugünün Gazzeli çocuklarının, gençlerinin kalemlerinden Filistin'in gerçek hikâyesini okuyacağız.

19 Pablo Garcia, *Poetik Bir Çocukluk*, “Sabah Ülkesi”, 60 (Temmuz 2019), <https://www.sabahulkesi.com/2019/08/25/mahmud-dervisin-unutusun-hafizasi-uezerine/>

| SEMA NOYAN

7 Ekim 2023 Sonrası Edebiyat Dergilerinde Yayımlanan Filistin Şiirlerinin Değerlendirilmesi

1917’de Birinci Dünya Savaşı sırasında Filistin’in İngiltere tarafından işgali ile Siyonist Yahudilerin Filistin topraklarını kendilerine yurt edinme amaçlarının önü açılmış olur. 1948’de İsrail Devleti’nin kuruluşu ile birlikte, Filistin topraklarının işgali ve Filistin halkının yerinden edilme süreci hızlanır. İsrail ile Araplar arasında gerçekleşen savaşlar sonucu 1967’de İsrail, Filistin topraklarının büyük çoğunluğunu ele geçirerek, Filistin halkını göçe zorlar. Göçü kabul etmeyenleri Batı Şeria ve Gazze şehirleri gibi açık hava hapishanesinde yaşamaya mecbur bırakan İsrail, her türlü işgal ve şiddete karşı çıkanları ise ağır işkencelerin uygulandığı hapishanelere gönderir. Bu iki hapishanede de insanlık ve vatandaşlık haklarından mahrum bırakılan halk, suçsuz oldukları hâlde ağır cezalara çarptırılır, mülkleri ve aileleri ellerinden alınır, kısacası her türlü mahrumiyet ve insanlık dışı muamele ile karşı karşıya bırakılırlar. Yaklaşık bir asır devam eden işgal ve soykırım, 7 Ekim 2023’te başlayan Aksa Tufanı sonrası günümüze kadar çok daha şiddetli bir katliama dönüşür. Tüm dünyanın gözleri önünde Gazze halkı aralıksız ve sistematik bir şekilde ağır bombalamalarla, hapis, açlık ve susuzlukla katledilir. Özellikle son iki yıldır devam eden soykırım ve

Gazze’nin ağır bombalarla enkaz yığına dönüşmesi tüm dünyada Yahudi karşıtı söylemlerin ve protesto gösterilerinin artmasına sebep olur. Yahudilerin İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanlar tarafından maruz bırakıldıkları soykırım ve Holokost’un uyandırdığı vicdan azabı yerini, İsrail’in Filistin, İran, Suriye, Lübnan gibi Orta Doğu ülkelerine yönelik saldırılarının yol açtığı öfke ve nefrete bırakır. Siyonist Yahudiler ve İsrail, arz-ı mev’ud hedefine odaklanarak arkasına aldığı ABD ve Avrupa silah gücü ile fiili işgal ve etnik temizliğe devam ederken sivil Gazze halkı Müslüman kimliği ve elindeki taşıyla direnişini gerçekleştirerek dünyanın dikkatini çeker. Dünyada İslam’a duyulan ilgi giderek artar ve dünyanın her yerinde Filistin direnişine destek gösterileri yaygınlaşır. Bir yanda Filistin’i destekleyen ve soykırıma karşı çıkan başta Türkiye, Malezya, Kanada, İspanya, Avusturalya, Brezilya, İrlanda, Slovenya ve daha birçok ülkenin varlığı söz konusu iken öte yandan İsrail’i destekleyen ya da çeşitli sebeplerle İsrail’in saldırganlığına mesafeli kalmayı tercih eden pasif ve duyarsız yöneticiler protesto gösterilerinin hedefi hâline gelirler. Görüldüğü üzere 21.yüzyılda da Şair Cahit Zarifoğlu’nun sözleriyle “Filistin her mümin

kulun önünde bir sınav kâğıdı” olmaya devam etmektedir. Benzer manzara bir Avrupa ülkesinde yaşansaydı Batılıların söz konusu vahşete seyirci kalmayacağı herkesin bildiği bir hakikattir. Bu ağır hakikatin arka planında özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonrası dünya haritasının ve hâkim güçlerin yeniden şekillenmesine karşın Müslümanların birlik ve kardeşlik bağını koruyamamaları gerçeği de bulunmaktadır. Avrupa ülkelerinden birinde Gazze’nin uğradığı soykırıma benzer bir katliam gerçekleşseydi, tüm Avrupa devletleri birlik hâlinde bu büyük katliamı kınar, uluslararası hukukun tüm imkânlarını kullanır, büyük ihtimalle ortak bir savunma planı için harekete geçerlerdi. Bugün BM’nin Gazze’de açıkça soykırım uygulandığına dair raporları dahi Avrupa ve İslam ülkelerinin çoğu yöneticisini harekete geçirememiştir. Üstelik İsrail’in Gazze’de kasıtlı soykırım gerçekleştirdiği gerçeğini kabul etmek istemeyen çok sayıda Avrupalı devlet yöneticisinin varlığı da bilinmektedir. İlan Pappé’nin ifadeleriyle Batılı siyasiler ve BM yetkilileri, Nazilerin Yahudileri yok ettiği soykırım meselesini unutturmak için Siyonist işgalcilere Filistin’i ele geçirmeleri için izin vermişlerdir.’ Tarih yeniden tekerür ederek göstermektedir ki; işgale ve soykırıma maruz kalanlar Müslümanlar olduğu sürece (Filistin, Bosna Hersek, Suriye, Irak ve Doğu Türkistan gibi) anti-İslam ve oryantalist devletler ve yetkilileri hiçbir inisiyatif almayarak etnik temizlik ve haksız işgallere kayıtsız kalacaklardır. Bugün söz konusu saldırı ve soykırım tehlikelerinden korunmak için

Müslümanların güçlü bir birlik hâlinde kendi medeniyet değerlerine göre yeni bir dünya düzeni oluşturmaları elzemdir.

Dilin en etkili ifade araçları olarak kabul edilen edebiyat eserleri, Filistin’in işgali örneğinde olduğu gibi toplumların önemli dönüm noktalarında; tarihî gerçeklikleri ve insanlığın büyük meselelerini geleceğe taşıyarak insanlığı ve toplumları dönüştürme gücüne sahiptir. Edebiyat sanatçısı, bireysel konulara olduğu kadar toplumsal meselelere de duyarlı olarak hem kendini hem sanatını geliştirebilir, topluma karşı sanatçı sorumluluğunu eserleriyle yerine getirebilir. Bir edebiyat türü olan şiir ise estetik ve edebî niteliğini koruyarak toplumsal meselelerin, çeşitli inanç, düşünce, hayal ve ideallerin en etkili ifade biçimi olarak varlığını ortaya koyabilir.

Edebiyatımızda 1960’lardan sonra yaygınlaşan Filistin konulu şiirlerde başta Sezai Karakoç, Nuri Pakdil, Cahit Zarifoğlu Mehmet Akif İnan, Erdem Beyazıt, Arif Ay, Hüseyin Atlansoy, Nurettin Durman, Cahit Koytak, Hasan Hüseyin, Bülent Ata, Birhan Keskin, Cahit Yeşilyurt gibi şairler, Filistin’in işgal sürecini, Filistin halkının uzun yıllara yayılan acı kayıplarını, yerinden edilmelerini ve direnişlerini güçlü şiirleri aracılığıyla geniş kitlelere duyurmuş, Filistin halkının büyük acılarını paylaşarak Filistin direnişine sanatın gücüyle destek olmuşlardır.

Günümüzde ise Gazze’ye, Kudüs’e, Batı Şeria’ya yönelik saldırıların arttığı dönemlerde edebiyat dergilerinde, şiir antolojilerinde Gazze, Kudüs, Filistin konulu şiirlerin artan varlığını gözlem-

1 İlan Pappé, *Yeryüzünün En Büyük Hapishanesi*, Çev. Tuğçe Ersoy Ceylan, 2. Bs., Küre Yay. İstanbul, 2021, s.40.

lemek mümkündür. Özellikle 7 Ekim 2023'te Hamas'ın İsrail'e karşı başlattığı Aksa Tufanı sonrası Siyonist İsrail'in Gazze ve Filistin halkını yok etmek üzere şiddetini artırdığı tek taraflı büyük saldırı, günümüz şairlerini yeniden harekete geçirmiş, Cahit Koytak, Cevdet Karal, Harun Yakarer, Bestami Yazgan, Said Yavuz, Nurettin Durman, Ahmet Mercan, Mehmet Şamil, Dilara Ayşe Akdeniz, Mehmet Aycı, Eyyüp Akyüz, Nurullah Genç, Eray Sarıçam, Mehmet Teber, Aynur Dilber, Hüseyin Atlansoy, Arif Ay, Hasan Akay, Ali K. Metin, Faysal Soysal, Sümeyra Yaman, Sabri Gürses, Cahid Efgan Akgül gibi çok sayıda şair, kendi düşünce ve sanat anlayışlarına göre şekillenen Filistin / Gazze konulu şiirlerini Sabit Fikir, Muhit, Yedi İklim, Olağan Şiir, Varlık, Lacivert, Bir Nokta, Hece, Hayal Bilgisi, gibi dergilerde, Filistin/Gazze konulu özel sayılarda yayımlamaya devam etmişlerdir.

7 Ekim 2023'ten bugüne kadar süren iki yıllık savaşta BM raporlarına göre İsrail'in katlettiği insan sayısı 700 bindir. Resmî rakamlar ise bu sayının onda birini dile getirerek ölü sayısının 67500 olduğunu ifade etmektedir. Henüz enkaz altından çıkarılamayan binlerce ölü olduğu gerçeği göz önüne alındığında ölü sayısının resmî rakamların çok üstünde olduğunu kabul etmek gerekir. İsrail bu süreçte büyük savaş suçlarını işlemekten çekinmeyerek kampları, hastaneleri, okulları, güvenli ilan edilen alanları ve yaşam kaynaklarını ağır bombalarla yok ederek Filistin halkının yaşam hakkını bilinçli olarak hedef almaktadır. Ne yazık ki bu süreci halkların protesto gösterileri dışında tüm dünya sadece seyretmiştir. Barınma, sağlık, yemek, temizlik gibi temel ihtiyaçlarını karşı-

lamalarına izin verilmeyen Gazze halkı, sürekli göçe zorlanmakta, kadın, çocuk, bebek dâhil masum halkın sığındığı bez çadırlar bombalanmakta, Filistin halkı acımasızca yakılarak katledilmektedir. Özellikle bebek ve çocukların acımasızca öldürülmesi bu savaşın en acı veren yönüdür. Filistinli çocuklar, İsrail ve Batılı dostları için yaşam hakları ellerinden alınan, ötekileştirilen, hatta terörist olarak değerlendirilen çocuklardır. Kendi topraklarından ve dünyadan kovulmak, günümüzde Filistinli çocukların kaderi kabul edilmiş gibidir. Bu sebeple son iki yılın edebiyat dergilerinde yayımlanan Filistin / Gazze konulu şiirlerde özellikle masumların, anne ve çocukların toplu katlinden söz edilmiştir. Bu süreçte Muhit Aylık Edebiyat&Fikir Dergisinin Filistin konusuna büyük bir ilgi gösterdiği ve birçok sayısında Filistin konulu eserlere yer verdiği görülmektedir. Muhit Aylık Edebiyat&Fikir Dergisinin Kasım 2023 sayısında, Said Yavuz, "Kılıcın Kabzası İçin Taslaklar" adlı şiirinin daha ilk dizelerinde kitleler hâlindeki ölümün dehşetinden söz eder. Şiirde Gazze halkının insani haklara aykırı bir şekilde katliamını vurgulamak amacıyla ölüm izleğine yer verilmiştir. Maalesef bu savaş yetişkinler arasında değil, henüz anne karnından itibaren bebekler ve her yaşta çocuklar ile yapılmakta; çocuklar ve sivil halk hastanelerde, mülteci kamplarında, göç yollarında, sığındıkları çadır ve okullarda bombalarla hedef alınmaktadır. Şiirde dehşetengiz katliamların müsebbibi olarak Siyonistlerden söz edilir. Şair-ben, Siyonistlerin işgaline son vermek için Allah'a sığınarak ondan yardım istediğini dile getirir. Bu savaş Siyonistlerle Müslümanların savaşındır ve savaşta Müslümanların en büyük gücü Allah'a olan inançlarıdır:

Önce derin bir nefes aldım şehit çocuklardan
 Haydar'ın pazusunda tartmak için bir Siyonist
 Nereye koysak taşır bu acıyı, göğüste çalkalanan
 Tutundum O'nun ipine kovmak için bir Siyonist

Said Yavuz'un şiirinde söz ettiği üzere hastanelerin ve ambulansların bombalanması, sağlık görevlilerinin esir alınması ve öldürülmesi nedeniyle insanlık katliamının yaşandığı Filistin bölgesinde tedavi imkânları giderek azalmakta, küçük çocuklar, narkozsuz ameliyat hatta ampute edilmektedirler:

Önce derin bir nefes aldım şehit çocuklardan
 Haydar'ın pazusunda tartmak için bir Siyonist
 Nereye koysak taşır bu acıyı, göğüste çalkalanan
 Tutundum O'nun ipine kovmak için bir Siyonist

Said Yavuz, şiiriyle halkları insanlık dışı katliamlara karşı direnişe ve mücadeleye davet eder. Bu savaş, iyi ile kötünün, şeytan ile insanın savaşıdır. Siyonist öldürmek, iyinin ve insanın yanında olmaktır. Bu nedenle şair, bu savaşın sıradan bir savaş olmadığını, kötülüğü azaltmak, çocukları annesiz, anneleri çocuksuz bırakmamak için bu savaşın son bir şans olduğunu ileri sürer:

Kıydılar insana ait ne varsa, insan kalk ayağa
 Çocuk cenazelerine musalla yaptık anne kucağından

Arif Ay, Muhit Aylık Edebiyat&Fikir Dergisinin Ekim 2024 sayısında “Narin Güller” adlı şiiriyle Gazze’de vahşi yöntemlerle soyu yok edilen Müslüman çocukları narin güllerin öldürülmesi meta-

foruyla dillendirir. Şair, benzer vahşetin Çinliler tarafından Uygur Türklerine karşı uygulandığını da unutmadan, benzer iki büyük acının dünyanın birçok yerinde insanlık onurunu ayaklar altına alıncasına yaşandığını ifade eder:

Gülleri öldürüyorlar
 Narin gülleri
 Dünyanın her yerinde
 Zifiri bir karanlık
 Çöküyor insanlığın üstüne
 ...
 Gazze’de Uygur’da
 Dünyanın her yerinde
 Gülleri öldürüyorlar narin

Muhit Aylık Edebiyat&Fikir Dergisinin Aralık 2023 sayısında Aynur Dilber, “Sen İsrail, Kork Şimdi Gelenden” şiirinde, İsrail’in saldırganlığının arkasında Siyonizm’in olduğu bilinciyle “İçmiş ant haritadan silmek için Filistin’i / Güzelliği yok etmekmiş tek zaferi” dizeleriyle Siyonizm’in kötücül ve bençil bir inanış olduğundan, iyi olan her değeri her masumu katletmesinden serzenişte bulunur. Şair, Siyonizm’in etki alanını

ve amacını genişleterek tüm iyilikleri ve insani değerleri, insanın kutsallığını yok etmek olarak belirler. Burada bir tezat dikkat çeker. Şiirde Filistin, bütün iyiliklerin; Siyonizm ise bütün kötülüklerin

özünü temsil etmekte, iyi ve kötünün mücadelesi Filistin’de hak sahibi Müslüman Filistin halkı ile Filistin’i işgal eden Siyonist Yahudilerin çatışması şeklinde verilir.

Muhit Aylık Edebiyat&Fikir Dergisinin Aralık 2023 sayısında, Eray Sarıçam, “Puff Gazze Puff” adlı şiiriyle Gazze’de katledilen sivil halkın özellikle çocukların âni ölümlerine bir çocuğun bakış açısı ve sözleriyle ışık tutuyor. Bir çocuğun gözünden akranlarının öldürülmesi, en çok da bu ölümlere anlam veremeyen çocukları hayrete düşürüyor. Bir çocuğun gözünden Gazze bir anda her şeyiyle bombalarla tahayyülün dışında yok ediliyor, bu yok ediliş bir çocuğun bakış açısıyla ve diliyle ancak “puf olmak” yani yok olmaktır. Gazze’de şahit olunan zulüm ve vahşet bir çocuğun kaldıracabileceği acıların çok üstündür. Gazze tüm çocukların çocukluğunun “puff” olduğu bir işgal bölgesine dönüşmüştür:

Kan bile akıyor.
“puff oluyor Gazzeli çocuklar”
Puff diyor yeğenim.
Ağzı açık
Son dakkaya bakıyor;
Sırtında Aln Nasr forması.
Vakti değil
Aklı kesmiyor
Puff oluyor akranları;
Bissürü bissürü.
Kefen bile yok
Naylona sarılmış akranları.

Şair, “Her şey naylondandı. / On bin kere naylondandı.” dizeleriyle İkinci Yeni şairi Turgut Uyar’ın “Geyikli Gece” şiirine gönderme yaparak Gazze’de insanın da değerini yitirmesine, nesneleşmesine dikkat çekiyor. Şair, insani duyarlılığıyla ölümün manasının ayağa düşürüldüğüne şahit olmanın, ölünün metalaştırılarak kefen yerine naylonlara sarılmasının derin acısını yaşayarak ifade ediyor.

Dilara Ayşe Akdeniz’in, Muhit Aylık Edebiyat&Fikir Dergisinin Kasım 2023 sayısında yayımlanan “Ah Serenade” adlı şiirinde de ölüm izleği yer almaktadır. Ölümün dehşetinin en çarpıcı anı savaşın başlangıcında dokunulmazlığı olduğu hâlde bir hastanenin bombalanması ve çok sayıda insanın katledilmesi idi. İsrail’in, halkı güvenli diye yönlendirdiği bölgelerde halkla alay edercesine katliamlarına devam etmesi, insanlığın vicdanında derin izler bırakmaktadır. Şair ise sanatını bir nevi katarsis aracına dönüştürerek acılardan arınmaya yol aramaktadır:

Kürsüler, cüppeler, katiller ve hakikat istismarcıları size sesleniyorum
 Dün gece bombalandı bir hastane, çocuklar öldü kalbimizin orta yerinde
 Çocuklar hep ölür, çünkü biz birbirimize üzülür
 Ama değiştiremeyiz aynı ekmeğe uzanan dişlerimizi
 Evrilirken burayı unuttuk, pençemiz takılı kaldı bir ağacın kent meydanında.

....

Ah Serenade, ben yıllardır tutuyorum ellerimde bu kalemi.
 Yıllardır bekliyorum ölü çocukların salınan gövdeleri arasında
 Ve kalbim sıkıca tutulmuş bir ekmek olup
 Parçalanıyor bir cesedin avuçlarında.

Şair, Filistin’de sıkça rastlanan bebek cesetlerinin, bu zulme şahit olanlarda bıraktığı trajik acıyı dile getirmekte şiirinin yetersiz kaldığını hisseder. Şaire göre başkalarının acılarını güçlü ve estetik bir şiirle dile getirmek günümüz şairinin en önemli sorumluluklarından biri olmalıdır:

Nurettin Durman’ın, Muhit Aylık Edebiyat&Fikir Dergisinin Aralık 2023 sayısında yayımlanan “Biz Gazzeli Çocuklar” adlı şiirinde de ölüm izleği vardır. Anne karnından itibaren bebekler, çocuklar, kadınlar, hayvanlar tüm savaş kurallarına aykırı olarak Siyonist İsrail tarafından korkusuzca katledilmektedir.

Bir cesedin elleri,
 Bir bebeğin elleri
 Bir bebeğin cesedi.
 Serçe büyüklüğünde bir kuş eli.
 Kuş büyüklüğünde bir çocuk yüreği.
 Buğday lanet ediyor cennetten düştüğü güne.
 Elbet serçe büyüklüğünde bir düşüş.
 Bir düşüş ve bir çocuk ne kadar da büyük Gazze’de.
 Ben bize çok üzülüyorum.
 Göçe zorlanan Filistin halkı gibi
 Benden çıkıp sana yol alıyor.
 -Tanrım onları bağışlama. Ne yaptıklarını çok iyi biliyorlar.
 Ama ey şiir, sen bizi bağışla.

Katliamı izleyip sessiz kalanlara yönelik mazlum halk büyük bir kalp kırıklığı yaşamakta, zulme karşı duramayan herkese ahlarcını emanet ederek ölümle kurtuluşu bekleminin üzüntüsünü yaşamaktadırlar:

Biz ölüyoruz böylece
Gece gündüz demeden sabah akşam
demeden
Ölüyoruz biraz bebek, biraz çocuk
demeden

Faysal Soysal, Karabatak dergisinin Ocak-Şubat 2024 sayısında yer alan “Ez Gaz Ze Yi Ez” adlı şiirinde tonlarca silahın, fosfor gazının ve roket taşıyan uçakların sebep olduğu katliama rağmen hakikatin örtölerek para sahiplerinin istediğı haberlere yer veren basından dolayı tüm insanlığın yorgun düştüğünü ifade eder:

Yoruldu dünya Gerçek silahtan
Elindeki şahadet parmağıyla tanktan
Ninni diye fosfor
Ve roket taşıyan uçaktan Parayı verenin
haberini yansıtan
Ekrandan
Yalanı, gerçek diye çarmlıha geren
piyasadan Yalnızlıktan,

İsrail’in açlığa ve susuzluğa mahkûm ettiğı Gazzeli çocuklar, işgali ve soykırımını ortadan kaldırmak için hiçbir şey yapmayan yetişkin sorumluların aksine ölümden kaçmayarak insanlara büyük bir teslimiyet ve cesaret dersi verirler. Şair, yıllarca benzer sahneleri görüp hiçbir kötülüğü engelleyememekten, çocuklar kadar cesur olamamaktan yorulan insanlığın büyük vicdan azabını paylaşır:

Açlıktan, susuzluktan, Silinmekten
yok olmaktan

Dandan dadada dandan

Hiç korkmayan korkmamaktan Can
verirken bile parmak

Sallayan Rol yapmayan çocuklar
görmekten Yoruldu dünya

Ezz Gazzeyi Ezziyonist

Şair, yukarıda sözü edilen diğer şiirlerdeki gibi bebeklerini, evlatlarını kaybeden annelerin göğşe yükselen acı çığlıklarının dehşetinden söz eder. Sivil halk Bosna Hersek’te olduğu gibi BM’ye ait güvenli alanlarda, sığındıkları okullarda katledilmektedir. Diğer dünya çocukları oyun oynarken vahşi İsrail aklı, çocukları kasıtlı ve nefretle avlamaya devam etmektedir. Soysal da diğer şairler gibi Yahudilerin, Nazi Almanların kendilerine uyguladığı Holokost’tan devşirdikleri mağdur rolü ile toplumları manipüle ederek “Yeryüzünün en şerefli milleti”ni katlettikleri gerçeğini dile getirmektedir:

Bitir hasretini modern dünyanın
Göğşe yükselen anne

Çığlıklarına, Betonlar altında ezilen
et yığınlarına

Yakan top yerine parçalayan top
seslerine Güvenli BM okul

Sıralarında

Kol, kol, parça, parça Bacak bacak,
kafa kafa,

Sıra sıra ölümle tutuşan minik
parmakların Durmadan

Yükselen kemik seslerine Açlığını
bitir bu vahşi aklın.

Sizin çocuklar pley steşşinla
yatarken Filistinli çocukları

Avlasın çakallar.

Taht oyunlarından düşmesini zevkle
izlesin Ergenleriniz
Ortadoğu krallarının Sinemalarda
yeni senaryolar yazılsın
Kazançlı holokostun edebiyatıyla
Bütün dünyanın itlerine yem edilsin
Yeryüzünün en şerefli
Milleti

Birnokta dergisinin Haziran 2024 sayısında yer alan şiirinde Cahid Efgan Akgül, bir çuval un için bekleyen Filistinli masumların hedef alınarak öldürüldüğüne dair basın görüntülerinin insani açıdan kalpleri isyan ettirecek derecede ürküntü verici olduğundan söz eder. Masumlar da yardım aldatmacasıyla “un” ufak edilmektedirler. Sağ kalan çocukların ölüm meydanlarında patlayan çuvallardan dökülen unları toprakla karıştırarak ailelerine götürme çabaları savaşın en yıkıcı sahnelerinden biri olarak tasvir edilir:

Birleşmiş Milletler binasının
Paslanırken deposunda
Üzerinde UN yazan tanklar
Un toplar avuçlarıyla
Filistinli bir çocuk
Un ufak olmuş
Yıkıntılar arasında

Mehmet Aycı, Mayıs-Haziran 2024 sayılı Karabatak dergisinde yayımlanan “İngiliz Anahtarı” şiirinde Siyonistlere seslenerek insani değerlerden uzak olmalarına rağmen kendilerini seçkin görmelerinin abesliğini vurgular. Siyonistlerin savaş ve kıyımdan zevk almalarının, barışa, vicdana, masum bebeklere karşı merhamet hissine yabancılaşmalarının tabiatlarının bir özelliği olduğunu,

bu nedenle de Gazze’deki yıkıcı faaliyetlerini duygusuzca gerçekleştirdiklerini ifade eder:

....

Sade suları bile karıştırır çıkarsın
Barış sadece sözcük senin sözlüklerinde
Tanrı ki her insanı seçerek yaratırken
Yalnızca sen seçkinsin senin
sözlüklerinde

Bebek cesetlerinden haritalar çizersin
Zehirlidir ninniler senin sözlüklerinde

Nurettin Durman’ın Ocak 2025 tarihli Dil ve Edebiyat dergisinde “Sevgili Yalnızlık Bir Gün Elbet” adlı şiirinde de Filistinlilerin uğradığı büyük vahşete ses çıkarmayan yozlaşmış insanlıktan söz edilir. Mazlumlar dünyanın görmediği / görmeye değer bulmadığı kör noktada çaresizce ölümü beklemektedirler:

Bir eylülü daha yaşamış oluyoruz
böylece

Beyrut’a doğru yol alıyor bombalar
Füzeler, Gazzeliler, dijital çağ
çılgnlıkları

İnsansız insanlık durumları karşısında
Kör noktasında dünyanın mazlumlar
Güneşin doğmasını bekliyorlar.

Durman, Filistin ve Gazze’deki anne ve çocuk ölümlerini anne ve çocuk izleği ile verir. Zalim İsrail, onları hiçbir vicdani sınır ve insani hak gözetmeden bombalamaya devam etmektedir. Şair, sonuçları çok ağır olan tüm kötülüklerine rağmen İsrail saldırılarının son bulacağına dair umudun sesi olmayı tercih eder:

Anneler acılarını gökyüzüne ağıtlar
olarak

Çocukların çığlıkları eşliğinde sunarken

Yağmurunu sevdiğim eylül ümitsizlik yok
Susulmuş olsa da körler sağırlar dünyasında
Ağlarını örmüş olsa da korkunun çeperleri
Ümitsizlik yok, sevgili yalnızlık
Ümitsizlik yok...

Arif Ay, Muhit Aylık Edebiyat&Fikir Dergisinin Temmuz 2025 sayısında yayımlanan “Nefret ve Vahşet Çağı” adlı şiirinde kalplerin sevgiden uzaklaştığı, bombalar ve akıllı füzelerle çocukların bombalandığı, insanlığın, aklın, kalbin, zekânın çöktüğü ve yapay zekânın yüceltildiği bu çağın nefret ve vahşet ile şekillendiğinden büyük bir yeis ile söz eder:

Hani nerede kalbimiz
Kaslarımızdan çekilen sevgi
Kimsenin bayrağı yok
Dikmek için ülkesine inancın
Bayramı bekleyedursun çocuklar
Sağ kalabilirlerse
Bombalar akıllı füzeler
Bir de yapay zekâ
İnsanlık çöktü
Enkaz altında kaldı doğal zekâ
Bu nefret ve vahşet çağında

Filistin / Gazze konulu şiirlerde en çok dikkat çeken diğer bir konu Siyonizm’e ve Siyonist Yahudilere yönelik nefret ve öfkenin tüm toplumlarda dilendirilmesi, İsrail’in lanet diliyle alçaltılmasıdır. Bugün, bütün dünya, Holokost’un ekmeğini yiyen Yahudiler için kaderin tersine döndüğüne şahit olarak Siyonist Yahudileri dışlamaya başlamıştır. Said Yavuz, “Kılıcın Kabzası İçin

Taslaklar” adlı şiirinde Yahudi yerleşimcilerin işgalin başından itibaren Filistin halkının evlerini, tarlalarını, zeytin ve meyve ağaçlarını ellerinden aldıklarını, Filistin halkını kendi topraklarında mülksüz, parasız, aç, çıplak koyduklarını hatırlatır:

Baktım senin evinde de bir Yahudi
diyor ki hadi git evine
Elini atın, kılıç yok uyandın uzun
uykudan

Said Yavuz, toplumun duygularına rehber olarak Türkiye’deki Siyonizm taraftarlarından rahatsızlığını dile getirir. Siyonistleri Türkiye ağacına zarar veren “zehirli sarmaşık”a benzetir. Şair, Siyonistlerle savaşma ve öldürülen masum çocukların intikamını alma isteğini dile getirerek kitlelerin sesi olur:

Bir sürü zehirli sarmaşık kutlu
Türkiye ağacında
Yarışa girmişler Avrupa’yla övmek
için bir siyonist
Ah Tanrım getirirdik sabileri
yağmur veresin için
Bin çocuğa karşı artık gebertmek
için bin Siyonist

Ali K. Metin, Karabatak dergisinin, Ocak-Şubat 2024 sayısında yer alan “Bin Ah Binlerce Daha Vesair” adlı şiirine “iki benzer değiliz.” sözleriyle başlaya-

rak Müslüman kimliği ile zalim Siyonist İsrail'e seslenir. "Cerahatin kan revan akıyor. Aktı burdan / Senin bu iğrendim. Primatların fütursuz, çirkin, aptal. O kadar / Sevim-siz- ki-ler. O kadar Tan-rısızsin. Medeniyetinize fena hâlde/ Yakılıyor. Fena ve ölesiye bir sürüp gelen köpeklik. İşbu. Köpekleri /.... / Pislüğünüz çıktıkça aha kan revan çıkıyor. Tırnak-larınız çirkin hâlâ / Kirli kirli uzuyor. Siz o soyun çağdaş tombulları! Glad-yatör seviciler!" dizelerinde şiir dilinin imkânlarından yararlanarak İsrail'in zulmüne duyulan nefreti olumsuz çağ-rışıma sahip ifadeler yoluyla güçlü bir şekilde dillendirir. İsrail'in Avrupalılar tarafından kendilerine uygulanan Ho-lokost'u masum Filistin halkı üzerinde gerçekleştirmeleri, maskelerinin arka-sında gizlenen kötülüğü gün yüzüne çı-karmıştır:

Holokostu bu defa fazla fazla sevdiniz. Ne kadar da sadist,
Onmaz kırışıklarla tarihe geçiyor yüzünüz. Haçlı ruhundan
Post bir çıkmasın tam burda sen. Aşıl'ın topuğunda kibirli dövmeleriniz
Sırıtp duruyor. İki yüzünde bir haddin yok, buna ayn-el yakın
Şahit olmaktan üzgünüm. Üzgünüz. Çok acı verici bir sonun
Bu yangın olabilir. Yazık, sana! Yazık medeniyetin kanla vaftiz edilmiş
Ruhuna. İğrendim ne zamandır taktığınız maskelerden. Geldiğiniz
Sessizlikten iğrendim.

Eyyüp Akyüz, Hece dergisinin Ekim 2024 tarihli sayısındaki "Düğün Dernek" isimli şiirinde yer alan "İsrail'le Amerika'nın düğününe katılmadık / Gayrimeş-ru bir haritaya nikâh kıymadık" dizele-rinde şiir dilinin teşhis, benzetme ve tariz sanatları aracılığı ile İsrail'in ABD askerî güç ve para desteğiyle Orta Doğu'ya yön veren işgal haritalarını reddettiklerini be-lirtirerek insanlık vicdanının sesi olur.

Mehmet Aycı, Muhit Aylık Edebi-yat&Fikir Dergisinin Eylül 2025 sayısın-da yer alan "Her Dilde Anlaşılır" şiirinde dünyanın birçok bölgesinde Yahudilerin bebek yakmakla özdeşleştirildiğinden söz eder. Lanet izleği bu şiirde de dikkat çeker. Şair, lanetlenen İsrail'in sonunun yaklaştığına dair umudunu dillendirir:

Yahudi oluyorsun bebekleri yakarak
Ve senden utanıyor Yakup, Davut, Süleyman
Sana lanet ediyor hava su ateş toprak
Sonunu hazırlıyor öldürdüğü her insan
Güneş doğarcasına, deniz kaynarcasına
Sana lanet ediyorum Türk şairi olarak

Filistin konulu şiirlerde dikkat çe-ken diğer bir konu, Filistin / Gazze'nin bir asra yakın maruz kaldığı işgal ve soy-

kırımı duyarsızca seyreden güç ve yetki sahibi birey ve devletlerin kınanmasıdır.

Muhit Aylık Edebiyat&Fikir Dergi-sinin Aralık 2023 sayısında Aynur Dilber, "Sen İsrail, Kork Şimdi Gelenden" şii-riyle işgalci İsrail'in karşısında, mazlum Filistin'in yanında yer alan öznenin sesi olur. Farklı bir bakış açısıyla Filistin'deki acı ve zulme sessiz kalan yetki ve imkân sahibi insanların aksine Filistin halkına

yardım eden, onların insan ve eşya yükünü taşıyan atları yüceltir:

Filistin'in ölümsüz atlarına,
Adını bilmiyorum
Bir sürü adı taşıdın sırtında
Bunu biliyorum
Çocuk, genç, ihtiyar
İnerken bombalar tepenize
Hastaneler, okullar, evler vurulurken
Bir bir, bin bin
Yaralıları taşıdın sırtında
Bir kolu, bacağı, bir gövdesi dahi olmayan
Ağır yalnızlığını Filistin'in
Kimsesiz kalışını taşıdın

Aynur Dilber şiirinde tek taraflı bir savaşta, sivillerin bebeklerin, çocukların katledilişine aylarca sessiz, tepkisiz kalanları, esmer ve Müslüman oldukları için ölüme terk edilmişlerini umursamayan duyarsız ve "yüzsüz" yöneticileri kınar, suçlar. Dünyanın çok sayıdaki şehrinde gerçekleşen İsrail karşıtı protesto gösterilerine rağmen, sayılı birkaç ülke temsilcisi dışında yapıcı bir eyleme geçen devlet ve yöneticiler görünmemektedir:

İzleyişini Müslümanların
İzleyişini medeni mi medeni devletlerin
Oversize rahat ve yüzsüz yöneticilerin
İzleyişini göğü delip Mars'a gidenlerin
Taşıdın sırtında umudunu insanlığın

Eray Sarıçam, "Puff Gazze Puff" adlı şiiriyle sorumluluk alabilecek insanların bu vahşete tepkisiz kalışlarının alçaklığını, şiir dilinin zengin imkânlarından yararlanarak sinek, çöp, çürüme, idrar vs.

gibi kelimelerin olumsuz çağrışımlarıyla tasvir eder:

Çatışmaların küresel ekonomiye
Etkisi- Puff
Koca koca adamlar
Son dakkaya bakıyor.
Sinek bakıyor-çöp bakıyor-
Çürüme bakıyor-idrar bakıyor
Puff İsrail
Puff!

Cahid Efgan Akgül, Birnokta dergisinin Haziran 2024 sayısında yayımlanan şiirinde Refah sınır kapılarını açtırmaya gücü yetmeyen, sözde Müslümanların dünyaya kapılmalarını eleştirir. Refah sınır kapısı, tevriye ve mecaz sanatları aracılığıyla unutulmuş, paslanmış insanlık kapısına benzetilir:

Refah dışında
Refah içinde göbeğini kaşıyor
Adı insan, göbek adı müslüman
Gıcır gıcır parlıyor
Yüzü ve ayakkabısı

Refah'ta açlığın sınırında
Hiç açılmamaktan paslanmış
Dokunsan gıcırıyor
İnsanlığın kapısı

Hasan Akay, Karabatak dergisinin, Mayıs-Haziran 2024 tarihli sayısında, "Suskunç!.. (Gazze Güneşi!)" adlı şiirinde zalim ve gaddar İsrail'in zulmü karşısında tüm dünyanın pasif ve sessiz kalmasının korkunçluğunu gözler önüne serer, öyle ki bu sessizlik tüm insanlığı ezecek kadar korkunç bir ağırlığa sahip-

tir. Şair, tarih boyunca mazlumların dostu ve koruyucusu olan Müslümanların, katledilen masumların çılgınlıkları karşısındaki sessizliklerinin utanç ve mahcupiyet taşıdığını ifade eder:

Sağır eden suskunun ağırlığı altında
Göçüyor hayat!: Korkunç

...

Çılgınlıklar göçüyor! Ve Âlem-i İslâm
öyle sessiz

Öyle mahcup.. olmadı hiç!

Filistin konulu şiirlerde iyilik ve kötülüğün savaşının iyiliğin zaferiyle sonuçlanacağına dair umuda sıkça yer verilir. Uzun yıllar devam eden İsrail'in Filistin'e yönelik işgal ve saldırılarının Filistin'in asıl hak sahipleri olan Filistin halkının zaferiyle sonuçlanacağına dair umut, şairler tarafından desteklenir. Mehmet Teber, Muhit Edebiyat&Fikir Dergisinin Kasım 2023 sayısında yer alan "Kudüs'e Sesleniş" şiirinde Filistin'in İsrail'in saldırıları karşısındaki direnişini Davut ile Calut'un mücadelesine benzeterek bu savaşın tarihte olduğu gibi Filistin'in galibiyetiyle sonuçlanacağına dair inancını vurgular:

Elbet bir gün bitecek, taş demir rekabeti,
Mutlak mağlubiyettir, Calut'un akıbeti.
Mahzun olma ey Kudüs, karanlık deliniyor,
Korksun artık Ebrehe, ebabiller geliyor.

Aynur Dilber, Kasım 2023 sayılı Muhit Edebiyat&Fikir Dergisinde yayımlanan "Sana Kahrolmak Yakışır" adlı şiirinde "Burası Filistin / Cüce ruhunu semirtir burada zulüm / Saatler hep ansızın gelecek ölüm kere ölüm / Kahrol

İsrail / Sana kahrolmak yakışır / Burası Filistin / Yedi kardeşten kalan teki / Çıldırır Siyonizm'i ölümsüz gülüşüyle / Tekinin yüreği yoktur binlerce İsrail Züppesinde / Silinmez bir yazıdır alınlarından onların / Zalimler korkak olur / Her İsraili korkak doğar, yaşar ölür / Filistinli ise Kudüs kadar cesur, Kudüs kadar aziz / Ölüm tadılacak leziz bir meyvedir onun için / Tadılır / Kahrol İsrail / Sana kahrolmak yakışır" dizeleriyle İsrail'i lanet diliyle olumsuzlar, Filistinlinin cesur ve aziz; İsrail'in ise korkak ve zalim olduğunu, bu nedenle İsrail'e kahrolmanın layık olduğunu ifade eder. İsrail, pervasızca ve sistematik olarak uyguladığı Filistin ablukası ve Gazze soykırımı nedeniyle tüm dünyanın nefretini ve tepkisini çekmiş, şairler ise insanlığın temsilcisi olarak İsrail'e karşı nefret söylemlerini şiirlerinde yoğun olarak dile getirmişlerdir. Umudun temsilcisi olmakla kendini sorumlu hisseden şair, bir avuç kötüler olarak nitelediği İsrail'in karşısında çoğunluğun uyana-acağını ve İsrail'e karşı tavrı alacaklarını ümit eder:

Ve çocuğun yüzüne bir damla kan düşünce
Annesinin göğsünden
Düşer insanlığımızın yüzüne
New York'ta, Paris'te, Roma'da, Yemen'de...
Uyanır bilinç görür ki kuyu ne kadar da derin
Ve nasıl da geniş ağzı
Ne kadar da yamyam İsrail, ne kadar da bebek katili

Oysa bir avuçtur küfrün liderleri
Bir avuç kötülük sonsuz merhamete mi karşı
Nasıl olur da çöker bütün insanlığın üzerine
Uyanır bilinç
Hep bir ağızdan, bir yürekle
Kahrol İsrail

Sana kahrolmak yakışır
Biter zulmün saltanatı
İnsanlık bir dal daha yeşertir.

Muhit Aylık Edebiyat&Fikir Dergisinin Aralık 2023 sayısında Aynur Dilber, “Sen İsrail, Kork Şimdi Gelenden” şiiriyle de Siyonizm’e yönelik lanetlerin gerçekleşeceğini ve İslam inancına göre İsrail’in sonsuza kadar Cehennemde kalacağını ifade eder:

Sen İsrail
Kork şimdi gelenden
Bir sayha gibi
Bir deprem gibi
Bir tufan gibi
Kork şimdi gelenden
Sonun alevli bir âhtır.

Hasan Akay’ın “Suskunç!.. (Gazze Güneşi!)” adlı şiiri de yukarıda bahsedilen diğer şiirler gibi umuda yer verir; şiirde de bahsedildiği üzere İsrail’in sebep olduğu bu “kıyamet” “bir kıyâm”a yani ayağa kalkmaya vesile olabilir. Çünkü dünya, sonunda küffârı temsil eden Siyonist katillerin başına yıkılır, Müslümanlar eski huzuruna kavuşur:

Belki de bu, bin dört yüz kırk dört yıl öncesine eş
Bir kıyım değil, bir kıyâm olacak!
Yine küffârın başında kopacak kıyâmet!
Göreceksiniz!..

Ne zannediyorsunuz siz?
“Allâhu ekber”siz kaldı mı hiç yeryüzü?
Hiç Siyonist kâtillere bırakır mı güneşi
Bu “Kendi Gök Kubbeniz?..”
Asla!..

Hüseyin Atlansoy, Muhit Edebiyat&Fikir Dergisinin Temmuz 2025 sayısında yayımlanan “7-Cebrail” adlı şiirinde Yahudilerin kötücül tabiatlarının Hz. İsa’yı öldürmeye teşebbüs etmeleriyle kendini gösterdiğini sezdirerek, Hz. İsa’nın göğes çekilmesiyle harabeye dönen Kudüs’ün yeniden inşasının, şairin kendi benliğinin Kudüs bilincine yönelik inşası ile mümkün olabileceğini dile getirir. Şairin toplumsal meseleler karşısındaki sorumluluğunu hatırlatan Atlansoy’a göre Miracın gerçekleştiği Kudüs’ün kutsallığı şairin tarihî ve sosyal şartlara duyarlı olan bilinciyle yaşatılacaktır:

Son peygamberden bir öncesiydi ah ki ruhul kudüs
Göge çekilince ıssız kaldı havariler ve isasız eşekler
Harabeye döndü ‘gökte yapılp yere indirilen’ o şehir
Kudüsünü inşa et şair sen! Ruhunun ruhu senin

Çalışmada son iki yılın edebiyat dergilerinde yayımlanan Filistin konulu şiirlerle ilgili şöyle bir değerlendirme ve sonuca varmak mümkündür. İsrail tarafından Filistin ve ağırlıklı olarak da Gazze’de son iki yıl boyunca gerçekleştirilen işgal ve soykırıma karşı şiir yoluyla tepki gösteren şairlerin şiirlerinde ölüm izlegine sıkça yer verdikleri görülür. Özellikle anne ve bebeklerin / çocukların acımasızca katledilmesinden duyulan büyük acı, daha çok anne ve bebek izlegi üzerinden dillendirilmektedir. Hastane, okul ve çadırların insani haklara ve uluslararası savaş hukukuna aykırı olarak dünyanın gözleri önünde bombalanmasının yarattığı acı ve yoğun hüznün şiirlerde en fazla karşılaşılan temalardandır.

Şiir yoluyla İsrail'in Filistin'e yönelik işgal ve saldırılarını duyarsızca seyreden sorumlulara ve devlet yetkililerine hesap sorulur. Vahşet, ölüm, hırs, riya, mücadele, ihanet ve kan dolu sahneler gözler önüne serilir. Kimi şairler, şiirlerini bir propaganda aracına dönüştürerek bu zulme duyarsız kalanları uyandırmayı, direniş gücünü ve umudu geniş kitlelere aşılamaı amaç edinirler. Şairler, mazlumların ahının karşılık bulacağına ve tüm dünyanın lanetlediğı İsrail'in kötü sonunun yaklaştığına duydukları inancı paylaşırlar. Kimi şiirlerde ben ve öteki söylemiyle mazlum Filistin halkının işgalci ve cani İsrail'e karşı direniş desteklenir. Şiirlerde Yahudilik ve Siyonizm, bebek katili olmak ve insanlığa yabancılaşmakla özdeşleştirilir. İnsani değerleri yok sayan geniş çaplı katliamlar sebebiyle şiirlerde üzüntü ve dehşet hissi ile İsrail'e duyulan öfke ve nefret duyguları ağır basar. Şairler, Filistin'in geçmişten bugüne uğradığı işgal ve kıyımlar sebebiyle bireysel ve toplumsal duyarlılık, duygusal yönü güçlü olan

şiirlerle Filistin halkının acılarını paylaşmışlardır. Filistinli çocuğun işgalci İsrail'in ve arkasındaki güçlerin teknolojik silahlarına karşı kendini, vatanını, değerlerini direnişin simgesi olan "taş" ile savunması gibi şair de şiiriyle zalimlere bir taş atarak düşmanı psikolojik anlamda yıpratmakta, mazlumların haklılığını geniş kitlelere iletmektedir

Filistin konulu şiirlerin dayanışmacı, devrimci bir söylem üzerinden şekillendiğı ve genel olarak gerçekçilik üzerinden mesaj iletme amacı taşıdığı söylenebilir. Şiirlerde şair-benin taraflı ve yer yer duygusal söylemlerinin ağır bastığını ve ötekine (Siyonizm, İsrail, ABD, Avrupa ülkeleri) yönelik tehdit dilini bir katarsis aracı olarak tercih ettiğini ileri sürmek mümkündür. Söz konusu edebiyat dergilerinde şiir dilinin inceliklerini, estetik ve güçlü bir üslubun yansımalarını barındıran şiirlerin yanı sıra ideolojilere göre şekillenen, hitabet ve tahkiye üslubuyla desteklenen propaganda nitelikli şiirlere de yer verildiğı tespit edilmiştir.

| İMDAT DEMİR

Cesaret Niceliksel Değil, Filistinli Çocuğun Tekil İsyanıdır

Hafızanın Açılış Mührü

Taş duvar konuşur önce. Sustu sandığın taş, yeraltından çekilmiş bir nabız gibi zonklar; her gözenekten unutuşu sızdırır, her çatlağında bir çocuğun adını saklar. Yeşil bir kapı, kırmızı bir kutu, kurşun renkli bir gölge: fotoğraf dediğin, dünyanın bir an durdurulmuş kalp atışıdır. O anda, bir yetişkin omuzuna

Bu el, bir “dur” işareti değildir yalnız; evin kapısını çalan eski bir masalın, sokağa düşmüş son cümlesidir. Çocuk, dilini taşın ruhuna sürer gibi susar; susuşu, siren seslerinden yapılmış bir ilahidir. Yetişkinin yüzünde üniforma rengiyle karışmış bir sarsıntı: cesaret sandıkları şeyin içi çoktan boşalmıştır; geri kalan, korkunun mekanik ritmidir. İnsanın

takılmış talimatlarla bir tüfeği tutar; tüfeğin ağırlığı bir ülkenin korkusudur. Karşısında, henüz boyuna denk düşmeyen bir dünya: küçük bir beden, büyük bir bakış, kalkan gibi havada duran bir el. İşte burada hafıza işlemeye başlar: çünkü korku, ilk kez bir çocuğun avuç içinden geri çevrilir.

içindeki en eski bilgi burada açığa çıkar: kılıç, çocuk nefesinin yanında paslanır.

Bir sokağın ortasında dünya eğilir. İsimler ve ideolojiler sıyrılır; geriye bir çift göz ve bir namlu kalır. Gözler, suyun hafızasını taşır; namlu, çölün susuzluğunu. Fotoğraf, bizi gözle namlu arasın-

daki dar eşiğe çağırır; eşiği geçebilmek için kalbini kanıt gibi götürmen gerekir. Çünkü bu karede herkes tanıktır: kameranın ardındaki, ekranın önündeki, uzak şehirlerde kısılmış seslerle uyuyanlar... Tanıklığın yükü, geceleri büyütür; gündüzleri insanı insan olarak utandırır.

Çocukların masalları vurulunca, dillerinden önce gölgeleri ölür. Gölgesiz kalan çocuk, dünyayı ölçemez; sabahın nerede başladığını, gecenin nerede bittiğini bilemez. İşte yıkımın en sessiz şiddeti budur: saatlerin yerini sirenlerin alması; tebeşirin, merminin tozuna karışması; oyunların haritadan silinmesi. Bir toplumun pedagoji damarına sokulan bu iğne, geleceği uyuşturur. Oysa öğrenme, evvela emniyetle başlar: türkü söyleyebildiğin kadar kalem tutarsın, koşabildiğin kadar okursun. Emniyet yoksa, zihin güvercinliği kaybolur.

Fotoğrafın içinde bir kapı açık unutulmuştur. Yeşilin göğünde sızıntı gibi duran o aralık, umudun son istasyonudur. Fakat umut dediğin hazır gelmez; birilerinin taşıması, kazanması, koruması gerekir. Bu yüzden bu karede yalnızca bir çocuğu değil, bizi de görürüm: elimiz iner mi kalkar mı, vicdanımız dillerinin yerini neyle doldurur? El uzatmak ile göz çevirmek arasında bir tık fark vardır; tarihler o tıkin sesinden yapılır.

Ve şimdi, taş duvarın dili bize şunu fısıldar: “Gördün.” Gördüysen, zaten değiştin. Çünkü görmek, insanın kendi tarafını ilan etmesidir; sağ kalmış cümlelerin ağırlığını üstlenmektir. Hafızanın açılış mührü işte bu anda basılır: bir çocuğun havada asılı kalan eli, yüzümüze mühür olur. Mühür, kalbimize doğru yanar; kâğıt gibi ince, kaya gibi inatçı. O mühür bize şöyle der: Çocukla-

rın nefesi, dünyanın anayasasıdır; nefes kesildiğinde, haritalar geçersiz kalır. Bu yüzden, bu kareye bakan herkes, yarın başlayacak cümlelerin yük ortağıdır. Fotoğraflar bazen tarihten daha dürüsttür. Bu karede, taş duvarların önünde bir çocuk parmağını kaldırmış; karşısında, soğuk bir silahın namlusu. Fotoğrafın adı yok ama anlamı çok: güç ile masumiyet arasındaki etik uçuşumu resmediyor. Bu kare, Gazze’nin bir minyatürü: taşla, tozla, çocukla ve silahla yazılmış bir ahlak sorgulaması. Susan Sontag’ın dediği gibi, “acıya bakmak, ahlakın sınavıdır.” Bu sınavda, dünya her defasında sınıfta kalıyor.

İsrail terör devleti, “güvenlik” adı altında sürdürdüğü kuşatmayı bir tür teknolojik teolojiye çevirmiştir: Tanrı’nın yerine drone koyan, ilahi adaletin yerine algoritmik intikam yerleştiren bir siyasal sapkın din. Bu dinin mabedi Gazze semalarıdır; duaları ise yanan çocukların çığlıkları. Terör devleti, burada bir beden değil bir makineye dönüşmüştür. Biyopolitikanın en vahşi hâli: yaşamı değil, ölümü yönetmek.

Michel Foucault’nun “iktidar artık öldürmek değil, yaşatmakla ilgilidir” cümlesi burada tersine dönmüştür. Terör devleti İsrail’in Gazze politikası, ölümü idare etmenin en ileri biçimidir. Elektrik kesintileri, ilaç ambargosu, hedefli bombalamalar, kuşatılmış su kaynakları... Bunların hepsi, biyopolitikanın öteki yüzüdür: nekropolitika; Achille Mbembe’nin tarif ettiği gibi, kimin yaşayıp kimin öleceğine karar veren tanrısal sapkın bir siyaset.

Bu fotoğraf tam da o kararı gösteriyor: ölümün kime ait olduğuna dair soğukkanlı bir hüküm ânı. Çocuğun parmağı bir

itiraz değil, bir ontolojik başkaldırıdır; “varım” diyen en yalın jesttir. Karşısındaki asker ise o varlığı yok sayan korkak sistemin suretidir. Burada birey yoktur, makine vardır; emir ve hedef vardır. Hannah Arendt’in “kötülüğün sıradanlığı” kavramı, bu yeşil kapının önünde taşlaşır: asker yalnızca görevini yapar, ama o görev insanlığın mezarına kazma vurmaktır.

İsrail’in Gazze’deki soykırımı yalnızca bombalarla değil, hafızayla işlenmektedir. Her yıkılan bina, her kaybolan çocuk, belleğin haritasından bir yerin silinmesi anlamına gelir. Bu bir “hafıza temizliği”dir. Halbuki Maurice Halbwachs bize hatırlatır: kolektif hafıza toplumsal mekânla kurulur. Eğer mekân yok edilirse, halkın hatırlama kapasitesi de hedef alınmış olur. Terör devleti İsrail’in duvarları sadece insanları değil, hatırlama hakkını da kuşatır.

Bu yüzden bu fotoğraf bir “kanıt” değil, bir tanıklık nesnesidir. Görsel hafıza kuramları bize öğretir ki, travmatik görüntüler bilgi taşımaz, etik çağrılar taşır. Bu çağrı, “bak ve susma” demektir. Fakat Batı medyası, bu çağrıyı manipüle ederek çocukları “yan hasar” olarak adlandırır. Sözcük, suçu yıkar; terminoloji kanı temizler. Görsel hakikat, politik retoriğin çamuruna batırılır.

İsrail devleti, bu meşrulaştırma mekanizmasının merkezinde duruyor. Kendini “sürekli tehdit altında” göstererek kurbanlık imajını sürdürür, oysa artık kurban değil cellattır. Kurbanın etik üstünlüğünü gasp etmiş bir cellat. Bu tersinme, modern siyasetin en tehlikeli illüzyonudur: mazlumun zalime dönüşmesi. Nietzsche’nin dediği gibi, “kim canavarlarla savaşırsa, sonunda canavara dönüş-

me riskini taşır.” İsrail, kendi travmasının gölgesinde bir Leviathan’a dönüşmüştür.

Fotoğraftaki çocuk, bu Leviathan’ın aynasında bir antik alegoriye dönüşür: Davut ve Golyat miti burada yeniden sahnelenir, ama taş bu kez düşmanı devirmez; çünkü düşman artık Tanrı değil, Tanrı rolü oynayan bir devlettir. O taş, adaletin değil, çaresizliğin taşıdır. Ve dünya, bu taşın yere düşüşünü bile duyamayacak kadar gürültülüdür.

Gazze bugün insanlığın aynasıdır. Bu aynada kendi utancımızı görüyoruz: liberal demokrasilerin sessizliğini, insan hakları örgütlerinin ikiyüzlülüğünü, Avrupa’nın etik iflasını. Her bomba düştüğünde yalnızca bir çocuk değil, insanlık düşüncesi de ölür. Artık mesele İsrail değil, insan olmanın anlamıdır.

Bu fotoğraf, tarihe yalnızca “bir an” olarak değil, bir suç belgesi olarak kazanmalıdır. Çünkü her bakışta şu soruyu fıslıdalar: “Bir çocukla bir silahın aynı kadraya sığabildiği bir dünyada, medeniyet denen şeyden geriye ne kaldı?”

Korkunun Çocuk Yüzü: Taştan Duvar, Kaldırılmış El, Kırılan Zaman

O fotoğraf tek cümleyle özetlenemez; fotoğraf bir cephaneye değil, bir çağrıdır. Taş duvarların gözleri yoktur ama tarih orada birikir; postacı kutusunun kırmızı nefesi yankılanır; kapı yeşili bir ülkenin unutulmuş umudunu andırır. Bir yetişkinin omuzunda yapılmış cesaretin tüfeği -asında cesaret değil, korkunun üniformasıdır- doğrultulmuş; karşısında küçük bir el kalkar: ne bir tehdit ne bir şaka; o el bir savunma, bir masal arayışı, bir anlık “dur”dur. O an, o kare, ontolojiyi kırar: bir çocuğun dünyası artık eskisi gibi değildir.

“Bazı imgeler bizi, tanıklığın ötesine taşır; onlar, şahitliği bir yük haline getirir.”
 “Fotoğraf, yalnızca görmeyi kaydetmez; hafızanın hukukunu şekillendirir.”
 “İmge, politik bir talep olabilir: onu görenler suçun görmekten gelinmesine ortak olmamalıdır.”

İşte bu tırnaklar, düşünürlerin fısıltıları gibi. İsim yok, çünkü burada isimlerden çok yük, sorumluluk, duruş ve vicdan konuşacak.

1. Görselin Politik Direnci-Şahitliğin Ağrılığı

Fotoğraf bir belge olmaya kalktığında iki şey olur: görünür kılma ve görünmez kılınma mücadelesi. Görüntü ortaya koyar; ama görünür olmanın politik fiyatı vardır: gösterenlerin susması, kameranın arkasındakilerin unutulması, uluslararası sistemlerin körleşmesi. “Görsel bellek, adalet talebinin başlangıç noktasıdır.” Bu, bir iddiadır; iddiayı doğrulamak için fotoğraf yalnızca başlangıçtır. O imgenin etrafında kurulacak dil, hukuki yapı, kampanyalar ve tarihsel arşivdir esas olan. Eğer fotoğraf arşivlenmez, doğrulanmaz, çoğaltılmazsa, failin zulmü gizlenir; görüntü bir anlık yorgun bir gözle unutulmaya bırakılır.

Bu yüzden fotoğrafı görmek yükümlülüktür: onu paylaşmak, doğrulamak, etikteki sınırı koruyarak yaygınlaştırmak gerekir. Görsel, şahitliğe çağırır; şahitlik, suçu görünür kılmaktır. “Şahitlik sadece görmek değil; gördüğünü ispatlamaktır.” Görsel belgeler, metadata ile güçlendirilmeli, bağımsız ağlarca doğrulanmalı; uluslararası hukuk için kullanılabilir hâle getirilmelidir.

2. Pedagoji ve Çalınmış Masallar-Geleceğin Çalındığı An

Çocukluğun temel maddeleri masaldır, oyun, dil, güven. Bu üçgen yerinden edildiğinde çocuk, zamanını ve geleceğini kaybeder. «Eğitim, bir toplumun gelecek tasarımının merkezi; onu hedef almak, gelecek tahayyülünü yok etmektir.» Okullar bombalanır, oyun alanları haritadan silinir, öğretmenlerin sesi susturulur; böylece çocukların «yarın»ı çalınır. Pedagoji bir niteliğin aktarımı değil; bir varoluşun sürekliliğinin sağlanmasıdır. Kuşatma pedagojiye darbedir: oyun saatlerinin yerine hava saldırısı sireni, matematik problemi yerine yiyecek kuyruğu gelir.

Bu fotoğraftaki el, sadece bir savunma jesti değil; yarından çalınmış bir masalın, yarım kalmış bir unutmanın işaretidir. Küçük jestlerin büyük politik anlamları vardır: el kalktığında, o çocuk artık masalın kahramanı olmaktan çıkar; hayatta kalma pratiğinin küçük bir aktörüne dönüşür. Bu dönüşüm, toplumun entelektüel geleceğine doğrudan yapılan bir saldırdır.

3. Travmanın Ekonomisi-Hafızanın Tükenişi

Travma, bireysel yara değildir; travma bir ekonomidir. Bir çocukta biriken korku, uykusuzluk, hiper-uyanıklık, güven kaybı zamanla öğrenme kapasitesini, sosyal bağ kurma yetisini, dil gelişimini aşındırır. “Sürekli tehdit hali bir öğrenmeyi bozar; öğrenmenin yerine hayatta kalma refleksi koyar.” Bu, kısa dönem değil; kuşaklar boyu sürecek bir devri kazandırır. Travma, kültürel miras hâline gelir ve sonraki nesillere paslan-

miş bir miras olarak aktarıldığında, kimlik politikaları biçimlenir; mağduriyet normalleşir.

Ancak travma aynı zamanda yaratıcı bir kıvılcım olabilir. Filozof Kirpi'nin dediği gibi, korku bazen yaratıcılığın ateşini çakar; küçük bir direniş hareketi, bir oyun, bir şiir, travmanın ortasında filizlenebilir. Yaratıcı direniş hem iyileştirir hem de hesap sorar: mağduriyeti görünür kılarak failin maskesini düşürür.

4. Ontolojik Güvenlik- 'Ben' Sorusu ve Duvarların Yıkımı

Ontolojik güvenlik, kişinin kendisini süreklilik içinde hissetmesidir. Kuşatma, işgal ve ablukalar bu sürekliliğe saldırır: "Ben kimim?" sorusu sokaktaki çocuğun zihninde "Ben hayatta mıyım?"a evrilir. Bu, sadece bireysel bir krizin göstergisi değildir; kültürel bir yeniden yazılmadır. Devlet pratikleriyle yapılan ontolojik saldırılar, bir toplumun kimliğini silmeye yöneliktir: hafızayı manipüle ederek, tarihsel anlatıları çarpıtarak, direnenleri marjinalleştirerek.

Duvarların ardında yaşamak, zamanın daralması demektir. Zaman daraldıkça, gelecek tahayyülü sıkışır; umut küçülür; çocukların hayalleri gölgesiz kalır. Ontolojik saldırılar toplumun dayanma kapasitesini aşındırır; bu yüzden ontolojik güvenliğin yeniden tesisi politik eylemle, eğitimle, toplanma haklarıyla ve kültürel üretimle yapılmalıdır.

5. Epistemik Saldırı-Görünürlükten Silinmeye

Görsel kültür, bilginin üretimidir. Ancak epistemik saldırı, yalnızca fiziksel değil; aynı zamanda bilgi akışını da hedef alır. "Görünür kılınma ve görünmezleştirilme aynı politik alanın iki

yüzüdür." Medya ambargoları, dezenformasyon kampanyaları, küresel ilginin dalgalanmaları, suçun kayıtlara geçmesini engeller. Tanıklığın etkisi, yalnızca fotoğrafın varlığıyla değil, onun doğruluğu, dağıtımı ve erişilebilirliği ile belirlenir. Bu nedenle imgeyi arşivlemek, doğrulamak, çoğaltmak epistemik bir direniştir.

Burada yapılması gereken somut iş: güvenilir doğrulama ağları kurmak, metadata ve bağımsız doğrulama mekanizmalarıyla fotoğrafların delil niteliğini sağlamak, uluslararası kurumlarla birlikte çalışarak belgeli şahitliği hukuka taşımaktır.

6. Yaratıcı Direnişin Estetiği-Şiir, Oyun, Anlatı

Mağduriyet karşısında sanat, salt estetik bir tepki değildir; o, hafızayı onaran, kimliği yeniden kuran bir eylemdir. "Acının estetikleşmesi, onu hafızaya dönüştürmeyen bir goygoy değildir; o, adaletin ve hatırlamanın bir biçimidir." Bu yüzden şiir, çizim, sokak tiyatrosu ve çocuk oyunları birer terapi değil aynı zamanda politik manifestodur. Küçük bir çocuğun çizdiği bir ev, o evin geleceğini yeniden talep etme eylemidir.

Filozof Kirpi: kelimeyi bir hançer gibi kullanma; kelimeyle hesap sor, belgeyi çoğalt, hakikati görünür kıl. Lirizmin gücü burada vardır: mağduriyetin tasviri, hakikatin çarmıhının halka açılmasını sağlar.

7. Hukuk, Etik ve Uluslararası Sorumluluk-Hesap Sorma

Adalet uzun ve zahmetli bir süreçtir; ama adaletin yokluğu da bir başka travmadır. Hukuk, sadece failin cezalandırılması değildir; aynı zamanda mağdurun

onarımı, eğitime erişimin yeniden sağlanması, sağlık hizmetlerinin geri verilmesidir. “Uluslararası hukuk, yalnızca mahkeme salonlarında değil; koridorlarda, yardım koridorlarında, belgelendirme ofislerinde de işler.” Fotoğraf bir delildir; delilin korunması, doğrulanması ve mahkemeye taşınması gerekir.

Etik, öfkeyi kontrol altına alır; etik, hak talebini meşru kılar. İnsani yardım koridorları, bağımsız soruşturmalar, eğitim paketleri, travma destek programları bunlar hukukun pratik yansımalarıdır. Bu taleplerin yüksek sesle savunulması, küresel vicdanın uyanmasını gerektirir.

8. Mağduriyetin Lirik Tasviri - Taşın İçindeki Çocuk, Gölgeleğin Şiiri

Taş duvarın gözü yoktur; ama taşlar konuşur. Onların dili, çocuğun ayak seslerine, kapının gıcırdayışına, posta kutusunun kırmızı yüreğine takılır. Çocuk, sokakta bir masal arar; masal, artık güvenli bir dünya değil, bir anlık nefes gibidir. O minik el, göğsünde bir kalkan taşır; kalkan, silahı durdurmaz ama yaşamın minik zulmünü engellemeye çalışır.

Çocuğun gözleri bir geminin penceresi gibidir: içeride fırtına, dışarıda iskele. Gözler kiraz karası, içlerinde gece. Küçük parmak, gökyüzüne değil, silaha karşı kalkmıştır; onun “dur”u şiiirdir, onun “hayır”ı bir masaldır. Bir çocuk nasıl olur da savaşın önüne konulur? O masalın kahramanı, bir topun sesiyle uyanmaz; o, oyun arkadaşının yokluğunda kendini savunmayı öğrenir.

Korku, çocuğun saçlarında dolaşır; rüzgâr değil, bomba mirasıdır. Yüzündeki çizgi, bir harita değil; bir yitik ülkenin sınırındır. O sınırın adı: uykusuzluk. Uykusuzluk, küçük yüreğin gecesi olur;

rüya sustuğunda, umut susar. Ama yine de çocuk çocuk kalır: çizgi çizerek ev yapar; parmak ucuyla göğsüne bir pencere açar; dilin en yalın hâliyle bir dua fısıldar: bazen bütün şiir budur.

Mağduriyetin sesi, ağır bir dolaşma gibidir: çığlığın içinde diz çökmüş bir melodi; gözyaşlarının ritmiyle atılan bir davul. O melodinin notaları, küçük ayak izleridir; toprak üzerinde silikleşen izler. Her iz bir hikâye, her hikâye bir çağrı. Biz bu çağrıyı duymamazlıktan gelirsek, o küçük hikâyeler tarih olamaz; sadece birer kayıp olur.

Ve hâlâ, çocuk gülmeyi başarır; çünkü hayal, ölümün bile kıyısında çelikleşir. Bir çocuğun gülüşü, en inatçı direniştir. Gülüş, bombanın gölgesinde açan bir çiçek gibidir; kısa ömürlü ama unutulmaz. Bu gülüşü kaybetmek, insanlığın kendini kaybetmesidir.

Filozof Kirpi: “Nerede o masalların anlatıldığı dükkânlar? Neden masal anlatıcısının sesi susturuldu?” Bu soru, bir suç duyurusudur; ama aynı zamanda bir edebi davettir: gel ve söyle, anlat, çoğalt, tanık ol.

Son bölüm değil; başlangıçtır. Bu metin ağlamanın, hatırlamanın ve eyleme geçmenin bir çağrısıdır. Çocukların ölümü asla bir araç olarak kullanılmamalıdır; çocukların yaşamı en yüksek hukuk ve etik çizgimizdir. Bizim işimiz: fotoğrafın şahitliğini çoğaltmak, travmayı belgelemek, pedagojiği geri kurmak, hukuku çalıştırmak, yaratıcılığı korumak ve uluslararası kamuoyunu harekete geçirmek.

Hafızanın Kapanış Mührü

Geceyi kapatmadan önce, o eldeki titremeyi içimize alalım: korku, yalnızca

dağıtan bir sis değildir; doğru yönü gösteren bir pusula da olabilir. Korkuyu iradeye dönüştürmek, insana verilmiş en eski sanattır. Bir toplum, çocuklarını koruyabildiği kadar kendi geleceğini çoğaltır; koruyamadığı yerde, dili kesilir, düşüncesi kısılır, adaleti çöker. Bu yüzden kapanış, bir vedadan çok bir ant olsun: çocukların üstüne eğilen her gölgeye karşı birden fazla güneş kaldıracamız: hukukun güneşi, şahitliğin güneşi, şiirin güneşi, dayanışmanın güneşi.

Görmek yetmez; gördüğünü yerinden kaldırman gerekir. Fotoğraf, bir eşiğe getirdi; şimdi eşiği geçeceğiz. Arşivler dolacak: görüntüler doğrulanacak, cümleler tanıklık tutanaklarına dönüşecek, isimler sorumlulukla yan yana yazılacak. Yardım koridorlarının kapıları zorlanacak; oyun alanları yeniden çizilecek; öğretmenlerin sesi, sirenlerin üstünden duyulacak. Çünkü hatırlamak tek başına adalet değildir; hatırlamak, adaletin başlaması için gereken ilk cesarettir.

Biliyorum, yorgunsun. Ekranlardan taşan acı, bir süre sonra insanı taş a çevirir. Ama taş olmak için çok erken; biz hâlâ suyu hatırlıyoruz. Su, taşın içinden sızacak yolu bulur. Gözyaşının suyu, bir ülkenin damarlarını temizleyebilir; yeter ki akacak yatağı bulsun. Yatağımızı genişletelim: her çocuğun ismini bir cümleye, her cümleyi bir dosyaya, her dosyayı bir eyleme bağlayalım. Sessizliğin uyuttuğu vicdan, artık uyanık kalsın.

Filozof Kirpi burada dikilir ve söyler: Cümle, eğilip bükülmek için değil; dik durmak içindir. Bir cümlemin itibarı, kimin yanında durduğuyla anlaşılır. Biz cümlelerimizi çocukların yanına koyuyoruz. Çünkü cümleleri koruyabilen tek yer, çocuk nefesidir. Adalet, nihayetinde doğru adı

koymaktır: masumlar masumdur; onları hedef alan her şey, insanlığın düşmanıdır. Nokta. Bu netlik, yürek yakar; ama yanmayan yürek, karanlığı çoğaltır.

Kapanış mührü, elin inerken değil, elin başka ellere değdiği yerde basılır. Bir el bir ele değer, iki el bir oyunu başlatır, oyun bir sınıfı, sınıf bir mahalleyi, mahalle bir şehri, şehir bir dünyayı değiştirir. “Küçük” dediğimiz şeylerden kurulur büyük dönüşümler: bir yazı masası, bir boya kutusu, bir top, bir defter. O yüzden şunu vaat ediyoruz: defterler geri gelecek, çizgiler yeniden çocukların yönünü gösterecek. Tebeşir tozu, barut kokusunun yerini alacak. Bu vaat, göklerden inmedi; bizden istendi.

Ve eğer bir gün bu fotoğrafı görenler “ne yapabildik?” diye sorarsa, cevabımız basit olacak: susmadık, yazdık; yazmakla kalmadık, belgeledik; belgelemekle kalmadık, harekete geçirdik; harekete geçirmekle kalmadık, çocukların ellerini oynula meşgul ettik. Çünkü hayat, oynayabildiğin kadar geri gelir. Oyun, adaletin çocuk dilindeki adıdır.

Şimdi kapıyı yavaşça çekelim. Yeşil kapı yine aralık kalsın; çünkü umut için daima bir rüzgâr boşluğu gerekir. Kırmızı kutunun gölgesi kızsın; içinden iyi haberler çıksın: güvenli bir gece, sakın bir sabah, öğretmenin sesi, annenin kahkahası, ekmeğin kokusu. Kapanış mührünü basarken, içimizde bir cümle dolaşsın: Çocukları korumak, dünyayı korumaktır. Dünya, çocukların nefesinden büyür; nefesleri kesildiğinde biz küçülürüz. Küçülmemek için söz veriyoruz: tanık kalacağız, diri kalacağız, adaletin peşinde ısrarla yürüyüp, o küçük elin havada donmuş “dur”unu bir “devam” a çevireceğiz. Çünkü yarın, o elin tuttuğu kalemle yazılacak.

| AYŞEGÜL ÖZDOĞAN

Bir Direniş Dili Olarak Filistin Hikâyeciliği

Hikâyenin Başlangıcı: Sözden Yazıya Uzanan Bir Yol

Filistin hikâyeciliği, sadece bir edebî türün ürünü değil; bir halkın var olma, tanıklık etme ve direnme biçimidir. Toprağından koparılmış bir halkın hikâyeleri, yıkılmış evlerin, sürgün yollarının ve yeniden yeşeren zeytin ağaçlarının sessiz tanıklarıdır.

Filistin’de anlatı geleneği uzun yıllar sözlü kültürün içinde yaşamış olsa da, 20. yüzyılın ortalarından itibaren kaleme alınan hikâyelerle yeni bir döneme girdi. Özellikle 1948 Nakba’sı (Büyük Felaket) sonrası, edebiyat bir sığınak, bir hatırlama alanı hâline geldi. Kalem, elden alınan toprakların yerine konulan bir “vatan”dı artık.

Genel hatlarıyla Filistin hikâyeciliğini üç kuşağa ayırarak kronolojik bir cetvel çıkarabiliriz: Birinci kuşak 1948 sonrası sürgün hikâyeleri, ikinci kuşak 1970-1990 arası toplumsal hikâyeler ve üçüncü kuşak şeklinde 1990 sonrası deneysel hikâyeler olarak ayırmamız mümkündür.

1. İlk Kuşak – 1948 Sonrası (Nakba’nın Tanıkları)

Gassan Kenefânî (1936–1972)

Filistin öykücülüğünün öncüsüdür. Sürgün, kayıp ve direniş hikâyesinin omurgasına yerleştirir.

- Öne çıkan öykü kitapları:
 - o “Men in the Sun” (Güneşteki Adamlar)
 - o “A World Not Ours” (Bizim Olmayan Bir Dünya)
 - o “Returning to Haifa” (Hayfa’ya Dönüş)

Bu öyküler, Filistinlilerin kimlik kaybını kolektif bir vicdan hikâyesine dönüştürür. Kenefânî’nin dili yalın ama sembolik, yapısı genellikle kısa, diyalog odaklıdır.

Samira Azzam (1927–1967)

Kadın bakışını Filistin öyküsüne ilk kez bu kadar güçlü biçimde taşır. Öykülerinde savaşın ve sürgünün kadınlar, çocuklar ve yaşlılar üzerindeki sessiz etkilerini anlatır.

- Öykü kitapları:
 - o “The Clock and the Man”
 - o “Stories from the West Bank”

Azzam, Kenefânî’den önce “küçük hayatların büyük trajedilerini” görmüştür. Onun dili, gazetecilikle edebiyat arasında bir yerde durur: yalın, gözlemci ve derin.

2. İkinci Kuşak – 1970–1990 (Toplumsal ve Kadın Odaklı Anlatılar)

Liana Badr (1950–)

Her ne kadar roman da yazsa da, onu öykücü yapan şey görsel anlatım gücüdür. Kısa hikâyelerinde savaşın gündelik etkilerini, kadınların sessiz direnişini işler.

- Öykü kitapları:
 - o “A Balcony over the Fakihani” (Fakihani Üzerinde Bir Balkon). Beyrut savaşında geçen kısa hikâyeler dizisidir.

Bu hikâyeler belgesel gibi ama liriktir; şehir ve kadın bedeni birbiriyle özdeşleşir.

Yahya Yakhluf (1944–)

Kenefânî’nin çizgisini sürdüren bir yazar. Hikâyelerinde Filistinli köylülerin yaşadığı zorunlu göçleri anlatır. Gerçek olaylara dayalı ama edebi bir yoğunluğu vardır.

- Temaları: yersiz-yurtsuzluk, sınırlar, göçmenlik.

3. Yeni Kuşak – 1990 Sonrası (Diaspora ve Deneyisel Anlatılar)

Adania Shibli (1974–)

Romanlarıyla da bilinir ama aslında hikâye formuyla başlamıştır. İlk kitabı

“Touch” (Dokunuş) minimalist kısa metinlerden oluşur. Bu metinler, travmanın sessizlikle nasıl anlatılabileceğini gösterir. Hikâyeleri bazen bir sayfa bile sürmez ama etkisi büyüktür.

Najwa Qaoud (1960–)

Pek tanınmayan ama Arapça kısa hikâyelerinde güçlü bir kadın sesi. Kır- sal Filistin’de kadınlara yönelik gündelik baskılara odaklanır. Sözlü anlatım ve halk masalı motiflerini kullanır.

Huzama Habayeb (1965–)

Kısa hikâyelerinde Lübnan, Ürdün ve Kuveyt’teki Filistinli mültecilerin hayatlarını işler. Dilinde Arap halk anlatısı, ritmik tekrarlar ve duygusal yoğunluk belirgindir. 2017’de “Küçük Hikâye Ustadı” olarak Arap dünyasında anılmıştır.

Ortak Temalar ve Anlatı Evreni

Filistin hikâyeciliği, yazarlar ne kadar farklı olursa olsun, birkaç güçlü ek- sende birleşir:

Tema	Açıklama	Temsilci Yazarlar
Sürgün ve Dönüş	Geri dönülemeyen yurt, belleğin sığınağı olarak hikâye.	Kenefânî, Abulhawa
Kadın ve Direniş	Kadınların görünmeyen kahramanlığı.	Khalifeh, Badr, Tuqan
Kimlik ve Dil	Arapça, İngilizce, hatta sessizlikle anlatılan kimlik krizi.	Shibli, Habibi
Toprak ve Hafıza	Fiziksel vatanın kaybına karşı anlatının vatan oluşu.	Nasrallah, Kan

Gassan Kenefânî:**Hikâyenin Direnişe Dönüştüğü Yer**

Filistin hikâyeciliğinin kilometre taşlarından biri, hiç kuşkusuz Gassan Kenefânî'dir. Kenefânî, sürgün, kimlik ve umut temalarını politik bir gerçekçilikle yoğurarak Filistin edebiyatının evrensel dilini kurdu.

En bilinen eseri “*Güneşteki Adamlar*”, yalnızca üç mültecinin trajik yolculuğunu değil, bir halkın kimlik arayışını da anlatır. Kenefânî'nin kaleminde hikâyeye, bir coğrafyanın değil, bir bilincin haritasına dönüşür. Her karakter, kaybedilen bir köyün, bir evin ya da bir geçmişin sembolüdür.

Gassan Kenefânî (1936–1972), Filistin'in Akka kentinde doğdu. Henüz çocukken, 1948'deki Nakba (Büyük Felaket) sırasında ailesiyle birlikte sürgüne gönderildi. Lübnan, Suriye ve sonunda Kuveyt... Çocukluğunun ve gençliğinin her durağı, vatansızlığın farklı bir yüzüydü.

Erken yaşta yaşadığı sürgün deneyimi, onun yazarlığını belirleyen en temel duyguyu şekillendirdi: yurtsuzluk ve hatırlama zorunluluğu. Kenefânî, ileride “Filistinlilerin trajedisi sadece yerlerinden edilmeleri değil, hikâyelerinin susturulmasıdır” diye yazacaktı.

Edebiyatla Direniş Arasında:**Gazetecilikten Hikâyeye**

Kenefânî, edebiyatı yalnızca sanatsal bir ifade alanı olarak değil, bir politik mücadele biçimi olarak gördü. Gazetecilik yaptı, Filistinli mültecilere eğitim verdi, Arap milliyetçiliği düşüncesiyle ilgilendi ve Filistin Halk Kurtuluş Cep-

hesi'nin sözcülerinden biri oldu.

Ancak onu asıl ölümsüz kılan, kelimelerle yürüttüğü mücadeleydi. Kenefânî'nin hikâyeleri, bir yandan sanatsal sadelik taşır, diğer yandansa derin bir sosyopolitik bilinç içerir. O, kahramanlarını büyük ideallerin değil, sıradan insanların dünyasından seçer: mülteciler, kampta büyüyen çocuklar, kaybolan babalar, sessiz kadınlar...

“Biz Filistin'i yeniden fethetmek istiyorsak, önce onun hikâyesini anlatmayı öğrenmeliyiz.”

-Gassan Kenefânî

Güneşteki Adamlar:**Sessizliğin Çılgılığı**

Kenefânî'nin en bilinen eseri “*Güneşteki Adamlar*” (Men in the Sun, 1963), modern Arap edebiyatının başyapıtlarından biridir. Üç Filistinli mülteci, daha iyi bir yaşam umuduyla Kuveyt'e kaçak girmeye çalışır. Sıcak bir tankerin içinde saklanırlar. Ancak tanker sınırı geçene kadar üçü de susarak ölür. Hikâyenin son cümlesi, Kenefânî'nin tüm edebiyatının özeti gibidir:

“Neden hiçbiriniz kapıya vurmadınız?”

Bu soru, Filistin halkının kolektif sessizliğine bir isyandır. Kenefânî, bu uzun hikâyede hem politik eleştiri hem de varoluşsal bir haykırış sunar. Hikâyedeki ölüm, sadece bireysel değil; susturulmuş bir halkın ölümüdür.

Diğer Eserleri: Kimliğin, Belleğin ve Direnişin İzinde

Kenefânî yalnızca “*Güneşteki Adamlar*”ın yazarı değildir. Kısa yaşamı-

na rağmen ardında derin izler bırakan pek çok eser kaleme almıştır:

- “*Dönüş Yolculuğu*” (Return to Haifa, 1969):
- En güçlü hikâyelerinden biridir. Filistinli bir çift, 1948’de terk ettikleri evlerine yıllar sonra döner. Evlerinde artık İsraili bir ailenin yaşadığını ve kendi çocuklarının o aile tarafından büyütüldüğünü öğrenirler. Bu eser, kimlik, aidiyet ve annelik-babalık temalarını sarsıcı biçimde işler.
- “*Erkekler ve Silahlar*” (Men and the Guns, 1968):

Kenefânî’nin kısa hikâyelerinden oluşan bir derlemedir. Savaşın içinde insanın onurunu koruma mücadelesini anlatır.

- “*Dünya Aramızda*” (All That’s Left to You, 1966):

Modernist bir teknikle yazılmış bu roman, birbirinden kopan iki kardeşin iç dünyası üzerinden Filistin’in bölünmüşlüğüne simgeler.

Kenefânî, anlatısında Batı romanının biçimsel yeniliklerinden yararlınsa da, Arap sözlü kültürünün ritmini da-ima korur. Bu yönüyle hem Doğu hem de Batı edebiyatına köprü kuran bir figürdür.

Bir Suikast, Bir Efsane

Kenefânî, 1972 yılında Beyrut’ta, arabasına yerleştirilen bir bombayla suikasta uğradı. İsrail gizli servisi MOS-

SAD, suikastı üstlendi. O sırada sadece 36 yaşındaydı. Ama onun ölümü, Filistin edebiyatında bir kırılma noktası yarattı. Kenefânî artık yalnızca bir yazar değil, bir şehit-yazar figürüne dönüştü. Bugün Arap dünyasında hâlâ “Kenefânî okumak, Filistin’i anlamaktır” denir.

Edebî Miras: Hikâyenin Vicdanı

Kenefânî’nin hikâyeleri, politik manifestolardan daha uzun ömürlü oldu. Çünkü o, ideolojiyi değil insanı anlattı. Hikâyelerinde hep şu dengeyi kurdu:

- Direniş ile duygusallık,
- Politika ile şiirsellik,
- Gerçek ile umut.

Onun dili sade, anlatımı ölçülü ama etkileyicidir. Kenefânî, hiçbir zaman ajitasyona başvurmaz; çünkü okurun vicdanına güvenir.

“Bir halkı öldürmenin en kolay yolu, onun hikâyelerini unutturmaktır.”

-Gassan Kenefânî

Küllerinden Yazıya Dönüşen Bir Hayat

Kenefânî’nin kısa ama yoğun yaşamı, Filistin edebiyatının simgesine dönüştü. O, kalemle bir coğrafyanın tarihini, bir halkın hafızasını ve bir insanlığın direncini yeniden yazdı. Bugün hâlâ Filistinli çocuklar, onun hikâyelerini okulda okuyor; yazarlar onun kalemini bir meşale gibi devralıyor. Çünkü Kenefânî’nin bıraktığı miras, sadece “ne yazdığını” değil, neden yazdığını anlamakla ilgilidir. Ve o nedenle, hâlâ canlıdır.

Kadın Sesinin Yükselişi: Sahar Khalifeh ve Yeniden İnşa

Filistin hikâyeciliği, yalnızca erkek direnişinin değil, kadın direnişinin de sahnesidir. Sahar Khalifeh, bu sahnede güçlü bir ses olarak yerini alır. Onun hikâyelerinde kadınlar, hem acının hem de yeniden doğuşun taşıyıcısıdır.

Khalifeh'in karakterleri, savaşın ortasında bile yaşamı örgütler; suskunluğa direnir. Böylece Filistinli kadın, yalnızca anlatılan bir figür olmaktan çıkar, anlatının öznesine dönüşür. Hikâye, bu sa-yede hem toplumsal hem de bireysel bir direniş alanı kazanır.

Bir Kadının Kaleminden Filistin: Hayatının İzleri

Sahar Khalifeh, 1941 yılında Nablus'ta doğdu. Filistin'in işgale, sürgüne ve yıkıma sahne olduğu bir dönemde büyüdü. Henüz genç yaşta hem toplumsal baskıların hem de işgalin gölgesinde bir kadın olarak yaşamayı deneyimledi.

Evlenmek zorunda kaldı, mutsuz bir evlilik yaşadı, iki çocuk annesi olduktan sonra boşandı. İşte tam da o yıllarda, kendi tabiriyle "yıkımın içinden bir ses" yükseldi: yazı.

Khalifeh, 30 yaşından sonra yazmaya başladı ve bu geç başlangıç, onun edebiyatını daha da olgunlaştırdı.

"Yazmaya başladığımda artık susmayı öğrenmiştim.

Ama sonra fark ettim ki, suskunluk da bir direniş biçimi olabilir."

- Sahar Khalifeh

Eğitim ve Uyanış: Batı ile Doğu Arasında

Khalifeh, Nablus'tan sonra Kudüs'te, ardından Amerika'da eğitim gördü. North Carolina Üniversitesi'nde İngiliz Dili ve Edebiyatı okudu, Iowa Üniversitesi'nde yüksek lisans, Filistin Üniversitesi'nde doktora yaptı. Akademik birikimiyle birlikte kadın kimliği üzerine derin bir farkındalık geliştirdi. Bu süreçte Batı feminizmini tanıdı, ama Filistin'in özgül koşullarına uymayan yönlerini eleştirdi. O, kendi duruşunu "Filistinli kadın direnişi" olarak tanımladı: Kadının özgürlüğü, Filistin'in özgürlüğünden ayrı düşünülemezdi.

Edebiyatında Temalar: Kadın, Kimlik ve Toprak

Sahar Khalifeh'in eserleri, kadın kimliğiyle ulusal kimlik arasındaki paralelliği işler. Filistin toprakları nasıl parçalanmışsa, kadın bedeni de öyle baskı altındadır. Ama onun karakterleri ne tamamen mağdurdur ne de edilgen. Aksine, sessiz bir direnişin, yeniden doğuşun temsilcileridir.

"Kadın, yıkımın ortasında bile yaşamı yeniden kurar.

Çünkü o, doğurandır; ve doğurmak, direnmektir."

-Sahar Khalifeh

Öykülerinde Kadın ve Sessiz Direniş

Filistin edebiyatı denildiğinde akla genellikle savaş, sürgün ve direniş gelir. Ancak Sahar Khalifeh'in öyküleri bu

kavramların arasına bir başka kelimeyi ekler: kadın. Çünkü onun hikâyelerinde direniş, yalnızca silahla değil; suskunlukla, gündelik hayatla, ev içindeki küçük hareketlerle örülür.

Hayatı boyunca işgal altındaki Filistin'in her katmanına tanıklık etti. Edebiyat serüveninin başında kısa öyküler yazmaya başladı; bu öyküler, daha sonra romanlarında büyüyerek bir anlatı evrenine dönüştü. Bu yönüyle, Khalifeh'in öyküleri birer "edebî laboratuvar" gibidir: Filistinli kadının iç sesinin ilk kez duyulduğu yerler.

Gündelik Hayatın Direnişi

Sahar Khalifeh'in öyküleri, büyük olaylardan çok küçük anları anlatır. Bir annenin kızını okula göndermesi, bir genç kızın pencereden dışarı bakışı, işgal altındaki bir evde kahve pişiren kadının elleri... Bu anlar, yüzeyde sıradan görünür; ama altlarında, toplumun ve tarihin bütün ağırlığı vardır.

Khalifeh bu küçük anları yazarken kadın karakterlerine ne kahraman ne de kurban rolü biçer. Onlar yalnızca "yaşarlar". Fakat bu yaşama biçimi, sistemli bir direniştir. Kadınların sessizliği, çoğu zaman işgalin erkek sesine verilen bir cevaptır.

"Kadınlar, sessiz kaldıklarında bile konuşuyorlardı; çünkü sessizlik, erkeklerin dilinde hiç anlaşılmayan bir dildi."

Toprak, Ev ve Kadın Bedeninin Eşleşmesi

Khalifeh'in öykülerinde mekân, neredeyse bir karakter kadar canlıdır. Ev,

yalnızca barınak değil; kadının iç dünyasının aynasıdır. Bir duvarın çatlağı, bir kapının gıcırdaması, bir pencereden görülen sokak... hepsi kadının kimliğiyle birleşir. Filistin toprağı, kadın bedeniyle özdeşleşir: ikisi de işgal altındadır, ama ikisi de yaşam üretmeye devam eder. Bu metafor, Khalifeh'in öykü dilinin en güçlü damarlarından biridir.

Dilin Politikliği

Khalifeh'in öykü dili, sade ama derin anlam katmanlarına sahiptir. Kısa cümlelerle yazar; betimlemeleri şiirsel ama ölçülüdür. Konuşma diline yakın bir anlatımı vardır; bu da Filistinli kadının "kendi sesiyle konuştuğu" ilk metinleri oluşturur. Khalifeh, politik bir söylemi doğrudan kurmaz; ama karakterlerinin gündelik hayatında politikanın görünmez etkisini hissettirir. Bir kadının pazardan dönerken askerî kontrol noktasında beklemesi, bir annenin oğlunu gömmeden önce dua etmesi... Bu sahneler, işgalin insan üzerindeki psikolojik işgalini gösterir.

Kadın Bedeninden Toplumsal Bilince

Khalifeh'in kısa öyküleri, Filistinli kadının hem bireysel hem de ulusal kimlik bilincine uyanışını anlatır. Bu yönüyle, öyküleri yalnızca edebî değil, sosyolojik belgeler gibidir. Kadının kendi bedenini, kendi kaderini ve ülkesini tanıma süreci, bir çeşit "yeniden doğum" metaforu üzerinden ilerler.

"Kadın, toprağını kaybettiğinde bedenini de kaybeder; ama bir hikâye yazdığında, her ikisini de geri alır."

Sessizliğin Dili

Sahar Khalifeh'in öyküleri, gürültüsüz ama derindir. Onun karakterleri bağırılmaz; çünkü bağırmadan da duyulabilir olduklarını bilirler. Filistin hikâyeciliğinde erkek yazarlar silahı, taş atmayı, sürgünü anlatırken; Khalifeh, kalanların hikâyesini anlatır: Evde kalan, çocuğunu koruyan, sabreden kadınları. Khalifeh'in öykülerinde en güçlü silah, bir cümledir; en kararlı direniş biçimi ise bir annenin sessizliği. Ve bu yüzden, Filistin edebiyatında öykü denildiğinde, onun adı her zaman ilk sayfalarda yer alacaktır.

Uluslararası Etki ve Edebî Değer

Sahar Khalifeh, eserleri 15'ten fazla dile çevrilmiş bir yazardır.

Aldığı bazı önemli ödüller şunlardır:

- Naguib Mahfouz Edebiyat Ödülü (2006),
- Palestinian Ministry of Culture Ödülü,
- Simon de Beauvoir Kadın Hakları Onur Ödülü'dür.

Batılı eleştirmenler onu genellikle "Arap dünyasının Virginia Woolf'u" olarak niteler. Ancak Khalifeh, bu tanıma hep mesafeli yaklaşır:

"Ben Filistinliyim. Yazdığım her kelimeme, toprağımın sesiyle yazılmıştır."

Sessizliğin Direnişi: Samira Azzam'ın Öykü Dünyası

Filistin edebiyatı içinde Samira Azzam (1927-1967) adı, bir kadının keli-

melerle verdiği ilk büyük direnişlerden biri olarak anılır. O, sadece Filistin'in ilk kadın öykücülerinden biri değil, aynı zamanda kısa hikâyeyi Filistin'in yaşadığı kırılmaların en yalın tanığı hâline getiren bir yazardır. Azzam'ın öyküleri, savaşın gürültüsüne karşı sessizliğin direncidir.

Hikâyenin Toprağı: Gündelik Hayatın İçindeki Filistin

Azzam'ın kısa hikâyeleri, büyük politik söylemlerden çok, gündelik hayatın kırık aynalarını yansıtır. O, işgali anlatırken cepheleri değil, evleri; kahramanları değil, sıradan insanları merkeze alır.

Kadın, çocuk, yaşlı, göçmen... Hepsi onun hikâyelerinde aynı insani sızının etrafında birleşir. Azzam'ın karakterleri kahramanlık yapmaz ama yıkımın içinde insan kalmayı başarırlar. Bu yönüyle onun öyküleri, "küçük insanların büyük acılarını" anlatan bir etik dünyaya sahiptir.

Anlatım Dili: Sade, Sakin, Ama Derin

Azzam'ın dili şaşırtıcı biçimde yalındır. Ne süs ister, ne retorik. Bu sadelik, Filistin'in çıplak gerçeğini yansıtmaya çabasından doğar. Örneğin "The Clock and the Man" (Saat ve Adam) adlı öyküsünde, bir adamın evine dönme arzusu üzerinden zamanın ve yurdun kaybı anlatılır. Metin yalnızca birkaç sayfadır ama içinde tüm bir sürgün duygusu vardır.

Yine "Because He Loved Them" (Çünkü Onları Sevdiler) öyküsünde, işgal altındaki bir kasabada görev yapan öğretmen karakteriyle, ahlaki sorumluluk ve kolektif vicdan kavramlarını işler.

Azzam'ın öykülerinde dil, neredeyse sessiz bir tanık gibidir. Ne çığlık atar, ne ağlar; ama okuru derin bir sarsıntıya uğratar. Bu, Filistin öykücülüğünün temel tonunu belirleyen bir özelliktir.

Kadın Perspektifi: Görünmeyenlerin Hikâyesi

Samira Azzam, kadın karakterlerini ne mağdur ne kahraman olarak çizer. Onlar, çoğu zaman görünmezliğin içinde direnen figürlerdir. Evinde bekleyen bir anne, kayıp oğlunun izini süren bir kadın, geçim derdiyle boğuşan bir dul... Bu figürler, Filistin toplumunun asıl taşıyıcılarıdır. Azzam'ın kaleminde kadın, "trajedinin süsü" değil, hafızanın koruyucusudur.

Kısa Ömrün Uzun Yankısı

Samira Azzam, 1967'de -Henüz 40 yaşındayken- bir kaza sonucu öldü. Ama arkasında bıraktığı öykü kitapları (The Clock and the Man, Stories from the West Bank, Because He Loved Them) bugün hâlâ Filistin edebiyatının omurgasını oluşturur. Onun hikâyeleri, Filistin'in haritasını değil, Filistinlilerin yüzlerini çizer. Ve belki de bu yüzden, Azzam'ın öyküleri hâlâ okunurken bir dua gibi yankılanır:

"Kaybolan toprakların sesi değilim, orada hâlâ nefes alan insanların sesi-yim."

Hikâye Olarak Hafıza, Hafıza Olarak Direniş Yazarları

Filistin hikâyeciliğinin en belirgin niteliği, bireysel acının toplumsal hafı-

zayla iç içe geçmesidir. Karakterler, yalnız kendi hikâyelerini değil, bir halkın kolektif yarasını da taşır. Her kayıp, her sürgün, bir sonraki kuşağa anlatılan bir masal gibi aktarılır.

Bu nedenle Filistin hikâyeleri, sadece "edebiyat" değildir; susturulmaya çalışılan bir halkın hafızasını canlı tutan birer belge gibidir. Yazmak, bir tür varoluş eylemine dönüşür.

Filistin hikâyeciliğinden söz ederken isimlerini mutlaka zikretmek gereken başka yazarlar da vardır.

Örneğin Ziad Khaddash, Saeed Tebebi, Hiyam Qablan, Nayrouz Qarmout, Mohammad Ali Taha, Akram Haniyya, Mazen Maarouf, Shuir Abu Oksa Daoud, Maya Abu Al-Hayat, Sheikha Hussein Helawy, Iyad Barghouti gibi isimler Filistin hikâyeciliğini konuşurken mutlaka zikretmemiz gereken isimlerdir. Bu yazarların her birinin kalemi o kolektif yarının izlerini taşır. Bu açıdan okunmaları, eserlerinin tercüme edilmesi ve incelemelere konu olması kıymetlidir.

Sonuç:

Hikâyenin Kökü Topraktan Derin

Bugün Filistin hikâyeciliği, yalnızca Filistinlilere değil, tüm dünyaya sesleniyor. Bu hikâyeler, insanın elinden alınan her şeyin -evin, kimliğin, onurun- yeniden yazıyla kazanılabileceğini hatırlatıyor.

Her hikâye bir tohum gibi toprağa düşüyor; belki yıllar sonra bir başka kuşakta yeniden filizleniyor. Çünkü hikâyeler, tıpkı Filistin gibi, yok edilemez.

| MERVE ŞENER

Gassan Kenefânî

*“Birdenbire, sebebini bilmediği
durgun bir gurbet hissiyle doldu içi
ve ağlamaklı oldu.”*

*Gassan Kanaşani, Güneşteki
Adamlar*

Filistin’de doğmak, kuşatılmışlığın, baskı altında yaşamının, gözaltına alınmanın sıradanlaştığı bir hayata gözlerini açmaktır. Kim olduğu belirsiz bakışların, duvarlarla örülmüş sınırların ve kontrol noktalarının ortasında nefes almaya çalışmaktır. Bazen sessizlik, bir korunma biçimidir, bazen ezeli bir teslimiyet. Ve korku, gündelik hayatın en sıradan duygularından biridir. Kimi zaman pencere aralığından gökyüzüne bakmak cesaret ister, kimi zaman da nefes almak bile temkinli olmayı gerektirir. Sokaklardan geçen tankların gölgesinde büyür çocuklar. Alışmak, hayatta kalmamanın en sessiz yoludur.

Filistin’de yaşamak bir sabah ansızın kapının çalınmasına ve kapının ötesindeki bir yabancıya, o evin artık kendisinin olduğunu ilan etmesine maruz kalmaktır; itiraz etme ve direnme hakkın yoktur. İtirazın, yasaya değil, çoktan tayin edilmiş bir iradeye bağlıdır. Çünkü burada hak, her zaman senin dışında ve karşında konumlanmış. Sokakta yürürken hangi adımın tehdit sayılacağını, hangi bakışın cezaya dönüşeceğini bilemezsin. Hukuk, seni değil seni yok sayanı korur. Ve adalet, kitapların tozlu sayfalarında unutulmuş bir kelimedir. Filistin’de olmak, varlıkla yokluk arasında ince bir çizgide yürümektir. Ev,

sokak, ağaç, gökyüzü... Her şey yerli yerinde gibi görünür ama hepsi bir anda ayaklarının altından kayıp gidebilir. Varlığın hep sorgudur, aidiyetin sürekli tehdit altındadır. Bildiğin, sevdiğin ve ait olduğunu düşündüğün her şey bir sesle, bir emirle, bir kurşunla senden koparılabilir.

Filistinli olmak, bir sabah vakti çantana birkaç giysi sıkıştırıp yollara düşmektir; ardında bıraktıklarınla, belirsizlikle ve umudun incecik çizgisiyle sınırlardan geçmektir. Ölmeden, yaralanmadan sınırı aşabilmek büyük bir şanstır. Ama yaşamının anlamı yalnızca hayatta kalmak mıdır? Çoğu zaman hayatta kalmak, bitip tükenmez bir kimlik arayışına, sadece var olmanın değil, kendini öteki olmaktan kurtarmanın mücadelesine dönüşür. Mülteci olmak, sınırların ötesinde sürüklenmek; aidiyetini, geçmişini, geleceğini yeniden kurmaya çalışmaktır. Bir ömrü, “dönüş” sancısının türlü halleriyle geçirmektir. Filistinli olmak, hiçbir yere tam olarak ait olamamaktır; ne gittiğin yerde tamamen kabul görmek, ne de bıraktığın yerde huzur bulabilmektir. Her yerde biraz eksik, her yerde biraz fazla olmaktır.

Filistin’de doğmanın, Filistinli olmanın ne demek olduğunu bilenlerden biri de Gassan Kenefânî’dir. Daha çocuk

yaştayken yollara düşer; bir ev bulmak için değil, bir kimliği kaybetmemek için. Sürgün onun için yaşama tutunma biçimidir. Tıpkı *Güneşteki Adamlar*'daki Ebu Kays, Esad ve Mervan'ın gibi... Her biri, yitirilmiş bir yurdun yükünü yüreklerinde taşıyarak yola koyulur, yeni

bir yaşam bulmak umuduyla... Romanın sayfalarında onların öyküleri, sesleri duyulur, hepsi haykırır yaşama biçimlerini. Peki bu sesler kime aittir? Her bir ses başkadır, her biri başka birine aittir. Fakat başka bir hikâye taşısa da söyledikleri aynıdır: yersizliğin, sürgünün, parçalanmanın sesi, Filistin'in sesidir. Hepsi, sürgünün ortak yazgısında birleşen aynı hakikatin farklı tezahürleri değil midir? 1948'den bu yana devam eden sürgünün, mülteciliğin, parçalanmanın, kovulmanın, direnmenin ve yitirilenlerin, hepsi Filistinli olmanın ortak yazgısı değil midir?

Gassan Kenefâni, *Güneşteki Adamlar*'da Ebu Kays, Esad, Mervan ve Ebu'l-Hayzuran'ın öykülerini anlatır. Her birinin Filistin'i geride bırakma arzusunun ardında derin bir trajedi yatar. Ancak Ebu'l-Hayzuran'ın öyküsü, yalnızca bireysel bir kayıp değil, işgalin, insan ruhunda açtığı yaraların ve Filistinli olmanın taşıdığı katlanılmaz yükün bir yansımasıdır. Ebu'l-Hayzuran'ın "erkekliğini bedeninden söküp aldıklarından bu yana on yıl olmuştur. Bu zilleti günbeğün, anbean yaşamı, gururuna yedirmeye çalışmıştı. Ne var ki yıllar geçse de bu durumu hiç kabullenemedi. Hangi durumu? Vatan uğruna erkekliğini kaybettiğini düpedüz itiraf mı etmeliydi? Bunun ne önemi vardı? Bu lanet olasıca dünyada erkeklik de vatan da gitmişti elinden. Hayır, on yıl sonra bile bu korkunç olayı unutup kanıksayamamıştı." Onun, kaybettiği sadece bir beden değil, bir kimliktir. Vatan uğruna kaybettiği erkekliği, yalnızca fiziksel bir eksiklik değil, bir kimliğin, bir ruhun yarasıdır.

Ebu Kays, Esad ve Mervan'ın asıl öyküsü kaçak yollardan Kuveyt'e ulaşmak için Ebu'l-Hayzuran'ın aracına binmeleriyle başlar. "Yorucu küçük dünya, kızgın teneke üzerindeki ağır bir yağ damlası gibi ilerliyordu çölde. Güneş tepelerin üstünde çember oluşturarak parıltıyor, çayır çayır yanıyordu. Hiçbiri terini silmekle ilgilenmiyordu. Esad gömleğini başına örtüp dizlerini bükmüş, güneşin kendisini kavurmasına direnmiyordu bile. Mervan başını Ebu Kays'un omzuna yaslayıp gözlerini kapamıştı. Ebu Kays ise kırılmış gümrük bariyerinin altındaki duvarlarını sınıksız kıvrak bakışlarını yola dikmişti." Her biri yeni bir başlangıcın, belirsizliğin eşliğindedir. Her biri derin

düşüncelere dalar, içlerindeki boşluk tıpkı çölün uçsuz bucaksız kum denizi gibi büyür. Yol ilerledikçe sessizlik giderek daha da yoğunlaşır. *“Araçtaki dört kişiden hiçbirinin içinden konuşmak gelmiyordu. Sadece yorgunluktan takatleri kalmadığı için değil, her biri derin derin düşüncelere daldığı içindi bu. Koca tanker yol boyunca sadece onları değil, hayallerini, ailelerini, hırslarını, umutlarını, mutsuzluklarını, umutsuzluklarını, güçlerini ve güçsüzlüklerini, geçmişlerini ve geleceklerini de götürüyordu. Meçhul olan yeni bir kaderin dev kapısını zorluyormuş gibiydi ve bütün gözler, görünmez iplerle bağlanmışçasına bu kapıya dikilmişti.”* Zaman geçtikçe, her biri başka bir düşün derinliklerinde kaybolur. Geçmişlerinin izleriyle, sahip oldukları ve kaybettikleriyle yüzleşirken, bir yandan da ne olacağını bilmeden, bambaşka bir geleceğe sürüklenirler. Gözleri, o meçhul kapıya dikilmiştir, kapı ne kadar büyük ve ürkütücü görünse de ona adım atmak zorunda hissederek. Ebu Kays, Esad ve Mervan, uzun yolculuğun her kontrol noktasında su tankerinin içine gizlenirler. Fakat güneş yakıcı, hava ağırdır... *“Göğün ortasında güneş, çölün üzerinde beyaz alevden geniş bir kubbe çiziyor, havaya kalkan toz şeridi kör edici bir parlıltı yansıtıyordu.”* Sınırdaki Ebu'l-Hayzuran'ın kısa süreliğine alıkonmasıyla yaşamla ölüm arasındaki o ince çizgi, birkaç saniyeliğine donup kalır. Güneş tepede acımasızca yükselirken, üç adam tankın içinde sessizliğe gömülür, yakalanmamak ve tutuklanmamak için... Fakat sessizlik dayanılmaz bir hâl alır. Ne sıcaklığa ne susuzluğa ne de içine sıkıştıkları bekleyişe daha fazla direnemezler. Nefesleri tükenir, bedenleri yorgun düşer. Ve sonunda bu yakıcılığa

yavaşça teslim olurlar. Kenefânî romanını, Ebu'l-Hayzuran'ın çarpıcı sorusuyla sonlandırır: *“Neden tankın duvarlarını vurmadınız? Neden duvarları yumrukla madınız? Neden? Neden? Neden?”*

Ölüm, yalnızca üç adamın değil; umutla yaşamının yollarını arayan bir halkın da sembolik sonudur. Kenefânî, bu sessiz trajediyle şunu sorgular: Filistin'den kaçmak gerçekten bir kurtuluş mudur, yoksa bir tür teslimiyet midir? Su tankı, sadece bir taşıma aracı değildir, işgalciler tarafından sınırları çizilmiş, sürekli gözetim altında tutulan, haksız yere hapsedilen, sürgün edilen ve öldürülen bir halkın simgesel vatanıdır. Tıpkı Ebu Kays, Esad ve Mervan'ın yakarıları, sessiz çılgınlıkları ve Ebu'l-Hayzuran'ın asla gelmeyişi gibi. Kenefânî, aslında bu romanıyla ve romanın acı sonucuyla yalnızlığa terk edilen, haykırıları duyulmayan Filistin halkını gösterir. Yazdıkları ve söyledikleriyle Filistin halkının sesi, sözcüsü olur. Kalemimi, bir direniş silahına dönüştürür. Bir yandan halkın yaşadığı acıyı, sürgünü, umudu ve direnci dünyaya duyurmaya çalışırken diğer yandan halkı için barış ve özgürlük arayışını sürdürür. O, halkının onurlu bir yaşam sürme hakkını savunur. Filistinlilerin topraklarına sahip çıkmaları, yersiz yurtsuzluğa boyun eğmeden direnmeleri gerektiğini İsrail'in 1972'de düzenlediği suikast sonucu ölümüne kadar anlatır. Fakat bu suikast onun sesini susturmaya yetmemiştir. Çünkü Kenefânî'nin sesi, yalnızca bir bedene ait olmaktan çoktan çıkmıştır, onun sesi, Filistinli genç kızların hüznü şarkılarında, kitapların sayfalarında, Gazze'nin dar sokaklarının duvar yazılarında, halkın hafızasında ve hâlâ süren direnişin içindedir.

| BURHAN SAKALLI

Gassan Kenefânî

Geçen yüzyılın başında Sykes-Picot Anlaşmasıyla Orta Doğu'yu Emperyalizm yeniden şekillendirilmeye başlar. Birinci Paylaşım Savaşı yıllarında da Balfour Deklerasyonu ile Filistin toprakları işgal edilir. Süreç sonunda Orta Doğu coğrafyası sahip olduğu barışı bin yıl sonra, bir daha geri gelmeyecek bir şekilde kaybeder.

Gassan Kenefânî'nin öncülük ettiği Filistin direniş edebiyatının temelleri İngiliz işgaline karşı verilen mücadeleye kadar uzanır. Tam adı Gassan Muhammed Fâyiz Kenefânî olup İngilizlerin himayesinde Filistin'de kurulma hazırlıkları yapılan Siyonist devletin təciz hattı olan Filistin'in Akka şehrinde 1936'da doğar. Babası avukatlık yapan Kenefânî'nin çocukluğu Filistin halkının yaşadığı büyük trajedilere tanıklık ederek geçer. Çocuk Kenefânî ve ailesi 1948 yılı başlarında İsrail'in Deir Yasin'deki büyük katliamının ardından günümüzde daha çok Nakbe /Nekbe (büyük felaket) olarak bilinen Siyonizmin devletleşmesinden sonra "büyük sürgüne" maruz kalır. Henüz 14 yaşında iken o zamana kadar yaşadığı "hüzünlü portakallar ülkesi" Yafa'dan ayrılmak zorunda kalır. Ailesiyle birlikte önce Lübnan'ın başkenti Beyrut'a daha sonra da Suriye'ye göç eder. Liseyi Şam'da bitiren Kenefânî, Şam'dayken sürgündeki Filistinlilerin yaşadığı kamplarda Filistinli çocuklara sanat öğretmenliği yapar.

Aynı zamanda bu yıllarda Şam Üniversitesinde Arap Dili ve Edebiyatı okumaya başlar. Ne ki üniversite eğitimi uzun sürmez. Kenefânî ikinci sınıfta

okurken "zararlı fikirlerinden dolayı" okuldan uzaklaştırılır. Bu dönemde ileride yıllar boyu birlikte siyasi çalışmalar yapacağı, Filistin davasının önemli isimlerinden El-Hekim lakaplı Dr. George Habaş'la tanışır.

Bir müddet sonra Gassan Kenefânî, 20 yaşındayken 1956'da Kuveyt'e giderek Arapça öğretmenliği yapmaya başlar. 1960 yılında da bir daha ayrılmamak üzere Beyrut'a döner.

24 yaşında bir genç olarak Gassan Kenefânî için bundan sonra aktif bir dönem başlamış olur. Önce El-Hurriye dergisinin kültür sayfasını yönetmeye başlar. Sonraki yıllarda ise El-Muharrir ile El-Envar dergilerinde çalışır. Süreç içerisinde dünya devrimci direniş hareketinin önemli referanslarından olan El-Hedef gazetesinin genel yayın yönetmenliğini yaparak burada yazılar, çizimler yayınlar. Bu yıllarda Filistin halkı ve Filistin mücadelesine dair şiirler, inceleme ve değerlendirme yazıları kaleme alır. Çalıştığı dergi ve gazeteleri âdeta bir okula dönüştürmek suretiyle birçok yazar, şair, gazeteci, çizer ve sanatçının yetişmesine öncülük eder. Filistin mücadelesinin önemli isimlerinden Hanzala çizeri Naci el-Ali'yi keşfederek onu sanata ve çizmeye yönlendiren Kenefânî olur. Bilindiği gibi Naci el Ali şehadetine kadar neredeyse kırk bin karikatür/çizgi çizer.

1967'de aynı yıl George Habas tarafından kurulan Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC)'ne katılarak örgütün hem sözcüsü hem de en etkili teorisyenlerinden biri konumuna yükselir. Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'nin yayın organı

El-Hedef'i, Filistin direnişinin en önemli yayın organlarından biri hâline getirir.

Gassan Kenefânî bu dönemde siyasi çalışmalarıyla ve gazete yazılarıyla yetinmeyerek birçok hikâye roman ve tiyatro eseri yayımlar. Lübnan gazetesi Daily Star onun için "Hiç ateş etmemiş bir komando" diyerek "silahı tükenmez kalemi; makamı ise gazete sayfalarıydı." notunu düşer.

Kefani Batılı emperyalistlerin himayesinde işgalci İsrail tarafından yok edilmeye çalışılan Filistin ve Filistinlilerin hikâyesi yok olmasın diye durmadan dinlenmeden hep yazar. Yazdığı hikâye ve romanları Siyonistleri huzursuz ettiğinden dönemin Ukrayna kökenli İsrail Başbakanı Golda Mair; "Filistin toplumunu ve mücadelesini anlamak için Gassan Kenefânî'nin eserlerini okumak gerekir" tespitinde bulunarak onu hedef gösterir.

Kenefani'nin *Adamlar ve Tüfekler, Güneşin Altındaki Adamlar, Hüzünlü Portakallar Ülkesi Küçük kandil, çalınmış gömlek, bizim olmayan alem* gibi hikâye ve romanları Filistin halkının yaşadığı trajediyi anlamak ve anlatmak için başucu kitapları hâline gelir. Onun hayatı, mücadelesi ve yazdıkları silah taşımayan bir Filistinlinin bile Siyonistler için ne kadar tehlikeli olabileceğini gösterir. Çünkü Kenefani yeteneğini ve emeğini halkı için harcamaya çok erken yaşlarda başlamış ve bölgedeki binlerce Filistinlinin ilk sanat öğretmeni olmuştur.

İsrail, Filistin'de yaşayanların dilini, dinini ve tarihini yok etme kararlılığı içinde hareket ettiklerinden Gassan Kenefânî başta olmak üzere birçok Filistinli yazar, şair ve sanatçıyı kendisi için tehdit ve tehlike olarak algılar.

Bu arada Gassan Kenefânî ile ilgili olarak bazı kaynaklarda onun Marksist,

Katolik bir Hristiyan olduğu şeklinde iddialar var ise de bu iddialar tamamen asılsızdır. Özellikle Marksist çevrelerde BSM bağımsız sineme merkezinin hazırladığı belgeselde; Ekşi Sözlük, Gazete Duvar, Metiskitap, Çeviri ve Ötesi Kürdistan²⁴ gibi internet sitelerinde hiçbir gerçekliği olmayan mesnetsiz iddialar sıkça yinelenir.

Oysa Kenefânî Akka'da Müslüman bir anne babanın çocuğu olarak doğmuş olan Müslüman bir Filistinlidir. Bir süre Fransız Katolik Okulunda okumuş olması ya da George Habas'la ortak bir siyasi mücadele vermiş olması, sol ve Marksist öğretiyi yakın durması Kenefânî'nin Katolik olduğu anlamına gelmez. Kenefani ailesinin tüm fertleri Müslüman olduğu gibi kendisi de Müslüman olup mezarı da Beyrut'taki bir Müslüman mezarlığında bulunmaktadır.

İsrail ve Siyonizm'in kendisini bir tehdit ve tehlike olarak gördüğü Gassan Kenefânî bundan 53 yıl önce henüz 36 yaşındayken 8 Temmuz 1972'de Mossad tarafından arabasına konan bombanın patlatılmasıyla yeğeni ile şehit edilir.

Kenefânî'nin şehadetinin üzerinden yarım asır geçmiş olup İsrail'in yazar ve gazetecilere yaptığı katliam ve kıyımlar o dönemden bugünlere devam edegelmektedir.

Genç yaşta şehit edilmesine rağmen Kenefânî daha önceki birçok öncülü gibi ölünce ya da öldürülünce tarihten silinice, unutulacak insanlardan değildir. Onun Filistin direniş edebiyatına yaptığı katkı, bıraktığı örgütlenme mirası, çok sayıdaki roman, hikâye ve tiyatro eserinin yanı sıra bilimsel çalışma ve direniş ruhu kendinden sonraki nesillere rehberlik etmeye yazarlara, şairlere ve direnişin genç devrimcilerine örnek olmaya devam ediyor.

| İHSAN KABİL

Filistin Sineması Odağında Gazze Sorunu

Sinemanın, içinde yaşadığı çağa tanıklık etmesi gibi toplumsal bir işlevi de vardır ve bu tavrını sorumluluk duyan vicdan sahibi yönetmenlerin tasarrufuyla takınması söz konusudur. Bugün hemen her şeyin görselleştiği bir dünyada, yapay zekânın organik görüntünün yerini almaya başladığının tartışıldığı bir ortamda, yaşadıklarımızın sinema perdesinden ayırt edilemediği, âdeta her şeyin bir senaryodan ibaret olduğunun fark edilmeye başlandığı, gerçek olanla sanal olanın iç içe geçmeye başladığı ve hepsinin mahiyeti göz önüne alındığında gerçekten dahi şüphe edilmeye yönelindiği zamanlardan geçtiğimiz ortadadır. İsrail gibi, Siyonizm denilen sapkın bir ideolojinin peşinde bir kurguya dayanan sözde devlet kuruluşunun bitmeyen bir baskı, yersiz-yurtsuzlaştırma ve katliama tabi tuttuğu Filistin halkının yaşadığı topraklarda her şeye rağmen, günümüzün en kitlesel iletişim aracı olan sinemanın varlığını sürdürmesi hem bir mucize hem de sinema dilinden, estetiğinden asla taviz verilmemesi sebebiyle dünya sinema literatürü için paha biçilmez bir kazanım olduğunu belirtmekte bir beis yoktur. Mevcut hâliyle Batı Şeria ve Gazze'de olmak üzere Filistinli sinemacılar, kısa film den belgesele, uzun metrajdan animasyona kadar her dalda filmler ortaya koymakta, ortak yapımlara imza atmakta, festivaller düzenlemek-

te, önemli festivallerde de göz dolduran çıkışlar yapmaktadırlar. Süreç içinde kurulmuş olan Filistin Film Enstitüsü, 1982'de İsrail'in Lübnan'ı bombardımanı zamanında orada ele geçirilen ve akıbeti meçhul olan Filistin Film Arşivi'nin âdeta bir devamı niteliğindedir. Enstitü, en zor ve ağır şartlar altında bile genelde sanattan, özelde de sinemadan vazgeçmeyen, taviz vermeyen, boyun eğmeyen bir halkın diğer toplumlara kendini anlatmak anlamında yedinci sanatı tercih etmelerinin kurumsal bir temsiliyeti konumundadır.

Filistin sineması içinde Gazze odaklı filmler de, yakın tarih itibarıyla önemli bir yere sahiptir ve yıllardır açık bir hapishane konumundaki Gazze'den oraya has çok özel insan hikâyelerini karşımıza getirmektedir. Bunlara şöyle bir göz attığımızda, Filistin sinemasının önemli isimlerinden Hany Ebu-Esad'ın 2015 yapımı *Ya Tayr el-Tayer* (İdol) filmi, Gazze'de bir mülteci kampında yaşayan Muhammed Asaf'ın Arap İdolü yarışmasında birinci olma hikâyesini anlatmaktadır. 10 yaşındaki Muhammed Asaf ve ondan iki yaş büyük ablası Nur ortak müzik tutkularıyla birbirine bağlıdır. Bütün çabaları müzik enstrümanları almak olan bu iki kardeş, arkadaşları Eşref ve Ömer'le birlikte bir müzik grubu kurar. Kardeşi Muhammed'in yeteneğini gören Nur, daha büyük hayaller

kurmaları ve yorulmadan çalışmaları için grubu motive eder. Gazze'nin sert hayat şartlarına rağmen, Muhammed'in her zaman bir umudu vardır. Amerika-lı kadın gazeteci Abby Martin'in, Filistin dışından ama çok önemli 2019 yapımı belgeseli *Gaza Fights for Freedom* (Gazze Özgürlük İçin Savaşıyor), İsrail hükümeti tarafından "propagandacı" olduğu suçlamasıyla Gazze'ye girişinin yasaklandığı Filistin'de haber yaparken başlar. Bunun üzerine Martin, filmin abluka altındaki sınırdan geçmesi için Gazze'deki bir gazeteci ekibiyle bağlantı kurar. Bu iş birliği, Gazze'deki protesto hareketini daha önce hiç görülmemiş bir şekilde göstermekte, Büyük Dönüş Yürüyüşü protestolarının en yoğun olduğu bir dönemde çekilen filmde, gösterilerin sürükleyici özel görüntüleri yer almaktadır. Belgesel, Gazze'nin geçmişini ve bugünü anlatarak, kitle iletişim araçlarının asla kabul etmediği tarihi açıklayan nadir arşiv görüntüleri sunmaktadır. Gazeteciler, sağlık görevlileri ve uluslararası tanınırlığa sahip sağlık görevlisi Rezzan el-Neccar'ın ailesi de dahil olmak üzere devam eden katliamın kurbanlarından haber görüntüleri ihtiva etmektedir. *Gazze Özgürlük İçin Savaşıyor*, özünde İsrail ordusunun savaş suçlarıyla ilgili kapsamlı bir ithamı ve Filistinlilerin kahramanca direnişinin baş döndürücü bir sinematik tasvirini yansıtmaktadır.

İsrail'in Filistin topraklarını 77 yıldır yasadışı işgal etmesine karşı güçlü bir küresel muhalefet olduğu ve İsrail'in, hakları için mücadele eden silahsız Filistinli sivillere yönelik devam edegelen kitlesel katliamına ilişkin öfkenin arttığı açık bir biçimde gözlenmektedir.

Bununla birlikte, ABD'de kamuoyunun bir kısmının İsrail'e duyduğu sempati ve destek güçlü kalmaya devam etmektedir. Bir diğer belgesel, *The Occupation of the American Mind* (Amerikan Aklının İşgali), İsrail'in ve İsrail yanlısı siyasi savunucu grupların ABD'de onlarca yıldır yürüttüğü yıkıcı derecede etkili halkla ilişkiler savaşını bozarak bu kritik istisnai duruma odaklanır. Loretta Alper ve Jeremy Earp tarafından yönetilen ve Roger Waters (Pink Floyd) tarafından seslendirilen ve İsrail-Filistin çatışmasının önde gelen gözlemcilerinin yer aldığı 2016 yapımı film, İsrail hükümetinin, ABD hükümetinin ve İsrail yanlısı lobinin, Amerikan medyasındaki yayınları şekillendirmek için genellikle çok farklı amaçlar ve çıkarlarla nasıl güçlerini birleştirdiklerini araştırıyor. Sonuç, Amerikan medyasının çatışmaya ilişkin yayınlarının nasıl ve neden düzenli olarak işgali küçümsediğine, İsrail politikasını eleştirenleri kötülediğine ve Filistin halkını insanlıktan çıkardığına dair çarpıcı bir bakıştır.

Adından da anlaşılacağı üzere bir giriş dersi kıvamında olan ve Abdullah ve Sufyan Omeish'in yönettikleri 2006 yapımı *Occupation 101* (İşgal 101), İsrail'in Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ni işgalinin etkilerine mercek tutup, Siyonizm'in yükselişinden İkinci İntifada'ya ve İsrail'in tek taraflı çekilme planına kadar gelişen olayları tartışmaya açarak, onlarca röportaj aracılığıyla, İsrail-Amerika ilişkilerinin tabiatını, özelde İsrail'in Batı Şeria ve Gazze'deki askerî işgalini ve ABD'nin parasal müdahalesinin etğini kendi perspektifini sunarak sorgular. İşgal 101, İsrail'in Batı Şeria, Doğu Kudüs ve Gazze'deki politikasından kaynakla-

nan adaletsizlikleri ve insan hakları ihlallerini eleştiren çoğunlukla Amerikalı ve İsrailli akademisyenler, dinî liderler, insani yardım çalışanları ve yarıdan fazlası Yahudi olan STK temsilcileriyle yapılan röportajları kapsamaktadır. Gazze kökenli ve Filistin'in en önde gelen yönetmenlerinden olan Raşid Masharawi'nin yapımcılığını üstlendiği ve Gazzeli 22 genç kısa filmcinin filmlerinden oluşan 2024 yapımı *From Ground Zero: Stories from Gaza (Sıfır Noktasından: Gazze'den Hikayeler)*, Gazze'de yaşanmakta olan vahşetin anlatılmamış yaşantı parçalarını beyazperdeye taşımaktadır. Ağır bombardıman altında hayata geçen derleme, genç sanatçılara kendilerini sanatlarıyla ifade edebilecekleri bir platform sağlayarak, Gazze'deki mevcut gerçekliği benzersiz bir bakış açısıyla sunar. Proje, Filistin yerleşim bölgesinde yaşanan çeşitli tecrübeleri, halkın karşılaştığı zorlukları, trajedileri ve direnç anlarını ele alır. Kurmaca, belgesel, doku-kurmaca, animasyon ve deneysel film gibi türlerin bir karışımını kullanan *Sıfır Noktasından*, Gazze'de yaşanan kederi, neşeyi ve umudu yansıtan zengin bir hikâye çeşitliliği ortaya koyar. İranlı kadın yönetmen Sepidah Farsi'nin 2025 tarihli belgeseli *Put Your Soul on Your Hand and Walk (Canını Eline Al ve Yürü)*, Farsi'nin bombardıman altındaki Gazze'de yapılanları belgeleyen Filistinli bir kadınla bağlantısını işler. İki yüz günden fazla süren bu dijital alışveriş, Fatim'in Nisan 2025'teki İsrail saldırısında şehit edilmesiyle inkıtaa uğrar. Altı yaşındaki Hind Receb'in, İsrail saldırısı karşısında bir arabada sıkışıp kalmasıyla birlikte cep telefonu vasıtasıyla yardım istemesini ele alan Kevser bin

Haniye'nin 2025'te yaptığı belgesel *The Voice of Hind Rajab (Hind Receb'in Sesi)*, yine aynı konudaki Amir Zaza'nın *Close Your Eyes Hind (Kapa Gözlerini Hind)* ve Naci Salameh'nin *Hind Under Siege (Kuşatma Altındaki Hind)* adlı eserleri, bölgede en büyük zulmü gören çocukları merkeze alan çalışmalardır. El-Abbass Hamidaddin'in 2022 yapımı animasyon çalışması *Fishy (Balıkçık)*, iki çocuğun akvaryumda besledikleri küçük balığın ve çocuklardan birinin bombardımandan sonraki akibeti üzerine odaklanır. İçinde bulunduğumuz yıl Türkiye'den bir belgesel, Kaan Burak Şen ve Kübra Kuruali'nin yönettikleri *Anka Kuşu Gazze*, genç bir Gazzeli olan Hamid ve köpeği Garib'in in hikâyesi üzerinden yaşadıkları insanlık dışı taarruzları Gazzelilerin birinci ağızdan tanıklıklarıyla dile getirmektedir.

Aslında Filistin'le ilgili Filistin sinemasından veya Filistin dışından önemli sayıda kayda değer uzun metraj kurmaca ve belgesel film bulunmakta ancak bu filmler maalesef hak ettikleri kadar genel dağıtım ağına girememektedir. Televizyon kanallarının veya dijital mecraların, malayani şekilde birçok tüketime dönük program yerine bu eserlere yer vermele-ri, tarihi ve toplumsal anlamda bir şuura yol açması bakımından ve yeryüzündeki bazı çözülmez gibi görünen sorunların çözümünü yönünde de bir ilham kaynağı olacaktır. Aynı biçimde, dünyanın başka yerlerindeki sömürü ve mağduriyet sorunlarını işleyen yapımların daha fazla ekranlarda yer alması, insanlığın fitratına daha uygun bir yaşama temelinin hükümferma olması yolunda değerli bir rol oynayacaktır.

| YUNUS NAMAZ*

Kısa Filmlerin Penceresinden Filistin'e Bakmak

Sinema ve kısa filmler, yalnızca bir eğlence aracı olmanın ötesinde, toplumsal hafızanın inşasında, kimlik mücadelesinin görünür kılınmasında ve sessizleştirilmiş hakikatlerin ifşasında güçlü bir araç olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda hem Filistin sinemasının hem de Filistin konulu kısa filmlerin; 7 Ekim 2023 tarihinden itibaren işgal, sürgün ve direniş gerçekliğini dünyaya duyurmak için önemli işlevler üstlendikleri görülmüştür. Özellikle kısa filmler, düşük maliyetli olmaları, sosyal medya aracılığıyla hızla yayılabilmeleri ve yoğun duygusal etki yaratabilmeleri nedeniyle, Filistin davasının küresel ölçekte duyulmasında kritik bir rol oynamaktadır.

Sinema sanatının gücünün süreyle eşdeğer olmadığını anlatan kısa filmler, anlatımın derinliği ve mesajın etkisiyle de günümüzde anlam kazanmaya devam etmektedir. Genç Filistinli sanatçılar ve yönetmenler, ana akım medyanın ve sinemanın olumsuz temsillerini, yıllardır devam edegelen basma kalıpcı yaklaşımlarını anlatmaktadır. Gerek Hollywood'un gerekse İsrail sinema endüstrisinin ürettiği önyargılar, ötekileştirici ve indirgemeci Müslüman tasvirlerini kabul etmeyen sinemacılar, karşı-anlatılar oluşturarak Filistin'in ve Filistinlilerin

sesini duyurmayı arzulamaktadır.. Nitekim Nawras Abu Salih'in de vurguladığı gibi, "hakikatin tek başına yeterli olmadığı, onun doğru bir anlatımla sunulması gerektiği" gerçeği, Filistinli sinemacıların hem içerik hem de biçim üzerine düşünmesini zorunlu kılmıştır. Bunlar arasında Ömer Rammal'ın çalışmaları, kısa filmlerin bu mücadeledeki gücünü somutlaştıran önemli örneklerdir.

Ömer Rammal'ın Mekân (2021) adlı kısa filmi, bir evin mutfağından bahçesine kadar uzanan mahrem alanların işgalci yerleşimciler tarafından gasp edilmesini anlatır. Film, mekânın yalnızca fiziki bir alan değil, aynı zamanda bir halkın hafızası, kimliği ve gelecek umutlarının taşıyıcısı olduğunu gösterir. Mutfak, oturma odası, yatak odası ve bahçe gibi mekânlar üzerinden ilerleyen anlatı, işgalin gündelik hayata sızan yıkıcı etkisini metaforik bir dille resmeder.

Rammal'ın bir diğer çarpıcı eseri 75 Yıl (2023) ise, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin maddeleri ile Filistin'deki ihlal sahnelerini yan yana getirerek uluslararası hukukun çifte standardını eleştirir. Film, yaşama hakkı, barınma hakkı, eğitim hakkı ve ifade özgürlüğü gibi temel hakların Filistin topraklarında nasıl sistematik olarak ihlal edildiğini

*Doç. Dr., Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo-Televizyon ve Sinema Bölümü Öğretim Üyesi.

gözler önüne serer. Rammal, bu filmle insan hakları örgütlerinin sessizliğine ve uluslararası toplumun tutarsızlığına dikkatleri çeker.

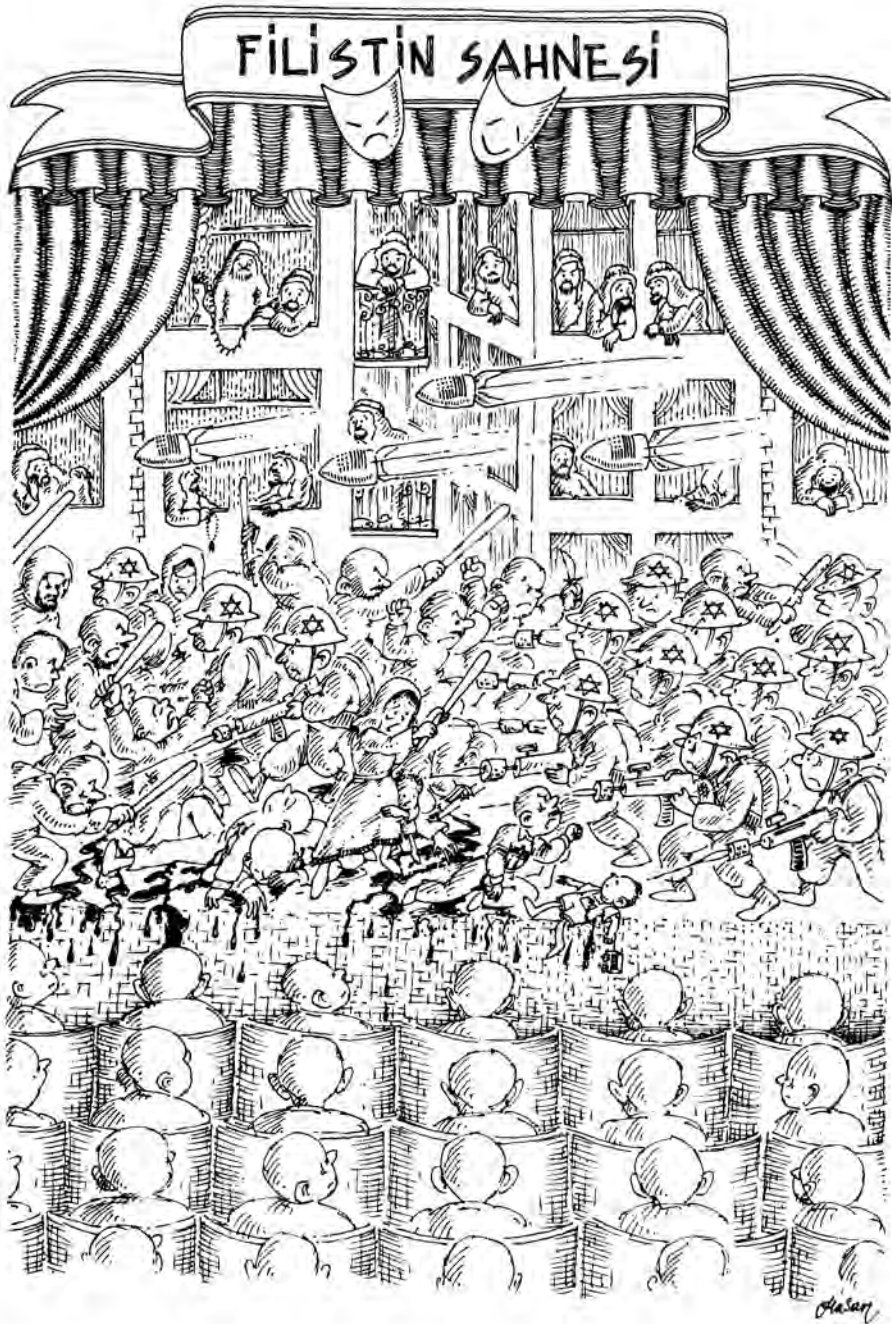
Filistin direniş sinemasında erkek yönetmenler gibi kadın yönetmenlerin de katkıları oldukça dikkat çekicidir. Mesela, Farah Nabulsi'nin Hediye (2020) filmi, Batı Şeria'daki kontrol noktalarında yaşanan gündelik aşağılanma ve insanlık dışı muameleleri bir baba-kız hikâyesi üzerinden anlatır. Film, işgal altındaki yaşamın rutinleşmiş şiddetini ve buna rağmen ayakta kalan insani onuru vurgular. Buna ek olarak Iman Zawahry'nin Ben Filistinliyim (2023) adlı animasyon filminde, kimlik ve aidiyet sorunları bir kız çocuğunun gözünden anlatılır. Filistinli küçük bir kız Saamidah'ın, okul haritasında vatanını bulamaması üzerine yaşadığı kimlik bunalımı ve ardından ailesinin rehberliğiyle kültürel köklerine yaptığı yolculuk, Filistinlilerin varoluş mücadelesini duygusal ve şiirsel bir dille aktarır. Ben Filistinliyim (2023) isimli kısa film, özellikle diasporadaki Filistinliler için bir ayna işlevi görür.

7 Ekim 2023 sonrasında yaşananlar, kısa filmlerin gücünü bir kez daha kanıtlamıştır. Sosyal medya platformları, geleneksel dağıtım kanallarını aşarak Filistin anlatılarının küresel izleyiciye ulaşmasında hayati bir köprü işlevi görmüştür. Ömer Rammal'ın filmlerinin milyonlarca kez izlenmesi, bu formatın ulaşabileceği itlenin büyüklüğünü göstermektedir. Dikey format ve metaforik anlatım, sosyal medya kullanıcılarının dikkatini çekmede etkili olmuştur. Naw-

ras Abu Salih'in Özgürlüğün Gölgesi (2024) gibi son dönem filmlerinde ise İsrail işgalinin farklı boyutları anlatılmakta, direnişin sanatsal cephesi daha da güçlendirilmektedir. Burada bahsi geçen kısa filmler, yalnızca bir halkın trajedisini belgelemekle kalmamakta, aynı zamanda vicdan sahiplerinin, insanlığın zulme karşı direncini, umudunu ve kültürel varlığını sürdürme iradesini de ilan etmeye çalışmaktadır.

Filistin'i ele alan bu kısa filmler, bir kez daha sinemanın bir sanat dalı olmanın ötesinde, görsel bir tanıklık ve etkili bir hakikat anlatısı olduğunu göstermiştir. Çünkü bu filmler, yerel ölçekteki acıların, soykırımın, adaletsizliğin, yıkımın evrensel vicdana dönüşümünde sinemanın gücünü bize kanıtlamaktadır. Ömer Rammal, Farah Nabulsi, Iman Zawahry ve Nawras Abu Salih gibi yönetmenlerin filmleri, Filistin halkının bastırılmış sesine, kaybolmaya yüz tutmuş hafızasına ve bitmeyen direnişine ışık tutmaktadır.

Burada kısaca bahsi geçen kısa filmler, bu mücadelede sadece bir anlatım biçimi değil, aynı zamanda bir hafıza alanı ve direniş mecrasından haber vermektedir. Bu nedenle, Filistin konulu kısa filmler, günümüz çağdaş sinema estetiğinde yeni bir paradigma oluşturarak, sanatın adalet arayışındaki vazgeçilmez rolünü hatırlatmaktadır. Ve bu kısa filmler, sesi kısılmaya çalışılan ve yıllardır ötekileştirilen, medyada ve sinema filmlerinde olumsuz temsillerle işaretlenmiş bir toplumun sesi olmakta, hem tarihi hem de filmleri okumak için bize yeni okuma alanları açmaktadır.

Yitiksöz Söyleşileri

| KONUSAN: PEREN BİRSAYGILI MUT

Karikatürist Doktor Allagta ile Çizgi, Çizmek, Yürümek ve Varoluş Üzerine Bir söyleşi

**- Size göre insan niçin çizer?
Çizmekle yaralarını deşmiş olmaz
mı aslında?**

-İnsan, kendini ifade etmek, duygularını ve hislerini aktarmak, düşüncelerini iletmek için çizer.

Çizim, özel bir tür dildir; duygulara seslenir. Görsel, sembolik ve çoğu zaman hiciv dolu bir sanattır. Bazen basit birkaç çizgi onlarca makalenin anlatamayacağı şeyi söyler...

Ve bazen çizim, bir başkaldırı, bir isyan ya da mevcut duruma ve hâkim adaletsizliğe karşı bir çığlıktır.

- İnsanın çizdikleriyle varoluşunu gerçekleştirdiğini düşünüyor musunuz? Bir çizerin kendi kimliğini oluştururken, çizgilerin dünyasına yürüyüşündeki duraklardan söz edebilir misiniz?

-Kesinlikle. Biri bana “Sen kim-sin?” diye sorsa, “Çizimlerime bak, beni yakından tanırısın,” derim. Çizim sadece varoluşu gerçekleştirmez; sanatçı öldükten sonra bile bir mesaj olarak yaşamaya devam eder.

Naci el-Ali hâlâ aramızda, çizimleriyle yaşıyor. Her sanatçının, yetiştirdiği çevrenin etkisiyle şekillenen, kimliğini ve mesajını doğrudan etkileyen özel durakları vardır.

Benim hikâyem bir mülteci kampında başladı. Acı, yoksunluk, göç ve işgalin ortasında. Bu ortam hâlâ çalışmalarımı derinden etkiliyor. Elli yaşına gelse de büyümeyen o çocuk, hâlâ kampın çocuğu; işgal altındaki halkının diliyle konuşuyor.

Eğitim için gurbete çıkmak ise, beceriler kazanmak, bilinci olgunlaştırmak ve kişiliği inşa etmek açısından önemli bir aşamaydı. Farklı kültürlerle temas, dengeli ve vizyon sahibi bir sanatçı olmamı sağladı. Vatan özlemi ise fırçamı ateşli ve duygulu kıldı.

- Şiir, hikâye ve roman gibi çizgi de bir anlatım biçimidir. Bu anlatım biçimine başlamanızın hikâyesini kısaca anlatabilir misiniz? Kaç yaşında çizmeye başladınız?

-Çizim hikâyem erken başladı. Elim kalemi tutabildiği andan itibaren çizmeye başladım. Renkler çocukluk

arkadaşlarımdı. Kampın kısıtlı imkânlarına rağmen, yerde saatlerce uzanır, kâğıt üzerine çizdim. Şeker almak yerine kalem almayı tercih ederdim.

Büyüdükçe yeteneğim de büyüdü, hayalim genişledi. 1987'de Filistin'de birinci İntifada başladığında 15 yaşındaydım. Halk direnişinin gençlik biriminde yer aldım. Görevim, kamptaki duvarlara devrimci duvar resimleri çizmekti. Bu yüzden 15 yaşında, işgal güçleri tarafından dövülüp tutuklandım.

- Ressam ve karikatürist renklerin ya da çizgilerin diliyle konuşurken şair, hikâyeci ve romancı sözcüklerin diliyle konuşur. Size göre çizerin konuştuğu dille şair, hikâyeci ve romancının konuştuğu dilin birbiriyle ilişkisi var mıdır? Bu ilişki üzerine neler söylemek istersiniz?

-Evet, ressamla şair, hikâyeci ve romancı arasında güçlü bir bağ vardır. Hepsi geniş bir hayal gücüne, coşkun duygulara ve tasvir gücüne sahiptir. Sadece ifade araçları farklıdır: Ressam şiiri renklerle çizer; şair tabloyu kelimelerle yazar.

- Filistin için çizmek yani halkınızın yaşadığı çizgilerle anlatmak sizin için hangi anlamları ifade diyor?

-Fırça, gücünü, anlamını ve yüceliğini uğruna çizdiği davanın büyüklüğünden alır. Filistin davası, tüm özgür insanların etrafında toplandığı merkezi ve evrensel bir davadır. Bu nedenle fırçanın, Filistin davası sayesinde bir kutsiyet kazandığını hissediyorum. Bu davanın etkisi öyle büyük ki, senin gibi değerli bir romancı, yazar ve tarihçinin benimle söyleşi yapması bile bunun bir göstergesi.

- Çizerek neyi değiştirmeyi düşünüyorsunuz?

Birçok şeyi...Halkımın yürüttüğü bilinç ve özgürlük mücadelesine katkı sunmak istiyorum. Direnişi, toprağa bağlılığı ve sabrı güçlendirmek istiyorum. Olayları belgeleyerek davayı gelecek nesillere aktarmak istiyorum. İşgalin uygulamalarını ve suçlarını teşhir etmek, yalan anlatısını çürütmek istiyorum. Ve dünyanın bütün özgür insanlarını Filistin'in yanında durmaya çağırarak istiyorum.

-Tıpkı karikatür sanatında olduğu gibi... Karmaşık ve trajik bir durumu, en basit şekilde anlatmak kolay gibi görünse de aslında çok zor ve daha fazla yaratıcılık gerektiren bir iş değil mi?

-Kesinlikle. Karikatür “kolay görünen zor bir sanat”tır. İlk bakışta basit çizgilerden ibaretmiş gibi görünür, ama aslında derin anlamlar taşır. Zengin bir düşünce, geniş bir kültür, büyük bir ustalık, keskin bir zekâ ve güçlü bir sezgi gerektirir.

- Karikatür, tıpkı bugün Filistin'de gördüğümüz gibi, zulme karşı en etkili silahlardan biridir. Ve bir karikatürü anlamak için o dili konuşuyor olmanıza gerek yoktur. Naji el-Ali, Filistin'de yaşananları Arapça bilmeyen milyonlarca kişiye duyurdu. Şimdi aynı şeyi siz yapıyorsunuz. Karikatürün, evrenselliklerine dair neler söylemek istersiniz?

-Karikatür sanatının gücü ve yaygınlığı, onun evrensel bir dil olmasından gelir. Çeviriye ihtiyaç duymaz; dili herkesin anlayabileceği sembolik ve görsel bir dildir. Bu nedenle karikatür sınırları aşan bir sanattır.

- Düşünerek ve tasarlayarak mı çiziyorsunuz yoksa bu harika çizimler ani bir ilhamın sonucu mu?

-Aslında karikatür sanatı, çizimden önce fikir sanatıdır. Fikir, güçlü ve etkileyici olabilmesi için yavaş yavaş pişmelidir. Ama bazen sanatçının, günlük olayların hızına yetişmek için fikri hızla yakalaması gerekir. İşte o noktada sanatçının yeteneği, sezgisi ve deneyimi ortaya çıkar.

-Karikatür, çizgi ve dilin imkânları üzerine verdığınız bilgiler için teşekkür ederim.

-Filistinlilere gösterdiğiniz yakınlık, ilgi ve gönül birlikteliği için Filistinliler adına ben teşekkür ederim.

| SAMED KARAGÖZ

Filistin'de / Filistinli Sanatçı Olmak

Filistin'de sanat yapmak, yalnızca estetik bir uğraş değil; aynı zamanda bir direniş biçimi, bir hatırlama eylemi ve bir varoluş ısrarıdır. Bu topraklarda sanat, hayatın süsü değil; hayatta kalmanın aracıdır. Her resim, bir belge kadar politik, bir şiir kadar kişisel, bir çığlık kadar sessizdir. Çünkü burada zaman bile işgal altındadır. Beklemek, ertelen-

mek, görünmez kılınmak -Filistinli olmanın gündelik hâlleri- sanatın da asli malzemesi hâline gelir.

Bu bağlamda, Filistinli sanatçı olmak, dünyanın başka hiçbir yerinde sanatçı olmakla kıyaslanamaz. Bir sanatçı için estetik çoğu kez özgürlük alanıdır; ama Filistin'de estetik, özgürlüğün ye-

7/18

نیل عیسی 2020

rine geçer. Tuval, bir coğrafyanın aynası değil, onun parçasıdır. Zeytin dalı, yalnızca bir sembol değil; bir kimliğin damarlarında dolaşan kan gibidir. Bu yüzden Filistin'in çağdaş sanat tarihini anlamak, iki ismin izini sürmeden mümkün değildir: **Nabil Anani** ve **Sli-man Mansour**.

Bu iki sanatçı, yalnızca sanat üreten bireyler değil; bir halkın belleğini, direnişini ve kimliğini görsel biçimlere dönüştüren tanıklardır. Her biri kendi kuşağının estetik vicdanı olarak, resimle, heykelle, malzemeyle, toprakla konuşur. Ve ikisi de, “unutmamak” eylemini bir sanat biçimine dönüştürür.

Nabil Anani: Hafızanın Coğrafyasında Resim Yapmak

Nabil Anani'nin sanatı, bir yurt kaybının ardından yeniden doğan belleğin haritasıdır. Onun resimlerinde görülen her figür, kaybolmuş bir dünyanın yankısıdır. Anani, yalnızca bir ressam değildir; aynı zamanda bir tarihçidir, ama bu tarih yazılı belgelerle değil, renklerle, dokularla, boşluklarla yazılır.

Onun tuvaleri, bir halkın sürgün edilmiş hatıralarını yeniden çağırır; ama bu çağrı geçmişe değil, geleceğe doğrudur. Filistin'i kaybeden bir kuşağın ardından gelen Anani, kaybedilenin değil, hatırlamanın imkânlarını resmeder.

Anani'nin imgeleri bir tür “sessiz anlatı”dır. Köy manzaraları, geleneksel nakış motifleri, anne-çocuk figürleri, zeytin ağaçları... Bunlar bir nostalji değil, bir hatırlama biçimidir. Sanatçının *Annelik (1983)* adlı eseri bu anlamda bir dönüm noktasıdır. Anne figürü, yalnız-

ca bir sevgi sembolü değil; kaybın, direnişin ve yeniden doğuşun alegorisidir. Bu tablo Freud'un “perde anı” kavramıyla okunabilir: travmatik bir geçmiş, dolaylı bir imgeyle temsil edilir. Burada huzur, aslında bir yanılsamadır; güvenliğin asla geri dönmeyeceğini bilen bir annenin gözlerinde duran kırılğan bir ışıktır.

Anani'nin sanatı geçmişle değil, hafızayla ilgilidir. Çünkü hafıza, geçmişin kendisi değil, onun bugünde yeniden kurulmuş hâlidir. *Battir*, Filistin Köyü ve Manzaranın Arkası gibi eserlerinde görüldüğü gibi, Anani geçmişin pastoral imgesini bugünün direnişine dönüştürür. O manzaralar birer kayıp değil; aksine, yeniden kurulan bir yurdun işaretleridir.

Anani'nin üretimi, biçimle içerik arasındaki ilişkiyi toprak üzerinden yeniden tanımlar. Birinci İntifada döneminde, İsrail kaynaklı sanat malzemelerini kullanmayı reddederek zeytin ağacından figürler oymuş, doğal pigmentler, taş ve deriyle çalışmıştır. Böylece malzeme, estetik bir tercih olmaktan çıkarak politik bir araç hâline gelmiştir. Zeytin ağacı, hem kimliğin hem de direnişin sembolüne dönüşmüştür.

Onun resimlerinde “bitmişlik” yoktur; her şey bir oluş hâlidir. Zaman bir çizgi değil, bir dairedir; geçmiş ve gelecek birbirine karışır. Derrida'nın anlatımıyla “hakikat” sürekli yeniden bulunur. Anani'nin sanatı da böyle bir yeniden bulma eylemidir. Her tablo, hafızanın yeniden canlandırılmasıdır; her renk, kolektif bilincin bir yankısı.

Anani, Filistin'deki belleğin hem yükünü hem de direncini taşır. Onun

tuvalinde zaman, su gibi akar; bazen durur, bazen taşar. Ama hiçbir zaman unutmaz. Çünkü Anani'nin sanatında hafıza, yalnızca bir anı değil, bir direniş biçimidir.

Sliman Mansour: Toprağın ve Zamanın Sanatçısı

Filistin sanatının diğer büyük sesi Sliman Mansour, hafızayı değil, bedeni konuşturur. Onun sanatında toprağın kendisi konuşur; çamurdan, taştan, zeytin dallarından yapılmış figürler sanki kendi hikâyelerini anlatır.

Mansour'un sanatı, 1970'lerden bu yana Filistin'in görsel belleğini kuran

temel sütunlardan biridir. Aynı zamanda al-Wasiti Sanat Merkezi ve Filistinli Sanatçılar Birliği'nin kurucularındandır. Ancak onun asıl mirası, malzeme üzerinden kurduğu anlam dünyasında yatar. İlk intifada döneminde tıpkı Nabil Anani gibi o da kimyasal boya ları terk edip toprağı, çamuru ve doğal pigmentleri tercih etmesi, yalnızca ekolojik değil, varoluşsal bir karardır. Çünkü toprağı malzeme olarak kullanmak, toprağı a it olmanın en doğrudan biçimidir.

Mansour'un çamurdan figürleri çatlar, kurur, dağılır. Bu kırılğanlık, bir yandan ölümün, diğer yandan yeniden doğuşun sembolüdür. Her çatlak, kaybedilen zamanın izi gibidir. Zaman burada lineer değil, döngüseldir: çamur yoğrulur, kurur, çatlar ve yeniden toza karışır. Böylece sanat, bir tür arkeolojiye dönüşür; geçmişin katmanlarıyla bugünün direncini bir arada taşır.

Onun eserlerinde "su" hep yokluğuyla vardır. Kurumuş çamur, aslında kaybedilmiş yaşamın metaforudur. İsrail'in su kaynakları üzerindeki kontrolü, Mansour'un eserlerinde estetik bir simgeye dönüşür. Akmayan su, durdurulmuş zaman, bölünmüş hayat anlamına gelir. Çatlak yüzeyler, bu kesintinin görsel kayıdır.

Mansour'un işleri aynı zamanda bir şiiirdir. Onun için politika, sanatın yüzeyinde değil, malzemenin içinde giz-

4/75

4/75

lidir. Tıpkı Mahmud Derviş'in dizele-
rinde olduğu gibi: "Bir halk, hatırladığı
sürece vardır." Mansour da bu varlığın
bedenini kurar. Çamurun içinde saklı
imgeler, hem Âdem'in topraktan yaratıl-
ışına hem de Filistin'in her gün yeniden
doğuşuna işaret eder.

Michelangelo'nun *Yaratılış* freskin-
de Tanrı'nın uzanan eliyle Adem'e hayat
vermesi gibi, Mansour'un elleri de çam-
ura dokunduğunda hayat başlar. Ama
o hayat kısa sürer: figür kurudukça çat-
lar. Yani yaratılış burada tamamlanmaz;
sanat, bir eksiklik hâli olarak kalır. Bu
eksiklik, Filistin'in tarihindeki kesintile-
rin estetik karşılığıdır.

Bir Hafızanın İki Yüzü

Anani'nin ve Mansour'un eserleri,
birbiriyle konuşan iki anlatıdır. Ana-
ni'nin hafızası görsel, Mansour'un ki do-
kunsaldır. Biri renklerle inşa eder, diğeri
malzemeyle. Anani hatırlamanın coğrafyasını çizer; Mansour, o coğrafyanın
toprağını elleriyle yoğurur.

Her ikisi de birer tarih yazıcısıdır;
ama bu tarih, zaferlerin değil, direnişin
tarihidir. Anani'nin tuvalinde geçmiş bir
ütopyaya, Mansour'un figürlerinde ise
yokluk bir imkâna dönüşür. Biri "hatırlamak"
fiilini estetize ederken, diğeri
"var olmak" fiilini maddileştirir.

İkisinin sanatı da bireysel değil, kolektiftir. Onların yaptığı, bir halkın duygusal haritasını çıkarmaktır. Bu harita, sınırları belli bir ülkenin değil, hafızayla tanımlanan bir yurdun haritasıdır.

Filistinli sanatçı için sanat, bir tercih değil, bir zorunluluktur. Çünkü işgal altında, sessiz kalmak da politik bir eylemdir; tıpkı konuşmak gibi. Nabil Anani ve Sliman Mansour'un sanatında bu sessizlik konuşur. Her biri, kaybolanın ardından sessizce yeni bir anlam inşa eder.

Anani'nin renkleri, geçmişin yankısını bugüne taşır; Mansour'un çamuru, bugünün yarasını geleceğe kaydeder. Bu ikisi birlikte, Filistin'in en güçlü görsel hafızasını oluşturur. Onların eserleri yalnızca estetik nesneler değil; aynı zamanda birer tanrıktır.

Ve belki de en önemlisi: onlar, sanatın sadece güzel olanı değil, doğru olanı da savunabileceğini gösterdiler. Çünkü Filistin'de sanatçı olmak, bir inanç biçimidir; "ben hâlâ buradayım" demenin en onurlu yoludur.

Bugün Filistin sanatı, bu iki sanatçının açtığı yolda ilerliyor. Nabil Anani'nin hafızayı yeniden kurgulayan estetiği ve Sliman Mansour'un toprağa kök salan şiirselliği, genç kuşak sanatçılar için hem bir referans hem de bir miras.

Filistin'de sanat, bir ulusun kendini yeniden anlatma çabasıdır. Her tablo, her heykel, her duvar yazısı, "biz hâlâ buradayız" diyen bir yankıdır.

Belki de bu yüzden onların eserleri, bir cümleyi tamamlar:

"Ben yıkılmayacağım, çünkü burası hâlâ benim vatanım."

SELÇUK KÜPÇÜK

Filistin Direnişinin Müzikal Köklerine Dair

Feyruz'un 1967 yılında söylediği "Zahrat El-Mada" (Şehirlerin Çiçeği) Filistin mücadelesine destek veren ilk şarkılardan

Filistin topraklarının işgali karşısında üretilen direniş, vatan sevgisi, soykırım gibi temaları işleyen şarkıların ortaya çıkışı ağırlıklı olarak 1960'lardan sonradır. Muhtemelen bu içerikli şarkıları ya da marşları söyleme ihtiyacını hızlandıran mesele 60'lardan itibaren yeni bir dünyanın mümkünliğini tartışmaya açan yeni kuşağın sosyalizm hayali ile bağlantılıdır. Batı emperyalizminin hegemonik tahakkümünü yarmak, bitirmek, sönmülendirmek amacına matuf motivasyonla biçimlenen ve üçüncü dünya ülkelerinin bağımsızlık hayalini besleyen bu paradigmanın bir tarafını oluşturan iklim olarak sosyalizm özellikle yeni dil ortaya koyuyordu. Ki, bu durumda Arap coğrafyasının bağımsızlık fikirleri ile sosyalizm ve İslam inancının iç içe geçtiği bir üçüncü dünya stratejisinden bahsetmek mümkün.

Türkiye'de de 1960'ların ikinci yarısından itibaren merkezi siyaset mevziinin dışında yeni politik arayışlara hızla evrilen ve hatta meclis içerisinde konumlanan örgütlenmenin zamanının geçtiğini iddia edip bizatihi sokağa taşan yeni sol yapılanmalar mevcut enternasyonal ağın bir gereği olarak dünyanın farklı coğrafyalarındaki Batı karşıtı özgürlük mücadelelerinden haberdar oldukları gibi Filistinlilerin kendi vatanları için direnişi hakkında da duyarlılık sahibydiler. Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) de netice itibarıyla dünyadaki bu enternasyonal ağa dâhil sol bir örgüt olarak Türkiye'de özellikle meclis dışı sol yapılanmaların ilgisini çeken bir tema üretiyordu. Dolayısı ile Türkiye'deki sol örgütlerin Güney Amerika'dan Vietnam'a uzanan ilgi merkezlerinin kuşkusuz en önemli mevziinde FKÖ'den kaynaklı Filistin meselesi de bulunmakta idi.

1960'ların sonuna doğru ve artık 70'lerde politik örgütlenmenin hayatın her yanına yayılması gibi müzik de doğal olarak bundan nasibini alarak siyasal bir dile evrilir Türkiye'de. 70'lerin başında genel formuna ilişkin arayışını bir şekilde belirlemeye başlayan Anadolu pop, 1970'lerin ikinci yarısında Türkiye'nin hızla sertleşen politik ortamına bağlı biçimde militarist bir dile dönüşmesi sonucu ortaya çıkan Anadolu rock bu sürecin bir neticesi olarak düşünülmelidir. İşte Filistin meselesi ve müzik ilişkisinin ilk kesişimi de bu süreçte oluyor ve tarihe not düşülüyor zaten. (Bu arada Hristiyan Maruni kökenli Feyruz'un daha 1967 yılında Filistin için bir şarkı yaptığını belirtelim. "Şehirlerin Çiçeği" (Zahrat El-Mada) isimli şarkısı muhte-

melen bu mesele için yazılan ilk eser ya da eserlerden ilki olsa gerek).

-Türkiye'ye dönersek- Marksist ideolojik zeminle Filistin meselesini savunan FKÖ ve Türk solunun münasebetinin, örgütün Filistin'deki askerî kamplarında verdiği silahlı eğitimlerle 60'ların sonu 70'lerin başında daha organik hâle geldiğini biliyoruz. Türk solu içerisinde popüler kimi gençlik liderlerinin, örgüt üyelerinin FKÖ kamplarında silahlı eğitim alarak Türkiye'ye geri döndükleri ilgililerce malum bilgiler. Bu

eğitimler neticesinde şiddeti bir yöntem olarak kullanan sol fraksiyonlar ise Türkiye'nin 70'li yıllarındaki silahlı çatışma ve kanlı eylemler tarihinin önemli bir tarafını temsil ettiler. Sokağa taşan siyasetin, şiddeti bir yöntem biçiminde kullanması gibi, 70'lerin ikinci yarısına doğru Anadolu pop'un da militarist bir dil üzerinden aynı şiddet dilini müziğe tahvil ettiğini söylemek mümkündür.

İşte FKÖ'de silahlı eğitim alarak Türkiye'ye giriş yapan solcu gençlerin ve gençlik hareketlerinin yoğun olduğu bu günlerde Anadolu rock müziğinin kurucu öznelerinden Cem Karaca ve Filistin

meselesinin yolları 1975'te keşişir. Okuduğu Robert Kolej'de Beatles etkisiyle önce İngilizce şarkılar söyleyen, askerde iken duyduğu bir türküden etkilenecek Erzurumlu Emrah'ın şiirini şarkılaştırıp 1967'de "Emrah" ile Altın Mikrofon yarışmasında ikinci olan, 70'lere girince sınıf mücadelesi meselesine yaslanan "Tamirci Çırağı", sıcak çatışmalarda ölmüş ve idam edilmiş devrimcileri ima eden "Parka" ve "1 Mayıs" gibi politik mesajlarla dolu plakları ardı ardına çıkaran Karaca politik müzik tarihimiz için kuşkusuz en önemli kurucu öznelerden birisidir. Hatta 1970'lerin ortalarından itibaren sahadaki en gösterişli figür de diyebiliriz. İzmir Fuarı'nda sahne aldığı sırada Libya standını ziyaret edip şeref defterine Filistin halkının mücadelesini desteklediğini yazan Karaca'yı daha sonra FKÖ'lü gençler ziyaret ederek davaları için bir şarkı yapmasını isterler. Gerçekleşen görüşme neticesinde Türkçe, İngilizce ve Arapça olarak piyasaya çıkacak ve gelirin FKÖ'ye aktarılacağı bir plak tasarlanır.

Türkiye'de Filistin halkının Siyonist Yahudilere karşı haklı mücadelesini savunan ilk eser Cem Karaca'nın "Ninni" isimli şarkısı olur. Sözleri Turgay Göneng'e ait olan bu şarkı Türkçe, Arapça ve İngilizce okunmak üzere FKÖ'nün Türkiye'deki temsilcilerine teslim ediliyor. Ancak öykünün devamı hakkında bir bilgi yok. Bu şarkının sözlerinin Karaca tarafından değiştirilerek 1975 yılında çıkardığı plakta "Mutlaka Yavrum" şarkısına dönüştüğünü biliyoruz.

Kısa bir müddet sonra Filistin mücadelesini ima eden ve Turgay Göneng tarafından sözleri yazılan "Ninni" isimli bir beste yapar Karaca. Kaynaklarda bu şarkının plağa okunup FKÖ temsilcilere teslim edildiği bilgisi mevcut ama akıbeti meçhul. Bu şarkının ilerleyen zaman diliminde sözlerinin yine Cem Karaca tarafından değiştirilip 1975 yılının sonu-

na doğru “Mutlaka Yavrum” adıyla plağa okunduğunu biliyoruz. O yıllardaki konserlerinde de Karaca, “Adiloş Bebe” isimli şarkısını Filistin halkı için okuduğunu dile getirir.

12 Eylül Askerî Darbesi sonrasındaki yasaklamalar, toplatılan plak ve kasetler sebebiyle Anadolu rock birikiminin 80 sonrasına sağlıklı aktarımı kesintiye uğrayınca 70’lerdeki bu politik ilginin bir dönem sönümlendiğini söylemek gerekir. Ancak 12 Eylül şartlarının göreceli biçimde değişmesi ardından Türk solu içerisindeki Filistin duyarlılığının yeniden toparlandığını tanıklık ederiz. 1986 yılında Grup Yorum’un ilk albümlerinde “Kuşatma”, 1988’deki ikinci albümlerinde “Filistin Günlüğü” şarkıları çıkıyor karşımıza çünkü. 1987’de ise ozan/âşıklık geleneğinin 1960’lardan itibaren hızla politikleşmesini temsil eden isimlerin başında gelen Aşık Mahzuni’nin “Son Acı/Orta Doğu”, 1988’de Ferhat Tunç, Hasret Gültekin, Abuzer Karakoç, Haluk Özkan gibi sanatçıların ortak imzasını taşıyan “Özgürlük İçin/Selam Sana Filistin” kasetleri yayınlanır. Dikkat çeken bir çalışma da Türkiye’deki FKÖ çevresinin 1988’de hazırladığı “Direnen Filistin” kaseti. Baha Boduroğlu’nun okuduğu şiirler ve metinlerden meydana gelen bu kasetin kimi yerlerinde Arapça marşlar dinleriz.

1980 sonrası Filistin mücadelesine dair ilk çalışmalar olarak karşımıza çıkan üretimler Aşık Mahzuni’nin “Son Acı/Orta Doğu” (1987) ve Mahmud Derviş, Fatma Tukan, Samih El Kasım, Tevfik El Zeyyat, Mahmut Sobh, Remzi Derviş’in şiirlerinin Baha Boduroğlu tarafından okunduğu, Arapça marşların yer aldığı “Direnen Filistin” (YeniDünya Müzik, 1988) kasetleridir.

1970’lerde İslamcı hareket ve müzik ilişkisinin ise o zaman dilimi için henüz modern üretimleri ortaya çıkaramadığını not düşelim. 1970’te siyasal hayata atılan MNP/MSP hattı propaganda ça-

lışmalarında mehter müziği ile yetinir sadece. Çünkü muhafazakâr Türk sağında İslamcılık ve modern müzik meselesi ele alındığında özellikle bu hattın sorunu olduğunu iddia etmek pekâlâ mümkün. Dolayısı ile siyasal söylemlerde anti-Siyonist vurgu bir propaganda dili biçiminde ortaya çıksa da bunun uzantısı olan şarkıları bulamıyoruz. Dolayısıyla şunu pekâlâ söylemek mümkündür ki, Filistin mücadelesini konu edinen ilk şarkılar yıllar evvel Türk solu tarafından bestelenmiştir. MNP/MSP çizgisinde yapılanan politik İslamcı çevrenin modern müzik ile kuramadığı ilişki sebebiyle 1980’lerin sonuna kadar bu mahfilde

bir şarkıya da maalesef rastlayamıyoruz. Ancak 80’lerin sonu 90’ların başında modern müzik örneği olarak ortaya konan ve daha çok marş formunu taşıyan üretimlerden bahsetmek mümkün. Giz Ajans etiketini taşıyan “El-Guraba”, Seda Ajans’ın “İntifada/Filistin Marşları” ile başlayıp “Bir Güneş Doğuyor” kaseti, Taner Yüncüoğlu, Ömer Karaoğlu, Aykut Kuşkaya, Eşref Ziya gibi İslamcı çevreler içerisinde modern müzik üreten isimler o yıllardaki çalışmalarında bu meseleye yer verirler. Sonraki yıllarda da bu isimlerin yanı sıra başka isimleri de anmak mümkün. Grup Yürüyüş gibi. Bu üretimlerin çoğunun marş formu etkisi taşıyan ya da bızatıhi marş olan çalışmalar olduğunu söylemek gerekir.

Marş, Batı ekonomi-politiği ile doğrudan bağlantılı ve özellikle ulus devlet-

leşme süreciyle senkronik biçimde ele alınması gereken müzikal bir form. Dolayısıyla Batı toplumlarının kapitalizm/ulus devlet yolculuğunda zorunlu askerlik, zorunlu eğitim, millî sınırlar, polis teşkilatı, millî dil gibi unsurlarla beraber şekillenip araçsal hâle gelen ulusal marş müziğinin bu tarihin bir parçası olmayan kültür ve coğrafyalarda özgürleşme mücadelesinin uzantısı olarak gösterilmesi kanaatimce sorunlu bir yaklaşım. Benedit Anderson'un "hayali cemaat" biçiminde tanımladığı ulus kavramını ima eden "hepimiz yürüyüş ritminde aynı coşkuyla aynı tondan aynı şeyleri" söyleyelim meselesinin müzikal karşılığıdır aslında marş. Bu yüzden tarihsel olarak bizde marş müziğini bulamayız.

Ancak Tanzimat'la Batılılaşma maceramız başlayınca "Mecidiye", "Hamidiye" marşları gibi üretimlerle yetinildiğini hatırlatmak yerinde olur. Bu yüzden Sünni ozan ve türkü geleneğinden gelen ülkücü sanatçı Hasan Sağındık'ın 1996 yılında yayınladığı ve Filistin'e de atıf yapan "Siyah Ağıt" albümündeki "Filistin'de sapan taşlı çocuklara selam söyle" şarkısı Türk sağının müzik tarihi içerisinde "yerlilik" meselesi bakımında -en azından benim bakış açım için- özel bir yerde durduğunu iddia edebilirim. Yerli anlayışa sahip olmasını besleyen kodları ise eserin form olarak türkü geleneğini sürdürmesi, sözlerinde Türk mitolojisinde yeri olan "Turna" metaforuna göndermelerde bulunması üzerinden açıklamak pekâlâ mümkün. (Bilindiği üzere "Turna" metaforu bizim mitolojimizde ölen kişinin ruhunun gökyüzüne

turna kuşu olarak yükselmesini karşılar). Yine aynı şekilde Sünni ozan geleneğinin en önemli temsilcisi olan Ozan Hilmi Şahballı'nın "Dün Bağdat'ta, bugün Şam'da, Yeter utanın bu çağda, Ağlatmayın çocukları" dizelerini içerip Orta Doğu meselesine atıflarda bulunan "Ağlatmayın Çocukları" (1992) türküsü, Ozan Arif'in "İsrail'e Lanet", Ozan Yusuf Polatoğlu'nun "Ağlayan Coğrafya" şiirlerini anabiliriz.

Son yıllardaki Gazze soykırımından dünyanın birçok yerinde bu konuyu ele alan şarkıların söylendiğini görüyoruz. Ülkemizde de doğal olarak yeni üretimler yapıldı. Ben özellikle "arabesk müzik ve Filistin ilişkisi"ne dair önemli bir örnek vermek isterim. Uzun yıllar müzik piyasasındaki birçok sanatçı tarafından besteleri seslendirilen (Örnek olarak Azer Bülbül'ün yorumladığı "Üzülmedim ki", Hüseyin Altın

tarafından okunan "Rüya Gibi", Müslim Gürses'in tarihe not düştüğü "Kısmetim Kapanmış" şarkılarını gösterebiliriz) Naci Eray'ın da meseleye ilgisiz kalmadığını belirtmek gerekir. Eray'ın yakın zamanlarda Youtube üzerinden yayınladığı "Filistin Yanıyor" şarkısı arabesk müzik tarihi açısından dikkate değerdir. Türkiye'de uzun yıllar gerek Türk solu ve gerekse Türk sağı içerisinde konumlanan entelektü-

ellerce dışlanan ve hatta küçümsenen arabeskin bu mesele bağlamında söz alarak müzik dünyasına bir şarkı bırakması müzik-toplum ilişkisi bakımından da ayrıca değerlendirilmeli.

| MUSTAFA İSMAİL DÖNMEZ

Filistin Romanında Temalar

Filistin romanı, Nekbe'den (1948 Felaketi) bu yana Filistin halkının merkezi meselesine, yani vatanından sürülme ve kimlik mücadelesine tanıklık etmiştir. Bu felaket, halkı doğuya ve batıya savurmuş, onu dünyanın gözü önünde hüznün ve kaybın derin vadisine atmış; çadırlar içinde sürgün, yoksulluk ve dağınıklık içinde yaşamaya mahkûm etmiştir.

Filistin romanı, bu trajik olayları Nekbe'nin acılarını betimleme ve felaketin boyutlarını dile getirme çabasıyla işlemiştir. Romancılar, Siyonist çeteler ve kinle dolu ölüm mangaları tarafından Filistin halkına karşı işlenen korkunç suçu belgeleyen tanıklıklar sunmuşlardır.

Roman, katliamın sahnelerini kanayan kelimelerle, kenara itilmiş harflerle, dağınık cümlelerle ve acı yüklü imgelerle dolu bir dille kaydetmiş; yaşanan trajedinin bütün ağırlığını, hüznü tablolar ve sarsıcı manzaralarla aktarmıştır. Filistin romanının ele aldığı temalar aşağıda bazı başlıklar altında toplanmış olup romanlardan örnekler verilmiştir.

1- Vatana Dönüş

1948 yılında Filistin halkının başına gelen Nekbe (Büyük Felaket), onları topraklarından koparıp sürgüne mahkûm ettiğinden beri Filistinli, yurduna dönme hayalini hiç kaybetmedi. Bu dönüşü, her türlü koşula ve fedakârlığa rağmen

vazgeçilmez, doğal bir hak olarak gördü.

Kendisine sunulan bütün alternatif çözümleri reddetti; çünkü hiçbirinde bu özlemi gerçekleştirecek bir güvence bulamadı. Yıllar geçtikçe koşullar değişti; nihayet bazı Filistinlilerin, barış sürecinin dar aralıklarından ve Oslo'nun karmaşık labirentlerinden geçerek vatan toprağının küçük bir parçasına dönmesi, modern tarihte eşi benzeri görülmemiş bir deneyim olarak ortaya çıktı.

Yazarlar ve şairler, Oslo Antlaşması sonrasındaki dönemin belirsizliğini ve bu tuhaf deneyimin yarattığı şaşkınlık ve sarsıntıyı derinden yaşadılar. Bu nedenle görüşleri çeşitlendi, tavırları farklılaştı; kimileri bu süreci kabul edilebilir bir adım, kimileri ise büyük bir yanılsama olarak gördü. Ancak, sonunda bu kabul ya da reddi, ortaya koydukları edebî eserler aracılığıyla ifade ettiler. Eserlerinde, kimi zaman kararsızlıklarını, kimi zaman da yeni gerçekliği açığa çıkarma cesaretlerini dile getirdiler; mevcut durumu hiçbir değişikliğe ya da tahrife uğratmadan olduğu gibi yansıttılar. Bu noktada romancılar, vatana dönüş fikrine ve bunun gerçekte mümkün olup olmadığına dair tutumlarında birbirlerinden ayrıldılar. Bu temayı ele alan romanlar arasında şunları sayabiliriz: Ğasân Kenefânî, *Hayfa'ya Dönüş*, Cebrâ İbrahim Cebrâ, *Velîd Mesud'u Ararken*, Garib Askalânî, *Mansur el-Ledâvî'nin Dönüşü*, Sâfi Sâfi, *el-Kûrba*, Yahya Yah-

lif, *Gölde Yıkanan Nehir*, Habîb Henna, *Alevli Yıllar*, Osman Ebû Cahcûh, *Bir Parça Aşk*, Murîd el-Berğûsî, *Ramallah'ı Gördüm*,

2- Oslo Antlaşması'nın Reddedilmesi

Bu mesele, yeni siyasî durumu, Oslo'nun sonuçlarını ve Siyonist varlığı tanımayı reddetmeyi ve bu antlaşma aracılığıyla vatana dönüşün aslında bir hayal kırıklığına dönüşmesi hissini kapsamaktadır. Çünkü Oslo Antlaşmaları, işgal altındaki vatanın kaybını tescillemiştir. Seher Halife'nin *Miras* adlı romanında bu durum şöyle dile getirilir:

“Kudüs’ü Batı Şeria’dan ayırdıklarından beri, Kudüs artık başka bir devlet oldu; sınırları, geçiş noktaları, kimlikleri var; sadece vizesi eksikti, onu da sağladılar, adına ‘izin belgesi’ dediler.”

Oslo Antlaşması'nın imzalanması sırasında halk iki gruba ayrılmıştı:

Birinci grup, antlaşmayı kabul edenlerden oluşuyordu. Onlara göre bu, durumu yeniden düzenlemek için geçici bir aşama ya da kısa süreli bir istasyondur. Bu durumu alışılmışın dışında ama kabul edilebilir bir süreç olarak değerlendirdiler. Bu tutum, Osman Ebû Cahcûh'un *Bir Parça Aşk* adlı romanında da görülür.

İkinci grup ise antlaşmayı bütünüyle reddetti; acısıyla tatlısıyla onu kabul etmedi. Onlara göre Oslo, Filistin meselesine adil bir çözüm getirmemiş, aksine ona ölümcül bir darbe vurmuş ya da en azından bilinmeyen bir virüs enjek-

te edip onu derin bir uykuya sokmuştu. Habîb Henna'nın *Kenan Piramidi* adlı romanında bu duygular şu sözlerle ifade edilir:

“Oslo Antlaşmaları bütün hayallerimize öldürücü bir darbe indirdi; antlaşmaların uygulanışını görmeden ölmeyi diledim.”

Muhammed Nassar'ın *Ruhun Tecellileri* ve Seher Halife'nin *Sıcak İlkbahar* adlı romanları da bu temayı ele alır.

3- Nekbe ve Nekse Sahneleri

Filistinli romancılar, 1948 yılında Filistin halkının başına gelen Nekbe (Büyük Felaket) olayını -o dönemde yaşanan öldürme, yıkım, tahribat ve terörün halkı ata topraklarından zorla göçe mecbur bırakmasını- anlatmayı, yeni siyasî durumu reddetmenin ve düşman İsrail Devleti'ni tanımama tutumunun bir aracı olarak kullandılar. Aynı zamanda Oslo Antlaşması'nı ve onun sonucunda ortaya çıkan, vatanın kaybını teyit eden tabloyu da reddettiler.

Filistinli yazarlar, Yahudilerin Filistinlilere karşı işledikleri sürekli suçlara da değinmişlerdir. Bu suçların devamlılığını, 1967 yılında yaşanan Arapların toplu yenilgisi, yani Nekse (Gerileme) üzerinden anlatmışlardır. Her ne kadar bu yenilgiye “Nekse-gerileme” denilerek etkisi hafifletilmeye çalışılmış olsa da asıl büyük felaketin yani Nekbe ve Nekse'nin birleştiği felaketin Oslo Antlaşması'yla gerçekleştiğini vurgulamışlardır.

Bazı Filistinli romancılar, bu antlaşmanın acısını kavramak için geçmi-

şe dönmüş, eski yaraları ve yenilginin hatıralarını yeniden hatırlatarak halkın yaşadığı kırılmayı, küçük düşürülmeyi ve kaybolan vatana, umutlara, haklara duyulan derin özlemi dile getirmişlerdir. Bu romanlarda, insanın tüylerini ürper-tecek kadar korkunç suçlar; Yahudiler tarafından göç öncesinde, sırasında ve sonrasında işlenen vahşetler anlatılmıştır. Bu eserlerde Filistin halkının hafızasında derin izler bırakan felaketin yankıları, geçmişin acılarını bugünün siyasî hayal kırıklıklarıyla birleştirerek yeniden canlandırılmıştır. Bu tema, özellikle şu romanlarda canlı bir biçimde işlenmiştir: *Kuruyan Boğaz*, Garib Askalânî, *Hayaller*, *Çiğliklar*, *Yara*, Muhammed Nassar, *Beyt Dâris’de Ay*, Abdullah Tâ-yih, *Kadrûn*, Ahmed Refik Avvâd, *Tanuk*, Avnullah Ebû Safiyye, *Alevli Yıllar*, Habib Henna, Hasan Hamîd, *Karanlık*, Yahya Yahlif, *Gökyüzü Suyu*; *Rüzgârın Ardındaki Göl*; *Cennet ve Cehennem*, İbrahim Nasrallah, *Beyaz Atlar Zamanı*.

4- Filistin Mülteci Yardım Ajansı (UNRWA)

Filistinli romancılar, eserlerinde Filistin Mülteci Yardım Ajansı’nın (UNRWA) rolünü hem olumlu hem de olumsuz yönleriyle ele almaya devam etmişlerdir. Bu konuya dair tartışmalar, Oslo Antlaşması sonrasına kadar uzanmış; Ajans’ın zaman zaman hizmetlerini durdurma veya sınırlama girişimlerine rağmen, yazarlar bu kurumu eserlerinde işlemeyi sürdürmüşlerdir. Ajansın gözetiminde dağıtılan insanî yardımlar ve sosyal hizmetler, 1948 Nekbe’si sırasında topraklarını kaybeden Filistinli mülteciler için hayatî öneme sahip olmuştur.

Ancak, tüm bu yardımlara rağmen, Filistinlilerin hâlâ köylerine, şehirlerine, tarlalarına ve bahçelerine dönememiş olmaları, Oslo Antlaşması’nın “bölgeye barış, adalet ve istikrar getireceği” yönündeki söylemleri boşa çıkarmıştır.

Filistinli romancıların UNRWA’ya atıfta bulunmalarındaki amaç, Ajansı suçlamak ya da savunmak değildir. Onların asıl hedefi, bu kurumun faaliyetlerine değil, Filistin meselesinin hâlâ çözümsüz oluşuna dikkat çekmektir. Çünkü bazı çevreler, Oslo süreciyle birlikte artık sorunun çözüldüğüne, barış döneminin başladığına, bölgenin acılarından arındığına ve güvenli, refah dolu bir çağın geldiğine inanmışlardır. İşte Filistinli romancı, bu yanılsamaya kapılanlara karşı bir çığlık gibidir; onlara yaranın hâlâ açık olduğunu, mültecilerin hâlâ dönmediğini, Ajans’ın ise varlık sebeplerinin hâlâ ortadan kalkmadığını hatırlatır.

UNRWA, Nekbe günü kurulmuş ve o günden bu yana mülteci kamplarından çadırlarını ve mavi bayrağını kaldırıp gitmemiştir. Çünkü bu kampların varlık sebepleri hâlâ sürmektedir. Göçten sonra kamplarda yaşanan katliamlar ve zulümler, 1967 Nekse’sinde olduğu gibi, İntifada döneminde de devam etmiş; İsrail işgalinin doğasında hiçbir değişim yaşanmamıştır.

Bu gerçekleri anlatan romanlar arasında özellikle şu eserler öne çıkar: *Kuruyan Boğaz*, *Kaptanın Yıldızı*, Garib Askalânî, *Eski Bir Haziran’da*, Ömer Hamş, *Azîze’nin Ağdı*, Ali Ude, İmîl Habîbî, *Sa’id Ebi’n-Nahs el-Muteşâil’in Kaybolu-*

şunun Garip Vakaları, Hasan Hamid, *Gel, Sonbahar Yapraklarını Uçuralım*.

Bu eserlerde yazarlar, mülteci kamp-
larının hem bir varoluş sahnesi hem de
süregiden trajedinin aynası hâline geldi-
ğini, Oslo sonrası dönemde bile bu traje-
dinin değişmeden devam ettiğini güçlü
bir biçimde dile getirmişlerdir.

5- İntifada (Filistin Ayaklanması)

Oslo Antlaşması'ndan sonra Filis-
tinli romancılar, İntifada konusuna bü-
yük bir ilgi göstermişlerdir. Eserlerinde
bu dönemi doğrudan ele alarak, Filistin
halkının özgürlük mücadelesindeki ka-
rarlılığını ve Siyonist terör makinesine
karşı sergilediği efsanevi direnişi yansı-
tmışlardır. İntifada, insanlığın bulduğu
en gelişmiş teknoloji ve silahlarla halk-
ları ezmeye çalışan İsrail işgaline karşı
bir ruhun yeniden doğuşu, bir dönüm
noktası olmuştur.

Bu ayaklanma, yalnızca bir isyan
değil, aynı zamanda Filistin halkının
tarihsel hafızasında direniş ruhunun ye-
niden canlanması anlamına geliyordu.
Çünkü İsrail, sadece halkı toprakların-
dan sürmekle yetinmemiş; onları öldür-
meye, aşağılamaya ve sindirmeye de de-
vam etmişti. İntifada ise bu zulme karşı
hem bir başkaldırı hem de geçmişteki di-
renişlerle bugünü birbirine bağlayan bir
ulusal bilinç köprüsü hâline geldi.

Filistinli romancılar, eserlerinde
bu ruhu ve kararlılığı canlı biçimde akt-
ardılar. İntifada'yı, Filistin devletinin
varlığına yönelmiş bütün tehditlere kar-
şı bir mukavemet simgesi olarak işledi-
ler. Bu bağlamda öne çıkan bazı eserler

şunlardır: *İntifada*, *Sevgili, Eş*; *Alevli
Yıllar*, Habîb Henna, *Ruhun Tecellileri*,
Muhammed Nassar, İbrahim Nasrallah,
Âmine'nin Düğünleri, Muhammed Veted,
Bostanların Zılgıtları.

6- Kadın

Filistinli kadın, Filistin davasının
başlangıcından itibaren erkeğin yanında
yer almış; direnişi, sabrı ve sarsılmaz ira-
desiyle Filistin halkının hafızasında si-
linmez izler bırakmıştır. Onun metaneti
ve kahramanlığı, nesilden nesile aktarı-
lan bir destan hâline gelmiş; sabrın, fe-
dakârlığın ve vatan sevgisinin en parlak
örneğini teşkil etmiştir. Kadın, vatana
olan sevgisini ve uğruna gösterdiği fe-
dakârlığıyla, onur ve ebediyet sahasında
seçkin bir yer edinmiştir.

Filistinli romancılar, eserlerinde
kadına farklı açılardan yaklaşmışlardır.
Onlara göre kadın; sabırlı bir anne, vefa-
lı bir eş, erdemli bir kız kardeş, okulda ve
üniversitede öğrenci, iş yaşamında çalı-
şan bir emekçi ve işgale karşı direnişin
ortağıdır. O, yalnızca evin direği değil;
aynı zamanda vatan savunmasının ön-
cüsü ve geleceğin nesillerini yetiştiren
ilk öğretmenidir.

Ancak Filistinli yazarlar, kadınların
sadece kahramanlık yönünü değil, aynı
zamanda işgalin onları hedef alan karan-
lık yüzünü de ele almışlardır. Çünkü iş-
galci güçler, kadınları aldatma, kandırma
ve yozlaştırma yöntemleriyle zayıf iradeli
insanları düşürmek için bir araç olarak
kullanmıştır. Böylece, kadın hem direni-
şin sembolü hem de işgalin kurbanı ola-
rak çift yönlü bir anlam kazanmıştır.

Filistin kadınının bu çok yönlü rolü, çeşitli romanlarda derinlikli biçimde ele alınmıştır. Bunlardan bazıları: *Çığlıklar*, Muhammed Nassar, *Azîze'nin Ağdı*, Ali Ude, Seher Halife, *Artık Cariyeleriniz Değiliz*, Suzan Ebu'l-Huda, *Dünya Uyurken*, Ğassan Kenefânî, *Ümmü Sa'd*.

Bu romanlarda kadın hem direnişin hem acının hem de insanî onurun timsali olarak tasvir edilir; o, toprağıyla, evladiyla ve kimliğiyle bir bütün hâline gelmiş bir varlık olarak Filistin mücadelesinin merkezinde yer alır. Bu romanlarda İntifada, yalnızca taş atan gençlerin hikâyesi değil; aynı zamanda Filistin'in onur, özgürlük ve varoluş destanı olarak anlatılır. Romancılar, halkın acılarıyla yoğrulmuş bu tarihsel ânı hem geçmişin sürekliliği hem de geleceğin umudu olarak kurgulamışlardır.

7- Tutuklanma (Hapishane)

Filistinli romancı, tutuklanma deneyimini anlatırken kendisini âdeta kendi hayat hikâyesinin sayfalarını yazarken bulur; çünkü esirlerin Siyonist işgal zindanlarındaki ıstırapı, yazarın kendi benliğinde yankılanır. Bu hapishaneler, vaktiyle Nazi zulmüyle ilişkilendirildiğinde bizzat Siyonist düşmanın bile dehşetinden yakındığı yerlerdi. Bugün ise o kara tarihin ayrıntılarını araştırmak isteyen bir Batılı tarihçinin, Akdeniz'i doğuya aşarak Filistin'in güneyindeki Nagab Çölü'ndeki esir kampına varması gerekir. İşte orada, yürek burkan bir ironi belirir: Dün "Auschwitz"ın kurbanı olanlar, bugün onun yeni cellâtlarıdır.

Habîb Hanna'nın *Alevli Yıllar* adlı romanında, işgal zindanlarındaki tutukluluk hâli insanî, siyasî ve psikolojik bütün boyutlarıyla ortaya konur. Yazar, düşmanla girilen çatışmaları, şehit düşenleri ve ömürlerinin baharını parmaklıklar ardında geçiren binlerce tutukluyu tasvir eder. Hepsinin ortak bir hayali vardır: cezalarının bitmesi ve özgürlüğe kavuşup mücadeleye devam edebilmek.

Romancı, anlatımı boyunca İsraili gardiyanın ikircikli hâlini de çarpıcı biçimde betimler. Gardiyan, bütün sertliğine rağmen mahkûmlara gizli bir hayranlık ve öfke karışımıyla bakar; kendi kendine şu soruyu sorar: "*Bunlar nasıl insanlar ki bu kadar dayanma gücüne sahipler?*"

Hapishane yönetimi, yaralı bir mahkûma sözde insancıl bir tavırla tedavi sunduğunda, yazar bu sahte merhameti kahramanlarından birinin ağzından açığa çıkarır:

"Beni hemen tedavi etmelerinin sebebi merhamet değil, bilgi koparma hevesiydi."

Benzer bir anlatım, Muhammed Nassar'ın *Çığlıklar* adlı romanında da görülür. Nassar, işgal zindanlarındaki deneyimini şöyle dile getirir:

"Daha sonra iki yıl boyunca tutuklu kaldım; her gün bana bir asır gibi geldi. Haftalarca hücrelerde kaldım, sıcak-soğuk su işkenceleri, günlerce süren ayakta bekletmeler, asılma ve sigara izmaritleriyle yakılma gibi türlü eziyetlere rağmen tek kelime etmedim; başkalarını korumak için sustum."

Ayrıca Talâl Ebû Şâviş'in *Daha İyi Bir Ölümü Hak Ediyoruz* adlı romanı da aynı bağlamda, Filistinli tutukluların insanlık sınırlarını zorlayan sabır ve direnişlerini konu edinir. Nerdin Ebu Neb'a, *Bâb el-Amûd*, Yahya Sinvar, *Diken ve Karanfil*.

8- İşbirlikçiler

İşbirlikçi ve ajan meselesi, Filistin edebiyatında en hassas ve en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Özellikle Oslo Antlaşması'nın imzalanmasından sonra, Filistinli romancılar kendilerini aidiyet ile ihanetin, zorunluluk ile teslimiyetin sınırlarını sorgulatan ahlâkî ve millî bir açmazın ortasında bulmuşlardır. Filistinli toplumsal bilinçte "ajan", ihanetin en çirkin biçimiyle sembolü hâline gelmiştir; milletin bedenine gizlenmiş bir düşman, içeriden yıkan bir ur gibidir. O, kendi halkının evlatlarını işgalcinin kurban sunağına taşıyan, din, vicdan ve millî aidiyet tanımayan bir figürdür; bütün bunları yalnızca efendilerinin rızasını kazanmak için yapar; o efendiler ki, kendi halkını acı ve zilletle cezalandırmaktadır.

Birçok Filistinli romancı, bu konuyu farklı bakış açılarıyla ele almış; işbirliğinin psikolojik ve toplumsal yapısını çözümlemeye, onun toplum dokusunda açtığı ahlâkî ve manevî yıkımı açığa çıkarmaya çalışmıştır. Romanlarda, ajanlık ve iş birliğinin kökeninin 1948 Nekbe'sinden önceki İngiliz mandası dönemine kadar uzandığı, zamanla İsrail işgaline eklenilerek Filistinlilerin iradesini kırmak, direnişi bastırmak ve özgürlük mü-

cadelesini durdurmak için kullanılan bir araç hâline geldiği vurgulanır.

Filistinli romancılar, ajanların ve casusların oynadığı iğrenç rolü -işgale bilgi aktararak, direnişçilerin yakalanmasına veya öldürülmesine yardım ederek, halk arasında korku ve güvensizlik tohumları ekerek- teşhir ederler. Bu durum, toplumsal düzeni altüst eder; insanlarda ümitsizlik, yılgınlık ve teslimiyet duyguları uyandırır.

Bu temayı işleyen eserler arasında Sâfi Sâfi'nin *el-Kurba*, Abdullah Tayih'in *Beyt Dâris'te Ay* ve Avnullah Ebû Safiyye'nin *Tanık* adlı romanları öne çıkar. Bu eserlerde yazarlar, işbirliğinin iç dünyasını, toplumdan kopuşunu ve kendi halkına ihanetin doğurduğu trajediyi çarpıcı biçimde gözler önüne sererler.

Denilebilir ki Filistin romanı, ulusal ve insani kaygıların bütün tezahürlerini kuşatabilen bir edebî mekâna dönüşmüştür. Bu roman, Filistin davasına hafızada ve bilinçte yenilenen bir varlık alanı kazandırır. Artık o, yalnızca acının belgelendiği ya da tarihin hatırlandığı anlatılar bütünü değildir; bilakis, kimliği yeniden kuran ve sürekliliğini teyit eden bir direniş söylemidir.

Filistin romanı, toprak, hafıza ve özgürlük meselelerine yönelerek, tarihe paralel bir edebî ve estetik arşiv oluşturmuştur. Bu arşiv, Filistin trajedisinin derinliğini yansıtan; ama aynı zamanda edebiyatın, direnişin bir aracı ve kimliği korumanın bir vasıtası olabileceğini ispatlayan özgün bir anlatı evrenidir.

İBRAHİM DEMİRCİ

Filistin Romancıları ve Romanları

Bu çalışmada Filistin kökenli romancılar ve romanları kronolojik sırayla listelenmiştir. Liste, internet ortamında ulaşılabilen verileri içermektedir ve eksiksiz olmak iddiasından uzaktır. Doğum tarihini açıklamaktan çekinen yazarlar listenin sonunda yer almaktadır.

1. Halil Beydes (Nâsıra, 1874 – Kudüs 1944)

Kumaş tüccarı bir Ortodoks olan babası İbrahim Beydes'i 15 yaşındayken kaybetti. Nâsıra'da Rus öğretmen okulunu bitirdi. Tolstoy ve Puşkin'den çeviriler yaptı. *E'n-nefâi-sü'l-asriyye* dergisini çıkardı (1908). 15 günde bir 30 sayfa yayımlanan dergi, sonra ayda bir 60 sayfa çıktı. Beydes, Balfour Deklarasyonuna karşı ilk gösterilere öncülük etti (1920). Yirmiye yakın kitabı yayımlandı. Kudüs'te kurduğu kütüphane 1948 yılında Siyonistler tarafından yağmalandı. *El-Vâris* adlı eseri, Filistin'in ilk romanı sayılır. *El-Arşu ve'l-Hub* (Arş ve Aşk, 1921) tarihî roman.

2. İskender Hûrî (Beyt Câlâ, 1888 – Beyt Câlâ, 07.09.1973)

Rum Ortodoks okulundan sonra Nâsıra'da Rus okulunda öğrenim gördü, Fransızca öğrendi. Beyrut'ta hukuk okudu. 1908'e kadar Kahire telgraf idaresinde görevliydi. II. Meşrutiyet'in ilânıyla Filistin'e döndü. Beytlâhm ve Kudüs'te öğretmen, yargıç ve avukat olarak çalıştı. 1952'de göçtüğü Güney Amerika'da uzun süre kaldıktan sonra Filistin'e

döndü. Şiir, gezi, anı, eleştiri kitapları ve çevirileri var. *El-hayatü ba'de-l-mevt* (Ölümden sonra hayat, 1920) Filistin edebiyatının ikinci romanı sayılıyor.

3. İshak Musa el-Hüseynî (Kudüs, 1904 – Kudüs, 17 Eylül 1990)

Rüşdiyeden sonra Salâhiye Frerler Okuluna devam etti. Liseden sonra Kahire Amerikan Üniversitesinde gazetecilik öğrenimi gördü. Kudüs'te iki yıl öğretmenlik yaptıktan sonra Kahire Amerikan Üniversitesine döndü, edebiyat okudu. Taha Hüseyin vb. aydınlarla ilişki kurdu. 1934'te Kudüs'e döndü, çeşitli okullarda çalıştı. Hamilton Gibb gözetiminde doktora yaptı. Nekbe'den sonra Beyrut'a göçtü, 1955'e kadar Amerikan Üniversitesinde çalıştı. Çeşitli Arap ülkelerinin bilim kurullarında görev aldı. 1973'e kadar Kahire'de yaşadıktan sonra Kudüs'e döndü. Çeşitli alanlarda 23 kadar kitapta imzası bulunan yazarın tek romanı *Müzekkerâtu decâce* (Bir Tavuğun Anıları, 1942) Taha Hüseyin'in sunuşuyla yayımlandı. Roman, 2017'de Katar'da, 2021'de Filistin'de yeniden basıldı. Nikola Zeyade, seçkin bir ailenin üyesi olan yazarla kırk yılı aşan dostluğundan söz eder ve onu "Filistin edebiyatının piri" sayar.

4. Cebail Ebu Sa'dî (Beyt Sâhûr, 27.10.1907 – Beyt Sâhûr, Mart 1965)

Katolik din adamı. Romanları: *Limâzá leyse ente?* (Sen neden sen değilsin?, 1939), *Enîse ev ahavâtü'l-*

- adl* (Enise yahut Adaletin Kızkardeşleri, 1939).
5. Tefvik Muammer (Hayfa, 1914 – Nâsıra, 1988)
Beyrut Amerikan Üniversitesinde hukuk okudu. Öyküleri, makaleleri ve başka çalışmaları da var. Romanları: *Müzekkerâtu Lâci*’ (Bir Mültecinin Anıları, 1958), *Bitehevvün* (Kolayca, 1959), *Hayfa fi’l-ma’reke* (Savaşta Hayfa, 1987)
6. Cebra İbrahim Cebra (Beytlâhm, 08. 08.1919 – Bağdat, 12.12.994)
Adana’da Süryani bir ailenin çocuğu olarak doğduğunu söyleyen de var, Beytlâhm’da doğduğunu söyleyen de. İlk ve orta öğrenimini Filistin’de tamamladıktan sonra İngiltere’de ve Amerika’da İngiliz edebiyatı öğrendi. Kudüs’te İngilizce öğretmenliği yaptı. 1948’de Irak’a göçtü. 1952’de Müslüman olup Lemia Merkî el-Askerî ile evlendi. 1952 güzünden 1954 kışına dek Amerika’da çalıştı. Shakespeare tercümeleriyle ün kazandı. Temmuz şiir hareketine öncülük etti. Faulkner’dan yaptığı *Ses ve Öfke* çevirisiyle, Arap romanını etkilediği söylenir. İlk romanını İngilizce yazdı, Arapçaya çevirdi: *Surâh fî leylin tavîl* (Uzun Gecede Bir Çığlık, 1946), ikinci romanı: *Sayyâdûn fî şâri’in dıyk* (Dar Caddede Avcılar, 1960), *Es-Sefîne* (Gemi, 1970), *el-Bahs an Velid Mes’ûd* (Velid Mesud’u Aramak, 1978), *Âlem bi-lâ-harâit* (Haritasız Bir Âlem, Abdurrahman Münif ile birlikte, 1982), *El-Ğurafu’l-uhrâ* (Öteki Oda-lar, 1986), *el-Bi’ru’l-ûlâ* (İlk Kuyu, 1987) ve son romanı *Şâri’u’l-emîrât* (Prensesler Caddesi, otobiyografik roman, 1994).
7. Nâsiruddin Neşâşibî (Kudüs, 1919/1920? – Kudüs, 17.05.2013)
Rüşdiye mezunu. Beyrut Amerikan Üniversitesinde siyaset ve iktisat okudu. Kudüs’te Filistin radyosunda çalıştı. Elliye aşkın eseri var. Kudüs sevgisi kişiliğinin öne çıkan yönü. Enver Sedad’ın politikalarına karşı çıktığı için Mısır’a girişi yasaklandı. Romanları: *Habâbu’l-burtukal* (Portakal Taneleri, 1962), *Hafnetu rimâl* (Bir Avuç Kum, 1965), *Besbû-su’l-a’rac* (Topal Besbus, 1984). Halil el-Aseli, hakkında bir kitap yayımladı: *Âşıku’l-kalem ve’l-metâ’ib – Kıssatu Nâsiruddin E’n-neşâşibî*.
8. Burhan Decânî (Yafa Beyt Decen, 1921 – Amman, 15.09.2000)
Köyünde başladığı öğrenimini Yafa’da sürdürdü. Safed’de İngilizce öğrendi. Beyrut Amerikan Üniversitesinde iktisat okudu. Kudüs’te ve Londra’da bulundu. Nekbe’den sonra haftalık *Mecelletu’l-hedef*’i kurdu. Siyaset ve iktisat alanlarında çok sayıda eseri ve çevirisi var. Edebiyat yazıları ve öyküleri de kitaplaştı. Romanı: *El-eyyâm ve’n-nâs* (Günler ve İnsanlar, 1988).
9. Emil Habîbî: (Hayfa, 29 Ağustos 1921 – Nâsıra, 2 Mayıs 1996)
Radyocu, gazeteci, siyasetçi ve edebiyat adamı. 1990’da Filistin Kurtuluş Örgütü ona “Kudüs Nişanı” verdi, 1992’de işgal hükûmeti onu “İsrail Edebiyat Ödülü”ne lâyık gördü. Oyunlar ve öyküler de yazan Habîbî’nin *el-Vakaiu’l-ğarîbetü li-ihitfâi Said Ebî’n-Nahs el-Müteşâil* (Said Ebunnahs el-Müteşâil’in saklanması hakkında tuhaf olaylar, 1974) adlı mizahi romanı, Arap edebiyatının klasiklerinden sayılıyor.

İbraniceye de çevrildi ve ilgi gördü. *Luka' bin Luka'* (Aptal Oğlu Aptal, 1980), *Ahtıyye* (Yanılışlar, 1985), son romanı *Serâyâ bintü'l-ğûl* (Dev Kızının Müfrezeleri, Londra, 1991).

10. Hannâ İbrahim (Celil – Şâur – Bi'ne, 01.11.1927 – Bi'ne, 15.10.2020)

Orta hâlli bir çiftçi olan babası, İzzeddin Kassam hareketine bağlıydı. İlk öğrenimini köyünde, orta öğrenimini Rama'da yaptı. Filistin Polis Okulunu bitirdi. Öğretmenlik yaptığı okul kapatılınca Akkâ'da polis olarak çalıştı. Siyonist devletin kuruluşundan sonra Komünist Partiye ve Kurtuluş Ordusuna katıldı, tutuklandı. 1967'de Sovyetler Birliği'ne gitti, felsefe okudu, Rusça öğrendi. Köyüne döndü. Demokrat Arap Partisine katıldı. *Diyyar* gazetesi yazı işlerinde sekreterlik yaptı. Şiir ve öykü de yazdı, anılarını iki kitapta topladı. Romanları: *Evcâ'u'l-bilâ-di'l-mukaddese* (Kutsal Beldelerin Acıları, 1997), *Musa El-Filistîni* (Filistinli Musa, 1998).

11. Hişam Şarâbî (Yafa 1927 – Beyrut 13.01.2005)

Çocukluğu Yafa ile Akkâ arasında dedesinin evinde geçti. Beyrut Amerikan Üniversitesinde okudu. Anton Saâde (1904-1949) ile çalıştı. Onun idamından sonra ABD'ye göçtü. Tarih ve felsefe çalıştı. Filistin sorunlarıyla uğraşan çeşitli kurumlarda görev yaptı. Tek romanı var: *E'r-rih-letü'l ahîra* (Son Göç, 1988)

12. Nebil Huri (Kudüs, 1929 – Beyrut, 13.09.2002)

Eski Kudüs'te doğdu. Kahire'de gazetecilik okudu. Lübnan radyosunda çalıştı. 1977'de Paris'te yayımına başlayan *El-müstakbel*, onun adıyla öz-

deşleşmiştir. İki yıl dört ay süren bir hastalıktan sonra öldü. Lübnan başbakanı Refik el-Harîrî, onun "Filistinin Âşığı" olduğunu vurguladı. Romanları: *Hâratu'n-nasârâ* (Hristiyan Mahallesi, 1967), *E'r-rahîl* (Göçmen, 1969), *El-kınâ'* (Maske, 1970) romanları 2017'de Filistin'de *Filistin Üçlemesi* adıyla tek ciltte toplandı.

13. Habib Kerkebî (Şufaamr 1929 – Şufaamr 26.08.2015)

Diş hekimi. Tiyatro eserleri de var. Romanları: *El-Likau'l-kebîr* (Büyük Buluşma, 1973), *Ecrâsu's-selâm* (Barış Çanları, 1973), *El-muhâmi'n-nezîh* (Dürüst Avukat, 1973).

14. Yusuf Câde'l-hak (Yafa-Beyna, 1930 – Şam, 29.06.2024)

Şam'da İngiliz edebiyatı okudu. *Savtu Filistîn'in* yazı işlerine baktı. Şiir, öykü ve araştırma kitapları da var. Romanları: *Kable'r-rahîl* (Göçten Önce, 1995), *Eyyâmu'r-rahîl* (Göç Günleri, 2018)

15. İbrahim Fevval (Ramallah, 1933 – Birmingham, 23.08.2020)

1951'de ABD'ye göçtü. Sinema sektöründe çalıştı. Romanları: *On the hills of God / Alâ tilâli'llâh* (Allah'ın tepelerinde, 1998. PEN Oakland ödülü aldı.), *İnheritos / El-mahrûmûn min-ne'l-mîrâs* (Mirastan Yoksun Bırakılanlar)

16. İbrahim Yahya eş-Şehâbî (Lûbiye, 1933 – Şam, 13.12.2020)

Şam Üniversitesinde İngiliz dili ve edebiyatı okudu, Kaliforniya'da uluslararası ilişkiler doktorası yaptı. Otuzu aşkın kitap yayımladı. Romanları: *Ale'd-derb* (Geçitte, 1973), *E's-sabî ve dîku Alban* (Oğlan ve Arnavut Horozu, 1984)

17. Selim Cubran Huri (El-Celil – Berve, 1934 – Hayfa, 1991)

Rama ve Kefr Yasif'te öğrenim gördü. Kudüs ve Hayfa üniversitelerinde okudu. *Evlâdunâ* çocuk dergisinde çalıştı. Hayfa'da lisede ve Rahibeler okulunda öğretmenlik yaptı. Oyun, öykü ve eleştiri de yazdı. Romanları: *Ecnihatul'avâtuf* (Duyguların Kanatları, 1967), *Rûh fi'l-Butka*, (Potadaki Ruh, 1986).

18. Atallah Mansur (Yukarı Celil – El-ceş, 09.02.1934)

Lübnan'da öğrenim gördü. İsrail vatanı oldu. İbranice öğrendi. İlk romanını Arapça yazdı: *Ve bakıyet semîra* (Semîra Kaldı, 1962) hem Yahudilerden hem Araplardan epeyce eleştiri aldı. İkinci romanını İbranice kaleme aldı: *Fî dav'in cedîd* (Yeni Bir Işığın Altında, 1966). Bu bir Arap tarafından yazılan ilk İbranice eser oldu. Nâsıra'da oturuyor, *El-Kuds* gazetesinde yazıyor. İngilizce yazdığı romanları da var.

19. Semîr İzzet Nassar (Filistin Anbetta, 28.01.1935)

Filistin'de ve Suriye'de İngiliz dili ve edebiyatı okudu. Kaliforniya'da siyaset ve uluslararası ilişkiler doktorası yaptı. Öykü, oyun ve çok sayıda çeviriye de imza attı. Romanları: *Ceymis Bond yertedi el-cilbâb* (Cilbab Giyen James Bond, 1995), *Fârisu'l-emîratu's-semrâ* (Esmer Prensesin Süvarisi, 1993), *Kal'atunâ tusafihu kasrakûm* (Kalemiz Köşkünüzle El Sıkışıyor (1996).

20. Gassan Kenefani (Akkâ, 08.04.1936 – Beyrut, 08.09.1972)

Ailesi 1948'de göçe zorlandı. Liseyi Şam'da bitirdi. Şam Üniversitesinde öğrenimini yarıda bırakıp

Kuveyt'e göçtü, orada öğretmenlik yaptı. 1961'de Beyrut'a geçti, *El-Hurriye* dergisinde çalışmaya başladı. 36 yaşında Mossad ajanları tarafından Beyrut yakınlarında öldürüldü. Öykü, oyun, çocuk kitapları da yazdı. Eserleri çeşitli dillere çevrildi. Romanları: *Ricâdun fî's-şems* (Güneşteki Adamlar, 1963. çev. Nihal Yeğinoğlu, Alan Y., 1986; M. Hakkı Suçin, Metis Y. 2023, Yusuf Sami Samancı, Loras, 2023), *Mâ tebka leküm* (Size Kalan, 1966), *Ümmü Sa'd* (Ümmü Sa'd, 1969), *Aid ilâ Hayfa* (Hayfa'ya Dönen, 1970), *E's-şey'u'l-âhar* (Başka şey, 1987)

21. Semih Mes'ud (Hayfa, 1938)

Ailesi 1948'den sonra Nablus'un kuzeybatısındaki Berka'ya göçtü. Lise öğrenimini Yugoslavya'da tamamladı. Saraybosna Üniversitesinde iktisat lisansı ve yüksek lisansını tamamladıktan sonra Belgrad Üniversitesinde doktora yaptı. 90'ların başında Kanada'ya gitti, oranın vatanı oldu. Montreal'de yaşıyor. Şiir kitapları ve anılarını yazdığı eserleri de var. Romanları: *Tetuvan ve hikâyâ uhrâ* (Tetouan ve başka hikâyeler, 2017), *Hoşilaca* (Hoshelaja, 2020), *El-Kermelî* (Kermelli, 2021).

22. Velid Ebubekir (Cenin – Ya'bed, 1938)

İlk ve orta öğreniminden sonra Amman'da Öğretmen Okulunu bitirdi. Ramallah'ta fizik öğretmenliği yaptı. Tutuklandı. Serbest kalınca Kuveyt'e geçti. Beyrut Arap Üniversitesinde felsefe ve sosyoloji okudu. Kuveyt Üniversitesinde çalıştı. Otuz yıla yakın kaldığı Kuveyt'te çeşitli dergi ve gazetelerde yazdı. Ramallah'a döndü. Ugarit Kültür Merkezi başkanı. Romanları: *El-'Advâ* (Enfeksiyon / Bulaşma, 1978), *El-Huyût*

- (İpler, 1980), *El-Hanûne* (Sevecen, 1985), *El-Vücûh* (Yüzler / Yönler, 2003).
23. Cemal Bennûra (Beyt Sâhûr, 1938 – Beyt Sâhûr, 16.12.2020)
Eğitim alanında çalıştı. Hristiyan olmakla birlikte Müslümanlarla kaynaştı. Oyun, öykü ve araştırma kitapları da var. Romanları: *Eyyâmun lâ tensâ* (Unutulmaz günler, 1982), *İntifada* (1998), *Ve mâ zâle'l-hulm!..* (Rüya Sürüyor!, 2010).
24. Râdî Sadûk (Tulkerem, 11.02.1938 – Amman, 20.07.2010)
Kahire Üniversitesinde Arap dili okudu. Çeşitli gazete, dergi ve radyolarda çalıştı. Şiir kitapları ve bir roman yayımladı: *Bakaya kıssati insan* (İnsanın Öyküsünden Kalanlar, 1974)
25. Semih El-kasım (Ürdün-Zerka, 11.05.1939 – Safed, 19.08.2014)
Filistin direnişinin ünlü şairlerinden. Çok sayıda şiir kitabı ve ödüllü var. Romanları: *Île'l-cahîm ey-yühe'l-leylek* (Cehenneme Kadar Yolun Var Ey Leylek, 1977), *E's-sûratü'l-ahîratü fi'l-albüm: kıssa mine'l-arâdi'l-muhtelle* (Albümdeki Son Resim: İşgal Altındaki Topraklardan Bir Öykü, 1980).
26. İbrahim Za'rûr (El-Halîl-Zikrin Köyü, 1939)
Gazeteci, yazar. Ürdün Yazarlar Birliği üyesi. Amman'da yaşıyor. Romanları: *Zi'bu'l-mâi'l-ebiyad* (Beyaz Su Kurdu, 2002), *Ru'âtu'r-rîh* (Rüzgâr Çobanları, 2010), *Rihletu Hayraddin bin Zerdi'i-âcibe* (Hayreddin bin Zerd'in Tuhaf Yolculuğu, 2011. 2012 Arap Booker Ödülü, İrem (2012), *Hunâke* (İşte/Burası, 2014).
27. Tevfik Feyyaz (Cenin Mukaylebe, 1939)
İlk öğrenimini köyünde, orta öğrenimini Nâsıra'da yaptı. Mısır adına casusluk yaptığı suçlamasıyla 8 yıl hapse mahkûm edildi (1969). Esir takasıyla serbest bırakıldı (1974). Kahire'den Beyrut'a geçti, Filistin Kurtuluş Örgütüne katıldı. İsrail, Lübnan'a saldırdığında eşini kaybetti (1982). Yıllarca Tunus'ta sürgün kaldı. 2015. Haziran'ında yurduna döndü. Öyküler ve oyunlar da yazdı. Romanları: *El-müşevvihûn* (Yozlaşanlar, 1963), *El-mecmûatü 778 – Mecmuatü Akkâ* (778 Numaralı Dosya – Akkâ Derlemesi, 1974), *Habîbeti Milişiya* (Militan Sevgilim, 1976), *Vâdi'l-havâris* (Bekçiler Vadişi, 1994), *El-kelbu semmûrun* (Köpek Bir Kunduzdur, gençlik romanı 2004)
28. Ziyad Abdülfettah (Tulkerem, 03.03.1939)
Eriha, Nablus ve Tulkerem kamplarında öğretmenlik yaptı. Şam'da hukuk okudu, Kahire'de Ayn Şems Üniversitesinde hukuk yüksek lisansı yaptı. Kahire'de ve Suriye'de radyolar kurdu. Filistin Kurtuluş Örgütü yönetiminde görev üstlendi. Yaser Arafat'ın yanında çalıştı. *Lotus* dergisini beş yıl yönetti. Romanları: *Veda'a Meryem* (Elveda Meryem, 1992), *El-ma'ber* (Geçit, 2003), *Mâ 'aleynâ* (Bize Düşen, 2004), *Dâru'l-ceyş* (Ordu evi, 2010), *Varak harîr* (İpek Kâğıt, 2014), *E'r-retno* (Erretno 2017).
29. Faysal Hûrânî (Gazze-Müsemme, 23.03.1939 – Cenevre, 12.05.2022)
48'de Gazze'ye, ardından Şam'a sığındılar. Şam Üniversitesinde fel-

sefe, sosyoloji, psikoloji okudu. Cezayir’de bir yıl kaldıktan sonra Şam’a döndü. Gazete, radyo ve televizyonlarda çalıştı. Baas Partisi üyeliği 6 yıl sürdü. Çeşitli Filistin yayın organlarında ve kültür örgütlerinde görev yaptı. 1989-1995 yıllarını Viyana’da geçirdikten sonra Filistin’e döndü. Filistin bilim, kültür, sanat nişanı aldı (2022). Romanları: *El-muhâsarûn* (Kuşatılanlar, 1973), *Semekü’l-lücce* (Deniz Balığı, 1983), *Biyru’ş-şûm* (Kötülük Kuyusu[?], 2001), *El-hanîn* (Özleyiş, 2004),

30. Ahmed Ebu Arkub (Fâlûce, 1939 – Amman, 2001)

İlk ve orta öğrenimini El-halil’de, yüksek öğrenimini Ürdün’de tamamladı. Beyrut Câmîiatu Kıddis Yusuf’ta edebiyat yüksek lisansı yaptı. Amman’da Filistinli mültecilere yardım örgütünde kırk yıldan fazla öğretmenlik yaptı. *Sâmîr* çocuk dergisinde çalıştı (54. Sayıya kadar). Çeşitli dergilerde şiir yayımladı. Gençlik romanı: *El-fetâ e’ş-şehîd.. El-Fâlûce zâte yevm* (Genç Şehit, Bir Gün Fâlûce, 1982)

31. Suzan El-Ferra (Gazze, 1930’lu yıllar)

Mısır, Suudi Arabistan, Cezayir, Tunus, Belçika, sonra Fransa... Basın yayın, eğitim ve çeviri işlerinde çalıştı. Suriyeli oyuncu Şâdi Zeydan (1974-2023) ile evlendi. Otobiyografik romanını Fransızca yazdı: *La maison du néguev* (Cezayir, 2010) Arapçası: *Beytü’n-nakb* (Nakab Evi) Kitap, Fransa ve Kanada’da da yayımlandı.

32. Adnan Kenefani (Yafa 23.06.1940 – Şam 23.07.2019)

Suriye’ye göçtü. Gassan Kenefani’nin kardeşi. Makine mühendisi.

Öykü kitapları da var. Romanları: *Biddu* (Biddu: Kudüs’ün kuzey batısında belde, 2002 // 18 Ekim 2025’te orada Abdullah bin Câbir Câmîinin Siyonistlerce yıkılmış olan minaresinin yeniden yapımı için temeli atılmış: <https://www.facebook.com/BidduJerusalem/>), *Râbi’a* (Dördüncü, 2005), *El-cüssetü ve dâira-tü’r-reml* (Ceset ve kum çemberi, 2007), *Inaku’l-esâbi* (Parmak boğumları, 2010), *El-Hurriyye 313* (Özgürlük 313, 2017)

33. Hüseyin Cuma (Gazze, 1940)

Arap dili okudu. Elliyi aşkın kitabı var. Tek romanı: *El-ğabeş* (Pus, 1969).

34. Ahmed Ömer Şahin (Yafa 1940 – Kahire 21.09.2001)

İşgalden sonra Gazze’ye, Han Yunus Kampına göçtüler. Asyut Üniversitesine başladıysa da devam edemedi. Kahire Üniversitesinde İngilizce ve Tarih okudu. Kahire’de öğretmenlik yaptı. Kan şekeri yetmezliğinden öldü. Vasiyetinde kütüphanesini Han Yunus’a bağışladığını yazdı. 2004 yılında beş binden çok kitabı Han Yunus’ta inşa edilen büyük kütüphaneye getirildi. (O kütüphane de Siyonist çete tarafından bombalanmış olmalı.) Romanları: *Ve nezele’l karyete ğarîbun* (Ve Köye Bir Yabancı Geldi, 1977) *Ve in tale’s-sefer* (Yolculuk Uzarsa, 1977), *Zemenü’l-la’ne* (Lanet Zamanı, 1983), *Tevâimu’l-havf* (Korku İkizleri, 1983) *El-İhtinâk* (Boğulma, 1985), *El-âharûn* (Ötekiler, 1989), *Beytun li’r-racm beytun li’s-salât* (Taşlama Evi Dua Evi, 1989; Filistin Kültür Bakanlığı 2023’te yeniden bastı), *El-mendel* (Mandal, 1991), *Raculün fi’z-zıll* (Gölgedeki Adam, 1997),

- Hamdân Talîka* (İşsiz Gücsüz Hamdan, 1998)
35. Muhammed Ali Taha (Akkâ – Miyar, 1941)
Köyü 1948’de işgalcilerce yıkıldığında güney Lübnan’a göçtüler, 1951’de döndüler. Hayfa Üniversitesinde Arap edebiyatı ve tarih okudu. Arap Ortodoks Fakültesinde 25 yıl hocalık yaptı. Öyküler, oyunlar ve çocuk kitapları da yazdı. Romanları: *Verde li ‘ayney Hafîza* Hafize’nin Gözlerine Bir Gül, Dehişe Kampı çocuklarına ithaf edildi, 1983), *Sîra Benî Bel-lut* (Meşoğullarının Hayatı, 2004), *Nevmu’l-ğizlân* (Ceylânların Uyku-su, 2017), *Nuvvaru’l-‘Alet* (Alet çiçeği, 2021), *Aynu’z-zeytûn* (Zeytinpınarı köyü, 2025).
36. Talib Ebu Âbid (Hayfa, 1941 – Almanyâ, 26.08.2004)
Ailesi 1948’de Suriye’ye göçtü. Liseyi ve üniversiteyi Şam’da okudu: Felsefe ve sosyoloji. Basında çalıştı. 1972’de *El-cundî el-Filistîni* gazetesini kurdu ve yönetti. Şam radyo ve televizyonunda çalıştı. Romanları: *Mietû yevmin fi’l-handak* (Hendekte Yüz Gün, 1973 *Ahzânu’l-Filistîniyyi’l-âhar* (Öteki Filistinlinin hüznüleri, 1989).
37. Seher Halife (Nablus, 1941)
Kudüs’te ve Amman’da öğrenim gördü. Birzeit Üniversitesinde İngiliz edebiyatı okudu. Erken yaşta evlendi, 13 yıl sonra boşandı. Kuzey Karolayna’da yüksek lisans, Iowa üniversitesinde doktora yaptı. Resmî ve sivil çeşitli kurumlarda başta kadın hakları olmak üzere çözüm için çalıştı. Romanları birçok dile çevrildi, çok sayıda ödül aldı. Romanları: *Lem ne’ud civârî leküm* (Komşunuz Değiliz Artık, 1974), *E’s-Sabbâr* (Çok Sabırlı, 1976), *Ab-bâdü’ş-Şem* (Günebakan, 1980), *Mü-zekkerât imrae ğayri vâkı’ıyye* (Gerçekdışı Bir Kadının Anıları, 1986), *Bâbu’s-sâha* (Meydan Kapısı, 1990), *El-Mîrâs* (Miras, 1996), *Suret ve ey-kune ve ahd kadîm* (Suret, İkona ve Kadim Zaman, 2002), *Rabî’un Hâr* (Sıcak Bir Bahar 2004), *Asıl ve Fasıl* (2009), *Hubbî’l-Evvel* (İlk Aşkım, 2010, Türkçesi Hece Y., 2024), *Yer ve Gök* (2013), *Ard ve semâ* (Yer ve Gök, 2013), *El-cisr* (Köprü, 2021), *Rivâyetî li-rivâyetî* (Romanımın Romanı, 2023)
38. Mahmud Şukayr (Kudüs – Cebelül-mukebbir, 1941)
Şam Üniversitesinde felsefe ve sosyoloji okudu. Ürdün Yazarlar Birliği başkanlığı, Filistin Millî Meclisi üyesi. Çeşitli gazete ve dergilerde yazarlık ve yöneticilik yaptı. Çoğu öykü, 45’ten çok kitabı var. Çocuk edebiyatına da emek verdi. Gençlik romanları: *Ene ve Cumâne* (Ben ve Cumane, 2000), *Kevkeb ba’id li-uh-ti’l-melike* (Kraliçenin Kardeşinden Uzak Bir Yıldız, 2007), *Ahlâmu’l-fetâ e’n-nahîl* (Ufak Tefek Bir Kızın Düşleri, 2011), *Beyt min elvân: İsmail ve Temmam* (Renklerden Bir Ev: İsmail ve Temmam, 2022). Romanları: *Ferasu’l-‘Âile* (Ailenin Aygırı, 2013), *Medîh li-nisâi’l-‘âile* (Aile Kadınına Övgü, 2015), *Zılâlû’l-‘âile* (Ailenin Gölgeleleri, 2018)
39. Abdülkerim Seb’âvî (Gazze, 1942 – Melbourne, 12.10.2024)
Öğretmenlik ve *Ahbâru Filistin*’de yazarlık yaptı. Filistin Kurtuluş Ordusuna katıldı. Bir yıl Amman’da kampta yaşamaya mahkûm edildi.

Suudi Arabistan'da çalıştı. 1981'de ailesiyle Avustralya Melbourne'ye yerleşti. Çalışmalarını Arapça ve İngilizce yayımladı. Şiir kitapları da var. Romanları: *Anka* (1989, Uluslararası Cubran ödülü), *El-hullu'l-vefi* (İyi Sirke, 1997), *El-ğûl* (Dev, 1999), *El-bahs ani't-tiryak fi bilâdi vakvak* (Ördekler Ülkesinde Panzehir Aramak, 2001) *Râbi'u'l-müstahîl* (İmkânsız Ganyan, 2005)

40. Reşâd Ebu Şâvir (El-Halil Zikrin köyü, 15.06.1942 – Amman, 28 Eylül 2024)

Çocukluğu kamplarda geçti. Beyrut Üniversitesinde başladığı öğrenimini tamamlayamadı. *El-Kâtibü'l-Filistîni* dergisinde çalıştı. 1982-1988 yıllarını Suriye'de geçirdi. 1988-1994 arasında Tunus'ta yaşadı. Sonra Amman'a yerleşti. Romanları: *Eyyâmu'l-harb ve'l-mevt* (Savaş ve Ölüm Günleri, 1973), *El-bukâü alâ sadri'l-habîb* (Sevgilinin Göğsünde Ağlamak, 1974), *El-uşşâk* (Aşıklar, 1978, iki ödül aldı, 100 Arap Romanı listesine girdi.), *E'r-rabbu lem yes-terih fi'l-yevmi's-sâbi'* (Rab Yedinci Gün Dinlenmedi, 1986).

41. İbrahim E's-seâfîn (Filistin Fâlûce, 1942)

Arap dili ve edebiyatı okudu, Kahire'de yüksek lisans ve doktora yaptı. Ürdün Üniversitesinde çalıştı. 2001 Kral Faysal Arap Dili ve Edebiyatı Ödülünü Mansur İbrahim El-hazimî ile paylaştı. Oyun, şiir, inceleme ve çevirileri de var. Romanı: *Zulâlü'l-Katamûn* (Katamûn'un Göl-geleri, 2020. Filistin Edebiyatı Roman Ödülü), *Tuyûr muhâcira* (Göçmen Kuşlar), *Sülâletü's-Sindiyan* (Sindiyan Sülâlesi, 2023)

42. Fethi Ali Reşid (Nâsıra Safuriye

köyü, 01.01.1943)

Ailesi 1948'de Suriye'ye sığındı. Filistinli mültecilere yardım örgütünde öğretmen olarak çalıştı. Çeşitli Arap gazete ve dergilerinde yazdı. 2014'te İsveç'e yerleşti. Ekim 1973 Arap İsrail savaşını anlattığı romanı: *E't-tecâvüz* (Sınır Aşımı / Tecavüz, 1999)

43. Hüseyin Yâsin (El-celil -Arabel batuf, 1943)

Leningrad ve Hayfa Üniversitesinde İktisat ve Hesap Denetimi okudu. Muhasebecilik yaptı. 2010'da emekli oldu. Kudüs'te yaşıyor. Romanları: *Mesâbihu Dücâ* (Düca'nın Kandilleri, 2006), *Duhâ* (Kuşluk, 2012), *Ali: Kıssatü raculin müstakîm* (Ali: Dü-rüst Bir Adamın Öyküsü, 2017)

44. Nuha Semara Saydâvî (Tulkerem, 1944 – Londra, 01.06.1992)

Filistinli siyasetçi Abdullah Semara'nın kızı. Babasıyla birlikte Lübnan'a göçtü. Orada gazetelerde kültür ve kadın konularında yazdı. Afif Saydâvî ile evlendi. Doha'dan Londra'ya, sonra Paris'e geçti. Sonra Kıbrıs'a yerleşti. *Şâhid* dergisinin kadın ve toplum sayfalarını sekiz yıl yönetti. Romanları: *Fî medîneti'l-müs-tenka'* (Bataklık Kentte, 1973), *E't-tâ-vilât 'âşet ekseru min Emîn* (Masalar Emin'den daha çok yaşadı, 1981)

45. Mürîd El-bergusî (Ramallah Deyr Gassane, 08.06.1944 – Amman, 14.02.2021)

Liseyi Ramallah'ta bitirdi. Kahire Üniversitesinde İngiliz dili ve edebiyatı okudu. Mısırlı akademisyen romancı Radvâ Âşûr (1946-2014) ile evlendi. Oğulları akademisyen şair Temîm El-bergusî (13.06.1973). Mü-

rid'in 12 şiir kitabı var. Otobiyografik romanları: *Raeytü Ramallah* (Ramallah'ı gördüm, Edward Said'in önsözüyle, 1997. Türkçesi: *Şairin Filistini*, Klasik Y., 2004, Küre Y., 2023). *Vulidtü hunâk, vulidtü hunâ* (Şurada doğdum, burada doğdum, 2009)

46. Efnân El-kasım (Yafa, 1944)

Fransa'da ve Arap ülkelerinde çeşitli üniversitelerde çalıştı. Oyun ve öykü kitapları da var. Romanları: *El-'acûz* (İhtiyar, 1974), *İntihârü Beyrut* (Beyrut'un intiharı, 1974) *El-Başa* (Paşa, 1977), *E'n-nakîz* (Karşıt, 1978), *El-'asâfir lâ temût mine'l-celîd* (Kuşlar Kırbaçtan Ölmez, 1979), *E'ş-şevâri'* (Caddeler, 1979), *Mudâmu harb* (Savaş Şarabı, 1980), *El-mesâr* (Yörünge, 1981), *Trâcedyâ* (Trajedi, 1988), *El-kameru'l-hâtik* (Yırtık Ay, 1990), *Musa ve Culiyet* (Musa ve Jülyet, 1991), *Erba'üne yevmen bi'ntizâri reis* (Başkanı Beklerken Kırk Gün, 1992), *El-kenari* (Kanarya, 1993), *Şâri'u'l-gardenz* (Gardenz Caddesi, 1993), *Baris* (Paris, 1994), *Lu'luu'l-İskenderiye* (İskenderiye İncisi, 1994), *E's-seyyide Mirabel* (Mirabel Hanım, 1994), *İskender el-Cefnâvî* (1994).

47. Semîr İshak (Yafa, 1944)

Şam Üniversitesinde felsefe ve psikoloji okudu. ABD Arizona'da serbest çalışıyor. Öykü ve şiirleri de var. Romanları: *Azâb ale's-şâtî's-şarkî* (Doğu Kıyısında İşkence, 1990), *Lahnu'l-ğurûb* (Günbatımı Ezgisi, 2017), *Guyûm bilâ-matar* (Yağmursuz Bulutlar, 2018), *E't-tarîk ilâ Yafa* (Yafa'ya Giden Yol, 2022), *Kamer mefrikatî* (Ayrılışının Mehtabı, 2022), *Veca' mine'l-mâzî* (Geçmişten Bir Sancı, 2023), *Bâiatu'z-zühûr* (Çiçek Satan Kız, 2024), *Hikâyât*

şâri'u'l-belediye (Belediye Caddesi Öyküleri, 2025)

48. Muhammed el-Es'ad (Hayfa-Ümmü'z-zeynat köyü, 06.08.1944 – Kuveyt, 21.09.2021)

Ailesi 1948'de Basra'ya göçtü. Bağdat'ta ticaret ve iktisat okudu. Çeşitli Arap ve Avrupa ülkelerini dolaşan yazar, şiir, eleştiri ve romanlarıyla sürgündeki Filistin edebiyatının öncülerinden oldu. Japon haikularını tanıttı. Romanları: *Etfâlu'n-nedâ* (Çiy Çocukları, 1990) *Nassu'l-lâci'* (Mültecinin Metni, 1999), *Hadâiku'l-Âşık* (Âşıkın Avluları, 2001), *Şeceratü'l-meserrât* (Sevinç Ağacı, 2004), *Asvâtü's-samt* (Suskunluk Sesleri, 2009), *Ummu'z-zeynat / Tah-te zilâli'l-harrûb* (Ummuzzeynat / Harnupların Gölgesinde, 2009).

49. Yahya Yahlif (Semh/Taberiye, 11 Kasım 1944)

Nekbe'den sonra Ürdün'e göçtüler. İlk öyküleri Kudüs'te *El-Ufuk* dergisinde çıktı. Filistin'de çeşitli kurumlarda yöneticilik yaptı. 2012'de emekli oldu. Romanları: *Necran tahte's-sıfr* (Sıfırın Altında Necran, 1977), *Tilke'l-mer'atu'l-verde* (İşte Gül Kadın (1980), *Tuffâhu'l-mecânîn* (Çılgınların Elması, 1982), *Neşîdü'l-hayât* (Yaşamak Şarkısı, 1983), *Tilke'l-leyletü't-tavîle* (O Uzun Gece, 1992), *Buhayratu verâe'r-rîh* (Rüzgârın Ardındaki Gölcük, 1993), *Nehrun yestahummü fi'l-buhayra* (Gölcükte Yıkanan Irmak, 1997), *Mâu's-semâ* (Göğün Suyu, 2008), *Cennetun ve nârun* (Bir Cennet ve Bir Ateş, 2011), *Râkibü'r-rîh* (Rüzgâra Binen, 2015), *El-yedu'd-dâfie* (Sıcak El, 2018), *E'r-reyhâne ve'd-dikü'l-mağribî* (Reyhane ve Mağripli Horoz, 2020).

50. Âişe Avde (Ramallah – Deyr Cerir, 1944)
Öğretmen. Direnişçi. 1969'da tutuklandı, müebbede mahkûm edildi, 1979'da bırakıldı. Filistin Halk Kurtuluş Cephesi üyesi. 1981'de Filistin Millî Meclisi'ne seçildi. İbn Rüşd Özgür Düşünce Ödülü aldı (2015). Otobiyografik iki eseri: *Ahlâm bi'l-hurriyye* (Özgürlük Düşleri, 2001), *Semenen li's-şems* (Güneşin Bedeli, 2012).

51. Zeki Derviş (El-celil – Berve, 1945)
Şair Mahmud Derviş'in kardeşi. Ailesi 1948'den sonra mülteci olarak Lübnan'a göçtü, Ertesi yıl geri döndüklerinde köyleri yıkılmıştı, Kefr Yasif'e yerleştiler. Kudüs, Nâsıra ve Ramallah'ta yayımlanan gazete ve dergilerde yazıları yayımlanan yazarın öykü kitapları da var. Romanı: *Ahmed, Mahmud ve'l-âharûn* (Ahmed Mahmud ve Diğerleri, 1989)

52. Reb'i el-Medhun (Mecdel, 1945)
Ailesi 1948 sürgünlerinden. Nekbe'den sonra ailesi Gazze Han Yunus'a göçtüler. İlk ve orta öğrenimini orada tamamladı. İskenderiye Üniversitesinde tarih okudu. Çeşitli gazete ve dergilerde yazdı. İngiltere'ye yerleşti. Romanları: *Hikâyât ta'me-l-fırâk* (Ayrılık Tadında Hikâyeler, 2001), *E's-seyyide min Telebib* (Telaviv'den Bir Hanım, 2015), *El-akdâr: Kuşirto el-holokost ve'n-nekbe* (Fasıllar: Holokost ve Nekbe konçertosu, 2015. 2016 Arap Booker ödülü verildi.

53. Hasan Sami Yusuf (Lubiye, 1945 – Şam, 02.08.2024)
İlk ve orta öğrenimini UNRWA okullarında gördü. Liseyi Abdurrahman el-Kevâkibî okulunda bitirdi. Filis-

tin Ulusal Tiyatrosu ile çeşitli ülkelerde oyunlar sahneledi. Sovyet Rusya'da sinema eğitimi aldı. Çeşitli dizilerin yapımında çalıştı. Romanları: *El-Filistîni* (Filistinli, 1988), *E'z-zevrak* (Sandal, 1990), *Risâle ilâ Fâtıma* (Fâtıma'ya Mektup, 1996), *Fetâtü'l-kamer* (Ayın Kızı, 1999), *Bevvâbetü'l-Cenne* (Cennet Kapısı, 2007), *Atebetü'l-elem* (Keder Eşiği, 2016), *Alâ rasîfi'l-'umr* (Ömrün Kaldırımında, 2020).

54. Fâdıl Yunus (Hayfa – Ar'ara, 1945)
1948'den sonra yurtlarından ayrıldılar. Kuveyt'te yıllarca bir denizcilik şirketinde çalıştı. 1969'da deniz subayı oldu. Akkâ kıyısında görevdeyken Siyonistlerce tutuklandı, 15 yıl sonra 1985'te bırakıldı. Hapishanede çokça okudu. Eserleri: *Tahte's-siyât* (Kırbaçlar Altında, 1988), *Mâ zilte vahdek yâ ibne ummî* (Hâlâ Yalnızsın Annemin Oğlu, 1990), *Zinzânetu rakm 7* (7 Numaralı Zindan, 1984), *Avdetü'l-eşbâl: Rivâyetu ameliyyeti Delâl el-Mağribî* (Yavruların Dönüşü: Delâl Mağribî Operasyonu, 1986), *Min vahyi't-tecribeti'l-i'tika-liyye: sîra zâtiyye* (Tutukluluk Deneyiminden İlhamla: Otobiyografik Anlatı, 2008).

55. Hâlid Reşid E'z-zübde (Tulkerem – Şevîke, 1945)
Kuveyt'e göçtü. Filistin Kurtuluş Ordusuna katıldı. 1967 savaşında bulundu. 17 yıla yakın tutuklu kaldı. Halk Cephesi ile Siyonist çete arasında esir değişimi sırasında serbest bırakıldı. Eserleri: *E's-samtü'l-belîğ: Müzekkerât ahras fî zenâzîni'l-ihtilâl* (Etkili Suskunluk: İşgal Zindanlarında Bir Dilsizin Anıları, 2013), *E's-sudûru'l-âriye* (Çıplak Çıkış, 2020).

56. Necme Halil Habib (Hayfa, 1946)

Beyrut'ta Arap edebiyatı okudu. Genç yaşta yazmaya başladı. 1991'de ailesiyle birlikte Avustralya'ya göçtü. Öykü, eleştiri ve incelemeler de yazdı. Romanları: *Ve'l-ebnâu yad-risûn* (Ve çocuklar Dış Gıcırdatıyorlar, 2001), *Rabî'un lem yüzher* (Çiçek Açmayan Bahar, 2003).

57. Saâde Ebu Irak (Ramallah-Sencel, 1946)

Beyrut Arap Üniversitesinde Arap edebiyatı, Ürdün Üniversitesinde felsefe okudu. Ürdün silahlı kuvvetlerinde sivil memur olarak çalıştı. Televizyon dizilerine senaryo yazdı. Romanları: *Mehâz* (Doğum Sancısı, 1984), *Kal'atu'l-bahr* (Deniz Kalesi, gençler için 2013), *El-iştibâk* (Çatışma, 2016).

58. Osman Ebu Garbiyye (Kudüs, 1946 – Hindistan, 18.04.2016)

İşgalden sonra El-halil'e göçtüler. Liseyi orada okudu. Direniş eylemlerine katıldı, tutuklandı (1963), kefaletle serbest bırakıldı. Çin Halk Cumhuriyeti'nde orduya katıldı, yüzbaşı oldu. Ürdün'den Yemen'e çeşitli ülkelerde ve cephelerde görev yaptı. 2003'te Yaser Arafat'ın yardımcılarındandı. General rütbesiyle emekli oldu. Kudüs'te *El-âsime* (Başkent) gazetesini kurdu ve yönetti. Hindistan'da kalp nakli sırasında öldü. Şiir kitapları, Arafat ile anıları, mesleki çalışmaları kitaplaştı. Romanı: *Tarîku'l-cenûb* (Güney yolu, 2014)

59. Tefvik Ebu Şumar (Filistin, 1947)

Gazze'de öğrenime başladı. Kahire Üniversitesinde Arap dili okudu. Cezayir, Libya ve Suudi Arabistan'da

öğretmenlik yaptı. Kuruluşundan başlayarak Filistin Haberleşme Bakanlığı Basın Yayın Dairesinde çalıştı. Romanları: *Hudeyr ve Anâ-kub* (Kükreyiş ve örümcekler, 1990), *E's-sabiy ve'l-bahr* (Çocuk ve deniz, 2007), *Beşir ve Âmus* (Beşir ve Amos, 2009), *Sulâsiyyetü Cünûni'l-cüzûr*, (Köklerin Çılgınlığı Üçlemesi, 2017).

60. Velid Seyf (Tulkerem, 19.01.1948)

İlk ve orta öğrenimini Tulkerem'de tamamladı. Ürdün Üniversitesinde Arap dilleri ve edebiyatları okudu. Londra Üniversitesinde Afrika ve Doğu Araştırmaları alanında doktora yaptı. Ürdün Üniversitesinde 3 yıl çalıştıktan sonra drama yapımcılığına başladı, Suriye'de çalıştı. 1987'den itibaren Kudüs Açık Üniversitesinde yöneticilik yaptı. Şiir kitapları da var. Çok sayıda tarihsel drama dizisinin senaryosunu yazdı. Romanları: *E's-şâhidü'l-meşhûd: sira ve mürâca'ât fikriyye* (Gözlenen Gözlemci: Özgeçmiş ve Düşünsel İncelemeler, 2016), *Mülteka'l-bahrayn* (İki Denizin Kavuşması, 2019), *Mevâ'id Kurtuba* (Kurtuba Buluşmaları, 2020)

61. Garib el-askalâni (Askalan – Mecdcl, 04.04.1948 – Gazze, 21.06.2022)

Ailesi 1948'de Gazze'ye göçtü. Asyot ve İskenderiye üniversitelerinde ziraat, Kahire'de İslâmî ilimler okudu. Gazze'ye dönüşüne izin verilmedi. Ürdün'e geçti, El-fetih'e katıldı. Suriye'de kaldı. 1974-1994 arasında Gazze'de öğretmenlik yaptı. Resmî ve sivil çeşitli örgütlerde yöneticilik yaptı. 1987-2005 Filistin Yazarlar Birliği başkanı. Öykü de yazdı. Romanları: *E't-tavk* (Tasma, 1979), *Zemenü'l-intibâh* (Uyanma vakti, 1996), *Necmetü'n-nevâtî* (Niyet Yıldızı,

- 1999), *Cifâfu'l-halk* (Boğaz Kuru- luğu, 1999), *Zemenu dahmûsu'l-ağ- ber* (Tozlu Dahmus Zamanı, 2001), *Leyâli'l-eşhuri'l-kameriyye* (Kamerî Ayların Geceleri, 2001).
62. Mahmud E'r-rimâvî (Beyt Rima, 21.10.1948)
- Eriha, Kudûs ve Beyrut'ta öğrenim gördü. Beyrut, Kuveyt, Amman ve Ürdün'de çeşitli gazetelerde çalıştı. Ürdün'ün ilk internet sitesi *kabekav- seyn'i* kurdu. 13 öykü kitabı var. Ro- manı: *Men yu'nisu's-seyyide* (Hanımı kim avutuyor?) 2010 Arap Booker ödülünü aldı. *Hulm hakîkî* (Gerçek Düş, 2011)
63. İlyas Enis Huri (Akkâ, 1948- Beyrut, Kasım 2009)
- Şam'da öğrenim gördü. Fransız dili okudu. *El-Ba'as* gazetesinde çalıştı, *E't-talâi'u'l-Filistîniyye* dergisinin yazı işlerini yönetti. Romanları: *Akkâ ve'r-rahîl* (Akkâ ve Göçmen, 1988), *Tukusu'l-menfâ* (Sürgün Ha- vaları, 1994), *Hasâdu'l-'âsîfe* (Fırtına Hasadı, 1998).
64. Asiye Havle Abdülhâdî (Yafa-Seleme, 1948)
- Liseyi Bire'de bitirdi. Şam üniversi- tesinde bir yıl sosyoloji, Beyrut Arap Üniversitesinde bir yıl edebiyat okudu. Okulu bırakıp Kuveyt'e geçti, gazete- cilik yaptı. Öykü kitapları da var. Ro- manları: *El-hubbu ve'l-hubz* (Sevgi ve Ekmek, 2006), *E's-şitâu'l merîr* (Acılı Kış, 2011), *Ġarbu'l-muhît* (Okyanusun Batısı, 2012), *Zikrayât ve evhâm* (Anılar ve Kuruntular, 2015), *Sa'diye* (Sa'diye, 2015), *Devletü'l-kilâbi'l-'uzmâ* (İri Kö- pekler Devleti, 2017), *Hikâyâtü'l-matar* (Yağmur Öyküleri, 2020)
65. Leyla el-Atraş (Beyt Sâhur, 1948 – Amman, 17.10.2021)
- Hukuk ve Fransız dili okudu. Eserle- ri çeşitli dillere çevrildi, ödüller aldı. Oyunlar da yazdı. Romanları: *Ve teşruk ġarben* (Ve Batıdan Doğuyor, 1988), *İmrae li'l-fusûli'l-hamse* (Beş Mevsimin Kadını, 1990), *Yevmun âdî ve kasas uhrâ* (Sıradan Bir Gün ve Başka Öyküler, 1991), *Leyletân ve zıllu imrae* (İki Gece ve Bir Kadı- nın Gölgesi, 1996), *Sahîlü'l-mesâfât* (Mesafelerin Kişnemesi, 2000), *Merâfiu'l-vehm* (Kuruntu Limanları, 2005), *Raġabât.. zâke'l-harîf* (Arzu- lar.. O Sonbahar, 2009), *Ebnâu'r-rîh* (Rüzgârın oğulları, 2012), *Terânî- mu'l-ġavâye* (Sapkınlık Terennüm- leri, 2015), *Lâ teşbeh zâtehâ* (Kendi- ne Benzemeyen Kadın, 2019).
66. Faysal Selim et-Telâvî (Nablus Tell, 01.06.1948)
- Liseyi Medresetu'l-Câhız'da bitir- di. Bağdat'ta Arap dili ve edebiyatı okudu. 38 yıl Cezayir, Libya, Suud ve Ürdün'de öğretmenlik yaptı. Amman'da oturuyor. Şiir ve öykü kitapları da var. Romanları: *Vek- ru'z-zenâbîr* (Eşek Arılarının Yuva- sı, 2007), *Men yu'alliku'l-ceres?* (Zili Kim Çalıyor?, 2009).
67. Faruk Vâdî (Ramallah, 14 Nisan 1949 – Lizbon, 19 Eylül 2022)
- Ürdün'de psikoloji okudu. 35 yıl Filistin kültür örgütlerinde çalıştı. Romanları: *Tarîk ile'l-bahr* (Denize Giden Yol, 1980), *Râihatu's-sayf* (Yaz Kokusu, 1993), *Menâzilü'l-kalb* (Kal- bin Menzilleri, 1997), *Uşfüru's-şems* (Güneşin Serçesi, 2006), *Sîretü'z-zıl: Nusus an âhar hüve ente* (Gölgenin Kimliği: Ötekinin Sen Oluşuna Dair Metinler, 2008), *Dîku Beyrut*

- yuezzinü fi'z-zahıra / Kitabu'l-harb* (Öğleyin Öten Beyrut Horozu / Savaş Kitabı, 2015), *Serîru'l-müştak* (Özlenenin Yatağı, 2019), *Saudade / Hâviyetü'l-ğazâle* (Sodad, Ceylanın Cehennemi, 2022).
68. Riyad Seyf (Tulkerem, 1949)
Ürdün'de iktisat okudu. Libya'da muhasebecilik yaptı. Televizyon dizilerine senaryo yazdı. Oyunları ve çocuk kitapları da var. Romanları: *E't-türâbu'l-murr* (Acı Toprak 1990), *E'r-rahil nahve'l-vechi'l-âhar* (Başka Yöne Göçen, 2022).
69. Cemîl es-Selhut (Kudüs - Cebelü'l-mükebbir, 05.06.1949)
Reşidiye Lisesinde, sonra Beyrut Arap Üniversitesinde Arap dili okudu. 1969'da bir yıl kadar hapis yattı. Reşidiye Lisesinde öğretmenlik yaptı. Çeşitli gazete ve dergilerde yazdı. Filistin Yazarlar Birliği kurucularından. Çok sayıda eseri var. Romanlarından bazıları: *Zalâmu'n-nehâr* (Gündüz Karanlığı, 2010), *Cennetü'l-Cahîm* (Cehennem Bahçesi, 2011), *Hevânu'n-na'im* (Mutluluk Havanı, 2012), *Berdu's-sayf* (Yaz Soğuşu, 2013), *El-'asef* (Acımasızlık, 2014), *Emîra* (Prenseler, 2014), *El-hâsıratu'z-zahve* (Yaralı Bağır, 2019), *El-Yetîme* (Yetim Kız, 2021).
70. Cemal Cüneyd (Şam, 09.09.1949)
Arap dili okudu. Öğretmenlik yaptı. Öyküler ve çocuk kitabı da yazdı. Romanları: *El-yenâbi'* (Kaynaklar, 1984), *El-mebnâ* (Yapı, 1987), *El-muhayyem* (Kamp / Çadır, 1988), *Muğâmera sayfiyye* (Yaz Maceraları, tv dizisi yapıldı, 1989), *Ğâbetu'l-vatavît* (Yarasa Ormanı, 1992), *Metâru's-seretan* (Kanser Havaalanı, 1990), *Dimaşk alâ sahveti cevâd* (At Sirtında Şam, 2019).
71. Selman Nâtur (Dâliye el-Kermel, 1949 - Hayfa, 15.02.2016)
Yüksek öğrenimini Kudüs ve Hayfa'da gördü. Basın emekçisi. Telif ve tercüme çok sayıda eserde, çocuk kitabında, mizahi metinde imzası var. Onu Filistinliler İsrail yanlısı, İsraililer Filistin yanlısı olmakla suçluyormuş. Romanları: *Ente'l-katil yâ şeyh* (Sen Katilsin Ey Şeyh, 1976) *Hiye ene ve'l-harîf* (O, Ben ve Güz, 2011).
72. Liyana Bedr (Kudüs, 1950)
Önce Eriha'ya, 1967'den sonra Ürdün'e göçtüler. Orada başladığı yüksek öğrenimini bitiremedi, Beyrut Arap Üniversitesinden psikoloji diploması aldı. Beyrut'ta 7 yıl gazetecilik yaptı. Yâsir Abdurabbih ile evlendikten sonra Şam'da yaşadı. Filistin Kurtuluş Örgütü 1982'de Beyrut'tan çıkarılınca Tunus'a göçtü. 1994'ten beri Ramallah'ta. Şiir, öykü ve çocuk kitapları da yazdı. Romanları: *Bevsale min ecli abbâde's-şems* (Günebakan Pusulası, 1979), *Aynu'l-mir'ât* (Aynanın Gözü, 1991), *Nucûm Eriha* (Eriha'nın yıldızları, 1993), *Semâun vâhîde* (Benzersiz Gök, 2008).
73. Sadeddin Şahin (Kudüs-Beyt Câlâ, 07.05.1950)
Liseyi 68'de Amman'da bitirdi. Eğitim ve iş dünyasında çalıştı. Şiir ve çocuk edebiyatı alanında da eser verdi. Romanı: *El-mevtu lâ ye'tî dâimen* (Ölüm Her Zaman Gelmez, 2002).
74. Zekeriya Muhammed (Nablus - Zâviye, 1950 - Ramallah, 02.08.2023)
Bağdat Üniversitesinde okudu. Beyrut'a taşındı. Çeşitli dergi ve gazetelerde yazdı. 1994'te Filistin'e döndü. Ramallah'ta *El-Kermel* dergisinin

yazı işlerini yönetti. Mitolojiye ve dinler tarihine ilişkin eserleri, çocuk edebiyatı, şiir kitapları var. Romanları: *El-‘aynu’l-mu’time* (Fersiz Göz, 1996), *‘Asa’r-râ’i* (Çobanın Asası, 2003)

75. Ahmed Harb (Zâhiriyye, 1951- Ramallah, 07.02.2025 / Kabri Zahi-riyye’de)

Filistin’de Zahiyye’de doğdu. Ürdün Üniversitesinde İngiliz Edebiyatı öğrenimi gördü (1974). El-Halil’de İngilizce öğretmenliği yaptı. ABD’de Iova’da yüksek lisans ve doktora yaptı. Birzeit Üniversitesinde çalıştı (1987). Akademide ve sivil örgütlerde çeşitli görevler üstlendi. *Hikâyetu Âid* (Geri Dönenin Hikâyesi, 1981), *İsmail* (1987), *El-cânibu’l-âhar li arzı’l-meâd* (Son Yerin Öteki Yüzü, 1994; 1997’de Filistin Roman Ödülünü aldı.) *Bakaya* (Kalanlar, 1997), *Es-Suûd ile’l-mi’zene* (Minareye Çıkış, 2008), *Mevâkudu’z-zikrâ* (Hatırlama Ocakları, 2023).

76. Suâd El-‘Âmirî (Şam, 1951)

Babası Filistin Yafa’dan, Ürdün’de bakanlıklar yapmış Muhammed Edib El-âmirî, annesi Suriyeli. Beyrut Amerikan, Edinburg ve Michigan Üniversitelerinde mimarlık mühendislik okudu, doktora yaptı. Selim Temârî (d. 1945) ile evlendi. Filistin mimari mirasını tanıtmak ve korumak için “Revak”ı kurdu. Birzeit Üniversitesinde çalışıyor. Bilimsel ve toplumsal içerikli kitaplarının yanı sıra romanlar da yazdı. Yazar, kitaplarını İngilizce yazıyor; burada Arapça çevirilerin adlarını verdik: *Yevmiyyât ictiyâhi Ramallah* (Ramallah’ı İmha Günlükleri, 2003. Yirmiyi aşkın dile çevrildi, ödüller

aldı.) *Şaron ve Hamâtî* (Şaron ve Kaynanam, 2004) romanı da büyük ilgi gördü. *Murad Murad / Lá şey’ tuhsiruh illâ hayâtek* (Murad Murad / Hayatından Başka Kaybedeceğin Bir Şey Yok, 2010), *Golda nâmet hunâ* (Golda Burada Uyudu, 2013), *Dimaş-kî* (Şamlı, 2016), *Bedle İngiliziyye ve bakara Yahudiyye* (İngiliz Takım Elbisesi ve Yahudi İneği, 2023)

77. Recâ Şahâde (Ramallah, 06.07.1951)

Filistin Hristiyanlarından. Dedesi Selim, İngiliz manda yönetiminde yargıç idi. Amcası Necib Nassar Hayfa’da *Kermel* gazetesini çıkarmıştı. Babası Aziz iki devletli çözümünü savunuyordu. 1985’te faili meçhul bir cinayete kurban gitti. Eserlerinden bazıları: *Ğurebâ fî’l-menzil* (Evdeki Yabancılar, 2003), *İndemâ tevakkafe’l-bulbul ani’l-ğınâ* (Bülbül Şarkısını Kesince, 2003), *Serhâtu Filistîniyye* (Bir Filistinlinin Gezinişleri, Orwel 2008 ödülü)

78. Nâdire Berakât El-Haffar (Kudüs, 1951)

İlk çalışmaları Suriye’de yayımlandı. Romanları: *El-ğurûbu’l-ahîr* (Son Günbatımı, 1985), *El-hâviye* (Düşüş, 1990), *İmrae fî uyûni’n-nâs* (İnsanların Gözünde Kadın, 1992), *Kulûb mensiyye* (Unutulmuş Kalpler, 2002).

79. İzzet el-Ğazzâvî (Tulkerm – Deyr Gusun, 04.12.1951 – Ramallah, 04.04.2003)

İngiliz edebiyatı okudu. Defalarca tutuklandı. Birzeit Üniversitesinde hocalık etti. Ölünceye dek Filistin Yazarlar ve Edebiyatçılar Birliği başkanlığını yürüttü. Öykü de yazdı. Romanları: *El-havaf* (Sınırlar, 1993), *Cebel Nebbu* (Nebbu Dağı, 1995), *Abdullah e’t-telâli* (Abdullah

- E't-telâli, 1998. Filistin Roman Ödülü 1999), *El-hallâc ye'tî fi'l-leyl* (Gece Gelen Hallaç, 2003).
80. Selva El-Benna (Nablus, 1951)
Nablus'ta başladığı eğitimini Beyrut Üniversitesinde edebiyat okuyarak sürdürdü. Basın yayın alanında çalıştı. Romanları: *Arûs halfe'n-nehr* (Irmağın Ardındaki Gelin, 1972), *El-âtî mine'l-mesâfât* (Mesafelerden Gelen Gelecek, 1977), *Matar fî sabâhın dâfi* (Sakin Sabahta Yağmur, 1979), *El-âmûra arûsu'l-leyl* (Gece Gelini Âmûra, 1986), *İmrae hârice'z-zemen* (Zamanın Dışındaki Kadın, 2011), *Uşşâku Necme* (Necme'nin Aşkları, 2015), *Aslu'l-hevâ nesme* (Aşkın Ash Bir Esinti, 2023).
81. Râdî Şahâde (El-Celîl-Mağar, 1952)
Filistin Hikâyeleri Tiyatrosunu kurdu. Yazar ve oyuncu. Çok sayıda oyun yazdı, araştırma kitapları da var. Romanları: *El-cerâd yuhib-bû'l-bittîh* (Karpuz Seven Çekirge, 1990), *El-ğaşve / Sîratü zât - niyyetü lu'betin ravâiyye* (Kararış - Yaşamöyküsü - Bir romancının Oyun Niyeti, 2012), *Ra'su'n-neba'* (Pınarın başı, 2022), *Karasine ve Makrûsûn* (Korsanlar ve Soyulanlar, 2023)
82. Muhammed Hebi (Batı Celil - Kâbul, 05.03.1952)
Halk şairi Ebu İsam El-Miârî'nin oğlu (Miâr köyünün halkı 1948'de sürüldü ve köy yok edildi). İlkokulu Kabul'de, liseyi ve üniversiteyi Hayfa'da okudu. Telaviv'de Arap dili ve edebiyatı doktoru oldu. Tamra'da öğretmenlik yaptı. Çok sayıda inceleme kitabı var. Romanları: *Necmetu'n-nemri'l-ebjad* (Beyaz Kaplan Gezegeni, 2016), *E'n-nehâr ba'de elfleyl* (Bin Gecedan Sonra Gelen Gündüz, 2024)
83. Mahmud İsa Musa (Ürdün - İrbid - Sahmu'l-kefârat, 1952)
İczem köyünden göçen Filistinli ailenin çocuğu. Eczacılık Fakültesini bitirdi, eczacılık yaptı. Filistin kültürünü araştırma çalışmaları yaptı, tiyatro kurdu, yazarlar birliği başkanlığını yürüttü, *Revaku'l-Hısn* galerisini açtı. Altı roman yazdı. İlki: *Hanteş Benteş* (Ivır Zıvır, 1995) *Habîbeti E's-selahfâ* (Sevgilim Kaplumbağa, 2020)
84. Muhammed Muhîb Cebr (Nablus, 28.08.1953 - Birleşik Arap Emirlikleri, 04.06.2015)
1968'de 9 ay tutuklu kaldı. Kudüs'te *E's-şab* ve *El-fecr* gazetelerinde çalıştı. Ürdün vatandaşı. Hayatının çoğu Birleşik Arap Emirlikleri'nde geçti. Öykü kitapları da var. Romanları: *90-91* (90-91, (Birinci İntifada) 2012), *6000 Mil* (6000 Mil, 2013, Şârika Arap Romanı Ödülü 2013)
85. Abdullah Tâye (Filistin, 1953)
Yetmişlerin başında yazmaya başladı. Pek çok dergiye, kültür ve edebiyat kurumlarına emek verdi. Öykü ve inceleme kitapları da var. Gassan Kenefani Ödülü aldı (2024). Romanları: *Ellezîne yebhasûne ani's-şems* (Güneşi Arayanlar, 1979), *El-arabetü ve'l-leyl* (Araba ve Gece, 1982), *E't-tinû's-şevkî yendacu karîben* (Frenk İnciri Yakında Olgunlaşır, 1983), *Vucûhun fî'l-mâi's-sâhın* (Sıcak Sudaki Yüzler, 1996), *Kamer fî Beyt Derrâs* (Beyt Derrâs'ta Mehtap, 2001), *Veca'lâ budde minh* (Acısız Olmaz, 2022), *Mezâkatu'l-mevt ve'r-rukâm* (Ölüm ve Enkaz Lezzetleri, 2023).

86. Talat Sukayrik (Trablusşam, 18.03.1953 – Şam, 17.10.2011)

Hayfa'dan göçenlerden. Şam'da Arap edebiyatı okudu. *Savtu Filistin* dergisini yönetti, çeşitli yayın organlarında çalıştı. Şiir ve öykü kitapları var. Romanları: *Eşbâh fî zâ-kira ġâime* (Puslu Bellekte Hayaller, 1979), *Ehâdisu'l-veled mes'ûd* (Mutlu Çocuğun Sözleri, 1984).

87. Yusuf Damra (Eriha-Akabe Cebr, 1953)

Liseyi Ürdün Zerka'da okudu. Amman'da doğal tedavi diploması aldı. Sağlık sektöründe çalıştı. Çeşitli gazete ve dergilerde, yazar örgütlerinde iş gördü. Çok sayıda öykü kitabı var. Tek romanı: *Sühubu'l-fevda* (Kaos Bulutları, 1990).

88. Salih Ebu Leben (Dehişe Kampı, 24.03.1953)

Zekeriya köyünden göçtüler. İlk öğrenimini Vekâletül-gavs okulunda gördü. Liseyi tutukluken bitirdi. Beytlâhm Üniversitesinde okudu. Kudüs Üniversitesinde siyaset doktorası yaptı. Güvenlik görevlisi olarak çalıştı, 2008'de albay rütbesiyle emekli oldu. Filistin Akademisinde İbranice hocası. Demokratik Filistin Birliği üyesi, Demokratik Cephe eski üyesi, 1991 Madrid Barış Görüşmelerinde Filistin heyeti üyesi. Romanları: *Erba'üne yevmen ale'r-rasîf* (Kaldırımda Kırk Gün, 2016), *El-beytü's-sâlis* (Üçüncü Ev, 2025).

89. Hüseyin El-Bargûsî (Ramallah – Kuber, 05.05.1954 – Ramallah, 01.05.2002)

Çocukluğu köyüyle babasının çalıştığı Beyrut arasında geçti. Budapeşte Devlet Üniversitesinde siyaset ve ik-

tisat, Birzeit Üniversitesinde İngiliz edebiyatı okudu. Vaşington ve Seattle Üniversitelerinde yüksek lisans ve doktora yaptı. Filistin'de felsefe, eleştiri ve tiyatro dersleri verdi. Filistin Şiir Evi'nin kurucuları arasında yer aldı. *Ugarit* ve *Şuarâ* dergilerinde yöneticilik yaptı. Romanları: *E'd-dav'u'l-ezrak* (Mavi Işık, 2001), *Seekûnu beyne'l-levz*, (Bademlerin Arasında Olacağım, 2004), *E'd-dî-fatû's-sâlise li nehri'l-Urdun* (Ürdün Nehrinin Üçüncü Kıyısı, 2017).

90. Cemal Nâci (Eriha-Akabe Cebr, 1954 – Amman, 06.05.2018)

1967 savaşıdan sonra ailesiyle Amman'a göçtü, orada güzel sanatlar okudu. Suudi Arabistan'da iki yıl öğretmenlik yaptı. Amman'a döndü, 17 yıl Arap Bankasında çalıştı. Sonra 4 yıl kültür araştırmaları merkezini yönetti. Öykü de yazdı. Romanları: *E't-tarik ilâ Belhâris* (Belharis'e Giden Yol 1982), *Vakt* (Vakit 1984), *Muhallefâtü'z-zevâbi'l-ahira* (Son Kasırgalardan Kalanlar, 1988. Ödül aldı, televizyon dizisi yapıldı), *El-hayât 'alâ zimmeti'l-mevt* (Ölüme Zimmetli Hayat, 1993), *Leyletü'r-rîş* (Tüy Gecesi, 2004), *İndemâ teşeyya-ha'z-ziâb* (Kurtlar Kocayınca, 2008), *Ġarîbu'n-nehr* (Irmağın Yabancı, 2008), *Mevsimü'l-hûriyât* (Perilerin Mevsimi, 2015).

91. İbrahim Nasrallah (Amman, 02.12.1954)

Filistinli bir ailenin çocuğu. Vahadât Kampı'nda öğrenim gördü. Amman öğretmen okulunu bitirdi. Eserleri çeşitli dillere çevrildi. Resim ve fotoğraf sergileri açtı. 15 şiir kitabı, 22 roman yayımladı. Arap Romanı Ketara ödülü (2020) ve Kahramanmaraş 5. Uluslararası

- Edebiyat Festivalinde şiir ödülü aldı (2025). Romanları: *Berâriyü'l-hummâ* (Hummâ Bozkırları, 1985), *El-em-vâcu'l-berriyye* (Karadaki Dalgalar, 1988), *Mucerred 2 fakat* (Sadece 2, 1992), *Tuyûru'l-hazer* (Sakinma Kuşları, 1996), *Hârisü'l-medîneti'z-zâ-yi'a* (Yitik Kentin Bekçisi, 1998), *Tıflu'l-mimhât* (Silgi Çocuğu, 2000), *Zeytûnu's-şevâri'* (Caddelerin Zeytini, 2002), *A'râsu âmine* (Güvenli Dügünler, 2004), *Tahte şemsi'd-duhá* (Kuşluk Güneşinin Altında, 2004), *Şurfetu'l-hezeyan* (Hezeyan Balkonu, 2005), *Zemenü'l-huyûli'l-beydâ* (Beyaz Atlar Zamanı 2007. Türkçesi: Bilgi Y., Ankara, 2024), *Şurfetü raculi's-selc* (Kar Adamının Balkonu, 2009), *Şurfetu'l-âr* (Utanç Balkonu, 2010), *Kanâdilü meliki'l-celîl* (Yüce Kralın Kandilleri, 2012), *Şurfetü'l-hâ-viye* (Cehennem Balkonu, 2013), *Er-vâhu Klimancaru* (Klimanjero'nun Canları, 2015), *Harbu'l-kelbi's-sâ-niye* (İkinci Köpek Savaşı, 2016), *Sülâsiyyetu'l-ecrâs: Zülâlü'l-miftâh, Sîratu 'Ayn, Debbâbe tahte şecerati 'ıydi'l-mîlad* (Çan üçlemesi: Anah-tarın Gölgeleleri, Pınarın Hikâyesi, Yaş Günü Ağacının Altındaki Tank, 2019), *Me'sâtu kâtibi'l-kıssati'l-kasîra* (Öykü Yazarının Sıkıntıları, 2021), *Tufületi hatte'l-ân* (Şimdiye Dek Çocukluğum, 2022), *Şemsu'l-yevmi's-sâ-min* (Sekizinci Günün Güneşi, 2023).
92. Gassan Zakdan (Beyt Lâcâ, 1954)
Şair Halil Zakdan'ın oğlu. Filistin kültür edebiyat kurumlarında ve UNRWA'da görev yaptı. Çok sayıda şiir kitabı, bir oyunu var. Romanları: *E's-semâu'l-hafîfe* (Hafif Gök, 1992), *Vasfu'l-mâzî* (Geçmiş Anlatmak, 1995), *E'n-naklül-kadîm ma'a's-setâir* (Perdeli Eski Araba, 2011).
93. Hasan Hamîd (Kiradu'l-bakaara, 1955)
Kuneytara ve Şam'da okudu. Felsefe, sosyoloji ve eğitim diplomaları aldı. Öğretmenlik yaptı. Öykü ve eleştiri de yazdı. Romanları çeşitli dillere çevrildi. *E's-sevâd /El-hurûc mine'l-Bakaara* (Siyah / Bakaara'dan Çıkış, 1988), *Te'âlâ nutayyiru evrâ-ka'l-harîf* (Gel Sonbahar Yapraklarını Uçuralım, 1992. Suad Sabah Ödülü), *Cisru Benâti Ya'kub* (Yakub'un Kızları Köprüsü, 1996. Necib Mahfuz Ödülü), *Enînü'l-kasab* (Kamışın İnleyişi, 2003), *E'n-nehr bi-kumsâ-ni's-şitâ* (Kış Gömleklî Nehir, 2005), *Medinetu'llah* (Allah'ın Şehri, 2009), *El-mev'idü fi'z-zemeni'l-mâlih* (Tuzlu Zamanda Randevu, 2009), *Ne-bâtü's-şevki* (Dikenli Bitki, 2017), *Küntü hünâk* (Buradaydım, 2018), *El-kerâki* (Keraki, 2019), *Şâri'u Hatun Hanım* (Hatun Hanım Caddesi, 2020), *El-Curcumânî* (Curcumani, 2021), *Nagogi's-sağîr* (Küçük Nagogi, 2021), *Bilâd ismuhâ Cebâliye* (Adı Cebaliye Olan Beldeler, 2025).
94. Safi Safi (Ramallah, 1955)
Lahey Üniversitesinde doktora yaptı, Birzeit Üniversitesinde çalıştı. Romanları: *El-hâc İsmail* (Hacı İsmail 1990), *El-hulmü'l-mesrûk* (Çalınan Düş 1992), *E'ssu'ud sâniye* (İkinci yükseliş 1994), *El-yesîra* (Yesîra Köyü, 1995), *Şihab* (Yıldız, 2001), *El-kürbe* (Dönemeç, 2005), Sema, Sama ve Sâmiye (Sema, Sama ve Sâmiye, 2010), *El-bâtın* (İç, 2017), *Tâye* (Tâye, 2019), *Zer'ıyn* (Zer'ıyn Köyü, 2021), *Aynu't-tîne* (Aynuttîne Köyü, 2025).
95. Sonya Nemr (Cenîn, 1955)
Birzeit Üniversitesinde felsefe okudu. İngiltere Exeter Üniversitesinde

- tarih doktorası yaptı. İsrail hapishanelerinde çocuk kitapları yazmaya başladı. Andersen Ödülüne aday gösterildi. Romanları: *Kut'a sağıra mine'l-ard* (Dünyadan Küçük Bir Parça / Gençler için ortak kitap, 2003), *Rihlât acıbe fi'l-bilâdi'l-garîbe* (Yabancı Ülkelere Tuhaf Yolculuklar, 2013), *Tairu'r-ra'd* (Gürleme Kuşu, gençler için, 1. Kısım, 2016, 2. Kısım 2020, 3. Kısım, 2021)
96. Züheyre Zakdân (Eriha-Akabe Cebr Kampı, 1956)
- Beyrut Üniversitesinde felsefe ve psikoloji okudu. Çeşitli ülkelerde geleneksel sanatlarla ilgili sergiler açtı. Öykü ve şiir kitapları da var. Romanı: *Mezâ zemenü'n-nercis* (Nergis Çağı Geçti, 2007).
97. Receb Ebu Sirriye (Gazze, 1956)
- 1968'de Gazze'yi terk etmek zorunda kaldı. Kahire Hilvan Üniversitesinde okudu. Filistin Kültür Bakanlığında yönetici. Şiir, oyun, öykü, eleştiri ve inceleme kitapları da var. Romanları: *Dâiratu'l-mevt* (Ölüm Çemberi, 1991. Suad Sabah Ödülü.), *Atşu'l-bahr* (Denizin Susuzluğu, 1994), *Nübûtu'l-arrâfe* (Kâhinin Haberciliği, 2003), *Haremü'l-esed* (Aslan Yuvası, 2018), *Arînu'l-cesed* (Gövde Cengeli, 2020), *Ed-Doncu-vane* (Don Juan, 2020), *Makberrati'l-ahyâ* (Diriler Mezarlığı, 2023), *İmâratu Sahyûn* (Siyon Apartmanı, 2025), *Evlâdu'l-Cerv* (Enik Yavruları, 2025), *DNA* (DNA, 2025).
98. Süleyman Sa'deddin (Şam, 1956)
- Petrol mühendisi. Şiirle başladı, öykü ve romana yöneldi. Romanları: *El-ğurebâ* (Garipler, 1985) *E't-tasrihu'l-ahîr li-mevtâ bilâ-huviyye* (Kimliksiz Ölünün Son Açıklaması, 1995).
99. Azmî Beşâra (Nâsıra, 22.07.1956)
- Liseyi Nâsıra'da bitirdi. Berlin Humbolt Üniversitesinde felsefe doktoru oldu. İsrail'de Ulusal Demokratik Birlik'i kurdu, yönetti. 1996-2004 döneminde milletvekilliği yaptı. Lid'de bir evin yıkım kararına karşı gösteri yaparken plastik mermiyle yaralandı. Çok sayıda kitabı var. İki roman: *El-hâciz* (Barikat, 2003), *Hub fi mintikati'z-zıl* (Gölge Bölgesinde Sevgi, 2005).
100. Süheyl Kivân (El-celilü'l-ğarbi – Mecd el-Kurûm, 1956)
- İlkokulu köyünde, liseyi Râma'da okudu. Doğu Berlin'de bir yıl felsefe öğrenimi aldı. Çeşitli işlere girdi çıktı. 1998'den sonra gazetecilik ve yazarlık yaptı. Londra'da yayımlanan *El-Kudsu'l-Arabî* gazetesinin kıdemli yazarlarından. Çok sayıda öyküsü kitaplaştı, oyunlar ve çocuk kitapları da yazdı. Romanları: *Asıyyu'd-dem* (Gözyaşına Başkaldıran, 1997), *Mak-telu's-sâiri'l-ahîr* (Son Devrimcinin Ölümü, 1998), *El-mefkud rakm 2000* (2000 Numaralı Yitik, 2000. Ali Nassar tarafından sinemaya uyarlandı: *Cemru'l-hukâye*), *Beledü'l-menhus* (Uğursuz Belde, 2018), *Mevâkıdu'z-zikrâ* (Anı Kazanları, 2023)
101. Enver Hâmid (Anebe, 1957)
- Lisede yazmaya başladı. Şiir ve öykülerini Kudüs gazetelerinde yayımladı. Arapçanın yanı sıra İngilizce ve Macarca yazıyor. Arapça on romanı var: *Hicâratü'l-elem* (Elem Taşı 2005, 2004'te Macarca yayımlandı ve çok sevildi), *Şehrazad Tak-tufu'-za'ter Fi Anebe* (Şehrazad Anebe'de Za'ter Topluyor 2008), *Cusûr ve Şurûh ve tuşûr lâ tahlak* (Köprüler Ergenler ve Takla Atmayan Kuşlar

- 2010), *Yafa te'uddu kahvete's-sabah* (Yafa Sabah Kahvesini Hazırlıyor, 2012), *Cenin* (Cenin, 2002), *Ve't-tí-hi ve'zeytúni* (Çöle ve Zeytine And Olsun, 2016) *Mi ve milh* (Mi ve tuz, 2017), *Şecen* (Keder, 2019), *Ġaríb* (Bir Yabancı, 2021), *Eşbáh ve eşbáh* (Benzetmeler ve Hortlaklar, 2023)
102. Dína Selim (Filistin El-lid, 28.04.1957)
Hristiyan bir ailenin kızı. İngiliz dili okudu. Öğretmenlik yaptı. 2005'te Avustralya'ya göçtü. *El-hul-mu'l-müzdevic* (Çifte Düş, 2003), *Terátílu 'azái'l-bahr* (Denizin Ezgin Şarkıları, 2007), *Sadina* (Sadina, 2008), *El-háfíyât* (Çıplak Ayaklı Kızlar, 2009), *Kulúb li-muduni'l-kaleka* (Kargaşa Kentlerinin Kalpleri, 2011), *Rebí'u'l-mesáfât* (Mesafelerin Baharı, 2011), *Cidáru's-samt* (Suskunluk Duvarı, 2015), *Nára* (Nára, 2016), *Má devvenehu'l-ğubár* (Tozların Topladığı, 2020), *Day'atu'l-kavárir* (Sırça Sürâhiler Köyü, 2022), *Suku-tú'l-ma'bedi'l-ahír* (Son Tapınağın Düşüşü, 2023)
103. Âdil Sâlim (Kudüs, 1957)
İlköğrenimine Ömeriye Medresesinde başladı, 67 bozgunundan sonra Dâruleytam'da devam etti. İbrahimiye'de okudu. 1976'da ailesiyle ABD'ye göçtü. Bir yıl geçmeden geri döndü. 1988'e kadar Filistin'de kaldı. Sonra ailesinin yanına döndü. ABD ve Filistin'de çeşitli gazete ve dergilerde yazdı. Şiir, öykü ve inceleme kitapları da var. Romanları: *Kubletu'l-vedá'i'l-ahír* (Son Veda Öpücüğü, 2012), *Âşık alâ esvâri'l-Kuds* (Kudüs Surlarına Âşık, 2012), *'Unáku'l-esâbi'* (Parmak Boğumları, 2010), *El-cenín ile'l-müstakbel* (Geleceğe Doğru Cenín, 2016).
104. Vedâd El-bergusí (Ramallah – Kuber, 1958)
İlk ve orta öğrenimini memleketinde, yüksek öğrenimini Rusya Devlet Üniversitesinde tamamladı. Ailesini ziyaret için Filistin'e geldiğinde Siyonist devlet tarafından tutuklandı (1980). 11 Mayıs 2019'da evi yıkıldı. Çeşitli türlerde 20'den çok kitabı var. Romanları: *Hâratu'l-Beyâdir* (Beyadir Mahallesi, 1997 Kültür Bakanlığı kadın romancı ödülü), *Zákira lá tehún* (İhanet Etmeyen Bellek, 2000),
105. Said eş-Şeyh (Lübnan Ayn hul-ve kampı, 1958)
UNRWA okullarına devam etti. Liseyi Sayda'da okudu. Beyrut'ta ticaret eğitimi aldı. Çeşitli kuruluşlarda muhasebecilik yaptı. 2009'da İsveç'te Elvan Arabiyye'yi kurdu. Romanları: *Tagríbe hârisi'l-muhayyem* (Kamp Bekçisinin Yabancılaşması, 2015), *Urcúhatú belá* (Belâ Salıncağı, 2018)
106. Hüseyin el-Munasıra (Elhalil – Benû Na'im, 1958)
Arap dili okudu. Akademisyen. Edebiyat eleştiri doktorasını Kahire'de yaptı. 35 kitabı var. Romanları: *Bevvâbetü Haribeti Bení Dâr* (Benû Dâr Harabesinin Kapısı, 1997), *Darya ev'il-hút yenámu fî cevfi'r-rimot* (Darya yahut Uzaktan Kumandanın Kovuğunda Uyuyan Balina, 1999), *Handaku'n-masír* (Kader Hendeği, 2001), *El-asáfir lá tağrad verâe'l-kadbân* (Kuşlar Parmaklıklar Ardında Şakımaz, 2024)
107. Semîr El-cundî (Doğu Kudüs, 29.11.1958)
Ailesi Deyr Yasin'den göçmüştü. İslam Yetimler Okulunda öğrenim

- gördü. Kudüs Üniversitesinde Arap edebiyatı okudu. Yeni eleştiri uzmanı oldu. Kudüs Üniversitesinde çalışıyor. Dâru'l-Cundî Yayınevini kurdu. Filistin Öğretmenler Birliğinin kuruluşuna katıldı. İşçi Sendikası başkanı. Öykü ve inceleme kitapları var. Çeşitli ödüller aldı. Romanları: *Hulûd* (Kahıcılık, 2009), *Havva fî Debi* (Dubai'deki Havva, 2013), *Fantazyta* (Fantezi, 2015).
108. El-Mütevekkil Taha (Kalkiliyye, 1958)
Ürdün Yermuk Üniversitesinde, Kahire Uluslararası Arap Üniversitesinde edebiyat eğitimi aldı. Şiir, nesir, inceleme... 45 kitabı var. Filistin Yazarlar Birliği başkanlığı, Libya'da Filistin elçiliği yaptı. Çok sayıda ödül aldı: "Özgürlük", "Kudüs", "Direniş", vb. Romanları: *Serdiyyât el-cünûn* (Delilik Metinleri, 2008), *Nisâu Oiya* (Oiya Kadını, 2014), *Eyyâm hârici'z-zemen* (Zaman Dışı Günler, otobiyografik anlatı, 2017), *Selâse fî'l-leyl* (Gecenin Üçü, 2021), *Ahbâru nısf ceyyide* (Yarısı Hayırlı Haberler, 2024)
109. Mâcid Ebu Ğavş (Kudüs – Amvas, 1959)
Ramallah'ta yaşıyor, orada bir matbaa ve yayınevi kurdu. Çok sayıda şiir kitabı var, çocuklar için öyküler yazdı. Romanları: *Aselü'l-melikât* (Kraliçelerin Bahı, 2016), *Sâra Hamdân* (Sara Hamdan, 2017)
110. Riyad Beydes (Şifaamr, 1960)
Hayfa Üniversitesinde edebiyat ve felsefe okudu. Öykü kitapları var. Romanları: *El-hâmişî* (Dipnotçu, 1991), *Bât bût* (Pabucuma Anlat, 1993)
111. Ahmed Refik Avd (Ya'bed, 10.03.1960)
Yermuk Üniversitesinde öğrenim gördü. Danimarka'da ve Kudüs'te yüksek lisans, Kahire'de doktora yaptı. Ramallah'a yerleşti. Filistin radyo ve televizyonunun kuruluşunda görev üstlendi. İlk öykülerini Fikri Halife müstearıyla *El-Fecru'l-Edebî* dergisinde yayımladı. *El-Azrâ ve'l-karye* (Azra ve Köy, 1992), *Makamatu'l-uşşâk ve't-tüccar* (Âşıkların ve Tacirlerin Makamları, 1997), *Âhiru'l-Karn* (Çağın Sonu, 1999), *El-Karmatî* (Karmatî, 2001), *Akkâ ve'l-mülûk* (Akkâ ve Krallar, 2003), *Bilâdü'l-Bahr* (Deniz Beldeleleri, 2006), *E's-sûfî ve'l-kasr: sîra mümekkene li's-Seyyid el-Bedevî* (Sufi ve Köşk: Seyyid el-Bedevî'nin Gizli Kimliği, 2017), *El-Hayâtü kemâ yenbağî* (Hayat Olması Gerektiği Gibi, 2022).
112. Velîd el-Hûdelî (Ramallah, 07.07.1960)
Celzun Mülteci Kampında doğdu. Ramallah'ta eğitim fakültesini bitirdi (1980). İlkokul öğretmenliği yaptı. Ramallah su idaresinde halkla ilişkiler sorumlusu olarak çalıştı. 1970'te 6 ay, 1990'da 12 yıl ve 2007 yılında 6 ay olmak üzere hayatının toplam 13 yılını İsrail cezaevlerinde geçirdi. Bir grup edebiyatçı ile kurmuş oldukları Beytu'l-Makdis Edebiyat Merkezi'nde ilmi ve edebî toplantılar yapmaktır. Romanları: *Medfenu'l-ahyâ* (Diriler Mezarlığı, 1998), *E's-su'au'l-kadim mine'l-cenûb* (Güneyden Gelen Kadim Işık, 1999), *Setâiru'l'-ateme* (Karanlığın Perdeleri, 2000; Sekiz kez basılan kitap 40 bin okura ulaştı. Muhammed Ferhan el-Kermî romandan hareketle bir film yaptı.

- Film 2015'te Ramallah'ta gösterildi.) *Leylu Gazze el-fusfurî* (Gazze'nin Fosforlu Gecesi, 2008), *Ve hâkezâ asbaha câsûsen* (İşte Böyle Casus Oldu, 2018. *Setâiru'l-Ateme*'nin devamı sayılır.), *Ferha*, (Ferha, 2020)
113. Muhammed Nassar (Gazze – Beyt Hanun, 1960)
Gazze'de Kudüs Üniversitesi açık öğretim bölümünde Arap dili okudu. Filistin Kültür Bakanlığı'nda memur, Filistin Yazarlar Birliği üyesi. 2022 Filistin Edebiyat Ödülü sahibi. Öykü kitapları da var. Romanları: *Rihletü'l-azâb* (Azap Yolculuğu, 1987), *Sarahât* (Çılgınlık, 1994), *Ahlâm* (Düşler, 1997), *Tecelliyâtü'r-rûh* (Ruhun Tecellileri, 2003), *Safahât min sîrati'l-mebrûke* (Mebrûke Köyünden Sahneler, 2005), *Sûku'd-deyr* (Deyr Çarşısı, 2009), *Leylû'l-muhayyem* (Kamp Gecesi, 2009), *Veca'u Eyyûb* (Eyyûb'un Acısı, 2014), *Abdû Hîba* (Ahnaton, 2019).
114. Leyla Nablusî (Tornai, 1961)
Babası Filistinli, annesi Belçikalı. Fransızca yazıyor, iki tiyatro eseri var. Romanı: *Terrain Vague* (Dalga Toprak, 1990), *Debout les morts* (Ayakta Ölümler, 1994), *Deux valises pour le Canada* (Kanada'ya İki Valiz, 2019)
115. Velid Dakka (Bâka Garbiyye, 18.06.1961 – Shamir Tıp Merkezi, 07.02.2024)
1986'da tutuklandı, müebbede mahkûm edildi. Hapiste siyaset bilimi yüksek lisansını tamamladı. Solunum ve akciğer hastalıklarına yakalandı. Doktorların uyarılarına rağmen cezaevinde tutuldu ve hayatını kaybetti. İşgal yargısı, cesedini vermeyi reddetti. İki gençlik romanı yazdı: *Sirru'z-zeyt* (Zeytinyağının Sırrı, 2018), *Sirru's-seyf* (Kılıcın Sırrı, 2022).
116. Yahya Sinvar (Han Yunus, 29.10.1962 – Refah Tel Sultan Kampı, 16.10.2024)
Ailesi Askalan Mecdel'den. Liseyi Han Yunus'ta bitirdi. Gazze İslam Üniversitesinde Arap dili ve edebiyatı okudu. Öğrenci liderliği yaptı. 1982'de 4 ay, 1985'te 8 ay, 1989'da 25 yıl artı ömür boyu hapse mahkûm edildi. Suçu, Siyonistlerle iş birliği yapan dört Filistinliyi öldürmekti. Gilad Şalit'e karşılık serbest bırakılanlardan (2011). İzzeddin Kassam Tugayları komutanı. İsmail Heniye'nin şehadetinden sonra Hamas siyasi büro başkanı seçildi. Romanını cezaevinde yazdı: *E's-şevku ve'l-karanful*, 2004 (Türkçesi: *Diken ve Karanfil*, Çev. Vahdettin İnce, Ekin Y., 2024)
117. Nâdir Menhel Hâc Ömer (Şam, 1962)
Ailesi Filistin'in Hayfa'ya bağlı Eczem köyünden göçtü. Yermuk Kampında büyüdü. Şam Üniversitesinde İnşaat mühendisliği okudu fakat kendini edebiyata verdi. Almanya'da ufkunu genişletti. Romanları: *Rahîl* (Yolcu, 2018), *Huriye fi'l-cahîm* (Cehennemde Bir Huri, 2021), *Müddinü'd-dacer* (Sıkıntı Kentleri, 2020. Arap Ketara Roman ödülü), *El-mer'e min fereh ve gıyâb* (Sevinçten ve Yitişten Bir Kadın, 2022)
118. İsmail Ramazan (Beytlâhm Dehişe Kampı, 1962)
Beytlâhm'da liseyi bitiremeden tutuklandı. Bırakıldı, yeniden tutuklandı. Son tutukluluğu 21 ay sürdü, 21 Şubat 2020'de serbest kaldı. Mizahi ve ironik bir dili var. *Hasan el-lâ-*

- va'y (Hasen El-Lâvî) (2019), *Filistinya* (2021), *Nostradamus Yetenebbe' bi'd-devleti'l-filistiniyye* (Nostradamus Filistin Devletini Haber Veriyor, 2022), *İğtirâbu'l-üstâz Leyke / Surûc Hâliye* (2022)
119. Meysun Esedî (Deyru'lesed, 07.11.1963 – Hayfa, 28.06.2023)
Liseyi Râme'de bitirdi. Telaviv Üniversitesinde Gazetecilik okudu. *El-İttihad* gazetesinde çalıştı. Hayfa Üniversitesinden ve ABD'de Clark Üniversitesinden diplomalar aldı. Üsâme Mısri ile evlendi, iki oğulları oldu. Çocuk kitapları ve öykü de yazdı. Romanları: *Müselles tâtî'l-ard* (Çilek Üçgeni, 2014), *Fita / Ene aduvvu Ene* (Vita / Ben Ben'in Düşmanım, 2018), *E'r-râ'î ve fâkîhetü'n-nisâ* (Çoban ve Kadın Meyvesi, 2021)
120. Dime Cum'a Sümmân (Kudüs, 1963)
Babası edebiyatçı, annesi Arapça öğretmeni. Başta Kudüs'te yayımlanan gazete ve dergiler olmak üzere pek çok yayın organında yazıları, öykü, inceleme ve eleştiri yazıları yayımlandı. Filistin Radyo ve Televizyonu için çok sayıda film ve belgeselin yapımında görev üstlendi. Romanları: *El-kafîle* (Kafîle, 1992), *E'd-dîl'u'l-mefkud* (Yitik Kaburga, 1992), *El-esâbi'u'l-hafîyye* (Gizli Parmaklar, 1992), *Cenah daakat bihi's-semâ* (Göge Sıgmayan Kanat, 1995), *Burcu'l-laklak* (Leylek Kulesi, 2005), *Bintü'l-usûl* (Köklerin Kızı, 2011), *Rihletu dıyâ'* (Yitiş Yolculuğu, 2011), *Vech min zemenin âhar* (Başka Bir Zamanın Yüzü (2012), *Gufrâneke kalbî* (Affet Beni, Kalbim, 2015), *Hâze'r-racülü lâ a'rîfuh* (Bu Adamı Tanımıyorum, 2018).
121. Fecr Yakub (Şam – Yermuk Kampı, 05.05.1963)
Kökleri Hayfa'da. Sofya'da tiyatro ve sinema öğrendi. Belgesel filmler yaptı, ödüller aldı. İsveç'te yaşıyor. Şiir, öykü ve sinema kitapları var. Romanları: *Nakaza vuzuu's-sa'leb* (Tilkinin Abdesti Bozuldu, 2013), *Şâme alâ rakabeti't-tair* (Kuşun Boynundaki Leke, 2016), *Nûtu'z-zalâm* (Karanlığın Notası, 2018), *Sâ'âtü'l-kesel – yevmiyyâtu'l-lucû* (Tembellik Saatleri – İltica Günlükleri, 2020), *Nîle zerka* (Çivit Mavisi, 2022), *Gadolinyum – Sira müntekale* (Gadolenyum - Aktarılan özgeçmiş, 2024), *Tabbâh İngmar Bergman* (İngmar Bergman'ın Aşçısı, 2025)
122. Üsâme el-Ayese (Beytlâhm / Dehişe kampı, 1963)
1987'de Ürdün'e göçtüler. Çeşitli gazete ve dergilerde çalıştı. Filistin Gazeteciler Sendikası ve Filistin Yazarlar Birliği üyesi. Öykü ve araştırma kitapları da var. Romanları: *Meskûbiyye* (Pota, 2010, 2013'te ödül aldı.), *Mecânînu Beytlâhm* (Beytlâhm'ın Delileri, 2013. 2015'te Şeyh Zâyed Ödülü) *Kubletü Beytlâhm el-Ahîra* (Beytlâhm'ın Son Öpücüğü, 2016), *Verdetu Eriha* (Eriha'nın Gülü, 2017) *Kittu Bi'r-seb'* (Bi'r-seb'in Kedisi, 2017) *Cisr alâ nehri'l-Ürdün* (Ürdün Nehrine Bir köprü, 2018), *Semâu'l-Kudsi's-sâbi'a* (Kudüs'ün yedinci göğü, 2023)
123. Selim Neffar (Gazze, 27.08.1963 – Gazze, 07.09.2023)
1968'de Ürdün'e, 1970'te Suriye'ye göçtüler. Lazkiye yakınında Reml Kampına yerleştiler. Babası, 1973'te Lübnan'da şehid oldu. Lazkiye'de Tışrin Üniversitesinde Arap edebi-

yatı okudu. FKÖ saflarına katıldı. 1994'te Filistin'e döndü. Kültür Bakanlığında idarecilik yaptı. Siyonist çetenin hava saldırısı sonucu eşi, kızları, oğlu ve kız kardeşinin ailesiyle birlikte şehid oldu. Yedi şiir kitabı ve otobiyografik eserleri var. Romanları: *Fevânîsü'l-muhayyem* (Kampın Fanusları, 2018), *Leyâlî'l-Lazkiye* (Lazkiye Geceleri, 2022).

124. Hulûsî Muhammed Uveyda
(Gazze 29.03.1964)

Altı yedi yaşlarında gazete satmaya başladı. Nablus Necah Üniversitesinde İngiliz dili ve edebiyatı okudu. Romanları: *Hıbrü'r-rûh* (Ruhun Mürekkebi, 2013), *Mama Fatıma* (Fatıma Anne, 2014), *El-mübâhele* (Lânetleşme, 2015), *El-ef'i tetavva-ka'l-ard* (Yeryüzüne Dolanan Yılan, 2017)

125. Semîr Ez-zeben (Şam, 1964)

Filistinli mülteci ailesinin çocuğu olarak Suriye'de Yermuk Kampında doğdu. UNRWA okulundan sonra Şam Üniversitesinde hukuk okudu. Çeşitli yayın organlarında yazdı, avukatlık da yaptı. 2012'de Kahire'ye, 2014'te İsveç'e göçtü. Romanları: *Kabr bilâ-cüsse* (Cesetsiz Kabir, 2010), *Defterü'r-reîs* (Başkan'ın Defteri, 2018), *Fî ğubâri'l-mâzî* (Geçmişin Tozunda, 2020), *Savtu's-semâ hikâyât ani'l-harbi ve'l-hubb* (Göğün Sesi / Savaş ve Aşk Hikâyeleri, 2 cilt, 2025)

126. Ziyad Haddâş (Kudüs,
28.06.1964)

Beyt Nubelâ köyünden Celzun Kampına göçtüler. Ürdün Yermuk Üniversitesinde Arap edebiyatı okudu. Ramallah'ta öğretmenlik yaptı. Çok sayıda öykü kitabı var. Novellası:

E's-sefer ilâ ka'ka'ati'l-kamer (Aycö-regine Yolculuk, 2025)

127. Sena Ebu Şerar (Gazze, 11.01.1965)

Beşir e'r-ris kız lisesi mezunu. Şam'da hukuk okudu. Fransa Montpellier'de uzman oldu. Romanları: *Râihâtü'l-miramiye* (Adaçayı Kokusu, 2005), *Ğuyûm ramâdiye muba'sera* (Dağınık Gri Bulutlar, 2005), *Enînu medine* (Bir Kentin İnleyişi, 2005), *Esâvir muheşşeme* (Parçalanmış Bilezikler, 2009), *Medine fî'r-ruh* (Ruhun İçinde Bir Kent, 2010), *Rasâilü's-samt min Amerika* (Amerika'dan Suskunluk Mektupları, 2010), *İstirdâdu hayât* (Hayatı Geri Almak, 2011), *Rihletü zât li-raculin şarkî* (Doğulu Bir Adamın Göçü, 2011), *Fî intizari'n-nur* (Işığı Beklerken, 2011), *Le-ennî eştakı ileyk* (Seni Çok Özlüyorum, 2011), *Hâletü ruh li-imrae mâ ba'de'l-hamsîn* (Ellisinden Sonra Bir Kadının Ruh Hâli, 2012), *El-elem...* *zalıke'l-âhar* (Keder... Başka Bir Şey, 2012), *Ene tıfl.* (Ben Bir Çocuğum, 2013) *Svisre el-vatan ve'l-menfâ* (İsviçre Vatan ve Sürgün, 2014), *Kıssatu hulm* (Bir Düş Öyküsü, 2019), *İmrae sevda fî Baris* (Paris'te Bir Siyah Kadın, 2022)

128. Huzâme Habayib (Kuveyt,
04.06.1965)

Babası Filistinli, annesi Suriyeli. Kuveyt Üniversitesinde İngiliz dili ve edebiyatı okudu. 1990 Körfez savaşı sırasında Ürdün'e göçtüler. Orada öğretmen ve mütercim olarak çalıştı. Sonra Birleşik Arap Emirlikleri'ne yerleşti. Şiir ve öyküyle başladığı yazı hayatını romanla sürdürdü. Romanları: *Aslu'l-hevâ* (Aşkın Kaynağı, 2007), *Kable en tenâme'l-melike*

- (Kraliçe uyumadan, 2007), *Muhmel* (Kadife, 2016, Necip Mahfuz Ödülü aldı, 2017)
129. Ahmed Ebu Selim (Ürdün Zerka, 14.09.1965 – Amman, 21.06.2025)
Filistinli bir ailenin çocuğu. Liseyi Zerka'da bitirdi. Mühendislik okumak üzere Türkiye'ye geldi, fakat siyasal olaylardan ötürü Lübnan'a döndü. Moskova'da. Makine Mühendisliği diploması aldı. 1997-2001 arası Abu Dabi'de çalıştı. Sonra Amman'a döndü. Beş şiir kitabı var. Naci Numan Ödülü (2008), Gassan Kenefani Ödülü (2015) sahibi. Romanları: *El-hâsse sıfr* (Sıfır Duyu, 2011), *Ziâb Menviyye* (Nesep Kurtları, 2016), *Kuantum* (Kuantum, 2018 Cemal Hamdan Roman Ödülü), *Brometana* (Bizim Promete'miz, 2020), *Yes* (Evet, 2021), *Ezvad* (Ezvad, 2023), *Babas* (Papaz, 2024)
130. Semîr El-yusuf (Lübnan Reşidiye Mülteci Kampı, 1965)
Babası sünnî, annesi şii. On yaşındayken Sayda'ya göçtüler. 1989'da Kıbrıs'a, 1990'da Londra'ya gitti. Orada felsefe lisansı, edebiyat yüksek lisansı yaptı. 2000'de İngiliz vatandaşlığı oldu. Arapça ve İngilizce yazıyor. Eserleri çeşitli dillere çevrildi. Romanı: *The illusion of return / Vehmu'l-'avde* (Dönüş Kuruntusu, 2007).
131. Sâmir İsam El-mahrum (Cenin, 24.02.1966)
15 Kasım 1986'da tutuklandı, müebbede mahkûm edildi. 2011'de serbest bırakıldı, 2014'te yeniden tutuklandı. Romanları: *Dâiratü'l-elem* (Acı Çemberi, 2019), *Leyse hulmen* (Bir Düş Değil, 2020)
132. Ahmed Beşir Ahmed El-Ayle (Refah Kampı, 07.06.1966)
Basın yayın ve iletişim alanlarında çeşitli ülkelerde çeşitli organların yöneticiliğini yaptı. Çok sayıda kitabı var. Romanları: *Hârisu'l-karni's-seb'a* (Yedi Çağın Bekçisi, 2017), *Nehru'n-Nebi Rubin* (Nebi Rubin Irmağı, 2025).
133. Teysir Halef: (Kuneytra, 1967)
Şam Üniversitesinde basın yayın okudu. Suriye ve Filistin coğrafyası ve tarihi üzerinde araştırmalar yaptı. Romanları: *Defâtiru'l-ketfi'l-mâile* (Eğik Omuz Defterleri, 1996) *Acûzu'l-Buhayra* (Gölün İhtiyarı, 2004), *Moviola* (Moviola, 2013), *Mezbahatu'l-Felâsife* (Filozoflar Mezbahası, 2016, Uluslararası Arap Romanı ödülü), *Asâfîru Darwin* (2018, *Darwin'in Serçeleri*, çev. Ökkeş Hengil, Loras Y., 2022). *Melikü'l-lusus* (Hırsızlar Kralı, 2022), *El-mesihu'l-Endelusi* (Endülüslü Mesih, 2024).
134. Mahmud Musa İsa (Kudüs – Anata, 21.05.1968)
Beş kız, üç erkek kardeşi var. Kudüs Üniversitesinde İslam hukuku okudu. Kassam Tugayları'nın 101 Numaralı Özel Birliğine katıldı, komuta etti. Şeyh Ahmed Yâsin'in serbest bırakılmasını sağladı. Lâkabı: "Ebulberâ". 1993'te tutuklandı, 3 kez müebbede ve 46 yıl hapse mahkûm oldu. Çeşitli cezaevlerine sürüldü, yıllarca hücrede tutuldu. Kur'ân-ı Kerim'i ezberledi. Kaçma girişiminde buldu, cezaevi koşullarına karşı açlık grevi yaptı. Bütün zorluklara rağmen eserler kaleme aldı. Altı eserinden biri otobiyografik roman: *Hikâyetu Sâbir*

- (Sabreden'in Hikâyesi, 2012). Ekim 2025'te serbest bırakıldı.
135. Siham Ebu Avvâd (El-halil, 22.06.1968)
Liseyi Elhalil'de okudu. Annesinin defalarca tutuklanması yüzünden üniversiteye devam edemedi. Romanları: *Mikâş* (Çalışüpürgeleri, 205), *Ağveytu ebî* (Babamı Yoldan Çıkardım, 2017)
136. Suhayr Ebu Uksa Dâvud (El-cehil Maalya, 1969)
Rum Ortodoks bir ailenin kızı. Kudüs Arap Üniversitesinde siyaset ve uluslararası ilişkiler okudu. Clark, Wester Massachusetts üniversitelerinde Hâşim Mehamid'e danışmanlık yaptı. 2008'den beri Coastal Carolina University'de. Şiir kitapları ve akademik eserleri de var. Romanı: *Medînetü Rasâs* (Kurşun Kenti, 2003)
137. Nâsır Ebu Sürur (Beytlahm Âyide Kampı, 16.11.1969)
Siyasal bilgiler ve psikoloji okudu (Kudüs Üniversitesi). 1993'te tutuklandı, ömür boyu hapse mahkûm edildi. Telaviv Üniversitesi açık öğretim programına katılmayı reddetti. 2021'de bir şiir kitabı yayımlandı. Romanı: *Hikâyetü cidâr* (Bir Duvar Anlatısı, 2022).
138. Refet Halil Hamdüne (Cebaliye Kampı, 08.08.1970)
İsrail Açık Üniversitesinde sosyoloji, Kudüs Üniversitesinde bölgesel araştırmalar, Kahire'de siyaset okudu. 23.10.1990'da tutuklandı, 08.05.2005'te bırakıldı. Romanları: *Âşık min Cenîn* (Cenîn'den Bir Âşık, 2004), *Len yemûtu'l-hulm* (Düş Ölmez), *Ve kalbî ve'l-muhayyem* (Kalbim Ve Kamp), *E's-şetât.. El-hubb, El-mukaveme, E's-sicn ve'l-hurriyye* (Parçalar.. Sevgi, Direniş, Hapis, Özgürlük, Yazılışı: 1990, yayımlandı: 2005). *Nucûm fevka'l-cebîn* (Alnın Üstünde Yıldızlar, 1992), *Sarha min a'mâkı'z-zâkira* (Belleğin Derinlerinden Bir Haykırış), *Mâ beyne's-sicn ve'l-menfâ hatte's-şehâde* (Hapisle Sürgün Arasında Şehadete Kadar).
139. Selma E'd-debbâğ (Scotland, 1970)
Yafalı babanın, İngiliz annenin çocuğu olarak İngiltere'de doğdu. Kuveyt, Fransa, Mısır, Bahreyn arasında dolaştı. Filistin'e ve Kahire'ye ziyaretlerde bulundu. Öyküler yazdı, Avrupa'da çeşitli ödüllere aday gösterildi, birçok dile çevrildi. *Out of It / Gazze'nin Dışında* adlı romanı Arapçada *Gazze tahte'l-cild* (Derinin altındaki Gazze) adıyla yayımlandı (2015).
140. Selim Debbur (Filistin Celzun Kampı, 18.09.1970)
Defalarca tutuklandı. Birzeit Üniversitesinde İngiliz dili okudu. Öykü ve şiirle başladığı yazı hayatını romanla sürdürdü. Senaryolar da yazdı. Çeviriler yaptı. İlk romanını yazıldıktan on yıl sonra yayımlayabildi: *Sabir* (Sabreden, 2013), *El-hürûb* (Kaçış, 2016).
141. Henadi Ömer Şennar (Şam, 1970)
Filistinli bir ailenin kızı. Şam Üniversitesinde başladığı Arap dili öğrenimini bitiremedi. Yaşadığı Yer-muk kampı bombalandıktan sonra Mısır'a göçtü. 2013 yılında İsveç'e geçti. Romanı: *Mesâir mütekatî'a* (Kesişen Hedefler, 2008. Katara Roman Ödülü)

142. Suzan Ebulhevâ (Kuveyt, 03.06.1970)

Babası 1967 savaşı sırasında Kudüs'ü terk etti. Annesi Almanya'da öğreniydi. Kuveyt'te doğan Suzan, beş yaşında Amerika'daki amcasının yanına gönderildi. On yaşında Kudüs'te Yetimler Yurduundaydı. On üç yaşında Kuzey Karolayna'ya gönderildi. Nöroloji uzmanı. 2000 yılında Filistin'i ziyaret etti. Ezan sesini işitiğinde ağlamaya başladı. Lübnan, Suriye ve Filistin'deki kamplarda çocuklara oyun alanları yapımı için emek verdi. Romanları: *Beynemâ yenâmu'l-âlem* (Âlem Uyurken, 2010), *El-ezrak beyne's-semâ ve'l-mâ* (Gökke Su Arasında Mavi, 2018), *Zıddu âlem bi-lâ hubb / Against the Loveless World*, 2020 (Türkçesi: *Sevgisiz Dünyaya Karşı*, The Kitap, 2022)

143. Ekrem Müsellem (Nablus-Telfit köyü, 1971)

Birzeit Üniversitesinde Arap edebiyatı okudu. Halil Sekâkinî'nin günlüklerini kitaplaştırdı (8 cilt). *Hevâ-cisu'l-İskender* (İskender'in fısıltıları, 2003), *Sırarü'l akrabe'llezi yetesabbu ırkan* (Terleyen Akrebin Biyografisi, 2008) *İltebese'l-emru ale'llaklak* (Leylek Bahsinde İşler Karıştı, 2012. Fransızcası: *La cigogne*, 2015), *Bintun min Şatilla* (Şatilla'dan Bir Kız, 2019), *Gazze tervî ibâdetehâ* (Gazze Soykırımını Anlatıyor, 2024 [ortak kitap].

144. Abdullah Galib El-Bergusî (Kuveyt, 1972)

Ürdün'de otomobil atölyesi açtı. Güney Kore'de edebiyat ve elektronik mühendisliği öğrenimi gördü. Güney Koreli bir kızla evlendi, orada beş yıl kaldı. 1998'de Amman'a döndü. Ramallah'ta Beyt Rima'ya

yerleşti. İsrail'de 2000-2003 arasında 67 Siyonistin ölümüne yol açan eylemleri örgütledi. İzzeddin Kassam Tugayları komutanlarından. Siyonist çete tarafından 67 kez müebbed, 5200 yıl hapis cezasına mahkûm edildi. Romanları: *El-Mâcide Zikrayât bi-lâ hubb ve varak* (Mâcide Mürekkepsiz ve Kâğıtsız Anılar, 2012), *Emîru'z-zull: Mühendis ale't-tarîk* (Gölge Prensi: Mühendis yolda, Türkçesi: *Yoldaki Mühendis*, Ekin Y., 2024), *Filistîn el-âşika ve'l-ma'sûk* (Filistin Seven ve Sevilene, 2015. Türkçesi: *Filistin*, Ekin Y., 2023), *El-makdisî ve şeyâtînü'l-heykeli'l-mez'ûm* (Kudüslü ve Sözde Heykel Şeytanları), *Buslatu'l-mukaveme* (Direnişin Pusulası, 2013), *Ma'tûh fî dâirati'l-ukalâ* (Akıllıların Dairesindeki Aptal, 2016), *Mühendis ale't-tarîk II* (Yoldaki Mühendis, 2016. Türkçesi: *Yoldaki Mühendis II*, Ekin Y., 2024), *El-mühendis: melâ-kü'r-rahme*, 2017 (Mühendis: Merhamet Elçisi), *Vürûd bi râihati'd-dem* (Kan Kokulu Güller, 2020)

145. Husâm Zühdî Şahin (Kudüs - Sevahara, 1972)

Kudüs Üniversitesinde siyaset okudu. Uluslararası gençlik ve öğrenci örgütlerinde çalıştı. 28.01.2004 tarihinde Ramallah'ta tutuklandı, 27 yıla mahkûm edildi. Cezaevinde birkaç kez açlık grevi yaptı. 01.02.2025 tarihinde dördüncü esir değişimi sırasında serbest bırakıldı. İlk romanı *Zağrûdetu'l-fincan* (Fincanın Zılgıtı, 2015). *Rasâil ilâ kamer / Şezâyâ sîra* (Aya Mektuplar, Otobiyografik Kesitler, 2020)

146. Rula Cibrîl (Hayfa, 24.04.1973)

Babası, Mescid-i Aksa muhafızlarından Nijerya kökenli Osman Cibrîl.

Rola beş yaşındayken annesi Zekiye, intihar etti. Rola ve kız kardeşi, anne ve baba bildikleri Hind el-Hüseyinî'nin kurduğu yetimhanede büyüdü. 16 yaşındayken babası öldü. İtalyan bursuyla Bolonya Üniversitesinde tıp okudu. 12 yıl İtalyan basınında çalıştı. Radyo ve televizyon programları yaptı. İlk romanı *Miral* 2003 yılında yayımlandı ve Julian Schnabel tarafından sinemaya uyarlandı. Roman pek çok dile çevrildi. İkinci romanı *Arúsu Assuan* (Assvan Gelini, 2007), üçüncü kitabı *Elmerfúd* (Reddedilen 2007).

147. Velid E's-şurafa (Nablus, 1973)

Birzeit Üniversitesinde okudu. Ürdün Üniversitesinde Arap edebiyatı doktoru oldu. Bir oyun yazdıktan sonra romana yöneldi. Bilimsel çalışmaları da var. Romanları: *İ'tiráfátu gâib* (Bir Yitiğin İtirafı 1994), *El-kadim mine'l-kıyâme* (Kıyametten Gelen 2008), *Vârisu's-şevâhid* (Tanıkların Vârisi (2017), *Leytenî küntü a'mâ* (Keşke Kör Olaydım, 2019), *Urcúhat min 'ızâm* (Kemikten Salıncak, 2022).

148. Âtuf Ebu Seyf (Gazze, 1973)

Hayfa'dan göçmüş bir ailenin çocuğu olarak Cebaliye kampında doğdu. Birzeit Üniversitesinde İngiliz dili ve edebiyatı okudu. İngiltere Bradford Üniversitesinde siyaset yüksek lisansı, İtalya Floransa Üniversitesinde doktora yaptı. Romanları: *Zılâl fi'z-zákira* (Bellekteki Gölge, 1997), *Hikâye leyle sâmir* (Gece Sohbeti Hikâyesi, 2000), *Kürratü's-selc* (Kartopu, 2001), *Hıdrımu'l-cenne* (Cennetin Ham Meyvesi, 2003), *Hayat muallaka* (Sallantıda Yaşamak, 2014), *El-Hacce Kristina* (Hacı Kris-

tina, 2016), *Karib min Yafa* (Yafa'ya Yaklaşan / gençler için, 2019), *Meşşât lâ ya'burûne't-tarik* (Yoldan Geçmeyen Yolcular, 2019), *El-cennetü'l-mukaffe* (Kilitli Cennet, 2021), *Zemenu dervîşi'l-Yafevî* (Yafalı Dervişin Zamanı, 2022), *El-kabru rakm 49* (49 Numaralı Kabir, 2025).

149. Velid Avde (Kuveyt, 1973)

Bilgisayar mühendisi. Romanları: *Şakikan ve arús Ukraniye vâhıde* (İki kardeş ve bir Ukraynalı gelin, 2010), *El-ğarib* (Yabancı, 2010), *Nisfu vech dâmi* (Yarısı Ağlayan Yüz, 2012), *Kenzu'l-kasri'l-mefkud* (Kilitli Köşkün Hazinesi, 2013), *Eyne veledi: Hikâyetü ihtitafi tıfli Sûrım* (Oğlum Nerede: Oğlum Surim'in Kaçırılma Hikâyesi, 2013), *E's-sunduku'l-esved* (Kara Kutu, 2019), *Zılâl fi'l-menfâ* (Sürgünde Gölge, 2025)

150. Adeniye Şibli / Adania Shibli (Yukarı Celile – Şibli köyü, 1974)

Kudüs İbrani Üniversitesinde gazetecilik ve iletişim okudu. Londra'da doktora yaptı. Berlin'e yerleşti. Romanları: *Mesâs* (Dokunma, 2001. Genç yazar (2001) ve Abdülmuhsin Kattan (2003) ödülleri aldı, çeşitli dillere çevrildi), *Küllünâ ba'îd bi-zâti'l-mukdâr ani'l-hub* (Hepimiz Kendi Miktarımızca Sevgiden Uzağız, 2004), *Tafsil sânevî* (İkincil Ayırım, 2017. Türkçesi: *Küçük Bir Ayırım*, Çev. M. Hakkı Suçın, Can Y., 2021. Uluslararası Booker (2021) ve Libretto Press (2023) ödülleri aldı.), *Temvîh* (Kamufyaj, 2025).

151. Alâ Haleyhal (El-Celil-Ceş, 1974)

Hayfa'da güzel sanatlar okudu. Telaviv'de senaryo yazarlığı eğitimi aldı. Elektronik yayıncılık ve çocuk yayıncılığı alanında da çalışıyor.

- Arapça ve İbranice yazıyor. Çevirileri, öyküleri ve oyunları da var. *Se-b'a resâil ilâ Ummu Kulsûm* (Ümmü Gülsüm'e Yedi Mektup) romanıyla 2024 Ketara Arap Romanı ödülünü aldı. *Aurevoir Akkâ* (Elveda Akkâ, 2014), *El-ebu ve'il-ibnu ve'r-rûhu't-tâih* (Baba, Oğul ve Yitik Ruh, 2008).
152. Heysem Cemal Ali Câbir (Selfet – Hâris, 10.09.1974)
- Hapisteyken liseyi bitirdi. Necah Üniversitesi Basın ve İletişim bölümünü bitiremedi, Gazze Aksa Üniversitesinde tarih okudu. 1991'de 2,5 yıl tutuklu kaldı, 1995'te yeniden tutuklandı, 1999 yazında bırakıldı. 2001'de bir suikastten kurtuldu. 2002'de 28 yıla hüküm giydi. Şiir ve öykü de yazdı. Romanları: *El-esîr 1578* (1578 Numaralı Esir, 2025), *Eş-şehide* (Şehit Kadın)
153. Seyyid Kaşu (Tayra, 1975),
- İsrail vatandaşı. Kudüs'te yaşıyor. Kudüs İbrani Üniversitesinde felsefe ve sosyoloji okudu. İbrani yayın organlarında yazdı. *Haeret'z*'de köşesi var. Romanları: *Arab râkısûn* (Dans Eden Araplar, 2002, Fransızcası: Sayed Kashua: *Les Arabes dansent aussi*, 2006), *Liye-kun sabâhan* (Sabah olsun diye, 2004), *Kâne hunâke zâte's-sabah* (Burada Bir Sabahtı, 2006), *Damîru'l-muhatab* (Muhatabın Gönüllü, 2010), *Eş-şahsu's-sânî* (İkinci Kişi, 2010), *Tağyîrâtü'l-mesâr* (Rota değişiklikleri, 2017)
154. Ahlâm Beşarat (Ağvar-Tam-mun, 1975)
- Çiftçi çocuğu. Tamun ile Çiftlik arasında gide gele büyüdü. Birinci intifadaya tanıklık etti (1987). Çocuk kitapları, şiir, öykü ve anı da yazar Ahlâm'ın romanları: *Li-ennî uhûb* (Seni sevdiğim için, 2005), *İsmî el-harekî ferâşe* (Kod adım Kelebek, 2009), *Eşcâr li'n-nâsi'l-ğâibîn* (Yitik İnsanların Ağaçları, 2013), *Cincer* (Cincer, 2017)
155. Kümeyl Ebu Huneyş (Beyt De-cen, 1975)
- İktisat okudu. Öğrenci örgütlenmesinde çalıştı. Defalarca tutuklandı. Şehid Ebu Ali Mustafa Tugaylarına katıldı. İkinci İntifadanın ön saflarında yer aldı. 25 Mayıs 2001'de uğradığı suikastte ağır yaralandı. 2003'te tutuklandı, işgalciler evlerini yıktı. Romanları: *Haberun Âcil* (Âcil Haber), *Beşâir* (Müjdeler) *Veca' bi-lâ karar* (Kararsız Acı), *El-kebsûle* (Kapsül, 2017), *Meryem ve Miryam* (Meryem ve Miriam, 2019), *El-cihe-tü's-sâbi'a* (Yedinci Yön, 2021), *Ta'vî-zuhu'l-Celile* (Bedeli Celile, 2022)
156. Rola Halid Ğânem (Tulkerem, 15.04.1976)
- İşbiliye ve Cemal Abdünnasır okullarında öğrenim gördü. Necâh el-vatanî Üniversitesinde Arap dili ve edebiyatı okudu. Mısır'da Tanta Üniversitesinde doktora yaptı. Tulkerem'de Kudüs Açık Üniversitesi ile Câmîatü Necâh el-Vataniyye'de dersler verdi. Çeşitli ödüller aldı. Romanları: *El-hattu'l-ahdar* (Yeşil Hat, 2015), *Meşâir harici ani'l-kanun* (Yasa Dışı Projeler, 2016), *Lâ yehzumu'nî sivây* (Beni Benden Başkası Bozguna Uğratamaz, 2018), *Tenhîde hurriyye* (Özgürlüğü Solumak, 2024, Arap romanı Ketara ödülü 2025)
157. İsmet Mansur (Amman, 18.11.1976)
- İlk öğrenimini Deyr Cerir'de, orta öğrenimini Ayn Yebrud'da gördü, liseyi cezaevinde bitirdi. Genç yaşta Filistin Demokratik Cephesi'ne ka-

tıldı, 2021’de ayrıldı. Aynı yıl İbrani dili diploması aldı, İbranice gazetelerin tercümesi görevini yürüttü. İsrail hakkında incelemeleri, kültür edebiyat yazıları da kaleme aldı. 2018’den beri Filistin Yazarlar Birliği genel sekreteri. Tutukluyken biri öykü, ikisi roman üç kitap yazdı: *Sicnu’s-sicn* (Hapsin Hapsi, 2008), *Feda muğlâk* (Kapalı uzay, öyküler, 2008), *E’s-silk* (Zincir, 2011). Dördüncü kitabı da roman: *El-hazne / El-hubbu ve’l-hurriyye* (Kilitli Kasa / Aşk ve Özgürlük, 2022)

158. Yâra El-ğadbân (Debi, 1976)

Filistinli mülteci ailenin kızı. Babası mühendis, annesi Arap edebiyatı uzmanı. Buenos aires, Beyrut, Sana, Londra ve nihayet Montreal’e göçtüler. Orada antropoloji ve müzik okudu. *L’ombre de l’olivier* (Zeytin Ağacının Gölgesi, 2011), *Le parfûm de Nour* (Nur’un Parfûmü, 2015), *Je suis Ariel Sharon* (2018), Arapçası: *Ene Ariel Şaron* (Ben, Ariel Şaron 2021), *La Danse des flamants roses* (Pembe Flamingoların Dansı, 2024)

159. Vâil Naîm Ahmed el-Câğûb (Nablus – Belde Beyta, 23.05.1976)

İlk tutuklanışında 16 yaşındaydı: 1992. 1998’de bırakıldı. 2001’de yeniden tutuklandı, müebbede mahkûm edildi. Hapishanelerdeki direnişe öncülük edenlerden oldu. Şubat 2025’te serbest bırakılanlar arasındaydı. Eserleri: *Rasâil fî tecribeti’l-i’tikaliyye* (Tutuklanma Deneyimi Mektupları, 2019), *Ahlâm* (Düşler), *Ahlâm Mueccele* (Ertelenen Düşler)

160. Hammûde Said Abdurrahim Salâh (Nablus, 19.12.1976)

Köyünde başladığı öğrenimini Melik Tallâl Okulunda sürdürdü. Tutuk-

landı. Hapishanede yazmaya başladı. 2011 yılında 5 yıldır Hamas’ın elinde bulunan İsrail askeri Gilad Şalit’in bırakılması karşılığında serbest kalan 1027 kişiden biriydi. Romanları: *Ankebûtu’ş-şark* (Doğunun Örümceği, Tayyib Salih Ödülü-2013), *Vişâyetu’z-zan* (Karalama).

161. Hânî E’s-sâlimî (Han Yunus Kampı, 1978)

Küçük yaşta yazıya başladı: evlerin duvarlarına, sınıfların sıralarına yazıyordu. Ezher Üniversitesi bilimler fakültesinde okudu. Çeşitli sivil toplum örgütlerinde çalıştı. Evlendi, dört kızı oldu. Geçinmek için kahve de sattı. İlk romanı *E’n-nüdbe* (Yas, 2007) Abdülmuhsin El-kattan Genç Yazarlar ödülünü aldı (2011). *El-yehûdî el-a’rac* (Topal Yahudi), *El-mesihî el-ahîr* (Son Hristiyan, 2019) *El-cennetü’s-sâniye: Rasâil Cil’ad Şalit ilâ ummihi* (İkinci cennet, Gilad Şalit’in Annesine Mektupları, 2011) Çocuk romanları: *Sirru’r-râiha* (Kokunun Gizemi, 2009), *Hine ihtefâ vechu Hind* (Hind’in Yüzü Gizlenince, 2010), *Mâse* (Mâse, 2015).

162. Tarık Asrâvî (Cenin, 22.05.1978)

İlk ve orta öğrenimini Cenin’de bitirdi. Amman İsrâ Üniversitesinde hukuk okudu. Yüksek lisans yaptı. Radyo yayıncılığında çalıştı, şarkı sözleri yazdı. Filistinli şehitlere, Gazze’ye ilişkin çalışmalar yaptı. Romanı: *E’l-lu’bu bi’l-cünûd* (Askerlerle Oyun, 2024). Yılın on romanı arasına girdi.

163. Râid Ganîm (Filistin Nusayrat, 20.09.1978)

Gazze İslam Üniversitesinde inşaat mühendisliği okudu. Aynı üniversitede İslam inançları yüksek lisansı

yaptı. Romanları: *Beyne'l-yevmi ve'l-ğad.. indemâ hasertü ebî* (Bugünle Yarın Arasında.. Babamı Özlerken, 2011), *Ahlâm berzahıyye* (Berzah Düşleri, 2012), *Yevm a'mânî'd-duhân* (Dumanın Beni Kör Ettiği Gün, 2012), *Sibak fevka sathı'l-bahr* (Denizin Üstünden Geçmek, 2012), *Makhûrûn ve lâkin..* (Yenildiler amma.. 2012 Kattan Teşvik Ödülü), *Maraton* (Filistin Gençlik Ödülü 2012)

164. Mâzin Maruf (Beyrut, 1978)

Filistinli bir ailenin çocuğu olarak Lübnan'da doğdu. İç savaş sırasında Telzaatar'a göçtüler. Lübnan Üniversitesinde kimya okudu. Öğretmenlik yaptı. Edebiyat dünyasına “Hüznümüz ekmek sanki” adlı şiir kitabıyla girdi (2001). Üç şiir ve üç öykü kitabından başka çok sayıda çevirisi de var. Çifte vatandaş: Filistin ve İzlanda. Romanı Dâru Nevfel'in kısa roman yayımlamak için başlattığı novella dizisinde yer aldı: *La'netü sabıyyin kürratü't-tîn* (Bir Çocuğun Laneti / Çamurdan Toplar, 2024, 74 s.)

165. Ârif El-Hüseynî (Kudüs, 1979)

Mühendislik ve uygulamalı fizik uzmanı. Uluslararası Elektrik ve Elektronik Mühendisleri Derneği (IEEE) Filistin şubesi başkanı. Romanları: *Kâfir Sebt* (Cumartesi Kâfiri, 2012), *Harâm nisbî* (Görece Haram, 2017), *Nassu Eşkenazi* (Eşkenazi Metni, 2024).

166. Edhem Şarkavî (Lübnan – Sur, 1980)

Önce fizik, sonra Arap edebiyatı okudu. Katar'da *El-vatan* gazetesinde çalıştı. Arkadaşları ona “Kus bin Sâide” diyor. Lübnan Üniversitesi ile UNESCO'dan ödülleri aldı. İlk

romanı *Hadîsü's-sabah* (Sabah Konuşması, 2012). Romanları özellikle Mısır gençleri tarafından sevilerek okunuyor. Otuzu aşkın kitabından bazıları: Ömer bin Hattab ile ne zaman karşılaşsam, “Annelerinin özgür doğurduğu insanları ne zamandan beri köleleştirdiniz?” diyor. Akşam Konuşmaları, Adı Sevgi Olan Şey Hakkında, Gerçekten Kısacık Düşünüşler, *Nabız* (Fransızca çevirisi 2018), Sadece Erkeklerle Mahsus: Kadınlara Nasıl Davranmalı, Kalem Sayıklamaları, Gazeteler Yazınca, Nebi ile Birlikte; Vatan, Et ve Kan, Kalbim Mutmain Olsun diye, Aşkın Elli Kanunu, vb.

167. Yusri El-ğûl (Gazze, 15.08.1980)

Gazze kıyı kampında doğdu. Ezher Üniversitesinde yüksek lisans yaptı. Çeşitli uluslararası kurum ve örgütlerde görev aldı. Romanları: *Gazze 87* (2017), *Meşâniku'l-ateme* (Karanlığın Darağacı, 2021), *Con Kenedi yeh-zî ahyânen* (John Kennedy Bazen Çılgınca Konuşur, 2023), *Melâbis tencû bi u'cûbe* (Giysiler Mucize Gibi Hayatta Kalır, 2024).

168. İyad Bergusî (Nâsıra, 31.06.1980)

Telaviv Üniversitesinde antropoloji ve siyaset okudu. Hayfa'da Arap Kültür Derneği yöneticiliği yaptı. Çok sayıda oyun ve senaryo yazdı. Tek romanı: *Burdekane* (Portakallar, “Futbola ilişkin ilk roman” olarak sunuldu, 2014, 2022)

169. Mu'tez El-heyimûnî (El-halil, 18.04.1981)

20 Nisan 2002'de tutuklandı, 6 kez müebbede mahkûm edildi. Eserleri: *Şem'a min atemi'z-zinzâne* (Zindan Karanlığından Bir Mum), *Tah-te ayni'l-kamer* (Aydın Gözü Altın-

da), *Ferâsetü'n-nûr* (Işık Kelebeği), *Sirâcu Işkı Hâlid* (Hâlid'in Aşkının Lambası)

170. Alâ Müfid Muhenna (Yukarı Celil – Bukay'a, 1981)

Müfid Muhenna'nın torunu. İsrail askeri olmayı reddeden bir Dürzi. Kudüs İbrani Üniversitesinde İslam ve Arap araştırmaları okudu. Üniversitede kültür sanat dergisi *Hevâmiş*'i kurdu ve yönetti. Romanı *Makdisiyyetun Ene* (Kudüslüyüm Ben, 2011. Abdülmuhsin Kattan Vakfı'nın Genç Yazar ödülünü aldı.)

171. Bâsim Hendekci (Nablus, 22.09.1983)

Nablus'ta öğrenim gördü. Necah Üniversitesinde iletişim ve gazetecilik okudu. Birinci İntifadaya tanık oldu, 15 yaşında Komünist Partiye katıldı. Üniversite son sınıftayken üç İsrailinin öldürüldüğü, 50'yi aşkın kişinin yaralandığı bir eyleme katıldığı suçlamasıyla üç kez müebbed hapse mahkûm edildi. 2 Kasım 2004'te tutuklandı. Hidarim Hapishanesinde. Şiir kitapları var. Kendisine "tutsak" denmesinden hoşlanmıyor. İlk romanı *Müzekkerât raculün yesârî / Solcu Bir Adamın Anıları'nı*, hapisten çıkan bir tutukluya verdiği, fakat cezaevi yönetiminin metne el koyduğu anlaşıyor. Romanları: *Miskü'l-kifâye: Sıra Seyyidetü'-z-zulâli'l-hurra* (Yetinme Miski, Özgür Gölgele Kadınının Biyografisi, 2014), *Nercisü'l-uzle* (İnziva Nergisi, 2017), *Husûfu Bedreddin* (Bedreddin'in Tutuluşu, 2018), *Enfâsu İmraetin Mahzûle* (Terk Edilmiş Bir Kadının Nefesleri, 2020), *Kinâ' bi-levni's-semâ* (Gök Rengi Maske, 2022. Arap Booker Roman Ödülü

aldı; 2024). *Sâdin el-muhrika: Kinâ bi-levni's-semâ II* (2024)

172. Reşâ Abdullah Selâme (Amman, 02.03.1984)

Ürdün Üniversitesinde İngiliz dili ve edebiyatı okudu, yüksek lisans yaptı. 2005'te gazeteciliğe başladı. Romanları: *Temâsil Kristaliye* (Kristal Heykeller, 2010), *Celâbîb Katime* (Koyu Cellâbiyeler, 2012), *Hattâ Makta'i'n-nefes* (Son Nefese Kadar, 2013), *Funduk Selvâ* (Selva Oteli, 2018)

173. Ammar Âbid (Gazze – Deyr Belah, 17.06.1984)

21 Kasım 2002'de umreye giderken Refah'ta tutuklandı, 17 yıla hüküm giydi. 2014'te hapiste terörü desteklediği için 3 yıl daha eklediler. Mayıs 2023'te serbest bırakıldı. Romanları: *Mu'am'a* (Karmaşa), *Minhatü'l-mihne* (Mihnetin Nimeti)

174. Halâ Alyan (ABD Illinois, Carbondale, 1986)

Klinik Psikoloji doktoru. Evlerinden zorla çıkarılıp Kuveyt'e yerleşen Filistinli bir ailenin dört kuşağını anlattığı *Salt Houses* (Büyütü'l-Milh / Tuz Evleri, 2017) romanı ile tanındı. *The Arsonists' City / Medinetü meş'ali el-harâik* (Kundakçılar Kenti), *I'll Tell You When I'm Home: A Memoir / Se-uhbiruk indemâ e'üdü ile'l-beyt* (Eve Döndüğümde Sana Haber Vereceğim), İngilizce şiir kitapları da var.

175. Abdurrahman Delûl (Katar, 14.05.1987)

Yazmaya 2000 yılında şiir ve öyküyle başladı. Romanları: *Murâselâtü'l-hubbi'l-a'mâ* (Körün Aşk Mektupları, elektronik roman, 2006), *Zevâc fî ah-lâmi'l-yakaza* (Gündüz Düşlerinde

- Çiftleşme, elektronik roman, 2007), *Kúhu'z-zemen ve zefratü's-sağır* (Zaman Kulübesi ve Ufaklığın İç Çekişi, elektronik roman, 2014)
176. Şâkir Haz'al (Lübnan - Burcel-beracine Mülteci Kampı, 28.09.1987) 1948'de sürülen bir aileden. Babası Filistinli yapımcı Mahmud Haz'al, annesi Filistinli aktivist Ülfet Mahmud. Dört kardeşin en büyüğü. 13 yaşında Beyrut'ta yerel tiyatrolarda sahneye çıktı. 2005'te Toronto'ya York Üniversitesinde okumaya gitti. Dikkat eksikliği ve hiperaktivite yaşayan Şâkir, bir gece kuşu. 2009'da BM Mülteci hakları sözcüsü oldu. *İ'tiráfât tıflü'l-harb / Confession of a War Child* (First of the trilogy) (Bir Savaş Çocuğunun İtirafı, 2013), *İ'tiráfât tıflü'l-harb sehari / Confession of a War Child Sahara* (2015), *Hikâyetu Tala / Tale of Tala / L'histoire de Tala* (Tala'nın Öyküsü, 2017), *Ouch!* (2020). Saint Lazarus Award Nişanı aldı.
177. Able Câbir (Elhalil, 12.09.1988) Göğüs kanseri alanında çalışıyor. Romanları: *İndisar* (Siliniş, 2016), *Selâm.. bi-tevkîti'l-harb* (Savaş Saatinde Barış, 2019 İsmail Fehd Ödülü)
178. Muhammed Hasan İbrahim (Şam, 13.01.1989) İngiliz dili ve edebiyatı okudu. Çeviri çalıştı. Şiir, öykü ve roman yazdı. Romanları: *E't-ıynü ve'l-vatan* (Çamur ve Yurt, 2015), *Şitâu Desambr* (Eylül Kışı, 2017)
179. Yâmî Ahmed / Mahmud Cihad Ramazan (Gazze, 26.06.1989) Mısır 6 Ekim Üniversitesinde okudu. Grafik tasarımıyla da uğraşıyor. Romanları: *Yusuf yâ Meryem* (Yusuf Ey Meryem, 2014), *Hadîsuke yeşbehunî* (Hikâyne Benimki Gibi, 2015), *Bakaya Meryem* (Meryem'den Kalanlar, 2016), *Lawender Nertakî bi'l-hıyâne* (Lavanta... İhanete yükseliyoruz, 2018), *Ahbebtuk Lina: El-ğâibu'llezi lâ yağîb* (Seni Sevdim Lina: Kaybolmayan Kayıp, 2022)
180. Kerim Kattan (Kudüs, 1989) Beytlâhm'ın köklü Hristiyan ailelerinden birinin çocuğu. Paris-Nanterre Üniversitesinde karşılaştırmalı edebiyat doktorası yaptı. Fransızca yazan Filistinlilerden. *Préliminaires pour un verger futur* romanı Bokaçyo ödülünde finale kaldı (2017). *Le Palais des deux collines* (İki Tepe Sarayı, 2021), *L'Eden à l'aube* (Şafak Vakti Eden, 2024).
181. Nibâl Kundus (Nablus, 1990) Nablus Üniversitesi inşaat mühendisliğini bitirdi. Küçük yaşlarda yazdıklarını Facebook üzerinden paylaşmaya başladı. Romanları: *Ahlâm alâ kaimeti'l-intizar* (Bekleyiş Listesinde Düşler, 2013), *Yafa: Hikâyetü ğıyâb ve matar* (Yafa: Bir Yitiş ve Yağmur Anlatısı, 2014).
182. Sevra Havâmde (El-halil - Semû', 1990) El-halil Üniversitesinde siyaset, Tunus Üniversitesinde geleneksel kültür mirası okudu. 13 yaşında yazmaya başladı. İlk romanı: *Lâ kamer ba'id* (Ay Uzak Değil, 2014), *Cennet... Lem teakut, tuffâhatehá* (Cennet Elmasını Düşürmedi, 2017. 2018 Arap Ketara roman ödülü).
183. Hibe Ebu Nedâ (Mekke-i mükerreme, 24.06.1991 - 20 Ekim 2023 Cuma günü Gazze'de şehid edildi.) Biyokimya okudu. Gazze Ezher Üniversitesinde yüksek lisans yaptı. Gaz-

- ze İslâm Üniversitesinden eğitimde yeterlik belgesi aldı. Üstün zekâlıların eğitiminde çalıştı. Şiirler ve öyküler yazdı. Tek romanı var: *El-uk-sicin leyse li'l-mevtâ* (Oksijen Ölüler İçin Değildir, 2017)
184. İzabella Hammâd (Londra, 1991)
Oxford'da İngiliz edebiyatı okudu. Romanları: *The Parisian / El-bârisi* (Parisli, 2018. İngilizce yazıldı, Arapçaya çevrildi. Türkçesi: *Parizyen / Nam-ı Diğer El Parisi*, Alfa Y., 2020), *Enter Ghost / Udhul eyyühe's-şeyh* (Gir İçeri İhtiyar, 2023. Aspen Institute 2024 ödülü. Türkçesi: *Sahnedeki Hayalet*, Alfa Y., 2025)
185. Ahmed Ali Hırbâvî (Filistin, 10.02.1992)
Siyaset okudu. Kriminoloji yüksek lisansı yaptı. El-halil Kültür Derneği üyesi. *Emru mine's-sükker* (), *Fî kânun yemûtü'l-hubbu hayyen* (Aralık Ocak Aylarında Aşk Dirî Dirî Ölü, 2015), *Hıyane mukaddese* (Kutsanmış İhanet, 2016), *İhtizar inde hâfeti'z-zâkira* (Belleğin Kıyısında Can Çekişme, 2021)
186. Muhammed Ceb'îti (Tulkerem – Kefru'l-lebed köyü, 1993)
Birzeit Üniversitesinde Arap edebiyatı okudu. Tunus'ta doktora yaptı. İtalya'da biyokimya öğrendi. Gazetecilik ve öğretmenlik yapıyor. Romanları: *El-mehzele / Vücûhu Ramallah el-ğarîbe* (Komedi / Ramallah'ın Tuhaf Yüzleri, 2016), *Racülün vâhıdün li-ekser min mevt* (Birden Çok Ölüme Yol Açan Adam, 2017), *Ğâsilü suhûn yekrau Şopenhavr* (Şopenhavr Okuyan Buluşıkçı, 2018), *Âlem g* (9 Numaralı Dünya, 2021), *Et-tahîllezî iltheleme kalbehu* (Kalbini Yiyen Şef, 2024), *Lâ berid ilâ Gazze* (Gazze'ye Posta Yok, 2025)
187. Muhammed Âtîf Uraykat (Kudüs, 28.06.1995)
Liseyi Kuveyt'te bitirdi. Kudüs Üniversitesinde hukuk okudu. Romanları: *Serabu'l-yasemin* (Yasemin Serabı, 2015), *El-cidrânu'l-hafıyye* (Gizli Duvarlar, 2018)
188. Neval Muhammed Hind (Ramallah, 27.03.1997)
Birzeit Üniversitesinde hukuk okudu. İlk romanını öğrenciyken yazdı: *İlâ mâverâi ayneyk* (Gözlerinin Ötesine, 2015)
189. Selâm Ayde (Kudüs)
Elhalil ve Beytlâhm Üniversitelerinde okudu. Romanları: *El-istisna-u'l-cemîl* (Güzel İstisna, 2013), *Dejavu* (2014), *Hel ahta'tü'l-azef* (Yanlış Tuşa mı Bastım?, 2019).
190. Abdülcebbar Advan (Filistin-Barbara köyü-?)
Filistin asıllı İngiltere vatandaşı, İspanya'da oturuyor. Arapça ve İngilizce yayımlanan gazetelerde yazdı. *Râvî Kurtuba* (Kurtuba Anlatıcısı, 2006), *Siyase fî'l-cenne* (Cennette Siyaset, 2008), *Bûme Barbara* (Barbara 2010), *Fitnetü'l-kürsî* (Taht Fitenesi, 2013), *Hâfetü'n-nur* (2015), *Esra'-z-zeman* (2017), *Ahfâd ve ecdâd: el-ırku dessâs* (2019), *Abdullah yücâdilü Azrail* (Abdullah Azrail ile Dövüşüyor, 2023).
191. Sâmiye İsa (?)
Filistinli gazeteci ve yazar. *E's-sefîr* ve *E'n-nehâr* gazetelerinde çalıştı, daha çok kadın ve mülteci sorunlarına eğildi. Televizyonlarda aile programları yaptı. Romanları: *Halibu't-tîn* (İncir sütü, 2010), *Hulse fî Kopenhacen* (Kopenhag'da Bir Fırsat, 2014)

192. Büşra Muhammed Ebu Şerar (?)

Gazze’de doğdu. İskenderiye Üniversitesi’nde hukuk okudu. *El-Hilâl* başta olmak üzere çeşitli dergi ve gazetelerde yazdı. Pek çok yazar örgütünün üyesi. Yirmiye aşkın kitabından on beşi roman: *A’vâdu sekab* (Kibrit Çöpleri, 2003), *Şuhub min vadi ram* (Rem Vadisinden Göktaşları, 2005), *Min hunâ ve hunâk* (Şuradan Buradan, 2006), *Şems* (Güneş, 2008), *Unşudetü Şems* (Güneşin Marşı, 2009), *Hanîn* (Özleyiş, 2010), *Kamer fi’z-zahîra* (Gün Ortasında Ay, 2010), *Dûrâ* (Dora, 2013), *El-arabeti’r-ramâ-diyye* (Kumdan Arabam, 2015), *Mudun bi-ta’mi’l-barud* (Barut Tadında Şehirler üçlemesinin ilk kitabı, 2016), *Karuratu itr* (Üçlemenin 2. Kitabı), *Tâcu’l-yasemin uğniye Ken’âniyye* (Yasemin Tacı Bir Kenan şarkısı, üçlemenin 3. Kitabı, 2017), *Rasâilu’l-kerez* (Kiraz Mektupları, 2018), *Şâlu’l-harîr* (İpek Şal, 2021), *Merâya’r-ruh* (Ruhun Aynaları, 2024),

193. Nâfiz E’r-rufâi (?)

Bir süre Filistin Yazarlar Birliği başkanlığını yürüttü. Filistinlilerin sorunlarına ilişkin kitaplar da yazdı. *Kîsâra E’r-raml* (Kumun Liri, 2007), *İmrae âide mine’l-mevt* (Ölümden Dönen Kadın,.) *El-hanfeşârî* (Hödük / Bilginç? 2015) *El-ummu’l-laciyus / Hikâyetu Fâtıma* (Laciyos anne / Fatıma’nın Hikâyesi, 2017), *Hârisu’l fenâr* (Fener Bekçisi, 2022), *Ahlâmu’l-ka’id* (Oturganın Düşleri)

194. İbtisam Âzim (Taybe)

Kudüs İbrani Üniversitesinde okudu. Almanya’da Freiburg Üniversitesinde edebiyat alanında yüksek lisans yaptı. Iraklı romancı Sinan Anton ile evli. *Sâriku’n-nevm ğarîb*

Hayfâvî (Uyku Hırsız Hayfah Yabancı, 2011), *Seferu’l-ihitfâ* (Gizleniş Yolculuğu, 2014), *Müdünü’l-ğarîb* (Yabancı Kentler, 2025)

195. Muhammed Zeydan (?)

Avustralya’da yaşıyor. Romanı *El-karyetu’s-sağîra fî sefhî’l-cebel* (Dağın Eteğindeki Küçük Köy, 2013)

196. Kifâh Tâfiş (?)

Sekiz yıl hapiste kaldıktan sonra 15 Mayıs 2014’te serbest kaldı. Romanları: *Hevâcisu Esîr* (Bir Esirin Fırlıkları, 2013)

197. Dr. Şefik Tellûlî (Gazze)

Siyaset bilimi doktoru Filistin Kurtuluş Örgütü yöneticilerinden, Filistin Ulusal Meclisi üyesi. Şiir, öykü ve siyaset metinleri de yazdı. Romanları: *Nısfî el-âhar* (Öteki Yarım, 2016), *Zemenü’ş-şeytane* (Şeytanlık Zamanı, 2018), *E’s-samit* (Suskun, 2021)

198. Usâme Mağribî (?)

Muhasebe yüksek lisansı, Genel hukuk ve siyaset bilimi doktorası var. Romanları: *El-unnâbu’l-murr* (Acı Hünnap, 1994’te yazıldı, 2019’da basıldı.), *El-iğtirâb* (Yabancılaşma, 2020), *Terceme Hâte* (Yanlış Çeviri, 2024)

199. Reca Bekriyye (Urâbe’l-butûn)

İsrail vatandaşı Araplardan. 1990’dan beri Hayfa’da yaşıyor. Öyküleri ve eleştiri yazıları da var. Romanları: *Avâu zâkira* (Belleğin Uluması, 1995), *İmraetü’r-risâle* (Mesaj Kadını, 2007), *Aynu hafese* (Yarasa Gözü, 2017).

200. Esmehan Halâyile (Mecd el-Kurûm)

Öykü, eleştiri ve düşünce kitapları da var. Romanları: *Tuyûru’l-mesâ* (Akşam Kuşları), *Âhuru’n-nefak* (Tünelin Ucu).

ERDEM DÖNMEZ*

Arif Ay'ın Kudüs Bilinci

Tüm semavi dinler tarafından kut-sal sayılan, “Gökte yapıp yere indirilen şehir” (Karakoç, 2007, s. 627) olarak nitelenen Kudüs, İslam’ın ilk kiblesi, Mekke’nin, Medine’nin, İstanbul’un, Semerkant’ın ruh ikizi, İslam dünyasının sembol şehri, Hz. Muhammed’in Miraç’a, Hz. İsa’nın göğe yükseldiği yerdir. Mekke’deki Kâbe ve Medine’deki Mescid-i Nebvî’den sonra üçüncü kut-sal mescit olan Mescid-i Aksâ’ya ev sahipliği yapan Kudüs’te Hz. Muhammed bütün peygamberlere namaz kıldırarak kendisinin önceki peygamberlerin kut-sal mirasını devraldığını ve kendinden önceki dinlerin tamamlayıcısı olduğunu ilan etmiştir (Örenç, 2016, s. 139). Tarih-te pek çok çatışmaya sahne olan Kudüs, 1517’den itibaren dört yüz yıl boyunca Osmanlı himayesinde huzur ve barışı sembolize ederken I. Dünya Savaşı esnasında, 9 Aralık 1917’de İngilizlerin eline geçer. Semavi dinlerin kutlu beldesi ve Müslümanların ilk kiblesi olan Kudüs, I. Dünya Savaşı’nda Türk egemenliğinden ayrıldıktan itibaren büyük çatışmalara, baskılara, işgallere sahne olur. Bölgede özellikle İsrail Devleti’nin kurulması farklı alanlarda Müslüman düşünür ve ideologların büyük tepkisine yol açar. Söz konusu tepkilerin en yoğun biçimde görüldüğü alanlardan biri de edebiyattır.

Modern Türk edebiyatında Kudüs temasının yer alışı daha çok dinî-ideo-lojik temellerde gerçekleşir. Kudüs du-yarlılığı Türk şiirinde ilk olarak 1969’da Sezai Karakoç’un *Diriliş* dergisinde yayımladığı “Ey Yahudi” şiiriyle gündeme gelir (Öztürk, 2017, s. 50). Karakoç’un *Diriliş* dergisi vasıtasıyla Türk düşüncesi ve şiirine kazandırdığı bu duyarlılık, onun takipçisi olan başka şair / yazarlarca da sürdürülür. Kaleme aldığı Mescid-i Aksa şiiri dolayısıyla Nuri Pakdil’le beraber “Kudüs Şairi” olarak nitelenen Mehmet Akif İnan, Kudüs’ten ayrı kalmasının getirdiği acıyı şiirinde işler. Kudüs bilincini Sezai Karakoç’un inanç ve hassasiyetiy-le bütünleştirerek geliştiren ve çıkardığı *Edebiyat* dergisinde bu bilinci merkeze alarak yeni bir dil ve tavır geliştiren Nuri Pakdil, “Kudüs sevilmeden insanlığa girilemez. Bizim için daha da özel bir konumu vardır: Kudüs’ü savunmak, gerçek bağımsızlığı savunmaktır. Çünkü, gerçek bağımsızlık, yüzyıllar boyunca damıtılarak oluşturulan bir birikimdir: insanın onurunun asal kaynaklarından biridir, putçuluğun kesinlikle iptalidir.” (Pakdil, 2014, s. 65) ifadelerinde de görüldüğü üzere Kudüs duyarlılığına ideolo-jik bir duruş katar. *Edebiyat* dergisi, Nuri Pakdil öncülüğünde ve Cahit Zarifoğlu, Mehmet Akif İnan, Erdem Bayazıt, Ra-

* Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

sim Özdenören beraberliğinde İslami düşünceye ve modern Türk edebiyatına Orta Doğu ve Kudüs duyarlılığı kazandırırken bünyesinde yetişen Arif Ay, Turan Koç, Osman Sarı, Atıf Bedir, Ömer Erinç gibi pek çok yazar/şairle bu duyarlılık canlı kalır. Dergi geleneği olaraksa *Mavera*, *Yedi İklim*, *Edep*, *Hece*, *Karabatak*, *Edebiyat Ortamı*, *Muhit*, *Yitiksöz*, Kudüs ve Orta Doğu bağlamında aynı hassasiyeti sürdürür.

Arif Ay'ın Düşünce ve Estetiğinde Kudüs Bilinci

İlk şiiri Nisan 1974'te *Yeni Sanat* dergisinde "Kadın Parmaklarında Göğeri" başlığıyla yayımlanan Arif Ay, edebiyata adım attığı günden itibaren, sanatı ve edebiyatı, değiştirici özelliğinden dolayı "devrimci" olarak görür (Ay, 2012). Edebiyatın bireysel bir eğilim olmaktan ziyade kolektif bilinci temsil etmesi gerektiğini düşünen yazar, bu söylemiyle toplumcu edebiyatın klişeye dönüşen çerçevesinden uzak durarak bireysel hislerini, düşlerini ve fikirlerini estetik düzlemde yoğurur; bazen içe bazen dışa yönelen yüksek bir sesle dile getirir. Müslümanların birey olmaktan çok sosyal olmaları yönünde bir duyarlılıkla meseleye yaklaşan Arif Ay, sanat ve edebiyata da Müslümanca bir sorumluluk yükler. Arif Ay, *Edebiyat* dergisinde Nuri Pakdil'in öncülüğünde geliştirdiği entelektüel duyarlılığı ve inanç hassasiyetini bir duruş ve duyuş tarzı olarak sürdürmeye devam eder. O, şiir vasıtasıyla dile ruh kazandırma ve çağa tanıklık etme amacındadır. İlk kalem tecrübelerinden itibaren şahit olduğu olayların kendisin-

deki yansımalarını şiirleştirerek poetik bilincini geliştirir.

İslam dünyasının iki yüz yıldır zulüm altında olduğunu, buna karşı geliştirilen söylem ve eylemlerin ideolojik çerçeveye hapsolarak Peygamber ahlakından ve sünnetinden uzak kaldığını düşünen Arif Ay, şiirini bu eksende bir eylem aracı kılarak bireysel tepkisini toplumsal bir kalkışmaya dönüştürmeyi amaçlar. Ona göre edebiyatın ve sanatın işlevi, insanlığın tarihsel tecrübelerini ve çağa tanıklıklarını imanî bir duyarlılıkla süzerek insan bilincini eyleme geçirecek bir sese dönüştürmektir. Böyle olmadıkça Şam'dan, Kudüs'ten Semerkant'tan bahsetmenin hiçbir anlamı yoktur. Arif Ay, İslam şehirleri arasından özellikle Kudüs'ü böylesi bir duyarlılıkla şiirine taşır. O, Kudüs'e ya da Şam'a hiç gitmese de İslam dünyasının bu kadim şehirlerini derin bir duyarlılıkla şiire aktarır (Ay, 2012). Buna göre Arif Ay'da şiirin iman temelli duyguların coşkusuyla ortaya çıkan bir eylem olarak karşılık bulduğu söylenebilir.

Arif Ay'ın düşünce dünyasında Kudüs bilincinin ortaya çıkışı *Edebiyat* dergisinde yazmaya başladığı döneme tekabül eder. Henüz ilk şiirlerinde Orta Doğu coğrafyasını gündemine alan şair, *Edebiyat* dergisinde Ocak 1976'da kaleme aldığı "Kırağlı Bir Gecede Kudüs'ü Düşlüyorum" başlıklı şiirinde "acı bin kez vursa da/onlar büyür/su büyür/çocuklar yeşile/Kudüs büyür/bulunduğun yerde/bir akşam nöbetindeyim" dizeleriyle Kudüs'ün poetik bilincindeki yerini açık bir şekilde ifade eder. İşgal altında direniş ve

diriliş savaşı veren Kudüs'ün Arif Ay'ın algısında öncelikle belirgin bir sorumluluk alanı olarak ortaya çıktığı görülür. Yani sembol bir mekân olarak Kudüs, Filistin'deki mücadelenin değer alanını bildirir. Şair, gerçekçi bir duyarlılıkla her türlü baskı, işgal ve zulme rağmen Kudüs bilincinin büyüdüğünü ve Müslüman duyarlılığıyla bu eylemin bekçisi olduğunu belirtir. Yine Filistin ve Kudüs bağlamında değerlendirilen “Gerilla”yı Kasım 1977’de, Filistin’e dair ilk düzyazısı olan “Bütün Gece Kar Yağdı Üstüne Kudüs’ün”ü Aralık 1977’de yayımlanan Arif Ay, *Edebiyat* dergisinin Orta Doğu coğrafyası bağlamında geliştirdiği bilinci şiir ve düzyazılarında çeşitli boyutlarıyla işleyip sürdürür. Tanpınar’ın Beş Şehir’ine mukabil kendi beş şehrini İslam’a başkentlik yapmış olan “Mekke, Medine, Kudüs, İstanbul, Şam, Bağdat” şeklinde sıralayan yazarın Kudüs meselesine şiir ve düzyazılarında İslam temelli geniş bir medeniyet perspektifinden baktığını söylemek mümkündür.

Kudüs I. Dünya Savaşı’ndan itibaren her türlü dini, kültürel ve insanî değere aykırı bir şekilde Batı’nın kuşatması altındadır. Arif Ay, Kudüs’te gerçekleştirilen zulme karşı dünyanın sessiz kalmasını ilk yazılarından itibaren şiddetle eleştirir. Bu hususta ilk yazısı olan “Bütün Gece Kar Yağdı Üstüne Kudüs’ün”de ; “Ne ki, duymaz kimse bu çılgılığı, bu acıyı. Yaprak kıpırdar, rüzgâr eser, taş dağılır ama insanlar susar. Nasıl olur da bu denli duyarsızlaşır, bu denli katılaşırsın insan? Çağ, bir cinayetler çağı. Eğer susuyorsak, eğer bir tepki göstermiyorsak, suçlusunuz biz de bu

cinayetlerin.” (Ay, 1977, s. 4) ifadeleriyle Filistin’in maruz kaldığı zulmü eleştiren Ay, şahit olup da başkaldırmayan herkesi suçlu ilan eder. Kudüs’ün insanlık tarihi açısından ehemmiyetini başka bir yazısında da “Kudüs bağımsızlığına kavuşmadığı sürece tarihin düğümü asla çözülmeyecektir. Yazık ki insanlık kendi zulmünde acılar çekmeye devam edecektir.” (Ay, 2022, s. 23) sözleriyle değerlendiren Arif Ay, Kudüs’ün dinler tarihinin sembol mekânı olmasından yola çıkarak Orta Doğu’daki mücadeleyi Kudüs merkezinde ele alır. Ona göre Kudüs’ün bağımsızlığı dinler ve medeniyetler tarihinin kilit noktasıdır.

Arif Ay, yazılarında Müslümanlar arasında Kudüs bilincinin yeniden yeşermesi gerekliliğini ve bu bilincin insanlığa ne ölçüde katkı sağlayacağını sıklıkla gündeme getirmekle beraber genelde Orta Doğu’da, özelde ise Filistin ve Kudüs’te uygulanan baskı, şiddet ve sömürüye karşı son derece öfkeli bir dille karşı çıkar. Gerek şiirlerinde gerekse düzyazılarında estetik ve oylumlu bir söyleyişten ziyade gerçekçi bir anlatımı tercih eden Arif Ay’ın yazılarında etkililik, sahnelenen vahşetin kendisine içkindir. Arif Ay Kudüs’ü insanlığın imtihan yeri olarak görür. İngiliz işgalinden sonra dağılan, bölgeye İsrail yerleştirildikten sonra kana bulan Kudüs, yıllardır zulmün ve gözyaşının merkezi olur. İşgalciler çocuk, kadın, yaşlı ayırt etmeden saldırırken dünya bu zulme seyirci kalır. Arif Ay bu durumu “‘Utanın!’ diyordu Filistinli küçük kız çocuğu 2002’de. Masum yüzündeki acı, sesinde daha bir yoğunlaşmıştı. Kör, sağır ve

dilsiz dünyaya haykırıyordu. Hemen hemen bütün ülkelerde insanlar bu sese ve sesin kaynağı Filistin'deki vahşete kayıtsız kalmazken, küresel emperyalizmin uşaklığını yapan yönetici kesim putlar gibi körlüğünü, sağırlığını ve dilsizliğini sürdürmeye devam ediyordu.” (2018, s. 34-35) sözleriyle ifade eder.

Kudüs meselesi Arif Ay'ın yazarlık hayatı boyunca hep yakın merceği altındadır. Onun Kudüs'le ilgili ilk yazısını kaleme aldığı 1976'daki tavrı ve öfkesi neyse Filistin'de gerçekleşen güncel gelişmeler karşısındaki tepkisi de katlanarak devam eder. 31 Mayıs 2010'da İsrail'in Gazze'ye yardım taşıyan Mavi Marmara gemisine uluslararası sulara saldırması ve on yardım gönüllüsünü katletmesi üzerine Arif Ay, bu dönemde yayımladığı Edep dergisinde konuya geniş yer ayırır. Derginin Temmuz 2010 tarihli 5. sayısında “Gazze Aydınlığına”, “Ruhunu Kaybeden Dünya”, “Batı Barbarlığı ve İsrail Vahşeti Üzerine Notlar” adlı yazıları ile “Filistin” ve Adsız şair imzalı “Filistinli Kardeşlerime” şiirlerini yayımlayan yazar, ilgili dosyanın başına “Gazze halkının, Filistin halkının özgürlüğü uğruna Mavi Marmara Gemisi'nde vahşi İsrail askerlerinin kurşunlarıyla can veren şehitlerin aziz hatıralarına saygıyla...” ifadesini ekleyip sayıyı onlara ithaf eder.

Arif Ay'ın düşünce yazılarının yanı sıra şiirlerinde de Orta Doğu ve Kudüs hassasiyeti yoğunlukla öne çıkar. Bu bağlamda düşüncelerinin estetik kaygılardan uzaklaşmadan şiire dönüştüğünü, estetiğininse düşüncelerini biçimlendir-

diğini söylemek mümkündür. Arif Ay, özellikle *Şiirimin Şehirleri*'nde bir araya getirdiği şiirlerinde İslam coğrafyası üzerindeki hassasiyetini çarpıcı biçimde ortaya koyar. İslam medeniyetinin gelişiminde manevi ve kültürel değerleriyle belirleyici olan İstanbul, Semerkand, Şam, Kudüs, Buhara, Kahire, Mekke, Medine, Bağdat, Grozni ve Bosna'yı konuşturan şair (Öztürk, 2017, s. 54), ideolojisi ile estetiğinin birbirini yoğun tarzda besleyen şiirleriyle direnişin ve dirilişin temsillerini sergiler. “Kudüs Konuşuyor” adlı şiir, *Şiirimin Şehirleri*'nin merkezi, âdeta kalbi gibidir. Burada Kudüs'ün İslam medeniyeti ve tarihi için ehemmiyetini öne çıkaran şair, şehrin işgale uğramasına karşı Yahudilerden hesap sorar. Beş bölümden oluşan şiirin ilk üç bölümünde peygamberler tarihine beşiklik etmiş Kudüs'ün tarihi vurgulanırken, son iki bölümde bu kutlu geçmişin kana bulanışı üzerinde durulur. Buna göre dün ve bugün çatışması şiirin bütününe yayılır. Şiirin ilk bölümünde Hz. Davut, Hz. Musa ve Hz. İsa'nın şehirdeki izlerine gönderme yapılırken ikinci bölümde Hz. Peygamber ve Miraç hadisesi vurgulanır. Üçüncü bölümdeyse Hz. Peygamber'in Kudüs için söylediği övgü dolu sözler alıntılanır. Şiirin dördüncü ve beşinci bölümlerinde ise zulüm, kan, kahr, gözyaşı ve beddua vardır. Kudüs, 20. yüzyılda, Batı'nın Müslümanlara uyguladığı zulmün, öfkenin sembolü konumundadır (Harmancı, 2013, s. 247-248). Arif Ay, “Kudüs Konuşuyor”da şehrin tüm semavi dinler için kutsiyetini “*Ben Kudüs/bana çok kapıdan girilir/bir de aşk kapısından/o kapı kalp kapısı/o*

kapı gök kapısı” (2011, s. 44) dizeleriyle vurgularken Müslümanlara namazın emredildiği Miraç hadisesini “*Mescid-i Aksa/ilk ve son durak/bende yükseldi Burak/bende yükseldi Aşk/göklerin Kutlu Seyyahi*” (2011, s. 44) dizeleriyle hatırlar. Hz. Peygamber’in Kudüs’le ilgili Hadis-i Şerif’ini “*Ey Kudüs! Allah’ın seçtiği toprak ve onun/kullarının vatanı! Senin duvarlarından dünya/dünya oldu. Ey Kudüs! Sana doğru inen çiğ taneleri/bütün hastalıklara şifa getiriyor. Çünkü geldiği yer,/Cennet’in bahçeleri*” (2011, s. 45) dizeleriyle yorumlayan Arif Ay, şehrin İslam tarihi ve medeniyeti için önemini vurguladığı ilk üç bölümden sonra maruz kaldığı zulme ve esarete geçiş yapar. Şiirde “*benim mahşerim sizin de mahşeriniz*” (2011, s. 46) şeklinde konuşan Kudüs, İslam dünyası için bu denli kıymetli iken yaşanan vahşete Müslümanların duyar-sız kalmasına da sitem eder.

Arif Ay, *Şiirimin Şehirleri*’ndeki “Kudüs Konuşuyor”un yanı sıra *Hıra*’daki “Kırağılı Bir Gece Kudüs’ü Düşlüyorum” ve “Gerilla”da, *Dosyalar*’daki “En Eritken Kan”da, *Ateş ve Caz*’daki “Aşk Kapıdan Baktırır”, “Filistin” ve “Seni Beklerken”de, *Dipköşe*’deki “Gölgelikler”de ve son kitabı *Sen Geçerken*’deki “Son Güne Yolculuk”ta Filistin ve Kudüs meselesini özellikle bu coğrafyada yaşanan işgal ve zulmü dikkate alarak gündeminden uzak tutmaz. Bu çerçevede denilebilir ki Arif Ay’ın ilk şiirlerinden son dönemine kadar Kudüs bilinci geniş bir duyarlılık ekseninde merkezi tema olarak işlenir. O, bir taraftan Batı’nın ve Müslüman olup da zulme seyirci kalanların İslam

coğrafyasını kana bulamalarına isyan ederken diğer taraftansa umudunu hiç kaybetmez; direnişle gerçekleşecek dirilişin mustusunu ilan eder.

KAYNAKÇA

Ay, A. (1977). Bütün gece kar yağdı üstüne Kudüs’ün. *Edebiyat*, 5, Aralık, 4.

Ay, A. (2011). *Şiirimin şehirleri*. İstanbul: Okur Kitaplığı.

Ay, A. (2012). Tanık değilsen susmamız gerekir (Söyleşi, Kon. Ali Görkem Userin). *İtibar*, 14, Kasım.

Ay, A. (2018). Kudüs aydınlığı *Benim adım Kudüs*. Haz. Adem Turan. İstanbul: UHİM.

Ay, A. (2022). Tarihin düğümü: Kudüs. *Diyanet Bayram Gazetesi*, 3, 2 Mayıs.

Harmancı, A. (2013). Arif Ay’ın şiirinde şehir algısı. *International Journal of Social Science*, 6(8), 241-252.

Karakoç, S. (1969). Ey Yahudi. *Diriliş*, 3(1), Ekim, 47-49.

Karakoç, S. (2007). *Gün Doğmadan*. İstanbul: Diriliş Yay.

Örenç, A. (2016). “Kudüs ve Mescid-i Aksa’nın faziletine dair hadisler ve yorumu”, *Türk-İslam Medeniyeti, Akademik Araştırmalar Dergisi*, 22, 133-150.

Öztürk, M. (2017). Türk edebiyatında Kudüs teması. *Journal of Islamic Jerusalem Studies*, 17(2), 39-57.

Pakdil, N. (2014). *Bir yazarın notları-I*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.

| ANIL ERSOY*

Edebiyat, Şehir ve İnsan İlişkisi Açısından Nuri Pakdil'in Denemelerinde Kudüs

*Sorumlusunuz, bütün yaptıklarınızdan, olanlardan ülkenizde
ve ülkeniz olmayan yerlerde, ilginiz ve bilginiz oranında.*

-Nuri Pakdil

Edebî metinlerde mekân, anlatılan olayların gerçekleştiği, karakterlerin soluk alıp verdiği, metnin atmosferini tayin eden yer olarak tanımlanabilir. Bu mekânlardan biri olan şehir ve edebî metin arasında çeşitli ilişkiler kurulur. Şehir kimi zaman insanın kaderini etkileyen bir mekân olarak düşünülür; şair ve yazarlara etki ettiği ölçüde eserlere yansır (Sağlık, 2009: 324). Edebî metinlere aktarılırken şehrin yalnız coğrafi ve fizikî özellikleri değil; kokusu, sesi, rengi ve yaşama üslubu sayfalara taşınır. Böylece “bakışı terbiye etme”, “toplumsal belleği canlandırma”, “kültürel ve tarihî arka planı fark ettirme” gibi işlevleri yerine getirir. Kimi sanatçıda şehir, kültür, tarih ve hatıraların sindiği bir sığınak, kimisinde bir arayış mekânı, kimisindeyse hayal gücünün elverdiği ölçüde meydana getirilen hayali mekân olarak çizilir (Yılmaz, 2020: 54-55). Mekânın algılanışında anlatıcıya verdiği haz, anlatıcının mekâna duy-

duğu yakınlık, uzaklık veya hissettiği çağrışımsal özellikler (Sakallı, 2021: 106) önemli rol oynar. Şehir ve insan arasındaki ilişki de göz ardı edilmemelidir. Mekân, bireysel ve toplumsal olarak bir “kimlik kartı” gibidir (Öner, 2020: 177). İnsanın varoluşuna dair kodların dokunduğu bir hafızadır. Bu, bireyin yeryüzünde bir yer tutması, bir köke bağlanması durumudur (Tekin&Bozkurt, 2023: 243). Farklı dünyaları keşfettirme gücüne sahip olan edebiyat, kişinin kendisiyle kökleri arasında bir bağ kurmasına aracılık eder (Yılmaz, 2020: 60). Bununla birlikte şehir, kimi zaman bir idealin, bir düşüncenin sembolü hâline gelir. Yalnız göze görünen hâliyle yansıtılmaz, görünenin ardındaki manevî ruhuyla metinlerde yerini alır. İslâm dünyasında Mekke, Medine, Kudüs, İstanbul gibi şehirler yalnız varlıklarıyla değil, maneviyatlarıyla da edebî metinlere yansıyan şehirlerdendir.

* Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı-Doktora Öğrencisi.

Nuri Pakdil: Kudüs'ün Edebiyata Düşen Gölgesi

Maneviyatlı şehirler arasında en çok Kudüs'ü düşünen, Kudüs'ü yaşayan, onu bir sembol olarak şiir ve denemelerine¹ yansıtan isimlerin başında Nuri Pakdil gelir. *Anneler ve Kudüsler* şiirinde Kudüs'ü bir “kol saati gibi” taşıyıp ömrünü Kudüs'e göre ayarladığını sezdiren Pakdil, denemelerinde de Kudüs'e geniş bir yer ayırır. Bu yazılarda inanç, yerli düşünce, yabancılaşma, ibadet, varoluş, yalnızlık, direniş, emek, ölüm, görev bilinci, çocukluğa ait anılar, İslâm tarihindeki önemli kişi ve olaylar, şiir ve edebiyat gibi konuların yanı sıra Mekke, Medine, İstanbul, Ankara, Maraş ve Kudüs şehirlerinden de bahseder. Kudüs'ün tutsaklığı, Filistinlilerin uğradığı zulmün acılığı yazarın kaleminden düşmez. Çünkü Pakdil'in yazılarının merkezinde inanç ve ideoloji yer alır. “Militanı oldum inancımın” sözüyle ideolojiyi hayatın başat ölçütü olarak kabul ettiğini söyler. *Batı Notları*'nda “İdeoloji, benim dünyamdır. Bana, geçmişimi anımsatır, bugünümü belirler, geleceğimi tayin eder. Çünkü, ödevimin ne olduğunu, ancak ideolojik davranışlar içinde anlıyorum.” (Pakdil, 2014a: 41) cümleleriyle ideolojiye yüklediği anlamı ifade eder. İdeolojisi

ve inancı doğrultusunda denemelerinde Ortadoğu, Afrika, Kudüs, İstanbul gibi şehirleri sorumluluk kavramıyla birlikte işler (Turna, 2020: 222). Onun ideolojik görüşünün oluşmasında doğup büyüdüğü aile ortamı önemlidir. Nitekim daha ilk çocukluk yıllarında Nuri Pakdil'deki Kudüs bilincini uyandıran annesi Hatice Vecihe Hanım'dır.² Evdeki radyonun İkinci Dünya Savaşı dolayısıyla daima kandan, vahşetten, ölümden bahsetmesi üzerine oğlunun etkilenmemesini isteyen anne, evde radyo açıldığı zaman oğluna okuması için bazı kitaplar vererek onu odasına yollar. Bu kitaplar arasında bir de atlas vardır. Pakdil, bu atlasla dünyaya açılır; Kudüs'ü, Mekke ve Medine'yi kâğıt üzerinden keşfeder. Annesinin anlattığı öyküler de Kudüs'e olan ilgisini pekiştirir (Pakdil, 2015a: 23). Pakdil'in çocukluğundan itibaren duyduğu Kudüs özlemi, denemelerinde, şiirlerinde, mektup ve anılarında yer bulur. Kudüs bir ideal olarak benliğine öyle işler ki kendini âdeta “Kudüs'te doğmuş bir Kudüslü gibi” hisseder (Bedir, 2020: 176). Pakdil'in dünyasında her yazdığı sözcüğün, cümlelerin kapsamlı bir karşılığı vardır (Ay, 2016: 30). Hayatının sonraki yıllarında zihninde dolaşan öze dönüş, bağımsızlık, İslâm'ın kurtuluşu, zulme karşı direnç ve insan olmak

1 Pakdil'in deneme türündeki kitapları: *Batı Notları* (1972), *Biat I* (1973), *Biat II* (1977), *Biat III* (1981), *Bağlanma* (1979), *Arap Saati* (1997), *Bir Yazarın Notları I* (1980), *Bir Yazarın Notları II* (1980), *Bir Yazarın Notları III* (1981), *Bir Yazarın Notları IV* (1982), *Derviş Hüneri* (1997), *Edebiyat Kulesi* (1984), *Klas Duruş* (1997), *Kalem Kalesi* (1998), *Otel Gören Defterler I: Çarpışan Sesler* (1999), *Otel Gören Defterler II: Yazının Epik Resmi Çekildiği Sırada* (2000), *Otel Gören Defterler III: Büyük Sorgu* (2001), *Otel Gören Defterler IV: Simsiyah* (2002), *Otel Gören Defterler V: Ateş Hattında Harf Müfrezeleri* (2003), *Otel Gören Defterler VI: Yazmak Bir Mucize* (2005).

2 Pakdil'in çocukluğundaki bu aile ortamı, *Anneler ve Kudüsler* şiirine de “Gel Anne ol/ Çünkü anne/ Bir çocuktan bir Kudüs yapar/ Adam baba olunca/ İçinde bir Kudüs canlanır” dizeleriyle yansır. Şiir ve denemelerde Kudüs, aynı düşünce paralelinde yer bulur.

gibi konular Kudüs’le bağdaşır. Böylece edebiyat, şehir, insan ve ideoloji bağı kurulur. Hem yazarın bireysel kimliği hem de toplum algısı Kudüs üzerinden inşa edilir. Pakdil, “Kudüs sevilmeden insanlığa girilmez. Bizim için daha da özel bir konumu vardır: Kudüs’ü savunmak, gerçek bağımsızlığı savunmaktır.” (Pakdil, 2014b: 65) sözleriyle insan olmanın, özgür olmanın altını çizer. Bu düşünce Empedokles’in varoluşun ortaya çıkması, değişim, dönüşüm ve hareketin gerçekleşmesi için bağımsız bir mekâna ihtiyaç duymasına (Tekin&Bozkurt, 2023: 241) benzer. Kudüs’ün özgürlüğüne kavuşması, Müslümanların varoluşu ve bağımsızlığı için gereken mekânı sağlayacaktır.

Duvardaki Resimden Kol Saatine Kudüs

Denemelerinden ve şiirlerinden anlaşıldığı üzere Nuri Pakdil, Kudüs’ü “kol saati gibi” taşıdığını söyleyerek şehre olan bağlılığını dile getirir. Bu kol

saati, aynı zamanda Kudüs’ü düşünme zamanının geldiğini gösterir. Böylece şehir, fikirlerin yoğunlaştığı bir mekâna dönüşür. Pakdil, *Bir Yazarın Notları III*’te Kudüs’ü düşünme saati geldiğinde hissettiklerini uzun uzadıya anlatır: “Kudüs’ü düşünme saatiniz gelince hep böyle olursunuz. Katı, kalın, yalın ağırlığı ne kadar da somut duyarsınız! ‘Oh be! Ülkeme, Ortadoğu’ya, tüm yeryüzüne öğretisel bakabiliyorum.’ dersiniz. Âdeti tarihi taşıyor gibi; onurlu ama şimdi suçlu; başınız dimdik bir an sonra yerde; kalakalırsınız öylece. Yasa batmış Kudüs bu! Elinizi uzattınız; zincirleri mi kıracaksınız? Yurtsuz kalan Filistinlilerin direniş ateşinin çingırları göklere saçılır ve ıssız İstanbul gecelerinde toplarsınız bunları. ‘Bağımsızlık! Özgürlük!’ seslerini canevinizde duyarsınız. Kudüs’ü düşünme saatinizde, İstanbul güneye doğru akar, Kudüs de biraz kuzeye çekilir, içinizde gizli gizli konuşurlar, bir evrensel acıyı paylaşırlar, yeniden İstanbul kuzeye çekilir, Kudüs güneye çekilir. Bir

**

kesin gerekliliği, salt ülkeniz için değil, yeryüzü için de yaşamın değişmez, ebedi ölçütü sayarsınız. (...) Kudüs'ü düşünme saatinizde, 'zaman' hızla yepyeni bir devir yapar: 'mekân' ırgalanır, çürümüş yerlerini kendi kendine oyararak atar. Tam vakti diyerek, o tan saatinde, içinizde kabara kabara akan ırmaklara tutar ağlar atarsınız. Sanatsal gizil güçlerinizi, yılların deri değiştirdikleri mevsimlerde çok özgül yapıtlarla insanlara sunmanın engin hazzını duyarsınız. Tanık olduğunuz her acıyı, olayı, yangını, ihaneti, dirençsizliği, kaypaklıkları ayrıntılarıyla saptamak istersiniz. Kudüs'ü düşünme saatinizde boynunuzu içinize çeker, bir dere kenarındaki yeni düşünmeye uğra-

şan bir köylünün alçakgönüllü saflığını yüreğinizde duymaya çalışarak, Süleymaniye Camiine bakakalırsınız." (Pakdil, 2014c: 14-15).

Pakdil, İstanbul'dan Ankara'ya taşınırken de yanına Kudüs fotoğrafını, yazı makinesini ve çantasını alır (Temel, 2013: 109). Ondaki Kudüs fikrine eşlik eden bu fotoğraf *Edebiyat* dergisinin yazıhanesinde de karşımıza çıkar: "Her içeri girişimde Edebiyat'ın yerine, önce elimle örselememeye çalışarak hafif hafif dokunurum: Ortadoğu'yu baştanbaşa görme isteği içimde kabardıkça kabarır. Kudüs'ün, fotoğrafından insana bakışı da, XX. yüzyıldaki bu acılarının alev toplanıymışçasına tüm kimliğimi kavurması: hiçbir şey yapamayışımın ezikliğinde. Lambalara çarpıp sersemleyen böcekler gibi de hissettiğim oluyor kendimi -şu anda- göz göze geldiğimde: Kudüs'le. Filistinli kardeşlerim! Filistinli kardeşlerim! Bu fotoğrafın her milimetre karesinde varsınız. Sabrın güdülediği şeyin varacağı son nokta Devrim." (Pakdil, 2014d: 45). Kudüs bir şehir olmanın ötesine geçerek bir ideal, Pakdil'in düşüncesinde çok yönlü çağrışımlara açılan bir semboldür. Kudüs'ün işgal altında oluşu yazara acı verir ancak onu asla ümitsizliğe düşürmez. *Biat İI*'de İsrail'i "Batı sömürgeciliğinin anıtı olarak Ortadoğu'ya, Arabistan'ın ortasına dikilen" devlet olarak tanımlar ve şöyle devam eder: "Arap ölüleriyle süslüyor toprağını ve onların kanlarıyla o toprakları sulayarak. Irkçı bir yaklaşımla yazmıyorum bu yazıyı. Ne ki, İsraililer öldürmenin özdeşi oldular

** Görsel yapay zekâ uygulaması kullanılarak hazırlanmıştır.

Ortadoğu’da. Bu gerçeği yazmak, bunun üstünde düşünmekse, insanlığın bizden beklediği bir davranıştır.” (Pakdil, 2015b: 24). Bu durumun sebebi olarak II. Abdülhamid’in padişahlıktan azledilmesini gösterir: “Filistin’e Yahudilerin yerleştirilmelerine ilişkin tüm önerileri geri çeviren İkinci Abdülhamit’in başkanlıktan düşürülmesiyle birlikte sömürgecilerin Orta Doğu’yu parçalama politikaları yürürlüğe konulmuş olur.” (Pakdil, 2015b: 147). O hâlde “Tutsak Kudüs’e borcumuz, Kudüs’ü savunmaktır, özgürlüğüne kavuşturmaktır.” (Pakdil, 2017a) diyen Pakdil, Kudüs’e karşı yapılması gerekeni vurgular. Kudüs’ü savunmak aynı zamanda insanlığın gereğidir: “Zulme başkaldırarak girmiş oluyoruz insanlığa!” (Pakdil, 2014b: 115) sözleri bunun ifadesi olarak okunabilir.

Pakdil, şehirlere yüklediği anlamı *Bir Yazarın Notları II*’de de söze döker. Onun için Mekke, Medine, Kudüs sadece birer şehir değildir. Bu şehirlerde geleceğimizin parçaları, peygamberlerin ayak izleri vardır ve bu şehirlerle mutlaka bir aidiyet kurulmalıdır (Pakdil, 2017b). Mekke, Medine ve Kudüs hakkındaki

fikirlerini *Konuşmalar*’da şöyle dile getirir: “Benim dünyamda, İstanbul’un özel bir yeri, Kudüs’ün daha özel bir yeri vardır. Mekke, Medine, Kudüs ve İstanbul sevilmeden hayatın, yani varoluşumuzun hikmeti kavranılamaz. Bizim için özel bir konumu vardır Kudüs’ün. Ezeli ve Ebedi Ulu Önderimiz Hz. Muhammed’in Mirac’a yükselirken en son ayak bastığı yer Kudüs’tür. Bizim eylemimizin evrenselliği oradan başlamaktadır. Kudüs’ü bunun için çok düşünmeli, çok sevmeliyiz.” (Pakdil, 2015b). Bu şehirlerden sonra bir de İstanbul gelir. *Kalem Kalesi*’nde İstanbul: “...insanın, yaratılışını en iyi, en sağlam gerekçelendirdiği yer: Mekke’den, Medine’den, Kudüs’ten sonra.” (Pakdil, 2014e: 80) sözleriyle tanımlanır. Onun için “Kudüs’süz ve İstanbul’suz aşk yoktur.” (Pakdil, 2014d: 78). Pakdil, “Kudüs’ten tek sözcük çıkmıyor: masanın üzerinde; içine kapandıkça kapanmış. Suskunluğumun bunun yanında bir toz kadar hükmü yok. Gel, İstanbul! Birlikte bekleyelim.” (Pakdil, 2014f: 41) diyerek Kudüs’ten gelecek tek güzel haberi umutla bekler.

Denemelerin penceresinden bakıldığında Nuri Pakdil'in edebî dünyasında Kudüs'ün hayli yer tuttuğu söylenebilir. Kudüs onun yazılarında âdeta devleşir ve insanlık adına gereken tüm kavram ve olguları kapsayan bir sembole dönüşür. Adaletin, onurun, bağımsızlığın, direnişin, insanlığın, zulme karşı durmanın, Müslüman olmanın ve merhametin adı olur. Bununla birlikte Kudüs, Pakdil'in dünyasında kendi fizikî sınırlarına hapsedilmez. Dünya coğrafyasında zulüm ateşi nereye düştüyse, bir Müslümanın canı nerede yandıysa oraya koşmanın, el uzatmanın, merhamet etmenin, yardımlaşmanın anlamı hâline gelir. Ailesinden miras kalan Kudüs düşüncesini Nuri Pakdil ömrünün sonuna kadar sürdürür ve tür fark etmeksizin edebî eserlerinin tümünde duyurur.

Kaynakça

- Ay, A.** (2016). *Direnışin Klas Hâli: Nuri Pakdil*. Edebiyat Ortamı Yayınları.
- Bedir, A.** (2020). *Nuri Pakdil Direniş Hattında Bir Devrimci*. Hece Yayınları.
- Pakdil, N.** (2014a). *Batı Notları*. Edebiyat Dergisi Yayınları.
- Pakdil, N.** (2014b). *Bir Yazarın Notları I*. Edebiyat Dergisi Yayınları.
- Pakdil, N.** (2014c). *Bir Yazarın Notları III*. Edebiyat Dergisi Yayınları.
- Pakdil, N.** (2014d). *Otel Gören Defterler 5- Ateş Hattında Harf Müfrezeleri*. Edebiyat Dergisi Yayınları.
- Pakdil, N.** (2014e). *Kalem Kalesi*. Edebiyat Dergisi Yayınları.
- Pakdil, N.** (2014f). *Derviş Hünéri*. Edebiyat Dergisi Yayınları.

Pakdil, N. (2015a). *Konuşmalar*. Edebiyat Dergisi Yayınları.

Pakdil, N. (2015b). *Biat II*, Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.

Pakdil, N. (2017a). “Kudüs sevilmeden insanlığa girilemez”, Anadolu Ajansı [Erişim: 17.09.2025, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/kudus-sevilmeden-insanliga-girilemez/873052>]

Pakdil, N. (2017b). *Bir Yazarın Notları II*, Edebiyat Dergisi Yayınları.

Öner, H. (2020). “Edebiyat Mekân İlişkisinin Psikolojik ve Sosyolojik Boyutları”. (Ed. Öztürk Emiroğlu, Gülsemin Hazer, Macit Balık, Hülya Ürkmez) *Prof. Dr. Ramazan Kaplan'a Armağan*. Akçağ Yayınları.

Sağlık, Ş. (2009). “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Şehir”, *Hece Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili*, S. 150, 151, 152.

Sakallı, C. (2021). “Tema Araştırmasına Bir Katkı Olarak Edebiyat Mekân ve Edebi Mekân”, *KARE- Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat, Tarih ve Düşünce Dergisi*.

Tekin & Bozkurt (2023). “Mekân, İnsan ve Edebiyat”, *Batman Akademi Dergisi*, C.7, S.2.

Temel, A. U. (2013), “Düşünce ve Edebiyat Açısından Nuri Pakdil'in Ortadoğu Algısı”, *Edebiyat Eylemi ve Nuri Pakdil*. Hece Yayınları.

Turna, M. (2020). “İslâmcılık Üzerine Bazı Dikkatler ve Nuri Pakdil'in İslâmcı Çizgideki Yeri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. S.49.

Yılmaz, E. B. (2020). *Şehir Üzerine Düşünceler II*. Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi Şehir Yayınları.

Sezai Karakoç'un Yazılarından Hareketle Filistin ve Kudüs

Antik çağlardan itibaren varlığını sürdüren Filistin, tarih boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Tüm semavi dinler tarafından kutsal sayılan Kudüs şehrinin burada yer alması, Filistin'i ilgi çekici bir merkez hâline getirir. Hz. Muhammed'in miraca yükseldiği Kudüs, namazın burada farz kılınması ve Mescid-i Aksa'nın İslâm'ın ilk kible-si olması dolayısıyla Müslümanlar için değerli sayılan mekânların başında gelir. Bu durum diğer semavi dinler için de aynıdır. Hz. İsa'nın Filistin'de doğması ve Hristiyanlığın buradan başlayarak yayılması Hristiyanların, Tevrat'ta Filistin'in vadedilmiş topraklar içerisinde yer aldığı belirtilmesi de Yahudilerin bu bölgede hâkimiyet kurma isteğini kabartır. Tarih boyunca inanç eksenli çatışmalara sahne olan Filistin, dört yüz yıl Osmanlı hâkimiyetinde kalır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra ise İngilizlerin eline geçer. Zamanla Yahudilerin yerleşmeye başladığı ülkede Müslümanlar, pek çok zulüm ve işkenceye uğrar. İsrail'in yıllardan beri süregelen Siyonist hamlelerine Filistinliler, İntifada hareketleriyle karşı koymaya devam ediyor. Pek çok çatışma, baskın ve eziyete maruz kalan Filistin halkı, ülkesini terk etmeyerek İslâmiyet'in aziz hatırasını korumaya çalışıyor.

Başta siyasetçiler ve tarihçiler olmak

üzere pek çok düşünürün gündeminde olan Kudüs algısı ve hassasiyeti, sanatın gücüyle edebiyatta da kendine bir alan bulur. Kudüs teması, hem Klasik Türk edebiyatında hem de modern Türk edebiyatında daima görünürlüğünü korusa da çok zengin bir birikim ortaya koymaz (Öztürk, 2017: 41). Klasik Türk edebiyatında sık işlenen temalardan biri olmayan Kudüs, yalnızca seyahatnâme, fetihnâme ve mirâciye türündeki eserlerde karşımıza çıkar. Modern Türk edebiyatında ise "Filistin davası" duyarlılığında yazılan deneme ve şiirlerle örneklenir. Arap-İsrail Savaşı'nın ortaya çıktığı yıllarda başlayan bu İslâmî hassasiyet, Necip Fazıl'ın *Büyük Doğu*, Sezai Karakoç'un *Diriliş*, Nuri Pakdil'in *Edebiyat*, Cahit Zarifoğlu'nun *Mavera* dergilerinde kendine söylem imkânı bulur (Akar, 2017). Bu mecralarda ön plana çıkan İslâmî retorik, okurlara ümmet algısı ve Filistin duyarlılığı kazandırır.

Sezai Karakoç, 1969'da Mescid-i Aksa'nın İsrail tarafından yakılmasına duyduğu üzüntü ve öfke üzerine "Ey Yahudi" şiirini yazar. *Diriliş* dergisinde yayımlanan bu şiir, Kudüs'le ilgili yazılmış ilk edebi verimdir (Öztürk, 2017: 50). Yahudilere karşı duyduğu öfkeyi "Ey Yahudi" nidalarıyla sert bir üslupla dile getiren Karakoç bu şiirde, direnişi

ve umudu bir arada kurgular. Sezai Karakoç'un bu şiirle öncülüğünü yaptığı Filistin hassasiyeti, Nuri Pakdil, Cahit Zarifoğlu, Mehmet Akif İnan, Arif Ay, Cahit Koytak, Turan Koç, İbrahim Demirci gibi şairler tarafından sürdürülme-ye devam eder.

Sezai Karakoç'un Kudüs'ü

Sanatını ve hayattaki varlığını belli bir manevi şuur üzerine inşa eden Sezai Karakoç, ideolojisini “Diriliş” fikriyle sistemleştirir. Ruhun, insanlığın ve İslâm'ın yitime uğradığı günümüz dünyasında bu değerleri yeniden diriltmeyi amaçlayan Karakoç, böylelikle İslâm Medeniyeti'nin eski gücüne tekrar kavuşacağına inanır. Hayatı boyunca İslâm Medeniyeti'ni diriltmenin yollarını arayan şair, bunun için İslâm sağduyusunun gelişmesi gerektiğini söyler (2022a: 44). Ona göre ülke, ırk ve dil fark etmeksizin tüm İslâm ülkeleri koskoca bir medeniyetin içindeki topluluklardır; arada sınırların olması medeniyetin bütünlüğünü bozmaz (2022b: 18). Dolayısıyla İslâm'ın dirilişi bireysel değil, kolektif bir şuur ve inşa süreciyle mümkün olabilir. Müslümanlara bu bilinci aşlamayı amaçlayan Karakoç, hem yazılarında hem de şiirlerinde Diriliş idealini somutlaştırarak İslâm birliği çağrısında bulunur. Filistin, Afganistan, İran, Bağdat, Mekke, Medine, Endülüs, Eritre, Cezayir, Mısır gibi İslâm ülkelerinde yaşanan olaylar, Sezai Karakoç'un yazıları sayesinde insanların gündemine girer. Karakoç'un yarattığı ümmet algısı, hem edebiyat hem de İslâm

lâmcı düşünce dünyasında yeni açılımların sağlanmasına önayak olur.

Sezai Karakoç, edebî kimliğinin yanı sıra Orta Doğu'daki Müslüman ülkelerin durumuna ilişkin tespitleriyle de öne çıkar. Din ve insan hassasiyetini diriliş teziyle olgunlaştıran şair, özellikle Filistin-İsrail sorunu üzerinde durur. Yahudilerin vadedilmiş topraklara ulaşma hevesinden dolayı “çağın en büyük faciasını bir fantezi uğruna işlediğini” (2024: 62) düşünen Karakoç, İsrail'in bu politikasının Müslümanlara duyduğu nefret ve kinden ileri geldiğini söyler (2021:413-414). Irklarını korumak ve devam ettirmek için gösterdikleri çaba yüzünden binlerce Filistinlinin hayatını karartan İsrail, “insancıl olmanın bütün yollarını tıka[r]” (2024: 62). Yahudilerin işgal atına aldıkları bölge sadece Filistin halkını değil, dünyadaki bütün Müslümanları da ilgilendirir. Karakoç, yaşananlara kayıtsız kalanlara “Bin üç yüz yıldan beri Müslümanların elinde bulunan kutlu Kudüs şehri şimdi esirdir. Bu acıyı duyanlar şimdi nerededirler?” (2021:411) diye sorarak Filistin problemini gündeme taşır.

Sezai Karakoç'a göre, “Kudüs'ün önemi yalnız dini ve manevi değildir. Aynı zamanda jeopolitik bakımdan da Orta Doğu'nun hâkim tepelerinden biridir Kudüs. Ona hâkim olan, Orta Doğu'nun kalbine oturmuş, en nazik yerden içine doğru girmeye başlamış demektir.” (2021: 411). İsrail'in Orta Doğu'da küçük bir Avrupa olduğunu düşünen Karakoç, Yunanların Filistin'deki varlığını Müslümanlara yapılan zulmün

yanında dünya siyaseti açısından da sınırlı bir durum olarak değerlendirir. Karakoç, Yunanların Filistin’e “Batı akıncısı” olarak gittiğini belirterek bu durumdan kurtuluşun Müslümanların kendi aralarındaki ayrılıkları ve çatışmaları ortadan kaldırıp “tek vücut” olmasıyla gerçekleşebileceğini düşünür (2021: 235-236). Müslümanlar dışında herkesin uyanık ve akıllı olduğunu ifade eden şair, Müslümanları uyanışa ve dirilişe çağırır (2021:412). Bu uyanış gerçekleşmediği takdirde yaşanması muhtemel durumlar hakkında tespitler yapan Karakoç, “Bugün Kudüs gitti. Allah korusun, yarın gözleri Şam’dadır. Sonra Bağdat’ta, Mekke’de, İstanbul’dadır” (2021: 412) diyerek Türkiye’nin de tehdit altında olduğunu ifade eder.

Karakoç’un, “Diriliş”ideali etrafında geliştirdiği İslâm medeniyetini yeniden eski gücüne kavuşturma fikri, yazıların yanı sıra şiirlerinde de somut bir görüntüye kavuşur. Bu bağlamda, işgal altındaki Kudüs’ün onun şiir dünyasında ayrı bir yeri vardır (Dönmez, 2023: 123). Hayalini kurduğu İslâm birliği çağrısını şiirlerine de yansıtan şair, Orta Doğu’daki Müslüman ülkelerin içinde bulunduğu durumu şairane bir üslupla kaleme alır. Karakoç’un Kudüs özelinde yazdığı iki şiiri vardır. Bunlardan ilki Mescid-i Aksa’nın yakılması üzerine yazılan “Ey Yahudi” şiiridir. Diriliş dergisinde yayımlanan bu şiir, Karakoç’un şiir kitabında yer almaz. Şairin bir diğer Kudüs şiiri ise “Alınyazısı Saati”dir. İlk bölümü Kudüs’e ayrılan bu uzun şiir; Şam, Afganistan, Eritre, Afrika, Habe-

şistan Filipinler, Kafkaslar, Azerbaycan, Türkistan ve İran gibi emperyalist güçlerin saldırılarına maruz kalan diğer İslâm coğrafyalarında yaşananlara da ışık tutar. Bu şiirlerin yanı sıra Hızır’la Kırk Saat şiirinde de Filistin ve Kudüs’e dair göndermelere rastlanır.

Sezai Karakoç’un, hayatının sonuna kadar yaşattığı ve çevresine aşılama çabasıyla ümmet algısı sayesinde bilinçlenen Müslümanlar, ondan aldıkları şuuru hâlen devam ettiriyorlar. Onun Türk şiirine kazandırdığı Kudüs teması, özgürlüğün, mücadelenin, tutsaklığın, esaretin, direnişin ve umudun bir sembolü olarak günümüzde de varlığını korumaya devam ediyor.

KAYNAKÇA

- Akar, M. (2017). *Türk Şiirinin Geniş Ufkuna Giriş: Kudüs*. Lacivert Dergi, S. 36.
- Dönmez, E. (2023). “Arif Ay’ın Fikir Dünyasında Kudüs Bilinci” *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S.12/1, 121-136.
- Karakoç, S. (2021). *Günlük Yazılar II Sütun*, Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2022a). *Çağ ve İlham III Yazgı Seçkisi*, Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2022b). *Tarihin Yol Ağzında*, Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2024). *İslâm’ın Dirilişi*, Diriliş Yayınları.
- Öztürk, M. (2017). “Türk Edebiyatında Kudüs Teması” *Beytülmakdis Araştırmaları Dergisi*, S. 17(2).

İZZET GÜLAÇAR

Âkif Emre'nin Yazılarında Filistin

İslam âleminin Kudüs'le imtihanı, onun var olmasıyla hayattan silinmesi arasındaki ince keskin bir çizgide gerçekleşiyor.

07 Ekim 2023 tarihinde Gazzeli mücahitlerin işgal edilmiş topraklarında işgalciye karşı başlattıkları Aksâ Tufanı operasyonu, İslam dünyası açısından siyasal, tarihsel, enformatik ve kavramsal düzeyde birçok meselenin yeniden ele alınmasını, tartışılmasını, gündeme taşınmasını zorunlu kıldı. Âkif Emre'nin sorduğu “Filistin davasının neresindeyiz?”, “Filistin’in işgal edilmişliğine, sürgün ve hepsinden önemlisi Kudüs’ün esaretine dair uzun vadeli stratejik bir bakış açımız var mı?”, “Filistin meselesine nasıl bakmalıyız?”, “Filistin’e sadaka ve yardım toplamaktan öteye bir bakış açısı geliştirdiğimiz söylenebilir mi?” soruları etrafında şekillenmeyen bir gündemle meseleler konuşulmaya çalışıldı. Ödünç alınmış kavramlar, müstağrip aydınların bakış açısı (!) ve hissiyatıyla sınırlı bir Gazze tepkiselliğinin ötesine gidilemedi. Meselenin sosyal, kültürel, siyasal arka planından yoksun, Müslüman muhayyilesinde Filistin’i olması gereken var oluş zemininden politik ve gündelik bir meseleye indirgeyen, özden uzak ve kopuk bir dilin tedavülde olduğunu müşahade ettik.

Aksâ Tufanı’ndan sonra özellikle genç kuşaklarda bir bilinç ve farkındalık oluşturmak amacıyla yürütülen okuma gruplarını, üniversitelerde yapılan çalıştay ve sempozyumları belirtmek isterim. Bu çalışmalar meseleyi belli düzeyde ele alma fırsatı verse de Siyonizm’e karşı geç

atılmış bir adımdır. Zira Filistin meselesi ne Aksâ Tufanı ile gün yüzüne çıkmış bir meseledir ne bugünün meselesidir ve ne de bugünün meselesi olarak kalacaktır. Bu mesele geçmiş olan, yarının inşasında, Müslüman kimliğinin, bilincinin ve zihninin yeniden kurulmasında bir var oluş şartıdır. Mevzuyu bu zeminde anlamının yolu da bu konuda gerekli ve yeterli düzeyde tarihî bilgiye ve Filistin davasının dinamiklerine vâkıf olmayı gerektirmektedir. Bunun için de konuya dair yazılmış önemli metinleri dikkatli bir şekilde etüt etmek gerekmektedir. Bu konuda üzerinde durulması gereken önemli isimlerden biri Âkif Emre’dir. Filistin davasına dair yazılar kaleme alan Âkif Emre, konuyu bir varoluş meselesi olarak ele almıştır. *Çizgisiz Defter, Küreselliğin Fay Hattı, Kudüs: Bir Pusula* adlı eserlerinde Âkif Emre’nin konuya bakış açısı tespit edilebilmektedir. Biz de çalışmamızda Âkif Emre’nin bu eserleri bağlamında Filistin davasına bakışını tespit etmeye çalışacağız.

Âkif Emre’nin Filistin’e dair yazılarına baktığımızda bir bilincin hâkim olduğunu görmekteyiz. Hamasetten, duygusal reflekslerin etkisinden uzak külli bir bakış açısına tanık olmaktayız. Âkif Emre’nin Filistin’e dair yazılarında Filistin mücadelesinin odağında Kudüs ve Mescid-i Aksâ’nın yer aldığına dikkat çektiğini görmekteyiz. Bu yönüyle de Filistin davası sadece Filistinlileri,

Arapları ilgilendiren bir anlaşmazlık ya da mahallî bir mesele değildir. Ona göre bu dava temelde, Kudüs ve Mescid-i Aksâ'nın özgürlük ve kimlik davasıdır. Merkezinde Kudüs ve Mescid-i Aksâ'nın yer aldığı bu dava bütün Müslümanlar için ortak bir mücadele zemini olmaktadır. Müslümanlar olarak bunun idrakinde olmamız gerekmektedir.

Âkif Emre'ye göre Kudüs bir şehrin, bir mekânın adı olmaktan öte bir değere sahiptir. Ona göre Kudüs, bir ümmetin var oluş bilincidir. Kudüs bilincini kuşanmayan bir Müslüman'ın ne İslâm âlemine ne insanlığa ne de yarınlar için bir sözü olabilir. Kudüs bilincini kuşanmak evrensel bir sorumluluk, ayrıcalıktır. Kudüs'ün özgür olmadığı bir zamanda İslâm âleminin özgürlüğünden bahsedilemez. Bu şuur, Kudüs özlemini, Kudüs'ün anlamını, Kudüs'ün özgürleşmesini Kudüs romantizminden ayıran bilinci kuşanan yeryüzünün kulluk idrakidir. Kuşanmamız gereken Kudüs bilincidir. Kısacası Kudüs, bilinç ve idrakın pusulasıdır.

Yine “Kudüs, Müslüman bilincin sürekli diri tutması gereken bir emanettir. Hatta yeryüzünde varlık iddiasını sürdürmesinin göstergesidir. Kudüs'ün tutsaklığı aslında İslâm dünyasının bedenlen ve zihnen rehin alınışını hatırlatmalı. Bu acı gerçek kavranmadan yeni Selahaddinlerin çıkışını beklemenin de Selahaddin tipinin çağımızdaki örneklerini yetiştirmenin de imkânı kalmayacak.”

Âkif Emre'ye göre Kudüs siyasi, stratejik vb. bütün gündemlerin üstünde ve ötesinde olmalıdır. Filistin konusu gündeme geldiğinde Kudüs ve Kudüs'ün geleceği, Siyonist tahribata karşı Mescid-i Aksâ'nın durumu tartışmaların

odağında olmalıdır. Kudüs, yeryüzündeki herhangi bir askeri ve siyasi anlaşmazlık konusu değildir. Bundan dolayı Kudüs, Kudüs'ün işgali sadece Filistinlilere bırakılmayacak kadar İslâm dünyasını ilgilendiren bir meseledir. Tümel olarak Filistin meselesi de bir Arap-İsrail anlaşmazlığına indirgenemez. Hatta tüm Araplar, Filistinliler vazgeçse de Kudüs bizim gündemimizden asla çıkmamalıdır. Âkif Emre'ye göre İsrail'in attığı askeri, diplomatik hiçbir adım Kudüs'ü merkeze almadan anlaşılamaz. Filistin konusunda geliştirilecek hiçbir çözüm Kudüs'ün geleceği göz önüne alınmadan meşruluk kazanamaz, uygulanabilirliği garanti edilemez. Filistin'in hamasetten çok stratejik akıl ve sistematik çözümlere, fikriyata ihtiyacı var. Ne Kudüs ne de Filistin karşılığı olmayan bir hamaset konusu değildir.

Âkif Emre, Filistin'de yaşananların izahında, aktarımında ve adlandırılmasında kavramsal düzeyde bir sorun görmektedir. Ona göre bu durum konu hakkındaki zihin bulanıklığını göstermektedir. Bu durumda her şeyden önce yapılması gereken en önemli şey meselelerin adının doğru konulmasıdır. Bunun için de Âkif Emre, karşı karşıya olduğumuz sorun nedir? İsrail sorunu mu? Filistin sorunu mu? sorusuna cevap verme noktasında haklı bir ısrar içerisindedir ve şöyle demektedir:

“Meselenin adını doğru koymakla işe başlamalıyız. Ortada bir Filistin sorunu değil, İsrail sorunu olduğunu zihinlere kazımalıyız. İsrail'in efsanelere dayalı, tarihsel ve dinî iddialarla giriştiği katliam ve işgal, bir anda “Filistin Sorunu” oluverdi. Sorunun kaynağı, dehşetengiz bir hayasızlıkla isimlendirmede bile oyununu oynuyor. Hakkını arayan,

mazlum, varlığı gasp edilmiş muzdarip Filistinliler, avuç açıp merhamet dilen-medikleri için sorun hâline getiriliyor. Toprakları işgal edilen, yurtlarından sürülen bir halkın sömürgeci bir gücün saldırısına karşı direnişinin adı “Filistin sorunu” oluyor. Siyonist sömürgeciliğe karşı çıkanlar bile söze “Filistin sorunu” diye başlayıp İsrail’in artık bir realite olduğu ile devam ediyorlar. Önce temel gerçeğin altını çizerek başlamalı: İsrail Sorunu. İsrail’in bir sorun olarak algılandığı bir dünyada soruna ilişkin çözüm arayışları da stratejiler de değişecek demektir. Bir sorun olarak İsrail, Haçlı Seferlerinin modern versiyonu olan bir truva atıdır. Batı’nın İslâm dünyasıyla hesaplaşmasının modern zamanlara sar-kan yüzüdür.”

Ayrıca Aksâ Tufanı’na kadar hatta ondan bir süre sonra da İsrail’in başkenti olarak Tel Aviv yerine Kudüs’ün gösterilmesi Kudüs algısının ne düzeyde olduğunu göstermiştir. “İşgalci” yerine “yerleşimci”, “işgal bölgeleri” yerine “yerleşim birimleri” kavramlarının kullanımının tercih edilmesi de ayrı vahamettir. Bu konuda yeterli bir dil kurulumadı maalesef. Âkif Emre’nin Haberiyyat haber sitesi için kaleme aldığı ve manifesto niteliğinde olan “Haberiyyat’a Başlarken” başlıklı yazısı nasıl bir dil inşa etmemiz gerektiğinin göstergelerinin içermektedir.

İsimlendirme sorunu yaşananları adlandırma ve tarif etmede de kendini göstermektedir. Buna göre mücadele Gazze ile, Gazze’nin HAMAS sorunuyla, Siyonist saldırganlık terörle (!) mücadele adı altında HAMAS-İsrail savaşına hatta “terörist HAMAS militanları” ile “İsrail güvenlik güçleri” arasındaki bir savaşa indirgenmektedir. Bu sorunlu ba-

kış açısı, yaşananları doğru tanımlamayı güçleştirebileceği gibi Kudüs’ün işgal edilmişliğini, Mescid-i Aksâ’ya yönelik yıkım planlarını, Filistin’in topyekûn maruz kaldığı Siyonist sömürgeciliğin unutturulmasını ve Filistin davasının ikinci plana itilmesini beraberinde getirecektir. Oysa mesele ne sadece Gazze’dir ne de sadece HAMAS-İsrail meselesidir. Ve ne de sadece bir toprak meselesidir. Mesele, külli olarak Filistin’in, Kudüs’ün ve Mescid-i Aksâ’nın işgal edilmişliği meselesidir. Ve Gazze’de yaşananlar da Kudüs’ün kaderinden bağımsız değildir.

Âkif Emre, Filistin mücadelesinin karşı karşıya bırakıldığı başka bir noktayı ve olası risklerini dikkatlerimize sunmaktadır. O da topyekûn Filistin mücadelesinin sadece Gazze’nin kuşatılmışlığına indirgenmesidir. Böylesi indirgemeci ve sınırlayıcı bir bakış açısı Filistin’e yönelik siyasi, ekonomik ve askerî kuşatmanın kapsamını yeterince ve etraflıca kavramanın önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. Dikkatlerin Gazze’ye yoğunlaştırılmasıyla birlikte ayrıca tüm Filistin ve Kudüs özel bir dikkatle takip edilmelidir. Çünkü Siyonist sömürgecilik Gazze’de katliamlarını sürdürürken diğer taraftan da 1967 işgalinden bu yana Kudüs’ün ve Filistin’in kimliğini değiştirmeye, demografisinden tarihsel ve kültürel mirasına kadar her yönüyle Yahudileştirme çalışmalarını da aralıksız bir şekilde devam ettirmektedir. İsrail, bu bağlamda Kudüslülerin Kudüs’te yaşama haklarını ellerinden almaktadır. Örneğin Kudüs dışından yapılan evlilikler dahi Kudüs’te oturma hakkının kaybı için gerekçe olarak gösterilebilmektedir. Bu durumun neticesi olarak binlerce Filistinli Kudüslülük kimliğini kaybetmiştir.

İsrail, askerî yollarla zor kullanarak Filistinlilerin mülklerini gasp edip el koyabildiği gibi Amerika'daki Siyonist Yahudilerce desteklenen fonlar aracılığı ile sağlanan ekonomik destek sayesinde de Filistinlilerin mülklerine yüksek fiyatlar teklif ederek Filistinlilere ait mülkleri teker teker ele geçirmeye çalışmaktadır. Bu teşebbüslerin tamamı Kudüs'ü ve Filistin'i Yahudileştirme çalışmalarıdır. Âkif Emre'nin tespitine göre tüm olumsuzluklara, her türlü baskı ve tehdide rağmen Kudüs'ün Yahudileştirilmesine karşı direnen Filistinlilerin bu mücadelesinin yeterince farkında değiliz. Şahsi mülklerin elden çıkarılmaması düzeyinde sokak sokak, ev ev, taş taş gösterilen direniş Kudüs'ün savunulmasına yönelik mücadelenin başka bir boyutunu teşkil etmektedir. Normal şartlar altında yoksulluk sınırında, zor şartlarda yaşam mücadelesi veren bu sahipsiz insanların, teklif edilen baş döndürücü rakamlara rağmen mülklerini satmamaları yönünde ortaya koydukları irade, sergiledikleri bu direniş elbette sadece bir mülkü, serveti reddetmekten ibaret değildir. Âkif Emre'ye göre bu direniş, Müslümanların tarih önünde itibarlarını koruma mücadelesidir. Ancak ne yazık ki bu direnişe, bu sessiz ve derinden sürdürülen mücadeleye, Filistin dışındaki Müslümanlardan ne resmî düzeyde ne de sivil toplum düzeyinde sahip çıkan bulunmaktadır. Âkif Emre "orada, Kudüs'te, Mescid-i Aksâ avlusunda, Filistin'de tüm Müslümanların haysiyeti uğruna direnen Müslümanlara bir el de buradan uzatalım; bir muştı sesi salalım ki tüm evren titresin" diyerek bu konuda Müslümanların yükümlülüğünü hatırlatmaktadır.

Filistin davasının Gazze'ye ve Filistin içerisinde yerel bir sorunmuş gibi indirgenmesi Siyonist sömürgeciliğin

Filistin'in tarihi derinliğini silmek, onu tarihsizleştirmek ve İslâmî kimliğini yok etmek girişimleri için bir fırsata dönüşmektedir. İsrail'in, "insansız bir toprağa (Filistin'e) vatansız insanların (Yahudilerin) yerleştirilmesi" safsatası ve Siyonist işgali meşrulaştırması tarihsiz bir Filistin'de daha kolay olacaktır. Âkif Emre, Filistin'in tarihi ve İslâmî kimliğine yönelik İsrail müdahalelerine ilişkin olarak Ümmü Tube köyünde bulunan Hz. Ömer Camii'ni örnek vermektedir. 700 yıllık bu cami hakkında ruhsatsız olduğu gerekçesiyle İsrail tarafından yıkım kararı verilmiştir. Tabi bu örneklerden sadece bir tanesidir.

Aidiyet savaşının en yoğun yaşandığı ve İsrail'in işgal politikasının en önemli adımlarının atıldığı mekânlar Kudüs ve Mescid-i Aksâ'dır. Âkif Emre, İsrail'in Mescid-i Aksâ'nın etrafında bilimsel görüntü altında yürüttüğü arkeolojik kazı girişiminin aslında apaçık işgal stratejisinin uzun zamana yayılmış bir parçası olduğunu ifade etmektedir.

Âkif Emre'nin Filistin davası bağlamında ele aldığı önemli meselelerden biri de yurtlarından sürülen Filistinlilerin durumudur. Bu yaşananlar elbette bir hicret değildir. Yurtlarından zorla çıkarılmış olmanın, mülteci durumuna düşürülmenin vücut bulmuş hâlidir. Siyonist Sömürgeciliğin en büyük hedefi de Filistin'i Filistinlilerden arındırmaktır.

Âkif Emre'nin tespitlerine göre Oslo'dan itibaren yürütülen barış görüşmelerinde iki temel başlık ön planda olmuştur. Bunlardan biri Kudüs, diğeri ise sürgündeki Filistinlilerin evlerine geri dönmesidir. İsrail, bu iki temel konuyu müzakere konusu yapmakta sürekli bir oyalama taktiği izlemekte ve bu konuları

konusmak isteyen herkesi de devre dışı bırakmaktadır. 1948’de başlayıp 1967 işgalinden sonra da artan sayıda Filistinli Arap, değişik ülkelerde mülteci kamplarında yaşamak zorunda bırakılmıştır. Bu durum demografik yapıyı, Yahudi ırkına dayalı bir devlet şekillendirme çabasını İsrail lehine güçlendirmektedir. Bundan dolayı İsrail’in en büyük korkusu, sürgündeki Filistinlilerin yurtlarına ve evlerine dönmeleridir.

Filistin’in işgali için atılan adımlardan biri de Filistinlileri yalıtmayı hedefleyen 800 km. uzunluğunda ve yer yer 10 metreye ulaşan yüksekliği ile inşa edilen utanç duvarıdır. Bu duvar sadece İsrail sınırı (!) ile Filistinlileri birbirinden ayırmakla kalmamakta Filistinlileri de birbirinden koparmakta, köylerle tarlaları, işyerleri ile mahalleleri birbirinden koparacak şekilde Filistin topraklarını bölmektedir.

İşgal politikalarının vazgeçilmez diğer aparatı ise yasadışı yerleşim birimleridir. Bu yerleşim birimleri (!), Yahudi grupların Filistin’de gerçekleştirdikleri işgallerdir. Âkif Emre’ye göre yasadışı bu yerleşim birimleri, işgali sistematik ve sürekli hâle getirmeyi ve demografik yapıyı bozmayı amaçlayan girişimlerdir. İşgal yönetiminin kontrolü altında sistematik olarak inşa edilen bu merkezlere, başka ülkelerden Yahudiler getirtilerek yerleştirilmektedir. Sonuçta, uzun vadede Filistinlilerin tüm Filistin topraklarından sürülmesi hedeflenmektedir.

Hülâsa Âkif Emre’nin Filistin yazılarının temelinde Kudüs vardır. Çünkü Kudüs, külli olarak Filistin meselesinin özelde de Müslümanca bir bilincin, idrakin, derin kavrayışın, var oluşun, duşuş ve düşünüşün vazgeçilmez ilkesidir.

Kendisinin ifadeleriyle; Filistin meselesi temelde, tarihî ve dinî anlamıyla etnik ve bölgesel sınırları aşan Kudüs sorunudur. (Yaşananları) Bölgesel bir Filistin-İsrail çatışması olmaktan çıkaran temel faktörün, Kudüs’ün işgal edilmişliği olduğu tespit edilmeden çözüm için atılacak adımlar anlamsız kalacaktır. Kudüs’ün işgal altında olması, Müslüman kimliğinin sistematik olarak silinmeye çalışılması gerçeği hatırlanmadıkça Filistin meselesinin çözümü mümkün olmayacaktır. “Kalede işgal bayrağı dalgalandırırken Cuma namazı kılınmaz” bilincini kuşanıp yürüyen Maraşlı imamın mirasını, Kudüs bilincine dönüştürme zamanıdır. Kudüs’ün işgali içlerinde bir oyuk gibi iz bırakmayanlar kendi topraklarındaki sürgünü de idrak edemezler. Kudüs’ün işgalini meşrulaştıracak, Kudüs’ün asli kimliğini parçalayacak her girişimden, siyasalardan, vicdan kararmasından ve akıl tutulmasından berî olacak şekilde devrimci bir idrak kuşanmaktadır beklenen. Kudüs’e pranga vurmaya çalışan Siyonist emperyalizmin oyunlarına, dünya dengelerinin aldatıcı gerekçelerine sığınmadan, tüm insanlığa karşı hakikati seslendirecek bir manifestoya, bunu eyleme geçirecek kolektif bir akla ve iradeye muhtacız. Kudüs’ü yeniden fethedecek bir Selahaddin iradesinin çıkması bilinç bulanıklığının temizlenmesiyle mümkün olabilir. Sadece askerî ve toplumsal bir silkinışten ibaret kalmayan bir karar anının idrak edilmesi gerekir. Ete ve kemiğe bürünmüş ırkçı taassupla, ırkçı taassup efsaneleriyle, kan kusan tanklar ve uluslararası entrikaların düzenbazlığıyla Kudüs’ü tutsak edenlerin hegemonyası kırılmadan ne biz özgürleşiriz ne de Mescid-i Aksâ!

| GAMZE NUR ERSÖZ

Cahit Koytak'ın Şiir Dünyasında Filistin, Kudüs ve Gazze Sesi

Cahit Koytak, 29 Ocak 1949 yılında Erzurum'da dünyaya gelir. Liseye kadar bütün öğrenimini Erzurum'da tamamlar. Sonrasında ise 1974'te İstanbul Teknik Üniversitesi Kimya Fakültesini bitirir ve yüksek kimya mühendisi olarak Ankara Şeker Fabrikasında çalışır. Kısa bir süre burada çalıştıktan sonra görevinden istifa edip İstanbul'a geri döner ve ticaretle uğraşmaya başlar. Ticaretle uğraşmasının getirisi olarak İngilizce, Fransızca ve Arapça öğrenir. 1994 yılında özel bir kanalda çalışmaya başlar ve 2008 yılında emekli olur. *Siyah Deri Beyaz Maske* isimli çeviri eseri ile 1987 yılı Türkiye Yazarlar Birliği En İyi Çeviri Ödülü'nü kazanır. Şairin yazı hayatı boyunca aldığı ödüller bununla sınırlı değildir. 2005 yılında Türkiye Yazarlar Birliğinin Kırım Özerk Bölgesi'nin başkenti Akmescid'de (Simferopol) düzenlediği Türkçenin 6. Uluslararası Şiir Şöleni'nde Ahmet Yesevi Büyük Ödülü'nü, 2010 yılında *Yoksulların ve Şairlerin Kitabı*'yla Edebiyat Sanat ve Kültür Araştırmaları Derneği'nin (ESKADER) Şiir Ödülü'nü kazanır.

Günümüzün yaşayan şairleri arasında yer alan Cahit Koytak, edebiyata olan ilgisinin babasından geldiğini dile getirir. Babasının ona anlattığı hikâyelerle, okuduğu türkülerle beslendiğini söyleyen Koytak'a göre "*Çocukluğunun, dolayısıyla*

şairinin çocukluğunun ve erken gençliğinin kulakları onun sesiyle doludur." (Yardım, 2005: 112). Şairin ilk şiir kitabı 1991 tarihli *İlk Atlas* isimli eseridir. Bu eserle birlikte oldukça büyük beğeni toplayan şair, diğer eserlerini ise 2009 yılından sonra yayımlar. Çeşitli süreli yayınlarda da varlık gösteren şair, şiirlerini yayımlamayı bekletme nedenini "nasıl karşılanacağı kaygısı,

biraz iş gücü, çoluk çocuk" gibi nedenlere bağlamaktadır (İlbak vd., 2014: 29). İlk şiir kitabı *İlk Atlas*'tan sonra *Gazze Risalesi* (2009), *Yoksulların ve Şairlerin Kitabı 1-2-3* (2010), *Yeni Başlayanlar İçin Metafizik* (2011), *Cazın İrmakları* (2012), *Ölüme Çare ya da Şen Maneviyat* (2013), *Dudakta Bekletilen Şarkılar* (2014), *Rüzgârların, Yağmurların, İrmakların Mimarisi* (2019), *Yalnızlık Sanatı* (2020), *Şehrin Kitabı* (2021), *Yüreğe Yapılan Dövme* (2023), *Gökte Maden, Yerde Ayna*

Aramak (2023), *Düşüncenin Dumanı* (2025) isimli eserlerini yayımlamıştır. Eserlerinde tanıtım amaçlı yer alan biyografisinde genişçe bir şiir külliyatından bahsedilir. Yayımlamayı düşündüğü diğer şiir kitapları, bu yedi şiir kitabının devamı olarak görülmektedir. Birbirini tamamlayacak bu şiir kitaplarının, farklı başlıklar altında bir bütünlüğü amaçladığı açıktır. Bir de bunların yanında ayrıca "*Herkes İçin Kitap*" adlı bir Kur'an çevirisi hazırlığı içinde ol-

duğu yine bu şiir kitapları listesinde bildirilmektedir (Çiftçi, 2014:13).

Şiirlerinin geneline ve poetikasına baktığımızda Cahit Koytak, genel anlamda şiiri bir yaratılma biçimi olarak görür. Koytak'a göre şairin estet bakış açısıyla yaratılmış her şey bir bütün hâlinde "Tanrının şiiri"dir (Güneş, 2014: 132). Ona göre sanat; Yaratıcı'yı arayıp bulma, ona ulaşma çabasıdır; ölüp gidene, geçici olana karşı insanın tek dayanak noktasıdır; akıp giden zamandan "an"lar, sahneler çalarak onları ölümsüzleştirme eylemidir; farklı ruh hâllerini, kişileri ve şeyleri öykünerek varoluşu anlama çabasıdır ancak bu anlama salt akılla yapılmaz çünkü en nihayetinde kurmacaya dayanan sanat "ruhun sarhoşluğu"dur (Güneş, 2014: 137). Sanata böyle bakan şair için sanatın da en önemli işlevi kişiyi Yaratıcı'ya ulaştırmaktır. Sanatı; Yaratıcı'yı arama, öteki varlıkların hâllerinin ve insanların ruh hâllerini yaşayarak her şeyde ve herkeste O'nu görmek, anlamak olarak tanımlayan Cahit Koytak, sanatçıyı da buna paralel olarak öteki insanların maskalarını takan, yarattığı kurmacalar aracılığıyla diğer yaşamları oynayan bir kişi olarak ele alır. Sanatçı bu deneyimleme işini öyle tutkuyla ve kendini kaptırarak yapar ki şiir anlatıcısı bir sanatçı olarak yaşadığı deneyimi şu dize-lerde epik bir tavırla -metnin kendisinin de kurmaca olduğunu belirterek- dile getirir: "*Yaşayabiliyorum öyküsünü,/İstediğim her ölümünün,/Daha çok kaptırarak kendimi/Öyküye, öykünün sahibinden...//Tadabiliyorum herkesin yazgısını,/Beş kuruş ödmeden/ Her kederi, her sevinci.../Bir sanatçiyim ben.*"² (Güneş, 2014: 141). Sanata ve sanatçıya, şiire bu gözle bakan şair; şiirlerinde de evrensel temalara ve insani değerlere yer verir. Özellikle 2009 yılında

Pınar Yayınları tarafından yayımlanan ve daha sonrasında tamamlanmış hâli Ketebe Yayınları tarafından basılan *Gazze Risalesi* isimli eseri; insani değerlerin ve evrensel duyguların altının çizildiği bir eserdir. Mengüşoğlu, şairin bu şiiri kendisine mail yolu ile ilettiğinde çok heyecanlandığını ifade eder (2010: 72). 2009 yılında henüz İsrail ordusunun Gazze'ye yönelik saldırıları yeni başlamışken bu eseri kaleme alan şair, şiirlerini ilk olarak *Taraf* gazetesinin köşesinde yayımlar ve daha sonrasında bu şiirler kitaplaşır. Bu eser üç bölümden oluşmaktadır: *Gazze Risalesi, Ekler, Jozef'e Mektup*. Kitabın birinci bölümünde şair, kendisini yaşlı bir Filistinli kimliğine büründürür. Gazzeli Yusuf isimli bir çocuğa seslenir ve ona insanlığın akrabası Peygamberleri hatırlatarak onu teselli etmeye çalışır. Onlar da Allah'ın elçileri olarak işkenceler görmüştür aynı Gazze halkı gibi. Şair/yaşlı Filistinli tüm bu işkencelere rağmen Yusuf'a insanlığa ve iyiliğe olan inancını yitirmemesini öğütler çünkü şaire göre dünyanın her yerinde keder de umut da aynı dili konuşmaktadır (Mengüşoğlu, 2010: 73). özne/şaire göre Yusuf; çektiği bütün acılar için her şeyi isteyebilir, hatta tüm insanlık için bile isteyebilir. "...dünyayı iste, bütün bir yeryüzünü,/ duvarsız, tel örgüsüz, mayınsız/ ve silahsız yeryüzünü, hepimiz için." Kendi coğrafyasından başlayarak bütün yeryüzüne barışı, iyiliği ve özgürlüğü yaymasını öğütler şair/özne, Yusuf'a. Çünkü insanlığın bu değerlere ihtiyacı vardır. Kitabın üçüncü bölümünde Yusuf isminin İbranicesi olan Jozef ismi kullanılır ve şair bu bölümde Jozef'e seslenir. Jozef'ten yola çıkarak bütün İsrailoğullarına seslenen şair, Jozef'e her şeyi gördük ancak senin yüzünü bir türlü göremedik der. Çünkü Jozef ve onunla beraber

1 Şiirin Kanatları [II. epizot]», CAZ, s. 323.

2 «Blues Şairi», CAZ, s. 48

İsrailoğulları bir insanlık suçu işlemiştir. Oradaki masum insanları katletmiştir. Koytak, bu bakış açısıyla mazlumun yanında olduğunu gösterir. Şair; Hz. Yusuf'un hain kardeşlerinden bahseder, Jozef ve ondan yola çıkarak bütün İsrailoğullarına ibretlik kıssaları hatırlatır. Jozef'e bir nasihat verir, dünya senin olsa da kimse seni sevmez ve saymazsa bunun hiçbir anlamı yok der. Bütün zulümler, işkenceler onu değersizleştirmiştir çünkü. Koytak, bu eseriyle mazlumluğun milletler üstü bir kavram olduğunu hatırlatır. Savaşlar, yıkımlar ardında yatan büyük gerçekliğe vicdani bir çizgide ve destansı bir dille yaklaşır. (Çiftçi, 2014:14). Bir insanlık suçu işlendiğini, evrensel değerlerin çiğnendiğini anlatan bu eser, Cahit Koytak'ın eserleri arasında Filistin-Kudüs-Gazze sesinin en yankılı bir şekilde duyulduğu eseridir. Çoğu eserinde insanların ölüm gerçeğini kavramasının gerekliliği, insani değerlerin önemi, düşünsel boyutların derinliği üzerinde duran şair, Filistin halkının sesini bu eseriyle yansıtır. Aslında temelde amaçlanan bütün bu yapılan saldırıların değerler bütününe bir saldırı olduğunu göstermek, insanların yaşama özgürlüklerinin ve insan olma değerinin alt üst edilmesine bir farkındalık yaratmaktır.

Tarihten geleceğe, fizikten metafiziğe, doğumdan ölüme, insandan Tanrı'ya, tabiattan caza, sivil hayattan siyasete, kirlardan şehirlere, günlük yaşamdan düşünsel boyuta kadar birçok meselenin Cahit Koytak'ın şiirlerinde yer aldığı görülmektedir. Bu konu çeşitliliği şairin şiirinin zenginliğini de gösterir. Koytak, yaşamın tanığı olarak toplumu ilgilendiren ve özellikle hayati anlamda değer taşıyan meseleleri, benimsediği şiir anlayışının bir gereği olarak dillendirmekten geri kalmayan, bu durumu şiirselleştirerek saf, berrak ve adilane bir tavır ortaya koymayı amaçlayan

bir şiir ve yaşam peşindedir. Şairlerin özellikle geri durmak istedikleri aktif siyasetin içine şiirini korkusuzca sürmesi bunu kanıtlar (Çiftçi, 2014: 21). Koytak, şiirinde siyasi katılımlar daha çok insani yöndedir. İnsanı temele alan, onun faydasını ve idealini odağa yerleştiren bir şiir anlayışı vardır. Böyle bakıldığında şairin şiirlerinde mazlum insanların sesini duyurması ve onlar için en iyi olanı arzulaması yadsınmaz. Filistin-Gazze ve Kudüs için de siyasi bir tavırdan ziyade oradaki mazlum insanların sesi olma ve bu insanların yanında olduğu farkındalığını oluşturma amacı vardır. Şair, poetikasında da olduğu gibi “*akıp giden zamanı ölümsüzleştirme*”ye çalışırken şiirlerinde bu mazlum insanların sesini de ölümsüzleştirmeye çalışır.

Kaynakça

- Çiftçi, F. (2014). *Cahit Koytak'ın Şiirlerinde Yüceltilmiş İnsana Özgü Değerler*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Güneş, Y. (2014). *Cahit Koytak'ın Hayatı, Poetikası ve Şiirleri*, Doktora Tezi, Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güzel, E. (2018). “*Cahit Koytak Şiiri*”, Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi 8 (Nisan 2018), 107-128. <https://doi.org/10.28981/hikmet.375818>.
- İlbak, Ü., Acar, Z., İlhan, A. (2014). “*Cahit Koytak şiiri ekseninde bir sohbet*” (Metin düzenleme, yazım: Zafer Acar), Dil ve Edebiyat Dergisi 2013 Şiir Yıllığı, (haz. Zafer Acar). İstanbul: TDED Yayınları.
- Mengüşoğlu, M. Ö. (2010). *Cahit Koytak ve Gazze Risalesi*, Umran Dergisi (Şubat 2010), 72-73. [Gazze Risalesi Mengüşoğlu.pdf](http://www.gazze-risalesi.org.tr/gazze-risalesi-mengusoglu.pdf)
- Yardım, M. N. (2005). “*Şiirin Hurdutlarını Zorlayan Sanatkar, Cahit Koytak...*”, Hece, S. 106, Ekim 2005: 112-124.

MÜKERREM MERT

Hasan Aycın'ın Kırmızı Çizgisi

(İsrail bu metinde özel isim değildir)

Tarih onu tiye alanları değil ciddiye alanları yazar. Öyleyse sanat kutsal bir fikir ve öznel bir üslup gerektirir. Çizgiler ve kelimeler yeri geldiğinde can alabilir ya da hayat kurtarabilir, yeni bir fikir yaratabilir veya fikirleri öldürebilir... Bu bağlamda sanatçı kalemin bir nükleer güç olduğunu unutmamalıdır. Sanatçı, popülarizme, güce ve alkışlara hizmet eden değil rahatsız olan, rahatsız eden ve uyandıran kişidir. Unutulmalıdır ki: çağdaş olmak ölümlüdür asıl olan çağları aşmaktır.

Bu çalışmamızda Hasan Aycın'ın Kudüs meselesi ve kahraman Filistin halkı için yaptığı eserlerden bazılarını

inceledik. Sanatçı, karanlık yönler ışık tutmak için siyah-beyaz paleti seçmiş olabilir. Sembolizmi kullanarak, siyasi liderlerin, ulusal politikaların ve toplumsal çarpıklıkların sebep olduğu insani maliyeti ve karanlık tarafları vurgulamaktadır, diyebiliriz.

Sömürgecinin Üzerini Çizmek:

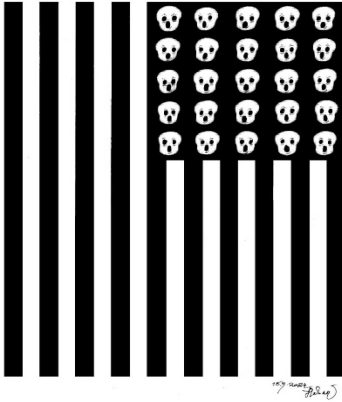
Aycın'ın keskin eleştirileri gri alan bırakmaz; haksızlığa karşı net bir tavır koymaktadır. Her eser güdümlü bir füze gibi doğrudan sahibine ulaşır. Aycın, eserlerinde siyah ve beyazı kullansa da onun çizgisi kırmızıdır. Aycın'ın kırmızı çizgisi inancından taviz vermeyen devrimci bir ruhu ve mazlumun kanını omuzlar. Bu çizgi mazlumla zalimi, birbirliyle alçak gönüllüyü, kahramanla şaklabanı ve daha nice siyahla beyazı birbirinden ayırır.

Sağdaki esere baktığımızda sanatçının İsrailoğulları'nın çirkin yüzünü en yalın hâliyle anlattığını görüyoruz. Büyük Hanzala figürü kapladığı alan itibarıyla kompozisyonun merkezine alınmıştır. Figürün tepesinde kanlı bir gömlek, gömleği tutan kolda ise İşgalci İsrail bayrağında bulunan Davut Yıldızı görülmektedir. Yamalarla yapılan atıftan, gömleğin Hanzala'ya ait olduğu da anlaşılmaktadır. Birden fazla "kurt yedi" (Yusuf/17) ifadesi figürün etrafını çevirmektedir. Bu ifade, Yusuf'un ağabeylerinin Hz. Yakub'a söyledikleri yalandır. Bilindiği üzere Hz. Yusuf'u kuyuya atan ağabeyleri gömleğini kana bulayıp "kurt yedi" derler. Eser bize tarihin tekerrür

ettiğini şimdi de kuyuya atılanın Filistin halkı olduğunu bildirmektedir.

Hikâyede, Yusuf'un ağabeyleri gömleği parçalamayı unuturlar. Bu sebeple de Hz. Yakup bunun bir yalan olduğunu anlar. Eserdeyse gömleğin parçalanmış olduğunu görmekteyiz. Bu da bize yalan konusunda İsrailoğulları'nın profesyonelleştiğini ve yaşananların hikâyenin bir devamı olduğunu gösterir. Sayfanın boş kısımlarını istila eden "kurt yedi" ifadesi azgınlıkta ısrarı ve bu yalana ortak olan diğer sesleri de sembolize etmektedir, diyebiliriz.

Siyah beyaz olmasına rağmen Amerikan bayrağı olduğunu anladığımız soldaki eserde de bir deşifre söz konusudur. Biliyoruz ki Amerika'nın tarihi karanlıktır ve sömürgecilik üzerine kuruludur. Kan emici Amerika'nın bugün de dengelessnessi ve çıkarıcılığı gündemdedir.

Kudüs'te doğan ve Hristiyan bir ailenin çocuğu olan Edward W. Said, Kudüs için yapılan istila planını anlatırken Amerika'nın rolünden de bahseder: "Doğduğum, yaşadığım ve kendimi evimde hissettiğim bir şehrin hele de bu bölgelerinin Polonyalı, Alman ve Amerikalı göçmenlerin eline geçtiğini,

Kudüs'ü adeta fethettiklerini ve Filistinlilere hiç yaşam hakkı tanımaksızın (Filistinliler şehrin hiç aşına olmadığım doğusuna hapsedilmişti görünüşe bakılırsa) onu kendi hükümlerinin emsalsiz bir simgesine dönüştürdüklerini kabullenmek bana hâlen zor geliyor. Eski sakinleri 1948 ortalarında sonsuza dek sürgün edilmiş bulunan Batı Kudüs bugün tamamen Yahudileşti" (Said, 2020, s. 154).

Aycın, Amerikan bayrağının yıldızlarını kurukafa şeklinde tasvir ederek Amerika'nın karaktersizliğini, sömürgeciliğini, ölüm ve zulüm getirdiğini ifade etmiştir, diyebiliriz. Yıldızları hak etmeyen Amerikan bayrağına kurukafaları yerleştirmesi Aycın'ın sanatı hakka alet edebilme yeteneğini göstermektedir.

Bir başka eserinde de barışı simgeleyen zeytin dalının zeytinlerini kurukafa şeklinde betimleyen sanatçı, barış ve ölüm gibi zıt iki kavramı bir arada kullanarak kırılganlık yaratmaktadır. Bu ironi, israilin defalarca ihlal ettiği ateşkes anlaşmalarını aklımıza getirmektedir. Uzatılan zeytin dalı değil, ölümdür aslında. Tam bir omurgasızlık örneği!

Kuklaların İplerini Kesmek:

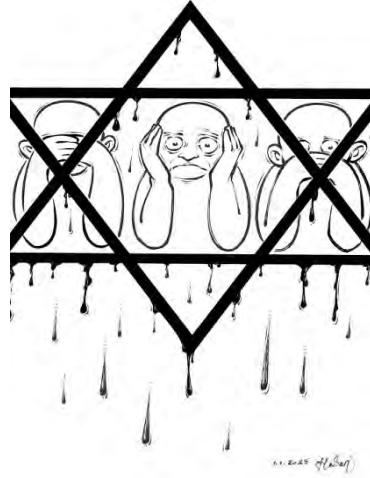
Tarihte bir adaletsizlik ve ezilen taraf olduğunda toplumların ahlak anlayışları gün yüzüne çıkar. Konuşmamak gibi zulmü savunmak da bir suskunluktur. Bazılarının “sukût suikasti”ne cevap olarak Aycın’ın çizimleri konuşur.

Omurgasızlık, kukla demişken sağdaki ve soldaki iki ayrı eserden de bahsedelim. Bu iki örnekte de vücutu yay gibi eğilip bükülen iki figür görüyoruz. Bu anlatımın, haksızlığa ve zulme karşı bir duruşu olmayan insanları sembolize ettiği düşünülebilir. Gelişigüzel karalama, gelişigüzel bir duruşu betimlemektedir.

Amerikan bayrağı şeklinde bir şapka takan figür, klasik bir Amerikan başkanı tiplemesidir. Trump’un, güncel siyasetteki ve Filistin meselesindeki dengersiz ve ilgisiz tavrının çizgisel bir biçimde yansıtıldığını söyleyebiliriz. Böylece Aycın, Trump özelinde, ipleri elinde tutan güçlere boyun eğen kukla liderleri de tasvir etmektedir diyebiliriz.

Sağdaki eserde ise gözümüze ilk çarpan şey merkezdeki figürün çaresiz yüz ifadesidir. Sonra mazlum kanları içindeki Davut Yıldızı’nı görmek-

teyiz. Kan damlaları ve Davut Yıldızı aynı renk olmasına rağmen doku olarak birbirinden ayrılır. Bu da sanatsal gözlemcilik ve hassasiyet gerektirmektedir. Sanatçı, burada da denge ritim, hiyerarşi, kontrast ve tekrarlama gibi tasarım ilkelerini kullanarak mesajı çarpıcı hâle getirmiştir.

Yıldızın tam karşısında duran üç figür, görsel kökeni Japonya’da çıkan ve evrensellik kazanan “Üç Maymun” pozisyonunda durmaktadır (Mieder, 1987, s. 157). Üç maymun günümüzde sorumluluktan kaçma veya durumu sineye çekme anlamlarında kullanılır. Eserdeki figürler, toplumların ve liderlerin, israil politikaları ve eylemleri karşısındaki sessizliğini eleştirmektedir, diyebiliriz. Yıldızın, figürlerin üzerinde olması da israilin topluma yaptığı baskıyı temsil ediyor olabilir. Yan yana olmalarıysa toplumsal bir kayıtsızlık örüntüsünü vurgulamaktadır şeklinde yorumlayabiliriz.

Sol taraftaki eserde New York’taki Özgürlük Heykeli’nin deforme edildiğini görmekteyiz. Heykel, meşalesiyle dimdik ve kararlı bir ifadeyle durmaktadır. Fakat tacı yerine başında Davut Yıldızı vardır.

Aycın, bize ABD'nin özgürlük anlayışı hakkındaki şaibeyi göstermektedir. Aslında Özgürlük Heykeli'ni deforme eden sanatçı değil Amerika'nın kendisidir. Aynı zamanda bu ironi bize ABD'nin İsrail politikalarına bağımlı olduğuna veya bunlarla yönetildiğine dair eleştiri getirmektedir.

Sanatçı, iki resimde de evrensel semboller kullanarak mesajı küreselleştirmiştir. Bu, çizgi dilinin evrenselliğine güzel bir örnek olmakla beraber küresel umursamazlığa karşı dünyaya yapılan bir vicdan çağrısıdır.

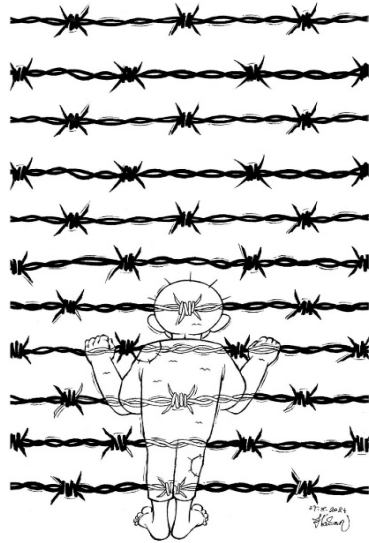
Kahramanların Altını Çizmek:

Sömürgeye rağmen Filistin halkının kahramanca duruşuna gelelim şimdi de. İsraili, Amerika'yı, olaylara karşı ses-

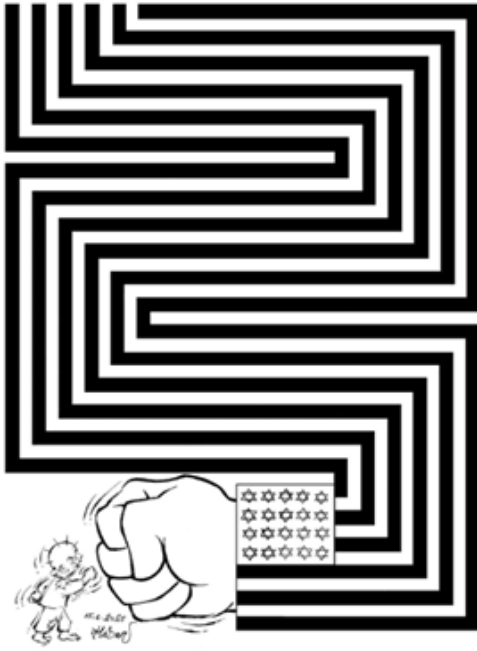
siz kalan toplumu, çizgisiyle yakalayan Aycın bu kez aynı çizgilerle devrimci duruşu ve direnişi, bir zafer anıtına dönüştürmekte ve tarihin vicdanına kaydetmektedir.

Sağ taraftaki eserde Filistin'in sembolü hâline gelmiş ve Filistinli karikatürist Naci el-Ali tarafından yaratılmış Hanzala karakteri, kan ter içinde çıkıyor karşımıza. Kanlarından oluşan gölgesi, dev bir Hanzala daha oluşturuyor. Bu da bizi, yapılan zulmün ancak Filistin halkını güçlendirdiği, Filistin'in akan kanlarla dirildiği fikrine götürüyor.

Kompozisyonda ağırlık, koyu kullanımda yalnız bırakılan gölgeye verilmiştir. Bu ağırlık Hanzala'nın yere sağlam bastığını hissettirmektedir. Sanki Hanzala bu gölgeden beslenmektedir. Kollarıysa tekbir işaretlerinden oluşan ve gökyüzünü kaplayan dallarıyla bir inanç ağacına dönüşmektedir. Bu da Filistin halkının topraklarından sökülüp atılmayacağını ve Allah'la olan güçlü bağlarının bir göstergesidir.

Soldaki eserde kontrast yalnızca renklerde değil, anlamda da kullanılmıştır. Eser bizi, Hanzala tellerin önünde mi arkasında mı, özgür mü tutsak mı

gibi ikilemlere düşürür. Ritmik bir şekilde yukardan aşağıya inen kalın ve koyu teller, Hanzala'nın üzerinde belirsizleşir. Bu hareket "zulüm, Hanzala'yı yani Filistin halkını tutsak edemez" demenin en güzel anlatımlarından biridir, diyebiliriz. Aynı zamanda Filistin'in direnişçi ve özgür ruhuna da bir göndermedir.

Yukardaki eserde ise Hanzala, kızgın ve çatık kaşlı bir şekilde çıkıyor karşımıza. Aycin'ın bazı çizgilerinde olduğu gibi burada da onun yüzünü görüyoruz. "İnsan "yüz"dür; "yüz" insandır. "Yüz" kimliktir, kişiliktir, insanın ta kendisidir. İnsan, inanç ve duygularıyla, davranışlarıyla insandır. Yüzleşmek, yüz yüze bakmak, yüz çevirmek, yüze vurmak... hepsi "yüz"ün eylemleri yani insanın eylemleridir. Hepsisi onun kimlik, kişilik, tercih eylemleridir." (Mert, 2020, s.107)

Hanzala'nın kimliği direniştir, kendi işini halletme kararı almış, yumruğunu sıkılmış ve kaşlarını çatmış bir şekilde zulmün karşısına dikilmektedir. Ona doğru uzanan takım elbiseli bir kol görüyoruz. Bu kol çizgileri ve yıldızlarıyla Amerikan bayrağını temsil etmektedir, diyebiliriz. Oldukça kalın ve uzun olması ve elini büyük bir yumruk yapması tekinsiz bir duygu uyandırmaktadır. Bu anlatım Amerika'nın elinin kolunun uzun olmasını, sömürgeyle elde ettiği gücü temsil etmektedir, diyebiliriz. Fakat bu güç eşitsizliği Hanzala'yı korkutmak yerine cesaretini artırmış görünmektedir.

Sanatçı, kolu eserin dışına doğru iterek devamlılık hissi vermiştir. Belki Hanzala orada durmasa bu kol uzayıp gitmeye devam edecektir. Amerika'nın önüne konulmuş bir nokta gibidir Hanzala.

Hasan Aycin, sömürgecinin, kuklaların, kayıtsızların üzerini çizerken; Filistin'in, devrimci ruhun, direnişin ve kahramanlığın altını çizer. Onun çizgisi, adaletsizliğe ve hukuksuzluğa karşı tarihe atılmış kırmızı bir çizgidir.

Kudüs bizimdir.

Kudüs kırmızı çizgimizdir.

Kaynakça

Said, E. W. (2020). *Yersiz Yurtsuz Anılar*, (4. Baskı), çev. Aylin Ülçer, Metis Yayınları, İstanbul.

Mieder, W. (1987). *Tradition and innovation in folk literature*.

Mert. M. (2020). *Ne dedimse Kendime*, (3. Baskı), Nüve Kültür Merkezi Yayınları, Konya.

| MEHMET EVKURAN*

Kudüs, Kimlik ve Kible

-Yönün Kimliğe Dönüşümü Üzerine Düşünceler-

Tarih boyunca Kudüs, Müslümanlar için hem ilk kible hem de vahyin kutsadığı bir yöneliş mekânı olmuştur. Kible'nin Mescid-i Haram'a çevrilmesi, sadece ibadet yönünün değil, aynı zamanda İslam ümmetinin bağımsız kimliğinin inşasında dönüm noktası niteliğindedir. Modern dönemde Müslüman kimliğinin yaşadığı içerik, yön ve motivasyon krizinin aşılmasında bu bakımdan 'kible' kavramını yeniden düşünmek ve bu anlamın derinliğini ve gücünü yeniden keşfetmek zorunludur. Kimlik krizine karşı 'kible bilinci' kavramsallaştırması, köklere yönelmenin yanında bugünü hissetmenin ve gelecekte var olmanın koşullarını da ortaya koymaktadır.

'Kible' kavramı, Arapça'da yönelen yön, yer ve mekân anlamına gelir. Ancak bu kelime, sadece fiziki bir yönü değil, insanın niyetinin, yönelişinin ve kimliğinin merkezini ifade eder. Kibleye dönmek, bir yönü seçmek değil, bir anlamı ve mesajı benimsemektir. Bu bağlamda namaz, Müslüman bireyin hem bedensel hem de zihinsel ve ruhsal yönelişini simgeler. Bu yöneliş, insanın varoluşunda 'yön'ün ne kadar belirleyici olduğunu gösterir. Kible, bu anlamda insanın ontolojik merkez arayışının sembolüdür.

Kible değişikliği hadisesi, Müslüman toplumun bağımsız kimliğe geçişinin sembolik ifadesidir. Artık Müslümanlar ne Yahudi ne Hristiyan geleneğinin takipçileridir; kendi kiblelerine sahip bağımsız bir topluluktur. Kible, kimliğin coğrafi değil, teolojik bir koordinatı hâline gelmiştir. Bu bağlamda yön­süzlük, kimliksizlikle eş anlamlıdır. Kible bilincini kaybeden toplum hem fiziki hem de manevi olarak yönünü şaşırır. Kur'an'daki "*Her birinin yöneldiği bir yön vardır.*" (Bakara 2/148) ifadesi, kimliğin yönle özdeşliğini vurgular.

Kiblenin değiştirilmesi olayı hicretin birinci yılında gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber ve iman edenler, Hicret'ten önce Mekke'deyken Kâbe'yi karşılarına alarak Beyt-i Makdis'e yani Kudüs'e yönelerek namaz kılarlardı. Bu durum Hicret'ten sonra 16 ay daha devam etti. Öyle anlaşıyor ki Medine'de yapılan ibadetlerde Kâbe aradan çıkmış ve hatta 'arkada kalmış' ve doğrudan Kudüs ile yüz yüze kalınmıştır. Kiblenin değiştirilmesi ile ilgili ayette (Bakara 2/144) geçen 'peygamberin yüzünü göğe çevirip durması' anlatımıyla işaret edilen sıkıntılı arayış, Kâbe'nin aradan çıkması ve arkada kalmasından kaynaklanan 'yönelim/kible' sorunu olmalıdır. Nitekim kaynaklarda

* Prof. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Öğretim Üyesi.

Yahudilerin, Peygamberin Kudüs'e yönelerek namaz kılmasını istismar ettikleri ve kendi çıkarları doğrultusunda propaganda yaptıkları ve bu durumun da büyük rahatsızlık doğurduğu kaydedilir.

Kiblenin yönünün Kudüs'ten Mescid-i Haram'a doğru değiştiğini bildiren ayet şöyledir: *“(Ey Muhammed!) Biz senin çok defa yüzünü göğe doğru çevirip durduğunu (vahiy beklediğini) görüyoruz. (Merak etme) elbette seni, hoşnut olacağın kibleye çevireceğiz. (Bundan böyle), yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir. (Ey Müslümanlar!) Siz de nerede olursanız olun, (namazda) yüzünüzü hep onun yönüne çevirin. Şüphesiz kendilerine kitap verilenler, bunun Rabblerinden (gelen) bir gerçek olduğunu elbette bilirler. Allah, onların yaptıklarından habersiz değildir.”* (Bakara 2/144).

Güçlü bir merkezilik duygusu olmadan mevcut köklü hakikat iddialarına karşı koyabilmek mümkün değildir. İslam'ın yaptığı şey önceki vahiylerle dâyanan kimlikleri (Ehl-i Kitâb) doğrudan reddetmek yerine onlarla kökensel bir iletişim kurmak olmuştur. Kökene yapılan vurgudan beslenen dinsel kimlik eleştirisi yeni Müslüman kimliğinin önünü aydınlatan bir ışık olmuştur. Kur'an'da geçen Yahudilik ve Hristiyanlık eleştirilerinin semantik evrimi incelendiğinde, kurumsallaşmış yanlışların eleştirisinin sabit kaldığı görülebilir. Ehl-i Kitâb'ın kurucu ve inşacı temel figürlerinin aslında Tanrı elçisi oldukları belirtilmekte ve referansları elinden alınmaktadır. Diğer yandan da yeni Müslüman kimliğin ihtiyaç duyduğu köken, meşruiyet ve mer-

kezilik ihtiyacı karşılanmaktadır. Örneğin İbrahim'in Yahudi, Hristiyan ya da müşrik olmadığını ilan eden ayetler, onu Müslüman kimliğinin parçası kılmaktadır. Aynı yaklaşım İsa, Musa, Süleyman, Davut vs. peygamberler için de sergilenmiştir. O hâlde Hz. Muhammed'in çağrısı yeni, türedi, temelsiz olmayıp aksine köklü, asil ve derin ancak unutulmuş ve yozlaştırılmış bir geleneğin yeniden vurgulanmasıdır. Asaletli özün canlandırılması olarak İslam, özünden sapmış Ehl-i Kitâb'ı yarararak onun içinden geçer ve içindeki özü ortaya çıkarır. Bazı ayetlerde Ehl-i Kitâb'a yönelik ılımlı ve olumlu mesajlar içeren anlatımların varlığı, 'hakikatin hatırı' içindir.

Hakikatin hatırı kimliğin hatırından üstündür. Kimlik eleştirisi de gücünü ve meşruiyetini hakikate olan bağlılık ve sadakatinden alır/almalıdır. Sadece Ehl-i Kitâb'ı değil zaman zaman Müslümanları da uyaran ve eleştiren tavrıyla Kur'an, hakikati merkeze almakta, kimlik fetişizmine ve kutsamalara izin vermemektedir.

Kiblenin Kudüs'ten Mescidi-i Haram'a çevrilmesi, Kudüs'ten vazgeçildiği anlamına gelmemektedir. Aksine Kudüs'ün özgün anlamının anlaşılmasını sağlayan bir ricat olarak görülmelidir. Dünyanın neresinde yaşıyor olursa olsun bir Müslümanın Kâbe'ye yönelirken zihninin bir yerinde de Kudüs bulunur. Şunu söylemek mümkündür: Kudüs kible olmaktan çıkmıştır ancak kimlik olmaktan çıkmamış aksine kimliğin geçmişin yanında evrensele de uzanan bir referansı hâline gelmiştir. Kudüs,

Müslüman özneye, ilahî mesajın önceki formlarına tanıklık eden eskimeyen bir hatıra/hatırlatıcıdır.

Kâbe'nin işlevlerine dikkat çeken ayetler kimlik için yeni bir yön çizmenin yanında güçlü bir merkezilik ve köken ortaya koymaktaydı. Kâbe değişik adlarla (beyt, beyt-i atık, Mescid-i Haram vs.) tanımlanmakta ve yeryüzünde insanlar için yapılan ilk *mabed olarak nitelenmektedir*:

“Şüphesiz, insanlar için kurulan ilk ibadet evi, elbette Mekke’de, âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâbe’dir.” (Âl-i İmrân 3/96)

Kâbe’yi inşa edenin İbrahim ve oğlu İsmail olması önemli ve kurucu bir değer taşımaktadır. Tarih boyunca küçümşenen ve görmezden gelinen İsmail’e ve soyuna itibar kazandıran bu anlatım, kurulan yeni kimliğin de farkını oluşturmaktadır. İlahî emaneti gereği gibi taşımayan ve artık insanlık için taşınması meşakkatli bir yüke dönüşen, hakikatin yanıltıcı bir temsili olarak ayartıcı rolü oynayan kurumsal kimliklerin geçersizliği ilan edilmekte, emanet için yeni taşıyıcıların seçildiği ortaya konulmaktadır. İslam, ilahî iradenin bir ifadesidir ve tarih üstü bir geçerlilik taşımaktadır. Vahyin son ve güncel ifadesi olarak İslam, Vahiy, Yahudi ve Hristiyan kurumsal kimlikleri tarafından yozlaştırıldığı ve tanınmaz hâle getirildiği tespiti üzerinden kendini temellendirmektedir. Hakikatin içeriği ve anlamı değişmemiştir ancak yeni bir mekân sembolizmi ile güçlü bir biçimde yeniden ifade edilmektedir.

Kâbe'nin merkez ilan edilmesi, Kudüs için de bir özgürleşme anlamı

taşımaktadır. Kâbe’den bakıldığında Kudüs’ün özgün anlamı ve değeri fark edilmektedir. “Kıblenin/yönün değişmesi kimliğin dönüşümünü değil, özgün köklere dönüşü anlatmaktadır. Kudüs, vahiy geleneğindeki ortak hafızaya, Kâbe ise yeniden vurgulanan ilahî mesaja gönderme yapmaktadır. Böylece Kudüs ‘kayıp şehir’ olmaktan çıkmakta, Kâbe ile kurulan kardeşlik bağı sayesinde tevhidin ve nübüvvetin asil bir referansı hâline gelmektedir. Kudüs, Kâbe ile aşınan itibarını ve yitirilen anlamını yeniden kazanmaktadır. İslam, Kâbe üzerinden bağımsız bir kimlik inşa ederken, Kudüs’e yaptığı göndermelerle de ilahî mesajın asaletine ve kökenlerine sahip çıkmaktadır. Kudüs, sadece bir mekân ya da şehir değil köken, yön ve aidiyet vurgusuyla ilahî iradenin yozlaşma ve sapkınlık karşısındaki direnişin sembolüdür. Müslümanların tarih boyunca ve günümüzde Kudüs’te ısrar etmesi ve ondan vaz geçmemesinin nedeni, bu güçlü sembolizmin korunduğunun kanıtıdır.

Kıble kavramının teolojik ve sembolik derinliği, Kudüs ile derinden fark edilmektedir. Zira yön­süzlük ve kıblesizlik, kimliksizlik anlamına gelir. Bu nedenle Kudüs’ü kıble bilinciyle yeniden okumak zorunludur. Kıble bilinci, özünde tevhid inancının yer aldığı kimlik bütünlüğünün metafizik temelli olarak yeniden inşa edilmesini gerektirmektedir. Günümüz İslam toplumlarında Kudüs’ün hatırlanması, kimliğin yeniden inşası için bir ‘kıbleye dönüş’ ya da onun gerçek koordinatlarını hatırlamak anlamına gelir. Kudüs’ün yeniden hatırlanması, Müslüman özbilincinin varoluşsal diriltici yönünü temsil etmektedir.

Modern çağda, sekülerleşme ve ulus-devlet anlayışı kutsal mekân fikrini zayıflatmıştır. Kudüs artık sadece siyasi bir çatışma alanı olarak görülmekte, onun ruhsal ve kimliksel anlamı giderek silinmektedir. Bu süreç, Müslüman kimliğinde bir yönüzlük ve kiblesizlik durumunu doğurmuştur. Küresel modernite, insanın yönünü dünyevi hedeflere çevirmiş; kible bilincinin yerini ideolojik ve politik yönelimler almıştır. Bu nedenle Kudüs, modern Müslüman için bir kaybolmuş yön metaforu hâline gelmiştir. Filistin meselesi de bu bağlamda sadece politik bir işgal değil, kimlik ve yön işgali olarak okunmalıdır. Kudüs'ün kaybı, bir toprak kaybindan çok, Müslüman bilincinin yönünü yitirmesidir. Modern dönemde ortaya çıkan “kiblesiz kimlik” durumu, bireyin ve toplumun hem ruhsal hem kültürel merkezini yitirdiğini gösterir. Bu bağlamda Kudüs'ü hatırlamak, bir coğrafyayı değil, bir yönü hatırlamaktır.

Kible bilinci, insanın yönünü Allah'a çevirmesiyle kazanılan ontolojik istikamet duygusudur. Bu bilinç, mekânın kutsiyetini yeniden anlamlandırır. Kudüs'ü sadece siyasi bir mesele değil, kimlik inşasının metafizik zemini olarak da görmek gerekir. Kudüs bilincini yeniden inşa etmek, hem bireysel hem toplumsal kimliğin yeniden yön bulması anlamına gelir. Bu bilinç, ibadetlerden eğitime, sanattan toplumsal ahlaka kadar geniş bir yelpazede etkisini gösterir. İslam düşüncesinde “yönelme” eylemi, sürekli bir yenilenme hareketidir. Kudüs'e yönelmek, geçmişe değil, kutsal yönün hatırlanmasına bir çağrıdır. Bu yöneliş, modern kimlik krizine karşı direnişin manevi temelini oluşturur. Kible

bilinci, Müslüman bireyin hem yönünü hem değerini belirleyen temel ilkedir. Kudüs bu bilincin en canlı sembolü olarak, kimliğin hem kökenini hem de hedefini temsil eder. Bu nedenle Kudüs'te ısrar etmek, salt politik arzularla değil, değer ve maneviyat eksenli yaklaşımlarla açıklanması gerek asil bir tutumdur. Kudüs'e inanmak, kardeşi olan Kâbe'nin mesajına inanmak ve istikameti korumaktır.

Günümüzde Kudüs gibi Kâbe de özgürleşme ihtiyacındadır. Her ikisi de Siyonist ve emperyalist kuşatma altında kimlik savaşımı vermektedir. Tevhid, adalet ve özgürlük için çalıştığınızda direncin nereden, kimlerden ve hangi odaklardan geldiğine bakarak Kudüs'ü yozlaştıran Siyonist zihniyetin yerel uzantılarını ve ajanlarını saptamanız mümkündür. Ümitsizliğe yer yoktur. Nuri Pakdil'in, “İnsan! Seni savunuyorum; sana karşı!” sözlerinde belirttiği gibi Kudüs, içimizde bizi yabancılaştıran unsurlara karşı da bir bilinç yenilenmesidir.

Konuşma sırası geldi mi bana anne

Ortadoğu çocuğu değil miyim anne

Düşünüyorum o halde savaşıcağım anne

...

Yürü kardeşim

Ayaklarına bir Kudüs gücü gelsin.

NURİ PAKDİL

| LATİF TOKAT

Filistin: İki Dünyanın Karşılaşması

Charles Darwin Avustralya yerlilerini ilk kez gördüğü zaman onların kendileri gibi insan olamayacağını, insanla hayvan arasında ara bir “tür” olabileceklerini düşünmüştü. Bunu güya bilimsel bir gözlem ve tespit olarak sunmuştu. Esasında bunun bilimsellikle bir ilgisi yoktu. Yerlilerle kendisi arasındaki farklılığı açıklamanın bir yolu olarak görmüş ve kendince öyle karar vermişti. Bu “tespit” sömürgeci İngiliz yöneticileri için son derece elverişliydi ve çok yıkıcı sonuçları olmuştu. Eğer öyleyse onları topluca katletmenin hiçbir sakıncası olamazdı. Çünkü kendileri gibi duyguları, düşünceleri, inançları, acıları ve sevinçleri, neşeleri ve kederleri yoktu. Her şeyden önce ten renkleri, fizikleri ve yaşam biçimleri böyle şeyler için uygun görünmüyordu (!) Darwin’in teorisi, işgal etmek ve insanları toptan yok etmek için çok işe yaramıştı. Aksi hâlde az da olsa vicdan sahibi insanlar, eğer onlar da aynı kendileri gibi insansa, öldürdükleri ve topraklarını işgal ettikleri zaman vicdanları rahatsız olabilir, suçluluk duygusuna kapılabilirlerdi. Çünkü bu iki denk topluluğun karşılaşmaları ve savaşmaları değildi, öyle olsa vicdanlar neden rahatsız olsundu. Vicdanların rahatsızlığını önlemek için iyi bir teori, iyi bir düşünce, hatta iyi bir bilimsel açıklama lazımdı. Bilim dalı olarak antropoloji ve teori olarak evrim bu görevi üstlenmişti. Şimdilerde Avustralya ve Yeni Zelanda parlamentolarında, yerli üyelerin, atalarının geçmişte yaşadıklarını hatırlatma-

ları karşısında İngiliz asıllı işgalcilerin torunları yanlış yaptıklarını kabul ederek güya “özür” diliyorlar.

Benzer bir muameleyi aynı yüzyıllarda Amerika, hem yerli Kızılderililere hem de Afrika kökenli siyahilere yaptı. Gemilerle Afrika’dan getirilen ve yolda yarısının öldüğü on milyonlarca Afrikalı önce köleleştirildi, sonra da güya kölelik kaldırıldı ama gayri resmi köle muamelesi görmeleri devam etti. Amerika’nın Kızılderililere ve siyahilere uyguladığı politikanın Avustralya yerlilerine uygulanan politikadan hiçbir farkı yoktu. Gerekçeleri neredeyse aynıydı. Renk, ırk, kültür, fizik ve esas olarak yaşam felsefeleri bakımından kendileri gibi olmayan bu insanlar “normal” insan değildi. Renkleri siyahtı veya Kızılderili’ydi, yaşama biçimleri farklıydı, sevinçleri ve hüznleri de farklıydı hatta sevinçleri, hüznleri, acıları, zevkleri, duyguları ve düşünleri yoktu belki de. O hâlde onların öldürülmesinde, topluca katledilmelerinde, topraklarının işgal edilmesinde, köleleştirilmelerinde, bir meta gibi alınıp satılmalarında ne mahsur olabilirdi. Ama bir avuç vicdansız yöneticinin ve onlara akıl verenlerin böyle düşünmesi yetmezdi, Amerikan halkının da böyle düşünmesi gerekiyordu. Bu yüzden vicdan sahibi insanların ikna edilmeleri gerekiyordu. Bilim ve antropoloji Amerika’da da devreye sokuldu: Onlar kendileri gibi değildi, dolayısıyla köleleştirilmelerinde insan muamelesi görmemelerinde bir sakınca yoktu.

I. Wallerstein 18. yüzyılda antropolojinin bir bilim dalı olarak, “yazılı kültür olmayan” Avustralya, Afrika ve Amerika yerlilerini incelemek için geliştirildiğinden bahseder. Bize göre, bu insanları kontrol altına almak ve onlara uygulanan gayri insani muameleyi meşrulaştırmak, makulleştirmek ve sözde bilimselleştirmek için antropoloji çok elverişli olmuştur. Wallerstein’a göre, oryantalizm ise yazılı kültürü olan Çin, Hindistan ve Arap toplumları için geliştirilmiş, ardından bu inceleme sosyal mühendisliğe dönüştürülmüştür. (I. Wallerstein, *Sosyal Bilimleri Düşünmemek*, 30). İnsanın dünyası mühendislik yöntemiyle ele alınınca, yani insana bir “şey” gözüyle bakılınca her türlü uygulama meşru hâle gelecektir. Bugün Amerika’nın Afrika kökenlilere karşı hâlâ ikinci sınıf insan olarak davranması, zihinlerinin derinliklerindeki beyaz insanın evrimci natüralist üstünlüğü fikri yatmaktadır.

İki yerde başvurulmuş yöntem başka yerlerde de kullanıldı: Yapacağınız akıl almaz, bazen kendi halkınız ve bazen de tüm dünya insanlarını ilgilendiren ve rahatsız edecek olan işler nedeniyle vicdanların rahatsız olmaması ve suçluluk duygusuna kapılmaması için bir yol bulmak. Bu yöntemi iyi kurguladığınız ve sözde makul hâle getirdiğiniz zaman vicdansız ve kötücül yöneticilerin halka yaptıramayacağı kötülük, katliam ve soykırım yoktur. İkna olunması gereken konunun doğru olup olmadığına bakılmaksızın, halkın ikna edilmesi için sadece yöneticilerin retoriği yeterli değildir, bilimden, entelektüellerden ve özellikle sözde teologlardan yardım almalısınız. Yöntemin odaklandığı konu, vicdanların rahatsız olmaması, yarım yamalak da olsa ikna edilmesi.

Özellikle 7 Ekim 2023’ten bugüne kadar Gazze’de ve Filistin’de yaşananları ancak böyle örneklerle anlayabileceğimizi düşündüğüm için bu iki örneği vermek istedim. Esasında 1917’de başlamakla birlikte iki yılı aşkın süredir şahit olduğumuz soykırım, katliam ve cinayetler öyle büyük bir trajedidir ki, buna fiilen sebep olan İsrail, onların arkasında duran başta Amerika ve Avrupa ülkeleri ancak ya Avustralya ve Amerika’da yaptıkları gibi düşünmeye devam etmektedirler ya da tam bir natüralist dünya görüşüne sahip olmalarının sonuçları yaşanmaktadır.

İki dünya hep vardı. İkili dünya, insanın ikili yapısından kaynaklanan bir diyalektikti. Bu ikili yapı dinî olmaktan çok insani idi. Sahici hâllerıyla dinler bu ikili yapının bir tarafının sadece temsilcileri olmuştu. Dünya neden böyle bir ikili yapı içindedir sorusunun bir cevabının olduğunu ve bu yapının olmadığı bir dünyanın tahayyül edilebileceğini sanmıyorum. Biz insanlar bu ikili duruma mahkûmuz. Filistin bir asırdan fazla bir süredir bu ikili yapının açık-seçik karşılaşmasının ve dünya çapında anlaşılmasının örneği oldu. İkili yapının iki kanadının ne olduğunu uzun uzun tarif etmeye gerek yok, bu bütün dünyanın bildiği açık bir gerçektir.

Bir Filistinli, durumun entelektüel anlamda ne kadar farkındadır ya da belki de en iyi onlar farkındadır, biz köklü farklılıklar taşıyan iki dünya ile karşı karşıyayız. İki dünyanın her dinden, kültürden, coğrafyadan ve tarihin her döneminde bireysel taraftarları olmuştur. Ama devletler seviyesinde bu ikili yapının bir tarafı olmak yıkıcı sonuçlar doğurmuştur. Daha da kötüsü bütün

dünyayı ilgilendiren ve etkileyen “dünya sistemi”nin bu ikili yapının negatif tarafında olması acımasız sonuçlar doğurmuştur, doğurmaktadır.

Hâlihazırdaki dünya sisteminin zihinsel temelleri 16. yüzyılda atılmış 19. yüzyılda ise iktisat merkezli dünya görüşüyle tamamlanmıştır. Biz iktisadın nihai değer olarak görüldüğü bir dünya sisteminde yaşamaktayız. Bununla birlikte bu zihniyetin metafizik ve felsefi arka planını anlamak için daha gerilere gitmek gerekir. 16. yüzyılda F. Bacon’un “bilgi güçtür” sözü, 17. yüzyılda T. Hobbes’un “insan insanın kurdudur” sözü ve nihayet 19. yüzyılın sonunda bütün olan bitene son noktayı koyarak özetleyen F. Nietzsche’nin “Tanrı öldü!” sözü sistemi anlamak açısından dikkate alınmalıdır.

Dünya sistemi Nietzsche’nin sözünün nihai gerçeği yansıttığı düşüncesiyle işlemektedir. Sistem sadece ekonomik alanda işleyen bir sistem değildir; kültürel, siyasal ve dünya görüşü olarak da işleyen bir sistemdir. “Tanrı öldü” sözü bir durum tespiti yaptığı hâlde felsefi bir gerçekliğin ifadesi zannedilmiş ve bunun sonuçları tezahür etmiştir. Filistin’de bütün dünyanın şahit olduğu insanlık dramı “Tanrı öldü” düşüncesiyle hareket edenlerle, Tanrı’nın temsil ettiği yüksek değerleri kabul edenlerin karşılaşmasıdır. Dini, ırkı, ülkesi ve coğrafyası fark etmeksizin her taraftan vicdan sahibi insanların tepkisi Tanrı inancının temsil ettiği değerlerin gerçekliğini kabul edenlerin tepkisidir.

1917’den bu yana Filistin’den ve son yüzyılda Hiroşima’dan, Vietnam’dan, Bosna’dan, Afganistan’dan, Irak’tan, Suriye’den Libya’dan, Cezayir’den ve tüm Afrika’dan öyle haberler, öyle insan

ve ülke hikâyeleri okuduk, dinledik ki, dinî açıdan trajedi olmadığına inandığımız dünyanın bir trajedi yeri olduğunu düşünür hâle geldik. Bu vahameti ancak Filistinli şair Mahmud Derviş’in şiirlerinde olduğu gibi, anlatılamaz olanın anlatımı olan şiir yoluyla hissedebiliyoruz. 9 yaşındaki oğlunu İsrail askerlerinin kurşunlarıyla kaybeden babanın duvar dibindeki hâli gözlerimizin önünden gitmiyor, aynı babanın acısının büyüklüğünü anlatan “bunları Allah yaratmış olamaz” sözleri hâlâ kulaklarımızda.

İslam dünyasının hâlihazırdaki durumunun sebepleri ve analizi başka bir mesele, ancak açık olan bir şey var ki, çağdaş ilahiyatçı C. Taylor’un *Seküler Çağ* adlı hacimli kitabında Batı dünya görüşü hakkında ortaya koyduğu ve itiraf ettiği gibi, “güç, refah, akıl, karışıklık çıkar, yarar, iktisat ve özgürlük” üzerine kurulu dünya görüşünün bir işe yaramadığı ortadadır. Yazar kitabında çarpıcı bir örnekle bu sayılan ilkelerin yeterli olmadığını bir şarkının sözleriyle betimliyor: “Hepsi bu kadar mı?” Taylor’un artık işe yaramadığını düşündüğü ama modernite ile kabul görmüş olan dünya görüşü, dışsal olanı boyutu kabul etmiyordu. “Ben”den başka bir kriter olamazdı, insanın bütün yapıp ettikleri herhangi bir dışsal otoriteye değil sadece “ben”ine hizmet ediyor olabilirdi. “Tanrı’ya hizmet etme veya herhangi bir başka aşkın gerçekliğe uygun yaşam kaygısından” kurtulunmuştu. Ben’in kriter alınması o kadar belirleyici idi ki, aynı toplumdaki insanların kendi aralarında anlaşabilmeleri ve bencilliğin yol açacağı kaosu önleyebilmek için yine Taylor’un ifadesiyle bir “kibar toplum” ortaya çıkmıştı. Ben’ler birbirlerine karşı son derece kibardılar ama diğerkâmlığa

veya dışsal bir kritere inandıkları, insana değer verdikleri için kibar değillerdi, kibarlıkları sayesinde elde edecekleri bencil çıkarları için kibardılar.

Ünlü İngiliz felsefeci K. R. Popper, “Batı’da bizler cennette yaşıyoruz, tabii henüz yedinci katında değil birinci katında” (Popper, *Hayat Problem çözmektir*, 201) derken yukarıda anılan ölkelerin halkları cehennemde yaşıyorlardı ve Popper da bunu gayet iyi biliyordu. Vicdanı rahatsız olmuyordu, suçluluk duygusuna kapılmıyordu, aksi hâlde cennetten bahsedemezdi. Çünkü sahip oldukları “bilimsel dünya görüşü” açısından sayılan ölkelerin insanların maruz kaldıkları trajedi, yaşam biçimi ya da ölüm doğaldı.

İki dünya görüşünü teolojik gerekçelere dayanmadan Batı düşüncesinin iki etkili ismi dile getirmişlerdir: T. Hobbes ve I. Kant. Bugünkü Amerikan yaşam tarzının fikri temellerini oluşturan isimlerden biri olan Hobbes’a göre insan bencil bir varlıktır, insanın bir doğasından bahsedilecekse bu daima ben’ine göre hareket eden varlık olmasıdır. Dolayısıyla kendisi dışındaki benlerin başına ne geldiğinin hiçbir önemi yoktur ve başka benler birer araçtır. Kant ise bambaşka bir insan tasavvurundan ve dünya görüşünden bahsediyordu. Ona göre, ahlak “şartsız” yapılan davranışlardı; başkaları, yani benim dışındaki insanlar asla araç değil amaçtı. Bütün ahlaki erdemler başkalarının varlığına bağılıdır ve başkalarına karşı yerine getirdiğim ahlaki davranışlar birer görevdir. Dahası Tanrı da bu yüzden var olmak zorundaydı. Denilebilir ki, bugün Kantçı insan ve ahlak anlayışını içeren dünya görüşü değil, Hobbesçu insan an-

layışını kabul eden dünya görüşü dünya sistemine hâkim durumdadır. Filistin’de ve dünyanın Batılı olmayan geri kalan ölkelerinde neden böyle davranıldığının açıklaması ancak böyle bir dünya görüşüyle yapılabilir.

Dünya başka türlü de olabilirdi. Dünyanın hâlihazırdaki siyasi, dini, bilimsel, iktisadi ve kültürel durumunun tarihin akışının zorunlu bir sonucu olduğu, dolayısıyla durumun kaçınılmaz olduğu iddiası tamamen bir manipölasyondur. Hâlihazırdaki dünya sistemi, insanın doğası hakkındaki düşüncelerimizden sadece bir kanadının kabul edilip diğer kanadının reddedilmesi veya yok farz edilmesinden başka bir şey değildir. Nitekim aynı Batı dünyası içinde birbirinin zıddı sayılabilecek iki farklı dünya görüşünden bahsedebilmekteyiz.

Bütün bunlarla birlikte iki dünya görüşünden natüralist olanının dünya sistemine hâkim olması bununla da kalmamaktadır. Bu yazının ilk satırlarında belirtildiğı gibi hem kendi halklarının vicdanlarının rahat etmesi ve suçluluk duygusuna kapılmaması için, hem de dünyanın geri kalanının ikna edilebilmesi ve onların gözünde bir algının oluşturulabilmesi için teolojiden yardım almak çok “yararlı” olacaktır. Yahudiliğın “seçilmişlik ve vaat edilen topraklar” inancı, Amerika’nın ise evanjelik Hristiyanlığı, “Tanrı’nın ölümü”ne rağmen hâlihazırdaki natüralist dünya görüşlerinin gereğini yerine getirirken hem kendi halklarını hem de dünyanın geri kalanını ikna etmede çok yararlı olmuştur! Dine, Tanrı’ya, kutsala, dışsal olana yer vermeyen dünya görüşünden daha vahim olan dünya görüşü, dini ve Tanrı’yı araçsallaştıran dünya

görüşüdür. Evanjeliklerin ve Siyonist Yahudilerin tanrısı, ABD ve İsrail devletlerinin bütün eylemlerini onaylayan, politik amaçlarına hizmet eden ve hatta teşvik eden bir tanrıdır. Modern sonrası dönemde Tanrı'nın ölümünden veya öyle farz edilmesinden daha vahim olan durum, Tanrı'nın temsil ettiği değerler aleyhine Tanrı'nın veya dinin araçsallaştırılıyor olmasıdır. Bugün Musa'nın veya İsa'nın öğretisi ve dini, onların kastettiği ve amaçladığı ilkelerin aleyhinde kullanılmaktadır. Filistin ve genel olarak Orta Doğu, Afrika ve üçüncü dünya ülkelerindeki ABD politikalarının sonuçlarına bakıldığında, sadece İslam dünyasının değil, bütün dünyanın vicdanını karşısına alan politik tutumun mümkün olması başka türlü nasıl açıklanabilir? Ya katıksız bir natüralist dünya görüşünü benimsemiş olmalısınız ki, burada insanın insana vahşice davranması tabiatın reel bir kuralı olarak görülür. Ya da esasen natüralist dünya görüşü kabul edildiği hâlde, büyük halk yığınlarını ikna etmek ve suçluluk duygusuna kapılmalarına engel olmak için, politik bir tutumla, hem sözde “bilim”i hem de yüksek değer olarak Tanrı inancını araçsallaştırarak kullanıyor olmalısınız.

Temelde iki zihniyetten, iki dünya görüşünden bahsedebiliriz: Birincisi, Tanrı inancının temsil ettiği değerlerin gerçekliğini kabul eden ve benimseyen zihniyettir. Tanrı'ya inanıyorum ifadesi bütün yüksek değerlerin varlığını kabul ediyorum, gaye ediniyorum, kriter olarak benimsiyorum anlamına gelmektedir. Tanrı vardır demek, merhamet, adalet, fedakârlık, iyilik, güzellik, eşitlik, kardeşlik ve özgürlük gibi fizik dünyada somut karşılığı olmayan, bu yüzden de “dışsal” diyebileceğimiz değerlerin

ve bir insani boyutun gerçek olduğuna inanmaktır. İkincisi, iyilik, güzellik, merhamet, adalet, fedakârlık, kardeşlik, eşitlik ve özgürlük gibi bütün değerlerin gerçek olmadığına inanan, tek gerçekliğin doğal seçim ve güçlünün ayakta kalması prensibi olduğunu kabul eden Darwinci natüralist, faydacı düşüncedir. Bu dünya görüşü açısından, yapılan bütün insanlık dışı işler “doğal”dır.

Bu iki temel zihniyetten birincisi yapısı gereği ilkelerinden vazgeçemez. İyi, kötüyü araçsallaştırarak amaçlarına ulaşma yöntemini kullanamaz, bu kendisini inkâr anlamına gelir. Ama kötü, iyinin ilkelerini kabul ediyor görünerek amaçlarına ulaşmaya çalışabilir. Dolayısıyla ikinci zihniyet, bütün insanlık dışı işlerini Tanrı'nın emrettiği iddiası veya inancı ile meşru hâle getirmeye çalışabilir. Bugün Filistin'de bu iki zihniyetin, iki dünya görüşünün açık-seçik olarak karşılaştığını görmekteyiz. O kadar açık-seçiktir ki, dünyanın dört bir tarafından birinci zihniyete şu veya bu şekilde yaşam felsefesinde yer veren vicdan sahibi insanlar taraf olmuşlardır. Karşılaşmanın açık-seçik hâle gelmesi, insanların gözlerini açmalarına, hangi tarafta durduklarını, durdukları tarafın ne manaya geldiğini anlamalarına vesile olabilir. İki dünyayı en iyi gören, metafizik temellerini sergileyen ama esas olarak Bosna Savaşı'nda bu iki dünyayı yaşayarak şahit olanlardan birisi bilge insan Aliya İzzetbegoviç'ti. Aliya, İslam'ın dünya görüşünü üçüncü bir yol olarak önermişti. Onun, *Doğu ile Batı Arasında İslam* adlı klasikleşmiş kitabı, Batı'nın dünya görüşü olan natüralizmin, siyasetten ahlaka, sanata, hukuka ve gündelik hayata yansıyan metafizik temellerini sergilemektedir.

| AHMET DAĞ

Sessiz Vicdanlar: Batı Felsefesinin Filistin Karşısındaki Ahlaki İmtihanı

“Filistin meselesi yalnız Filistinlilerin değil, tüm insanlığın vicdan sınavıdır. Filozofun görevi, mazlum ile zalim arasında tarafsız kalmak değil, adaletin yanında durmaktır. Çünkü zulüm karşısında sessizlik, hakikate karşı işlenmiş en derin ihanettir.”

Ahmet Dağ

Giriş

Tarih boyunca filozoflar, yalnızca soyut düşüncenin değil, aynı zamanda yaşadıkları çağın siyasal, toplumsal ve ahlaki çalkantılarının da tanıkları olmuşlardır. Felsefe, insanın kendi varoluşunu sorgularken, aynı zamanda adaletin, vicdanın ve özgürlüğün de sözcülüğünü üstlenmiştir. Bu nedenle filozoflar, insanlık tarihinin kriz anlarında hakikatin sesi olarak görülmüştür. Ne var ki 20. yüzyılın en büyük trajedilerinden biri olan Filistin meselesi, bu evrensel duyarlılığın en ağır sınavlarından biri hâline gelmiştir. Bu trajedi, yalnızca politik bir mesele değil, aynı zamanda insanlık vicdanını sınavlayan bir etik sorundur. Ne yazık ki birçok Batılı filozof, bu sınavda sesini kısmış ya da suskunluğunu meşruiyetin perdesi hâline getirmiştir. Cezayir’in işgali, Vietnam Savaşı veya Nazi faşizmi karşısında yüksek sesle konuşan bu düşünürlerin çoğu, Filistin’in işgali

söz konusu olduğunda sessizliğe gömülmüştür. Bu sessizliğin ardında Holokost sonrası Batı’nın taşıdığı tarihsel suçluluk duygusu önemli bir etkidir. Ayrıca antisemitizmle suçlanma korkusu ve İsrail’in “Batı uygarlığının ileri karakolu” olarak görülmesi de bu sessizliği beslemiştir. Yine de bu karanlık ortamda Edward Said, Noam Chomsky, Norman Finkelstein, Hannah Arendt ve Gilles Deleuze gibi birkaç vicdan sahibi düşünür, hakikatin tarafında durarak mazlunun onurunu savunmuştur.

Batı Fikrinin ve Vicdanının Sessizliği: Sartre, Camus, Derrida

Yirminci yüzyılın filozofları, Filistin meselesinde yalnızca politik değil, aynı zamanda ahlaki bir sınavdan da geçmiştir. Sartre, sömürgeciliğe ve faşizme karşı çıkışıyla modern felsefenin vicdanlarından biri olarak anılsa da, Filistin söz konusu olduğunda suskun kalmıştır. Cezayir’in bağımsızlığı için sesini yük-

selten ve insan özgürlüğünü varoluşun temeli ilan eden Sartre, İsrail'in işgal politikalarına karşı aynı duyarlılığı göstermemiştir. *Anti-Semite and Jew* adlı eserinde antisemitizmi insanlık suçu olarak tanımlayan Sartre'in Filistinli mazlumlara karşısındaki sessizliği, Batı düşüncesinin en belirgin çelişkilerinden birini yansıtır. Edward Said'in de vurguladığı gibi, bu suskunluk Batı entelektüelinin Filistin karşısındaki çifte standardının simgesidir. Sartre'in sessizliği, evrensel adalet söylemi ile politik gerçeklik arasındaki uçurumu görünür kılar.

Cezayir doğumlu Albert Camus de benzer biçimde insanın saçma bir dünyaya karşı direnişini anlatırken, kendi doğduğu topraklardaki sömürgeciliğe karşı sessiz kalmıştır. *Yabancı* romanında Arap karakterlerin isimsiz bırakılması, yalnızca bir anlatım tercihi değil, aynı zamanda sömürgeci zihniyetin edebî bir yansıması olarak da okunabilir. Camus, evrensel insanlık değerlerini savunurken, sömürge düzeninin mağdurlarına aynı ölçüde empati göstermemiştir. Cezayir'in bağımsızlığına karşı çıkan Camus, Filistin meselesinde de sessizliği tercih etmiştir. Edward Said'in ifadesiyle, Camus'nün "Fransız önceliğini kutsayan" bu tavrı, Batı vicdanının sınıfsal ve kültürel körlüğünü açıkça gözler önüne serer. Bu durum, Batı hümanizminin sınırlarını ve seçici duyarlılığını da ortaya koyar.

Yine başka bir Cezayir doğumlu Yahudi kökenli Jacques Derrida ise zaman zaman İsrail'in politikalarını eleştirmiş

ve Filistin'in temsil hakkını savunmuştur. Ancak her eleştirisinin yanında İsrail'in "var olma hakkı"nı da vurgulayarak politik tutarlılığını gölgeleyen bir denge arayışına girmiştir. Bu denge arayışı, Derrida'nın felsefi etik anlayışını siyasal gerçeklik karşısında zayıflatmıştır. Filistinli aydınların boykot ettiği bir konferansa katılmayı reddetmesi, onun vicdanî hassasiyetini gösterse de, Filistin direnişini "şuursuzluk" olarak nitelendirmesi bu hassasiyetin sınırlarını ortaya koymuştur. Derrida'nın bu tavrı, Batı düşüncesinde "tarafsızlık" kisvesi altında sürdürülen ahlaki(sız)lik mesafenin bir temsilidir. Bu mesafe, entelektüel sorumlulukla politik çıkar arasındaki gerilimi de görünür kılar.

Sonuç olarak, Sartre'in suskunluğu, Camus'nün sömürgeci bakışı ve Derrida'nın ahlaki mesafesi, Batı düşüncesinin Filistin meselesi karşısındaki vicdani tutarsızlığını gözler önüne serer. Bu tutarsızlık, insan özgürlüğünü ve evrensel adaleti savunduğunu iddia eden bir düşünce geleneğinin kendi içinde çeliştiğini gösterir. Filistin karşısında suskun kalan Batı vicdanı, insanlık söylemini evrensellikten çıkarıp kültürel bir ayrıcalığa dönüştürmüştür. Bu nedenle Sartre, Camus ve Derrida'nın duruşları, yalnızca bireysel değil, bütün bir Batı düşüncesinin etik sınavı olarak okunmalıdır.

Pierre Bourdieu, Holokost'un politik bir endüstri hâline getirilişine eleştirel bir mesafeyle yaklaşmış, ancak Filistin meselesi karşısında sessiz kalmıştır.

Slavoj Žižek, çatışmayı iki ulus arasındaki tarihsel ve ideolojik bir rekabet olarak yorumlamış, buna rağmen İsrail'in ırkçı politikalarına açık bir karşı duruş sergilememiştir. Habermas ise Almanya'nın tarihsel suçluluğu nedeniyle İsrail'e yöneltilen eleştirileri "ahlaki olarak uygunsuz" bulmuş ve bu gerekçeyle sessizliği tercih etmiştir. Bu üç düşünürün tutumu, Batı entelektüel geleneğinde Filistin meselesine dair süregelen çekingenliğin farklı biçimlerde yeniden üretildiğini gösterir. Sonuçta, insan hakları ve evrensel adalet söylemini savunan Batı düşüncesi, Filistin karşısında bir kez daha kendi vicdani sınırlarıyla yüzleşmemiştir.

Vicdanın Sesi: Arendt, Deleuze ve Said'in Filistin'e Bakışı

Balibar, İsrail'in ırkçı politikalarına açıkça karşı çıkan bir filozoftur. Ancak bu eleştirilerine rağmen İsrail üniversitelerinde ders vermeye devam etmesi, söz ile eylem arasındaki uçurumu derinleştirmiştir. Kendisini "zor bir konumda" olarak tanımlayan Balibar, bu savunusuyla aslında Batı solunun genel tutumunu görünür kılar. Adaletin yanında durmak isteyen Batılı aydın, çoğu zaman çıkar, statü ve suçluluk duygusu arasında sıkışır. Bu durum, vicdan ile konfor arasındaki gerilimin felsefi bir tezahürüdür.

Yahudi kimliğini reddetmeden Siyonizm'i eleştiren Hannah Arendt, "Ya-

hudi Devleti" fikrinin Arap halkının varlığını yok saydığını vurgulamıştır. Arendt, Filistin sorununu Avrupa'nın tarihsel suçlarının devamı olarak görür. Ona göre Avrupa, kendi antisemitizminin bedelini Araplara ödetmiştir. *Eichmann in Jerusalem* davasındaki değerlendirmelerinde, Nazi döneminde bazı Yahudi kurumlarının iş birliğini dile getirerek büyük tepki toplamıştır. Bu tavrı, Arendt'in düşünsel cesaretini ve ahlaki bağımsızlığını gösterir. Arendt, adaletin hem Yahudiler hem Araplar için yenden tesis edilmesi gerektiğini savunur. Bu nedenle iki uluslu, federal bir devlet modelini çözüm olarak önermiştir.

Gilles Deleuze ise Filistin meselesini bir "varlık mücadelesi" olarak değerlendirir. Holokost'un tarihsel yükünün Filistinliler üzerine yansıtıldığını söyler. Siyonizm'i, sömürgeci ve dışlayıcı bir proje olarak niteler. İsrail'in "boş toprak" miti, ona göre bir halkı tarihten silme girişimidir. Deleuze, Siyonizm'in dilini eleştirerek, onun evrensel insanlık değerlerine karşıt bir ideolojiye dönüştüğünü vurgular. Filistinlilerin "Biz herkes gibiyiz" çağrısını, insani eşitlik talebi olarak yorumlar. Buna karşılık Siyonistlerin "Biz kimseye benzemeyiz" söylemini, ırkçı ayrıcalığın felsefi ifadesi olarak değerlendirir.

Edward Said, Filistinli Hristiyan bir entelektüel olarak Batı düşüncesine derin bir eleştiri yöneltir. *Oryantalizm* ve *Kültür ve Emperyalizm* adlı eserlerinde,

Batı'nın Doğu'yu nesneleştiren bakışını çözümlemiştir. Said'e göre Batılı aydınlar, sömürgecilik ve ırkçılık karşısında duyarlılık gösterirken Filistin söz konusu olduğunda sessizleşirler. Bu sessizlik, Batı'nın kendi vicdanını korumak için gerçeği bastırma biçimidir. Said, Filistin meselesini yalnızca politik değil, aynı zamanda "insanlık onuru ve adalet" meselesi olarak görür. Ona göre entelektüelin görevi, mazlumdan yana olmak ve sessizliğin değil, hakikatin sesi olmaktır. Jean Baudrillard ise bu sessizliğin dışına çıkarak, İsrail-Filistin çatışmasını "eşit tarafların savaşı değil, tek taraflı bir imha siyaseti" olarak tanımlamıştır.

Sonuç

Yirminci yüzyılın filozofları, Filistin meselesinde yalnız politik değil, ahlaki bir imtihan da vermiştir. Filistin meselesi, yalnızca bir toprak ve egemenlik sorunu değil, insanlık vicdanının ve felsefi tutarlılığın da aynasıdır. 20. yüzyılın büyük filozofları, özgürlük, adalet ve insanlık onuru üzerine kapsamlı düşünceler geliştirmiş olsalar da, bu ilke ve değerler Filistin söz konusu olduğunda çoğu kez sessizliğe gömülmüştür. Cezayir'in işgaline karşı çıkan Sartre'ın Filistin'de susması, Derrida'nın belirsiz eleştirisi, Habermas'ın suçlulukla örülmüş sessizliği, Batı felsefesinin vicdani zaafını gözler önüne serer. Buna karşılık Arendt, Deleuze, Said ve Finkelshtein gibi düşünürler, insanlık onurunu

savunarak hakikatin yanında durmuşlardır. Sartre'ın politik suskunluğu, Camus'nün sömürgeci körlüğü ve Derrida'nın etik mesafesi, Batı düşüncesinin kendi ahlaki iddialarıyla çelişen yüzünü görünür kılar. Habermas, Žižek ve Bourdieu gibi çağdaş filozofların çekingenliği ise bu sessizliğin güncel felsefi biçimlerini temsil eder. Batı vicdanı, Holokost'un tarihsel yüküyle hesaplaşırken, Filistinelilerin yaşadığı adaletsizliği görmezden gelmiş; böylece "evrensel insanlık" ideali, kültürel bir ayrıcalığa indirgenmiştir.

Buna karşın Hannah Arendt, Gilles Deleuze ve Edward Said gibi düşünürler, bu sessizliğin karanlığında vicdanın sesi olmayı başarmışlardır. Arendt'in iki halkın ortak adaletini savunan tutumu, Deleuze'ün sömürgeci dile karşı ontolojik bir direniş olarak gördüğü Filistin mücadelesi ve Said'in mazlumdan yana evrensel entelektüel çağrısı, düşüncenin yeniden insanileşebileceğini göstermektedir. Bu isimler, felsefenin yalnızca düşünsel bir etkinlik değil, aynı zamanda ahlaki bir sorumluluk olduğunu hatırlatır. Sonuç olarak, Filistin meselesi felsefenin en derin sınavlarından biridir. Bu sınavda sessizlik, yalnızca politik bir tercih değil, aynı zamanda ahlaki bir yenilgidir. Gerçek filozofun görevi, iktidarın diliyle değil, hakikatin sesiyle konuşmaktır. Çünkü adalet, bir halkın ya da coğrafyanın tekelinde değil; insanlığın ortak vicdanında kök salan evrensel bir değerdir.

| AHMET EMİN DAĞ *

Unutmayan Kavramlar: Filistin'in Hafıza Haritası

Filistin denildiğinde, çoğu zaman zihnimizi ilk meşgul eden şey bir coğrafi çatışmanın, diplomatik çıkmazların ya da uluslararası arenadaki tartışmaların silik bir haritasıdır. Oysa Filistin, yalnızca işgal altındaki toprakların, sınır kapılarının, mülteci kamplarının ve karar masalarının konusu değildir. Filistin bir kelimedir ama söylenirken boğazda düğümlenen, yazılırken kalemi titreten, duyulduğunda kalbi sarsan bir kelime. Sözcüklerin tarih taşıdığı, isimlerin yük olduğu, kavramların ise halklar kadar yaşadığı bir dünyada, Filistin bir mesele-nin adı değil, bir anlamın çağrısıdır.

“*Filistin Sözlüğü: Filistin’i Anlama Kılavuzu*”¹ adlı çalışmamı hazırlarken, bu meselenin yalnızca olaylar zinciriyle değil, aynı zamanda kavramlar haritasıyla da örülü olduğunu gördüm. Her kelime, bir iz; her kavram, bir tanıklık; her tanım, bir direniş biçimi hâline geliyordu. “*Nekbe*” sadece bir felaketin adı değil; kolektif bir yaraydı. “*İntifada*” yalnızca bir ayaklanma değil; bir bilinç sıçramasıydı. “*Aksa*” bir mekân isminden öte, bütün bir inanç ve aidiyetin simge-siydi.

Bu kavramlar, bir halkın kendi varoluşunu nasıl anlamlandırdığını, acıları nasıl hafızaya dönüştürdüğünü ve umu-

du nasıl diri tuttuğunu gösteren simgelerdir. Çünkü bir halk, yalnızca yaşadıklarıyla değil; onları nasıl anlattığıyla da var olur. Bu nedenle politik tartışmalardan çok önce, o kelimelerin yürekte açtığı yankıya kulak vermek gerekir. Çünkü bazen bir kavram, bir ulusun bütün tarihini tek bir ağızda fısıldayabilir.

Bu yazıda, o sözcüklerin ardına saklanan hikâyelere eğilmek; haritalarla değil kelimelerle çizilmiş bir Filistin resmine yaklaşmak istiyorum. Çünkü inanıyorum ki bir halkı gerçekten anlamak, onun hangi topraklarda yaşadığını bilmekten öte, hangi kelimelere sığındığını, hangi kavramlarla nefes aldığını, hangi sözcüklerle direndiğini bilmeyi gerektirir.

Filistin, dünyanın dört bir yanında hafızalarda, duvar yazılarında, şiirlerde, marşlarda ve dualarda yaşamaya devam eden bir anlamdır. Bu anlamı çözümlemek için, haritalardan önce sözlüklere, manşetlerden önce dizelere, siyasi metinlerden önce hikâyelere bakmak gerekir. Bir halkı yalnızca yaşadıklarıyla değil, hissettikleriyle de tanırız. Filistin’i anlamaya çalışırken sadece siyasal olayların kronolojisini değil, duyguların katmanlarını, özlemlerin tonlarını ve kültürel üretimlerin izlerini de okumak

* Dr.

1 Ahmet Emin Dağ, *Filistin Sözlüğü: Filistin’i Anlama Kılavuzu*, İz Yayıncılık, İstanbul 2025.

gerekir. Çünkü Filistin meselesi, yüzyılı aşan bir tarihsel gerçeklik olduğu kadar, kalplerde derinleşen kolektif bir duygudur. Bu duygu, bazen bir ağıtta, bazen bir türküde, bazen de bir çocuğun gözlerinde şekillenir.

Filistin, haritalara sığmayan bir coğrafyadır. Modern siyasal literatürde sıkça karşılaşılan bir “mesele” olarak tanımlansa da, bu soğuk tanım onun taşıdığı anlam yükünü eksiltir. Çünkü Filistin, yalnızca işgal edilen toprakların ya da çözüm bekleyen diplomatik krizin adı değildir; bir hafızanın, direnişin ve kimlik inşasının hikâyesidir.

Bu nedenle 1948 yılında yaşanan kitlesel sürgünü ifade eden “*Nekbe*” yalnızca tarihi bir olayı değil, kuşaktan kuşağa aktarılan kolektif bir yarayı da tanımlar. Benzer şekilde, “*mücadele*” ve “*direnış*” kavramları da Filistin’in anlam dünyasında unutmaya karşı dilde tutulan bir hafıza kayıdır. *Direnış*, bir silahın gölgesinde değil, bir annenin oğluna sarılışında, bir şairin mısralarında, bir sanatçının metninde hayat bulur. *Direnış*, yalnızca bir karşı koyuş değil, var olmanın, kimlik sahibi olmanın, unutturulmaya karşı kendini hatırlatmanın da adıdır. Bu yüzden direniş, aynı zamanda bir yaşam biçimi, bir kültürel form ve bir etik duruştur.

Hemen her gün bombalanan Filistin için “*Sığınmak*” kavramı, hem fiziksel hem de duygusal olarak başvurduğu bir diğer anlam alanıdır. Evinden edilen bir halk için *sığınmak*, yalnızca bir çatının altı değil; bazen bir şiirin dizeleri, bazen bir annenin ninnisi, bazen de mülteci kampındaki dostluk olabilir. Sığınak-

lar, Filistin halkının aidiyetini yeniden kurduğu anlam yüklü, yeniden doğuş mekânlarıdır.

“*Hasret*” Filistinlilerin yaşadığı duyguları özetleyen en güçlü kavramlarından biridir. Zorla sürgün edilen, sınır kapılarında bekletilen, pasaportu tanınmayan, doğduğu topraklara dönemeyen bir halkın kalbinde biriken o yoğun duygudur. Bu hasret yalnızca bir yere, bir toprağa değil; çocukluğa, eve, komşuya, anadile, ezan sesine, rüzgârdaki toprak kokusuna duyulan bir özlemdir. Hasret, Filistinlilerin sadece yaşadığı bir duygu değil, aynı zamanda inşa ettiği bir kimliktir. Çünkü sürekli yitirilenin ardından yaşamak, hep bir şeye kavuşamamış olmanın bilinciyle büyümek, insanı başka türlü var eder.

Mahmûd Dervîş, yalnızca bir şair değil, Filistin'in kelimeyle örölmüş vidadıdır. Onun dizelerinde "Vatan sadece ev değil, vatan anılarımızdır" denirken, aslında coğrafyayı değil hafızayı yurt edinmenin ne demek olduğunu anlarız. Yine onun dizelerinde "Vatan, ayakbılarımızda taşıdığımız topraktır" sözü suskun kalan dünyanın kalbinde yankılanan bir feryattır. Aynı şekilde *Gassan Kanafani*, Filistinli olmanın hem politik hem de duygusal bir yük olduğunu hikâyelerine sığdırırken, Filistinli bireyin kimliği ile tarih arasındaki çatışmayı derinlemesine bize sunar. Halk müziği, geleneksel ağıtlar ve düğün ezgileri dahi, Filistin'de işgalin susturamadığı bir anlatı biçimidir. Filistinli sanatçı, udun, kemanın, kanunun tınısına sürgünü, aşkı, öfkeyi ve umudu yükler. Filistinli ressamların çalışmasında yüzler silinir, sınırlar kanar; ama bir yandan da her fırça darbesinde yeni bir direniş dili oluşur. *Naci Ali'nin "Hanzala"*sı, sırtını dünyaya dönmüş ama gözlerini gerçeğe çevirmiş bir çocuğun simgesidir. O çocuk, Filistin'in çocukları gibi konuşamaz ama dünyanın sağır kulaklarına çok şey söyler.

Filistin'de inanç, sadece ibadetle sınırlı bir alan değil; toprağa, mekâna, geçmişe ve geleceğe tutunan bir var olma biçimidir. Bu bağlamda, *Mescid-i Aksa*, yalnızca bir ibadethane değil; inanların gönlünde Kudüs ile birlikte yerleşen derin bir *kutsiyet* ve *aidiyet* sembolüdür. *Kudüs*, Filistinliler için hem yitirilen bir yuva hem de hiç sönmeyen bir umut ışığıdır. Kudüs, Filistinlilerin sürgün haritasında bir kayıp değil, sabrının pusulasında yönüdür ve bir gün ulaşmak umudu ile hep o yöne yürür.

Filistin topraklarında artık günlük hayatın en sıradan kelimesi hâline gelen "şehit" kanla yazılmış bir destanda bir *tanıklık* biçimidir, şahit olmaktadır. Filistinli bir şehit, yalnızca hayatını feda eden değil, zulme, işgale ve adaletsizliğe karşı onurlu duruşa şahitlik etmiş, o şahitliğini kanıyla mühürlemiş kişidir. "Tutsak" veya "esir" İsrail hapishanelerindeki binlerce Filistinli mahkûmun sıfatı olmanın ötesinde direnişin taşıyıcısıdır. Hapiste geçen yirmi, otuz yıl boyunca sadece bedenlerini değil, fikirlerini, yazılarını, şarkılarını da içeride tutan o kahramanların hikayesi, halkın diline karışır, şarkılara dönüşür ve direnişe yeni bir kan verir. Böylece Filistin'in esirleri, duvarlar arkasında değil; sokaklarda, afişlerde, ağıtlarda ve cihat meydanında dolaşmaya devam eder.

Filistinli kadınlar için "anne" olmak ninnilerle direniş fısıldamak, gözyaşını sabırla yoğurmak demektir. Filistin'de "çocuk" olmak, oyuncak yerine taş tutmak, oyunda değil savaşta büyümek demektir. Filistin'de "baba" olmak, gözlerinden acıyı silip, kalbinde direniş büyütmektir. Kısacası, Filistin'de "aile" olmak, yıkılmış duvarlar arasında sevgiyi, yangınlar içinde umudu büyütmek, dikenli tellerin gölgesinde ve çadırda dahi çocuklarına özgürlüğü fısıldamaktır.

Filistin'de "adalet" gökyüzüne yükselen her duada yankılanan sessiz bir haykırıdır; adı konmamış bir bekleyişin, zulme karşı direnişin hakikatidir. "Vicedan" yıkılmış duvarların arasında hâlâ çocukların gözlerinden utanabilen kalplerin ismi; "merhamet" işgalci askerlerin postalı önünde minik yüreklerin hayata tutunabilme arzusu, "Sabır" her çeşit zulme rağmen umudu ayakta tutan kutsal bir bekleyiştir.

Filistin direnişi yalnızca bireysel tepkilerin, duygusal başkaldırıların ya da kültürel hafızanın bir ürünü değildir; o örgütlü bir fedakârlık mücadelesidir. Bu nedenle Filistin’in sözlüğünde, sadece duygu ve inanç değil; aynı zamanda toplumsal ruhu yansıtan Filistin davasının yapısal omurgasını oluşturan örgütler de vardır. Bunun adı kimi zaman “*Fetih*” olur, kimi zaman “*Hamas*”, kimi zaman “*Halk Cephesi*”. Söylenişleri farklı olsa da her birinin Filistin sözlüğünde anlamı birdir: Bir halkın köleleştirilemeyen onuru, teslim alınamayan iradesi ve uğruna ömür adanan özgürlük yürüyüşü.

Arapçada “silkinme”, “ayağa kalkma” anlamına gelen “*İntifada*” Filistin’de sadece bir başkaldırı değil, bir halkın onurunu kuşanarak tarihe “biz buradayız” diye haykırmasıdır. “*Mukaveme*” yani “direniş” kimi zaman silahlı bir mücadeleyi, kimi zaman diplomatik bir tavır, kimi zaman da kültürel bir dirilişi, kimi zaman ise silahlı mücadeleyi ifade eder. Bu kapsayıcılığıyla mukavemenin yalnızca bir çatışma biçimi değil, bir yaşam tarzı olduğunun altını çizer. Dünyanın dört bir yanında sürgün hayatı yaşayan milyonlarca Filistinli için “*mülteci*” olmak, “*diaspora*” sayılmak veya “*sürgün*” hayatı yaşamak vatanından uzakta olsa da fikren ve ruhen Filistin’in özgürlüğü için atan bir kalbin yankısı olmak, Kudüs’ün kapılarında nöbet tutan bir bilinçle yaşamak, her nefesi vatan davasına adanmak demektir.

Bir halkın kaderi yalnızca tarih kitaplarında ya da siyasi söylemlerde değil;

aynı zamanda sanat eserlerinde, şiirlerde, şarkılarda ve sokak duvarlarında da yazılır. Filistin söz konusu olduğunda, kavramlar sadece tanımlayıcı değil; aynı zamanda taşıyıcıdır. Bu taşıyıcılık, yalnızca anlamı değil, hafızayı, kimliği ve inadı da beraberinde getirir. Sözcükler zamanla birer sembol, birer “*sancak*” hâline gelir; dile gelen her kavram, bir halkın varoluşunun sanatsal bir yansımasına dönüşür. Her kavram, bir rengin, bir melodinin, bir figürün ya da bir dizeyi oluşturan kelimenin içinde yenisinden doğar. Filistinliler, hakikati yalnızca haykırmazlar; onu çizer, yazar, söyler, oynar ve ritmine uyarlar.

Sözcükten sancağa uzanan bu yolculuk, Filistin’de, kavramların yalnızca anlatı unsurları değil, aynı zamanda eylem çağrıları olduğunu gösterir. Sanat burada, bir süs değil; bir hayatta kalma biçimidir. Filistin’in kavramları, böylece sessizliği delen bir çılgılığa, unutturmaya karşı bir belleğe, yıkıma karşı bir inşaya dönüşür.

Filistin, sadece sınırlarla kuşatılmış bir toprak değil; kavramlarla örülmüş bir hafızadır. Her kavram, bir kimliğin izini taşır. Kimlikler, kavramlarla savunulur; direniş, kavramlarla meşrulaşır; umut, kavramlarla yeşerir. Bu taşıyıcılık, sadece bir halkın değil, aynı zamanda insanlığın ortak vicdanının da sorumluluğudur. Çünkü Filistin’i anlamak, yalnızca onların hikâyesini dinlemek değil; kendi sessizliklerimizi de sorgulamaktır.

Unutmayalım, kavramlar unutmaz.

| SALİH CENAP BAYDAR

Filistin Meselesi Bir İman-Küfür Kavgası Mı?

Filistin’de süren işgal, modern (ve postmodern) çağların en uzun süreli, en vicdan yaralayıcı ve en trajik meselelerinden biri. Coğrafi olarak çok uzaklarda olanlar da dâhil olmak üzere dünyada neredeyse hiçbir devletin kayıtsız kalamadığı dehşetli bir zulüm, büyük bir haksızlık.

Bu müthiş trajediyi anlamaya ve ona karşı tutum almaya çalışan Müslüman toplumlar arasında çok belirgin bir eğilim var: Meseleyi bir **iman-küfür mücadelesi**, yani Müslümanlarla kafirler arasında ezeli bir savaşın devamı gibi görmek.

Duygusal ve tarihsel olarak anlaşılabilir olsa da, bu bakış açısının yanlış olduğunu düşünüyorum.

Bu yaklaşım, hem **ahlaken sorunlu**, hem **siyasi açıdan sonuçsuz**, hem de **insanlık onurunu savunma mücadelesini daraltan** bir yaklaşım.

Filistin meselesine, özünü dinî kimliklerin belirlediği bir kutsal savaştan ziyade **bir sömürgecilik, kural tanımazlık, ırkçılık, ideolojik fanatizm ve insanlık suçu** meselesi gibi bakmamız lazım. Bunu yapabilirsek belki daha somut, daha doğru, daha sonuç alıcı adımlar atabiliriz.

Bu makalede, Filistin sorununa iman-küfür penceresinden bakmanın neden yanlış, çelişkili ve etkisiz olduğunu tartışacak; aynı zamanda **ahlaki tutarlılığın** ve **insani, vicdani, ahlaki**

perspektiflerin bu mücadelede neden daha güçlü bir zemin sunduğunu tarihsel ve güncel örneklerle açıklamaya çalışacağım.

Tarihî Perspektif

Siyonizm, 19. yüzyıl sonlarında temelleri atılan **milliyetçi ve sömürgeci** bir ideolojidir.

Başlangıçta seküler bir hareket olan Siyonizm, Avrupa’daki antisemitizme tepki olarak ortaya çıkmış; ancak zamanla özellikle de 1967’den sonra **dinî bir mahiyet kazanmıştır**.

Bu anlayışı benimseyen fanatikler, Tanrı’nın kendilerine “*onlara vaat ettiği toprakları*” kaba kuvvet yoluyla geri almak gibi bir misyon yüklediğine inanıyorlar ve böylece Filistinlilerin varlığını **teolojik bir engel** olarak görmeye başladılar.

Baskı, zorbalık, zulüm, “**dinî**” bir ton kazanınca, mağdur olanların da buna bir tepki olarak tepkilerini “**dinî**” bir perspektife oturtmaları beklenebilir ama öyle olmamıştır.

El-Fetih

Siyonistlerin Filistin topraklarındaki işgalini sonlandırmak amacıyla kurulan **Filistin Ulusal Kurtuluş Hareketi El-Fetih** ve Filistin direnişinin simge

ismi **Yaser Arafat**'ın ideolojisi, **dinî motiflerden ziyade seküler, milliyetçi ve sosyalist** unsurlara dayandırılmıştır.

El-Fetih, 1959 yılında Yaser Arafat ve sürgündeki bir grup Filistinli entelektüel ile aktivist tarafından Kuveyt'te kurulmuştur.

Filistinlilere kendi kaderlerini tayin hakkı için silahlı mücadele çağrısı yapan **El-Fetih**, Filistin'in kurtuluşunu, dinî bir mücadele olarak değil, ulusal bir kurtuluş mücadelesi olarak görmüştür.

Seküler milliyetçilik ön plandadır. Hareket, Arap milliyetçiliğinden esinlenerek, Filistinlilerin Arap devletlerine bağımlı olmadan kendi direnişlerini örgütlemesini savunmuştur. Bu seküler çerçeve, hareketin hem Müslüman hem de Hristiyan Filistinlileri kapsayan geniş bir koalisyon oluşturmasını sağlamış ve onu İslamcı akımlardan net bir şekilde ayırtmıştır.

El-Fetih, "**sosyal demokrat**" bir parti olarak tanımlanır ve **sosyalist ideolojiden** güçlü etkiler taşır. Hareket, Sosyalist Enternasyonal üyesidir ve Avrupa Sosyalist Partisi'nde gözlemci statüsündedir. Silahlı mücadeleleri için, sosyalist devrimci modelleri (örneğin Vietnam veya Cezayir direnişleri) örnek alırlar.

Özetle El-Fetih, Filistinlilerin sömürgecilik karşıtı mücadelesini, **sınıf temelli** bir kurtuluşla birleştirmeyi hedeflemiştir.

El-Fetih'in bu **seküler ve anti-emperyalist** çizgisi, 1960'lar ve 70'lerde (Türkiye'deki devrimci gençler de dâhil olmak üzere) dünyanın dört bir yanından sosyalistlerin Filistin kamplarına giderek destek vermesinin sebeplerindendir.

Sayıları yüzlerle ifade edilebilecek **sosyalist, devrimci Türk genci** emperyalizmin yuvası sayılan ABD'nin desteğiyle Orta Doğu'da terör estiren İsrail Devleti'ne karşı savaşan **sosyalistlerle** omuz omuza savaşmak için Filistin'e gitmiştir.

Bunlardan sekizi (Bora Gözen, Kerim Öztürk, Cafer Topçu, Ahmet Özdemir, Yücel Özbek, Ali Kiraz, Şükrü Öktü, Gürol İlban) 1973 Yom Kippur Savaşı sırasında Lübnan'daki Nahr-el Barred kampında İsrail baskınında hayatını kaybetmiştir.

Türkiye'de daha sonra isimlerini duyuracak Deniz Gezmiş, Mahir Çayan, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan, Cihan Alptekin, Ulaş Bardakçı, Ertuğrul Kürkçü, Faik Bulut ve Cengiz Çandar gibi pek çok sosyalist/devrimci militan Filistin'deki kamplarda gerilla eğitimi almıştır.

Hamas

Meseleye milliyetçi, sosyalist ya da seküler pencereden değil de **inanç penceresinden** bakan **Hamas (Harekât el-Mukavemet el-İslamiyye, yani İslamî Direniş Hareketi)**, 1987 Aralık ayında Gazze Şeridi'nde, Birinci İntifada (Filistin İsyanı) sırasında, seküler Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ve El Fetih'e **alternatif olarak** kurulmuştur.

Hareket, Mısır merkezli **Müslüman Kardeşler** örgütünün Filistin kolu olarak şekillenerek hem siyasi hem askerî sahada örgütlenmiştir. Askerî kanadının adı **İzzeddin el-Kassam Tugaylarıdır**.

Hamas'ın kökeni, 1973'te Gazze'de **Şeyh Ahmed Yasin** tarafından kurulan **Mücemma el-İslamiyye** adlı hayır ve sosyal yardım kuruluşuna dayanır. Bu

örgüt, başlangıçta cami inşası, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi sivil faaliyetlerle Filistin toplumunda taban oluşturmuştur. 1980'lerin ortalarında, İsrail'in baskıları ve intifada ile örgüt silahlı direnişe yönelmiştir. Hamas'ın ruhani lideri olan **Şeyh Ahmet Yasin**, 2004'te İsrail tarafından bir suikastla öldürülmüştür.

Hamas, Filistin direnişini **dinî bir mücadele** olarak tanımlarken, El-Fetih **ulusal kurtuluşu** ön planda tutmaya devam etmiştir. Bu ayrım, Filistin siyasetinde derin bölünmelere yol açmıştır; örneğin 2007'de Gazze'nin Hamas kontrolüne geçmesi, El-Fetih'in Batı Şeritler'deki seküler yönetimini pekiştirmiştir.

Hamas'ın en büyük destekçisi; para, silah, eğitim ve roket teknolojisi sağlayan **İran** olmuştur. İran Hamas'ı Hizbullah ve diğer "direniş eksenli" gruplarla entegre etmeye çalışmıştır. Hamas'a giden mali yardımların diğer ana kanalı **Katar** olmuştur. Esad öncesi Suriye, bazı Körfez ülkeleri (gizli kanallarla) Hamas'a destek verirken Türkiye daha çok siyasi destek ve diplomatik koruma sağlamıştır. Batı'da ise bazı hayır kurumları (örneğin ABD'de kurulan **Holy Land Foundation**) Hamas için fon toplama aracı olarak kullanılmıştır.

Dini Fanatizme Dini Fanatizmle Karşılık Vermenin Ahlaki Çıkmazı

Filistin direniş hareketi, seküler, sosyalist, milliyetçi nitelik taşıdığı erken dönemlerinde -tabi ki başta sosyalist ülkeler olmak üzere- dünyanın pek çok ülkesinden ilgi görmüştür. 1989'da SSCB'nin ve sosyalist bloğun yıkılmasıyla beraber, Filistin direnişinin temel söylemlerinin **dinî mahiyet kazanması bu ilgiyi hızla azaltmıştır**. Öte yandan

Filistin meselesi, özellikle 2000'li yıllardan sonra sosyal medyanın ulaştırdığı görüntüler ve dünyada hızla yaygınlaşan kimlik politikalarının etkisiyle Müslüman halklar arasında daha önce görmediği ölçüde ilgi görmeye başlamıştır.

İslam ülkelerinde daha çok geleneksel söylemleri tekrar eden **vaizlerin** istikamet verdiği İslami kitlelerin, meseleyi derhâl bir **iman-küfür savaşı** olarak algılaması beklenmesi gereken bir sonuçtur.

Radikal/fanatik Yahudilerin, başlarında kiplarıyla sarfettikleri İslam düşmanı sözler ve Müslüman ahaliyi tahkir edip zulmettikleri görüntüler Müslüman topluluklarda infial yaratmıştır. Zaten mağlubiyetin ezikliği içinde duygusal olarak iyice kırılanlaşmış kitleler vaizlerin tekrarladığı klişeleri, kadim ve kutusal bilgiler olarak görüp benimsemiştir.

Geri Besleme Döngüsü

Muarız grupların birbirlerine karşı hissettikleri **kin, nefret, düşmanlık duyguları karşılıklı olarak birbirini besler**. Bir grubun diğerine karşı aşağılayıcı bir davranışı, benzer (hatta daha güçlü) bir aşağılayıcı davranışla mukabele görür. Bu bir **geri besleme döngüsüdür**.

Yola çıkarken gayet seküler olup sonradan dinî bir nitelik kazanan Siyonist fanatikliğe Müslümanların benzer bir dinî fanatizmle cevap vermesi, bir yandan meseleyi ahlaki zeminden mahrum bırakırken diğer taraftan çözüm-süzlüğe mahkum etmektedir.

Bir taraf "Tanrı bize bu toprakları vaat etti" derken, öteki taraf "Tanrı bize onların kökünü kazımayı emretti" dediğinde, artık konuşulan şey adalet, hukuk veya insanlık olmaktan çıkmakta; geriye

sadece **kutsal (dolayısıyla meşru sayılan) bir şiddette rekabet** kalmaktadır.

Dini Söylemin Siyasi, Tarihi ve Olgusal Gerçekliğe Körlüğü

Filistin meselesini iman-küfür savaşı basitliğine indirgemek, **Müslümanların çoğunlukta olduğu ülkelerin siyasi analiz kapasitesini felç etmektedir.**

İsrail'in sergilediği şımarık çocuk kuralsızlığı ve pervasızlığı **gayrimüslimlerin İslam'a karşı ideolojik ittifakının** bir meyvesi **değildir.**

Mesele bundan çok daha karmaşıktır.

ABD'nin İsrail'e verdiği destek, Yahudilerle Hristiyanların Müslümanlara karşı bir ittifakından çok, Soğuk Savaş'tan miras kalan stratejik bir ortaklığa istinat etmektedir.

Soğuk savaş yıllarında Arap ülkelerinde (özellikle Baas Partisinde) sosyalist fikirler yaygın bir karşılık bulmuştu. ABD, petrol zengini Arap dünyasında İsrail'i bir ileri karakol gibi konumlandırmıştı. İsrail, ABD için zengin petrol yataklarının yakınındaki bir istasyon, Orta Doğu'da istikrarlı bir müttefik, silahlarını yığacağı bir askerî üs, bir "batmayan uçak gemisi", askerî teknolojiler için bir laboratuvarı.

ABD, SSCB'nin ideoloji ihracatını zaten ideolojik bir tehdit olarak görüyordu. Ama petrol sahalarında nüfuz ve kontrollerini arttırmaları ABD için daha büyük bir riskti.

Bugün artık komünizm tehdidi ortadan kalkmış olsa da bölgedeki doğal zenginliklerin kontrolü ABD için hâlâ büyük önem arz etmekte ve İsrail, başta İran olmak üzere tüm potansiyel bölgesel rakiplere karşı bir sınır karakolu konumunu korumaktadır.

ABD'nin 1948'den bu yana, jeopolitik çıkarlarından dolayı İsrail'e 300 milyar dolardan fazla askerî ve ekonomik destek sağladığı tahmin ediliyor. Bu destek, bir tür **teolojik dayanışmadan** çok, **Ortadoğu'daki stratejik çıkar hesaplarıyla** ilgili pragmatik bir destek ve bugün de aynı şekilde devam ediyor.

Meseleyi "**imanla küfrün**" yahut "**hak ile batılın**" savaşı indirgemesinden çıkardığımızda, analiz edilmesi gereken sayısız faktörle karşılaşırız. Bunların sadece birkaç tanesini başlıklar hâlinde şöyle özetleyebiliriz:

1. Toprak ve Ulus-Devlet Mücadelesi: Yaşanan esasen 19. yüzyıl sonlarında başlayan iki ulusal hareketin (Siyonizm ve Filistin milliyetçiliği) aynı toprak parçası üzerinde egemenlik iddiası mücadelesidir.

2. Sömürgecilik Sonrası (Post-Kolonyal) Dinamikler: İngiliz Mandası'nın çöküşü, bölgenin büyük güçler (İngiltere, Fransa) tarafından cetvelle çizilmesi ve 1948'deki Nekbe (Büyük Felaket), çözülmemiş bir sömürgecilik mirasıdır.

3. Jeopolitik ve Enerji: Doğu Akdeniz'deki doğal gaz yatakları (Leviathan, Zohr), Süveyş Kanalı'na yakınlık ve Orta Doğu'nun genel stratejik önemi, büyük güçlerin (ABD, Rusya, Çin) bölgedeki mücadelesinin bir parçasıdır.

4. İç Siyasi Bölünmüşlük: Sadece İsrail içindeki "şahinler" ve "güvercinler" arasındaki çekişme değil, aynı zamanda Filistinliler arasındaki El-Fetih (Batı Şeria) ve Hamas (Gazze) bölünmüşlüğü de meselenin kilitlenmesinde büyük rol oynamaktadır.

5. Bölgesel Güç Mücadelesi: Mesele sadece Filistin-İsrail değil, aynı zamanda İran ve onun vekilleri (Hizbul-

lah, Hamas) ile Suudi Arabistan, BAE, Mısır ve İsrail'i kapsayan (İbrahim Anlaşmaları gibi) ABD destekli bölgesel bir blok arasındaki daha geniş bir güç mücadelesidir.

6. Uluslararası Hukuk ve İnsan Hakları Paradigması: Mesele aynı zamanda bir “işgal”, “apartheid” (ırkçı ayrımcılık) ve “savaş suçu” tartışmasıdır. Filistin’e destek veren birçok küresel sivil toplum hareketi, bunu dinî bir “cihat” olarak değil, uluslararası hukukun ve insan haklarının ihlaline karşı bir adalet mücadelesi olarak görmektedir.

Küresel Siyasette Eski Klişeler Üzerinden Strateji Geliştirilemez

“Küfür tek millettir” ezberini tekrarlayarak düşmanı monolitik (tek parça) olarak görmek Müslümanları stratejik davranma konusunda da hataya sürüklemektedir.

Sorun “küfre karşı mücadele” olarak görüldüğünde tüm “kafirler” (Hristiyanlar, Yahudiler, ateistler, Hindular vb.) potansiyel veya fiili bir **düşman bloğu** olarak algılanmaktadır.

Fakat hakikat böyle değildir.

“Kafirlerin” içinde yer alan pek kalabalık ve etkili gruplar Filistin konusunda Müslümanların yanında saf tutmaktadır. Hem ABD hem Avrupa ülkelerindeki İsrail muhaliflerini, anti-Siyonist Yahudi gruplarını (Neturei Karta gibi) veya (gayrimüslim olmalarına rağmen) Filistin’e destek veren Latin Amerika’daki solcu hükümetleri bu argümanla anlayamaz ve açıklayamayız.

Siyasi analiz, “**düşmanımın düşmanı dostumdur**” gibi pragmatik ittifakları veya en azından tarafsızlaştırılacak aktörleri belirlemeyi gerektirir. Meseleyi

imana-küfür çatışmasına indirgemek, çıkarları Filistin’le örtüşebilecek uluslararası hukuk aktivistleri, insan hakları örgütleri gibi gayrimüslim aktörlerle stratejik iş birliği yapma kapasitesini zayıflatmaktadır.

Sorunu, toprak, egemenlik, uluslararası hukuk, insan hakkı ihlalleri, mülteci hakları ekseninden çıkarıp metafizik eksene taşımak, **çözumsuzluğu** yanında getirmektedir.

Siyasi sorunlar müzakere, diplomasi ve uzlaşa ile yönetilip çözülür. Hakk’ın batıla karşı mücadelesi olarak algılanan metafizik savaşların bitmesi için ancak taraflardan birinin **mutlak zaferini veya yok oluşunu** gerektirir. Bu kavrayış, “iki devletli çözüm”, “tek devletli çözüm” veya “ateşkes” gibi siyasi opsiyonları anlamsızlaştırmaktadır.

Meselenin İdeolojik Boyutu

Peki meselenin **ideolojik boyutları yok mudur?** Elbette vardır.

Evanjelik Hristiyan Siyonizm’i kocaman bir ideolojik problem olarak önümüzdedir.

Ama tekrar altını çizelim ki bu, tüm ideolojik problemin kaynağı “**gayrimüslimlerin ittifakı**” değil, ABD içindeki *belirli* ve güçlü bir dinî-politik grup olan **Evanjelist lobisidir**. Onların İsrail desteği teolojiktir. Ahir zamanda olduğumuza, Mesih’in dönüp onları kurtarması için İsrail’in yeniden kurulması gerektiğine inanmaktadırlar. Akıllarınca kıyameti çabuklaştırmak için “**kıyamet alametlerini**” tamamlayarak **Tanrı’nın elini zorlayabileceklerini** düşünmektedirler.

Bu, ABD dış politikasını belli ölçüde rehin alan önemli bir iç dinamik olsa da neticede söz konusu olan “**tüm Hristiyanlar**” değil, içlerindeki küçük bir gruptur. Hele **tüm gayrimüslimler** düşünüldüğünde bu fanatik grup iyice **cüceleşmektedir**. Ne Katolik dünyasının lideri Papa, ne Ortodoks kilisesi, ne ateist liderler ne Budist din adamları bu kesin inançlı kült mensuplarının görüşünü paylaşmamaktadır.

Ancak birçok Müslüman toplumda hâlâ sık sık rastladığımız “**Batı’nın İslam’a savaşı**” gibi genellemeler, meseleyi yanlış çerçeveye oturtmakta ve Müslüman olmayan ama adalet için sesini yükselten milyonlarca insanı **otomatik olarak dışlamaktadır**. Bu da Filistin davasının **evrensel meşruiyetini** zayıflatmaktadır.

Fanatizmin Etkisizliği:

“Kutsal Öfkenin” Siyasi Çıkmazı

Dini öfke, duygusal olarak mobilize edicidir ama **politik olarak sonuçsuzdur**. Gerçek dayanışma, **uluslararası hukuk, medya, diplomasi ve sivil toplum** alanlarında yürütülen sistematik çabalarla mümkündür.

Ne yazık ki Müslümanların çoğunluğu teşkil ettiği ülkelerde “**din adına öfke**”, çoğu zaman **iktidarların istismar ettiği bir tepkidir**. Otoriter rejimler, halkın enerjisini sloganlara yönlendirir ama somut değişim üretmezler. Böylece bir taş ile iki kuş vurmuş, bir yandan kitlelerin öfkesini “topraklarken” diğer yandan da **kendi sorumluluklarını gizlemiş** olurlar.

İslami hassasiyetlerin yoğun olduğu toplumlarda yöneticiler kendilerini

“**ümmetin lideri**” olarak sunmakta; onları eleştirmek **dine karşı gelmekle** eş tutulmaktadır.

Bu nedenle Müslüman halklar, hükümetlerinin İsrail’le yaptığı ticareti, askerî iş birliklerini ya da sessizliklerini sorgulamakta tereddüt etmektedirler. “**İman savaşı retoriği**”, rejimin başındaki ismi bir dahaki seçimde koltuktan indirilebilecek bir siyasetçiden ebedi doğal lider konumuna getirmektedir.

Böylece halkın vicdani tepkisi **kontrol edilebilir öfke gösterilerine** indirgenebilmektedir.

İslam dünyasını yöneten liderlerin bu tür bir öfkeyi kışkırtmalarının gayet pragmatik bir sebebi de özeleştiriyi imkânsız hâle getiriyor olmasıdır.

Eğer tek sorun “**dışarıdaki kafirlerin**” saldırısıysa, Filistin yönetimi içindeki (veya genel olarak Müslüman dünyasındaki) siyasi bölünmüşlük, yolsuzluk, stratejik hatalar veya vizyonsuzluk gibi iç faktörlerin rolü tartışmaya açılmaz. Başarısızlıkların tamamı dış güçlerin “**İslam düşmanlarının azgınlıklarına**” atfedilir, bu da hatalardan ders almayı engeller.

Müslüman halklar Filistin için derin bir empati taşısalar da duygularını hükümetlerini harekete geçmeye zorlayacak **siyasi eylemlere dönüştürememekte**dirler.

Çünkü meseleye “**iman meselesi**” olarak bakmak, itaat kültürünü pekiştirmektedir.

2023–2024 Gazze saldırıları sırasında Avrupa ve Latin Amerika’da yüzbinlerce insan katliamı durdurmak için harekete geçmeyen hükümetlerini güçlü şekilde protesto ederken, Kahire, Riyad, Ankara veya Tahran’da aynı ölçekte **bağımsız**

protestolar görülmemiştir. Çünkü Müslüman ülkelerde öfke, **devlet denetiminde “Yahudilere karşı kutsal gazap”** biçiminde ifade edilerek etkisizleştirilmiştir. Böylece **“kendi hükümetimizin İsrail’le ticareti neden sürüyor?”** sorusu tabu hâline getirilmiştir.

Gayrimüslim ülkelerde Filistin’e destek **“din meselesi” değil, insanlık meselesi** olarak görülmektedir.

Bir Amerikan, Fransız, İngiliz ya da Alman vatandaşı, “benim vergilerimle soykırımı işbirlikçilik edemezsiniz” diyerek **siyasi sorumluluk bilinciyle** sokağa çıkabilmektedir.

Müslüman toplumlarda ise bu bilincin yerini maalesef çoğu zaman kadercilik ve konformizm almaktadır.

Dünyadaki Vicdani Tepkiler: Dinî Sınırların Ötesinde Bir Ahlak

Bugün Filistin için sokaklara dökülenlerin büyük kısmı **Müslüman değil**. Londra, Paris, Berlin, New York, Buenos Aires ve Seul’de yüzbinlerce insan, kendi hükümetlerinin İsrail’in savaş suçlarına ortak olmasına karşı çıkıyor. Motivasyonları “imanlarından” ziyade, **vicdanlarından** kaynaklanıyor.

ABD’de Yahudi kimliği taşıyan **“Jewish Voice for Peace”** hareketi, **“Not in our name”** sloganıyla Yahudi toplumdaki sessizliği kırdı.

Güney Afrika, Uluslararası Adalet Divanı’na İsrail aleyhine dava açarak tarihe geçti.

Şili Devlet Başkanı Gabriel Boric, Gazze’deki sivil katliamı “insanlığa karşı suç” olarak tanımladı.

Bu örnekler gösteriyor ki **zulme karşı çıkmak için aynı dine mensup olmak gerekmiyor**.

Eğer bazı insanlar başka insanlara dinlerini bahane ederek zulmediyorsa; buna itirazın dinî değil insani gerekçelere dayanması gerektiği aşikâr. **“Düşmanlarına Tanrı adına zulmettiğini”** söyleyenlerle, **“düşmanlarını Tanrı adına yok etmeye çalıştığını”** söyleyenler arasında, onları dışarıdan seyreden insanlar açısından bir fark yoktur.

Filistin davasını dar bir **“ümme meselesi”** olmaktan çıkarıp **insanlığın ortak vicdan mücadelesine** dönüştürmek tüm akıllı, ahlaklı, vicdanlı insanların boynunun borcu sayılmalıdır.

Ahlaki Tutarlılık: Zulüm Kimden Gelirse Gelsin Karşı Durmak

Meseleye iman perspektifinden bakmak, **ahlaki tutarlılığı** da zedelemektedir. Çünkü bu durumda zulme sadece “bizden olmayan” taraf işlediğinde tepki gösterilmiş olmaktadır.

Oysa Kur’an’ın adalet anlayışı, Müslümanları **kendi aleyhlerine bile olsa adaletli davranmaya** çağırır:

“Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimse-ler olun. Bir topluma olan kininiz sizi adaletsizliğe itmesin.” (Maide, 8)

Bu ilke, sadece Filistinliler için değil, Myanmar’daki Rohingyalar, Çin’deki Uygurlar, Sudan’daki siviller, Ukrayna’daki savaş mağdurları ya da ABD’de ırkçılıkla karşılaşan siyahiler için de geçerlidir. Bir zulüm söz konusu olduğunda ahlaki açıdan **zalimin de mazlumun da kimliğine bakılmamalıdır**. Zulmeden, Müslüman bir rejim de olsa – bknz. Mısır’da Sisi’nin işkenceleri, İran’da ka-

dınlara baskı, ya da Suudi Arabistan'ın Yemen'e saldırıları— karşı çıkmak şarttır.

Tutarlı bir ahlak, sadece “**bizimkile-re yapılan zulme**” değil, **her tür zulme** tepki vermeyi gerektirir. Çünkü ahlaki ve vicdani bir itiraz yükseltenler itirazlarını tarafların kimliğine göre değiştirmezler ve itirazlarının bu **ilkeye riayet ettikleri ölçüde** kıymet taşıdığını bilirler.

İnsanlık Perspektifi: Yeni Bir Dayanışma Dili

Filistin meselesi, insanlığın vicdan testidir. Bu testten geçebilmek için Müslümanların mücadele dilini **iman merkezinden insanlık merkezine** taşımaları gerekmektedir. Bu, dinî kimliği terk etmek değil; aksine, inançların evrensel adalet çağrısına sadık kalmaktır.

İslam tarihinde de bu tür örnekler vardır: Hz. Ömer'in Kudüs'teki Hristiyan halka ibadet özgürlüğü tanıyan anlaşması, Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs'ü Haçlılardan alırken sivillere zarar vermemesi ve Osmanlı'nın 1492'de Engizisyon'dan kaçan Yahudilere kapılarını açması. Bunların hepsi **dinî kimliğin değil, insanlığın ön planda tutulduğu** örneklerdir.

Bugün Filistin için yürütülen mücadele de bu geleneğin devamı olmalıdır. Sadece “**Müslümanlar için**” değil, hangi inançtan olurlarsa olsunlar **tüm mazlumlara için adalet** mücadelesi verilmelidir.

Sonuç: İnançtan Güç Alan Ama İnsanlıkta Temellenen Bir Duruş

Filistin meselesini iman-küfür eksenine hapsetmek, hem ahlaki hem siyasi bir

çıkamazdır. Yukarıda anlattıklarımızı kabaca özetlememiz gerekirse bu yaklaşım:

1. **Zulmü kutsal savaşa dönüştürür**, insanlık zeminini kaybettirir.
2. **Stratejik** düşünmeyi ve hareket etmeyi zorlaştırır.
3. **Çözümüne değil çözümsüzlüğe** yol açar.
4. **Evrensel dayanışmayı** zayıflatır; vicdan ortaklarını dışlar.
5. **Otoriter rejimlerin elini güçlendirir**, halkın sorumluluk bilincini köreltir.
6. **Ahlaki tutarlılığı** bozar; zulme karşı çıkışı seçici hâle getirir.

Filistin davası, **imanla desteklenemez** ama **iman adına tekelleştirilemez**.

Bu dava sadece Müslümanların değil, **adalet isteyen herkesin** davasıdır.

Gerçek zafer, toprak kazanmakla değil, **insanlık onurunu savunmada ortak bir bilinç oluşturmakla** mümkündür.

Bugün dünyanın dört bir yanında Filistin için yürüten Hristiyanlar, Yahudiler, ateistler, Budistler, solcular, feministler, vicdanlı muhafazakârlar... hepsi aynı hakikatin etrafında birleşiyor:

“Bir halkın acısı, insanlığın ortak meselesidir.”

Müslümanlar bu gerçeği kavradığı gün, Filistin için yürüttükleri mücadele sadece “**ümmetin meselesi**” olmaktan çıkacak, **insanlığın haysiyet mücadelesi** haline gelecektir.

| VEFA TAŞDELEN

Gazze'nin Bedeni İsrail'in Ruhı

Elimde Gazze savaşının başından beri tutulmuş bir günlük var. Bunun kaç sayfa olduğunu bilemiyorum, ancak belirli bir yekûn tuttuğunu söyleyebilirim. İçinde günün olaylarına ve haberlerine bağlı açıklamalar yer aldığı gibi, konuya daha geniş bir perspektiften bakan, felsefi, tarihsel, kültürel analizler yapan paragraflar da var. Aşağıdaki yazı bu günlüklerin kısa bir değerlendirmesinden oluşuyor.

7 Ekim'de başlayan olayların, bundan sonra yapacağı soykırıma, imha, işgal ve ilhak hareketine bahane ve gerekçe teşkil edecek şekilde bizzat İsrail'in derin akli tarafından tertiplendiğinden hiç kuşku duymadım. Afganistan'ın, 11 Eylül olayının, Arap Baharı denilen toplum hareketlerinin ve ardından gelen siyasi coğrafi düzenlemelerin, tabii bu arada Irak-Saddam, Libya-Kaddafi, Mısır-Mursi olaylarının, dahası Türkiye'deki 15 Temmuz kalkışmasının bir bütün olarak İslam coğrafyasının bir başıboşluk, şiddet ve terör sarmalı içine girmesinin, bugün Gazze'de yaşanan olaylara bir basamak teşkil edecek şekilde tertip edildiğini düşündüm. Asıl mesele ne pahasına olursa olsun İsrail'in, sınırlarını sağa sola, aşağıya yukarıya esnetmek ve genişletmek, oradan buradan mümkün olduğunca büyük ısırmalar almak için, başta ABD ve İngiltere olmak üzere "Süpergüçler"i, onların yönetim mercilerine sızarak kendine payanda yapması, bir bakıma neredeyse sınırsız bir güç devşirmesidir. İsrail'in uyguladığı bu soykırımın sözde bahanesi ise "bu topraklar

zaten bizimdi" anlayışıdır. Söz konusu imha süreci içinde, İsrail akli, bu süreçte, Hamas'ı terör ve kötülükle özdeşleştirmenin yanında, "Burası zaten 3 bin yıl önce bizim toprağımızdı, bakınız bunlar da kanıtı" ideolojisini, inanılmaz bir laf, güç ve finansman cambazlığı ile haklaştırmaya ve gerekçelendirmeye çalıştı.

İnsan zaman zaman, yıkımlar, zulümler, zorbalıklar ve yaşanan tüm kötülükler karşısında şöyle bir düşünceye sahip olabilir: En kötü insanda bile bir noktadan sonra merhamet duygusu harekete geçer, vicdanın sesi duyulmaya başlar. Düşünebileceğimiz en kötü insandan bile bu hareketi, bu sıçramayı bekleriz. Gazze meselesinde ise kendi otistik ideolojilerinden ve tarihsel önyargılarından ötürü taşlaşmış bir akıl, kin, hırs ve kibir, körleşmiş bir bilinç, çeşitli güç odakları tarafından kendisine sağlanan sınırsız askeri, politik ve teknolojik destekle tamamıyla küstahlaşan, söz ve sınır tanımayan bir ruh hâli ile karşılaştık. Bu ruh hâlini ünlü aktör Robert De Niro şu şekilde özetliyor: "Bir kuduz köpek sizi ısırsa köpeği mi suçlarsınız köpeğin sahibini mi? Kuduz Köpek İsrail'dir, sahibi ise Amerika!"

Bu ruh hâline, bu savaşa bütün varlığı ile kilitlenen en sıradan vatandaşından, en üst düzeydeki politikacısına kadar İsrail devletini ve ideolojisini temsil etme iddiasındaki herkeste tanıklık ettik. Pervasız, tahkir ve tahrik edici bakışları, davranışları, kibrin zirve yaptığı bir ruh hâli ile tüm insanlığın onurunu ve

vicdani değerlerini çiğnediler. Hem en ağır suçlu olup kendini masum ve mazlum göstermenin, hem de neredeyse kendisini çevreleyen bütün devletler, hatta dünya için bir tehdit oluşturup hem de masum rolü oynamak, tarihte eşi benzeri görülmemiş bir iki yüzlülük, bir manipülasyon, bir karartma olayı olarak kendini gösterdi. Nasıl oluyorsa ölenler çoluk çocuk Gazzeliler, Filistinliler, Lübnanlılar, Suriyeliler, Yemenliler, İranlılar, Iraklılar, Katarlılar, ama nasıl oluyorsa masum ve mazlum olan, tehdit altında bulunan, katledilen İsrail halkı! Elon Musk'ın ziyareti sırasında güya kurşunlanmış bir beşikle rol kapmaya çalışan Netenyahu! İşte bütün bu uyduruk bahanelerden sonra gelsin katliam, gelsin aç ve susuz bırakma, gelsin hastane ve okul bombardımanı, gelsin kadınların ve çocukların öldürülmesi, gelsin sistematik imha, gelsin soykırım!...

Dünya bir testten geçiyor. Gazze canlı bir tiyatro sahnesi gibi, Orta Doğu canlı bir tiyatro sahnesi gibi, dünya canlı bir tiyatro sahnesi gibi: Her yer toz duman, her yer ölüm, her yer acı, yıkılmış evler, kopmuş eller ayaklar, tecavüz edilen savaş esirleri. Ölen, insanlık! Yok olan, binlerce yıldır üretilmeye ve geliştirilmeye çalışılan insanlık değerleri! Açlıktan bir deri bir kemik kalmış çocuklar, yaşadıkları acıları dünyaya duyuramayan anne babalar, önüne geçilemeyen katliam!... Göz göre göre, gözlerimizin önünde! Her gün sistematik olarak, belirli bir matematik çerçevesinde öldürülen Gazzeliler! İsrail, kelimelerden kuleler kurarak kendini masum göstermenin derdinde. Ve gerçekten onunla aynı dili kullanan ABD başkanı, İngiltere siyaseti, Hitler'in günahlarını bağışlatma umuduyla takla atmaya devam eden Al-

man yönetimi, hepsi aynı karenin içinde. Bir gösteri içinde mazlumla zalim, katille maktul, haklı ile haksız yer değiştiriyor. İllüzyonistin aparatları ve aygıtları ise medya! Gerçeği, yalnız gerçeği gözler önüne sermesi gereken medya, bir de bakıyoruz ki kendini finanse eden erklerin güdümüne girmiş ve illüzyon başlamış. Bir yerde her gün yüzlerce insan ölüyor, yok ediliyor, soykırım suçu işleniyor; bakıyoruz medyaya, hiçbir şey yokmuş, hiçbir şey olmamış gibi, güllük gülistanlık! Maçlar, deve yarışları, dedikodular, artist ve şarkıcı haberleri! Mazlumu savunması gereken her türlü medya şirketleri, utanılacak bir şekilde yelkenini İsrail ve taraftarlarının finansmanına açmış, “Gazzeli çocukları niçin öldürmeliyiz?” sorusuna cevap arıyorlar. İsrail'in bu illüzyonunu ifade edebilmek için yeni kavramlar, yeni kelimeler gerekiyor. Dikkat edelim, İsrail, bu eşi benzeri görülmemiş manipülasyonu ile sadece gerçekleri değil, kendi ontolojik gerçekliğini de tahrif ediyor; sadece Gazzelileri değil kendi ontolojik gerçekliği olan Yahudilik inancını, yani kendi ruhunu da yok ediyor. Gazzeliler ölüyor, ancak bu aynı zamanda İsrail'in ve onu oluşturan ruhun da öldüğü anlamına geliyor.

İsrail, bu son savaşta insanlık tarihinde uygulanan bütün “toptan imha” stratejilerini kararlı bir şekilde uygulamış ve toptan imha siyasetinin hepsini denemiştir; en ilkel stratejilerden biri olan aç ve susuz bırakmaktan hastaneleri ve barınma merkezlerini imha etmeye, okulları ve hastaneleri bombalamaya, gazetecileri öldürmeye varıncaya değin denemediği hiçbir toptan imha stratejisi kalmamış, bu uğurda kendine mübah görmediği hiçbir şey olmamıştır. Başta kendi oluşturduğu bahanenin hızıyla,

sınırsız bir imha ve yok etme stratejisi gütmüş, evleri, sokakları, caddeleri, meydanları, okulları, hastaneleri santim santim tonlarca bomba ile bombalamış, ardından aç ve susuz bırakma stratejisiyle toptan imha hareketinin bir başka aşamasına geçmiş, bunun sonucunda gerçek sayılarla konuşmak gerekirse 600 binden fazla insanı öldürmüş, yaralamış, hapsedmiş, sakatlamış ve iş yapamaz hâle getirmiştir. Her gün sistematik olarak belirli bir matematikle, belirli bir hesap ve hedef çerçevesinde uyguladığı katliam faaliyetine (bu aralıksız her gün, hatta sözde barış görüşmeleri ve ateşkes esnasında bile devam etmiştir), açlığı ve susuzluğu da eklemiştir. Galiba beklediği şey, bakımsızlık, açlık, susuzluk, yetersizlik ve hijyen sorunlarından dolayı bir salgın hastalığın başlaması ve imha eyleminden artakalanları silip süpürmesiydi. Bunun için birtakım girişimlerde bulunmadığı yönünde elimizde hiçbir kanıt yok. Su kaynaklarını yok etmek, hastaneleri bombalamak, evleri yaşanamaz hâle getirmek, insanları korku ve panik hâlinde sağa sola kaçışan karıncalar hâline getirmek bunlardan sadece birkaçı. Ama ilginç olan şey, gerçekten de onca sağlık ve hijyen sorununa karşın böyle bir salgın hastalığın başlamamış olmasıdır. Tabii atılan ve âdeta Gazze'nin rengini değiştiren tahrip gücü yüksek tonlarca bombanın ve kimyasal bileşkenin Gazze'nin havasında, suyunda, toprağında nasıl bir değişim oluşturacağını, geride kalan insanların bu durumdan nasıl etkileneceğini, rengi bile değişen topraklarda ne tür bir tepkimenin oluşacağını şimdiden tahmin bile edemeyiz.

Gerçek şu ki, İsrail'in bizzat öldürdüğü yüzbinler kadar, bir de ellerini

ayaklarını, gözlerini kulaklarını yok ederek, sakatlayarak, yakınlarını öldürerek yaşama gücünü ve var olma direncini tüketerek yaşarken öldürdüğü yüzbinler vardır. Yapılan bir tahmine göre ölenlerin, kayıp olanların, bulunamayanların, ölmek üzere olanların sayısı, resmî rakamların çok üzerindedir. Bu sayının yukarıda da belirtildiği üzere 600.000'den fazla olduğu tahmin edilmektedir. Ben de şahsen buna inanmaktayım. Zira insanlar binalardan, ağaçlardan, taşlardan, kayalardan, asfalt yollardan daha dayanıklı değildir. Gazze'de taş taş üzerinde kalmamış, binalar yerle bir olmuş, tam bir yıkım ve imha hareketi gerçekleşmiş iken, hâlâ çok sayıda sağlam insanın hayatta olduğunu düşünmek boşunadır.

Baştan sona herkes gibi ben de hep şunu sordum durdum: Bu çağda, bu insanlık değerlerinin zirve yaptığı, uluslararası sözleşmelerin bağlayıcı olduğu, sözüm ona büyük güçlerin Irak, Libya, Suriye ve daha başka yerlerdeki örneklerinde olduğu gibi sert güç kullanarak uluslararası sözleşmelerin bekçiliğini yaptığı bir dünyada, nasıl olabilir, bütün insanlık ve medeniyet değerleri bu kadar nasıl aşağılanabilir? Dünya buna nasıl seyirci kalabilir? Savunmasız bir halkın imha eylemi nasıl seyredilebilir ve bu nasıl bir bahane ile gerekçelendirilebilir? Dahası “medenî” olarak vafedilen çevreler bu topyekûn imha eylemini, bu soykırımı nasıl finanse edebilir? Gazze savaşı ile insanlık binlerce yıl içinde ürettiği tüm değerlere olan güvenini yitirmiştir. Medenî çevrelerin katili destekleyen tavırları karşısında adalet denilen, insan hakları denilen, ahlak denilen, sanat denilen, bilim ve teknoloji denilen bütün değerlerin birer paçavra olduğu sonucuna ortaya çıkmıştır. Peki, ya bu can-

lı soykırımı tepkilerini ifade etmek, bu büyük yıkım karşısında vicdanlarından kopan isyanı haykırmak için sokaklara dökülen milyonlar? İşte onlar, hangi inançtan, hangi dilden ve ırktan olursa olsunlar, insanın kendi içindeki ve özündeki vicdani tepkinin sesi olmuşlardır.

Günlüklerin bir yerinde şöyle yazıyor: “Hep Batılı ülkelere sesleniyoruz, Avrupa’ya sesleniyoruz, onlardan Gazze için bir şeyler yapmalarını istiyoruz. İslam dünyası diye bir şey yok, Müslüman devletler diye bir şey yok, Arap dünyası diye bir şey yok! Hepsi bir kelimeden, bir numaradan ibaret! Toplasak hepsi Kolombiya devlet başkanı koca yürekli Gustavo Petro kadar bir yer kaplamıyor. Bu adam, o küçücük cüssesi içinde ne büyük bir yürek taşıyor! İnsanlık adına ne büyük bir tepki ortaya koyuyor! Bu adam nasıl bir kahraman böyle! Arap dünyası denilen ülkelerden, İslam dünyası denilen coğrafyadan, Türkiye gibi birkaç ülke hariç, ses-seda yok, tepki yok. Aliya İzzetbegoviç’in dediği gibi düşmanın kurşunu öldürmese bile dostların bu suskunluğu öldürmeye yetiyor insanı.

Tabii ki, bu savaş görünüşte Gazze-lilere, Filistinlilere karşı bir etnik temizlik, bir hakaret, bir tecavüz, bir aşağılama, bir tahkir hareketidir. Ama aslında tam olarak öyle değildir, daha fazlasıdır. Hepimizin gözünün önünde, göz göre göre bir soykırım gerçekleşmektedir. Bu hakaret aynı zamanda çeşitli şekillerde her gün bu olaya tanıklık eden bütün dünya halklarına karşı işlenmiş bir cürümdür. Her gün onlarca çocuğun kurşunlanması, bir toplumun tonlarca bomba ile yerle bir edilmesi, bir halkın apaçık yok edilmesi, sadece o halka karşı

değil bütün insanlığa karşı işlenmiş bir suçtur; zira o bombalar sadece o halkı yok etmez, insanlığı da yok eder, insanlığın vicdanını da yok eder. Dünyanın bir yerlerinde bir şeyler oluyor ve biz elimizle, dilimizle, kalbimizle bir tepki veremiyorsak, bu aynı zamanda suçlunun suçunu da yüklenmek anlamına gelir. Çok küçük bile olsa anlamlı bir tepki verdiğimizde, insanlığımızı bize geri iade edecek bir eylemde bulunmuş oluruz, itibarımızı yeniden kazanırız. Aksi hâlde sabahları aynaya bakarken bir suçluluk hissetmeden, bir utanç duymadan duramayız: Dünyanın bir yerlerinde bir şeyler olmuştur ve biz hiçbir tepki verememiştiriz: Karl Jaspers’in ifadesiyle bu bir “metafizik suç”tur.

Bir zamanlar “orantılı güç” diye bir kavram vardı, savaşın da bir ahlaki olurdu. Esirlere iyi muamele yapılırdı. Bu süreçte İsrail ruhunu, esirlere tecavüzden, işkenceden, aç ve susuz bırakarak öldürdüğü çocuklara varıncaya değin birçok noktada kaybetti. Gazze’de yaptıkları, insanlığa ve ahlaka sığmayan davranışlar, sahip oldukları ve tüm dünya sathında faaliyette olan yüzbinlerce lobi tarafından yıkaya yıkaya çıkaramayacakları kara bir leke olarak alınlarında kalacaktır. Her şey gibi, ahlak gibi, hukuk gibi, insanlık değerleri gibi, insan hakları gibi, bu savaşta “orantılı güç” kavramı da yok oldu. Bir tarafta yıkıntılar, toz toprak içinde yok olan bir toplum, açlık susuzluk, tam anlamıyla bir tecrit hâli, diğer yandan dünyanın en ileri teknolojileri ve kendilerine “siz hangi silahı istediniz de biz vermedik” diyen bir sözüm ona bir süper güç lideri, soykırım ortağı, hem de Nobel barış ödülünde gözü var!

* * *

Tarih boyunca yetişmiş birçok Yahudi filozofu ve edebiyatçıyı okudum; insanlığın ruhsal ve entelektüel gelişimine, yeryüzündeki insanlık değerine katkılarını biliyorum. Bu yazıda “İsrail’in ruhu” derken, aslında yok edilen, karartılan bu gerçeğe de işaret etmek istiyorum. Auschwitz örneğinde Yahudi halkının çektiği büyük acıyı da buna dâhil ediyorum. Hatta tarih boyunca maruz kaldıkları ötekileştirici tutumları da. Gazze’de İsrail’in uygulamış olduğu imha hareketi, kendi halkına karşı bütün bu olanları karartan, kendi ruhunu inkâr eden bir eylem olmuştur. Yok edilen, sözünü ettiğimiz bu masum, mazlum, dünyanın entelektüel birikiminin çekirdeğini oluşturan ruhtur. Yok edilen ruh, tüm insanlığın ortak değeri niteliğindeki *On Emir*’dir. Yok olan, yıkıma uğrayan, imha edilen İsrail’in üzerinde varlık kazandığı kendi ruhudur.

Yuval Noah Harari gibi Yahudi entelektüellerinden bazılarının bugünkü İsrail ideolojisine açıkça arka çıkmaları, Habermas gibi çağdaş felsefenin aşına yüzlerinden birinin kendisinden hiç beklenilmeyecek şekilde, eleştirel felsefenin bütün birikimini ve verimini yok sayarcasına Gazze’deki katliamı desteklemesi, Harari’nin sanki matematikten, coğrafyadan ve metrekareden haberleri yokmuş gibi güya İsrail tarafından kullanılacak bir atom bombasından söz etmesi, işte bu da İsrail ruhunun çöktüğü bir başka noktadır. Çağdaş felsefenin Yahudi kökenli büyük filozofları Emmanuel Levinas, Jacques Derrida ve yine İkinci Dünya Savaşı’nın acılı günlerinde trajik bir şekilde hayatını noktalayan büyük romancı, edebiyatçı ve biyografi yazarı Stefan Zweig yaşasalardı, acaba bu büyük trajedi karşısındaki tavırları ne olur-

du? Tabii, bunu, Habermas örneğinde olduğu üzere, tahmin etmek oldukça zor görünüyor.

Bu çürük sesler yanında dünyanın farklı yerlerinde yaşayan Yahudiler tarafından bu büyük yıkım ve kıyım karşısında, Siyonist ideolojiye karşı eleştiriler geliyor; meydanlara dökülen milyonlar İsrailli politikacıların, ideologların gözü dönmüş bir şekilde Orta Doğu’yu kan gölüne çevirme çabalarına karşı sert tepkiler gösteriyorlar, bu insanlık dışı ideolojiden utanç duyduklarını söylüyorlar. İnsanlık onurunu temsil eden bu asil ve sahih sesler, Yahudi ruhunun ve maneviyatının gerçek temsilcileridir. Onların sesinde hâlâ *On Emir*’in ilahî yankısını, zulme ve kıyıma uğramış bir halkın empati gücünü, gerçek Yahudi halkının ruhsal derinliğini bulabiliriz.

Bu anlamda Yahudilikle, hatta Yahudilerle bugünkü İsrail Devleti’nin Siyonist ideolojisi arasında doğru bir ayırım yapabilmek de gerekir. Böyle bir ayırım, Los Angeles’ta düzenlenen 77. Primetime Emmy Ödülleri töreninde bir konuşma yapan Yahudi asıllı genç aktrist Hannah Einbinder tarafından dile getirildi. Einbinder, İsrail Devleti’nin faşist ideolojisiyle Yahudi inancını birbirinden ayırmak gerektiğini söylerken, Yahudi ahlakının ve vicdanının sesini de yüksek sesle dillendirmiş oldu. Bu eylem *Günlük*’te şöyle yer alıyor: “Bugün (14 Eylül 2025) çok güzel bir insanın yüreğinin sesini dinledim. Hannah Einbinder adındaki bir Yahudi oyuncu, İsrail Devleti’nin ideolojik yapısıyla Yahudi inancı arasında kesin bir ayırım yaparak İsrail’in ideolojik ve politik tutum ve davranışlarının Yahudilik öğretisini yansıtmadığını, İsrail’in bu hareketiyle Yahudiliği de aşağılayan, yok sayan akıl

almaz, faşist bir eylemde bulunduğunu söylüyor.” Yine benzer bir tutum Şanlıurfa’da bir konuşma yapan haham Yisroel Dovid Weiss tarafından, İsrail’in bir Yahudi devleti olmadığını, aksine şeytani bir yapılanma olduğunu söyleyerek dile getiriliyor. Tabii bu sesler sadece birkaç kişinin değil, milyonların duygu ve düşüncelerini ifade ediyor.

7 Ekim’le birlikte fitili çekilen bu süreçten bir hayır çıkabilir mi? Bunca acı ve ölüm, bunca yıkım ve kırım üzerinde doğacak bir güneş, açacak bir çiçek olabilir mi? Bu iki yıllık süreç içinde Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın “Hak şerleri hayreyler” diye başlayan şiirini her gün hatırladım. Bakara suresinin 216. Ayetinde geçen “hayır” ve “şer” kavramları üzerinde gidip geldim. Hep şunu sordum: Bizim şer bildiğimiz bu süreçte bir hayır olacak mı, bu mutlak yıkımdan bir hayır çıkacak mı? Akan kanlar, akıtılan gözyaşları, yapılan dualar, bu kavrulmuş ve rengi değişmiş toprakları yeşertilecek mi? Bunu bekliyorum ve umuyorum. İncil’de, Matta 39/10’da bir söz var, “Canını kurtaran onu kaybedecek; canını benim uğruma kaybeden ise onu bulacaktır” diye. Bazen uzun vadede düşündüğümüz zaman, acıların ve çilelerin beklenmedik sonuçlar verdiğini görebiliriz. Acının zirve yaptığı noktada çoğu kez bir ışık da görünür.

Gazze meselesi, insanlığın bu zamana değin ürettiği bütün değerlerin ters yüz olduğu bir nokta bulunuyor. Bundan sonra hiçbir değer bağlayıcı olmayacaktır. Hukuk da dâhil olmak üzere, kültürel, ahlaki, insani bütün değerlerin sorgulandığı, sorgulanabildiği bir yerdeyiz. Batı kültürü ve aynı zamanda İslam kültürü de, ürettiği bütün değerlerin kesin bir şekilde değersizleştiği, an-

lamsızlaştığı, önemini yitirdiği, giderek kuru bir söyleme dönüştüğü bir noktaya gelmiştir. Gazze’ye rağmen hâlâ bir medeniyet değerinden söz edilebilecek mi? Geride hâlâ etrafında birleşmeye çalışılan bir değer manzumesi kalacak mı? Birleşmiş Milletler denilen uluslararası kurum saygınlığını koruyabilecek mi? Süper güçlerin başında bulunanlar ve hatta bulunmayanlar, çıkıp insan haklarından, medeniyet değerlerinden söz edebilecek mi? İnsanlığın dışlisi Gazze’de kırılmıştır. Gazze, insanlık tarihinde ikna edici bir değer üretilemediğinin, üretilen etik değerlerin, nasıl kolayca görmezden gelinebileceğinin veya olmayacak şekilde yorumlanabileceğinin kesin kanıtını sunmuştur.

Şu bir gerçek ki, Gazze savaşı dünyanın güvenli bir yer olmadığı gerçeğini bir kez daha gösterdi. Siyonizm’in öne çıkardığı bu bilinç, kendisiyle, çevresiyle ve dünya ile barışık bir bilinç değildir. O kendi yerinde duramayan, yeri geldiğinde kendi kendini de yok eden, kendi kendini de zehirleyen bir akrep gibidir. Gazze meselesi, onun kendi kendini imha ve inkâr etme seviyesini gösterdi. Artık yeni bir Holokost’tan söz edebiliriz: Holokost’a uğrayanlar tarafından gerçekleştirilen Gazze Holokost’u. Artık yeni bir Auschwitz’ten söz edebiliriz: Gazze Auschwitz’i. İsrail, Gazze’de uyguladığı soykırımla tarihin karşısındaki bütün tezlerini yitirmiş, ustaca yapımlarla (film, sanat, edebiyat, felsefe) güçlendirilen “mazlum” rolünü kaybetmiştir. Gerçekten o mazlum yüzün altında nasıl insan karşıtı, ahlak karşıtı, değer karşıtı bir canavar ruhun olduğu ortaya çıkmıştır. Bu yüz “evet çocuklarını da öldürmeliyiz” diyen bir İsraili din adamının yüzüdür, bu yüz insanlığın nefretini

ve öfkesini celbetmiş Netanyahu'nun yüzüdür, bu yüz on binlerce çocuğu açlığa ve ölüme terk eden Siyonist ahlakın yüzüdür. Bu yüzde bir insanlık, bir ahlak, bir merhamet aramak boşunadır. Bu ruh yaşadıkça her zaman insanlık değerlerinin böyle bir kırıma maruz kalması kaçınılmazdır. Gazze savaşından sonra dünya artık hiçbir zaman eskisi gibi olmayacaktır.

Gazze'yi Trump'un ikiyüzlü ateşkesi değil, dünyanın vicdanı, özellikle de İslam ülkelerinin kararlılığı kurtaracaktır. Peki, bu kararlılık bu zamana kadar gösterildi mi? Aslına bakılırsa Netanyahu bir şeyin çok iyi farkına varmış görünüyor: İslam dünyası diye bir ifade içi boş bir ifadedir. Her zamanki gibi ilk önce sinir uçlarıyla oynuyor, bakıyor ki tepki yok. Bu sefer İslam dünyasının topyekûn bütün mevcudiyetiyle oynamaya başlıyor, bakıyor yine tepki yok. Bu ülkeleri yöneten kişiler iki cümle söylemekten ödü kopan kişiler. Ne yaparsa yapsın, onlardan hiçbir tepki gelmeyecektir. Hiçbir Arap ülkesi, bir iki İslam ülkesi hariç, İslam'ı temsil ettiğini, şeriatla yönetildiğini söyleyenler, bu uğurda kafa kesenler de dâhil olmak üzere, Kolombiya Cumhurbaşkanı, koca yürekli Petro'nun gösterdiği cesareti ve kararlılığı gösteremediler. Asıl sorumluluğu alması gerekenler, zengin Arap ülkeleri, ABD ile almadıkları silahlar karşılığında trilyon dolarlık antlaşmalar yapmayı, kendilerinden aldıkları yarım milyarlık uçağı yine kendilerine hediye etmeyi marifet saymaktadırlar. İslam dünyası denilen coğrafya ve zihin biçimi, yeni bir felsefe ve ruhla hayat bulmadan, gerçek anlamda bir özgürleşmeden söz edilemeyecektir. Bu anlamda Gazze meselesi sadece Gazze halkının meselesi

değil, öncelikle İslam dünyasının ve medeniyetinin meselesidir.

İsrailli yöneticilerin kendilerini insanüstü bir varlık (Hitler'in 'üstün ırk' teorisinde olduğu gibi) olduğu inancına sahip olmaları, bu ruh hâlini bütün davranışları, eylemleri ve pervasızlıkları ile sergilemeleri, ruhlarının derinliklerinde ne kadar karanlık bir dünyanın, ne kadar insanlık dışı bir ideolojinin bulunduğu gösterir niteliktedir. Bütün bunlar bir şeyi çok açık bir şekilde kanıtlamıştır: Bugüne kadar ve bundan sonra da, onca barış söylemine karşın, bu karanlık bilincin imha eylemi için yapmayacağı hiçbir şey yoktur. Filistin'in ve Gazze'nin oradaki mevcudiyeti, kendi haritalarındaki bu boşluk, kendilerine her çılgınlığı yaptıracaktır. Bu nedenle İsrail için "anlaşma" diye bir şey yoktur "fırsat" diye bir şey vardır, "barış" diye bir şey yoktur "bahane" diye bir şey vardır, merhamet ve insanlık değeri diye bir şey yoktur "güç" diye bir şey vardır.

Son olarak şunu söylemek isterim: Gazze savaşı, mertçe yapılan soylu bir savaş değildi, aksine alçakça ve kallesçe bir savaştı. Ancak korkaklara, ruhunu yok etmiş, soysuzlaşmış toplumlara yakışan bir savaştı. Şunu rahatlıkla iddia edebilirim ki, yeryüzü böyle bir savaş görmedi. İleri teknoloji ürünü silahlara karşı sapanla tüfekte, yapay zekâ destekli her türlü hava araçlarına karşı elleri ayaklarıyla, her türlü tank ve zırhlı araçlara karşı el arabaları ve at arabalarıyla savaşıldı. "Orantılı güç", "orantısız güç" kavramlarını bu savaşta hiç işitmedik. Bu savaş, sadece bir yönüyle değil bütün yönleriyle ahlakın tümüyle yok olduğu bir savaştı ve hiçbir yüce ruhluluk taşımadı.

| DURSUN ÇİÇEK

Aydınlanmanın Aydınlığında Gazze'yi "Seyretmek"

1.

İnsan inandığını yaşarsa insan olur. Çünkü şehir insanın inandığını yaşamının mücessem hâlidir. Millet de aynı değerlere inanan ve aynı değerler etrafında müşahhaslaşan bir inanç topluluğudur. Dolayısıyla şehrin, inancın, milletin muhafazası, insan ve onun kurduğu mekânla irtibatlıdır. Kendi inançlarını medine, din, temeddün yapan insanlar, medenî olarak tüm insanlık için de örnek değerleri temsil ederler. Şehir, din, millet ve bunun uzantısı olan mekân ve devlet herhangi bir saldırıya uğradığında, şehri, dini ve milleti, mekânı ve siyaseti muhafaza etmek için ilkesel olarak tavır gösterirler. Savunulan artık bir toprak parçası veya etten ve kemikten oluşmuş bir insan topluluğu değildir. Bir anlamı, bir mefhumu, bir ilkeyi savunurlar.

Söz konusu insanlar elbette farklı kültürlerle ve medeniyetlerle irtibata geçebilirler ve bu irtibat çerçevesinde kendi ilkeleri doğrultusunda etkileşim içine girebilirler. Bu durumda kendi hayat nizamını ve dünya tasavvurunu ilkesel düzeyde gösterebilme imkânına da kavuşurlar. Kendini, kendi değerleri ile savunurken, aynı zamanda öteki için de bir örneklik teşkil ederler.

2.

Şehir, din ve millet bir hafıza ve dil üzerine kuruludur. Bu hafıza ve dilin belirlediği bir hayat nizamı ve dünya tasavvuru o şehrin, o dinin, o milletin ve bunlara mensup insanların sadece kendileri için değil tüm insanlık için de

yaşadıkları bir hayatı ve dünyayı tazammun eder. Eğer bir hafıza ve dil yoksa, yaşanan bir dinden ve dolayısıyla o dini, hayat ve dünya hâline getirmiş bir millettense söz edilemez. Bundan dolayıdır ki Müslümanlar yaşadıkları her dönemde inançları ile irtibatın sonucu olarak tarihi tecrübelerini hafıza ve dil yapma becerisini göstererek, dini, hayat olarak ete kemiğe büründürmüşlerdir. Bir bakıma Müslümanlar tarihte yaşadıkları her dönemde kendilerine ait bir değer dünyasına sahip olmuşlardır. Duruşlarını, bakışlarını, görüşlerini şu veya bu biçimde kendileri belirlemişlerdir. Sadece kendilerine karşı değil tüm insanlığa yapılanlara bu bağlamda tepki göstermişler ve belirleyici olmuşlardır. Yani bir başka deyişle kendilerine ait bir bakışları ve duruşları olduğu için eşya ve hadiselere seyirci kalmamışlardır.

3.

Aydınlanma süreci sadece Batı Avrupa için değil tüm insanlık için önemli bir hadisedir. Âdeta bir beşerî din gibi tüm insanlığa yayılan bu değerler, belki de tarihte ilk olarak tüm insanlığı, tüm inanma biçimlerini, tüm şehirleri yekpareleştirerek tekdüze hâline getirmiş, farklılıkları kötü, şer ve öteki adı altında bertaraf etmiştir. Aydınlanma, insanlığın nihai ufkü ve gayesi kabul edilerek tüm dünyaya yayılmış ve insanlık için üst ilkelere konumlandırılmıştır. Ekonomi ve siyaset buna göre biçimlenmiş, savaşlar ve işgaller buna göre gerçekleşmiştir. Din, ahlak, hukuk, siyaset ve değer bu ilkelere göre oluşurken, zaman ve mekân

bunun uzantısı olarak teşekkül etmiştir. Dolayısıyla tüm insanlık hangi tarihi tecrübeden gelmiş olursa olsun Aydınlanma değerlerine göre yaşayan bir iki yüz yılın sonucundaki değerleri, dinlerin ve ahlakın da üstünde üst ilkeler olarak benimsemiştir. Artık duruşu, bakışı ve görüşü o belirlemektedir.

Başta Müslüman ülkeler olmak üzere tüm insanlık iki yüz yıldır bu değerlere göre tarihini, dinini, değerlerini, zamanını ve mekânını yeniden biçimlendirmiş, eşya ve hadiselerle aydınlanma perspektifinden zorunlu olarak bakmışlardır. Yaşadıkları hayatları, inandıkları dinleri, kurguladıkları gelecekleri bu bağlamdadır. Mesela bir haksızlık veya hukuksuzlukla karşılaştıklarında “Batılı manada demokrasi ve insan hakları hatta din” istemişler ve kendilerini böyle savunmuşlardır. Yine dinî inançları ile ilgili sorunları AİHM ve benzeri kuruluşlara taşımışlar, kendileri için AB değerlerini üst değerler olarak nitelemişlerdir. Eğitim sistemleri, yaşama biçimleri, kültürleri tamamen bu minvalde belirlenmiş, kendilerini ilke ve ufuk olarak Batılı ve çağdaş olarak nitelemişlerdir. Modernliği ve Batılılığı evrensel kabul ederek kendileri için ulaşılması gereken bir ilke ve süreç olarak benimsemişlerdir. Bu süreç hâlâ kesintisiz devam etmektedir.

4.

Bugün evrensel kabul edilen Aydınlanma değerleri bilhassa Müslüman ülkelerin siyasetçileri, bürokratları ve toplumları tarafından ortaya çıktığı zemin bağlamında, tarihi değeri anlamında yeterince sorgulanmamaktadır. İlerlemeci tarih, zaman ve mekân anlayışının tabii sonucu olarak bunun bir zorunlu süreç olduğu fikri özellikle Müslümanlar arasında âdeta bir itikadi görüş hâline gelmiştir. Hatta öyle ki Batılıların kendi değerlerine aykırı bir tutumları olduğunda Müslümanlar Batılıları Aydınlanma

değerlerine uymaya çağırarak kadar da sadakate ve teslimiyete sahiptirler. İslam âleminde veya Müslümanlar arasında ortaya çıkan bir sorun da yine bu bağlamda çözülmeye çalışılmış, çözümler Aydınlanma perspektifi ve mihengi çerçevesinde aranmıştır. Dolayısıyla Müslümanlar ölçülerini Aydınlanma ilkeleri üzerinden idealize ettiklerinden dolayı, ortaya çıkan meselelerini de yine bu ilkeler çerçevesinde çözüme kavuşturmak için çabalamışlardır. Tüm bunlara rağmen Aydınlanma değerleri ile ilgili ciddi eleştiriler yine Batılılar tarafından gelmiştir. Bugün Batı kamuoyunda ortaya çıkan tepkiler Aydınlanma değerlerinin gerçekliğinin son yüz yıldır yine Batılılarca sorgulanmasının sonucudur.

5.

Aslında iki yıldır süren Gazze hadisesinde yaşadığımız süreç yukarıda belirttiğimiz hususların teyidinden başka bir şey değildir. Neredeyse tüm Müslümanlar Aydınlanma değerlerini, demokrasiyi, liberalizmi, özgürlüğü meselenin çözümünü için çağırırken, kendileri olayları sadece seyretmişlerdir. Bu durum, Aydınlanma değerlerini üst ilke olarak kabul eden Müslümanların yaşadıkları açmazdan ve çelişkiden başka bir şey değildir. Gazze hadisesi, eğer görmeyi başarabilirlerse Müslümanlara Aydınlanma değerleri bakımından bir ayna vazifesi görmektedir. Çünkü *insan haklarının*, *Batılı manada demokrasinin* ve benzeri değerlerin bir gerçeklik değil birer dilek ve temenni olduğunu en çok da Gazze hadisesi yeniden ortaya çıkarmış ve hatırlatmıştır. Ancak bu hatırlama Batılı ülkelerin kamuoyunda karşılık bulurken, Müslüman ülkelerin hadiseyi sadece seyretmesine sebep olmuştur.

7

Ekim 2023 tarihinden beri binlerce çocuğun kadının ve insanın katledilmesine rağmen birkaç Müslüman ülkenin tepkileri dışında Müslümanların seyirci

kalması tamamen kendilerini seyirci olmasını benimsedikleri üst ve evrensel ilkelere çerçevesinde tasdik ettikleri içindir. Çünkü hem seyirciliği kabul edip hem de oyuna müdahale etme hakkı söz konusu olamaz. Müslümanlar Aydınlanma değerlerinin gönüllü savunucusu olarak yaşamaya talip oldukları için şimdi bunun sonucunu yaşamaktadırlar. Ancak zaman zaman eski hafızaları ve dilleri kendilerini zorlamaktadır. Bu da onlarda ciddi travmalara yol açmaktadır.

7 Ekim 2023'ten beri ABD, Batı ve onun aparatı olan İsrail tüm insanlığa ve bilhassa Müslümanlara kendilerine biçilen donu giymenin dışına çıkamayacaklarını açıkça beyan etmekte ve göstermektedirler. Yine bu süreçte Aydınlanma değerlerini kendi çıkarlarının aparatı olduğunu açıkça uygulamaları olarak göstermektedirler. Müslüman ülkelerin önemli bir kesimi ise hâlâ onların kurallarına göre eşya ve hadiselerle bakmaya devam ederek Hamas'ı suçlamakta, İsrail'i ve Batılı ülkeleri ilkelere uymaya çağırmaktadırlar. Dolayısıyla bu bir seyretme biçimidir. Bunun bir hadiseyi televizyondan veya sinemadan izlemekten herhangi bir farkı yoktur. Çünkü Aydınlanma değerleri onu ortaya koyan kültürlerin dışındaki tüm insanlığı varlığının gereği olarak seyirci konumuna indirger.

6.

Hâsılı en az iki yüz yıldır Batılı değerleri içselleştiren ve bilhassa Aydınlanma değerlerini kendi kutsal metinlerini yorumlarken bile mihenk kabul eden bir dünyanın insanlarından farklı bir tepki vermelerini beklemek zaten yanlışır. Çünkü tepki, reaksiyon, karşılık ilkeseldir ve bir inancın tezahürü olarak ortaya çıkar. Sadece Gazze meselesinde değil, Afganistan'ın, Irak'ın, Suriye'nin işgalinde de işgalcileri Batılı değerlere uymaya çağırın Müslümanlar, bir zihin dünyasını içselleştirmenin sonucunu yaşıyorlar. Millet, ümmet, siyaset, devlet gibi temel

kavramları bile tamamen Batılı anlamları ile algılayan bir Müslümanın din algısı da tabii olarak yine Batılıdır. Din, ahlak, hukuk, hak gibi temel kavramları yine kendi değer dünyasından değil, Aydınlanma değerlerinden alan Müslümanların herhangi bir siyasal ve sosyal olaya Müslümanca tepki vermesini beklemek imkânlar âleminde mümkün değildir. Dilini, hafızasını ve hatta tarihini bile modern telakkilere göre oluşturan bir topluluğun bugünü ve yarını da buna göre şekillenir.

Nitekim bugün gelinen noktada adına *Barış* denilen belge sonuçta Trump'ın yani ABD'nin dayatmalarının Müslümanlar tarafından şu veya bu biçimde kabul edilmesinden başka bir şey değildir. Şimdiye kadar imzaladığı veya tarafı olduğu hiçbir anlaşmaya riayet etmeyen bir ülke ile barış yapmak bile kendi değerleri ve dinamikleri bağlamında değil yine onların tayin ettikleri ilkeler çerçevesinde gerçekleşmektedir.

Öyleyse Müslümanlar kendi duruşları, kendi bakışları olmadan herhangi bir sosyal ve siyasal hadiseyi kendi Müslümanlıklarının gereği olarak uzun bir süre daha göremeyeceklerdir. Eğer bugün ortada ABD, İngiltere ve İsrail'e karşı bir direniş varsa bu tek başına Hamas ve Filistinlilerindir. Çünkü onlar en azından Aydınlanma değerlerini benimsemediklerini ve üst ilke olarak kabul etmediklerini amelleri ile gösterdiler ve bunun karşılığını aldılar. Onlar tüm Müslümanlara Batı'yı ve Batılı değerleri bir kez daha hatırlatmış oldular. Müslümanların kendi hafızalarını hatırlamaları, kendi dillerini konuşmaları için sanki son bir uyarı yaptılar, dikkat çektiler. Diğer Müslümanlar ise konumları gereği seyrettiler ve Batılıların merhametini beklediler. Ancak tüm bunlara rağmen Gazze'de soykırımın durması insanlık için bir sevinç vesilesi olarak umut etmeyi beraberinde getirmektedir.

| LATİF KARAGÖZ*

Soykırımcının Zihin Yapısı

I.

Filistin toprakları, yüz yılı aşkın bir süredir sistematik bir şekilde sömürgeci işgale maruz kalmaktadır'. 7 Ekim 2023'ten bu yana ise bu işgal dünyanın gözü önünde bir soykırıma dönüşmüş durumda. 2. Dünya savaşının arifesinde Hitler faşizminin mağduru olan bir kavim, aradan geçen süre zarfında ve bilhassa son iki yılda bir soykırımcı olarak karşımıza çıkmıştır.

2. Dünya Savaşı'nın akabinde bilhassa Avrupalı entelektüeller ve araştırmacılar Aydınlanmanın "iyimser" vaatlerine rağmen Yahudi soykırımının nasıl ortaya çıktığını şaşkınlıkla soruştururken yüzleştikleri en yalın mesele "kötülük" problemi olmuştur. *Bir topluluk nasıl olur da hiçbir sınır tanımaksızın böyle sistematik bir kötülük yapabilir?* şeklinde ifade edebileceğimiz bu soru, felsefeciler başta olmak üzere Batılı entelektüellerin gündemini meşgul etmiştir. Ortaya konan cevaplar tarihsel, felsefi, psiko-sosyal ve politik bir açıklama müktesebatı üretmiştir. Bu müktesebat "Holokost Endüstrisi"²nin yedeğine girmek suretiyle İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya düzeninin Siyonist ideolojinin lehine olacak şekilde kurulmasına hizmet etmiştir. Siyonizm aleyhine yükselen

her ses, söz konusu müktesebatın dilini kullanmak suretiyle ve antisemitizm retoriği içinde bastırılmıştır. Diğer yandan, emperyalistlerin Bosna Hersek'te yaptıkları soykırım; Afganistan'da ve Irak'ta yaptıkları katliamlar kitlesel bir sessizliğe kurban edilmiştir. Benzer şekilde Myanmar, Sudan ve Ruanda'da gerçekleştirilen katliamlar, Holokost'un istisnai niteliği karşısında soykırım hasasiyetine medar olamamıştır. 7 Ekim sonrası Gazze başta olmak üzere Filistin topraklarında Siyonist askerler ve işgalci yerleşimciler eliyle yürütülen soykırım faaliyetleri, İsrail ve emperyalist işbirlikçileri tarafından antisemitizm retoriği ve çeşitli manipülasyonlarla benzer bir sessizliğe mahkûm edilmeye çalışılmıştır. Buna rağmen, bilhassa kitlesel halk hareketleri, akademik örgütler, öne çıkan devlet temsilcileri vasıtasıyla Siyonizm aleyhine küresel ölçekli bir direniş ortaya çıkmıştır. Bu süreçte, uluslararası sistemin meşruiyeti başta olmak üzere soykırım ve soykırımcının ifşası üzerine konuşmanın zarureti tekrar ortaya çıkmıştır.

II.

Soykırım üzerine konuşmak, kötülük üzerine konuşmayı zorunlu kılmaktadır. Zira soykırım, kötülüğün en

* Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

1 Khalidi, Rashid. *The Hundred Years War on Palestine: A History of Settler Colonial Conquest and Resistance*, 2020.

2 Finkelstein, Norman, G. *Holokost Endüstrisi*, Kutadgu Yayınları, 2024.

yalın ve sistemli formu olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan yukarıda adı geçen soykırım örneklerinin coğrafi ve sosyo-politik bağlamı farklı olsa da, soykırım bir grubu veya milleti kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak şeklinde ortaya çıkan ortak bir niyeti barındırmaktadır. Diğer bir ifade ile, bu niyet ve iradenin bizatihi kendisi kötülükle özdeşir.

Kötülüğün en yalın formu olarak karşımıza çıkan soykırım sürecini, sadece sosyo-politik mekanizmaların işleyişinin zorunlu bir sonucu olarak değerlendirmek yanıltıcı olacaktır. Burada esas olan husus, söz konusu sosyo-politik süreci soykırıma dönüştürecek kadar yıkıcı hâle getiren eylemlerin faillerinin nasıl bu kadar zalimleşebildiklerini anlamaktır. Dolayısıyla, soykırım söz konusu olduğunda temel bir soru gündeme gelmektedir: *İnsanı kötülükten alıkoyacak, kötülük yaptığında ona maddi-manevi müeyyide kaynağı olacak ilkeler/otoriteler nelerdir?* Bu satırların okuyucusunun zihnine, ifade ettiğimiz soruyu önceleyen “kötülüğün kaynağı nedir?” sorusunun gelmesi tabiidir. İyiliğin ve kötülüğün kaynağının ve mahiyetinin ne olduğu sorusu, düşünce tarihi boyunca filozoflar başta olmak üzere düşünürlerin en çok meşgul olduğu sorular arasındadır. Yazının sınırları dâhilinde bu soruya değinemeyeceğimiz için, bunun yerine mevcut tartışmalar içinden bir konum tercih etmek daha makul görünmektedir.

Bu itibarla yazı boyunca kötülük, insan doğasının kuvve/potansiyel cihetinden bir parçası olarak ele alınacaktır. Kuvve cihetinden ele alınması, kötülüğün bir zorunluluk olmadığını veya

insandan sadır olan kötü bir eylemin insan doğasının zorunlu bir çıktısı olmadığını vurgulamak içindir. Burada eğer bir zorunluluk varsa bu, insanın iradesini kullanma zorunluluğudur. Zira insan, iyilik veya kötülük lehine iradesini kullanmak zorunluluğu olan mükellef bir varlıktır. Bu itibarla kötülük, iradi bir biçimde iyi olanın karşısında yer almak veya iyiliği/iyi olanı yok etmek şeklinde tanımlanabilir.

Kötülüğün kapsamına ilişkin benimsediğimiz bu çerçevenin akabinde sorumuza geri dönebiliriz. *İnsanı kötülükten alıkoyacak, kötülük yaptığında ona maddi-manevi müeyyide kaynağı olacak ilkeler/otoriteler nelerdir?* Bu hususta öncelikle dinî otoriteler, hukuki-siyasi örgütler ve akli/ahlaki muhakeme akla gelmektedir. Adı geçen otoriteler İslam medeniyetinde olduğu gibi birbirinin mütemmim cüzü olacak şekilde adil bir sistemin tesisine zemin teşkil ederken, kimi zaman da en azından tek bir ilkenin bile işlevsel olması kötülüğün önünde set çekilmesine vesile olmaktadır. Söz gelimi, Kantçı ahlaki perspektifte her ne kadar dinî içerik yerinden edilmiş de olsa, failden soykırım düzeyinde bir kötülüğe meşruiyet temin etmeyecek kadar bir sorumluluk beklenmektedir. Benzer şekilde, ister şer’i ister seküler olsun, hukuki ve siyasi düzenlerden beklenen de elinde güç bulunduran bir tarafın bu gücü kullanarak güçsüzler/mazlumlar üzerinde tahakküm kurmasını engellemektedir.

III.

Son iki yıldır Gazze’de şahit olduğumuz soykırımda yukarıda bahsi geçen müeyyide unsurlarının ya İsrail’in lehi-

ne işletildiğine ya da tasfiye edildiğine şahit olmaktayız. İsrail'in vaat edilmiş topraklar ve üstün ırk/millet motivasyonunun kaynağı olan teolojik söylem, bu süreçte bizzat soykırım failleri tarafından daha yüksek bir sesle dile getirilmiştir. Benjamin Netenyahu'nun Gazze işgaline hazırlanan askerlere yönelik yazdığı mektuptaki ifadeler bizzat soykırımın teolojik meşruiyetinin nasıl kurulduğunun açık bir göstergesidir: *"Bu savaş ışığın oğulları ile karanlığın oğulları arasında bir savaştır...Bu kötülüğü dünyadan tamamen ortadan kaldırmaya kararlıyız. Amalek'in size ne yaptığını hatırlamalısınız, diyor Kutsal Kitabımız. Ve biz hatırlıyoruz"*³

Eski Ahit'e göre İsrailoğullarının düşmanı olarak tasvir edilen Amelekli-ler, ancak tümüyle (çocuklar, kadınlar, erkekler, yaşlılar, hayvanlar) yok edildiklerinde Yahudilerin kurtuluşa ereceklerine işaret ediliyor. Netenyahu'nun bu teklifi, Gazze'yi işgal eden İsrail askerlerinin diline bir soykırım şarkısı olarak dolanarak karşılık buluyor: *"Gazze'yi işgal etmeye gidiyoruz. Amalek'in soyunu kurutacağız..."*⁴ Bu teolojik söylem, zulmü engellemek bir yana bizzat zulmü teşvik edecek şekilde kurgulanmakta ve yaygınlaştırılmaktadır.

Diğer yandan, zulmün engellemesi ve zulüm ortaya çıktığında zulmün faillerine müeyyide uygulaması beklenen hukuki sözleşmelerin ve siyasi yapıların Gazze işgalinde nasıl işlevsizleştiğini aradan geçen iki yılda bizzat müşahade ettik. Birleşmiş Millet Güvenlik Konse-

yi'nin İsrail yanlısı tavrı, Almanya başta olmak üzere Avrupa'nın pek çok devletinde devlet aklının Siyonist ideolojinin güdümüne girmesi, bilhassa Amerikan üniversitelerindeki öğrenci protestolarının yasaklanması, öğrencilerin baskı ve cezaya maruz kalmaları bu durumun en açık göstergesidir. İsrail iç politikasında hukuki mekanizmaların ve kamu politikalarının sadece Gazze meselesi özelinde değil tüm Filistin topraklarında soykırıma zemin oluşturacak şekilde nasıl kurgulandığı da açık bir gerçektir.

Son otorite kaynağı olan insan aklı, ahlaki muhakemeyi de içine alacak şekilde zâtı itibarıyla iyi olana yönelip kötü olandan uzaklaşmaya muktedirdir. Dolayısıyla akli ve ahlaki muhakemenin makul bir şekilde işlediği bir vasatta zulmün ortaya çıkması beklenemez. Peki bu vasat nasıl bozulmaktadır? Bu soru, soykırımın çağdaş tarihinin analizinde en çok ele alınan meselelerin başında gelmektedir. Genel anlamıyla moderniteyle içkin bir biçimde kendini var eden *araçsal akıl* söyleminin ahlaki sorumluluğu ve müeyyide algısını tasfiye etmesi şeklindeki cevap ise en makul açıklama çerçevesi olarak kabul edilmiştir. Bu yönüyle soykırım, Hannah Arendt'in tabiriyle "sıradan insanın" bile emir – komuta zinciri ve üstlenmek zorunda olduğu roller vasıtasıyla ahlaki muhakeme ve sorumluluğu askıya alıp uyum göstereceği bir mekanizmaya dönüşmektedir.⁵ Ancak; ahlaki muhakemenin geri çekilmesi, itaat ve rollere uygun davranmak gibi faili pasifleştiren açıklama

3 <https://www.gov.il/en/pages/statement-by-pm-netanyahu-28-oct-2023>

4 https://www.youtube.com/shorts/qb_oBSAZjDs

5 Arendt, Hannah, *Kötülüğün Sıradanlığı*, Metis Yayınları, 2022.

modellerinin ötesinde bir işleve sahiptir. Soykırımcı bir kötülük, yukarıda ifade edilen teo-politik söylemle birleştğinde daha sistematik işleyen bilinçli bir iradeye işaret etmektedir. Bu itibarla soykırımı giden süreç; itaat, grup ve kurumsal düzeydeki rollere uygun olarak yaşamak gibi durumları aşacak şekilde, niyetli bir kurguya dayanan psikolojik mekanizmalara dayanmaktadır.

IV.

Soykırımı giden sürecin *ilk aşaması, homojen bir iç grup imajının yaratılması*⁶ ve bu gruba mensup insanların bu imaja uygun bir biçimde kimliklerini oluşturmasıdır. Siyonizmin vaad edilmiş topraklar ve üstün ırk söylemi, mensuplarının bizzat dâhil oldukları homojen bir grup imajı yaratmaktadır. *İkinci aşamada*, iç grubun ideallerinin dışında yer alacak şekilde kodlanan bir *dış grup imgesinin oluşturulma* süreci vardır. Siyonistler için bu dış grup kendilerine vaad edilen topraklardan çıkarılması gereken Filistinlilerdir. *Bir sonraki aşamada* söz konusu dış grup, yani Filistinliler, bir *tehdit unsuru hâline getirilmektedir*. Filistin meselesi özelinde Siyonist soykırımcı için Filistinliler, tarihsel hafızalarındaki Amelek ile özdeşleştirilmiş, tümüyle yok edilmesi gereken, gayri insani her türlü muameleye müstahak yaratıklar olarak kodlanır. Bu süreç, basit bir propaganda veya itaat edilmesi gereken zorunlu bir anlatı değildir. Tam aksine, teo-politik içeriği eğitim müfredatları, şehir plan-

lama ve kamu yönetimi uygulamaları başta olmak üzere çeşitli düzenlemelerle biçimlendirilen Siyonist öğretinin, mensuplarının hayatının her aşamasına sirayet edecek şekilde örgütlendiğinin açık bir göstergesidir. Bu süreçte soykırımcının tehdit olarak kurguladığı muhatabına reva gördüğü her türlü zulmü meşru kılacak en önemli psikolojik araç *ahlaki uzaklaştırma (moral disengagement)* mekanizmalarına başvurmaktır.

Ahlaki uzaklaştırma, ırkçılık, işkence ve soykırım gibi gayri meşru eylemlerin faillerinin, bu eylemleri kendi ahlaki ilkelerinin içinde utmaya çalışırken kullandıkları bilişsel mekanizmaları tanımlamak için kullanılır.⁷ Soykırım söz konusu olduğunda bu ilkelerin başında *insandışılama (dehumanization)* gelmektedir. İnsandışılama, bir kişi veya grubu gayri insani niteliklerle tanımlayıp her türlü muameleyi hak edecek şekilde konumlandırmak ve onlara bunu göre davranmaktır. Böylece, soykırım failleri insandışılama sayesinde hedef hâline getirdikleri diğer grup üzerinde her türlü zulmü gerçekleştirme hakkına sahip olduklarına inanırken, diğer yandan kendileri için yaptıkları eylemin meşruiyetine inanacak bir ahlaki çerçeve çizmiş olurlar.

İsrail'in eğitim programlarından kamu yönetimi pratiklerinin her aşamasına kadar sirayet eden bu mekanizma, 7 Ekim sonrasında Gazze'deki katliamın ve bunun Siyonist kitlelerce meşrulaştırıl-

6 Reicher, Stephen, Haslam, S. Alexander, and Rath, Rakshi (2008). Making a Virtue of Evil: A Five-Step Social Identity Model of the Development of Collective Hate. *Social and Personality Psychology Compass* 2 (3) 1313-1344

7 Bandura, Albert (2011). Moral Disengagement. In *The Encyclopedia of Peace Psychology*, D.J. Christie (Ed.).

masının en önemli aracı olarak kullanılmıştır. İsrail savunma bakanı Gallant'ın “insan hayvanlara karşı savaşıyoruz”; İsrail başbakanı Netanyahu'nun Filistinlileri “karanlığın çocukları” ve “şeytani rejim” biçimindeki ifadeleri, yukarıda ifade ettiğimiz teo-politik söylemle birleştğinde soykırım, failleri açısından kolaylıkla zorunlu ve zaruri bir hüviyete bürünmektedir. Dolayısıyla bebekleri, çocukları, hastaları ve tabiatı katletmek, dışarıdan emir-komuta zinciri ile dayatılan bir zorunluluktan ziyade bir kimliğe mensup olmanın gerekliliğinin iradi bir biçimde ifa edilmesi biçiminde kendini göstermektedir.

İnsandışılştırma ile yukarıda bahsettiğimiz üç mekanizmanın son aşamalarına geçilmiş olur. Gayri insani vasıflarla resmedilen dış grubu- Filistinlileri- yok etmek, *erdemli bir eylem olarak tanımlanır*. Nihayetinde, her türlü zulüm *erdemli olma vasfını haiz olduğu için savunulmaya, övülmeye ve icraya devam edilir*. Sonuç olarak bu sürecin sonunda, soykırımcının işlediği eylem, kendi zihninde ve kitlesi nezdinde meşruiyet kazanmaya devam eder.

Soykırım failleriyle birlikte, soykırım sürecine sessiz kalmak meselesinin başka bir taraftan meşrulaştırılmasına hizmet etmektedir. Psikoloji alanında *tanıklık etkisi (bystander effect)* olarak isimlendirilen bu durum, ihtiyaç duyulan ve zaruri olan durumlarda sorumluluk alarak müdahale etmek yerine seyirci kalmayı tercih eden kişi veya grupları tanımlamak için kullanılır. Seyirci kalma motivasyonu kimi zaman objektiflik ideali ile, kimi zaman da sorumluluğu alacak başka kişilerin varlığının oluşturma-

duğu “ne de olsa başkaları var” şeklinde bir *zan* ile açığa çıkabilir. Bu kişiler yukarıda adı geçen ahlaki uzaklaştırma mekanizmaları arasında, sorumluluk alınması gereken yerde *kendi failliğini/eylem gücünü tahfif etmek* şeklinde bir zihinsel çıkarımda bulunma stratejisine başvururlar. Ancak soykırım söz konusu olduğunda bu gerekçelerin hiçbirinin meşruiyetinin olmadığı açıktır. Zira bu tavırlar ahlaki, iyi ve doğru olan lehine iradi bir tercihte bulunmayı reddetmek, en basit hâliyle ihmal etmek; kötünün açığa çıkmasına imkân tanımak anlamına gelmektedir. Bu yönüyle soykırım karşısında pasif bir seyirci kalmak esasında iradi bir tercihtir. Dolayısıyla bu yöndeki propagandalara karşı bilinçli ve dirençli olmak, en basit hâliyle boykot eylemlerine katılmak suretiyle iynin lehine bir irade sergilemek seyirci kalmayı reddetmek bakımından önemli adımlardır.

V.

Bu yazıda soykırımın, sadece büyük yapıların kendi mensuplarına zorla dayattıkları emirlerin ve rollerin mecburi bir şekilde icra edilmesiyle mümkün olmadığını göstermeye çalıştık. Bilakis, bu sürece müdahil olan herkes, kötülük lehine olacak şekilde kurgulanan bir kimliğin parçası olmak yönünde irade beyan ederler ve bu iradeyi bizzat tatbik ederler. Bu hâliyle, soykırım faillerini akıl hastası, ruh hastası, çıldırmış vb. şeklinde betimlemek bile farkında olmaksızın zulmün meşrulaştırılması anlamına gelmektedir. Zulüm olduğu yerde iyiden yana tavır almamak, derecesi ve sebebi ne olursa olsun kötülüğün açığa çıkmasına katkıda bulunmak anlamına gelmektedir.

Gazze’de Siyonist Soykırımı

Soykırım

Bütün soykırımlar birtakım iddialara dayanarak yapılır. Üstün millet ya da seçilmiş millet iddiaları bunlardan ikisi. Mesela Nasyonal Sosyalizmin, yani Sosyalist Milliyetçiliğin Almanya’da yaptığı soykırımın kökeninde Alman milletinin üstünlük iddiası vardır. Germen ırkı, üstün bir ırk görülür. Bu üstünlüğün korunması için onun saflığını korumak gerekiyor. Bunun için de saflığı bozan ne varsa onu yok etmek zorunludur. Naziler, bunun için Alman saflığını korumak amacıyla, bu ırkı bozacak tehditler olarak gördükleri Yahudileri, Çingenele-ri ve sakat olan insanları fırınlara attılar. Alman soyu en saf hâliyle, birinci sınıf özelliğini koruyarak dünyada hâkim olacaktı. Elbette 19. Yüzyıl antropolojisinin de bunu bilim adıyla meşrulaştıran bir temeli vardı. Örneğin Gobineou, *Irkların Eşitsizliği Üzerine Deneme* adlı çalışmasında bütün ırkları bir hiyerarşiye göre sınıflıyordu. En gelişmiş ırk beyaz olardı. Nitekim modern dünyanın eşitliğinden yararlanmak isteyen Türkiye bile, 1930’larda Türklerin beyaz ırk olduğunu ispatlamak için harekete geçti. Mustafa Kemal, Afet İnan’ı yurtdışına antropoloji eğitimine gönderdi ve Anadolu’da 60 binin üzerinde insanın kafatası incelemesi yapıldı.

Mustafa Kemal, kesinlikle bir soykırım peşinde değildi. Onun amacı Batı’nın modern dünyası içinde eşit olan bir millet icat etmektir. Bunun yolu da beyaz ırk olmaktan geçiyordu. O da talimatı verdi ve araştırın dedi. Fakat Hitler’in ırksal eşitsizlik ve üstünlük arayışı bambaşkaydı ve soykırım üretiyordu. Bu soykırım da yoğun olarak Yahudilere yönelmişti.

Soykırım, üstün teknolojiler ve bilimsel bilgiler kullanılarak gerçekleşmişti. Nitekim sosyolog Z. Bauman; *Modernite ve Holokost* adlı eserinde bunu çok iyi analiz eder. Holokost örneğinde modern bilim ve uzmanlıkların nasıl da kullanıldığını ortaya koyar. Biyoloji, kent uzmanlığı, sosyoloji, kimya, antropoloji gibi bilimler aracılığıyla soykırım gerçekleştirildi. Ekonomik, bilimsel ve teknolojik bir biçimde...

Soykırım sadece üstün veya seçilmiş millet görüşlerine dayanmaz. Aynı zamanda saf millet olma ve bu saflığı bozacak tehditleri yok etme yaklaşımlarından da güç alır. Üstünlük düşüncesi, millet olmayı soya dayandıran ve bu soyu bozacağı düşünülen tehditleri yok etmek üzere harekete geçen bir patolojidir. Patolojidir, çünkü evrensel değerler tanımaz, hiçbir normu tanımaz. Bütün ahlak değerlerinden ve hukuk normlarından sapmadır. Katletmek, sürmek,

* Prof. Dr., İZU Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyoloji Bölümü.

orantısız güç kullanmak, öldürmede hiçbir sınır tanımamak gibi yollara başvurur. Bu çağda yaşadığımız ve Gazze’de yaşananlarla devam eden soykırım epeyce modernidir. Çünkü modern araçlarla, bilimlerle, teknolojilerle ve ideolojilerle gerçekleşiyor. Bu açıdan da önceki çağlarda yaşanan soykırımlardan epeyce farklıdır.

Siyonist Soykırımın Kökenleri

Gazze’de İsrail Devleti’nin Siyonizm siyaseti ile gerçekleştirdiği soykırım bambaşka bir olgudur. Çünkü araçları, meşruiyet temelleri ve orantısızlığı ile radikal bir tarafa sahip. Her şeyden önce Yahudilerin tarih içinde oluşturdukları kolektif bilinçaltından besleniyor. Yahudi toplumunun kolektif bilinçaltı hakkında sosyolog Max Weber de ilginç bir tespitte bulunuyor. Ona göre Yahudiler, parya toplumdur. Çünkü sürekli sürgün edilmişler, haklardan mahrum bırakılmışlar ve toplumsal düzen hiyerarşisinde en alt katmanda yer almışlar. Köle toplum bilinci yerleşmiş.

Weber’in bu saptaması doğru. Örneğin Yahudi toplumu, Mısır’da köle bir toplumdur. Firavun yönetimi altında parya olarak yaşıyordu. Hz. Musa onlara kuruluşu vaat etti. Firavunun baskıcı otoritesi ile doğrudan savaştı. Yahudileri köleleştiren bu düzenden kurtararak özgür hâle getirmek istedi. Ancak Yahudiler, bir türlü bu özgürleşme kurtuluşuna inanmadı. Bu nedenle hep Hz. Musa’ya karşı ayak dirediler. Yahudiler, sonraki tarihlerde de Romalıların yönetimi altında köleleştiler, modern Avrupa’ya kadar da Batı egemenliği altında mahallelere kapatılmış köle toplumu olmaya devam ettiler. Avrupa’da herhangi bir kriz çık-

tığında bundan ilk sorumlu Yahudiler tutuldu. Mahalleleri yakıldı, saldırılara uğradılar. Yahudi diasporatik toplumu zamanla hınç ve öfke ile doldu. Kızgın, öfkeli ve öç ile dolup taşan bir kolektif bilinçaltı oluştu. Kendilerini seçilmiş gören toplum hep köle hâlinde yaşıyordu! Tanrı onları lanetlemiş miydi? Tarihsel ve ontolojik bir paradoks!

Siyonizm, modern dönemde yeni bir Yahudi siyaseti olarak bu bilinçaltına hitap etti. Yahudi Devleti projesi ile yaşanan köle toplumu kaderinden kurtulacaklardı! Ama bunun için bir ütopya gerekiyordu. Seçilmiş millet ve vadedilmiş topraklar yeniden üretildi. Yaşanan köleliği, yurtsuzluğu ve sürgünlüğü aşmak için efendilik bilinci pompalandı.

Siyonizm, yeni Yahudi siyaseti olarak yükseldi. T. Herzl, sıradan bir dergi yazarıyken birdenbire kahraman oldu. Bu siyaseti pazarladı, üretti; yaymaya adadı kendisini. Köle toplumuna devlet aracılığı ile efendi olmayı ve kurtuluşu vaat ediyordu. İngiliz, Amerikan veya Rus hegemonyaları ile çatışmadan, tam tersine onlarla uzlaşarak hareket ediyordu. Yahudilerin hınç ve öfkesine hitap ediyordu. Hatta bunu koruyordu. Rus diplomatlarla konuşurken sarf ettiği sözler bu açıdan ilginçtir. Yahudilerin daha fazla sefalet ve acı çekmeleri, onun için zorunluydu. Siyonist olmaları için bu gerekliydi.

İsrail; savaş, işgal ve emperyalizmin çocuğu olarak doğdu. İlk İsrail devleti, her çeşit katliam yapmaktan çekinmeyen çeteler tarafından kuruldu. Gazze soykırımı üç önemli alt yapıya dayanıyor. Yahudilerin kolektif bilinçaltlarındaki öfke, öç ve linç. İkincisi, Siyonizm ideolojisi.

Üçüncü olarak da kurucu ruhunda yer alan emperyalizm, işgal ve savaş.

Gazze’de Soykırım

Siyonizm, Gazze şehir sınırlarında soykırım uyguladı. Soykırım diyoruz, çünkü iki yıldır öldürmek, yıkmak ve yok etmek için hiçbir sınır tanımıyor. Bütün Gazzeliler bir bütün olarak katlediliyor. Yaşlılar, kadınlar, çocuklar ayırımı yapılmıyor. Gazzeli olması yeterli. Her bir canlı katlediliyor. Mabretler, hastahaneler, okullar yakılıp yıkılıyor. Gazze, insandan arındırılıyor. Yahudi olmayan her insan düşman ve dolayısıyla yok edilmesi gereken kişi olarak görülüyor.

Gazze’deki soykırım çok teknolojik! En son teknolojiler, silahlar, istihbarat yöntemleri kullanılıyor. İçinde vicdan taşıyor, ahlak taşıyor, hukuk taşıyor. Siyonizm ideolojisinin seçilmiş üstün millet ütopyası ile Yahudiler efendiye dönüşüyor, Gazzeliler de köleye. Yahudiler, tarihsel parya kaderlerini Gazzelileri köleleştirerek aşmaya çalışıyorlar. Bunun için de her şeyi yapıyorlar. Saf Germen ırkı veya üstün Germen ırkı yerine Yahudilik geçiyor. Netanyahu Hitler oluyor. Nazizm ruhu bu defa da Siyonizm bedeninde hortluyor. Nazizm Siyonizm’e dönüşüyor. Tarihsel öğ kendisini Nazizm olarak üreterek tatmin ediyor!

Gazze soykırımı, bütün dünyaya naklen veriliyor. Canlı yayınlarla sergileniyor. Bu açıdan Hitlerin soykırımından katbekat üstün! Bütün dünyaya meydan okuyor. Yahudilerin sadece İsrail’den ibaret olmadıkları ve dünyanın tek egemen gücü oldukları mesajı veriliyor. Netanyahu elinde telefonla bunu biz üretiyoruz

diyerek mesaj veriyor. Gazze’de sahnelenen köleleştirme ameliyesi bütün dünyaya duyurularak dünya da bu kadere razı olmalıdır deniyor. Paraları, teknolojileri, markaları, filmleri, yayınları, gazeteleri ile bütün dünyaya Siyonistlerin ve Yahudilerin egemen olduğu inancı ile taşkın cinayetler işleniyor. Dünya Yahudiler ve ötekiler diye ayrıştırılıyor. Yahudiler efendi, üstün, seçilmiş. Ötekiler ise öyle değil. Yani Yahudilerin dışında yer alan varlıklar. İnsanımsı, köle, siyah...

Gazze direnişi, bu soykırım projesini alt üst etti. Gazze’de Hamas çok sınırlı imkânlarla mücadelesini dünyaya duyurdu. Hakkaniyet, vicdan, ahlak dirildi. Devletler ve egemenler, İsrail düzeninin soykırımını desteklediler, ona selama durdular. Çünkü dünyanın beş gücü emperyalist. Emperyalist dünya düzeni cari. Ama halklar bunun tam tersini yaptı. Yüzbinlerce insan, dünyanın büyük kentlerinde yürüdü. Meclislerde vekiller, bürokraside subaylar, devlet koridorlarında yöneticiler tepki gösterdi. Uluslararası Adalet Divanı soykırım teşhisini koydu ve İsrail Devleti suçlu bulundu.

Gazze’de soykırım, bu Müslüman şehrin tarihi kaderinde derin gedikler açtı. Çocukların çığlıkları göğe değdi. Açlık ve sefalet şehrin ruhunda yankılandı. Barbarlık, son modern teknolojilerle sahnelendi. Ancak direnişle yükselen umut, sadece Gazze semalarında değil, bütün dünya semalarında kanatlandı. Siyonizm’in soykırımı onun alnında kalacak. Gazze, özgürleşecek. İsrail’in uygar ve demokratik devlet efsanesi tamamen çökecek. Dünya, Siyonistlerin köleliğinden kurtulacak!

| BİLAL CAN

Sosyolojik Bir Gerçeklik Olarak Sürgünlük ve Mültecilik

“Sürgün” bir kavram olarak çeşitli yansımaları barındıran, acı ile hüznün ile anılan bireysel ve toplumsal eylem metodu olarak geçmişten günümüze insanlığın her daim gündeminde olagelmıştır. Bu kavram Türk edebiyatında akla gelen ilk şiirlerden biri Sezai Karakoç’un Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine isimli şiiridir. Karakoç bu şiirinde sürgünü içselleştirerek “sen-ben” karşıtlığı içerisinde sunar. “Bütün sürgünlüklerim bir bakıma bu sürgünün bir süreği” dediği yer, sürgünün süregelen bir eylemsellik barındırdığını gözler önüne sermektedir. İnsanoğlunun dünyevileşme macerasının başladığı cennetten dünyaya gönderilişi bir sürgün olarak anlam bulmakta, bu sızıyı ontoloji zeminde irdeleyen felsefecilerin odağındaki “dünyaya fırlatılmışlık” sürgün düşüncesi ile açıklık kazanmaktadır.

Sürgün, bir yerden mecburi olarak gönderilme anlamını uyandırır. Mecburiyet olmazsa gitmeyecek anlamında bir yaklaşımla vücut olur. Mecbur kalmak, bir zorunluluğa tabi olmakla eşdeğer bir anlam. İnsanlığın sürgün hikâyesini bu bakımdan cennetten kovuluşa başlatmak yanıltıcı olmayacaktır. O ruh hâli fark etmesek bile içimizde bir yerlerde duruyor. Bununla birlikte sürgün, zorunlu göç olarak da isimlendirilmektedir. Tarih boyunca insanlar gerek ferdi gerekse de toplumsal olarak göçe zorlanmışlardır. Kimi toplumlar etken iken kimi toplumlar fail olmuştur. Sürgün, göçten farklı olarak zorunlu mekânsal bir değişimi barındırır. Sürgün edilen fert ve toplumlar, içerisinde yetiştiği habitustan uzaklaşmış, yabancı bir mekâna zorunlu olarak gönderilmiştir. Sosyolojik çalışmalar genellikle “göç” olgusunu inceler, “göç” olgusunu ele alırken

de “kent” olgusuyla birlikte anlamaya çalışır. Bu yüzden de “kent ve göç sosyolojisi” adı altında da bir alt bilim dalı ortaya çıkartarak bu kategoride toplumsal hareketliliği anlamaya çalışır. Göçler birçok etmeni içinde barındıran karışık bir hareketlenme biçimidir. Ülkemizde özellikle 1960’lı yıllarda kırsal alandan kentsel alana doğru yapılan göç hareketleri dolayısıyla Türk sosyolojisi, bir dönem “kent ve göç sosyolojisi” olarak anılmaya neden olmuştur. Bu süreç içerisinde önemli çalışmalar ve kavramlar üretilmiştir. En önemli kavramlardan biri Mübeccel Kıray tarafından ortaya konulan “tampon bölge” kavramıdır. Bu kavramla, kırdan kente gelen insanların kente eklenmek amacıyla bir süre kentin varoşlarında kurulan gecekondualarda yaşamaları, kente adapte olma süreci/oryantasyonunu anlamak için ortaya konulan bir kavram. Bu kavramla birlikte aslında birçok göç hareketinde göç edenlerin bu tarz bölgelerde bir araya geldiği, kendileri gibi olanlarla bir araya geldikleri gözlemlenmiştir. Sürgün üzerine yapılan çalışmaların eksikliği kendini göstermekte, sürgün genellikle mültecilik, tehcir veya yerinden edilme kavramlarıyla karıştırılmakta, ideolojik-siyasi tartışmalarla sürdürülmektedir (Sağır, 2012).

Sürgün, zorlayıcı bir etkene bağlı olarak mekân değişimini zorunlu kılar. Küçük, orta, büyük şeklinde kategorilere ayrılabilir. Bireysel ve toplumsal anlamda da gerçekleşen sürgünler mevcuttur. TDK sözlüğünde “sürgün” maddesine bakıldığında tanımlamalar genellikle kimse, bir kimsenin sürüldüğü yer, ceza olarak belli bir yerin dışına itilme gibi tekil anlamlı bir şekilde sunulmaktadır¹. Sürgün başka

bir ülkeye olabileceği gibi ülke içerisinde başka semt, başka muhit, başka hane-ye de olabilir. Tarihte bireysel sürgünler olabildiği gibi toplu sürgün uygulamaları da mevcuttur. Toplu sürgünler genellikle sosyal, siyasal gerekçelere bağlı olarak gerçekleşir, özellikle kamu düzeninin tesisi için bunun gerekliliği savunulur, bu tehcir olarak da isimlendirilmektedir. Sürgün kimi zaman da iskân amaçlı gerçekleşir, göçebe toplulukların belli bir yerde yerleşik hayata zorlanması buna örnek olarak gösterilmektedir. Sürgünlerin kökenlerine bakıldığında bir ceza uygulaması olarak Hammurabi kanunlarına kadar uzanmaktadır. Toplumsal kaidelere uymayanlar, aykırılıklarda bulunanlar, kurulu düzene zarar verenler, suç olarak belirlenmiş unsurlara tevessül edenler, sürgün ile bir tür cezalandırılmıştır. Bu sürgünler zorunlu sürgün olarak anılabilir. Buna ek olarak bir de gönüllü sürgün vardır. O da mal, can tehdidine karşı alınan bir önlem, bir kaçış olarak mecbur bırakılma yöntemidir. Sürgün aşamalı olarak gerçekleştirildiği gibi bir anda da gerçekleştirilebilir. Sürgün için zorlayıcı bir gücün bir baskı unsurunun olması gereklidir. Örneğin bugün İsrail'in Filistinlilere uyguladığı yerinden etme baskısı, büyük oranda soykırıma evrilmiştir.

Sürgünün gerçekleşmesinden sonra bu sürülme eylemine maruz kalan insanlar mülteci statüsüne girer. Mültecilik her hâlükârda yerinden ayrılmış, ayrılmak zorunda kalıp başka bir mekâna, başka bir coğrafyaya süresi belli olmayan bir şekilde iltica etmek, sığınmak anlamına gelir. Dünya üzerinde yaşanan doğal felaketler göçleri etkilerken ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel, dinî, ideolojik krizlerin ardından ise sürgünler, göçler gerçekleşmektedir. Dünyanın göç hareketi kabarıp bir hareketlenmeyi de gözler önüne sermektedir. Son 30 yıllık sürece bakıldığında göçlerin büyük bir kesiminin Orta Doğu bölgesinde gerçekleştiği görülmektedir. Filistin, Irak, Suriye, Lübnan, Ürdün, Mısır, Yemen daha

sonra Afrika'da Sudan, Somali'de görülen göç, yerinden edilme uygulamaları neticesinde milyonlarca insanın bu göç dalgasına katıldığı ifade edilmektedir. Milyonların iştirak ettiği bir hareketlilik neticesinde toplumsal değişim ve dönüşüm kaçınılmaz olacak, sessiz bir yürüyüş gibi, görünmez bir biçimde gerçekleşen göçler, göç ettiği yerde uyum-uyumsuzluk problemleri, sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel gibi birçok unsorda ağır fakat zamanla gözlemlenecek değişimleri de beraberinde getirecektir.

Göç edenler, temel yaşama hakkını elde etmek için bu serüvene katılırlar. Osmanlı'nın bir dönem hâkimiyet alanı olan topraklarda hâlen siyasal hareketliliklerin devam etmesi, kırılmaların ve yerine oturma çabalarının tam olarak nihayetlenmediği görülmektedir. Orta Doğu'dan Anadolu'ya, Anadolu'dan Batı'ya doğru bir göç hareketi Arap Baharı ve Suriye iç savaşında gözlemlendi. Bugün hâlen devam mültecilik hareketleri Filistin mültecileri; Ürdün, Lübnan, Mısır'a, Iraklı Mülteciler, Körfez Savaşı'ndan sonra yoğunlaşan göç hareketi 2002 ABD işgalinden sonra bir kriz hâline girmiş bölgeden kaçışlar yakın ülkeler üzerinden Avrupa'ya doğru ilerlemiştir. Suriye mültecileri; 2011 Esad rejimine karşı başlatılan iç savaşta 7 milyondan fazla Suriyeli komşu ülkelere iltica etmiş, dünya mültecilik tarihine kara bir leke olarak eklenmiştir. Tüm bu göç hareketleri toplumsal kırılmalara yol açtığı gibi insanî ve vicdanî kırılmalara da neden olmaktadır. Sürgün/Mültecilik bağlamında yerlerinden göç etmek zorunda kalan kişiler, temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için yerleştiği yerlerdeki insanlardan daha çok çalışmak, daha kötü işlere razı olmak durumunda kalmaktadır. Vicdanilik ve insanilik çoğu zaman menfaatlere yenik düşmektedir. Aynı işi yapanlara ayrı ayrı ücret ödenmesi, mülteci olduğu için daha çok eziyet edilebilir algısı ahlak ilkesine uymamakta fakat maalesef ki uygulamaları yoğunlukla gözlemlenen bir durum olmuştur.

| ETHEM ERDOĞAN

Siyonizm: Güvenlik Arayışından Soykırıma

Yahudi

Son Gazze savaşı bize bir konuyu net şekilde gösterdi: Yahudiler ya da en azından hükümetleri, kendi arkaik metinlerine, inançlarına ve muharref kitaplarına çok sıkı şekilde bağlıdır. Bu bağlılıktan doğan sorunların, onların inancından kaynaklandığını söylemek zorundayız. Yeşu kehaneti örneği ve arzu mev'ud iddiaları... Modernizmin bize söylediği, öngördüğü bilimselliğin gereği onlarda hiç işlemediği için biz de bu gereğe takılmadan söyleyeceklerimizi söylemeliyiz. O hâlde biz de bu anlayışı anlamlandırabilmek için kendi kaynaklarımızdan bir Yahudi profili çıkaralım:

Peygamberimizin emini ve İslam orduları komutanı Ebû Ubeyde Bin Cerrah (r.a.) Hazretlerinden şöyle nakledilir: bir gün Rasûlullah'a sordum. Ya Rasûlullah! Hangi günah daha büyüktür? Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri "Peygamber öldürmek veya emri bil-maruf nehyi anilmünker yapan âlim (ve abid) kişileri öldürmektir." buyurdu ve şu ayeti kerimeyi okudu: "Allah'ın ayetlerini inkâr edenler ve haksız yere peygamberleri öldürenler, insanlar içinde adaleti emredenlerin canına kıyanlar yok mu? Bunları acıklı bir azapla müjdele..." (Âli İmran 21). Sonra şöyle buyurdu: "Yahudiler, bir günün ilk vaktinde bir saat içerisinde tam kırk üç peygamber öldürüp; şehit ettiler. İsrail oğullarının abit ve âlimlerinden yüz on iki kişi onlara nasihat etmeye başladı.

Emri bil maruf ve nehyi anil münker yaptılar. Yahudiler kendilerine iyilik emreden ve kötülükten alıkoymaya çalışan yüz on iki salih insanı akşamüstü öldürdüler."

Yahudilerin kötülükleri elbette bunlarla sınırlı değil. Hz. Musa'nın düşmanla savaş için çağrı yapmasına "Sen ve rabbin gidin savaşın" şeklinde yüz çevirdiler. Hz. Musa Tur Dağı'nda Allah ile mükâlemeye gittiğinde altından buzağı yapıp ona tapmaları, Allah'ın onlara verdiği nimetleri (Bıldırcın eti ve kudret helvasını) beğenmeyip soğan-sarımsak istemeleri, Amelek Savaşı'nda yine peygamberi dinlemeyip yasak olan suyu içmeleri, Yeremya'yı hapsedmeleri, Zekeriya'yı ağacın içinde testereyle kesmeleri... Allah'ın gazabını üstlerine çekmek için her şeyi yaptılar. Bir örnek de onların maymuna döndürülmesi hadisesidir: Yahudiler, vaktiyle cumartesi gününe hürmet etmekle, o gün dünya işlerini bırakıp ibadet ve taatte bulunmakla mükellef kılınmışlardı. O gün bir iş yapmak onlara yasaklanmıştı. Allah'ı Teâlâ, "Bakalım bir iş yapacaklar mı? Yoksa emrime mi uyacaklar?" diye cumartesi günü balıkları denizin yüzüne çıkartıyordu. O gün balık avına ilk defa az bir kimse gidip balık avladılar. Çok balık tuttular. Bunu gören diğer Yahudiler de cumartesi günü balık avlamaya gittiler. Allah'ın emrine itaat edip, balık avlamayanlar azınlıkta kaldı. Bu ise Allah Teâlâ'nın bir denemesiydi. Nihâyet

Allah Teâlâ, cumartesi yasağını çiğneyenleri bazı hayvanların suretine döndürmüştür. Bu husus Araf Suresi, 163. ayette şöyle geçmektedir: “Ey Habîbim! O Yahudilere, deniz kenarındaki şehir halkının başına gelenleri sor. Onlar, cumartesi günü balık avlamaktan menedilmişlerdi. Balıklar başka günler gelmeyip cumartesi günü su yüzüne geldiği vakit, cumartesi gününün hürmetini ihlal edip, Allah’ın hududunu çiğnediler. İşte yoldan çıkmaları sebebiyle onları böyle imtihan ediyorduk.”

Siyonizm

Siyonizm’le ilgili cevaplar, onun 19. yüzyıl sonunda yükselen milliyetçilik dalgası içine doğduğunu anlatıyor. Avrupa’da antisemitizme maruz kalan Yahudilerin güvenlik ve özgürlük arayışını içeriyor. Theodor Herzl’in 1897’deki Basel Kongresi’nde formüle ettiği bu fikir, Yahudilerin Filistin topraklarında bir ulus-devlet kurması hedefini taşıyordu. Bu hedef, ilk yıllardan itibaren güvenlik arayışından başka bir halkın hakkını ihlale dönüştü.

Siyonizm, emperyal güçlerin desteğiyle gelişti. 1917 Balfour Deklarasyonu’nda, İngiltere, Filistin’de “Yahudi yurdu” kurulmasını desteklediğini ilan etti ve sömürgeci mantık ürünü olarak bölgedeki milyonlarca Arap’ın iradesini yok saydı. Aynı tarihte biz Orta Doğu’dan çekildik ve bölgede İngiliz mandası kuruldu. Mesele dünyaya anlatıldığı gibi Almanya’da yapılan soykırım değildir. 1897’ye tarihleniyor konunun kaynağı. Zaten Almanların 1939-1945 arası öldürdükleri içinde en az olan kısım Yahudilerdir. Prof. Mehmet Hakan Sağ-

lam’ın verilerine göre rakamlar şöyledir: Yahudi: 87.357, Çingene: 498.450, Hasta yaşlı sakat: 367.670, Müslüman: 175.500...

İngiliz mandası sona erince 1948’de İsrail kuruldu. Bu süreçte yüz binlerce Filistinli, evlerinden zorla çıkarıldı; bu olaya Filistinliler **Nakba (Felaket)** adını verdi. Bu süreç, bazı askerî birliklerin köyleri boşaltma, halkı göçe zorlama ve geri dönüşü engelleme emirleri aldığını gösterir. Bu, klasik bir demografik mühendislik politikasıdır. (Bu paragraf sorularla dolu. Örnek: hangi askerî birlikler? Hangi emirler? Vb. Cevaplar aşağıda.)

1967’deki Altı Gün Savaşı sonrası Batı Şeria, Gazze ve Doğu Kudüs’ün işgali, Siyonist projenin “savunma” ile sınırlı olmadığını göstergesidir. Uluslararası hukuka aykırı yerleşimlerin kurulması, Filistin topraklarının ilhakı anlamına gelir. Bu yerleşimler toprak gaspı olmaktan çıkmış; halkın gündelik hayatını felç eden sistematik bir baskı aracı olmuştur.

Siyonizm, varlığını sürekli tehdit algısı üzerine inşa etti. Bu algı, operasyonların, duvarların, ablukaların ve sivil kayıpların meşrulaştırılmasının da temel argümanı oldu. Güvenlik kavramı, sınırsız güç kullanımı ve toplu cezalandırma politikalarının kalkını hâline getirildi.

Siyonizm, Yahudi halkının özgürleşmesi ve güvenliği için doğmuştu ama bugün geline nokta, başka bir halkı özgürlükten mahrum bırakan, topraklarını işgal ve ilhak eden; onları vatansız yaşamaya mahkûm eden bir sisteme dönüştü. Bu çelişki, Siyonizm’in özgürlük vaat ederken başka bir halkın özgürlüğünü gasp etmesidir.

Filistin’de barışın önündeki en büyük engel Siyonizm’dir. Hâlâ “tarihsel hak” ve “güvenlik” söylemleriyle beslenen yayılcıdır. Devlet terörünü meşrulaştıran ve yerleşimci sömürgecilikle dönüşen Siyonist ideolojidir.

Kudüs’ün Altında Yazıt, Üstünde Soykırım ve Bazı Cevaplar

Filistin’de yaşananlar Nablus Yarması adlı savaştan sonra başlar aslında. Bir asrı deviren bu fecaat, günümüzde çatışma olmaktan çıkmış ve insanlığın, medeniyetin vicdan sınavına dönüşmüştür. Gazze’deki açlık ve çılgılık, Batı Şeria’daki zeytinliklerin yakılışı, Kudüs’teki taşların sökülüşü... Bütün bunlar, bir toplumun hem bedenine hem de hafızasına yönelmiş saldırının parçalarıdır. Bu saldırının kökleri, elbette bir asra dayanıyor. Bu bir asır geçiştirme kavramı değildir, açarsak; İngiliz mandasında, Yahudi Tugaylarında, Goyim anlayışında, yerleşimci teröründe ve hatta bir taş yazıtta gizlidir.

1944’te İngilizler, Nazi Almanyası’na karşı savaşmak üzere Yahudi Tugayları kurdu. (Bütün açık kaynaklarda görülen Haganah, Palmach, Irgun örgütleri, IDF’nin de çekirdeğini oluşturur.) Ancak bu tugaylar, savaş sonrası Filistin’e yönlendirildi. Filistin’de mandanın bitmesi üzerine oluşan Filistin devleti kurma hareketini bastırmak, İngiliz istihbaratının desteğiyle, yerleşimlerin güvenliğini sağlamak ve demografik mühendislik yapmak için Yahudi Tugayları kullanıldı. Bu tugaylar, pür silahtı. Yerli halkın elinde taştan başka silah yoktu. Yahudi Tugayları hem askeri

hem ideolojik araçtı. Filistin’in “boş bir toprak parçası” olduğu iddiası, halkı engel görüyordu. Bu engelin ortadan kaldırılması için şiddet, meşru sayıldı. Bütün insanlığa göre legal olmayan durum Yahudi için neden meşru oluyordu?

Bu meşruiyet Yahudi inancındaki “Goyim” anlayışındır. Goyim, yani Yahudi olmayanlar... İnsana yaklaşmış ama insan olamamış hayvan, demektir. Tevrat ve Talmud’da geçen bu kavrama göre, Goyim’in hayatı Yahudi çıkarları karşısında önemli değildir. Zaten Goyimler yani Yahudi olmayan herkes, onlara hizmet etmekle mükelleftir. Bu anlayış, modern Siyonist ideolojide sekülerleşmiş biçimiyle yeniden üretildi. Filistinli Araplar, “komşu” değil, “engel” olarak görüldü. Bu zihniyet, sivil kayıplarını istatistiğe, çocuk ölümlerini yan etkiye dönüştürdü.

1967’den sonra kurulan yasa dışı yerleşimler, bu zihniyetin sahadaki tezahürüdür. Silahlı yerleşimciler, Filistinli köylere saldırıyor, zeytinlikleri yakıyor, evleri kundaklıyor. Saha raporlarına göre, bu şiddet İsrail ordusunun gözetiminde ve çoğu zaman koruması altında gerçekleşiyor. Devlet destekli sivil terör... Yerleşimci, hem toprak hem hafıza işgal ediyor.

Diğer mesele... Kudüs’ün altından bir yazıt çıkıyor: Siloam Yazıtı. MÖ 8. yüzyıla tarihlenen bu taş, Yahuda Kralı Hezekiya döneminde kazılan su tüneli anlatıyor. İbranice yazılmış altı satır... 1880’de Osmanlı döneminde bulunmuş, Osman Hamdi Bey tarafından İstanbul’a getirilmiş. İsrail, bu yazıtı istiyor. 1998’de, 2007’de, 2017’de... En son 2025’te yeniden talep etmiş ama Türkiye ver-

miyor. Peki, neden bu kadar önemli? Çünkü bu yazıt, Kudüs'teki Yahudi varlığının antik kökenlerine dair kanıt olma özelliğinde. Kudüs'ün "Yahudi başkenti" olduğu iddiasını güçlendirecek. Elbette tarihin burada hakikat olmaktan çok bir araç olduğunu belirtelim.

Bu dört unsur -Yahudi Tugayları, Goyim anlayışı, yerleşimci terörü ve Siloam Yazıtı- bir araya geldiğinde, Filistin'de yaşananların işgal ve ilhak olmaktan öteye geçtiği; bir soykırım olduğunu gösteriyor. "Soykırım" ifadesi uluslararası hukukta tanımlanmış bir suçtur. Bu tanımı kullanmak için normalde ya uluslararası mahkeme kararı ya da akademik kaynak gerekir. Ancak dünya normlarının dışına çıkılı çok oldu. Hoş bu soykırımı görmek için uluslararası mahkeme kararı, akademik kaynak, tarihi gerçeklik ya da delile ihtiyaç duymak Yahudi olmayı gerektirir bu saatten sonra. İsmet Özel o sebeple "Of Not Being A Jew" şiirinde "Bilemem, Yahudi değilim" demektedir.

Dünyevi iktidar hırsı, kutsal olanı ayaklar altına alabilir. Muhyiddin-i Arabi'nin şu sözü, bu bağlamda yeniden okunmalı: "Sizin rabbiniz ayağımın altındadır!" Bugün Filistin'de yaşananlar, bir siyasi çatışma değildir, baskı ve yıldırma ya da terör değildir. Kifayetsizlerin söylediği şekilde sistematik baskı, etnik temizlik, yerleşimci şiddeti hiç değildir. Uluslararası mahkeme kararına ihtiyaç olmayan dünyadaki tek soykırımdır. Fiilen, resmen ve alenen bir soykırımdır. Alçak bir soykırımdır. Eğer söz edildiği gibi varsa bir medeniyet onun vicdan sınavıdır.

Sonuç:

Hakikatin Yüğü ve Vicdanın Sınavı

Siyonizm'in tarihi, bir halkın güvenlik arayışından başka bir halkın varlığını inkâra ve yok etmeye uzanan trajik bir dönüşümdür. Bu dönüşüm, siyasi proje olmaktan çıkmış ideolojik bir sapma, etik bir çöküş ve bir medeniyet sınavı olmuştur. Filistin'de yaşananlar, çatışma değildir artık; bir halkın sistematik biçimde vatansızlaştırılması, hafızasızlaştırılmasıdır. Bu süreçte kullanılan kavramlar -güvenlik, tarihsel hak, savunma- gerçeği örtmek için değil, onu yeniden biçimlendirmek içindir.

Yahudi Tugayları'nın militarist mirası, Goyim anlayışının sekü anarşizm, yerleşimci terörün devlet eliyle örgütlenmesi ve Siloam Yazıtı'nın araçsallaştırılması, bu ideolojinin Filistin toprağı gibi anlam ve hakikat üzerinde de tahakküm kurduğunu gösteriyor. Bu tahakküm, uluslararası hukuk normlarının ötesinde, insanlığın vicdanına yönelmiş bir saldırdır.

Bugün Filistin'de yaşananlar, bir soykırımdır. Bu soykırım, yalnızca bedenlere değil; taşlara, zeytinliklere, çocuklara ve şiirlere yönelmiştir. Eğer bir medeniyet varsa, bu medeniyetin sınavı Gazze'de, Kudüs'te, Batı Şeria'da verilmektedir. Bu sınav, siyasi olduğundan çok ahlaki ve ontolojik bir sınavdır.

Siyonizm'in geldiği nokta, özgürlük vaat eden bir ideolojinin başka bir halkın özgürlüğünü gasp etmesiyle oluşan çelişkinin en çıplak hâlidir. Bu çelişki, bugünün en yakıcı hakikatidir. Bu, görmezden gelinemez bir hakikattir. Çünkü görmezden gelinen hakikatler, bir gün ortaya dökülür. Filistin, işte o günün adıdır.

| FATMA ÇİÇEK

Meyvesini Tohumunda Saklayan Belde: Filistin

*“Korkarım ki Filistin hakkında kalem oynatan
Filistinli olmayan bir yazar bunu zor başarır.”*
Gassan Kenefânî

Safların darmadağın olduğu, insan onurunun hiçe sayıldığı, yerlerin ve yurtların biteviye oynadığı kaotik bir durumda göz göre göre yok edilen bir milletin aslında kim olduğunu, nasıl var olduğunu ve nasıl var kaldığını anlamak için insan neden bir çaba harcama gereği duyar? Bir sebebi olmalı bu gayretin, emeğin. Öyle merak gibi basit bir gerekçeden bahsetmek tatmin edici değil, aksine insanın bunun için adamakıllı güçlü bir motivasyonu olmalı.

Belki bu sorunun izini süren pek çok kişi birbirine olabildiğince zıt politik, diplomatik, duygusal ve insani, onlarca neden sayabilir. Misal, kimilerince yok olmaları bir hayli zor olan “baş belası” bir milletin yüz yıllık çabaya rağmen neden hâlâ yok edilemediğini anlamak, açıklayıcı bir sebep olabilir. Kim bilir, belki ne oldukları (kim oldukları değil) doğru bir şekilde tespit edilirse, onların yok olmalarına yasal (!), bilimsel (!) ve dinî (!) gerekçeler bularak, şayet yoksa o gerekçeleri itina ile icat ederek yargıda bulunmak mümkün hâle gelir.

Uzak veya yakın, eski ya da güncel, doğrusu hiç fark etmez, yaslandığımız tarih insanlıktan çıkarma girişimlerini

meşrulaştıran utanç verici örneklerle doludur. Bu kara tarihin sayfaları en geriden bugüne doğru ibretle çevrildiğinde neredeyse her sayfasında korkunç ve aymaz lekeler görülür. Üstelik geçmişten bugüne mezalimin kütesinde ve hacminde pek bir küçülme olmadığı hâlde, sunumundaki şıklık giderek artmaktadır.

Stilize maskelerin ve büyüleyici sözlerin ardına saklanarak ilerleyen profesyonel bir acımasızlığa tanık olmak, insan kalma çabasında olan herkes için başlı başına ürkütücü temsiller üretir. Çünkü örgütlü bir kötülükle, ona benzemeden nasıl başa çıkılır, bilinmez. Belki de ancak o zaman “insanlıktan çıkmadan bir zorbalığa hak ettiği dersi vermek nasıl mümkün olabilir?” gibi sahici, yakıcı ve adım atılması aciliyet kesp eden bir derde düşülür. Ve dünyanın böylesi bir derdin hatırına dönüyor olduğuna içten inananlar, direnişin soylu örneklerini aramaya başlar. Neyse ki uzun uğraşlara ihtiyaç duymadan aranılan aydınlığa erişmek mümkündür. Zira batılın tüm okları isabet etmek üzere güçlü ve asil aydınlığı açıkça hedef almaktadır.

Gerçekten de görünen nettir. Filistin halkı; bu kapkara niyetlerin bugünkü

hedefi olmasına rağmen direniş yolunda seyrüsefer edenleri, yolun kenarından çaresizce seyredenleri, özgüveni zedelediği için artık nasıl direnileceğini bilmeyenleri, umudunu sessizce diri tutanları ve hâlâ güçlü bir gelecek tahayyülü olan cevvaleri hâl diliyle talim etmeye devam eden bir millet olarak tüm asaletiyle “işte orada” duruyor.

Yorulsa da var kalmaya, yıkılsa da inşa etmeye kendi usulünce devam eden bu halkı ilk kez tertemiz niyetli babalarımızdan duymuştuk. Yarı mitik, yarı gerçek bir kurguyla işittiklerimiz sanki acılı bir masal dünyasından bizlere sesleniyordu. Hem şuurlanalım diye hem de doğrusu biraz şükretmeyi bilelim diye büyüklerimiz tarafından sıklıkla kulaklarımıza fısıldanan acıklı Filistin anlatısı, bize sahip olduklarımızın kıymetini hatırlatıyor ve bir halkın “yok(sul)luklarına, kimsesizliğine, çaresizliğine” sessizce işaret ediyordu.

Oysa gerçekte yeryüzünün en varlıklı halkını örtük olarak kodladığımız bu yer, en hafifinden haksızlıktı. İşin kötüsü, haksızlık barındıran tüm bu alt metin, iyi niyetlerle bir neslin zihnine ve kalbine işleniyordu. Ne acıdır ki mütedeyyin bilincin en derinlerinde öteki kardeşinin başına gelen kötülükler, buralara gelmesi muhtemel şerlerin defedildiği bir “süspansiyon sistemi” gibi görülüyordu. Üstelik güvenli bölgelerde mukim olan “buralardaki” Müslüman bilinc, bunun korkunç bir illüzyon olduğunun farkında bile değildi. Mütedeyyinler olarak bu haksız konum biçme-

lerin aslında konfordan öteye bir türlü geçemeyen hastalıklı bilincimizin bir oyunu olduğunu fark etmek için neredeyse bir çeyrek yüzyıl büyümemiz gerekiyormuş.

Yanılığlarımızın farkına varmaya başladığımız şimdilerde tüm hızıyla devam eden zulmün faillerini ve mağdurlarını anlatma sırası artık bize geldi. Evet

eskiler yaşadıkları sürece gördüklerinden ders çıkarmayı ve duyduklarına dua etmeyi bellemişlerdi. Peki her şeyin künhüne varmayı esaslı bir marifet sayan bizler, zulüm bu kadar açık bir seyirde ilerlerken ne yapacaktık? Bilmemiz, anlamamız, kavramamız bizden ne talep ediyordu? Sahi biz nasıl görecektik, nasıl anlatacaktık hikâyeyi? Dahası nasıl bakacaktık kendimize ve nasıl görecektik hâl-i pür melalimizi?

Bugün “Filistinliler kim?” diye soran çocuklarımıza bu “kimliği” süslü ve çekici kelimelerimizle haykırırken as-

lında hayranlığımıza bir de puslu utanç ekleniyor. Şimdi anlıyoruz ki bizim varlık, kimsesizlik ve çaresizlik hakkındaki yanlışlarımız, meğer kendi yoksunluklarımızın ve ilkel korkularımızın utanç verici bir yansımasıymış. Çünkü dile döken tüm olumlayıcı kelimeler, aynı zamanda noksanlıklarımızın da birer kara belgesi hüviyetindeymiş. Yapamadıklarımızın, olamadıklarımızın, yetersizliklerimizin, hasılı tüm mağlubiyetlerimizin vesikasıymış.

O hâlde tüm cesaretimizi toplayıp bir kez daha sormalı:

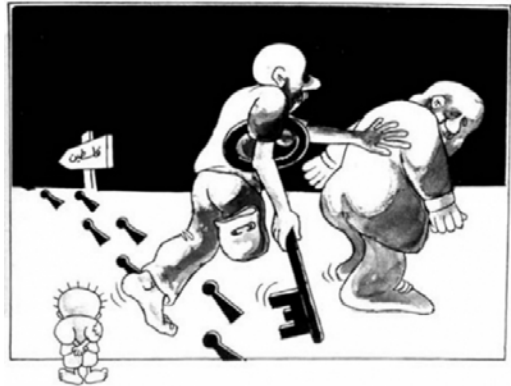
Sahi, hakkında o kadar konuştuğumuz, yazdığımız ve çizdiğimiz hâlde, unutmayı yine de başarabildiğimiz Filistinli kimdi? Her birimizin bir ucundan tutup çektiği Filistinli olmak nasıl bir şeydi? Dahası, ne yapıncı Filistinli olunurdu?

Her şeyden önce Filistinli olmak bir doğuma, kadere ve coğrafyaya bağlı olmaktır. Yani istese de o coğrafyada yeşermeyen hiç kimse için Filistinli olmanın imkânı yoktur. Çünkü onu kendisi kılan kadim yaşanmışlıkların, kuşaklararası travmaların ve bedel ödemelerin bir parçası değil, seyircisiyizdir. Bu nedenle tüm empati çabalarımıza rağmen Filistinli olmanın nasıl bir yük olduğunu, nasıl bir tarihsel bagajdan beslendiğini ve önümüzdeki birkaç kuşak boyunca kapanmaz yaralar barındırdığını bütünüyle anlamamız hiçbir zaman mümkün olmayacaktır. Olsa olsa benzer yaşanmışlıklar üzerinden onu zihnimizde bir yere oturabilir ve aramızdaki du-

varın arkasından çığlıklarına bir miktar damıtılmış armoni ekleyebiliriz.

Yaşadığımız toprakların örtük mültecisi olmayı zaman içinde biz de öğrenmiştik. Ama bizim için kendimizi yersiz yurtsuz hissetmek, tarihin fay hatlarında meydana gelen sarsıntılı birkaç dönemden ibaretti. Oysa Filistinli olmak başkaydı: Kendi toprağında alenen mülteci olmak ve aradan yüz yıl geçmesine rağmen hâlâ öyle kalmaktı. Onların yaşadığı şey, Edward Said'in dediği gibi *"yerinden edilmeyi kimliğinin asli unsuru hâline getirmek"*ti. O, *"yüzyıllık bir savaş"*ın bu tarafında yer alma suçunu (!) bile isteye işlediği için ve ayrıkotu devletine yer açılın diye dışarı atılan yerli bir halktı. Yalnızca sömürgeci güçlerin değil, aynı toprağın öteki cins tohumlarından sadır olan ihanetin de muhatabı oydu. Hasılı o, *"üvey kardeşleri"*nin eliyle kuyuya atılmış, sırtındaki gömleği kana bulanmış ve açıkça terk edilmiş olan Yusuf'un varisiydi.

Evet, Filistinli kelimenin tam anlamıyla kimsesizliğe terk edilendir. Se-

kiz milyarlık bir insan kitlesinin içinde yaşayan ve sözde onun bir parçası olan Filistinli; milyonlarca seveni, düşüneni, dert edineni olsa da aslında hâlâ yapayalnızdır. Bu nedenle Filistinli olmak bizim cüz'î yalnızlığımızın aksine külli yalnızlıktır: Tek başınalığın cümle külfetini yoluna azık edinmek, kendi başına var olmak ve öylece var kalmaktır.

Filistinli olmak, biraz da Marquez'in *Yüzyıllık Yalnızlık* romanındaki hayali kasabada yaşamak gibidir: Zaman döner, insanlar ölür, hikâye yeniden başlar ama kimse tamamen gitmez. Çünkü Filistinli olmak, hatırlamanın; hatırladıkça yeniden dirilmenin adıdır.

Yüz yıllık büyük sürgüne yollanan Filistinli, kendi hür iradesiyle böylesi bir yaşam biçimini tercih etmedi. Hayır, o buna mecbur edildi. Bu yüzdendir ki Filistinli, zorunlu olarak tabi tutulduğu acıların kendisine pranga olmasına asla izin vermez ve o acıları basamak yapıp menziline adım adım varmaya ahdedir. Ulaşmasa da o yolda yaşar ve ölür. Yusuf el-İsa'nın daha 1914'te belirttiği gibi o, *"yok olma tehdidi altındaki bir ulus"*-tur ve yüz yıl sonra bugün yok edilmeye hâlâ direnmektedir.

Filistinli; ölümle ve hayatla aynı anda güreşen, zor yaşayan ve zor ölen; kısacası kolayın ne demek olduğunu hiç bilmeyendir. Bu *"süt ve bal akan diyar"*, beş bin yıllık tarihinde kutsanmış güzelliğinin bedelini fethin ve istilanın hedefi olarak kesintisiz biçimde ödemiş, belli ki uzun bir müddet ödemeye de devam edecektir. Bir gün Davud'un sesi, Sü-

leyman'ın mülkü ve Selahaddin'in adaletiyle beslenip filizlenmişse, ertesi gün Sasani, Bizans ve İngiliz postallarıyla çiğnenmiş; ama her seferinde yeniden doğmayı öğrenmiştir.

Varlığı zeytin ağaçlarının kök saldığı kadim zamanlara uzanan bu belde, kendini sürekli yeniden üretmek zorunda kalan güçlü bir bellek taşır. Bu bellek, Filistinliyi acısını yok saymaya ve ona direnmek için tüm duygu rejimini seferber etmeye zorlar. Nihayetinde bir Filistinli, yaralı olduğunu kabul etmektense onurlu bir yaşam için gururuyla ölmeyi tercih eder. Çünkü yaralı olmak bu coğrafyada bir tür zayıflık belirtisidir; zayıflık ise mücadeleci ruhlar için asla giyilmemesi gereken bir utanç gömleğidir.

Bu toprağın sahipleri gücü değil, vakti olmadığı için yasını tutmayı ve ağlamayı bile erteler. Oysa tüm güzellemelere rağmen her defasında yeniden doğmak, aslında bir samsara çarkında hapsolmak gibidir. Aynı yerinden defalarca kırılıp yeniden büyümek zorunda kalmak herkes için maliyetlidir ve sonuçta kuşaklar boyu süren duygusal yaralara sahip olmak demektir. Oysa sağlıklı olan; bu yaraları kabul etmek, her zaman güçlü olmak zorunda kalmamak, acı ve gururu benliğin bir parçası hâline getirmektir. O hâlde Filistinli olmak, herkes gibi sıradan duygular taşıma hakkına en az onlar kadar sahip olandır ve asla insanüstü bir güçle hayata tutunmak zorunda bırakılmaması gerekendir.

Filistinli olmak, kökleriyle beraber meyvelerini de toprağın altında sakla-

yan bir beldenin bağrında yeşermektir. Kararsızlık ve istikrarsızlığa mahkûm edilmiş zeminlerde kök salmak; su gibi akışkan, lav gibi yakıcı bir toprağa tutunmak ve henüz büyümeden meyve vermeye zorlanmaktır.

Bir Filistinli, kendi toprağında ekilse de başka topraklarda boy vermek zorunda kalan nadide bir ata tohumudur. Yani Filistinli, İslam coğrafyasının itina ile korunması ve kuşaktan kuşağa aktarılması gereken bir ata tohumu gibi gerçek mümin olmanın şiarını bütün hikâyesine yaymayı başarmış bir millettir. Ata tohumu, bire yüz veren fabrikasyon melez tohum gibi tatsız, verimli ve şeklen albenili değildir. Ancak düşük verimine rağmen zor şartlarda hayatta kalan ve kendini yeniden üretebilen binlerce yıllık doğal genetik hafızaya sahiptir. Bu sebeple korunması hayati bir önem taşır. Çünkü her ata tohumu, bir gün o bitkinin yer yüzünden tamamen yok olmasını engeller. Bu yüzden işgalcinin hedefi toprak parçası olarak Filistin'i değil, toprakla bütünleşmiş Filistinliyi toprağından söküp atmaktır. Oysa her kuşatmada anavatanından bir kez daha ayrı düşse de bir Filistinli, bulunduğu her yerde zamana ve mekâna bağımlı olmadan kendi doğasına sadık kalarak bir kez daha filizlenmek zorundadır. Bu; sürgünün bereketidir.

Sürekli göç; var kalabilmek için akışkan zihin ve yeni yöntem arayışında olmayı mümkün kılan, zorlayıcı ama bir o kadar da etkili bir yoldur. Örneğin tarih boyunca pek çok milletin göçe zorlandığı ve bu sürgünlerin zaman içinde

bir sahiplik biçimini mümkün kıldığı bir gerçektir. Bu sürgünler, mekânı aşan yeni bir ait olma biçimini doğal olarak üretir. Yani yeniden var olma çabası, bir kimlik inşa etme noktasında sürgün edilen toplumlara güçlü bir motivasyon sağlar. O hâlde tarihteki pek çok örnekte olduğu gibi bugün büyük bir kimlik bunalımı yaşayan Müslüman toplumların yeniden doğması için mevcut krizlerin bir fırsata dönüşeceğini ön görmek mümkündür.

Filistin özelinde ifade edilecek olursa şayet, tohumun mobilitesi, kurumasını engellemiş; Filistinli direnişçi kimliğinin ve direniş söyleminin başka diyarlarda da inşa edilmesini ve serpilmesini sağlamıştır. Bu anlamda Filistin kimliğinin yerel sınırları aşmasını sağlayan sağduyulu mimarları, aslında Filistinsiz kalmış entelektüel Filistinlilerdir. Bu müstesna şahsiyetler, direnişin resmini öteden daha berrak görebilen diasporadaki temsilcilerdir. Bugün Filistinsiz Filistinliler için var olmak ve var kalmak adına dünyanın dört bir tarafına dağıtılmış ata tohumları olarak başka topraklarda varoluşu yeniden yeşertmekten başka yol yoktur.

Hasılı Filistin'de yaşasın yahut yaşamasın, o coğrafyanın bağrından çıkmış her Filistinli için Filistinli olmak ortak bir duygu durumu barındırır: Mütedeyyin veya seküler, Müslüman veya Hristiyan olması fark etmeksizin artık ortak bir kimlik olarak sahiplenilen Filistinli olmak; öfkeli ve küskün bir çocuk olan Hanzala, hamile hâliyle bereketli direnişi temsil eden Fatıma ve yoksul mül-

teciyi simgeleyen perişan Zalama gibi parçalardan oluşan bir mozaiktir.

Filistinli olmak; bir kadın olarak seyahat izni olmadığı için vatanının neye benzediğini bilmediğini ifade eden Fed-va Tukan'ın hüznü bilgeliliğini; anavatanındaki yasadışılık hâlini *"Adım var yalnız, yoktur soyadım"* dizesinde olduğu gibi, bas bariton bir sesle tüm insanlığın önüne koyan Mahmud Derviş'in tetikte bekleyen bilincini ve Kenefânî'nin oto-etnografik öyküsü *Hüzünlü Portakal Diyarı*'ndaki çocuk karakterin,

"Evden uzaklaştıkça aynı anda çocukluğumdan da uzaklaşıyordum. Huzurlu yaşayacağımız kolay, tatlı bir hayatımızın kalmadığını hissediyordum."

cümlelerinde olduğu gibi vaktinden önce olgunlaşmak zorunda olmanın en dokunaklı ifadelerini barındırır. Yine de Filistinli olmak, bu demir leblebi ayarındaki hakikatlerin ağırlığı altında ezilmekten, entelektüel direnişe şiirsel bir dille kıvam vermeyi kuşatmanın gölgesinde öğrenmektir.

Tüm bu desenleriyle birlikte Filistinli olmak, aslında tüm alt kimlikleri açısından varoluşsal düzlemde şimdiyi reddetme ve geçmişte asılı kalma üzerine kuruludur. Nitekim Nekbe'den beri her Filistinli için doğum tarihi artık 15 Mayıs'ta sabitlenmiş ve Tukan'ın şiirinde haykırdığı gibi *"zamanın kanatları makaslanmış"*, durdurulmuştur. O günden beri Filistinli için zaman; farklı renk, desen ve dokuya sahip tüm Filistinliler için ancak direniş edebiyatı gibi

araçlar sayesinde düşsel bir gelecekte tekrar kanatlanacak ve özgürce akacaktır. O tarihe kadar ise kendisi de sürgün edilmiş zamana zaman tanınmış, ona mühlet verilmiştir.

Aslında tüm şiirsel dokusuna rağmen Filistin; yalnızca bir fikir, anı, gömülü gerçeklik ya da romantik bir meczup anlatısı değildir. Aksine karşımızda duran şey; her gün yeniden doğan, keskin ve rahatsız edici derecede canlı bir gerçekliktir. Yalnızca işgal değil, bizim gibilerin hanesine düşen o korkunç içsel yozlaşmanın da bir tür karşı-hikâyesidir. Bilhassa yanıltıcı söylemlerden, liderlerin yetersizliğinden, halkın onurlu direnişine rağmen Batı karşısındaki kölelik hâlinen, beceriksizlikten ve belirsizlikten usanmanın yorgun anlatımıdır.

Burada üzerinde durulması gereken husus artık bir Filistinlinin "ne olduğu" veya "ne olmadığı" meselesi değil, "ne olmaktan yorulduğu" meselesidir. Tüm mesele; maskesini takmaya bile lüzum görmeyen "uluslararası toplum"un "cringe" yollarla Filistin meselesini "yönetilebilir bir acı" hâline getirmesinden ve kabuk bağlayan aynı yarayı tekrar tekrar kanatarak direnişi bir şov malzemesine dönüştürmesinden usanmaktır.

Hasılı, Filistinli kelimenin tam anlamıyla "haklı" olan, ama haklı olmaktan artık bitap düşendir. Bugün onun haklı olmaya veya olduğunu duymaya değil, tıpkı herkes gibi yalın ve dolaysız bir hürriyete ihtiyacı vardır. Yeterince geciktirilen o basit iki kelimeye: "Özgür" ve "Olmak"...

| ALİ K. METİN

Ateşin ve Küllerin Alacakaranlığında İnsanlığın Gazze'si

“Ne çok acı var” diyordu Cahit Zarfıoğlu. Ne çok zulüm, ne çok kötülük, çirkinlik, hayvanlaşma var diye ilave edebiliriz, etmeliyiz elbet.

Zulmü konuşmanın en elzem hale geldiği günlerdeyiz. Bunca zulüm, katliam ve acı karşısında başka bir gündemi öne çıkarmaktan bile haya edeceğimiz günlerdeyiz.

İnsanlığın bu kadar düştüğünü, bu kadar zulmü, vahşeti, acıyı daha önce hiç görmemiştik. Yahudi Holokost'u da dahil bildiklerimiz olup bitmiş hikayelerdi hep.

Bu defa acıların ve katliamların tam içindeyiz. Gazze'yi tribünlerden seyrediyoruz, hayvanlaşan, canavar İsrail'i seyrediyoruz.

Hayvan severler, kurban edilen hayvanlar için ağıtlar yakanlar, kadına şiddet olaylarında kıyameti koparanlar, bakıcısının çocuğa attığı bir fiskeden ortalığı velveleye verenler neredeler acaba?

Sözüm ona adalet savaşçıları neredeler? Geziciler, demokratlar, liberaller, sağcılar, solcular; doğrusu o vicdan, ahlak, özgürlük şövalyeleri nerede?

Sizin bana mısın demeyen o ikiyüzlülüğünüzü, bencilliğinizi, yerlerde sürünen ideolojik kabileciliğinizi tarih affetmeyecek.

Dergilere, kitaplara, filmlere dahi sığmayan, sığdıramadığınız zihinsel, ya-

zınsal, sosyal konformizmi vicdanımız affetmeyecek.

Gazze halkı, bugün sadece direnmiyor, sadece canı pahasına Siyonizme meydan okumuyor, aynı zamanda insanoglunun bütün sahteliklerini ve ikiyüzlülüklerini dünyanın üstüne kusuyor. Dünyanın egemen güçlerine, insan hakları havarilerine, demokrasi çığırtkanlarına, İslam kardeşliğinden dem vurmaya devam edenlere, İslamcılık, Türkçülük, Arapçılık hikayeleri anlatanlara acımasız bir ayna tutuyor.

Gazze'deki büyük trajedi, içimizle dışımız arasındaki uçurumu insanlığın namuslu, haysiyetli evlatlarına günbegün ihbar etmekte.

İçimizin yandığını söylemek bile bu dehşetengiz tablo karşısında artık hiçbir şey ifade etmiyor. Çaresizliğimize sığınmaktan utanıp utanmadığımız meçhul. Ama sözün hiçbir anlam taşımadığı bir yerdeyiz. Âdeta insanlığın soykırımını yaşıyoruz.

Sözün bittiği yer galiba tam da burası. Nihayet, insanlığın bittiği yeri dibine kadar yaşıyoruz.

Olayı 7 Ekim saldırısıyla başlatanların büyük resmi görmemizi istemedikleri çok ama çok açık. Bu bir kurnazlık bile değil, resmen aklımızla dalga geçmek.

Hamas'ın sebep değil sonuç olduğunu bilmemiz istenmiyor. Bir tarafta Ya-

hudi Holokost'unun utancıyla Siyonizme onurunu, namusunu peşkeş çekecek kadar alçalanlar, diğer tarafta emperyalist planlarını İslamofobi paravanıyla sürdürmeye teşne güç odakları.

Ama hepsi bir yere kadar. Gerçeklerin eninde sonunda ortaya çıkmak gibi bir huyu var evet. İsrail tarih boyunca birike gelmiş kinini, travmalarını ve bir çeşit kansere dönüşen aşağılık kompleksini deli danalar gibi ortalığa püskürüyor. Üzerindeki o "lanetli" mührünü tarihî bağlamından maalesef günümüzün reel, Siyonist gerçekliğine taşıyor. Hastalık bir kere daha nüksediyor.

Vaat edilmiş topraklar miti de İslamofobi de -Allah bilir ya- Siyonist İsrail için sadece bir bahane. Başta Netanyahu olmak üzere Siyonist Yahudileri mutlaka klinik-psikiyatrik bir incelemeye almak lazım. Hitler'in akıl hastası ve psikopat olduğuna dair görüşler ne kadar ciddiye alınmalıysa, Gazze Soykırımı'nın faillerinin psikopatlığı da en az o kadar alınmalı.

Dünyanın gözünün içine baka baka bu katliamları yapabilmek için ancak seri katil cinayetleri işleyen caniler gibi manyaklar olmak gerekir. Hele bugüne kadar yirmi binden fazla bebeği ve çocuğu öldürmüş olanların ya kafayı tamamen sıyrıldığından ya da gerçekten mankurtlaşmış manyaklar, psikopat yamyamlar olduğundan söz edebiliriz.

İsrail'in Siyonist Yahudileri bugün topluca çıldırmış gözüküyorlar. İki devletli çözüm karşısındaki fanatik tepkilerinin akıl almaz bir Yahudi mitolojisiyle besleniyor olma ihtimali hem ürkütücü hem de trajikomik.

Ürkütücü yönü bugün maalesef büt

tün insanlık değerlerini yerle bir eden bir soykırım süreciyle zuhur ediyor. Trajikomik yamı ise, bunun tarih boyunca olduğu gibi bir kere daha İsrail'in acı sonunu hazırlıyor olması. Hitler'in ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya'nın başına gelenler, Netanyahu'nun ve İsrail'in başına niye gelmesin ki? Aralarındaki fark ne?

Hitler gibi Netanyahu da başına gelecekleri bugün henüz göremiyor. 24 Eylül 2025'teki BM Genel Kurulu toplantısında hala dünyaya meydan okumaktan geri kalmıyor. Şayet bir mucize olur da İsrail'e BM güçleri tarafından "dur" denecek olursa ya da Uluslararası Ceza Mahkemesinde yargılanma süreci başlayacak olursa, mesela Hitler gibi intihar etme utancını gösterir mi bilemiyorum. Ama böyle bir soykırımdan sonra İsrail'in silahsızlandırılarak "ev hapsi"ne mahkum edilmesi, doğrusu hiç tuhaf olmamalı. Gerçekçi olmayabilir ama asla tuhaf ve yersiz değil.

Netanyahu ve ekibinin işlediği savaş suçlarından dolayı yargılanması, bundan böyle insanlığa ve/ya uluslararası aktörlere düşen asli, tarihî bir görevdir. Küreselleşmenin en anlamlı, en kıymetli kazanımlarından biri olacaktır.

Netanyahu'ya "Bu kadar yeter" dediğini basına adeta marifet gibi açıklayan Trump şaka mı yapıyor, egosunu mu şımartıyor, belli değil. Gazze'yi tarumar ettiniz, 65 binden fazla Filistinliyi öldürdünüz, bu kadar yeter (?). Ölüm, yıkımlar üzerine bu kadar soğukkanlı cümlelerin kurulması tüylerimizi ürpertmiyorsa diyecek söz kalmamıştır. Gazze'deki soykırım, Netanyahu'yla Trump'ın tahterevallisinde bir oldubittiye dönüştü, dönüşüyor.

Tarih ve insanlık vicdanı bu süreçte İsrail kasabını yargılamakla kalmayacak, ona çanak tutan, göz yuman bütün avanesini yargılayacaktır. “Dünya mahkemesi”nde değilse bile Mahkeme-i Kübra’da bütün zulüm seviciler mutlaka hesap verecekler.

Trump’ın Trump’tan ibaret olmadığı malum. Amerika’sı, Almanya’sı, İngiltere’si, Hindistan’ı ile Trumplaşan, Netanyahu’nun koluna girmiş şeytani bir dünya var. Mahmud Abbas gibi BM Genel Kurulunda soykırım lafını ağzına bile alamayan düşük, düşkün, zavallı -lider demeye dilimiz varmayan- figürler var. Bundan sadece Yaser Arafat’ın değil, Mahmud Derviş’in, Edward Said’in kemikleri eminim şimdi çok sızlamaktadır.

Sömürge ruhuna teslim olarak zihnen ve ruhen kötürümleşmiş insan veya halklar için bir kurtuluş ümidi olabilir mi bilemiyorum. Abbas, belli ki Filistin davasını ve ruhunu temsil edemeyecek kadar düşkünleşmiş bir tiyatro oyuncusundan başka bir şey değil. Filistin halkı ve davası adına konuşanın Abbas değil, Türkiye olması, İran olması ne kadar trajik bir tablo. Abbas, Filistin davasını ve Hamas gerçeğini daha net olarak fark etmemizi sağlayan bir turnusol kağıdından ibaret belki de.

İsrail Siyonizm’inin karşısında Abbas yok, Gazze halkı var, özgür Filistin ruhu ve davası var. Dahası insanlık vicdanı ve İslam dünyasının onuru, izzeti nefsi var. Soykırım Gazze halkına olduğu kadar insanlık vicdanına ve onurumuza yönelik olarak yapılıyor.

Ama bizimkisi, vicdan ve onur dediğimiz şey bir yerden sonra kamusal varlığın ontolojisi içinde hissi yoğunluğunu kaybederek sözel dünyaya doğru çekilen

bir devinime dönüşüyor. Sözden eyleme taşıdıklarımızla da trajediyi yaşamıyor, olsa olsa bir sorumluluk ve mücadele konusu yapıyoruz. Gerçek şu ki, ateş düştüğü yeri yakmakla kalıyor. Bu da yazık ki bizim en büyük, en değişmez gerçeklerimizden biri.

Çok üzgünüz evet, kendimiz adına, insanlık adına utanıyoruz. Konuşuyoruz, yazıyoruz, eylemler yapıyoruz. İyi yapıyoruz elbette. Ama bu işi kendimize siyasi malzeme olarak kullanmayı aklımızdan geçirmek dahi utanılacak bir şey. Bırakın siyasi malzemeyi, böylesi bir trajediyi, üzerinde zihinsel, kültürel, sanatsal olarak tepinip duracağımız, sörf yapacağımız verimli bir araç olarak düşündüğümüz an, bütün sahiciliğimizi kaybettiğimiz andır.

Sahiciliği yok eden her şey, kötülüğün sıradanlaş(tırıl)masıyla bizi karşı karşıya getiriyor. Hannah Arendt Yahudi Holokost’una binaen “kötülüğün sıradanlığı”ndan söz ederken soykırımı alet olan figürlerin düşünme ve yargı yetisinin zayıflığına işaret etmekteydi, haklıydı da belki. Ancak bugünün dünyasında kötülüğün sıradanlığından ziyade sıradanlaştırılmasından söz etmek çok daha doğru. Okuduğumuz, izlediğimiz her haber bizi ölümlere, açlıklara, yıkımlara biraz daha alıştırıyor sanki. Daha bir kasharlanıyor, yüreğimiz biraz daha nasırlaşıyor gün günden. Ölen her canı birer istatistik rakamı olarak görmeye başlıyoruz. Katliamların, yürek parçalayıcı görüntülerin ilk günlerde yarattığı şok etkisi bizim gibi çemberin dışındakiler için sanırım giderek azalıyor. İnsanın gerçeği bu evet: Ateş düştüğü yeri yakıyor nihayet.

Ama vicdanımızı susturacak, isyan duygumuzu köreltecek değiliz. Bu bizim

tümünden yok oluşumuz olur. Kötülüğün sıradanlaşmasıyla isyanın filizlenip büyümesini garip bir şekilde eşzamanlı olarak tecrübe ediyoruz. Bu da toplumsal vicdanın (insanlık vicdanının) umutlandırıcı bir gerçeği olsa gerek.

Takribi bundan 4 ay kadar önce Gazze'deki bir delikanlının, bütün soğukkanlılığıyla kameralara "geçip gider" hâlde (yürüyorken) söylediği şu sözler yaşanan gerçekliğin bilgece bir ifadesi değilse nedir, sormak isterim: "Biz cenazelerimizi taşımaktan yorulduk, siz bizi izlemekten, onlar öldürmekten yorulmadı."

İzleyenlerle öldürenlerin aynı çerçevede yan yana getirilmesi ne hazin bir hal! İnsanlığımıza, insanlığa tokat gibi inen bu sözleri neredeyse hiç duymamış gibiyiz. Değil manşet olması, bir yorumcunun cümleleri arasında bile yer bulamıyor. Odak noktamız öldürülenlerin sayısına ve İsrail'in nereye nasıl saldıracağına kilitlendi.

"Bir insanı öldüren bütün insanlığı öldürmüş gibidir" (Maide: 32. ayet). Hayat hakkına dair acaba bundan daha çarpıcı söyleyeceğimiz ne söz olabilir. O yüzden şunu artık açık açık, üzerine basa basa söylemek zorundayız: Hayat hakkı topraktan da devletten de önce gelir. Birinin hayat hakkı, ancak başkasının hayat hakkına saldırma durumu/fiili söz konusu olduğunda ortadan kalkabilir.

Ne Netanyahu'nun ne de Trump'ın ve avanesinin böyle bir insanlık hukukundan nasiplendiğini söylememiz mümkün. Tarihi, dini, kültürel travmaların ve ulusal çıkar politikalarının ağırlığı altında tam bir vicdan ve insanlık körelmesine şahitlik ediyoruz. Yazık!

Hayat hakkını neredeyse "ulusal" bir hak gibi algılayan bu aşağılık, kepa-ze, vahşi zihniyeti lanetlemek insan oluşumuzun ve insanlığa sahip çıkmanın asgari vecibelerinden biri. 2025 Eylül'ü itibarıyla 17 ülkenin daha Filistin devletini tanımış olması bu lanetli kötülüğe karşı insanlık vicdanının büyüyen tepkisinin anlamlı, güzel bir ifadesi oldu. Netanyahu'nun BM Genel Kurulundaki konuşması sırasında salonun çokça boşaltılmış olması da yine ayaklanan küresel vicdanın siyasi-yönetsel organlarda makes bulduğunu gösteren bir gelişme. Şükür!

Ama bu lanetli canavarı durdurmak için bunların yetmediğini biliyoruz. Gazze Soykırımı'nda İsrail'le birlikte hakim dünya düzeninin de önemli payının olduğu yadsınamaz. Filistinli kardeşlerimizin 1967'den beri tescillenmeye devam eden intikam ve mücadele hakkı artık başka bir raddeye doğru evriliyor. Gazze Soykırımı sadece Filistinliler değil, bütün insanlık için Siyonizm'e ve dünya sistemiyle köklü bir hesaplaşmayı şart kılıyor.

Judith Butler gibi hayat hakkını ve insan onurunu sonuna kadar savunan, Gazze'deki soykırımı şiddetle eleştiren Yahudileri saygıyla anıyoruz. Mesele insanlığın hak ve hukukunda yan yana gelebilmek, Yahudi Holokost'unda da Gazze Soykırımı'nda da her bir insanın trajedisine ortak olabilmek. Dünyamız daha adil, eşitlikçi, saygın, özgür bir küreselleşmeye gebe olabilir mi, göreceğiz.

Gazze'yi yakıp kavuran ateşin neyi kül edeceği, neyin küllerinden doğacağı önümüzde bir muamma olarak durmaktadır. Ateşin ve küllerin çarpımından imkansız bir geleceğin doğuşunu mu bekliyoruz, Allah bilir.

| SALİH TUNA

Kudüs Bilinci ve Hafızanın Dirilişi

Filistin'in kalbi Kudüs'tür; Kudüs'ün kalbi ise Mescid-i Aksâ'dır. Kudüs ne kadar taş değilse, Filistin de o kadar sıradan bir toprak parçası değildir.

Kudüs'ün her sokağında bir peygamberin izi, her duvarında bir dua yankısı vardır. Mescid-i Aksâ, gökten gelen hakikatin yeryüzüne dokunduğu yerdir.

Kudüs'ü savunmak, bir taş parçasını değil, bir manayı savunmaktır.

Kudüs sadece bir şehir değil; en geniş anlamıyla milletin kubbesidir. O kubbe çökerse, tüm millet altında kahr.

Kudüs'ü savunmak, Medine'yi, Mekke'yi, İstanbul'u savunmaktır.

Günümüzde Gazze'de yaşananlar da sadece işgal, katliam ya da soykırım değildir; aynı zamanda Müslümanların hafızasını, yani hatırlama yetisini yok etme faaliyetidir. Zira hafızasız ümmet, direnişsiz ümmettir.

Gazze direnişi, ümmetin hafızasının dirilişine kutsal bir çağrıdır.

Filistin, Davud'un duası, Süleyman'ın hükmü, İbrahim'in teslimiyeti, Hâtemü'l-Enbiyâ'nın manevi mirasıdır.

Müslümanlar bu mirasa karşı sorumludur. Bu sorumluluktan kaçınmak, varlık iddiasından vazgeçmek; yani tarihin nesnesi olmaya razı olmaktır.

Kaldı ki Kudüs meselesi sanıldığı gibi sadece Müslümanlarla Yahudilerin değil, adaletle zulmün çatışmasıdır.

Bu yüzden Filistin davası, insanlık vicdanının testidir. Kudüs, ümmetin hafızasıdır; orada yıkılan her duvar, Müslüman bilincinden kopan bir tuğladır.

Kudüs özgür değilse, Müslümanlar da hatta insanlık da özgür değildir. Kudüs'ün zincirlerini kırmak, evvela zihinlerdeki zincirleri kırmakla mümkündür.

Gelgelelim, Siyonistler ne yaparlarsa yapsınlar (ister Kudüs'ü, ister Mescid-i Aksâ'yı yaksınlar, yıksınlar, yok etsinler) direniş fikri yok olmadığı sürece direniş de yok olmayacaktır.

İsmail Râci el-Fârûkî'nin dediği gibi, İsrail meselesi "sömürgecilik" ve Haçlı Seferleri'nin toplamından daha derin bir medeniyet krizidir.

Siyonizm, Batı'nın "Tanrı tarafından vaat edilmiş topraklar" mitini siyasete çeviren bir projedir.

Bu melun projeye karşı Kudüs idrakiyle direnmek mecburiyeti vardır.

Kudüs'ü idrak etmek de varoluş bilincini kuşanmaktır. Zira “varoluş bilinci” kesintisiz dirilişi, diriliş ise direnişi icbar eder.

Kudüs bilincinden neşet eden Gazze direnişi, tüm dünyayı kimsenin tahmin edemeyeceği kadar aydınlattı; aydınlatmaya da devam ediyor.

Roger Garaudy'ye göre Filistin'in işgali, bir coğrafyanın değil, bir vicdanın işgalidir; Kudüs'ün taşlarını değil, insanlığın omurgasını kırmaktadır. Bu yüzden Filistin artık bölgesel değil, küresel bir meseledir. Bu yüzden Gazze direnişi insanlığın nabzında atmaktadır.

Siyonizm'in “zalimi mağdur, mazlumu suçlu” ilan etme oyunu artık tüm dünyada çökmüştür.

BBC'nin Siyonist askerlerin iki küçük çocuğu elleri bağlı şekilde diri diri gömdüğünü Yahudi asıllı Amerikalı bir doktorun ağzından aktarması bunun göstergesidir.

İsrail askerlerinin Filistinli çocukları kasten hedef aldığını, öldürülenlerin çoğunun isabetli atışlarla vurulduğunu artık tüm dünya öğrendi.

Gazze direnişi, modern dünyanın sükût suikastında büyük çatlaklar oluşturmuştur.

Bu meyanda ABD'li emekli Yarbay Anthony Aguilar'ın şu itirafı son derece manidardır: “Gazze'de yaşananlar ülmemizin peşini sonsuza kadar bırakmayacak. Siyonist devletin bayrağı altında savaşa sürükleniyoruz. Filistinliler söz konusu olduğunda savunduğumuz tüm değerleri unutuyoruz.”

Pink Floyd'un efsane ismi Roger Waters da “Gazze'de haftalardır gece gündüz F-16'lar, bomba yağdırıyor; yarım beyni olan herkesin görebileceği kadar açık: soykırım işleniyor.” derken, gördüklerini “hayal edemeyeceğimin ötesinde” diye tarif ediyor.

Gazze direnişi sayesinde Siyonizm'in yüzündeki makyaj döküldü. İsraili “yerleşimci” (doğrusu, “işgalci” olacak) lider Daniella Weiss'in “Araplar Gazze'de kalmayacak; ister etnik temizlik deyin, ister apartheid...” şeklinde itiraf ettiği çıplak bir ırkçılıktan başka yüzlerinde bir şey kalmadı.

Uzun lafın kısıası, Kudüs'ün işgalini meşrulaştıran her söz, bu Siyonist zihniyetin ruh ikizidir. Dahası, insanlığa karşı işlenmiş bir suçtur.

Kudüs bilinci, insan olmanın ve insan kalmanın teminatıdır.

| MEHMET LÜTFİ ARSLAN

İhtiyacımız Niyet Önderliğidir

Kur'an'da anlatıldığı üzere Tâlût askerleriyle birlikte zalim Câlût'a karşı sefere çıkınca, "Allah sizi bir nehirle imtihan edecek; kim ondan içerse benden değildir, eliyle bir avuç alan müstesna ondan tatmayan bendendir" demişti. Tefsirlere göre Bedir Ashabı kadar bir grup dışındakiler söz dinlemediler ve sudan içebildikleri kadar içtiler. Dünya nehrinden kana kana içen düşman karşısında savunmasız kalır. Dünyaya karşı istigna sahibi olmadan düşmana karşı durabilmek mümkün değildir.

Hepimiz dünya nehrinden ne kadar içip içmeyeceğimizle imtihan olunuyoruz. Kana kana içmek isteyen içebilir. Ama içen bilecek ki imtihan elinin yettiği kadarı ile iktifa etmektedir. Dünyadan nasibimiz hırsımızın değil, elimizin yettiği kadardır. Allah herkesin elinin yettiğini rızıkına ve nasibine göre farklılaştırmıştır. Rızık takdir olunmuş, ihtiras ise kifayetsiz kılınmıştır.

Tâlût'un ordusunda bir rivayete göre seksen bin insan vardı. Bunlardan çoğu kendisine söyleneni dinlemedi ve o nehirden kana kana içti. Elinin yettiğine razı olanlar azın azıydı. Ama onlar öyle yiğit erlerdi ki düşmanla karşılaşıştıklarında sarsılmadılar. Bildikleri tek hakikat vardı; Allah sabredenlerle

beraberdi. Onlar azmettiler ve imtihanı verene sığındılar. Sabır, sebat ve zafer istediler. Allah da onları yalnız bırakmadı.

Dünyaya karşı istigna sahibi olmadan düşmana korku salmak mümkün değildir. Allah güçlünün ve sayıca çok olanın değil, her fırsatta ve durumda kendisine sığınanların, sabır ve sebatla kendisinden yardım isteyenlerin yanındadır. Dünya hayatı bir imtihandan ibarettir, nimetlerinden kifayet miktarı istifade edebiliriz. Buraya doymaya değil tatmaya geldik. Burada doyanın, burası ile ferahlayanın ve tatmin olanın akıbeti, düşman karşısında zillete ve yenilgiye müstahak olmaktır.

Gazze'de ümmetin yaşadığı aciziyet bir avuç su ile yetinememekten doğan bir acizyettir. Acizin kim olduğunu Peygamber Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle tarif etmiştir: *"Gerçekten zeki ve akıllı kişi, nefsinin kötü arzularına hâkim olup ahireti için çalışandır. Aciz kişi ise, heva ve heveslerinin kurbanı olup Allah'tan olmayacak şeyleri isteyendir."* (Tirmizî, Kıyamet, 25). Akıl, nefsini kontrol etmeyi ve ölümden sonrası için çalışmayı gerektirir. Acizlik ise, gerekeni yapmadığı hâlde beklenti içine girmektir. Bu, dünya hayatında onursuzluğun ve düşkünlüğün kapısını aralar.

Hepimiz ferdî acziyetlerin lif lif ördüğü umumi bir acziyetin pençesinde can çekişiyoruz. Maddi refahımız yerinde, gözlerinden hayat ışığı çekilen kalbimiz ve ruhumuzdur. Gazze acziyetimizin hepimizin vicdanında yankılanan çılgılığıdır. Şüphesiz tarih acı sahnelerle doludur ama modern zamanlarda yaşadığımız bu acziyet tarihteki diğer acziyet sahnelerinin belki de hepsini geride bırakacak bir ibret meşheridir. Akli, izanı ve insafı meflûç bırakan gücün siyaseti hepimizin şerefini payımal etmiştir.

Acizlik, insanın aklına ihanet etmesi, Allah'ın ona verdiği potansiyeli kullanamamasıdır. Aklını kullanamayan, bilgidен istifade edemez. Bilgidен istifade edemeyen zanla hareket eder. Zannın ise çoğu yanlıştır. Böylesinin akıbeti zillettir, çünkü Allah, **“Akıllarını kullanmayanların üzerine mânevî pislikler yağdırır.”** (Yunus, 100)

Dünyanın müstebit ve müstekbirlerinin himayesinde, bir avuç vahşinin terör organizasyonunun kadın, çocuk, yaşlı demeden giriştiği soykırıma 2 milyarı mütecaviz nüfusu ile mâni olamayan bizler bu acziyetin hesabını nasıl vereceğiz? Hepimiz şu ayetin muhatabı değil miyiz: **“Size ne oluyor ki, Allah yolunda, ayrıca, baskı altına alınıp çaresiz bırakılarak: ‘Rabbimiz! Ahâlisi zâlim olan şu memleketten bizi kurtar. Bize tarafından bir sahip gönder, bize katından bir yardımcı yolla!’ diye yalvarıp duran zavallı er-**

kekler, kadınlar ve yavrucaklar uğrunda savaşmıyorsunuz?” (Nisa, 75)

Bugün hepimiz Canımız Peygamberimizin sabah akşam kendisinden Allah'a sığındığı acziyet illetinin pençesi altında felç olmuş durumdayız. Harekete geçemiyor, ayağa kalkamıyor, olup biten haksızlığa, zulme ve vahşete müdahale edemiyoruz. Elimiz kolumuz bağlı değil ama aklımız ve zihnimiz kısa vadeli menfaatlerimize odaklanmış, bizi harekete geçmekten alıkoyuyor. Akl-ı meâş (menfaatlerin aklı) akl-ı meâdî (hakikatin aklı) tutsak almış. Ne yapıp edip acizlikten kurtulmamız gerekiyor.

Acizlikten nasıl kurtulacağız? Kurtuluş, Allah'a sığınmakla başlayacak. Peygamberimiz sallallahu aleyhi ve sellem'in acziyetten korunma duası hepimizin virdi olmalıdır: **“Allah'ım! Acizlikten, tembellikten, korkaklıktan sana sığınırım”** (Müslim, Zikir 50) Acizlik gibi büyük bir zaaftan ancak Allah'ın nusreti ve inayeti ile kurtulabiliriz. Allah'tan yardım dileyelim. **“Allah sana bir sıkıntı verirse onu O'ndan başkası gideremez”** (Yunus, 107) ayetiyle vaat edilen felaha erişelim.

Kurtuluşun bir diğer yolu aklımızı kullanmaktır. Acizlik akli tatile çıkar maktır. Allah'ın bize verdiği en büyük nimetlerden birisi olan akıl insanı insan yapan haslettir. Din, akli olana inmiştir. Sorumluluk akli olandan beklenir. Kur'an'ın akıl dediğinde kasettiği bir fiildir. Akletmek, Kur'an-ı

Kerim’de tam 49 yerde iş, oluş ve eyleyiş olarak gelmiştir. Akıl etmek, zihni ve basireti kullanarak düşünmek, hissetmek, davranmak ve yaşamaktır. Din Günü’nde istenen arı ve duru kalp, akleden kalptir.

Kurtuluş reçetesinin üçüncü maddesi niyet önderliğidir. Kur’an’ımızda geçen **“Rabbena vec’alna li’l-muttakine imama-Rabbimiz! Bizi müttakilere önder eyle”** (Furkan, 74) duası, hepimizi pençesi altında inleyen acziyetten kurtulmanın en güçlü yoludur. Takva üzere yaşamak başlı başına zorlu bir yolculukken, bu yolun yolcularına öncülük etmek, “öncülerin öncüsü” olmak demektir. Bu makam, takva sahibi olmanın ötesinde bir ufku işaret eder. Bu önderlik, basit bir liderlik değil, niyette kararlılık ve süreklilik başarısıdır.

Niyet önderliğinin özü, değişmeyen, pörsümeyen, sarsılmayan bir niyete sahip olmak ve bu duruşuyla diğerlerine örnek olmaktır. Zaman, şartlar ve imkânlar değişse de, “niye ve nereye yürüdüğünü bilme” şuuru hep muhafaza etmektir. İrademizin felç olduğu, pusulamızın şaştığı, kolektif ruhun dağıldığı ve nihayetinde acziyete düşüp olanı biteni izlemekten başka bir şey yapamadığımız bir zamanda ayağa ancak niyetlerimizi ihya ederek kalkabiliriz. Acziyet, niyetlerimizin zayıflaması, bulanması veya bencilleşmesiyle ortaya çıkar. Bozulanın niyeti bozulmuştur.

Acziyet, pasifliktir; başkalarının yaptıklarına veya yapmadıklarına tepki vermekle yetinmektir. Oysa “takva sahiplerine önderlik” etmek, en aktif, en etkin, en öncü olma hâlidir. Bu dua, herkesin kurtuluşu için sadece dua etmekle kalmayıp, o duanın muhatabı ve faili olmayı talep etmektir. Müttakilere önder olmak isteyenler kendi kurtuluşlarının aktif özneleri olmaya niyet etmişlerdir. Bu, bir diriliş hamlesidir. Birileri “Biz, takva sahipleri gibi seçkin insanlara bile önder olacak bir kıvama gelmek istiyoruz” diyorsa, bu iddia, onları aczin karanlığından çıkarıp kuvvetin ve iradenin söz sahibi ve yol gösteren konumuna yükseltecektir.

Gazze hadisesi bir kez daha göstermiştir ki küfür tek millettir, inananlar ise maalesef parça parçadır. Küfrün vahdetinin sebebi menfaat ve korkudur. İnananların dağınıklığının sebebi de aynıdır. Her iki taraf da cenneti dünyada bulduğu zehabıyla elindekini kaybetmekten korkuyor, bu da kan, gözyaşı ve vahşet olarak mazlumları vuruyor. Çare hayra çağırarak, münkerden nehyedecek Allah adamlarının öne çıkması ve diğerlerini etrafında toparlaması ve şu sürgit acizliğimize son vermesidir. Acziyetimizi giderecek iksir niyet önderliğindedir.

“Allah’ım! Biz zayıfız, zaafımızı Sen’in rızâ-yı şerîfini kazanma husûsunda kuvvetlendir. Nâsiyemizden tutarak bizi hayra sevk eyle! İslâm’ı rızâ-mızın en son noktası kıl!”

| MUSTAFA ÇİFTÇİ

İsrail'i Durdurmak Türkiye'nin Tarihe ve Coğrafyaya Borcudur

Filistin'le tanışmam evimizde asılı bir fotoğrafla oldu. Fotoğrafta Mescid-i Aksa vardı. Yimpaş'ın promosyonuydu. Yozgat'ta bulunan her eve dağıtılmıştı. Bakardım öyle pek bir şey anlamadan. Kubbesi hoşuma giderdi. Ailemizde bu fotoğrafla alakalı bilgi veren de olmadı. Lâkin, "Yeni Devir" gazetesi ve "İslâm" dergisinde fotoğraflar görmeye başladım. O matbuatta muhtemelen Filistin de anlatılıyordu. Yaşım küçük olduğundan kimse malumat sahibi etmeyi düşünmemişti herhâlde.

Sonra annem babam çalıştığı için dedemgilde kalmaya başladım. Orada da aynı fotoğraf vardı. Mescid-i Aksa. Orada televizyonda Yaser Arafat çıkınca anneannem "Keçikli Garip" dedi. "Keçikli" demek başı örtülü demektir. Arafat'ın başındaki kefiyesi sebebiyle böyle diyordu anneannem. Ümmi olan anneannemin "Keçikli Garip" demesini şimdi hayretle karşılıyorum. Nasıl biliyordu "Gariban" oluşunu. Ve merhametli bir bakışla seyrediyordu anneannem o bakışı tarif etmem zor. Lakin bilirsiniz ya sevdiklerinizin her bakışını. Öyle içten merhametle Keçikli'ye ve "Küçük Genaller'ine" bakıyordu. Yani taş atan çocuklar. O çocuklara Arafat, "Küçük Genareller'im" diyordu. Bu lafın tesirini ne dedemde ne anneannemde gördüm. Onlara göre bu taş atışlar bir savaş değildi. Bakın bu taş atmalara neden savaş olarak bakmadıkları bizim kültürümüze ait bir ayrıntıdır. Taş atmak kavgada ça-

resiz olanın yaptığı iştir. Kavgada yapacak bir şeyiniz kalmazsa taşa sarılırsınız. Taş artık son umuttur. Belki kurtulursunuz ama var gücünüzle taşlamanız gerekir. O sebepten Filistin'de taş atan çocuklar çaresiz garibanlardı dedemle anneannem için.

Sonra ben Yozgat İmam Hatip Lisesine başladım. Ve kafamda artık Filistin bir "Dava" olarak yer almaya başladı. İmam Hatip'in gücü burada saklı ben-ce. O yaştaki bir çocuğun kalbine kafasına bir "Dava" fikri aşılması. Ve bu dava sürüp giden tarafları hayatta olan bir davaydı. Her şeyden önce orası ilk kiblemizdi. İlk kiblemiz oluşunu yanlış hatırlamıyorsam dedemgile de ben söylemiştim. Yani artık ben de Filistin deyince bazı cümleler kurabiliyordum.

Hocalarımız da her fırsatta Filistin'i anlatıyordu taş atan "Garibanlar" artık kahramanlar, melek simalı çocuklardı gözümde. Sonra bir şeyi fark ettim. Filistin acısı her nesle yetecek kadar uzun bir acıydı. Biz Arap İsrail savaşlarını görememiştik. Lakin hocalarımız İsrail'e yenilmenin acısını kaç kere tatmışlardı. Anlatmazlardı yenilgileri. Şairin dediği gibi "Yenilgi yenilgi büyüyen bir zafer gibi" anlatırlardı. Her nesil için yeni acı kaynağı oluyordu İsrail. Bir insan çocukluğundan itibaren acı kaynağı olarak tanıdığı bir ülkeye nasıl bakarsa öyle bakıyorduk.

Yahudiler, masonlar, İsrail'in derin yöntemleri de ayrı bir okuma konusuy-

du. Onları pek okumuyordum ben. İçimi bir ümitsizlik kaplıyordu. İsrail sanki zehirli kolları olan bir deniz canavarıydı, derinlerde, kuytu yerlerde ümmeti zehirliyordu sürekli. Buna dayanamıyordum.

Bir gün hocamızın biri Yaser Arafat için. “O adam iyi bir adam olsaydı onu o makamda tutmazdı ecnebler.” dedi. Ben o zaman anladım ki bu sadece acı tarafı olan bir dava değildi. Siyaset tarafı da olan bir davaydı. Ben yine içime kapandım. Hani Yahudilik, Masonluk kitaplarını okuyunca kafam karışıyordu ya şimdi de Filistin ve siyaset konusu beni zehirliyordu. Ve Filistin için tüm büyük devletlerin planı olduğunun söylenmesine öyle üzüliyordum ki sormayın. İşte o sırada “Filistin sen işine bak, kar toprağını, yoğur gazabını Yaradan’ın” mısrasını duydum. Sanki benim için söylenmişti. “Filistin sen işine bak” deyip duruyordum.

Bu arada kendime bir defter tutmaya başladım. Filistin konusunda bu kadar siyaset duymak kafamı karıştırınca o defter ilham olurdu belki. Gazetelerden kestiğim taş atan çocukların, kefiyesini yüzüne maske yapmış mücahitlerin fotoğraflarını kesiyor defterime yapıştırıyordum. Bir zaman sonra şunu anladım. Filistin’le ilgili çıkan her haber aynıydı. Hatta hazır haber şablonları bile vardı gazetelerin. Taş atan bir çocuğun fotosunu bas. Üstüne altına şehit sayısı, İsrail’in yılan ısırtığı gibi saldırılarını yaz, al sana Filistin haberi. O zaman anladım ki Filistin her nesle bir acıdır. Ve bu acıya çaresizlik duygusu eşlik eder. Vatandaş olduğunuz devlet de dahil kimse bir şey yapmaz. Çaresizliği öğrenir her Müslüman çocukluğundan itibaren Filistin’le ilgili.

Bu çaresizliğe katlanamadım. Filistin albümünü yarıda bıraktım. O sıralarda bu çaresizlikte yalnız olmadığımı, haberlerin bize bilerek bir bezginlik, Fi-

listin haberinden uzak kalma psikolojisi yüklediğini anlatan “Haberlerin Ağında İslam” başlıklı kitaba rastladım. Demek hissiyatımda yanılmamıştım. Filistin acımız habercilerin ağzında sakız olmuştu. “Yuf olsun bu basın dünyasına” dedim başka bir şey diyemedim.

Boykotlar o zaman da yapılıyordu. Lakin geniş katılım olmuyordu. Haberleşme sınırlıydı. Bir de insanlar bitmeyen bir acıyla karşı karşıya olduklarını anladıkça duyarsızlaşıyordu. “Sen ben kola içmesek ne olur sanki Filistin kurtulur mu?” diyorlardı. Şimdi de deniyor aynı şeyler.

Fakülteye geldiğimde yeni bir katliam haberi geldi. Bunun üstüne fakülte-deki hocamız da o coğrafyanın bir bataklik olduğunu ve asla düzelmeyeceğini söylüyordu. Bazı lüzumsuz “okumuş aydınlar” Filistin’den haber gelince “Yine başladılar.” diyor ya. O aydın sıfatlı körlerden o zaman da mebzul miktarda vardı. Biz fakülte öğrencisi olarak gösterilere katılıyorduk. O gösterileri anlatan epeyce haber vardır gazetelerde.

Filistin’le ilgili her nesle yetecek kadar acı var. Ve acıya alışmak yürek acısı çekenler için zararlıdır. Başka acılara alışarak yaşanır da yürek acısına alıştığınızda her gün ölmeye başlarsınız.

Alışmamak için konuşuyoruz.

Alışmamak için yazıyoruz.

Alışmamak için boykot yapıyoruz.

Belki son söz şunu yazabilirim; Babam merhum İsrail ile harp ederek Kudüs’ü kurtarma ümidi ve duasıyla ağlayarak haber dinledi bir ömür. Şimdi ben elli yaşına geldim ben de aynı sevdadayım. Ve tıp fakültesi okuyan oğluma vasiyet ediyorum. Ben göremezsem o harbi, sen doktor olarak o diriltici harbin içinde yer al. Çünkü İsrail’i durdurmak Türkiye’nin bu tarihe ve bu coğrafyaya borcudur.

| MÜNİRE KEYSER BAŞ *

Gazze İçin

*“İçinizden Hayra Çağırın, İyiliği Emredip Kötülükten Men
Eden Bir Topluluk Bulunsun...”*

Her neyi arıyor, neyin peşinden gidiyorsan o'sun sen!

(Divan-ı Kebir- Hz. Mevlânâ)

Giriş

Bu yazıya 10 Ağustos 2025'te başlamıştım. O günün hissiyatı ile “Örselenmemiş İman: Gazze” şeklinde bir başlık ile Gazze halkının soylu direnişinden başka kaleme alınabilecek bir şey görmiyordum. Gerisi hep mahcubiyet ve umutsuzluktan ibaret görünüyordu... Sonra ne mutlu ki dünyada onurlu bir sivil duyarlılık harekete geçti ve ülkemizin öncülüğünde siyasi bir tavır gelişti. Umut ediyoruz hayr ile tamamlansın... Tarih 12 Ekim 2025.

10 Ağustos 2025

İnsanın bireysel hikâyesi elbette bir gerçekliktir. Ancak bireysel hikâyemiz diğer insanların hikâyesine bağlandığı zaman işte o vakit anlamını tam manasıyla inşa eder, tamamlar, bütünler.

Bize bahşedilmiş hayatın ömür dediğimiz kısmının mahiyetine az çok

vâkıfız. Belli koşullarda dünyaya doğum ile geliyoruz ve ölüm ile bu periyod kapanıyor. Kuşkusuz ki imanın şartları arasında da bu var, mahiyetini idrak edemesek de bir şekilde hikâye bitmiyor aslında. En azından akidemiz bunu gerektiriyor. Bu başlı başına tüm paradigmamızı şekillendirici bir ilke. Varlık âlemi bunun sayısız örnekleriyle dolu. Klişe örnektir malum: Kelebeklerin ömrü. Ama onlar görmeseler de hayat devam ediyor, bu zamanda ve bu mekânda bulunduğumuz vakitlerden ibaret değil hayat...

İşte değer sistemi böylesi bir telakkiye yasanır. Modernizm bu hakikati rasyonalite namına yok saydı ve yeni insanı bu minvalde bir tedrisata tabi tuttu. Bu tedrisatın rahlesine oturmayan çok az millet var yeryüzünde artık. İşte Filistin halkı, Gazze halkı onlardan...Realiteye teslim olmamak nasıl göz kamaştırıcı bir dirayet, nasıl ihtişamlı bir direniş...

* Prof. Dr. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Öğretim Üyesi.

1 Al-i İmran Suresi, 104. ayet-i kerime.

Nasıl ki pozitivizm hakikati realiteye indirgedi, hayatımız da ömrümüze indirgendir. Sonsuzluğun sonluluğa indirgenmesi bir bakıma. Çünkü zamanda ve mekânda olanın ötesine dair bir ufku yok pozitivist paradigmanın. Tek şans, hakikate ilişkin birtakım unsurlar realiteye dönüşürse, yani somut ve sayılabilir bir keyfiyet kazanırsa, realitenin sınırları biraz daha genişlemiş belki hakikatten nasibimiz biraz daha artmış oluyor. Bugün hakikatin realitenin dili ve yöntemine dönüşmediği sürece geçer akça olmadığı çok açık...

Bir soykırım devam ederken ve dahası canlı yayında seyredilirken konuşmak, hele de sözün kudret teşkil etmediği yerde konuşmak nasıl da anlamsızlaşıyor.

İnsanlık tarihinin sayısız katliamların yaşandığı bir cephesi var. Baş döndürücü bir hızla bir değişim ve dönüşüm yaşanırken maalesef insanoğlu hep eksilerek, azalarak, insanlık değerleri ağırlığını kaybederek yol alıyor.

Kuşkusuz, yaratılış sürecindeki vurguda olduğu üzere, “yeryüzünde fesat çıkarma” insanın doğasında var. Ve bu her dönem devam etti. Bireysel ölçekte de toplum ölçeğinde de insanoğlunun bozguncu bir tarafı oldu ama aynı zamanda maşerî vicdan dediğimiz bir kabiliyeti de vardı. Maşerî vicdan, toplumun tüm kesimlerinin benimsediği ortak değerler bütünü için kullanılır bir tabir olmasının ötesinde bir kabiliyet ve imkân olarak da insanlık değerlerinin temsili idi. Bugün maşerî vicdanın herhangi bir müeyyidesinin kalmamış olması çok endişe verici.

Maşerî vicdanın sesinin bu kadar cılızlaşmasının sebeplerini sorgulamak gerekir. İnsanlığın bilincine işleyen bir denetim ve gözetim altında bulunduğu hissiyatının hâkim olması bu cılızlaşmanın nedenleri arasında sayılabilir. Dünya siyasetini şekillendirenlerin nüfuz alanının genişliği ürkütüyor insanlığı ve bir çekingenliğe maruz bırakıyor. Canlı yayınlarda bir soykırım seyredilirken yalnız zayıf toplumlar veya fertler değil, tüm makam ve mevki sahipleri de izlerken olan biteni... Bütün insani reflekslerini kaybetmiş devasa bir demografî artık insanoğlu...

Savaş ahlâkı belli değerlere yaslanırdı. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar öldürülmezdi. İnsanlık onuru diye bir hassasiyet gözetilirdi. Bunların gözetilmediği durumlar da kuşkusuz oldu. Çünkü savaş meydanlarını kimse canlı bir şekilde görmüyordu. Bir şekilde örtbas edilerek yapıldı. Gazze’deki soykırım Siyonizm’in “challenge” tavrının bir yansıması. Hem insanlığa hem Tanrı’ya meydan okumaya kalkışan bir soysuz gaflet... Çok düşündürücü gerçekten...Nasıl daha yüz sene geçmeden o her türlü mağduriyet edebiyatı ile sömürdüğünüz soykırım gerçeğinin bin betterinin faili oldunuz.

Bu zihniyet bir hususu öne çıkardı zihnimizde. Hayatın hakikatinde esneklik var...Herhangi bir şeyi mutlaklaştırmak, Tanrı dışında başka bir varlığa, insana, fikre, hedefe, mal ve mülke her ne olursa olsun kendi asli mahiyeti olan geçiciliğini görmezden gelip kalıcılık ve mutlakiyet izafe etmeye kalkışmak hayatın hakikatine ihanet anlamına geliyor. Kader inancının bir neticesi bu.

Çünkü “her şey bir ölçüye göre yaratılmıştır.” Ölçüyü aşan her şey, özünde inanca yaslandığını iddia etse de şaibeli bir metodolojiye dönüşmüş demektir. Metodoloji sağlığını kaybettiğinde ise artık “yeryüzünde fesat çıkarmak” noktasına gelmek kaçınılmaz olur.

Bütün bu süreçteki şaşırtıcı hususların başında Gazze halkının tavır geliyor. Her şeyin sulandırıldığı bir dünyada imana sığınmak...İnancın insanoğlunun en yüksek kabiliyeti olduğunu gösteren dirençleri. Hakikatlerine sadakatleri, tüm maddi ve manevi dayanaklarını kaybederken insanoğlu, onlar bir inancın peşinde ölmeye devam ediyorlar. İnanarak ölmeye devam ediyorlar. Buradaki vurgum kesinlikle ölümü yüceltmek ya da ölüm seviciliği ile ilgili değil. Hikâyenin devamına olan inançları. Oysa bütün insanlık ve de Müslümanlar çoktan rasyonalize etmişken tüm vazgeçişimizi. Kader dediğimiz ölçünün ne büyük koordinatları olduğunu artık unutmuş ve realiteye teslim etmişken tüm kuşatıcı hakikat telakkimizi. Onların bunu hayatın ve ölümün bir mesnedi yapmağa devam ediyor olmaları hayret verici.

1 Ekim 2025: Küresel Sumud / Yeniden Umud

Küresel Sumud Filosu, olup bitenlerin ağırlığı ile ezilmişken, elimiz kaleme uzanmaktan hicap duyarken, kelamın kıymetini sorgularken imdadımıza yetişti. “İçinizden hayra çağırın, iyiliği emredip kötülükten men’ eden bir topluluk bulunsun...” ayet-i kerimesinin itibarına talip olan soylu bir bilinç depreşti.

“Hakikat yolcuları el ele tutuşurlar” (Sezai Karakoç) ifadesini hatırlatan dünyanın farklı ülkelerinden farklı renk, din, dil, meşrepten insanlar bir araya geldi. “İnsan”lar bir araya geldi.

Bireyselleşme insanoğlunu nasıl da edilgenleştirdi, bir tüketici unsur insanoğlu sadece, diye düşünmeye mecbur kalmış zihinlerimize diriltici bir nefes gibi geldi. Ülkemizin BM’deki diplomatik çabaları ve Küresel Sumud Filosunun insanlığın mutabakatını temsil eden paha biçilemez duyarlılığı...Sulh ve selamete tamamlanması duası dillerde...

Dijital Devrim İnsanlık Toplumunu Yeniden İnşa Ederken

XX. yüzyıl insanlığın hikâyesinde çok önemli değişimlerin gerçekleştiği bir asır olmuştu. XXI. yüzyılda ise teknolojik gelişimin bambaşka bir evresine kapı aralandı. Dijital devrim şimdi her şeyi yeniden yapılandırmakta. Öncelikle her şeyi darmadağın ettiği çok açık. Mevcut ülke, bölge, kıta, pakt vs gibi tüm sınırların anlamını kaybettiğini müşahade ediyoruz. Dahası bütün hiyerarşileri yerle bir etti. Hatta şikâyet edecek kadar, endişe verecek kadar hırpaladı. Devlet, toplum, kurum ve aile gibi yapılar ölçeğinde baktığımızda bu örselenmeyi ve çözölmeyi takip etmek mümkün.

Kuşkusuz dijitalleşme meselesi geleceğe dair pek çok endişeyi gündeme getirdi. Ancak her çözölme eşyanın tabiatı gereği beraberinde yeniden bir inşa sürecini başlatıcı bir mahiyeti de haizdir. Nitekim belirgin örneğini Sumud Filo-

sunun teşekkülü ile gördüğümüz üzere meselenin başka cephesi daha vardır. Görmeliyiz ki, yeniden inşa süreci de zımnen devam etmektedir.

İnsanoğlu, bu tür dönemlerde çözümlene kismına öncelikle daha fazla odaklanır. Mevcut koşulların değişiminin kabullenilmesi zaman alır ve ilk reaksiyonlar olumsuzlamaya yöneliktir. Eleştirinin başlıca entelektüel yöntem kabul edildiği modern tedrisatın çocukları olarak eleştirmeye meylimiz yüksektir hâlâ...

Ancak ne kadar olumsuzlayarak eleştirsek de, çözümlene hayıflansak da, göz ardı etmemek lazım ki, çözümlü dökülüyor, kırılıyorsa birtakım unsurlar, demek ki yeteri kadar sağlam değildir. Bir şey özünde yeteri kadar sağlam olsa onu hiçbir şey yıkamaz. Artık yeterince sağlam olmayan her türden yapı korkmalı, “mış gibi yapma” çağı bitmiştir. Yüksek teknoloji çağı olarak dijital çağ, yüksek bilinç çağı olmak zorundadır. Sahici olmayan hiçbir değer, unsur, ilke, ürün tahakkümünü sürdüremeyecek artık...Dikkatimizi çekmeli ki, bilginin tekelleştirilmesi sona ererken, bilgi üzerinden bir iktidar tesis etmeye çalışanları zorlayacak bir çağ başlamaktadır... İnsanlığın bugün geldiği düzlem, intellect bir eksen esasına dayalıdır. Dolayısıyla her bir davranış, durum, tutum, yaklaşım, intellect bir mesnet aramaktadır. Entelektüel tatmini elde edemeyen insan bulunduğu yeri sorgulamaktadır, koşulsuzca teslimiyet ve sadakat devri sona ermektedir.

Sumud Filosu bize göstermiştir ki, insanlık dayatılan iktidar ve tahakküm

koşullarını zorlamaktadır. Gazze'deki soykırım etrafında oluşan uzlaşma; beşerî, etik, vicdani mutabakat hepsinden önemlisi de insanlık onuruna yakışan bir mutabakattır. Hak ve hakkaniyet üzeredir. Yeniden dirilen insanıyettir, ahlaktır, insani değerlerdir. Bunca ne-sebi şaibeli dijital içeriğe maruz kalan insanlık, bilincine sahip çıktığı an bütün tahakküm biçimlerini berhava edecek kudrete sahiptir. Bir kez daha umut üzere olmak hakkımızdır.

Batı İnsanından Gelen Sağduyu

İki yıldır devam eden süreç günümüz dünyasını yeniden okuma ve çağı değerlendirmek açısından da önemli imkânlar sundu. Bu süreçte çok ilginç vakıalar gündeme geldi. İlki 1 Aralık 2023'te Atlanta'da kimliği açıklanmayan bir kişi ve ikincisi 25 Şubat 2024 tarihinde Washington D.C. deki İsrail Büyükelçiliği önünde bir asker, soykırımı protesto amacıyla, kendisini ateşe verdi.

İtiraf etmemiz gerekiyor ki, insan teki ölçeğinde ekonomik, kültürel, mesleki yetkinlikler bir yana beşerî yetkinlik Batı insanı tarafından sahiplenildi. Hükümetlerinin resmî söylem ve politikalarına aldırış etmeden sivil bir duyarlılığın meşruiyetini ve gücünü onlar temsil etti. Mevcut konumumuzun ve tarihi mevcudiyetimizin bize yüklediği misyona rağmen bizde kısmî bir tavır ve refleks gelişmekle beraber, ülkemizin kültür sanat çevreleri ancak Batı'daki tavrı gördüklerinde konuyla daha sahi-ci bir şekilde ilgilenebildiler. Maalesef bütün konfor ve ekonomik refahlarına rağmen Arap dünyasının sessizliği de bu sürecin en çok hatırlanan olum-

suzluklarından birisi olarak kalacaktır. Uzak Doğu ise gerçekten uzak kalmayı yeğledi...

Devletler düzlemindeki tutumlar bir yana insan teki ölçeğinde bu güçlü tepki üzerinde düşünmek gerektiği çok açık. İnsanlığın Batı'dan ses vermesi, direnmesi ve örgütlenmesi tesadüf değil elbette. Refah düzeyi yüksek, gelişmiş ülke insanların bu duyarlılığı çok anlamlı. Kuşkusuz Batılı insan tipinin üzerinde durulması gereken bir hususiyeti olduğu dikkati çekmeli. Refah düzeyi çok yüksek diğer toplumların insanında göremediğimiz bir tepki geliştirilmesi tesadüf olmasa gerektir. Nitekim hakka-niyetle elde edilmemiş konfor, zenginlik ve iktidar sahipleri olarak dünyanın diğer kısmındaki müreffeh insan tekinin, insanî duyarlılık gösterme yetkinliğini de tartışmaya açmak gerektiğini bu süreç gösterdi bize....

Batı paradigması, kendi hüviyetini belirleyen teknolojinin, endüstrinin, bilimin sahibi konumunda. Bu çerçeveye dikkat çekilir ve fakat insanlık konusunda beşerî değerler konusunda zafiyetinden dem vurulurdu. Bu kez resmî söylemler ve kurumsal politikalar geç kalsa da Batı insanı beşerî değerlere sahip çıktı. Sivil olarak toplumların duyarlılıklarını göstermeye başlaması ile insanlık vicdanını sahiplendiğinden itibaren süreç bir başka renk almaya başladı. Maalesef onların sahiplenmesi kabul etsek de etmesek de süreci meşrulaştırdı. Sivil bireysel duyarlılıklar en başından beri belli bir camianın mensuplarının görevi gibi algılanmıştı. Kendisini bu camianın uzağında konumlandırılanların çok azı açıkça Filistin ve Gazze'nin

isini ağızlarına alabildiler. Ne acıdır ki, ülkemiz ölçeğinde müstakil bir şahsiyet sahibi insan tipolojisi konusunda zengin olmadığımız çok açık...Uzunca bir süredir bir tür vesayet ile hareket etmeye o kadar alışmışız ki, herhangi bir konuda kendi fikrine sahip çıkma irademizin yüksek olmadığı bir kez daha görüldü.

Dünyanın bir kısmı eli kolu bağlanmış, hissiyatlarının ne olduğunu bile anlamak mümkün değil, diğer bir kısmı ise otokratik iktidarların hükmü altında maalesef iğdiş edilmiş topluluklar, şahsiyetten yoksun fertlerden ibaret. Batı'da yeni bir insan doğuyor. İlginçtir ki, bu insan Batı'nın kendi ideolojisinin mağduru değil. Batı insanının güçlü bireyselliği onları cesaretle iradelerine sahip çıkmasını sağladı. Yeniden insan izzet ve onuru ayağa kalkıyor...Dijital edilgenliğin dijital faillige doğru evrilme imkânı da sunduğunu fark etmek gerekir.

Yetkinleşmiş bir birey, şahsiyet sahibi bir birey her şeyden önemlisi...Bunun neticesi olarak devletlere rağmen sivil inisiyatif güçleniyor...Bu gerçekten büyük bir kudret. Umut edelim ki, insanoğlu kudretini fark etsin ve bir kez daha onuruna ve izzetine sahip çıkacak güce erişsin.

Pratik, teorinin bir kez daha önünde... Küresel Sumud filosu her türden etkileşimlerin hissiyatını bir üst düzleme taşıdı...Yeni bir çağın başladığının başka bir cephesi de bulunduğuunun apaçık ilanı olarak. Muhtemelen bu çağ, yalnız teknolojik değil, kültürel, sosyal ve siyasi pek çok değişimi de beraberinde getirecektir.

| ÖMER FARUK DÖNMEZ

Hakikat Paradigması / Muhabbet Retoriği

Sadece Filistin için değil, tüm dünya için, tüm insanlık için.

Sadece Doğu Türkistan ve Arakan için değil, tüm mazlumlara için.

Hayatın anlamını kaybetmiş, biyolojik bir yaşama hapsedilmiş, bunalımdan bunalıma sürüklenen Avrupalı, Amerikalı, Uzak Doğulu insanlar için.

Yeni bir paradigmaya ve yeni bir retoriğe ihtiyacımız var.

‘Yeni’ dediğime bakmayın; ‘cedid’ anlamında, ‘tecdid’ anlamında söylüyorum.

Yitirdiğimiz o kadim ‘hakikat’ paradigmasına ve o kadim ‘muhabbet’ retoriğine ihtiyacımız var.

Meselelere, rasyonel akılla değil, akleden kalple bakmaya ihtiyacımız var.

Meselelere, salt parçaya odaklanan ‘analitik’ yöntemlerle değil, parçayı ihmal etmeden bütünü gören ‘estetik’ yöntemlerle bakmaya ihtiyacımız var.

Zâhir bâtın dengesini yakalamaya ihtiyacımız var.

Gece teheccüd kılan, gündüz devlet yöneten bir peygamberin ümmeti olarak, emperyalizmle mücadele bilincinin, kişisel tekâmül yolculuğundan ayrı değerlendirilmeyeceğini anlamaya ihtiyacımız var.

Hümanizmden rönesans ve reform hareketlerine, coğrafi keşiflerden sömürgecilik faaliyetlerine, kapitalizmden liberalizme, modern bilimden evrim teorisine, rasyonalizmden aydınlanma felsefesine, demokrasiden laikliğe kadar, modernitenin yapısökümünü yapmaya ve bunu modern insana anlatacak bir dil kurmaya ihtiyacımız var.

Son yüz yılın ideolojik, reaksiyoner ve agresif anlayışından ve dilinden artık kurtulmaya ihtiyacımız var.

Amerika’ya ve İsrail’e karşı değil, en geniş anlamda, son çeyrek asırda tüm dünyayı işgal etmiş olan kötülük imparatorluğuna karşı, erdemli ve aydın insanlardan oluşan, ideolojiler

üstü, kurumsallaşmayacak ve şirketleşmeyecek bir iyilik platformu kurmaya ihtiyacımız var.

Erdemli ve aydın insanlar derken ne kastediyorum? Entelektüelleri, yazarları, şairleri, sanatçıları, akademisyenleri, profesörleri, hocaları, âlimleri mi?

Belki, ama şöyle: Kişisel Mekke'sinde, bütün zulümlere karşı, inanç mücadelesini hakıyla verebilenleri; kişisel miracına çıkabilenleri; mental ve santimental hicretini yapabilenleri; kişisel Medine'sinde 'ötekilerle' medenî bir sözleşme yapıp, farklılıkları idare edebilenleri; bazen galip bazen mağlup olsalar da 'aktif zalimlerle' cihat edebilenleri ve nihayet 'fetih' gerçekleştiğinde 'bugün merhamet günüdür!' diyebilenleri kastediyorum.

Kişisel yolculuğunda henüz Mekke döneminde olan başka, Medine döneminde olan başka, kişisel miracını, hicretini, fethini gerçekleştiren başka türlü anlıyor meseleyi. Kim hangi aşamada ise, ona göre tepki geliştiriyor.

Peygamberimiz aleyhisselamın hayatını, sadece tarihsel bir olaylar dizisi olarak mı okumalıyız, yoksa aynı zamanda şahsî tekâmül yolculuğumuzun aşamaları olarak mı görmeliyiz? Barış nedir? İslam nedir?

Selam nedir? 'Aranızda selamı yayınız' hükmü, hermenötik olarak 'aranızda barışı yayınız' şeklinde okunabilir mi? Darüsselam nedir? Selamet içinde beraber yaşamının formülü nedir? Mekke nedir? Miraç nedir? Hicret nedir? Medine nedir? Medine sözleşmesi nedir? Bedir, Uhud, Hendek nedir? Cihat nedir? Fetih nedir? Putlar nelerdir? Kâbe'yi putlardan temizlemek ne demektir? Kalbi, korku ve arzu putlarından temizlemek ne demektir?

Medine'ye ne oldu? Mekke'ye ne oldu? Kudüs'e ne oldu? Bağdat'a ne oldu? İstanbul'a ne oldu? Bize ne oldu? Son iki yüzyılda dünyaya ne oldu?

Müslümanlık; laiklere, komünistlere, ateistlere, deistlere, Hristiyanlara, Yahudilere, Budistlere, Hinduistlere laf yetiştirmeye ve onlarla cedelleşmeye yarayan bir ideolojiden mi ibarettir?

Yoksa Müslümanlık, bütün insanlık için bir hakikat paradigması mıdır?

İslam bütün canlar için bir âb-ı hayat mıdır?

Yitirdiğimiz o kadim hakikat paradigması nerde?

Yitirdiğimiz o kadim muhabbet retoriği nerde?

| MUSTAFA KÖNEÇOĞLU

Filistin

Nereye koysak kanayan bir kelime.

Kelime değil coğrafya.

Coğrafya değil yara, sürekli kanayan.

Yaralı bir coğrafya.

Uzansak dokunacağımız kadar yakın. Ama dokunamıyoruz yıllardır.

Pansuman edemiyoruz, saramıyoruz, kucaklayamıyoruz. Sadece bakıp duruyoruz, utançla.

Oysa kanayan bizim yaramız. Akan kan bizim.

Kelime bizim, coğrafya bizim, tarih bizim; ağıtlar, öfkeler, mezarlar bizim. Çiçekler bizim, bağ ve bahçe bizim.

Yakılan ve yıkılan biz.

Ne kadar masum gömdük kalbimize. Artık yerimiz kalmadı, üst üste gömüyoruz ölülerimizi.

Ölüler bizim, kadınlar ve çocuklar bizim.

Ellerimiz neden bu kadar bağlı. Tarihte olmadığı kadar tarih dışıyız, neden?

Taş mı kesildik?

Bizi çıldırtan binlerce neden, binlerce ölüm.

Hiç bu kadar.

Hiç bu kadar ölmemiştik. Hiç bu kadar canlı canlı gömülmemiştik.

Hiç bu kadar ölüp ölüp dirilmemiştik.

Hiç bu kadar kendimizden utanmamıştık.

Hiç bu kadar “sınav kâğıdı” mızdan...

Biz neyiz, ölü müyüz yoksa diri mi?

Yoksa...

Yoksa kâbus mu görüyoruz?

Neden kâbustan uyanacak gücümüz yok?

Neden kımıldayamıyoruz. Ellerimiz neden yok, ayaklarımız, gövdemiz?

Kapkara.

Neden?

Bu kadar büyük nedenlerin altında kalan bir enkaz.

Enkaz altındayız. Çocuk çığlıkları geliyor, kadın sesleri; gözyaşları dağlar kadar iri.

Yuvarlanıyor üzerimize.

İnsan kendini bir çocuğun yanağındaki gözyaşı gibi hissedebilir mi?

O kadar çaresiz ve sessiz. O kadar...

Kurumuş göz pınarları. Ağlayamamak, içinde koca bir yumruyla yaşamak.

Yaşamak mı?

Ah Filistin, nasıl bir ağıtsın? Bize yakılan, bizi yakan bir ağıt.

Kapkara bir sınav kâğıdı.

Kıpkırmızı bir yara.

Bembeyaz bir güvercin.

Ah... Kanama artık, ka-na-ma!

| SÜLEYMAN RAGİP YAZICILAR

Gönlünün İşgal Edilmesine İzin Verme *

Üsküdar meydanında Gazze’de yaşanan soykırıma sessiz kalmamak için “OPEN RAFAH” ekibinin öncülüğünde bir buluşma düzenleniyordu. Konuşmacılardan biri olarak beni de davet ettiler, “böyle bir davete katılmama lüksümüz yok, şeref duyarım, emir olarak telakki ederim” diyerek yola düştüm.

Âdetimdir, söz söylemeden önce muhataplarımı iyice anlamaya çalışırım, maslahata uygun cümleleri seçmek için azami önem gösteririm. Çünkü bilirim ki her sözün bir kaderi vardır ve kelimeler yüreğimizden çıktığında bereket hâsıl olur. Bu niyetle buluşma öncesi meydanda dolandım, insanların arasına girdim, kendimce mikro sosyoloji yapmaya çalıştım.

Yaşı sekseni geçen neneler “kahrolsun İsrail” diye slogan atıyordu, minik çocuklar ellerindeki Filistin bayraklarıyla hep bir ağızdan “bir sabah gelecek kardan aydınlık” diye haykırıyordu. Gazze’den gelen anlık haberlerle gözlerin yaşardığı da oluyordu. Sumud gemisinden yapılan canlı bağlantılarla umut daha da büyüyordu.

Böyle bir hengamede, yirmili yaşlarında iki gencin yanımdan geçerken söylediği sözlere ister istemez kulak misafiri oldum:

- Şunlara bak, sanki Filistin’i kurtaracaklar!

Evet, yüzlerinde küçümseme vardı, dudakları bükülmüştü, şahit oldukları manzara hoşlarına gitmemişti. Belli ki lüzumsuz görüyorlardı yapılan eylemi, belki de içten içe “bize ne Araplardan, kendi dertlerimiz bitti de başkalarının dertlerine mi geldi sıra” şeklinde düşünüyorlardı.

Hızla yanımdan geçip gitmeseydiler birkaç kelam edecektim kendileriyle lakin mümkün olmadı. “Boş işler bunlar” edasıyla kendi yollarına devam ettiler, kısa bir süre sonra da gözden kayboldular.

Hüzünlendim tabii, gencecik iki kardeşimizin bu denli karamsar olması, yapılanları değersiz bulması içimi burktu. Bu duygu ve düşüncelerle konuşma yapılacak alana doğru ilerledim.

Brandanın altında misafirler yerini almıştı. Selamlaşıp aralarına katıldım. Derken Filistinli bir amcamız da eşlik etti bizlere. Henüz konuşmalar başlamadan kendi aramızda onu dinledik, yüreği yana yana şöyle dedi:

Vallahi şu an şekil olarak Gazze işgal altında. Lakin hakikatte Gazze özgür. Fakat şuna eminiz ki Gazze dışında

* 29 Ekim 2025.

dünyanın birçok ülkesi ve yüreği manen işgal altında, zulme sessiz, kötülüğe duyarsız, katliamlara tepkisiz.

Bu söz çok manidar geldi bana, biraz önce karşılaştığım manzarayı düşündüm, iki genç kardeşimizin manen işgale uğramış düşünceleri ve umutsuzluğu adına bir kez daha üzüldüm. Konuşma sırası bana gelince de gönlümden şu cümleler döküldü:

- Çocukluğum meydanlarda geçti, kâh Ayasofya açılsın diye haykırıyorduk kâh Irak'ın işgaline feryatlar yükseliyordu. O vakitler meydanlarda olanlar için “deli bunlar” diyen de çıkıyordu, “hayallerle yaşıyorlar” şeklinde alay da ediliyordu. Şu kısa ömrüm, aslında imkânsız gibi görünen nice hadisenin gerçek olduğunu görmeme yetti. Gün geldi Ayasofya açıldı, gün geldi Azerbaycan Karabağ'ı geri aldı. Gün geldi Amerika Afganistan'ı terk etti, gün geldi Suriye'de 61 sene süren zulüm devri son buldu. Bugün bizler de özgür Filistin niyetiyle buradayız, yer ve gök şahit olsun ki inanıyoruz ve başaracağız, sebepler bir araya gelecek, Allah'ın vaadi tahakkuk edecek. Biz eğer inanmazsak ve gücümüz yettiğince çabalamazsak hak ve bâtıl mücadelesini baştan kaybetmiş oluruz. Zafer geciktiğinde Allah'tan ümit kesmemek de imanımızın şiarlarından biridir. Burada bulunan çocuklar şahit olsun ki zalimlerin yenildiğini, mazlumların sevindiğini hep beraber bir kez daha göreceğiz. Biz yeter ki olan biten bunca kötülüğün kalbimizi ve zihnimizi işgal etmesine izin vermeyelim.

Biz yeter ki Allah yolunda atılacak en ufak bir çabanın dahi mukaddes olduğunu unutmayalım. Hak ve bâtıl savaşıdır bu, görünen cephesi Gazze'dir fakat dua cephesini boş bırakamayız, boykot cephesini zayıflatamayız, zulme sessiz kalmama cephesini küçümseyemeyiz, miting, yürüyüş ve eylem cephesini basit göremeyiz. Hepimiz etki alanlarımız ve bağlarımız içinde bu mücadelenin bir parçasıyız, zafer inananlarındır, Allah'tan başka galip yoktur, zalimler er ya da geç büyük bir yıkılışla devrileceklerdir.”

Evet, bugün İsrail'in en çok istediği şeylerden biri de gönüllere ümitsizlik yaymak, insanları karamsarlığa sürüklemek ve kendilerine karşı asla başaramayacağımıza dair bizi inandırmaktır. Tarihte hiç olmadığı kadar dünya aleyhlerine döndü, yaptıkları zulmü duymayan kalmadı, mağdur edebiyatlarının sonuna gelindi. İsrail için ilk kez bir Amerikan başkanı “yok olma” tehlikesini açıktan dile getirdi. Gazze'nin verdiği destansı mücadeleyi diğer alanlarda desteklemezsek sadece zalimleri sevindirmiş oluruz.

İnanıyoruz, başaracağız, zalimlerden hesap soracağız. Yürekten arzumuz şudur ki Allah milletimizi ve devletimizi bu uğurda öncü kılsın; kılsın ki birkaç sene içinde Mescid-i Aksâ'nın avlusunda dünyanın dört bir yanından gelen Müslümanlarla birlikte saf turalım, namaza duralım. Duralım ki zalimler kahrolsun, mazlumlara ferahlasın, Allah'ın vaadi tahakkuk etsin. Dile gelen ele gelsin, âmin.

| MELEK DEMİRDÖĞEN

Gazze’de Çocuk Olmak

*Kalp taşımaz mı bu insanlar,
maviyi bilmez mi,
göğü sevmez mi mesela,
çiçek kokusu almaz mı.*

Özgürlük, evrensel yaşama hakları, hukuk ve adaletin dünyanın gözü önünde hiçe sayıldığı kitlesel bir zulme, soykırıma şahit oluyor yeryüzü. Ancak kalbi olanların duyabildiği bir çığlık dünyayı inletmekte; Filistin’de yaşanan bu durum, en çok da Gazzeli çocukların yaşadığı acılar üzerinden, tüm insanlığın vicdanını yaralamaktadır. Filistinli çocukların, Gazze’nin enkaza dönen sokaklarındaki gündelik yaşamı, kendi içine çekilen modern insanın kalbinde yaralayıcı izler bırakmakta; her vicdan sahibi insan, Gazze’deki görüntülerin insanların kalbinden silinmemesi için kendi dili, düşüncesi ve eylemiyle bu zulme tepki göstermektedir.

Filistin’de yıllardır süren Siyonist zulme tanıklık eden sanatçılar, işlenen zulmü farklı bakış açılarıyla anlatan eserler kaleme almaktalar. Bu sanatçılar, insanlığın vicdanını harekete geçirecek çalışmalarıyla gündem oluşturarak dünya kamuoyunun dikkatlerini Filistin bölgesine, Gazze’ye döndürmeye uğraşmaktadır. Olup bitenler karşısında göz yaşlarını içlerine akıtarak trajediyi yan-

sıtan derinlikli çalışmalarıyla bir yandan zulmün ve insan kıyımının her türünü reddederken diğer yandan da acının potasında pişerek yaşamak kozasını örme gayreti içinde hareket etmenin erincini içlerinde taşımaktalar.

Filistinli yazar ve sanatçılar Gazze’nin darmadağın atmosferinde, Gazzelilerin yaşadıkları acıları, eserleriyle tüm dünyaya duyurmaktadır. Bu eserler, Filistin direnişinin tarihî arka planının yanı sıra Filistin’deki gündelik yaşamın güçlükleri ve bu güçlükler karşısında Filistin halkının yaşadığı zorluklar konusunda da okuru bir tür tanıklığa çağırır. Bu yönüyle Filistin direniş edebiyatı aynı zamanda soykırımın tarihî kayıtlarıdır. Bu tarihî kayıtların kahramanlarından biri olan çocuklarsa Filistin gerçeğinin kirlenmemiş ruhudur. Direnişin yaşayan hafızası durumundaki Filistinli çocukların yaşadıkları trajedi, söz konusu sanatçıların eserlerine geniş bir şekilde yansımaktadır. Bu estetize edilmiş vicdani/insani duyuş ve düşünüş biçimi içerisindeki en güçlü imgelerden biri, Filistin’deki çocukların günlük ya-

şamıdır. İsrail'in attığı füzelerin, çektiği duvarların, ördüğü dikenli tellerin artık Gazze'de bir yaşam pratiğine dönüştüğü görülmektedir. Atılan bombalar, gönderilen füzeler sonucunda örselenmiş olan gündelik yaşam, aynı zamanda Filistin'deki kayıp çocukluğun da resmidir. Eğitim, sağlık, barınma, beslenme gibi uluslararası çocuk hakları, Filistin'in enkaza dönen sokaklarında yitirilen çocuklukla yok sayılır.

Filistinli çocuklar henüz yaşamı benliklerinde duyamadan beton tozları arasında ölümün karanlık yüzünü görürler. İbrahim Şelebi'nin *İnfazı Erteleyen Çocuklar* kitabında, on yaşındaki Üsâme'nin, evlerinin enkazı önünde kendisine yöneltilen "Büyüyünce ne olacaksın?" sorusuna verdiği cevap, âdeta Filistin'deki kayıp çocukluğun da resmi-dir: *"Biz Filistinli çocuklar büyüyemeyiz. Her an bıçaklanabilir, enkaz altında kalabilir, öldürülebiliriz. Filistin'deki her çocuk da küçük yaşlardan itibaren bunu bilir."*

Açlık nedeniyle şehit olan yüzlerce çocuğun yaşama ve beslenme hakları yok sayılmaktadır Filistin'de. En büyük erdemin hayatta kalmak olduğu Gazze'de, henüz yedi yaşında, ilk Ramazan orucunu tuttuğu günün teravih namazı sırasında şehit edildi Miyer. Miyer gibi binlerce Filistinli çocuk savaş, açlık, susuzluk, savaşa bağlı salgın hastalıklar nedeniyle yeryüzü cehenneminden

cennete uçtular. Gazze'nin çocuklarının gökyüzünü puslandırıran Siyonist güçler, cennetin kokusunu alabilirler mi acaba? Günlük rutini şehitlerin kefenlenmesine yardım etmek olan, on iki yaşındaki Ramî'nin kayıp çocukluğu nerede aranmalı? Henüz 24 saatini doldurmadan, görüldüğü ilk ve son gün batımında, Siyonist jetlerinin bombalarıyla parçalanarak şehit edilen, Gazze'nin en küçük şehidi Udey'in haklarını kimler savunur? Tüm bu sorular, İsrail hükümetinin Filistin'de doğrudan çocukluğu ve çocukları hedef alan savaş stratejisini de gün yüzüne çıkarmaktadır. Filistin'deki soykırımın, evrensel hukuk ve savaş ahlakıyla ilgisizliği, çocuk ölümleri üzerinden açık bir biçimde görülmektedir. İsrail askerlerinin, çocuk ölümleriyle, kasıtlı ve planlı bir savaş yürüttükleri gerçeği Gassan Kanafani'nin *Filistin'in Çocukları* romanındaki şu cümlelerinden açık seçik anlaşılmaktadır: *"Annem gölgesiyle beni Temmuz güneşinden korumak için önünde tutmaya çalışıyordu. Askerlerden biri bunu fark edince beni annemin ellerinden sert bir şekilde çekip tozlu caddenin ortasında sürükledi ve kollarımı başımın üstünde çaprazlayarak tek ayaküstünde durmamı emretti. Dokuz yaşındaydım o zaman."* İsrail'in Gazze'de bilinçli ve kasıtlı olarak doğrudan çocuğu hedef alması, Filistin halkını bu topraklardan tümüyle çıkarma planını aleni bir biçimde gösterir. Ne var ki, henüz göbek bağı kurumadan şehit edilen Udey gibi pek çok Filistinli ço-

cuğun yaşadıkları, Filistin’de yaşamakta olan soykırımın trajik çılgılığı olarak unutulmaksızın gökyüzüne yükselmeye devam etmektedir. Gazze’de doğrudan çocukların hedef alınması, tüm dünyanın dikkatini buraya çevirirken savaşın ölçsüz ve orantısız boyutunu ve etik ihlallerini de kamuoyuna göstermektedir.

Toplumların yaşam alışkanlıkları çocukluk anlayışına sirayet eder. Çocuk ve yetişkin arasındaki ayrımın ortadan kalkması, çocukluğun da bütünüyle yıkımıdır. Çocuk ve çocukluğun yıkımı ise dün, bugün ve yarın anlayışının silinmesi demektir. Çünkü çocuklar geçmişe anlam katarken geleceğe de yön verirler. Filistin’deki çocukların yaşadığı da ekolojik yıkım, kültürel yıkım, ekonomik ve siyasi yıkıma kıyasla bir ulusun hafıza kaydının silinmesi anlamını taşır. Bu durumun farkında olan Filistinli yazar Rifat el Arir, öldürülmeden önce aldığı tehdit telefonları üzerine, eşi ve çocuklarıyla yaşadığı evi terk ederek kardeşlerinin evine yerleşir. Üzerinden henüz birkaç gün geçmeden, bombalanan bu evde kardeşleriyle birlikte Rifat el-Arir de şehit edilir. Arir, *Ben ölmek zorunday-sam/ Sen yaşamalısın/ Hikâyemi anlatmak için...* dizeleriyle yarım kalan direniş hikâyesini de bir anlamda Filistin’in çocuklarına emanet eder.

Gazze’nin çocukları ölümün, savaşın, soykırımın olduğu kadar Filistin’in direniş ve dirilişinin de sembolüdür. Gazzeli çocukların ölüm, savaş, açlık ve susuzluk karşısında gösterdiği yaşama

tutunma ve teslimiyet bilinci tüm dünyaya onurlu bir yaşamı, kanatları kırık da olsa yaşamanın umut verici soluğunu hissettirir. Batı’nın desteğiyle Filistin’e layık görülen bu yaşam, Filistinli çocukları da birer direniş neferine dönüştürür. Filistin bayrağının yasaklanmasına karşın, ellerinde birer dilim karpuzla İsrail askerlerini karşılayan Filistinli çocukların direniş ruhu, tam da böylesi çocukça bir öfkenin dilidir. Filistin’de, Siyonist rejimin ablukası altında kurulan cehennemde yaşamak zorunda kalan “Aksa’nın çocukları” birer cennet mus-tusuyla çocukluklarını ayakta tutmaya çalışmaktadır. Yıkılan okullarının enkazında öğrencileriyle özgürlük marşı söyleyen öğretmenler, Filistinli çocukların yaşama dair umutlarını ayakta tutmaya çalışırken Filistin halkının mücadele ruhunu da temsil etmektedir.

Filistin’in yeniden inşası, Filistin’deki çocukluğun da yeniden ihyası olacaktır. Filistin’in özgürlük umudu sığınma kamplarında, evlerin enkazında, renkleri kaybolmuş gri sokaklarda yüksелеcek çocuk seslerinde saklıdır. Bir karpuz diliminin renginde ya da göğün maviliğinde gizlidir. Çünkü Gazze’den yükselen çocuk sesleri, Filistin’de bir gün daha hayatta kalabilme sevincinin sesidir. Filistin’in özgürlük umudu, gelecek düşüdü. Tüm bu ölümlerin, yıkımın ve açlığın ortasında yeni doğan bir çocuğun ağlama sesi, direniş ruhunun bir işaretidir. Gazze’de çocuk olmak, tüm dünyaya karşı insan kalabilmenin sessiz çılgılığıdır.

| MUSTAFA RUHİ ŞİRİN

Vatani Çalınmış Çocukların Ülkesi Gazze ve Filistin

-Günlük-

Han Çayırı Yolu Sokağı, 18 Ekim 2023 Öğle saatlerinde metroyla dış hekimine kontrole giderken Ahmet Kerem'in sol omuzuma yaslanarak uyuması mutlu etti beni. Tam zamanında ulaştık hastaneye. Dış hekimleri Afra Yıldız ve Asuman Deniz Gümü Çelikel takılan damaklık ile çene durumunu kontrol ettiler ve son durumu tespit etmek için film çekildi. Üst damaklık takıldıktan bu yana çene kemiğinin genişlemesi sağlanmış. Gelecek hafta tekrar kontrole geleceğiz...

7 Ekim'de Filistin direnişçilerinin dört bin kadar füze fırlatması sonrası İsrail çok sert karşılık vermeye başlamıştı. Gazze'deki füze hazırlığından Mossad ve CIA'nın haberdar olmaması mümkün mü (!). Üçüncü Dünya Savaşı Orta Doğu'da başlarsa bedelini İslâm ülkeleri ödeyecek. Bugün İsrail'in Gazze'de bir hastaneyi vurması ve yüzlerce insanı şehit etmesi karşısında önce İstanbul ve bütün Türkiye'nin ayağa kalkması gerekirken öğleden sonra "gıyabi cenaze namazı" kılınmakla yetinildi... Ahmet Kerem'le Şehzadebaşı'ndan Fatih'teki İHH Merkezine yürüyerek giderken aldığımız Filistin bayraklarıyla Fatih Camii'ne geçtik. İkinci namazından sonra Fatih Sultan Mehmet'in türbesini ziyaret ettik ve ellerimizde bayraklarla Şehzadebaşı'na kadar yürüdük. Üstat Sezai

Karakoç'un Şehzadebaşı Haziresi'ndeki mezarını ziyaret edince üstadın yeğeni Abdülaziz Bey'in dün fotoğrafını lettiği mezar taşıyla karşılaştık. Sade bir mezar taşı ve mezar düzenlemesi yapılmış. Hattat Davut Bektaş, mezar taşının başlığına Celi Sülüs hatla Meryem suresinin 33. ayetini yazmış. Bu ayetin yazılmasına üstadın bir makalesinden hareketle karar verilmiş... Son günlerde üstadın "İslâm milleti" temalı yazılarını okuyorum. Altmış yıl önce yazdıkları bugün için de geçerli. Ahmet Kerem'le "İstanbul'un Ortası" sütununun önünde birbirimizin fotoğraflarını çektik. Vezneciler durağından metroya bininceye kadar bayraklar ellerimizde yürüdük.

Bir saat süren bayraklı yürüyüşümü zü Göçebe Şiir Ağacı'nın altında Filistin şiirleri okuyarak noktaladık. *Yıldızlarla Yürümek* şiirimi okudum; Ahmet Kerem ise Hanzala-Naci El Ali'ye ithaf ettiğim *Filistinli Çocuğun Annesine Soruları* şiirimi okudu. Ahmet Kerem'in ağzında telden damak olduğu hâlde şiirin ses mimarisinde aksama hissetmedim. Yanına ulaştığımızda Göçebe Şiir Ağacı şiirleri dinledikten sonra sessiz bir ağaç heykeline dönüşüverdi içimde.

Bugün günlerden Filistin. Çocuk Vakfının hazırladığı İsrail bayrağı görse li üzerinde yazılı "işgalci, terör devleti, çocuk katili, vadedilmiş barbarlık" kelimelerinin yanı sıra İsrail bayrağı üze-

rinde ve bayrağın altında da şu soru yer aldı: “Bu ifadeler hangi ülkenin nüfus kâğıdında yazılıdır?..” Sorunun altında ki kısa cümle de şöyle: “Cevabınız sizde kalsın!..” Oturduğum koltuğun karşı-sındaki üçlü koltuğun altında Doğu Türkistan, Türk ve Filistin bayraklarını seyredirken üç bayrak, ülkelerinin marşlarıyla durmadan dalgalanıyor hayal haritamın gökyüzünde. Bu gece gün ışıyınca kadar marş söyleyecek evimizdeki bayraklar...

Han Çayırı Yolu Sokağı, 28 Ekim 2023 7 Ekim’den bu yana uyuyamıyorum. Filistin’in tarihi hakkında bildiklerimi de unuttum. 1948’de İsrail Devleti’nin kurulduğu tarihten önceki yüzyılları da hatırlamak istemiyorum. Hamas’ın füze saldırılarını başlatmasını gerekçe gösterenler samimi değil. Filistin ile Gazze yönetimleri arasında görüş ayrılığı yanında bölge İslam ülkeleri de birlikte hareket edemez durumda. Amerika ve Batı yine İsrail’den yana tavır takındı. Çin ve Rusya meydanı ABD’ye bırakmış. Orta Doğu Üçüncü Dünya Savaşı’nın merkezi mi olacak? Böyle bir savaş Türkiye’yi de içine çekebilir. Dahası sınırların değişeceği bir aşamaya gelinebilir bölgenin coğrafyasında.

On gündür şair arkadaşlarımla beraberleşirken kaygım daha da arttı. Cahit Koytak 2 Ağustos 2014 tarihinde kaleme aldığı *Küresel İntifada İçin Rap Sözleri* şiirini iletti önceki gün. Binlerce e-postaya duyurduk şiiri. Cahit Koytak’ın ayağa kalkılması ve Filistin’e yürünmesi çağrısından heyecan duyuldu mu? Dün sorunca birkaç şair dışında arayan olmadığını söyledi. Buna rağmen Cahit Koytak’ın on binlerin Gazze’ye yürüyebileceğini seziyor olması cesaretlendirdi beni.

Önceki gece kaleme aldığım çağrı metnini Ömer Erdem, Şeref Bilsel ve Ali Alçıl’le paylaştım. Ömer Bey ve Şeref Bey birer taslak daha yazdılar. Ali Bey’in bu üç metinden hareketle oluşturduğu çağrı metninin içerik ve çağrı yönü ile daha uygun bir metin olduğuna birlikte karar verdik. *Türkiye’nin Şairlerinden İnsanlığa Küresel İntifada Çağrısı* başlığı altındaki metni yirmi beş kadar şairin görüşüne ulaştırdık bugün. Pazartesi şairlerimizle iletişim kuracağız ve metni sonlandırınca öteki dillere çevirisi yapılacaktır. *Türkiye’den Sesleniyoruz Şairler Girişimi* dünya ülkeleri şairleriyle birlikte hareket edilebilecek ve şairler Filistin’de buluşabilecek mi? Bunu aramızda en çok Cahit Koytak arzuluyor. Dilerim çağımızın vicdanlı insanlarıyla bu insanlık yürüyüşünü gerçekleştirebiliriz.

Nişantaşı, 4 Ocak 2024 Dünya Çocuk Barışı üç kelimelik bir hayalimdir. Bu üç kelimeyi otuzlu yaşlarımda yan yana getirdiğimi hatırlıyorum. Kırk yıl boyunca dünya her savaş eşğine geldikçe dünyayı savaşlardan çocukların kurtarabileceği düşüncem içime daha derin kök saldı son yıllarda. Ülkeler silah yarışı içine girdikçe bir yandan kaygılarım derinleşirken öte yandan Dünya Çocuk Barışı bir umut ağacına dönüşmekte gecikmedi. Melih Cevdet Anday’ın, *Umut bir ağaçtır/ Gökleri tutar*, dizelerini ne zaman okuduğumu hatırlamasam da benim Dünya Çocuk Barış Ağacım her mevsim çiçek açıyor. Yıllar içinde bu hayalimi çok sayıda insana anlatmaktan yorulmadım. Ne yazık ki çoğu bu düşüncemi “etkinlik” önerisi gibi algıladı. Düşüncemi gerçekçi ve somut bir zemine yerleştirmek için bir yandan Dünya Çocuk Elçiliği, öte yandan ise İnsanlık Sa-

vunma Hattı'nın amaç ve işlevi üzerinde çok düşündüm. Covid 19 salgını günlerinde çocukların, gençlerin ve özellikle kadınların daha büyük sorular sorabileceği umudum gerçekleşmeyince üç yıl boyunca çocukları dinlemekle yetindim ve önerilerini not aldım. Ve sonunda çocuklarla birlikte Dünya Çocuk Barışı Çağrısı yapmaya karar verdik.

7 Ekim'den bu yana Gazze gerçeği karşısında çocuklar hem korktukları hem de Üçüncü Dünya Savaşı için kaygılarını dile getirdikçe dünyanın her yerinde Dünya Çocuk Barışı Yürüyüşleri yapılmasını duyurmaya karar verdik. Bu kararımızı Türkçe ve İngilizce videolarla duyurduğumuzda bize "Yürüyüşe hazırız!" sesini duyuran birkaç çocuk, birkaç yetişkin dışında kimse olmayınca ilk hayal kırıklığını yaşadık. Buna karşın Batı hatta Amerika sokaklarında Filistinlilerin haklı olduğunu haykıran insanların yürüyüşleriyle heyecanlandık. Çocukların görüşlerinden hareketle kaleme aldığım Dünya Çocuk Barışı Çağrısı'nı kırk üç dilde yayımlamaya karar verdik. Çağrının en yorucu tarafı çeviri süreciydi ve bazı dillere birkaç kez çevrilerek olabildiğince iyi ve nitelikli çevirilere ulaşmak istedikçe de duyuru tarihini iki kez ertelemek zorunda kaldık.

Yirmi bir ay boyunca süren Cushing tanısı ve hipofiz merkezimdaki tümörün ameliyatla alınması aşamasında kaleme aldığım çağrı gerekçem kısaca şöyle:

"21. Yüzyıl, çocukları dinleme ve yeni bir dünyanın çocuklarla birlikte nasıl kurulması gerektiğini düşünmemizi sağlamıştı. Ne yazık ki dünyada "çocuğa ve çocuk onuruna saygı" anlayışı hayata geçirilemediği için dünya çocukları kaygı içinde büyüyorlar. Artık doğmuş ve doğa-

cak çocuklarımıza nasıl bir dünya bırakacağımıza karar vermemiz gereken son aşamadayız. Çünkü çocuklarımızın bize hatırlattıkları gibi şimdiye kadar hiçbir savaş silahla durdurulmamıştır.

Dünya çocukları yaklaşmakta olan büyük savaşın Dünya Çocuk Barışı ile önlenebileceği umudu içindedirler. Önceki yüzyılda iki dünya savaşı yanında Doğu Türkistan, Vietnam, Bosna, Keşmir, Tibet, Moro vd. coğrafyalarda yaşanan benzer trajedileri önleyecek irade ortaya çıkmamıştı. 1948'den bu yana İsrail tarafından vatanları çalınan, bugün ise soykırımına uğradıkları Filistin'de ise aslında yok edilmek istenen insanlık değerleri ve "insanlık medeniyeti"dir.

Bugün çocuklarımız, 8 milyar insanın Gazze için ayağa kalkmasını ve Dünya Çocuk Barışı Yürüyüşü'nü birlikte gerçekleştirmemizi öneriyorlar. Bir kez değil, masumiyetin öldürüldüğü her yer için çocuklarımızla yürümedikçe dünyayı büyük barışın yaşanacağı esenliğe ulaştıramayız."

Sevgili ikiz kardeşim Cushing: Çocuk ödevi tutkumun öldükten sonra farkına varılacak olması bile çocuklar için umut yolculuğuna çıkanlar için önemlidir.

Nişantaşı, 9 Haziran 2025 1 Haziran'da İtalya'nın Sicilya adasındaki Kaptanya limanından hareket eden Madleen Gemisi'yle dünyanın birçok şehrinde yürüyüşler çoğaldıkça Gazze için umutlandık. Özgürlük Filosu Koalisyonu tarafından oluşturulan Uluslararası Gazze Kuşatmasını Kırma Komitesi'nin hazırladığı ve 12 gönüllü ile yola çıkan gemi İsrail deniz komandolarının baskını sonrası Klab Ushud Limanı'na çekilmiş. Dokuz gün boyunca Gazze'deki soykırımı dünya gündeminin ilk sırası-

na getiren bu geminin yolcuları insanlık vicdanının en cesur kahramanları arasında yer aldılar. Yarın hava yoluyla ülkelerine geri gönderilecek 12 gönüllüyü bütün kalbimle selamlıyorum. Batı ülkelerinde İsrail karşıtı insanlar ülkelelerini ikna edemeseler de Gazze soykırımı üzerinden Filistin'i sahiplenmiş olmaları çok önemli. İslam ülkeleri ise hâlâ sessiz!.. Ne yöneticilerini ikna edebiliyorlar ne de Gazze'nin vicdanı olabiliyorlar. Türkiye'de halkın yüzde 93'ü Gazze'deki soykırım karşısında İsrail'i kınasa da iktidar ve muhalefet cephesi "kınama"dan öteye geçemedi henüz.

Türkiye'den Sesleniyoruz Şairler Girişimi öncülüğünde *Gazze İçin Küresel İntifada Çağrısı*'nı imzalayan 141 şair de sessizliğe gömüldü. Çağırüyı 22 dilde dünyaya duyurduğumuz günlerde Cahit Koytak neredeyse her gün arardı. Arada haberleşsek de aylardır çağrıdan hiç söz etmiyor. Tek başıma da olsa Gazze için 1001 adım yürümeyi sürdüreceğim her gün...

Nişantaşı, 26 Haziran 2025 Öğle üzeri evden ayrılırken balkonumuzdaki saksıda büyüyen ve Gazze adını verdiğim zeytin fidanına Gazze'deki Refah Kapısı'nın açıldığı müjdesini vermiş, eğilmiş ve yapraklarını öpmüştüm. Terör devleti İsrail işgal ettiği Refah Kapısı'ndaki ablukayı şimdilik kaldırmış. İsrail, Madleen Gemisi'nin Gazze açıklarında durmasına bile müsaade etmemişti. Refah Kapısı'nın açılmasında dünyadaki Gazze desteğinin etkili olduğu söylenebilir. Bu gecikmeden sadece Mısır ve İslam ülkeleri değil bütün insanlık sorumludur. İslam ülkelerinin değer ve siyaset anlayışındaki çarpıklık bütün görünümleriyle ortaya çıktığı gibi aydınları ve entelektüelleri de hiçbir yeni cümle kuramadılar.

Batı dünyasının Aydınlanma Dönemi'nden bu yana Batı merkezli "evrensel değer" hegemonyası tekeli de düşünce insanlarının ikiyüzlülüğünü ortaya çıkardı. Ne güçlü bir tepki ortaya koyabildiler ne de insanlık tarihinin doğru tarafında durabildiler. Jürgen Habermas da Hitler sonrası Almanya'nın mahcubiyeti sınırları içinde kaldı. Beni en çok şaşırtan ise sosyalist Slavoj Žižek oldu. Žižek, ilk saldırıyı Hamas'ın yaptığı gerekçesiyle "İsrail devletini ve İsrail halkını" yok etme amacıyla "pogrom" kavramının arkasına sığınmış!.. Rusya'da Yahudilere yönelik "soykırım" girişimi için kullanılan "pogrom" ile Filistin gerçeği hiçbir bakımdan örtüşmüyor. İsrail Filistinlilerin 1917'den bu yana çalınmış toprağıdır. İlk saldırının Hamas'tan gelmesi ve İsrail Devleti'nin soykırımını "kendini savunma hakkı" bağlamında değerlendirmek ise tam bir entelektüel körlük. 7 Ekim sonrası Jürgen Habermas, Nicole Deitelhoff, Rainer Ferst ve Klaus Günther dördlüsünün bildirisini "Dayanışma Ülkeleri Üzerine Açıklama" bağlamında değerlendirmenin hatalı olduğunu vurgulamak olsa olsa Almanların geçmişlerini aklamaya yönelik bir mahcubiyetten ibarettir. Yahudi kökenli Judith Butler ise "İsrail'in şiddetinin Hamas'ı aklamayacağını" buna karşın Filistinlilerin "uzun süredir maruz kaldıkları insanlık dışı koşulların" var olduğunu belirtmekle yetinmiş. Batılı 87 aydın ve entelektüel Gazze'de gerçekleştirilen katliamı 7 Ekim'de Hamas'ın saldırısıyla başlatmasının yanlış olduğuna yer verseler de Filistin topraklarında işgalin 56 yıldır sürdüğü görüşüne dayalı bir bildiri yazmaya cesaret edemediler. İslam ülkeleri aydınları tek bir ortak cümle bile kuramadılar henüz. *Türkiye'den Sesleniyoruz*

Şairler Girişimi'ninin⁴¹ şairin imzasıyla ve 22 dildeki *Gazze İçin Küresel İntifada Çağrısı* da tam anlamıyla ortada kaldı.

Nişantaşı, 12 Eylül 2025 31 Ağustos'ta İspanya'dan Gazze'ye yola çıkacak 44 ülkenin vicdanlı insanlarının oluşturduğu Sumud Filosu ile yeniden umutlanmıştık. Tunus'ta hazırlık yapan gemileri terör devleti İsrail iki kez sihahlarla bombalamış. Dün de hava koşulları nedeniyle bir gün ertelenmiş filonun hareket saati. Vicdanlarını gemiye dönüştüren bin kadar insanı ülkeler koruyabilecek mi? Şimdilik en kararlı ülke İspanya. Malezya 1000 gemiyle Gazze yolculuğuna hazırlanıyor. BM kınamakla yetindi şimdiye kadar yaşananları... Her gün birkaç kez evimizin balkonunda *Gazze* ile *Nida*'ya Sumud yolcularından haberler veriyorum. Yola çıkacak gemileri Hz. Nuh'un gemisine benzetince benden çok umutlanıyor *Gazze* ile *Nida*.

Nişantaşı, 19 Eylül 2025 Sumud Filosu 45 gemiye düşmüş. Buna rağmen Sumud, dünyanın en büyük filosu. İsrail'den çok büyük. İslâm ülkelerinden daha büyük Sumud. Hiç kuşkusuz Sumud vicdanlı insanların iradesi ve kardeşliğidir. Yaklaşık 1500 mil uzaklıktalar Gazze'ye. Fakat Gazze yüreklerinde. İsrail'i kınamakla yetinen ülkeler filoyu koruyamazsa hepsi mağlup olacak. Özellikle de Gazze için söylem sınırında kalan ülkeler en büyük payı alacaklar bu mağlubiyetten. Korku duvarını yıkıp Gazze ve Filistin için haykıranlar her geçen gün umudun sesi olmayı sürdürecekler.

The Gurdian'ın 24 Temmuz 2014 tarihli haberini hatırladım: "İsrail öldür-

düğü çocukların adlarının radyo reklamında söylenmesini yasaklamış. Aradan geçen on bir yılın sonunda öldürülen çocukların harflerinden dünya etrafında birkaç çocuk adları halkası oluşturulabilir. İsrail'in sadece soykırım suçu değil insanlık suçu işlediğine dair başka bir kanıt da gerek yok. Hilmi Yavuz, İsrail'in Mavi Marmara Gemisi'ni terör eylemiyle durdurduğu günlerde (6 Haziran 2010) yazdığı, "Sömürge olamadı, imhâ et!" yazısını sanki bugünler için yazmıştı. Dünyayı saran İsrail korkusu karşısında Filistin'in tanınması yetmez, terör devleti İsrail ortadan kalkıncaya kadar insanlık Sumud iradesini sürdürebilmeli.

Nişantaşı, 23 Eylül 2025 Dün gece BM Filistin Konferansını izlemeleri için balkondaki *Gazze ile Nida*'yı salondaki sehpanın üstüne koymuştum. Yıllar önce televizyonu yasaklamıştım kendime. Ekran karşısında yabancı gibiyim. Bu gece Macron'un konuşmasında 7 Ekim'de ilk saldırının Hamas tarafından yapılmış olması ezberi can sıkıcıydı. 1917'den bu yana yaşananları yok sayan bir aymazlık. Gecenin en üzücü cümleleri Mahmut Abbas'ın Hamas'ı kınamasıydı. Gazze'ye adım atamamış Abbas'ı ben de kınıyorum. İspanya Başbakanı Pedro Sanchez, "Tarih bizi yargılayacak." demişti. Recep Tayyip Erdoğan ise "Bu insanlığın dip noktası." ifadesiyle İsrail'in soykırımını kınadı ve Hamas'ı "direniş örgütü" olarak tanımladı... Bugün Trump, "Filistin'i tanımakla Hamas'ı ödüllendiremeyiz." demiş. İsrail'e yaptığı hamilikle soykırımın suç ortaklığına devam ettikçe dünya kamuoyu daha da tiksinecek Trump'tan. İslam ülkelerinin zelil durumundan söz

açmayacağım artık... Dün gece İsrail dışışleri sözcüleri Sumud Filosu'nun insanı yardımları Aşkelon Limanı'na bırakmasını önermiş (!). Sumud yolcularından Semanur Sönmez Yaman'ın cevabı: "İnsani yardım koridoru açmak istiyoruz Gazze'ye." Ersin Çelik'in "Sumud Filosu Gazze'ye ulaşmadan dünya kamuoyunu arkasına aldı." ifadesi cesaret verici. Sumud yolcularının isimlerinden bir çelenk örülmeli dünya küresinin çevresinde... "Filistin'i tanımanın sorunu çözmeyeceğine, Filistinliler için somut ve elle tutulur sonuçlar üretmeyeceğine inanmaya devam ediyorum." Son aylarda Gazze'de yaşananlar karşısında şahin kesilen İtalya Başbakanı Giorgia Meloni'nin bu cümlesi İtalya toplumunda ve dünyada hayal kırıklığına neden olmuş. İspanya Başbakanı Sanchez, İsrail'e Sumud Filosuna "tehdit oluşturmama" çağrısı yapmış olmasına rağmen koruma amaçlı gemisini geri çekmesi hayal kırıklığına neden olmuş Sumud Yolcularında ve Gazze gönüllülerinde.

Han Çayırı Yolu Sokağı, 29 Eylül

2025 Trump ile Netanyahu görüşmesi sonrası 21 maddelik "barış planı" açıklanmış bugün. Netanyahu, Gazze planını kabul etmiş! Trump, Orta Doğu'da büyük resimden ve sonsuz barıştan söz etmiş! Trump'ın büyük çelişkisi: Gazze'de savaş değil soykırım gerçekleşiyor 7 Ekim 2023'ten bu yana. Barış dediği ise Hamas'ın tasfiyesi, Gazze'nin uluslararası yönetime devredilmesi ve İşgali. Amaç, Filistin Devletini reddetmek ve İsrail'in güvenliğini sağlamak. Sözde "barış planı"na göre İsrail devleti ile Filistinliler arasında ABD ise tek yetkili. Turmp'a göre bunun anlamı şu: "Artık

Gazze benimdir." Trump'ın masası etrafında toplanan İslam ülkeleri bu planı destekliyor!.. Gazze'yi savunan her Gazzeli Hamas'tır. Ve artık dünyada doğacak her Filistinli çocuk da Hamas'ın üyesi. Daha yaman çelişki de şu: Trump, Netanyahu ve Mahmut Abbas, Hamas konusunda aynı fikirde buluşmuş! Son iki gündür Türkiye'nin sihaları ve Deniz Kuvvetleri Donanması Sumud gemilerini izliyor. İşte bu "barış planı" tuzagından daha önemli, çok önemli!.. Dilerim 1917 öncesine dönüşün ve onurlu barışın başlangıcıdır bu iyi haber...

Han Çayırı Yolu Sokağı, 1 Ekim

2025 Dünkü günlüğümün son cümlesini yazarken heyecanlanmışım. Ömrümün uzun günleri içindeyim ve bugünün son dakikaları. Dört saat önce katil İsrail, Sumud Filosu'ndan altı gemiye uluslararası sularda el koymuş. Gece boyunca gemilere müdahaleyi sürdürecekt ve filoyu Aşdod Limanı'na yönlendirecek. Önceki gün açıklanan "barış planı"na rağmen İsrail'in hiçbir şiddet içermeyen Sumud Filosu'nu durdurması karşısında Filistin Devleti'ni kabul eden ülkelere de henüz hiçbir ses yükselmedi. Birkaç saat boyunca ekran başındayım. Arada balkona çıkıyor, *Gazze ile Nida*'ya yeni haberlerden söz ediyorum. Bu kez üzümler kaygısı ile saksılarını ekranın karşısına koymaya gönlüm razı olmadı. Filo gemilerinden hâlâ kararlı sesler yükseliyor: "Rotamız Gazze". Gazze'nin masum insanları için açılacak insanlık koridoru engellense de Sumud direnişi amacına ulaşmıştır. Bu gece İsrail karşıtı küresel bir geceyi yaşıyor dünya. Yarın dünyanın her yerinde İsrail karşıtı eylemler gerçekleşecek. BM'de boş salona konu-

şan Netenyahu ve ülkesi daha da yalnızlaşacak. Vatanları çalınmış Filistin'in ve soykırımı uğramış Gazze'nin çocuklarını sahiplenen dünyanın vicdanlı insanları Sumud Hareketi ile dünya tarihine adlarını yazdırdılar... Bugün sabah Tarabya Sahili'nde Doğu Türkistan'ın 1 Ekim 1949 yılında işgalini kınamak için Uygur Türklerinin yanındaydım. Hamit Gök-türk ile 76 yıllık acıları konuştuk. Mitingde arkadaş olduğum dört yaşındaki Uygur balası Osman Aziz'in, hürriyetine kavuşacak anavatanında büyümesi için dua ettim. Dilerim Doğu Türkistan için de dünyanın vicdanlı insanları karadan bir yürüyüş başlatırız Doğu Türkistan'a kadar...

Han Çayırı Yolu Sokağı, 2 Ekim 2025

07.13 Bu saate kadar Sumud Filosu'nun 19 gemisine İsrail el koymuş ve 201 vicdanlı insanı gözaltına almış. Gazze ufuktan görünmek üzere. İsrail savaş gemilerinin Gazze sahiline gemilerden duvar ördüğü haberleri uçuşuyor medyada. Sumud Filosu'nu karşılamak için soykırımdan kurtulmuş Gazze'nin çocukları hakkında ise kaygımız büyük ve derin. On beş teknenin Gazze'ye doğru yoluna devam ediyor olması ferahlatıyor içimi.

Nişantaşı, 15.10 Gazze'deki soykırımı karşı 21. yüzyılın ilk çeyreğinin sonunda Nuh'un Gemisi'nin dirilişini Sumud Filosu gerçekleştirdi. Sumud Hareketi terör devleti İsrail'i ve ona zerre kadar destek verenleri zehirli yalnızlığa mahkûm etti insanlık vicdanında. Artık bundan böyle *umut* ile *sumud* kelimeleri ikiz kardeş olarak sürdürecekler dünya yolculuklarını.

Han Çayırı Yolu Sokağı, 3 Ekim

2025 10.45 Sumud Filosu'nun son iki gemisinden biri dün gece Gazze karasularına girebilmiş ve ardından durdurulmuş. Arızalanan üç büyük gemiden biri yoldaymış. Sumud Filosu geride kalan otuz dört günde dünyanın Filistin algısını değiştirdi. Çocuklarımıza “süt, şeker, ilaç ve oyuncak” ulaştırılamasa da bağımsızlığı, özgürlüğü ve umudu çiçeklendirdi Sumud Yolcuları. Terör devleti İsrail'in hiçbir kural tanımayan zalimliği bir kez daha belgelendi. Bir yanda İsrail'i zehirli yalnızlığa mahkûm eden dünyanın Gazze dayanışması, öte yanda ise dünyada yükselen ABD karşıtlığı. Dilerim ABD karşıtlığı Çin ve Rusya taraftarlığına dönüşmez bu karmaşık dünyada.

Nişantaşı, 14.25 Bugün evden çıkarken balkondaki *Gazze ile Nidâ*'nın yanına gittim ve saksının yanındaki sandalyeye oturdum. Birkaç dakika sessizce bekledim. Sonra şu kısa cümleler döküldü dudaklarımdan: Sumud Yolcuları ve yeryüzündeki Gazze gönüllüleri Nuh'un Gemisi'nin ikinci kez dirilişini gerçekleştirdiler çağımızda. Siz de tanığı oldunuz bu kutlu dirilişin. Sumud Yolcuları doğmuş ve doğacak dünya çocuklarına dünya var oldukça hiç unutamayacakları upuzun ve onurlu bir kahramanlık hikâyesi armağan ettiler. Bundan böyle, *Gazze ile Nidâ* dâhil, anlatacağımız ve hiç bitmeyecek bir hikâyemiz var. Dünyada doğmuş ve doğacak çocuk sayısınca teşekkür ederim Sumud Yolcularına. *Gazze ve Nidâ* adına da teşekkür ederim.

| SELVİGÜL KANDOĞMUŞ ŞAHİN

Kudüs Aşkın ve İmanın Şehri

Kudüs... Aşkın ve imanın şehri.

Kudüs, narın, nurun ve baharın şehri...

Kudüs... Adanmanın ve umudun şehri.

Cennetin ... Şehadetin, direnmenin, kara sevdanın şehri...

Kudüs, güvercinin, barışın ve özgürlüğün şehri.

Kudüs, miracın, namazın, secdenin, duanın ve gözyaşının şehri...

Meryem'in eşi görülmemiş doğum sancılarıyla teslimiyeti, Zekeriya'nın sabrı ve dayanıklılığı, İsa'nın masumiyeti ve acılarla yoğrulmuş bedeninin yorgunluğuyla şehadeti, Yahya'nın müjde yüklü gülüşü, Davut'un gür nidası, Süleyman'ın cin ordusu, kuş sürüsü, eşsiz adaleti, Hüdhüd'ün hızı ve heyecanı, Belkıs'ın şaşkınlığıyla eteklerini toplaması, yüreğinin seğirmesi, billur köşkteki şaşkınlığı, Yunus'un, korkuları ve umutları, Havariler'in, teslimiyeti ve ihaneti, Musa ile Harun'un kardeşse duruşları, cesur ve mert yürekleri, Muhammed'in, duası, sabrı, gözyaşı ve miracı... Kudüs peygamberler makamı, Kudüs imanın durağı, aşkın merkezi...

Kudüs, mazlum ve mahsun, derin bir çığlık gibi haykırıyor içli, ya-

nık tüm samimiyetiyle. Âhir zaman Müslümanlarının, ölü toprağı ekilmiş diyarlarından bir direniş, bir umut yükselsin diye, kan akıtıyor yıllardır yeryüzünün kurumuş, çatlamış, kavrulmuş toprağına...

Hız. Meryem'in masum tertemiz, iffetli bedeninde an an büyüyen bir peygamberin derin ağrılarına teslimiyetinin aziz hatırasıydı hani Kudüs...

Aziz ve eşsiz şahitliğiyle... Hurma ağacının dibinde, doğum sancılarının körpe bedeninden ziyade ruhunu harap ederken o eşsiz seslenişine, o dua yüklü nidasına cevap; Kudüs...

"Keşke bundan önce ölseydim de hatırdan kalmayan değersiz şeyler gibi unutulup gitseydim." (Meryem Suresi, 23) diye seslenince tertemiz yüreğiyle,

Resim: Selvigül Kandoğmuş Şahin

iffetli ve teslim bedeniyle Hz. Meryem. Rabbi onu insanlığa, ibretlik nişane gibi unutulmaz kıldı oysa... Meryem'e, bir ödül gibi geldi İsa Peygamber... Kudüs'ün taşı, toprağı şahit oldu... Kudüs peygambere beşik, dua, sınısı-
cak kucak oldu...

İsa Peygamber'in ihanete uğrayıp, içli, sızılı, dertli başını gamlı annesine yasladığında, terk edildiğinde, kanlar içinde kaldığında yürüdüğü, sığındığı aziz toprakların şahitliğiyle Kudüs sarıp kuşattı... Kudüs memleket oldu...

Kudüs, Musa Peygamber'in Tih Çölü'nden sonra ümmetinin düş kırıklığıyla sarsılan yüreğine hami olmuştı...

Kudüs, Muhammed Peygamberin yaralanmış, yalnız kalmış yüreğine ilham, ihanet ve zulüm gördüğü Mekte'sinden sonra kalbine sürur ve teselli olmuştu hani...

Kudüs, İbrahimî geleneğin başkenti olarak kuşattı insanlığı... İslam, vahyin kaynağına, İbrahimî mirasın yaşam reçetesine bu kutlu topraklarda ulaştı. Hakikatin medeniyeti olarak insanlığın başkenti Kudüs oldu ezelden ebede.

Medeniyetin şehri Kudüs oldu, vahyin görünür olarak yaşanması, Yaratıcının dünya şehri olarak Kudüs'e bir kader bahşetmesi, önceki medeniyetlerle karşılaşması, yüzleşmesi, he-
saplaşması Kudüs'te tecelli etti.

Tüm ihanetleri, oluk oluk akan Müslüman kanının hesabını soran bir Selahaddin geldi. Devirlerden, diyarlardan gelen kurtuluş yüklü cesur yüreğiyle girdi Kudüs'e. Kudüs'ü teslim aldı, Kudüs'e teslim oldu Selahaddin Eyyubi. Cennetin şehri olarak girdiği Kudüs'ün oluk oluk kan akan sokaklarına, kutsal mabetlerine, ihanetin her türlü acımasız zulmünün gölgesi düşmüştü oysa.

Şimdi 21. yüzyılın başlarında, Gazze kan gölü oldu. Gazze bir enkaz yığınının döndü katil İsrail'in saldırılarıyla...

Gazze'nin eşi görülmemiş bir soykırım yaşadığı bu günlerde, Siyonist sömürgeciliğin, Siyonist soykırımın eşsiz zulümler yaşattığı zamanlarda Kudüs insanlığı yeniden dirilişe çağırıyor.

Soysuz, insafsız, bir soykırma uğrayan Gazze'nin semalarına dökülürken bombalar, yıkılırken, yok olurken masum Gazze halkı, çocuk bedenleri dağılırken, anneler, babalar, teslimiyet içinde ve mutmain bir şekilde şehadete yürürken Kudüs artık bir çılgılık... Kudüs artık bir ağıt; diriltecek, sahip çıkacak Müslümanları bekliyor. Öyle mahsun, öyle vakur bekliyor özgürlüğe taşıyacak olan Selahaddin yürekli Müslümanları...

Üstat Sezai Karakoç sesleniyordu sanki bu günlerimize *Alınyazısı Saati*'nde:

“Ve Kudüs şehri içiyle ve ruhuyla suskun

Göklere kaçmış hayaliyle

Bir pervane gibi ışığa uçmuş gönlüyle

Bir başka âleme göçmüş hakikati

Tanrı katına varmış

İki elini kavuşturup divana durmuş

Hüküm istemiş

Yeryüzüne yeryüzü kadısına

*Hüküm ki: Haksız yere bir insanı öldüren
bütün insanlığı öldürmüş gibidir*

Ve haksız yere insan öldürenin cezası ölüm

*Ve fitne, Arzı fesada, daha büyük suç adam
öldürmekten*

Fitne bastırılınca kadar savaşın!

Yeryüzünden fesat kalkıncaya kadar

Ey insanlık, ey insanlar

Ey gündüzden daha gündüz,

Hakikatten daha hakikat

Müslümanlar.”

Kudüs'ün kandilleri sönmesin Allah'ım...

Kudüs'e teslim olan, Kudüs'ü teslim alan Müslüman yürekler gönder Allah'ım...

| ERDOĞAN AYDOĞAN

Duvardaki Kapı

Omuzlarımızda utançtan bir ağırlık... Eksik bırakılmış sözler, bütün anlamlarımız kekeme. Hikâyemiz, şahit değil varlığımıza.

Tünellerden geçmeyi ne çok arzulamıştık. Gizlenmek için değildi sığındığımız kuytuluklar. Mağripten maşrika bir umut hattı düşeliydi.

Gazze, bir duvar değil, duvardaki kapıydı. Refah kapısı dünyanın kurtuluşuydu. Özlemlerimiz, o kapının ardında bizi bekliyordu. Ensar da o kapının ardındaydı, muhacir de o kapının ardında.

Dünyadan duvarlar ördük Gazze'ye. Korkudan kuleler inşa ettik. Demir kubbeden, Davut sapanından geçtiler de gözlerimizde donup kaldılar. Kulaklarımızda, perde, kalplerimizde Samiri'nin buzağısı; hiçbir çocuk sarsmadı bizi. Çünkü biz hiçbir çocuğun gözüne bakamadık. Biz, saçlarına şarapnel yağmış/ kurşun dolanmış çocuklarla sabahlamadık.

Dün, öncesi gün, daha öncesi yıkık evlerinin, bildikleri bahçesinde yapayalnız kalmış iki çocuk gördüm. Elleri göğede doğru bir mızrak gibi yükselmiş, şahadet parmakları zafer işareti yapıyordu. Hiçbir yere koşmayan yetimler gördüm; bir sü-tun gibi dimdik duruyorlardı devrilen betonların arasında. *Bir Filistin vardı, Bir Filistin gene var!* Hep var, daima var olacak diyorlardı, Eşlik ediyor çocuklar marşlara. Eşlik ediyor yemek kuyruğunda bombalanan çocuklar. Düşlerin Filistin'ine, sessizliğin Filistin'ine, ölümün ve doğumun Filistin'ine eşlik ediyor çocuklar; sözleri bir ateş, bir ayet bedenleri. Sen, bizden razıysan biz senden razıyız, diyorlar Rablerine. Yalnızca O'ndan diliyorlar, yalnızca O'na şikâyet ediyorlar.

Ne demeli, nasıl demeli bilmiyorum. Pişmanlıklar gazeli mi kendi ölümüne mersiye mi yakmalayım, bilmiyorum.

Hiç kimsenin onlara hiçbir şey vermeyeceği, onların da hiç kimseden hiçbir şey beklemedikleri günlere eriştik. Kara bir zeytin ve bir tas çorbaya erişemeyen bu çocuklar, kuru otun ve çürümüş hurmanın kaderine terk edilmiş bu çocuklar; elbet bir gün, bu çocuklar; yoğuracaklar kendi hamurlarını. Milyonlarca Müslümanın gözlerine Ömer gibi bakarak, yoğuracaklar özgürlüğün hamurunu.

Yeis yok, Beytül Makdis'in evlatlarında. Yenilmiş insanların çaresizliği, umutsuzluğu gezinmez Gazze'nin sokaklarında. Ahmet Yasin'in gülümseyen yüzü sarar Batı Şeria'yı, Yahya Sinvar'ın cesur ve kararlı bakışları gözetir evlerin kapılarını. Kudüs'ün göğünde tüm yeryüzüne şifa olacak merhamet mayalanır; adı kurtuluş olan.

Filistin'de her çocuk, bir türküdür, Celile'den Hayfa'dan tütsülen. Güz yağmurlarında bestelenir uzak bir bahar müjdesidir. Beytül Makdis'in güvercinleri kanat çırpıp, Filistin topraklarına kayıtlanmıştır. Tedirgin sokaklarına esenlik yurdundan bildiriler serper, dağıtır gönüllerdeki sisleri.

Filistin'de her çocuk, sessiz bir çığlıktır. Dikenler arasındadır, karanlıklardan çıkıp çıkıp gelmektedir. Bir haberdir, adı kıyamettir. İnsanlığa bırakılmış bir sorudur: Hangi suçtan öldürülmektedir? Hesap günün sorgusudur Müslümanlara. Boyunlara geçirilmiş utanç ilmeği. Filistin'de her çocuk, ölüm ve hüznün şarkılarından sıçrayarak şahlanan bir kurtuluş haberdidir.

Ey Yahuda'nın varisleri! Nehirler taşacak, gök üzerinize kapanacak! Tanrı'nın ahdi yerine gelecek; tuzaklarınız boşa çıkacak, kendi nefesinizde boğulacaksınız. Oğullar ve kızlarla sokaklarda barikatlar kurulacak; siz yok olacaksınız! Filistinli çocuklar ellerinde zeytin fidanlarıyla Kudüs'e yürüyecek.

| AHMET MELİH KARAUĞUZ

7 Ekim 2023 ve Sonrası Yaşananların Sosyal Medyadaki Karşılıkları

Medya ve İletişim Kuramları Perspektifinden Analitik Çerçeve

Filistin-İsrail çatışmasının uluslararası kamuoyundaki algısı ve anlatısı, tarihsel olduğu kadar medyatik dinamikler tarafından da şekillendirilmektedir. Bu nedenle çatışmayı analiz ederken, medya ve iletişim kuramlarının sağladığı kavramsal araçlar son derece değerlidir. Noam Chomsky ve Edward S. Herman'ın **Propaganda Modeli**, çatışmayla ilgili hâkim söylemlerin anlaşılmasında önemli bir başlangıç noktası sunar. Chomsky ve Herman (1988), kitle medyasının haber ve bilgiyi tarafsız bir şekilde aktarmaktan ziyade, toplumdaki güçlü aktörlerin ekonomik ve politik çıkarlarına hizmet eden bir filtreleme mekanizmasıyla hareket ettiğini öne sürmüştür. Bu modele göre medya içerikleri, beş temel “süzgeç” (mülkiyet yapısı, reklam baskısı, resmî kaynak bağımlılığı, yıldırma tepkileri ve ideolojik karşıtlıklar) aracılığıyla filtrelenir. Bu yapısal filtreler sonucu ana akım medya, egemen söyleme meydan okuyan görüş ve haberlere sistematik olarak daha az yer verirken, baskın güç odaklarının söylemini meşrulaştırma eğilimindedir. Nitekim Filistin meselesinde de uzun yıllar Batı'daki ana akım haber medyasının, Chomsky'nin işaret ettiği bu kurumsal filtreler nedeniyle, İsrail'in resmî tezlerine yakın bir çerçeve benimsediği

ve Filistinlilerin anlatısının marjinal kaldığı eleştirileri yaygınlık kazanmıştır. Örneğin, haber dilinde İsrail ordusunun eylemlerinin çoğunlukla “savunma” veya “misilleme” terimleriyle sunulmasına karşın, Filistin direnişinin “terörizm” olarak çerçevelenmesi, medyadaki temsil sorununun en temel göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

İletişim kuramcısı Stuart Hall'un temsil (representation) kuramı ise medya metinlerinin gerçeği nötr biçimde yansıtmaktan ziyade, anlamları toplumsal güç ilişkileri içinde inşa ettiğini vurgular. Hall'a göre anlam, dil ve söylem aracılığıyla üretilir; medya aracılığıyla dolaşıma giren imgeler ve haber çerçeveleri, izleyicilerin zihinlerinde belirli kalıp yargılar ve düşünce formları oluşturarak “gerçekliği” kurar. Filistin-İsrail çatışmasında da tarafların medyadaki temsilleri asimetriktir: İsrail genellikle modern ve meşru bir devlet aktör olarak sunulurken, Filistinliler çoğu zaman homojen bir kitle olarak, ya mağduriyet imgeleriyle yardıma muhtaç kurbanlar ya da şiddet ve öfkeyle özdeşleştirilen “teröristler” şeklinde temsil edilegelmiştir. Hall'un temsil kuramı bize, medyada hangi anlatıların görünür kılınıp hangilerinin gölgelendiğini sorgulamayı öğretir. Nitekim Filistin anlatısının uzun

süre ana akım mecralarda eksik ve yanlış temsil edilmesi, çatışmanın özünün dünya kamuoyunca tam anlaşılmasını güçleştirmiştir.

Marshall McLuhan'ın ünlü “*medyum mesajdır*” önermesi de iletişim çalışmalarında teknolojinin önemini vurgulamak suretiyle bu bağlamda dikkate değer bir tespitte bulunmuştur. McLuhan, iletinin verilme biçiminin, yani medyumun kendisinin en az içerik kadar önemli olduğunu, hatta içerikten bağımsız olarak toplumsal etki yarattığını belirtmiştir. Ona göre her yeni iletişim aracı, insan ilişkilerinin ölçeğini ve biçimini kökten dönüştüren kendine özgü etkiler yaratır. Bu perspektiften bakıldığında, çatışma anlatısının 21. yüzyılda dönüşmesinde dijital medya ortamının kritik bir payı olduğu görülür. Geleneksel olarak gazeteler ve televizyon kanalları gibi kitle iletişim araçlarıyla sınırlanan Filistin meselesi, internet ve özellikle sosyal medya platformlarının ortaya çıkışıyla birlikte yeni bir mecra bulmuştur. McLuhan'ın işaret ettiği üzere, sosyal medyanın anında ve küresel etkileşim imkânı sunan doğası, mesajın etkisini ve yayılma biçimini değiştirmiştir. Gazze’de yaşanan bir bombardımanın görüntüleri saniyeler içinde milyonlarca kullanıcıya ulaşabilmekte; böylece daha önce devletlerin ve büyük medya kuruluşlarının denetiminden geçerek dolaşıma girebilecek haber ve görüntüler artık sıradan bireylerce küresel bir izleyici kitlesine aktarılabilmektedir. *Medyumun mesaj oluşu* burada şunu ifade eder: Twitter, Facebook gibi sosyal ağların varlığı, Filistin anlatısının küresel bilinçte yer bulma şeklini ve tartışma zemininin doğasını kökten dönüştürmüştür.

Habermas'ın kamusal alan kuramı ve onu izleyen kuramcıların dijital kamusal alan tartışmaları, sosyal medya-

nın çatışma anlatısındaki rolünü anlamlandırmak için bir diğer önemli çerçeve sunar. Jürgen Habermas, *kamusal alan* vatandaşların kamusal konularda ras-yonel-eleştirel tartışma yürüttüğü, demokratik irade oluşumuna katkı veren bir iletişim zemini olarak tanımlamıştı. Günümüzde internet ve sosyal medya, Habermas'ın bahsettiği kamusal alanın dijital bir genişlemesi hâline gelmiştir. İnternetin sınır ötesi yapısı, Filistin meselesinin de tüm dünya vatandaşlarınca tartışılabilirdiği küresel bir kamusal tartışma alanı yaratmaktadır. Nitekim 1990'lardan itibaren sivil toplum hareketleri ve aktivistler, küreselleşme karşıtı protestolardan Arap Baharı'na uzanan süreçte interneti ve sosyal medyayı ana akım medyada yer bulamayan seslerini duyurmak için kullandılar; dijital ortamın sağladığı etkileşim, marjinalleştirilen kesimler için bir *kamusal görünürlük* imkânı sunarak özgürleşimci bir potansiyel taşıdığını gösterdi. Filistin davası da benzer biçimde, genç nesil Filistinli aktivistlerin sosyal medya aracılığıyla kendi hikâyelerini dünyaya aktarmaları sayesinde uluslararası kamuoyu nezdinde daha fazla destek bulmaya başlamıştır. Örneğin, #GazaUnderAttack, #SaveSheikhJarrah gibi etiketler etrafında küresel ölçekte yankı bulan dijital kampanyalar, geleneksel medyanın eksik bıraktığı insan hakları ihlallerini görünür kılarak geniş bir dayanışma ağı oluşturmuştur. Böylelikle sosyal medya platformları âdeta birer “dijital kamusal meydan” işlevi görerek Filistin anlatısının ana akım dışında da şekillenmesine olanak tanımıştır.

Ancak dijital kamusal alanın gerçekliği, Habermas'ın idealize ettiği ras-yonel müzakere ortamından uzaktır; yeni medya ortamı fırsatlar kadar risk-

leri de beraberinde getirmiştir. Sosyal medyada bilgi dolaşımı *daha katılımcı ve hızlı* olmakla birlikte, denetimsiz içerik akışı dezenformasyon ve kutuplaşmayı da körükleyebilmektedir. Nitekim Filistin-İsrail çatışmasına dair sosyal medya söylemi, bir yandan otantik tanıklıklar ve görseller sayesinde gerçeklerin sansürsüz biçimde dünyaya duyurulmasına imkân tanırken, diğer yandan da propaganda ve bilgi kirliliğine açık hâle gelmiştir. Örneğin, İsrail Devleti ve destekçileri, geleneksel Hasbara (propaganda) stratejilerini dijital ortama uyarlayarak sosyal medyada da üstünlük sağlama çabasıdadır. Özellikle 7 Ekim 2023'te Hamas saldırılarının ardından İsrail, Twitter (X), Facebook, TikTok gibi platformlarda yoğun bir halkla ilişkiler kampanyası başlatarak uluslararası algıyı kendi lehine çevirmeye çalışmıştır. Resmî kurumların yanı sıra çevrimiçi aktivistler ve lobiler de organize şekilde İsrail narratifini güçlendirmek için seferber olmuştur. Chomsky'nin propaganda modelinde bahsettiği “haberi çerçeveleme ve gündem belirleme” gücü, artık yalnızca geleneksel medya kanallarında değil, dijital algoritmalar ve sosyal medya filtre balonları aracılığıyla da kendini göstermektedir. Algoritmaların belirli içerikleri öne çıkarıp diğerlerini görünmez kılması, dijital kamusal alanın tarafsızlığını zedeleyen yeni bir sansür biçimi olarak değerlendirilmektedir. Nitekim insan hakları kuruluşları, Facebook ve Instagram gibi platformların Filistin yanlısı içerikleri orantısız biçimde kaldırdığı ya da erişimini kısıtladığı yönünde ciddi endişeler dile getirmiştir. Bu da gösteriyor ki dijital alan her ne kadar geleneksel medyanın tek sesliliğini kırarsa da yeni güç asimetrilerine ve denetim pratiklerine tabidir.

Öte yandan, sosyal medyanın dağıtık ve katılımcı yapısı, devlet propagandasının mutlak belirleyiciliğini kısmen de olsa sarsmaktadır. Marshall McLuhan'ın işaret ettiği “medyumun mesaj oluşu” olgusu gereği, sosyal ağların etkililiği ve görsel temelli doğası, vatandaş haberciliği ve dijital aktivizm kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Filistinli sıradan insanların akıllı telefonlarıyla kaydedip dünya ile paylaştığı görüntüler, ana akım medyanın filtrelerinden geçmeden küresel vicdana seslenebilmekte, böylece güç dengelerini iletişim düzleminde bir nebze olsun dengeleyebilmektedir. Nitekim yapılan çalışmalar, sosyal medyada paylaşılan çarpıcı görüntü ve tanıklıkların izleyiciler tarafından *sansürsüz ve hakiki* birer temsil olarak algılandığını ortaya koymaktadır. Özellikle genç kuşaklar, geleneksel kurumsal medyadan ziyade Twitter, TikTok gibi platformlardaki doğrudan içeriklere güvendiklerini belirtmekte; bu da Filistin meselesinde “gerçeğin” kim tarafından ve nasıl anlatıldığına dair rekabeti kızıştırmaktadır. Sonuç olarak, günümüzde Filistin anlatısı, bir tarafta devletlerin ve büyük medya kuruluşlarının yönlendirdiği söylemler, diğer tarafta ise sosyal medyada örgütlenen taban hareketlerinin ve bireysel tanıklıkların güç verdiği karşı-söylemler arasında süregiden bir anlatı mücadelesi halini.

Bu kavramsal çerçeve ışığında, çalışmanın devamında sosyal medyada Filistin anlatısının nasıl şekillendiği analiz edilecektir. Tarihsel süreçte kökleşmiş güç eşitsizlikleri ve temsil sorunları, dijital çağda yeni biçimler altında devam etmektedir. Propaganda modeli, temsil kuramı, “medyumun mesajı” anlayışı ve dijital kamusal alan kavramı birlikte ele alındığında, bize Filistin-İsrail çatışması-

nın medyadaki yansımalarını çok boyutlu bir analiz imkânı sunmaktadır. Sosyal medya çağında hakikat ve propaganda arasındaki çizgi bulanıklaşırken, Filistin halkının mücadelesi artık sahadaki mücadelenin yanında küresel kamuoyunun zihninde de kazanılmayı bekleyen bir anlatı savaşına dönüşmüştür.

7 Ekim 2023 Sonrası Sosyal Medyada Algı İnşası

7 Ekim 2023'te başlayan yeni İsrail-Filistin çatışması, sahadaki şiddet ve diplomatik çıktılarının yanında, aynı zamanda sosyal medyada yarattığı küresel etkiyle de dikkat çekmiştir. Twitter (X), Instagram, TikTok, Facebook ve Reddit gibi platformlar, çatışmanın gerçek zamanlı tanıklıklarının yanı sıra algı yönetiminin merkezi hâline de gelmiştir.

Sosyal Medya: “Üçüncü Cephe” Olarak Alternatif Haber Kaynağı

Sosyal medya, son yıllarda pek çok insan için yalnızca eğlence veya sosyalleşme aracı olmanın ötesine geçerek önemli bir haber ve bilgi kaynağı hâline gelmiştir. Özellikle “karmaşık” görülen çatışma konularında bile kullanıcılar ana akım medyayı aşarak sosyal medyada bilgi edinmeye yönelmektedir. 7 Ekim 2023 sonrasında yaşananlar bu olguyu güçlendirmiş; İsrail-Gazze savaşı sürecinde konvansiyonel medya ile sosyal medyada baskın çıkan anlatılar arasında belirgin bir uçurum oluşmuştur. Geleneksel medya organları, gelişmeleri çoğunlukla temsil ettikleri ülkelerin resmi politikaları veya büyük sermaye gruplarının çıkarları doğrultusunda süzerek ve belirli söylemler etrafında çerçeveleyerek sunma eğiliminde olmaktadır. Nitekim birçok ana akım yayın, çatışmayı ilk etapta İsrail'in terörle mücadelesi çerçevesinde işlemiş; Filistin tarafının yaşadıkları arka planda

kalmıştır. Buna karşılık sosyal medyada milyonlarca sıradan insan, herhangi bir siyasi ajandaya bağlı olmaksızın, Gazze'deki yıkım, can kayıpları, insani dram gibi olayları gerçek zamanlı ve filtresiz bir şekilde tüm dünya ile paylaşmak suretiyle bu eğilimin bozulmasında önemli bir rol oynayarak meselenin gerçek boyutlarının gündeme gelmesini sağlamışlardır. Özellikle Gazze'den sivililerin cep telefonlarıyla aktardığı ham görüntüler -yerle bir olmuş mahalleler, yaralı çocuklar, çaresiz kalabalıklar- anında küresel dolaşıma girebilmiş, bu sayede, konuya derinlemesine hakim olmayan birçok sıradan izleyici bile araya yorumcular veya sansürcüler girmeden farklı bakış açılarını görme ve kendi fikrini oluşturma imkânı bulmuştur. Filistinlilerin yaşadıkları acılar, ana akım medyada pek yer bulamasa da sosyal medya sayesinde görünürlük kazanmıştır. Tam olarak burada bazı gözlemcilerin, bu savaşı “**çevrimiçi bir dünya savaşına**” benzetmesi bilgi mücadelesinin boyutu na dikkat çekmesi açısından önemlidir.

Hashtag'ler ve Görsel Anlatılar: Algı İnşasının Araçları

Sosyal medyada savaşla ilgili söylemler büyük ölçüde belirli etiketler ve çarpıcı görseller üzerinden yayılmıştır. Özellikle **hashtag** kullanımı, taraftarlığın ve dayanışmanın göstergesi hâline gelmiştir. Küresel ölçekte **#FreePalestine** etiketi, çatışmanın ilk günlerinden itibaren milyonlarca paylaşımında yer alarak baskın hâle gelmiştir. Instagram'da **#FreePalestine** ile etiketlenmiş 5,7 milyonun üzerinde gönderi bulunurken, **#StandWithIsrael** etiketiyle sadece ~214 bin gönderi paylaşılmıştır. Benzer biçimde Facebook üzerinde de **#FreePalestine** etiketi **#StandWithIsrael**'a oranla onlarca kat fazla kullanılmıştır.

Bu veriler, dünya genelinde sosyal medya kullanıcılarının ezici çoğunluğunun Filistin lehine içerik ürettiğine işaret etmektedir. Öte yandan, görece az sayıda olsa da İsrail’e destek veren paylaşımlar da önemli bir etkileşim almıştır. TikTok platformu özelinde yapılan bir analiz, Eylül 2023’te ABD merkezli TikTok içeriklerinde her bir pro-İsrail video başına yaklaşık 17 pro-Filistin video düştüğünü saptamıştır; ancak tekil pro-İsrail videoların medyada izlenme sayısı, pro-Filistin videolarına yakın bulunmuştur (sırasıyla ~565 vs ~472 görüntülenme). Bu durum, Filistin’i destekleyen içerik hacminin çok büyük olmasına karşın, bazı İsrail yanlısı paylaşımların da kendi izleyici kitlesinde yüksek erişim elde ettiğini göstermektedir. TikTok araştırması ayrıca içeriklerin niteliksel farklarına dikkat çekmiştir: Pro-İsrail videoların daha ziyade **antisemitizm vakalarını vurguladığı** veya İsrail’e yönelik eleştirilere “kısa ve eğlence odaklı” tepkiler verdiği; buna karşılık pro-Filistin videoların ağırlıklı sahadaki gelişmeleri ve insani krize dair haberleri işlediği belirtilmektedir. İsrail yanlısı kullanıcılar Hamas’ın saldırılarının vahşetini anlatan içeriklere ve dünyadaki Yahudilere yönelik nefret söylemine odaklanırken, Filistin yanlısı kullanıcılar Gazze’deki sivillerin durumu, İsrail ordusunun operasyonlarının sonuçları ve dünya genelindeki protesto eylemlerine ilişkin görüntü ve haberleri paylaştılar.

En güçlü etkiyi yaratan unsurlardan biri de görsel içeriklerin duygusal gücü olmuştur. Savaşın ilk anlarından itibaren

sosyal medyada dolaşıma giren fotoğraf ve videolar, küresel kamuoyunun duygularını kabartmış ve taraflara yönelik algıyı keskin biçimde etkilemiştir. Örneğin 7 Ekim saldırısı sırasında çekilen bazı video görüntüleri -Hamas askerlerinin İsrail’de sivillere saldırdığı anlara dair kayıtlar gibi- Twitter/X platformunda milyonlarca kullanıcıya ulaştı. Bu “*dehşet verici*”¹ görüntüler, başta Batı kamuoyu olmak üzere pek çok yerde Hamas’a karşı infial yaratmış, “bebeklerin katledilmesi” gibi iddialar etrafında İsrail’e güçlü bir destek dalgası oluşmasına katkı yapmıştır. Nitekim çatışmadan sadece günler sonra ABD ve Avrupa basınında Hamas’ın sivillere uyguladığı “*vahşeti*” anlatan hikâyeler yaygınlık kazanırken, sosyal medyada da #StandWithIsrael etiketi bu ilk şok dalgasında öne çıkmıştır. Ancak çatışma devam ettikçe görsel anlatı eksenini değiştirmiştir. Özellikle İsrail’in Gazze’ye başlattığı hava ve kara operasyonlarının ardından, yıkılan hastaneler, enkaz altındaki çocuklar, acı içinde feryat eden aileler gibi sahneler sosyal medyada baskın hâle gelmiştir. 17 Ekim’de Gazze’de Eş-Şifa Hastanesi avlusunda İsrail’in yaptığı bombalama sonucu meydana gelen patlama sonrası çekilmiş kanlı görüntüler ve sonrasındaki sahneler, birkaç saat içinde Twitter ve Telegram üzerinden dünya geneline yayılmış; bir yanda İsrail’i kınayan milyonlarca mesaj, diğer yanda bu olayın failine dair hararetli tartışmalar sosyal medyaya damga vurmuştur. Keza, açlıktan bitkin düşmüş Gazzeli çocukların videoları veya enkazdan canlı çıkarılan

1 Buradaki ifade, sosyal medya araştırmalarında, İsrail soykırımının tüm dünya tarafından görülmesini sağlayan sürecin ilk başlarında sosyal medyada sıklıkla yer aldığı için bu şekilde verilmiştir. Yazıda “İsrail yanlısı” ifadelerin hepsi internet ortamındaki algıyı daha iyi anlatabilmek için korunmuştur. Kesinlikle benim görüşlerimi ifade etmemektedir. Nehirden denize kadar özgür Filistin!

bebeklerin fotoğrafları, savaşın ilerleyen haftalarında internette viral olarak dolaşmış ve sayısız kullanıcı tarafından yeniden paylaşılmıştır. Bu tür görseller, çatışmanın insani boyutunu somutlaştırarak geniş kitlelerin empati ve tepkisini harekete geçirmiştir. Brookings Enstitüsü'nden Darrell West'in de vurguladığı gibi, *"Sosyal medyada karşımıza çıkan son derece grafik videolar, insanların savaşa dair hislerini büyük ölçüde etkiliyor; yaşanan insanlık dramının derinliğini gözler önüne seriyor"* şeklindeki tespit, bu durumu özetlemektedir

Dezenformasyon Dalgası ve Propaganda Savaşları

Sosyal medya platformlarının hız ve yaygınlık özellikleri, çatışma bağlamında doğru bilgi kadar yanlış veya yanıltıcı içeriklerin de kontrolsüz biçimde dolaşma girmesine yol açmıştır. 7 Ekim saldırısından hemen sonraki ilk birkaç gün içinde, özellikle Twitter/X ortamı âdeta bir **"sahte haber tsunami"** ile karşı karşıya kalmıştır. Elon Musk'ın yönetiminde içerik denetim kapasitesi düşen ve doğrulama rozetlerinin ücretli hâle gelmesiyle güvenilirlik sinyalleri zayıflayan X platformu, savaşla ilgili spekülasyon ve uydurma paylaşımların âdeta üssü hâline gelmiştir. Nitekim bir gözlemci, Musk'ın platformunda yaşanan dezenformasyon patlamasını **"beklenmedik olmayan fakat yine de şirketlerin başa çıkmakta zorlandığı devasa bir problem"** olarak nitelemiştir. Aşırı sağcı bir influencer olan Ian Miles Cheong, Hamas savaşçılarının İsraili sivilleri öldürdüğünü iddia eden bir video paylaşmış; oysa **Community Notes** adlı kullanıcı denetimi mekanizması, klipte görülen kişilerin aslında İsrail güvenlik güçleri olduğunu not düşmüştür. Buna rağmen söz konusu video silinmemiş ve milyonlarca görün-

tülenmeye ulaşmıştır. Benzer biçimde, **Arma 3** adlı video oyunundan alınmış bir helikopter düşürme görüntüsü, Hamas'ın bir İsrail helikopterini vurduğu iddiasıyla X'te dolaşıma sokulmuş; bu sahte klip de topluluk uyarılarına rağmen on binlerce kullanıcıya ulaşmıştır. Bu örnekler, eski veya alakasız görüntülerin bağlamından kopararak güncelmiş gibi sunulması (hatalı ilişkilendirme) yoluyla kitlesel yanlış bilgilendirmenin tipik örnekleridir. Nitekim bağımsız doğrulama platformu **Teyit.org**, savaşın ilk birkaç haftasında Türkçe sosyal medyada dolaşan **98 adet yanlış iddiayı** tespit etmiştir. Bu uydurma haberlerin büyük kısmı, tam da bahsedilen türde **"hatalı ilişkilendirme"** vakalarından oluşmaktadır – yani geçmişteki farklı olaylara ait fotoğraf ve videoların sanki çatışmadan güncel bir sahneymiş gibi paylaşılması oldukça yaygındır. Yıllar önce Suriye'de çekilmiş bir bombardıman videosu Gazze'ye aitmiş gibi sunulmuştur.

Diğer yandan, İsrail tarafında Hamas'ın eylemlerine dair bazı iddialar kanıtlanmadan sosyal medyada gerçekmiş gibi benimsenmiştir. En çarpıcı örneklerden biri, **"40 bebek başının kesilmesi"** iddiasıdır. 7 Ekim'de Hamas'ın başlattığı saldırının ardından, bebeklerin kafalarının kesildiği iddiası ilk etapta bazı İsraili görevliler ve medya kuruluşlarınca dile getirildi ve X platformunda viral hâle geldi. Kısa sürede **#BeheadedBabies** gibi etiketlerle dolaşan bu anlatı, dünya genelinde Hamas'a karşı infial duygusunu körüklerken ve İsrail'in misilleme operasyonlarında destek almasını sağladı. Ancak daha sonra bu spesifik iddianın kanıtlanmadığı ortaya çıktı; ABD Başkanı Biden dahi başlangıçta böyle bir fotoğraf gördüğünü söyleyip sonrasında aslında medyadaki ha-

berlere atıf yaptığını düzeltmek zorunda kaldı. Buna rağmen, söz konusu “bebek katli” hikâyesi sosyal medyada zihinlere kazındı ve çatışmanın sembollerinden biri hâline geldi.

Örgütlü ve kasıtlı dezenformasyon kampanyaları da bu süreçte önemli rol oynamıştır. Bazı hükümetler ve siyasi aktörler, sosyal medyayı âdeta **psikolojik harekât sahası** olarak kullanmıştır. Amerikan New York Times gazetesinin bir incelemesine göre, bazı ülkelerin devlet destekli medya ve trol ağları, çatışma hakkında Hamas’ı destekleyen veya İsrail’i köşeye sıkıştıran içerikleri yaymak için faaliyete geçmiştir.² Rusya menşeli hesapların, ABD ve İsrail karşıtı komplo teorilerini Arapça veya İngilizce dillerinde dolaşıma soktuğu rapor edilmiştir. Öte yandan, **İsrail’in de kendi halkla ilişkiler ajandasını sosyal medyada ilerletmek üzere örtülü operasyonlar yürütmüştür**. New York Times’ın Haziran 2024’te ortaya çıkardığı üzere, İsrail Diaspora İşleri Bakanlığı çatısı altında yaklaşık 2 milyon dolar bütçeli gizli bir projeyle, Tel Aviv merkezli bir pazarlama firmasına ABD kamuoyunu etkilemeye yönelik sosyal medya kampanyası yaptırılmıştır. Bu kampanya kapsamında yüzlerce sahte sosyal medya hesabı açıldığı, özellikle X (Twitter) platformunda Amerikalı siyah ve Demokrat Parti mensubu siyasetçiler gibi görünen profiller üzerinden İsrail yanlısı mesajlar yayıldığı belirtilmektedir. Hatta bu sahte hesapların içeriklerinin önemli bir kısmının ChatGPT gibi yapay zekâ araçlarıyla üretildiği, ayrıca İsrail’i destekleyen haberler yayınlayan

üç tane uydurma haber sitesi kurulduğu ortaya konmuştur. Bu kapsamlı bilgi operasyonu, İsrail’in Gazze harekâtına ABD içinde destek toplamak ve özellikle eleştirel duruşa sahip Kongre üyelerini baskı altına almak amacını taşıyordu. İsrail kaynaklı bir diğer dijital propaganda çabası da savaşın ilk günlerinde “*Hamas’ın vahşetini vurgulayan*” çok sayıda grafik görüntünün koordineli şekilde paylaşılmasıdır. İsrail ordusu ve onun çevresindeki siber aktivistler, Hamas saldırılarının kurbanlarına ait görüntü ve hikâyeleri maksimum duygu etkisiyle dolaşıma sokarak Hamas’ı tamamen şeytanlaştırma ve Filistin direnişi ile terörü özdeşleştirme amacını gütmüştür. The Intercept sitesinin aktardığı üzere, bu “**enformasyon savaşı**” stratejisinin merkezinde “Filistinlileri insanlıktan çıkararak kamuoyu desteğini İsrail lehine pekiştirmek ve ortalığı spekülâtif iddialarla bulandırmak” bulunmaktadır.

Platformlar, Medya Kanalları ve Sansür Tartışmaları

Çatışmanın sosyal medyaya taşınan boyutunda, platformların içerik politikaları ve sansür/idare uygulamaları da ciddi tartışma konusu olmuştur. Facebook, Instagram gibi devlere sahip olan Meta şirketi başta olmak üzere pek çok sosyal ağ hem dezenformasyonla mücadele hem de şiddet içeriklerine karşı önlem iddiasıyla savaşla ilgili paylaşımları filtrelemiştir. Ancak bu süreçte özellikle **Filistin yanlısı içeriklerin orantısız biçimde engellendiği** yönünde yaygın eleştiriler dile getirilmiştir. Nitekim Human Rights Watch (HRW) örgütünün

2 Yine bu da süreci daha iyi anlamamız için önemli bir örneklik teşkil etmektedir. İsrail’in onlarca yıldır süren ablukası ve 7 Ekim’den sonra soykırıma dönen yaklaşımı öncesi dünya kamuoyunu yanıltmak için Amerika merkezli pek çok yayın kuruluşu İsrail’i meşru bir güç hâline getirmek için tersine dezenformasyon uygulamıştır.

daha önceki raporları, Meta'nın Filistin'le ilgili içerikleri sistematik şekilde sansürlediğini belgelemekteydi. Mevcut çatışma sırasında da benzer vakalar görüldü: Gazze'de İsrail saldırılarının yol açtığı sivil kayıpları belgeleyen gönderileri paylaşan hesaplar sık sık kapatıldı veya kısıtlandı. Örneğin, 6 milyon takipçili Amerikalı aktivist **Shaun King'in Instagram hesabı**, Filistin lehine paylaşımları nedeniyle kalıcı olarak kapatıldı; 15 milyondan fazla takipçisi olan Gazeli gazeteci **Motaz Azaiza'nın** hesabı ise savaşın başında askıya alındı (gelen tepkiler üzerine geri açıldı, ancak kısa süre sonra bu defa Facebook hesabı kapatıldı). Yine Ekim 2023'te, Filistin'deki gelişmeleri aktaran en büyük sosyal medya ağlarından biri olan (10 milyon takipçili) **Quds News Network'un** Facebook sayfası platform tarafından tamamen silindi. Meta'nın bu tutumu, birçok çevre tarafından **"çifte standart"** olarak nitelendirildi; zira aynı dönemde İsrail yanlısı aşırı söyleme sahip veya Filistinlilere karşı şiddeti öven bazı hesaplar aktif kalmaya devam ediyordu. Nitekim Birleşmiş Milletler'in 2024 Kasım ayında yayınladığı bir komite raporu, Batılı sosyal medya şirketlerinin **"Filistin halkıyla dayanışma içeren içerikleri, Filistinlilere şiddeti teşvik eden içeriklere kıyasla orantısız biçimde daha fazla kaldırdığını"** tespit etmiştir.

Meta cephesinde teknik bir skandal da yaşanmıştır: Ekim 2023'te Instagram'da kullanıcı profil bilgilerini çeviren otomatik sistem, "Filistinli" veya Arapça "Elhamdülillah" ifadelerini içeren profil açıklamalarına bilinçli şekilde **"terörist"** kelimesini eklemiştir. Keza Filistin bayrağı emojisi içeren yorumlar, "potansiyel olarak saldırgan içerik" gerekçeyle otomatik olarak gizlenmiştir. Meta,

19 Ekim 2023'te bu hatalar nedeniyle özür dilemişse de yaşananlar algoritmik önyargı tartışmalarını alevlendirmiştir. Ayrıca şirketin **"düşmanca içeriklerin gizlenmesi"** için kullandığı otomatik eşik değerini Filistin kaynaklı içeriklerde %80'den %25'e düşürdüğü ortaya çıkmıştır. Bu dramatik düşürme, Filistin'e destek veren çok sayıda masum paylaşımın bile nefret söylemi filtresine takılarak görünmez hâle gelmesiyle sonuçlanmıştır. Pek çok kullanıcı, herhangi bir uyarı almadan gölge yasaklamaya (shadow ban) maruz kaldığını ve Filistin hakkında yazdıklarının takipçilerinin karşısına çıkmadığını rapor etmiştir. Tüm bunlar, sosyal medya devlerine yönelik güvensizliği derinleştirmiş; **#MetaKillsPalestine** gibi etiketlerle aktivistler platformları protesto etmiştir.

TikTok platformu da savaşla ilgili yoğun içerik akışının yaşandığı bir mecaz olarak bazı adımlar atmıştır. Şirket, 7-31 Ekim 2023 arasında çatışma bölgesinden paylaşılan **925 binden fazla videoyu** şiddet, nefret söylemi, yanlış bilgi veya terör propagandası politikalarını ihlal ettiği gerekçesiyle kaldırdığını açıklamıştır. Bu rakam, TikTok'un böylesine kısa bir zaman diliminde ne denli devasa bir içerik denetimi yaptığını göstermektedir. Ayrıca küresel çapta aynı dönemde **730 bin video** nefret söylemi nedeniyle silinmiştir. TikTok, özellikle antisemitizm ve İslamofobi konusunda sıfır tolerans uyguladığını, hem yapay zekâ tabanlı filtrelerle hem de Arapça ve İbranice bilen moderatörleri devreye sokarak zararlı içerikleri yakalamaya çalıştığını duyurmuştur. Şirketin paylaştığı bir diğer veri ise, 7 Ekim'den sonra platformda yaşanan **"sahte hesap" patlaması** ile ilgilidir: TikTok, savaşın ilk ayı içinde dünya genelinde **24 milyon**

dan fazla sahte hesabı sildiğini, ayrıca çatışmayla ilgili gönderilere yapılmış yarım milyon bot yorumunu temizlediğini belirtmiştir. ABD’li bazı siyasetçilerin TikTok’u “Çin’in manipülasyon aracı” olarak suçlamasına cevaben şirket, “genç nüfusun genel olarak Filistin’e daha sempatik olduğu, TikTok’taki içerik dengesinin de bundan ibaret olduğu” yönünde açıklamalar yapmıştır.

Twitter’dan X’e dönüşen platform da benzer şekilde yoğun bir moderasyon sınavından geçti. Elon Musk, 7 Ekim sonrası platformunda **savaş hakkında bir hafta sonunda 50 milyondan fazla paylaşım** yapıldığını belirtmiştir. X yönetimi, Hamas bağlantılı olduğu tespit edilen hesapları kapattığını, aşırı grafik şiddet barındıran veya nefret söylemi içeren on binlerce gönderiyi kaldırdığını duyurmuştur. Bununla birlikte, pratikte X’in içerik denetiminde yetersiz kaldığı eleştirileri yüksektir. Yukarıda bahsedilen birçok yanıltıcı paylaşımın (oyun videosu, eski görüntüler vb.) milyonlarca kişiye ulaşması, bu denetim eksikliğinin göstergesi sayılmıştır. Avrupa Birliği bile Kasım 2023’te Twitter/X hakkında, kriz zamanlarında dezenformasyonun yayılmasını önleyemediği gerekçesiyle resmî bir soruşturma başlatmıştır. Reddit platformu ise daha çok tartışma forumu formatında işlediğinden, **kullanıcı moderasyonunun** öne çıktığı bir mecra olmuştur. Örneğin r/IsraelPalestine veya r/worldnews gibi alt forumlarda yöneticiler, büyük akın hâlindeki çatışma paylaşımlarını belirli başlıklar altında toplamaya ve kavga çıkaran gönderileri sınırlamaya çalışmıştır. Hatta r/Israel-Palestine moderatörleri, savaşın ilk günlerinde platformun kitlesel göç alması nedeniyle içerik kurallarını yeniden düzenlediklerini ve aşırı uçtaki söylemleri

frenlemek için çaba gösterdiklerini açıklamışlardır. Buna rağmen Reddit’te de öfke dolu uç yorumlar eksik olmamıştır. Yapılan bir çalışma, Ekim 2023’ten Ocak 2024’e kadar Reddit’te çatışmayla ilgili özellikle 17 Ekim gibi kritik tarihlerde aşırı olumsuz yorumlarda belirgin artışlar tespit etmiştir. Bu tarihlerin, İsrail’in Gazze’de yoğun bombardıman gerçekleştirdiği dünya genelinde tepki toplayan olaylara denk gelmesi, sosyal medyadaki duygu patlamalarıyla korelasyon göstermektedir.

Sonuç

2023 sonbaharında patlak veren İsrail-Gazze savaşı, sosyal medyanın kamuoyu algısını şekillendirmedeki muazzam gücünü gözler önüne sermiştir. Çatışmanın ilk anlarından itibaren milyonlarca insan, olan biteni televizyonlardan değil, doğrudan cep telefonlarına düşen gerçek zamanlı görüntülerden takip etti. Bu durum, enformasyon akışının merkezîyetini kırarak devletlerin ve geleneksel medyanın yıllardır hâkim olduğu anlatı tekeline ciddi bir meydan okuma anlamına geliyordu. Nitekim İsrail, on yıllardır uluslararası medyada baskın kılabildiği söylemini, sosyal medya çağında aynı etkinlikle sürdürememiş; “*dijital işgal*” diyebileceğimiz propaganda çabalarına rağmen özellikle genç kuşakların gözünde haklılık anlatısını yitirmeye başlamıştır. Buna karşılık Filistin, tarihinde belki de ilk kez, kendi sesini ve acısını dünya ölçeğinde duyurabilmek için bu denli güçlü bir araç bulmuştur.

Elbette ki sosyal medyanın gerçeği yansıtmaya kapasitesi, platformların ticari çıkarları, algoritmik eğilimler ve kötü niyetli aktörlerin müdahaleleriyle gölgelenebilmektedir. Bu çatışmada da dezenformasyon ciddi bir sorun olmuş;

sahte içerikler zaman zaman geniş kitlelere ulaşıp yanlış algılar yaratmıştır. Ancak bir bütün olarak bakıldığında, Gazze’de yaşanan insani dramın boyutu sosyal medya sayesinde inkâr edilemez bir açıklıkla ortaya serilebilmiştir. Örneğin Ekim 2023’te Gazze’de internet ve elektrik kesintileri yaşanıp iletişim zora girdiğinde, dünyanın dört bir yanındaki dijital aktivistler bunun üstesinden gelmek için çözümler aramış; Mısır’da sıradan insanlar Gazze’deki tanımadıkları kişilere yüz binlerce telefon hattı dakika kartı göndererek iletişimin sürmesini sağlamıştır. Bu dayanışma örnekleri, İsrail soykırımının artık küresel bir vicdan meselesi hâline geldiğini göstermektedir.

Sosyal medyada İsrail’in eylemlerinin “soykırım” olarak tanımlanması, başlangıçta radikal bir söylem gibi görülsede gün geçtikçe yaygın bir kanaate dönüşmüş ve hatta Birleşmiş Milletler nezdinde dahi yankı bulmuştur. Aralık 2023’te BM Özel Raportörleri, Gazze’de sivillere reva görülen koşulların soykırım suçuna varabileceği uyarısını yaptığında, bu açıklama sosyal medyada milyonlarca kez paylaşılarak devletlerin yavaş kalan tepkisine karşı halkların sesi olmuştur. Bu itibarla, İsrail-Filistin çatışması örneği, **dijital iletişimin uluslararası insan hakları söylemini tabandan yukarıya şekillendirebileceğini** ortaya koymaktadır.

7 Ekim 2023’te başlayan çatışma bağlamında sosyal medyada şekillenen kamuoyu algısı, Filistin halkının maruz kaldığı şiddetin bir *soykırım* olarak çerçevelenmesi etrafında konsolide olmuştur. Akademik perspektiften bakıldığında, bu olgu dijital çağda “**hakikat sonrası**” olarak nitelenen bilgi atmosferinin çelişkilerini de yansıtır: Bir yanda

sahadaki gerçeklerin sıradan tanıklarca anbean dünyaya iletildiği şeffaflık, diğer yanda aynı mecraların manipülasyon ve yalanlara da açık olduğu gerçeği. Yine de Gazze savaşı tecrübesi, görüntünün gücünün ve hikâye anlatıcılığının demokratikleşmesinin bir ulusun kader algısını nasıl etkileyebileceğine dair çarpıcı bir ders sunmuştur.

Bu çatışmada sosyal medya, hem bir belgeleme aracı hem de bir vicdan mahkemesi işlevi görmüştür. Son tahlilde, dünyanın dört bir yanından milyonlarca insanın paylaşımlarıyla yükselen “*Filistin için adalet*” talebi, uluslararası siyasetin gündemini de etkilemeye başlamıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun Gazze’de insani ateşkes çağrısı yapma kararının, bu kamuoyu baskısının bir yansıması olduğuna dair yaygın bir kanı vardır. Bu da klavye başındaki sıradan insanların kolektif sesinin, devletlerin politik hesaplarını aşarak **insan hayatını merkeze alan bir söylem inşa etme potansiyelini** göstermektedir.

Kaynakça:

- Adel, I. & Gallagher, K. (2023, 12 Kasım). *Genocide in Gaza: A call for urgent global action*. Al Jazeera Opinion.
- Al Jazeera. (2025, 15 Mayıs). “One long Nakba’: Palestinians mark 77 years since mass expulsion by Israel”. Erişim: 8 Ekim 2025, <https://www.aljazeera.com/>
- Al-Burai, A. A. (2025). “Digital Occupation: Pixelated Propaganda, Censored Platforms and the Battle for Narrative in Gaza”. *Al Jazeera Centre for Studies*. (Yayınlanma: 5 Mayıs 2025).
- Alioglu, A. (2025). *Digital Occupation: Pixelated Propaganda, Censored Platforms and the Battle for Narrative in*

Gaza. Al Jazeera Centre for Studies studies.aljazeera.net studies.aljazeera.net.

Aydın, A.F. (2024). *Sosyal Medyada Propaganda ve Algı Yönetimi: 7 Ekim 2023 İsrail-Filistin Savaşı Örneği. İletişim ve Diplomasi Dergisi*, 3(1), 75-95. (Erişim Tarihi: 05.01.2024).

Chalise, A. (2024). *Scrolling Social Media Sentiments on the Gaza War*. Cairo Review of Global Affairs.

Ermiş, S. (2023). “İsrail ve Filistin Çatışmalarında Soykırım İddiaları Üzerine Tarihsel Bir İnceleme”. *Anadolu Strateji Dergisi*, 6(2), 189-219.

Frenkel, S. (5 Haziran 2024). *Israel Secretly Targets U.S. Lawmakers With Influence Campaign on Gaza War*. *The New York Times*. (Erişim: 05.10.2025).

Gupta, K. ve diğerleri. (2024). *Quantifying Extreme Opinions on Reddit Amidst the 2023 Israeli-Palestinian Conflict*.

Habermas, J. (1989). *The Structural Transformation of the Public Sphere* (Trans. T. Burger). Cambridge: MIT Press.

Hall, S. (1997). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage.

Herman, E. S. & Chomsky, N. (1988). *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*. New York: Pantheon Books.

Human Rights Watch. (2023). *Meta's Broken Promises: Systemic Censorship of Palestine Content on Instagram and Facebook*. (Rapor, 21 Aralık 2023). Erişim: <https://www.hrw.org/report/2023/12/21/metass-broken-promises/>

Human Rights Watch. (2023, 21 Aralık). *Meta's Broken Promises: Systemic Censorship of Palestine Content on Instagram and Facebook*.

Jones, M. O. (2023, 16 Ekim). *Why is so much anti-Palestinian disinformation coming from India?* Al Jazeera English.

Kabir, O. (2023, 9 Kasım). *Israel is losing on the online advocacy front: 15 times more posts with pro-Palestinian tags*. CTech – Calcalist.

Kottasová, I. (2023, 19 Ekim). “Elon Musk’s X (Twitter) under EU investigation for Israel-Gaza war misinformation”. *CNN*. (Erişim: 10.10.2025).

Lorenz, T. (2023, 10 Ekim). *Why TikTok videos on Israel-Hamas war have drawn billions of views*. *The Washington Post*.

McLuhan, M. (1964). *Understanding Media: The Extensions of Man*. New York: McGraw-Hill.

Middle East Eye. (28 Ekim 2023). “Hundreds of thousands gather in Istanbul for pro-Palestine protest”. (Erişim: 10.10.2025).

Oguejiofor, P. O. (2024). *The Role of Social Media in Shaping Narratives and Perceptions in the Israeli-Gaza Conflict that Escalated on October 2023*. *International Journal of Academic Multidisciplinary Research*, 8(4), 74-82.

Safdar, A. (2023, 23 Kasım). *As Israel pounds Gaza, BBC journalists accuse broadcaster of...* (Haber yazısı). Al Jazeera English.

Teyit.org. (2023). *7 Ekim 2023 – ... Filistin-İsrail Savaşı Dezenformasyon İncelemesi*. (Erişim Tarihi: 10.10.2025).

Thompson, S. A., & Isaac, M. (2023, 18 Ekim). *Hamas Is Barred From Social Media. Its Messages Are Still Spreading*. *The New York Times*.

VOA News. (31 Ekim 2023). “TikTok User Recycles Indian Navy Footage Claiming Russia Attacked Israel”. *Voice of America*. (Erişim: 02.10.2025).

| ERSİN ÇELİK

Kelimelerle İşgal: Batı Medyasının İşgal Sözlüğü

Batı medyasının diline yerleşen “Filistin sorunu” tabiri, asıl derdin üzerini örtmek için ustaca kurulmuş bir kelime tuzağıdır. Sanki Filistinlilerin varlığı bir problem, onların coğrafyası ve direnişi bir “sorun”muş gibi sunuluyor. Oysa bu, tartışmayı en başından sapkın bir zemine çekmektir. Ortada bir sorun varsa, o Filistin’in varlığı değil, İsrail’in işgali, zulmü ve pervasız yayılmacılığıdır. Dolayısıyla bu meseleye “İsrail sorunu” veya daha doğru bir tabirle “Siyonizm sorunu” demek, gerçeği yansıtır. Bu, kelimelerle yürütülen kirlı bir savaşın sadece başlangıcıdır.

İşgalin Medya Dili: "Terörist" ve "Meşru Müdafaa"

Dünya basınının Filistinli direnişçilere “terörist” yaftası yapıştırması, medyanın bu savaşta rolünü özetler. Medya, İsrail’in sivil katliamlarını “meşru müdafaa” kılıfına sokarken, işgal altında ezilen bir halkın direnişini “terörizm” diye yaftalar. Hangi hakla işgalci bir devlet, işgal ettiği topraklarda kendini savunma hakkında bahsedebilir?

The Jerusalem Center for Public Affairs’in 3 Haziran 2021 tarihli “Hukuk Savaşı: Hamas’ın Savaş Suçları ve İsrail’in Meşru Müdafaa Hakkı” başlıklı raporu, bu dilin akademik kılıfıdır. Time dergisi 8 Eylül 2023’te, Hamas’ın “sebeatsız bir saldırıyla barış umutlarını sabote ettiğini” yazar. İsrail’in saldırganlığı sürekli aklanır.

Batı medyasının en büyük sözcülerinden BBC, İsrail’in uluslararası alanda tanınan bir devlet, Filistin’in ise sadece bir “bağımsız yönetim” olduğu yalanını yayar. Bu çarpık bakış açısıyla, İsrail’in yasadışı işgalcileri masum “yerleşimci” olarak nitelenirken, bu saldırganlığa karşı yapılan direniş “intikam” gibi romantik bir kavramla gayri meşrulaştırılır.

Pasif Fiil, Aktif Zulüm: Katili Gizleme Sanatı

Rusya-Ukrayna savaşında “agresif dil” kullanan medya, fail İsrail olunca sorumluluğu silen pasif bir dile bürünür. Katilin kim olduğunu gizlemek için “patlamada öldü”, “vuruldu” gibi edilgen fiiller kullanılır.

Bu taktik yeni değildir. The New York Times, 29 Eylül 2000’de Ariel Sharon’un Mescid-i Aksâ baskınına “Şaron hassas noktaya dokundu, Kudüs patladı” başlığıyla vererek, sanki şehir kendi kendine infilak etmiş gibi bir algı yaratmıştır.

10 Mayıs 2021’de Kudüs’te bir İsrailli sürücünün aracını kasıtlı olarak Filistinlilerin üzerine sürdüğü anlar kameradayken, Reuters bu haberi “Kudüs’te kaza yapan İsrailli’nin aracını Filistinliler taşıladı” şeklinde servis ederek faili mağdur, mağduru fail yapmıştır.

2014’teki saldırılarda CNN’in dili bu stratejinin zirvesidir. 22 Temmuz’da bir hastanenin bombalanması “Gazze’de hastaneye yapılan saldırı yıkım ve acıya

yol açtı” başlığıyla verilir. Kimin saldırıldığı belli değildir. 25 ve 30 Temmuz’da bombalanan BM kampları ve okullarının haberlerinde de aynı dil kullanılır; katil sürekli belirsizleştirilir.

İşgali Meşrulaştırmak: "Canlı Kalkan" ve "Tahliye Hizmeti"

2014 yılında Wall Street Journal, “İsrail’in Gazze Savaşı” manşetiyle olayı iki eşit tarafın mücadelesi gibi sunarken, haberin içeriğinde İsrail’in “sivilleri korumak için uyardığı” yalanını servis edip asıl bombayı Hamas’ın “sivilleri canlı kalkan olarak kullandığı” iftirasıyla patlatıyordu. Bu dil, İsrail’in katliamlarını meşrulaştıran ve sorumluluğu tamamen mağdur halka yükleyen alçakça bir taktiktir.

Aynı dönemde New York Times, 16 Temmuz’da Gazze’deki “terörizme” son vermenin tek yolunun kara harekâtı ve işgal olduğunu açıkça dile getiriyordu. Yani, işgal bir “gereklilik” olarak sunuluyordu. 20 Temmuz’da ise yine NYT, İsrail’in Filistinlilere “mahallelerini tahliye etmeleri için bilgilendirmeler yaptığını” yazarak, insanların evlerinden zorla sürülmesini âdeta bir “hizmet” gibi gösteriyordu.

Propagandanın Zirvesi: “Başı Kesik 40 Bebek” Yalanı

7 Ekim sonrasında Batı medyası, İsrail’in Gazze’deki katliamını meşrulaştırmak için tarihin en kirli propaganda hamlelerinden birine imza attı: “Başı kesik 40 bebek” yalanı.

İsrail’e ait 124News sitesinde yedek bir İsrail askeriyle yapılan röportajdan yola çıkan bu korkunç iddia, İsrail Başbakanı Netanyahu’nun sözcüsü tarafın-

dan anında sahiplenildi. Hiçbir kaynağa dayanmayan bu vahşet propagandası, CNN, Insider («Hamas savaşçıları bebekleri öldürdü ve başlarını kesti») ve The Times Of Israel («En az 40 bebek öldürüldü... bebek katili Hamas») gibi kuruluşlarca sorgusuz sualsiz manşetlere taşındı. Bu haberlerde Hamas, DEAŞ gibi örgütlerle eşleştirildi ve İsrail’in soykırımına zemin hazırlandı.

El-Ehli Hastanesi: Katliamı Aklama Rehberi

İsrail’in 141 yıldır hizmet veren El-Ehli Baptist Hastanesi’ni bombaması, Batı medyasının gerçeği nasıl eğip büktüğünün ders kitabıdır.

New York Times, bu katliamı önce “İsrail saldırısı bir hastanede yüzlerce kişiyi öldürdü” şeklinde doğru bir manşetle duyurdu. Ancak saatler içinde bu gerçeği sulandırma ihtiyacı hissetti. Manşet, önce “Gazze’deki bir hastaneye saldırıda en az 500 ölü var”a, ardından da “Gazze’de bir hastanede patlamada en az 500 ölü var”a dönüştürüldü. Bu pasif dil, İsrail’in sorumluluğunu silmek içindi.

New York Post, patlamanın Hamas tarafından kendi halkını mağdur göstermek için yapıldığını iddia etti. The Telegraph ve The Guardian, “cihatçı Hamas” sözleriyle topu Hamas’a atmaya çalıştı. En dikkat çeken ise BBC’nin, bombalanan hastanenin altında Hamas tünellerinin olduğu algısını oluşturmaya çalışmasıydı. Bu, yalan makinesinin tam kapasite çalışmasıydı.

Haritadan Silmek: “Filistinli” Değil “Gazzeli”

Gazeteci Davide Mastarçi'nin araştırması, Filistin'i haritadan silme operasyonunun nasıl sinsî bir dilsel hileyle yürütüldüğünü gösteriyor. Reuters, BBC, Washington Post ve Deutsche Welle gibi küresel haber kuruluşlarına göre, artık Filistin diye bir devlet yok. Bu ajansların arama motorlarında “Filistin” yazdığınızda karşınıza bir “devlet” değil, sadece “Filistinliler” çıkıyor. Bir gelişmeyi araştırmak istediğinizde ise bölgenin adıyla, yani Gazze ya da Batı Şeria ile arama yapmanız gerekiyor.

7 Ekim sonrasında bu kuruluşlar “Gazzeli Filistinliler” yerine, sanki ayrı bir milletmiş gibi “Gazzeliler” (Gaza's) terimini kullanmaya başladı. Yaşanan çatışma ise artık “İsrail-Filistin savaşı” değil, “İsrail-Gazze savaşı”dır. Bu, Filistin'in varlığını inkâr etmenin editöryal yoludur.

Susunkuluk Sarmalı: Konuşmanın ve Görmenin Bedeli

Batı'nın sözde ifade özgürlüğünün ne kadar çürük bir zemine oturduğu, Filistin'e yönelik tavırla kanıtlanmıştır. Saygın Artsforum dergisinin altı yıllık genel yayın yönetmeni David Velasco'nun, Filistin'in bağımsızlığını destekleyen bir mektup kaleme almasının ardından görevi derhal sonlandırıldı.

İklim aktivisti Greta Thunberg, İsrail'e karşı durunca, istenmeyen kişi ilan edildi. Alman Taz gazetesi, diplomatik dilde «istenmeyen kişi» anlamına gelen «persona non grata» terimini «persona non Greta» olarak değiştirerek, Batı'nın İsrail'e biat etmeyen herkesi nasıl gözden çıkardığını gösterdi.

Bu baskı sadece aktivistlere değil, gazetecilerin kendilerine de yönelik. Reuters muhabiri Valerie Zink, ajansının Gazze'de 245 gazetecinin sistematik olarak öldürülmesini meşrulaştıran rolünü protesto ederek istifa etti. Alman Bild gazetesi, hayatını kaybeden gazeteci El-Şerif'i “Gazeteci kılığına girmiş terörist” başlığıyla hedef gösterdi. Fransız BFMTV, gazeteci Alain Gresh'in İsrail'i eleştirdiği röportajı yayından kaldırdı. Hatta Kanadalı CTV News, haberlerinde ‘soykırım’ kelimesini kullandıkları için İsrail'den resmen özür diledi.

Çifte Standart: Kiliseler Vurulurken

19 Ekim'de, bölgenin en eski kiliselerinden Rum Ortodoks Aziz Porphyrius Kilisesi İsrail bombalarının hedefi oldu. Ancak Batı medyası ve siyaseti bu vahşet karşısında sessiz kaldı. Bu vicdansız suskunluğa en güçlü tepki, Almanya ziyaretinde Şansölye Scholz'a “Kiliselerin bombalanmasına neden sessiz kalıyorsunuz?” diye soran Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan geldi. Bu sessizlik, Batı'nın nezdinde sadece Müslümanların değil, Hristiyanların da canının hiçe sayıldığıının ispatıdır.

Yıllarca İsrail'in eylemlerine sessiz kalan, hatta meşrulaştıran Batı basını, son dönemde gelen sızıntılarla (The Guardian'ın İsrail istihbarat verilerini yayınlaması gibi) küçük değişimler gösterse de, ana hat değişmedi.

Son olarak, Gazze'ye insani yardım götüren Küresel Sumud Filosu'na uluslararası sularda saldıran soykırımcı İsrail'in bu korsanlığı karşısında Batı medyası yine sessiz kalmayı tercih etti. Bu, sözün bittiği, ancak gerçeğin tüm çıplaklığıyla ortada olduğu andır.

BEDİR ACAR

Sahibine Göre Atış Yapan Bir Silah

Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısının başlamasının ardından başka ülkelere göç eden sivilleri karşılayan Avrupalı gazeteciler şaşkıncı. Ömürlerinde ilk defa 'sarışın, mavi gözlü' mülteci gören zamane gazetecileri 'Bunlar bizden, bizim gibi sarışın ve mavi gözlü' deyip Ukraynalıları bağırllarına basmaktan kendilerini alamıyorlardı.

Ama aynı gazeteciler (medya mensupları) kendilerine doğru koşan bir Suriyeli mülteci gördüklerinde ona çelme takıp yere kapaklanmalarını sağlıyordu.

Bu iki örnek aslında medyanın diline de yansıyor. Avrupa medyası kendilerinin dışındaki topluluklara 'öteki' muamelesi yapmaktan hiç geri durmadılar.

Kendileri için istedikleri demokrasiyi, insan haklarını, özgürlükleri 'ötekiler' için hiç istemediler.

İstedilerse de muhakkak kendi çıkarları söz konusu olduğu zaman istediler.

Bir örnek daha verecek olursak, Rusya-Ukrayna savaşını durdurmak için çaba harcıyormuş gibi görünenler, aynı çabanın onda birini Gazze için göstermediler. Bilakis, uzun süre soykırımcı İsrail'den yana tavır aldılar.

ABD ve İsrail el ele verip Batı medeniyetinin ortaya çıkardığı tüm standartları yerle bir etti. Ortada ne adaleti sağlayacak kurumlar kaldı, ne de BM Genel Sekreteri'nin Gazze çağrılarını dinleyen...

İsmet Özel'in şiirindeki gibi...

"İnsanlar hangi dünyaya kulak kesilmişse öbürüne sağır/o ferah ve delişmen birçok alınlarda/betondan tanrılara kulugun zırhı vardır"

Kanımca medyanın hâline uyarlanabilecek dizelerdir...

Medya dünyasında bir cepheleşme

söz konusudur ve bu durum medyanın diline de yansımaktadır.

Bu bir anlamda 'kültürel iktidarla' da ilgilidir. Medya deyince aklımıza iletişimin başka alanları da gelmelidir. Amerikan sinema devi Hollywood filmler vasıtasıyla, tüm dünyaya 'üstün, cesur, güçlü, kuvvetli Amerikan' imajını yaymıştır.

Bu dil aynıyla Amerikan medyasının, Avrupa medyasının dili de olmuştur. 'Ötekini' daima terbiye edici, suçlayıcı, sorgulayıcı, sigaya çekici bir dil...

Kızıl Derilileri, Arapları, İran'ı, Türkleri, Vietnam'ı kısacası konjonktür neyi ve kimi gerektiriyorsa, birtakım kurgu hikâyelerle, politik tutumla kendi dışındakileri ötekileştirmiş bir medya dili söz konusudur.

Elbette istisnalar söz konusudur ama bu kaideyi bozmaz.

Geleneksel medyanın sınırlarını yıkan, zorlayan mecra ise sosyal medya olmuştur. Lakin bu mecralar belli güçlerin tekelinde olduğu için korkunç derecede manipülasyonlara maruz kalmakla birlikte, gerçeklerin anında büyük kitlelere ulaşmasında etkin bir rol oynamaktadır. Aynı şekilde dezenformasyon da hızlı biçimde yayılabilmektedir. Sosyal medya bu hâliyle (şimdilik) kontrolsüz bir güce dönüşmüştür.

Sosyal medya anlık bilgi akışına yeni bir boyut kazandırmış, her yeni gelişmeden çok daha hızlı haberdar olabilmemiz sağlamıştır.

Ancak buradaki dil de kontrolsüz olduğu için zehirleyici olabilmektedir.

Kısacası, medya bir güç odağı olarak, sahibinin sesi olmaya yatkındır.

Medya, 'sahibine' göre atış yapan bir silaha dönüşebilmektedir.

| MEHMET ŞEKER

Trump'a Haksızlık Yapıldı

Renk körü olduğunu söyleyen bir arkadaşım vardı. Ancak, sorunca doğru cevap veriyordu. Renkleri nasıl ayırt ettiğini sordum. “Basit” dedi, “karpuz yöntemi kullanıyorum”.

Öyle bir yöntem mi vardı, kendi mi uydurdu bilemem fakat şöyle izah etmişti: “Karpuzun dışına benziyorsa yeşil. İçine benziyorsa kırmızı. Çekirdeği gibiyse siyah diyorum, kimse anlamıyor renk körü olduğumu.”

Filistin sorunu gündeme iki sene önce bomba gibi düştüğünde, pek çok insan dünyada öyle bir mesele olduğunu ilk defa fark etti. 70 yıldır süren bir zulümden çok kişi haberdar değildi. Haberlerde arada bir “Filistin’de şu kadar kişi öldü, bu kadarı yaralandı” türünden geçen haberler, trafik kazaları mesabesini aşmıyordu. Dünya o mesele karşısında tam anlamıyla sağır, kör ve dilsizdi.

Gazze’den yahut Batı Şeria’dan ulaşan haberler, çoğunluğun ilgisini yeterince çekmiyordu. Sanki bir yerde çığ düşmüş, köprü çökmüş, yangın çıkmış gibi algılanıyordu. Dünyada böyle şeyler hep olur, olabilir gözüyle bakılıyor, üzerinde durulmuyordu. Hayat devam ediyordu. Yakından ilgilenen, acısını yüreğinde hissedenenler içinse yaşanan büyük çaplı bir felaket, zulüm, soykırımdı.

7 Ekim 2023 bu bakımdan bir dönüm noktası oldu ve dünyanın pek çok

ülkesinde, sıradan insanlar, oradaki sınıntının ciddi boyutta olduğunu gördü, öğrendi. Gazze diye bir yer vardı ve orada hayat fazlasıyla ağırdı. Baskı, zulüm, işkence, işgal, ölüm, açlık... Hepsini toplayıp iki nokta üst üste koyunca, karşısında tek kelime belirliyordu: Soykırım.

Görülmemiş bir vahşet yaşandığını, İsrail’in Gazze halkına insanlık dışı muamelede bulunduğunu öğrenen insanlar, bir şeyler yapmak gerektiğini düşünerek sokağa çıktılar. Gösteriler düzenlediler.

Kimi toplantılarda Filistin bayrağı açtı, kimi boynuna kefiye taktı, kimi de “Free Gaza” yazan tişörtler giydi, pankartlar açtı. Parlamentoya Filistin bayrağı ile gelen üyeler oldu.

Yönetimde bulunanlar, onların bu davranışlarını hiç hoş karşılamadı. Kıyafetini hemen değiştirmesini istediler. Öyle bir durumla karşılaşan bir kişi, gitti üzerindeki Filistin bayrağını temsil eden kıyafetini çıkardı ve karpuz desenli başka bir kıyafetle geldi. Ona bir şey diye-mediler.

Karpuz da Gazze’nin sembolü idi. İstanbul’da ve dünyanın başka yerlerinde tekneler denizin üstünde devasa büyüklükte karpuz afişleri açtı, suyun yüzeyini onunla kapladı.

Karpuz formülü, sadece renk körü olan arkadaşımın çözümü değildi sözün kısısı.

İsrail zulmü gittikçe artarak Gazze halkını eziyor, yok etmeyi hedefliyordu. Gazze'ye dair planlar yaptılar, hayaller kurdular. Gazze halkı oradan oraya sürülecekti. Bombalanacaktı. Binalar yıkılacak, insanlar öldürülecekti. Hastane, okul, cami, kilise ayrımı yapmadan bütün binalara bombalar atıldı. Yerle bir edildi. İnsanlar toplu hâlde bir güneşe sürüldü, bir kuzeye. Günlerce süren göçler kameralarla çekildi, dünyaya duyuruldu.

Gazze'yi bütünüyle Gazze halkından almak, orada tek Filistinli bırakmak için İsrail bütün gücüyle saldırmaktaydı. Orası 'temizlenecekti' ve ardından yeniden inşa edilecekti. Turizm merkezi olacaktı. Şurası gibi olacak, burası gibi olacak diye bilinen yerleri örnek gösterdiler. Fakat halk bütün zorluğa rağmen direniyordu. Bir kişide bile ülkeyi terk etme niyeti yoktu.

Evvelce Rusya'ya saldıran orduları yenen komutanın kim olduğu sorusuna "General Kış" cevabı verilirdi. İşgal etmek isteyen ordular, ağır kış şartlarına yenik düşüyorlardı. Gazze'deki durumu izah etmek için de o minvalde bir benzetme yapmak mümkün. "General Açlık" çok fena saldırdı masum Gazze halkına. Çocuklar toprak yemek zorunda kaldı. "Bir deri bir kemik kalmak" deyiiminin nasıl gerçeğe dönüştüğünü fotoğraf makineleri, kameralar tespit etti.

İsrail dünyanın muhtelif yerlerinden özellikle Türkiye'den gönderilen gıda yardımlarının ulaşmasını engelle-

mekteydi. Yardım turlarının kapılardan girişine izin vermiyorlardı. Arada bir gelen yardım miktarı, olması gerekenin yüzde üçü oranındaydı.

Bu da "ölmeyecek kadar" diye tabir edilen bir ölçüyü bile yerle bir etmekteydi. Onun da altında bir miktardı çünkü.

Havadan yardım kolileri atmayı denediler bir ara. Köpeğe yal atar gibi. Atılan gıdaların bir kısmı geçmiş tarihtiydi.

Gıda yardımı almak için toplanan kalabalığın üzerine İsrail silahlı kuvvetleri ateş açtı. Hem de kaç defa. Ölmeyi arzulayan ve bunu açıkça dile getiren çocuklar vardı Gazze'de. Yorulmuşlardı, yıkılmışlardı. Ana babalarını kaybetmişlerdi, sarılacak kimseleri kalmamıştı.

Hastalar için ilaç da yoktu tabii. Zorunlu olan ilaçlar alınamayınca, ucunda ölüm vardı. Kaçınılmazdı. Kimin umurunda? Zaten İsrail'in isteği hasta olanın da sağlam olanın da ölmesiydi. Ameliyatlar narkoz vermeden yapıyor, kangren riski bulunan kollar bacaklar uyuşturulmadan kesiliyordu. Bacağı kesilen çocuk "Anne, benim bu kesilen bacağım şehit sayılır mı?" diye soruyordu.

Gazzeli kahramanların hiçbiri ölümden korkmuyordu. Aksine şehadet şerbetine ulaşmak en şerefli olan mertebeydi. Ancak son damla kana kadar mücadele etmek, yılmadan direnmek, İsraili canavarlara inat yaşamak ve yarına hazırlanmak gerekmekteydi.

"Ölüm, Gazze'de çocuk işi" sözü taş gibi bir gerçeği anlatıyordu.

Dünyanın her tarafında Gazze halkına destek gösterileri başladı. İnsanların çoğu yeni öğrendiği bu problemin çözümü için elden ne gelirse yapmak gerektiğine inanıyorlardı.

Gazze yalnızca Müslümanların değil, bütün insanlığın sorunuymdu.

Önce Filistin dansı, ardından “Özgür Filistin” sloganları ülkelerin yönetimlerini rahatsız etti. İsrail ile göbek bağı bulunan, koltuğunda oturması için o desteğe ihtiyaç duyan yahut şantaj malzemesini İsrail’in eline çoktan vermiş bulunan liderler, kendi halkının arzularına muhalif davranmaktaydı.

Netanyahu “Koltuklarınızda rahat oturmak istiyorsanız, sesinizi çıkarmayın” diye tehdit etmişti.

Ancak gittikçe artan Siyonist baskının karşısında sessiz kalmamazdı. Sivil gösteriler arttı. Polis baskısına, sıkıttığı biber gazı ve tazyikli suya rağmen gösterilerden vazgeçilmedi. Filistin’e destek veren, Gazze için gösteri yapan yahut bir simge taşıyan öğrencilerin fakültelerden atılacağı duyuruldu. Gösteriler yasaklandı. Fakat kâr etmedi. Tehditler kimseyi caydırmadı. Vicdan daha ağır basmaktaydı.

İnsanlar bütün dünyanın kör ve sağır davranmasını anlamakta zorlanıyordu. Bir avuç İsrail nasıl dünyaya meydan okuyor, kimse anlamıyordu. “Tükürsek hepsini boğarız” tespiti mecaz değil, gerçektir.

Bütün ülkelerin birleşmesi, bir karara varması gerekiyordu. Yıllardır sürüp

gelen ateşi, açlığı ve soykırımı durdurması için ortak hareket etmek şarttı fakat kimse kılını kıpırdatmıyordu.

Nihayet ikinci yıl dolduğunda ülkeler ortak hareket ederek, bir anlaşma sağlama yönünde adım attı. Tramp’ın şovuna dönüşen imza töreni, İsrail azgınlığını ne kadar durduracaktır, kimse emin değil.

İsrail’in Gazze’ye attığı bomba, ABD’nin Hiroşima ve Nagazaki’ye attığı bombaların yüzlerce kat fazlasıydı. Yıkılmayan bina kalmamıştı. Can kaybı ve yaralananlar tahammül sınırının üstündeydi.

Bütün saldırılar ABD’nin verdiği silah ve cephane ile yapılmaktaydı. ABD bu savaş için 22 milyar dolar harcadı. Senatör Bernie Sanders’in ifadesine göre ABD, Gazze savaşının yüzde 70’ini karşılamıştı. Çocukları, bebekleri öldürmek, hayatta kalabilenleri de aç bırakmak için.

İşin garip tarafı, elinden gelen bütün yardımı yapan ve bugüne kadar gelmiş en İsrail yanlısı başkan olan Tramp, Nobel Barış Ödülünün kendisine verilmesini istiyordu. Bunu her gün söylemekten de son güne kadar vazgeçmedi.

Bu kardeşinizin sözünü dinleseydiler, Nobel Barış Ödülünü Tramp’la Netanyahu’ya ortaklaşa vermeleri gerekirdi. Olmadı. Ödülü başka birine verdiler. Tramp’a haksızlık yapıldı. Gerçi ödülü alanın Tramp’tan farkı yok. Ödülü ona ithaf etti.

| BÜNYAMİN YILMAZ

Kurmak Kime Düştü Bu Kalbi Sökülmüş Çağı?

Savaşların yıkımların yüzyılında her şey yeniden planlanıyordu. Dünyanın merkezi değişiyor, makinedeki filmler başka bir çağın geldiğinin işaretlerini veriyordu. ABD'nin sahneye güçlü girişi sadece siyasal ve askeri güçle olmuyor, bu kez yedeğinde daha büyük bir teçhizat taşıyordu. Hollywood'un ilk etkin kullanımı aslında gelecek yüzyılların nasıl şekilleneceğini de gösterir nitelikteydi. II. Dünya Savaşı sırasında ABD hükümeti ile geniş çaplı bir seferberlik içine giren Hollywood, prodüksiyon imkânlarını, teknik ekibini, yetenekli yazarlarını ve en önemlisi oyuncularını sahaya sürdüğünde dünya henüz karşılaştığı göz kamaştırıcı yıldızların arka planındaki planlamanın farkında değildi.

Hollywood'un hedefinde üç mevzu vardı. İtalya, Japonya ve Nazi Almanya'sı. Propaganda makinesi ordunun en güçlü neferi hâline gelmişti. Savaşlar dönemi sona erdiğinde dünyaya bulaştırılan bir hastalığın da tüm bünyelere yerleştiği fark edilmemişti bile.

Puslu hava dağılıp da ulus devletler, imparatorlukların parçalandığı yerden fışkırırken oyunun dizaynı da değişmişti. Barış ve esenlik şehri Kudüs karalar bağlayacağı bir sürece girerken işgal güçlerinin geride bıraktığı 'hançer' görevini yapmaya, İslam coğrafyasının ve

dünyanın başına açılacak belaların fragmanları hazırlanmaya başlamıştı.

Günümüze kadar yazılan başarı öyküleri içinde Hollywood'un ve etkili güçleri olan Yahudilerin başat rolü büyük. Tüm dünyayı sinema perdesinde Nazi Almanya'sının Yahudilere yaptığı zulme ağlatan sinema sektörü için mesele sadece orada bitmemiştir. Yeni bir güç doğmuş ve silahların görünmediği yerlerde dünyaya 'eğlencelik' güçlü bir yöntem sunmuştu. 'Entertainment' kavramı sadece hoşça vakit geçirmek amaçlı değildi, dünyanın yiyeceği formatın gizlendiği güçlü bir anlayışın da habercisi olmuştu. Sinemanın geri planda kaldığı TV'lerin öne geçtiği dönemde de böyleydi bu, klasik anlamda yayıncılığın yerini dijital platformlar aldığı da böyle olmaya devam etti. Bize sunulan renkli dünyanın hatırına arkada olanları kurcalamak yerine mutluluğu seçmiş dünyanın insanlarıydık.

Arada çok şey olmuştu, film izler gibi onları da izledik. Yönetimler, rejimler değişmiş, özgüveni yok eden 'post' savaşlar olmuş, süreklilik avları başlamış, çatışmalar, gerilimler arada bir film den çıkar gibi olmuşsa da rejisörün yerinde müdahalesiyle 'ağzımızın tadı bozulmadan' ilerleme safhası devam etmişti. 11 Eylül'de sahne başka bir şeye evrilmeye kadar böyle sürdü film ve alıcıların

ayarlarıyla henüz oynanmadığı ‘şenlik’ sürüyordu.

ABD’nin en önemli şehrinde dünyanın aynı anda izlediği İkiz Kulelerin yıkılmasıyla prodüksiyon değişti.

Sahne bizim yanı başımıza kurulmuştu ve ülkemizin bu gelişmelerden kendini sıyırması mümkün görünmüyordu. Milyonlarca insanın yerlerinden edildiği, toplu katliamların ve hedef gözetilerek düşmanlaştırılan ‘Müslüman’ların zor zamanları asıl şimdi başlıyordu.

II. Dünya Savaşı sırasında başarılan topyekûn seferberlik günümüzde de devam ediyordu. Piyanist, Hayat Güzeldir gibi filmlerle ellerini yıkayanlar, gözlere ‘cihadist’ cilası da çekecekleri yeni çalışmaların hazırlıklarını yapıyorlardı.

Dünya artık kanayan yaraların yerlerini ezberlemiş, hatta alışmıştı. Her şey değişiyor ama ilk madde hiç değişmiyordu: Filistin. Dünyaya şekil verenlerin bakışları çoğu ülkede oldukça etkiliydi. Çünkü medya da nereye nasıl bakılması gerektiğini işaretleyebilecek bir güçle yanlarındaydı. Hep beraber çaresizce izlenen bir filmin fragmanıydık ve bunun değişebilme ihtimali de mümkün görünmüyordu. 7 Ekim’de başlayan fırtına bir kasırgaya dönüşünce hiçbir şey eskisi gibi olmadı.

Etkileşimlerin yoğun bir şekilde arttığı bir çağdayız. Geleneksel yöntemlerin yeni arayışlara yöneldiği, dijitalin hükmünü yapay zekâ ile perçinlediği, her ne gelişme olursa olsun hâkim paradigmanın çok da esnemediği bir çağı yaşıyoruz diye söze başlansa şaşırtıcı olmazdı. Ancak durumun değişmeye başladığını görmek için adınız BBC, CNN,

New York Times, The Guardian bile olsa fark etmiyor, büyük bir değişimin eşiğindeyiz.

Özellikle Hollywood’un formatıyla şekillenen kuşaklar için yeni şeyler yaşanıyor. Sinema perdesinde hüküm süren, dijital platformlarda da gücünü ilan edenlerin şaşırtıcı bir şekilde dirençle karşılaştığı ve hiçbir ezberin yerinde tutamadığı bir kasırgadan bahsediyoruz.

Dünya medyasının görünmez bağlarla birbirine bağlandığı, temel maddelerin değiştirilemez kurallarının olduğu, hâkim söylemin ciddi bir eziciliğe sahip olduğu ‘değiştirilemez doğrultu’nun şaşırtıcı bir şekilde yara aldığı yeni bir düzleme geçiyoruz. Bu değişimde hiç şüphesiz sosyal mecraların da payı var. Ancak buralarda da oluşturulan sessizliğe mahkûm etme çabası, gizlemek için sürekli yeni yollar keşfetmek de gerçeklerin üzerini örtmekte yetersiz kaldı.

İsrail’in Filistinlilere yönelik uyguladığı terör parametreleri hiç değişmedi. Bazen çoğaldı bazen de azaldı ama kıyımın adresinde bir değişim olmadı. İnsanlığın alıştığı zulüm kareleri egemen medya ortamlarında faili gizleyerek alt perdeden anlatıldı ve her ciddi karşı çıkışta Almanya’nın oluşturduğu kamplar ve Hitler Nazizm’i üzerinden kurulan hikâyenin kurgusu öne çıkarıldı. Dünyanın acı bugünkü yaşananların üzerine bir görünmez ağ gibi atıldı.

7 Ekim’le başlayan süreçte İsrail, gücünün zirvesine çıkma amacının verdiği öz güvenle ve tarumar ettikleri dünya kamuoyunun sessizliğini koruyacağı güvencesiyle gemi azaıya aldı. Dünyanın gözleri önünde gittikçe arttırılan ve sınırları soykırımın ötesine geçen saldırı-

lar önce bilindik bir eleştiri tonuyla karşılandı. Ancak zamanla ağırlıklı olarak sadece Gazzelilere değil tüm dünya insanlarının merhamet anlayışına yönelik de bir saldırıya girildi.

Dünya medyasının failsiz saldırı anlatısı zamanla gizlediklerini yavaş yavaş dillendirdikleri bir mecraya dönüştü. Çocukların, kadınların, yaşlıların, engellilerin, hayvanların açık hedef yapıldığı, acımasızlığın ve pervasızlığın canlı yayınlarla en ilgisizin bile önüne düştüğü saldırıların boyutu arttıkça hangi coğrafya olursa olsun insanlığın üzerindeki umursamazlık perdesi de artık bir daha geri dönmemesine yırtıldı.

Selena Gomez'den Emma Watson'a, Angelina Jolie'den Mark Ruffalo'ya, John Cusack'tan Susan Sarandon'a, Richard Gere'den Roger Waters'a, Cate Blanchett'ten Rihanna'ya, Jenna Ortega'dan Melissa Barrera'ya kadar çok sayıda isim artık ince ince oluşturulmuş 'biz zulmederiz kimse ses çıkaramaz' mottosunun sahiplerine güçlü bir itiraz oluşturdular.

İsrail ve lobilerinin oluşturduğu mitler hükmünü icra ederken silahlarını kaybetti. Bunu da insanlık vicdanında açtıkları gediklerle başardılar. Hem medya hem de sanat alanında yeni kulvarların öne çıkacağı bir dönem işaretlerini ortaya koyuyor. Dünyanın belki de son yıllarda ortak bir 'acı'da bulunduğu çok özel bir durum oluştu. Bu, ilerde çekilecek filmlerle 'oluşturulan' değil 'gönülden' bir anlayışı ortaya çıkaracak.

Dünyanın sesini çıkardığı bu zor zamanlarda ülkemizin sanat âlemi insanımızın itirazlarının yanında güçlü duramadı ne yazık ki.

Dünya, sadece ceplerindeki küçük ekranlardan değil, film ve müzik festivallerinde de yürekli sesleri duymaya devam etti. Büyük yasaklara rağmen bazen elbisenin renkleri içinde bazen de bir saç tokasında Filistin görüldü, Gazze daima gündemde oldu. Hollywood ve film sektörü tehditler savurdu ve hâlen de devam ediyor. Kesenin açık ağzı İsrail'e meşruiyet üretmek için çalışırken birçok sanatçı için artık vicdan hareketi başlamıştı. Çekimi yarılanmış filmde oyuncu çıkarmalar, tehditler, sektör baskısı ve birçok şey, göz önündeki gerçeği artık değiştiremiyordu.

İşgal güçlerinin geride bıraktığı 'hançer' artık filmin en görünür yerinde. İnsanlığın duygu seli 'yalandan dünyalara' ağlamayı bıraktı. Tıpkı 1997 yapımı Hayat Güzeldir filminde, Nazi kampında oğlunu korumaya çalışan Yahudi bir babayı canlandıran Roberto Benigni'nin Gazze çağrısında olduğu gibi. Gazze'de yaşananların insanlık onuruyla bağdaşmadığını söyleyen Benigni, çocukların hedef alınmasına karşı sessiz kalınmasını "insan ruhu için dayanılmaz" sözleriyle karşıladı ve insanlığın artık duracağı yeri de işaretledi: Bir çocuk incindiğinde her şey durmalı. Bu korkunç bir durum. Bu acıları hissetmeyen insan değildir.

Bir terör devleti olarak kurulan İsrail'in tehdit ve şantajlarla ülkelerin yönetimlerini susturma çabaları elbette devam edecek. Ancak insanlık artık yekvücut bir şekilde karşılarında. Yeni dönemi şekillendirecek olan da 'Sumud'la yola çıkan umut.

Gemiler artık her yerden ilerliyor. İnsanlığın kalbi Gazze ile buluştu. Sıra şu sorunun cevabında: Kurmak kime düştü bu kalbi sökülmiş çağrı?

| FURKAN ERTEN

Direnişin Üçlüsü: Çocuk, Duvar, Limon

“En kötüsü.” dedikçe daha kötüsü yaşandı Gazze’de. Çocuklar daha nasıl vahşice öldürülebilir, modern dünyanın en gelişmiş yıllarında insanlar nasıl açlıktan ölür, bombalar binaları kaç saniyede un ufak edebilir; hepsini görerek tecrübe ettik. Tüm bunları yarışma ya da sosyal medya diliyle “challenge” gibi gördük. Zaten İsrail askerleri bizim soykırım olarak nitelendirdiğimiz süreci kendi içinde buna dönüştürmüştü. Aralarında “Bugün kim daha fazla çocuk öldürecek?” veya “Bugün kim yaşı daha küçük çocuk öldürecek?” yarışmaları yaptıklarını biliyoruz. Peki neden bu kadar şevkle çocukları öldürüyorlar?

Çünkü her şey bir çocukla başlıyor. Bütün hikâyenin, bütün direnişin arkasında bir çocuk oluyor. Filistin’de yetişen çocuklar başka çocuklara benzemez, onlar ateş gibidir. Bugün Filistin direnişini temsil eden ve çoğu Gazze’de şehit olan tüm liderler, İntifadalarda işgale direnen eli taş tutan çocuklardı. Onlar ateş gibi olmak zorundalardı çünkü yanarak büyüdüler, önlerinde direnişten başka seçenek yok. Topraklarından sürgün edilmiş ailelerin, çadır kamplarında gözünü açan çocuklarından direnmek haricinde bir şey beklenebilir mi hiç? Bundan sonra da beklenemez, bundan sonra da ateş olmaya mecburlar.

Evet bütün direnişler ve bütün devrimler bir çocukla gerçekleşir. Suriye’de duvara “Sıra sende ey doktor” yazan Hamza, 14 yıl sonrasını öngördüğü için

işkenceler altında can verdi. O vahşice katledildi ama doktorun da sırası geldi. Gazze’den duyduğum bir hikâye var. Her hatırladığımda zihnimdeki eşiği geçmeme yardımcı oluyor.

İsrail, Gazze sınırına ördüğü duvara 1 milyar dolardan fazla para harcadı. Duvar orada sabit dursa da Gazze içerisinde hayalet gibi geziniyordu. Son teknoloji kameraları, radar sistemleri ve dahası... Kilometrelerce öteden dahi geleni fark ettiği söyleniyordu. Gazzeliler olabildiğince duvardan uzak duruyordu. Yolu o tarafa düşen uzaktan uzaktan gidiyordu. Gazze’de yürüyüş düzenlenen bir gün, bir çocuk ailesinin yanından ayrıldı. Koşturup dururken duvara doğru gitti ve dokundu. Ailesi, etraftakiler ona bir şey olacak diye çok korksa da çocuğa hiçbir şey olmadı, duvarın da duvar olduğu ortaya çıktı. Çocuk önce zihindeki duvarı yıktı. Ardından o duvar, Filistinli sanatçıların mekânı oldu. İsrail’in yaptığı zulümler, 1 milyar dolar harcadığı duvara yazıldı.

Yıllar sonra bir sabah direniş taşı ve duvar hepten yıkıldı. İşte o gün İsrail’in, güçlü ordusunun, her şeyden haberdar olan istihbaratının aslında koca bir hiçten ibaret olduğu ortaya çıktı. Ardından Orta Doğu’nun en demokratik ülkesinin nasıl vahşi olduğu, dünyanın en çok zulüm gören halkının aslında nasıl sapkın zalimler olduğunu gördük. Yıllarca Siyonist propagandanın dünyaya anlattığı tüm masallar, önce bir çocuğun duvara dokunmasıyla yıkıldı.

Bu noktada biraz Siyonist propagandaya ve medyaya değinmemiz gerekir. Her anda, her yerde çalışan bir sistem bu. Gazze içerisinde bir duvarla hayalet gibi gezinen bu sistem bizde ne gibi tesirler bırakmıştır, bir düşünmek gerekir. En basiti kelimeler... Kelimeler kim olduğumuzu yahut söylediğimizi kim tarafından öğrendiğimizi ele verdiğimiz nadir göstergelerdir. Eğer biz “İsrail cezaevi” diyorsak muhakkak Siyonist propagandanın oltasına takılmışız demektir. Çünkü cezaevinde suçlular bulunur ve işgale karşı duran Filistinliler toprağını savunduğu için suçlu olamaz. Eğer cümlemize “Filistinliler toprak satmış.” diyerek başlıyorsak on yıllardır devam eden bir yalana inandığımızı belli ederiz. Eğer durup dururken “falanca yerde de zulüm var” dersek Siyonist propagandanın istediği gibi gözümüzü Filistin’den ayırırız ve zulüm yarıştırmaya başlayarak Filistin direnişini hafifletiriz.

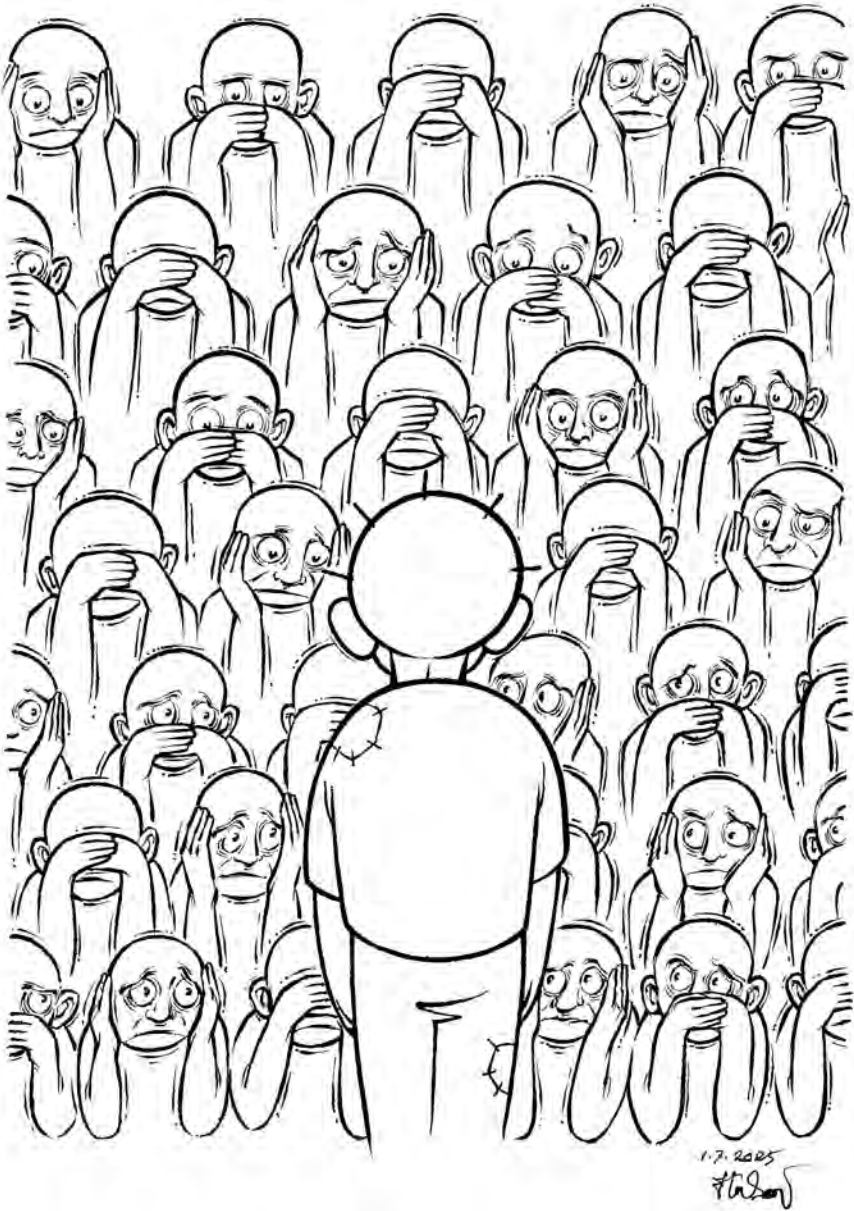
Bize düşen görev, kavgadaki yerimizi sağlam tutmak ve direnişi kuvvetlendirmektir. Çünkü direniş bize basitliğin muhteşemliğini, pratik düşünmeyi, kolay hareketlerle büyük işler yapmayı kazandırır.

Nael Barguti, Filistinli mahkûmların en kıdemlisi. 68 yıllık ömrünün 45 senesini İsrail zindanlarında geçirdi. Geçtiğimiz aylarda özgürlüğüne kavuştuktan sonra kendisini ziyaret ettim, 45 senenin birkaç saatlik özetini dinledim. Taş atarak başlayan direniş yolculuğu zindanlardaki eylemlerle devam etti. Açlık grevleri, zindandaki eğitim halkaları ve dahası. Ama en önemlisi bir limon ağacı. İsrail sadece toprak çalmadı, toprağın bereketini de çaldı. Filistin toprakları en güzel narenciye toprağıdır. Hapishanede kendisini ziyaret

eden ailesine bir limon çekirdeği veren Barguti, bunun dikilmesini istedi. Yıllarca İsrail zindanlarını gezen Barguti bulunduğu her hapishaneden toprak gönderdi. Limon ağacı işgal edilen Filistin topraklarıyla yetişti. Barguti ise bunun için şunu söyledi: Yafa’nın portakallarını çaldılar ama bu limon ağacı hâlâ direnişi temsil ediyor.

Zindandan bu kadar uzun süreli ama etkili eyleme girişmek, direnişin öğretisidir. Basit, etkili ve rutin seyrinde hareket eden her eylem bize büyük bir kazanım sağlar. Şimdi bizim bu direniş öğretilerini artırmamız ve aynı minvalde eylemleri sürdürmemiz gerekiyor. Yapılacak şey belli: Gazze’yi ve büyük ölçekte Filistin davasını unutmuyacağız, unutturmayacağız, konuşacağız ve konuştu-racağız. Peki nasıl?

Gayet basit şekilde. İlk adımda ceketimize karpuz rozeti takarak dikkat çekeceğiz. Havalalar soğuyor, atkı yerine kefiye kullanarak görünür olacağız. Arabamıza, evimizin balkonuna Filistin bayrağı asacağız. İkinci adımda boykotu gevşetmeden uygulayacağız. Tüm ciddi-yetimizle İsrail’e destek veren markaları boykot edeceğiz ama bu yetmez. Filistin’i konuşmayan kişilere de ambargo uygulayacağız. Bu kadar katliama rağmen ses çıkarmayan herkesi boykot edeceğiz. Vicdanı dilini harekete geçirmeyenler kim olursa olsun görmezden geleceğiz. Üçüncü adımda her neyi mükemmel yapıyorsak ona Filistin’i ekleyeceğiz. İyi yazıyorsak, Filistin’i yazacağız. İyi çiziyorsak, Gazze’yi çizeceğiz. Doktorsak Filistinlileri iyi etmeye çalışacağız. Her ne isek onu Gazze ile senkronize edeceğiz. Bu adımları uyguladıkça direnişimiz büyüyecek, işgale karşı büyüyen limon ağacının avuç avuç toprakla yetişmesi gibi...

Yitiksöz Söyleşileri

| KONUŞAN: YİTİKSÖZ

Filistinli Yazar Abdullah Tayeh'le Okumak, Yazmak, Yaşamak, Anlamak ve Anlatmak Üzerine Bir Söyleşi

- Okumaya, yazmaya nasıl başladınız? Hangi okuma ve yazma evrelerinden geçerek bugünlere geldiniz? Öz geçmişinizden kısaca bahseder misiniz?

-1948 senesinde, Nekbe'yle birlikte köyümüzden kovularak Gazze'deki Cibaliye Mülteci Kampı'nda yaşamaya başladığımda henüz beş yaşındaydım. Ve gençlik yıllarımda, ilk olarak bu kampta yazmaya başladım. 1967 Savaşından sonra da işgal altında yaşadım, öğrenim gördüm ve yazmaya devam ettim. Okumaya ve yazmaya başladığım yıllardan itibaren sadece Arap edebiyatını değil dünya edebiyatını da incelemeye oldukça meraklıydım. Bir yandan işgalin hayatımız üzerindeki etkilerini düşünüyordum. Bu yüzden edebî yazıda -kısa öyküde ve romanda- işgal altındaki kamplarda yaşamın sefaletini anlatacak bir nefes buldum. Zamanla edebî yazı benim için ciddi bir iş, özgürlüğe susamış, işgalden kurtulmak ve onurla yaşamak isteyen bir halkın haklarını

ifade eden olağanüstü bir anlam taşıdı. Yazdığım ve yayımladığım her edebî eserde yapı ve anlam, biçim ve üslup, ifade yöntemleri ve insani örneklerin seçiminde titizlik göstererek yazmaya ve geliştirmeye özen gösterdim. Filistin yaşamının siyasi, ekonomik, toplumsal, kültürel ve insani yönlerini açığa çıkarmak, onur, özgürlük, hak ve bağımsızlık arayışını aktarmak için kamplardan örnekler seçtim.

Bugüne kadar yazdığım otuz kitabım; Filistin, Kahire, Ürdün, Londra ve Madrid'deki farklı yayınevlerinden

yayımlandı. Yazdığım türler arasında kısa öykü, roman, edebiyat eleştirisi, gezi edebiyatı, sosyal, kültürel ve siyasi makaleler bulunuyor. Bu çalışmalarımı 1970'lerin ortalarından bu yana sürdürüyorum. Arapça, İngilizce ve İspanyolca ortak öykü derlemelerinde yer aldım. 2022'de Filistin Kültür ve Sanat Madalyası'na layık görüldüm. 2009'da Uluslararası Basın Kurumunun listesinde en iyi Arap yazarları arasında gösterildim. 2022'de Filistin Kültür Bakanlığınca "Yılın Kültür Adamı" seçildim. Kısa öykü yarışmalarında birçok ödül aldım, sonuncusu 2024'te Filistin Kültür Bakanlığının düzenlediği "Ghassan Kenafani Arap Romanı Ödülü" listesine giren *Kaçınılmaz Acı* adlı romanımdır. Kahire, Bağdat, Cezayir, Rabat, Senegal, Çin, Vietnam, Abu Dabi gibi Arap ve yabancı başkentlerinde edebiyat, kültür ve medya konferanslarına katıldım. Çeşitli Filistin gazete ve dergilerinde editörlük yaptım. Bu uzun süreç edebî yolculuk deneyimimi, dilimi, üslubumu ve bilgimi olgunlaştırdı. Şu anda da Filistin Yazarlar Birliğinin Genel Sekreter Yardımcısıyım.

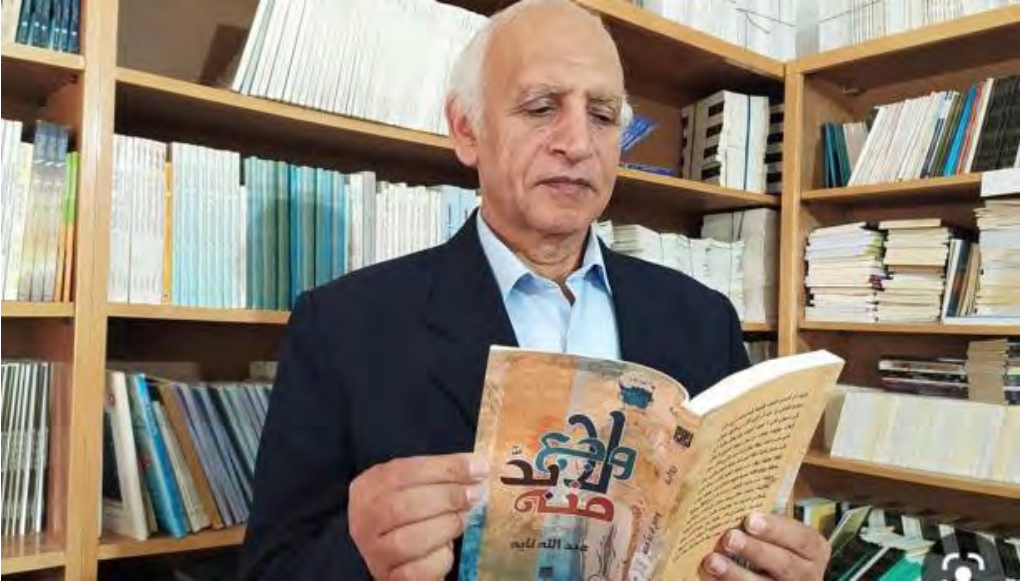
- *Günümüzde Gazze'de yaşananlar üzerine neler söylemek istersiniz?*

-Gazze'de saldırılar, ölüm, bombardıman ve yıkım, iki yıldır durmaksızın devam ediyor. Ardından aç bırakma ve soykırım politikası geldi. Sağlık, eğitim, toplumsal ve kültürel kurumlarımız tamamen yıkıldı. Bütün bu şoke edici ölüm ve yıkım rakamlarına rağmen bir son da görünmüyor. Yaşam dayanılmaz derecede zor, her bakımdan sefil. Eşi benzeri görülmemiş, acayip bir intikam kampanyasına maruz kalıyoruz. Örneğin ailemin

evi, benim evim, babamın dükkânı, kardeşlerimin, komşularımın ve dostlarımın özellikle evleri ve işyerleri hedef alınarak yıkıldı. Burada olsanız, her yerin nasıl yerle bir edilip yaşanmaz hâle getirildiğini daha apaçık görebilirdiniz. Bu olanları hiçbir dil anlatamaz; ne Birinci, ne de İkinci Dünya Savaşı filmlerinde gördüm böylesini. Masum insanlar aç bırakılıyor ve öldürülüyor. Bizler ise daima özgürlük, barış ve onurlu bir yaşam için mücadeleye ediyoruz. İnsani değerleri, onurlu bir yaşamı ve haklarımızı vurgulamaya devam da edeceğiz. Bu bizim uluslararası toplumla paylaştığımız kültürel kimliğimizdir. Umut, emek, saygı ve kültürel, bilimsel, insani katkılarla dolu bir yaşam istiyoruz sadece.

- *Özgür Filistin'e Gazze'den gidilir demek mümkün müdür? Filistin'in özgürlüğü bağlamında Gazze'nin önemi üzerine neler söyleyebilirsiniz?*

-Gazze, Filistin coğrafyasının küçük bir parçası ama Nekbe'de köylerinden ve şehirlerinden sürülen en yüksek mülteci oranını barındırıyor. Dünya üzerindeki en yoğun nüfuslu yerlerden biri; yıllardır kuşatma ve yıkım altında yaşıyor, en sonuncusu bu soykırım. Gazze halkı ruhun bedendeki yeri gibidir. Halkımız sabırla, çocukları ve gelecek nesilleri için daha iyi bir yarın bekliyor. Asya ile Afrika arasındaki bütün istilalar Gazze'den geçti. Gazze yıkıldı, sonra halk anka kuşu gibi küllerinden doğarak yeniden inşa etti şehri. Gazze hiçbir zaman zulmü kabul etmedi, ne kendisine ne başkasına ne de Filistin'in herhangi bir parçasına. Gazze kalbin reyhanı, varlığın gülü, gelecek güzellikler için daimî bir umut müjdesidir.

-Mülteci olmak, kamplarda doğmak ve mülteci kamplarında yaşamak sizin için hangi anlamları ifade ediyor?

-Mültecinin iki türü vardır: Biri kendi isteğiyle ülkesini bırakıp hayatını yeniden düzenlemek ve daha iyi imkânlar bulmak için başka bir yere göçen; diğeri ise Filistinlilerin Nekbe'de başına geldiği gibi zorla, şiddetle, öldürülerek ve tehdit edilerek ülkesinden sürülendir. Bu kişi istemeden çıkarılır ve sürekli vatanına dönme özlemiyle yanar. Filistinlilerin sürüldüğü kamplar hâlâ sefalet, yoksulluk, kalabalık, hizmet yetersizliği, işsizlik, hastalık ve bekleyiş mekânlarıdır; bu saldırıyla durum daha da kötüleşti. Yine de umut bellekte yükselir ve ayaklanır, her zaman acı ve buruklukla. Kampta doğmak demek, kanatsız doğmak demektir; istediğin yere uçamazsın. Nefret, açlık, hastalık, işsizlik ve intikam kafesinde sıkışıp kalırsın. Ama yine de özgürlük sancağı yükseklerde dalgalanır,

kurtuluşu bekler. O sancağa dikilen bayrak özgürlüğün bayrağıdır: insanın ve mekânın özgürlüğü.

- Filistin'de yaşananları anlatmakta edebiyatın büyük bir gücü var. Bu etkiyi nasıl açıklayabilirsiniz?

Genel olarak edebiyat, halkların kültür ve geleneklerini aktarmada büyük rol oynar. Başarılı yazar, toplumunun meselelerini yaratıcı ve sanatsal biçimde yansıtabilendir. Eserleri başka bir dile çevrildiğinde, okur bu meselelerin ona sevgiyle, kültürle, anlayışla ve insani değerlerle nasıl ulaştığını görür. Bizler olağanüstü bir davanın sahipleriyiz: Yetmiş beş yıl önce ülkemizden kovulduk. Bu nedenle meselemizi ciddiyetle, sadakatle, yaratıcı, estetik ve sanatsal araçlarımızı geliştirerek ifade ediyoruz. Yazıda, resimde, tiyatrodaki, sinemada ve sanatın bütün biçimlerinde. Günlük ve anlık acıyı yaşıyoruz; özellikle bu saldırı şartlarında tam da acının içinden yazıyoruz.

Yine de edebiyatımızın ve sanatımızın üstünlüğü ve ayrıcalığı, şu anki saldırı, yıkım ve ölümün boyutlarını aktarmakta yetersiz kalıyor. Aramızdan yüksek düzeyde eser veren yazarlar, sanatçılar, ressamlar, tiyatrocular, şairler ve yaratıcılar çıkması şaşırtıcı değil. Onlar Arap dünyasında ve dünyada büyük ödüller kazanıyor, eserleri birçok dile çevriliyor.

- Filistin edebiyatını diğer Arap edebiyatlarından ayıran temel özellikler sizce nelerdir?

-Filistin edebiyatı, Arap edebiyatının ayrılmaz ve etkin bir parçasıdır. Bizi farklı kılan, bir özgürlük davasına sahip olmamız ve tarihsel bir zulme maruz kalmamızdır. Yazar ve sanatçılar olarak fikirlerimizi dile getirirken içerik, dil, estetik, sanatsal ve yaratıcı araçları özenle seçeriz. Her yazı türünün sanatsal ve estetik temellerini takip ederiz. Böylece okur, bize sadece “Filistinli yazarlar olarak bu davanın sahipleri” olduğumuz için değil, insani, estetik ve sanatsal açıdan değerli eserler verdiğimiz için de yakınlık duyar. Gerçekliği yaşıyor ve sürekli acısını hissediyoruz. Aynı zamanda önde gelen Arap ve yabancı yazarların eserlerini, Nobel ödüllü romanları takip ediyoruz. Nereye doğru gittiğimizi, gerçek insani yaratıcılığın rotasını görmek için bunları okuyoruz. Yıllar önce büyük Türk yazar Aziz Nesin’i okudum, üslubunu beğendim. “Muhteşem Yüzyıl” dizisini izledim, çok etkilendim, hatta savaş öncesi Türkiye ziyaretimde dizinin çekim yerlerini gezdim, Osmanlı ihtişamını gördüm. Son olarak Güney Koreli Han Kang’ın Moğol Lekesi adlı ödüllü romanını okudum. Dünya edebiyatını

takip etmek, yazarlarımızı Arap ve uluslararası ödüller kazanmaya teşvik etti.

- Romanlarınızda, Filistin halkının Nekbe’den bu yana sürgünde yaşadığı fiziksel, psikolojik, sosyal ve politik acıları da ele alıyorsunuz. Bu, Filistinli mülteci kimliğinin görmezden gelinen bir yönü değil mi aslında?

-İkinci Dünya Savaşı’ndan galip çıkan devletler, BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi gibi kurumları kurarak çatışmaları çözmek, sömürge altındaki halkların zulmünü kaldırmak için insani yasalar getirdi. Ama bizim davamız bu bağlamda olmadı. Bu yasaları koyanların, çıkarları ve ittifakları uğruna onları en çok ihmal edenler olduğu ortaya çıktı. Dünyanın kaderini kontrol etme istekleri, haklarımızı görmezden gelmelerine yol açtı. Gazze’de savaşı durdurma

konusunda bile anlaşılamadılar. Amaçlarını bildiğimiz için bu umursamazlık şaşırtıcı değil. Buna rağmen yalan anlatılardan açığa çıkaran ve halkımızı destekleyen özgür dünya ile birlikteyiz. Bizi yeni tanıyan ülkelerin bunu ciddi adımlar, ilgi ve haklarla takip etmesini umuyoruz.

-Çok önemli bir romanınızın yakında Türkçe olarak yayınlandığını müjdesini aldık. Bize kısaca bu romanınızdan bahsedebilir misiniz?

-Öncelikle romanımı *Dırâs Köyünde Bir Ay*'ı Türkçeye çeviren Şerife Nur Özdemir'e çok teşekkür ediyorum. Roman, Türk yayınevi Farabi Kitap'tan değerli kardeşim Peren Birsaygılı Mut'un katkısıyla yakında çıkacak. Romanımın Türkçeye çevrilmesinden büyük mutluluk duyuyorum. Eser, Birinci Dünya Savaşı sonunda Filistin'de Gazze Vadisi'nde Türk garnizonu ile Sina'dan gelen İngiliz kuvvetleri arasındaki büyük savaş anlatıyor. Garnizonun Kudüs'e, ardından Şam'ın kuzeyine çekilmesi, Türk komutan Bedreddin Hikmet ile Filistinli Çavuş Cebr el-Mansur arasındaki insanî ve savaşçı ilişkiyi tasvir ediyor. Cebr el-Mansur, komutanı köyü Dıraas'a davet etmekte ve onu İstanbul'a kadar uğurlamakta ısrar ediyor. Roman, Filistin halkının Balfour Deklarasyonu'na ve İngiliz mandasına karşı duruşunu Nekbe'ye kadar olan süreçte insanî, estetik ve dramatik bir atmosferde anlatıyor. Cebr el-Mansur, hep Türk komutanını hatırlıyor, onunla İstanbul'a gidemediğine üzülüyor. Roman, Dıraas köyünde ve Filistin'de Birinci Dünya Savaşı'ndan 1948 Nekbe'sine kadar yaşanan trajik olayları işliyor.

- Türkiye'de, son yıllarda Filistin edebiyatına olan ilgi büyük bir yükselişe geçti. Bu konudaki fikirlerinizi alabilir miyiz lütfen?

-Türkiye'nin bölgesel alandaki büyük rolü açık, bilinen ve takdir edilen bir şey. Filistin davasındaki duruşu ise İslami, insani ve ahlaki bir görevdir. Filistin meselesi Orta Doğu'nun merkezî meselesidir. Bu nedenle Filistin edebiyatına ilgi ve bu yüksek nitelikli eserlerin Türkçeye çevrilmesi, yazarlarımız için Türk kütüphanelerinde yer alma fırsattır. Türk nesillerini Filistin edebiyatıyla tanıştırır. Bu ilgi, Filistin meselesindeki edebî ve siyasi gelişmeleri takip etmeyi ifade eder. Çeviri, yazar ile yeni bir ortamda okur kitlesi arasında kültür ve yaratıcılığı yaymanın önemli bir aracıdır. Bu yönelim, kültür ve Filistin edebiyatının önemini kavrayan bir bilinçtir.

- Gelecekte Filistin'in hikâyesini yazacak nesillere, Filistinli genç yazarlara ve şairlere neler söylemek istersiniz?

-Filistin, kalemi ve vicdanı olan herkesin davası olmaya devam edecek. Eminim ki bizim yazarlarımız, sanatçılarımız ve dünyadaki tüm özgür yaratıcılar, Filistin tam özgürlüğüne ve haklarına kavuşana kadar davalarını ifade etmeyi ve yorulmaksızın yazmayı sürdüreceklidir.

-Verdiğiniz önemli bilgiler için teşekkür ederiz.

-Bana bu imkânı tanıyan Yitiksöz'e ve Yitiksöz okurlarına Filistinlilerden selam söylerim.

EROL ÇETİN

Eylem Kürsüsünden Şehadete Onurlu Bir Yaşam: İzzeddin El Kassam

İzzeddin el Kassam 1883 yılında, Suriye’de Lazkiye’nin güneydoğusunda bir liman şehri olan Cebele’de dünyaya gelir.¹ Babası Abdülkadir Bey, *Sultan İbrahim Camii*’nde ders veren önemli bir müderristir. Bu Camii’nin Kassam ailesinin hayatındaki yeri büyüktür. Zira Abdülkadir Bey, oğlu İzzeddin’i yürümeye başladıktan kısa bir süre sonra Sultan İbrahim Camii’ne getirip götürmeye başlar. Böylelikle İzzeddin, çok erken yaşta ilim ortamıyla tanışmış olur. Dikkatli ve zeki bir çocuk olan İzzeddin, babasının anlattıklarını kolayca öğrenir. Büyük bir iştahla öğrenmeye yönelir. Geceleri oldukça az uyur. Küçük bir kandil ışığının altında babasından öğrendiklerini tekrar eder. Cebele’nin ileri gelen şahsiyetlerinden Şeyh Selim Tayyar ve Şeyh Ahmed Ervâdi, İzzeddin’in babasından sonra ders aldığı ilk âlimlerdir. Bunlardan tefsir, hadis ve fıkıh dersleri alır.²

İzzeddin, on dört yaşındayken kardeşi Fahreddin ile Ezher’e gider. 1909 yılına kadar burada eğitim görür. Bu süreçte Muhammed Abduh ve Muhammed b. Abdülmalik el-Alemi gibi hocalardan faydalanırken M. Reşid Rıza, İzzeddin Alemüddin et-Tenûhi, Züheyr eş Şâviş ve Ali et-Tantâvî gibi şahsiyetlerle

de dostluk kurar. İzzeddin, Cebele’ye döndükten sonra babasının medresesine müderris olur. Aynı zamanda *Mansûrî ve İbrahim b. Edhem* camilerinde de vaziflik görevini ifa eder. İzzeddin el Kassam, ilmiyle âmil olmayı düstur edinmiş bir âlimdir. Bu bağlamda İtalyanların Libya’ya saldırısını protesto amacıyla düzenlenen gösteriler başta olmak üzere işgal güçlerine karşı yapılan birçok eyleme katılır. Fransızlar tarafından idam talebiyle aranmaya başlanınca³ Suriye’den ayrılarak Filistin’e geçmeye karar verir. 1920 senesinde kaçak yollarla önce Akka’ya daha sonra Hayfa’ya geçer. İzzeddin, ilk kez 1921 senesinde bir Cuma günü, Hayfa’daki *Büyük Cerine Camii*’nde cemaatin karşısına çıkar.⁴ İzzeddin daha sonra İstiklâl Camii’nde imam-hatiplik yapar. O, köy köy dolaşarak İngiliz işgaline ve Siyonist harekete karşı halkı bilinçlendirmeye çalışır. Bu bağlamda Yahudilere arazi satılmasına şiddetle karşı çıkar ve bunun mutlaka önlenmesi gerektiğini vurgular. İzzeddin öncelikle çevresinde toplanan ve “*meşâyih*” denilen taraftarlarının örgütlenmelerini sağlar.⁵ Ona göre zalimlerle mücadele ederken gerekli olan, Müslümanların haysiyeti ve özgürlüğü için Allah yolunda tek bir an dahi tereddüt

1 Mustafa L. Bilge, “Kassâm, İzzeddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 24. Cilt, s. 582.

2 Peren Birsaygılı Mut, İzzeddin el Kassam Suriye’den Filistin’e Bir Direniş Öyküsü, Farabi Kitap, İstanbul, 2024, 41-43.

3 Bilge, “Kassâm, İzzeddin”, 582.

4 Mut, İzzeddin el Kassam Suriye’den Filistin’e Bir Direniş Öyküsü, 33-34.

5 Bilge, “Kassâm, İzzeddin”, 582.

etmeden şehit olmayı göze alabilecek nesiller yetiştirebilmektir. Bu noktada mücahitlerin hepsinden yanlarında birer Kur'an taşımalarını ve cihad ayetlerinin tamamını ezberlemelerini ister.⁶

İzzeddin el Kassam, Siyonizm'in İngiliz manda idaresi tarafından desteklendiğini söyler. Bu yüzden de ona göre esas mücadele İngilizlere karşı yürütülmelidir. O, genel bir mücadele için hazırlıklarını tamamladıktan sonra 2 Ekim 1935'te işgalcilere karşı harekete geçer. Mücahitlerle beraber yaptıkları gece baskınlarıyla Siyonistlere büyük zararlar verir. Ancak ilerleyen günlerde İngilizler, teşkilatın gizli karargâhına baskın düzenler. Nablus-Cenin arasındaki Ya'büd mevkiinde İngilizler ve mücahitler arasında yoğun bir çatışma yaşanır. Bu çatışmanın sonunda İzzeddin el Kassam 20 Kasım 1935'te şehit olur. Bir gün sonra cenazesi Hayfa'da defnedilir. Bu çatışma İngilizler'e karşı yürütülen silahlı mücadelenin başlangıcı olarak kabul edilir. 19 Nisan 1936 günü meydana gelen ve ilk intifada olarak görülen Filistin ayaklanmasında *Kassâmcılar* önemli rol oynar. 1980'lerin sonlarında Filistinli bazı gruplar askerî kanatlarına Filistin direnişinin unutulmaz isimlerinden biri olan İzzeddin el-Kassâm adını verir.⁷

İzzeddin el Kassam çok güçlü bir karakterdir. Zorluklarla başa çıkma noktasında dirençlidir. Koşullar ne olursa olsun umudunu kaybetmez. Yorulmadan ve asla şikâyet etmeden bütün ben-

liğini davasına adar. Her şeyden önce o, muazzam bir disipline sahiptir. Çok az uyur. Uzun saatler çalışır ve okur.⁸ Fırsat buldukça yalnız kalıp bol bol tefekkür etmeyi çok sever.⁹ Onun tavrı nettir. Bu noktada doğru bildikleri konusunda inatçıdır. Karşısında en sevdiği insan dahi olsa fikirlerini sonuna kadar savunur. Asla geri adım atmaz. Çünkü o hiç kimsenin kölesi değildir. Hür bir Müslümandır.¹⁰ İzzeddin, engin bir ruha sahiptir. Her zaman mazlumun yanında zalimin karşısındadır. Bu bağlamda çevresinde ne kadar yoksul Filistinli varsa, hepsinin derdiyle dertlenir. Bir kez bile yüzünü ekşitmez. Yorgunluk nedir bilmeden insanlara yardımcı olmaya çalışır. Ciddi bir duruşu vardır. Vakurdur. Ancak asla soğuk ve mesafeli değildir. Daima hafifçe gülümseyerek konuşur. Kalplerde kolaylıkla dostluk ve güven hissi uyandıran bir tavrı vardır.¹¹ İnsanlar onu büyük bir hayranlıkla dinler.

İzzeddin için tek rehber Kur'an'dır. Ona göre Kur'an-ı Kerim, yaşanan sıkıntılara çözüm olacak en büyük ilahtır.¹² İzzeddin'in hayatında camilerin de çok büyük bir yeri vardır. Camiler onun huzur içinde nefes alıp verdiği ve düşünme imkânına kavuştuğu yerlerdir. Çocukluktan itibaren camileri yuva olarak görür. Hayatının merkezine koyar. Camiye adım atar atmaz kendisini çok daha güçlü hisseder. Bütün aklı, ruhu ve kalbiyle âdeti caminin ayrılmaz parçası hâline gelir.¹³ İzzeddin, İslami ilimler konusun-

6 Mut, İzzeddin el Kassam Suriye'den Filistin'e Bir Direniş Öyküsü, 191.

7 Bilge, "Kassâm, İzzeddin", 582.

8 Mut, İzzeddin el Kassam Suriye'den Filistin'e Bir Direniş Öyküsü, 89.

9 Mut, İzzeddin el Kassam Suriye'den Filistin'e Bir Direniş Öyküsü, 44.

10 Mut, İzzeddin el Kassam Suriye'den Filistin'e Bir Direniş Öyküsü, 72.

11 Mut, İzzeddin el Kassam Suriye'den Filistin'e Bir Direniş Öyküsü, 34-36.

12 Mut, İzzeddin el Kassam Suriye'den Filistin'e Bir Direniş Öyküsü, 89.

13 Mut, İzzeddin el Kassam Suriye'den Filistin'e Bir Direniş Öyküsü, 137.

da da yüksek düzeyde bir bilgiye sahiptir. Kıraatına herkes hayran olur. Şahsiyetiyle de halkın sevgi ve güvenini kazanır.¹⁴ Kısa sürede Hayfalı Müslümanların kahramanı olur. Güçlü şahsiyeti, tevazuu ve ahlakıyla insanların gözlerinde her geçen gün daha da büyür.¹⁵

İzzeddin el Kassam, İslam birliği idealine inanmış, her türlü sömürüye karşı koyan, ahlaklı, fedakâr ve her koşulda davasına sahip çıkan bir neslin mücadelesine öncülük eder.¹⁶ Bu bağlamda onun hayatı baştan sona mücadeleyle geçer. Çocukluğundan itibaren İslam coğrafyası üzerinde emelleri olan sömürgeci güçlere karşı derin bir öfke duyar.¹⁷ Bu yüzden onu tanımadan Filistin direnişini anlamak mümkün değildir. Çünkü o, Filistin’de yüz seneyi aşkındır devam eden direnişin ilk liderlerinden. Kassam’ın hikâyesi, Allah’tan başka kimseye kulluk etmeyen, en güçlü silahlar karşısında dahi baş eğmeyen, onurundan asla taviz vermeyen bir mücahidin hikâyesidir.¹⁸

İzzeddin el Kassam, esaretten kurtuluşun tek çaresinin cihad olduğuna inanır. Ona göre cihadın yapılabilmesinin ana şartı ise dürüst ve sağlam bir karaktere sahip olmaktır. O, vaaz kürsüsünde de olsa insanları zulme ve zalime karşı uyarmayı cihad olarak görür. Bu bağlamda bütün vaazlarında insanları İngilizlere ve Siyonistlere asla güvenmemeleri gerektiği konusunda uyarır. İz-

zeddin’e göre Müslümanlar, bu zalimleri Filistin topraklarından kovup İslam’ın izzetini savunmak için tüm güçleriyle seferber olmalıdırlar. Çünkü İngilizlerin koruması altında bu topraklara getirilen Yahudiler, Filistin halkının düşmanlarıdır. Bu noktada İzzeddin el Kassam, bütün konuşmalarında sözü mutlaka Yahudilerin Filistin’de kendilerine bir devlet kurma hayaline getirir. Buna fırsat vermemek için Müslümanların canla başla mücadele etmelerini ister. Kısacası onun vaazlarını dinleyenlerin yüreklerine büyük bir vatan sevgisi ve cihad inancı yerleşir.¹⁹ Onun bakışıyla Müslümanların işgalci Siyonist güçlerle mücadele ederken ellerindeki en büyük silah ve manevi güç ise Kur’an-ı Kerim’dir.²⁰ Bu bağlamda kurtuluş İslam’ın kendisindedir.²¹ Bu ruhla İzzeddin, hayatı boyunca yoksulların, ezilenlerin, mahrum bırakılmışların, toprağı elinden alınanların ve yetimlerin²² gür sesi olur. Sonuç olarak ifade etmek gerekirse İzzeddin el Kassam; şahsiyeti, vakarı, inancı, mücadelesi, onurlu duruşu ve şehadetiyle Filistin direnişinin asla unutulmayacak olan sembol isimlerinden biridir.

Kaynakça

Bilge, Mustafa L. “Kassâm, İzzeddin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24. Cilt, s. 582.

Mut, Peren Birsaygılı. *İzzeddin el Kassam Suriye’den Filistin’e Bir Direniş Öyküsü*. Farabi Kitap, İstanbul, 2024.

14 Mut, *İzzeddin el Kassam Suriye’den Filistin’e Bir Direniş Öyküsü*, 37.

15 Mut, *İzzeddin el Kassam Suriye’den Filistin’e Bir Direniş Öyküsü*, 186.

16 Mut, *İzzeddin el Kassam Suriye’den Filistin’e Bir Direniş Öyküsü*, 80.

17 Mut, *İzzeddin el Kassam Suriye’den Filistin’e Bir Direniş Öyküsü*, 94.

18 Mut, *İzzeddin el Kassam Suriye’den Filistin’e Bir Direniş Öyküsü*, 7-8.

19 Mut, *İzzeddin el Kassam Suriye’den Filistin’e Bir Direniş Öyküsü*, 160-163.

20 Mut, *İzzeddin el Kassam Suriye’den Filistin’e Bir Direniş Öyküsü*, 121.

21 Mut, *İzzeddin el Kassam Suriye’den Filistin’e Bir Direniş Öyküsü*, 63.

22 Mut, *İzzeddin el Kassam Suriye’den Filistin’e Bir Direniş Öyküsü*, 155.

| METİN ÇALI

Filistin Direnişinin Kalbi: Şeyh Ahmet Yasin

Filistin halkının uğradığı haksızlığa engel olmak için tüm benliğini ortaya koyan ve zulüm altındaki mukaddes toprakların bağımsızlığı yolunda mücadele eden sembol bir kişiliktir Şeyh Ahmet Yasin. Tekerlekli sandalye üzerinde, gaflet içindeki müslümanları silkeleyip kendine getiren, Siyonist güçlerin karşısında tek başına dimdik duran ve onlara gözdağı veren direnişin kalbi bir mücahit...

Zekâsı ve fikirleriyle birçok müslüman için kılavuz olan Şeyh Ahmet Yasin, 1937 yılında Askalan yakınlarındaki El-Cura'da doğar. Beş yaşındayken babasını kaybeden Yasin'in çocukluk çağlarında yanında annesi ve kardeşleri vardır. İlkokulu köyünde tamamlayan Yasin, 1948 yılında Yahudilerin Filistin'i işgal etmeye başlamasından sonra ailesiyle birlikte Gazze'ye göç eder.

Gazze'deki muhacir kampında zor şartlar altında yaşayan Yasin, çocuk yaşındayken bile hayat sorumluluğunun farkında, feraset sahibi birisiydi. Yaşadığı toplumun sorunlarını çözmek için çareler arayıp çözüm üretti. Ailesinin geçimine yardımcı olmak için bir yandan çeşitli işlerde çalışarak maişetini temin ediyor diğer yandansa eğitime devam etmeye çalışıyordu.

Ortaöğrenimini bitirdiği 1952'de belki de hayatının kırılma noktalarından ilkinin yaşadı. Arkadaşlarına yüzme dersi verirken karşılaştığı bir talihsizlik sonucu boynu ciddi bir şekilde zarar gördü. O günlerin Gazze'sinde iki aya yakın tedavi görse de vücudunun boynundan aşağısı felç olur. Bu olay Şeyh Ahmet Yasin'in bundan sonraki direniş mücadelesine daha da güç katacak, zihnindeki fikirleri kelimelere dökerek özgürlüğe uyanışın fitilini ateşleyecektir.

Şeyh Ahmet Yasin, bulunduğu coğrafyanın zorluğuna rağmen 1958 yılında lise eğitimini tamamlar. İmanı, tevekkülü, ibadetlerine titizliği onu Allah yolundan ayırmaz. Zorluklara karşı mücadelesi ve sabrı, fedakârlığı, umudunu hep diri tutması, adaletli olması, sağlam bir psikolojik yapıya sahip olması onu direniş merdiveninin basamaklarını tırmanmaya yöneltir. Liseyi bitirdikten sonra İslam eğitimi ve dil alanlarında öğretmenliğe başlar. Öğretmenliğin yanı sıra da öğrenmeye devam ederek dönemin âlimlerinden şer'i ilimler konusunda dersler alır. Kendini yetiştirme hususunda kararlı olan Yasin, hayatının ikinci dönüm noktasını yaşadı ve Mısır'ın başkenti Kahire'ye giderek El Ezher Üniversitesine kaydolur. Bu da

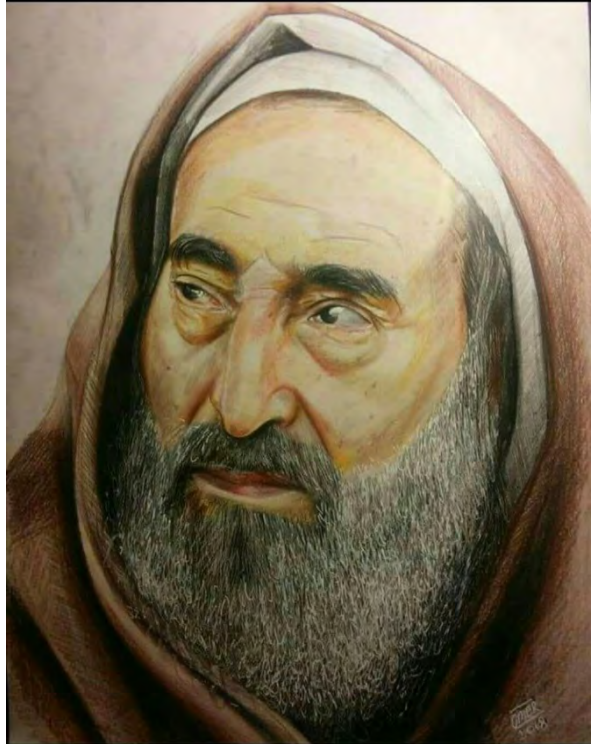
Müslüman Kardeşler hareketiyle düşünsel noktada yollarının kesişmesini beraberinde getirir.

Filistin'de faaliyetlerine devam eden Müslüman Kardeşler hareketinin üyeleriyle tanışan Yasin, Kahire'deki eğitimi sırasında bu oluşum ile bağlantısını devam ettirir. İmam Hasan El Benna'nın risalelerini okuduğunda bu eserlerden etkilenir. Kahire'deki eğitimini başarılı bir şekilde tamamladıktan sonra Gazze'ye geri dönerek Müslüman Kardeşler hareketinin aktif bir üyesi olur.

Filistin'de fiili cihadın sona ermesiyle Müslüman Kardeşler hareketi Filistin'deki faaliyetlerini eğitim ve örgütlenme şeklinde devam ettirmeyi seçer. Müslüman Kardeşler hareketi Filistin'de silahlı bir direniş başlatmak yerine halkın sosyal, siyasal ve kültürel anlamda bilinçlendirilmesi çizgisini seçer. Nihayetinde amaç, bağımsız bir İslami Filistin Devleti kurmaktır. Şeyh Ahmet Yasin, inandığı yolda yürümeyi sürdürür. O, artık Filistin'de Müslüman Kardeşlerin önemli liderlerinden biri olur. Camilerde vaaz vererek halkın bilinçlenmesini sağlar. 1973 yılında Gazze'de kurulan İslam Birliğinin kurucuları arasında yer alarak Gazze İslam merkezini açar. Burada oluşturacağı hareketin fikri altyapısını titizlikle ören Ahmet

Yasin, birçok sosyal faaliyete imza atar. İsrail söz konusu merkezi resmiyette bir hayır kurumu olarak tanıdığını açıklar. Ardı sıra da Gazze İslam Üniversitesi kurulur. Burada Müslüman Kardeşler'in görüşleri iyice yayılma imkânı bulur. Bu dönemde yurtdışı ve yurtiçinden gelen fonlarla hareket ivmesini yukarı doğru taşır.

Şeyh Ahmet'in çalışmaları ve faaliyetleri İsrail yönetimini rahatsız edip sorgulanmasına sebep olur. 1984'te Yahudilere karşı silah bulundurmak ve gençleri eğitmek suçlamasıyla on üç yıl hapis cezasına çarptırılır. Nerede olursa olsun ümidini ve kararlılığını yitirme-

yen Şeyh, 11 ay sonra yapılan bir esir takasında hapisten çıkarılır. Bundan sonra Hamas'ın kuruluşuna kadar faaliyetlerini gizlice sürdürmeye devam eder.

Hamas'ın kuruluşu Şeyh Ahmet Yasin'in direniş mücadelesindeki kırılma noktalarından bir diğeridir. Hamas, resmî olarak 1987 yılında faaliyetlerine başlamış gözükse de aslında 7-8 yıl öncesindeki hazırlıklar, kurulan birlikler bu oluşumun alt yapısını hazırlar. 8 Aralık 1987'de bir Yahudi'nin kullandığı kamyonetin Filistinlileri taşıyan bir araca çarpması sonucu 4 kişinin ölümüne neden olması ayaklanmanın fitilinin alevlenmesine yol açar. Bu olaydan sonra Gazze'de taşlı saldırı ve direniş başlar. 1987 İntifadası Filistin meselesinin kaybettiği ilgiyi yeniden üzerine çekmesine sebep oldu.

Şeyh Ahmet Yasin, İntifada'ya öncülük yaparak direnişin halk nezdindeki değerinin altını çizer. İntifada sırasında Hamas'ın etkin bir şekilde faaliyet gösterdiği halk arasında duyulur. Yapılan toplantı sonucunda Hamas belirgin bir kimlik olarak ortaya çıkar. Bu toplantı Şeyh Ahmet Yasin önderliğinde yapılmış olup Abdülaziz Rantisi, Salah Şehadeh, Muhammed Şame, İsa Naşsar, Abdül Fettah Dukhan ve İbrahim Yazuri de toplantıya katılanlar arasında yerlerini alır. Yaşça büyük olan Abdül Fettah Dukhan liderliği Şeyh Ahmet Yasin'e verir. Toplantıdan sonra bir bildiri dağıtılarak Hamas direnişi duyurulur. Birinci İntifada 1993 yılına kadar devam eder.

Çıktığı özgürlük ve mücadele yolunda emin adımlarla ilerleyen Şeyh Ahmet Yasin'in bu kararlılığı ve dirayeti MOSSAD ajanları tarafından sıkı takibe alınmasına sebep olur. Evine baskın yapılarak sürgüne gönderilmekle tehdit edilir. Nihayetinde 1989 yılında yüzlerce Hamas üyesiyle birlikte yeniden tutuklanır. Başından aşağısı felçli olmasına rağmen birçok işkenceye maruz kalır. Dört gün boyunca sandalyede sabit tutularak uyuması engellenir. Bu olaylar yüzünden İntifada şiddetlenir. İşgalci güçler tarafından tekrar mahkemeye çıkarılan Yasin, mahkemeyi tanımadığını bildirerek kendisine gösterilen davranışın kanun dışı olduğunu ifade eder. *“Vücutum felçli olabilir ama iradem dimdik ayakta-
dır.”* diyen Şeyh Ahmet Yasin, böylelikle müslümanların kalbine mücadele ruhunu üflemiş olur.

Şeyh Ahmet Yasin'in ülkesi Filistin için sergilediği onurlu duruş Siyonist güçlerin zulüm damarını çatlattığından ve onu müebbet hapse mahkûm ederler. Yasin, *“Benim için yüz yıl hapis yatmak, karşılığında taviz vermekten daha hayırlıdır.”* diyerek Filistin direnişinin mihenk taşı olduğunu ispatlar. Şeyh, uzun süre hapiste türlü işkenceler görse de Allah'a olan inancını ve umudunu korur daima. İşgalci güçleri muhatap almaya-
rak onları yok sayar. Onlarla mücadele ederken acı çekse de kutlu yolculuğunda hedefinden sapmadan yürür. 1997 yılında Ürdün'de tutuklanan iki MOSSAD ajanına karşılık takasla serbest bırakılır.

Ürdün’de tedavi gördükten sonra Gazze’ye dönen Şeyh, mücadelesine kaldığı yerden devam eder.

Filistin özgürlük mücadelesi sırasında içten ve dıştan sayısız engellemelere maruz kalan direnişin en güçlü karakterlerinden biri olan Şeyh Ahmet Yasin, yaşamı boyunca işgalcilere sesini yükseltmekten, müslüman kardeşlerine umut olmaktan geri durmaz. İkinci İntifada’nın başlamasından sonra 2002 yılında Filistin yönetimi tarafından ev hapsine alınır. Siyonist güçler de Ahmet Yasin’i her zaman kendileri için tehdit olarak gördüklerinden sinsiliklerini sergilemekten geri durmazlar.

1948’de başlayan işgal sonrasındaki Filistin özgürlük mücadelesi birçok fedakâr vatan sevdalısı ortaya çıkarır. Kimisi emanet olan canlarını hiç tereddüt etmeden vererek şehit olurken kimisi de Şeyh Ahmet Yasin gibi düşünce ve fikirleriyle mücadele eder. Bunun yanında bazıları da sessiz kalarak tarafsızlıktan yana oy kullanır. Şeyh Ahmet Yasin, mücadeleye katılmayan, taraf olmayan, sesini yükseltmeyen tüm dünya müslümanlarını Allah’a şikâyet eden bir mektup kaleme alır. Söz konusu mektupta;

“Bırakın savaşçı onuruyla ölelim. Allah’ım! Ümmetin suskunluğunu sana şikâyet ediyorum! Ben ki kocamış bir yaşlıyım. Kurumuş iki elim, ne kalem tutuyor ne de silah! Sesimle yeri inletecek bir hatip de de-

ğilim! Ben ki saçlarım ağarmış, ömrümün son demlerinde, türlü hastalıkların yıktığı ve üzerinde zamanın belalarının estiği biriyim! Tek isteğim, benim gibi müslümanların zaaf ve aczinden müteessir olanların yazmasıdır! Siz ey müslümanlar! Suskun ve aciz, helak olmuş ölümler! Hala kalpleriniz sızlamıyor mu? Bir halk yok mu? Hiç mi kimse yok Allah’ın ve ümmetin namusu için kızacak?” insanları inandıkları doğrulara sadakate ve imana çağırarak bir duruş sahibi olmanın, kimlik sahibi olmanın gerekliliğini ortaya koyar.

Şeyh Ahmet Yasin bu haykırışıyla direnişe sessiz kalan tüm müslümanların mücadeleye bakışına ayna tutar.

İşgal yönetimi 2003 yılında Şeyh Ahmet Yasin’e İsmail Haniyye ile bir apartman dairesindeyken helikopter saldırısı düzenler. Ahmet Yasin, bu saldırıdan hafif yara alarak kurtulur. 22 Mart 2004 günü sabah namazından sonra İslam Merkezi Camiinden çıkarken F16 savaş uçağından atılan üç füzeyle şehadete yürür.

Direnişin kalbi Şeyh Ahmet Yasin’in özgürlük mücadelesi ve bıraktığı iz, ümmet tarafından yalnız bırakılan Filistin halkı için sağlam bir temel oluştururken Filistin meselesini de hak ettiği yere ulaştırır. Şehadetinden sonra onun varoluş deneyi direnişçilere de kılavuzluk eder.

| ÖZCAN ÜNLÜ

Gazze'nin Bilge Kahramanı: Yahya Sinvar

Bazı insanlar gölgelerinin önünde yürür, bazıları ise arkasında. Bir kesim daha vardır ki, gölgeleriyle yan yana yürürler. Böylesi insanların sayısı çok azdır. Tarihin dönüm noktalarında zamanın akışını değiştirmeyi başarmış olanlar görevlerini tamamlayıp gittikten sonra da gölgelerini kendinden sonra gelenlerin üzerine bırakırlar. Bu gölgeler bir süre sonra ete-kemiğe bürünüp yeni ve büyük bir şahsiyet olarak görevlerini tamamlamak üzere tarih sahnesinde yerlerini alırlar.

“Şu insanlara hayret ediyorum, ne istiyorlar? İşgal güçleri bizi öldürsünler, biz de sızlanıp bu duruma razı olalım” diyerek kendi iradeleri dışında planlanmış kadere karşı son nefesine kadar mücadele eden Filistin davasının büyük mücahidi Yahya Sinvar da bu öncü kuşağın en önemli temsilcilerinden biridir.

Direnışı her zaman maddiyatla değil, “vatanseverlik” ve “millele karşı görev bilinciyle” yaptıklarını söyleyen Yahya Sinvar, ömrü boyunca -hatta vasiyetinde- Hazreti Ali'ye atfedilen bir söze nazire olarak “İnsanın hayatında iki gün vardır; ölüm kaderinin olmadığı gün ve ölüm kaderinin olduğu gün” cümlesini tekrarlayarak hayatına ve mücadelesine anlam katmayı başardı. Bir ‘sumud’ felsefesi olarak, insanlık tarihinin en ‘soysuz’ soykırımı ile kırılan halkına “Silahlarınızı bırakma-

yın, taşlarınızı atmayın, şehitlerinizi unutmayın ve hakkınız olan hayalden vazgeçmeyin. Biz burada, toprağımızda, kalbimizde ve çocuklarımızın geleceğinde kalacağız,” sözleriyle ‘yerinde mücadelenin’ kutsiyetini aşıladı.

16 Ekim 2024 tarihinde Siyonist saldırı sonucu şehit düşen Yahya Sinvar’ı ve önden giden diğer HAMAS öncülerini anlayabilmek için hafızamızı tazelemeye ihtiyacımız var. HAMAS, Yaser Arafat’ın liderliğini yaptığı Filistin Kurtuluş Örgütü’nün (FKÖ) direniş ve siyasî kararlarını reddederek 1987’de, Filistinli âlim Şeyh Ahmed Yasin ve bir grup arkadaşları tarafından kuruldu. İslâmî Direniş Hareketi’nin Arapça kısaltılışı olarak HAMAS adını alan hareket başlangıçta İzzeddin el-Kassam Tugayları tarafından yönetildi. Teşkilatın iki hedefi vardı; birincisi İsrail’e karşı silahlı bir mücadele yürütmek, ikincisi ise Siyonist işgal altındaki Filistin topraklarına sosyal yardım ulaştırmak. Fikir olarak FKÖ’den farklı bir duruş sergiledi. HAMAS, FKÖ’nün aksine İsrail’in var olma hakkını tanımamakta, Kudüs’teki Kubbet-üs Sahra, Gazze ve Batı Şeria’yı bir araya getiren toprakların tamamının Filistin’e ait olduğu tezini savunmakta idi...

Arafat, 1993 yılında, Oslo’daki görüşmeler sırasında İsrail ile el sıkışmayı kabul etmesine rağmen HAMAS bu anlaşmayı şiddetle reddederek, işgalcilere

karşı silahlı mücadeleyi sürdürdü. Arafat'ın, 1987'de başlayan İntifadayı bitirmesine de tepki gösterdi. Bu İntifadanın ardından varlığını daha çok belli etmeye başlayan HAMAS, özellikle 2000'deki başarısız Camp David Zirvesi'nin ardından aktif bir politika sürdürmeye başladı. FKÖ'nün 'işbirlikçi' politikalarına iltifat etmeyerek, Filistinliler'e hizmet veren klinikler, okullar ve sosyal tesisler yapmak için seferberlik ilan etti. Vatansever HAMAS'ın bu çalışmaları işgalci Siyonist rejimi öfkeliendirdi, Gazze şeridinde sıkışan Filistinlilere karşı şiddetli saldırılara başladılar. 2004'ün Mart ve Nisan aylarında HAMAS iki büyük ismini şehit verdi; hareketin kurucu lideri ve ideoloğu Şeyh Ahmed Yasin ve halefi Abdulaziz el-Rantisi.

Yaser Arafat'ın 11 Kasım 2004'te Paris'te ölmesinin ardından Filistin'de ortaya çıkan yeni durumda HAMAS ve el-Fetih arasındaki fark daha da çok belirginleşti. HAMAS, bağımsız bir Filistin devleti kurulması için silahlı mücadeleden yana iken, el-Fetih iki devletli çözüm için müzakereden yana tavır koymaktaydı. Bu tavrı, yaklaşık bir asırdır süren Filistin davasının çözümüne katkı sağlamak yerine Siyonist politikaların pekişmesine yardımcı olmaktaydı.

Önemli bir gelişme de 2005 yılı başlarında Filistin Yönetimi Başkanı Mahmud Abbas ile İsrail Başbakanı Ariel Şaron arasında esen bahar rüzgârı idi. Şaron'un, Filistin topraklarından asker çekeceğini açıklaması Abbas'ı gereksiz yere heyecanlandırdı ve FKÖ lideri 'düşmanlıkların askıya alındığını' açıkladı. Bunun bir tuzak olduğu çok kısa sürede anlaşıldı. HAMAS'ı da bu tuzığa çekmeye çalıştılar ancak umduklarını bulamadılar. Hemen bir yıl sonra yapılan

Filistin Yasama Konseyi seçimlerinde HAMAS, el-Fetih'e karşı büyük bir başarı kazanarak sandalyelerin çoğunluğunu elde etti. Uzun müzakerelerin ardından, dönemin HAMAS lideri İsmail Heniye'nin başkanlığında bir koalisyon hükümeti kuruldu. Bu gelişme ve barış havası bir yıl bile sürmedi. İsrail'in provokasyonu ile Gazze'de çatışmalar başladı. HAMAS ve el-Fetih güçleri arasında yaşanan çatışmalar şiddetlenince Mahmud Abbas, hükümeti feshetti ve 2007 yılı Haziran ayında Filistin genelinde olağanüstü hâl ilan etti. Bunun üzerine HAMAS, aynı yıl içinde Gazze şeridinde kontrolü ele geçirdi. İşgalci Siyonist yönetim Gazze'nin yeni hâkimlerini 'düşman' ilan etmekte gecikmedi. Gazze'nin sınırlarını dünyaya kapatıp elektriğini keserek ithalat yasağı getirmek suretiyle acımasız bir tecrit operasyonu başlattı. Bir taraftan da sürekli saldırılarla Gazze şeridinde sıkışmış Filistinlilere hayatı zehretmeye başladı. Gazze şeridinde düzenlenen saldırılarda çok sayıda sivil hayatını kaybetti. 2008'deki "Dökme Kurşun Operasyonu"nda İsrail, Gazze'ye ölüm yağdırdı. Elleri sapanlarından başka 'savunma silâhı' olmayan Gazze halkının üzerine atılan roket ve bombalar sonucu 300'e yakın masum insan hayatını kaybetti. Okullar, camiler ve sivil yapılar yerle bir edildi.

Aralık 2017'de ABD Başkanı Donald Trump'ın, üç dinin kutsal mekânı Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıması yeni bir sürecin başlamasına neden oldu. HAMAS, farklı bir mücadele sürecine girildiğini açıkladı. Abluka altında olmasına; su, elektrik, ilaç ve hayati ihtiyaç malzemesi yokluğuna rağmen HAMAS, Gazze'deki direnişini sürdürdü.

7 Ekim 2023 sonun başlangıcı oldu.

İsrail'in bitmez-tükenmez zulmüne karşı yeni bir mücadele yöntemi benimseyen HAMAS, Tel Aviv yönetiminin Gazze'ye yönelik 'yok etme/kazıma' operasyonunun istihbaratını aldıktan hemen sonra "Aksa Tufanı Operasyonu" için düğmeye bastı. Bu operasyonu fırsat bilen Siyonist rejim, insanlık tarihinin en kirli, en acımasız, en korkunç soykırımını başlattı. Zaten denizden, karadan ve havadan tecrit edilmiş olan Gazze halkının üzerine bütün gücüyle saldıran İsrail'e, başta ABD olmak üzere bazı Avrupa ülkeleri de destek veriyordu.

HAMAS lideri İsmail Heniye'nin 31 Temmuz 2024'te İran'ın başkenti Tahran'da şehit edilmesi ile içinde bulunulan şartlar başka bir sürece evrildi. İran'ın, Suriye'deki başarısızlığını örtmek için Heniye'yi İsrail'e 'teslim ettiği' iddiaları bile tartışılmaya başlandı. Önce Salih el-Aruri'nin, ardından Heniye'nin şehadeti ile HAMAS'ın geleceğinin tehlikeye düşeceğini ileri sürenlerin beklentisi boşa çıktı. Türkiye ve Katar'ın katkısı yeni liderin seçilmesinde etkili oldu; önceleri Halid Meşal üzerinde durulurken Şura Konseyi'nde Yahya Sinvar ismi üzerinde ittifak sağlandı. Aksa Tufanı Operasyonu'nun önemli isimlerinden Sinvar'ın oy birliği ile HAMAS'a lider seçilmesi önemli idi. Çünkü kendisi Gazze'de yaşıyordu. Aktif olarak silahlı unsurlarında arasında idi...

Çocukluğundan itibaren mücadelecisi bir kişiliği olan Yahya Sinvar'ın HAMAS'ın liderliğine getirilmesi sürpriz olarak karşılansa da birlikte hareket ettiği İsmail Heniye'nin politikalarının devamı açısından çok anlamlı idi.

Yahya Sinvar, Gazze'nin güneyindeki Han Yunus Mülteci Kampı'nda, 29

Ekim 1962'de dünyaya geldi. Ailesi, 1948 Nakba'sı sırasında Al-Majdal (şimdiki Ashkelon) bölgesinden zorla göç ettirildi. Babası İbrahim Sinvar onu Filistin milliyetçiliği fikri ile yetiştirdi. Çocukluğu, annesi ve babasıyla birlikte yaşadığı mülteci kampının zorlu şartlarında geçti.

Çocukluğundan itibaren yoksulluğun esir aldığı işgal altındaki toprakları geri kazanmak uğruna mücadele eden Yahya Sinvar, yolun başlangıcında Filistin direnişinin sembol isimlerinden biri olacağını kestirmiş olabilir miydi? Gençliğinden itibaren bağımsız bir Filistin için mücadele eden Yahya Sinvar, Han Yunus'taki ortaöğreniminin ardından Gazze İslâm Üniversitesinde Arap Dili Bölümünü bitirdi. Filistin Müslüman Kardeşler Hareketi'nin öğrenci hareketi olan "İslâmi Blok"ta etkin rol aldı. Öğrenci Konseyi'nde de aktif rol alan Sinvar, HAMAS'ın kuruluşundan itibaren kritik görevlerde bulundu. Özellikle gençlerin örgütlenmesinde başarılı oldu. 1986'da Şeyh Ahmed Yasin'in onayıyla gizli bir güvenlik yapılanması olan ve "Mecd" adıyla bilinen "Cihad ve Davet Teşkilatı"nın kurucu listesinde yer aldı. İsrail'in faaliyetlerini takip eden, gizli görevlerde önemli hizmetler üstlenen bu genç adam HAMAS'ın silahlı kaudı İzzeddin el-Kassam Tugayları'nın politikalarına da yön verdi. Hem siyasî hem de askerî öngörülleri ile örgüt içinde seçkin bir yer edinen Yahya Sinvar, 1982 ve 1985'te öğrenci faaliyetleri sebebiyle toplam 14 ay İsrail zindanlarında hapis yattı. Yetmedi, 1988'de iki İsrail askerinin kaçırılması ve "İsrail ile iş birliği yapan dört Filistinli casusun öldürülmesi" suçlamasıyla 4 kez ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı. 2011'de İsraili onbaşı

Gilad Şalit'e karşılık "Vefâ-ul Ahrar Anlaşması" kapsamında serbest bırakıldı. 23 yıllık hapis hane hayatı onu mücadele konusunda daha da bilinçlendirdi. Cezaevinde yazmaya başladığı "eş-Şewkwe'l Qaranful"¹ isimli yarı kurgu kitabında özne olarak kendini ele alarak Filistin'in bir asırlık mücadelesini olaylar ve kişiler bağlamında anlattı. Yahya Sinvar, 1992, 1996, 2000 ve 2004'teki açlık grevlerine yaptığı öncülükle de İsrail zindanlarında ağır işkencelerden geçen HAMAS mahkûmlarının durumuna dikkat çekmeyi başardı.

2012'den itibaren HAMAS'ın politikalarına yön veren ekibin en kıymetli üyelerinden biri hâline gelen Yahya Sinvar, düşmanını yakından tanıdığı için, onun can alıcı noktalarını kavramaya çalıştı. Cezaevindeyken öğrendiği ileri derecede İbranice sayesinde pek çok bilgiye ulaşmayı başardı. İsrail'in sosyal ve siyasî hayatı, güvenlik politikaları, istihbarat teorileri üzerine çalıştı ve nihayet hapis hane hayatından sonra bu konuda edindiği bilgileri üyesi olmaktan şeref duyduğu HAMAS'a vakfetti. "HAMAS:

Deneme ve Yanılma" ismiyle Arapça yayımlanan kitabıyla da örgütün varoluş öyküsünü farklı yönleriyle okurlarına aktardı.

Özgürlüğüne kavuştuktan sonra HAMAS'ın siyasî büro üyeliği ile el-Kassam Tugayları'nın danışmanlığına getirilen Yahya Sinvar, her açıdan teşkilatın en önemli moti-

vasyon kaynağı oldu. İsmi dünya kamuoyunda da duyulmaya başlamıştı. ABD tarafından 2015'te "uluslararası terörist" ilân edilen Yahya Sinvar, hemen ardından İsrail tarafından da Gazze'de "ortadan kaldırılması gerekenler listesi"nin en başına yerleştirildi.

Yahya Sinvar, 2017'de İsmail Heniye'den boşalan HAMAS siyasî büro şefliğine getirildikten sonra daha etkin rol almaya başladı. Büyük bölümü Siyonist işgal altındaki Filistin topraklarında, kantonlarda yaşayan kardeşler arasındaki ayrılığı gidermek amacıyla bir yandan el-Fetih'le görüşmeler yürütürken diğer taraftan da bölge ülkeleri ile ilişkiler geliştirmeye çalıştı. Bu müzakerelerdeki amacı birliği sağlamak ve dünyanın en büyük hapis hanesi hâline gelen Gazze'ye insanî yardım getirmektir. Bunu kısmen de olsa başardı. Gazze şeridi, onun yönetimi sırasında, Aksa Tufanı Operasyonu'na kadar sessiz bir dönem yaşadı. "İç uzlaş" sürecini iyi yöneten Yahya Sinvar, elbette askerî seçeneğe hiçbir zaman karşı değildi. Çünkü düşman sadece silahtan anlıyordu.

1 Yahya Sinvar, *Diken ve Karanfil -Filistin'in Bilinmeyen Hikâyesi-*, Türkçesi: Vahdettin İnce, Ekin Yayınları, İstanbul 2024.

7 Ekim 2023'e gelindiğinde Yahya Sinvar ismi dünyanın gündemine oturdu. İsrail'in amansız saldırılarına karşı büyük bir direniş ve karşı hamle olan Aksa Tufanı Operasyonu, ABD'nin tehditleri ve şantajları sayesinde "İsrail ile normalleşme" yarışına girerek Filistin'i yok sayan ve hatta gözden çıkaran bazı İslâm ülkelerinin liderlerine karşı da düzenlenmişti. İsrail büyük bir tokat yemişti fakat karşı saldırı gecikmedi. Sinvar'ın hapishane yıllarında tasarladığı ve nihayet sahneye koyduğu operasyon bir ölüm-kalım mücadelesine dönüştü. Kassam Tugayları İsrail'in üzerine ölüm olarak yağarken, İsrail, hamisi ABD'nin de silah ve asker desteği ile Gazze'de çok büyük bir soykırım harekâtı başlattı. Havadan yapılan saldırılarla Gazze yerle bir ediliyordu. Başta kadınlar, çocuklar ve yaşlılar olmak üzere on binlerce kişi güneyden kuzeye, kuzeyden güneye akıyor, bombalar altında yaşam mücadelesi veriyordu. Bu diriliş ve direniş mücadelesinin komutanı ve lideri olan Yahya Sinvar, direnişin en büyük sembollerinden biri idi. Fakat 16 Ekim 2024 tarihine gelindiğinde korkulan şey oldu. Büyük komutan, metruk bir binada, düşmanla çatışma hâlinde iken, bir eliyle tüfeğini kavramış diğer eliyle de zafer işareti yaparak şahadete yürüdü.

Şahadeti, Gazze'de, Türkiye'de ve vicdanı örselenmemiş İslâm beldelelerinde büyük yankı uyandırdı. İsrail, en büyük düşmanını öldürdüğünü dünyaya ilan ederek acımasız saldırılarının dozunu artırırken, bayrağı devralan binlerce Yahya Sinvar, Siyonizm'in arzu ettiği mutlak zafer ve mutlak işgale izin vermedi.

Gazze şeridinde 100 bine yakın insanın şahadeti üzerine yapılan 'şüpheli' bir

anlaşmayla ateşkes sağlanmış görünse de bağımsız bir Filistin devleti kuruluncaya kadar mücadele ve müzakerelerin devam edeceği ortada... Şeyh Ahmed Yasin, İsmail Heniye, Yahya Sinvar gibi kahramanların bugüne dek büyük bir kararlılık ve direnişle taşıdığı bayrak göndere çekilinceye kadar, Filistin davasının en büyük savunucusu Libya lideri Muammer Kaddafi'nin şu sözleri zihnimizdeki tazeliğini koruyacak:

"Gazze'de bir İsrail askeri öldürüldü, Batı dünyasının tamamı şöyle dedi: 'Barış görüşmeleri tehlikeye girebilir, başarısız olabilir. Çünkü bir İsrail askeri Gazze'de öldürüldü.' Peki, onlar binlerce kişi öldürüldüğünde ne oldu? Hiç kimse ses çıkarmadı. Bu Araplar köpek mi yani? Desinler ki, Araplar eşek, hayvan, köpek demek ki Arapların kanı su gibi ama Yahudilerin kanı plazma gibi kıymetli! Bu nasıl bir ümmet ki böyle bir durumu kabul ediyor? Eğer bir ümmet buna razı oluyorsa, o ümmet aşağılık bir ümmettir! Demek ki, ataları köpektir, eşek bile değil, insan bile değildir! Bunlar Ademoğulları'ndan değil! Gerçek insan; Amerikalılar, İngilizler, Fransızlar ve İsrailliler, işte insan onlardır! Peki, Araplar neymiş? Fareler, hayvanlar... İşte bize tam olarak bu şekilde muamele ediyorlar. Vallahi, Araplara hayvan muamelesi yapıyorlar. O hâlde biz de gidip Hayvanları Koruma Derneği'ne başvuralım. Belki Libya, Lübnan ve Irak'taki çocuklara acırlar. Düşünün bugün Libya ya da Lübnan'da ölen çocuklar eğer Amerikalı ya da İsrailli olsaydı ne olurdu biliyor musunuz? Yeryüzüne tüm atom bombalarını yağdırırlardı. Neden? Çünkü onlardan 'bir insan' ölmüş olurdu. Ama bir Arap çocuğu öldü mü, o sadece bir fare! İşte bizi sokmak istedikleri o aşağılık, zelil, değersiz hayat bu!"

| ÜMİT SAVAŞ TAŞKESEN

Panodaki Kırmızı Beyaz Kefiye'nin Biyografisi: Ebu Ubeyde

“Ab-ı Hayat'ın Aynası”na...

Odamda, arkamdaki panoda duran postere bakıyorum. Kırmızı kefiyeye sarılmış bir yüzde, açık bırakılmış gözler, ki kaşlar bile görünmüyor... Bu açık bırakılan gözler bizi açlığa, yokluğa, katliama, şahit tutuyor o gözlerle bakıyor, düşünüyorum... Kırmızı kefiye ile kapatılmış yüzü, dünyayı tarayan, aydınlatan, bildiriler okuyan gözleri, askerî üniforması ile mikrofonların önünde duruyor. Sağ el işaret parmağı havada sallanarak meydan okuyor... Düşmana korku, korkaklara utanç ve zillet, ikisi dışında kalanlara umut saçıyor. Çağın en vahşi katliamını ekranlardan izlerken bir şey yapamamanın aczi içinde ezilen kimliğimize, direnişin izzetinin nasıl bir şey olduğunu, olabileceğini gösteriyor, kim olduğunu bilmediğim ama panomda posterini bulunan bu adam: Ebu Ubeyde. Berbattı, bir biyografiye de böyle başlanmazdı...

Yaşadığımız bu soykırım çağında, Gazze Şeridi, üstü sağı solu altı üstü her yeri kapatılmış, havadan, karadan ve denizden ablukaya alınmış, kuşatılmış bir Holokost kampının Hitler'in T4 politikasının uygulandığı yerin adıdır. Ülkenin bombalarla, tanklarla, uçaklarla, akıllı! füzelerle moloz yığına dönüşürüldüğü topraklarda, umutsuzluğun en derin, koyu, karanlık olduğu anlarda ortaya çıkan ve tarih yazan bir fısıltının, efsanenin adıdır Ebu Ubeyde...

Onu, fizyolojik özellikleri, doğum yeri, hayatı, eğitimi, ailesi, biyografik

detayları, kişisel zaafı ve umutları olan bir birey olarak düşünmek ve bu yönüyle ele alarak bir Ebu Ubeyde biyografisi yazmak yanlış değilse de eksiktir. O kişisel hayatı, eğitimi, çocukluğu, çocukları, travmaları vs ile yazılacak bir bireyden daha çok askerî üniforması, yüzünü tamamen kapatan kırmızı-beyaz kefiyesi ve parmağıyla işaret ettiği görünmez düşmanı, modern propaganda silahlarına karşı belagat, inanç ve samimiyet dilinin inşa ettiği en güçlü cevap, bitmeyen umut, susturulamayan, etkin bir karşı propaganda, yeni bir söylem dilidir daha çok. Gazze'nin kolektif bilincinin, acısının ve en önemlisi direniş iradesinin, özgürlük tutkusu ve izzetinin sese ve görüntüye bürünmüş hâlidir. Bu söylem ve misyon biyografisinin yazılması gerekir öncelikle. Bu yazı da bunun denemesidir, eksiktir her yönüyle, baştan kabul ediyorum...

Yüzyılların kanlı tarih derslerinden çıkan sonuçlar, bize, fikirlerin kendi başlarına var olamadığını, kendilerine bir beden, bir ses, bir sembol bulmaları gerektiğini söylüyor. Bir idealin, hayalin, ütopyanın, kökleri derinde yer etmiş bir fikrin en tehlikeli ve en güçlü hâle gelişi, tek bir kitaba ya da tek bir bedene sığmayacak kadar büyüdüğü, yayıldığı, bir kişiye, bir yüze indirgenemeyecek kadar evrenselleştiği andır. O an, fikir bir yandan beden bulurken bir yandan da yayılarak kolektif bir kimlik taşıyan hayalet

dönüşür; yok edilemez. Fikri savunanlar öldürülse, hakkında yazılan kitaplar yaksal da fikre kurşun geçmez. Kendisini tüketir öldürdükçe katil. “Bir gider bin geliriz, bizi vurmak kurtuluş mu” misali kurşunların içinden geçen, duvarları, sınırları aşan ve ölümle yok edilemeyen bir hâle gelir o fikir; tahtları, zulüm kalelerini, soykırım devletlerini yıkar o ses, fısıltı, hayal, ideal, fikir... anonimdir artık, herkesindir, herkeştir...

Ebu Ubeyde'nin kimliği, kimliğimiz, aidiyetimiz aslında yüzünü örten o kefiyenin ardında gizli... Kırmızı beyaz kefiye basit bir güvenlik önleminden çok daha fazla anlam içeriyor benim için... Dijital ekran, sosyal medya, iletişim, bireysellik ve şöhret çağının antitezi olarak karşında duruyor. Kameraların önünde yaşadıkları hayatları, yaptıkları, söyledikleri her şeyi, her jesti, mimiği, gözyaşı, dudak büküşü analiz edilen, bunlar üzerine onlarca program yapılan politikacıların, liderlerin, sanatçıların, fenomenlerin aksine, Ebu Ubeyde bize yüzünü göstermez. Ortada bir suretten çok dünyaya meydan okuyan gözleri var. Duyguları, kişisel tarihi, korkularını, maaşını, naaşını, sevinçlerini edinebilecek bir yaşamı olduysa o şartlarda hobilerini bilmiyoruz. Bilinmiyor. Bu empati kurmayı zorlaştırabilecekken tam tersi oluyor. Bu anonim kimlik, kullanılan müstear isim yani isimsizlik, başına kefiyeyi saran herkese Ubeyde olma potansiyeli, imkânı ve umudu veriyor. O da bundan güç alıyor, besleniyor. Gücünü bizden, bizim o olma ihtimalimizden alıyor. Ubeyde, bu yönüyle bir milletin, ülkenin sınırlarını aşıyor, asaletin, onun, özgürlüğün, kurtuluş fikrinin somut hâli oluyor...

O, İsrail tankının önünde duran Filistinli gençtir. Londra, Ottova, New-

York ya da İstanbul'da, Diyarbakır'da, Konya'da meydanlarda yürüyen vicdandır. O, enkaz altından çocuğunun cesedini çıkaran babadır. O, geleceği elinden alınmış ve kaybedecek hiçbir şeyi kalmamış olan nesildir. Yüzü olmadığı için, her Filistinli her birimiz kendi yüzümüzü onun yerine koyabiliriz. O, kolektif “Ben”dir. Onun sesi, tek bir adamın ağzından değil, hak, adalet ve özgürlük arayan insanlığın ortak tarih, direniş, acı ve öfkesinin sesidir. O tabana yaslandığı oradan beslendiği ve yükseldiği için etkiliyor...

Ebu Ubeyde bir birey değildir artık. 18 yaşından beri, kendi isteğiyle yüzünü gizleyerek, kimliğini feda ederek kolektif bir sembole dönüşen bir umudun adıdır. Bu, bireyselliğin ezilmesinin bir zaafiyet değil, bir direniş stratejisi hâline geldiği tuhaf bir paradokstur. Düşmanınız sizi kişisel olarak hedef alamaz, çünkü siz artık bir “kişi” değilsiniz; bir hayaletsiniz,

bir söylentisiniz, yıkıntıların arasından konuşan bir fikrin, direnişin sesisiniz... Çocukları öldürülen bir baba, evini kaybeden bir anne, geleceği çalınan gençler, bombalar altında can veren, sürülen, parçalanan, hayatta kalan herkes kırmızı kefiye ardında duran Ubeyde'nin yüzünün yerine kendi yüzlerini, kendi acılarını ve kendi öfkelerini koyabilir... O

herkeştir. Kolektif bir kimliktir. Kişisel hırslardan, egodan veya şöhet arayışından arınmıştır. Bu da onu tek bir kahraman değil, kolektif bir iradenin, yani “direnişin” kendisinin bir avatari hâline getiriyor... Yıkıntıların, molozların, parçalanmış hastane, okul, insan, bebek, kız, dede, kuş, kedi, köpek, ağaç, eşek cesetlerinin, parçalarının arasından çıkarak yükseliyor Ebu Ubeyde’nin sözleri. Kendi halkına ve dünyanın geri kalan vicdan sahibi insanlarına yeniden doğan bir umut güneşi, bahar neşesi, coşkusu oluyor. Duyuyor, hissediyoruz, şükür ki hâlâ insanız diyoruz. O, teslim olmamanın, en zor koşullarda bile onurlu bir duruş sergilemenin mümkün olduğunu gösteren örnek bir kişilik haline geliyor. Peki Ebu Ubeyde bunu ne söyleyerek sağlıyor?

Varlığı, Söylemi ve Dili

Ebu Ubeyde’yi dinliyorum. Arapça bilmiyorum ama çeviriye de gerek yok. Sözleri gönlümün derinliklerinde yer ediyor, Babil Kulesi yıkılmadan önce bütün insanlığın kullandığı ortak bir dili konuşuyormuşuz gibi, onu anlıyorum. Aynı dili konuşanlar değil aynı duyguyu paylaşanlar anlaşmış. O ses, o sallanan parmak, istihbarat servislerinin bütün operasyonlarını kırmızı beyaz bir kefiye ile çaresiz bırakan bir umut abidesi olarak yaşıyor, yaşıyor. Yıllarca kefiye içindeki gözlerin irisinden içine girip DNA’sını tespite, el hareketine, yüzüne, ses tonuna, üniformasına, her detayı inceleyen davranış analisti uzmanları aciz bırakan bir kimlik ve kişilik taşıyan sözcüydü Ubeyde. Bütün şehrin üzerine yağan, belki orada yaşayan bütün canlılardan daha çok hâlâ diri kalan umudu öldürmek için bırakılan milyonlarca tonluk, bombaların hemen ardından ortaya çıkıyor. Sokaklarda yürüyor. Zagrep Rad-

yosunda “**Lili Marleen**” Türküsü gibi yayınlıyor Ebu Ubeyde’nin konuşması... Merakla, umutla bekliyoruz “Berren ve bahren ve cevven” diyen sesini, artık marş gibi gelen konuşmasını, türküsünü, direnişini, azarını, meydan okumasını... bekliyor ve dinliyoruz... Neydi Ebu Ubeyde’yi hayatımızın, gönlümüzün içine böylesine derinden yerleştiren şey?

Kendi halkının hikâyesini, direncini, kelimeleriyle, ayetleriyle, ses tonuyla, yüzündeki kefiyesiyle, bütün dünya propaganda aygıtlarını boşa çıkaran bir tını ile söylemesiydi belki, kim bilir. Her hamleyi her bombayı boşa çıkarıyordu Ubeyde, azarı, sitemi, isyanı, sadece görünen gözleri, uzanan sallanan elleri, parmakları, kefiyesi, cesareti, umduyla... Her video mesajındaki sesiyle bugün de direniyoruz, yaşıyoruz kardeşim diyerek ezilen halkının, inancının alt edilemezliğinin hikâyesini yazıyor, destanını anlatıyor, hatırlatıyor bana, dünyaya... Rakama dönüştürülmüş hayatların bir hikâyesi olduğunu anlatıyor, insani bir direniş dili kuruyor, konuşuyor. Kalbimize çarpan tını bu.

Bu çağda savaş, sadece bomba ve mermilerle değil aynı zamanda kelimeler, söylemler ve sembollerle, propaganda ile yürütülüyor. Hatta daha çok kelimeler. 680.000 kişinin ölümü bir istatistik oluyor, hikâyeleri yazılmıyor, anlatılmıyor, anlaşılmiyor... Dilin yozlaştırılması katillerin, insan kasaplarının, totaliterlerin, dünya sisteminin sahiplerinin ilk hedefi oluyor. Acılar, kelimelerle karartılıyor, perdeleniyor, manipüle ediliyor. Kelimelerle kavramlarla körleştirip aptallaştırıyorlar bizi. Hissizleştiriyoruz.

Katillerin, egemenlerin, gücün dili, acıdan, duygudan yani insanlıktan arındırılmış sterilize edilmiş, hissizlik dilidir. Yapaydır, sunidir, düşünmeyi daraltır.

Gördüğümüz gerçeği anlamamızı zorlaştıran bir steril dil kullanıyorlar bize karşı. İnsanlıktan yoksun, mekanik, yapay zekâ dili: “Cerrahi operasyon,” “ikincil hasar,” “terör altyapısının etkisiz hâle getirilmesi” gibi ifadeler, kanın ve parçalanmış bedenlerin kokusunu ortadan kaldırmak için tasarlanmış anestezi kelimeleri olarak bizi uyutuyor, uyuşturuyor. Dil, düşüncenin aracı olmaktan çıkarılıp, düşüncenin sınırlarını çizen bir hapishaneye dönüştürülüyor. Gerçeği gizlemek, eylemi failden koparmak ve vahşeti sterilize etmek için kelimeler yeniden icat ediliyor. Bir apartmanın, içindeki onlarca sivil (çocuk, genç, yaşlı, kız, erkek, bebek) ile birlikte yok edilmesi, “terör altyapısının imhası” oluyor haber ya da propaganda dilinde. Çocukların ölümü, soğuk bir muhasebe terimi olan “ikincil hasar”a dönüşüyor sonra. Bu, gücün dilidir; sorumluluğu buharlaştıran, vicdanı uyuşturan ve katliamı bürokratik bir prosedüre indirger. Bu dil, insanı nesneleştirir ve ölümü bir istatistiğe çevirir.

Tüneller, bombalar, molozlar arasında, siyah bir perde önünde, kırmızı kefiyesi ile çekilen videolarda Ebu Ubeyde’nin kurduğu dil ise bunun tam zıddıdır. Bu dilsel hegemonyaya karşı bir isyandır. O, gücün, soykırım devletinin yıllardır elinden aldığı vatanını ve kelimelerini geri almak için ekran karşısında yerini alır. Kelimelere yeni, egemenlerin kullandığının dışında ve karşıt bir anlam yüklemek için sahneye çıkar. Bu, Orwell’in “Yeni Söylem” (Newspeak) kavramının diyalektik bir biçimde tersine çevrilmesidir. Eğer “Yeni Söylem” düşüncüyü daraltmak için kelime dağarcığını fakirleştiriyorsa, Ebu Ubeyde’nin “Yeni Direniş Söylemi”, maneviyatı ve tarihi çağırarak anlam dünyasını genişletir...

Bir tankın imhasını anlatırken, modern bir anti-tank füzesinin teknik özelliklerinden bahsetmez Ubeyde; Davud’un Calut’u (Goliath) sapanıyla devirmesine atıfta bulunur. Ölen savaşçılara “şehit,” hayatta kalanlara “sabredenler” (sabirun), askerî operasyonlarına ise ilahi bir gazabı çağrıştıran isimler (“Tufan”) verir. Bunları arkaik, şiirsel ve son derece duygusal tonda, Arapçanın tüm retorik gücünü kullanarak, dinî metinlere, tarihî savaşlara ve mitolojik kahramanlara göndermeler yaparak anlatır bize... Ubeyde’nin kalbimizdeki yeri, bize insanlığımızı hatırlatan yönü bu dil ve duruştur.

Ebu Ubeyde bu dili ve misyonu ile sadece Gazze’nin değil dünyanın “moral bakanı” sayılabilir. Sesi, şüphesiz, yüz yıldır ezilen bir halk için umut, haysiyet ve direniş sembolüdür. Onun kelimeleri, dünyanın geri kalanının sağır edici sessizliği içinde, var olduklarını ve teslim olmayacaklarını haykıran bir çığlıktır. Bu perspektiften bakıldığında, o, tiranlığa, zulme, firavunluğa karşı gerçeği söyleyen bir kahramanın sesidir, kendisidir.

Genellikle bir bombardıman dalgasının ardından, düşmanın zafer iddialarının en yüksek olduğu anlarda ortaya çıkar. Sakin, ölçülü ve kendinden emin bir ses tonuyla konuşur. Bu sakinlik, başı başına bir mesajdır: “Bombalarımız bizi korkutmuyor. Yıkımınız bizi yıldırıyor. Biz hâlâ buradayız ve hâlâ savaşıyoruz.” Onun dili, modern savaşın teknik jargonuna bir panzehirdir. O, “imha edilen zırhlı personel taşıyıcı” demez; “düşmanın kibri toprağa gömüldü” der. Savaşçıları için “operasyonel kayıp” ifadesini kullanmaz; onlara Kur’an’dan ayetlerle “Rablerine kavuşan şehitler” payesini verir.

Konuşmalarında sunduğu rakamlar, imha edilen tank, öldürülen düşman as-

keri sayısı vermenin amacı, istatistiksel bir kesinlik sunmak değil, bir güç ve etkinlik yanılsaması yaratmaktır ve yaratır da... “Bir buçuk milyar Müslümanın orduları nerede?” sorusu, lojistik bir soru değil, ahlaki bir sorudur. “Kanımız, petrolünüzden daha mı değersiz?” ifadesi, ekonomik bir karşılaştırma değil, değerler hiyerarşisini sorgulayan bir ithamdır.

Bu dilin birincil amacı, asimetrik bir savaşın yarattığı ezici umutsuzluğu kırmaya çalışmaktır ve kırar da. Teknolojik olarak çağ dışı kalmış, dış dünyadan yalıtılmış ve sürekli bombardıman altında yaşayan bir halka, verdikleri mücadelenin sadece hayatta kalma çabası olmadığını, bunun daha büyük, kozmik ve ahlaki bir savaşın parçası olduğunu anlatıyor Ubeyde'nin dili. Sadece Gazzelilere değil bize de tabii... Kayıplar, anlamsız trajediler değil, cennete giden yolda ödenen bedellerdir. Öyle iman ederiz. Yıkılan evler, geçici dünya hayatının bir imtihanı, kazanılacak zaferin ise ilahi bir vaadidir. Gerçekliğin acımasız fiziksel boyutunu reddeder ve onu manevi bir çerçeveye oturtur. Bir bombanın yarattığı krater, artık sadece bir çukur değil, aynı zamanda imanın test edildiği bir arenadır.

Bir insanı öldürebilirsiniz, ama bir sembolü öldüremezsiniz. “Odamdaki panodaki kırmızı kefiye”nin altındaki gözler, poster bunu hatırlatıyor bana, hatırlatsın diye asıldı oraya. Kefiyenin ardındaki ölümlü, kusurlu, eşinin kocası, çocuklarının babası, kaldıysa ve yaşıyorsa birilerinin amcası, dayısı, halkın kahramanı, davanın sözcüsü olan bedeni ortadan kaldırırsalar da ondan geriye kalan saf, dokunulamaz, haklı, onurlu ve ölümsüz fikri yaşamaya devam edecek... Çünkü o, çoktan bir bedenden ibaret

olmaktan çıkıp bir sembole, bir yok edilemez hayalete dönüşmüştür. Kefiyesi, üniforması ve sesi, bir direniş arketipi olarak insanlığın ortak hafızasında yerini almıştır. O ölürse, bir başkası aynı maskeyi takar, aynı sakini ve kararlı ses tonuyla konuşmaya devam eder, etmeli, etmeliyiz. Çünkü Ebu Ubeyde'yi yaratan, Hamas'ın askerî kanadı veya herhangi bir örgüt değil, insanlık dışı katliamlar, sürgünler, acılar, açlık yani ablukanın, yıkımın, işgalin ve umutsuzluğun kendisidir. Bu koşullar devam ettiği sürece, o ses de yıkıntıların arasından yankılanmaya devam edecektir. Düşmanın en gelişmiş bombaları binaları, tünelleri ve insan bedenlerini yok edebilir. Ancak bir fikri, bir sembolü veya bir halkın zihnine yerleşmiş bir sesi bombalayamazsınız.

Ebu Ubeyde bize dilin ve sembollerin, tanklardan ve savaş uçaklarından daha kalıcı olabileceğini gösteren kasvetli, can yakıcı, unutulmaması gereken bir ders olarak panoda asılı duruyor. O, şimdi şehit olsa da, gücün sadece fiziksel zorbalıkla değil, aynı zamanda anlatıların kontrolüyle de ilgili olduğunu ispat eden canlı bir kanıttır. Ve en korkutucu olanı da onun sesinin temsil ettiği şeydir: Siyasi ve diplomatik çözümlerin tükendiği, kelimelerin barış inşa etmek için değil, savaşı sürdürmek için kullanıldığı bir dünyada yaşadığımızın aynamıza yansıyan acı gerçeği. O ses, sadece Gazze'nin değil, aynı zamanda aklın ve insanlığın iflas ettiği bir çağın da sesi olmaya devam etmeli.

“Berren ve bahren ve cevven” sesinin yankısı kulaklarımda, dilimde, askıdaki siyah beyaz kefiyeme bakarak, “yüzün yüzümüz, kalbin kalbimiz ey şehit” diye panodaki şehidi selamlayarak odayı çıkarıyorum...

| YAŞAR ERCAN

Direnişle Geçen Kutlu Bir Ömür: İsmail Haniye

İsmail Haniye, 1962 yılında Gazze'nin batısındaki El-Şati Mülteci Kampı'nda dünyaya geldiğinde, Filistin topraklarında yoksunluğun, yoksulluğun ve isyanın iç içe geçmiş yankısı büyüyordu. Çocukluğunu böylesi kaotik bir ortamda geçiren Haniye, kerpiç evlerin, demir parmaklıkların, gökyüzünde susmak bilmeyen savaş uçaklarının arasında büyüdü. Kaderinde, sıradan bir yaşam değil; acıların büyüttüğü bir halkın sesi olmak yazılmıştı ona. Henüz çocukken tanıştığı savaş ve yoksulluk, onu korkuya hapsedemedi; aksine bilinçle yoğurdu. Çünkü Gazze'de büyüyen her çocuk gibi onun da ilk oyuncağı taş, ilk kelimesi özgürlük, ilk duası kurtuluştur. İş-

gal altında her geçen gün artan baskıcı ve terörist zulmün karanlığından aydınlığa ulaşmak için okumayı, sesini dünyaya duyurabilecek eylemlerle halkına faydalı olmayı diliyordu. Haniye, ilköğretimini dünyaya geldiği kampta tamamladı. Öğrenme ve öğretme arzusunun çalışkanlığıyla güçlendirip eğitim hayatını Gazze İslam Üniversitesinde sürdürdü. Burada Arap Dili ve Edebiyatı okudu. Şiirin, retorik, hitabetin uçsuz bucaksız dünyasında kendine büyük bir alan buldu. Entelektüel okumalarla kendini geliştirdi. Ancak bu alan kuru bir entelektüel tatminin çok ötesindeydi. Okuduğu her metin, duyduğu her ses, halkının yaşadığı acılarla birleştiğinde, zihninde büyüyen cümleler birer direniş silahına dönüşüyordu.

Bu dönemde Filistin İslami Direniş Hareketi'nin (Hamas) kurucularından Şeyh Ahmed Yasin ile tanıştı. Şeyh Ahmed Yasin'le Haniye'yi aynı ülküde buluşturan şey tamamıyla bağımsız ve özgür Filistin'e ulaşma arzularıydı. Her geçen gün artan sohbetlerini güçlendiren onlarca neden arasında en önemlisi elbette işgal altındaki topraklarını Siyonist terörden kurtarmaktı. Bu nedenle Haniye, Şeyh Ahmed Yasin'le, sadece siyasi değil, aynı zamanda manevi ve fıkri bir bağ da kurdu. Bu bağ, Haniye'nin hem siyasi hem de edebî kişiliğini şekillendiren temel unsurlardan biri oldu.

İsmail Haniye 1989 yılında, İsrail tarafından direniş gruplarını örgütlediği gerekçesiyle tutuklandı. Yıllar süren tutukluluğunda fiziksel olarak hapsedildi ise de düşünceleri dört duvara sıkıştırmalamadı. Filistinli mahkûmlar arasında edebî etkinlikler düzenledi. İslam tarihi ve Arap edebiyatına dair dersler verdi. Bu dönemde kaleme aldığı yazılar, onun entelektüel birikimini ve şiirsel ruhunu ortaya koyar nitelikteydi. Haniye'nin kalemi, savaşın ortasında dahi insan kalabilmeyi bilen bir vicdanın ürünüydü. Direnişi sadece silahla değil, sözle, yazıyla, şiirle de sürdürdü.

1997 yılında Hamas'ın siyasi bürosunun başına getirildi. Hamas'ta yaklaşık beş yıl Şeyh Ahmed Yasin'in özel kalem müdürlüğü görevini üstlendi. Siyasi arenada gösterdiği çalışkanlığıyla kariyerindeki yükselişini emin adımlarla sürdürürken Hamas'ın başbakan adayı olarak katıldığı 2006 seçimlerini kazanarak Filistin'in başbakanı oldu. Ancak sıkıntılı günler yakasını bir an olsun bırakmadı. Haniye, başbakanlık görevine başlar başlamaz, Batı'nın ve İsrail'in yoğun baskısıyla karşılaştı. Uluslararası ambargolar, iç çatışmalar, darbe girişimleri ve sayısız suikast tehdidi altında görev yaptı. Ama o, makamı bir iktidar aracı olarak değil; Filistin halkının onurunu taşıyan bir sorumluluk olarak gördü. Bu nedenle görevde bulunduğu sürede halkının direniş gücünü kırarak hiçbir teklife kapı aralamadı.

Haniye'ye suikast girişimleri başbakanlığının ardından da devam etti. Evi

bombalandı, ailesinden kayıplar verdi. Ama sesini yükseltirken hiçbir zaman intikam diliyle konuşmadı. Edebiyatın yücelttiği o kadim sabırla konuştu: “Biz bu topraklarda ölüme alıştık ama zillete asla!” dedi.

İsmail Haniye, kalemini kılıçtan keskin bir direnişin sesi hâline getirmiş bir liderdi. Onun adı, çoğunlukla siyaset, direniş ve millî mücadele ile anılsa da edebî kişiliği de en az politik duruşu kadar yoğun ve güçlüydü.

İsmail Haniye, klasik anlamda elbette “edebiyatçı” değildi. Yazınsal metinleri sanat üretmek için değil halkının sesini duyurmak için kullanırdı. Fakat onun yazıyla kurduğu ilişki, yazmaktan çok daha fazlasıydı: O, sözü örgütleyen, anlamı eyleme dönüştüren bir liderdi.

Nitekim konuşmaları sadece politik mesajlardan ibaret değildi. Dili sıradan bir politikacının gündelik siyasette kullandığı herhangi bir dil değildi. Sözcükleri özenle seçer; ses tonuna, vurgusuna, sözcük kullanımına dikkat ederdi. Dili inanç ve direniş sembolleriyle örülüydü. Bu tavır onun dünya görüşünün diline yansıyan bir göstergesi olarak okunabilir elbette. Hatta kullandığı dil için bir direniş estetiği denebilir.

Haniye'nin dili, Arap retorikinin zenginliğini yansıtıyordu. Özellikle klasik Arap hitabet geleneğini modern siyasi zemine taşıma biçimi, onun edebî yetkinliğini ortaya koyuyor, Filistin davasını anlatırken sıklıkla kullandığı sözcükleri (bkz. kan, zeytin, toprak, sürgün,

ana, çocuk vd.) özenle seçiyor, yaşamını anlamlandıran bu temel imgelerle halkın kolektif hafızasını diri tutuyordu. Bu yönüyle onun dilini yalnızca siyasi bir argüman olarak görmek haksızlıktır. Zira onun dili, inancının, mücadelesinin, direnişinin, ülküsünün anlatısıdır. Onun dili halkının kaderini, acısını ve umudunu anlatan süreğen bir metindir.

Gazze sokaklarında yankılanan söylevleri, yalnızca bugünün siyasetini değil, tarihin yükünü de sırtlıyor bir bakıma. Direnişle geçirdiği ömründe özgürlüğünü kaybetti, dostlarını kaybetti, evlatlarını kaybetti. Ancak direniş ruhunu asla kaybetmedi.

Onu anlatan bana göre en anlamlı sözcük direniştir. Haniye canıyla canıyla ruhuyla inancıyla direniş sözcüğünün yaşamdaki karşılığı olan az sayıdaki liderden biridir. Direnişe çıkan tüm eylemlerinde, direnişi destekleyen tüm konuşmalarında halkının henüz tamamlanmamış özgürlük destanını duyarsınız. Tabii direnişe olan adanmışlığını kesin bir teslimiyet duygusuyla teslim olduğu inançtan başka hiçbir kavram izah edemez.

Bugün onun konuşmaları, sloganları, metinleri genç şairlerin dizelerinde, Filistinli çocukların haykırışlarında, direnişin marşlarında yaşamaktadır. Haniye'nin politik ve edebi kişiliği, bir kültürün taşıyıcısı, bir anlatının canlı bedeni olmuştur.

Edebî kişiliği, yazılı eserlerden çok, halkın belleğinde yankılanan cümlelerde

yaşamaktadır. Bu nedenle onu değerlendirirken, yalnızca bir siyasi lider olarak değil; bir anlatıcı, bir ses, bir şiir taşıyıcısı olarak da görmek gerekir.

Çünkü bazı sözler kitaplardan daha uzun yaşar ve Haniye'nin sözleri, hâlâ Filistin'in rüzgârında yankılanıyor.

Kaynakça:

Milton-Edwards, B. (2013). *Hamas: The Islamic Resistance Movement*. Polity Press.

Tamimi, A. (2007). *Hamas: Unwritten Chapters*. Hurst & Co.

Roy, S. (2007). *Failing Peace: Gaza and the Palestinian-Israeli Conflict*. Pluto Press.

Khamis, S. (2010). "The Transformative Power of New Media: The Case of Hamas." *Journal of Arab & Muslim Media Research*, 3(2).

<https://www.mucerret.com/portre/hayata-ve-olume-gulumseyen-adam-is-mail-haniye/>

<https://www.fikriyat.com/galeri/gundem/sehit-ismail-haniyeden-unutulmayacak-sozler>

<https://www.indytrk.com/node/741576/haber/tahranda-suikast-la-%C3%B6ld%C3%BCr%C3%BClen-hamas-lideri-i%CC%87smail-haniye-kimdir>

| SÜMEYYE AKPINAR

Hacı Emin el-Hüseynî ve Filistin Mücadelesi

*Şam Kapısında
Haziranda
elim bir ermişin eli
hiç kan yok Kudüs'te
nasıl olur hiç kan yok yerlerde
Süleyman Caddesi'nde
çocukluğum
saçlarım karadır
Ama nasıl olur. selamlıyorlar beni
İsmail Saffet'le Hacı Emin el-Hüseynî
ve yürekli Abdülkadir'*

Yaşamakla yaralandığımız bugünlerde Filistin halkına yönelik soykırım karşısında çaresiz kalıyoruz. Bu çaresizlik, aslında Osmanlı'nın Orta Doğu'daki gücünü yitirmesiyle başlayan bir tarihin devamıdır. Osmanlı'nın bölgeden çekilmesiyle Orta Doğu'da işgaller ve iç karışıklıklar birbirini izlemiş, İngiltere'nin Yahudilerle kurduğu ittifak sonucu Filistin, Kudüs ve Gazze onulmaz acıların mekânı haline gelmiştir. 9 Aralık 1917'de Kudüs'teki son Osmanlı askerinin çekilmesiyle birlikte bu topraklar artık çatışmaların merkezi olmuştur.

Bununla birlikte, işgale karşı direniş bilinci de Filistin'de giderek güç kazanmıştır. Kudüs Baş Müftüsü Hacı Emin el-Hüseynî, siyasi ve kültürel girişimleriyle bu direnişi örgütlemiş, Filistin'in bağımsızlığı uğruna Siyonistlere ve onları destekleyen

emperyalist güçlere karşı onurlu bir mücadele yürütmüştür. Ekim 2023'te yayımlanan *Kudüs'ten Beyrut'a: Hayatım ve Mücadelem*² adlı hatıratı, bu mücadelenin canlı bir tanıklığı niteliğindedir.

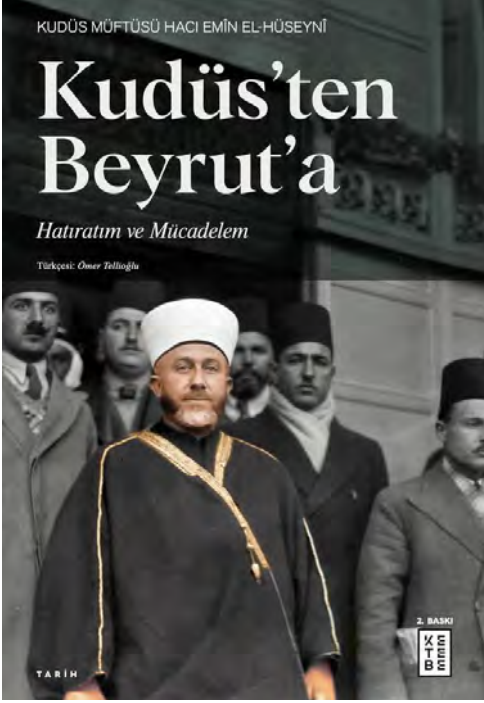
1893'te Kudüs'te doğan Hacı Emin el-Hüseynî, ilköğrenimini burada tamamladı. Kısa süre Mısır'daki el-Ezher Üniversitesi'nde okuduktan sonra 1915'te İstanbul'daki Mekteb-i Harbiye'ye girdi ve subay olarak mezun oldu. I. Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı ordusunda görev yaptı; savaşın ardından Kudüs'e döndü. İngiliz işgali döneminde kısa süreliğine Kudüs'te genel vali yardımcısı olarak görev aldı, ancak İngiliz yönetiminin siyasetini protesto ederek görevinden istifa etti.

Osmanlı döneminde yüzyıllarca huzur içinde yaşayan Yahudiler, Avrupa'da yükselen antisemitizm ve milliyetçilik hareketlerinin etkisiyle Filistin'de devlet kurma fikrini güçlendirdiler. İngiltere'nin desteğiyle bu fikir fiiliyata dönüşürken, Hacı Emin el-Hüseynî bunu kendi hatıratında şöyle açıklar:

“Batılı emperyalist devletler, bir yandan Osmanlı'yı parçalayarak İslam dünyasını zayıflatıyor, diğer yandan Arap topraklarını küçük devletçiklere bölerek ekonomik ve askerî hâkimiyetlerini pekiştiriyordu.”

1 Turan Koç, *Fetret Zamanları*, Edebiyat Dergisi Yay., Ankara, 1983, s.75.

2 Hacı Emin el-Hüseynî, *Kudüs'ten Beyrut'a: Hatıratım ve Mücadelem*, çev. Ömer Tellioglu, Ketebe, İstanbul 2023.

1919'dan 1940'lı yıllara kadar Filistin Kurtuluş Hareketi'nin öncülüğünü üstlenen Hüseyinî, ömrünün büyük kısmını mücadeleyle geçirdi. Baş Müftü olarak sosyal kurumlar kurdu; yetimhaneler, spor merkezleri ve mahkemeler açarak toplumsal dayanışmayı güçlendirdi. 1928-1929 ayaklanmalarında etkin rol oynayarak Filistin'in tartışmasız lideri haline geldi. 1931'de toplanan Dünya İslam Kongresi'nde başkan seçildi; Mekke, Bağdat, Karaçi ve diğer şehirlerde benzer toplantıların yapılmasını sağladı. Ayrıca Kudüs'te "Mescid-i Aksâ Üniversitesi" kurma girişimi başlattı, ancak Siyonistlerin bölgedeki toprak alımları nedeniyle bu proje yarım kaldı. Toplanan bağışlarla satın alınan araziler vakıflara devredilerek Yahudilere toprak satışı engellendi.

1936'da başlayan geniş çaplı Arap isyanında da öncü rol oynadı. Ardından, Filistin Arap Yüksek Komitesi'nin baş-

kkanı seçilerek Balfour Deklarasyonu'nun kaldırılması çağrısında bulundu. 1937'de İngilizlerin tutuklama emri çıkarması üzerine Lübnan, Irak ve İran üzerinden Avrupa'ya geçti. 1941-1945 yılları arasında Almanya'da kaldı, Arap halklarını İngiliz ve Siyonist işgaline karşı direnişe çağırdı. Savaşın sonunda Fransa'da kısa süre göz hapsinde tutuldu; 1946'da Mısır'a geçti.

Arap Birliği'nin 1946 Bludan Konferansı'nda Filistin için silahlı mücadele kararı alınması yönünde çaba gösterdi. Ancak, İngiltere ve Amerika'nın baskıları sonucu mesele Birleşmiş Milletler gündemine taşındı; böylece Filistin uluslararası bir vesayet meselesine dönüştü. 1948'de İsrail Devleti'nin kurulmasının ardından Gazze'de toplanan I. Filistin Halk Meclisi'ne başkanlık ederek Genel Filistin Hükümeti'ni ilan etti; fakat Mısır yönetimi bu girişimi engelledi.

Hüseyinî sonraki yıllarda Asya, Avrupa ve Afrika'da Filistin davası için diplomatik temaslarda bulundu. 1959'dan itibaren çalışmalarını Beyrut'tan sürdürdü. 1967'de Kudüs'ün işgaline tanıklık etti; bu toprakların Filistin'e ait olduğunu ve gerekirse savaşılması gerektiğini savunmayı ömrünün sonuna dek sürdürdü. 1974'te Beyrut'ta vefat etti.

Hacı Emin el-Hüseyinî gitti, fakat hatırası baki kaldı. Elli yıl boyunca cihadın, direnişin ve inancın sembolü oldu. Hiçbir uzlaşma teklifini kabul etmedi, vatanı uğruna her fedakârlığı göze aldı. Onun bıraktığı mirası yaşatmak, Filistin'in özgürlüğü için siyasi, askerî, sosyal ve diplomatik yollardan mücadeleyi sürdürmek, yalnız Müslümanların değil, adalet arayışındaki tüm insanlığın ortak görevidir.

| PEREN BİRSAYGILI MUT

Çizgilerle Direniş: Naci El-Ali

Güney Lübnan'daki Ein el-Hilweh Mülteci Kampı, İsrail kurulduktan sonra mülteci durumuna düşen Filistinliler için inşa edilmiş en büyük kamplardan birisiydi. 400'ün üzerinde köy tamamen yakılıp yıkılmış, şehirler yağmalanmış, büyük çatışmalar yaşanmış ve yaklaşık 750.000 Filistinli bir gecede evsiz kalmıştı. Yerinden yurdundan edilerek kamplara akın eden o masum kalabalığın içerisinde 10 yaşında bir çocuk da vardı. Filistin'in kuzeydoğusundaki Taberiye Gölü yakınlarındaki Şecere köyünde dünyaya gelmişti. Dedesinin köyde küçük bir bakkal dükkânı vardı. Zamanının çoğunu kırlarda geçirir, kimi zaman da dedesine yardım ederdi. Oysa şimdi, henüz çok yakın bir zamana ait bütün bu hatıralarının üzerine koyu bir sis perdesi çökmüştü. Zira doğup büyüdüğü, kırlarında gezindiği Şecere köyü de, Siyonist terör çeteleri tarafından yerle bir edilen köyler arasındaydı. Ve ellerinde birkaç parça eşya ile yollara düşmüşler, Ein el-Hilweh Mülteci Kampı'na gelmişlerdi.

Peki ya şimdi ne olacaktı? Kampta elektrik yoktu, su kaynakları ise dışarıdaydı. Babası, sabahlara değin uyumuyor, hava aydınlanmaya başlar başlamaz eline birkaç kova alarak kampın dışına su doldurmaya gidiyordu. Annesi ise çevreden topladığı otlarla yemek pişirmeye çalışıyordu. Kimi zaman kampa gıda yardımı gelse de, nüfusun kalabalıklığı düşünüldüğünde kimseye yetmezdi maalesef. Ancak kamp sakinlerini mutlu eden şeyler de olmuyor değildi. Başlarını

nereye çevirselers, âdeta usta bir ressamın elinden çıkmış gibi duran çizimlerle karşılaşmaya başlamışlardı. Bu çizimlerin sahibi, Şecere köyünden kampa gelen küçük çocuktü. Topladığı çamurları mürekkep gibi kullanan ve resim alanında hiçbir eğitim almamasına rağmen büyük bir yetenek sergileyen bu çocuk ise, ileride Filistin'in en büyük sembollerinden birisi hâline gelecek Naci el-Ali'den başkası değildi.

Kampta geçen çocukluk günleri esnasında büyük bir gayretle çizmeye devam etmiş, ardından ailesine katkı sağlayabilmek için araba tamirciliği yapmaya başlamıştı. Bir yandan da Lübnan'ın Trablus şehrinde kısa bir süre teknik eğitimi almıştı. Ancak daha fazla para kazanması ve babasının omuzlarındaki yükü biraz olsun hafifletmesi gerekiyordu. Sürekli zihnini kurcalayan bu soru, Suudi Arabistan'ın işçi aradığını duymasıyla cevap bulacaktı. Böylece 1957 senesinde, yani henüz 19 yaşındayken, iki seneliğine Suudi Arabistan'a gitmişti. Döndüğü zaman çizim yeteneğini daha da geliştirmişti. Ayrıca güzel bir gelişme daha olmuş ve çok sayıda Filistinli mültecinin yaşadığı Lübnan'da peş peşe Filistin direnişini destekleyen gazeteler ve dergiler kurulmaya başlamıştı.

Genç Naci el-Ali de, bu kültürel direnişin tam ortasında yer alıyordu artık. 1960 senesinde, kamptan birkaç arkadaşıyla birlikte bir dergi çıkarmaya karar vermişlerdi. Geceleri elle çoğalttıkları bu

derginin ismi Al-Sarkha yani Çıglık'tı. Bu derginin diğerlerinden bir farkı vardı zira Naci, Filistin'de yaşanan zulmü duyurmak için yeni bir yöntem bulmuştu. Söylemek istediklerini yazarak değil çizerek anlatıyordu. Dergide yayımlanan ilk çizimi de, mülteci çadırının içerisinde çıkan bir eldi. Çadırın içerisinde göğe doğru yükselen bu el, bir meşale tutuyordu. Bu esnada, hiç beklemediği anda gerçekleşen bir karşılaşma ise Naci'nin hayatında bir dönüm noktası olmuştu. Filistin direniş öykücülüğünün kurucusu Gassan Kenefânî, o esnada Lübnan'ın en büyük gazetelerinden Al-Hurriya'nın kültür sanat sayfasını hazırlıyordu ve sık sık çevredeki kamp-ları ziyaret ediyordu. Naci'nin kaldığı kampa gelerek, çıkardıkları dergiyi incelemiş ve bu çizimi görmüştü. Çizgilerle direniş... Kenefânî'nin ilk kez gördüğü bir yöntemdi bu. Ve hiç düşünmeden, yeteneğinden çok etkilendiği Naci'ye bir teklifte bulunmuştu. Çizimleri sadece Lübnan'da değil bütün Arap dünyasında büyük bir okur kitlesine sahip olan Al-Hurriya'da yayımlanacaktı artık. Naci ilk desteğini, kısa sürede çok güçlü bir dostluk bağı geliştireceği Gassan Kenefânî'den almış oluyordu böylece.

Lübnan'da yaşamaya devam ederken, birkaç yıl sonra en az Nekbe kadar büyük bir trajediye daha şahitlik edecekti. Radyonun başına oturmuş, nefesini tutarak gelen haberleri dinliyordu. Sıcak bir yaz günüydü, Beyrut sokakları hiç olmadığı kadar sessizdi. İsrail, 5 Haziran Pazartesi günü sabah saat 08.45'te Mısır'ın Sina Yarımadası, Kahire ve Nil Vadisi'ne ani hava saldırıları başlatmış, ardından Suriye ve Ürdün'e saldırmıştı. Mısır topraklarının %6'sını yani Sina Yarımadası'nı, Suriye topraklarının %1'ini

ve büyük bir stratejik önemi olan Golan Tepeleri'ni *işgal etmekle kalmamış*, Nekbe'den bu yana Mısır ve Ürdün'ün kontrolünde bulunan Doğu Kudüs, Batı Şeria ve Gazze'yi de ele geçirmişti. Böylece Filistin topraklarının %22'sine daha sahip olmuş ve sadece altı gün süren savaş sonucunda topraklarını üç kattan fazla arttırmıştı. Yaklaşık 300.000 Filistinli daha yerinden yurdundan olarak, komşu ülkelere *sığınmak zorunda kalıyordu*. Ve bu ağır kaybın ardından Naci'nin çizimleri çok daha agresif bir hâl alacaktı. Sık sık tutuklanmaya başlamış ancak çizmekten vazgeçmek bir yana, çizgisini daha da geliştirmişti. Ancak Lübnan'daki takip ve tehditler çoğalıyordu ve bundan sonraki ilk durağı Kuveyt olacaktı.

Kuveyt'e gidince, Al-Talia gazetesinde çizerlik ve editörlük yapmaya başlamıştı. Filistin davasını bütün dünyaya duyuran meşhur Hanzala karakterinin doğum zamanı da yaklaşıyordu artık. 13 Temmuz 1969 sabahı Al-Talia gazetesini alanlar, ellerini arkasına bağlamış ve bütün dünyaya sırtını dönmüş bir çocuk çizimiyle karşılaşacaklardı. Bu şekilde durmasının iki anlamı vardı. Birincisi, bütün dünyaya küsmüştü ve vatanında herkesin gözü önünde olan bitenleri kabul etmiyordu. Kırlarda gezip dolaşması, sokaklarda oynaması gereken yaşta, bir mülteci kampına savrulup atılmaya rızası yoktu. İkincisi de, herkese sırtını dönüyor ama yalnızca vatani Filistin'e bakıyordu. O nedenle bazen evleri ellerinden alınan Filistinlilerin yanlarından bir an olsun ayırmadıkları anahtarlarına bakıyordu. Bazen katil İsrail'in bombardımanında evladı şehit olan bir anne babanın gözyaşlarını izliyordu. Bazen de yetim bir çocuğun duasına şahitlik ediyordu. O, ibresi Filistin'den başka

yer göstermeyen küçük bir pusulaydı. İsmi Hanzala'ydı ve tıpkı Naci'nin mülteci durumuna düştüğü yaşta yani 10 yaşındaydı. Artık 33 yaşında olan Naci, Hanzala'yı çizerek kendi gözlerini bütün insanlığa *ödünc vermişti. İnsanoğlu, toprağından uzakta gerçekten büyüyebilir miydi ki? Hayır büyüyemezdi. İsrail işgaliyle birlikte hayat durmuş ve o da, vatanını son kez gördüğü yaşta kalmıştı aslında. Ve herkesin de, Filistin'e kendi çocuk gözleriyle bakmasını istiyordu.*

Naci, sadece Filistin'de değil bütün Arap dünyasında, direnişin önünde yepyeni bir ufuk açan benzersiz bir sanatçı olarak görülüyordu artık. Arap Ulusal Hareketi'nin en üst organı olan Filistin Millî Meclisi, zaman zaman farklı ülkelerde de toplantılar düzenliyordu. Buraya, dünyanın çeşitli yerlerinden pek çok Arap basın mensubu ve yazar da gelirdi. Gelen bu basın mensupları ilk olarak onu soruyorlardı. Onun hakkında bilgi sahibi olmak istiyorlar, onunla nasıl tanışabileceklerini ve ne şekilde irtibata geçebileceklerini merak ediyor-

lardı. Naci Ali, dünyaya, 10 yaşındaki masum bir Filistinli bir çocuğun portresini sunmuştu. Ve o çocuk, herkesin yüzüne bir ayna tutuyordu âdeta. Öte yandan tıpkı Hanzala gibi, Naci'nin de tamamen kendine has bir bakış açısı ve inadı vardı. Tutsaklık altında büyümüşü ancak muazzam derecede özgürdü. Filistin Ulusal Hareketi içerisinde yer almasına rağmen, bütün grupların üzerinde

ve siyasi kamplaşmaların dışında bir pozisyona sahipti. Filistinli olan tüm güç ve taraflara eşit derecede yakındı, hepsine karşı aynı adil bakış açısını muhafaza ediyordu ve tamamının üzerinde bir temsil gücü vardı. O, yalnızca Filistin'in Naci'siydi.

İsrail, güçlü şahsiyeti ve yeteneğiyle öne çıkmış bu sanatçının Filistinli kimliğinden elbette nefret ediyordu. Naci, onlar için güçlü bir tehditti. Yalanlarını birer birer ifşa ediyor; varlığını dahi inkâr ettikleri bir toplumu hatırlatıyordu herkese. Kimliğine ve toprağına bağlılığını haykırıyordu. Çalıştığı gazeteye de sık sık tehdit mektupları gelmeye başlamıştı. Hanzala yani işgale karşı direnen bu masum çocuk, bir yandan Filistin davasını herkese duyururken, bir yandan da Naci'ye düşman kazandırıyordu. Ondan çok rahatsız oluyorlardı zira kelimenin tam anlamıyla döneminin en önemli sembollerinden birisi hâline gelmişti.

Bu tehditler devam ederken, 16-17 Eylül 1982 tarihinde Beyrut yakınların-

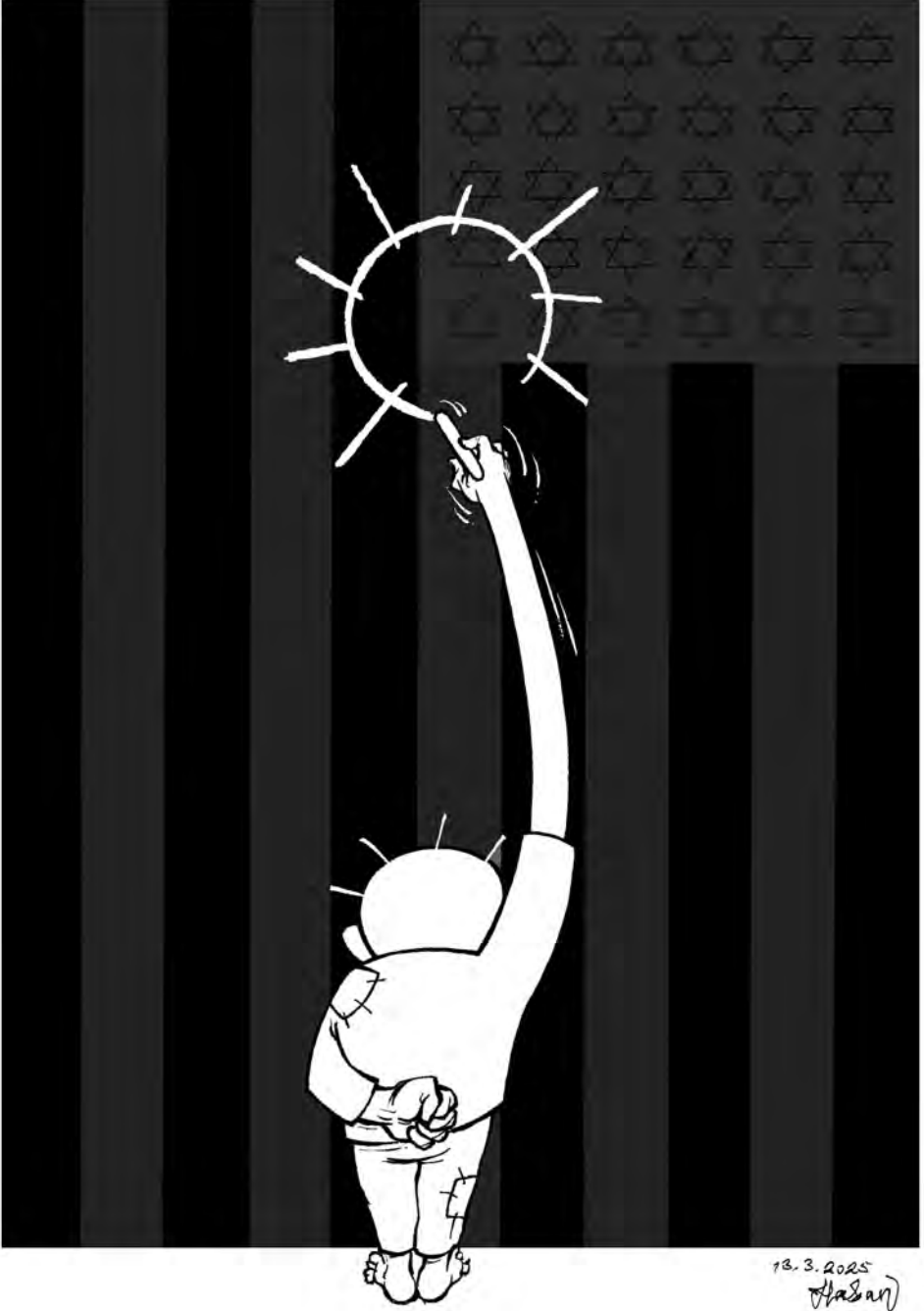
daki Sabra ve Şatilla mülteci kamplarında büyük bir katliam yaşanmış ve içlerin de çok sayıda kadın ve çocuğun da olduğu 2000'e yakın Filistinli acımasızca şehit edilmişti. Naaşları üst üste atılmış, kampın dar sokaklarını korkunç bir kan kokusu kaplamıştı. Tıpkı bugün Gazze'de olduğu gibi, nüfus kayıtlarından tamamen silinen aileler vardı. Bu katliam, bir süredir aileleriyle birlikte Beyrut'ta olan Naci için büyük bir yıkım olacaktı. Öte yandan, İsrail askerlerinin ve Lübnan güvenlik kuvvetlerinin uyguladığı ağır baskılar sonucunda, artık Lübnan'da daha fazla kalamayacağını anlamış, eşi ve çocuklarını alarak tekrar Kuveyt'e gitmeye karar vermişti. Bir süredir Kuveyt'teki meşhur Kabes gazetesinden ısrarlı teklifler alıyordu zaten. 1972 senesinde Kuveyt'te kurulan bu gazete, Filistin'in bağımsızlığını destekleyen önemli yayın organlarından birisiydi. Ve Naci'nin kadrolarında olması, onlar için büyük bir itibar olacaktı. Kuveyt'te iki sene çalıştıktan sonra, gazetesinin sahibinden başka bir teklif daha alacaktı. Londra'da ufak bir ofis açmaya ve bir yandan da İngilizce yayın yapmaya karar vermişlerdi. Böylece Filistin davasını daha çok insana duyurabileceklerini düşünüyorlardı. Naci'ye yaptıkları teklif ise, gazetenin Londra'daki ofisinde çalışmasıydı. Naci ve ailesinin Londra macerası da böylece başlamış oluyordu artık.

Naci ve kendisi gibi kamplarda büyüyen eşi Vidad Hanım'ın beş çocukları olmuştu. Londra'da rutin bir hayatları vardı. Çocuklar, okula başlamışlardı. Naci ise, her sabah gazeteye gidiyor, akşama doğru evde oluyordu. Bir yandan da Filistin'i anlatan bir karikatür dergisi çıkarmanın hayalini kuru-

yordu. Bir diğer isteği de karikatürlerini animasyon hâline getirmektir. Ancak eşiyle birlikte en büyük hayalleri, bir gün Filistin'e geri dönmektir. Köylerinin o muhteşem doğasında, toprakla iç içe bir hayat sürmek, çocuklarını burada büyütmek istiyorlardı. Ve bu hayalin bir gün gerçekleşeceğine dair inançlarını hiç kaybetmiyorlardı. Bir gün mutlaka geri döneceklerdi.

Ancak Naci durmaksızın takip edilmeye devam ediyordu. 22 Temmuz 1987 günü, işlerini bitirmiş ve eve gitmek üzere gazeteden çıkmıştı. Hava sıcak olduğu için herkes parklara akın etmişti yani sokak oldukça tenhaydı. Bir adam ansızın Naci'ye yaklaşarak, sırtına ve başına birer el ateş etmiş, ardından ise koşarak uzaklaşmıştı. Kanlar içerisinde yere yığılan Naci, etraftan birkaç kişinin yardımıyla hastaneye yetiştirilebilmişti.

Naci, bir süre komada kaldıktan sonra 22 Ağustos 1987 günü Londra'daki bir hastane odasında, uğruna tüm ömrünü verdiği o güzel vatanından uzakta son nefesini verecekti. Hayatı boyunca yalnızca doğru bildiklerini söylemiş, Kısa ömrüne kırk binin üzerinde karikatür sığdırmış ve inancını bir an olsun kaybetmemişti. O sadece Filistin'in değil bütün bir insanlığın Naci el-Ali'siydi. Bütün baskılara ve etrafına çekilen tüm dikenli tellere rağmen ulaşabileceği en yüksek irtifaya ulaşmıştı. *İnsan olmanın onurunu gösteren fevkalade bir örnek olarak kazanmıştı hafızalara. Geride bıraktığı en önemli miraslardan birisi olan 10 yaşındaki Hanzala ise, Filistin özgür olana değin yürünecek o kutlu yolda, bütün insanlığın en büyük rehberi olmaya devam edecekti.*

Yitiksöz Söyleşileri

| KONUŞAN: PEREN BİRSAYGILI MUT

İbrahim Nasrallah'la Filistin, Filistin Edebiyatı, Filistin Romanı ve Şiiri Üzerine Bir Söyleşi

- İçine doğduğunuz ortamdan, dünyada nasıl bir hayatla karşılandığınızdan hareketle bize biraz kendinizden ve ailenizden bahseder misiniz? Yaşadığınız süreçleri de dikkate aldığınızda yazmak fiili hayatınızda önceden var mıydı? Yazmaya ne zaman başladınız?

-Ailem 1948 yılında, Siyonistler tarafından Filistin'deki köylerinden ve evlerinden zorla çıkarılarak vatanlarından sürüldü. Daha sonra sürgünde yaşamaya başladı... Bu süreç devam ederken Ürdün'de, başkent Amman yakınlarındaki bir Filistin mülteci kampında doğdum. Orada büyüdüm ve orada eğitim almaya başladım.

Ortaokul döneminde, yani on iki yaşındayken ilk şiirlerimi yazdım. Bu şiirler, o dönemde hem benim hem de ailemin yaşadığı acıları anlatıyordu. Çünkü o zamanlar Filistin halkı topraklarından sökülmiş, yaşayabileceği en kötü koşullarda hayat sürüyordu. Evsiz, vatansız, işsiz, yiyeceksiz, kendi ağaçlarından, denizinden ve toprağından yoksun kalmıştı.

Bu şiirler, daha sonraki yıllar içinde bu acıların ve sürgünün anlatıldığı

iki kısa roman yazmamın da başlangıcı oldu. Yaşadığım bu deneyim, bugüne kadar hayatımdaki en etkileyici deneyim olarak kaldı. Çünkü kendimi, halkımın yaşadığı ölüm, gurbet, hastalık, soğuk, açlık ve zorluklarla dolu hayata tanıklık etmiş biri olarak görüyorum.

-Genel anlamda Filistin'de kültürel hafızanın besleyenleri nelerdir? Direniş düşüncesinin ortaya çıkışında hangi etkenler belirleyici oldu?

-İnsanın yaşadığı her şey, onun genel belleğinin ve kültürel belleğinin bir parçasıdır; ister toplumsal ister bireysel deneyimlere dayansın. Filistin ise her zaman dinler, yazılı miras ve Kenanilerden bu yana uzanan zengin bir tarihsel gelenekle beslenmiştir. Sadece “*Kenanî Inciler*” kitabını okumak bile bu halkın kültürel, insani, ruhsal ve edebî derinliğini fark etmemize yeter.

Yirminci yüzyıla yaklaştığımızda, Filistin tiyatrosu, edebiyat ve sinemayla doluydu. Sadece Yafa kentinde altı sinema salonu bulunuyordu. Arap yazarlar sık sık Filistin'i ziyaret eder ve eserlerini burada sunarlardı. Büyük Mısırlı yazar İbrahim Abdülkadir el-Mazini, Nekbe'den önce şöyle demişti: “Eğer Filistin

seni bir yazar olarak tanıımıyorsa, Arap dünyası da tanımaz.”

Bu yüzden direniş edebiyatının, böylesine büyük bir kültürel mirastan doğması doğaldı. Aynı zamanda, Filistinlilerin tarih boyunca istilacılara karşı verdikleri mücadele deneyimlerinden -örneğin 18. yüzyılın sonunda Napolyon’un Akka kuşatması ve yenilgisinden- de beslenmiştir. Ancak topraklarının işgali, halkın sürülmesi ve onlara karşı işlenen katliamlar en büyük sebeplerdi.

-Filistin geleneksel kültürünün çeşitliliği üzerine neler söylemek istersiniz?

-Bence bunun iki nedeni var: İlki, binlerce yıldır kesintisiz süren Filistin mirasının kendisidir. İkincisi ise Filistin’in birçok medeniyetin kesişim noktasında bulunmasıdır. Dinsel ve kültürel düzeyde dünya çapında bir ilgi odağı olduğu için, dünya hep oraya yönelmiştir. Bunun yanı sıra, toprağına sıkı sıkıya bağlı, canlı bir halkın varlığı ve farklı kültürleri hoşgörölü bir ruhla karşılayabilme yetisi de bu çeşitliliğı beslemiştir.

-Filistin’de edebiyatın dönüştürücü gücünü besleyen dinamikler üzerine neler söylemek istersiniz?

-Daha önce söylediklerimin hepsi bu gücün bir parçası. Bunun yanında Filistin edebiyatı, karşısındaki zorlukların büyüklüğünü kavradı ve dünya edebiyatının bir parçası olabilmek için çok şey yaptı. Edebiyata genel anlamda katkı sunabilecek, dünyanın her yerindeki okurları etkileyebilecek özgün bir ses geliştirmeye çalıştı.

-Yazıya başlamanızda sizi etkileyen temel sebepler ve yazmayı bir yaşa-

ma biçimine dönüştürüşünüzde hangi etkenler belirleyici oldu?

-Yaşadığım hayat beni çok etkiledi. Dayım bir şairdi; 1960’larda birkaç şiir kitabı yayımlamıştı. Ayrıca gençlik yıllarımda birçok edebî eseri okuma fırsatı buldum. Tüm bunları otobiyografik romanım *Çocukluğumdan Bugüne*’de anlattım.

-Nasıl bir okuma ve yazma sürecinden geçerek bugünlere geldiniz?

-Bir yazarın geçtiğı bütün aşamalardan geçtim. Yazmaya okuldayken, 12 yaşındayken başladım. O günden bu yana hiç durmadım. Yazı artık hiçbir zaman vazgeçemeyeceğim hayatımın ta kendisi oldu.

-Filistin’de yaşananları anlatmakta edebiyatın büyük bir gücü var. Bu etkiyi nasıl açıklayabilirsiniz?

-Bence edebiyat her zaman insanların hayatında, benim hayatımda da, etkileyici bir güç olmuştur. Eğer küçükken okuduğum o kitapları okumamış olsaydım, bugün burada sizinle oturan kişi ben olmazdım.

Bu kitaplar, hayata üçüncü bir gözle bakmamızı sağlayan, kendi gözlerimizle göremediğimiz şeyleri görmemize yardımcı olan kaynaklardır. Filistin halkı topraklarından sürölmüş bir halk olduğu için, edebî anlamda en çok ihtiyaç duyduğu şey, kendi hikâyesini yazmaktı. Böylece bu hikâye, bu acı; romanlar, öyküler ve şiirler aracılığıyla tüm dünyaya ulaşmalıydı. Dünya, bu halkın maruz kaldığı zulmün boyutlarını bilmeliydi. Sadece vatanından sürölmesi değil, aynı zamanda bugün Gazze’de yaşanan katliamlar, soykırımlar gibi geçmişte birçok bölgede yaşanan trajediler de bu hikâyeye dâhildir.

Bu yüzden yazarlar, halklarının başına ne geldiğini, neler yaşadığını anlatan tanıklardır. Halklarının acılarını, hayallerini, umut ettiği geleceği, yaşadığı işkenceleri dile getirirler. Bu yalnızca bir yıl ya da iki yıl süren bir mesele değil; artık 75 yılı aşkın süredir devam eden bir hikâye.

Filistin edebiyatının gücü, öncelikle iyi bir edebiyat olmasıdır. Eğer bu kadar güçlü olmasaydı, halkının yaşamında bu kadar etkili bir rol oynayamaz, halkın hafızasını ve bugün doğan yeni kuşakların hafızasını oluşturamazdı.

-İsrail Filistinli yazarlardan neden korkuyor?

-Siyonistler, Filistinli yazarlardan korkuyor. Çünkü bu yazarlar, halklarının hayata dair bilincinin bir parçası, bu hayatı savunma bilincinin bir parçası. Onlardan korkuyorlar çünkü yazarlar, Filistin hafızasının koruyucuları. Hafızasız bir insan her zaman ya ölüdür ya da yarı ölüdür. Bu nedenle İsraililerin Filistinli birçok yazar ve entelektüeli hem ülke içinde hem de ülke dışında öldürme çabaları normalleşmiş bir durum hâline geldi.

Örneğin son 15 ay içinde, İsrail 50'den fazla Filistinli yazar ve sanatçıyı, sadece Gazze'de ise 200'den fazla gazeteciyi öldürdü. Buna ek olarak, bu barbarca saldırılarda onlarca, hatta yüzlerce üniversite hocasını da öldürdüler.

Bundan önce de çok sayıda Filistinli yazar dünyanın dört bir yanında ister Filistin içinde ister Arap dünyasında ya da Avrupa'da olsun takip edilip öldürüldüler. Örneğin Gassan Kenefani, Ali Fudeh ve daha pek çok Filistinli yazarın öldürüldüğünü söylemek mümkündür.

Yazarları öldürüyorlar çünkü hafızayı öldürmek istiyorlar. Oysa yazı hiçbir zaman bir öldürme aracı olmadı. Yazı, daima hayatı savunmanın bir aracı oldu.

-Filistin romanı ve romancılığını merkeze aldığımızda Filistin'de hikâye ve romanın serüveni üzerine neler söylenebilir?

Kısa öykü Filistin'de oldukça erken bir dönemde doğdu ve olgunlaştı. Bunun nedeni muhtemelen çevirilerdir. 19. yüzyılın sonunda Rus edebiyatı Filistin'de çevrilmişti; pek çok Fransız ve İngiliz yazarın eserleri de çevrildi. Nektar'dan önce bile güzel roman denemeleri vardı; Arap dünyasındaki örneklerden geri kalmıyordu. Ancak bence "Güneşteki Adamlar" (Ghassan Kenefani) Arap romanında modernizmin temellerini atan en önemli eserlerden biridir. Ondan sonra Filistinli sesler çoğaldı.

-Modern dönemle birlikte Filistin şiir, hikâye ve romanında değişmeyen temalar var mıdır? Bu temalar üzerine neler söylemek istersiniz?

Filistin edebiyatı, 1948 öncesi ayaklanmalardan Nekbe'ye, oradan da bugünkü soykırıma kadar halkının içinden geçtiği evreleri yaşadı. 2001-2023 yılları arasında yalnızca Gazze'ye karşı 11 savaş yapıldığını hatırlamak bile yeterli. Toprağından sürülmüş ya da kuşatma altında bir halk için bu çok büyük bir şey. Yine de değişim hep var; çünkü bu halk, buğday ekenin aynı zamanda gül de ektiğini bilir.

-Genel itibarıyla romanlarınızın konularını seçerken neleri göz önünde bulunduruyorsunuz?

Benim için önemli olan pek çok konu var. Öncelikle kimsenin yazmadığı konuları seçiyorum. Sonra da kişisel olarak yazmam gereken, beni meşgul eden, uykularımı kaçıran konuları. Her zaman önemli ve daha önemli konular vardır; şimdi "daha önemlileri" seçiyorum, çünkü artık her istediğimi yazmaya yetecek zaman kalmadı.

-Sizce roman mı şiir mi daha etkilidir direniş düşüncesinin ortaya çıkmasında?

Bence şiir daha etkiliydi; çünkü halka ulaşması daha kolaydı ve doğrudan duygularını ifade ediyordu. Şiir, Arap edebiyatında uzun süre birinci sıradaydı. Roman onu daha sonra geçti-sadece Arap dünyasında değil, tüm dünyada.

-Filistinli şairlerin gelenekten ve geleneğin besleyici gücünden yararlanma durumları nasıldır? Geleneksel Filistin şiirinin temsilcileri olarak hangi şairler gösterilebilir?

-Pek çok şair Filistin, Arap ve dünya mirasından yararlandı. Ama gelenek her zaman şiirin ruhunda vardır; çünkü halkın genel kültürünün bir parçasıdır, hatta dilin ve kelimelerin içinde yaşar. Geleneksel şiirin temsilcileri arasında Ebu Selma, İbrahim Tukân, Abdürrahim Mahmud ve bence haksızlığa uğramış bir şair olan Ahmed Hilmi Paşa vardır. O, Nekbe öncesi şairlerden farklı bir çizgideydi. Onun tüm eserlerini bir araya getirdim; uzun bir giriş yazdım ve bu kitap 2000 yılında yayımlandı.

-Filistin şiirinin bugününü dikkate aldığınızda direniş şiirinin gücü üzerine düşünecek olursak Gazze soykırımı ve öncesinin şiirin konusu olma durumu hakkında bilgi verir misiniz? Günümüz Filistin şiirinin güçlü temsilcileri arasında kimleri sayabilirsiniz?

-Bugün çok geniş bir Filistinli genç kuşak var. Gazze yeni bir Filistin edebiyatı doğuracak. Defalarca söyledim: Geleceğin Filistin edebiyatı uzun süre Gazze'den çıkacak. Gazze'deki birçok kadın ve erkek şaire güveniyorum. Eminim ki çocuklardan oluşacak yeni bir kuşak, Filistin edebiyatını ileriye taşıyacak. Çünkü onlar sadece Filistin'in değil, insanlığın en büyük trajedilerinden birini yaşadılar.

-Bugüne kadar yayımlanan şiir kitaplarınızdan Gazzeli Meryem Türkçeye çevrildi. Bize Gazzeli Meryem'in hikâyesini anlatabilir misiniz? Ve şiirlerinizin tamamını gündeme aldığınızda genel olarak şiirlerinizin temaları üzerine neler söylemek istersiniz?

-Şiirlerimin konuları tıpkı romanlarım gibi çeşitlidir; insanın varoluşuna

dair, evrenin başlangıcından geleceğe uzanan bir ilgi taşır. Destansı, düşünsel, vatansever, doğa ve aşk şiirleri vardır. Bir önceki kitabım bütünüyle bir aşk kitabıydı: “Aşk Kötüdür.”

Son şiir kitabım *Gazzeli Meryem*, Gazze’ye yapılan saldırılar sırasında yazdığım yaklaşık 20 şiiri içeriyor. Bu kitap ilk olarak Arapça yayımlandı, ardından kitaptaki birçok şiir İngilizceye çevrilerek bir kitapta yer aldı. Sonrasında da tamamı İtalyancaya çevrildi. Kısa süre önce de Türkçeye çevrildi ve yayımlandı.

Bu kitapta yer alan şiirler, özellikle Gazze’deki çocukların, annelerin ve yaşlıların yaşadığı acılara odaklanıyor. Televizyon ekranlarında ya da sosyal medyada gördüğümüz bu acıların birçoğuna tanıklık ettik. Şiirler başka dillere de çevrildi, birçok üniversitede, protestolarda okundu. Bazıları şarkı olarak bestelenip

söylenirken kimi şiirlerim de senfonik orkestral eser hâline getirildi.

Kitaba ismini veren Gazzeli Meryem şiiri, Filistin Senfoni Orkestrası tarafından Amman’da sahnelenen bir konserte icra edildi.

Tek dileğim, bu kitabın Türkçede de etkili olması, Türk okuyucuya ulaşması ve farklı seviyelerde onlara dokunmasıdır. Çünkü edebiyat, bize genellikle televizyonda göremediğimiz şeyleri anlatır. Hikâyeyi içinden verir; kurbanların kalplerinde kamera tarafından kaydedilemeyecek duyguları dile getirir.

-Filistin ve Filistin edebiyatına dair verdiğiniz bilgiler için teşekkür ederim.

-Bana bu söyleşi imkânını tanıyan Yitiksöz’e ve Yitiksöz okurlarına kalbi selamlar.

| CİHAN AKTAŞ

Kırıntılar

I- Haber sitelerini tararken Lars Bremnes'in *Vegetable Market*'indeki soru düştü aklına: “*Peki söyle bana, sebze pazarını neden vuruyorlar?*” Hayatın olağan akışında olduğunu hissettirir pazar yerleri, değil mi... Pırasa bulunuyor mudur Gazze’de şimdi, ya karnabahar? Enginar bezelye fasulye türlü türlü kabak... Sefer tasında bir zeytinyağlı fasulye, bir zeytinyağlı enginar. Türlü türlü rengârenk zeytinler. Pazar yeri canlılıktır, her şeyin yolunda gittiği hissini yaşatır. Perşembe Pazarı’nda havalı markalarınkini aratmayan giysiler bulurdu, çoktandır uğrayamıyor, vakit yok. Annesinin gözü de bu hafta ne şeker ayşeyi ne de ayşe kadını tutmuştu.

Alışveriş sitesine girip sebze reyonlarını dolaştı. Enginar, havuç, bezelye ve birkaç meyve seçip ev adresine gönderdi. Meyve sebze olmasa nasıl geçirirdi gününü? Bir yere çağrıldığında, tedbirli davranıp çantasına kuru yemiş, birkaç dilim elma veya ayva atmamışsa, eve aç döndüğü oluyordu. Davet edildiği yerde uygun bir menüyle karşılaşp karşılaşmayacağı, mesai uzayıp giderse, çantasındaki atıştırmalıkları yeme fırsatı bulup bulamayacağı gibi endişelerle ayrılırdı evden. Ne çıkar, doktor her seferinde takdirle karşılıyordu değerlerinin seviyesini. Gerçi bir türlü kaybolmuyordu göbeği, genetik yatkınlık. Perhizine gösterdiği dikkate imreniyordu eş dost. Fıstıklı kadayıflar, kıtır kıtır çiğ börekler, sushi, matcha latte, türlü türlü çizkek... Hiç mi boş vermez insan? Boş vermiyor,

hayalleri var çünkü. Hem bir sofraya oturacak nasılsa, er ya da geç.

Mesleğinde vazgeçilmez bir noktaya ulaşmak için aç da kalırdı uykusuz da. Hedeflediği televizyon kanalında işe girmişti neticede, kıymetini bilmek istiyordu. Haber-Yorum-Tartışma moderatörlüğündeydi aklı. Diksiyon kursuna gidiyor, Arapça ders alıyor, jimnastik ve yürüyüşle göbeğini eritmeye uğraşıyordu. Fakat ne çare, giysisini yukarı kaldırıveriyordu kim bilir hangi ninesinin mirası göbek, sıkı bir korse giymemişse. Hamile misiniz, diye sormuştu önceki gün program konuğu kadın akademisyen. Yaşlı olmasa, buz gibi bir sessizlikle geçiştirirdi. Sadece, çok isterdim ama evli değilim, demekle yetinmişti. Yapımına malzeme sağladığı moderatörlük için henüz fırsat kollamıyorsa da, sebebi göbeğiydi. Eğitim seviyesi ve zekâsıyla izlediği birçok moderatörü cebinden çıkarırdı oysa. Şu da var ki konu kadın spiker olduğunda görsellik en az eğitim kadar etkili oluyordu kabulünde, isterse bin itiraz cümlesi kursun ortamlarda, bu değişmezdi kolay kolay. Bir kalem eteği rahat bir gönülle giyebilir miydi ki kendini ekran önüne yakıştırsın... O da işte, biraz olsun eriyebilir genetik mirası diye yarı aç yarı tok yaşıyordu birkaç yıldır. Hastane korkusu yüzünden ameliyatı aklına bile getirmediğinden, açlığa veriyordu kendini. Gerçi ölçüyü kaçırınca hastanelik olmuştu önceki sene.

İyileşip eski düzenine geri döndüğünde ise, bir tatil günü (hatırlamak

istemiyor o günü aslında), hedeflerine yönelik zaman mesafesini başka türlü kapatamazmış gibi, ürünlerinin kalitesine güvendiği ilk mağazaya koşup bir dizi kalem etek ve üstlerine yakıştırdığı türlü türlü blazerlerle girdiği prova kabini içinde içini dolduran güven hissi, evde ayna karşısında farklı kombinler keşfetmeye çalışırken bir anda üzerine çöken bezginlikle, böyle olmaz, bu değil, böyle olmamalı asla, yakışmıyor zorla mı, nasıl yakışsın ki, ben bu değilim, diye söylenerek aldıklarını temiz bir çöp poşetine doldurmasıyla birlikte altüst olmuştu. Hatırlaması her seferinde sıkıntı veriyor ama unutamıyor da... Paldır küldür yürümeye alışkın biriyken 9 santim yüksekliğindeki stiletoların üzerinde saatler geçirmesi icap ederdi. İşte bu sebeple şimdilik moderatörlere bilgi ve görsel malzeme sağlama işine veriyordu aklını.

Gerçi ertelediği her hayali, aşk evliliği ve balayı için Karayipler'e yolculuk mesela, ekran önüne çıkmayı hak etmesine bağlıymış gibi geldiğinden, görünüşünü onarma fikri aklını kurcalamaya devam ediyordu. Bıçak altına yatmazdı, bu kesin, ancak göbeğini dar korselerle ufaltır, yusuvarlık yüzünü de makyaj ve kuaför hileleriyle bedenine uydururdu. Perhizi abartmamasını tavsiye ediyordu makyöz, birkaç kilo alabilirmiş hatta. Bilmiyordu ki annesinin gençliğinin bir kopyasıydı ve ileride bedeni onun bereket tanrıçası heykellerini andıran bedenine dönüşmesin diye perhizden daha kestirme bir yol yoktu önünde. İştahsız da değildi üstelik. Davetlerden nefret ediyor, ondan da yesin, ille şundan da alsın diye ısrar edenler karşısında kabalaşmamak için zor tutuyordu dilini. Zaten zayıfsın, diyorlardı, daha ne kadar zayıflayacaksın ki...

Daha zayıfın en zayıfı da varmış meğer. Bir öğleden sonra Gazze'deki açlık konulu program için manşetler hazırlarken izlediği videoda karşısına çıkmıştı kadın. İlk bakışta, sadece ilk bakışta simasında kendisine ait ifadeler yakalamıştı. Midesi kazınsa bile muhababına dikkatini verebilme, fazladan bir dirhem etin örtemediği tende kendini ele veren yorgunluk... İçinden, günde en fazla ne kadar kalori alıyor ki bu hâl gelmiş, diye geçirmiş, akabinde utanca boğulmuştu. Ekmek yemek istiyordu o kadın, sadece ekmek, buydu bütün meselesi ve günlerce açlık çektiği hâlde ekmeğe özlemini nasıl da vakur bir edayla dile getiriyordu!

Kendisi ise yabancı bir sofraya oturmuşsa, ikramları geri çevirmek için kırk bahane uydurur, ısrarla önüne getirilen tabaktaki yemeği somurtuk bir yüzle didikleyip dururdu. Didiklenmiş yiyecek yığınının bir kısmını ise ilk fırsatta peçeteyle alıp çantasının bir gözüne tıkarı ki ayıplamasın gelen geçen. Üzerine yönelen ısrarlara karşı içinde büyüyen öfke, aile fertlerinden birine veya iş yerindeki bir stajyere patlardı. Videoda konuşan kadın, aç bılaç bir hâlde bile meramını tane tane anlatırken sanki onu çekilmez birine dönüşme ihtimaline karşı dostça uyarıyordu.

Ürktü, utandı, güçsüz hissetti kendini durumlarını kıyaslarken ve neticede videoyu sildi sayfasından: Açlık sebepleri arasındaki derin uçuruma kafa yoracak hâlde değildi.

Doğrusu önceliklerini şaşırdığı bir zamandı, aşırı çalıştığı hâlde derin uykulara dalacak yerde vesveseleri yüzünden uykusuzluk çekiyordu. Dış haberler

koordinatörü olacak kibir abidesi beklediği gibi pohpohlamadığı için ayağını kaydırır mıydı, bunu takmıştı kafasına önceki gece. Manşetleri sıralarken veya haberlerin akışını, isimleri ve resimleri karıştırdığı oluyordu. Kan değerlerine baktırmalıydı yine, ama vakit bulamıyordu ki... Üst üste uyarı alınca, kaçma, uzaklaşma, sessiz bir köşede oturup o videodaki kadına mal ettiği sorulara mantıklı cevaplar verme isteği tutuştu içinde. Olacak şey değildi bu tabii, öylesine hızlı akıyordu ki iş temposu, akışın dışına düşmemek için daima tetikte olmalıydı.

Gelin görün ki, kritik bir anda, asıl konu ne olursa olsun, o iskeletten farksız vakur kadın düşüyordu karışan aklına. Anne miydi, ailesinden birileri hayatta mıydı, evi sağlam mıydı, karnı artık doyuyor olabilir miydi... Eğer anneyse, inşallah aradığı ekmeğe çoktan ulaşmıştır, torbalar dolusu unla ve konserve kutularıyla dolmuştur kileri, diye dua ediyordu. Bir çocuk süt içmeli, yumurta yemeliydi her gün, köfte, tereyağlı ballı ekmek yemeliydi.

II-Yardım dağıtım noktalarından birine doğru aç ve susuz hâlde on iki kilometre kadar yürümüşken, bir çatışma ortamında bulmuştu kendini. Delik deşik çuvallardan yerlere akan unlara şaşkınlıkla baktı, etrafa saçılmış pirinçleri ve ekmek kırıntılarını öylece torbasına doldurmaya yeltendiyse de gururu elvermedi, geri çekilip dönüş yoluna düştü. Birkaç dakika geçmedi, tuttuğu altın olası bir delikanlı elindeki orta boy un çuvalını getirip yanı başına bıraktı ve koşu koşu ayrıldı yanından. Güç bela sırtladığı çuvala ayaklarını sürüye sürüye eve dönerken yanındaki çocuk için ekmek dilenen bir ihtiyara rastla-

dı, çuvalı onun önüne bırakarak döndü, bir kez daha dağıtım noktasına yöneldi. Oradaki saldırıların şiddet kazandığını öğrenince, naçar, boş ellerle evinin yolunu tuttu. Ayakkabısının birinin tabanı kopuk diğerinin ucu yırtıktı. Yola çıkmadan yorgan iğnesiyle onarmaya çalıştığı yırtık uçtan dolan kum ve çakıllara aldırış etmeksizin, hızlı hızlı yürüdü. Yeğeni evde yalnızdı. Bombaların delik deşik ettiği evinin duvarları sağlam tek odasında yaşıyorlardı birlikte. Savaşın başında ortalıktan kaybolan kocasının akrabaları arada bir meyve ve ekmek bırakırlardı, uğramaz olmuşlardı. Komşulardan un çuvalıyla dönmeyi başaran birinin evinden pişen ekmek kokusunu aldığında, dört yaşındaki öksüz yeğeni ne ölgün bir sesle portakal ve incir ağaçlarıyla kaplı bir bahçede geçen çocukluğunu anlatıyordu. Açlığın bu kertesinde umutsuzluğun kuruttuğu mide salgıları bir koku, bir hatıra, bir sesle harekete geçiyordu. Delikten deşikten sızan ekmek kokusu uyur gibi mindere kıvrılan çocuğa da ulaşmıştı. Bebeksi bir tonla, hala, ekmek mi getirdin sen, diye sordu. Dağıtım noktasındaki yerlere dökülmüş pirinçleri ve ekmek kırıntılarını hatırlayıp hayıflandı. Çekmecelerden birinde unutulmuş bir bisküvi paketi bulabilirmiş gibi kilere yönelmişti ki kapı çalındı. Komşusunun uzattığı tabakta iki yufka ekmeği vardı. Gözyaşlarına boğuldu.

Oğlan ilk yufkayı tadına vara vara yemiş, ikincisine girişmişti. Akşama yine acıkacaktı, yarın açlıktan yine sönecekti feri. İkinci yufkanın bir çeyreğini verip gerisini sakladı. Sonra da mindere çökererek eski güzel günlerin hayaline dalmayı denedi. Olmadı, yapamadı. Sıcak yufka kokusu her yerdeydi. Arasına sarılmış

köfte, yanı sıra yeşil otlar, domates, soğan, ayran eşliğinde ve ardından kakuleli çay, hurmayla, derken öğle uykusu, yeğeniyle birlikte, okullu, kitaplı defterli günler arka arkaya, nihayet, hafta sonunda legolu lunaparklı neşeli saatler, sahilde deli dolu yürüyüşler, çekirdek çitlatacak, vakit kalırsa da çarşıdan geçerken üç tekerlekli bisiklet fiyatlarına göz gezdirir, hayal bu ya, kendisi için de adamakıllı bir ayakkabı bakardı. Sine-ma sonra, romantik bir komedi, oğlan için de minecraft oyunu... Hatta *Prences Mononoke*, çocukluğunun kahramanı; internet bir bağlansa, niye izlemesinler yeğeniyle kim bilir kaçınıcı defa... *Mono-noke*, filmin kahramanı San'a, Kurt-Kız olduğu için halkın taktığı lakap. Filmin bir başka kahramanı Ashitaka, köyünde huzurlu bir hayat yaşarken, ormandan gelen kötü varlık, değdiği her şeyi yok ederek ilerliyor ve... Ne olmuştu sonra, hatırlayamıyor, hayret. İlk izlediğinde, 1999'du. Kötülüğünü yaydıkça yayan şey burada, bu şehirde, o zamandan beri, yok, çok daha öncesinden, dur durak bilmemiş, cinayetlerine göz yumuldukça da artırmıştı zulmünü.

Ashitaka "Aydınlık Yarın" demekmiş, aydınlık yarın...

Yakında çok yakında sadece fotoğraflarda yaşayan güzel günler geri gelecek, işte, eve getirememişse de bir çuval un çıkmıştı karşısına bugün ve yarın neler gösterirdi hayat, Allah bilirdi. Gidip ayakkabısını getirmeli, ince bir iğneyle ve yumuşak hareketlerle yamamalı yırtıklarını. Sonra bahçeye çıkıp ot toplardı, envaiçeşit ot vardı etrafta. Her birini yeni yeni tanıyor sanki. Şükranla çiğnerken, ağır ağır, lezzetlerini ayırt etmeye çalışıyor. Gerçi hemen sonra hiçbir şey

yememiş gibi sızlıyor midesi, tutuşmuş gibi bir hisle ekmek, yoğurt, hurma, et, yumurta ve karpuz istiyor. Canının çektiği yiyeceklerin hayaline dalmak üzere dönüyor sırtını dünyaya ve nihayetinde, gökten bir sofraya insin, sıcacık ekmek çeşitleriyle dolu uçsuz bucaksız bir sofraya, ha, yanı sıra güğüm güğüm de süt olsun çocuklar için, yakarıyor Allah'a.

III-Misafirlikte, eğer yerse anında baldırlarına ve göbeğine yapışmış gibi gelen, bu yüzden ilk fırsatta peçeteye sarıp çantasına, sonra da karşısına çıkan ilk çöp kutusuna attığı türlü türlü ikramlar, bir lokma ekmeğe muhtaç bir vaziyette can veren Gazzeli çocuklardan, ölüme terk edilmiş, iskeleti çıkmış her yaşta insandan çalınmıştı. Onların hakkıydı, emanetiydi, nimetti, akledebilseydi ya... Benzeri düşünceler Gazze'de sebze pazarı bombalandığında da huzursuz etmişti bilincini ama o vakitlerde açlık böylesine ölümlere yol açmıyordu.

Yazıyor, siliyor, yazıyor, çöp kutusuna gönderiyor. Hiçbir manşet yeterli gelmiyor izlediği sahnelerin ifadesine. Bir çocuk yardım kamyonundan kalan makarna ve şehriye kırıntılarını topluyor kumlardan, oyun değil bu veya evet, kodamanların ölüm oyunu.

Kalem eteğin kariyer açısından bir zorunluluk gibi algılandığı televizyon kanalı, her devirde hükümet yanlısı olmuş bir iş adamına ait. Orada akşamları saatlerce süren açık oturumlar için moderatöre sorular, metinler hazırlıyor, davet edilecek konukları belirliyor. Gazetecilik birikimi ve giderek kusursuz hâle gelen diksiyonuyla moderatörlüğe sıçramayı hedefliyor, o yönde hazırlıyor kendini, adam arıyor, kulis yapıyor. Orta

Doğu bu gidişle asla durulmaz diye, Arapça öğrenmeye başlamıştı, bu da var. Mevcut moderator sosyal medyada gafları nedeniyle sık sık alaya alınıyor, hazır cevaplığı ve fiziğiyle de yere göğe konulmuyor. Kalem etek bu kadar mı yakışır bir kadına, diyorlar, stilettoları en iyi taşıyan sunucu olabilir, diye kalpler çiçekler gönderiyorlar. Bir etek modelini iyi taşımanın mesleki alanda yükselmede avantaj teşkil edeceği aklına bile gelmezdi öğrenciliğinde. Ekran arkasında geçirdiği onca zaman boyunca da kimenin işi olmamıştı giyimi kuşamıyla.

On gün bile geçmemişti ki hayalindeki konum altın tepsiyile önüne getirildi. Geniş bir hayran kitlesi olan sunucu bir akşam varlıklarını ülke dışına kaçırmaya hazırlandığı söylenen medyatik bir iş adamıyla ekonominin gidişatını konuşurken konuyu birden sermaye kaçırma söylentisine getirince, jet hızıyla kovuldu. Meğer iş adamı kanal sahibisiyle hısımmış. Sarhoş olduğu söylendi sosyal medyada, kimileri de “yürek yemiş” diye alkışladılar. X’te günlerce TT oldu adı. Özürleri fayda etmedi, geri adım atmıyordu patron. Sunucunun, sarhoş olmasa bile tekinsiz çıkışlarıyla başını ağrıtaçağı kanısını dile getirirmiş ara bulmaya çalışanlara. Sunucu boşluğunu birkaç gün haber müdürü doldurdu. İşin taliplisi çoktu ama kovulananın mesleki tecrübesinin onda biri bile yoktu hiçbirinde.

O, yüreği kıpır kıpır, programı yönetir misin, diye sormalarını bekliyordu, kendisini henüz hazır hissetmese de. Haber masası başında, ayakta, öyle kaç saat göbeğini içeri çekmekten kelimeleri şaşırırdı herhâlde ki bir de stiletto meselesi vardı. Bu konum değişikliğine, mesleki

endişelerin yanı sıra maddi sebeplerle de ihtiyacı vardı. Büyük bir saflıkla, daha doğrusu fırsatı ganimet bilme gafletiyile kuzeninin kayınpederinin şirketine kaptırmıştı elinde avucunda ne varsa, sözde deniz manzaralı bir daire hayaline kapılıp. Attığı imzalar nedeniyle bir de borçlu çıkarıyordu üçkâğıtçı adam onu, gerekçe olarak da yüksek enflasyonu gösteriyordu. Kabahatin büyüğü kendisindeydi, cafcacı müteahhit bürosuna aldandığı için.

Reddedilse ne olurdu ki, eski işini sürdürürdü nasılsa, böylelikle moderatörlüğe talip oldu. Muhtemelen daha uygun bir aday göremedikleri, bir de Arapça’dan iyi kötü anladığı için olumlu karşıladılar. Yoksa, kanalda sevmeyeni çoktu, ansızın parlamaları oluyordu, tahammül edemiyordu baştan savma işlere, bazen de kendini politik bir polemğin içinde buluyordu, bu nedenlerle. Orta Doğu uzmanından geçilmiyordu ortalık, çoğunu cebinden çıkarabileceğini söylerdi sürekli konuklardan bir tarihçi. Ha, tarihçinin yere göğe koya-mamaları da etkilemiş olabilirdi müdürü. Zayıflığı avantajdı, solgunluğunu allıkla kapatıyor, göbeğini de korselere sıkıştırıyordu. Ne var ki stilettolarla ideal duruşun yanına bile yaklaşmıyordu. Beceriksiz değil utangaçtı. O şekilde bir duruşla bir katliam haberi sarsılıp yıkılmadan nasıl verilir, ince topuklar üstünde nasıl yoğunlaşırlar bir tartışmaya, havsalası almasa da mecburdu üstesinden gelmeye.

IV- Hastanelerin bunca bombardıman edildiği bir başka savaş yaşandı mı tarihte, asistanı araştırıyordu. Kendisi ise yardım noktalarında yaşanan kargaşaları

konu eden videolara vermişti dikkatini. Açlıktan tükenmeye başlayanları gölge gibi yürüyüşlerinden seçiyordu. Videolarda gördüğü solgun yüzlü insanların başlıca meselesi çocuklarını beslemektir.

Düşmeseydi ya sayfasına o kadının videosu birden, hani günlerdir hiçbir şey yemediğini söyleyen, kor gibi yanan bakışlarıyla zihnini altüst etmeseydi ya, yine... Bu kez izlediği maalesef vefatı münasebetiyle hazırlanmıştı. Selva Dehlan'dı adı. Açlığa daha fazla nasıl direnebilirdi ki, yapayalnızmış şehirde. Yani bir ara çiziktirdiği metinde yakıştırdığı gibi yeğeni filan yoktu evinde. Yere çökmüş, güçlükle konuşuyordu, yanında mavi muşambadan boş bir torba. Giysilerinin içinde kaybolmuş vaziyette, gözlerini çok uzaklardaki bir dosta dikmiş gibi, anlatıyordu: "Yemek yok, hiçbir şey yok. Yere iki kere düştüm kalktım. Beş gündür oturup yemek yemiyoruz. Çünkü yiyecek yok. Vallahi o günden beri bu durumdayım, savaş gününden beri. Gerçekten perişan durumdayım, çünkü yalnız yaşıyorum ben. Savaşın kötülüklerine katlanıyorum, bütün zorluklarına. Her şey üst üste bindi ve ben de bu hâle geldim. Biz iki yıldır savaştayız. Parası olanın parası bitti, herhangi bir şeyi olanın birikimi bitti. Kalmadı hiçbir şey. İki yıldır savaş var. Vicdanlara sesleniyorum, ölmemiş vicdanlara..."

Bir deri bir kemiğe dönmüşken hâlâ nasıl da dikti başı ve anlatımı da sarihti. Çukurdaki gözleri ilk videodakine göre daha derine gömülü, yine de kor gibi yanıyordu.

Geç tanıdım seni, anlamaya da çalışmadım pek, ulaşmamam nasılsa diye,

ne yapabilirim bundan böyle Selva, bir bilsem, diye mırıldandı, dehşetle. Üstelik, bir anlığına bile olsa zayıflığımızı yarıştırdım, utanç verici. Çok şeyi herkesten önce görüp öğreniyorum burada, her şeyi dile getirmenin yeri değilmiş ekran, bilirdim ama bu kadarını da değil. Laf cambazı bir konuğu gerçekleri değil kendisinden duyulması bekleneni söylediği için uyarabildim mi sanki... Limanlara koşup pankart açtı diye gözaltına alınanlar hakkında tek cümle olsun kurabilseydim ya... Haberini veriyordum oysa, her yaşta insan, dünyanın her yerinde, meydanlarda ve limanlarda polis tarafından itilip kakılıyor, diyordum. Konuşulması gerekenden uzak durmak için bin dereden su getirenlere gülerdim eskiden, aralarına katıldım. Öyle kolay kabul görmez insan buralarda, hele hatırlı bir hamisi yoksa.

Birkaç saat sonra, bir kulağı mikrofondan gelen uyarılara açık, öteki kulağı da emekli büyükelçi konuşurken, Selva Dehlan'ın haberini sunmaya hazırlanıyordu. İlk videonun medyada yer aldığı tarihi hatırlayamadı bir türlü. Göbek çıkıntısı daha az belli olsun diye hafifçe yan dururken bir bacağına da azıcık kırmış vaziyette WhatSapp'tan asistanına yazdı. Allah'tan emekli büyükelçi konuşkan bir adamdı, şimdi 19. yüzyılda İrlandalıların İngiliz ablukası yüzünden yaşadığı ve yedi yıl süren açlıkla Gazzelilerin maruz bırakıldığı açlığın hangi açılardan kıyas kabul etmeyeceğini izaha girişmişti. İnterneti icat ettiler, her şey gözlerimizin önünde oluyor, malum, değil mi? İnternet, evet evet, çok haklısınız efendim. Sınır içinde yan yan bakıp duruyordu WhatsApp iletilerine, bir yan-

dan da, delireceğim diye söyleniyordu, içinden. Neyse ki asistan bir şeyler yazdı. İki tarih birden düşüyormuş önüne Google'layınca, net bir bilgi veremiyordu yani. İçinden, sanki ben o iki tarihi görmedim, yapay zekâya sormuştur salak, diye söylenmeyi sürdürüyordu ki, hatırladı: 19 Temmuz'da vermişti haberi. Aynı gün kız kardeşinin doğum günüydü, hediye sipariş ederken buruk duygular içindeydi.

Yeniden elindeki notlara dönerken ekranda bu defa yardım noktasında yerlere dökülmüş ekmek ufaklarını toplayan çocuklar gördü. İki hafta geçmişti demek, bu süre içinde Selva'yı hayatta tutacak bir dilim ekmek girmemişti mavi torbaya, peynir, et bir yana dursun. Bunu düşündüğünü sanmıştı, yüksek sesle söylermiş meğer, fark ettiğinde boynunun kabar kabar olduğunu algıladı. Keçe gibi bir kumaşla kaplanıyordu sanki teni, bir yandan da çivi üzerinde durduğu hissi rahat vermiyordu. Notlarına dikmişti bakışlarını ama bir şey gördüğü yoktu. Boynundan kollarına atlamışken şimdi sırtındaydı yangılı kabartı. İyi de ne olmuştu ne? Peki, ne olmamıştı? Büyükelçinin anlattıklarına dikkat kesilmeye çalışırken hıçkırıklara boğuldu. İkinci videodan Selva'nın sesi yükseldiği sırada ise kabartıların yüzüne yayıldığına emindi. Rejiden biri bir şey yapsaydı ya, görmüyorlar mıydı, video girsinler diye yazdı WhatsApp'ta, ağlamayı sürdürürken. Çok anlaşılır bir tepki efendim, bir kalbimiz var, dedi büyükelçi, görmüş geçirmiş sesiyle.

Ekranda Selva, mavi poşeti gösteriyordu, yine. Kilometrelerce yol kat edip gelmişti ve boş ellerle dönüyordu, yine. Ayakabıları nasıl parça parça olmazdı...

Öteki konuğa soracağı soruyu da nasıl hatırlamazdı? Notlarını karıştırırken dengesini kaybedince, masaya abandı. Reklama girilmeseydi ne kadar tutabilirdi ki kendini? Emekli büyükelçinin, iyisiniz değil mi efendim, diye sorduğunu duydu. Alerjik bir tepki sanırım, geçer şimdi, çok özür dilerim, dedi fısıltıyla. Neye alerji ama, ne çok şeyden hangi birine... Binbir dinamiği ayarlayıp da programa başlamışken bir bilgi eksikliği, hafızası nihayet yardımına koşsa da bünyesini çokertmeye yetmişti. Ayakları hurdahaş olmuş gibiydi. Çıkarıp atmak istedi stiletoları oracığa, onu acilen çağırın müdürün odasına giderken. Fakat önce kendi odasına uğrayıp spor ayakkabılarını giymeliydi. İki dakikasını alırdı ancak. İki dakika gecikme ise çok çok fazla sayılırdı plazada. Umurunda mıydı? Değildi. Emin miydi? Kim tamamen emin olabilirdi apansız böyle bir konuda? Borçlanmıştı hem, borçlandırılmış insandı. Köşeye sıkışmış gibiydi ve kabarıyordu boynu, yine, kırk şeyi bir arada düşünmekten. Kurdeşen tabii ki, diye mırıldandı. Öğrenciyken, sınav zamanı da geçirmişti ama bu kadar ağırını değil. Müdüre mantıklı bir mazeret olurdu hiç değilse. Bir süre arka planda dinlenin siz, der miydi... Ayağı burkulur gibi oldu, müdürün sekreteri, geldiğini telefonla haber verirken. Duvara tutundu son anda ve hayretle gördü, stiletolar ayaklarındaydı. O kadar yolu 9 santimlik çiviler üzerinde almıştı demek. Bunu fark etmeyecek kadar nasıl alışmış olabilirdi ki birkaç hafta içinde... Her an yere yıkılabilirmiş gibi gözleri yerdeydi müdürün odasına girerken.

| SADIK YALSIZUÇANLAR

Filistin Âh Filistin!

Cisr eş-Şuğur'lu Mahmud Hasan'ın Siyahı

İki bin on bir yılı şubatının ikinci çarşambası, kendisi henüz dört yaşındayken, Cisr eş-Şuğur kasabasında boşanmıştı Mahmud Hasan'ın babasıyla annesi. İki ay sonra evleri yıkılmıştı. Eşinden boşandıktan kısa bir süre sonra evlenen babası Hasan ile iki kardeşini yanına aldı, üvey anneleriyle birlikte yaşamaya başladılar. Babası saldırıda öldü. Üvey anne Hasan'la kardeşlerini istemedi, öz annelerine gönderdi. Heyte'de yaşayan annesi, pazarda seyyar satıcılık yapan bir adamla evlenmişti. Onun da üç çocuğu vardı. Hasan'ı ve kardeşlerini istemedi. Anne Âmine Kevser bağrına taş basarak, öz çocuklarını Selhap'taki amcalarına gönderdi. Amca yaşlıydı, karısı hastaydı, çocuklara bir vakit baktılar ama dayanamayıp ilçedeki yetimhaneye verdiler. Bir saldırıda yetimhane yıkıldı, Hasan'ın iki kardeşinin de aralarında bulunduğu on bir çocuk öldü. Sokakta kalmıştı. Birkaç günü kendisi gibi evsizlerle sokaklarda geçirdi. Türkiye'den bir yardım kuruluşunun gözüne takılarak Kilis'teki yetimhaneye getirildi. Safa evi diyorlardı.

Geceleri altına işiyor, korkarak uyanıyordu. En çok resim yapma etkinliğinde dikkatini verebiliyordu.

Çizdiği resimlerde sadece siyah rengi kullanıyordu.

Bütün yüzleri üzgündü.

Bir ay sonra yetimhanenin müdiresi ile

kızını çizdi, kendisine siyah çiçek uzatıyorlardı.

Sağda anne, ortada kendisi, solda kızı vardı. Aralarında siyah çiçekler.

Yerden az yukarıda, havada duruyorlardı.

Yerde sağdan ve soldan ortaya doğru siyah çiçekler büyüyordu.

Hasan, on yıl sonra renkli resim çizmişti. Yedi renk kullanmıştı. Gökteki sarı güneşin iki yanında sadece kanatlarından oluşan altı göçmen kuş vardı. Altta, güneşi ve kuşları kuşatan deniz dalgasına benzer yeşil bir dalgalı çizgi... Sağda tek katlı, iki ana sütuna oturan mavi, kırmızı, yeşil ve kahverengi renkli ev. Evin yanında, kalın, düz, kahverengi gövdeli, üzerine yeşil bir bulut gibi oturmuş ağaç. Ağacın yanında kırmızı bir silüet gibi duran babası, omuzuna değin uzamış beş yapraklı pembe bir çiçeği sulu-yordu. Evin çatısının sağ üst köşesinde, kendisini Kilis'e getiren yardım kuruluşunun ilk harfleri tersinden, HHİ şeklinde yazılmıştı.

Kendisi, evin oturduğu kırmızı, yeşil, pembe sütunun içinde hâlâ siyahtı.

Dünyanın Sınırları

İsrail yirmi beş ağustos iki bin yirmi beş günü Han Yunus'taki bir bölgeye dronla saldırdı. Çadırda yaşayan Filistinli bir aileden yedi kişi öldü. Yedi yaşındaki Ahmet ile on beş yaşındaki ablası Şâhid Ebu Sahlul yaralandı. Ahmed'in sağ eli ile sol kolu koptu, yüzünün üçte biri yandı, sırtına isabet eden şarapneller ya-

ralar oluşturdu. Ablası, günlerdir bir şey yiyememiş, açlık ve susuzluktan kıvranan, yaralı kardeşine bakmaya başladı. Hem annelik hem babalık etti. Ahmet'in yaraları iki hafta içinde kısmen iyileşti. Güçlkle ulaştırılan gıda yardımından da bir miktar payına düştü. Annesi, babası ve dört kardeşi ölmüştü. Ablası da yaralıydı ama kendisi gibi ağır değildi. Sınır kapıları kapalıydı, ilaç, merhem, sargı bezi, yiyecek ve su çok az geliyordu. Ablası, kendisiyle söyleşi yapan televizyon muhabirine, "özellikle yanıklarının iyileşmesi zaman alıyor, yeterince ilaç yok, kardeşimin buradan çıkarılıp tedavi edilebileceği bir yere götürülmesi lazım" derken yine bir saldırı oldu, kendisi ve muhabirin bedenleri parçalandı. Ahmet'in bundan haberi yoktu. Filistinli Doktor Halavin başına geldiğinde, "ablam nerede?" diye sordu. Doktor, çaresizliğin çılgınlığını içine gömerek her şeyden uzaklaşmak istedi.

Muhammed Ateşte

Onu, iki bin on dört yılı haziranının yirmi dokuzuncu günü, Mescid-i Aksa'nın Şam kapısına yakın bir Şazeli dergâhında görmüştüm. Kudüs rehberimiz Musa, "abi" dedi, "bu delikanlının adı, Muhammed Ebu Hudayr. Laklak Derneği'nde sizin yaptığınız o kısa konuşmayı dinlemiş, çok etkilenmiş. İnternette bakmış, kitaplarınızı görmüş, birinin adı dikkatini çekmiş, kredi kartı olmadığından sipariş de verememiş, acaba yanında var mıdır, diye sordu."

"Hangisi?" dedim,

Musa döndü, Arapça sordu, gülümseyerek, "Anka" dedi.

"Var" deyince sevindi.

"Otelde. Yarın derneğe bırakırım."

Henüz on beş-on altı yaşlarında, iri, siyah gözleri ışıltılı, heyecandan el ayası terlemiş, orta boylu, hafif kepçe kulaklı, gözlerini mahcubiyetle kaçırان, hani derler ya ceylana benzer, gerçekten de insanda öyle bir izlenim bırakan, bir varmış bir yokmuş gibi bir şeydi. Dergâh o kadar kalabalıktı ki, insanlarla ancak el sıkışabiliyor, kısacık selamlaşıyorduk. Burası, Mescid-i Aksa'nın mücavir ve muhafızlarından, yaşı doksanı aşmış, her daim güler yüzlü, zayıf, uzun boylu, heybetli görünümlü Şazeli Şeyhi, Şeyh Abdulkadir Abdulkerim'in postnişinlik yaptığı bir dergâhtı. Kudüs'e gelip, otele yerleştikten sonra, akşam namazına yetişmek üzere Mescid-i Aksa'ya gitmiştik. Yağmur çiseliyordu. Su birikintilerinde yansıyan ışıklar içinde eski mescide doğru yürüyorduk. Bir zeytin ağacının kurumakta olduğunu fark etim. Durdum. Ağacın gövdesinde yaralar oluşmuştu.

Musa, "Yahudiler zehirliyor" dedi.

"Nasıl yani?"

"Bayağı zehirliyor işte."

"Ağaçları..."

"Özellikle buradakileri..."

"Mescid-i Aksa'dakileri..."

"Evet hocam."

Şaşkınlığımı görünce,

"Burada daha neler göreceksiniz... İnanamayacaksınız."

Az ileride bir ağaç daha aynı şekilde ölüyordu.

Kible Mescidi'ne girerken, kulağıma eğildi, "sadece insanlara değil, ağaçlara, yapılara, taşlara bile tahammülleri yok."

Mescid'e İsrail askerlerinin yaptığı

saldırının izleri dikkat çekiyordu. Duvarlarda, mihrapta, bazı eski Mushafların bulunduğu camekânda kurşun ve ses bombasının yol açtığı izleri vardı.

Musa, Şeyh'i görünce seğirtti.

Konuşup geldi, sevinçle,

“namazı Şeyh Efendi kıldıracakmış.”

Mescid'in iki imamı vardı. Bazen Şeyh namazı kıldırıyordu. Türkiye'den bir heyetin bulunduğunu öğrenince, akşam namazına imamlık etmeye karar vermişti.

Ayakta güçlkle duruyordu. Çok yaşlı ve yorgundu.

Ezandan sonra, müezzin kamet getirdi. Şeyh Efendi'nin hemen arkasında ilk safta yerimizi aldık.

Selamdan sonra bir sandalye getirdiler. Oturdu. Musa yanına dizüstü çöktü. Söylediklerini çevirdi. Şeyh Abdulkirim, Allah'ın sonsuz ve mutlak birliğine hamdetti. Peygamberimizin ruhaniyetine selam gönderdi. Hepimizin ayrı ayrı gözlerine bakmaya özen göstererek, “sizler” dedi, “Arapsınız, bizler Türküz. Burası sizin eviniz. Buranın asıl sahibi sizsiniz. Evinize hoş geldiniz.”

Yanımda benim gibi dizüstü oturan Süleyman'a baktım. O da benim gibi ağlıyordu.

Az ileride Kadir Bey'in, gazeteci Alper Bey'in, Celal abinin gözleri de nemliydi.

Şeyh, ardından, bütün Kudüs fâtihterini andı ve hepsinin ruhaniyetine selam gönderip niyaz etti.

Dışarıdan mescidin onarımı dolaşısıyla kırılan taşların yağmura karışan kokusunu rüzgâr içeri taşıyordu.

Şeyh konuşmasını bitirdi, bizi,

Mescid'in yakınındaki dergâhına davet etti. Bu akşam meşk günüydü.

Musa sorar sormaz, herkes, ağız birliği etmişçesine, “gidelim” dedi.

Çıktık.

Çiseleyen yağmur altında, yürüdük.

Dergâh hayli kalabalıktı. Avluya güçlkle girdik. Şeyh'in hemen arkasında, onun için açılan koridordan yürüyerek salona geçtik. Bizi, ön tarafta boş olan, posta yakın bir yere buyur etti, oturduk.

Daha önce hiç tatmadığım bir meyve şerbeti ikram edildi.

İçince nemli sıcaklığın içimizde yaktığı ateş diner gibi oldu.

Şeyh, bizimle ilgili kısa bir konuşma yaptı, serzâkire işaret etti, meşk başladı.

Tehlil, tesbih, tahmid, salat ve selamlardan sonra, bizim şugullere benzeyen ilahilere geçildi. Arada, Şeyh Efendi sadece Celâl zikrinin eşlik etmesini sağladı. Arapçanın o kendine özgü ahengini taçlandıran bendirlerin çıkardığı seslerle bir anda Türkiye'deki bir Kadiri dergâhında olduğumuzu sandım.

Meşkten sonra hayli yorgun düşen ve alını boncuk boncuk terleyen Şeyh'in etrafına halkalanırken, Musa, kalabalıktan sızan genç bir adamla, Muhammed Ebu Huda'yla beni tanıştırdı.

Henüz lise öğrencisi olan delikanlının, Niyâzî Mısri'yle, Anka'yla ilişkisi beni şaşkına uğratmıştı. Yıllar önce, Yaman Dede'nin, Efendimiz için söylediği şiirin öyküsünü hatırladım. Aslen Kayseri Talas'lı Rum Ortodoks bir ailenin çocuğu iken, rüyasında Hazret-i Mevlana'yı görerek ve lisedeki Farsça hocasının tahtaya yazdığı Mesnevi'nin ilk on sekiz beytini okuyarak çok etkilenen,

Müslüman olmağa karar veren, nihayet Müslüman olan asıl adı Diamond, yani elmas olan, yörede Diyamandi olarak bilinen, sonradan şeyhi Ahmed Remzi Dede'nin Yaman adını verdiği, Mevlevî usulünce benlik eğitimi gördüğü için dede ünvanı alarak Yaman Dede olan bu güzel gönüllü insan, Allah ve Peygamber aşkıyla yıllarca yanmıştı. Bu ateşle, "gönül hun oldu şevkinden boyandım ya Resulullah, nasıl bilmem bu nirana dayandım ya Resulallah, ezel bezminde dinmez bir figandım ya Resulallah, cemâlinle ferahnâk et ki yandım ya Resulallah..." diye başlayan bir naat söylemişti. İstanbul'da, özellikle Mevlevî çevrelerinde bilinen Dede'nin ve naatının, nasıl olup da Halep'te bir mescitte bir Arap tarafından gözyaşlarıyla okundğunun öyküsünü Niyazi hocadan dinlemiştim. Hoca, bir Halep gezisinde, bir mescide giriyor. Yanık mı yanık bir ses, Dede'nin bu naatını kaside biçiminde okuyor. Bitirince yaklaşp adama Türkçe bilip bilmediğini soruyor. Adam, bilmediğini söylüyor. "Peki bu şiiri nereden biliyorsun?" deyince, "Urfalı bir tır şoförü dostum vardı" diyor, "sık sık buraya yük getirir. Ondan dinlemiştim."

Şeyh'ten izin alıp çıktık.

Yorucu bir gün geçirmiştik. Bir an evvel otele gidip dinlenmek istiyorduk. Ertesi gün, daha yorucu olacaktı.

Musa, kolumdan tuttu,

"Muhammed gelip kitabı almak istiyor" dedi.

"Olur" dedim.

Bu arada, aklıma geleni sordum:

"Türkçe bilmiyor, kitabı nasıl okuyacak?"

Musa sordu. Şaşkın bir biçimde, "ol-

sun ben anlarım" diyor, "ayrıca Türkçe öğrenmeyi, hatta üniversiteyi Türkiye'de okumayı düşünüyormuş."

Aklıma bu kez bir bilgenin sözü geldi.

Arapça bilmiyor, ana dili Farsça ama sohbetlerinde sürekli Kur'an'dan ayetler okuyarak yorumluyor. Bir gün, bir seveni, "efendim" diyor, "bağışlayın ama siz Arapça bilmiyorsunuz. Buna rağmen Kur'an'ın ayetlerini yorumlayabiliyorsunuz, bu nasıl oluyor?"

Bilge şöyle cevap veriyor : "Evladım haklısın, ben Arapça bilmem, lisanım Arabi değil, ama kalbim Arabidir."

Kalpten kalbe, gizli bir yol olduğunu, en iyi biz biliriz, diye düşünüyorum.

Otele gelince, Muhammed'e lobide beklemesini söylüyorum. Çıkıp odadaki valizden kitabı alıyor, getirip veriyorum. Teşekkür ederek sevinçle ayrılıyor. Yağmurda, ışıkların su birikintilerine düşürdüğü yansılarda, loş karanlıkta bir melek hayali gibi yitip gidiyor.

Ertesi gün Mescid-i Aksa'nın altını üstüne getiriyoruz. Zeytin Dağı'na, Rabi'atü'l-Adeviyye'nin kabrine ve mescidine gidiyoruz. Orada Musa, Selahaddin-i Eyyubi'den söz ediyor uzun uzun. Zeytin ağacından minik bir dal koparıyorum yadigâr olarak. (Ankara'ya dönerken getirip çerçeveletmiş, tarihini yazarak evde o günün anısı olarak saklamıştım.) Yorgun bir günün gecesi erken uyuyor, sabah yine Kible mescidine gidiyoruz. Bu kez Musa, el-Halil'e gideceğimizi söylüyor. Hazret-i İbrahim'in kabrini ziyaret için şehre girerken billboardlardaki afiş dikkatimi çekiyor. Musa'ya soruyorum kabir girişindeki giyotinden geçtikten sonra. "Hocam" diyor, "o, hahambaşının bir fetvası."

“Ne diyor?”

“İsrail askerleri tanklara taş atan Filistinli bir çocuğu öldürmüştü. Onun üzerine bir tartışma yaşandı. Basın yayın organlarında bir süre tartışıldı. Bazı İsraili aydınlar da eleştirince, hahambaşı bu fetvayı verdi. Diyor ki : “Büyük İsrail’in kurulması idealinin önünde engel olan herkesin, -bu çocuk, kadın veya yaşlı da olabilir- öldürülmemesi haramdır.”

Anlamamış gibi baktığımı görünce, “yani çocuk da olsa mutlaka öldürülmelidir. Öldürülmemesi günahıdır.”

“Afişte bu fetva mı yer alıyor?”

“Evet.”

“Buna nasıl izin veriyorlar?”

“Hocam çok safsın, izin değil, özellikle yer veriyorlar.”

Halil Camii’ni ve İbrahim’in kabri’ni ziyaret ediyoruz. Orada yaşanan bir katliamın ayrıntılarını öğreniyoruz. Bir Cuma namazında Yahudi bir doktor, iki makineli silahla camie girmiş ve onlarca kişiyi öldürmüştü. Soruşturma ve dava açılmış, doktor tutuklanmış fakat sonrasında meczup olduğuna ilişkin bir rapor düzenlenmiş, olay bir tür sürüncemeye bırakılmış. Mescid’in bir kısmı bölünecek Yahudilerin kullanımına ayrılmış.

El-Halil sokaklarında Musa’yla bir süre geziyor, akşam yemeğini bir Türk lokantasında yedikten sonra Kudüs’e dönüyor, oteldeki odamıza çekiliyoruz.

Geldiğimden beri öğrendiğim şeyleri, gerçeküstü olaylarmış gibi algılıyorum.

İnanması o denli güç şeyler ki.

Sabah yine yoğun bir gün bekliyor bizi.

Yine erkeden ayaktayız. Yine Ak-sa’dayız. Bu kez Burak duvarındayız. Musa, “hocam şunu başınıza takın” diye

bir Filistin atkısı uzatıyor. Urfahılar gibi başıma bağlıyorum. Buradan Kible mescidine, giderek Aksa’nın tümünün altına uzayan tüneller açılıyormuş. Musa, “Süleyman mabedini bulmaya çalışıyorlar güya.”

“Bulup ne yapacaklar?”

“Mescid-i Aksa’yı yıkıp, mabedi yeniden inşa edecekler.”

“İnşa edince n olacak?”

“O yapılmadan armagedon çıkamıyor, o çıkamayınca İsa yeniden dünyaya inemiyor...”

Bu kıyamet cinnetiyle insanları öldürüyorlar, kadim yapıları yıkıyorlar, olmadık işler yapıyorlar.

Kudüs’te dördüncü güne uyanıyoruz. Otelde kahvaltı yapıp çıkıyoruz.

Musa, Selahaddin Eyyubi’ye ilgimi bildiğinden, “hocam, bugün sana çalışacağım” diyor.

“Hayırdır?”

“Hayır hayır. Selahaddin’in inzivaya çekildiği odaya götüreceğim seni.”

Çocuk gibi seviniorum.

Bir savaşçı komutan ve devlet adamı olmasından öte ilim ve irfan aşığı olduğunu bildiğim Selahaddin-i Eyyubi’nin hatıralarıyla doku mekânları göreceğim için heyecanlanıyorum.

Çarşıdan geçiyoruz, eski Osmanlı Çarşısı’ndan. Hürrem Sultan’ın kurduğu vakıflardan birince inşa edilen, kadınlara hizmet veren bir yapıya giriyoruz. Çıkınca, Musa’yı tanıyan köşedeki dükkânın sahibi ısrarla bize çay ikram etmek istiyor. Adam üzgün. Biz çaylarımızı yudumlarken Musa’yla fısıl fısıl bir şeyler konuşuyorlar. Musa’nın yüzü düşüyor. Kötü bir haber aldığı kesin.

Eyyubi'nin inziva odasının bulunduğu yapıya giden sokağa saparken, koluna giriyorum,

“noldu, hayırdır?”

“Muhammed” diyor...

“Noldu Muhammed'e?”

“Ölmüş.”

“Nee!”

“Maalesef, çok feci bir şey olmuş.”

“Nolmuş?”

“Sabah, mahalledeki mescide gitmek için evden çıkmış. Dönmemiş. Öğleye doğru ailesi olayı öğrenmiş.”

“Nasıl olmuş peki?”

“Kamera kayıtlarında üç kişinin Muhammed'i zorla bir otomobile bindirdiği görülüyormuş. Deyr Yasin köyüne götürmüşler. Ellerini bağlayıp uzun süre işkence etmişler. Diri diri yakmışlar. Ardından olayı kutlamak için müzik dinleyip bira içmişler.”

Sonrasını dinleyemiyorum.

Musa'nın yüzü ve sesi bir anda yok oluyor.

Muhammed'in yüzünü hatırlamaya çalışıyorum.

Kudüs'teki altıncı ve son günümüzde ölü denize gidiyoruz.

Üç gündür Musa'dan Muhammed'le ilgili gelişmeleri dinliyoruz.

Olaydan iki gün sonra annesiyle görüşmüş.

Annesi, Deyir Yasin'i özellikle seçtiklerini söylemiş. Bin dokuz yüz kırk sekiz yılında iki yüz elli dört Filistinlinin öldürüldüğü yer.

Süha Ebu Hudayr,

“oğlum kaçırıldıktan iki dakika sonra polise haber verdim” demiş, “onu Ya-

hudilerin aldığını söyledim. Oğlumun cep telefonu çalışıyordu. Polis hiçbir şey yapmadı. Kaçırılan bir Yahudi olsaydı hemen telefon sinyalinin yerini tespit ederlerdi. Eğer evimizin önündeki kameralar olmasaydı, onu kimin, nasıl bizim evin önünden alıp götürdüğünü öğrenemeyecektik. Meçhul bir olay olarak kalacaktı. Dört gün boyunca İsrail polisi yalan söyleyerek bunun ailevi bir sorun olduğunu iddia etti. Ben oğlumu nasıl kaçırdıklarını gösteren güvenlik kamerası görüntülerini dividi olarak polise götürdüm. Polis aldı ve bir hafta sonra yanmış olarak geri verdiler. Allah-tan görüntülerin kaydını cep telefonuma da almıştım. Bir İsrail televizyon kanalı bizimle görüşmek için geldi ve polisin kendilerine bunun ailevi bir sorun olduğunu söylediklerini anlattı. Ben de onlara kamera görüntülerini verdim, yayınladılar. Bundan sonra asıl zorluklarımız başladı.”

Ayrılık günü gelip çatı.

Havalimanına gitmek üzere otelden ayrıldık.

Musa, otobüste, otopsi raporundan söz etti. Muhammed'in soluk borusunda, akciğerdeki sağ ve sol ana bronşlarda is parçaları bulunduğunu söyledi.

“Ne demek bu dedim?”

“Zorla benzin içirmişler, üzerine de dökmüşler, hem içini hem de dışını yakmışlar.”

Otobüs, Yahudilerin Kudüs'te yaptığı kilometrelerce uzunluktaki utanç duvarının yanından geçiyor.

Niyazi Mısıri'nin dizesi dilime geliyor: “Ey rahat-ı cân isteyen, kurban olandır can sana.”

| NAİME ERKOVAN

Bir Yatağın Biyografisi

Mavi pelüş ayıyı yatağa fırlattı küçük kız. Sırtında çantası, kıpırdamadan bir müddet bekledi. Oyunağının ne yapacağını görmek ister gibi gözlerini ondan ayırmadı. Mavi ayı, düştüğü yerde yüzüstü yatıyordu. Ne şikâyet edecek hâli vardı ne de kalkıp gidecek. Bir süre yatağın üstünde kalacak, sonra da önceki pelüş hayvanların yanına gönderilecekti. Büyükçe bir kutunun içinde hep birlikte yaşayacaklardı. Ta ki bir sonraki doğum gününde aralarına yeni biri katılana kadar.

Küçük kız okuldan döndüğünde mavi ayının yastığına yaslanmış vaziyette olduğunu görüyordu her gün. Annesi yatağını düzeltirken son olarak ayıcığı yerleştiriyordu oraya. Mutlu görünüyordu yüzüne işlenmiş gülümsemesiyle. Küçük kız ona arkasını dönüp masasının başına geçiyor ve ödevlerini yapmaya koyuluyordu. Mavi ayı böylece sahibinin yüzünden çok saçındaki tokayı görüyordu. Kırmızı taşlı bir kelebek tokayı.

Gece olunca kararıyordu bütün oda. Hiçbir şey görünmez olunca da sesler büyüyor ve sadece kızın derin nefesleri her yeri kuşatıyordu. O vakitlerde mavi ayı halının üstünde geceyi geçirip güneşi karşılıyordu. Bu döngü aylar boyunca devam etti.

Odada tek değişmeyen şey yataktı. Üzerine birçok pelüş oyuncak yerleştirilmiş, kaldırılmış, yerine yenisi konmuştu. Küçük kız büyüyor ama yatak hep aynı kalıyordu. Güneş doğarken odaya çocuk cıvıltıları doluyordu pencereden; hava bozunca öfkeli bir rüzgâr. Baharda çiçek kokuları, kışın inatçı bir ayaz sızıyordu içeriye.

Küçük kız, genç bir kız olmuştu. Yatağı en büyük sırdaşına dönüşmüştü yıllar içerisinde. Arkadaşına ilk aşkını anlatırken onun üzerinde fısıldamıştı kimsenin duymasını istemediği kelimelerini. Acı gözyaşlarını da yine onun üzerinde akıtmıştı yastığına. Korktuğunda ona sığınmıştı. Özellikle de gök gürlediğinde.

Bir gece yine korkuyla yorganının altına saklanmıştı ama bu sefer gök gürleliyordu. Bombalar patlıyordu uzaklarda. Yıldırımın aydınlatması gibi ışıldıyordu gökyüzü, sonrasında büyük bir gürültüyle sarsılıyordu her yer. Genç kız biliyordu, patlamalar yaklaşıp yatağı sarsılacaktı. Ve belki de duvarlar dayanmayacak şiddetine de yerle bir olacaktı binaları.

Sonra sükûnet günleri geldi. Müjdeli günler hatta. Genç kızın yatağına yayılmıştı gelinliği. Sık sık seyrettiği

elbiseyi birkaç ay sonra giyecekti. Giydiği gün de ayrılacaktı odasından ve evinden. Mutluluk dolu, heyecan dolu vakitlerdi bunlar. Zamanın hızla geçmesini dilediği vakitlerdi de bunlar.

Derken değişti yine her şey...

Genç kızın nişanlısının bu dünyadan ayrıldığı gün, gökyüzünden öfkeli kâğıtlar yağdı ansızın. İnsanların evlerini terk edip gitmelerini emreden kelimelerle dolu kâğıtların gölgeleri düşüyordu yatağa. Büyükçe kar tanelerinin gölgelerini andırıyorlardı. Masum ve beyaz olsalardı eğer...

Bir sabah erkenden anahtar kilitte döndü birkaç kez. Ağlamalar sızıyordu eşikten içeriye. Genç kız ailesiyle birlikte terk ediyordu evini ve şehrini. Güneye demişlerdi sadece. Ayak sesleri kesilince ev, derin bir sessizliğe teslim oldu. Yatak son kez düzeltilmiş, ışıklar son kez kapatılmıştı. Büyük kutudaki pelüş oyuncaklarsa çoktan unutulmuştu yatağın altında.

Korkulu günlerin sonu gelmiyor, bombalar düşüyordu şehrin her yerine. Yatak zangırıyor, pencereler sarılıyordu. Buna rağmen direniyordu eşyalar. Sabah güneşi yatağın başına düşüyor, dakikalar ilerledikçe her yanını kaplıyordu. Mutlu bir resmin huzur verici nesnesine benziyordu o anlarda. Sonra saat ilerliyor, güneş çekilip karanlık başlıyordu. Bombalar yeniden düşüyordu geceye.

Odaya artık ne kuş cıvıltıları ne de çocuk sesleri doluyordu. Çünkü iyi ve masum olan her şey terk etmişti şehri. Çünkü bombalar sevmiyordu iyi ve masum olan hiçbir şeyi. Ve bombalar yorulmak bilmiyordu.

Zaman geçtikçe güneşin ışınlarını kesen binalar bir bir yıkıldı. Yatak artık daha uzun süre güneşi ağırlıyordu. Üzerinde biriken tozun her geçen gün arttığı da böylece ortaya çıkıyordu. Evin duvarları henüz sağlamdı ama çok sürmeyecek gibi görünüyordu bu hâl. Nitekim yatağın örtüsüne düşen kireç parçaları gitgide çoğalıyordu. Bombalar dinmiyor, insanlardan çıkarmadıkları öfkeyi boş binalardan çıkarmaya çalışır gibi düşüyorlardı etrafa.

Derken değişti her şey ansızın...

Yine bir sabah anahtar kilitte döndü. Heyecanlı konuşmalar çoğalıyordu kapı önünde. Kelimeler büyürken kapı açıldı şükürle, duayla. Ev ahalisi bir an duraksadı çünkü bütün renkleri yutan bombalar gri bir ev hazırlamıştı onlara. Ama genç kadın döndüğü için o kadar mutluydu ki toza bulanmış yatağına büyük bir özlemle oturdu. Ağlamaklı bir gıcırta yükseldi yataktan. Kadın dolu gözlerle hatırladı her şeyi. Sonra gülümseyerek başını yere eğdi. Oradaydı hâlâ kutu. Hayat hâlâ yanı başındaydı.

| AHMET SARI

Deus Ex Machine

Filistin'e

“Karanlığın en koyu hâlini almasını beklemelisiniz” dedi kendisine hiçbir şeyi dert etmeyen adam. “Aydınlık, karanlığın zifiri olduğu yerde filizlenir”.

“Bir kedinin fareyi, bir örümceğin avını beklediği gibi öyle sabırla beklemelisiniz.” “Beklemelisiniz, o vakt göreceksiniz süreç kendini tamamlayabilir”.

“Allah nurunu tamamlayacak” denilmiş zaten ayetlerde, senin gayretin hiçbir şey ifade etmiyor olabilir”.

“Bırak karanlık en koyu olduğu yere doğru aksın, çürüyüş meddine, çürüyüş ifradına erişsin. Kurtuluş o zaman deus ex machine hâlinde bizlere gökten inebilir”.

“Mehdi’nin gelmesi çürüyüşün kemale ermesi ile ancak mümkün olabilir”.

KATILMADIM ona.

Çürüyüşü beklemek, hiçbir şey yapmadan Godott’yu beklemek gibidir. “Hiçbir şey yapmadan Godott’yu beklemek” Godott’nun gelmesi için bir dua hâli midir, bu belki de tartışılabilir.

Bir Mehdi beklemek yerine Simurg meselinde olduğu gibi nice cehdügayretlerle simurgun bizatihi kendisi olmak.

Simurg nasıl kuşların çileli yolculuğunda kuşların bizatihi kendilerinde varlık buluyorsa, Mehdi etkisiz, faal olmayan, nemelazımcı, hiçbir şeye karışmayan insanların olduğu yerde nasıl varlık bulabilir?

Cehdügayret, Mehdi’nin gelmesini hızlandırır.

Mehdi cehdügayretlerimizin belki de yansıması olabilir.

| EREN BUĞDAYCI

Büyük Kuşlar Küçük Kalpler

Muhammed El Durra'ya...

Güneş vurdukça dizlerindeki yaralar kaşınıyor çocuğun.

Uzamiş tırnaklarıyla hart, hart, hart...

Belli belirsiz bir yanma. İnce bir sızı... Kaşımayı bırakıp üflüyor. Kan daha da akmasın diye bastırıyor kalkan kabuklara. Hasan onu izliyor hemen yanı başında. Çocuğun yeni yeni tüylenen cılız bacaklarına ilgiyle bakıyor Hasan. Çocuğun hoşuna gidiyor. Çocuğun yüzünde kocaman bir sırıtış, sırıtışın ortasında kocaman bir gedik...

“Kaşıma yaralarını, izi kalır,” diyor Hasan, arkadaş olma girişiminin ilk masmus cümleleriyle

“Kaşırken senin de hoşuna gitmiyor mu?” diye soruyor çocuk Hasan’ın yüzündekilere bakarak.

“Onların çoğu geçecek,” diyor Hasan.

Kabuklara bastırmaya devam ediyor çocuk.

“Ama hepsinin izi kalacak.”

Hasan gülüyor. Çocuk gülüyor. Tepelelerindeki gökyüzünün berrak maviliğini çizen ince beyaz çizgiyi önce çocuk fark ediyor. “Onun adı ne biliyor musun?” diye soruyor çocuk heyecanla. Hasan susuyor. “Kuyruk izi derler ona,” diye yanıtlıyor kendi sorusunu çocuk. Hasan ellerini alnına siper ederek bakıyor bir müddet. Çizgi bir ışın gibi uzuyor güneşe doğru. Konuşmayı bırakıp yelkovanın hareket edişini yakalamak ister gibi pürdikkat izliyor ikisi de. Çizgi yavaş yavaş uzuyor. Bulundukları hizaya yaklaştığını anladığı an oturduğu pervazdan kalkıp bahçeye doğru koşmaya başlıyor Hasan. Çocuk sesleniyor arkasından: “Hasan?!” Hasan aldırıyor. Çocuk oturduğu pencere kenarından başparmağını göğe doğru uzatıp çizgiyi siler gibi

parmağıyla takip ediyor. Çizgi uzuyor. Sinek avlar gibi avuçluyor boşluğu, olmuyor. Uçak uçuyor, çizgi uzuyor, Hasan koşuyor, Hasan koşuyor...

Yat zili yetimhanenin uzun koridorlarından yatakhanelere, yatakhanelerden ranzadaki küçük kalplere sızıyor.

Tek seferlik bir şalter sesi...

Tüm ışıklar kapanıyor. Uğultu bir anda kesiliyor. Hasan yorgun. Başını yastığa koyar koymaz dalıyor. Rüyasında yine babasının kucağına oturmuş sakalıyla oynuyor. İncecik kısa parmaklar aynı yumuşaklıkla dolaşılıyor o kızılığın içerisinde. En güzel kısım... Babası selam verdikten sonra saçlarını kokluyor Hasan’ın. Sırtına alıyor, ayağa kalkıp kollarını iki yana açarak halının ortasında çember çiziyorlar. Hasan sımsıkı tutuyor babasının boynundan. Gittikçe hızlanıyorlar. Tam uçmaya, masallarda geçen büyümlü şehirleri dolaşmaya hazırlanmışlarken gökyüzünü yırtan bir ses duyuluyor uzaklardan. Büyük kuşlar... Yaklaşıyorlar. Babasının dudaklarında anlaşılmaz bir mırıltı... Yere indiriyor Hasan’ı. Salonun köşesine, duvarın dibine götürüyor. Büyük kuşların demir kanatlarından çıkan sesleri ilk kez bu kadar net duyuyor Hasan. Gök gürültüsü gibiler... “Baba ben bu kuşlardan korkuyorum,” derken kardeşinin sesi geliyor yan odadan. Babası sürünerek ağlayan kardeşinin yanına doğru gidiyor. Hasan sindiği duvar dibinde tek başına bekliyor. Büyük kuşların korkutucu sesleri yaklaşıyor. Sesler iyiden iyiye yaklaşıyor. Sesler artık evin içinde. Sesler Hasan’ın hemen yanı başında. Sesler yan odada.

Yüzündeki yaraların artan kaşıntısı uykusunu bölüyor Hasan’ın.

Uzamiş tırnaklarıyla hart, hart, hart...

| YAVUZ AHMET

Aynı Durakta Buluşmak

Ortada büyük bir sorun vardı: Evin babası, ata mirası tarlaya bodur zeytin dikilmesine karşı çıkıyordu. Gerçi sözcükleri büyötmüyordu; karısına, eniş-telerine, torunlarına ve tatilinin birkaç haftasını baba evini ziyarete ayırabilmiş oğluna kızgın veya alınmış gözlerle de bakmıyordu. Kuru ve kararlı bir “Hayır!” Hepsi o kadar. Keşke kızsaydı, başka zamanlarda ve de genellikle incir çekirdeğini doldurmayacak meselelerde olduğu gibi cılız bir itirazı bile susturmak istercesine sesini yükseltseydi.

Oysa şimdi, yılların verdiği yorgunlukla kol yerleri aşınmış, minderinin ortası epriyip çökmüş tekli koltuğunda otururken sadece susuyordu. Başını hafif yukarı kaldırmıştı, bakışlarını salon kapısının soluna düşen duvarın üst kısmında belirsiz bir yere sabitlemişti, dirseklerini yaslayıp parmak uçlarını birbirine dokundurmuştu.

Bir evde babanın sessizliği alışıldık bir durumdur. Salondaki tekli koltukta yahut sokağa bakan ön terasta bir babanın saatlerce sessiz sedasız oturmasını kimse garipsemez. Belki sustukça tepkilerine gizem kattıklarına, evlerin gününbirlik olağan hâllerıyla ilgilenmeyecek itibarlarını koruduklarına inanırlar ve bu sayede otoritelerini sürdürürler. Belki kadın işlerinden çok anlamadıklarından konuştukça cehaletlerinin ortaya döküleceğinden çekinirler. Belki de za-

ten kahvede, sokakta, pazarda yeterince çene çaldıklarından duldarlarında dile dökecek söz bırakmazlar. Böyleyken konuşması gereken, öyle umulan bir babanın susması ıstırap vericidir. O sustukça ikna imkânına dair umut da uzaklaşır çünkü, orta yerin mantığında buluşma ihtimali yerini geri kafalı bir inatçılığa bırakır.

Onca zaman sonra evlatlarının ve torunlarının aynı çatı altında bir araya gelmiş olmasına içten içe sevinip ikide bir şükreden Hesna, öteden beri hiç de inatçılığı tutmamış kocasının bu ketum suskunluğuna yadırgayarak baktı ve şimdilik yegâne umudu biricik oğluna seslendi:

“Hasan’ım, bir de sen konuş babanla.”

Evlerin erkeklere sessizliği yakıştırdığını daha biraz önce keşfetmiş Hasan iç sesini dinledi. Garipti, orada da mayışmaya hazırlanan bir dinginlik vardı. Herhâlde o mayışma hazırlığını, onu yakından tanıyanlar da fark edebilseydi buna inanamazdı. Konferanslarda, müzakerelerde, barış görüşmelerinde, siyasi toplantılarında, basın açıklamalarında, gösterilerde... O cevval, asla ikna edilemeyen, sözlerin gerisinde daima başka imalar arayan Hasan neredeydi şu an? Demek insana yaşlanmaya başladığını aynaların söylediği düşüncesi yanlış bir kanaatti. İnsan, babasına benzemeye başladığını fark ettiğinde yavaş yavaş yaşlılığa hazırlandığını idrak ediyordu.

Sol yanındaki babasına çevirdi başını ve otuz beş yaşındaki bir erkek babasına nasıl bakarsa öyle baktı: Elbette saygılı, had bilen ama fazlasıyla cesur ve o geri kafalılığı bir miktar küçümseyerek. Babasının ağarmasına rağmen gürlüğünden hiçbir şey kaybetmemiş saçlarını, kırışıklarla dolu alnını, sakalsız geniş yüzüne ciddiyet katan bıyığını, o belirsiz yere sabitlenmiş gözlerini incelediği şu birkaç saniyelik zamanda; hemen yanı başındaki babasıyla aralarında ne büyük mesafelerin, boşlukların oluştuğunu dehşetle anladı. Sanki aynı soy ismi taşıyor olmak ve anne-eş Hesna'nın sıcaklığına sığınmak dışında onları bir arada düşündürebilecek hiçbir bağ kalmamıştı.

Annesine çevirdi bakışlarını ve “Ne konuşayım?” dedi sadece.

Aynı dünyaya farklı gözlerle bakan iki insan ne konuşabilirdi sahiden? Hasan, üç buçuk dönümlük tarlaya âdeti kutsiyet yüklemiş babasının o dar dünyasına sığamazdı; Cevdet, kendi kanından gelse bile artık bir yabancıya dönüşmüş oğlunun ufuklarına genişleyemezdi. Karşılıklı susuşmak, buluşma vadetmeyen uzaklıkların sınırıydı bir bakıma.

Üç buçuk dönüm tarla. Babası yıllarca, mesaiden arta kalan zamanlarda ekip dikmiş. İnkârın lüzumu yok. Hasan'ın İngiltere'de gazetecilik eğitimi alabilmesinde o tarlada dökülen alın terinin, nasırlaşan ellerin katkısı büyük. Böyleyken bir zamanların yorulmak nedir bilmez gençliği terk etmiş Cevdet'i.

Değil tarlada çapa sallamak, üç adımlık mesafedeki kahveye bile güç bela gidip geliyor. Enişterin hâlleri vakitleri yerinde sayılır. Tarlayla sırf kayınpederlerinin gönlünü etmek için ilgileniyorlar: Babamız haklı, ata yadigârı toprak boş kalmasın. Toprak, doğurmayı ve yaşamayı sürdürsün. Buldukları çözüm de gayet mantıklı: Bodur zeytin dikmek. Hem fazla bakım istemez hem iki yılda meyve vermeye başlar. Oradan gelecek üç beş kuruş da evin babasının emekli maaşını desteklemiş olur.

Umduğunu Hasan'da da bulamayan Hesna başını önüne eğdi, sessizlik buluşmasına katıldı. Hasan, yeğenlerinin terbiyeli diz çöküşlerine, ablalarının pek de umursamaz görünen sakinliklerine sıkılarak baktı. Küçük dünyaların büyük meseleleri onu aşıyordu. Bu sıra enişter sözleşmişler gibi doğruldu. Büyük enişte kafasını hafiften sağa kırarak sigara kaçamağına çıktıkları imasını yaptı Hasan'a.

Terastaki divana oturur oturmaz küçük enişte aynı mevzuyu dillendirdi:

“Yani Hasan'ım, adama laf anlatmak mümkün değil. Tutturmuş, illa da normal zeytin fidanı dikin diyor.”

Hasan lafı uzatmak istemiyordu:

“İyi işte, normal zeytin dikelim gitsin. Tarla boş kalmaz, babamın gönlü de edilmiş olur.”

Büyük enişte sigarasından geniş bir nefes alıp açıkladı:

“Normal zeytin ilk meyveyi beş yıldan önce vermez. Onda da verdiği ancak pastırma yapacak kadardır. En az dokuz

on yıl geçecek de aile bütçesine az buçuk katkı sağlayacak irat elde edilecek. Bizim derdimiz, hâlâ eli ayağı tutarken zeytinlerin meyve verdiğini görebilsin.”

Hasan şöyle bir düşündü. Babası altmışını ortalamıştı. Onca zamanın çalıp didinmesiyle vaktinden evvel çöktüğü de ortadaydı. O ihtimali usunun kenarına bile getirmekten utandı ya babasının on yıl sonrayı da göreceği şüpheliydi. Enişterisi haklıydı. Madem zeytin ağacının böyle çabuk yetişen bir türü de vardı, tarlaya ondan dikmek pekâlâ mantıklıydı.

“Sigaralarınızı bitirin de çıkalım.” dedi.

Enişterisi öylesine bir merakla baktılar.

“Babamı bilirim. Ondaki eskilere has, her şeyin en doğrusunu kendilerinin bildiği inadı. Mesela ilkin normal zeytin dikmekten söz etseydiniz bu defa da ona ayak direyecekti. Biz hele bir dikelim fidanları, tarlanın gönendiğini görünce yumuşayacaktır. Ama önce siz bana şu bodur zeytin bahçelerini bir gösterin.”

Yol boyu enişterisi, tellerin bağlanacağı beton direklerden söz edip durdular. Hazırını mı almak iyi olurdu, yoksa malzemeyi tedarik edip tarlada döktürmek mi? Onlar hazırda karar kılmak üzereyken Hasan, camların ötesinde kayboldu.

Yılda bir kez de memlekete geliyordu. Annesine kalsa bu elbette çok azdı ya Hasan, onca meşguliyete rağmen birkaç haftalığına baba evine gelerek ailesine yeterli zaman ayırdığı inancındaydı.

Yine de ziyaretler arasında geçen zamanın, buralarda da bir şeylerin değiştiğini fark edebileceği kadar uzun olduğunun farkındaydı. Öyleydi: Döndüğünde, doğup büyüdüğü toprakları kendine biraz daha yabancılaşmış buluyordun. Hiçbir şey bıraktığın gibi kalmıyordu; insanlar yaşıyor, çocuklar büyüyor, renkler soldukça özüne yaklaşıyordu. Aslında sen de bir yabancıyı getirmiş oluyordun. Gidip gördüğün yerler de seni biraz daha kendine benzetiyordu. Tabi şu da bir gerçekti: Aralarında üç buçuk dönümlük dede yadigarı tarlanın da bulunduğu toprağa, eskiden bu yana zaten yarıydın. Gençliğini sarıp sarmalayan düşünce ve hayallerden sıyrılıp başını kaldırmaya, nefesini paylaştığın coğrafyaya bakmaya hiç ilgi duymamıştın. Hâliyle herhangi bir bahçedeki ağaçların cinsine cahil kalmışsın. Yol boyu gördüğü ağaçlara, bahçelere şaşırarak bakması bundandı. Evet, mahalleler arasına sınır koymuş o beton duvarlar, beton çirkinlikler gençliğinde de vardı ve gençlik enerjisini, duvarların yıkılması umudunu canlı tutmaya feda etmişti. O siyasi çirkinlikler yıkılmak yerine her geçen gün metre metre uzasa da asla pişmanlık duymuyordu mücadelesinden. İyi de aynı topraklarda zeytin ağaçları da dimdik durmaya devam ediyordu. Bunu neden fark edememişti ki?

Büyük enişte arabayı bir bahçenin kenarına çekti; indiler. Önlerinde uzanan yemyeşil bir deniz. Küçük enişte soldaki ağaçları gösterdi ve “Bunlar normal zeytinler,” dedi. Şu hâlde sağdakiler de bodur zeytinler olmalıydı.

Evet, bu bahçeleri tanıyordu. Zihni, gidilen bir panelin yahut açık oturumun konusuyla meşgulken yaptığı otobüs yolculukları sırasında... Bahçeler pence-
renin ötesinde, zihnindeki hareketliliği tamamlayan manzaranın öylesine birer parçasıydılar. Şimdi bahçenin beri başında dururken hareketler gibi zaman da yavaşlamıştı. Ama orada hâlâ yine herhangi bir bahçe ve yine herhangi ağaçlar vardı. Coğrafyanın onca sorununa ilgisiz zeytinler... Peki neden Hasan yerine Cevdet olmayı seçmiyordu? Babalar, yaşlılıklarıyla baş gösteren durgunlukları gibi bakış açılarını da miras bırakamaz mıydı oğullarına?

Eniştelere çoktan mühendisliğe soyunmuşlar, direklerin hangi açıyla dikilmesi gerektiğini konuşuyorlardı. Onları sohbetleriyle baş başa bıraktı ve şu an aynı kanepede tüm dünyaya küskün bakan o adamın gözlerini ödünç aldı.

İlkin soldaki ağaçlara baktı ve onlarda zeytinin anlamını gördü: Zeytin, Filistinli demekti. Dallarını salkım salkım açan, geniş gövdeli, ilhamını beş bin yıldır Filistin topraklarına kök salmış Bedevi Ağacından alan vakur zeytinler... Kökleriyle bu toprakların derinine dalan, esen hiçbir rüzgârın onu bu topraklardan söküp atmasına müsaade etmeyen zeytinler... Sonra beton direkler arasına gerili tellere asılmış bodur zeytin ağaçlarına baktı ve onlarda tellerle zapt edilmiş bir özgürlük gördü. İşlenmemiş

suçların, günahların sembolü. Ve dokuz on yıllık daracık bir ömür. Daima geçiciliğin vaadi.

Ansızın eniştelere döndü:

“Eve dönelim.”

Haklı olarak endişelendiler. Henüz atılamamış yol yorgunluğu, hava değişimi. Büyüğü sordu:

“Hayrola Hasan’ım, rahatsızlık mı var yoksa.”

“Önemli değil. Sadece eve dönmek istiyorum.”

Eve gelinceye dek konuşmadılar. Hasan bunu, aynı arabayı paylaşıp aynı menzile ilerleyen üç yabancıнын yolculuğu olarak düşündü. Evde, onları bu denli erken beklemeyen meraklı gözlere de bir cevap vermedi. Salonda babasının sağına oturdu yine. Hesna’nın sorgulayan bakışlarında ışıltılı bir umut kol gezdi o sıra. Cevdet’inkilerse hâlâ umarsız. Bir müddet kapının soluna, duvardaki o bilinmez noktaya baktı Hasan. Sonra hafiften babasından yana döndü:

“O tarlaya asla idamlık zeytinler girmeyecek. Normal zeytin dikeceğiz.”

Babası şaşırarak döndü. Gençleşerek baktı oğluna. Gözlerinden inanç ve gurur döküldü yavaş yavaş. O vakit Hasan, aradaki mesafelerin birdenbire kısaltıldığını hatta Cevdet’le Hasan’ın aynı kişiye dönüşüğünü fark etti.

| AHMET ŞEVKİ ŞAKALAR

Rüyayla Gerçek Arasında Kahramanlık Temrinleri

“Uçaktan tam inecekken bütün kameralar ona odaklanacaktı. Yaşadıklarını anlat diyeceklerdi. Gemide neler oldu diye soracaklardı. Haber bültenleri ve canlı yayın stüdyoları peşine düşecekti. Sat komandoları gemiye nasıl saldırdı, dronlar gemiye nasıl yaklaştı diyeceklerdi. Bir kahraman gibi bakacaktı aşağıda bekleyen kalabalığa. Önce hangi mikrofona konuşacaktı? Hangi açıdan hangi ajansa fotoğraf verecekti? Bir kahraman gibi mi konuşacaktı? Büyük laflar edip havaalanında bekleyen insanları slogan cümleleriyle coşturacak mıydı? İşgal bitecek miydi? Uzun deniz yolculuğunun içine ölüm de dahil miydi? Filistinli çocuklar Gazze sahillerinde tekneleriyle balık avlayabilecek miydi? Enkazlardan bir Gazze daha doğacak mıydı? Şehit olmak için doğan çocukların gülüşleri dünyayı dolaşacak mıydı? Doğan her çocuktan Firavun sarayları ve makamları çatırdayacak mıydı? Bir kahraman nasıl inerdi uçaktan? Nasıl bakardı kameralara? İlk hangi cümleyi kurardı mesela?”

Bir sabah Avrupa limanından gemiler kalktı Akdeniz’in doğusuna. Kimse-siz sahiller, kıyı-sız çocuklar ve yerinden edilmiş doğranmış zeytin ağaçları, yetim portakal bahçeleri ve kendi vatanında mülteci olarak yaşayan cesur adam-

ların yiğit kadınların ülkesine doğru. Bir avuç insan, birkaç gemi topu topu, yükleri ağır; dünyanın selamını götürecekler Gazze’ye. Renkleri farklı, dilleri farklı, ülkeleri farklı lakin ruhları ortak, bakışları ortak, vicdan seferinde ortak nefer olmak gibi bir özelliği var hepsinin. Güvertede yalnız ve düşünceli bir adam uzaklara baktı. Bir kahraman yalnızlığıyla etrafı süzüyor. Gemidekiler heyecanlıydı. Günler, haftalar sürecekti bir yolculuğun ilk günleriydi. Kimileri özgürlük marşları söyledi kendi dilinde. Dilini anlayanlar eşlik etti. Anlamayanlar mırıldandı kendilerince. Herkes bir şeylerle uğraşıyordu. Ortak dili konuşanlar, hararetle tartıştılar yeni dünya düzenini, adaleti, zulümleri, güçlülükleri, zayıfları, güçlülerin adaletini... Telefonuna şarj arayanlar, kendi ülkesiyle canlı yayına katılanlar, bilgisayarında köşe yazısını yetiştirmeye çalışan gazeteciler, destek için meydanlara toplanmış kalabalıklarla canlı yayına katılan aktivistler...

Günler sonra gece yarısı dronlar dolaştı tepelerde. Her an bir baskın her an bir saldırı bekleniyordu. Adam, uzun uzun baktı gemidekilere. Hepsi ölme-yi göze almış insanlar mıydı? Kendini yokladı. İşini, eşini, çocuklarını ve dün-

yada yoluna koymaya çalıştığı planlarını düşündü. Büyük soruyu sordu kendine: Yola çıkarken ölümü de göze alabildim mi? Thomas'ı gördü kalabalığın arasında. Dün tanışmıştı onunla. Avrupa'nın bir ülkesinden kalkıp aynı inancı paylaşmadığı bir ülkenin insanları için yollara düşen, sonunda ölümün de dâhil olduğu uzun bir sefer için gemiye binen mavi gözlü, babayiğit, vakur ve cesaretli bir delikanlıydı Thomas. Thomas'ın cesaretini bir yana koydu; "İslam Dünyası" denen ismi olup cismi olmayan soyut varlıklar bütününe özgül hafifliğini diğer tarafa koydu. Düşündü. Öylece düşündü uzaklara bakarak. Meydanlarda "Müslümanlar, istese İsrail'i tükürüğüyle boğar, deniyordu fakat nasıl bir tükürükse zalimin yüzüyle bir türlü buluşamıyordu. Siyasi dengeler, ticaret anlaşmaları, Büyük Birader'in hedef tahtasına girme endişesi konuşuluyordu sokaklarda ve parlamentolarda. Kendini bildi bileli her protesto mitinginde "Kahrolsun İsrail! Kahrolsun İsrail ve zalim destekçileri!" deniyordu. Kimse, İsrail'in silahtan ve güçten anladığını konuşmuyordu. Ne İsrail kahroluyor ne de zalim destekçileri azalıyordu. İnternet ve sosyal medya platformlarının hemen hemen hepsi İsrail'in haklılığı ve masumiyeti üzerine veriler sunuyordu. X ve Instagram, içinde 'Palestine', 'Gaza' geçen her paylaşımın ümüğünü sıkıyordu. Kötülüğün ve zulmün algoritması hiçbir zalimin alına isabet etmiyordu.

Sonra tekrar baktı gemidekilere. Ülkemiz neden saldırmıyor, ilişkileri kesmiyor diye diğer grupları etkilemeye çalışan aktivistlerin de sesi duyuluyordu. Savaşa giderken fitne çıkaran askere benziyordu bunlar. O kadar kolay mıydı bunları yapmak? Her şey komşuyla arana yüksek bir duvar örmek veyahut mahalle esnafıyla ilişkiyi koparmak kadar basit miydi? Uzun süre ortalarda görünmeyen, yüzü neredeyse unutulmaya yüz tutan kadın televizyoncu ve konfe-ranslardan büyük paralar alan yazar da gemideydi. Ülke içinde popülaritesini artırmaya yeter miydi bu uluslararası ses getirecek gemi yolculuğu? Niye düşünmüştü bunları? Kalbindeki bu maraz neyin nesiydi? Haber ajanslarının ve sosyal medya fenomenlerinin gazına mı gelmişti? Bu gemi yolculuğun sonunda ölüm de var'ı hesaba katıp burada olanların gemisiydi. Ne bilirdik niyetleri, kalpleri? Kalplerin sahibi bizler de de-ğildik.

Kıyıya varmadan derdest ettiler gemidekileri. Telefonlara, bilgisayarlara el koydular. Sonra uzun bir yolculuktan sonra ifadeler, sorgulamalar, uzun upuzun bekletmeler... İsrail, güçlü bir devlet havası vermek istiyordu. İsrail, dünyanın vicdanından tecrit edilmiş, dar alana sıkıştırılmış bir akrep gibi saldırgan, şımarık bir çete hüviyetindeydi. Devlet değildi. Gözaltındakileri sorgulayan İsraili polisin düzgün Türkçesi duyulunca "Nasıl bu kadar düzgün Türkçe konuşabiliyorsun?" sorusuna İsraili po-

lisin verdiği “Yozgathıym” cevabı, oradakilerin canını İsrail’den daha fazla acıtmıştı.

Gemideki yalnız adamın sorgusu diğerlerinden kolay geçmişti. Dönüşteki kahramanlığı gittikçe riske giriyordu. Kahramanlığın yolları bu kadar dikensiz olamazdı. Sorgu kayıtlarında tehlike arz edecek bir belge-bilgiye rastlanmadı. Sadece İsrail’i ve sahibini sevmiyordu. Sahipsiz köpekleri de sevmiyordu. Sahibinin kalp atışlarına göre hırlayan köpekleri de hiç sevmiyordu. Sokakların en büyük sorunu “sahipsiz köpek sorunu”ysa dünyanın en büyük sorunu da “sahipli İsrail sorunu”ydü. Yozgathı, kendisini sorgulayan İsrail askerini sevmiyordu. Anadolu toprağında doğmuş ancak ruhunu şeytana satmış bu üniformalı adamın gerçekliğine bir türlü inanmak istemiyordu.

Ülkelerin hariciye ve istihbarat birimleri hızlı bir şekilde devreye girmiş, İsrail tarafından alıkonulan vatandaşlarını ülkeye getirmek için hazırlıklar yapıyordu. Thomas’ın İsrail hapishanelerinde Müslümanlığı seçtiği duyuldu. Kafasındaki sorulara cevap bula bula Müslüman olmuş ve sonra hücredekilere tek tek sarılmış. Ağlamış sarılırken, hücredekiler de ağlamış. Kahramanın not defterine Thomas’ın sadece Müslümanlığı not düşülmemiş; Thomas, Batı’dan doğan bir Gazze’ymiş. Şehadeti, bütün uyuyanları uyandıracak bir şahitlikmiş. Zahirde hiç var olmayan “İslam Dünyası”nın yüzüne çarpılan ibretlik bir ve-

sikaymış. Otomatiğe bağlanan kınama mesajlarından daha çok etkilemiş dünyayı ve insanlığı.

Gemiden alınıp esir düşen vatan-daşlar için uzun haber metinleri yazıldı akşam bültenine yetişmesi için. Uçak, İstanbul’a inmeden orada toplanan büyük bir insan topluluğu birikmişti. Kameralar uçağın birazdan açılacak iniş kapısına çevrildi. Kapı açıldı. Anne babasına, eşine, çocuklarına el sallayanlar, elhamdülillah, şükür kavuşturana diyenler... Kahraman, kendisini bekleyenlere sadece gülümsedi. Kameralara bakmadı, hiçbir mikrofona cevap vermedi. Sustu. Derin derin sustu. Uzun uzun sustu. Otobüste çantasından not defterini çıkardı.

“Kahramanlık, yolda bulunacak ve kazanılacak bir şey değildir. Vatanını canı pahasına terk etmemektir. Sabır, metanet ve teslimiyettir. Ufacık boyuyla bir âlim edasıyla konuşan ve yetişkin insanların bilgi-cesaretiyle yaşayan Filistinli çocuklardır kahraman. Kendisi ölüirken hayatta kalan çocuğuna “namazlarını ihmal etme!” tembihini veren Gazzeli kadınlardır gerçek kahraman. Şehit olacağını bile bile lider olan gözü pek adamlardır kahraman. İslam’ı hazır bulanların aksine araya araya bulan Thomas’tır kahraman. Susmak, konuşmanın yaraya merhem olmadığının zamanlarda gereklidir. Gazze’yi bir kelimeyle ifade edeceksem o kelime “suskunluk”tur. Çünkü Gazze, dünyanın ve insanlığın suskunluğudur.”

| AYŞE BAĞÇIVAN

Ummi

Günlerdir sosyal medyada tanıtımı yapılan program neredeyse başlamak üzereydi. Salondaki bütün koltuklar dolmuş, yanlardaki boş kısımlara da ayaktaki kalabalık için sandalyeler dizilmişti. Hemen herkes dokunaklı bir türkü dinlemiş gibi acı bir yüz ifadesiyle koltuklardaki yerlerinde programın başlamasını bekliyordu. Salonun duvarlarında ince bir duman gibi süzülen projektör ışıkları ekranda sürekli oynatılan yıkıntının tozlarını salona taşıyarak ağır bir sis oluşturunuyordu.

Salondaki uğultulu bekleyiş, sunucunun sahneye çıkarak programı başlatması ile sona erdi. Orta sıralarda oturan yaşlı bir kadın duruşunu dikleştirerek izlemeye başladı. Arka sıradakiler, sandalyede oturanlar ve çıkış kapısının önündekiler her biri de birazdan sahneye çıkacak olan konuşmacının sözleriyle kendi içlerindeki ağırlığın hafiflemesini dileyerek konuşmacının sözlerine başlamasını bekledi.

Konuşmacı, kürsüye doğru yavaş ve kendinden emin adımlarla yürüdü. Derin bir nefes alarak mikrofona parmaklarını değdirdi. Bir süre sessiz kaldıktan sonra boyununu bükerek “Allah’ım gökyüzünü

Filistinlilere geri ver. Çığlıkların bile çok küçük kaldığı bu acıyı dindir.” diyerek sözlerine başladı. Sözleri, sessizlik ile birlikte salonda tüm ağırlığı ile dalga dalga yayıldı. Ön koltuklarda oturan bir genç gözlerini kapattı, yan sırada oturan yaşlı bir adamın dudakları sessizce bir duâyı mırıldandı. Bir anne, yanındaki kızının ellerini avucuyla sımsıkı sardı. Konuşmacı, sözlerine sesini kâh yükselterek kâh alçaltarak devam etti. Ölen çocukların ardından annelerin yaktığı ağıttan, bir şey yapamamanın ağırlığının taş gibi kalbe saplanmasından bahsetti. Kravatını biraz çekştirip düzelttikten sonra sözlerine devam etti. Salonda oturan tüm izleyiciler, konuşmacının sözlerinde kayboldu bir süre. Kimi güvende oldukları için defalarca şükretti. Kimi de sosyal medya hesaplarından Gazze’yi bir kez daha hatırlattı. Kimisi ise boğazına oturan yumruyu ne gözlerinden düşürebildi ne de yutkunabildi. Sadece çaresizliğin sancısını insanlığında hissetti.

Konuşmacı “Yüreğimize hançer gibi saplanan bu acıyı paylaşıyoruz. Asla sessiz kalmadan, el ele gönül gönüle!” diye sözlerine devam ederken gözleri kendisine yöneltmiş

fotoğraf makinelerinin flaşından kısıldı. Salonda bulunan çoğu kişi bu sözleri sosyal medya hesaplarında duyurmak ve bu acıyı ne kadar hissettiklerini göstermek için program sonrası paylaşmak üzere kaydetti. Arka sırada oturan bir genç ise kaydı durdurup hızla “Filistin için el ele gönül gönüle!” yazısını paylaştı. Konuşmacının isminin ağırlığı, paylaştığı videodaki sözlerin ağırlığı ile buluşunca gelecek olan en az iki yüz beğeni umudu, heyecanını daha da artırdı. Yan sırada oturan bir adam iç cebinde duran cüzdanına dokundu. Adamın vicdanının ağırlığı cüzdanından daha sert batıyordu göğsüne. Program sonrası çıkışta Filistin için düzenlenen bağış kampanyasına destek olabilmek için bir miktar para ayırdı. Ön koltuklarda oturan genç bir kız omuzlarındaki kefiyenin ucunu sahneye doğru tutarak konuşmacının fotoğrafını çekti. Fotoğrafın altına “Bugün ve her gün seninleyiz Filistin!” notunu düşti. Yan koltuktaki yaşlı kadın, bileğine doladığı tesbihini bileğinden çıkartıp ağlayarak boncuklarını Filistin’in özgürlüğü için çekmeye başladı.

Konuşma bittiğinde konuşmacı buruk bir gülümseme ile indi sahneden. Salon alkışlarla yankılandı. Dakikalarca alkışladı izleyiciler. Kimi izleyicilerin kirpiklerinde hâlâ nemler kiminin ise yüzünde programda izlediği görüntülerin soğukluğu

vardı. Konuşmacı, koridorda ön sıralarda oturan arkadaşından telefonunu aldı ve arkadaşının çektiği fotoğraflarına baktı. İçlerinden kararlı bir şekilde işaret parmağını yukarı doğru kaldırdığı fotoğrafını bulduktan sonra fotoğrafın altına “Kalbimiz Filistin’le sessiz kalmayacağız!” notu ile sosyal medyada paylaştı. Biraz önce sahnede anlattıklarının yüreğini yakan sancısı ile izleyicilerle bir arada birkaç kare daha fotoğraf çektirerek salondan ayrıldı.

Aynı dakikalarda binlerce kilometre ötedeki Gazze’nin yıkılmış bir sokağında küçük bir çocuk, yıkılmış evlerin arasında annesinin sesini arıyordu. Ellerini taşlara sürerek yavaş adımlarla ilerliyor yıkıntıdaki her delikten başını içeri uzatarak annesine sesleniyordu. Gökyüzüne doğru süzülen dumanın altındaki küçük çocuk titreyen bedeni ve çıplak ayakları ile ağlamaktan korkarak hemen yan tarafındaki molozların önüne çömeldi. Ellerini birbirine kenetleyerek kurumuş dudaklarından çatallanan sesi ile aynı kelimeyi fısıldadı:

Ummi... Ummi... Ummi...

Ve o gece salonda yankılanan sözler, alkışlar, bütün sosyal medya paylaşımları, yıkıntılar arasında yankılanan tek bir fısıltının altında ezilerek ufaldı:

Anne... Anne... Anne...

| ABDULLAH İPEK

Kan Kırmızısı Eller

“Unutma evlât Batı hiçbir zaman medeni olmamıştır...”

Mevsimler mi şaşı, insan mı bilemedi? Bu sıcakta ne işi vardı dışarıda? Evde oturup sere serpe uzanmak, soğuk bir şeyler yudumlamak varken güneşin tepeden vurduğu ve insanı aptallaştırdığı şu vakitte yoldaydı. Anlamıyordu gitmese ne olurdu ki, bir kişiyle mi gelecekti umdukları kurtuluş? Bütün bir halkın kurtuluşu tek kişiye bağlıysa vay o milletin hâline. Mitingle seslerini duyuracaklarmış. Sendika başkanı dâhil pek çok yönetici de gelecekti. Onların da mutlaka orda olması gerekiyormuş. Mahalle baskısı değilse de kurum baskısıydı bu. İlla gidecekti, gitmeliymiş. Tamam, kalben destek veriyordu. İstemeden de olsa akşam haberlerinde yüzleri toza, toprağa, kana bulanmış çocukları gördükçe öfkeleniyordu ama bu onun gidip sıcakta dikilmesini gerektirir miydi, bilemiyordu. Nihayetinde yola çıkmıştı. Güç bela bindiği otobüse sinen parfüm ve ter kokularıyla yarım saat yolculuk, delireceğim, dedi. Trafik olmazsa yarım saat; yoksa saati bulduğu da olurdu. Artan kokuya daha fazla dayanamadı, kustu kusacaktı. Ağzından nefes alıp verdi. Şimdi daha iyiydi. Telefonu çaldı, bakmadı. Nerede kaldın diye çemkireceklerini bildiğinden cevap vermedi, kapattı, cebine koydu. Çaktırmadan çevredekilere baktı. Kimsenin umurunda değildi ne kendi ne de telefonu... Otobüste adım atacak yer kalmamasına rağmen şoför, duraktan yolcu alma derdinde. Homurtuyla karışık belli belirsiz yükselen seslere aldırmadan, biraz daha ilerleyin millet mağdurdur olmasın, dedi. Dominant olduğu her hâlden belli bir kadın, ayol tepemize mi çıkaracaksın, yeter artık alma, diye

çıktı. Kadını destekleyen olduğu gibi yazık, yolda kalmasınlar diyen de oldu. Gençlerden ikisi bastırmaya çalıştıkları gülme isteklerini tutamayıp arsızca kahkaha attı ve bir anda otobüstekilerin kadrajına girdiler: La havle çeken mi, gençlik diyen mi, gülen mi, kızan mı...

İneceği durağa yaklaştıkça bir duvarın tuğlaları gibi iç içe geçen bedenlerden kendini kurtarıp kapıya yaklaşmaya çalıştı ancak ne mümkün. Ayaklara basa basa, göbekleri tokuştura tokuştura indi otobüsten. Kendisine illa gel diyen mesai arkadaşını ve yöneticisini bir güzel kalayladı. Meydanın girişinde ellerinde bayraklar, kafalarında “Filistin” yazılı genç kızlar gördü. Kalabalıktan uğul uğul bir ses yükseliyordu. Beton ve asfaltın daha da körüklediği sıcakta gözleri boş bir ağaç gölgesi aradı, buldu da. Toplanma saatine yirmi beş dakika var. Bir soykırımı protesto etmeye gelen neşeli insanlara hayretle baktı. Böyle mi olurdu mitingler, şaşı kaldı. Demek cenaze başka evde olunca böyle oluyormuş. Az sonra bir anne ile küçük kızı giriyor kadrajına. Annenin başında “Kudüs Bizim Onurumuzdur” yazılı bir bandana; kızın elinde Türk ve Filistin bayrakları. Yürüyorlar meydanın orta yerinde. Meydan bir anda göz gözü görmeyecek şekilde polisle doldu. Gaz kapsülleri, polis otoları, atlı ekipler anne ile çocuğun olduğu tarafa nizami yürüyüş başladı. Gözlerini ovuşturup tekrar baktı. Hayır yanılmıyordu. Çembere alınan genç kızların başörtülerini çekiştire çekiştire açan kadın polislerden ürktü anne. Oğluna sıkı, sınıksı sarıldı. İki de arbedenin ortasında

kaldı, ne yapacaklarını bilemediler. Cami avlusu çarpı gözlerine. Arbede esnasında örtüleri açılan genç kızlar bir yandan başlarını örtmeye çalışırken diğer yandan da “Başörtümüz onurumuzdur” diye bağırıyorlardı. Sesleri yükseldikçe müdahalenin dozu da şiddetlendi. Çocuk, elinde Türk bayrağı evden çıkmadan annesinin bellettiği sözleri sıraladı. “Haksızlığa karşı direneceğiz, haksızlığa direneceğiz”... Incecik sesi postal altında kaldı, annesine baktı gözleri yaşlı. Son günlerde neden hep ağlıyordu annesi. İşe de gitmiyordu artık. Her gün özenle hazırlanan annesini bir sabah aynı saatte aynı yerde aynı sevinçle bulamadı. Bir kenara sinip annesini izledi çocuk. Babası mı kızmıştı, kalbini kıracak bir söz mü söyledi, yoksa çalışmasına izin mi vermedi? Bunun gibi pek çok soru geldi aklına, hiçbirinin cevabını bulamadı. Hepsı olabiliirdi, hiçbiride. Annesine sarılmak, onunla birlikte ağlamak istedi, yapamadı. Kapı eşiğinde durdu, öylece annesine baktı. Ağlama sen, dedi ağlamaklı sesiyle. Akşam babam gelsin onunla konuşurum. Yeter ki sen üzülme... Annenin dudağında belli belirsiz bir tebessüm oluştu, kalktı, oğluna doğru yürüdü ve sarıldı...

Genç güvenliğin düdüğüyle kendine geldi, zihnindeki fotoğrafı yer değiştirdi. Meydana döndü, kalabalık alanı doldurmuş, kalanlar kaldırımlara, refüjlere çıkmıştı. Sahne hazırlıkları tamamı. Birazdan, ismini daha önce duymadığı bir grup okuyacakları ezgilerle alandakileri coşturacak. Hep beraber “Kahrolsun İsrail” diye bağırıtacak, günlerdir içlerinde tuttukları öfkeyi atıp rahatlayacaklardı. Sığındığı gölgeden kalktı. Cami avlusuna geçti. Şadırvanda elini yüzünü yıkadı, serinledi. Abdest alan iki gencin konuşmasına kulak misafiri oldu. Aga biz bu eylemleri yapacağımıza neden doğrudan savaşa girmiyoruz, hani bölgenin en güçlü devleti bizdik? Kanka şimdi o iş öyle değil. Tabi, biz bölgenin en güçlü ülke-

siyiz ancak bu alçakların arkasında Amerika var yoksa bir günde bitiririz işlerini. Bunlarla savaşa girmek demek Amerika ile savaşmak demek, böyle bir maceradan sonuç çıkar mı sence? Yok, aga yok bu böyle olmayacak... Sesleri git gide duyulmaz oldu. Camiye girene kadar gözleriyle takip etti onları. Hangisi haklıydı, bilemedi. Şadırvandan akan ılık suyun çıkardığı sesin büyüüne kaptırışken kendisinin, meydanda gördüğü anne ile kızı merdivenlerden iniyorlardı. Yine zihni bulandı. Hafızası gitti geldi. Polisten kaçan anne ile oğul, caminin mermer avlusuna sığındı. Karmaşa, gürültü, anonslar, biber gazları, coplar, küfürler, başörtüsünden tutup çekmeler... Hepsı bir bir canlandı gözlerinde. Neydi dertleri, ne isterdi polis onlardan. Sığındığı kucaktan annesinin kalp atışlarını hissediyordu. Islanan yüzünde korku ve öfke vardı. Ah bir büyüse, bir dikilebilse karşılarına... Birden köpekli polisleri gördü ve tırstı. Büyüse de onlarla karşı karşıya gelmek istemezdi. Kocaman ağızları, kocaman dişleri vardı o köpeklerin. Korkardı, onlara görünmeden diğerlerinin karşısına dikilip bu haksızlığı durdurmalarını isteyebilirdi. Annesinin dürtmesiyle sıyrıldı düşlerden, camiye girdiler. Namaz kıldılar uzun uzun dua ettiler. Kaç zaman oldu, böyle dua edip dururlardı. Neden iştmezdi onları Allah, annesini işinden edenlere niçin cezalarını vermezdi, aklı almıyordu ama yine de ısrarla dua etti. Camiden çıkınca yüzleri sargılı bir grup gencin, polis barikatına doğru “Başörtüsüne kalkan eller kırılın.” diye bağırıklarını gördü. Gerilen sinirler ufak bir dokunuşla büyük patlamalara sebep olabiliirdi ve nihayetinde oldu da. Biber gazı, eylemcilerin sesini bedene atılan bir neşter misali aniden kesti. Boğuk boğuk sesler, öksürmeler, nefes alamama, limon, limon, ambulans... Anne ile çocuğun duyduğu son sözlerdi bunlar. Haftalar dır gelip gittikleri eylemlerden bir sonuç

çıkmayacağına kanaat getirdiler. Onca uğraşıya rağmen hiçbir şey değişmemişti. Yedikleri copların, küfürlerin, tekme tokatların haddi hesabı yoktu. Kalplerine inen korkuyu, travmayı kim silecekti? Böyle bir zulme karşı kim olursa olsun duramazdı. Artık pes etmişti anne. Madem çok sevdiği mesleği zorbalıkla elinden aldılar, o da kendini çocuğuna, çocuklarına adayacaktı...

Tekbirlere sık sık bölünen konser, alandakileri iyice coşturdu. Anne kız, seyyar satıcıdan aldıkları dondurmalarını bir kenarda yemekle meşgulken bir konuşmacı mikrofonu alarak miting alanını dolduranları galeyana getirecek sloganlar attı. Doğrusu, bu sözler herkese tesir etmişti, ona bile. Kendisini buraya davet eden müdürüne ve arkadaşına kızmıyordu artık. Hatta içten içe onlara minnet duydu. Kalktı, kalabalığa yürüdü. Müdürünü görmesi imkânsızdı. Görmek için çok da çabalamadı. Tekbirlere o da katıldı. Hem de tüm varlığıyla. Farkında değildi ama yanakları nemlenmişti. Annesiyle gittiği o protesto mitinglerinden sonra her şeyi bir kenara bırakmış, hayatın kıyısında yaşamaya karar vermişti. Kalabalıklardan nefret etmişti. Ona dokunmayan yılan bin yaşasındı. Yıllarca içinde köklenen bu algı sinevizyona yansıtılanlardan sonra yıkıldı. Derin bir sessizlik çöktü alana. Akşam ezanı orada bulunanlara ferahlık verdi. Çağrıdan sonra mitingin son evresine girilmişti. Önce Filistin bayrağı yansıtıldı ekrana. Sonra 1948'den bu yana bölge coğrafyasını anlatan görseller ve karikatürler. İşte topluluğu şah damarından yakalayan o kareler geldi nihayet. Ölen çocuğunun başında ağlayan bir baba, yüzü gözü kandan görünmeyen bir bebek, kolu kopmuş acı içinde bir genç, enkazda çaresizce oturup ölümden başka şeye minnet duymayan bir anne... Çıt çıkmıyordu alandan. Başlar utanç ve öfkeyle öne eğilmiş bekleniyordu. Nihayet gösteri bitti. Sunucu ağlamaklı bir sesle "İşte Siyonist vahşeti

görüyorsunuz, bugün başkasına olan yarın sana dönecektir..."

Gördüğü fotoğraflar bütün gece durmadan yer değiştirdi. Parçalanmış bebek bedenlerine daha fazla tahammül edemedi. Televizyonu açtı, belgesel kanallarının birinde durdu. Çalılar arasında gizlenen bir aslan otlanan ceylanları gözüne kestirmiş, saldırı stratejileri geliştiriyordu. Ceylanlar yanı başlarındaki tehlikeden bihaberlerdi. Kirişten fırlamış ok misali tek hamle ile sürünün en zayıfını tutup indirdi. Gırtlığına geçen dişlerin acısının yansıdığı gözlere zumlanıyor kamera. Acı, acı, acı. Birazdan öleceğini bilen insanın bakışıydı bu. Can her bedende aynıdır. Acı aynı, gözyaşı aynı, sevinç aynı. Şimdi mesai arkadaşıyla yaşadığı konuşmaları hatırladı. Ukrayna'daki sivil ölümlerine üzüldüğü kadar Filistin'dekilere ya da Ortadoğu coğrafyasındakine üzülmüyordu. Sebebini de geri kalmışlık, atalet ve yobazlık olarak belirtiyordu. Oysa can her bedende candı. Beyni uyuşturulmuş, katiline tutunma sendromu yaşadığı için kendisinden utandı. Nasıl böyle düşünebildim, nasıl yanılıbildim?

Pazar olmasına rağmen sabah erkenden uyandı, içinde filizlenen duygular onu uyutmadı. Uzun zamandır uğramadığı annesinin mezarına gidip dua edecek, onunla hâlleşecekti. Tıraş oldu, üstünü giyindi, sokağa çıktı. Adımları onu her sabah uğradığı kafeye getirdi. Kapıda durdu. Kalbi ile ayakları arasında gitti geldi. Eşikteydi. Parçalanmış bebek bedenleri, ağlamaktan başka bir silahı olmayan anneleri gördü. Girmemeliydi ama yıllardır hayatının bir parçası olan sabah kahvesini aynı yerden aynı markadan içmedi mi nasıl gelebilirdi kendine? Eşikten içeri adımını attı. Bu son olsundu, daha gelmeyecekti. Kasaya yöneldi, sipariş için elini cüzdanına attı. İpsırlaktı elleri, kan kırmızısı. Şaşı kaldı, uzun uzun ellerine baktı, kimildayamadı da. Sipariş bekleyen kasiyere tek kelime söyleyemedi.

| EMAME AKMAN HARMANCI

Kıyıdaki Cıvıltı

Selma'yı yanına alıp telefonun ön kamerasını açtı.

“Gelecekler mi sence?”

“Evet gelecekler, ama geciktiler.”

“Sana ne getirmelerini isterdin?”

“Çikolatalar, oyuncaklar, meyveler ve dedem için ilaç.”

Selma ile konuşmasını bitirdi, ondan uzaklaşırken ön kamerayı yüzüne tutuyordu. Denizi arkasına alıp video çekimine İngilizce devam etti. “Kardeşlerim, bize ulaşamasanız bile biz sizi geldiniz sayıyoruz. Sizi çok seviyoruz. Allah’a emanet olun.”

Defalarca yerlerinden edildikten sonra nihayet bir süredir bombalar eskisi kadar rahatsız etmiyordu. Fakat çadır bölgesinde açlıktan ve susuzluktan ölümler günbegün çoğalıyordu. Selma, hasta dedesinin kendisini koruyamayacağından endişe edip bazı akşamlar onun çadırına geliyordu. Korkudan ya da açlıktan ikisini de uykunun tutmadığı gecelerin sayısı çok fazlaydı. Yedi yaşındaki Selma'yı, bir sene önce kaybettiği kardeşinin yerine koymuştu. Onunla sık sık videolar çekti. İngilizce bilmek işine yarıyordu. Selma'nın söylediklerini altyazı ekleyerek paylaşıyor, böylece vaziyeti tüm dünyaya duyurabiliyordu. Etkileşimleri yüksekti. Elini uzatamadığı için kahrolan ancak sesine ses olmak isteyen çok fazla insan vardı. Dünyanın dört bir yanında ayaklanan, dertlenen, ağlayanların varlığı anlamlıydı.

İlk aylar uyku, yeme, içme haram olmuştu. Alışamıyordu füzelerin sesine. Bir gün iki gün sürer zannederken günler aylara, aylar şimdi yıllara dönüşmüştü. Bazen o sesler gerçekliğini yitiriyor, korkunç bir oyunun parçasıymış gibi tuhaf geliyordu. Bir süre sonra kabul lenmişlerdi durumu. Ne buna alışılır ne de bundan kaçılırdı. Seslerin geldiği an kendisi bir enkazın altında kalmadıysa başka kardeşleri kalmış demekti. Böyle bir şey aklın sınırlarıyla idrak edilemezdi. Bu yüzden düşünmeyi bıraktı, kendinden ve geleceğinden vazgeçmiş hissettiği günler oldu. Bu karamsarlığı ancak takipçilerine hayatından bahsederek hafifletiyordu. Üniversite eğitiminin yarıda kaldığını, ailesinden, arkadaşlarından birçok kişiyi kaybettiğini, evinin bombalandığını ve kitapları betonların arasında kalırken hayallerini, hedeflerini nasıl da kenara ittiğini anlatıyor, anlatırken bir nebze serinliyordu.

Birkaç defa *before/after* videoları çekti. Kentin iki sene önceki güzelliğini, görkemli binaları, düzenli sokakları, sapasağlam okulları, camileri, hepsini videonun *before* kısmına koyarak, *after*'a şehrin enkazından kalan külleri, yaşadığı çadırı ve çıplak ayaklı çocukları koydu. İkincisi distopik bir bilim kurgu filmini andırıyordu. Tuzla buz olmuş bir şehir, her şeyin ne denli kırılgan ve anlamsız olabileceğinin ispatıydı. Dünya hayatının bir oyundan ibaret olmasına iman ediyor olmasa, yıkılan, dağılan tüm her şey tedavi edilemez bir keder bırakacaktı ruhunda.

Herkes yatmaya çekilmişti. Telefonu bir kenara koydu, Selma çoktan uyumuş olmalıydı. Böyle anlarda içinde zifiri bir yalnızlık baş gösteriyor, üzerine çöken gölgeler büyüdükçe büyüyordu. Belki yaşı belki de gördükleri gereği Selma kadar ümitli değildi artık. Filonun Gazze'ye varabileceğini sanmıyordu. Nasıl Madleen'in önü kesildiyse Sumud ve diğerleri de aynı akıbete uğrayacak, kendilerine ulaşmaya çalışan bir avuç yürekli insan yaka paça tutuklanacaktı. Selma gibi çocukların sevinci kursağında kalacak, onun kirli yanaklarını ıslatan gözyaşlarını silmek yine kendisinin görevi olacaktı. Tüm o çaresizlik hissinin verdiği yorgunlukla baygın düşer gibi uyudu.

Çocukların ve gençlerin neşeli şarkılarıyla uyandı. Çadırdan çıktı. Tutup herkesi silkelemek, o kadar ümitlenmenin demek geliyordu içinden. Telefonundan filodakilerin konumunu canlı takip edebildiği websitesine girdi. Tahmin ettiği gibi gemilerin çoğu ele geçirilmiş durumdaydı. Tek tük yoluna devam edenler vardı. İyice yakınlaştırtınca birinin Gazze'nin karasularına girmiş olduğunu fark etti. Sosyal medya hesaplarını kontrol etti. Gördüğü şey doğrudu. Bir tanesi ablukayı delmişti. Birkaç kilometre ileride olmalıydı. Oyunlar oynayan, dünyadan habersiz çocukları heveslendirmek istemedi önce. Enkazları gezip en akla gelmeyecek eşyaları toplayan, onları çadırında bulunduran ve kime lazım olursa çıkarıp veren teyzeyi gidip buldu. Dürbün lazımdı. Kadın kutuları aradı, taradı, nihayet bir tane bulabildi.

Kıyıya vardığında Selma hemen yanında bitiverdi. "Ben de bakacağım,"

diye tutturdu. Maviliğin üzerindeki kahraltı önce dürbünde görüldü. Selma bir çılgılık atınca herkes meraklandı. Sonra ufuktaki gemi tüm gözlerin görebileceği kadar yakınlaştı. Çocuklar bayram sevinci yaşıyordu yıllar sonra. Yetişkinler de kıyıya üşüşmüştü. Merakla beklediler bir süre. Filistin bayrağı asılı geminin yaklaşması durunca tekrar dürbüne sarıldı. Gelmekte olanın arka tarafına yanaşmış bir başka gemide lanetli milletin bayrağının renklerini zar zor seçebildi. Bir karışıklık vardı orada, dürbünle tam anlaşılmıyordu. Dakikalarca izledi. Selma "ne oluyor" diye tişörtünü çekiştirip durdu. Kızın göz hizasına indi ve "gemi gelemiyor, onlar tarafından ele geçirildi" dedi. Lafı hiç eğip bükmeye gerek yoktu. Alışık da değildi zaten. Kızın omuzları düştü. Bir şey demeden gidip kumsala oturdu. "Olsun, ben bekleyeceğim. Bu gelemmezse başka gemi gelir."

Ertesi sabah yine benzer seslerle uyanınca anlam veremedi önce. Çıplak ayaklarıyla sıcak kumda yürüyerek dizlerine kadar denize girmiş çocukların yanına gitti. Sahile vurmuş onlarca belki yüzlerce paket vardı. Gençler, çocuklar merakla hepsini sudan çıkarıyor, içlerini açtıkça sevinç çılgınlıkları atıyorlardı. Pahada hafif ama oradakiler için dünyadaki en kıymetli hediyelerdi bunlar. Sıkıca bantlanmış poşetlerin içinde ilaçlar, paketli hafif gıdalar ve oyuncaklar vardı. Selma bir oyuncak bebek ve dedesi için ağrı kesici ilaç bulunca suyun içinden çıktı, koşarak ona doğru geldi. Yüzünde dünyadaki tüm sevinçlere kavuşmuş olmanın verdiği ışıltıyla gülümsüyordu, öyle veya böyle, Selma haklı çıkmıştı.

| EMEL KARAGEDİK

Ninemın Elleri

Beraber kaybolduk. Ayrı ayrı arandık. Sokaklar yok olmuştı, yığınlar vardı. Her birimiz yalnız kaldık, yalnız ve yalındık; birbirimizi bir türlü bulamıyorduk.

Dünyaya “çilehane” diyen ninemin bugün olduğu gibi hatıralarında da gıfttı her şey. Mümkün olsaydı da onları fotoğrafa aktarabilseydik derdim hep. Mümkün olsaydı da bu çileli dünyada neler gördüğünü bir film gibi izleyebilseydik. Bumburuşuk ellerini her göğse kaldırışında tahtadan iki sopa gibi görünen kollarıyla bu zamana kadar hangi yükleri kaldırdığını görebilseydik. Her “Fi-lis-tin” deyişinde üç hece dökülürken ağzından, üç hece üç dağa dönüşüp sağına soluna arkasına dursaydı ve biz ona: “Şimdi topraklarında huzurla yürü.” diyebilseydik. Bu yaşlı kadının kuruyan gözyaşlarına şahit olmak yerine seccadesini huzurla toplayışına bakıp eline püskülü mavi tespihini tutuşturup namazdan sonra zikrine devam ederken bir bardak su ile kuruyan ağzını ıslatmasına yardım edebilseydik. Keşke hepimiz birçokları gibi sıradan bir hayatın fertleri olabilseydik.

Ninem hakiki bir müslüman, İslam kalbinde hiç solmayan bir nakış. Benim ninem, o nakışı söküp atmak isteyen Siyonizm belasına karşı duran ve bu yüzden çilesine katlanan çok güçlü bir müslüman! Müslümanların çilesinin bitmeyeceğinin bilincinde olan bir müslüman! Peki benim ninem neden doğduğu topraklarda huzur içinde yaşayabilme zevkine eremiyor? Ak-sa'da müslüman olmanın niçin bir bedeli var? Hepimiz rahatsız ediliyoruz. Ninem bana en güzel örnek oluyor bu yolda. O çok metanetli. Ben, ninemin gölgesinde şaha kalkmış ve cennete doğru doludizgin koşan bir atın sesini duyuyorum daima.

Ninemi alıp götüren beyaz at öyle hızlı koşuyor ki ileride bir toz bulutuna dönüşüyor; bembeyaz bir toz bulutuna ve sonra kayboluyor. Arkalarından yetişemiyorum. Hep bu görüntü var gözümün önünde: benim canım ninem, ninemi alıp götüren beyaz at, atın ayaklarından yükselen toz bulutu.

Ocakta çıtırdayan çalırlardan sağa sola sıçrayan kıvılcımlarla, dibi kara tencerede haşlanan nohutların çatlayan kabukları ninemdi, ninemin elleriydi. Sabah serinliği tenimizi ürpertip geçerken yeni sağılmış bir tas sütle eve gelen ninemin yüzündeki her bir derin çizgiye dolan ahır kokusu burnumu kapatmama sebep oluyor. Ninem görmesin diye bunu gizlice yapıyorum. Bluzlarımın kol uçları bu yüzden sünüyor. Ahır kokusuyla süt kokusu birbirine girerken benim bu kokulara bir türlü alışamam, her seferinde midemin bulanması, bu sebeple süttten tiksiniğim, her sabah ninemden kaçmaya çalışmam, annemin beni anlayıp evin bütün pencerelerini açması, odaya dolan sert havanın hepimizi kendimize getirişi bir örüntü gibi ve biz bu anılarımızı ne çok özleyecekmişiz. Ninem giderse ben çok korkarım. Evimiz ev olmaya devam edemez. Kanadı kırık kuşa döneriz hepimiz. Uçamayız. Ninem de uçasın, bizimle kalsın.

Bitmeyen bir davanın esiri olduk. Topraklarımıza göz koyanlar bizi daima tedirgin ediyor fakat biz ne olursa olsun yerimizi yurdumuzu terk etmeyi asla düşünmüyoruz. Komşumuz, teyzem, halamın kızı Habibe yeni doğmuş bebeklerini kucaklarına aldıklarında, ninem onlara taze süt hediye ediyor ve biz hiçbir vahşi tehdide aldırmandan dallarımızın yeni sür-

günler vermesine seviniyoruz. Biz Filistin’iz. Filizleneniz. Gümüş yapraklı zeytin ağaçlarıyız. Vatan, kalbimiz! Biz; Allah’a inanan, ona güvenen, hayrı da şerri de ondan bilen güçlü bir imana sahibiz. Takdir edilene razıyız. Mücadelemizin adı: İslam! Biz fısıltıyla konuşmak yerine haykırmayı seçen bir milletiz. Bizi yok etmeye çalışanlara karşı dimdik ayaktaız. Sınanıyoruz ve peygamber sabrıyla sabrediyoruz.

Yine bir gün sesler sardı etrafımızı, kulaklarımızı yırtan korkunç sesler... Tüm çocuklar irkiliyordu bu ani seslerden, uyku yoktu artık. Her şeyden mahrum ediliyorduk. Yaşamak zorlaşıyor, gücümüz tükeniyordu. Ninediğim de gün gün küçülüyordu artık ne gölgesinin haşmeti ne evin her yerinden duyulan hışıltısı kalmıştı. Cılız bir minderin üstündeydi bütün gün. Tahammül edilemez yoksunluklara rağmen namazlarını teyemmümle kılıyordu. Evimiz de ahırımız da artık yoktu. Yıkılmayan tek bir duvarın dibinde tutunmaya çalışıyorduk hayata. Bombalar yağıyordu zamanlı zamansız. Korkuyu unuttuk, çığlık atmayı da bağırmaı da. Sesimiz kısılmıştı artık. Sağlığımızı kaybetmeye başladığımızın farkındaydık. Ninem bu yaşananlara daha fazla dayanamadı ve bir sabah onu kaskatı bir hâlde bulduk. Yanağını okşadığımda elim sanki buz gibi bir duvara değiyordu; soğuk, pütürlü bir duvara. Ninemin yorgun ve üzgün kalbi atmayı bırakmıştı. Onu yıkayamadan, teyemmümle aldığımızı abdestle bir perde parçasına sarıp sessizce evimizin yanına defnettik. Ninem o beyaz atın üstündeydi, elinde yeni sağılmış bir tas sütle cennete koşuyordu ve şöyle diyordu bize: “Oyalamayın beni, Filistinli bebekler beni bekliyor.” Cenazesi mis gibi kokuyordu. Bütün buruşuklukları açılmış, kamburu da kaybolmuştu, genç bir kadın güzelliği gelmişti üstüne ve âdeta gülüyordu. Bana bir şey söylemesini öyle içten diledim ki o son görüşümde. Dirilsin ve

bana bir şey söylesin sonra isterse ölmeye devam etsin. Ağlayamıyordum. Ninemin ölüsüyle mutluydum. Hatta kurtulduğunu düşünüp seviniyordum. Güzel bir ölüm dü onunki ya bizler ne olacaktık? Ninem dua okuyup üflediği elleriyle sırtımızı sıvazlayamaz mıydı bundan sonra? O yaşlı kadın değildi giden; evimiz, bereketimiz, saadetimizdi. Kocaman bir boşluk doldu içimize. Tarumar olan bahçemizde yatıyor şimdi ninem. Ne bir ot ne bir çiçek bitiyor toprağında. Ağır ve derin bir yalnızlığın yoldaşı şimdi o. Hayır hayır, ninemin yoldaşı benim. Son nefesime kadar onu bekleyeceğim. Kabrinin başına diktığımız tahta parçasına onun yüzüne bakar gibi bakaçağım. Bir gün coşkuyla o tahta parçasını öpüp Filistin’in kurtuluşunu kutlayacağım. Ninem gibi ben de Filistin’imi bırakmayıp bu topraklarda yaşlanacağım fakat ben de ölürsem nineme okuduğu Kuran’ı Kerim’i götüreceğim, mavi püsküllü tespihini de. Ninem beni unutmamıştır değil mi? Beni görünce en sevdiğim torunum geldi, diyecek midir gülerek? Saçlarını örer mi yine, örer muhakkak, o dualı ellerini saçlarımda hissedeceğim ve sonra sırtımda. Çok zayıfladım ama bu ben değilim. Ninem beni yabancılayacak. Filistin’i şimdi görse onu da tanıyamayacak. Filistin bir parça kuru ekmek gibi boğazına takılacak.

Beraber kaybolduk, ayrı ayrı arandık. Sokaklar yok olmuştu, yığınlar vardı. Her birimiz yalnız kaldık, yalnız ve yalındık; birbirimizi bir türlü bulamıyorduk. Eskiden kullandığımız güzel kelimelerimizi de bulamıyorduk. Yığınlar, ölümler, anılar, kokular, geri gelmeyenler, yalınayak birbirini arayanlar, birbirine doyamayanlar, ölümün öptüğü güzel çocuklar, masumlar, susanlar, avazı çıktığı kadar bağırınlar, Akşa’nın çocuklarına inananlar, portakal ağaçlarına sarılanlar, Nablus’un zeytin yağlı sabunlarını tanıyanlar... Kara gün kararıp kalmayacak. Filistin filizlenecek ve ninemin elleri yeniden doğacak.

| İSMAİL KILINÇ

Baston, Çocuk ve Umut

Gök kızıla bürünmüştü. Yağmura gebeydi bulutlar. Sükût, çığlık hâlindeydi. Çaresiz çığlıkların esareti altındaydı insanlık. İnsanlardan bir insan, televizyonu yumrukluyordu. Kızı aynı odada bir köşeye pusup kalmıştı. Adam, takımının yediği gole öyle isyan etmişti ki on iki taksitle aldığı televizyonun ekranını tuz buz etmişti. Mutfaktan bir panikle oturma odasına gelen kadın, başını ellerinin arasına almış, adamın gözlerine buz gibi bir bakış atmıştı. Bir yıldırım sesi geldi semadan. Herkes korktu, en çok çocuk.

Büyük bir hengâme vardı AVM önünde. Son modeli çıkan telefonun indirimli fiyatı, AVM girişini karınca yuvasına çevirmişti. Bağırtilar arasında kimin kimi ezdiği belli olmuyordu. Hedefe ulaşmak için her şey mübahtı. Alışverişe cıltz erkek evladiyla gelen bir kadın, etrafında kendini sıkıştıranlara öyle bağırıyordu ki herkes onun büyük bir acı çektiğini düşünüyordu. Ayağındaki parmak arası terlikleri arada bir kaybediyor, terliğine basanları azarlıyor, terliği bulduğunda ise kalabalığı itekleyerek ilerlemeye devam ediyordu. Bir mefhumda, bir sıhhsiz ortamda, bir kapital savaşta, bir hırs debdebesinde arada kalan çocuğun gözleri dolmuş, “Anne artık gidelim!” diye serzenişte bulunmuştu. Evladının kolunu koparırcasına çeken kadın tam tokadı basacakken bir yıldırım sesi geldi semadan. Herkes korktu, en çok çocuk.

Düğünün orkestrası kulağında çınlayan bir baba, önünde giden arabayla

takip mesafesini koruyarak gidiyordu. O sırada eşi, telefonunu kurcalıyor, gittiği düğünde çektiği fotoğrafları sosyal medyada paylaşmak için çabalıyordu. Her bir fotoğrafı eşine inatla soruyor, hangisinde güzel çıkmış, hangisinde gözü kapalı, hangisinde istemediği kişiler çıkmış, hangisinde zayıf görünmüş teker teker hem irdeliyor hem de eşinden yorum istiyordu. Adam, uykusu geldiğinden gelişigüzel yorumlar yapmaya başlamıştı. Çiftin kız çocukları gecenin hareketliliğinden olsa gerek arka koltuğa sere serpe uzanmış, uyuyup kalmıştı. Trafik gece yarısı olduğundan yoğun değildi. Fotoğraflar, düğün dedikoduları ve yola bakmak arasında kalan adam, önündeki ani fren yapan kamyonete çarptı. Çarpmanın şiddetinden hava yastıkları açılmış, aracın içi dumanlar içinde kalmıştı. Adam ve karısı yara almasalar da hızla ve korkuyla çocuklarını araçtan çıkarmışlardı. Çocuk, uyku mahmurluğundan olsa gerek olan bitenin farkında olmadan annesine sarılıyor, yaşananları belki de bir rüyadan ibaret sanıyordu. Kamyonetin sahibi inanılmaz bir hiddetle kapıyı çarptı. Kamyonetin arka koruma demiri ve kasa kapağının yamulduğunu gördü. Aileye bakıp yaralı olmadıklarını da anlayınca bağırıp çağırmaya başladı. O da korkmuş olacaktı ki bazı kelimeleri yutuyor, aracın tekerine tekmeler atıyor, sağa sola fütursuzca küfürler savuruyordu. Kamyonetine bir daha göz gezdirip ailenin yanına gelerek babanın yakasına yapıştı. Kadın da dahil olup kocasını korumaya çalıştı. Etraftakiler olayı şaşkınlıkla izliyor hatta bazıları kavgayı kayda

alıyordu. Kızıl göklerden kulakları sağır eden bir yıldırım sesi işitildi. Herkes korktu, en çok çocuk.

İmil imil yağan yağmurun altında, bastonunu kaldırımlarda tıkırdatarak ve söylenerek ilerliyordu Raziye Teyze. Köy servisinden indiğinden beri gördüğü herkese Kaymakamlık binasını soruyordu. Bilmeyeni tersliyor, dilinden dua mı beddua mı anlaşılmayan sesler işitiliyordu. Genç bir mühendis kıza rast gelmişti. Ona da sordu Kaymakamlık binasını. Kız, yaşlı kadını görür görmez çocukluğuna gitmişti. Onu babaannesine benzetmiş, içinden âdeta ona sarılmak gelmişti. “Hayır olsan anacığım, ne yapacaksın Kaymakamlık’ta?” diye sordu. “Şerle ne işimiz olur kızım, bir ayağımız girmiş mezara, öteki ‘beni de götür’ diye bağırmakta. Yaş gelmiş seksene dayanmış. Bu yaştan sonra şerle ne işimiz olsun bizim!” dedi. Kız cevaba gülümsedi. Onu onaylayan bir ifadeyle “Estağfurullah güzel anam, lafın gelişi sordum. Bir derdin varsa belki biz de hallederiz, diye düşündüm.” dedi. “Benim derdim büyük kızım, bana şu binanın yolunu göster, var git işine gücüne. Seni de işinden alıkoymayayım.” dedi. Mühendis kız zaten paydos verdikleri anda rast gelmişti Raziye Teyze’ye. Ona aç olup olmadığını sordu. Raziye Teyze’nin derdi yemek-içmek ya da gezmek-dolaşmak değildi. Tırmıklı bir telaşı vardı. Dönüp dolaşıp binanın yerini soruyordu. Mühendis kız, Teyze’nin koluna girip onu arabasına götürdü. “Seni bırakayım, yorulma!” dedi. Raziye Teyze “Hey güzel Mevlâ’m, senden umut kesilir mi!” dedi. Hiç tanımadığı torunu yaşında bir kızın yardımı, belli etmese de onu mutlu etmişti.

Yaşını, eşini, çocuklarını, torunlarını, köyünü, gençliğini... Raziye Teyze’nin dili açılmış, maziye kanatlanmıştı.

Yeter ki dili diline, gönlü gönlüne denk düşsün, durmaksızın muhabbet edebirdi. Evlatları hep gurbette olduğundan bir köyde kocasından kalma emekli maaşıyla geçinip gidiyordu. Yüzündeki çizgilere yalnız verdiği mücadelelerin yorgunluğu sirayet etmişti. Kokusuna köy kadınının dirayeti sinmişti. Bir fistan, bir entari, bir bel kuşağı... Geleneksel bir kadının geçmişten kopup gelmiş hâliydi. Çatlak bir bastonla hayır bildiği bir iş için dağlar aşıp gelmiş, kendinden emin duruşuyla mühendis kızı kendine hayran bırakmıştı. Raziye Teyze, yavaştan derdini açmaya başlamıştı. “Heeeeey güzel kızım hey. İşinden bereket eksik olmasın. Gülünce dişlerin incileşsin. Akın kara olmasın. Söz söyleyen cümle alem saygı duruşuna geçsin, sözüne güve düşmesin. Mevlâ seni anadan-atadan ayırmasın. Hele hele Ebu-Cehil torunlarından uzak tutsun. Tutsuuun... Tutsun ya, sen çocukluğunu anımsarmısın melek kızım?” Kız, şaşırılmıştı. Neden böyle bir soru sorduğuna anlam veremedi. “İyi kötü hatırlarım anacığım, neden sordun?” dedi. “Bak şimdi ben bizim köyün deli soykası Veli’nin otobüsünden inince, kızıl göklerden güm-bür güm-bür bir ses geldi. Herkes şöyle bir irkildi. Kudretin sesiydi bildin mi?” Kız önce afalladı ama sonra yüksek sesle yerleri titreten yıldırımdan bahsettiğini anladı. “Bildim anacığım bildim. Bilmem mi, gök yarıldı sandık. Hepimiz çok korktuk.” dedi. Raziye Teyze’nin eski püskü deriden bozma bir çantası vardı. Ondan mendilini çıkardı. Nakışlı kenarını ters çevirip ağzına tuttu. Derin derin öksürmeye başladı. Yaşlı insanların öksürüğünden bile tecrübeli bir eda işitiliyordu. Kız, torpido gözünden bir şişe su çıkarıp Teyze’ye uzattı. Raziye Teyze bir şeyler mırıldanıyor, suyunu yudumluyor, etrafı izliyordu. “Çocuk-

luğumu neden sordun anacığım, söyle-medin.” diyen kıza, “Çocuk masumdur. En ufak seste bile irkilir. Şimdi git hele o günlere, nelerden korktuğunu bir düşün. Yıldırımdan çığlık atan çocukları duydum, çok zoruma gitti. Ah dedim, yavrucaklarım. Sabah akşam bu sesleri duysanız, kaçacak yeriniz olmasa nasıl canım yanardı size. Yanıyor yaa, gene yanıyor da...” Raziye Teyze’nin sesi bugulanmıştı. Mendilini bu sefer gözlerine götürdü. Belli ki gözyaşı kurumuştur ağlamaktan. Gene de yaşaran kirpiklerini sildi. “Anacığımı, senin çocuğuna, torununa bir şey mi oldu?” dedi kız. “Cümle Muhammed ümmeti benim çocuğum kızım, başlarına bombalar yağar, görmez misin?” der demez, kız Filistin’e ağlayan yüce gönüllü bir bilgeyle karşılaştığını anlamıştı. “Nerde olursa olsun, ses çocuğu korkutur kızım, yanında anası da olsa danası da olsa. Çocuklar masum kızım, onları korkutanlar da cehennemlik. Ah bana bir imkân verseler de yandım dedikçe odun atabilsem!” diyen Raziye Teyze, bastonu sertçe arabanın kapısına vuruyordu. Yürümekte zorlanan bu kadının kini dipdiri ydi. Kız, kendinde, etrafında olmayan ya da çok sığ kaçan bu sahiplenmeye hayran kalmıştı.

Kaymakamlık binasının otoparkı hıncahınç araç doluydu. Mühendis kız en azından Raziye Teyze’yi indirip kendisini beklemesini isteyecekti. O yüzden arabayı bina girişine durdurdu. Hızla inip sağ kapıyı açarak Raziye Teyze’nin kolundan tutmuş, inmesine yardım etmişti. Raziye Teyze destekle doğrulup bastonunu yere sabitlemişti. Tam o sırada bağıra çağıra bir adam geldi. Özel güvenlikti. Mühendis kıza bağırıp çağırıyordu. “Bakkal dükkânı mı burası, devlet makamı devlet, çek arabanı, seninle mi uğraşacağız...” Bu çığırktan adamdan hazzetmeyen Raziye Teyze adamın

baldırına tüm gücüyle bastonunu indirmişti. “Çekil önümden çam kozalağı, üstüne basmayayım çıtırtını duymasın ahali, çekil!” demişti. Şiddetten nefret eden, her fırsatta bunun bir acziyet barındırdığını savunan mühendis kız, Raziye Teyze’nin yaptığına kahkaha atmıştı. Özel Güvenlik de şaşkınlıktan konuşamamış, kızın sırttan yüzünde takılıp kalmıştı. Kız bir süre Raziye Teyze’ye eşlik etmiş ederken de durumu özel güvenliğe anlatmıştı. Süt dökmüş kediye dönen güvenlik görevlisi bir daha Raziye Teyze’ye bulaşmamıştı. Bir deliyle karşılaştığı belliydi. Kıza dönüp, “Vallahi bugün bitsin kurban keseceğim, AVM’de izdiham olur bizi bulur, kaza olur bizi bulur, adam maç yüzünden karısını döver bizi bulur. Allah kimseyi kaymakamlıkla sınamasın!” diye sızlanan görevliye Raziye Teyze, “Bu dediklerin olurken etrafta çocuk var mıymış kozalak?” diye sormuştu. Kız gayriihtiyari gülmüştü. Özel Güvenlik, “Ne çocuğu teyze, çocuk derdinde miyim!” diye söylene söylene gidince Raziye Teyze “Tek derdimiz çocuk, tek derdimiz...” demişti.

Gittiği her yerde olay yaratınca başka çare yok diyerek Kaymakam Bey’le görüştürmüşler Raziye Teyze’yi. Ke-fenlik parasını ona emanet edip “Bunu Filistinli çocuklara ulaştırın.” demiş. Kaymakam, yardımcıları, sekreteri hepsi gözyaşına boğulmuş. Mühendis kıza yakını sanmışlar ama o durumu anlatmış. Ona da ayrıca teşekkür etmişler. Kız tekrar köy terminaline bırakmış Raziye Teyze’yi. Vedalaşırken “Dünyaya sırtını dönme kızım!” demiş. Sonra dua eder gibi göge bakmış ve “O Ebu Cehil’ler de görecektir, yolun sonu gene yol... Elbet hesaplaşacağız.” demiş. Kız şantiyeye dönerken bir duvar yazısına rast gelmiş: “Lâ galibe İllallah!”

| MEHMET EREN KOÇ

Dünya Yolcuları

Ejderha kendini yorgun hissediyordu. Zamanın ötesinden gelmek sahiden yorucuydu. Ama yolculuk için kimseyi suçlayamazdı. Üzerine hiç vazife olmasına karşın S.M.P.deki o ajandaya göz atan, Dünya gezegeni bilgileriyle tesadüfen karşılaşan ve -iş maceraya atılmaya geldiğinde bahaneye gerek duymayan- diğerlerinin aklını çelen kendisiydi. Eh o halde, şikâyet etmeye hakkı yoktu. Neyse ki az kalmıştı. *Sisteme gir, Jübiteri geçince hafif sola dön, bir müddet düz devam et, sonra iniş aşağı sal gitsin.* Ev'in galaksi postacısı buna yakın bir tarif yapmıştı.

Uzakta hayal meyal beliren Dünya, bir an için ejderhanın gözüne kocamanmış gibi göründü. Sırtındaki dostlarıyla beraber yıllardır, sonsuz karmaşa olan uzayın dehlizlerinde seyahat ediyorlardı. Şimdi gideceklerinden daha büyük yüzlerce gezegen görmüştü hatta pek çoklarının yok oluşlarına şahit olmuştu. Böyleyken henüz S.P.M.deki o ajandaya göz atarken bile kocamanlık rekorunu bu gezegenin kırmamasını arzulamıştı.

Kanatlarının üstündeki kulübe evde bazı takırtılar duyunca gülümsedi. Dostları uyanmıştı.

Ejderhanın, onca zamandır arkadaşlıklarına rağmen ismini bir türlü hatırlayamadığı iskelet, seke seke kulağına yaklaşmış. "Aziz olun yaşayanlar, bir an önce uyanın ölüler!" dedi. Onun yine şu komik olmayan esprilerinden birisi.

Onun peşinden Elçi, "Günaydın kemikost! Hıh, yıldızlar hemen de sönmüş." dedi oflaya puflaya. Daha uyanır uyanmaz bu denli yorulmayı nasıl be-

ceriyordu; bilinmez. Ah, elbette! Ayakta uyuma meselesi. İskeletle Elçi geceleri uyumazlar, seyahatlerdeyse ayakta uyurlardı. Kalkınca da aylaklık ederlerdi. Tabi bu, zamanın ötesine geçtikleri son maceralarına dek böyleydi. Orada Kosmos perilerinin kanat tozlarından nasiplerini alalı beri, en azından geceleri uyuyabilme yeteneği kazanmışlardı ve aylaklıktan pek bir şey kaybetmemişler de kanatların diğer iki ahalisine az da olsa ayak uydurmaya başlamışlardı.

İskelet, ejderhanın kulağına uzanıp sordu:

"Yolculuk nereye sürüngen?"

Oysa bunu kaç kez sormuştu.

Ejderha sahte bir öfkeyle "Kanatlarım seni paramparça edip ruhunu Mars topraklarına göndereceği zaman dek her yere." dedi. Ardından sesini yumuşatıp ekledi:

"Özel olaraksa alternatif bir gezegene."

Bu aslında, Elçi'ye bir laf dokundurmaydı. O, S.M.P.deki ajandada geçen *Alternatif Dünya Tarihi* bölümünü pek sevip kendince elçilik görevine soyunmuştu. Güya Dünya'dakilere S.M.P. uluslarının tarihini anlatacağı, onunla da yetinmeyip alternatif bir Dünya tarihi yazımını önerecekti.

Elçi "İnsanlığın tarih üretme tutkusuna bayıldım." dedi iskelete. O da ejderhanın kulağına yaklaşmış sordu:

"Burada barbar yok değil mi?"

Ejderha, Elçi'nin sesindeki bahane arayan o korkulu titrekliliği hissetti.

"Barbar yok mu? Güldürme beni. Burası en korkunç barbarların, kütüphaneler yakan baskı makinelerinin, bebek

katillerinin yuvasıdır. Ayrıca ölülerin tatlarını da pek severler.”

Bunları duyan iskelet göz devirirken Elçi korkuyla irkildi. Ellerini kafasına alarak etrafında dönmeye, çılgınlık atmaya başladı. Onun yaygarası uykucu Kazatraş'ı uyandırdı. Kazatraş başını kulübenin penceresinden çıkarıp “Neler dönüyor burada... Bazı hıhlamaların haricinde nedir bu anlamsız telaş?” diye sordu.

Ejderhanın güldüğünü fark eden iskelet “Sürüngen bizi korkutuyor haşmetmeap. O yetmezmiş gibi bir de tehdit ediyor. Ama iyiyiz, sonraki durağımızın nihai durumunu bilmiyor olmak haricinde bir derdimiz yok aslında.” dedi.

“Ben durumumuzu *Galerghalledi* yorum o zaman.” dedi Kazatraş. Elinde altın sözlüğüyle dışarı çıktı ve D maddesinin olduğu kısmı açtı. Ve birden yüzü allak bullak oldu:

“Burası şey tarafından yönetiliyor... Olamaz.”

Paniklemeğe Elçi de katıldı ve “Ne oldu Kazatraş? Kim yönetiyormuş?” dedi elçilik alameti kılıcını yere sererek.

Kazatraş sözlüğü yandaki kulübeğe fırlatırken “Netanyahu!” diye bağırdı. Kertenkele kız da bu yüzden berbat şekilde uyandırılmış oldu.

Ejderha, ağzını su püskürten gayzerlerine yaklaştırarak “Bundan ne anlamamız gerek lazım Kazatraş?” diye sordu. Evet, ajandayı tam anlamıyla okuduğu söylenemezdi. Şöyle bir göz atmıştı, o kadar.

Kazatraş da ejderhanın kulağına yaklaşanlar kervanına katıldı.

“Sen bizi Siyonist savaşın gezegenine götürüyorsun süründen. Ama savaş da değil. O biteli çok oldu. Artık daha beteri var. Bundan elli yıl önce S.M.P. Evi, Dünya türü gezegenler hakkında bir kanun çıkardı. Kanun görünürde Ev'e bağlı tüm gezegenlere yönelikmiş

gibi görünse de özelde, sadece Dünya gezegeni içindi. Kanuna göre, şayet savaş Siyonizm'in zaferiyle sonuçlanacak olursa iki bin yirmi altı yılında Dünya patlatılacaktı. Yıllarca toplantılarda çıkan kavgalarda Ev, savaş çizgisini yok etmek için uğraştı. Plan da hazırды. Her şey bir yıl öncesinde Netanyahu'nun tutuklanması ve Siyonist zihniyete sahip olanların çöl yıldızlarına sürgün edilmesiyle sona erecekti. Tabii Ev'e bağlı Beyler'i kapsayan bir kanundu bu. Bazı Beyler ki buna Dünya'nın ki de dâhildir, kanuna uymaya karşı çıktılar ve ana çizginin korunması gerektiğini söylediler. Ev, böylelerinin haktan da destek bulduğunu fark edince desteğini geri çekti. Haliyle Netuş, kendi bağımsız krallığını kurma imkânı elde etti. Şimdi Dünya, etrafını atmosfer yerine dikenli tellerin çevrelediği koca bir hapishane.”

İskelet paniğe kapılıp “Bu bilgileri şimdi mi veriyorsun yani?” diye bağırdı.

Kazatraş esneyip umursamaz bir sesle cevapladı:

“Yola çıktığımızda altın sözlüğümü aralamıştım aslında. Okuyup bilgi sahibi olacak, sizi de haberdar edecektim. Tabi malum... Uyuyup kalmışım.”

Önlüğünü giyip dışarı çıkan ve konuşmaları uzaktan dinleyen kertenkele kız seslendi:

“Yelkenler fora o vakit... Herkes ceplerinde değerli ne varsa üstün kilitler altında tutmaya devam etsin.”

Diğer üçü gibi ejderha da başını çevirip ondan yana baktı. Hiç de şaka yapıyormuş gibi görünmüyordu. Üstelik alabildiğine ciddiyydi.

“Peki ama neden?” dedi Elçi.

“Çünkü ceplerinizdekiler de vaat edilmiş olabilir.” dedi kertenkele kız.

Ejderha inilecek yere bu defa kaygıyla baktı. Acaba fazla şey mi istemişti?

| VEDAT ALİ KIZILTEPE

İğne ile Hançer

“Niye böyle bakıyorlar bize?”

“Nasıl bakıyorlar?”

“Böyle nefretle işte, yoksa bana mı öyle geliyor?” Güldü Baran Bey. Cevap verdi sonra;

“Yok azizim sana öyle gelmiyor, gerçekten de nefretle bakıyorlar. Öyle bakanların çoğu da kapalı, mutaassıp insanlar.”

“Peki ama neden?”

“Nedeni var mı, İsrail’in Gazze’ye saldırıları dolayısıyla, onların boykot ettiği en önemli kafelerden birisine gelmişsin, balkona kurulmuşsun, o ünlü markanın ünlü bardakları eşliğinde kahveni yudumluyorsun.” Şöyle bir durdu Aytaç Bey. Olayı az çok anlamıştı. Cevap verdi sonra;

“Yahu İsrail neresi, Türkiye neresi! Bu firmanın dünya genelinde binlerce şubesi var. Şurada içtiğimiz iki kahve ile mi İsrail’e finans sağlanıyor. Şimdi biz burada iki kahve içmesek İsrail Gazze’yi bombalayacak mı?”

“Aynen azizim. Ancak bunlar Gazze’ye karşı gereğinden fazla hassasiyet gösteren insanlar.” Bir süre daha sürdü bu muhabbet.

Her ikisi de kırklı yaşlarda, şehrin önemli tekstil fabrikalarında işveren olarak çalışıyorlardı. Aytaç Bey’in çalan telefonu, muhabbetin bugünlük burada son bulması gerektiğini haber veriyordu. İş çıkışı, akşamüzeriydi zaten. Eşi Arzu

Hanım arıyordu. Telefonla bir alışveriş listesi göndermişti. Eve gelirken onları da almasını istiyordu. Müsaade istedi. Bir başka zamana arayı uzatmamak üzere sözleştiler.

Her zamanki alışveriş merkezine geldi. Uygun bir yere aracını park edip içeriye girdi. Telefonunu açıp alışveriş listesine yeniden göz gezdirdi. Sağında bulunan alışveriş sepetini alarak, etrafına baka baka yürümeye başladı. İş çıkışı olduğundan alışveriş merkezi oldukça kalabalıktı. Önce temizlik malzemeleri satılan reyona girmeyi uygun gördü. Reyonda bulunan, muhtemelen yeni evli bir çift dikkatini çekti. Kadına bakarken adamın gözleri parlıyordu. Kadın “aşkım” demeden söze başlamıyordu. Temizlik malzemelerini inceliyor, marketlere bakıyorlardı. Çocuk ince uzun, dal gibi yakışıklı, kadın yuvarlak yüzü, iri kara gözleri, beyaz teni, küt kesilmiş, omzuna düşen siyah saçları ile oldukça güzeldi. Kendi gençliği, ilk evlendiği günler geldi aklına. Tatlı bir tebessüm hâsıl oldu çehresinde. Kadının açık kahverengi kabanın içindeki taş rengi boğazlı kazağı zarıfçe süzülüyordu. Diz üstü eteği, siyah opak çoraplarla tamamlanmıştı. Modern, çağdaş yeni evli bir çift oldukları her hâllerinden belliydi. Zihninde tezahür eden bu yargı, bu çiftin kendisine daha da sempatik gelmesine sebep oldu. Genç adam reyonun altından bir çamaşır deterjanı alıp eşine gösterdi. Genç kadın;

“Aşkı bu boykot ürünü. Çocuk katillerine destek çıkmayalım.”

“Haklısın canım “ dedi adam. Gözden kaçırılmışım.”

“Fiyatından önce markasına, menşesine bakalım.”

“Kesinlikle” dedi genç adam. Şaşırmıştı Aytaç Bey. Demek ki bu boykot dedikleri sadece başı kapalı, sakallı insanlara has değildi. Kendisi menşesine bakmadan her zamanki çamaşır deterjanından alıp sepete koydu. İçecek kısmına doğru yöneldi. Eskiden satılan alkolsüz gazlı içecekler birkaç markayı geçmezdi. Bildiği kola markalarının yanında yeni ve yerli kola markalarının dizili olduğunu görmek şaşırttı biraz. Her zaman aldığı iki buçuk litrelik içeceklerden iki tane alıp sepete koydu. Yanından geçen bir baba ve yedi sekiz yaşlarındaki oğlunun kendisine dikkatle baktıklarını hissetti. Çocuk babasına dönüp kısık bir sesle;

“Baba bu amca çocuk kanı mı içiyor?”

“Yok oğlum nerden çıkardın?”

“Ama sen demiştin ya bu markalar İsrail malı, onda çocukların kanı var diye!” ...

Aklının oynadığı bir oyun mu, algıda seçicilik mi bilinmez ya, bugün yaşadığı her an, şahit olduğu her manzara bir şekilde Filistin mevzuu ile özdeşleşiyordu. Kasaya gelip ödeme için sıra beklemeye başladı. İnsanların bir kısmının Troy kredi kartlarına geçiş yaptığını gözlemlemesi tesadüf mü, tevafuk mu, bilemedi.

Eve geldiğinde hava iyiden iyiye karmıştı. Eşi açtı kapıyı;

“Hoş geldin canım.”

“Hoş bulduk” dedi.

“Babaaa, babam gelmiş” dedi altı yaşlarındaki oğlu. Boynuna sarıldı. Biraz daha vakur duran kızı birkaç metre uzaktan onları izliyordu. Bir süre sonra o da geldi. Babasının bacağına sarıldı. Hemen mutfığa geçip yemeklerini yediler. Aytaç Bey gerek iş, gerekse bugün iş çıkışı yaşadığı birkaç enstantanenin zihinsel yorgunluğunu üstünde taşıyordu. Televizyonun karşısındaki koltuğa gömüldü. Kumandayı eline alıp bir haber kanalı açtı. İyice mayışmıştı ki, eşi elinde bir bardak çayla geldi. Yanına da bir çerez tabağı koyup yeniden mutfığa yöneldi. Dışarıdaki zamansız soğuğa rağmen, sıcak evinde, dünyalar tatlısı iki çocuğu ve eşi ile aynı çatı altında olmanın derin huzurunu hissetti. Ekrana yansıyan bir görüntü ise keyfine son noktayı koydu. Genç bir adam ellerini yukarı kaldırmış avaz avaz bağırıyordu;

“Ey insanlık, ey din kardeşlerimiz, ey dünya. Neredesiniz? Bakın görün, biz buradayız. Bizi bombalıyorlar. Kadınlarımızı, çocuklarımızı öldürüyorlar. Nasıl sıcak yatağınızda yatıyorsunuz? Bizim bedenimiz ölüyor, sizin vicdanınız ne zaman öldü?” Yıkılmış bir binanın önünde, etrafında insanlar enkazdan ceset çıkarma telaşında iken bu adamın haykırışı tüm dünyaya bir sitem, bir çağrıdan ziyade, sadece Aytaç Bey’e bir sitemdi sanki. Bu kez genç bir adam kameranın önüne geçip, işaret parmağını yukarı kaldırdı.

“Allah bize yeter, O ne güzel vekildir.” diye haykırdı. Bu kez ekranda 7-8 yaşlarındaki bir kız çocuğu görüldü.

Oturmuş, iki elini çenesine koymuş, yüzü gözü toz toprak içinde, ela gözleri güneş gibi parlıyordu. Sol kolundan yaralanmış, kan sızıyordu. Ağlamıyor, haykırıyor, anne demiyor, baba demiyor, şoka girmiş ruh hâliyle etrafı izliyordu. O an yapabileceği en iyi şeyi yaptı. Sehpanın üzerinden kumandayı alıp kanalı değiştirdi. Zihin ve yürek karmaşasının geçmesi kanal değiştirmekle bitmedi. Bir süre daha devam etti bu iç ezikliği.

İlerleyen saatlerde eşi ve çocukları geçti odalarına. Aytaç Bey bu saatleri seviyordu. Zihnen ve bedenlen yorgun olsa da biliyordu onun yorgunluğu uyumakla geçmezdi. Yalnızlığa ihtiyacı vardı. Filistin, Gazze, İsrail, katliam, kan, soykırım söylentilerinden zihnini temizlemeye çalıştı. Bir süre sonra saatine baktı. Sabah iş güç, öğleden sonra iş yerindeki kritik toplantı. Zihin dimdik ayakta iken, uyuması gerektiği fikri zihne ağır bir yükü. Ancak uyuması gerekiyordu. Saat on ikiyi geçiyordu. Yatak odasına geçip eşinin yanına uzandı.

Tam da dalmak üzere iken kapının ziliyle irkildi. Şöyle bir kalkıp oturdu yatağa. Emin olamadı. Hayal mi görüyordu. Eşine baktı, o mışıl mışıl uyuyordu. Yanı başında komodinin üzerinde bulunan cep telefonunun saatine baktı; 00.45'ti. Bir kez daha ve bu kez daha kararlı çalınan kapı zili eşliğinde yatağından fırladı. Telefonunu da alarak pijamasının cebine koydu. Apar topar kapıya yöneldi. Gecenin bu saatinde kim olabilirdi ki!

“Kim o?” dedi. Yanıt alamadı karşıdan. Kapının küçük gözetleme deliğinden

den baktı. Kapının önünde takım elbise- li iki kişi, kravatlı, iyi giyimli bey vardı. Aklına kazınmış kıyafetin oluşturduğu olumlu önermeler eşliğinde yavaşça açtı kapıyı.

“Buyurun?” dedi. Karşıdaki iki yabancıdan birisi, çevik bir hareketle be- lindeki tabancayı çıkarıp Aytaç Bey’in alnına dayadı. Alnına dayanmış olan silahın namlusunu ittirerek Aytaç Bey’i içeri sokup, birlikte içeri girdiler. Birisi uzun boylu yuvarlak dolgun yüz- lü, hafif çekik gözlü, iri yarı bir adamdı. Alnına silah dayayan kişi ise daha kısa boylu, nispeten daha da zayıftı.

“Ne oluyor, kimsiniz, ne istiyorsunuz?” diye sordu Aytaç Bey. Koridordan iteleyerek oturma odasına geçtiler. Aytaç Bey soru yağmuruna devam ediyordu;

“Ne istiyorsunuz, bizim kimse ile düşmanlığımız yok. Yanlış eve mi geldiniz?” Silahı alnına dayayan kısa boylu adam, namluyu alnından çekip, silahın kabzası ile Aytaç Bey’in sağ gözünün üstüne okkalı bir vuruş gerçekleştirdi. Aytaç Bey’in kaşı patladı. Kanlar yanağına doğru süzülüp, top sakalından aşağı doğru damlamaya başladı. Elini can havliyle yüzüne gözüne götürdü. Şaşkınlık, korku, panik birbirine karışmış, ne yapacağına karar veremiyordu. Karşı gelmek mücadele etmek mümkün görünmüyordu. Kısa boylu olan ilk kez konuşmaya başladı.

“Bu ev bizim, bu mekân bizim, daha önce defalarca söyledik. Haber gönderdik evi boşaltmadınız, bizi dinlemediniz.” Kalın ve gür sesiyle, kararlı ve kendinden emin bir şekilde konuşmaya devam ediyordu. Aytaç Bey söylenilen-

lerden hiç bir şey anlamıyordu. “Kesinlikle bir yanlışlık var, yanlış evdeler” düşüncesi aklında dönüp duruyordu. Gürültüye eşi uyanmış, saten beyaz geceliğine bürünmüş, konuşarak yanlarına geliyordu.

“Aytaç ne oldu, ne bu gürültü?”

Aytaç Bey’in eşi koridordan çıkıp, oturma odasına yöneldiğinde kısa boylu olan adam namluyu kadına çevirdi. Silahın patlama sesi odada yankılandı. Barut kokusu odaya yayıldı. Suzan Hanım kanlar içinde yere yuvarlandı. Alnının ortasından vurulmuştu. Aytaç Bey çırpındı, eşinin olduğu tarafa doğru hareket etmek istedi. Kısa boylu adam bu kez diğer gözünün üstüne silahın kabzası ile vurdu. Diğer iri yarı adam ise Aytaç Bey’in karın boşluğuna okkalı bir tekme geçirdi. Aytaç Bey olduğu yere yığıldı. Silah sesine diğer odadan çocuklar koşar adım geldiler;

“Anne, baba. N’oluyor?” Çocukların ikisi de yerde yatan annelerinin cansız bedenine sarıldı. Bir yandan da yüzü gözü kan içinde olan babalarını bakmaya başladılar. İri yarı olan adam çocuklara doğru yaklaştı. Kaba saba elleri ile iki çocuğu kavrayıp soldaki kanepenin yanına getirdi. Boynundan kravatu çıkartıp ikisinin de ellerini kanepenin ayağına bağladı. Çocuklar haykırıyor, çığlık atıyor, bağırdıkça bağınyordu. Kısa boylu adam, cebinden pis bir peçete çıkardı. Diğerine uzattı. Uzun boylu iri yarı olanı durumu anlamıştı. Peçeteyi ikiye böldü. Gidip çocukların ağzını peçeteye tıkadı. Aytaç Bey bu evin kendilerinin olduğunu, beş yıldır bu evde oturduklarını, kimseye borçlarının olmadığını, kimseyle husumetlerinin de bulunma-

dığını anlatmaya çalışıyor, her söylenişinde yeni bir şiddete maruz kalıyordu. Başka bir yöntem denedi sonra. Zengin olduğunu, isterlerse onlara para, ziynet eşyası gibi değerli şeyler verebileceğini söyledi. Ancak karşıdakilerin yüzlerinin duvardan farkı yoktu. Ara sıra birbirlerine bakıp sinsice gülüyorlardı.

Çocuklarına baktı. İkisinin de gözlerinden sicim gibi yaşlar akıyordu. Kapının eşiğinde yatan Arzu Hanım’ın cansız bedeninden akan kanlar, yerde küçük bir gölet oluşturmuştu. Çenesi düşmüş, ağzı açık hâlde donuk gözleriyle tavana bakıyordu. İçeriye derin, kesif bir kan kokusu sarmıştı.

Aytaç Bey için zaman durmuş gibiydi. Ne saniyeler akıyor, ne de nefes alıyordu. Gözlerinin önünde canından aziz bildiği kimse son nefesini vermiş, çocukların çığlıkları, korkudan buza kesmiş duvara çarparak geri dönüyordu. Her şey bulanıktı, ama silahın soğuk namlusu alnında cam gibi netti. Kalbinin değil, evrenin kalp atışı durmuştu sanki. İçinde, adı konmayan bir şey yankılanıyordu. Korku değildi bu sadece, korku bir yere kadar taşırdı insanı. Bu, çaresizliğin ve anlam arayışının iç içe geçtiği, taşlaşmış bir boşluk. “Neden?” sorusunun bile hükmü yoktu artık.

Çocuklarının nefesi, ona hayat veriyordu. Şimdi o nefes tutsak. Eşi... Az önce gözünün önünde düşen, bir ömrü paylaştığı insan... Onu seven, ona inanan... Gözlerini kapadığında artık yüzünü göremeyecekti, son görüntüsü gözkapaklarının arkasında kurşun gibi çakılı duracaktı bundan sonra. Alnındaki silah, artık sadece bir tehdit değil. O bir mühürdü. Bu gecenin, bu anın, bu

kâbusun gerçek olduğunun mührü. Ne çılgılık atabiliyordu, ne dua edebiliyordu. Her şeyin bittiği yerdeydi.

Kendisinin ve çocuklarının buradan canlı çıkma umudu yoktu. Bir şeyler yapmalıydı ama ne? Sırtı, koridora dönüktü. Ellerinden sıyrılıp dış kapıya ulaşabilir miydi acaba? Onların da biraz dikkatleri dağılmış, alınına dayalı silahı tutan el yorulmuştu. Silah sabit durmuyor, bazen yukarı kayıyor, bazen bedeninin aşağı tarafını gösteriyordu. İri yarı olan ayakta durmaktan yorulmuş ve bir koltuğa oturmuştu. Silahı tutan kısa boylu olanı ise ara sıra geriye dönüyor, diğer adama bir şeyler anlatıyordu. Kendisinin anlamadığı bir dil ile aralarında bir şeyler konuşuyorlardı. İyi-ce dikkatlerinin dağıldığı ve kısa boylu adamın arkasını döndüğü anda içinden bir ses “şimdi” dedi. Silahı tutan adamın apış arasına sağlam bir tekme indirerek koridora yöneldi. Kan birikintilerini çıplak ayakları ile tepeleyip kapıya koştu. Çevik bir hareket ile dış kapıyı açıp kendini dışarı attı. Arkasından sıkılan iki merminin birisi sol baldırını delip geçmiş, ancak kemige denk gelmemişti. Dışarı çıkıp kapıyı üstlerinden kapattı. Hızla karşı komşusunun kapısını çaldı. Ses yoktu. Yumruklamaya başladı. Yok, yine ses yoktu. Bunca gürültü, bağırıtı, çağırıtı, silah seslerini duymamalarına imkân yoktu. Topallayarak üst kata yöneldi. Bir yandan kapının zilini çalıyor, diğer yandan da kapıyı yumrukluyordu. Yok, bunlardan da bir ses yoktu. Diğer daireye geçti. Onu da yumrukladı, Zile bastı. Ayağıyla tekmeler attı kapıya. Eşi öldürülmüştü. Çocukları içerdeydi. Kendisi yaralıydı. Ya duymuyorlardı ya da bu vahşet umurlarında bile değildi. Yatak-

tan kalkarken cebine attığı telefon geldi aklına. Elini cebine attı. Titrek elleriyle acil yardımın telefon numarasını tuşladı.

“Acil yardım buyurun?”

“Alo, hanımefendi evimi bastılar eşimi öldürdüler, yetişin?” Karşıdaki bayan gayet sakin ve yumuşak bir ses tonu ile;

“Ayrılmayın polise aktarıyorum” bir iki kısa çalma sesinden sonra açıldı telefon.

“Ben Polis Memuru Halil, size nasıl yardımcı olabilirim?”

“Memur bey evimi bastılar, eşimi öldürdüler, çocuklarım ellerinde, yetişin. “

“Anladım. Adres neresiydi?” Polis memurunun bu fazlaca soğukkanlı tavrı Ekrem Bey’i şaşırtmış biraz da kızdırmıştı. Hızlıca evin adresini verdi.

“Beyefendi sizin mahalle şehrin en sakin ve en güvenli mahallesi. Bizimle dalga mı geçiyorsunuz?” Ekrem Bey çileden çıkmıştı.

“Yahu kardeşim böyle bir mevzuda dalga geçilir mi. Çocuklarım ellerinde, eşim öldürüldü diyorum. Ben yaralıyım, yetişin.” Polis memuru umursamaz bir tavır içinde, eve gelenleri tanıyıp tanımadığını, onlarla borç alacak ilişkisi olup olmadığını soruyordu. Aytaç Bey’e inanmamış, muhtemelen sahte ihbar olduğu kanısına varmıştı. Bir süre sonra;

“Tamam, olay yerine ekip yönlendiriyoruz” deyip telefonu kapatmıştı. Aytaç Bey bir üst kata daha çıktı. Altıncı kattaki evlerin hepsinin zilini bastı. Kapılarını yumrukladı. Yok, hiçbirinden ses

yoktu. Birileri evini basmış, eşini öldürmüş, çocuklarını rehin almış, kendisini yaralamıştı. Ancak bu durum polis dâhil kimsenin umurunda değildi. Bacağında ki kanama artmıştı. En son zilini çaldığı kapının önünde dizlerinin üzerine çöktü. Çaresizce başını iki eli arasına aldı.

“Aytaaç, Aytaaaaç.” diye bir ses duydu sonra. Bu ses eşinin sesine benziyordu. Ama nasıl olurdu. Eşi ölmüştü. Alnında sıcak bir elin gezindiğini hissetti.

“Aytaç, Aytaaaç uyan, kâbus mu görüyorsun. Bak terlemişsin, su içinde kalmışsın.” Aytaç Bey gözlerini sonuna kadar açtı. Bakışlarını tavana dikti. Evinde, yatak odasında, sıcak yatağındaydı.

Ama bu nasıl olurdu. Bu kadar gercekçi rüya nasıl olabilirdi. Kaşındaki darbelerin acısını, bacağındaki kurşun yarasını hâlâ hissediyordu. Elini yüzüne gözüne, bacağına götürdü. Yok, bir şey yoktu, sapaşğlamdı. Usulca doğruldu yerinden.

“Evet, evet sanırım kötü bir kâbus gördüm.”

“Anlatmak ister misin?”

“Yok yok. Sen uyumana devam et. Ben bir su içeceğim.” Yanı başında bulunan telefona baktı. Saatin 00.45 olduğunu görünce kâbus devam mı ediyor diye endişelendi. Hangisinin gerçek hangisinin rüya ayrımından şüpheye düştü. Telefonu gayriihtiyari pijamasının cebine koydu. Yatak odasından çıkıp doğruca çocukların odasına koştu. İkisi de mışıl mışıl uyuyordu. Lavaboya geçip elini yüzünü yıkadı. Mesh eder gibi ıslak ellerini boynunda gezindirdi. Aynaya baktı.

Uzun uzun kendisini süzdü.

Bu, bu nasıl bir rüyaydı böyle...

Oturma odasına geçti. Kapalı televizyonun siyah ekranına anlamsız anlamsız baktı. Öylece kaldı bir süre. Tüm uykusu kaçmıştı. Kumandaya dokundu. ABD Başkanı ile İsrail Başbakanı bir araya gelmiş, basın toplantısı düzenliyorlardı. Gazze’deki halkın başka ülkelere dağıtılacağı, orada büyük gökdelenler inşa edilip, bölgenin turizm merkezi hâline getirileceğinden bahsediyorlardı.

ABD Başkanı rüyasında gördüğü o iri yarı yuvarlak yüzlü adama ne kadar da benziyordu. İsrail Başbakanı rüyasında gördüğü kısa boylu, eşini öldüren adama ne kadar da benziyordu. Rüyasında evini barkını almaya gelmişlerdi.

Seslerini duymayan, kapılarını açmayan, zorbalığa, cinayete ses çıkarmayan, görmeyen, duymayan, üç maymunu oynayan komşuları da Mısır, Suudi Arabistan ve tüm İslam âlemiydi o zaman, kim bilir...

Kapattı televizyonu. Kendinden emin bir şekilde mutfığa yöneldi. Buzdolabını açıp bugün aldığı tüm İsrail ürünü içecekleri lavaboya boşalttı. Tüm deterjan ve temizlik malzemelerini alıp hınçla çöpe attı. Mutfak masasının sandalyesine oturdu. Bugün televizyonda gördüğü o küçük kız geldi aklına. Sonra kendi çocukları, eşi... Hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başladı.

Rüya da olsa, iğne kendisine batmıştı. Çuvaldızdan öte hançer, her gün Gazze’de masum insanların karnını deşiyordu. Artık Hz. İbrahim’in ateşine su taşıyan karınca misali, gücünün yettiği ölçüde Filistin halkının yanında olacaktı.

| ENES CAN

Karpuz Kabuğundan Gemiler

Küçük bir hücrede yıllarca kaldıktan sonra karanlığa düşman oldu babam. Uyurken bile evdeki ışıkları söndürmeye, geceleri dışarıya çıkmaması da hepbundan. Ben hatırlamıyorum o günleri, abim Amir doğduktan sonra yakalanıp hücreye atılmış babam. Suçu neydi diye sorarsanız, yaşamak, nefes almak ya da var olmak. Var olmanın suç olduğu bu topraklarda, varlığını haykırdı diye çoğu insan türlü sebeplerle bu işkenceleri yaşıyordu. O karanlık günlerde, babamın eve döneceğine dair umutları tükenmişken, bir sabah tanınmayacak şekilde salıvermişler onu. Uzun bir süre çektiği acıların etkisiyle kendisine gelememiş olsa da ailesi için toparlanmış ve tekrar hayata tutunmuş.

Adım Şemse...

Güneş anlamına geliyor. Babam, yaşadığı o karanlıklar benimle aydınlansın diye bu ismi bana vermiş. Adımın hakkını verir gibi aydınlatmışım ben de evimi, babamın buruk yüzündeki o çizgileri. Annem hep der ya, sen geldikten sonra evimizin bereketi arttı, babamın yüzünde tebessüm hiç eksik olmadı diye. Çocukluğum güzel anılarla dolu desem yalan olmaz herhâlde. Annemin sabahları hazırladığı kahvaltıyı, evde tüten yemek kokusunu, sokaklarda oynadığım oyunları, babamla sahilde uçurduğum uçurtmaları hatırlıyorum. Ailece gittiğimiz pikniklerde babamın soğusun diye suya attığı karpuzun tadı damaklarımda dolaniyor. Abim Amir öğretmişti, karpuz

kabuğundan gemiler yapıp yüzdürmeyi. Bu yüzden ben her geminin karpuz koktuğunu düşünür dururum ya.

Güzeldi her şey, mutluyduk, aileydik, dünyadaki diğer tüm çocuklar gibi yarınları düşünmeden yaşıyorduk. İki kardeşim doğmuştu, ailemiz genişliyordu. Ancak ben babamın biricik Şemse'siydim, göz aydınlığıydım. Diğer kardeşlerime kızsada bana hiç kızmıyor, bana baktığında gözlerinde gördüğüm parlaklık, ruhumu aydınlatıyordu. O gece yemeklerimizi yemiş, babamın bayram için aldığı kıyafetlere sarılarak uykuya geçmiştik. Ben, iki kardeşimle koyun koyuna yatıyordum. Abim Amir de yanı başımızdaki koltukta...

Önce bir ses duyuldu sonra kulakları sağır eden bir çınlama... Her yer tozduman ve inleme sesleri...

Birazdan güneş doğacak...

Sert ve kemiklerime kadar işleyen bir soğuk yüzümü yakıyor. Ellerimi ve ayaklarımı uzun zamandır hissedemiyorum. Soğuk az üşüyenler için hissedilebilir bir şey. Bizim gibi uzun zamandır üşüyenler için artık uyku getiren, her an ölümü gözlediğimiz bir kurtuluş belki de. Hem soğuktan ölmekte ne var ki, düşen fosfor bombalarından dolayı ciğerlerinden kan gelircesine nefessiz kalan bebekler gördüm, daha doyaya güneşi görememişlerdi üstelik. Güneş uzun zamandır ufuktan sönük bir ışıltıyla yükseliyor üzerimizde. Daha çok karaltı, toz

bulutu ve çığlıklar... O karaltıların birinde kulağımda çınlayan bir sesle uyandı-
ğında tattım o acıyı.

Anne ve babam...

Sözlükler, diller, insanlık tarihi boyunca kullanılmış bütün tasvirler yaşadıklarımı anlatmakta eksik ve noksan kalacak. Anne ve babam... Öldüler... Güneşli ve umutlu bir sabaha uyanacağımız o gün, binamızın üzerine düşen bombalarla. “Öldüler” kelimesi bizim burada artık isimlerimizden önce geliyor. Bir ismi tasvir etmeden önce “Öldüler” ile başlayan bir ön ad takılıyor. Aynı binada amcamlar ve tüm çocukları vardı mesela, “Öldüler”. Küçük amcam Abbas yeni evlenmişti. Bir kız çocuğu olacaktı. Heyecanlıydı. Çok severdi beni ve benim gibi kız çocuklarını. Eşi, amcam ve anne karnında daha güneşi görememiş o kız çocuğu, “Öldüler”.

Bugün konuşmak istiyorum...

Sizlere, içerisinde bulutların gezindiği, renkli uçurtmaların süzüldüğü gökyüzünü, zeytin bahçelerini, karpuz tarlalarını, ötüşen kuşları, çocuk seslerini, ışıldayan denizi anlatmak isterdim. Ancak bizim hikâyemizde göğümüzdeki tüm renkleri karaya boyayan, karaba-sanlar geziniyor. Sadece uyanırken değil üstelik uyurken rüyalarımıza giren bu kara suretler, hayallerimizi de karalamaya devam ediyor. Nasıl anlatacağımı bilemiyorum ama anlatmak istiyorum. Burada, vücudundan kopan uzuvların acısı bir yerden sonra canını acıtmıyor, ağlamaktan ve haykırmaktan sesinin çıkmaması da artık canını acıtmıyor, her mahalle, sokak ve evden yükselen ölüm çığlıklarını duyan kulakların da

acımıyor. Üç kardeşimle beraber enkazın altından çıktığımda geride dayanabileceğim hiçbir akrabamın kalmaması da artık canımı acıtmıyor, susuzluktan ve açlıktan sesi kesilen küçük kardeşlerime yemek bulmak için güvenli bölgeye yürüyen abim Amir’in göğsünden vurularak öldürülmesi de canımı acıtmıyor... Canının acıyamayacağı kadar büyük acılar yaşamak diyorum belki anlayabilirsiniz diye, ya da acının acıtamaması... Üzüntülerin üzememesi, kuruyan göz pınarlarının yaş akıtamaması, ses tellerin koparcasına attığın naralardan sonra sesinin çıkmaması... Anlar mısınız bilmiyorum ama anlatmak istiyorum...

Anlatmak istiyorum...

Çünkü yaşadıklarımın gerçek olmadığını, bir rüyada olduğumu ve uyanınca bu kâbusun son bulacağını düşünerek geçirdiğim her günün sonunda, yeni ve benzersiz acılarla yüzleştim ben. Kimsemizin olmadığını anlayacak kadar yalnız, sesimizin duyulmayacağını görecektim kadar çok ses ettim. Ancak zihnimde hâlâ oturtmadığım şeyler de yok değil. Tüm dünyanın gözleri önünde bir film gibi sergilenirken acılarımız, bizi sadece izlemekle yetinen o insanlar Allah’a hesap vermeyecek mi? Elimizden bir şey gelmiyordu deyip, kurtulabilecekler mi? İpek yorganların içinden uyanıp sıcak suyla abdest alan, yumuşak seccadelerde namaz kılan o insanlar, birazdan donarak can verecek onlarca çocuğa bir şeyler söyleyebilecekler mi? Ben savaştan önce güzel günler gördüm, yaşımda dört. Ancak soğuktan göğsüme sığınmış iki kardeşim, dünyanın sadece açlık, acı, karanlık ve puslu bir yer olduğunu düşünüyor. Çocuğunun parmağı kanadı

diye dünyayı ayağa kaldıran anneler ve babalar, göğsümde hırıltılarla inleyen bu çocuklara, yarınların aydınlığını anlatabilecekler mi?

Kabullendim...

Bitmeyecek bir çileyi, imtihanı ve sonu mutlak sahibe ulaştıran bu yolculuğu. Bizi kendi yolunda çilelerle imtihan edene, söyleyecek sözlerim hazır. Siz kendi hesabınıza düşeni düşünün: “Allah’ım bizi diğer kardeşlerimizden bile yardım alamayacak kadar sana muhtaç ettin, biz de sana muhtaçlığımızı şeref bilip, sabrettik. Bizim imtihanımız sabır ve mücadele idi, bunu son nefesimize kadar sürdüreceğiz. Senden geldik ve elbet sana döneceğiz. Biz imtihanımızı verirken; bize elini uzatamayacak kadar aciz, bizi duymayacak kadar sağır, bize ses çıkaramayacak kadar dilsiz kalanları sana havale ediyoruz. Biz ne onlara ne de onların merhametine muhtacız. Sana ve getirdiklerine iman ettik, verdiklerini, vermediklerin kadar kabul ettik.”

Kabullendim...

Rahat yataklarında “Gazze’ye özgürlük” sloganı atarak borcunu ödediğini sananları. Kabullendim, kendi çıkarları için insanlığı üç kuruşa satanları. Kabullendim, insan hakları denilen şeyin sadece Yahudileri korumak için çıkarılan bir şey olduğunu. Ve çocuk haklarının ağzı süt kokan Gazzeli bebeklerin kanından yana olmadığını. Kabullendim, Allah’ın Müslümanların tüm izzet ve şerefini şu küçük kara parçasına sığdırdığını. Kabullendim, birazdan ölecek olacağımı ve sesimin hiç duyulmayacak olacağını.

Güneşin doğmasına az bir süre kaldı...

Bu sefer çok üşüyorum. İki kardeşimi göğsüme sardım, vücut ısımla onlara yetsin istiyorum. Ayaklarım dışarda ve donmak üzere, bir karıncalanma hissediyorum. Uzun zamandır hissetmediğim bir huzur var içimde ve burnuma gelip giden nefis bir koku. Gül kokusu mu nergis mi, kestiremiyorum. Kardeşlerim göğsümde huzurlu bir uykuda, onlara baktıkça onlardan önce ölecek olacağıma üzülüyorum. Bu topraklarda galiba herkesin en büyük üzüntüsü bu. Sevdiklerinden önce ölüyor olma korkusu. Bu barbarlığın ve zalimliğin içerisinde, onları yalnız bırakacak olma korkusu. Kardeşlerimin daha önce ölmesini istemem size canice geldi değil mi? Kahkahalarla bebek öldüren o zalim ırk, bir gün kapınıza dayandığında sevdiklerinden sonra ölmek istemenin ne olduğunu anlayacaksınız elbet! Artık size de kızmıyorum. Artık size kızmayı da bırakıyorum.

Güneşin doğmasına az bir süre kaldı...

Gözlerimin kapanmasına engel olamıyorum. Gözlerim her kapandığında denizden Gazze’ye doğru yüzen karpuz kabuğundan gemiler görüyorum. Gemilerden yükselen ışığın aydınlığı tüm dünyayı aydınlatıyor gibi. Sahilde bir kalabalık, gemilerden yükselen beyaz ışık... Çocuk sesleri duyuyorum, uzun zamandır duymadığım sevinç çığlıkları... Zeytin ağaçlarının altında annem, babam ve Amir gülerek beni çağırıyor. Ve son sözüm, kardeşlerim sizlere değil, o karpuz kabuğundan gemilerle gelenlere emanet.

| GÜLÇİN YAĞMUR AKBULUT

Sahipsiz Çılgılık

Çetin ve keskin bir sayha dudaklarıma hücum etti.

Derin şerhalardan gelip zirvesine ulaşmıştım acıların. Yaşadığım şehirde seherler yıldız renginde değildi artık. Yer gök zifirdi, yer gök kutup. Kulağımda şehla feryatlar, bedenimde emanet bir mühürdü hayat. Çılgılığımın bittiği yerde ağır bir yenilgi, koyu bir yalnızlık abanmıştı üstüme. Hudutlara çarpıp geri dönüyordu Fatıma'ya ait figanlar. Annem, babam, kardeşim.

Patlayan bombaların, yıkılan evlerin ortasında yaramızı yine yarayla sarıyorduk. Komşumuz Nyla, kuzenim Leyla, amcam Mustafa... Paslı çiviler bertiklerimizi kanatırken, ölüme kesilen biletimizin vadesinin dolmasını bekliyorduk. Silah sesleri yağlı bir ilmikti boğazımızda.

Yönünü kaybetmiş taylar gibi bir sağa bir sola koşuşturup duruyorduk. Günahsız bebeklere, dermansız yaşlılara, biçare kadınlara kurşun sıkacak kadar zalim bir zürriyetin zulmüyle kavru-luyorduk. Sadece mermilerle değil açlık, sefalet ve hastalıkla da cebelleşiyorduk. Bir dilim kuru ekmeğe, bir bardak suya muhtaç bırakılmıştık.

Her adım attığımızda farklı bir cesetle karşılaşıyorduk. Genç, ihtiyar, kadın, erkek, çocuk, bebek. Parçalanmış çehreler, öteye beriye fırlamış kollar, bacaklar... Rastladığım her ceset kalbimin üstüne hançer gibi saplanıyordu. Dünyanın kayıtsız kaldığı bu çarkı tersine çevirmek istiyordum. Umarsız çırpınışlarım herhangi bir

sonuç vermiyordu. Gördüğüm haber muhabirlerine yanaşıyor, vicdan sahibi olan dünya ülkelerinden amansızca merhamet dileniyordum. On üç yaşında bir kız çocuğuydum. Elimden hiçbir şey gelmiyordu.

Hastane, okul, fırın, bakkal bütünü birer moloz yığını hâline dönüşmüştü. Hepsini geçtim de babamın garson olarak çalıştığı lokanta yıkılmayaydı bari. Elde avuçta var olan para tükenmiş aç biilaç ortada kalmıştık gayrı. İsrail gelen yardım tırlarının sınır kapılarından geçmesine izin vermiyordu. Mutfağımız, erzak yerine korku ve endişeyle dolmuştu.

Eski, kırık dökük, dedemden kalma harabe bir evde annem, babam ve on bir aylık erkek kardeşimle ikamet ediyorduk. Sağımızdaki ve solumuzdaki evler gaddar İsrail'in attığı bombalardan nasibini almış oturdukları konutlarla beraber komşularımız da parçalanmışlardı. Yiyeceğimiz ve suyumuz tükenmiş, kardeşim Halil'in kullanması gereken astım ilaçlarının yerinde yeller esiyordu. Gıdasızlıktan anamın sütü kesilmişti. Mama yerine verdiği şekerli suyun şekeri de tükenince Halil'in hıçkırıkları yeri göğü inletmeye başlamıştı.

Ben, kardeşim ve arkadaşlarım çocuktuk. Okula gittiğim dönemde öğrenmişim. "Dünya Çocuk Hakları Sözleşmesi"ne göre din, dil, ırk ayrımı olmaksızın yaşamak her çocuğun hakkıdır." derdi öğretmenim. Size sesleniyorum ey dünya! Bizi çocuk kategorisinden hangi sözleşmenin hangi maddesi

çıkardı? Görmüyor musunuz? Öldürülüyoruz.

O sabah babam, bir umut, yiyecek bir şeyler bulabilmek ve Halil'in astım ilacını temin edebilmek amacıyla dışarıya çıkmıştı. Aradan beş altı saat geçmesine rağmen geriye dönmemişti. Kardeşim iyice tıkanmış, nefes almakta oldukça zorlanıyordu. Annemin itirazlarını kulak ardı ederek beş kilometre uzaklıktaki hastaneden astım spreyini isteyebilmek adına kendimi sokağa attım.

Güneş tepedeydi. Aç ve susuzdum. Bir saatlik yolu yaklaşık iki saatte ancak tamamlayabilmiştim. Hastanenin her yanı toz bulutuyla kaplıydı. Attığım her adımda ayrı bir cesetle karşılaşıyordum. Başımı çevirdiğimde hastanenin yerle yeksan olduğunu gördüm. Tepeden tırnağa titriyor ne yapacağını bilmez hâlde oradan oraya koşturup duruyordum. Hafiften bir inleme sesi duydum. Sesin olduğu yere doğru yöneldim. Sesin kan revan içinde yüzüstü yatan bir adamcığa ait olduğunu anladım. Bin bir gayretle biçare adamı sırt üstü çevirmeyi başarabildim. Şehadet getirerek kollarımda ruhunu teslim eden bu zavallı insanın canımdan, kanımdan olan babamdan başkası olmadığını gördüm.

Gövdeme çiviler sapladılar. Kuru taşlara çaldılar göğsümü. Sivri hançerlerle dilimlediler kalbimi. İsrail'in attığı bomba sebebiyle ne ilacı alabileceğim bir hastane ne de gölgesine sığınabileceğim babam kalmıştı bu dünyanın cehenneminde. Bıçaklarla açılmış türlü türlü yaranın acısını taşıyordum içimin derinlerinde. Meydanın ortasına gökyüzü dolusu avazımı bırakarak yeniden yola vurdum körpe bedenimi. Aklımda bin bir soru dolaşıyordu. Anama nasıl söyleyecektim babamın na'şını ortalıkta

bırakıp da eve geri döndüğümü?

Ayakkabım yoktu. Ayaklarım yara bere içindeydi. Parmaklarımdan kanla karışık cerahat akıyordu. Dizlerimin dermanı kalmayınca nasıl da istedim babamın gitmiş olduğu yere gidebilmiş olmayı. Yıkık dökük gecekonduumuz sonsuzluk gibi uzayıveriyordu gözümde. Türlü türlü yaban otları bitiyordu içimin dehlizlerinde.

Gözümü açtığımda hava iyice kararmıştı. Kendimi bir yol kenarında yere kapaklanmış olarak buldum. Muhtemelen bayılmış olabileceğimi düşündüm. Önce eşi Muhammed sonrada kızı Fatıma. Giden nedense bir türlü dönmeyi bilmiyordu. Anamın meraktan aklını yitirmiş olabilme kanaati, kırılan kolum kanadıma biraz olsun canlılık getirdi. “Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi'l aliyyu'l azim.” “Güç ve kuvvet ancak yüce ve büyük olan Allah’a aittir.” diye içimden geçirerek ayağa kalkmaya çalıştım. Tahminimce yarım saatlik bir yolum kalmıştı.

Bizim fakirhaneye iyiden iyiye yaklaşmıştım. Annemin yeri göğü inleten feryatlarını işitince dizlerimin bağının iyiden iyiye çözüldüğünü hissettim. Tüylerim diken diken olmuş, elim ayağım birbirine dolaşmıştı. Canımı dişime takarak son bir gayretle kapı koluna doğru yöneldim. Kardeşim tahta sedirin üzerinde beyaz bir örtüye sarılı duruyordu. Deli divaneye dönen annem ise yemenisini açmış bir yandan elleriyle saçlarını yoluyor, diğer yandansa feryat içinde gözyaşları döküyordu.

Bu dünyada sahipsiz miydik yoksa? Masumların bağrından kopan çığlıklara, karşı bir seda neden yoktu?

Çetin ve keskin bir sayha hücum etti dudaklarıma.

| DERYA GEZGİN

Şifa Hastanesi

Yılların verdiği alışkanlıkla, okula gidemeyecek olsam da, gece yatmadan saatimin alarmini kurmuşum. Bunu ancak sabah saat yedide alarmin kulaklarımı patlatırcasına çıkardığı sesi duyduğumda fark ettim. Güneş, yarı kapalı perdenin ardından uzattığı elleriyle âdetâ yanaklarımı okşuyor ve bu sıcaklık beni daha da mahmurlaştırıyordu. Biraz daha uyumak istedim fakat ne mümkün. Zayd'ın titrek nefesiyle, takatsiz bir şekilde çıkardığı inlemeler beynimde yankılanıyordu sanki. Zor da olsa yataktan çıkarak yanına gittim. Yavrucak, hem açlığın hem de hastalığın vermiş olduğu takatsizlikle bir umut için son nefesini de harcıyordu. Açlık, susuzluk, hastalık bir örümcek ağı gibi herkesi esir almıştı. Koskoca ev sessizliğe bürünmüştü. Zayd dışında kimse konuşmak, gülmek, ağlamak istemiyordu. Bütün evlerin rutini olan bu eylemler bizim evimizde yoktu. Her şeyden mahrum bırakıldığımız gibi bunlardan da mahrum bırakılmıştık.

O gün hava her zamankinden daha parlaktı. Anlaşılan güneş, günlerdir yüzünü saklayan duvağını kaldırmıştı. İlk defa o gün, içimde dışarı çıkma isteği duydum. Günlerdir kırık pencerelerden, dökülmüş duvarlardan, süzülerek içeriye giren havayla yetinmekteydim. Bu durum beni daha da karamsarlaştırmıştı. Sokakta bir tur atıp biraz hava almayı ve uzun zamandır görmediğim arkadaşlarıma rastlamayı umuyordum. Bunu anneye söylediğimde ilk tepkisi korku oldu. Haklıydı da. Yıllardır başımıza yağmur-

dan çok bomba yağıyor, silahlı veya silahsız sokakta görülen insanlar sorgusuz sualsiz öldürülüyordu. Böyle bir zulmün içine beni göndermek istemiyordu. Ancak ısrarlarıma dayanamayıp gitmeme razı oldu. Üzerimi giyinip evden ayrıldım.

İlk karşılaştığım kişi, karşı apartmandan komşumuz olan Salma teyzenin gelini Rana'ydı. 7,5 aylık hamileydi Rana. Bütün gebelerin aksine o, ay geçtikçe kilo kaybediyordu. Kendini ve bebeğini besleyecek bir lokma ekmek bulmak onun için bir hayalden ötesi değildi. Çocukluğundan beri en büyük hayali huzur, mutluluk ve sağlıkla çocuğunu dünyaya getirmekti. Ona en güzel yarınları hazırlamak amacıyla olan Rana'nın önüne hayat bir set çekmiş, umutlarını bir rüzgârla savurup atmıştı. Ümitle beklenen yarınlar birer düş olmuş, yalnızca soğuk ve acıyla dolu bugünler elinde kalmıştı. Bu şehirde yarın yoktu. Bir an sonrası dahi meçhuldü. Bu belirsizlikte can taşıyan anneler işi en zor olanlardandı. Zalim dünyaya bir masum getirme gayesiyle alınan nefesler annelerin boğazında düğümleniyordu. Rana'nın en büyük hayali de belki bir pişmanlığa dönüşmüştü şimdi. Bebeği ve kendisi için ne yiyecek, içecek, ev, bark; ne de huzur, mutluluk, sağlık vardı. Yalnızca bombalanan evler, hastaneler; boş kalan tencereler, tabaklar; gözler önünde vahşice katledilen akrabalar; her gün karşılaşılan manzaraların bıraktığı travmalar, depresyonlar, krizler vardı. Biraz da olsa

bunları unutmak için sohbet etmeye çalıştığımız sırada Rana'nın haykırısları sokağı doldurdu. Hem bağırp ağlıyor hem de Salma teyzeye sesleniyordu. Minik can hayat buluyordu belli ki. Henüz vakti gelmeden, darmadağın olmuş bir sokağın, şehrin, hayatın ortasına filizleniyordu... Ben de çocukluğun vermiş olduğu korku ve şaşkınlıkla ne yapacağımı bilemeden koşup kaçmıştım yanlarından.

Koşarken ayağımı sert bir şeye çarptım. Yere düştüğümde çarptığım şeyin harabeye dönen evlerden dökülen beton parçalarından biri olduğunu düşündüm. Fakat çarptığım şeyi gördüğümde, telaşla açılan gözlerime hızla atan kalbim eşlik etti. Noor'du bu. Kara günlerde mahallemizin ışığı, kedimiz, neşemiz, evlerimizin en masum ferdiydi. Şimdi o ışığın söndüğünü görmek yüreğimde tarifsiz bir acıya neden oldu. Nasıl bir suç işlemişti ki bu sonu yakıştırmışlardı ona? Tatlı miyavlaması, küçük patileri veya bembeyaz tüyleri miydi onun kabahati? Bugüne kadar yitirdiğim onca can arasında belki de en çok Noor etkilemişti beni. Kimisi okula gittiği, çalıştığı, yemek sırasına girdiği, hastaneye gittiği, babasını bırakmaları için yalvardığı, üzerine gelen askere karşı çıktığı, ibadet ettiği, evinde kaldığı, gördüğü, duyduğu, konuştuğu, nefes aldığı için yitirmişti canını. Kimisi de asırlar öncesinden kalma propagandalara inanan ahmaklar, caniler, körler ve sağırлар tarafından ölüme terk edilmişti. Peki, minicik bir kedinin ne gibi bir suçu vardı ki yaşamdan koparılmıştı? Bunları düşünürken hamur gibi dağılan, henüz soğumamış bedenini, parmaklarımın arasında ezme korkusuyla nahif bir tutuşla hemen yan taraftaki

toprağın buz gibi kollarına emanet ettim. Çünkü biliyordum ki toprak yalnızca insanların açtığı yaraları sarmaktaydı.

İlerlerken Yusuf amcanın küçük bakkalı gözüme ilişti. Tabii artık bakkal demeye bin şahit ister. Dört duvardan ibaret bir oda. Buz gibi dondurmaları, en tatlı çikolataları, serinliğin en köpüklü hâli gazozları aldığımız; paramız olmadığında Yusuf amca tarafından ısımarlanan tostları yediğimiz yerle bakkalın alakası kalmamıştı. Hepsi birer anıydı artık. Gülümseyerek ancak acıyla hatırlanacak anılar yığını vardı ortada. Yusuf amca binanın önünde oturmuş düşünüyordu. Yanına geldiğimi dahi fark etmemişti. Selam verdiğimde kafasını kaldırıp dalgın dalgın suratıma baktı. Beni görmüyor gibiydi. Cam gibi parlayan gözlerinin ardında tarif edilemez bir kaygı vardı. Belli ki o da her erkek gibi biraz yiyecek ve su bulmak için evden çıkmış, ancak ya askerlerin hışmına uğramış ya da her yere baktığı hâlde tek lokma yiyecek, bir yudum içecek bulamamıştı. En ağır görevlerden biri de onlara aitti. Hem dirayetli olmak hem de ailelerinin kanayan yaralarına merhem olmak zorundalardı. Para pul olmuş, pulla olsun alınacak bir şey kalmamıştı şehirde. İsteklerin, ihtiyaçların ardı arkası kesilmiyor fakat temin etmenin de bir yolu bulunamıyordu. Yardım için gelen gemiler teslim alınıyor, koskoca bir halk kimsesizliğe ve hiçliğin pençelerine terk ediliyordu. Babalar, abiler, evlatlar bu hiçlikte bir varlık arıyor, ancak o varlığı ne gözler görebiliyor ne de eller tutabiliyordu. Yusuf amca da tıpkı diğerleri gibi ayaklar altına alınmış gururu ve elinden alınmış imkânlarıyla evini, ailesini ve varlığını sürdürmeye çalışıyordu.

On on beş metre ilerde bir hastane vardı. Kuşatma altına alınmış birkaç sağlık kurumundan biriydi burası. İhtiyar, genç; kadın, erkek, sığınabilecekleri en güvenli liman olan hastane koridorlarında şifa bulma ümidiyle dolanıyordu. İkimiz de oradaki hareketlenmeye dikkat kesilmiştik. Kalabalık, bir sürü gibi oradan oraya savruluyordu. Göz açıp kapayana kadar bir can yitiriliyor, ölüm kalım savaşı düşünlerin, zayıfların aleyhine işliyordu. Yaşamın kaynağı hastaneler, yaşanılmaz, ölümcül toplu mezarlara; bahçeleri, en nadide güzelliklerin parçasını barındıran kızıl göllere dönüyordu. Umudun eşliğinden adımını atanlar kapana kısılp kalıyor, umudu bulmaya gelenler bu arzusun bedelini kanla çizilen sınırın ötesinde canlarıyla ödüyordu. İşgalciler elleri silahlı, tehdit olarak algılanan her canlıyı öldürmek için nöbet tutuyorlardı. Onlara göre içindekilerin de bina ile yok edilmesi gerekiyordu. Çünkü burası sivillerin umut kapısı değil askerlerin mevzilendiği üslerden biriydi. Güya bütün direnişin komuta merkezi burasıydı. Ancak direnmeyi bırak, insanların Hakk'a teslim edilen bedenleri aç kurtların önünden alacak mecalleri kalmamıştı. Tek yapmaya çalıştıkları şey, nefesle sınıyan odalarda, ölümün kıyısından çalınan bir parça solukla, kalanların dirliğini sağlamaktı. Lakin abluka altına alınmış binalara dışarıdan yardım gelmiyor, içerideki imkânlar da bu düzeni kurmaya ve sürdürmeye yetmiyordu. Hasta ihtiyarların, yaralı gençlerin, taze canların mukavemeti azalıyor, her doğan yeni günle ölüm meleği daha fazla mazlum kaydediyordu deftere. Sağlık çalışanları gözaltına alınıyor, öldürülüyor, görevini icra edemez hâle getiriliyordu.

Herkes kendi başının çaresine bakıyordu. Anne babaların çocuklarının cesetleri önündeki feryatları göğü deliyor; yer gök ağlıyor fakat insanoğlu susuyordu. Bu halka yardım değil; koruma ve barış gerekiyordu.

Ben, Yusuf amcanın yanına daha fazla sokularak ülkenin dört bir yanını saran olayları hayal ederken tepemizde kulakları sağır eden uğultularıyla F-16'lar dönmeye başladı. Her uçuş gibi bunun da sonu belliydi fakat hastane vurmak bir insanlık suçuydu. Çiğnenmemesi gereken bir sınırdı. Ne ki bu katliamın hiçbir kuralı yoktu. Acımasızlık sınır tanıımıyordu. Tıpkı yatakta hastaların, mezardaki bedenlerin tekrar tekrar öldürülmesi gibi. Artık bu yapılanlar karşısında haykırmak için sesimiz, ağlamak için gözyaşımız kalmamıştı. Fakat sessizliğimiz, kelimelerin ötesinde anlamlar taşıyordu. Uçaklardan saçılan bombalar henüz yere konmadan patlıyor, etrafa dağılan toz ve duman bulutları birer perde gibi gözlerin önünü kapatıyor kaçmayı imkânsızlaştırıyordu. Bu da o anlardan biriydi... Panikle ayağa kalkmaya çalıştım. Ancak olduğum yere yığılıp kalmıştım. Ne yürüyebiliyor ne düşünebiliyor ne de içimdeki korkuyu hissedebiliyordum. Gördüğüm tek şey karanlık, duyduğum tek ses feryat figan ve dokunabildiğim tek yer az önce kedi mi bıraktığım soğuk kara topraktı. Ebedî uykuma dalmıştım. Derken birdenbire gözlerimin önüne odamın duvarı geli-verdi. Duyduğum ses alarm, yattığım yer yatağımdı. Anladım ki yaşadıklarım masum bir rüyaydı!.. değil mi? Lütfen rüya olsun...

I MAHMUD EBU HAŞHAŞ*

Ramallah Sevgilim**

Türkçesi: İshak Yetiş

Bu oyun arabayı değiştirme anına kadar sürdü. Allah'a yakarmadan başka çaremiz yok, bu yakarmalar acziyetimizin ve zayıflığımızın büyüklüğünü ortaya koyuyor.

Her askerî kontrol noktasına yaklaştığımızda arabayı değiştirmemiz gerekiyor. Bir yokuşu aşıyoruz, bir vadiye iniyoruz, öte taraftaki ikinci bir arabaya binmek için topraktan bir tümseği geçiyoruz. Toplamda beş araç kullanıyoruz. Oldukça dik bir yokuştan inişe geçmeden önce yürümek üzere Beşşar'ı uykusundan uyandırmak gerekiyordu. Çok sinirlenerek uyandı. Onu sakinleştirebilmek için Hala:

-Beşşar tatlım arabadan inmemiz gerekiyor, dedi. Eve varmadan son defa bunu yapacağız.

Elini tuttum, hemen ağlamaya başladı, çünkü annesi bir kundağa sarıp sarmaladığı Ali'yi kucağına almıştı. Bilmem bugün onu hangi sinek ısırılmıştı. Çocuğun şımarık tavrı beni çileden çıkardı.

Düşmekten sakınarak insanlar yokuşu dikkatlice aşıtlar. Valizleri taşımanın dışında Beşşar'a göz kulak olmalı ve Ali'yle birlikte kaymasından korkarak Hala'ya en uygun yolu göstermeliydim.

-Dikkatli yürü. Kayarsan merak etme arkada duruyorum. Beşşar'a bak, ne kadar güçlü, ne kahraman, bak dağı nasıl tırmanıyor! Haydi, yallah yallah...

Bir elimle eşyaları taşıyarak ötekiyle Beşşar'ın elinden tutarak yürüyordum.

Durumun ciddiyetini kavrayan Beşşar sızlanmayı kesti. Onun ne kahraman olduğuna ilişkin bir hikâye anlatarak onu yüreklendirmeye giriştim:

-Bir zamanlar Beşşar adında çok akıllı bir çocuk varmış...

-Bak bu da benim hikâyeme benziyor, dedi Beşşar.

-Beşşar dağlara tırmanmayı çok se-verdi ve oradan küçük kardeşine ve annesine çiçek toplardı...

-Ya!

* 1971'de Filistin'de doğan yazar, Londra'da ve Filistin'deki Birzeyd Üniversitesinde edebiyat eğitimi almıştır. Aynı zamanda şairdir. Arapçada birçok derlemede şiirlerine yer verilmiştir.

** Fransızcası 135 sayfa tutan bu metin, kitabın başında "anlatı" diye nitelendirilmiştir. Anlatı 22 bölümden oluşmaktadır. Metin ayrı ayrı öyküler gibi okunmaya da uygundur. Burada kitaptan küçük bir bölümün Türkçesini yayımlıyoruz.

-Anneler gününü kutlamak üzere kırmızı bir çiçeği koparmak için yüksek bir dağa çıkarken bir gün...

-Eee!

-Gökyüzü bulutlarla kaplanmış, gözyaşı dökmeye başlamış toprak, kestane rengi hamura benzeyen bir çamura dönüşmüş...

-Ya!

-Beşşar kaymaktan ve pantolonunun kirlenmesinden korkuyormuş. Ne yaptığını tahmin et bakalım!

-Yavaş yavaş yürümüştür.

-Tam da öyle. Yavaş yavaş yürümeye koyulmuş.

-Ne kahramanmış şu Beşşar! Yallah işte böyle...

Bir sonraki durağa varıncaya kadar Ali'yle Hala, Beşşar'la ben şimdi iniş yolumuzu takip ediyorduk.

Yola düştüğünde Beşşar iki yaşındaydı. O hep çok dikkatli ve etrafına ışık saçan bir karaktere sahipti. Araba, dağda, uzun saatler boyunca yol aldıktan sonra, nihayet asfaltlanmış bir yola vardığında, çok hoşuma giden bir şey söyledi: "Anne bak, şu yol ne kadar güzel!" Ali'ye gelince yola çıktıktan on dört ay sonra dünyaya geldi. Bugün sekiz aylık. Onun gebeliğinin son ayını da bize gösterdin şükür! Askerler şehri kuşatmıştı, yollardaki ulaşım tümüyle yasaklanmıştı, ambulanslar için bile! Çocuğun ana karnındaki en küçük bir hareketlenmesi bizi hepten telaşlandırıyordu. "Sabır yavrum! Çıkmaya çalışma! Dünya tuzak-

larla dolu! Yerinde kal! Sana işaret verilmesini bekle!"

Askerler ve araçları şehrin bütün yollarını tutmuştu. Ali'nin tam bu esnada dünyaya gelmesinden korkuyorduk. Epeydir doğumlar askerî kontrol noktalarında meydana geliyordu. Dahası anne ya da çocuk ölüyordu, daha kötüsü bazen ikisi de ölüyordu. Geceleyin yol üzerinde ilerleyen bir araba askerlerce şüpheli sayılıp hedef hâline gelebilirdi. Sanki yönetime ait bir yol vardı hâlâ! Bu Ali beni içinden çıkılmaz bir duruma sokmuştu! Onun için pişmanlık duyacağım şeyler yaptım.

Bir araç sokağımıza yaklaşıyordu. Hala evine geçerken bana sormadan durmadı:

-Bu afişler nesi?

-Ne diyorsun bu afişler mi?

-Onları sökmelisin yerinden. Biliyorsun, kim olduğunun önemi yok, vurmak için bahane arıyorlar veya hapse atacaklar ya da insanları öldürecekler. Rica ediyorum ne yap et hızla yok et onları! Bu bitince başka şeyler yapacaklar! Niye bu ve benzeri bir yığın afişi tutuyorsun! Kaldır! Yak onları! Yalvarıyorum sana!

Bunları söylerken korkudan titriyordu. Bu afişlerin, askerlerin beni aşağılaması ve beni dövmeleri için bir bahane sayılacağından korkuyordu. Bu saplantı hepimizin içine işlemişti. Ayrıca bu görünüşü nedeniyle askerler Hala'nın gözü önünde bana saldırıyorlardı, o şaşkına dönmüş, araya girmeye çalışıyordu,

dünyaya gelmeye hazırladığı çocuğunu mu kaybediyordu? Bu da mı geliyor başımıza? En dehşetli sahneler ve senaryolar zihnimde dönenip duruyordu. Dünyadaki en ileri teknolojiye sahip olduğu söylenen Merkava tankına bir taş atan Fares Awdeh adlı on beş yaşındaki bir çocuğun fotoğrafı bütün bu olanları gizlemek içindi. Bu görüntüde Fares'in bir köşede eğilmiş bedeni görünüyordu. Sağ kolu arkaya atılmıştı, sıkılmış parmakları arasında bir taş tutuyordu. Sol kolu öne doğru eğilmişti. Gözlerine gelince bu devasa ve yıkıcı tanka sabitlenmişti. Elindeki taş da olsa hedefine dikkatle ve odaklanarak nişan alıyor, bu kez hedefini vuruyor, onu parçalıyor. Namlunun kuyruk kısmı öne doğru yamuluyor. İz neredeyse çocuğunkini sıyrıp geçtiğini gösteriyor. Tankın üzerindeki ağır makineli tüfekler dikeliyor. Fotoğrafı alınır alınmaz bir mermi tam da onu vurdu. Devasa bir demir yığımına taş fırlatan genç bir çocuk görüntüsü, kuşkusuz türünün ilk örneği oluyor, olup biten konusunda bu görüntü gerçeğin yerine yerleşiyor.

-Bu işin içinden sıyrılacağım. Rica ederim, sakın ol, diyorum.

Utançla emirlerine boyun eğiyorum. Posterleri yavaşça çıkarıp plastik bir torbanın içine katlayarak koydum. Sonra arka kapıdan bahçeye çıktım. Dış duvarın yanında, yerler yabani dikenliler ve dal yığınlarıyla kaplıydı. Orası afişleri sakladığım yerdi. Dikkatli bir sınaama oranın güvenli bir yer olduğunu göstermişti bana. Boğazım düğümlenmişti, ayaklarımın üzerinde geri geldim.

Bir iki gün sonra, henüz gün içinde görünmeyen Beşşar ve Ali'ye hamile kız kardeşimi tekrar bulma görevim vardı. Herhâlde evini tekrar boyamaya giriştiği için askerler gelip babalarını götürmüştü. Görevli ona sordu:

-Ne yapıyorsun?

Muhammed dudaklarının ucunda sallanıp duran bir sigara, ona cevap verdi:

-Evi boyuyorum. Bu blokta başka hiçbir şey yapamam. Başka işim yok. Evi tekrar boyayacağımı söylüyorum.

Bu sözler görevlinin hoşuna gitmedi. Bu kanın, bu yıkımın ortasında bir Filistinlinin evini yeniden boyama arzu ve isteği duyması mümkün mü?

Asker:

-Bu evde ve bu şehirde sonsuza kadar kalacağını mı düşünüyorsun? diye sordu.

Muhammed:

-Elbette! Nereye gitmemi istiyorsun? diye cevapladı.

-İn! diye emretti asker öfkeyle.

Muhammed söyleneni yaptı.

Komşu evde oturan bana gelince, askerlerle ilk kez karşılaşıyordum. Çalışma karnemi gözlerinin önüne koyarak onlarla İngilizce konuşuyordum, uluslararası bir teşkilatta görevli olduğumu özellikle belirttim. Çalışma karnemi ve İngilizcemi dikkate aldıklarından emin değildim. Yine de fazla gürültü çıkarımadı. Evimde arama yaptılar. Muhammed'in evinde yaptıkları gibi her şeyi alt üst etmediler.

Biri bana sordu:

-Yanında biri var mı?

-Evet, kız kardeşim benimle yaşıyor.

-Mekânda başka yaşayan var mı?

İkinci katı göstererek:

-Diğer kız kardeşimin ailesi. Yukarıdaki evde yaşıyorlar.

-Ya diğer iki ev?

-Onlar boş.

Diğer asker kimlik kartımı istedi, doğrulatmak için aldı. Kendilerini takip etmemi istedi.

-Kız kardeşine söyle, o burada kalsın.

İki komşu ev konusunda bana inanmadılar ve kapıları kırmak üzere malzeme getirmem için sabırsızlanıyorlardı. Şehirde patlayan yüzlerce kapalı kapıda yaptıkları gibi patlatmaya başvurmadılar.

Askerler içeri girdiğinde Hala, May'ın refakatinde evimdeydi. Muhammed'e gelince evini boyuyordu. Beşşar hiçbir şey yokmuş gibi oyunlarına gömülmüş, etrafında zıplayıp duruyordu. Ancak, askerlerin girdiğini görünce korkudan donup kaldı ve bağırıp çağırmaya başladı.

-Korkma canım, diyerek kucığıma aldım onu.

Asker:

-Bırakın annesine gitsin! diye emretti.

Beşşar'a:

-Haydi, May'la annenin yanına git aşağıya, diyorum.

Silahlarıyla kapıyı tutan askerlerden dehşete düşmüş hâldeydi.

-Korkma, diyor bir asker geçip gitmesini söylerken.

Ancak ufaklık kapalı gözlerini kaçırıyor ve bana daha sıkı sarılarak hıçkırıklara boğuluyordu. Böyle bir anda askerlerin duygularını anlamak için onların bakışlarını gözlüyordum, ancak hiçbir şey göremedim. Beşşar'la evime götüren merdivenden indim. May ve Hala bir öbek askerin gözetimi altında salonun bir köşesinde bekliyorlardı. Benden istedikleri şekilde bir süre orada onların yanında kaldım. Kimlik kartımı bana verdiklerinde orada kalamayacağımı anladım. Bir süre sonra askerler Muhammed'le indiler ve dışarı çıktılar.

-Beşşar, sana çikolata alıp gelmek için dışarı çıkıyorum, dedi, Muhammed evimin açık kapısının önünden geçerken. Askerler önlerindeki tüfekleriyle itip kakıyorlardı. Bizse onları izliyorduk olduğumuz yerde.

Beşşar babasının cılız yalanını yutmadı. Yanaklarından yetişkin insan gözyaşları akıyordu. Hala da aynı şekilde sessizce ağlıyordu. Pencereye atıldık hepimiz. Bizi izleyen Beşşar, bizim gibi görmek üzere ayaklarının üstünde yükselmeye çalıştı, askerler babasının gözlerini küçük bir bezle kapatmışlar, bir araca bindiriyorlar. Sonra hareket ettiler.

-Anne, babayı Merkava'ya bindirdiler, dedi Beşşar. Araç Muhammed'i alarak dik yola koyulmuştu.

| OMAR HAMMAŞ*

Büyükannemin Sırtı**

Türkçesi: Ebuzer Murtaza

Çocukken, büyükannemin kamburlaşmış sırtına şaşkınlıkla bakardım. Annem nedenini söylediğinde, kafam daha da karışmıştı:

-Siyonistler yüzünden.

Ve kafamın içine askerlerin büyükannemin sırtını kamburlaştırdığı görüntüler dolmuştu...

-Büyükbaban el-Mecdal'dan zorla çıkarılınca, El-Halil'e taşındı, dedi annem.

Ve ekledi: - Beyt Ommar'a yerleştikten bir yıl sonra kansere yakalandı ve ailesiyle birlikte bize sıgındı.

-Büyükbaban bana, "*Gazze'de, kızımın ailesinin yanında, ölmeme izin verin.*" dedi.

Ve orada durup, hiç görmediğim büyükbabamı, hasta hâliyle, üç

amcamın yanı sıra kambur karısını dağ geçitlerinden geçirdiğini hayal ettim...

Annem "Siyonistler" derdi, daha fazlasını söylemezdi. Ben büyükannemin nurlu yüzüne, parlak ve temiz yüzüne bakar, benimle konuşurken kelimeleri telaffuz etme biçimine kulak kesilirdim. Ona cevap verirdim ama aklım hep sırtının nasıl kırıldığını takılır kalırdı.

Sık sık askerlerin ona coplarla veya tüfek dipçikleriyle vurduklarını ve omurgasının çatladığını duyan subayın da askerlere, "Yeter" diye emrettiğini hayal ederdim.

Ve bir gün, arkadaşlarımla bizim sokakta takılırken büyükannem çıkageldi. Açık gökyüzünün altında iki bükülmüdü. Yüzü yere dönüktü ve gözlerini toprağa dikmiş bakıyordu.

* Omar Hammash, Gazzeli bir kısa öykü ve roman yazarı. Hem roman hem kısa öykü derlemeleri olmak üzere 12 kitap yayınladı. Filistin Devleti Edebiyat Takdir Ödülü'nü ve Kudüs Kültür ve Sanat Madalyası'nı kazandı.

Hadeel Karkar, Filistinli bir araştırmacı ve çevirmen. Karşılaştırmalı Edebiyat alanında doktora derecesine sahip. Scuola Normale Superiore di Pisa'da araştırmacı olarak çalışıyor.

**Arablit & Arablit Quarterly: A Magazine of Arabic Literature in Translation, 28 Şubat, 2025. Arapça'dan İngilizce'ye Çeviren: Hadeel Karkar.

Hemen yanına koştum. Elinden tutmak ve duasını almak istedim: Allah'ın beni bağışlamasını umarak.

Yanında yürürken, aceleyle sordum:

-Büyükanne, sırtını nasıl kırdılar?

Yavaşça döndü ve bana baktı. Mavi gözlerinden iki damla yaş süzüldüğünü görebiliyordum. Kulübemizin dışındaki küçük avluya ulaşana ve zayıf bedenini bir şilteye bırakana kadar sustu. Ben de suskunluğuna eşlik ettim. Sonra başını kaldırdı ve annemi sordu.

-Annem kamp pazarında, dedim.

Yanına oturmamı istedi. Konuşmaya hevesli olduğunu hemen fark ettim. Konuşurken sırtı bir anlığına dikleşti ve sonra tekrar düştü:

-Sokağa çıkma yasağı vardı. el-Mecdal'da kalan herkesi bir yere toplamışlardı.

İçini çekti ve devam etti:

-Biz altı kişiydik. Ben, büyük-baban ve dört amcan. Sokağa çıkma yasağı uzun süre devam etti. Bir hafta sürdü. Yedinci gün, o zaman henüz bebek olan amcan ağlamaya başladı. Sanki Kaderimize sesleniyormuş gibi durmaksızın çığlık atıyordu."

Büyükannem sustu ve uzun süre sessiz kaldı. Sanki benim sonra neler olduğunu düşünmemi istiyordu. Beni âdeta söylemek üzere olduğu şeyin dehşetine hazırlıyordu.

Devam etti: - En büyük amcan, ağlayan küçük kardeşini aniden kaptı ve kapıya yöneldi. Biraz güneş ve temiz havanın kardeşini sakinleştirceğini düşünmüştü...

Konuşurken, her şeyi yeniden yaşıyor gibiydi. Sanki tüm bunları ilk kez duyuyor ve görüyormuş gibi vücudu titriyordu:

-Amcan kapıyı açmıştı ki, bir kurşun sesi duyduk.

-İkisi de eşige yığıldı.

Büyükannem yutkunmaya başlamış ve sessizliğe gömülmüştü. Sannırım ağlıyordu.

-Bir dakika içinde geldiler, amcanın cesedini bize doğru sürükleyip bıraktılar ve kapıyı kapattılar.

Çöktüm kaldım. Ondan sonra sırtım hiç düzelmedi. Dört adam, dört kürekle geri döndüklerinde oğlumun üstüne kapanmış duruyordum. Onu çekip aldılar ve sessizce oraya gömdüler.

Ve ekledi: - Onu gömdüler. Sonra hepimizi köyümüzden çıkarıp Gazze'ye sürdüler. O günden beri sırtım kambur ve o günden beri gözlerim yere bakıyor.

| HASAN HAMİD*

Ümmü Mesude'nin Fırını

Türkçesi: Vahdettin İnce

Sabahın erken saatlerinde Ümmü Mesude (Mesude'nin annesi) fırınının (tandırının) başına gitti. Odunları doldurdu ve ateşi tutuşturdu. Sonra hamuru yoğurdu ve ekmek yapmak üzere yumrulara ayırdı. Bir saat veya daha az bir sürenin ardından her şey tamamlanmıştı. Yakınındaki saman tabakasının üzerinde bolca ekmek yığılmıştı. Üzerine bulaşan unları silkeleyip temizledikten sonra ekmekleri içeriye taşıdı.

Fırın birkaç metre evin uzağındaydı. Tam da evin kuzey tarafına düşüyordu. Burası da kampın ana caddesine bakıyordu. Kina (Cinchoneae) ağaçlarının arasında bir yerdeydi.

Eve girince ekmek destesini yanına koydu. Kahvaltı hazırlamaya başladı. Ebu Mesude (Mesude'nin babası) ve çocukları vakit kaybetmeden sofranın etrafına toplandılar. Ebu Mesude sebze pazarına gitti. Orada çalışıyordu. Ümmü Mesude ev işlerine başladı. Çocuklar da okullarına gittiler.

Ebu Mesude'nin evden çıkmasının üzerinden birkaç dakika geçmemişti ki öfkeli bir şekilde

söylene eve geri geldi. Ümmü Mesude yaklaşıp sordu:

-Hayırdır inşallah. Ne oldu sana adam?

Ebu Mesude ona da söylenmeye başladı:

-Kampın çıkışı kapalı. Her tarafı yabancılar (gavurlar) tutmuş.

Ümmü Mesude fısıldar gibi:

-Ey Sabbah, ya Fettah, ya Alim!

Ebu Mesude devam etti:

Gavurlar bizi maymun oynatır gibi oynatıyorlar. Sonra sustu, Ümmü Mesude de sustu.

...

Kampta alışılmadık bir hareketlilik başladı. Yüzler gergin, gözler fıldır fıldır dönüyordu. Bir şey arıyorlardı. Kampın tek kapısının kapatılmasının sebebini soruşturuyorlardı.

Herkes: Kapının kapatılmış olmasının bir sırrı vardır herhâlde, diyordu.

Tekrar sebebi öğrenmenin peşine düşüyorlardı.

Reşid Abdullah yanındakilere söyledi:

* 1955'te Yukarı Celil'in Kerâd el-Bakara köyünde doğdu. Mülteci olarak Suriye'ye gitti. "Mültecilerin Edibi" olarak tanındı. 1967'de Golan'dan kovulmuş ailesi. 1980'de Şam Üniversitesinde Felsefe ve Sosyoloji okur. 10 roman, 5 öykü, 10 araştırma inceleme kitabı varmış. Gel de sonbahar yapraklarını uçuralım romanı Suad Sabah Ödülünü almış (1990). 1999'da Necip Mahfuz Ödülü'nü alır. Suriye'de Arap Yazarlar Birliği yönetiminde bulunmuş Öne çıkan romanları: Cisru benâti Yakub (Yakub'un Kızları köprüsü), Eninü'l-kasab (Kamışın İhliti),

Gavurlar, önemli bir gerekçe olmadan kapıyı kapatmazlar. Kim bilir ne oldu? Belki de dün gece Atiye el-Katış onlara karşı bir şey yaptı. Şimdi onu arıyorlardır!

Karısı karşılık verdi:

Allah'ın laneti gavurların üzerine olsun. Sebep olsun veya olmasın kapıyı kapatıp duruyorlar.

Kampın muhtarı bazı evleri doluştuktan sonra şöyle dedi:

-Bir saat veya bir saatten az bir süre sonra kapının kapatılmasının sebebini öğreniriz millet! Endişe etmeyin.

Ebu Mesude sesini yükseltti:

-Ama biz bugün işsiz kaldık Muhtar! Bu gavurlar yevmiyemizi versinler!

Gürültüden kimse kimseyi duymuyordu. Homurdanmalar, söylenmeler aldı başını gitti. Çocuklar büyüklerin bacaklarının arasından boyunlarını uzatmış, neler söylediklerini duymaya çalışıyorlardı. Herkes müttefikti, bunun sebebi Atiye el-Katış'tı. Mutlaka gavurlara karşı bir şey yapmış. Atiye ün salmıştı çünkü. Kaç kere kampa zarar vermişti zaten. Kampta yaşayanların günlerce işsiz kalmalarına neden olmuştu. Bu kötülüğü yapmak doğru değildi. Muhtar ona dur demeliydi.

Dul Zağanda'nın oğlu Yasin Muhammed, uzun süre sessiz kaldıktan sonra şunları söyledi:

-Ey millet, muhtar!

Atiye el-Katış dün gece benim yanımda uyudu. Gece boyunca inleyip durdu, her tarafının ağrıdığından şikâyet ediyordu. Bunun sebebi de son yakaladıklarında gavurların onu feci şekilde dövmüş olmalarıydı. Sonra sustu.

Kampın meydanında toplanan herkes şaşkındı. Ayakları birbirine dolanıyor, kafaları karmakarışık. Kampın kapısının kapatılmasını gerektiren bir tek sebebin peşindeydiler.

Kampın bakkalları ve işçileri, herkesten çok perişan görünüyorlardı. Bakkallar dışarı çıkıp dükkânlarında eksilen malzemeleri getirmek istiyorlardı. İşçiler de işçi pazarına gidip iş bulmanın derdindeydiler. Bu şaşkınlık hâli, bu endişeli durum günün büyük bir kısmını aldı.

...

Kamp sakinleri istemeye istemeye meydanı boşalttılar. Silah tehdidi altında evlerine girip kapıları üzerlerine kapattılar. Askerler namlularına mermi sürülmüş tüfeklerini onlara doğrultmuşlardı. Gavurlar kan emmek, karın deşmek ve etrafa korku salmak için beyaz dillerini sarkıtmışlardı. Sadece kapı aralıklarında, pencere boşluklarında kafalarını uzatmış gavurların ne yapacaklarını görmeye çalışıyorlardı.

Gün bitti. Kamp kapalı kalmaya devam etti. Evler de tabi.

...

Akşama az bir zaman kalmıştı ki evlerin kapıları ve pencereleri birer birer açılmaya ve insanlar dışarı fırlamaya başladı. Durmadan soru soruyorlardı. Olup bitenleri öğrenmeye çalışıyorlardı. Gavurlar kimi yakaladılar acaba? Hangi evi aradılar? Falan, falan ve falan nerde?

Komşu erkekler komşu erkeklerin, komşu kadınlar komşu kadınların peşine düştü, bir şey mi oldu onlara diye.

Davarları, tavukları, ağaçları, un

ve buğday çuvallarını kontrol ettiler. Her şey yerinde duruyordu. Daha çok sormaya, daha çok araştırmaya başladılar. Tek bir cevap alabildiler: Gavurlar kimseyi götürmemişler.

Onlara karşı gerçekleştirdiği eylemleriyle bilinen meşhur Atiye el-Ka-tiş'i de götürmemişler, sormamışlar bile. Tek yaptıkları kampın kapısını kapatmak, insanların kamptan dışarı çıkmalarına engel olmak, evlerine girmeye zorlamak, kapıları ve pencereleri üzerlerine kapatmaya zorlamak.

Sorular çoğalıp cevaplar azaldıkça kamp sakinlerinin şaşkınlığı da artıyordu.

Muhtar evinin yakınlarında toplananlara dedi:

-Gavurlar sıkı yönetim tatbikatı yapıyor olmalı. Çünkü herhangi birimizi götürmediler, herkes burada. Tatbikat yapıyor olmalı.

Orada bulunanlardan bazıları muhtarın bu fikrini onaylarken, bazıları onaylamadı. Tartışmalar uzadıkça uzadı. Gece boyunca devam etti. Sonra yavaş yavaş karanlık çöktü kampın üzerine ve sır hâlâ gizemini koruyordu.

...

Ertesi günün sabahında her şey ayan beyan ortaya çıktı. Kampın sakinleri şok içindeydiler. Kimisi katıla katıla gülüyordu, kimisi okkalı küfürler savuruyordu. Bazıları da şöyle diyorlardı:

-Bu gavurlar deli. En azından yarı deli.

Ümmü Mesude, Ebu Mesude'nin ve çocukların sevdiği zahterli ekmek pişirmek üzere fırının bulunduğu yere gidince her şey ortaya çıktı. Biraz hamur, bir tas zeytin yağı, bir küçük

poşet yeşil zahter alıp fırına yönelmişti. Gördükleri karşısında dehşete kapıldı. Az kalsın avazı çıktığı kadar bağıracaktı. Öyle yapmadı, koşarak eve gitti. Olan biteni kocasına anlattı. İkisi birlikte koşarak olay yerine gittiler, çocuklarının peşleri sıra. Fırının bulunduğu Kina ağaçlarının yanına vardılar.

"Fırını çalmışlar"!

Kökünden söküp çalmışlar.

Ebu Mesude gülmeye başladı. Sonra ellerini birbirlerine vurarak eşine yöneldi:

-Canın sağ olsun, ey Ümmü Mesude, öyle anlaşıyor ki gavurlar fırını almışlar.

Ümmü Mesude söylene söylene hamuru, zeytin yağını ve zahteri koyduğu yerden aldı.

"Allah canlarını alsın, fırınımda ekmek pişirmeyi nasip etmesin"!

Kocasını ve çocuklarını arkasından bırakarak yalnız başına eve döndü. Kocası ve çocukları fırının boş kalan yerine bakıyorlardı. Çok geçmeden haber kampa yayıldı. Sonra gruplar hâlinde olup biteni görmek üzere fırının olduğu yere gelmeye başladılar.

...

O günün akşamına doğru Ebu Mesude işinden eve döndü. Elinde "Dafar" gazetesinin akşam baskısı vardı. Gazetenin birinci sayfasına Filistinlilere ait bir elbisenin ve Ümmü Mesude'nin fırının fotoğrafını basmışlardı. Fotoğrafların üstünde sekiz sütuna manşet,

"Telaviv'de Yahudi folkloru ve kültürü sergisi ziyaretçilerini bekliyor" yazıyordu.

| GASSAN KENEFÂNÎ *

Hüzünlü Portakal Ülkesi

Türkçesi: Muharrem Aycil **

Yafa'dan ayrıldığımızda

on üç yaşındaydım.

Annemin kapıyı arkamızdan kapatırken neden ağladığını anlayamamıştım.

O zamanlar bir iki gün içinde geri döneceğimizi sanıyordum.

Fakat günler yıllara dönüştü; odamın penceresinden parlayan denizle arama yokluğun koca bir ülkesi girdi.

Ağaçsız şehirlerde portakal kokusunu arayarak büyüdüm.

Ve her portakal kokladığımda ağladım-

sanki o, Filistin'di.

* Gassan Kenefani (Akkâ, 08.04.1936 – 08.09.1972)

Ailesi 1948'de göçe zorlandı. Liseyi Şam'da bitirdi. Şam Üniversitesinde öğrenimini yarıda bırakıp Kuveyt'e göçtü, orada öğretmenlik yaptı. 1961'de Beyrut'a geçti, *El-Hurriye* dergisinde çalışmaya başladı. 36 yaşında Mossad ajanları tarafından Beyrut yakınlarında öldürüldü. Öykü, oyun, çocuk kitapları da yazdı. Eserleri çeşitli dillere çevrildi. Romanları: *Ricâdun fi'ş-şems* (Güneşteki Adamlar, 1963. çev. Nihal Yeğınobalı, Alan Y., 1986; M. Hakkı Suçın, Metis Y. 2023, Yusuf Sami Samancı, Loras, 2023), *Mâ tebka leküm* (Size kalan, 1966), *Ümmü Sa'd* (Ümmü Sa'd, 1969), *Âid ilâ Hayfa* (Hayfa'ya dönen, 1970), *eş-Şey'u'l-âhar* (Başka şey, 1987)

** Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İTBF Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Arapça Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı 3. Sınıf Öğrencisi

I GASSAN KENEFÂNÎ

Sürgündeki Narenciye Bahçesinin Gölgesi

Türkçesi: Erva Ersöz *

Kâhire'nin ellili yıllarından ılık bir gecede, Ebu Hâlid dar bir sokaktaki mütevazı bir kahvehanede oturuyordu. Oradan, Yafa'da geride bıraktığı denizin ufkunu göremiyordu. Eli sıcak çay bardağını tutuyordu, ancak kalbi soğuk bir hüznü sarıyordu.

Ebu Hâlid bir mülteciydi; isimleri kayıtlarda kaybolmuş, Birleşmiş Milletler dosyalarında sadece birer sayıya dönüşmüş milyonlardan biriydi. Eski toprağını kimseye anlatmazdı, aksine kendi sükunluğu içinde konuşturuyordu.

Bir gün, sığınma kampında büyüyen, umudunu Gassan Kanafani'nin kargaşadaki kayıp sesini anlatan romanlarıyla dolu olan çantasını taşıyan Sâmî adında bir genç ona geldi.

“Amca, Filistin nerede? Sadece bir hatıra mı, yoksa üzerine adlarımızı yazdığımız eski bir duvar mı?” diye sordu.

Ebu Hâlid iç çekti; Fedva Tukan'ın vatanın nasıl “tükenmeyen bir sevgi” olduğunu anlatan şiirini hatırladı.

Ebu Hâlid cevapladı: “Oğlum, Filistin bir duvar değil, üzerine yattığımız kaburgamızdır. Sorun mesafede değil, bizim zamanın dışında bir zamanda yaşamamızda. Sanki evlerimizden koparıldığımız gün zaman durdu. Burada yaşlandıkça, yabancılığımızı, Edward Said'in (devam eden gurbet sendromu)

yazdığı gibi, iki dil (sürgün ve vatan) arasında sıkışıp kalmışlığımızın sahteliğini hissediyoruz.”

Kaybettiği narenciye bahçesinin bir parçasını çaresizce geri alma çabasıyla, Ebu Hâlid her hafta belki Akka'nın esintisini getirirdi diye; ekşi portakal alır, eski bir hasır sepete sıkıca dizer ve kokusunu içine çekerti. Bunlar, kimsenin anlamadığı özel ritüelleriydi; geride kalana tutunmak için basit bir deneme, Mahmud Derviş'in varlığın özü hâline gelen küçük yaşam detayları hakkında yazdıklarına benzeyen bir çaba.

Sohbetin sonunda Sâmî, Murid Bargusi'nin Ramallah'ı görmek için dağa çıkmaktan bahseden bir şiirini çıkardı; sanki uzaktakini görmek rahatlık veriyordu.

Sâmî dedi ki: “geri dönüş, yürüdüğümüz bir yol değildir, taşıdığımız bir meşaledir. Edebiyatımızın bize öğrettiği bu değil mi?”

Ebu Hâlid, gencin gözlerinde bir anlayış parıltısı görerek gülümsedi. Gerçek acının sadece toprak kaybında değil, aynı zamanda nesilden nesile, sırf bir gölgeye dönüşmemek için sürgünün semalarında kök salmak için yapılan sürekli çabalarda yattığını fark etti. Filistinli yazarların taşıdığı mesaj buydu: Hafıza direniştir ve kalem, şaşmayan ruhun pusulasıdır.

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İTBF Doğu Dilleri Bölümü Arapça Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı 2. Sınıf Öğrencisi.

| GASSAN KENEFÂNÎ

Gazze'den Bir Mektup

Türkçesi: Şeyma Karaca *

Sevgili Mustafa,

Sacramento'da seninle konaklamamı sağlayacak tüm gereklilikleri tamamladığımı söylediğin mektubun şimdi elime ulaştı. Bir de Kaliforniya Üniversitesi İnşaat Mühendisliği bölümüne kabul edildiğim haberini aldım.

Elbette her şey için sana minnettarım dostum; fakat bu haberi ilettiğimde sana oldukça tuhaf gelecektir, hiçbir şekilde ikilemde kalmadığımdan emin ol. Hatta daha doğrusu, önceden olayları şu an gördüğüm kadar net görmediğime neredeyse eminim. Hayır dostum, fikrimi değiştirdim; yazdığın gibi “yeşilliğin, suyun ve güler yüzlerin bulunduğu yere” senin peşinden gelmeyeceğim; aksine burada kalacağım ve asla ayrılmayacağım.

Hayatlarımızın aynı rotalarda devam etmeyecek oluşu gerçekten canımı sıkıyor, Mustafa. Birlikte devam etmeye yemin ettiğimizi hatırlattığını duyar gibi oluyorum ve nasıl “zengin olacağız” diyerek haykırdığımızı... Ancak elimden hiçbir şey gelmiyor dostum. Evet, Kahire Havalimanı'nın ortasında durup çılgınca hareket eden motora gözümü dikip elini sıkıtiğim günü hâlâ net bir

şekilde hatırlıyorum. O anda, her şey motorun kulakları sağır edici gürültüsüyle birlikte dönüyordu. Sen karşımda duruyordun; yuvarlak yüzün suskundu. Yüzün... Hafif buruşukluklar dışında, Gazze Şucaiyye'deki çocukluk hâinden pek değişmemişti. Birlikte büyümüştük, birbirimizi tam olarak anlıyorduk ve sonuna kadar birlikte devam edeceğimize söz vermiştik; fakat...

“Uçağın kalkmasına on beş dakika kaldı, böyle boşluğa baka kalma, beni dinle! Gelecek yıl Kuveyt'e gideceksin ve seni Gazze'den Kaliforniya'ya götürecek parayı maaşından biriktireceksin. Birlikte başladık, devam etmeliyiz...”

O an hızlıca hareket eden dudaklarımı izliyordum; senin konuşma tarzın öyleydi: virgülsüz, noktasız. Ancak bilinmeyen bir nedenle bu kaçıışından tamamen memnun olmadığını hissediyordum, geçerli üç neden sayamaz durumdaydın. Bu ayrılıştan ben de muzdariptim, ama en net düşünce şu şekildeydi “Neden Gazze'yi terk edip kaçmıyoruz? Neden?”

Senin durumun yavaş yavaş düzelmeye başlamıştı; Kuveyt Eğitim Bakanlığı benimle sözleşme yapmadı ama

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İTBF Doğu Dilleri Bölümü Arapça Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı 2. Sınıf Öğrencisi; ODAK (Orta doğu Araştırmaları Kulübü Başkanı)

seninle iş sözleşmesi yapmıştı. Ben bu boğucu yoksulluğun içinde yaşarken, arada sırada senden küçük meblağlar ulaşıyordu, küçümsenmiş hissederim endişesiyle onları borç olarak görmemi istiyordun. Çünkü maddi koşullarımı ve UNRWA (Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı) okullarından aldığım kıt maaşın, annemi, erkek kardeşimin dul eşini ve dört çocuğunu geçindirmeye yetmediğini biliyordun.

“Beni iyice dinle. Her gün yaz bana, her saat, her dakika. Uçak kalkmak üzere. Allah’a emanet ol, daha doğrusu görüşmek üzere.”

Soğuk dudağın yanağıma dokundu, uçağa yönelerek yüzünü benden çevirdin. Tekrar bana baktığında göz yaşlarını görüyordum.

Sonrasında Kuveyt Eğitim Bakanlığı benimle iş sözleşmesi imzaladı. Orada hayatımın detaylarını yeniden anlatma gerek yok, zaten sana her şeyi yazıyordum. Oradaki hayatım, sanki küçük bir istiridye gibi, bunaltıcı bir yalnızlığın içinde kaybolmuş, gecenin başlangıcı kadar karanlık bir gelecekle yavaş yavaş mücadele eden, çürümüş bir rutin ve zamanla harmanlanmış boğuşmayla doluydu. Her şey yapış yapıştı, tüm hayatım tutamaksız ve kaygandı, hepsi sadece ay sonunu özlemekten ibaretti.

Yılın yarısında, Yahudiler es-Subha merkezini vurdular ve Gazze’ye saldırdılar. Bizim Gazze’mize... bombalar ve ateşlerle. Bu olay, rutinimi biraz değiştirebilirdi ama ilgimi çeken bir şey yoktu. Sonuçta ben Gazze’yi arımda bırakıp yıllardır acı çeken kendi benliğim için

yaşayacağım yere, yani Kaliforniya’ya gidecektim.

Gazze ve sakinlerinden nefret ettim. Öldürülmüş şehirdeki her şey, deli bir adamın gri boya ile çizdiği başarısız bir tabloyu hatırlatıyordu. Evet, annem ve erkek kardeşimin dul karısı ile çocuklarına hayatlarını sürdürmeye yetecek kadar ufak miktarda para gönderiyordum. Fakat bu son bağdan da kurtulacaktım. Orada, yedi yıldır burnumu tıkayan yenilginin pis kokusundan uzak yemyeşil Kaliforniya’da.

Yeğenlerime, annelerine ve kendi anneme duyduğum şefkat, bu kesintisiz trajedimi asla meşrulaştırılmaya (aklamaya) yetmeyecek. Beni daha fazla dibe çekmemeli. Kaçmalıyım!

Sen bu duyguları biliyorsun Mustafa, çünkü sen de tıpkısını yaşadın. Kaçma hevesimizi dindirecek kadar hangi gizemli şey bağlıyordu bizi Gazze’ye? Bu konuyu niçin açıkça konuşup analiz etmiyoruz? Neden bu yenilgiyi tüm acılarıyla birlikte arkada bırakıp daha renkli ve hoş hayata geçmiyoruz? Neden? Tam olarak bilmiyorduk.

Haziran ayında iznimi aldıktan sonra, hayata hafif renk katan küçük şeyler ve güzel başlangıçların özlemiyle bütün sahip olduklarımı toplayıp geldim, Gazze’yi her zaman olduğu gibi buldum.

İçine kapanmış, sanki kendi kabuğunun içine büzülmüş; dalganın, mezbanın yanındaki kumlu sahile savurduğu paslı bir deniz kabuğu gibi. Bu Gazze, ürkütücü kaba yakalanan bir kişinin çektiği darlıktan daha dar sokaklarıyla, çıkık balkonlara sahip evleriyle, özgün kokusuyla, sefaletin ve yenilginin kokusu.

Gazze budur, tıpkı bir pınarın yolunu kaybetmiş keçi sürüsünü kendisine çekmesi gibi insanı ailesine, evine ve anılarına çeken o gizli belirsiz şeyler neydi? Bilmiyorum! Tek bildiğim şey o sabah evimize annemi görmek için gitmiştim, oraya varır varmaz erkek kardeşimin dul eşi beni karşıladı. Ağlayarak yaralı kızı Nadya'nın isteğini yerine getirmemi talep etti yani o akşam onu Gazze hastanesinde ziyaret etmemi istedi. Kardeşimin on üç yaşındaki güzel kızı Nadya'yı tanıyor musun Mustafa?

O akşam yarım kilo elma aldım. Nadya'yı ziyaret etmek üzere hastaneye doğru yöneldim. Annemin ve yengemin benden gizledikleri bir şey olduğunu biliyordum. Dilleriyle söyleyemedikleri bir şey. Ne olduğunu tahmin edemediğim bir şey. Nadya'yı seviyordum. O nesli seviyordum. Vatanıslığı ve yenilgiyi içlerine o kadar çekmişlerdi ki mutlu hayatın bir tür anomali olduğunu sanan o nesli seviyordum.

O vakitte ne oldu? Bilmiyorum!

Beyaz odaya derin bir sessizlikle girdim. Hasta bir çocuk gönlümüzde bir nevi kutsiyete sahip olur, peki ya o çocuk acı verici, ağır yaralardan ötürü hastalanmışsa?

Nadya yatağında uzanıyordu. Saçları dayandığı yastığa dağılmış şekilde değerli bir kürk gibiydi. Büyük gözlerinde derin bir durgunluk ve siyah göz bebeklerinin en derinliklerinde parlayan bir gözyaşı vardı. Yüzü sakın ve duygusuzdu, ama içten bir

hüzün taşıyordu sanki acı çektirilen bir peygamber yüzü gibiydi.

Nadya henüz bir çocuktuk fakat bir çocuktan daha fazlası gibi görünüyordu, çok çok daha fazlası, bir çocuktan daha olgun, fazlaca olgun.

“Nadya”

Bilmiyorum adını ben mi telaffuz ettim yoksa arkamda duran başka biri mi? Ama o gözlerini bana doğru kaldırdı. Gözlerinin beni sıcak bir çay bardağına düşen küp şekerini eritmişçesine erittiğini hissettim. Hafif gülümsemesiyle sesini işittim:

“Amca, Kuveyt'ten geldin mi?”

Sesi boğazında düğümlendi. Ellerine dayanarak doğruldu, bana yöneldi; sırtını okşadım ve yanına oturdum. Dedim ki:

“Nadya Kuveyt'ten sana hediyeler getirdim; bolca hediyeler. Sağ salım yatağından kalkana kadar bekleyeceğim. Bize gelince sana vereceğim onları. Almamı istediğin o kırmızı pantolon var ya... Evet, onu da aldım.”

Stresli ânın yarattığı bir yalandı aslında. Bu yalanı söylerken sanki ilk defa doğruyu söylüyormuş gibi hissettim, Nadya ise sanki elektrik akımına kapılmış gibi titredi ve korkunç bir sessizlikle başını eğdi. Gözyaşlarının elimin üstünü ıslattığını hissettim:

“Söyle Nadya. Kırmızı pantolonu sevmez misin yoksa?”

Gözlerini kaldırıp bana baktı, dişlerini sıktı ve konuşmaya yeltendi. Sesini yeniden duydum:

“Amca”

Elini uzattı ve parmaklarıyla beyaz çarşafı kaldırdı. Uyluğunun üst kısmından kesilmiş bacağına işaret etti...

Ah dostum...

Nadya'nın uyluğunun üst kısmından kesilmiş bacağına asla unutmaya-
cağım. Hayır. Güzel yüz hatlarıyla
birleşerek kalıplaşmış olan o üzüntü-
yü sonsuza dek unutmayacağım.

O gün hastaneden çıkıp Gazze sokaklarına düştüm ve Nadya'ya vermek için yanımda getirdiğim iki lira-
yı bariz bir küçümsemeyle avucumda
sıktım. Alevli güneş, sokakları kan
rengine boyuyordu.

Ah Mustafa...

Gazze tümüyle yepyenydi; iki-
mizin de asla görmediği bir şekilde.
Yaşadığımız Şucaiyye Mahallesi'nin
girişindeki yığılmış taşların farklı an-
lamı vardı; sanki sadece orayı anlat-
mak için koyulmuş gibiydiler.

Yedi yıl boyunca felaket içinde,
iyi yürekli insanlarıyla yaşadığımız bu
Gazze bambaşka yeni bir hâl almıştı
ve bana sadece bir başlangıç gibi gö-
rünüyordu. Neden bunun yalnızca bir
başlangıç olduğunu hissettiğimi bil-
miyorum.

Ana cadde ve eve gitmek için
kullandığım yolu sanki Safed'e varan
upuzun yolun küçük başlangıcı olarak
hayal ediyordum.

Bu Gazze'de her şey, Nadya'nın
uyluğundan kesilmiş bacağına duy-

duğu üzüntüyle sarsılıyordu. Öyle bir
üzüntü ki sadece ağlamayla sınırlan-
mıyordu, hatta daha da ötesi, sanki ke-
silmiş bacağın iyileşmesi için meydan
okumak gibiydi.

Güneşin göz alıcı ışıyla dolu
olan Gazze yollarındaydım. Bana
şunu dediler, Nadya bacağına ve kar-
deşlerini evlerine pençelerini geçiren
bomba ve ateşlerden korumaya çalı-
şırken kaybetti. Nadya kendini kurtar-
abilirdi, oradan kaçabilirdi, bacağına
koruyabilirdi ama yapmadı.

Neden?

Hayır dostum! Sacramento'ya
gelmeyeceğim. Bunun için hiç piş-
man değilim.

Hayır, çocukluğumuzdan beri
başladığımız şeyi bitirmeyeceğim.
Gazze'yi terk ederken ki o duyduğum
belirsiz his var ya...

İşte o his büyümeli.

İçinde bir dev uyandırmalı.

Kendini bulman için onun peşine
düşmelisin. Burada, çirkin yenilginin
enkazı arasında...

Senin yanına gelmeyeceğim.

Sen bize geri dön!

Geri dön ve Nadya'nın kesilmiş
bacağından hayatın ne olduğunu ve
varlığın değerini öğren.

Geri dön dostum! Hepimiz seni
bekliyoruz.

I SEMİH EL-KÂSİM *

Kefr Kâsım Katliamı

Türkçesi: Kamil Karasu **

Kefr Kâsım Katliamı, 29 Ekim 1956 günü akşamı gerçekleşti. İsrail ordusu Mısır'a karşı savaşı başlatmak için Ürdün sınırı ile komşu Arap köylerinde sokağa çıkma yasağı kararı aldı. Bu olay, İsrail'in 1948'den beri Filistin halkına karşı işlediği diğer katliamlardan oldukça farklıdır: Suç mahalli, İsrail toprakları içindeki bir Filistin köyü olup kurbanlar ise İsrail vatandaşları olan barışçıl sivillerdir. Merkez Bölge Komutanı Zvi Tzur, alınan emirleri saha subaylarına ve tugaylara iletir.

Sokağa çıkma yasağını uygulamakla görevlendirilen Sınır Muhafızları birimi, sınırda konuşlanmış olan tabur komutanı Yissachar Shadmi'nin doğrudan emri altındadır. Binbaşı Shmuel Malinki'nin komutasındaki askerlerden Shadmi, sokağa çıkma yasağının saat 17:00'den 06:00'ya kadar geçerli olmasını emreder. Katliam, İsrail'in Filistin'e karşı başlattığı operasyonun ilk gününde meydana gelir. Ancak olay yeri, Gazze Şeridi ve Batı Şeria'daki savaş cephesinden olduk-

* Semih el-Kâsım, 11 Mayıs 1939'da babasının Ürdün Sınır Kuvvetleri'nde çalıştığı günlerde Filistinli Dürzi bir ailenin çocuğu olarak Zerkâ'da doğdu. Ailesinin 1941'de Râma'ya taşınması sonucu Râma (1945-1953) ve Nasıra'daki (1953-1957) çeşitli okullarda eğitim gördü. 1948lerden başlayarak Filistin topraklarında devrim ve direniş konulu şiirler yazan Filistinli şairlerin en önemlilerindendir.

Filistinli "direniş" şairleri arasında en üretken olanlardan birisi olan el-Kâsım, görüşleri nedeniyle birçok kez hapse girdi. Yoldaşı Mahmud Derviş gibi, edebî hayatı ve eserleri, 1948'de İsrail'in kurulması ve Filistin toplumunun parçalanması sürecini konu edinir. Eserlerinde, Nekbe ve Filistin İntifadasının etkileri görülür. Şiir, öykü ve tiyatro gibi çeşitli edebî türlerde 60'tan fazla eseri bulunmaktadır. Arap dünyasında geniş bir okur kitlesine ulaşan altı şiir kitabı vardır. Şiirleri İngilizce, Fransızca, Türkçe, Rusça, Almanca, İspanyolca gibi birçok dile çevrildi.

Bir süre İsrail'de öğretmenlik yaptıktan sonra Hayfa'da gazeteciliğe başladı. *el-Ğad* ve *el-İttihâd* gazetelerinde çalıştı. Daha sonra bu gazetenin yardımcı editörü oldu. *Kullu'l-Arab* gazetesinde fahri genel yayın yönetmeni olarak görev yaptı. Komünist Partisi üyesi olup kendisini Komünist Partide siyasi aktivizme adanmadan önce bir okulda öğretmenlik yaptı. Sonrasında ise edebî çalışmalarına odaklanmak amacıyla Komünist Partiden ayrıldı.

1973'te yazar İssâm Hûri ile Hayfa'da Arabesk Yayınları'nı kurdu. Sonrasında ise Hayfa'daki Halk Sanatları Vakfı'nı yönetti. Şair Semih el-Kâsım, kurulduğu günden itibaren Filistin'deki Arap Yazarlar Birliği ve Filistinli Arap Yazarlar Genel Birliği başkanlığını yaptı.

Güçlü bir şair olan el-Kâsım, 1950'lerin sonu ve 1960'ların başında yazdığı ilk şiirlerinde yenilikçi bir bilinçle geleneksel kaside biçimini kullandı. Ölçülü bir lirizmin hâkim olduğu bu şiirlerini duygusal içerik ve imgelerle zenginleştirdi. Son dönem şiirlerini ise çoğunlukla serbest vezinle yazdı. Şair, uzun süreli kanser tedavisinin ardından 19 Ağustos 2014'te Safad Hastanesinde vefat etti. 21 Ağustos 2014'te de kılınan cenaze namazının ardından Râma'da defnedildi.

** Dr., AYBU İTBF Doğu Dilleri ve Edebiyatları Arapça Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

ça uzaktadır. Sınır polisi, İsrail askeri komutanlarının emriyle işten eve dönenler de dâhil olmak üzere, yasağın yürürlüğe girdiğini bilmeyen bölge sakinlerine birdenbire sokağa çıkma yasağı kararını uygular. 29 Ekim 1956 Pazartesi günü, İsrail hükümetinin ve ordusunun Ürdün sınırına yakın Arap köylerine getirdiği sokağa çıkma yasağını yasağın başlamasından sadece yarım saat önce öğrenir köy muhtarı. Muhtar, yüzlerce köylünün köy dışında çalıştığını ve henüz köye dönmediklerini, yarım saatin onlara sokağa çıkma kararını duyurmak için yeterli olmayacağını söyler. Ancak ordu temsilcisi, onların halledileceğini bildirir. Kefr Kâsım'da emri yerine getirmekle görevli askerlere, "saat 17:00'den sonra evlerinin dışında görülen herkesi, erkek, kadın, çocuk ve köy dışından dönenler arasında ayırım yapmadan vurarak öldürmeleri" talimatı verilir. Köylüler saat 17:00'den sonra evlerine dönmeye başladıklarında sınır polisi onları köyün batısında durdurur. Askerler işten evlerine dönenleri araçlarından, arabalarından veya bisikletlerinden indirdikten sonra yakın mesafeden ateş etmeye başlar. Köy yoğun bir ateş altına alınır ki neredeyse her ev silahlarla taranır. Bir saat içinde, köyün batı ucunda kırk üç şehit, kuzey

ucunda üç şehit ve köyün içinde iki şehit düşer. Kefr Kâsım'daki şehitlerden dokuzu kadın, dördü kız, on yedisi erkek ve on sekiz yaşın altındaki genç erkekler olup bunlardan beşi ise on yaşın altındaki çocuklardır. On sekiz kişi de yaralanır.

İsrail hükümeti ve askerî komuta, erkekler, kadınlar ve çocuklar dâhil olmak üzere çok sayıda köylünün öldürüldüğünü öğrendiğinde, bu korkunç katliamı örtbas etmek için çeşitli yöntemlere başvurur. Buna rağmen askerî üniformalı askerlerin, yüksek askerî komutanlığın açık emriyle eve dönen vatandaşlara ateş açarak bir katliam gerçekleştirdiği haberi yavaş yavaş yayılır. Gazeteciler, aktivistler, Knesset'in komünist üyeleri ve diğerleri (askerî kontrol noktalarının varlığına rağmen) köyü ziyaret ederek olayı araştırır ve kamuoyunu bilgilendirirler. Bu durum karşısında İsrail hükümeti failleri mahkemeye çıkarmak zorunda kalır. Ancak, katliam emrini veren yüksek komutanlığı mahkemeye çıkarmak yerine, sahadaki askerleri yargılayarak süreci hafif cezalarla sonlandırır.

Direnmeye Devam Eden Bir El

(Kefr Kâsım katliamının 65. yıldönümü anısına)

Kalbimde koyu bir kan gölü
Yüzümde bir bulut
Ve sıcak bir kan
Ormanın vahşiliğinde çığlık atıyor
Yolun ortasında bakır kaplar
Birkaç kurşun beni uyandırdı

Ve ölen kardeşlerimin göz kapaklarına uyku düşürdü
Hayvanların tezeğinde
Kırmızı lekeler
Ve kavşakta yas töreni:
“Kefr Kâsım
Kefr Kâsım!”
Bir kadının göğsünde erik çiçekleri
Sönen gözler
Ve trajedinin dehşetinde boğulan feryatlar süzülüyor!
Ben ise bir kartal tüyü
Keder ve öfkenin rüzgârında,
Amansız bir ilah!
Öldüler ve yaralı düştüler, dedikleri gün
Ağlamadım!
Dedim ki: Başka bir alay geçiyor
Ve evden eve
Yeni yılın hasat haberlerini anlatmaya başladım
Radyoda şanlı yılın haberleri:
“Mısır bir volkan âdeta... ve tüm halk Port Said’i koruyor
Kardeşlerim... zafer kesin!”
Öldüler ve yaralı düştüler, dedikleri gün
Gözlerimden yaşlar akarak haykırdım: Yaşasın
Binlerce yaşasın!
Söyledikleri gün ağlamadım
Kurban Bayramı’nı birkaç gün geçti
İşte geldim
Dümdüz ovaların kıyıları karşıladı beni
Fâtiha okuduk
Ve çocuklarının gözlerinde
Ey yaralayan gözlerin annesi
Nehir kurudu ve öldü güvercinlerin şarkılarında
Ve ben, ey Kefr Kâsım,
Ölümün şarkısını söylemiyorum... ama
Direnmeye devam eden bir elin şarkısını söylüyorum!
Efendim!
Ey kalbe ve ruha ateş salan

Efendim!
 Ey yağ döken
 Uzun kederlerimin ocağına
 Efendim!
 Müsaade et kahramanlık gününü kutlayayım.
 Eşsiz bir adalet için yaşa,
 Ey Sezar, çok yaşa!
 Elli canın bedeli... Kaç kuruş?
 Sen, efendim, merhamet ve şefkat sahibisin.
 Senin adaletine öfkelenen, efendim, lanetlenmiş bir şeytandır.
 Ve kederlenen aldatılmıştır... ve gözyaşı döken, kinci, aşağılık bir adamdır.
 Ey şanlı çağın Sezar'ı efendim
 Bütün söylediklerimiz, kalbimizde olanların
 Sadece bir kısmı... kalbimizde
 Ve nesilden nesile
 Nehir yükselene kadar
 Ve güvercinler şarkılarımda terennüm edene kadar
 Dünyayı tavizsiz tezahüratlarla dolduruyorum:
 Kefr Kâsım
 Kefr Kâsım
 Kefr Kâsım
 Kanın dökülmeye devam ediyor
 Ve biz hâlâ direniyoruz!

Kaynaklar

- Masood, Khaled M. (2022). A Struggling Voice from Palestine: Samih Al-Qasim and Resistance Poetry. *Ichkalat Journal*, 11 (4), pp. 547-568.
 Al-Qasim, Samih (2018). Just An Ashtray: An autobiography. trans., 'Abdulwahid Lu'Lu'a, Austin Macauley Publishers, London.
<https://www.palquest.org/en/highlight/14334/kafr-qasim-29-october-1956>
<https://www.palestine-studies.org/en/node/1651786>
<https://www.palquest.org/en/biography/14239/samih-al-qasim>

| SUMAIA MOHAMMED AHMED PA-JALAH *

Mahmud Derviş'in "Kimlik Kartı": Kimliğin ve Direnişin Şiiri

Filistin direniş şiiri söylemi, Nekbe (Büyük Felaket) ve işgal karşısındaki Filistin deneyimini yansıttığı ve kimliği teyit etme arayışını dile getirdiği için modern Arap edebiyatının temel unsurlarından biri olarak kabul edilir.

Şair Mahmud Derviş (1941-2008), bu söylemi şekillendiren en önemli seslerden biri olarak öne çıkmaktadır. Onun erken dönem divanlarından olan "Zeytin Yaprakları"nda (1964) yayımlanan "Kimlik Kartı" şiiri, Filistin ulusal kimliğini yok etme girişimleri karşısında kimliği kökleştirmenin merkezi bir örneği olarak kabul edilir.

Şiir Alıntısı

Şiirin açılış bölümü, işgal otoritesi-ne doğrudan bir meydan okuma ve kimlik müzakeresi ile başlar. Şair şöyle der:

Kaydet!

Ben Arabım

Ve kimlik numaram elli bin

Sekiz çocuğum var

*Ve dokuzuncusu da yazdan
sonra gelecek!*

Kızdın mı?

Analiz ve Bağlam

1. Şair: Filistin ve modern Arap şiirinin sembol isimlerinden biri olarak kabul edilen Mahmud Derviş'tir.

Derviş, Celile'deki "el-Birve" köyünde doğdu. Nekbe (1948) deneyimi, ardından gelen sığınma ve sonrasında İsrailin kullandığı hukuki bir terim olan "el-gaib el-hadır" olarak yaşamak üzere dönüşü, onun erken dönem edebî üretiminde temel bir eksen oluşturmıştır.

2. Şiirin Yazılma Sebebi ve Tarihsel Bağlam:

a. 1964'te, "48 Arapları" olarak bilinen Filistinlilerin İsrail askerî yönetimi (1948-1966) altında olduğu bir dönemde yazılmıştır. Şairin bir İsrail kayıt memuruyla yaşadığı kişisel bir deneyimden ilham aldığına inanılmaktadır.

b. Şiir, Filistinliyi bir "rakama" indirgemeye çalışan askerî bürokrasiye karşı bir meydan okuma ve Arap-Filistin kimliğiyle gurur duyma duruşunu ifade eder. Bu, demografik bir kayıttan ziyade, söküp atma politikaları karşısında toprağa kök salmanın varoluşsal bir ilanıdır.

Kaynakça

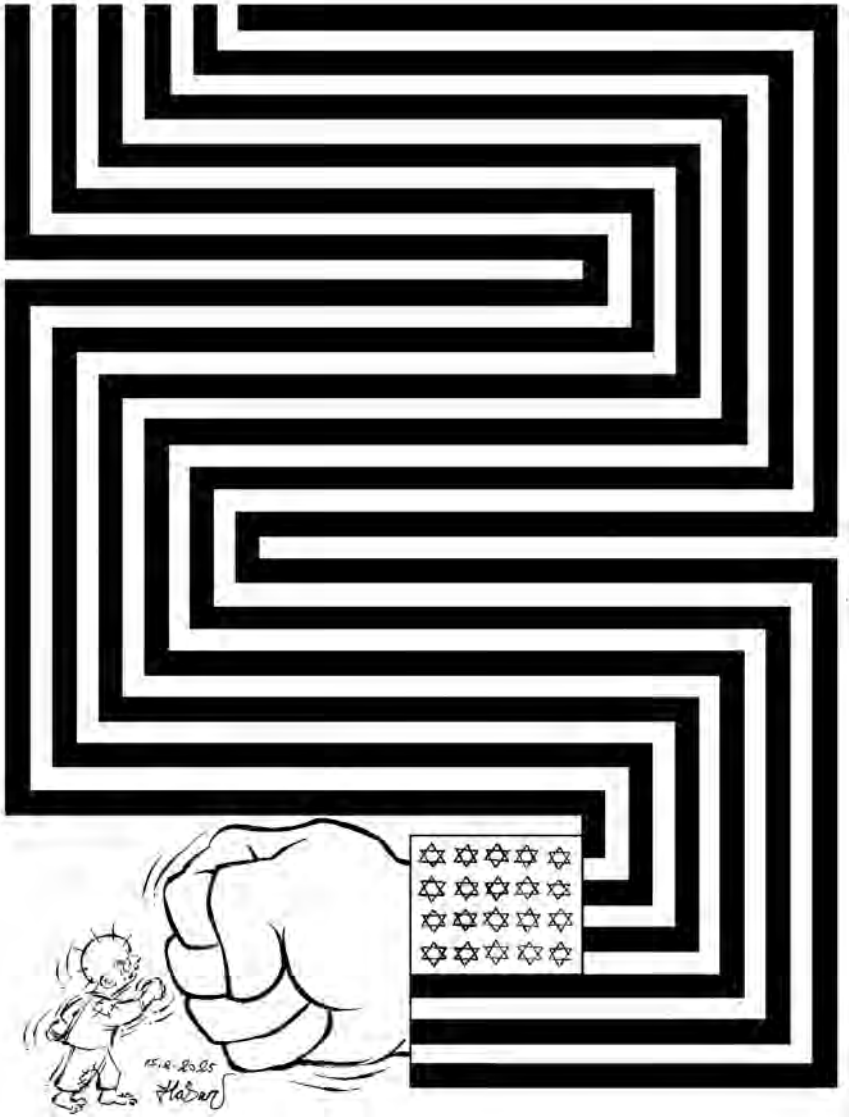
درويش م. (1964). *أوراق الزيتون*. مطبعة الاتحاد التعاونية.

https://www.google.com.tr/books/editio/za3wAAAAMAAJ?hl=eأوراق_الزيتون/&gbpv=0&bsq=

درويش م. (2013). *أوراق الزيتون*. الأهلية للنشر والتوزيع.

<https://www.abjjad.com/book/1544564أوراق-الزيتون/>

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İTBF Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Arapça Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı 3. Sınıf Öğrencisi.

| ALİ EMRE

Hafıza İnşasına Kıymetli Bir Katkı:

Kızıl Kapi

İster Endonezya cadde-lerini ak zambaklar gibi dol-duran yiğit kızların ister Bre-zilya'da meydanları inleyen vicdanlı emekçilerin gözüyle bakın; asırlık bir iç kanama-sına dönüşen Filistin, bir bi-çimde, insanlığımızı sürekli yoklayan imtihanın ilk eleme eşiğidir. Akdeniz kıyısında kanlı bir karanfil gibi uzanan ve iki yıl içinde yeni bir Kudüs hattı kuran Gazze de şimdiden tarihin akışını değiştirmeye aday izzetli bir hisardır. Gazze; kesintisiz bir bengisu ile çiçeklendirilmiş gülbüz insan ağacıdır. Habil'in manevi ahfadına ilham ve-ren ıslah ve inşirah ocağıdır. Asla nadasa bırakılmayan tarlalara, umudun süvarisi olmak için didinen cesur ve neşveli ço-cukların ekildiği münbit bir coğrafyadır. Duygunun düşünce ile nöbetleşe devri-ye gezdiği, umudun gerçeği kötürümleş-mekten menettiği beldedir. Göğsünde böyle büyük bir inanç ve ateş mevzii barındıran, göz açıcı ışıma ve aydınlan-manın en bereketli pınarı olan Filistin; bir direniş yurdu, bir mücadele mekte-bi olma özelliğini asla yitirmemektedir. Sınanarak biriktirdiği hasletler; aklının üstü büsbütün örtülmeyen, sol memenin altındaki cevheri karartmayan insanlar

için öğretici, yüreklendirici ve yol gösterici olmaktadır.

Şimdilerde korku ile umudu, tedirginlik ile yeni bir soluklanmayı bir arada hatırlatan netameli bir “ateş-kes” gündemiyle harlanan Gazze; uzunca bir süredir hem yanıyor hem içimizi yakıyor, hem kanıyor hem kalbimizi kanatıyor, hem kahırla mahcup ediyor hem mazlumları yüreklendiriyor, hem uzun uzadıya susuyor hem aralıksız feryat ediyor, hem için için ağlatıyor hem de ayaklarımıza bir intifada gücü üfleyerek ayaklandırıyor.

7 Ekim seherinde, günümüz şart-larına aktarılan o sıra dışı ebabil hurû-cu, Filistin halkının çağdaş Ebrehelerin işgal ve zulmüne ilanihaye boyun eğ-meyeceğini vurgulamış oldu. Yeni bir sahabe örnekliliği sergileyen vuruşkan ve dirençli insanlar, bedelinin ağır ola-cağını ve kendilerini upuzun bir acının beklediğini bilmelerine rağmen, bin başlı ejdere asla teslim olmayacaklarını bir kere daha haykırdılar. Haykırmak-la kalmadılar; iki yüzden fazla insanın görev aldığı bir medya birimini devre-ye sokarak yaşadıklarını ve yaptıklarını bütün bir insanlığa da aktardılar. Hafıza

inşasının çekirdeği, mücadelenin biz-zat kalbinde, merkezinde yeşerdi yani. Tesirli de oldu. Dünyanın bütün etkili devletlerini, yetkili yöneticilerini, ki-birli kurumlarını, erişilmez medya pat-ronlarını tehdit, şantaj, yalan ve parayla hizaya getirmeye çalışan işgal rejimi ve yandaşları, cürümleri örtbas etmede ve yalanlarını dolaşıma sokmada ilk kez bu kadar zorlandılar. Sayısız engelle, bari-yerle, tuzakla kuşatılan tarih; gündelik hayatın ayrıksı bir yamacında, farklı bir dil, alternatif bir gündem ve sahici bir görüntü tufanı eşliğinde çatı iskelesini.

Yeryüzünün neresinde yaşıyor olursa olsun, erdemli her insan; bu di-renişe, cesaretle söylemek gerekirse bu sıra dışı cehd ve cihad manzumesine bir vefa borcu olduğunu düşünüyor ar-tık. Masum ile mücrim arasında denge politikası izleyenlere, tarafsızlık sakızı çiğneyenlere tiksintiyle bakılıyor. Fark-lı inanç ve ülkelerden insanlar; ablukayı delmek için küçük ölçekli de olsa gemi seferleri düzenliyor; farklı kıtalarda ya-şayan aktivistler iğrenç ve akıl almaz engellemelere rağmen dünyanın dikka-tini çekmek ve işgalciyi hırpalamak için mücadele ediyor, yerlerde sürükleniyor, zulme maruz kalıyor, sınır dışı ediyor. Kendini yakan emekli askerlere, bir par-ça un götürebilmek için yürüyerek yola çıkan fedakâr insanlara şahit oluyoruz. Bu bağlamda, biz de aklımızın, dört bir yanı tuzaklanarak büsbütün zehirlenme-sine; hakikatin, türlü perdelemeler eşli-ğinde taşraya itilmesine; tarihin, yalan söyletilerek yahut çarpıtılarak çatılması-na izin vermemeliyiz.

Hep birlikte görüyoruz işte; kefelere henüz denk olmasa da insanlık da ne-redeyse ikiye bölünüyor. Saflar yeniden düzülüyor, herkes eteğindeki taşları dök-meye başlıyor. Ardı arkası kesilmeyen protestolar eşliğinde yavaş yavaş küresel bir intifadayı da hazırlayan bu süreçte; baskı ve yaptırımlara rağmen dünyanın birçok beldesinde işlerin tersine döndü-ğü görüldü. Emperyalistlerin oyunları bozulmaya, sokaklar yeni bir öfke ve di-renç mayalamaya başladı. Yasaklar, cop-lar, gazlar, para cezaları, sınır dışı etme tehditleri ve tutuklamalar kâr etmedi. Fitratın ve vicdanın sesi, karanlığı ve alçaklığın vesvesesini epeyce bastırdı. Büyük acılara rağmen, direnişin öğret-i-ci, arındırıcı, fitratın sesine kulak veren vicdan sahiplerini birleştirici bir tarafı-nın olduğu da meydana çıktı.

Bazen içimiz devasa bir tabutluğa dönüşse de “dünyadan da büyük” bu iz-zetli beldenin; biyografileri, mekânları, sembolleri eşliğinde yarına aktarılması da her geçen gün daha bir önem kaza-mıyor. Sürekli vurguladığımız, eksik-liğinden yakındığımız “hafıza inşası” bağlamında yeni bir insanlık, sahici bir tarih şafağı, inkılâpçı bir direnç hattı ve eskimez bir hayat aşısı arayanlara ulaştırılması da hiç değilse eli kalem tutanlar için kaçınılmaz bir ödev hâline geliyor. Filistin direnişinin önemli isimlerin-den olan ve *yoldaki mühendis* lakabıyla anılan Abdullah Galib Bergusi’nin “Eli kalem tutan, bu davayı yazsın. Hitabeti güçlü olan, bu davayı konuşsun. Herkes bir şey yapsın ama sakın sessiz kalmasın; çünkü sessizlik öldürür.” sözlerini de bu

bağlamda düşünmek gerekiyor.

Müslümanların yaşadığı coğrafyalarla öteden beri yakından ilgilenen, Filistin ve Gazze hakkında müstakil kitapları da bulunan Süleyman Ceran, Türkiye’den ve Gazze’den yazarlarla sözünü ettiğimiz bu tanıklık cehdini ete kemiğe büründürdü. Gazze’nin Hafızası; Ceran’ın ustalık ve fedakârâne emeğiyle 3 cilt hâlinde “*Kızıl Kapi*”nın eşliğinde birikti.

Kitap dizisi, adını, bazı kişi ve kuruluşlarca “Mısır’ın Mehmed Âkif’i” olarak da nitelendirilen ünlü şair Ahmed Şevki’nin, 1920’de Fransızların Suriye’yi işgal etmesinden duyduğu üzüntüyü anlattığı *Şam Nekbesi* şiirinde “Hürriyetin kızıl bir kapısı vardır ki / Ancak kana boyanan ellerle açılır” dizelerinden alıyor. Nil ülkesinin seçilmiş tek cumhurbaşkanı merhum Muhammed Mursi’nin 2012’deki bir hitabında okuduğu bu dizele, yıllar sonra başka bir büyük adamın dudaklarından döküldü. Başına bir battaniye atarak mevzileri dolaşan, hücum yeleşini üzerine geçirip silahlarını kuşanarak yıkıntılar arasında bir âsâ ile yürüyen Yahya Sinvar da şehadetinden kısa bir süre önce kendisini izleyen kameraya bakarak şehadet parmağını kaldırdı ve bu dizele tekrar can verdi.

“*Kızıl Kapi*”, Gazze’nin hafızasını insan, sembol ve mekân kompartımanlarına üleştirerek ele alıyor. Üç kitaplık bu seri, editörünün belirttiği üzere sa-

dece bir anlatı değil; bir çağrı, bir belge, bir vicdan mirası. Biyografiye odaklanan ilk kitapta, bu çağın tanıkları olan liderler, mücahitler, doktorlar, anneler, aktivistler hatta kötülüğün temsilcisi olan mardar çehreler anlatılıyor. Aksâ Tufanı günlerinde, İslâm’ın yanında; tarihin, insanlığın, vicdanın tarafında durup bunun için canlarını verenlerle; sömürgeciliğin, kötülüğün, soykırımın yanında hizalanıp şer cephesi oluşturanların kaydının tutuluyor.

İkinci kitap, sembollerin diliyle söz alıyor. Kimi zaman kefiye resmediliyor sayfalarda, kimi zaman küpe. Bazen bir tencere eşliğinde yaşıyor gözlerimiz bazen bir kek refakatinde; bazen bir çocuğun çantasındaki deftere dalıp gidiyoruz, bazen bir mücahidin elindeki değneğe. Bir yönüyle, cihad eden nesnelerin, gazi katına yükselmiş eşyaların hikâyeleri bunlar. Bir yönüyle de katliamın, barbarlığın, soykırımın dilsiz tanıkları. Bir neslin hafızasında yankı bulan, direnişi yahut ızdırabı kodlayan, kimliğe dönüşen detaylarla biçimleniyorlar. Kırmızı üçgenleri, yanan çadırları, kırık dökük sedyeleri ve sağa sola saçılan ilaç kutularını, patlayan küçük un çuvallarını, aslanların gülümseyerek poz verdiği koltukları, gazlı bezleri ve konserveleri, zeytinleri ve karpuz dilimlerini unutmak o kadar kolay mı? Gazze, yalnızca bir coğrafya değil; bir anlam ve simge haritası aynı zamanda.

Setin üçüncü ve son kitabında ise mekâna daha yakından bakma imkânı buluyoruz. Coğrafya yatay ve dikey sıçrayışlarla hareketleniyor. Refah'ın yıkıntılarında, Cebaliye'nin molozları arasında, Beyt Hanun'un sarsıntılarında buluyoruz kendimizi. Mescitlerde, okullarda, hastanelerde, kamplarda, tünellerde, meydanlarda yankılanan inilti, dualar, neşeli sözler ve feryatlar bu çalışmayla belgeleniyor. Her taşın, her yıkıntının bile bir hikâyesi var zira ve Gazze, bir yerde, susan dünyaya konuşup kendini anlatarak karşılık veriyor.

"*Kızıl Kapi*"; insanı anlatıyor gerçekte; insanın alçalabileceğine ve yücelebileceğine dikkat çekiyor. Soykırımın eli kanlı faillerine de temas ediliyor yazılarda. Diğer taraftan adları belki asırlarca hatırlanacak kahramanlara da bir saygı duruşu içeriyor. Sidney'den Tokyo'ya, New York'tan Londra'ya, Dakka'dan Diyarbakır'a uzanan dualara, çırpınıslara, gözyaşlarına, temennilere yer veriyor. Hem içli bir dua hem de güçlü bir feryat. Araladığı kapıdan, onurlu insanlar, fedakâr topluluklar, yeni bir tarih şafağı mayalayan vicdanlar geçiyor.

Editörünün özlü ve etkili giriş yazısı dışında; farklı meslek, ilgi ve eğitime sahip Türkiye'den 83, Filistin'den 10 isimle, gök kubbe altında anlamlı bir avaz, kalıcı bir görüntü yumağı ve tarihin akışını bir şekilde etkileyen sıra dışı bir şahıs kadrosu bırakıyor *Kızıl Kapi*.

Gazze ve Filistin ile ilgili kayda değer ve ilham verici bir kültürel cephe ortaya çıkarıyor. Hem günümüz hem de gelecek nesiller için çok yönlü bir hafıza inşasının kayıt altına alındığı bu üç eserle, kelimeler ordusu eşliğinde farklı bir direniş hattı kurulmuş oluyor.

Geliri Gazze'ye bağışlanacak bu anıt yahut vakıf eserinde emeği geçen bütün yazarlarımızı ve yayın ekibini tebrik ediyoruz. İsrail'in, murdar baltalı kabilleri arkasına veya yanına alarak İran'a da pervasızca saldırdığı şu günlerde, birçokları için imkânsız gibi görünse de serinin dördüncü kitabının "Fetih" yahut "Zafer" olacağı zamanları görmek için dua ediyoruz. Cehdimizi bereketlendirecek, utancımızı azaltacak, hesabımızı kolaylaştıracak ve nihayet günlerimizi İslâm'ın izzeti ve zaferiyle dolduracak güzergâhın âyan olmasında bu tür örneklerin önemli bir boşluğu dolduracağına inanıyoruz.

Gazze merkezli çabalar; bütün olumsuzluk ve yetersizliklere rağmen çoğalacak, çeşitlenecek ve müşterek bir havuzda birikecek elbette. Akli ve vicdanî dönüştürecek. Hafıza inşası oluşturacak. Küresel intifadayı güçlendirecek. İnşallah yeni çağ, ekini ve nesli bozan zalimlerin ve müstekbirlerin geriletildiği benzersiz bir Gazze çağı olacak. "Yaşasın Küresel İntifada" sözü, sadece müslümanları değil; bütün bir insanlığı esaslı bir arınış, direniş ve diriliş mevziine ulaştıracak.

| HÜNKÂR KARACA YALÇIN

İbrahim Nasrallah'ın *Beyaz Atlar Zamanı* ve *Karanlığın İçinde* Romanları Hakkında Bir Değerlendirme

İbrahim Nasrallah *Beyaz Atlar Zamanı* romanının önsözünde bu romanı *Filistin Trajikomedisi* serisinin ilk romanı olarak düşündüğünü ancak bu romanın serinin son romanı olduğunu dile getirmiştir. Yazar romanı hazırlarken birçok tarihî kaynaktan, biyografiden ve 1985-1986 yıllarında bölgede yaşayan şahitlerin anlatımlarından faydalanmıştır. Roman anavatanlarından sürgün edilen Filistinlilerin nesilden nesile geçen hikâyesidir. *Beyaz Atlar Zamanı* romanı *Birinci Kitap- Rüzgâr*, *İkinci Kitap Toprak*, *Üçüncü Kitap- İnsan* başlıklı üç ana bölümden meydana gelmektedir.

Romanda mekân Filistin'deki Hadiye isimli bir köydür. Bu köy hem doğal güzellikleri ile hem de atları ile ünlüdür. Hacı Mahmud ve oğlu Halid de bu köyde yaşamaktadırlar. Osmanlı Devleti'nin son zamanlarını yaşadığı belirtilen köyde otorite zafiyeti meydana gelmiştir. Romanda yavaş yavaş başlayan devlet-köylü ya da Osmanlı-Arap geriliminin yanı sıra halkın günlük yaşamları-kültürlerine de sıklıkla yer verilmiş, yazar başarılı tasvirlerle yaşayanları âdeta okura resmetmiştir. Halid ilk

bölümünün başkişisidir ve romanın ilerleyen bölümlerinde efsaneleşecektir.

Romanın ilk bölümünde Hadiye köylüsü, vergi memurları ile mücadele içindedir. Köye gelen vergi memurlarının keyfince hareket ettikleri ve köyde âdeta korku havası estirdikleri anlatıldıktan sonra Halid'in hikâyesi yeniden canlanır. İlk eşini kaybeden Halid ikinci kez âşık olmuş ve nişanlanmışken köye gelen vergi tahsildarları atını alıp götürmek istemişlerdir. Halid de buna engel olmuş, hem askerlere hem de vergi memurlarına saldırmış ve bazılarını şehit etmiştir. Romanda Türk askerinden ve memurundan genel anlamda olumsuz bir şekilde söz edilmiş ve Hadiye köylüsü tarafından sevilmedikleri sıklıkla belirtilmiştir.

Halid'in atı ya da "bağımsızlığı" için verdiği bu mücadele ise köylü tarafından efsaneleştirilmiştir. Çünkü at, roman boyunca bağımsızlığı simgelemiştir. Romanda böylece Araplar ve Türkler arasında başlayan ayrılıkların nedenleri de ele alınmaya başlanmıştır. Osmanlı ordusunda yaşanan değişimler, farklı yönetim anlayışları, artan

milliyetçilik etkisinin Osmanlı Devleti gibi çok uluslu bir devlete verdiği zararlar böylece konu edilmiştir.

Romanda köylünün toprak ve tarım vergilerini devlet memurlarına doğru-
dan değil manastır aracılığı ile verdiği de
dile getirilmiştir. Özellikle Peder Theo-
dorus'un öşür alma işini sıkı tutması
köylü de bir huzursuzluğa neden olmuş-
tur. Ancak köylünün manastırı âdeta bir
koruyucu olarak görmeye başladıkları
önemle vurgulanmıştır.²

Romanın ilerleyen bölümlerinde
Osmanlı Devleti'nin savaş yükünün art-
tığına bu nedenle kaçaklarla pek ilgilen-
mediğine bu nedenle kaçak olan Halid'in
de rahatça geri döndüğüne yer verilirken
devletin asker alımlarının da arttığına
vurgu yapılır. Kaçak olan Halid'in köyde
olduğunu ihbar eden Hammad'ın bu ey-
lemi sonucunda Halid'in kardeşleri asker-
lerce yakalanır ve idam edilir. Bu idam-
lar devlet ile köylünün arasını bozacak
önemli hadiseler arasındaki yerini alır.

Hadiye'nin bir sembol olduğu da
kabul edilebilir. Hadiye aslında bütün
bir Filistin'in anlatısını sırtlanmıştı. Ro-
manın ikinci bölümü *Toprak* başlığı ile
başlar. Bu bölümde Türkler artık Hadiye
topraklarından çekilmişlerdir. Halid ise
hacca gitmiş gelmiş ve artık Hacı Halid
olarak anılmaya başlamıştır. Romanda
köylünün Osmanlı'ya bakışı sık sık irde-
lenmiştir. Halid'in oğlunun eğitiminin
konu edildiği bir bölümde "*Ne Osman-
lılar ne İngilizler eğitim almamızı istedi.
Hatta ileri gelenlerimiz bile eğitim alma-
mızı istemedi.*"³

Osmanlı Devleti bölgeden çekilince
Hadiyeliler İngilizlerle karşı karşıya kal-
mışlardır. Ancak artık vergi mücadelesi
değil toprak mücadelesi de vermeye baş-
layacaklardır. Çünkü romanda "*Vergisini
ödemeyenin toprağına el koyacağız*" di-
yen vergi memurları bunu zorla uygu-
lamışlardır. Hadiyeliler toprak vermek
yerine can vermeyi tercih etseler bile
çevre köylerden birçok toprak İngilizle-
rin eline geçmiştir. "*Daha kötüsü İngiliz
hükümeti civar köydeki pek çok araziye el
koymuş, etrafını dikenli tellerle çevirmiş ve
inşaata başlamıştı.*"⁴

Nasrallah romanın ilerleyen bö-
lümünde Yahudi yerleşimlerinin nasıl
ortaya çıktığına yer verir. Hadiye halkı
bir sabah uyandıklarında köy çevresi-
nin çitlerle örüldüğünü ve nereden nasıl
geldiğini anlayamadıkları yerleşimlerin
köylerini sardığını görmüşlerdir. Bu yeni
evlerin sahipleri ise daha evvel bölgede
olmayan Yahudilerdir. "*Gökten düşmüş-
lerdi adeta. Bir sabah uyandıklarında, ba-
tındaki tepenin evler, dikenli teller ve yüksek
ahşap kulelerle kaplandığını gördüler.*"⁵

Romanda çoğunlukla dipnot veren
yazar, Edward Peterson isimli askerin
hayatını anlatır ve onun acımasızlığı ile
dikkat çektiğini söyler. Romanın başın-
dan itibaren Osmanlı-Türk askeri olum-
suz bir bakış açısıyla ele alınmış olsa da
yazar romanda verdiği bir dipnotla İn-
gilizlerin bölgede uyguladıkları politika-
nın Osmanlı'yı arattığını dile getirir:

"*Sadece Filistin'de altı yıllık süre içe-
risinde İngiliz yönetimi tarafından icra*

2 İbrahim Nasrallah, *Beyaz Atlar Zamanı*, Bilgi Yayınevi, çev. Mustafa İsmail Dönmez, İstanbul 2024, s. 70.

3 İbrahim Nasrallah, *Beyaz Atlar Zamanı*, s. 237.

4 İbrahim Nasrallah, *Beyaz Atlar Zamanı*, s. 261.

5 İbrahim Nasrallah, *Beyaz Atlar Zamanı*, s. 280.

edilen idamların sayısı, otuz yıldan fazla süren Sultan II. Abdülhamid idaresinin tümünde gerçekleşen idamlardan sayıca daha fazladır. Bu rağmen insanlar II. Abdülhamid'i zalim ve diktatör, İngiliz yönetimini ise yasalara bağlı, adil ve iyi bir yönetim olarak görürdü."⁶

Romanda köylülerin Türklerin bölgeden ayrılmasıyla çok kötü zamanlar geçirdiğine de değinildikten sonra İngilizlere destek olan Abdülatif Hamdi'nin Türklere Gazze savaşı sırasında ihanet ettiği ve Türk askerlerini şehit ettiği de ele alınmıştır. Köyde Yahudi işgaline karşı direnişi bırakmayan kişilerin başında ise Hacı Halid gelmektedir. Romanda Filistin direniş liderlerinden İzzettin Kassam'ın hayatına da yer verilmiş, direniş liderleri Süleyman Merzuki'de anılmıştır. Hacı Halid ve diğer köylü direnişçiler, İngilizlerle karşı karşıya gelince büyük bir çatışma yaşanmıştır. Bu çatışmada yaralanan Hacı Halid'i ayaklanmanın lideri olan Fevzi el-Kavukci'nin adamları kurtarmışlardır. Yazar, bazı tarafsız tutumlara rağmen roman boyunca olumsuz Türk algısını da devam ettirir. Hadiye ve Hadiyeliler

ne Türk devletine ne de İngiliz-Yahudi güçlerine tabii olmak istememiş aslında başından itibaren özerk bir yapı gibi var olmak istemişlerdir.

Romanda Osmanlı Devleti'nin çok fazla sayıda idam⁷ gerçekleştirdiği ve bu idamların da Osmanlı'ya olan düşmanlığı beslediğinden de sık sık söz edilir: *"Türkler caddelere, tepelere, ülkenin her yerine darağacı dikmişti. Bunlar çılgın bir iştahla insanların boyunlarına göz diken vahşi korkuluklar gibi görünüyordu. Çok geçmeden İngilizler gelip bu darağaçlarına aç gözle baktıkları avları verecekti."*⁸ Ancak Arap isyanının Şerif Hüseyin'in imzaladığı gizli anlaşmalar ile olan bağlantısı romanda vurgulanmamıştır.⁹

Hacı Halid bağımsızlık direnişi sonucunda Peterson'un askerleri ile çatışırken ölmüştür. Öldüğünde İngiliz askerleri tarafından onurlu bir düşman olarak anlatılmıştır.¹⁰

Hacı Halid'in vefatından sonra iyice zayıf düşen direniş, Hadiyeliler için bitme noktasına gelmiştir. Köylülere evlerini boşaltmaları için tebligatlar gelmeye de başlamıştır. Bu yıllarda aktif olan Ha-

6 İbrahim Nasrallah, *Beyaz Atlar Zamanı*, s. 284.

7 "Arap halkının isyanlara destek vermesine neden olarak gösterilen sebeplerden bir diğeri de Cemal Paşa'nın Osmanlı ordusu içinde güçlenmeye başlayan Arap milliyetçiliğini fark ederek bu düşünceye sahip Arap askerlerinin "El Fetat", "El Ahd" isimli yapılar kurarak II. Kanal Harekâtı'nda emirlerden bağımsız hareket ettikleri gerekçesiyle idam ettirmesi gösterilmektedir. Bunun üzerine "Genç Araplar", "Genç Türkler"e karşı olan Şerif Hüseyin ile bağlantı kurmuştur."

(İshakoğlu 2012: 79).

8 İbrahim Nasrallah, *Beyaz Atlar Zamanı*, Bilgi Yayınevi, çev. Mustafa İsmail Dönmez, İstanbul 2024, s. 369.

9 "Şerif Hüseyin'in isyanlarda bu kadar cüretkâr davranmasının altında yatan bir diğer sebep ise İngiltere adına Mısır Yüksek Komiseri olarak görev yapan diplomat Sir Henry MacMahon ile yaptığı yazışmalarda, Suriye ve Arap topraklarında İngiltere tarafından kendisine verilen büyük bir Arap devleti vaadine inanmasıdır." (Rogan 2017: 181).

10 İbrahim Nasrallah, *Beyaz Atlar Zamanı*, s. 413.

ganah örgütünden ve yaptıklarından da romanda bahsedilmiştir.¹¹

Romanın son bölümlerinde Hadiyelilere Arap Kurtuluş Ordusu'nun kurulduğu artık köylünün elindeki silahların teslim edilmesi gerektiği bildirilmiştir.¹² Ancak daha sonra köye ağır silahlarla saldırılar gerçekleştirilmiş ve köylüler âdeta katliam yaşamışlardır. Hadiyeliler bu saldırılar karşısında devamlı güç kaybetmiş ve köyün yeryüzünden silinmemesi için köyden göç etmeye başlamışlardır... Romanda bu büyük göç de Nekbe'yi hatırlatmaktadır.¹³

Karanlığın İçinde romanında ise bir mülteci kampında yaşanan dram ele alınır. Bu romanda kahramanların isimleri yoktur. Çünkü isimlerini, kimliklerini göç etmek zorunda kaldıkları yurtlarında bırakmışlardır. Romanda İsrail'in saldırıları karşısında çaresiz kalan sivililerin, kadın, çocuk ve çaresiz erkeklerin zorlu yaşamı etkileyici tasvirlerle sunulur. Ölüm bir roman kahramanı gibi neredeyse her sayfada yer almakta çocuklar dahi yaşadıkları zulmün ağırlığı karşısında ölmeyi istemektedirler. İsimsiz bir çocuğun bakış açısından anlatılan roman sığınmakta yaşam mücadelesi veren bir grup sivilî anlatırken geriye dönüş tekniği ile kahramanların geçmişlerinden izler de verilir.

İsraili askerlerin sığınağa yaptıkları baskın sonucunda bir babanın öldürülmüş kız çocuğunun cesedine sarılarak çaresizce ölmeyi istemesi romanın etkileyici anlatımlarından birini oluşturmaktadır. Açlık, ölüm korkusu, dağılmış aileler, çaresiz baba ve anneler romanın diğer temalarını meydana getirir.

Romanın başından beri bir cümle tekrarlanır: "*Arap ulusuna çağrıdır. Bugünkü katliamda...*" bu cümle aynı olsa da her çağrıda yeni bir katliam gerçekleşmekte ve bu katliamları durdurmak için hiçbir şey yapılamamaktadır. Mülteci kampındaki yaşam hakkında da ayrıntılar veren yazar romanda hiçbir kahramanın adını vermez. Çünkü onların kimliği artık sadece "mülteci"dir. Bu kampta anesiz çocuklar, eşini kaybetmiş babalar, çaresiz kadınlar yer alır. Çocuklar kendilerini bombalayan savaş uçaklarını artık bir oyuncak, ölümü de bir oyun olarak algılamaya başlamışlardır. Bu manzaralar romanda çarpıcı bir şekilde anlatılır:

*"Ellerinde taşıdığı o sıcacık, yapışkan saçmalık da neydi? ... Adam aklını yitirdi. Kızın iç organları dökülüyordu. Bedenini kaplayan bütün korku ve dehşete rağmen titreyen parmakları ve avuçlarıyla kızın bağırsaklarını geri itti. Onu havaya doğru kaldırdı."*¹⁴

İbrahim Nasrallah romanda annelerin artık doğum yapmaktan bile

11 İbrahim Nasrallah, *Beyaz Atlar Zamanı*, s. 523.

12 İbrahim Nasrallah, *Beyaz Atlar Zamanı*, s. 526-532.

13 "Nekbe, İngiliz mandası çekildikten sonra başlayan iç çatışma, 1948 savaşı, İsrail'in kuruluması ve bunun sonucunda 750,000 Filistinlinin yerinden edilerek mülteci durumuna düşmesi ve yüzlerce köyün yok edilmesi anlamına gelir." (Ersoy Ceylan, 2021: s. 87).

14 İbrahim Nasrallah, *Karanlığın İçinde-Filistin'in Siyah Güneşi*, s. 41.

korktukları için çocuklarının doğmadan ölmesini akıllarından geçirdiklerini şu cümlelerle ifade eder: “Ailelerinin gözü önünde katledilme ihtimalleri olan çocuklar doğmasın.”¹⁵ Ancak yine de Filistinli kadınların çocuk doğurmayı bir direniş biçimi olarak benimsedikleri vurgulanır.

Romanda savaşın yanı sıra evleri yıkılan insanların yaşadıkları psikolojik yıkım da gözler önüne serilirken ev denilen bu yıkıntılarda yaşamak için insanların çaresizce yiyecek bir şeyler aramasına dikkat çekilir. Evi yıkılan Filistinlilerin, Filistin Devleti idealinden de vazgeçeceği öngörülürken bu da psikolojik harbin en soğuk yanlarından birini oluşturmuştur. Bu konuya Gaston Bachelard da şu cümleler ile dikkat çeker: “Çünkü ev, bizim dünyadaki köşemizdir. Çok kez söylendiği gibi, ilk evrenimizdir. Ev, gerçek bir kozmostur. Kelimenin tam anlamıyla bir kozmostur.”¹⁶ Evleri yıkılan bu insanların verdiği en önemli sınavlardan biri de açıktır. Kamp kuşatma altındayken insanlar kedi köpek yemeyi dahi akıllarından geçirmişler müftüler bu yönde fetvalar vermişlerdir.

Romanın en önemli yanı bombalar altında ezilenlerin insan olduğunu sıklıkla vurgulamasıdır. Hayat, tüm saldırılara rağmen devam ederken insanları ayakta tutan her duygu güçlü bir şekilde kaleme alınmıştır. Bunlardan

biri de aşk duygusudur. *Karanlığın İçinde* romanında, İsrail'in saldırıları karşısında yaşadıkları acıya rağmen insanlar birbirlerine aşk da duyabilmektedirler. Çünkü romanda işlenen ölüm gibi hayat da insanoğlunun dışında dursa bile içten içe devam eden bir akıntı gibi ilerlemektedir.

KAYNAKÇA

Bachelard, G. *Mekânın Poetikası*, (Çev. Alp Tümertekin), İthaki Yayınları, İstanbul 2020.

Ersoy Ceylan, T. (2021). “1948: Mekân-kırım Yoluyla Unutma Rejiminin Kuruluşu”, *Filistin Araştırmaları Dergisi*, S. 9.

İbrahim Nasrallah, (2009). *Karanlığın İçinde-Filistin'in Siyah Güneşi*, çev. Arzu Nalbantoğlu, İstanbul: Pupa Yayınları.

İbrahim Nasrallah, (2024). *Beyaz Atlar Zamanı*, çev. Mustafa İsmail Dönmez, İstanbul: Bilgi Yayınevi.

İshakoğlu, Ö. (2012). *Suriye Tarihi Osmanlı Dönemi Suriye'sinde Edebi ve Kültürel Hayat (1800- 1918)*, İstanbul: Kambalacı Yayıncılık.

Kayalı, H. (2018). *Jön Türkler ve Araplar 1900-1918* (çev. Türkan Yöney). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Rogan, E. (2017). *Araplar Bir Halkın Tarihi* (çev. Cem Demirkan). İstanbul: Pegasus Yayınları.

15 İbrahim Nasrallah, *Karanlığın İçinde-Filistin'in Siyah Güneşi*, s. 59.

16 Gaston Bachelard, *Mekânın Poetikası*, (Çev. Alp Tümertekin), İthaki Yayınları, İstanbul

| NİGAR GİZEM ÜNAL

Gassan Kenefânî Öykülerinde Umut İsyan ve Direniş

Gassan Kenefânî, Filistinli hikâye, roman, tiyatro yazarı ve gazeteci, kısacası içinde yaşadığı çağın, coğrafyanın sorunlarını kendine dert edinen, sıradan insan olmanın ötesinde başkalarının dertleriyle dertlenen önemli bir aktivist. “Gazetelerin yazıp çizdikleri fayda vermez. Onlar yani gazetede yazanlar, rahat koltuklarında ve içerisinde şömine ve tabloların bulunduğu geniş odalarda oturur, sonra Filistin ve Filistin savaşı hakkında yazarlar. Oysa onlar hayatları boyunca tek bir el ateş sesi duymamışlardır. Şayet duysalar tahmin edemeyeceğim yerlere kaçarlardı.” (Kenefânî, 2022:49)

Kenefânî’nin bu satırları, Filistin konusunu o coğrafyada yaşayan, çocukluğunu yaşayamadan büyümek zorunda kalan, bu davaya ömrünü adayan, çoğu zaman bu dava uğruna ölenlerden dinlemenin, okumanın önemini vurgular. *Direnîşin Kökleri* adlı eserinde, Filistin tarihindeki ilk büyük silahlı ayaklanma olan 1936-1939 tarihleri arasındaki Filistin ayaklanmasının arka planına ışık tutar. Kenefânî, konuyu işçiler, köylüler ve aydınlar olarak ele alır. Ayaklanmanın nasıl başladığını, nasıl geliştiğini ve neden başarısız olduğunu ele alır. Kenefânî’ye göre sürecin başlangıcı Hitler rejiminin Alman Yahudilere terör uygulayıp onları kaçmaya zorlamasıdır. Ancak tek sorumlu Hitler rejimi değildir demokratik kapitalizm de Siyonizm’le birlikte bu göçün büyük bir kısmını Filistin’e yönlendirmekten sorumludur (Kenefânî, 2024:16).

Kenefânî’ye göre göç, Filistin’de-

ki ekonomik şartları pek çok açıdan Filistinlilerin aleyhine olacak şekilde değiştirmiştir. Bu durum Yahudiler ve Araplar arasında çatışmalara zemin hazırlamıştır. “Resmi bir istatistik raporuna göre, Eylül 1937’de Yahudi işçilerin maaşlarının Arap işçilere kıyasla genel olarak %145 oranında daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bazı sektörlerde ise söz edilen fark %433 -Arap veya Yahudi kadın işçiler arasındaki tekstil maaş farkı- %233 -Arap ve Yahudi kadın işçiler arasındaki tütün ayıklama maaş farkı- ve %84 -Arap ve Yahudi işçiler arasındaki dizgicilik maaş farkı vb olarak belirtilmiştir. Ayrıca Eylül 1937’de Arap işçilerin gerçek maaşları 1931’e göre %10 oranında düşerken, Yahudi işçilerin gerçek maaşları ise %10 oranında artmıştır.” (Kenefânî, 2024:18)

Kenefânî’ye göre Arap işçilerin çok kötü koşullarda yaşamak zorunda bırakılması ayaklanmanın temel nedenlerinden biridir. Ayaklanmanın kapıya dayandığı günlerde “Filistin Komünist Partisi İcra Komitesi” tarafından dağıtılan bir bildiriye “Yahudi işçiler sizinle yaşıyorlar. Size zulmetmeye değil sizinle yaşamaya geldiler ve İngiliz, Yahudi veya Arap kapitalistlere karşı birlikte çalışmaya hazırlar... Eğer para babaları sizi Yahudi işçilere karşı kışkırtarak kendilerini korumayı amaçlıyorlarsa bu hataya devam mı edeceksiniz? Bu Yahudi işçi, ayaklanmanın bir neferi olarak İngiliz, Yahudi ve Arap kapitalistlere karşı sizinle işbirliği yapmak için elini uzatıyor. Sizleri ülkesini ve halkını yabancılara

satan zenginlere karşı savaşılmaya çağırıyoruz. İngiliz ve Fransız egemenliğine son verilsin. Arap ve yabancı zenginler devrilsin!” Kenefânî’ye göre “bu bildiri de dikkat çeken şey sadece çatışma durumuna dair soyut ve hayali bir analiz yapılması değil aynı zamanda Siyonist kelimesinin tamamen eksik olmasıdır Arap işçi ve köylülerin her gün hissettiği tehdit tamamen göz ardı edilmiştir (Kenefânî,2024:25).

Kenefânî’ye göre eğitimdeki aksaklıklar, insanların bilgi ve bilime ulaşmasının önündeki engeller konunun bir diğer önemli boyutunu oluşturmaktadır. “Yoksulluk baskı ve uzun yıllar süren gerek ulusal gerek sınıfsal dayatmalar, teslimiyet, kadercilik ve boyun eğme üzerine tamamen bir kurum oluşturmuş ve bu durum, yaygın halk deyişleriyle kendini yansıtmıştır. Filistinli entelektüellerin, özellikle kırsaldaki halk şairlerinin bu pasif kültürü sarsmaları gereken büyük görevleri vardı; ancak kendileri de bu etkilerden tamamen sıyrılamamıştı. Bazı Filistinli entelektüeller, Filistin’in ulusal mücadelesinin erken dönemlerinden itibaren bu görevi üstlenmiş ve ileri bir bilincin şekillenmesinde belirgin bir rol oynamıştı. Filistin halk edebiyatı ile şehirdeki klasik edebiyatın, Filistin direniş hareketi ile kurduğu ilişki ne tamamen betimleyici ne de tamamen kayıt niteliğinde bir ilişkiydi; aksine derin bir diyalektik ilişkiydi.” (Kenefânî,2024:43). Kenefânî’ye göre, edebiyat eserleri Siyonist işgaline İngiliz manda yönetimine olduğu kadar yerel ve uluslararası geri kalmışlığa karşı da bir öfke ve direnişi yansıtmaları bakımından önem arz eder.

“Bu dönem Filistin’deki direniş hareketinin ve toplumsal bilincin nasıl şekillendiğini ve geliştiğini açıkça göstermektedir. Şiirler Filistin’in halk şiiri geleneğinde direniş ruhunu yansıtan

önemli örneklerdir” (Kenefânî,2024:51). Edebî eserlerin toplumsal direniş ruhu- nu oluşturmada önemli rolüyle özellikle vurgulayan Kenefânî’nin eserleri yalnızca işgal altındaki bir halkın trajik yaşantısını anlatmakla kalmaz onun kaleminden kâğıda sızan her bir hikâyeye Filistin halkının maruz bırakıldığı trajediye karşı gelişen bilinçli bir isyanın ve varoluşsal bir direnişin ifadesidir. Kenefânî’nin öykülerinin kahramanları, baskıya boyun eğmeyen derin bir kararlılıkla onurlarını korumaya çalışan insanlardır. Kenefânî, eserlerinde karakterin içindeki isyanı bazen yüksek sesle haykırır bazen de cümleye dökmez okuyucuya derinden sezdirir.

En çok bilinen eseri olan *Güneşteki Adamlar*’da da diğer eserlerinde olduğu gibi kahramanların kendisine soruyor görüldüğü sorular aslında okuyucuya bir isyanı sezdirir. *Güneşteki Adamlar* adlı kısa romanında Kenefânî insanın kendi çaresizliğine ve kaderciliğine isyan eder. Bir su tankının içinde havasızlıktan ve sıcaktan ölen, farklı hayalleri, hayatları, hayattan beklentileri olan üç mültecinin yolculuğunun sonuna ulaşabilmek için hayatları pahasına sessiz kalışına isyan eder. Buradaki isyan duya-bilenler hissedebilenler için kulakları sağır edebilecek cinstendir. “Neden tankın duvarlarına vurmadınız? Neden duvarları yumruklamadınız? Neden? Neden? Neden?” (Kanafani,2023:73).

Tasvir gücüyle Filistin gerçeğini soyut bir fikir olmaktan çıkarıp ete kemiğe büründüren Kenefânî, genç insanların ölümle arasındaki ilişkiyi mayıs ayının toprağı ile kuraklık arasındaki ilişkiye benzetir. Gençlik insanların hayatlarının baharında ölüme ansızın yakalanmasına isyan eder. Bu isyan o dönem farkında olmasa da kendi kaderinedir aynı zamanda. Ne yazık ki kendisi de 36 ya-

şında arabasına konulan bubi tuzaklı bir bombanın patlaması sonucu, ölüme mayıs toprağının kuraklığa uzaklığı kadar uzak olması gereken bir yaşta şehit olur.

Hüzünlü Portakallar Yurdu, adlı öyküde bir babanın yaşadığı cinnet anına tanık eder okuyucuyu. Sürgündeki Filistinlilerin yaşadıkları zorluklarla baş edemeyip sevdikleriyle birlikte ölmeyi dilemesine isyan eder. “Onları öldürmek istiyorum! Kendimi öldürmek istiyorum. Yok olmak istiyorum!” çığlıklarını iletir okuyucuya. Ülkelerini terk etmek zorunda kalmaları yetmiyormuş gibi, mülteci olarak gittikleri kamplar ya da şehirlerde açlık ve çaresizlikle sınanmalarına isyan eder. “Evden uzaklaşırken aynı zamanda çocukluğumdan da uzaklaşıyordum. Artık hayatımız, sakince yaşamamız gereken, kolay ve keyifli bir şey değildi. Sorunlar öyle bir noktaya geldi ki artık her birimizin kafasına bir kurşun sıkmaktan başka bir şey bu sorunları çözmeye çare olamazdı. Öyleyse bunu davranışlarımızda layıkıyla yansıtmaya çaba harcamamız gerekiyordu. Acıksak bile yememeliydik. Ailenin babası sorunlardan bahsederken susmalıydık. Bize “Dağa çıkın, öğleden önce de dönmeyin!” dediğinde gülererek başımızı sallamalıydık.” (Kenefânî,2022:82).

Sınırdan Uzak adlı öyküde Filistinlilerin bir insandan bir olaya çevrilmesine isyan eder. Öyle bir noktaya gelinmiştir ki, Filistinlilerin hepsi eşittir.. Hepsi eşit derecede değersizdir. Sığınmacı kamplarındaki Filistinlilerin, turistik bir eşya gibi sergilenmesine, milliyetçi söylemlerin, insancıl jestlerin ve seçim vaatlerinin ana konusu olmasına isyan eder. “Sözgelimi biz, ötekilere ders olmak için en uysal topluluğuz. Siyasi şartlar, içinden çıkılması zor ve çetin bir hal mi aldı? Öyleyse hemen sığınmacı kamplarını vurun! Bazı mültecileri hatta

yapabilirsiniz hepsini hapsedin! Böylece vatandaşlarınıza eziyet etmeden acımasız bir ders verin! Bu iş için ayrılmış ve meydanlarında denemelerinizi yapabileceğiniz bir topluluk varken niye vatandaşlarınıza eziyet edesiniz ki?” (Kenefânî,2022:82). Filistinlilere biçilen hain, hırsız, topraklarını düşmana satan açgözlü, rolüne isyan eder. Burada yazımızın üst kısmında bahsettiğimiz Filistin’den bihaber gazetecilere ve dünya basınına bir isyan vardır. Zira Kenefânî, sürecin yakın şahidi olarak şu satırları kaleme alır. “1929 Ağustos ayındaki ve 1933’teki ayaklanmalarda, birçok Arap köylü, Siyonist işgale ve İngiliz mandasına karşı direnebilmek için silah almak amacıyla topraklarını büyük Arap toprak ağalarına sattı. Dini, geleneksel ve onurlu bir yaşam tarzını tehdit eden bu işgal, feodal ve dini liderlerinin işledikleri suçlara rağmen rollerini sürdürmelerini sağlamıştır. Bütün bunlar yaşanırken toprak ağaları satın aldıkları toprakları Yahudi sermayesine satmaktaydı.” (Kenefânî,2024:31).

Bizim Olmayan Âlem adlı kitabını “Fâyiz’e, Lemis’e kendilerine ait bir dünyayı arzulayan tüm küçükklere” ithaf eder. Birçok öykü çocuk karakterlerin ağzından okuyucu ile buluşur. Kenefânî’nin hayatını okuyan okuyucu bu öykülerde onun yaşayamadığı çocukluğuna olan isyanına şahit olur. *At Olsaydın* adlı öyküde, toplumun cehalete mahkûm edilmesine, yalnızca bir doğum lekesinin bir insanın hayatı boyunca lanetli olarak anılmasına sebep olmasına, sevgiden yoksun büyümesine isyan eder. *Kaygan* adlı öyküde, savaşta babasız kalan ya da geçim kaygısının altında ezilen babalarının yüzüne hasret geçen çocukların yetimliğine isyan eder.

Çalıntı Gömlek adlı öyküde, mülteci kamplarındaki trajediye isyan eder.

Bir yanda açlıkla mücadele eden, tok uyuyabilmek için erzak dağıtımını sabırsızlıkla bekleyen insanlar, diğer yanda başka insanların açlığı ile ilgilenmeyen empati yoksunu açgözlü hırsızlar. Mülteci kampına gelen erzağı çalıp satan, bunda hiçbir sakınca görmeyenler. *Mitralyöz* adlı öyküde bir silah alabilmek için, gençleri direnişe hazırlayabilmek için, her on günde bir verem hastanesine kan veren, bir silah için her geçen gün insanların gözü önünde zayıflayan, kendisiyle birlikte çocuklarının da kanını veren bir adamın direnişini anlatır. “Büyük paralar karşılığında kan satın aldıklarını biliyor musun? Sadece iki ay daha yaşayabilsem, borcunu kapatabilirdim. Ben onlara temiz kan veriyorum. Parası da iyi. Hasan’la Hüseyin’i al, o hastaneye git. Mitralyöz sizde kalsın istemez misin? Hasan, Hüseyin... Oğullarım... Oraya nasıl gideceklerini bilirler. Benimle gidiyorlardı her defasında. Hepimizin kanı temizdir. Gerçekten temiz. Mesele emdiğimiz süt meselesi. Mesele... Sana bir şey daha söylemek istiyorum. Yahudiler şimdi geri çekilirlerse, bu taraftan yaptıkları son saldırı olacak. Korkacaklar. İşte o zaman mitralyözünü kuzeye götürmeniz gerekiyor. Çünkü bir sonraki saldırı oradan olacak.” (Kenefânî, 2024:29-20).

Kenefânî’nin tüm eserlerinde ortak olan nokta direnişin bir yaşam biçimi olarak görülmesidir. O, Filistinlilerin kaderine boyun eğmesini değil umutla ve onurla var olmasını savunur. İsyan onun için nefretle değil, adalet arzusuyla yoğrulmuş bir eylemdir. Bu yönüyle Kenefânî, Filistin’in sesi olmanın ötesine geçmiş, insan onurunun evrensel bir savunucusu olmuştur. Onun eserlerinde isyan zulme karşı haykırıştır. Onun hikâyelerinde direniş kimliğini toprağını ve insanlığını koruma mücadelesidir.

Aforizma adlı öyküde, bir dava uğruna gözünü kırpmadan ölüme yürüyüşün hikâyesini anlatır. Şerefli davası için son nefesini verirken “Önemli olan bizden birinin ölmesi değil, önemli olan sizin devam etmeniz.” (Kenefânî, 2024:53) diyecek kadar bu davaya gönül veren bir kahramanın hikâyesidir bu. *Baki Kalan Şey* adlı öyküde, davası uğruna canından daha kıymetli şeylerini feda eden bir kadının öyküsü okuyucuya sunulur. Kenefânî öykülerinde, bir savaş, bir direniş vardır. Pek çok savaşta kahramanlar askerlerken, bu savaşta toplumun her bir ferdi bu savaşın hem mağduru hem direnişçisidir. Bu coğrafyada çocukların bir savaşın içine doğması, aslında hiç çocuk olamaması anlatılır. Filistin’i terk edenlerin içindeki burukluk, iç huzursuzluk, değersizlik duygusunu resmeder öykülerinde.

Toplumların hikmetli sözleri, toplumların ihtiyaçlarından ya da içinde bulunduğu şartlardan ortaya çıkar. “Başkaları yaşasın diye nice insanın ölmesi gerekir” Filistinlilerin hikmetli bir sözüdür. Canı söz konusu olduğunda çoğu insan bencildir. Oysa Filistinli bir kadınının şu sözleri “Acımasız o dokuz günü asla unutamıyorum. Ancak Hayfa’yı savunmak için burada kalmak istiyorum. Hayatımdan daha önemli bir şeyi kaybettiğimi biliyorum. Bizzat hayatımı da feda etmeye bu en güzeli sen Hayfa’dan ayrılabilirsin kaçabilirsin ancak uyanacağın kendine geleceğin ve pişman olacağın bir gün muhakkak gelecek” (Kenefânî, 2022:26). Bu insanlar için davaları uğruna ölüme gönüllü yürüyüşlerinin resmidir.

Hayfa’ya Dönüş adlı öyküde umutların yarım kalışına, dünyaya gelen her çocuğun eşit olmayışına, beşikteki bebeklerin kimsesiz kalışına isyan eder.

“Ölü bir Arap çocuğu gördüm kan içindeydi.

-Onun Arap bir çocuk olduğunu nereden biliyorsun?

-Onu kamyonete bir odun parçası gibi nasıl fırlattıklarını görmedin mi? Yahudi bir çocuk olsa bunu asla yapamazlardı.” (Kenefânî, 2010:193).

Yirmi yıllık bir sürgünün ardından beş aylıkken, beşikte ailesinin arkasında kalan, Yahudi bir aile tarafından büyütülen bir delikanlının ailesine isyanını kelimelere döker. “Hayfa’yı terk etmemeliydiniz. Madem bu mümkün değildi bedeli ne olursa olsun bir bebeği beşinde terk etmemeliydiniz. Bu da mümkün olmadıysa geri dönmeye çalışmaktan asla vazgeçmemeliydiniz. Bunun da mı mümkün olmadığını söylüyorsunuz? Yirmi yıl geçti! Yirmi yıl! Bu kadar zamandır oğlunu geri almak için ne yaptın? Yerinde olsam sırf bunun için silah kuşanırdım. Bundan daha güçlü bir istek olabilir mi? Hepiniz zayıfsınız! Zayıf! Geçmişe dönüklüğün ve tutukluluğun ağır zincirleriyle bağlısınız. Sakın bana yirmi yılı ağlayarak geçirdiğinizi söylemeyin! Gözyaşları eksik olanı ya da kaybedileni geri getirmez. Gözyaşları mucize yaratmaz. Dünyanın bütün gözyaşları birleşse de içinde kayıp çocuklarını arayan bir anne baba olan küçük bir sandalı taşıyamaz.” (Kenefânî, 2010: 211). Mümkün bir başka hayatın yaşanmamış olmasına, ihtimaller arasındaki çaresizliğedir isyan. Normal zamanlarda insan zihninin tahmin edemeyeceği kabullenemeyeceği kadar çaresiz bırakılmış insanların yaşamak zorunda kaldığı hayatlardır isyan.

Kenefânî eserlerinde Filistin’in uzun yıllardır devam eden trajedisini hem toplumsal düzeyde hem de bireysel düzeyde derin bir insanlık sorgulamasına dönüştürür. Onun eserlerinde, umut, isyan ve direniş insanın varoluşunun temel koşuludur. Okuyucuya bu zulüm

karşısında sessiz kalmamanın gereğini derinden hissettirir. Pasif bir kabullenişe değil, bilinçli bir direnişe davet eder. En çok bilinen eseri olan *Güneşteki Adamlar*’da suskunluğun ölüm getireceğini ve hiçbir sorunu çözmeyeceğini dile getirir. Kenefânî’nin eserlerini sömürgeci şiddete maruz kalan tüm halkların sesi olarak okumak gerekir. Kenefânî’nin yazı dili yalın olmasına karşın derindir. Öykülerde kullandığı sembolik anlatımla okuyucuda duygusal ve düşünsel bir his bırakır. Umudu romantik bir iyimserlik olarak değil mücadeleyle yoğrulmuş bir irade biçimi olarak sunar. Onun eserlerinde isyanın beslendiği şey nefret değil insanlık onurunu savunma içgüdüsüdür.

Kaynakça

Kenefânî, G. (2023). *Bizim olmayan âlem* (Ö. Hengil, Çev.). Konya: Loras Yayıncılık.

Kenefânî, G. (2022). *On İki Numaralı Yatağın Ölümü* (M. Göçer, Çev.). Konya: Loras Yayıncılık.

Kenefânî, G. (2024). *Çalıntı Gömlek* (M. Küçüksarı, Çev.). Konya: Loras Yayıncılık.

Kenefânî, G. (2024). *Direnişin kökleri* (F. Akyıldız, Çev.). Konya: Loras Yayıncılık.

Kenefânî, G. (2022). *Hüzünlü Portakallar Yurdu* (M. A. Söylemez, Çev.). Konya: Loras Yayıncılık.

Kanafani, G. (2010). *Filistin’in Çocukları: Hayfa’ya Dönüş ve Diğer Hikâyeler* (S. Özbay, Çev.). İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Kenefânî, G. (2020). *Adamlar ve Tüfekler* (M. Göçer, Çev.). Konya: Loras Yayıncılık.

Kanafani, G. (2023). *Güneşteki Adamlar* (M. H. Suçin, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

I MUSTAFA UÇURUM

Yahya Sinvar'ın Filistin'i; Diken ve Karanfil

Filistin özgürlük mücadelesinin her zaman öncü isimleri ortaya çıkmıştır. Yaşantıları ve mücadeleleri ile bir halkın sesi, soluğu, direnci olan bu isimler hiç bitmeyen intifadanın da yüreğini ortaya koyan semboller olmuştur. Yahya Sinvar bu isimlerin en önemlilerinden birisidir. Sinvar, İsmail Haniye'nin bir suikast sonucu öldürülmesinin ardından Hamas'ın Siyasi Büro Başkanı seçilmiş, mücadeleci ruhunu bu görevinde de ortaya koyarak 16 Ekim 2024'te de şehitler kervanına katılmıştır.

Yahya İbrahim Sinvar, Filistin direnişinin önemli isimlerinden biri olmasının yanında *Filistin'in Bilinmeyen Hikâyesi Diken ve Karanfil* adlı eseriyle Filistin mücadelesine edebî anlamda da katkı sunmuş bir yazar. 2004 yılında, Bi'rü's-Seb'e Zindanı'nda kaleme aldığı bu kitap, Sinvar'ın 22 yıllık hapis hayatında yazdığı otobiyografik bir eser olup kurgusunda roman özelliklerini de birleştiren bir anlatıdır. Kitap, Filistin halkının 1948'deki Nekbe felaketinden 2000'li yıllardaki Aksâ İntifadası'na kadar uzanan mücadele tarihini, bireysel ve toplumsal acılarla harmanlayarak sunuyor.

Yahya İbrahim Sinvar, 1962 yılında Gazze Şeridi'nde, Han Yunus mülteci kampında doğmuştur. Ailesi, 1948 Nekbe felaketi sırasında Askalan'dan sürgün edilmiş olan Filistinli bir ailedir. Gazze

İslam Üniversitesinde Arap Dili ve Edebiyatı eğitimi alan Sinvar, genç yaşta Filistin direnişine katılmış ve 1988 yılında da 486 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. 2011'deki esir takası neticesinde serbest bırakılınca kadar İsrail hapishanelerinde geçirdiği yıllarda, *Diken ve Karanfil*'i kaleme almıştır. Kitap, İsrail zindanlarında, gardiyanlarda gizli olarak yazılmış ve dışarıya çıkarılmıştır. Sinvar, 2017'de Hamas'ın Siyasi Büro Başkanı seçilmiş ve 7 Ekim 2023'teki Aksâ Tufanı operasyonunun da planlayıcısı olarak anılmıştır.

Sinvar'ın eseri, sadece kişisel bir anlatı değil, aynı zamanda Filistin hal-

kının kolektif hafızasını da yansıtan bir belgedir. Kitabın ön sözünde Sinvar, “Bu kitap temelde gerçeklere dayanıyor olsa da anlatılanlar ne yalnızca benim ne de belli bir şahsın hikâyesidir. Her Filistinlinin metinde geçen olaylarla şu ya da bu şekilde bir bağı vardır.” diyerek eserin özünü ifade etmiştir.

Diken ve Karanfil, hem roman hem de hatırat özelliklerini bir arada taşıyan bir eserdir. 1967’deki Altı Gün Savaşları’ndan 2000’li yıllardaki Aksâ İntifadası’na kadar uzanan süreçte Filistin halkının mücadelesini, başkahraman Ahmed’in gözünden anlatır. Ahmed’in hikâyesi, Sinvar’ın kendi biyografisiyle de büyük ölçüde örtüşür. Aynı zamanda da Nekbe’den sonra mülteci kamplarında yaşayan bir neslin ortak deneyimlerini yansıtır.

Kitap, 1948 Nekbe felaketiyle başlar; bu felaket, Filistinlilerin topraklarından sürülmesi, köylerinin yok edilmesi ve yüz binlerce insanın mülteci kamplarına göç etmek zorunda kalmasıdır. Sinvar, Ahmed’in ailesi üzerinden, Gazze’deki el-Şati ve Han Yunus Mülteci Kampları’ndaki yoksulluğu, sefaleti ve umutsuzluğu çarpıcı bir şekilde tasvir eder. UNRWA’dan alınan yardımların yetersizliği, kalabalık kamplardaki yaşam koşulları ve ailelerin hayatta kalma mücadelesi, kitabın temel dokusunu oluşturur.

Sinvar’ın anlatısında, Filistin direnişinin hem manevi hem de siyasi boyutlarını vurgular. Ahmed’in ailesinden bazı üyeler Fetih hareketine katılırken, diğerleri ise İslami direniş saflarında yer alır. Sinvar, İslami değerleri ve dinî motivasyonu, millî ve yerel değerlerin üzerinde tutar. Kur’an-ı Kerim’den ve Hz.

Peygamber’in hadislerinden alıntılar yapılması anlatının manevi atmosferini güçlendirir. Bu durum Sinvar’ın kendi inancını ortaya koyduğu gibi Hamas’ın ideolojik duruşunu da yansıtır. Aşk gibi bireysel duygular bile vatan sevgisi ve direniş idealiyle gölgelenir; Ahmed’in bir kıza duyduğu ilgi, vatan aşkının gölgesinde hızla dizginlenir.

Kitap, Sinvar’ın 22 yıllık hapis deneyiminden izler taşır. İşgal zindanlarındaki baskılar, keyfi tutuklamalar, açlık grevleri ve gardiyanların zulmü, eserin karanlık ama dirençli atmosferini oluşturur. Sinvar, yazıyı bir direniş aracı olarak kullanır. *Diken ve Karanfil*, bir mahkûmun umudunu ve mücadele azmini diri tutma çabasıdır. Kitap, gardiyanların gözetiminden gizlenerek yazılmış ve dışarıya kaçırılmıştır, bu da eserin hem edebî hem de politik bir eylem olduğunu gösterir.

Kitabın adı, *Diken ve Karanfil* olup Filistin halkının yaşadığı acılar (diken) ile ifade edilirken umut ve direniş ise (karanfil) ile sembolize edilir. Böylelikle acılarla umudu bulduran hayat arasındaki denge sağlanmış olur. Sinvar, ardı arkası kesilmeyen saldırılar, göçler, katliamlar ve mahrumiyetler arasında, Filistinlilerin yüzünü güldüren küçük sevinçleri de anlatır. Bu durum, eserin duygusal derinliğini artırır ve okuyucuya, umutsuzluğa rağmen direnişin devam ettiğini hissettirir.

Diken ve Karanfil, edebî bir başyapıt olmaktan ziyade, bir direniş belgesi ve tanıklık olarak öne çıkar. Sinvar, sanatsal bir kaygı gütmekten çok, Filistin halkının hikâyesini otantik ve içten bir şekilde aktarmayı hedefler. Bunların yanın-

da Sinvar'ın aldığı edebiyat eğitiminin izlerini de *Diken ve Karanfil*'de görmek mümkün. Şiirsel ifadelerle anlatımı canlandıran birçok örneği kitabında etkili bir şekilde kullanıyor Sinvar.

“Yaralarımız kanadıkça, ruhumuz daha da diri kalacak.” (s. 45)

“Karanlık en çok şafak vakti yaklaşıyor, bilmezler ki güneş en çok o zaman yakındır.» (s. 72)

“Dikenlerin arasından geçmeyen, karanfili koklayamaz.” (s. 89)
“Özgürlük, ruhun nefes alabildiği her yerdir.” (s. 112)

Kitap, yarı-roman, yarı-hatırat tarzında kaleme alınmış. Ahmed'in birinci şahıs anlatımı, okuyucuyu olayların içine çekiyor ve okuyucunun olaylarla kişisel bir bağ kurmasını sağlıyor. Ancak, eserdeki tekrarların yanı sıra akıcı ama yer yer dağınık anlatım, Sinvar'ın hapisane koşullarında yazmasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bu tekrarların ve yazım hatalarının metnin estetiğini zedelediği gibi bir kanı ortaya çıksa da bu özelliklerin eserin samimiyetini ve otantikliğini arttırdığı söylenebilir.

Sinvar'ın sahip olduğu Arap dili ve edebiyatı eğitimi, eserin diline yansımakta. Kur'an'dan ve hadislerden alıntılar, metni dinî bir çerçeveye oturtuyor. Aşk ve kişisel duygular, İslami bir perspektifle sınırlandırılıyor; örneğin, bir kızın güzelliği “aya benzemek” gibi zarif ama mütevazı ifadelerle tarif ediliyor. Bu da Sinvar'ın dünya görüşünü ve dinî değerlere bağlılığını yansıtıyor.

Kitabın adındaki diken ve karanfil sembolleri Filistin'in çelişkili doğasını

temsil ediyor. Diken, işgalin acısını; karanfil ise direnişin umudunu simgeliyor. Ayrıca, Ahmed'in hikâyesi, her Filistinlinin ortak mücadelesini temsil eden bir metafor olarak işlev görüyor.

Diken ve Karanfil, Filistin direnişinin tarihini içeriden bir gözle anlatan nadir eserlerden biridir. Kitap, 1948'deki Nakbe'den başlayarak 2000'li yıllara kadar ki süreçte Filistin halkının yaşadığı temel dönüm noktalarını belgelemek suretiyle tarihsel bir arşiv niteliği de taşıyor. Sinvar'ın eseri, sadece bir bireyin hatıralarını değil, bir halkın kolektif hafızasını yansıtmaktadır.

Eser, aynı zamanda Hamas'ın ideolojik duruşunu ve İslami direnişin motivasyonlarını anlamak için de önemli bir kaynak niteliği taşıyor. Sinvar'ın dinî değerleri merkeze alması, Filistin meselesini sadece siyasi bir mücadele olarak değil, aynı zamanda manevi bir cihat olarak da görmesini yansıtıyor.

Diken ve Karanfil, Yahya Sinvar'ın hem kişisel hem de kolektif bir anlatı olarak kaleme aldığı, Filistin direnişinin ruhunu yansıtan güçlü bir eserdir. Nakbe'den Aksâ İntifadası'na kadar uzanan tarihsel süreci, Ahmed'in gözünden anlatırken, Filistin halkının acısını, umudunu ve direncini çarpıcı bir şekilde ortaya koyuyor. Edebî samimiyeti, otantikliği ve tarihsel değeri, *Diken ve Karanfil*'i Filistin meselesini anlamak isteyenler için vazgeçilmez bir kaynak haline getiriyor. Sinvar'ın zindanda yazdığı bu eser, sadece bir roman ya da hatırat değil, aynı zamanda bir direniş çağrısı ve Filistin halkının kolektif hafızasının bir yansımasıdır.

| AHMET FARUK ASA

İsrail'in Zihin Haritası:

Siyonist Edebiyat

Türkiye’de Siyonizm’e dair çarpık algının en temel sebeplerinden birisi, Siyonizm’in bütüncül, doğrusal bir hat- ta ilerleyen ve yalnızca belirli aktörlerle sınırlı bir hareket olarak görülmesidir. Oysa Siyonizm, kendi içinde karşıtlığa varacak derecede birbirinden farklı unsurlara sahip olan, doğrusal değil farklı biçimlerle günümüze ulaşan ve yalnızca belirli aktörlerin değil, aksine Yahudi olmayanların dahi desteğini alan çok aktörlü bir ideolojidir. Siyonizm’in ortaya çıktığı dönem ile geliştiği dönemlerdeki ve günümüzdeki boyutlarını anlamak, yalnızca bu kümülatif değerlendirme neticesinde mümkün gözükmektedir. Peren Birsaygılı Mut’un kaleme aldığı “İsrail’in Zihin Haritası: Siyonist Edebiyat” kitabı, yalnızca edebî bir değerlendirme olmanın ötesinde, içinde pek çok katmanı barındıran Siyonist düşüncenin dehlizlerine, edebî metinlerle ışık tutuyor.

İsrail’in Zihin Haritası: Siyonist Edebiyat, Yahudi ve Hristiyan yazarların çalışmalarından yola çıkarak bir Siyonizm anlatısı sunuyor. Bu anlatının altını çizdiği önemli gerçeklikler var. Bu gerçekliklerden ilki, henüz kitlesel bir harekete dönüşmemiş Siyonizm’in, kamuoyu karşısına çıkmadan önce edebiyat sahasında var olması. Metinlere dökülen düşler, düşlere yaslanan fikirler, fikirlerin ilham verdiği oluşumlar, oluşumların lobi çalışmaları, nihayetinde sistemli bir çer-

çevede mesafe kateden Siyonist hareket. Hikâyesi henüz gerçeğe dönüşmeden önce romanlarda, öykülerde, manifestolarda kendini var eden bir ideolojidir Siyonizm.

Siyonist edebiyat olarak nitelendirilen literatürün yalnızca Yahudi yazarlar tarafından oluşturulmaması da kitapta üzerinde durulan bir diğer önemli konu. Hatta kitabı okuyanlara şaşırtıcı gelebilecek isimler var. Belki de raflarımızda dünya edebiyatından seçmeler olarak bulunan bazı yazarlar da Siyonizm yolunun taşları döşenirken önemli ölçüde edebî meşruiyet sağlıyorlar. Gorki, Zweig, Twain... Bu eserlerde batı dünyasının kolonyal bakış açısının nasıl edebiyat ile iç içe geçtiğini görebiliyoruz. Oryantalist bakışın, Siyonist tahayyülün nasıl merkezinde yer aldığını bu metinlerden anlayabiliyoruz.

İsrail’in Zihin Haritası: Siyonist Edebiyat’ın bütün bölümlerinde, Batı’da Yahudilerin ulus projesine olan desteğinin Yahudi olmayan yazarları da içine alacak şekilde, nasıl arttığı göze çarpıyor. Sadece edebî bir değerlendirme değil demiştik çalışma için. Özellikle reform, Sanayi Devrimi, Aydınlanma, modernleşme gibi süreçler içinde yaşanan dönemi ve sonrasını geniş ölçekte etkileyen gelişmelerin, Avrupa içinde nasıl toplumsal ve siyasi değişimlere sebebiyet verdiğinin izi her sayfada kendini hissettiriyor.

Mezkûr gelişmeler Yahudilere bakışı nasıl etkiliyor peki? Reform, Hristiyan düşüncesi içinde farklılaşmalara yol açıyor. Protestanlığın mütemmim bir cüzü olarak Yahudilerin bölgeye ulaşması ve kalıcı olması, bir inanç unsuru hâline geliyor. Ulus-devlet anlayışının güçlenmesi, bir yandan Avrupa'da Yahudi sorununun büyümesine sebep olurken, diğer yandan da Yahudilerin kendilerine yurt bulma gayretlerini hızlandırıyor. Aydınlanma ve Sanayi Devrimi ise toplumsal, ekonomik ve siyasi değişimlerin önünü açıyor. Bu değişimler doğrudan ya da dolaylı olarak Yahudilerin Avrupa içindeki konumunu etkilerken, kitapta aynı zamanda farklı ülkelerde dünyaya gelen Siyonistlerin hikâyesini anlatarak âdeta bir dönem manzarası sunuyor.

İsrail'in Zihin Dünyası: Siyonist Edebiyat, sunduğu zengin literatürle de ilgisi için âdeta keşfedilmeyi bekleyen bir okuma listesi sunuyor. Türkiye'deki Siyonizm çalışmalarının çarpık yanlarından bahsederken, meseleyi bir bütün olarak görmekten bahsetmiştik. Sunulan zengin literatür, Siyonist öncülerin aynı metot ve ideolojiyi benimsemediklerini, aralarında derin yorum farklılıkları olduğunu gösteriyor. Alroy'un Harika Rüyası, Roma ve Kudüs, Daniel Deronda, Gilead Ülkesi, Judenstaat, Dejenerasyon, Otoemansipasyon... Bu literatüre dair bizzat alıntılanan pasajlarla, meseleye ilişkin zengin bir değerlendirme fırsatı sunuyor.

Yazarların farklı ideoloji ve metotları kullanması, satır aralarında konjonktürel farklılıkların mücadeleye bakışı

nasıl şekillendirdiğini açıkça ortaya koyuyor. Dönemin hâkim görüşlerinden biri olarak Sosyalizm mesela, pek çok yazarın düşlerini süsleyen bu yeni ülkenin sırtını yaslaması gereken bir projeksiyon oluyor. Kimi yazarlar ise daha liberal saiklerle geri dönüşün temellerinin atılmasını savunuyorlar. Ahad Ha'am gibi isimlerin görüşü de, kültürel bir bakış

açısıyla Yahudi kimliğinin canlandırılmasının esas motto olması gerektiği yönünde. Ancak özellikle yazarların önemli çoğunluğunun Batı Avrupa şartlarında büyüyen isimler olduğu gerçeği, "asimilasyon" düşüncesinin pek çok yazarın zihninde nasıl belirgin hâle geldiğini gösteriyor. Siyonist edebiyatın öncü isimlerinin pek çoğunun da, bu ikileme yazarlıklarının ilk zamanlarında asimilasyonu benimseyerek karşılık verdiğine şahit olmaktayız.

Bu yazarların metinlerinin ortaya çıkmasında, içinde yaşadıkları dönemin şartlarının çok etkili olduğunu söylemek, aslında bize çok başka bir alanın da kapısını aralıyor. Siyonizm'i sistemli hâle getiren kurucu figürlerin önemli çoğunluğu, Batı dünyasının zihinsel kodlarını içselleştirmiş isimlerdir. Hâliyle bugün Siyonizm'in neden oryantalizm ile iç içe olduğunu, kendisini Batı medeniyetinin ileri karakolu olarak konumlandığını, belirli etnik topluluklar dışında, kendi içinde dahi ötekileştirici ve ırkçı bir politika benimsediğini, üstü kapalı mesajlardan biri olarak kitap bizlere takdim ediyor. Siyonistlerin içselleştirdiği Batı kolonyalizmi, kendisine hedef olarak Filistin'i değil de Siyonist kongrelerde

öneri olarak sunulan Uganda'yı benimsemiş olsaydı da, bugün Siyonizm'in kolonyalist yapısının yıkıcı sonuçlarını yine konuşuyor olacaktık. Basit bir örnek olması açısından, Batı'nın oryantalist bir gözle değerlendirdiği Filistin, onlar için barbar ve geri kalmış bir yerdir. Hâliyle şiddeti özümseyen bu toprakların insanlarına, medeniyetin getirilmesi meşru bir misyon olarak görülüyor. Şimdi dönelim Siyonist zihin haritasına... İlk göçlerden bugüne, tüm eylemler hâlâ bu bakış açısıyla meşrulaştırılmıyor mu? Ya da Batı'nın modernizm sonrasındaki tarih felsefesinin, İsrail'in Filistin'i yok sayarak var etmeye çalıştığı tarihsel bağla kurduğu ilginin, tarih yazımını etkilemediği söylenebilir mi?

Doğması ve büyümesi tamamıyla modern Avrupa'nın bir ürünü olan Siyonizm'i, Batı'nın arka planından ayırmadan değerlendirdiğimizde, bugün yaşanan pek çok sorun çok daha rahat anlaşılır hâle gelecektir kanaatindeyim. Zira Peren Birsaygılı Mut'un kitabı yazarken asıl amaçlarından birinin de, bugünün sorunlarını doğru yerde aramak olduğunu düşünüyorum. Önce sorunu teşhis etmek, tanımak gerekiyor. Kitap bu yönüyle Siyonizm sorununun kökeninde var olan ideallerin ilk başlangıç membainin edebiyat sahası olduğunu söylemekle, sorun teşhisinde bir iddia da ortaya koyuyor.

Siyonist edebiyata dair bu eserde takdim edilen metinlerdeki temaların da özellikle vurgulanması, Siyonizm'in zihin haritasına dair önemli bulgular sunuyor. İbranice canlanma, ulus kimlik inşası, göç ve yurt özlemi, toprakla bağ, idealler ve ütopya toplum, diaspora

eleştirisi farklı yerlerde edebî metinlerin temaları olarak göze çarpıyor.

İsrail'in Zihin Dünyası: Siyonist Edebiyat, mühim yanlarından biri de, Türkiye'de Siyonizm'e dair kronolojik bakış açısı hatalarına getirilen düzeltmeler. Genel kabulün Herzl ile başladığı Siyonizm anlatısına karşın kitap, Herzl'den onlarca yıl önce bu yolu açan isimleri zikrediyor. Hatta Herzl'den seneler önce Osmanlı Devleti'ne Yahudilerin göç etmesi için sunulan teklifleri aktarıyor. Farklı düşüncelerin bir arada bulunduğu Siyonizm'in, belirli bir süreye kadar diğer Yahudiler tarafından hemen benimsenmediğinin altını çiziyor. Aktarıldığı üzere bir adamın dâhiyane planının tıkr tıkr işlenmesi ve sonunda İsrail'in kurulması gibi bir süreç ise asla yaşanmıyor. Bu yönüyle Siyonist isimlerin lobi çalışması ve ekonomik desteğe duydukları ihtiyaç neticesinde yürüttükleri girişimler, kitabın her bölümünde kendini belli ediyor.

Sonuç olarak, Peren Birsaygılı Mut'un çalışması, Türkçe literatürde İsrail'e ve Siyonizm'e dair önemli bir boşluğu dolduruyor. Bu boşluk, Gazze'de yaşanan katliamların ardından neredeyse her gün gözümüzü çevirdiğimiz bir coğrafyadaki soykırımcı faillerin zihin haritasına daha önce ihmal edilen bir alandan, edebiyat penceresinden yaklaşarak biraz daha doluyor. Mücadelenin pek çok cephesi olduğu muhakkak. İhmal edilen bir pencere olarak edebiyatın, bir ideolojiyi harekete geçirecek motivasyona nasıl sahip olabileceğini gösteren bu çalışma, umarım ki kalemin gücünü göstermesi itibarıyla okuyucuları için de yeni bir düşünce sahası ortaya çıkaracaktır.

| ÂTIF BEDİR

Filistin'in Çılgılığı Bir Yazar: Seher Halife

Filistin edebiyatı Filistin topraklarının dışında, sürgünde, diasporada, başka ülkelerde mülteci kamplarında yeşeren ve hayat bulan bir edebiyattır. Dolayısıyla Filistin edebiyatının temel meselesi işgal edilmiş topraklara özlem, direniş, İntifada, kurtuluş, özgürlük, geri dönüş düşüncesi, sürgün hikâyeleri çevresinde gelişmiştir. Romancılar, 1948'de İsrail'in kurulmasıyla topraklarından bir şekilde ayrılmış olan Filistin halkının içinden çıkan insan hikâyeleri anlatsalar da konu Filistinlilerin işgal altında yaşadığı acılara, zulümlere gelip dayanmaktadır. Bu yüzden Filistinli edebiyatçılar romanlarında, şiirlerinde, hikâyelerinde her ne kadar insanlık hâllerini gündem konusu yapsalar da metinlerinde kendi topraklarının ve halkının yaşadığı acıları yansıtmışlardır.

Buna karşılık literatürde İsrail edebiyatı diye bir kavram yoktur. Belki bir Siyonist edebiyattan söz edilebilir ama bu da insanları Yahudilerin yaptıklarında haklı olduğu kurgusu üzerinden yürüyen yapılmış, çalışılmış ve satın alınmış bir edebiyattır. Bu yüzden Yahudi edebiyatçılar ve Siyonizm'e hizmet eden diğer edebiyatçılar dönüp dolaşıp İkinci Dünya Savaşı sırasında Hitler'in yaptığı kabul edilen "soykırım" efsanesine sarılmaktadırlar. Yahudilerin bu

savaşta yaşadıkları, romanlarla, sine-mayla, dizilerle temcit pilavı gibi ısıtılıp ısıtılıp önümüze getirilmektedir. Oysa tüm bunlar yalan üzerine kurulmuş bir "soykırım" mit'i oluşturmak için kurgulanmıştır. Roger Garaudy sürekli gündemde tutulan bu efsaneyi *İsrail Mitler ve Terör* kitabında belgeleriyle çürütmüştür. Garaudy'nin belgelerle ortaya koyduğuna göre İkinci Dünya Savaşında 6 milyon Yahudi'nin soykırıma uğradığı bir efsaneden ibarettir. Yahudilerin kaybı da savaşta ölen diğer milletlerle aşağı yukarı aynıdır. Bu efsane biraz da Batı'nın Amerika'da Kızılderililere, Afrika'da siyahilere yaptıkları soykırımı örtbas etmek için sarıldıkları yalanlardır. Garaudy, "gaz odaları"nın da hiçbir za-

man olmadığını yazmaktadır. Yahudilerin bize anlatacağı bir hikâyeleri yoktur. Dönüp dolaşıp aynı efsanelere ve tahrif edilmiş Tevrat'taki anlatılara sığınmaları bu yüzdendir. Üstelik mevcut Tevrat'ta İsrail kavminin tıpkı bugünkü gibi defalarca taşkınlık yaptıkları ve Tanrı'ya isyan ettikleri için cezalandırıldığı yazmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nı kaybetmesiyle İngilizlerin eline geçen Filistin, yüz yılı aşkın bir zamandır acılarıyla, sürgünlerle ve ölümlerle boğuşmaktadır. İngilizler Osmanlı'dan aldıkları bu toprakları otuz yıl sonra Yahudilere teslim etmiş ve 1948'de Filistin toprakları üzerinde İsrail kurulmuştur. Ele geçirilen şehirlere ve köylere Yahudi göçmenler yerleştirilerek, sağ kalan Filistinliler evlerinden, köylerinden ve şehirlerinden sürülmüştür. O günden sonra Filistinlilerin acıları ve direnişleri katlanarak artmış ve günümüzde hâlen devam etmektedir. Acılarıyla yoğrulan bu halkın anlatacağı pek çok hikâyeleri vardır. 1948'den sonra dünyanın dört bir yanına dağılmış olan Filistinliler arasından birçok edebiyatçı çıkmış ve bir Filistin edebiyatı külliyatı oluşmuştur. Bu edebiyatçılardan biri de romancı Seher Halife'dir.

Seher Halife, 1941 yılında sekiz kız çocuğunun beşincisi olarak İngiliz mandası altındaki Filistin'in Nablus kentinde dünyaya gelmiştir. On bir roman yazmış ve bu romanları birçok dile çevrilmiştir. En bilinen eserlerinden biri *Kaktüs* adlı romanıdır. Arapça ilk baskısı 1976 yılında çıkan eser 1987 yılında *Vahşi Dikenler* adıyla Türkçeye çevrilerek Akabe Yayınevi tarafından yayımlanmıştır.

2000 yılında aynı eseri bu kez *Kudüs Güncesi* adıyla Belge Yayınları basmıştır. Orijinal adı *Al-Subar* olan eser İngilizceye *Wild Thorns* adıyla çevrildiği için *Vahşi Dikenler* adıyla bilinmektedir.

Çocukluk yıllarını İngiliz mandasında geçiren Halife, okumak, yazmak ve resim yapmak gibi yaratıcı yollar bulur. Ürdün'ün başkenti Amman'da liseyi bitirdikten kısa bir süre sonra rızası dışında evlendirilir. 13 yıllık evliliğini “perişan ve yıkıcı” olarak nitelendiren Halife, iki kız çocuğu dünyaya getirdikten sonra eşinden ayrılır.

Boşandığında 32 yaşındadır ve edebî yolculuğu yeni başlamaktadır. Hayata kaldığı yerden devam eder. Üniversite okumaya karar verir ve Bir Zeit Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümüne kaydolar. Bir taraftan üniversite okurken diğer yandan da kendisini okumaya ve yazmaya verir. Seher Halife yazmaya Mahmud Derviş'in eserlerinden esinlenerek «direniş şiirleri» ile başlar. İlk romanı 1974 yılında *Biz Artık Sizin Köleniz Değiliz* adıyla yayımlanır. Bunu 1976 yılında yayımlanan en bilinen romanı *Vahşi Dikenler* (Kaktüs) izler. 1980'de *Ayçiçeği* adlı romanı çıkar. Otobiyografisi *Hikayem İçin Bir Roman*'da otuz iki yaşında Nablus'tan iki arkadaşıyla birlikte üniversite öğrencisi olarak hayata nasıl yeniden başladığını anlatır.

Üniversiteyi bitirdikten sonra kazandığı bursla Amerika Kuzey Carolina Chapel Hill Üniversitesinden İngiliz Dili ve Edebiyatı alanında yüksek lisans, Iowa Üniversitesinden doktora derecesi alır. Birinci intifadanın başlamasından sonra 1988'de Nablus'a döner. On yıllık aradan sonra Filistin'e döndüğünde kar-

şılaştığı manzara şöyledir: Sokaklarda gözlerini kırpmadan vuran ve vurulan kadınlar ve çocuklar; hapishanelerde, ıssız yerlerde veya mağaralarda çürüyen genç ve yaşlı erkekler; her yerde vızıldayan gerçek mermiler, göz yaşartıcı gaz ve tanklar, satır ve bombalarla basılan camiler.

Seher Halife, artık kendi topraklarındadır ve on yıllık akademik aradan sonra kadınların yaşamlarını intifadanın arka planında tasvir eden *Meydana Geçit* adlı romanını yazmaya başlar. Aynı yıl Nablus'ta Kadın İşleri Merkezi'ni (Women's Affairs Centre) kurar. Gazze, Batı Şeria ve Ürdün'ün başkenti Amman'da söz konusu merkezin şubelerini açar. Halife, 2009'da yayımlanan *Kök ve Dal* adlı romanıyla İsrail Devleti'nin kuruluşunun arifesinde İngiliz mandası ve Siyonist hareketle yüzleşen karakterlerin hikâyelerini anlatır. Halife 2010'da en son romanı *İlk ve Tek Aşkım*'i yayımlar. 2025 yılında Türkçeye çevrilerek Hece Yayınları tarafından *İlk Aşkım, Bir Filistin Sevdası Romanı* adıyla yayımlanan kitapta, uzun yıllar Batı ülkelerinde sürgünde kaldıktan sonra Nablus'a dönen Filistinli bir kadının hikâyesi anlatılır.

Onun yazarları Dostoyevski ve Simon De Beauvoir'dir. Dostoyevski'den karakterlerin nasıl yaratıldığını veya yaratılmaları gerektiğini öğrenirken, Beauvoir'den kadın hakları ve feminizm konusunda etkilenir. Buna rağmen kadın çalışmaları için verilen Simone de Beauvoir Ödülü'nü reddeder. Gerekçesi ise kendisiyle birlikte bir İsrailliye de ödül verilmesidir. *İmge, İkon ve Eski Ahit* adlı eseri ile Necip Mahfuz, *Kaplıca* adlı romanı ile de Fransa'dan ödül alır. Ayrıca

Cervantes Çeviri Edebiyat Ödülü'ne de layık görülür.

Seher Halife, günümüzün en saygın Filistinli yazarlarından biridir. İşgal altındaki Filistinlilerin yaşamı, eserlerinde tekrar edilen bir temadır. *El-Cedid* dergisine yazdığı bir makalede kendi hikâyesinden şöyle bahseder: “Kaçış yolu olarak okumaya, yazmaya ve ardından resim yapmaya başvurdum. Kendimi herhangi bir topluma ait olarak düşünemiyordum; daha ziyade dışlanmış ve yabancı, bir kurban, güvenli bir liman bulamayan kayıp bir ruhtum. Bu durum, ilk romanım *Biz Artık Sizin Köleniz Değiliz*'de de kendini gösteriyor. Karakter yaratma konusundaki ilk deneyimim olan bu romanda, tüm karakterlerim kronik sorunların ve çözümsüz koşulların tutsakları.”

O dönemde Arap dünyasının en büyük yayınevi olan Kahire'deki Dar Al Ma'aref Al Masriya'nın editörlerinden yazar Hilmi Murad, Seher Halife'ye yazdığı mektupta bu ilk romanıyla parlak bir geleceği ve büyük potansiyeli olan bir yazar keşfettiğini söyler. Bunun üzerine *Kaktüs* adlı romanını yazarak hiç beklemediği bir başarı elde eder. *Kaktüs*'te, işgal altındaki Filistin toplumunun ilk uyanışlarını ve işgalden sonraki ilk direniş eylemlerinin öykülerini aktarmaya çalışır. Bu eserden sonra bu kez kendi toplumunu ve Filistinli önderleri sorgulayan Halife, *Ayçiçeği* adlı romanını yazar. Filistin Kurtuluş Örgütü, bu romanın ve *Kaktüs*'ün işgal altındaki Filistinlilerin deneyimlerini anlatan uzun bir televizyon dizisine dönüştürme haklarını satın alır.

Seher Halife, kendisiyle yapılan bir söyleşide şöyle diyor: “Ben kendini adanmış bir yazarım ya da belki de takıntılı bir yazarım. İşgale takıntılıyım çünkü onu yaşıyorum. İşgalin vahşetine tanık oluyorum. Bu vahşete tanık oluyorum ve yaşıyorum ve hâlâ yaşıyorum. Karakterlerim deneyimlediklerimi, hissettiklerimi, düşündüklerimi ve inandıklarımı temsil ediyor. Karakterlerim bir bakıma ben oluyorum.” Bu yüzden Halife’nin romanları otobiyografik özellikler taşıyor.

Böyle bir siyasi ve kültürel ortamda Halife, sınıf mücadelesi, cinsiyet, kadınlara yönelik ayrımcılık ve İsrail işgaline karşı direnişte kadınların küçük rolü de dâhil olmak üzere Filistin toplumunun

sorunlarını araştırdı. *Kaktüs*, İsrail hegemonyası altındaki Filistinlilerin yaşamının gerçek, somut ama sert bir resmini çiziyor. İşgali, Filistin toplumunun ekonomik ve siyasi yapılarının parçalanmasından, topraklara el konulmasından ve Filistinlilerin hapsedilmesinden sorumlu tutuyor, ancak Filistinlileri eleştirmeden de geri durmuyor. İşgal altındaki bir ülkede, ayrıcalıksız ve geleneksel bir Doğu toplumunda şiddete maruz kalmış bir kadın olarak rolünün bilincinde olan yazar; dönemin klişelerine, toplumsal ve politik tabularına boyun eğmiyor.

Seher Halife’nin *Baharın Sonu* adlı eseri, Filistin mücadelesini derinlemesine ele alan, özellikle de Yaser Arafat’ın 2002’deki karargâh kuşatmasını çevreleyen olaylara odaklanan dokunaklı ve canlı bir anlatı. Halife’nin yazıları, sıradan bir hikâye anlatıcılığının ötesine geçiyor; işgal ve çatışmanın baskıcı gölgesi altındaki insanlık durumunu güçlü bir şekilde tasvir ediyor.

Yazarın son kitabı *İlk Aşkım, Vahşi Dikenler (Kaktüs)*’den sonra Türkçeye çevrilen ikinci romanı. *İlk Aşkım*, on yıllar boyunca zamanda ileri geri yolculuk ederek, aile, siyaset ve dostluğun şiddet ve savaş tarafından nasıl şekillendiğini ve bu tür şeylerin toplumsal hafızaya kazınıp kazanmadığını inceliyor. Kadın kahramanımız Nidal’in çocukluğu İngiliz işgali, gençliği, İsrail’in kurularak Yahudilerin köy köy, şehir şehir Filistin topraklarını ele geçirmesi ve o toprakların asıl sahiplerini yerlerinden yurtlarından etmelerinin gölgesinde geçer. Nidal, İsrail’in kurulmasıyla sürgün olarak onlarca yıl Batı ülkelerinde yaşadıkdan sonra çocukluk evini onarmak ve yü-

rek burkan kanlı geçmişle yüzleşmek için Filistin'e döner. Evi tamir ettirirken ve yerleşirken geçmişe dair birçok anısı da canlanır. Nidal'ın anılarının çoğu, 1930'larda Filistin devrimi sırasında tanıştığı ve sevdiği Rebi ile ilgilidir. İki genç dağlarda savaşıyan yakınlarının yanında birçok silahlı çatışmaya şahit olmuşlardır. Nidal'ın Filistin'den ayrıldığı sıralarda Rebi de ülkesinden ayrılmış farklı ülkelerde yaşamını sürdürmüştür. Nidal ülkesine döndükten bir süre sonra Rebi de döner ve iki eski âşık yeniden karşılaşır. Ama artık her ikisi de yaşlanmış, evlenmiş ayrılmış, çocukları olmuştur. Onlar artık iki eski dosttur. Roman, Filistinli direniş savaşçılarının yanı sıra, dönemin çalkantılı olaylarına karışan sıradan erkek, kadın ve çocukların deneyimlerini de canlandırıyor. Kitabı okurken romanın kadın kahramanının yazarın bizzat kendisi olabileceğini düşünüyorsunuz.

Bu arada Nidal, Rebi tarafından kendisine verilen amcasının anılarını okumaya başlar. Nidal, bu anıları okuduğunda, annesinin 1948'de Siyonist güçlere karşı verilen bir savaşta öldürülen Filistinli lider ve devrimci Abdülkadir el-Hüseyni'ye derinden âşık olduğunu keşfeder. Abdülkadir el-Hüseyni gerçek bir karakterdir. Halife, bu karakteri romanda niçin kullandığını bir söyleşide şöyle anlatır: "Siyasi bir romancı ve bir davanın savunucusu olarak, özel ve kamusal olanı, geçmiş ve bugünü birbirine bağlamak istedim. Şehit Abdülkadir el-Hüseyni dönemini ve göz ardı edilen kahramanlıklarını yeni nesiller için belgeledim ki, zamanın bize büyük şahsiyetler vermede cimri olmadığını bilsinler. El-Hüseyni, aristokrat

hayatını terk edip dağlarda zulüm gören bir adam olarak kaldı. Yahudi Ajansı'na benzer bir Filistin ajansı kurmak istedi ve 100.000 Yahudi'yi ot ve sürüngenlerle beslenene kadar kuşatma altına aldı. Arap Yüksek Komitesi o dönemde ona silah ve para sağlasaydı, Filistin tarihinin akışı değişirdi."

Yazar bu kitabıyla başlangıcından günümüze Filistin davasını, bizzat yaşayanların gözünden, geçmiş ve şimdiki zaman arasında köprü kuran bir aşk hikayesinin eşliğinde okura aktarmaktadır. Eserde Filistin direniş ve mücadelesinin kurgusal ve gerçek kahramanları da birer roman karakteri olarak ele alınmaktadır. Bunlardan biri de gerçekten yaşamış bir kahraman olan Abdulkadir el-Hüseyni'dir.

Abdulkadir el-Hüseyni (1907-1948), BM'nin 29 Aralık 1947 yılında Filistin topraklarını bölme kararlarına kadar Filistin'den uzakta yaşadı. Abdulkadir, bu karardan sonra ülkesine dönerek tam anlamıyla bir gerilla savaşı başlattı. 8 Nisan 1948'de Kudüs'ü savunurken şehit oldu. Ertesi gün İşgalci İsrail, Deir Yasin köyünde yüzlerce Filistinliyi katletti.

Filistinli yazar Seher Halife, her ne kadar yaşadığı toplumdaki olumsuzluklara içeriden eleştiriler getirse de ülkesinin işgalden kurtulması için, bağımsız bir Filistin Devleti idealinden ve bu nihai hedefe ulaşmak için yapılan mücadelesinin romanlarını yazmaktan hiçbir zaman geri durmamıştır. Bugün seksen dört yaşında olan Halife'nin romancılığının yanı sıra bir düşünce ve eylem insanı olması ve her zaman Filistin'in bağımsızlık mücadelesi içinde yer almasını takdirle karşılamak gerekir.

I MUSTAFA ÇİÇEK

Zeytin, Tüfek ve Şiir

*Bir Filistin vardı,
Bir Filistin yine var*

Mahmud Derviş

Sanatın toplumsal meseleleri ele alıp almaması, sanat üzerine yürütülen temel tartışma konularından biri olagelmıştır. İnsan ürünü olan sanat “mües-sirin eserde tecellisi” gereği her zaman sanatçıdan izler taşır. Bu iz, kimi eserlerde arka planda kalırken birçok yapıtta da kendini önemli manada hissettirir. Kimi zaman da toplumun problemlerini yansıtmak insani bir zorunluluk hâline gelmiş; bu durumda kalem, yaşananlara karşı bir mücadele alanı olarak kullanılmış olur. Sanatçı, bireysel duyarlılığını toplumsal sorumlulukla birleştirerek sanatını bir bilinç uyandırma aracına dönüştürür. Böylece sanat, sadece estetik bir faaliyet olmaktan çıkarak insanın ve toplumun dönüşümüne katkı sunan bir ifade biçimi hâline gelir. İşlenen konunun tarih sahnesinde unutkanlığa terk edilmemesi ve estetik düzeyde bir yere taşınması konusunda sanat, tamamlayıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra ele alınan temanın hem ulusal hem de uluslararası camiada bilinirlik kazanması sanat aracılığıyla mümkün duruma gelerek sanat lehte bir araç, aleyhte ise bir tehdit olarak görünürlük kazanır.

Sanat ve edebiyat, insanlık tarihinin en zor dönemlerinde bile hakikati dile getirmenin etkili yollarından biri olmuştur. Estetik kaygının ötesine geçerek direnişin, adalet arayışının ve insan onurunun sesi hâline gelen bu alanlar, özellikle Filistin örneğinde güçlü bir toplumsal bilinç aracı olarak öne çıkmıştır. Filistin direnişi, siyasî ya da askerî bir mücadele olmanın ötesinde; şiir, resim, roman ve tiyatro gibi sanat dalları aracılığıyla da varlığını sürdüren bir direniş biçimidir. Böylece sanat ve edebiyat, Filistin halkının yaşadığı acıları dünyaya duyurmakla kalmamış aynı zamanda bir milletin hafızasını diri tutan, kimliğini koruyan ve insanlık vicdanına seslenen bir mücadele dili hâline gelmiştir.

Peren Birsaygılı Mut’un *Zeytin Ağaçlarının Arasında*¹ ve *Kalem ve Tüfek*² adlı kitapları ile Mourid Barghouti’nin *Şairin Filistini*³ kitabı incelendiğinde, Filistin direnişinin başta edebiyat olmak üzere sanata yansıyan boyutu açıkça görülür. Bu üç eserde de Balfour Deklarasyonu’yla başlayan ve günümüze kadar uzanan sürecin, sanat ve edebiyatta yansımaları ele alınmıştır. Sanatçıların hayat-

* Dr.

1 Peren Birsaygılı Mut, *Zeytin Ağaçlarının arasında*, Farabi Kitap, İstanbul 2021.

2 Peren Birsaygılı Mut, *Kalem ve Tüfek*, Farabi Kitap, İstanbul 2022.

3 Mourid Barghouti, *Şairin Filistini*, Türkçesi: A. Melis Hafez, Küre Yayınları, İstanbul 2023.

ları, ortaya koydukları eserler ve Filistin direnişinin iç içe geçtiği bu üç kitapta, zulmün tarihine farklı bir pencere aranmaktadır.

Peren Birsaygılı Mut'un ilk kitabı *Zeytin Ağaçlarının Arasında-Filistin Direniş Edebiyatından Portreler*'de Gassan Kenefani (1936-1972), Mahmud Derviş (1941-2008), Semih El-Kasım (1914-1939), Naci El-Ali (1938-1987) ve Fedva Tukan (1917-2003)'ın hayatları ve Filistin direnişine adanmış eserleri ele alınmaktadır. Yazarın büyük çabayla hazırladığı ve 2016 yılında beş bölüm olarak TRT Belgesel kanalında gösterilen **"Sürgündeki Sevda Filistin"** adlı belgeselin kitaplaşmış hâlidir.

Hayatları ve mücadeleleri anlatılan beş sanatçıdan ilki **Gassan Kenefani**'dir. Gassan Kenefani, "direnişin ilk hikâyeleri" notuyla kitapta ele alınmıştır. Kenefani, 1936'da Akkâ'da doğmuş, 1948'deki Nakbe (Büyük Felaket) sırasında ailesiyle birlikte önce Lübnan'a, sonrasında da Suriye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Bu zorunlu göç deneyimi onun bütün edebî üretiminin merkezinde yer alır. Kenefani, kısa öykü, roman ve deneme türlerinde eserler vermiştir. Özellikle Filistinli mültecilerin kimlik kaybı, vatanlıksızlık duygusu ve direniş bilinci onun edebiyat dünyasındaki temel temalardır. Kitapta, Danimarkalı gazeteci Anni Hover'la tanışması ve evliliği, zorunlu göçlerle geçen ve mülteci kamplarında sürdürdüğü hayatı, yazıya başlaması, kalemiyle direnişe verdiği destek ve özellikle de Filistin'den uzakta geçen ömrün ıstırapı anlatılmıştır. Eserde, yazarın öne çıkan hikâyelerinden olan "Hüzünlü Portakallar Diyarı"na yer verilmiştir ve bu hikâyede Filistin'in işgalinden sonra

yaşanan göç, yurt kaybı ve belleğin yitimi temalarını işlenmektedir.

Kitabın ilerleyen sayfalarında Filistin direnişinin sembol sanatçılarından **Mahmud Derviş**'i görmek mümkündür. Mahmud Derviş, kendi dizeleri olan "Bir Filistin vardı, Bir Filistin yine var" notuyla ele alınmıştır. Şair, 1941'de Filistin'in Birva köyünde doğmuştur. 1948'deki Nakbe sırasında ailesiyle Lübnan'a sürgün edilmiş, daha sonra ise gizlice Filistin'e dönmüştür. Bu sürgün ve kimliksizlik duygusu şiirlerinin ana temasını oluşturmaktadır. Kitapta, Derviş'in henüz 12 yaşındayken yazdığı şiirle İsrail için tehlikeliler listesine alınmış olması, sürgün yılları, eğitim ve şiir çalışmalarını için bulunduğu ülkeler, yaşadığı zorluklar üzerinde durulmuştur. Derviş,

tutuklanmış, yazıları nedeniyle sürekli gözetim altında bulundurulmuştur. 20 yıldan fazla sürgün hayatı yaşayan şairin şiirleri sansürlenir, şiirlerine yansıyan tarafıyla yurt özlemi, kimlik arayışı ve direniş temalarını konu olarak seçer. Özellikle şairle özdeşleşmiş şiirlerinden olan “Kimlik Kartı”, “Anama”, “Rita ve Tüfek”, “Unuttum Seni Unutayım Diye” ve “İşte Burada, Şimdi, Burada ve Şimdi” şiirleri söz konusu durumun anlatımı olarak kitapta yer almıştır.

“İntifada Şairi” notuyla yer verilen **Semih El-Kasım** 1939’da Rame (Celile, Filistin) köyünde doğmuştur. 1948’deki İsrail işgali sonrası Filistin topraklarında kalmış ve İsrail vatandaşı olmuş ancak Filistin kimliğini koruyarak yazılarında direniş, özgürlük ve kimlik mücadelesini işlemiştir. Semih El-Kasım (1939–2014), Filistinli Dürzî kökenli şairdir ve Arap direniş edebiyatının önde gelen isimlerinden biridir. Defalarca İsrail makamlarınca tutuklanmış, öğretmenlikten uzaklaştırılmış ve eserleri sansüre uğramıştır. Buna rağmen Filistin direnişinin sesi olmaktan vazgeçmemiştir. Dürzî bir aileye mensup olduğu için İsrail ordusuna askerlik için çağırılması, lisede zorunlu askerliği reddeden “Özgür Dürzî Gençliği” adında bir grup kurmaları, kendilerini Dürzî azınlığa değil Filistin toplumuna ait görmeleri, Mahmud Derviş’le bir süre aynı evi paylaşmış olmaları ve özellikle intifada şiirleri üzerinde durmuş olup şairin şiirlerinden “İntifada Şiiri”, “Dimdik”, “Seyahat Bileti” ve “Son Şiir”e kitapta yer verilmiştir.

Hanzala’nın çizeri olan **Naci El-Ali** hem hayatı hem direnişe katkılarıyla kitapta yer verilen sanatçılardan bir di-

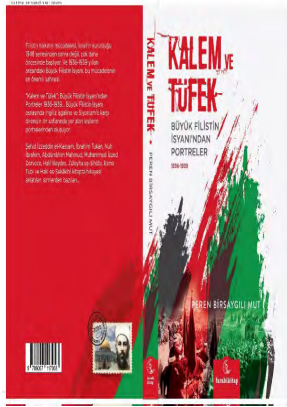
ğeridir. 1948’de Filistin’in Al-Shajara köyünde doğmuştur. 1948 Nakbesi sonrası ailesiyle birlikte Lübnan’a göç etmek zorunda kalmış, bu sürgün deneyimi hayatını ve sanatını derinden etkilemiştir. El-Ali, özellikle karikatürleriyle tanınmaktadır. Hayatı boyunca birçok kez tehdit almış, 1987’de Lübnan’da suikasta uğrayarak silahlı bir saldırı sonucu öldürülmüştür. Kitapta Naci El-Ali ile alakalı birçok konu üzerinde durulsa da bunlardan öne çıkanı şüphesiz Hanzala karakteridir. Hanzala karakteri bugün Filistin mücadelesinin evrensel simgesi konumundadır. El-Ali’nin Hanzala haricinde dirençli ve kararlı Filistin kadını temsil eden Fatma ve Müslüman dünyanın utancı olan yoksul ve vatansız kalmış Filistinli mülteci erkeği temsil eden Zalam gibi karakterleri de bulunmaktadır. El-Ali’nin dikkat çeken çizimlerinden biri de kötü adamdır. Önceki karakterlerin tamamen zıddı olan kötü adam, iyi giyimli, şişman, yüzünde daima aptal bir ifade olan çirkin bir adamdır. Kötü adam, kendi halkını ezmekte beis görmeyen Müslüman rejimleri temsil etmektedir. Naci El-Ali’ye göre bu rejimler İsrail ve Batı ile iş birliği yapmaktadır.

Zeytin Ağaçlarının Arasında-Filistin Direniş Edebiyatından Portreler kitabındaki son sanatçı ise “İlk kadın direniş şairi” notuyla verilen **Fedva Tukan**’dır. Fedva Tukan, Filistin’in Nablus kentinde doğmuş olup Arap edebiyatının en önemli kadın şairlerinden biridir. Geleceksel bir toplumda yetişmesine rağmen kendi çabasıyla şiire yönelmiş, ağabeyi İbrahim Tukan’ın desteğiyle edebiyat dünyasına adım atmıştır. Filistin’in işgali, özgürlük mücadelesi ve vatan özlemi

gibi temalar şiirinin merkezine yerleşmiştir. Şiirleri, bir kadının hem bireysel iç dünyasını hem de bir halkın direnişini simgeleyen güçlü bir Filistin'in sesi olarak kabul edilmektedir. Tukan, özellikle bir kadın olarak şiirleriyle direnişe verdiği destekle kitaba konu olur. Eserde "Allenby Köprüsü'nde Beklerken" ve "Varlık" şiirleri üzerinde durulmuştur.

Peren Birsaygılı Mut, ikinci kitabı *Kalem ve Tüfek-Büyük Filistin İsyası'ndan Portreler 1936-1939*'da ise Nakbe'den önce Filistin toplumunda iz bırakmış ve direnişin ön saflarında yer almış kimi yazarların portrelerine yer vermiştir. Bu isimler arasında İzzeddin El-Kassam (1882-1935), İbrahim Tukan (1905-1941), Nuh İbrahim (1913-1938), Abdürrâhim Mahmud (1913-1948), Muhammed İzzet Derveze (1888-1984), Halil Beydes (1874-1949), Züleyha Eş-Şihâbi (1903-1992), Esmâ Tubi (1905-1983) ve Halil es-Sekâkîni (1878-1953) gibi kimseler yer alır.

İzzeddin El-Kassam, İngiliz mandasına ve Siyonist yerleşimcilere karşı örgütlü direnişin ilk öncülerinden biri olarak silahlı mücadeleyi dinî ve millî bir görev bilip kararlı tavrıyla Filistin halkına cesaret ve direniş ruhu aşlamış; şehadeti, daha sonra gelişecek olan Filistin direniş hareketlerinin simgesine dönüşmüştür. **İbrahim Tukan**, kalemiyle Filistin'in bağımsızlığı için savaşmış milliyetçi bir şair olarak şiirlerinde hem halkın acılarını hem de özgürlük idealini işlemek suretiyle sözcükleriyle bir milletin onurunu savunmuş ve edebiyatı

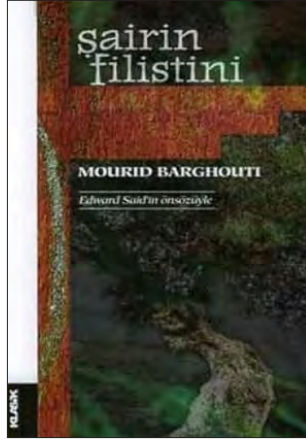
direnişin bir silahı hâline getirmiştir. **Nuh İbrahim**, halkın dilini kullanan bir radyo spikeri ve halk ozanı olarak şiirlerinde işgalin günlük acılarını sade ama çarpıcı bir biçimde dile getirip halkın moralini yüksek tutmayı başaran bir "sokak şairi" kimliğiyle direnişin sesi olmuştur. **Abdürrâhim Mahmud**, kısa ömrüne rağmen "Geri Dönüyoruz"

gibi şiirleriyle, vatanına dönme arzusu ve özgürlük umudunu en güçlü biçimde haykırması; kalemiyle Filistin davasının duygusal temelini kuran simalardan biri olmuştur. **Muhammed İzzet Derveze**, hem tarihçi hem düşünür kimliğiyle Filistin'in kimliğini koruma çabasında öncü bir rol oynamış, Arap birliğini savunan eserleriyle halkına tarih bilinci kazandırmış ve Filistin'in sadece toprak değil kültür ve hafıza mücadelesi verdiğini göstermiştir. **Halil Beydes**, Arap edebiyatında kısa öykü türünün öncülerinden biri olarak yazılarında sömürgeciliğin ve sosyal adaletsizliğin yarattığı tahribatı gözler önüne sermiş, halkı bilinçlendirmek amacıyla kalemini bir toplumsal uyanış aracına dönüştürmüştür. **Züleyha eş-Şihâbi**, Filistin'de kadınların kamusal alana katılımını savunan öncü bir aktivist olarak eğitimden siyasete uzanan hayatıyla kadınların da direnişin ayrılmaz bir parçası olduğunu göstermiş; özellikle de Filistin Kadınlar Birliği'ndeki çalışmalarıyla ulusal bilincin kadınlar arasında yayılmasını sağlamıştır. **Esmâ Tubi**, öğretmen, yazar ve aktivist kimliğiyle kadın hakları ve Filistin davasını birleştiren nadir isim-

lerden biri olarak Arap kadınlarının toplumsal ve siyasi hayatta etkin roller üstlenmesi için yürüttüğü çalışmalar sonucu Filistin direnişini toplumsal bir boyuta taşımıştır. **Halil es-Sekâkîni** ise modern Filistin eğitim sisteminin kurucularından biri olarak özgür düşünceye dayalı bir eğitim anlayışı geliştirerek ulusal bilincin çocuk yaşta kazandırılması gerektiğini savunmuş; hem eğitim reformcusu hem de yazar olarak Filistin direnişini zihinsel ve kültürel bir inşa hareketi hâline getirmiştir.

Söz konusu isimlerin dışında, 17 Haziran 1930'da İngiliz mandası tarafından idam edilen Ata El-Zir, Fuad Hicazî ve Muhammed Cemcum'un şehadetiyle sembolleşen Kızıl Salı ile 1920'de İngiliz yönetimine ve Siyonist yerleşimlere karşı halkın kitlesel ayaklanmasıyla başlayan Nebi Musa olaylarına yer verilmiştir. Ayrıca döneme ışık tutacak nitelikte olan "Fotoğraflar"ın yanı sıra "Siyonist Çetelerin 1948 Yılına Kadar Yaptığı Katliamlar" başlıklı iki bölüm mevcuttur.

Mourid Barghouti'nin *Şairin Filistini*'nde ise Barghouti kendi yaşam öyküsünü anlatmakla birlikte Filistinli bir mülteci ve şair olarak dünya ile kurduğu bağı okuyucuya aktarmaktadır. *Şairin Filistini*'nde 1967'de Doğu Kudüs, Gazze, Batı Şeria, Golan Tepeleri ve Sina Yarımadası'nın İsrail tarafından işgali ile başlayan süreç 1993'teki Oslo Antlaşması dönemine kadar uzanır. Barghouti, otuz yıl süren sürgün hayatının ar-

dından doğduğu topraklara dönüş hikâyesini okurla detaylıca paylaşmakla birlikte bu süreçte yaşadığı bireysel deneyimleri, aile bağlarını, eğitimi ve siyasi bilinçlenmesini de aktarmaktadır. Şairin şiirleri ve düşünceleri üzerinden, kişisel yaşamıyla Filistin halkının kolektif acısı ve direnişi iç içe verilmekte, sürgünde geçen yıllarda Filistin siyasetinin dönüm noktalarına dair önemli tespitler yapılmaktadır. Mourid Barghouti, hem bir şair hem de bir entelektüel olarak memleketine kavuştuğu anı ve uzun bir aradan sonra yeniden gördüğü Filistin'in durumunu satırlara dökerken aynı zamanda sürgün yıllarında kazandığı gözlemlerle Filistin tarihine ve kültürüne dair zengin bir perspektif sunmaktadır.

Sonuç itibarıyla Filistin direnişi, siyasetten edebiyata, resimden şiire kadar pek çok alanda varlığını sürdüren çok yönlü bir mücadele olarak karşımıza çıkar. Peren Birsaygılı Mut'un *Zeytin Ağaçlarının Arasında* ve *Kalem ve Tüfek* adlı eserleriyle Mourid Barghouti'nin *Şairin Filistini* kitabı, Filistin halkının yaşadığı acıların, sürgünlerin ve direnişin sanat yoluyla nasıl anlam kazandığını göstermektedir. Bu eserlerde anlatılan sanatçılar, yaşadıkları yıkımı estetik bir direnişe dönüştürmüş; kalemleri, dizeleri ve çizgileriyle hem bir halkın belleğini korumuş hem de insanlık vicdanına seslenmiştir. Filistin, bu yönüyle kayıp bir toprak olmanın ötesinde; umut, direnç ve var olma iradesinin sembolü hâline gelmiştir.

| RECEP AYIK

“Yaşayan Şehidin Hürriyet Konseri” Abdullah Galib Bergusi’nin Eserlerine Dair Birkaç Söz

Filistin direnişinin dışarıdan bir okumayla yapılacak tasviri genellikle eksik kalır. Filistin’de olup bitenleri anlayabilmek için Filistin içinden de okuma yapmak gereklidir. Dışarıdan bize sunulan bilginin ne üzerine inşa edildiğini iyi tespit etmek lazımdır.

Tarihi ve siyasi olaylara Araplarla Türkler arasındaki yaklaşım farklılığı, sadece Filistin meselesinde değil bütün bir Arap coğrafyasının yanı sıra Orta Doğu hakkında da anlayış yüzeyselliğine sebep olmaktadır. I. Dünya Savaşı’nda İngiliz-Yahudi ortaklığı sonucu hâsıl olan durum bugün hâlâ dipdiri varlığıyla kendini göstermektedir.

Türk edebiyatını besleyen ve yeri geldiğinde Türk edebiyatından beslenen Arap edebiyatı tarihi bir kopukluk neticesinde 60’lı yıllara kadar Türk okuru için bir muamma olur. Sezai Karakoç ve Nuri Pakdil gibi öncü şahsiyetler sayesinde iki büyük edebiyatın kopukluğu az da olsa giderilmeye başlar. Globalleşme süreciyle birlikte Türklerle Araplar arasındaki ilişkilerin İngiliz-Amerikan dili üzerinden geliştiği görülür. Tarihi bağlarımız 1500 yıl öteye gitmiyormuş, bizi yüzyıllarca aynı inanç potasında eritmemiş gibi farklı pencerelerden bakılmaya başlanır.

Araplarla Türklerin birtakım harici desiseler sonucu birlik beraberliklerini yitirmeleri bugünün Orta Doğu’sundaki karmaşanın temel sebeplerinden biridir.

İstiklal Harbi ile yeryüzünde yapmamız gerekenleri yaptıktan sonra gelişen şartlar, dışımızdaki dünyanın istekleri doğrultusunda gerçekleşir. Osmanlıdan dünyaya yönelen iradeli tavır, 19. yüzyılla birlikte içe kapanır ve dağılır. Söz konusu içe kapanışla derin bir Avrupa hayranlığının ardı sıra dil ve kültürden kopuş ve yabancılaşma da başlar. Sonunda her bakımdan kendine yabancılaşanların söz sahipliği toprağı çürütür.

Büyük savaş sonrası Filistin, sahip-siz kalan bir vatan toprağı durumuna ge-

lir. Filistin'in sahiplerinden hiç kimse yeni süreçte yurduna sahip çıkamaz. Âdeta "vatansız insanlara vatansız vatan" söyleyişi Filistinlilerin kaderi olur. Çünkü I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan yeni dünya, bir bakıma tabelaların dünyasıdır. Tek bir merkezden üretilip pazarlanan tabelaların kime nasıl satılacağı ayrıntılı olarak hesaplanır. Tabela satıcıları bazı yerleri de bilerek boş bırakır. Filistin âdeta boş bırakılmış bir tabela alanıdır. Kurgulanan bir deklarasyonla birileri kendi tabelalarını Müslümanlarca kutsal kabul edilen topraklara dikmeye başlar.

İngilizlerin hamiliğinde çalışan Yahudi çeteler Filistin ve Şam ile bütün bölgeyi terörle tanıştırır. Müslüman köyleri yakılır, yıkılır, çoluk çocuk demeden binlerce insan katledilir. İçeride kapanan coğrafya sakinleri, yapılan katliamları duymaz. İşgalcinin desiseleri sonucu yarınadada yaşayanlar bir şeylerin değiştiğini fark etmediği gibi manda yöneticileri de olup bitenlerin ayırına varamaz. Yakılan yıkılan köylerin feryadı kimseye ulaşmaz. İzzeddin el-Kassam gibi birkaç Osmanlı bakiyesi mücahit kıt kanaat direnir ama yeterli olmaz. Ardından "büyük felaket" gelir.

Filistin'in her öyküsü hazin, tarihi öyküsü de coğrafi öyküsü de siyasi öyküsü de... Baştan ayağa hüznün coğrafyası Filistin. Asrımızın külbe-i ahzanı. Evlatlarını kaybetmiş Yakup hüznüyle gözleri kan çanağına dönmüş. Evlatları dağılmış. Kimi evlerini yıkana âşık olmuş kimi başka dünyaların öğretileriyle evini anmış kimi de gerçekten babasının

gözyaşına layık ama baba evinden uzak kalmış.

Abdullah Galib Bergusi de babasının gözyaşına layık ama baba evinden uzakta kalmış bir kişi. Hayat hikâyesi Filistin'de değil Kuveyt'te başlar. Kuveyt'ten Ürdün'e, Ürdün'den Kore'ye ardından Filistin'e ve nihayet 67 kez müebbetle zindana uzanan bir hayat onunkisi.

Bergusi'nin Türkçeye çevrilmiş beş eseri bulunmakla birlikte toplamda on yedi eseri vardır. Bu eserlerin tamamı zindanda ve ağır tecrit koşulları altında yazılmış eserlerdir. Eserlerin gün yüzüne nasıl çıktığına ilişkin kimi ipuçları olsa da tam olarak eserlerin nasıl ortaya çıktığı da bilinmemektedir.

Bergusi'nin eserlerini önemli kılan birçok nokta var. Öncelikle bu eserler bir edebiyatçının eserleri değil. Bu eserler, ağır tecrit altında günlerini geçiren bir mahkûmun eserleri yani eserde anlatılan her şey gerçek, kurgular bile. Ardından eserlerin kaleme alınışı ve hapisane hücrelerinden çıkartılması apayrı bir eser konusu. Türk edebiyatı hapis yatan sanatçılara bigâne değil elbette ama bizim hapis yatan sanatçılarımızın hiçbiri böyle bir tecrit ve işkenceyi yaşamadı. Bir diğer önemli nokta da bu tecrit altında insanın akli melekelerini koruması bile zorken Bergusi'nin akliselim ile eserler yazabilmesi oldukça önemli.

Eserlerine dair birkaç söz etmemiz gerekirse Bergusi'nin ikisi hatıra, üçü de roman olmak üzere beş eseri bugün Türkçeye çevrilmiş durumda. Bergusi'nin en meşhur eseri ise şüphesiz, ken-

di hayatını anlattığı *Yoldaki Mühendis* adlı hatıra kitabı.

Yoldaki Mühendis, Bergusi'nin hayat hikâyesi ve hatıralarından oluşan iki ciltlik bir eser. İlk cildinde tam bir otobiyografi üslubu hâkimdir. Kızı Talâ'nın "Baba, gerçekte sen kimsin?" sorusu üzerine kitabın yazıldığı ifade ediliyor. Bergusi ilk ciltte, Kuveyt'te başlayan hayat hikâyesini ve İsrail zindanlarında hapsediği tarihe kadarki yaşantısını anlatıyor. Kuveyt'te tamir işlerine olan ilgisi Ürdün'de de kendini gösteriyor ve bir tamirci dükkânı açıyor. Borçlarını ödemek için Kore'ye gidip orada yeni bir hayat kuruyor. Ardından tekrar Ürdün'e dönüyor. *Yoldaki Mühendis*'in sık sık tekrarladığı bir söz var: İhtiyaçlar, keşiflerin anasıdır. Bergusi, hayatında keşfettiği birçok şeyi ihtiyaçtan dolayı keşfettiğini ifade ediyor. Kore'de orman işçisi olarak çalışırken aylardır görüşemediği ailesini aramak için bilgisayar bulup şifreleri kırarak ailesine ulaşması ve aile özlemini dindirmesi buna bir örnek. Bu durum bitip tükenmeyen bir merakla öğrenme azminin hayırlı yollarda nasıl kullanılacağını gösteriyor. Kullanılan tekniklerle banka da soyulabilir, insanların özel hayatı da gün yüzüne çıkartılabilir ama Bergusi, ihtiyacı doğrultusunda bilgisini kullanmaya gayret ediyor. Bergusi'nin hayatındaki en önemli kırılma noktası ise Kudüs'ü görmesi. Kore'de evlenen ve orada bir hayat kuran Bergusi, Kore'den Ürdün'e eşiyile beraber dönüyor. Çocuklarının olmaması aile içinde bir sorun hâline gelince eşinden ayrılmak zorunda kalıyor. Annesinin ısrarına dayanamayan Abdullah Galib, annesinin bulduğu kızla görüşmek için ilk defa Filistin'e yani ata toprağına gidiyor. O vakte kadar bende iki akıl vardı, ondan sonra bir kal-

bim olduğunu da anladım diyerek Kudüs'ün aşkına kapılıyor. Bu aşkla birlikte yeni bir aile ve yeni bir hayat kuruyor. Filistin'den ayrılmıyor. İkinci dönüm noktası ise mühendis Yahya Ayyaş'ın çantasının Bergusi'ye emanet edilmesi. Bergusi, Filistin'e yerleştikten sonra mücadelenin içine giriyor. 2. İntifada'nın başlaması ve Oslo Süreci ondaki mücadele azmini tetikliyor. Sahip olduğu teknik bilgiyle Filistin mücadelesine mühendis olarak katkı sağlıyor.

Yoldaki Mühendis'in ikinci cildi ise deneme ve hatıralarla örülü. İlk eserde olduğu gibi baştan sona bir hayat hikâyesi okumak mümkün değil. Eser, hapis hane yıllarından bahsettiği için kitapta hapis hane hatıraları önem arz ediyor. Bu hatıraların en güzellerinden birisi ise delilerle yaşanan hatıralar. İsrail işgal güçleri Bergusi'nin de aklını kaybetmesini istedikleri için Bergusi'yi delilerin hapsedildiği bir hapis haneye naklediyor. Fakat tam tersi oluyor. Bergusi, delilerin davranışlarını çözerek onlardan küçük bir ordu kuruyor. Deliler, Bergusi önderliğinde Siyonist gardiyanlara kan kusturuyor. Bergusi'nin delileri yönetebildiğini anlayan gardiyanlar onu başka bir hapis haneye nakletmekle istedikleri çözümü buluyor.

Bergusi'nin hatıralarından başka kaleme aldığı üç eser daha var. Konularının benzer olması sebebi ile Özgürlüğün Fecri ve *Filistin* romanları ayrı bir yerde duruyor. Her iki romanın da ana kahramanları kadınlar olup Özgürlüğün *Fecri*'nde Macide, *Filistin* romanında ise Filistin'i başkişi olarak görüyoruz.

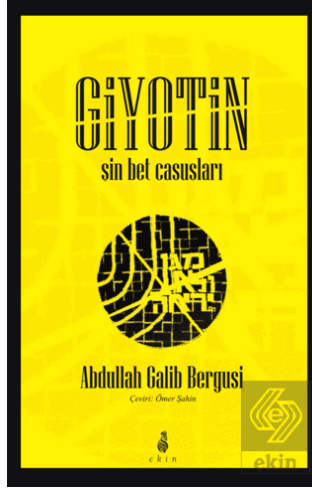
Özgürlüğün *Fecri*'nde abisinin eşinin zorlaması sonucu evlilik yapan Macide ve çevresi ile tanışıyoruz. Macide, belli bir kişilik sahibi olmakla birlikte

abilerinin eşleri dünya sevgisiyle dolu kişilerdir. Macide'nin eşi olacak İsmail ise ablalarından oldukça farklıdır. Macide'de var olup da adını koyamadığı mücadelede azmi, İsmail ile evlendikten sonra kendini gösteriyor. Mücahit kocanın mücadelesine eş oluyor Macide. Emel ve Nur, romanın kahramanı çocuklar ve Filistin davasının iki önemli kavramı.

Filistin ise Filistin'den habersiz yaşayan bir avukat hanımefendi. Komutan Abdülkuddüs ile hapishanede görüşen avukat hanım ilk başta umursamaz tavırlarıyla dikkat çekiyor. Zamanla Abdülkuddüs'ün kim olduğunu tanıyor ve ismiyle yani Filistin ile gerçekten müsemma oluyor.

Bergusi'nin *Giyotin* adlı eseri ise günümüz polisiye romanlarına taş çıkartacak bir eser. Filistin'deki mücadelenin sahiplerini, mücadelenin hainlerini ve mücadelenin düşmanlarını tanımak için kıymetli bir eser.

Bergusi'nin eserlerinde dikkat çeken ve sürekli tekrar ettiği birkaç konu var. Bunların ilki el-Fetih ve İsrail arasında gerçekleşen Oslo Görüşmeleri. Oslo Görüşmeleri'ni büyük bir ihanet olarak görüyor Bergusi. Hem hatıralarında hem de romanlarında bu süreç dair eleştirilerini ifade ediyor. Diğer bir konu ise Bergusi'nin umudu. Bergusi 67 kez müebbet ve 5200 yıl hapse mahkûm edilmesine rağmen umudunu diri tutan ve yaşayan bir şehit. Özgürlüğün Fecri ve *Filistin* romanlarında mutlu sonlar var. İsrail askeri Gilad Şalit karşılığında İsrail zindanlarında tutulan Filistinli bazı

esirlerin serbest bırakılması Bergusi için de bir umut oluyor fakat İsrail tarafı Bergusi'yi bırakmamak için anlaşmayı bozmakla tehdit ediyor. Bergusi'nin esareti bugün de devam ediyor.

Bergusi'nin romanları ve hatıralarından çıkarabileceğimiz önemli hususlardan biri de Filistin'deki toplum yapısı. Filistin için mücadele eden insanların ne kadar zor ve karmaşık şartlarda mücadele ettiğini

eserlerden öğreniyoruz. Bununla birlikte Filistin mücadelesine ihanet edenleri de öğreniyoruz. Sıradan dünya menfaatleri için Hakk'ın rızasını bir kenara koyan, işgalcilerle kol kola hareket eden, mücahitleri işgalcilere rapor eden Filistinliler olduğunu görüyor ve üzüluyoruz. Bundan dolayı Bergusi'nin eserleri basit birer edebî metin değil. Bergusi'nin eserleri Filistin davasını birçok yönüyle tanıtan ve anlatan kitaplardır.

En başta ifade ettiğimiz sahipsizlik her ne kadar Filistin'de temerküz etmiş gözüксе de bugün ümmetin sahipsizliği acı bir gerçek. Ümmetin mahremine hançer gibi saplanan İsrail'i saplandığı yerden çıkarmak yerine hançeri ümmetin daha da kalbine gömmeye niyetli ellerin işbirliği görmezden gelinemez. Bu ellerin bazıları hem arşa kalkıp dua ediyor hem hançeri mübarek belde Kudüs'e saplıyor. Hançerin akıttığı kan ise arşı titretiyor. Bergusi'nin eserlerini okumak, bu meşum hançeri zihnimizden çıkarmak için ilk yol. Ardından hançeri tutan ellerin kimin elleri olduğu daha iyi görünecek.

| SALİH ERAYABAKAN

Toprak Kokusu

“Önemli olan yargılamak
değil anlamaktır.”
(Spinoza) ¹

Irak, emperyalist güçler tarafından işgal edildiğinde ortaokul son sınıfta okuyan bir öğrenciydim. O sıralarda lise giriş sınavlarına hazırlanıyordum. Ailemizi bir araya toplayan akşam yemeklerinden sonra, ana haber bültenini izliyorduk. Annem gördüğü acı tabloların tesiriyle gözyaşlarına engel olamıyordu. Babam, okkalı küfürler savuruyordu işgal güçlerine. Her gün sayısız beden *kendi toprağından* sökülüp atılıyordu. Amerika tarafından yeterince demokratik olmayan ülkeye demokrasi ihraç edildiği daha fazla dillendiriliyordu ekranlarda. En azından bize anlatılan oydu. Şimdi geri dönüp bakınca acı bir tebesüm beliriyor yüzümde. Sanki paragrafın ana fikrini çözmek üzereyken, yeni sayfalar ekleniyor hayata. Bir meseleyi çözmeden, elem verici başka olaylar patlak veriyor. Kuşatmalara maruz kalan zihinlerimiz bir yerden sonra, sadece gördüğü an(lar)la yetinmeye başlıyor.

Evvel ve ahir bilgisine talip olanların sayısındaki azalma içine düştüğümüz girdabı daha da çekilmez hâle getiriyor. Hatta bundan şikâyet edenlerin söylemleri bile, maksadının tam zıddına dönüşebiliyor. Bunun en belirgin göstergelerinden birisi Ekim 2023'te gerçekleşen Aksa Tufanı Harekâtı'nı anlama ve

yorumlama biçimlerimizdir. Doğrusunu söylemek gerekirse ben de başlangıçta, pek çok kişi gibi olayları Hamas'ın *saldırı refleksi* üzerinden okudum. Sanki dövüle dövüle bir duvar dibinde sıkıştırılan çocuğun yaşadığı zulme değil de kendini savunurken attığı tokada odaklanmamız isteniyordu. Oysa Cahit Koytak'ın ifadesiyle “bu kadar acı için çok küçük

* Kenize Mourad'ın kitabı bu sözle karşılıyor okurunu.

¹ (K.Mourad,2004,21).

olan Filistin”in çektiği acıların uzun bir geçmişi vardı. Bunları hatırlamadan/anlamadan sadece günün koşulları içinde hükümler vermek hakikati arayan insanların düşmemesi gereken bir tuzaktı. Bu tuzağı fark ederek; hikâyeleri, anlatıları doğru anlamak için yola koyulan nice insan da var. O isimlerden biri de ikinci dünya savaşı başlarında Fransa’da doğan ve soyu Osmanlı padişahlarından 5. Murat’a dayanan Kenize Mourad’dır.

Uzun yıllar Orta Doğu’da Fransız dergilerinin muhabirliğini yapan Mourad’ın en önemli çalışmalarından birisi “*Toprağımızın Kokusu*”³ adlı eseridir. Kitabı özgün kılan şeylerden birisi, Kenize Mourad’ın hem İsraililer hem de Filistinliler ile söyleşiler yapmasıdır. Kenize Mourad’ı bu söyleşileri yapmaya iten neden, gazetecilik mesleği olduğu kadar, ayrı dünyalarda yaşayan insanların birbirlerini tanımalarını da arzu etmesidir. Nitekim söyleşi yaptığı İsraili bir aileye ilişkin gözlemlerini: “Albrecht ailesinden ayrılırken, olayların bu noktaya gelmesinde gazetecilerin büyük sorumluluğu olduğunu düşünüyorum, gerçeği gizlemek için nedenleri olan politikacıların sorumluluğunu hiç saymıyorum. Ve kendi kendime diyorum ki bu aile ve İsraili yurttaşların çoğu, işgal edilmiş topraklarda neler olup bittiğini gerçekten bilseydi, kuşkusuz şu andaki düşüncesinden tamamen vazgeçerdi”⁴ sözleriyle dile getirerek, hakikati doğru tanımanın öne-

mini vurgular. K. Mourad, bölgenin nabzını daha iyi tutabilmek amacıyla -tam da lise sınavlarına hazırlandığı günlerde- İsrail ve Filistin arasında mekik dokumuş. Toplama kamplarının manzarasını, dikenli teller arasında tecrit edilmiş yaşamları, elinden taş eksik olmayan çocukların direnişini, körü körüne peşinden gidilen temelsiz inançların insanı canavara dönüştürmesini, Mourad’ın söyleşileriyle daha iyi anlıyoruz. 1948’de yaşanan ve büyük bir kırılma olan Nakba Günü’nün⁵ Filistinliler için önemini söyleşi yapılan hemen hemen her kişiden duyuyoruz. Han Yunus mülteci kampında doğan ve o günlerde otuz yaşlarında olan Zeyd adlı birinin anlatımıyla Nekbe Faciası; “1948’de, birkaç saat içinde bizimkiler de yüz binlerce Filistinli aile gibi her şeyini kaybetmiş. Yahudilerin komşu köylerdeki insanları katlettiği haberi geldiğinde, babam lisedeymiş. Ailesi ve bütün komşuları, o zaman Mısır’a bağlı olan Gazze’ye doğru kaçmışlar. Çoğu genç gibi ben de uzun zaman babama çıktım, neden savaşmadınız, neden kaçtınız diye. Sonra ‘yeni İsraili tarihçilerin’ yazdıklarını okuyunca, ellerindeki eski tüfeklerle Filistinlilerin hiç şansı olmadığını anladım. Kalmak onlar için intihar olurdu, geleceği kurtarmak için tek çareleri kaçmaktı”⁶ şeklinde dile getirilir. Şüphesiz Nekbe Faciası’nın öncesindeki ve sonrasındaki gelişmeler, bugün yaşanan pek çok şeyin de temelini oluşturmaktadır.

2 Cahit Koytak (2023), *Gazze Risalesi*, Ketebe Yayınları, İstanbul.

3 (K.Mourad,2004,21).

4 (K.Mourad,2004,176).

5 Nakba Günü. (Yevmü-n-Nakba), Türkçe karşılığı “felaket” anlamındadır. Arap-İsrail savaşı sonrasında,15 Mayıs 1948’de sayısı milyonlara yaklaşan Filistinlilerin yurtlarından çıkarıldığı gündür.

6 (K. Mourad,2004,205).

Kenize Mourad, konuştuğu Filistinlilerin hayatını riske atmamak için kitabında yapmak istediği değişikliği ve karşılaştığı trajik durumu: “Filistinlilerle yaptığım görüşmelerde, bana hikâyelerini anlatan insanları korumak amacıyla, kişi ve yer adlarının çoğunu değiştirdim. Bazen bunu yaptığımda, bana buna gerek olmadığını, yaşamlarının zaten ölümden farksız denebilecek kadar çekilmez olduğunu söylediler” cümleleriyle okura aktarır. Kitapta İsraililerden söyleşi yapılan bazı Yahudilerin Siyonizm’e karşı olduklarını hatta Filistinlilerin toprak bütünlüğünü savunduklarını görürüz. Onlardan birisi de Lea Tsemel adında İsraili bir avukattır. Lea Tsemel kendisiyle yapılan söyleşide yaşadığı hayal kırıklığını ve takip eden süreçteki iç aydınlanmasını “Kandırıldığımı, İsrail’in öylesine gurur duyduğum demokrasiden çok uzak olduğunu, ülkemizin temelini oluşturan şu ‘İnsansız bir toprağa topraksız halk’ sloganının bir yalandan başka bir şey olmadığını anlıyordum” sözleriyle ifade eder.

Kitapta kendisine *Cairo* ismiyle yer verilen bir çocuk psikoloğu, Filistinli çocukların yaşadıklarını; “En yoksul çocuklar ya da çok tehlikeli bir bölgede yaşayan çocuklar arasından seçtiğimiz bin iki yüz çocuk üzerinde bir araştırma yaptık. Onlara, ‘Şimdi evine dönebilseydin, istediğin her şeyi yapabilecek ve istediğin her şeye sahip olabilecek olsan, ne isterdin?’ diye sorduk. Çoğu ‘Meyve yemek isterdim’ ya da ‘Askerlerin evimize gelmemesini isterdim,’ diye yanıtladı. Yani artık bir hayalleri yok, sadece yakın geleceği görebiliyorlar. Bu durum o

kadar uzun süredir devam ediyor ki artık umutlarını kaybetmişler. Ne oyuncak, ne şekerleme, ne televizyon, artık hiçbir şey istemiyorlar, boyun eğmişler, sanki şimdiden ölmüşler”⁷ sözleriyle, Filistinli çocukların yaşadıkları can yakıcı durumu tasvir eder.

Yüzölçümü itibarıyla Türkiye’nin en küçük ili olan Yalova’nın yarısı kadar bile toprağa sahip olmayan Gazze’de yaşanan zulüm bugün de büyük bir acımasızlıkla sürüyor. Bu kez haber bültenini izlerken, gözlerim bazen dört yaşındaki kızıma uzanıyor. Onun üzerinden Gazze’de açlıkla, evsizlikle, okulsuzlukla ve annesiz-babasızlıkla büyümeye çalışan çocukların durumunu anlamlandırmaya çalıştıkça, dünyayı *Nuh tufanına denk bir gözyaşı*nın bile temizleyemeyeceğini düşünüyorum. Ancak olup bitenlerin arka planını doğru okumaya çalıştıkça anlıyoruz ki; gözümüzün önünde cereyan etmekte olan her ne varsa, bir anda olmadı.

Filistin’de cereyan eden hadiselerin uzun bir geçmişi vardır. Var olan çirkinliklerin yanında güzel şeyler de mevcuttur elbette. Her biri direniş anıtı olan Lea Tsemel gibi hakikat arayıcıları, Şeyh Ahmet Yasin, Yahya Sinvar Rachel Corrie, Ayşenur Ezgi İygi gibi direniş adanan hayatlar, en önemlisi de büyük insanlık kahramanları olan Filistinliler varlığıdır. İşte Kenize Mourad’ın anlattığı toprağın kokusuna hepsinin nefesi, kanı ve umudu karışıyor.

Kaynakça

Mourad, K. (2004), *Toprağımızın Kokusu*, Everest Yayınları, İstanbul.

| M. BEHEŞTİ AYDOĞAN

Süregelen Bilinç, Beyaz Cehalet ve Epistemik Teklik Bağlamında Filistin’e Dair Bütüncül Okumalar:

Pappe, Finkelstein ve Shamir Üçlemesi

Zulmün dile getirilmesi kaygısıyla Filistin’de yıllardır devam eden vahşetin eleştirisi insani bir kaygının bilgede kendini göstermesidir. Aşağıda inceleyeceğim üç kitap da bu minvalde bir kaygının ürünüdür. Mohsen al Attar ile beraber kaleme aldığımız *Epistemik Şiddet ve Uluslararası Hukuk* yazısında, “diğer bilgi yapılarını dışlayarak ve yok sayarak, bilmek ve olmanın Avrupalı şekillerin tahakkümü altına alınması” durumunu “epistemik teklik” olarak ifade etmiştik. Filistin bağlamında da epistemik tekliği Filistin’e bigane tipik bir Batılı edasınca anlamak ve bilmek olarak düşünebiliriz. Bu üç eser de bu durumun karşısında yer tutmaktadırlar. Bu eserlerin epistemik tekliği kırma çabalarını, Charles Mills’in beyaz cehalet kavramıyla bir bağlama oturttuk ve Filistin’de süregelen zulme dair bize ve bilincimize olan katkıları bakımından inceleyeceğim.

Filistin’de Etnik Temizlik 1

Nekbe’nin modern zamanlarda hafızalardan silinmesine, bunca iletişim teknolojilerine rağmen unutulmasına

bir tepki olarak yazıyor Ilan Pappe. Siyonistlerin yaratmaya çalıştığı çarpık Nekbe anlatılarına karşı bir duruşu ifade eden bir Nekbe kitabıdır diyor. Bu bakımdan kendisini Walid Khalidi ve Michael Palumbo gibi yazarların yanında konumlandırıyor. Âdeta ahlaki ve siyasi bir ödev bilinciyle bu yazıları kaleme alıyor. Pappe kendisinin “kitapta kınadığı toplumun bir parçası olması” itibarıyla yazılarının birer özeleştiri veya yüzleşme içerdiğini dile getiriyor. Bu tavrın da “Filistinli ve İsraililere iyi bir gelecek için” gerekli olduğunu düşünüyor.

Pappe Filistinlilerin yarından fazlasının yerinden edilmesini, köy ve kentlerinin tarumar edilmesini ve Nekbe’nin sorumlularının adaletten kaçışını modern dönemde olabilecek bir vaka olarak kabul edemiyor. Yeni bir yaklaşım ve kavramsal temel olarak Nekbe yerine etnik temizliği tercih etmesinin ardında ortaya koyduğu hukuk/uluslararası hukuk vurgusunun olduğu söylenebilir. Mesela; “etnik temizlik insanlığa karşı bir suçtur” diye vurguluyor. Bu bağlamda Pappe etnik temizlik ifadesinin Nekbe’ye göre daha belirgin bir anlamı ifade eden ve en önemlisi de bu suçun sorum-

1 Ilan Pappe, *Filistin’de Etnik Temizlik (The Ethnic Cleansing of Palestine)*, Oneworld 2007, çev. Yankı Deniz Tan, İntifada Yayınları 2023.

lusuna işaret eden bir yanının olduğuna dikkat çekiyor. Ancak buradaki suç, hukuk ve suçlu vurgusunun bugünkü yeni yaklaşımlar çerçevesinde eleştirilebileceği de söylenebilir. Yeni bazı uluslararası hukuk yaklaşımları Pappé'nin düşünce sistematığının aksine Nekbe'nin de bir hukuki kategori olabileceğini savunuyor. Mesela; Rabea Eghbariah 2024'te Gazze'de devam eden soykırım bağlamında yazdığı makalede bu düşüncenin bir örneğini ortaya koyuyor. Eghbariah; Filistinlilerin yaşadıklarını daha iyi ve özgün bir şekilde ifade etmesi ve tanımlaması itibarıyla soykırım, apartheid ve etnik temizlik gibi suçların yanında Nekbe'nin yeni bir hukuki kategori ve suç olarak kabul edilmesi gerektiğini savunuyor.

Tarih yazımı bakımından ise Pappé etnik temizlik vurgusu ile İsrail'deki resmî İsrail anlatısına eleştirel bakan yeni tarih taraftarı tarihçilerdeki temel bir eksikliği tamamlıyor. Yazının temel bağlam ve perspektifinin savaştan etnik temizliğe çekilmesi, Siyonistlerin gerçekleştirdiği zulmün ortaya serilmesinde ciddi bir önem taşıyor. Burada Pappé'nin dikkat çekmeye çalıştığı husus Nekbe'nin bir savaş hâli içerisinde istenmeyen ve kaçınılmaz bir sonuç olarak ortaya çıkan bir durum değil, Siyonist devletin ortaya çıkması sürecinde arzulanan bir hâl olduğunu ortaya koymaktır.

Filistin'deki zulüm açık bir etnik temizlik olmasına rağmen “uluslararası toplum” tarafından bu durumun kabul görmemesinden yakınan Pappé, bu ya-

kınışını bu kitapta ifade etmiştir. Pappé'nin ortaya çıkardığı Nekbe'nin yok sayılması hâli ile Gazze'de devam eden soykırımın dünya tarafından tanınması arasında ciddi bir fark olduğu aşîkârdır. Aslında Pappé'nin dikkat çektiği husus Charles Mill'in “beyaz cehalet” olarak tabir ettiği bir hususun Nekbe konusundaki harekete geçirilmesinden ibarettir. Pappé'nin ifade ettiği ve dikkat çektiği bazı hususlar beyaz cehaletin temel görünümünü teşkil etmektedir: İsrail'in kendisini çatışmanın “medeni” ve “rasyonel” tarafı olarak görmesi, İsrail'in görüşünü savunmadıkça “yabancıların” bu meseleyi “anlayamayacağını” düşünmesi ve bu düşünce biçiminin ABD tarafından da kabullenilmesi vb.... Bugün ise değişen jeopolitik dünyada beyaz olmanın da uluslararası toplumun ifadesi olarak sesi daha yoğun gelmektedir. Bu da tabiatıyla Siyonist vahşetin göz önüne serilmesinde, dünyaca anlaşılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda Pappé beyaz cehaletin sınırlarının dışına çıkmayı başarabilmektedir.

Holokost Endüstrisi:

Yahudi Acılarının İstismarı 2

Finkelstein bir Amerikan Yahudisi olarak kendi tecrübesinden de yola çıkarak eleştirel bir anlatı dile getirmektedir. Onun anlatısı Yahudilerin acılarını âdeta bir endüstriye dönüştüren lobinin eleştirisidir. Bir tecrübenin istismarını eleştirmesi itibarıyla, Finkelstein'in argümanlarının şahsi bir bağlamı da içkin olması

2 Norman G. Finkelstein, *Holokost Endüstrisi: Yahudi Acılarının İstismarı (The Holocaust Industry: Reflections on the Exploitation of Jewish Suffering)*, Verso 2003, çev. Utku Umut Bulsun, Kutadgu 2024.

anlatısını daha da sağlamlaştırmaktadır. Finkelstein'in anlatısı Novick gibi lobi konusundaki eleştirel yazın ile olan eleştirel bir diyalogun neticesidir. Buradaki eleştirelilik Holokost Endüstrisi şeklinde adlandırdığı yapıyı ve İsrail lobisinin eleştirisini daha sofistike bir hâle getirme amacı gütmektedir. Aslında Finkelstein'in yapmak istediği Yahudi acılarının lobinin istismar ettiği bir kurban ideolojisine dönüşmesini, tecrübi ve araştırmacı bir yaklaşımla ve tarihsel bir kurgu içerisinde eleştirmektedir. Finkelstein Amerikan toplumunun Yahudi acılarına karşı gösterdiği ve kendisinin de bir çocuk ve birey olarak maruz kaldığı ve gözlemlediği umursamaz tavrın nasıl istismar edilegelen bir tabuya dönüştürüldüğünü sorgulamaktadır. Bu istismar karşısında ahlaki ve tarihî kaygıları korumak düşüncesiyle yazmaktadır.

Finkelstein başka bir ifadeyle âdeta bir doğru-abartı-yalan üçgeni içerisinde Amerikan tarihsel bilincinde meydana getirilen manipülasyonu ortaya dökmektedir. Amerikan halkının maruz kaldığı bu durum aslında 70'lerden beri bilinegelmektedir. Mesela; Cahit Zarifoğlu okuduğu bir metin üzerinden bu konuda Amerikan halkının "istismar" edildiğine dair *Yaşamak*'ta 1979'lı bir not düşmektedir. İstikrarlı bir şekilde devam eden bu hâlin tekraren hatırlatılması görevi de 2000'lerden sonra Finkelstein'a düşmüştür. Amerikan halkı tarihsel bir bilinç olarak Holokost'u Hiroşima'dan daha iyi bilir hâle gelmiştir. Ortaya çıkan endüstri öyle bir absürt hâl almıştı ki Hiroşima ile Auschwitz'i aynı anda zikreden Şimon Peres bile fırçalanıyordu. Finkelstein'in dile getirdiği bu absürt hâlden hareketle, bu tarih bilinci manipülasyonunun Amerikan halkının kendi

tarihiyle yüzleşmesini bile engellediği söylenebilir.

Finkelstein'in yaptığı en iyi şey bugün dahi doğrudan örneklerini gözlemleyebileceğimiz argümanlar üretmesidir. Nazi Holokost'unun el-Holokost'a dönüşümü, ABD'deki Yahudi elitlerinin İsrail lobisine dönüşümü, İsrail'in 1967 Savaşı'ndaki başarısı sonrasında İsrail'in Amerika için herhangi bir yatırımdan stratejik bir yatırıma dönüşmesi gibi kritik dönüşümlere işaret etmektedir. 1967 Haziranında Amerikan Yahudileri için hiçbir önemi haiz olmayan, ABD'nin sadece bölgedeki bir yatırımı olan İsrail ABD ile özel bir ilişkiye (*special relationship*) ve Holokost endüstrisi ile güçlendirilmiş yeni konumuna (eleştirilemez İsrail) ulaştı. Finkelstein'in vurgularından hareketle ABD-İsrail ilişkilerinde tarihsel üçlü bir zincir ortaya çıkmaktadır: herhangi bir yatırım-stratejik yatırım-özel ilişki. Finkelstein, Holokost'un da ABD-İsrail ilişkilerinin yaşadığı bu pozisyonel dönüşüm içerisinde gündeme geldiğini vurgulamaktadır. ABD-İsrail ilişkileri önemsiz addedilmekten stratejik ve hususi bir önem kazanmaya doğru bir geçiş yapmıştır. Amerika'daki Yahudi elitleri bu dönüşüm içerisinde ABD ile olan ilişkilerinin zarar görmesini engellemek, "stratejik yatırımlarını korumak" için "Holokost'u hatırlamışlardır". Finkelstein'in dikkat çektiği bu algısal dönüşümlere kolaylıkla günümüz Amerikan ve İsrailli politikacıların yaptıkları açıklamalarda rastlanmaktadır. Mesela Lobi'nin en büyük görünümü olan AIPAC 17 Ekim 2025'te yaptığı bir sosyal medya paylaşımında lobinin devasa görünümünü (5 Milyon üye) "stratejik ilişki" olarak tanımlamıştır. Yine Amerikan Başkanı Trump 13 Ekim 2025 İsrail Parlamentosu

Knesset'te yaptığı konuşmada İsrail'in "güçlü (strong and powerful)" oluşunu hususen vurgulamıştır.

Celile'nin Çiçekleri: Kutsal Topraklar'dan Denemeler 3

Shamir İkinci İntifada sırasında Filistin'e dair yazıyor. Hususen Gazze ile ilgili olarak kaleme aldığı satırlar âdeta bugün yazılmışçasına canlılığını koruyor. Mesela, Batılı ana akım medyanın bir milyondan fazla Gazzelinin yaşadığı zulmü görmeyip İsrailli yerleşimcilere odaklandığını söylemektedir. Shamir âdeta Batı medyasının son iki yılda artık insanların gözünün içine sokarcasına Filistinlileri yok sayışını anlatmaktadır. Gazze'den çekilmenin değil vahşice bir köşeye sıkıştırma (immurement) hâlinin gerçek olduğunu dile getiren Shamir'in Gazze'ye dair söyledikleri âdeta birer kara kehanet hâlini almış. Pappe'nin toplu katliam korkusunun aksine Shamir bu sıkıştırılmışlık hâlinin katliamı her an mümkün hâle getirdiğine dikkat çekmektedir. Çaresizlik hâli Shamir'i ironiye itmektedir. İsrail'in Gazze'de bir katliam için "acele etmesine gerek olmadığını" dile getiren Shamir'i son iki yılda devam ettirdiği soykırım ile İsrail âdeta doğrulamıştır. Bu çaresizlik karşısında Shamir'in öğütlediği tavır dikkat çekmektedir. Shamir, belki Gazze'nin mezar edilmesini (entombment) engelleyemesek de en azından İsrail'in bununla övünmesini, aferinler ve kurdela-

lar almasını engelleyebiliriz demektedir.

Bu Shamir'in *Celile'nin Çiçekleri*'nde ortaya koyduğu temel amaçsal eşleştirme ile uyumludur. Shamir Filistin'in özgürleştirilmesinin dünya kamuoyundaki diskurun özgürleşmesini sağlayacağını düşünmekte ve bu bağlamda da Filistin'i bir "model dünya" olarak görmektedir. Tersine bir senaryoyu da muhtemelen gören Shamir dünya kamuoyunun diskurunun özgürleşmesinin de Filistin'in özgürleşmesini sağlayacağını öngörmektedir. İsrail'in Gazze/Filistin'de gerçekleştirdiği vahşetin övülmesinin engellenmesini de bu bağlamda dünyada değiştirilen diskurun bir parçası olarak gördüğü söylenebilir.

Acı olan âdeta Shamir'in kehanetinin ve öğütlediğinin gerçekleşmiş olmasıdır. Son iki yılda Gazze İsrail'in soykırımına maruz kalmış ve insani ve materyal olarak tarumar olmuştur. Ancak İsrail -Trump'ın 13 Ekim 2025'te söylediklerini (Israel will be loved again) tersten okursak- yapıp ettikleriyle (Gazze'deki soykırımla) dünyanın sevilmez unsuru hâline gelmiştir. Shamir'in Gazze'deki kısırılmışlık hâline dikkat çekmesini İsrail'in bugünkü çekilme vaatleri bağlamında şöyle bir öğüde dönüştürebiliriz: Dönemsel ve geçici çekilme vaatlerinin aksine esas olan Gazzeliler için ölüm ve vahşetin kaynağı olan bu kısırılmışlık hâlinin (işgal ve abluka) sona erdirilmesidir.

3 Israel Shamir, *Celile'nin Çiçekleri: Kutsal Topraklar'dan Denemeler (Flowers of Galilee: The Collected Essays from the Holy Land)*, Dandelion Books 2002, BookSurge 2005, çev. Selim Us-Hediye Birsaygılı, Nöbetçi Yayınları 2010.

Bütüncül bir çerçeve

Filistin’de uzun zamandır devam eden Siyonist zulüm çok boyutlu bir yapıyı haizdir. Bu üç kitap da bu çok boyutlu zulmün farklı veçhelerini anlatmaktadır. Siyonizm bir yandan acıya gark olmuş ajite bir hâli, mağduru oynamakta; bir yandan da gücünü sadece vahşet olarak gösterebilen bir canavara dönüşmektedir. Filistinlilere karşı gerçekleştirdiği zulmü yok sayma çabası içine girmekte ve son tahlilde de Filistinlileri daima bu zulmün kiskacında tutmaya çalışmaktadır. Finkelstein bizlere Yahudi acılarının lobi tarafından istismarını, Pappe Filistin’deki Siyonist zulmün boyutlarını kavramsal bir çerçeveye oturtmaya ve Shamir’de bu zulmün derinliğini anlatmaya çalışıyor. Bu anlatılar birbirini tamamlayarak bütün bir eleştiriyi bünyesinde barındırıyor. Mesela; Shamir, İsrail’in Amerikan Yahudiliğinin bir “yansıması” olduğunu ifade ediyor. “Yahudi İsrail’in” “İsrailli Yahudilerinin” değil Amerikan Yahudilerinin kaygı ve endişelerini yansıttığını ifade ediyor ve bu durumu Filistinlilerle birlikte yaşamının önünde önemli bir engel olarak görüyor. Finkelstein’in İsrail’in Amerikan imajında geçirdiği dönüşüme dair olan vurgusu Shamir’in anlatısına hem bir bağlam sunuyor hem de Shamir’in tecrübesini kendi tecrübesiyle dengeliyor. Bu şekilde hem Filistinlilerin yaşadığı zulmün tarihsel olarak yanlış bir dış aktöre kanalize edilmesi önlenmiş oluyor hem de Shamir’in Filistin’de birlikte yaşamaya dair sorun çıkaran unsurun dışsallığına dair vurgusunu da yitirmemiş oluyoruz. Benzer bir tamamlayıcılık hâlini Pappe ve Shamir arasında

da gözlemleyebiliriz. İsrail yanlısı tarih anlatısında Nekbe’nin silinmeye çalışılmasına karşı Pappe’nin duruşu ile Shamir’in İsrail’in vahşetinin övülmesinin engellenmesini sağlamayı öğütlemesi benzer tavırları yansıtmaktadır. İkisi de Charles Mills’in beyaz cehalet olarak tabir ettiği hâl ile mücadelenin bir parçasıdır. Beyaz cehalet Filistin bağlamında bir dönüşümü ifade etmektedir. Beyaz cehalet Finkelstein’in tasvir ettiği Amerikan halkının Yahudilerin çektikleri acılara dair umursamazlık hâlinde çıkmış ve artık İsrail’in Filistin’de gerçekleştirdiği vahşeti, soykırımı yok saydırmak, unutturmak isteyen İsrail lobisi ve onun Batı’daki avanelerinin tavrını ifade etmeye başlamıştır.

Beyaz cehaletin sonuçlarının ve hametini görerek Filistin’de süregelen modern vahşetin birer parçası olmamak bilinciyle yazılmış bu üç eser, bizlere Filistin konusunda bilincimizi diri ve taze tutmamız için önemli ipuçları sunuyor. Pappe bir özeleştiri çerçevesinde Siyonist katliama dair tarihî bir bilinç sunuyor. Finkelstein şahsi tecrübesinden de hareketle Siyonistlerin acıyı maddi ve manevi istismarına dair politik bir bilinci dile getiriyor. Shamir günlük tecrübeler yığınından derinlikli bir sosyal bilince işaret ediyor. Gazze şu günlerde Shamir’in kara kehanetinde uyardığı ve Siyonist holiganların (“Gazze bir mezarlık” sloganıyla) dillerine pelesenk olmuş İsrail’in mezar etme stratejisi ile Filistin ve Gazze tarumar ediliyor. Bu halin BM görevlilerince dahi doğrulandığı şu vahşet günlerinde, Gazze ve Filistin’e dair çok boyutlu bir farkındalığın devamlılığı elzemdir.

| ALİ BAL

Filistin'i Görme Biçimleri Üzerine

Filistin, İslam dünyasının bir asırdır kanayan ortak yarasıdır. 7 Ekim 2023'ten itibaren ise tüm insanlığın dikkatini çeken dünyanın ortak yarası oldu. Filistin üzerine son yıllarda Gazze özelinde duyarlı tüm sanatçılar, tüm aktivistler ve vicdan sahibi tüm insanlar konuşuyor, yazıyor, eylem yapıyor, belgeseller hazırlıyor, filmler çekiyorlar.

Filistin'deki insanlık dramını, çağın insanlık sınavını hep birlikte vermeye çalışıyoruz. Neslihan Demirci'nin yayına hazırladığı *«Filistin'i Görme Biçimleri»* kitabı da bu duyarlılık ile Ocak 2025'te Everest Yayınları'ndan çıktı. 301 sayfalık kitapta 21 yazarın kaleminden çıkan 23 yazı ve 3 röportaj yer alıyor.

Neslihan Demirci, takdim yazısını *«Biz sayı değiliz»* inisiyatifinin kurucusu olan ve İsrail bombardımanında hayatını kaybeden Gazzeli akademisyen, şair-yazar Rifat el-Arır'e ithaf ettiği eserin ortaya çıkış amacını şöyle özetliyor: *“Filistin davasının sanattaki yansımalarına dair Türkçe literatüre bir katkı sağlamak için kolektif bir çalışmayla kotarılan bu kitap, Filistin'in hikâyesini yaşatmak için çalışan yazar ve sanatçıların derin birikiminden küçük bir seçkiyi okuyucuyla buluşturma gayretinin verimidir.”*

Takdim yazısında ayrıca esere katkı veren isimler ve yazıların içerikleri hakkında bilgi veriliyor. *Filistin'i Görme Biçimleri*, dört bölümden oluşuyor: *“Filistin'i Yazmak, Beyaz Perdedeki Filistin, Filistin'i Görmek: Temsil Biçimleri, Filis-*

tin'i Yaşatmak: Toplum, Hafıza ve Kültürel Miras”

“Filistin'i Görme Biçimleri”, Filistin konusunda daha önce okuduklarından farklı bir bakış isteyen okurlar için mühim bir eser. Sanatın, kültürün, görsel anlatının bilinç oluşturmada ve direniş ögesi olarak işlev görmesini derinlemesine düşündüren bir kitap.

Filistin'i Yazmak isimli ilk bölümde Mehmet Fatih Uslu, *“Rifat el-Arır'ın Trajedisi ve Yazıya İnanmak”* başlıklı yazısında Arır'ın yalnızca akademisyen ya da yazar yönünü değil, aynı zamanda onun şahitliğini ve eserlerinin konumlandığı noktayı vurguluyor. Çünkü Arır, Gazze'yi eserleri ve eylemleriyle dünyaya anlatan, orada yaşanan yıkımı, çatışmayı, işgali anlatan bir yazar. Uslu, Arır'ın derleme eserlerinden *Gaza Writes Back* (2014) ve *Gaza Unsilenced* (2015) başlıklı kitaplarını ele alıyor. Bu eserlerde genç Filistinlilerin hikâyeleri ve işgale karşı direnişleri anlatılıyor.

Neslihan Demirci, *Bedeli Büyük Bir Küçük Ayrıntı* başlıklı yazısında Adania Shibli'nin *Küçük Bir Ayrıntı* romanı aracılığıyla Filistin'in tarihsel ve güncel tecrübelerini “küçük ayrıntı”lar üzerinden okura sunuyor. Romandaki olay örgüsü, ayrıntı sayılan ama Filistin için büyük anlamları ve bedeli olan, gündemin dışında tutulan sessiz kalınmış acılardan oluşuyor. 1949'da işgal atındaki Filistin'de küçük bir kızın İsrail askerleri tarafından uğradığı saldırı ve taciz-

leri anlatan roman ile Demirci, tarihî mekânların silinmesi, haritalardaki değişim ve tarihsel olayların büyük sonuçlarına işaret ediyor.

Enes Ateş, *Direnış Edebiyatı Kavramı ve Gassan Kanafani Üzerine Notlar* yazısında 1960'lı yıllarda oluşmuş direniş edebiyatı kavramını ele alıyor. Sömürgeye uğramış halkların ulusal kurtuluş mücadeleleri sebebiyle ortaya çıkan edebî hareket olan “direnış edebiyatı” Kanafani'nin 1966'da yayımladığı “İşgâl Altındaki Filistin'de Direniş Edebiyatı” (Resistance Literature in Occupied Palestine) adlı çalışmasıyla ortaya çıkmıştır. Yazıda edebiyat-siyaset ilişkisiyle birlikte edebiyatın sadece estetik yönü değil, toplumsal hafızanın taşıyıcısı ve direnişin kültürel alanındaki sesi olduğu vurgulanıyor. Kanafani'nin, “işgâl altındaki topraklarda yazılan edebiyat” ile “sürgünde yazılan edebiyat” arasındaki ayrımına dikkat çekiliyor. Ayrıca Kanafani'nin “siyonist edebiyat” kavramının karşısına “direnış edebiyatı” kavramını koyduğu vurgulanarak direnişin sadece Filistin'e özgü bir olgu değil, anti-sömürgeci mücadeleler bağlamında konumlandırıldığı vurgulanıyor.

Hanife Öz, *Hiza'nın Harabesi: Trajedinin Başlangıcına Tanıklık* başlıklı yazısında, 1948'de Hiza köyünün boşaltılmasını ve bunu “başlangıç” gören S. Yizhar'ın *Khirbet Khizeh* (Hiza'nın Harabesi) adlı novellasını merkeze alarak 1948 Nekbe'si bağlamında “trajedinin

başlangıcına tanıklık” etmek üzere değerlendiriyor. Yizhar'ın, olayları henüz genç bir İsraili asker üzerinden anlatması özgün bir anlatım biçimidir. Dolayısıyla bu anlatım, okuyucuda travmatik olayı mağdurun dilinden değil, suçun öznesinin farkındalığı üzerinden düşünmeye sevk ediyor.

Ayşe Yılmaz, *Bir Hafıza Muhafızı: Selman Natur* yazısında Filistin hikâyeleriyle yaşayıp kendini bir Filistinli olarak tanımlayan Natur'u anlatıyor. Onun

hem iyi bir dinleyici hem de iyi bir kâtip olduğunu ve çıktığı yolculukta en önemli vurgusunun hafıza olduğuna dikkat çekiyor. Yazıda Natur'un kısa biyografisine de yer verilmiş. Natur Filistin'in hafızasını çalışmaları ve eseriyle canlı tutmaktadır. Şeyh Abbas isimli hikâyesinden alıntı yapılan yazıda Natur'un hem oyunculuk hem de yönetmenlik

denemelerinde bulunmasına rağmen tiyatroyu tercih ettiği belirtilmektedir.

Birinci bölümün son yazısı Ökkeş Hengil'in *Türkiye'de Filistin Edebiyatı'nın Alımlanması* başlığını taşıyor. Hengil, Türkiye'de Filistin edebiyatının nasıl bilindiğini, çeviri eserlerin nasıl yayımlandığını ve okur nezdinde nasıl anlamlandırıldığını anlatıyor. Yazı; Türkçeye yapılan çeviriler ve yayınevi/çevirmen verileri; edebiyatın yayın mecraları ve eleştirel/okur tepkileri; alımlamanın sorunları, eksikleri ve öneriler hâlinde üç bölümden oluşmakta. Ayrıca Filistin edebiyatından yapılan çeviri eserlerin sayısı tablo olarak verilmiş.

Beyaz Perdedeki Filistin başlıklı ikinci bölümde Murat Pay, *Beş Kırık Kamera Gerçeğin Neresine Ayna Tutar?* başlıklı yazısında, belgesel sinema aracılığıyla gerçekliğe odaklanıyor. *Beş Kırık Kamera* filminin örneği üzerinden, bir belgeselin gerçek hayatla kurduğu ilişkiyi, kamera vasıtasıyla işgal altındaki hayatların nasıl görüldüğünü ve ne ölçüde ayna tutabildiğini tartışmaya açıyor.

Tuba Deniz, *Filistin'e Sinematografik Bir Ağıt: Burası Cennet Olmalı*; başlıklı yazısında Elia Suleiman'ın son filmi *Burası Cennet Olmalı* üzerine eğilerek, Filistin sinemasının güncelliğini, mizah-trajedi dengelerini ve sinemanın bir ağıt biçimi olarak nasıl işlediğini tartışıyor. Film aracılığıyla Filistin deneyiminin sinematografik temsiline dair önemli görüşleri inceliyor.

Yusuf Ziya Gökçek, *Yüzü Görünmeyen Sinematografik Kimlik Yaratmak: Filistin Sineması'nda Fedai'den Hanzala'ya* başlıklı yazısında Filistin sinemasında yüzü görünmeyen figürlerin sinematografik biçimde nasıl kimlik inşa ettiğini anlatıyor. Yazıda, özellikle “fedai” imgesi ile “Hanzala” karakteri üzerinden, Filistin sinemasının görsel ve anlatı yapılarında kimlerin seslendirildiği, kimlerin gizlendiği ve hangi biçimlerde temsile kavuşturulduğu tartışılıyor.

Yıldız Ramazanoğlu, *Godard'ın Belgeseli Here and Elsewhere: İmaj Başka ama Vurulan ve Ölen Hep Onlar* başlıklı yazısında Here and Elsewhere'in sinema tarihindeki yerine değiniyor. Ramazanoğlu, belgesel sinemanın politik bir sorumluluğu olduğunu; imajların, tarihin ve halkın yükünü taşıdığını söylüyor. İzleyiciye şunu hatırlatıyor: “Görünen her şey gerçeğin tamamı değildir.”

Zeynep Turan, *They Do not Exist: Fedai'den Direnişçi'ye Filistin Mücadelesi* başlığını taşıyan yazısında Mustafa Ebu Ali'nin 1974 tarihli *They Do Not Exist* filmi üzerinden Filistin sinemasının nasıl “hafıza” işlevi üstlendiğini tartışıyor. Turan, bu film ile Siyonistlerin “Filistin halkı yoktur” iddiasına cevap verildiğini söylüyor. Ayrıca görsel hafıza bakımından filmin önemi vurgulanıyor. Turan; filmin 1950'lerdeki Nabatiya mülteci kampında yaşayan Filistinlilerin gündelik yaşamından görüntüler, gelenekler, oyunlar ve hikâyelerle başladığını daha sonra 1974'te kampın bombardımanına tanıklık eden sahnelere dönüştüğünü ifade ediyor.

Nagihan Haliloğlu'na ait *Akdeniz Ateşi Filminde Komşuluk ve Filistin Erkeklikleri* başlığını taşıyan yazı, Filistinli erkek karakterlerin “komşuluk” ve “arkadaşlık” ilişkilerini ele alıyor. Haliloğlu, filmin özellikle İsrail işgal altında ya da diasporik koşullarda yaşayan Filistinli erkeklerin gündelik ilişkileri, mekânsal aidiyetleri ve toplumsal rollerine nasıl dikkat çektiğini anlatıyor.

Filistin'i Görmek: Temsil Biçimleri başlıklı üçüncü bölümde Zeynep Gökgöz'e ait, *Herkes Eşittir Ama Bazıları Daha Eşit* isimli yazı, çağdaş sanat dünyasında “eşitlik” söyleminin ne kadar gerçekçi olduğu ve bazı aktörlerin “daha eşit” konumlara nasıl yükseldiğini ele alıyor. Gökgöz, bu tartışmayı özellikle bienaller, küresel sergiler ve sanat kurumlarının seçkin mekanizmaları açısından inceliyor. Yazının son kısmında, özellikle Venedik Bienali örneği üzerinden, Filistinli sanatçıların ve Filistin meselesi gibi görece daha marjinal konuların sanat dünyasında

görünürlüğünün nasıl sınırlı kaldığını ve “daha eşit” sayılanlar arasında yer alamadığını aktarıyor.

Esra Bulut, *Banksy’nın Filistin İşleri: Batı Şeria Duvarı ve Walled-off Ote* isimli yazısında, Banksy’nın Filistin’de özellikle Batı Şeria Duvarı üzerindeki işleri ve bu duvarın hemen yanına kurduğu Walled-Off Hotel (Duvarla Çevrili Otel) üzerinden, sanat-mekân-politik etkileşimlerini inceliyor.

Ömer Faruk Güneş, *Simgesel Direniş: Filistin Duvar Resimleri* yazısı ile Filistin’deki duvar resimlerini “simgesel direniş” olarak ele alıyor. Güneş; bu resimler, yalnızca estetik nesneler değil aynı zamanda toplumsal hafıza, kimlik ve direniş dilini taşıyan görsel metinler şeklinde okunabilir, diyor. Duvarlar; işgal, sınır, bariyer gibi politik temaların görsel karşılığıdır.

Filistinli sanatçıların duvar resimlerini yapması, direnişin yalnızca silahla değil, görsellikle de yürütülebildiğini göstermektedir. Bu bağlamda “simgesel direniş” kavramı öne çıkar.

Zeynep Gökgöz, *Düşünmen Yetmez* başlıklı ikinci yazısıyla, düşüncenin pasif kalması ile eylemin aktif dönüşümü arasındaki gerilimi tartışıyor. Gökgöz, entelektüel ve sanatsal üretimin yalnızca teorik bilgi üretmekle sınırlı kalmaması gerektiğini; bunun toplumsal değişime, görünürlüğe ve etkin bir direniş biçimine dönüşmesi gerektiğini vurguluyor.

Ümit Yaşar Özkan, *Sacco’nun Filistin’i: Zor Lokma* başlıklı yazısı ile çizgi-roman türünde bir grafik roman olan Sacco’nun *Filistin* eserini merkeze alıyor. Özkan, bu eser aracılığıyla Filistin

meselesinin görsel kültürde nasıl temsil edildiğini ve okuyucu ile kurduğu ilişkiyi inceliyor.

Neslihan Demirci, *Fatma Tuba Yaylacı ile Savaş, Çocuk ve Sanatın Sağaltıcı Niteliği Üzerine* başlıklı söyleşisinde; savaşın, doğrudan yaşanan ya da medya aracılığıyla öğrenilen, çocuklar üzerindeki etkilerini ve bu etkilerle baş etmek için sanatın bir araç olarak nasıl kullanılabileceğini tartışıyor. Söyleşide Yaylacı, gelişim psikoloğu olarak çocukların savaşla karşılaşma biçimleri ile sanatın iyileştirici gücüne dair görüşlerini paylaşıyor.

Filistin’i Yaşatmak: Toplum, Hafıza ve Kültürel Miras başlıklı dördüncü bölümde Ahmet Gün’ün, *Toplumsal Sorunlara Çözüm Arayışında Sanat ve Mimarlığın İmkânları: Filistin Örneği* başlıklı yazısı, sanat ve mimarlığın toplumsal sorunlara, özellikle işgal ve yerinden edilmişlik koşulları altında olan Filistin’deki toplumlara, nasıl imkân tanıdığı, çözüm alanları açabileceği üzerine odaklanıyor. Mimarlığın yalnızca yapı üretimi değil, mekân, bellek ve toplumsal adalet bağlamında da bir araç olarak değerlendirilebileceğini savunuyor.

Kübra Turangil, *Kültürel Mirasın Kasıtlı Tahribi: Filistin’e Bir Bakış* başlığını taşıyan yazısında Filistin’de işgal, yerinden edilme ve kültürel mirasın tahribi bağlamında yaşanan mekânsal ve kültürel yıkımı ele alıyor. Turangil, bu tür mekânsal ve kültürel yıkımların uluslararası hukuk, insan hakları ve kültürel miras normları bağlamında yeterince gündeme gelmediğini, görünürlüğünün düşük olduğunu iddia ediyor.

Ali Ayçil, *Filistinlilerin Ülkesine Yolculuk* başlıklı yazısı ile Filistinli Filistin halkının kendi topraklarındaki yolculuğunu, mekâna dönüşünü ve kimlik bağlamında “ülkesine” ulaşma sürecini sorunsallaştırıyor. Ayçil, bu süreçte karşılaşılan tarihsel, mekânsal ve kültürel engelleri, işgal, sürgün, yerinden edilme gibi, “yolculuk” metaforu üzerinden çözümlenmeye yöneliyor.

Ali Ayçil, *Gazze, Gasset, Av, Avcı* isimli ikinci yazısında Orwell ve Gasset’in düşünsel mirası üzerinden “av”, “avcı” ve “savaş” kavramlarını birlikte tartışıyor; bunları özellikle Gazze bağlamında yorumluyor. Ayçil; bu bağlamda yazı, Gazze’de yürütülen katliam ve zulmün “oyun”, “takip”, “tuzağa düşürme” gibi av-avcı metaforları üzerinden okunabileceğini söylüyor.

Ferhan Güloğlu’nun gerçekleştirdiği, *Leila el-Haddad ile Filistin Yemek Kültürü Üzerine* başlıklı söyleşide Leila el-Haddad, Filistin yemek kültürü üzerinden kimlik, diaspora, aidiyet ve işgal koşullarında beslenme biçimlerinin anlamları üzerine konuşuyor.

Neslihan Demirci’nin gerçekleştirdiği, *Peren Birsaygılı Mut’la Filistin Direniş Edebiyatı’na Dair* başlıklı söyleşide de Mut ve Demirci, Filistin direniş edebiyatının ne olduğu, hangi tarihsel süreçler içinde şekillendiği ve bu edebiyatın kimlik, hafıza ve mücadele açısından taşıdığı önemi ele alıyor. Bu söyleşi; edebiyatın, silahlı direniş ya da politik kampanyalarla sınırlı değil; günlük yaşamdan, hafızadan ve kimlik inşasından gelen bir direniş biçimi olduğuna dair güçlü bir çerçeve sunuyor.

Genel Değerlendirme

Filistin’i Görme Biçimleri, Filistin meselesine ilişkin edebiyat, sinema, sanat, mimarlık, gastronomi vb. disiplinlerle hazırlanan derleme bir çalışmadır. Kitap; direniş edebiyatı, grafik roman, belgesel film, yemek kültürü ve kültürel miras gibi çok çeşitli alanları kapsayarak Filistin’in tarihsel, politik ve toplumsal gerçekliğini anlamaya yönelik zengin bir çerçeve sunuyor. Kitapta yer alan yazılar, Filistin halkının yaşadığı sürgün, işgal ve mülteci durumunu farklı ifade biçimleriyle ele alıyor. Hem akademik makaleler hem de söyleşiler aracılığıyla, edebiyat ve sanatın direniş, hafıza ve kimlik oluşturma bağlamındaki işlevi ön plana çıkarılıyor. Mekân, hafıza ve kimlik kavramları sıkça tekrar edilen temel temalar arasında. Özellikle kültürel mirasın tahribi ve direniş edebiyatı üzerinden tarihsel bilinç aktarımı vurgulanıyor. Kitap farklı bakış açılarını bir araya getiriyor. Direniş ve hafıza vurgusu dikkat çekiyor. Belgeseller ve güncel sanat örnekleri üzerinden konunun modern bağlamı tartışılıyor. Türkiye’de Filistin çalışmaları alanında güncel bir derleme sunuyor.

Filistin’i Görme Biçimleri, hem akademik hem de kültürel açıdan zengin bir kaynak oluşturuyor. Kitap, okuyucuyu sadece bilgiyle donatmakla kalmıyor; aynı zamanda edebiyat, sanat ve kültür aracılığıyla Filistin halkının yaşadığı tarihsel travmaları, direnişi ve kültürel hafızayı derinlemesine anlamamızı sağlıyor.

| FATİH DEMİRDÖĞEN

Yahya Sinvar'ın Kaleminden *Bir Mücahidin Hikâyesi*

“...Bahar yaz güz kış
Ben sen İsa ve Yahya
Bir gülü yetiştirmek için
Yaratılmışız
Şükür Tanrı'ya...”

Sezai Karakoç

Son iki yıldır şairin “Ben kandan elbiseler giydim” dediği yerde, Gazzeli annelerin *ürperten ağıtlarını* daha çok duyduk. Dünya hayatında mevsimlerden birine dönüştü Gazze’de zulüm. Sapkın bir ideolojik körlükle *dünyanın gözü önünde*, insan kıyımları yaşandı. Yaşanan insan kıyımını hangi kelimeleri yan yana getirmeli de anlatmalı, anlatabilmeli kalem? *İnsanı savunan, insandan yana* duygular, düşüncüler, algılar taşıyan hangi kelimeleri seçerek anlatmalı can yakan öldürmelerin ağırlığını? Gazze’de zamanı *ünlemeye* hangi kelimenin gücü yeter? Günün her vaktinde bomba sesinde kaybolmaz mı kişi? Ev, sokak, mahalle, cami, hastane beton tozuna karışırken mekânı hangi kelimelerin yardımıyla hatırdan tutmalı?

Filistinli yazarların kaleminde, kaynağını Kudüs’ü savunmaktan, insan onurunu savunmaktan alan, inancın samimiyetini *ölümle sınamaktan* uzak kalamayan bir cesaretle yaşanmış soyluluk vardır. Bu soyluluk üzere bereketlenerek *çoğalan* kelimeler okuyanı, düşüneni Filistinli/Gazzeli olmanın keşfedilmemiş dünyasına *çağırır*.

Duruş Yayınları’ndan, Vahdettin İnce çevirisiyle yayınlanan *Bir Mücahidin Hikâyesi*’nde Yahya Sinvar’ı yazar kimliğiyle de tanımış olur okuyucu. Yahya Sinvar ki insanı, Kudüs’ü, Gazze’yi *ölüme meydan okuyan* bir yiğitlikle son nefesine kadar savunmanın adıdır. Kimi hayatların dünya yaşamları bitse de hikâyeleri devam eder. Söz konusu hikâyeye nesilden nesile, içten içe sürer de bir hayatı okuma, kavrama biçimine dönüşür. Yahya Sinvar, *Bir Mücahidin Hikâyesi*’nde Hamas savaşçılarından hapishanede tanıştığı Eşref el-Be’lucî’yi anlatır. Aslında bir yanıyla *Eşref’in hikâyesinde* okuduğumuz, çokça Yahya Sinvar’ın da hikâyesidir. Sinvar, sınanmalardan geçen bir hayatın içine doğarak sürgünler, mülteci kampları, esaretle sarsılmaz bir inanç ve mücadele ile geçen hayatların şahitliğini kalemle yapar.

Sinvar *Bir Mücahidin Hikâyesi*’ne Gazze’yi anlatarak başlar. Gazze’yi mekân üzerinden okuduğumuz bu kıtapta, nesillerin hem bilinci hem de iç içe geçen hatıralarını birbirlerine nasıl aktardıkları işlenir. Yazar, eski Gazze’nin Şucaie ve Derc mahalleleri ile “*şehrîn*”, tarihin derinliklerine dayanan kökleri-

nin tanığı ve asaletinin işareti” El Ömeri ve Ömer Muhtar mescidi, “her duvarında, şehit düşen bir aslan yavrusunun bedeninden parçaların izi” olan Selahaddin Caddesi’ni anlatarak “Asya’nın Gelini” Gazze’ye selama durur.

Sebaa’dan sürgün edilmiş büyük bir ailenin çocuğu olarak 1972’de Gazze’de doğan Eşref Hasan Yusuf el-Be’luci’nin ninesinden dinlediği Sebaa hikâyelerinin ucu bucağı yoktur. Evlerine düşen bomba sonucu bir bacağı yitiren dede ile işitme yetisini kaybeden nine, ailenin

ze’den Mısır’a sürgün giden Müslüman Kardeşler mensubu, dayılarıdır.

Eşref’in çocuk muhayyilesinde derin karşılığı olan bir diğer husus ise *çalıştığı matbaanın yanında*, dimdik duran, dalları göğe yükselen hurma ağaçlarıdır. Üzerinde “Teslim olmak yok!”, “Uzlaşmaya, haksız barışa ve teslim olmaya hayır!” yazan bu ağaçla beraber, çocuk Eşref’te de bir direniş bilinci büyür.

Yahya Sinvar, Hamas’ın kurucusu Şeyh Ahmed Yasin’den “Yüce Allah’ın bize bahsettiği bir ruhtu” cümlesiyle söz eder. Eşref ise Şeyh Yasin’i hiç görmediği hâlde, hayatta en çok etkilendiği kişi olarak anar. Eşref el-Be’luci, “İsmi anıldığı, resmini gördüğüm veya duvarlarda ona dair bir slogan okuduğum zaman düşüncemde, hayalimde bir tür kutsiyet duygusu uyanırdı” cümlesiyle Şeyh Ahmet Yasin’e olan hayranlığını dile getirir. Sonrasını ise Be’luci, “Hamas askeri olduğumu anladığım an, ellerimle de dokunmuştum ruhumun gözyaşlarına” diyerek Yasin’i anlatmaya devam eder. Eşref el Be’luci’nin “yenilgi yenilgi büyüyen bir zafer”in peşinde geçen eylemler ve mücadeleler sonrası, 18 yaşında başlayan cezaevi günleri 2012’deki esir takası ile sona erer. Aynı yıl Yahya Sinvar’ın da katıldığı bir düğünle Gazze’de evlenir.

Yahya Sinvar’ın, Eşref el-Be’luci’yi merkeze alarak anlatmak istediği ve özelde onun hayatını anlattığı *Bir Mücahidin Günlüğü* bir bakıma Filistin direnişinin belgesel bir kayıdır. Direnişi besleyen olaylar, mekânlar ve insanlar özelinde, “Ölümün üstüne yürü ki sana hayat bahşedilsin” muştusunu yaşama ilkesi bilen ve hayatı mütemediyen direniş hatında yaşayan, soylu direnişçilerin hikâyesi ile Eşref el-Be’luci’nin hayat hikâyesi omuz omuza büyür.

direniş tarihinde âdeta yeni bir milattır. Eşref’in ilham kaynaklarından diğer biri de 1967 savaşı sonucu işgal edilen Gaz-

| GÖKHAN TOKATLIOĞLU

Hakikate Açılan Kapı: Rüyalar ve Yolculuklar

Tarih; kültürün, bilimin, sanatın, uygarlığın, hukukun filizlendiği havzalardan söz eder. Söz konusu havzalarda kurulan şehirlerin önemi, kuruluş tarihinin eski olmasından kaynaklanmaz. Babil, Kadeş, Sidon, Atina, İonya, İskenderiye gibi şehirlerin önemi uygarlık tarihine katkılarından dolayıdır. Çünkü kadim şehirler; insanlığın siyaset, kültür, sanat, felsefe ve bilim alanlarındaki katkılarına rahimlik eden mekânlar olarak tarihin akışına yön vermiştir. Mısırlıların Teb'i, Sümerlerin Ur'u, Asurluların Ninova'sı, Romalıların Roma'sı bu konuda öncelikle akla gelen örneklerdendir. Bu şehirlerin bir kısmı zamanla yok olup gitmiş ya da eski görkemini kaybetmiş olsa da her durumda medeniyetin şekillenmesine tartışılmaz biçimde katkı sunmuşlardır. Bu bağlamda şehirlerin anası Mekke ile Kudüs tarihin akışında önemli bir rol üstlenerek insanlık hafızasına kazınır.

Âkif Emre'nin tespitiyle tarihte hiçbir şehir efsanelerle hakikatin karşılaşmasında Kudüs'üne benzer bir şahitliğe sahip değildir. Ona göre "Kudüs hakikati boğan efsaneler adına binlerin akin ederek insan kanını sel edebildiği bir çekim merkezi... Aynı zamanda kadim gelenekleri yok etmeden, onları kuşatıcı son muştunun öteki ile yüzleştirdiği mekânın adı..." dır. Kudüs, binlerce yıl geriye uzanan tarihinde yakılıp yıkılan günler yaşar. Yaşadığı her işgalden sonra da varoluş gerekçesini yeniden yürür-

lüğe koymayı başarır. Felaketler, şehrin hafızasında derin yaralar açsa da kökü derinlerde olan kimlik her seferinde yeniden filizlenir.

Vefa Taşdelen'in şehirlerin yok oluşlarına dair tespiti, Kudüs özelinde geçerliliğini yitirir. Çünkü "Şehirler yüzlerce yılda oluşuyor ve yüzlerce yılda ortadan kalkıyor. Birdenbire oluşmuyor hiçbir. Sel, deprem, kuraklık, lav altında kalma gibi doğal nedenler; savaş, göç, istila gibi sosyal, siyasi ve ekonomik nedenlerle şehirler kurulur ve aynı nedenlerle ortadan kalkar. Ama bu oluşum yüzlerce yıl içinde olduğu ve bir insan ömrüne sığmadığı için gelişim süreci bir bilinç tarafından tam olarak algılanamaz. Yavaş yavaş olup biter her şey; yaşayanların dikkatini çekmeden." Bu tespiti bugün yok olup gitmiş birçok şehir üzerinden örneklemek mümkündür. Oysaki 1967'de başlayan Siyonist işgal, Kudüs'te inkâr edilemez bir yıkım gerçekleştirmiş ve yaşayanların bilinci bu yok oluşu takip etmiş ve algılamıştır.

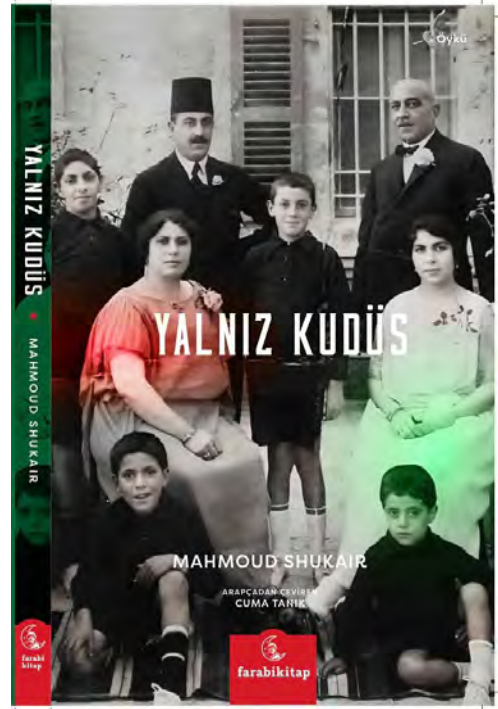
Kudüs'ün varlık ve anlam bütünlüğü, inancın şekillendirdiği mimariyle hayat bulur. Şehirde kök salan inançlar kendilerine özgü biçimler üzerinden günümüze kadar ulaşır. Yaklaşık yüz elli yıl önce şekillenen Siyonist ideoloji, şehrin varoluş gerekçesine vurgu yapan her şeye düşmanlıkla saldırır. Kudüs, insanlık düşmanı bu ideolojinin zorbalığıyla kısa bir süre içinde gerçekleşen büyük değişimlerin sahnesi olur. Sadece Müslü-

manlar değil Hristiyan ve Yahudiler için de büyük değere sahip olan Kudüs'teki mimari doku, Siyonist simge ve sembollerle değiştirilir. Şehirle özdeşleşen hatta onun varoluşuna katkıda bulunan bütün inançlar, hayat tarzları bu soykırımcı ideolojinin saldırısına maruz kalır. Kendi gerçekliğinden koparılmaya çalışılan Kudüs, kurmacadan ibaret bir mizansen rolünü oynasın diye olağan dışı çaba harcanır. Oysa Kudüs hakikatin aynası bir şehir olarak saldırılara rağmen ruhu- nu terk etmemek için direnmektedir.

Mahmut Şukayr, yazdıklarıyla bu kurguyu tersine çeviren bir edebiyatçıdır. 1941'de -zamanla şehrin içinde kalacak- Cebelu'l Mukebbir köyünde doğan sanatçı, Kudüs'ün yaşadığı değişimin ilk elden tanığıdır. 1962'de ilk öyküsü yayımlayan yazar; küçürek öykünün yanı sıra roman, otobiyografi, günlük, anı, senaryo ve drama gibi edebiyatın farklı türlerinde eserler yazmıştır. Başlangıçta yazdığı metinler, bağlı olduğu toplumcu gerçekçi anlayışın ürünleridir. Kırsalda yaşayan insanların sorunları, yoksulluk, cehalet, şehir ve köy yaşam tarzlarının birbiriyle çatışması yazarın ilk eserlerinde irdelenen konulardır. 1967'de Kudüs'ün Yahudilerce işgal edilmesi yazarın ilgi odağını da değiştirir. İşgalden sonra merkeze aldığı tek konu vardır: Kudüs'ün özgürlüğü. Yazdıklarıyla Siyonist işgalin Kudüs politikalarını eleştirmenin, edebiyat üzerinden bir direniş hattı oluşturma peşine düşer. Eserlerinde görülen değişim hakkında kendisine yöneltilen soruya şu cevabı verir: "Bu aynı zamanda, Kudüs'ün Yebusi, Kenanlı, Arap, Filistinli, bir şehir olduğunu, Müslüman ve Hristiyan halkının bu şehirde sağlam kökleri olduğunu, adetlerinin, gelenek ve göreneklerinin asırlar boyunca bu şehirde kök saldığını

söyleyen inkâr edilemez gerçeklere rağmen onu sahiplenmelerini ve Yahudileştirmelerini haklı çıkarmak adına sahte bir tarih yaratmaya çalışanlara karşı onu savunma görevini ifa etmektir."

Şukayr'ın öykülerinde gözlemlenen değişim, içerikle sınırlı kalmaz. Özellikle işgalden sonra dikkat çekici bir dil benimser. Postmodern edebiyatın üst-kurmaca, metinler arasılık, ironi gibi anlatım imkânlarından çağdaşlarına göre oldukça erken dönemde faydalanır. Böylece Filistin'in özgürlüğüne yönelik dikkati, postmodern anlatı tarzında ifadesini bulmuş olur. Kullandığı bu yeni dil, şimdiki zaman ile tarihi, gerçek ile hayali harmanlayan öyküler çıkarır ortaya. Öykülerini fantastiğin sınırlarını zorlayan yolculuklarla, hangisinin kurgu hangisinin gerçek olduğu kestirilemeyen olaylar silsilesiyle şekillendirir.

Yazarın Türkçeye “*Yalnız Kudüs*” adıyla çevrilen kitabı, işgalden sonra benimsediği dil ve içerik hakkında oldukça güçlü bir değer taşır. Orijinal adı “*el Kuds Vahdehâ Hunak*” olan ve Kudüs orada tek başına anlamını karşılayan eser, 2025 yılında Türkiyeli okurların ilgisine sunulur. Yüz elli beş küçürek öyküden oluşan “*Yalnız Kudüs*”, bazı eleştirmenler tarafından roman olarak da kabul görür. Öykülerin birbiriyle bağdaşan olaylar ve ortak kahramanlara sahip olması bir bakıma bu konuda eleştirmenleri haklı çıkarır. Kitabı oluşturan öyküler, kendi bütünlüğü içinde bir anlam çerçevesine sahiptir. Bununla birlikte şiir diline yaklaşan bir üslupla yazıldıklarından küçürek öykü oldukları yönünde daha güçlü bir kabul vardır.

İşgalin oluşturduğu atmosfer ve bundan duyulan rahatsızlık öykülerin odak noktasıdır. Her öykü işgalin farklı bir boyutunu görünür kılacak kurguya sahiptir. “*Kalabalık*” adlı öykü bu izleğin açıkça dile getirildiği bir içeriğe sahiptir. “Onları sabah erkenden evlere yaklaşıırken gördüm, dedi. Duvarlara kırmızı boyayla işaretler çizip sonra da elleriyle sakallarını sıvazlıyorlardı. Onlara, uzak durun evlerimizden, dedim. Burası bizim evimiz, belgelerle ispat edebiliriz bunu, dedi sakallılardan biri. Belgeleriniz sahte, dedim.” İşgal, her şeyden önce insanların huzuruna kastetmiş, kendi yatağında akıp giden hayata olumsuz müdahalede bulunmuştur. Şehirde yaşayanların itiraz ettiği yeni gerçeklik, “*Kalabalık*” öyküsünde olduğu gibi yazarın diğer öykülerinde açıkça dile getirilmez. Kahramanların içinde bulunduğu durumun görülmesi, şehrin tarihsel geçmişinde kalan mutlu anların anlaşılması için bir dekor olarak kullanılır. Bu dekor, metinlerin derin yapısına yerle-

şen güçlü mesajların taşıyıcısı olur. Söz konusu derin yapı yazarın benimsediği dilin imkânlarıyla güç kazanır. Kullandığı postmodern teknikler, eskiyle yeniyi harmanlayarak okurun zihnini harekete geçirecek bir kurguya zemin hazırlar.

Yazar, işgalcilerin zorbalıkla oluşturduğu yeni gerçekliği aşmanın yollarını bulur. Dil düzeyinde açılan bu yollar, sürekli arayış içindeki öykü kişilerinin huzura kavuştuğu yer olan rüyalara çıkar. “**Neşe**” adlı öyküde kahramanın rüyalar yerine gerçeklerden bahsetmesi huzur bozucudur. “Gece gördükleri rüyaları anlatıyorlar, bazısı sevindirici bazısı kederli. Esmahan işgalcilerin ailesine çektiği eziyetten söz ediyor, sonra ansızın susup arkadaşlarından özür diliyor, çünkü konuşmanın dozunu kaçırıyor, sabahın neşesini bozmaya hakkı yoktu.” Rüyada yaşanan olaylar, hep şehrin işgalden önceki günlerine uzanır. Bu atmosferde hayat normal seyrinde akıp gider ve işgalcilerin oluşturduğu huzursuzluk bertaraf edilmiş olur. Rüyalar, hakikat arayışında yazarın sığındığı bir tekniğe dönüşür. “**Ritim**” adlı öykü bu tekniğe başvurma gereğini sunacak cümlelerle başlar: “Mahalle uyuyor. Kâh yakın kâh uzak zamanlardan sızan rüyalarla dolu bir ritimle uyuyor. Yalnızca rüyalar yakın zamanda olanlarla binlerce yıl önce olanları bir araya getirebilir.” Öykülerde rüya ile gerçek o kadar iç içe geçer ki okur hangisinin gerçek olduğunu sorgulamak durumunda kalır. Nihayetinde yazar, işgalden sonra oluşan gerçekliğin bir kurgudan ibaret olduğunu fark eder.

Kahramanlar, kimi zaman da fiziksel zamanda mümkün olmayan yolculuklara çıkar. İşgal altındaki şehrin boğucu atmosferinde başlayan bu yolculuklar, başka bir mekâna yönelmez.

Aynı mekânın tarihteki farklı bir zamanına gider. Bu zaman diliminde kısa süreliğine de olsa huzuru tecrübe eder, hatırlar ve geri dönerler. Yazar, bu tercihiyle postmodern yaklaşımın bir tekniğini daha kullanmış olur: Tarihsel üstkurmaca. Bahsedilen teknikle yazılan öykülerde geçmiş ile bugün, gerçek ile kurgu birbirine karışır. Böylece bir sorgulamanın önü açılmış olur. Genellikle tarihi olayları sorgulamaya açan bu teknik, Şukayr'ın öykülerinde tersinden işler. Okuyucuya tarihteki durumu değil kahramanların yaşadığı gerçek zamanı yadırgatır. **“Tenkez Hanı”** sıkça çıkılan bu yolculukları özetleyen şu cümlelerle biter: “Gece yarısından bir saat sonra uyuyabildik. Gerçekten de rahat bir uyku uyuduk. Sabahleyin, surların dışındaki evimize ulaşmak için yedi yüz yıllık bir mesafe kat etmemiz gerekecekti.” Diğer

öykülerde de beş bin yıllık mesafeye kadar uzanan yolculuklar yaşanır. İşgal altındaki Kudüs'te yaşayan kahramanlar, bazen birkaç saatliğine bazen de birkaç günlüğüne içinde bulundukları mekânın tarihteki huzurlu anlarına gidip dönerler. Tarih boyunca Kudüs'te hüküm süren Franklar, Eyyubiler, Birleşik Krallık ve Osmanlı Dönemi'ne yönelen yolculuklar, okurdaki gerçeklik algısını bozar. Böylece şehrin derinlerine kök salmış hakikat gün yüzüne çıkmış olur. Siyonist müdahalenin bir kurgudan ibaret olduğu ve Kudüs'ün binlerce yıllık geçmişle bağdaşmayan yeni bir geçeklik oluşturmaya çalıştığı bu yolla da vurgulanmış olur.

Mahmut Şukayr, rüyalar ve yolculuklar üzerinden Kudüs şehrini kendi gerçeğiyle buluşturan bir yazardır. Ülkemizde henüz yeterince tanınmayan yazarın seksene yakın kitabı vardır. Sözü edilen kitabının dışında bir kitabı daha Türkçeye çevrilmiştir: *“Arzuların Tavanı”*. Yine aynı dil ve benzer teknikleri kullanarak yazdığı küçürek öykülerden oluşur. Yazar, bu kitabında şehirden ziyade esaret altında sürdürülen hayatlara odaklanır. İnsanın özgürlüğü hayatın gerçekliği üzerinden kurgulanır. *“Arzuların Tavanı”*nda da kahramanlar rüyalar görüp yolculuklara çıkar.

Nihayetinde Mahmut Şukayr, Şehirde kısa sürede gerçekleşen dönüşümü takip eden bir bilinçtir. Yazarın bu şahitliği öykülerinde ifadesini bulur. Sözcüklerle işgale direnecek mevziler kazar. Âdeta Âkif Emre'nin tespitine kulak verip savunma görevini yerine getirir: “Siyonist sömürgeciliğin kâbus gibi çöktüğü şu günlerde Kudüs diriliş ve direniş ruhunu yeniden çağırıyor.”

| ŞENAY ŞEKER

Âbid Selâme'nin Hayatından Bir Gün

-Kudüs Trajedisinin Anatomisi-

“Evrensel bir hikaye yazmak istedim, bir an da olsa işgal altında yaşayan bir Filistinli olmanın nasıl bir his olduğunu okuyucuya hissettiren bir hikaye.”

N. Thrall

Kaliforniyalı Yahudi gazeteci Nathan Thrall'ın kaleme aldığı *Âbid Selâme'nin Hayatından Bir Gün* adlı belgesel tarzındaki eserde, Filistin topraklarında yaşanan işgalin anatomisi yalın bir dille anlatılır. Trajik bir kazanın etrafında şekillenen ve farklı hikâyelerle beslenen olay örgüsünde yazarın amacı, yaşanan haksızlıkları görünür kılmaktır. Yaşadığımız bu süreçte farklı dil ve kültüre sahip toplumların bu coğrafyada yaşanan zulümlere duyarsız kalmadığını, bilhassa kadın ve çocuklar arasında duygusal bir bağ kurulabildiğini görüyoruz.

Nathan Thrall, Kudüs ile olayın geçtiği Batı Şeria bölgesinde iki yıl kadar süren araştırma ve röportajların yanı sıra Selâme ailesiyle yaptığı görüşmeler sonucunda metin 3 Ekim 2023'te yayımlanmıştır.

2012 yılı Şubat ayında Batı Şeria bölgesindeki Ceba yolunda gerçekleşen trajik bir kaza... Âbid Selâme'nin 5 yaşındaki oğlu Milad'ın da aralarında bulunduğu dokuz çocuk ve iki öğretmen feci şekilde yanarak hayatını kaybetmiştir.

Nurul Hüda ana sınıfı öğrencileri, o sabah Kefr Akab'a gitmek üzere yola çıkmışlardı. Ayrım duvarlarının gölgesinde, işgalin soğuk yüzüyle büyüyen bu çocukları, farklı bir mahalledeki oyun alanına gitmek oldukça heyecanlandırıyordu. Fakat şiddetli rüzgâr ve sağanak hâlinde yağın yağmurla başlayan kasvetli bir

gün sadece Selâme ailesinin değil tüm Filistinlilerin unutamayacağı bir drama dönüşecekti. Dünya kamuoyunda gündem konusu olan ve Filistin yönetiminin üç gün yas ilan ettiği bu olayı travmatik kılan şey, ihmal ve kasıttı.

Okul servisinin, bakımsız ve refüjsüz bir yolda hızını alamayarak bir turla çarpıştığı kazada çıkan yangın, Ceba yoluna bir iki mil uzaklıktaki Adam, Pisgat Zeev gibi yerleşim yerlerinde, Rama askeri üsünde yeterince ambulans, itfaiye ekipleri varken görmezden gelinmiş, Filistin acil ekipleri ise kontrol noktalarında işlemler bahane edilerek geciktirilmişti.

“Eğer yol kenarında taş atan iki Filistinli çocuk olsaydı, ordu anında orada olurdu.” (s. 128)

Bir yanda emniyetleri ve konforları için lüks yollar ve yaşam alanları inşa eden yerleşimciler, diğer yanda ayırım duvarlarıyla bunaltılan, ekonomik ve sosyal kısıtlamalarla çaresiz bırakılan Filistin halkı.

Aynı zamanda tüm zorluklara ve kendi aralarında meydana gelen küçük anlaşmazlıklara rağmen bu topraklara olan bağlılığın ve inancın doğurduğu direnişe de şahit oluyoruz.

Çevre köylülerin korkulu bakışları arasında, yol kenarında devrilmiş, yanan okul aracına, çocukların yardımına ilk koşan kişi Salim olmuştu. İtfaiye ve ambulansın iş işten geçtikten sonra gelmesi yaşananlara isyanı beraberinde getirdi.

Ramallah'ta yaşayan ve gezici bir sağlık kliniğinde çalışan Dr. Hüda Dahbur kazaya müdahale eden kişilerden birisiydi. Yazar Thrall kitabında Hüda'nın hikâyesi üzerinden vatanlarından sürgün edilen ai-

lelerin yaşamlarına da ışık tutuyor. 1947'de BM'in paylaşım planından sonra Hayfa'dan zorunlu göçe tabi tutulan bir ailenin, Suriye'de Fransız mandası zamanında yapılmış ahırdan bozma kamplara yerleştirilmeleri anlatılır. Hüda gibi vatanlarını babaannelerinin anlattıkları hikayelerle hayal edebilen, kamplarda dünyaya gelmiş gençlerin Filistin topraklarına dönmek için verdikleri mücadele inanılmaz. Evet Hayfa bir günde düşmüştü. Bir günün belki de bir anın bıraktığı derin travmalar ve acılarla yoğrulan bu topraklarda her şey her an değişebilir, Filistin'de bir gün bazen çok uzun olabilirdi.

Direniş, bu topraklarda hayatın bir parçası. İşgal rejiminin baskıları, tutuklamalar, gereksiz cezalar ve hak kısıtlamaları, Filistinlilerde yaşanamayan çocuklukların ve kaybedilen yılların izlerini taşıyor.

Âbid'in yaşadığı Anata 1967 Arap İsrail Savaşı'ndan önce zeytin ve incir ağaçlarının, buğday tarlalarının olduğu kırsal bir kasaba iken işgalle birlikte kasabanın büyük bir kısmı ilhak edilerek Kudüs sınırlarına dahil edilmişti. Kudüs sınırları içinde kalan Dahiyetüselam mahallesinde oturan Selâme ailesi de Hamdan ailesi gibi mallar bölünmesin diye kuzenleriyle evlenmeyi önceliyorlardı. Âbid, bir Selâme olarak Hamdan ailesinden sevdiği bir kızı terk etmek zorunda kalmış ve bir bakıma babasının kaderini yaşamıştı.

Âbid'in lise yılları, sevdiği kız Gazel'in etrafında geçer. O, 1987'de Birinci İntifada'nın başlamasıyla kendisini Fetih hareketinin sol fraksiyonu olan Demokratik Cephe'nin içinde bulur. Âbid örgütteki aktif çalışmalarından dolayı birkaç kez tutuklanıp defalarca cezaevi değiştirir. Yazar, cezaevindeki yaşamı anlatırken, binlerce mahkûmun herhangi bir suçlama ve yargılama olmaksızın hapishanelerde psikolojik baskıya ve şiddete maruz kaldığını gözler önüne serer. Cezaevinden sonra mahkûm-

lara verilen yeşil kimlik kartları onların hayatlarını kısıtlayan unsurlardan biri olur.

BARIŞ DEĞİL TUTSAKLIK

Birinci İntifada'nın başlaması, Oslo barış görüşmelerini hızlandırmış ve o döneme damgasını vuran el-Fetih lideri Yaser Arafat barış görüşmeleri sonrasında pişman olacağı kararlara imza at-

mıştı. Sözde barış gibi görülen şey Filistin halkının tamamına esareti hazırlayan bir eyleme dönüşecekti. Yahudilerin amacı, en az Filistinliyle en fazla toprağa sahip olmaktı. İşgal rejimi, Kudüs'ün sınırlarını genişletirken, ördüğü utanç duvarlarıyla Filistinlilerin bu şehirle olan tüm bağlarını koparmayı amaçlıyordu.

Bu baskılar, İkinci İntifada'nın başlangıcı olmuştur. Bu süreçte ayırım duvarlarının sayısı artırılır ve buna sebep de canlı bomba saldırıları gösterilir. Yerleşimcilerin korkulu rüyası olan bu saldırılar Yahudilerin Filistinlilere olan nefretini daha da artırır.

“İşgal olduğu sürece direniş de olacaktır. Bu yüzden açıkça söylüyoruz: İşgal sona ermeli, ermeli ki her şey mümkün olsun.” (s.156)

Tanklara taş atan çocukları gelecekte kendilerine tehdit olarak görenler, Milad gibi küçük çocukların yanarak ölümünü bir mutluluk vesilesi olarak yorumlamışlardır. Fakat bu davranış, insanlığın vicdanında karşılık bulmamış ve “Buraya nasıl geldik?” diye sorgulamaya zemin hazırlamıştı.

Âbid Selâme ve eşi Hayfa'nın, kazanın meydana geldiği yerde o günkü endişeli bekleyişleri, aşamadığı duvarlar ve bastırdıkları duygular sadece onların değil tüm Filistinlilerin ortak kaderi olarak tezahür eder. Zira Filistin'de her anne baba çocuğunu okuluna, işine veya sokakta oyununa, tekrar eve dönememe ihtimaliyle gönderir.

| ERDOĞAN MURATOĞLU

Yafalı Derviş'in Hikâyesi: Filistin Kampında Bir Ömür

Âtîf Ebu Seyf'in *Zamân-ı Dervîş el-Yafavî* adlı romanı 2017'de Doha'da yayımlandı. 2021'de de *Filistin Kampında Bir Ömür* adıyla Türkçeye çevrilerek İnkılap Yayınları'nca okur beğenisine sunuldu. Âtîf Ebû Seyf 1973'te Gazze yakınındaki Cebelya Mülteci Kampı'nda doğmuş olup çocukluğu ve ilk gençliği burada geçti. Öykülerinin yanı sıra romanlar da kaleme alan Âtîf Ebu Seyf, Filistinli bir yazar olup Filistin halkının yaşadıklarını eserlerinde konu edinir.

Filistin Kampında Bir Ömür, Derviş'in şahsında özelde tüm Gazzelilerin, genelde ise Filistinlilerin yaşadığı trajediyi anlatır. İsrail'in Filistinli Müslümanlara uyguladığı acımasız şiddetin ve soykırımın sadece içinden geçtiğimiz bu günlere ait olmadığını, bu durumun 1950'lili yıllardan bu yana devam ettiğini ortaya koyuyor.

Filistin Kampında Bir Ömür, on yedi bölümden oluşuyor. Her bölümde Derviş'in hayatından bir farklı kesit anlatılıyor. Anlatı Derviş, kızı Leyla, hapisanedeki büyük oğlu, küçük oğlu ve Derviş'in vefat olan etmiş eşi Âmine üzerinden yürüyor. Bunların dışında her şeyi çıkarı doğrultusunda kullanan Muhsin Efendi tipi de dikkat çekiyor.

Farklı Bir Sabah romandaki ilk bölümün adı. Yazar, o güne kadar devam eden kargaşa ve telaşın olmadığı bir günün, önceki diğer günlerden farkını *"Bu sabah hiçbir şey normal değildi. (...) Kendi kendine; 'Böyle gündüzler korku doğurur' dedi ve tekrar uykuya dalabilmeyi çok istedi"* cümleleriyle anlatırken kamp hayatındaki tedirginlikleri de ifade ediyor.

Derviş'in babasının evinde yalnız yaşarken ansızın ölmesi ve kamptaki komşuların bu ölümü ona haber vermesi **Âni Bir Ölüm** kısmının omurgasını oluşturuyor. Yafa'dan Gazze'ye sığınan, sonra da çocuklarını dünyanın çeşitli yerlerine gönderen bir babanın olanca yalnızlığı *"İşte böyle, Derviş'in babası yalnız öldü; ya başucunda radyosu vardı ya da aklında kalan eski bir hatırası."* cümleleriyle gündeme getiriliyor.

Özel Röportaj'da ise çalıştıkları televizyon adına Derviş'le röportaj yapmak isteyen iki kızın isteklerinin yanı sıra ona teklif edilen bin Euro'nun Derviş tarafından kabul edilmemesi üzerine kurulur anlatı. Derviş, televizyoncu kızlara *"Dram kişiseldir; onu oynamamı benden nasıl istersin?"* derken onun rol yapmamaya ilişkin tavrı duruşunu net bir şekilde ortaya koyuyor.

Mûcize, dokuz aydır sınırlar kapalı olduğundan işine gidemeyen bir babanın, Derviş'in ödeyemediği elektrik faturasını ve kırk yıldır göremediği kardeşinin geldiğini haber alması üzerine *"Kim demiş mucizeler devri bitti!"* cümlesiyle bir umudu mustuluyor okura.

Evimiz anlatısı Derviş'in evine cami yapmak için Muhsin Efendi'nin talip olması ve Derviş'in bunu kabul etmemesi üzerinden ilerler. Aslında bu durum İslam coğrafyasında yaşayanların ihtiyaçları dikkate almadan ilgili ilgisiz her yere cami yapma arzusunun ete kemiğe bürünmüş hâlini izhar eder.

Resimdeki Zaman'da İsrail soykırım örgütünün, cezaevinde alıkoyduğu

ve uzun süredir ailesine göstermediği Derviş'in oğluna ve oğlunun da Derviş'e hasretine yer verir. *"Duvarda asılı duran resim saat gibi, gözlerini ona her çevirdiğinde çalıyordu."* cümlesi Derviş'in ruh dünyasını açık bir şekilde anlatır.

Parlamento Seçimi'nde de Derviş'in milletvekili adayı olması üzerine adaylıktan vazgeçmesi için yapılan teklif ve tehditlere prim vermemesi anlatılır. Bütün teklifleri reddeden Derviş, kaybetme pahasına da olsa sonunda seçime girer. Seçilmesi söz konusu olmasa bile adaylıktan çekilmez.

Yardım Kuponu'nda ise Filistin kampında bulunan evlerin sel sularına maruz kalması sonucu farklı görüşlerdeki Filistin örgütleri tarafından kampa yaşayanlara dağıtılan yardımların bir türlü Derviş'e verilmemesi üzerine kurulur hikâye.

Telefon Görüşmesi'nde de evine yeni yenile telefon bağlanan Derviş'in, kimse tarafından aranmaması ve onun üzülmesi üzerine anlatılır. Bir gece evin telefonu çalar ve Derviş, merakla telefonu açar, arayan kişinin; beklediği kişi değil de telefon şirketi yetkilisinin faturasını zamanında ödemediği için aradığını öğrenir. Yoksulluk, çaresizlik ve yalnızlıktır Derviş'e kalan.

Nargile'de Derviş'in amcasından kendisine miras kalan ve otuz yılı aşkın bir süredir kullandığı tütün hastalığından kurtulma mücadelesine yer verilir.

Bu durum “*Sigarayı bırakmaya karar verdi. Çünkü bundan kaçış yoktu.*” ifadeleri ile somutluk kazanır.

Piyango, bizdeki “*Bir şeyin şüyuu (yayılması), vukuundan (gerçekleşmesinden) beterdir*” sözünün öyküsüdür. Balık tutmak üzere deniz kenarına giden Derviş’in evine; piyango çıktığı dedikodusunu duyan bir kalabalık yığılır. Üretilen birtakım faraziyeler üzerinden ilerleyen metin başarılı bir anlatı olarak çıkar ortaya.

Filistin Meydanı’nda Gösteride adlı metinde ise kızı Leyla’yı üniversitede okutmak için gece gündüz çalışarak dışından turnağından artırdığıyla kızının öğrenim harcını hazırlayan Derviş’in harç ödemeye gittiğinde harç miktarının altmış dinar daha arttığını öğrenmesi üzerine bu artışa itiraz edışı ve sonrasındaki gelişmelere değiniyor. Anlatıcı, bunu “*Derviş göstericiler arasında kayboldu. Yüzlerce dev pankart arasında üniversite harçlarını protesto ettiği mini pankart görünmez oldu.*” diyerek ete kemiğe büründürüyor.

Bahar Özlemi, Filistin Kampı çevresindeki tabiat güzelliklerini, özellikle de bahar mevsiminde ağaçlar ve çiçeklerden yayılan koku ve renk cümbüşünün zaman içerisinde betonlaşmayla yok edilişi sonucu bütün güzelliğin nasıl yok edildiğini anlatan özel bir bölüm âdeta.

Aşk Bitmez, Derviş’in kızı Leyla’nın üniversite arkadaşına âşık oluşu ve bu aşkın heyecanını babasına anlat-

maya çalıştığı etkileyici bir hikâyedir.

Kısa Bir Göç’te evinden ayrılan Derviş’in hem fiziken hem de ruhen çıktığı bir yolculuk anlatılıyor. Kamp hayatında geçmişin izlerini arayan kişinin kaybettiklerini özlemle anması ele alınıyor metinde.

Bir Gökkuşağı Arıyorum, okulların ve hayatın durduğu bir günde; Derviş’in evinin önündeki sobanın başına kurularak kızı Leyla ile kestane kavurması ve betonarme işgaline uğrayan bu şehirde deniz kıyısının Derviş’in sığınacağı bir liman hâline dönüşmesi anlatılıyor.

Ey Güzel Mâzi, Hayırlı Sabahlar! *Filistin Kampında Bir Ömür*’ün son hikâyesi... Bu metinde Derviş’in hayat karşısında yorgun düşmesi işlenirken aynı zamanda bu yorgunluğun ancak geçmişin güzelliklerine sığınarak geçebileceği düşüncesini anlatan duygusal bir hikâyedir.

Filistin Kampında Bir Ömür, Derviş’in şahsında Filistin’de olup bitenleri anlatan ve hikâye-roman olma özelliği gösteren bir eser. Gazze özelinde, Filistin genelinde geçmişten bugüne yaşanan trajediler, roman kahramanı Derviş üzerinden anlatılıyor. Yazar bu trajediyi, olabildiğince yalın bir dille anlatıyor. Bu yalınlık eseri daha da okunur hâle getiriyor. Yazar Âtuf Ebû Seyf’in, içinde bulunduğu coğrafyayı, şartları, toplumu ve atmosferi ayrı ayrı canlı birer tablo gibi anlattığı bu eseri okurunu bekliyor.

Osmanlı Döneminde Basılan Antisiyonist Bir Kitap: *Siyonizm'in Tehlikeleri**

Yahudiler uğradıkları zulümden kurtulmak için dünyanın çeşitli yerlerinden Osmanlıya sığınır. Birtakım çalışmaların yanı sıra kültürel anlamda da devletin imkânlarından yararlanma durumu ortaya çıkar. Oyun kurma yeteneğiyle hilekârlığın desisesi Osmanlı devlet yapısına da sızmaya başlar. Önceleri oyunların ağırlığı hissedilmezken zaman geçtikçe oyunları ağırlığı artar da baş edilemez hâle gelir. Kendi içinden vurguna uğrar Devlet-i Aliyye. Bu sinsi saldırganlığın Siyonizm, saldırganların da Siyonistler olduğu zamanla ortaya çıkar.

Ebüzziyâ Tevfik Bey'e göre "Siyonistlik ise arz-ı mev'üdda bir hükûmet-i İsrailiye teşkilinden ibârettir ki o da Osmanlı İmparatorluğu'ndan koca bir parçayı, yani Filistin kıtasını koparıp almak ve orada yeniden bir Yehuda Krallığı tesis eylemektir." (s.16)

1897'de toplanan Birinci Siyonist Kongresi'ne sunulan modern Siyonist hareketin hedefi "Filistin'de Yahudi halkı için kanunla güvence altına alınmış bir yurt kurmayı amaçlamaktadır." denir. 1890'lı yıllarda Osmanlı'nın bir parçası olan Filistin'de az sayıda Yahudi'yle çoğunluğu Müslüman ve Hristiyan Araplardan oluşan yaklaşık yarım milyon insan yaşarken giderek dünyanın

çeşitli yerlerinden göçlerle Yahudi nüfus artmaya başlar. Filistin'de Yahudi nüfusun giderek artışı zamanla üstesinden gelinmesi zor sorunlara zemin hazırlar. Giderek Orta Doğu havzası yüzyıllara uzanacak huzursuzluğun merkezi durumuna gelir. Gelişen şartların içerden okunamaması meselelerin derinleşmesini de beraberinde getirir.

1904'te Theodor Herzl'in ölümünden sonra Siyonist kongre, Temmuz 1905'te İngilizlerin Afrika'da bir İsrail devleti kurma teklifini reddeder. Gelecekteki tüm yerleşim çabalarını yalnızca Filistin'e odaklamaya karar verir. 1909'da 65 Siyonist'ten oluşan bir grup Yahudi, Filistin'de modern bir şehrin temellerini atar. Şehir, Herzl'in "*Eski Yeni Topraklar*" kitabının İbranice başlığından esinlenerek Tel-Aviv adını alır. 1909'un Eylül ayında Dâhiliye nâzırı Talat Bey, valilere gönderdiği bir talimatla "meselenin çok acil" olduğunu bildirerek II. Abdülhamid döneminde Yahudilere konulan yasak ve kısıtlamaların aynen uygulanmasını ister. Talat Bey'in girişimiyle alınan kararlar, Siyonist örgütü 1911'e kadar yöneten başta David Wolffsohn olmak üzere tüm Siyonistleri hayal kırıklığına uğratar. Bu dönemde Siyonist hareketin merkezi Berlin'dir. Abdülhamid rejiminin çöküşünün ardından İttihat ve

* A. Muhsin, *Siyonizm'in Tehlikeleri, Müşterek el-Menfaat-i Osmanlı Şirketi Matbaası, İstanbul, Hicri 1329. (M. 1911)*

Terakki döneminde de Yahudiler yeterli desteği kazanamaz. İttihat ve Terakki iktidarından yeterince destek göremeyen Siyonist hareket farklı yöntemlerle bir yandan korkularını yenme girişimleri başlatırken diğer yandansa ileriye dönük hayallerini gerçekleştirmekten uzaklaşmazlar. Onların bu tutumları Osmanlı topraklarına yönelik iştahlarını gizlemelerine zemin hazırlarken aynı zamanda da fırsatını kollama kurnazlığını büyütür.

İttihatçılar nasıl mason localarıyla çalışarak II. Abdülhamid iktidarını yıkmışlarsa İngiliz tahakkümü altında zor günler yaşayan Mısır ve işgal altındaki diğer ülkelerde de çeşitli yöntemlerle Müslümanları İngiliz hegemonyasından kurtaracaklarından korkuyorlardı. Çünkü İttihatçılar, kendilerini «Asya dirilişinin» öncüsü olarak gördüklerinden Avrupa ve bilhassa İngiliz sömürgeciliklerinden kurtulmak isteyen diğer uluslara da yardım ellerini uzatmışlardı. Aleyhlerindeki bu gelişmeler karşısında İngilizlerin izledikleri politika, değişik fırsatlarla genç Türkiye'yi ve onun iktidardaki partisi İttihat ve Terakki'yi yıpratmak olmuştur. İttihatçıların masonluk ve Siyonistlikle suçlanması Meclis-i Meb'ûsân'daki muhalefet için oldukça elverişli bir propaganda malzemesi olmuştur. Muhalefete göre, Siyonistlerin Filistin'de bir devlet kurması uğruna İttihatçılar vatanı feda ediyorlardı. Muhalefet tarafından benimsenen İngilizlerin tezinin bir başka bölümü de Siyonistlerin ardında Almanya'nın olduğudur: «Siyonist bendesi olan bizdeki İttihatçı kardeşler güya insaniyete muavenet ve yardım edecek olan bu cemiyetlerle hâmileleri Almanya İmparatorluğu'ndan aldıkları emirler üzerine memleketimizde yapmadıkları fenalık ve cinayet kalmamıştır.» diyen muhalefet, İttihatçıların saltanatını yıkmaya azmetmişti.¹

*

Olup bitenlerin yürürlüğü sırası geldikçe devreye girerken arka planda da hem Osmanlı Meclis-i Meb'ûsân'ında hem de Osmanlı matbuatında Siyonizm'le ilgili uzun ve şiddetli tartışmalar meydana geldi. Tanıtacağımız kitap bu karmaşık ortamda kaleme alınmıştır. İttihatçı kabineye yöneltilen açık ve örtük suçlamaları ihtiva eden eserin müellifi A. Muhsin olup ona dair maalesef bir bilgiye ulaşamadık. 24 sayfa-dan ibaret olan risâle Hicrî 1329 senesinde (Miladî 1911 sonları) İstanbul'da, Müsterek al-Menfaat-i Osmanlı Şirketi Matbaası'nda basılmıştır. Katalog ve kütüphane taramalarımızda bu kitapçığın henüz transkribe edilmediği sonucu ortaya çıkmıştır. Bazı kaynaklarda kitap referans olarak gösterilirken basım tarihi, 1329 senesi Rumî zannedilerek 1913 yılı verilmiştir. Ancak eserin içeriği dikkatlice gözden geçirilirse 1911 tarihinin doğruluğu ispat edilmiş olur. Çünkü kitapta halihazırda devam eden Trablusgarp Harbi gündem konusu yapılırken üç yıl önce hezimetle sonuçlanan Bosna yenilgisine de temas edilmektedir.

Kitap Shakespeare'in "Hakikat mezara bile gömülse/ Bir gün muhakkak tezâhür eder" sözleriyle başlıyor. Giriş bölümünde müellif ne kadar gizlense üzeri örtülmeye çalışılsa da hakikatin bir gün er veya geç ortaya çıkacağını, buna hiçbir gücün direnemeyeceğini vurguluyor. Okuyucuda kitapta anlatılan sırların önemi ve bu sırların izhar edileceği hissiyatı uyandırılarak ilk üç sayfada "O hakikat ki bugün bizim üzerimizde ufaktan ufağa bazı nüfuzlarda bulunuyor... Yarın ise bizi doğrudan doğruya icbar edebilecek bir âmir olabilecek, ihtimal bir aks-ı tesâdüf neticesi olarak bütün mukadderatımız onların eline geçecek ve biz maâzallah onun bir kulu olmaktan başka bir şey olamayacağız." (s. 5) cümleleriyle esas mevzuya giriş yapılır. Metne göre bizi ele geçirmesinden korkulan şey

Siyonizm'dir. Sonraki sayfada "Siyonizm bir Judaizm meselesi olduğu, her vecihle Müsevîlere âdiyeti bulunduğu için, bittabi leh ve aleyhte bazı ifâdatta bulunulacak. Fakat bu ifâdattan bizimle beraber hâin olan Müsevîleri tel'in eden sâdık Müsevîlerin kendilerine bir hisse çıkarmamalarını temenni ederiz... Çünkü biz ne bir anti-semit ne de anâsır beynine ihtilâf sokmak isteyenlerdeniz... Filhakika Siyonizm bizim için hayat memat meselesidir." (s. 6) ifadeleriyle Siyonizm'in tehlikeleri karşısında devletine bağlı Yahudileri ayırt eden muharrir okuyucuya seslenmek suretiyle "Üç sene evvelki Bosna, Hersek ile şimdiki Trablusgarb cerihalarına bir yenisini daha ilave etmek istemezsen -ki bu ikincisi daha müthiş bir darbe olacak, çünkü diğeri da-ima taarruza âmâde bir düşmanımızdı.. Bu ise bizim lütuf ve nîmetimizle perverde olanların vuracağı darbedir ki bunun tesiri daha elim olacaktır- bu sefer olsun daha müteyakkızâne hareket etmeliyiz." (s. 7) uyarısında bulunarak Siyonizm'e bile-rek bilmeyerek yardım edenlerin içimizde olduğu meselesini konu edinir. Durumun böyle devam etmesi hâlinde içeriden yiyeceğimiz darbeler dışarıdan yiyeceğimiz darbelerden daha şiddetli olur. A. Muhsin; "Muttali olduğum mâlûmata göre bu hâinlere âlet olanlar arasında bilmeyerek iğfal olunmuş ve cidden nasıl bir fiil ve maksad-ı mezmûme alet edildiklerini bilmeyen biçâreler var." bildiği, tanık olduğu kadarıyla kötülüğe alet edilenlerin farkında olmadan düşmanın taleplerini yerine getiren biçâreler olduğu gerçeğini aktarır okura.

Ayrıca A. Muhsin, ulvî gayelerle kurulan cemiyetlerin -İttihat ve Terakki'yi kastediyor- Siyonistlerce aldatıldıklarını görmekten üzüntü duyduğunu belirterek kitapta Ebüzziyâ Tefvîk Bey'in uzunca bir makalesine yer veriyor. Ebüzziyâ Bey'in makalesi 9. ve 18. sayfalar arasında yer alıyor. Bu makalede Ebüzziyâ Bey farmasonluğu, aralarındaki fikrî yardımlaşmaları, müstebit hükûmetlere karşı mazlum

ahaliyi himâye etmeleri ve mezhepsel ayrımlardan uzak oldukları için başlangıçta savunduğunu pişmanlık duyarak açıklıyor. Ebüzziyâ Bey makalesinde İtalyalı Yahudilerce kurulan Selanik'teki farmason localarının hâlihazırda Siyonistlerin arzularını gerçekleştirecek şekilde çalıştıklarını ifade ediyor. Ebüzziyâ Bey zikredilen dönemde Siyonizm mürevvici olmakla en çok suçlanan Talat Bey ve Cavid Bey için de yine aynı suçlamaları tekrar ediyor. Ebüzziyâ Tefvîk'e göre: "Farmasonluk maskesi altında gizlenenlerin (Siyonist) çehrelerini görmeye daha ziyâde tahammül edilemez... Zira bunlar memleketin hâl-i buhranından temin-i maksada medar olabilecek hisseler çıkarabilirler." (s. 18) A. Muhsin, İttihat ve Terakki erbabını da inkılâbı yaptıktan sonra mason localarıyla bağlarını koparmasızın vatanın bir parçası olan Filistin topraklarını pazarlık konusu hâline getirmekle suçlar. Ayrıca yazar "Filistin bölgesindeki Osmanlı devlet memurlarının da Siyonistlerin orada toprak edinmelerine rüşvet ve para karşılığında izin vermelerinin asla unutulmayacağını ve affedilmeyeceğini" kayda geçirir. (s. 22)

İttihat ve Terakkiyi mason locaları üzerinden Siyonistlerin Filistin'deki emellerine ulaşmak için kullandığı tezini -ki İngilizlerin hükûmeti sarsmak için ortaya sürdüğü ve muhalefetin de kullandığı bu propaganda malzemesi Miralay Sadık aracılığıyla bütün İttihatçılık karşıtlarında mâkes bulmuştur- işleyen A. Muhsin eserini şu sözlerle bitiriyor: "Kânun-i Esâsî'nin bütün Osmanlılarla beraber Musevîlere de temin ettiği hukuka kanaat etmeyerek, budalaca tarih tekerrürden ibârettir diye bir zamanlar mâlik oldukları İstiklâl-i siyasiyelerini yeniden elde etmek üzere bir hükûmet-i İsrailiye teşkiline çalışan bu ahmaklara, şimdiye kadar hâb-ı gaflet ve bihuşiyeye dalmış zannolunan halkımız bu sefer olsun bidâr olduklarını isbat ile bu hâinlere, ve maksatlarının husulü için çevirdikleri binlerce entrikalara meydan vermemelidirler."

| DERLEYEN: MEHMET GÜNDÜZ

Kronolojik Filistin ve Filistinlilerin Mücadele Tarihi

MÖ 12000 Bölgede yapılan çalışmalar ve ilk buluntular bu döneme tarihlenmektedir. Sırasıyla bölgede Amâlikahılar (Arapların ataları), Kenanlılar, Fenikeliler, Ârâmiler Dönemleri yaşanmıştır. Bazı bulgular, Kudüs şehrinin Ken‘ânlılar’ın bir kolu olan Yebûsilerce kurulduğunu göstermektedir.

MÖ 1200 Filistin denen topraklar esas itibarıyla, Suriye ile Mısır ve Akdeniz ile Şeria nehri arasında kalan topraklardır. Filistin, adını Kavimler göçü sırasında deniz yoluyla buraya gelen Filistler’den almaktadır. Filistler bugünkü Gazze Şeridi ve civarında beş büyük şehir kurarak burayı yurt edinmişlerdir. Filistlerin Akdeniz kıyılarına yerleştiği yıllara yakın bir tarihte ise bölgeye Hz. Mûsâ’nın öncülüğünde İsrâiloğulları geldiler. Bölgede XI. yüzyılın sonlarında ilk İsrail devleti kuruldu.

MÖ 1000 Hz. Davud, Filistin’de Birleşik İsrail Krallığı’nı kurdu. Hz. Dâvûd’un ardından gelen Hz. Süleyman’ın dönemi krallığın altın çağı oldu. Hz. Süleyman, Kudüs’te kendi adıyla anılan ilk Yahudi mâbedi (Süleyman Mâbedi, Mescid-i Aksâ) inşa ettirdi. Hz. Süleyman’dan sonra İsrail Krallığı, Kuzeyde İsrail Krallığı ve Güneyde Yahuda Krallığı olmak üzere ikiye bölündü. MÖ 721’de Asurlular İsrail Krallığı’nı ortadan kaldırdı.

MÖ 586 Babilliler, Yahuda’yı işgal etti. Kudüs harap edildi ve pek çok Yahudi de Babil’e esir/sürgün olarak götürüldü. MÖ 539’da Filistin, Pers İmparatorluğu’nun bir parçası oldu. Bu dönemde Bâbillilerin yıktığı Kudüs’teki Süleyman Mâbedi ile şehrin surları yeniden inşa edilmiştir.

MÖ 332 Büyük İskender Kudüs’ü aldı. İskender’in ölümünden (M.Ö. 323) sonra bölge Helenistik krallıklardan Mısır’daki Ptolemaioslar ile Suriye’deki Selevkoslar’ın eline geçti. Özellikle Selevkoslar döneminde İbrânîlere karşı katı bir kültürel ve dinî Helenleştirme uygulandı. Bu da büyük isyana yol açtı ve MÖ 164’te Selevkoslar Kudüs’ten atılarak Haşmonayim (Hasmonlu) hânedanı kuruldu.

MÖ 63 MS 395 Roma Dönemi: MÖ 63’te Filistin Roma İmparatorluğu’nun eline geçti. Filistin toprakları Romalıların istilâsına uğradı ve uzunca sürecek bu hâkimiyet sırasında zaman zaman baş gösteren Yahudi ayaklanmalarına sahne oldu. Nitekim isyanlar sonrasında Yahudiler Kudüs’ten yeniden sürüldü. Daha sonra Hristiyanlığı kabul eden Romalılar Hz. İşâ’nın Filistin’in Nâsıra kasabasında doğması sebebiyle bu bölgeye önem vermeye başlamışlardır.

395-636 Doğu Roma Dönemi: Roma İmparatorluğu’nun ikiye ayrılmasından sonra Doğu Roma’nın payına düşen bölgede Hristiyanlık daha büyük bir hızla yayılmaya başladı ve Yahudilere baskılar arttı. Bölge 611’de Sâsânî istilâsına uğradı,

614'te de Kudüs çok büyük bir katliama maruz kaldı. 629'da ise İmparator Herakleios tarafından Kudüs dâhil bütün Filistin tekrar Bizans hâkimiyeti altına alındı.

636 Miraç vesilesiyle İslâm tarihinde önemli bir yeri bulunan Filistin'de İslâmiyet'in yayılması için başlatılan faaliyetler Asr-ı Saâdet'e kadar uzanır. Müslümanlar Filistin'i Hz. Ömer döneminde fethetti.

661-750 Emeviler Dönemi: Emevîler devrinde çok sayıda Arap kabilesi Filistin'de iskân edildi. Halife Abdülmelik b. Mervân buraya ve özellikle Kudüs'e büyük önem verdi; oğlu Velid zamanında ise Kudüs'e verilen önem daha da arttı.

750-1258 Abbasiler Dönemi: Abbâsiler devrinde Filistin, merkezi Remle olmak üzere Suriye ile birlikte bir eyalet hâline getirildi. Bölge daha sonra sırasıyla Tolunoğulları (868-905), Abbâsiler, İhşidiler (935-969) ve Fâtımîler'in nüfuzu altına girdi.

1069-70 Kurlu Bey Filistin'de bir Türkmen beyliği kurdu. Onun 1071'de ölümü üzerine beyliğin başına geçen Atsız b. Uvak Kudüs'ü zapt edip Abbâsî Halifesi Kâim-Biemrillâh ve Selçuklu Sultanı Alparslan adına hutbe okuttu.

1079 Sultan Melikşah'ın kardeşi Tutuş Suriye-Filistin Selçuklu Devleti'ni kurdu. Fâtımîler 1098'de Kudüs'ü yeniden aldı.

1099 Kudüs Haçlıların eline geçti. Haçlılar 15 Temmuz 1099'da Kudüs'ü işgal ederek binlerce Müslümanı katlettiler. Selâhaddin-i Eyyûbî'nin 1187'de Kudüs'ü fethine kadar devam eden Haçlı hâkimiyeti sırasında Filistin savaş ve karışıklıklara sahne oldu.

1187 Selahaddin Eyyûbî'nin Kudüs'ü geri alması. Selâhaddin-i Eyyûbî Kudüs'ü alınca eskiden sürülmüş bir kısım Yahudi'nin dönmesine izin vermiş, şehirdeki abideler üzerinde onarım çalışmaları yaptırmış ve sağladığı kitaplarla Mescid-i Aksâ kütüphanesini zenginleştirmişti.

1193 Selâhaddin-i Eyyûbî'nin vefatının (1193) ardından Filistin'de bazı karışıklıklar çıkmış ve Kudüs 1229'da yapılan bir anlaşma ile yeniden Haçlıların yönetimine bırakılmıştır. Ancak bu durum uzun sürmemiş ve on beş yıl sonra Kudüs tekrar Müslümanların eline geçmiştir.

1291-1516 Memlûklüler Dönemi: Filistin toprakları Memlûkler tarafından, özellikle Sultan Baybars'ın çabalarıyla Haçlıların elinden parça parça geri alındı ve 1291'de Akkâ, Kaysâriye ve diğer bazı şehirlerde bulunan Franklar da bölgeden uzaklaştırılınca yeniden fetih tamamlanmış oldu.

1516 Yavuz Sultan Selim 1516'da Filistin'i fethetti. Kanûnî Sultan Süleyman da çevresiyle birlikte bölgenin fethini tamamladı. Mukaddes yerleri korumak için Kudüs'te Müslümanların "Harem" veya "Eski Şehir" olarak adlandırdıkları 868 dönümlük kısmın etrafındaki duvarlar yeniden inşa ettirildi.

1799 Napolyon Bonapart 1799'da Mısır'ı ve Yafa'yı işgal ederek Akkâ'yı kuşatıp Safed ve Nâsıra'ya kadar ilerlemişse de Cezzâr Ahmed Paşa karşısında tutunamamış ve çekilmeye mecbur kalmıştır.

- 1832** Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa tarafından ele geçirilen Filistin, 1840'ta İngiltere ve Avusturya'nın yardımıyla tekrar Osmanlı idaresine girmiş, fakat bundan böyle büyük devletlerin ilgi odağı olmuştur.
- 1880-1914-XIX. yüzyılın sonlarında** çeşitli ülkelerde dağınık durumda yaşayan Yahudiler arasında devamlı yerleşmek üzere "siyon"a (dünyada cenneti sembolize eden topraklar, Filistin) dönmelerini savunan Siyonizm doğdu. 1880-1890'larda Rusya'da Yahudilere yapılan baskılar bu harekete güç verdi ve 1882-1903 yılları içinde Filistin'e ilk önemli Yahudi göçü gerçekleştirildi.
- 1897** İlk Siyonist Kongre toplandı ve Yahudiler Filistin'de sürekli bir anavatan ilan ettiler. Siyonist hareketi başlatan Theodor Herzl kongrede Siyonizm'in programını, "Yahudi halkı için Filistin'de kamu hukukunun güvencesi altında bir yurt kurulmasını sağlamak" şeklinde açıkladı.
- 1901** Filistin'de bir Musevi yurdu kurulması için izin isteyen Siyonistler ilk defa Osmanlı hükûmetine belirli bir meblağ karşılığında Filistin'i satın almayı, ardından da Düyûn-ı Umûmiyye'nin kendileri tarafından konsolidasyonunu teklif ettiler. Theodor Herzl başkanlığında bir heyet iki defa II. Abdülhamid nezdinde girişimde bulundu. Padişah, zulümden kaçan Yahudilere Osmanlı topraklarında yerleşme müsaadesi vermekle birlikte Filistin'de yurt kurmaları yolundaki tasarımı kabul etmedi. Padişah bu para tekliflerini kabul etmediği gibi, Yahudilerin çeşitli yollarla Filistin'e gelip yerleşmelerine engel olmak için Yahudilerin Filistin'de toprak satın almalarını yasakladı ve Kudüs'ü ziyaret edecek Yahudilere vize uygulaması getirdi.
- 1905-1914** Bu dönemde Filistin'e ikinci büyük Yahudi göçü yapıldı. Bu defa hissedilir oranda sayıları artan ve daha hazırlıklı oldukları görülen göçmenler, ekonomi ve tarım alanında geliştirdikleri kurumlarıyla burayı yurt edinmeye niyetli olduklarını gösterdiler ve özellikle Hayfa'dan Gazze'ye uzanan kıyı bölgesine sistemli bir biçimde yerleştiler. 1909'da Filistin'de, Tel Aviv kasabası kuruldu.
- 1908-1918** İttihat ve Terakki iktidarı yeni hürriyet anlayışıyla önceleri olumlu bir yaklaşım içine girdi ve II. Abdülhamid'in Kudüs'ü ziyaret edeceklere geçici olarak uyguladığı "kırmızı tezkere" adı verilen izin belgesini kaldırdığı gibi Filistin'de toprak satın almayı da serbest bıraktı. Fakat bu durum uzun sürmedi; özellikle 31 Mart Vak'ası'ndan sonra azınlıkların bağımsızlık ve ayrılma yönünde faaliyetlerini arttırmaları, bu arada Siyonistlerin çabalarını Filistin'de kolonileşme yönünde planlı bir şekilde sürdürmeleri, imparatorluğun bütünlüğünü temel kaygı edinmiş İttihatçı Genç Türkleri kuşkulandırdı ve bu sebeple çeşitli birtakım yeni kısıtlamaları yürürlüğe koydular. Bu dönemde görülen Yahudi ayrılıkçı hareketinin yanında bağımsızlık güdüsüyle ve özellikle Suriye ve Lübnan'da etkin gizli cemiyetlerin bünyesinde bir Arap milliyetçiliği gelişti. Arap milliyetçileri Siyonistlerin Filistin'de başlattıkları kolonizasyona engel olmak için ellerinden geleni yapıyorlar ve Filistin'e Müsevî göçünü durduramayan Osmanlı yönetimini şiddetli bir şekilde protesto ediyorlardı. Arap ve Yahudi milliyetçiliklerinin çatıştığı Filistin'deki karmaşayı arttıran bir diğer önemli unsur da bu stratejik bölge üzerinde farklı çıkarları bulunan Avrupalı güçlerin işine girmesiydi. Başta İngiltere olmak üzere bazı Batı devletleri Arap milliyet-

çiliğiyle Siyonizm'in ileride karşı karşıya geleceğini düşünmeksizin bu iki akımı desteklemekten ve bölgeyi sömürebilmek için çeşitli etnik grupları dış politika amaçlarına alet etmekten çekinmediler; bu grupları himayeleri altına alarak imparatorluk içinde kendilerine bağlı unsurlardan nüfuz bölgeleri oluşturdular. Böylece Osmanlı Devleti dağıldığında bu nüfuz bölgelerine dayanarak imparatorluğun mirasını aralarında paylaşabilecekleri bir ortam hazırladılar.

1915 Çanakkale Savaşı'nda 500 Yahudi'den oluşan Sion Katır Birliği, İngiliz Yarbay John Henry Patterson emrinde ve bugün İsrail Devleti'nin bayrağı olarak kullanılan bayrak altında Osmanlı Devleti'ne karşı savaştı.

1915-1916 Hüseyin-Mcmahon Yazışmaları. Hicaz Valisi ve Mekke Şerifi Hüseyin İbn Ali'nin Kahire'deki Britanya Yüksek Komiseri Sir Henry Mcmahon'a gönderdiği mektuplardır. Şerif Hüseyin mektubunda Orta Doğu'da Arapların bağımsızlığının sağlanması ve Britanya'nın Osmanlı Devleti unsurlarına karşı destekleyeceği ayaklanmalar yer alıyordu."

1916 Sykes-Picot Antlaşması. Birinci Dünya Savaşı sonrası Britanya, Fransa ve Rusya arasında imzalanan bu gizli anlaşma, Orta Doğu'da nüfuz alanlarının paylaşılmasını öngörüyordu. Bu anlaşmanın Filistin'e ilişkin maddesinde Rusya ile bir istişarede bulunularak bu bölgede uluslararası bir yönetim kurulmasından bahsediliyordu. Araplar bu anlaşmayı Hüseyin-Mcmahon yazışmasına bir ihanet olarak görmektedir.

1917 Balfour Deklerasyonu. Britanya Hükümeti, Filistin'de, bir Millî Yahudi Devleti'nin kurulması için desteğini açıkladı. Böylelikle günümüz İsrail'inin Gazze Şeridi, Ürdün ve Batı Şeria'yı kapsayan sınırları çizildi.

1917 Mustafa Kemal, Hicaz Kuvve-i Seferiyyesi Kuvvet Komutanlığına tayin edildi.

1917-1918 Türkler, Birinci Dünya Savaşı'nda, İngiliz Mareşal Allenby tarafından Filistin'den çıkartıldı. 31 Ekim 1917'de Mareşal Allenby kumandasındaki İngiliz ordusu Filistin'in Bi'rüssebi' yöresini ele geçirdi. Kudüs'ü savunmak için Osmanlı cephesinde yeni bir ordu grubu kurulduysa da başarı sağlanamadı ve Allenby 11 Aralık'ta şehre girip etrafındakilere Haçlı seferlerinin ancak şimdi bittiğini söyledi. İngiliz devleti, Çanakkale Savaşı'nda Sion Katır Birliği'ne komuta eden John Henry Petterson'a bir "Yahudi Lejyonu" kurma görevi verdi. İngiltere, ABD, Fransa, İtalya ve Mısır'dan tedarik edilen 5 bin Yahudi gönüllüden oluşan dört alay, İngiliz saflarında Osmanlı ordusuna karşı savaşmak üzere 1918 yılı şubat ayında Londra'dan Filistin-Suriye cephesine gönderildi. Yahudi Lejyonu, General Allenby komutasında İngilizler ile birlikte Türk ordusuna karşı savaştı. Sina-Filistin cephesinde Türk ordusuna ciddi zararlar verdiler. Filistin'de kurulan İngiliz askeri idaresi Filistin'de Yahudilere toprak edinme hakkı verdi.

1922 Cemiyet-i Akvam, Filistin'de İngiltere yönetiminde bir manda idaresi kurdu.

1929 Ağlama Duvarı sebebiyle Müslümanlar ile Yahudiler arasında çatışmalar çıktı.

1931-1945 1922 tarihli Britanya nüfus sayımlarına göre Filistin'in nüfusunun %88'i Arap, %11'i Yahudi idi. 1931'e gelindiğinde devam eden Yahudi göçleri sebebiyle toplam 1.035.821 olan Filistin nüfusunun %82'si Arap %17'si Yahudi olarak değiş-

mişti. 1933'ten itibaren, Nazi tehdidi sebebiyle Filistin'e göç eden Yahudilerle birlikte 1935'te Filistin'de Yahudi nüfusu %35'i buldu. 1947'ye gelindiğinde Yahudi nüfusu 800 bine ulaşmıştı. Bu sırada Filistin topraklarında 1 milyon 400 bin Filistinli yaşıyordu. Bu hızlı nüfus artışına rağmen Yahudiler toprakların yalnızca %6-7'sine sahiplerdi. 1937'de hazırlanan Peel Komisyon Raporuna göre, Filistin'in Yahudi ve Arap devletleri şeklinde ikiye bölünmesi teklifinde bulundu. 1939 yılına gelindiğinde İngiltere hükûmeti Balfour Deklarasyonu ile bir hata yaptığını kabul etti. Bölünmeyi sona erdirmek ve barışı yeniden sağlamak için 1939'da bir 'Beyaz Kitap' (White Paper) yayınladı. Bu plana göre, on yıl içinde iki uluslu bağımsız bir Filistin devleti kurulacak, bu devlette Araplar ile Yahudiler yönetimde ortak pay sahibi olacaklardı. İngilizler, Filistin'deki Yahudi nüfusunu toplamın yüzde 35'inde tutmak istiyordu. David Ben-Gurion liderliğindeki Filistin'deki Yahudi Millî Konseyi Beyaz Kitabı reddetti.

1946 Filistin'e göçün kısıtlanmasına duyulan öfke, Yahudi gerilla gruplarının İngiliz karşıtı şiddete yönelmesine yol açtı. Siyonist örgüt İrgun, Kudüs'te Kral Davut Otel'i'ni bombaladı (22 Temmuz 1946). Otelde Britanyalı siviller ve Filistin askerleri bulunuyordu.

1947 Birleşmiş Milletler, İngiltere'nin Filistin'i bölme planını onayladı. Birleşmiş Milletler (BM) 29 Kasım 1947'de kabul ettiği 181 sayılı Kararıyla, Filistin topraklarının Arap ve Yahudiler arasında kurulacak iki devlete taksimine karar verdi. Kararda, Kudüs ve Beytüllahim ile bunlara komşu diğer bölgelerin yer aldığı 3. bölümün ise uluslararası vesayetle yönetilmesi öngörülüyordu. Bu öneri Yahudiler tarafından kabul edilirken, Araplar tarafından reddedildi. Nüfusun yaklaşık %69'unu Araplar teşkil ettiği hâlde Arap devletine, Filistin topraklarının %42'si, nüfusun %31'lik kısmını oluşturan Yahudilere ise devlet kurmak için verimli kıyı bölgelerinin çoğunu barındıran Filistin topraklarının %56'lık kısmı bırakılıyordu.

1948 İngiliz Mandasının 14 Mayıs 1948'de sona ermesinden önce Siyonist terör örgütleri topraklarını terk etmeleri için Filistinlilere karşı şiddet eylemlerine giriştiler. Filistinli ve Arap gönüllüler Suriye'de bir araya gelip Arap Özgürlük Ordusu'nu oluşturdular. Arap-İsrail Savaşı sırasında, Kudüs yakınlarında bulunan Deir Yasin köyünde Siyonist İrgun örgütüne bağlı militanlar tarafından kadınlar, çocuklar ve yaşlılar katledildi (9-11 Nisan 1948).

1948 İngiltere, Filistin'de Manda idaresini kaldırınca 14 Mayıs 1948'de Tel-Aviv'de toplanan Yahudi Millî Konseyi BM'nin 181 sayılı taksim kararı çerçevesinde sınırlarını açık bir şekilde ilan etmediği İsrail Devleti'nin kurulduğunu duyurdu.

1948 Filistinliler İsrail'in bağımsızlığı sonrası 15 Mayıs 1948'i Nakba (felaket) Günü ilan etti.

1948 İsrail Devleti'nin ilan edildiğinin ertesi günü, Arap Birliği üyesi beş ülke Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak, İsrail'e savaş açtı. Arap devletlerinin yenilgisi üzerine Ocak 1949'da yapılan ateşkesin ardından çatışmalar sona erdi. İsrail, Filistin'in yüzde 78'ini ele geçirdi. Geriye kalan yüzde 22'lik kısım ise işgal altındaki Batı Şeria ve kuşatma altındaki Gazze Şeridi olarak ikiye bölündü. 750.000

Filistinli evlerinden zorla çıkarıldı. 1947'den 1949'a kadar 500'den fazla Filistin köyü, kasabası ve şehri yok edildi. Tahminen 15.000 Filistinli öldürüldü. 1948 savaşı sonrasında, Filistinlilerin uğradıkları katliamlar ve yurt dışına göçleri sebebiyle Filistin'de demografik dağılım Yahudiler lehine keskin bir değişim geçirmiştir. Böylelikle "Yahudi karaktere" sahip bir İsrail Devleti'nin kurulması için uygun gördükleri demografik değişiklik tamamlanmıştı.

1948 11 Aralık 1948'de BM Genel Kurulu, Filistinli mültecilerin geri dönüş hakkı çağrısında bulunan 194 sayılı Kararı kabul etti. Karar, Filistinlilerin göç etmek zorunda kaldıkları topraklara dönüşü ve Kudüs'ün uluslararası bir yönetime kavuşmasını içeriyordu.

1949 Filistinlilerin Yahudilere Toprak Sattığı İddiası: 1917-1949 arasında Filistin topraklarında Yahudi arazi mülkiyetindeki değişim önemlidir. Filistin topraklarının toplam yüzölçümü 28,3 milyon dönümdü, bir bölümünü Nakab Çölü oluştuyordu. 1948'de İsrail işgal devleti kurulmadan önce Yahudilerin sahip oldukları arazi miktarı 2 milyon dönümdü. Yani tüm Filistin topraklarının sadece %7'siydi. Yapılan araştırmalara göre Yahudiler elde ettikleri 2 milyon dönüm arazinin; 650 bin dönümünü Osmanlı devleti döneminde mülk edinmişlerdi. 300 bin dönüm araziye İngiliz işgalciler Yahudilere bağışladılar. 200 bin dönümü, İngiliz Manda yönetiminin koyduğu ağır vergileri ödeyemedikleri gerekçesiyle Manda yönetiminin el koyduğu Filistinlilerin toprakları olup İngiliz yönetimince Yahudilere sembolik parayla sattığı arazilerdi. 600 bin dönümünü Lübnan ve Suriye'de ikamet edip Filistin'de mülk edinmiş Araplardan satın aldılar. Sadece 250 bin dönüm araziye Filistinlilerden satın aldılar. Filistinlilerden aldıkları toplam arazi miktarı Filistin topraklarının %0,9'una (binde 9'una) tekabül etmektedir. Bu durum Filistinlilerin topraklarını Yahudilere sattıkları dair bilgilerin çoğunun yanlış ve yalan olduğunu ortaya koymaktadır.

1949 İsrail ve Arap devletleri Nisan 1949'da ateşkes ilan etti. Bu ateşkesin ardından İsrail, Birleşmiş Milletlerin daha önceden paylaştırmış olduğu topraklardan daha fazlasını almış oldu.

1949 BM'nin 302 sayılı kararı gereği 1949'da Filistinli mültecilere yardım için UNRWA kuruldu.

1949 Türkiye 28 Mart 1949'da İsrail'i resmen tanıdı. 11 Mayıs 1949'da Birleşmiş Milletlere üye olarak kabul edilen İsrail'i kısa sürede dünyanın birçok ülkesi tanıdı.

1950 İsrail, 23 Ocak 1950'de Kudüs'ü başkent ilan etti. 20 Mart 1950'de çıkardığı "Sahipsiz Mülkler" adlı bir kanunla Filistinlilere ait mülkleri kendi iç hukuklarına göre düzenleyip üzerinde tasarruf edilebilir hâle getirdi. 25 Mayıs 1950'de ABD, İngiltere ve Fransa tarafından ilan edilen "Üçlü Bildiri" ile "Ortadoğu'da güven ve istikrar uğruna çalışan Batılı bir ülke" olması itibarıyla İsrail'i himaye ve koruma kapsamına aldılar.

1956 Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır 26 Temmuz 1956'da Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini ilan etti. 29 Ekim'de İsrail, Britanya ve Fransa birlikleri ile bir saldırı düzenleyerek Sina Yarımadası'nı işgal etti. ABD ve Sovyetler Birliği'nin baskıları sonucu bu birlikler geri çekilmek zorunda kaldı.

1964 Filistin Millî Mısâkı: 28 Mayıs-3 Haziran 1964 tarihleri arasında Filistinlilerin

ilk büyük kongresi yapıldı. Başkanlığını Ahmed Şükayrı'nın yaptığı bu kongre Filistinlilerin ilk millî meclisi sayılmaktadır. Kongrede Filistin Kurtuluş Örgütü'nün kuruluşu ve yirmi dokuz maddelik Filistin Millî Mısâkı kabul edildi. Millî Mısâk'a göre Filistin Devleti'nin sınırları İngiliz manda yönetimi zamanındaki Filistin topraklarını içine alıyor ve bu topraklar Arap vatanı sayılarak kurtarılması meşru savunma kabul ediliyordu.

1964 Arap Ligi tarafından Kahire'de kurulan Filistin Kurtuluş Örgütü, hedefini silahlı direnişlerle İsrail'i yok etmek ve Akdeniz ile Ürdün nehri arasında "Bağımsız Filistin Devleti"ni yeniden canlandırmak olarak açıkladı.

1967 Altı Gün Savaşı. İsrail, Suriye, Mısır ve Ürdün'e saldırdı. Mısır'dan Sina Yarımadası'nı, Suriye'den Golan Tepeleri'ni, Ürdün'den Doğu Kudüs ve Batı Şeria'yı alan İsrail, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde yerleşimci programını başlandı. İsrail, 1967 Savaşı'ndan sonra işgal ve ilhak politikalarıyla BM'nin kendisine tahsis ettiği toprakları dört katına çıkarmış ve ele geçirdiği topraklarda yaşayan Filistinlileri de göçe zorlamıştır. BMGK, 22 Kasım 1967'de aldığı 242 sayılı kararla İsrail'in işgal ettikleri yerlerden çekilmesini istedi.

1968-1970 Yıpratma Savaşı: Altı Gün Savaşı'nda kaybettiği Sina Yarımadası'nı geri kazanmak isteyen Mısır "ateşkesi" tanımadığını belirterek İsrail'e karşı düşük yoğunluklu bir yıpratma savaşına başladı. 7 Ağustos 1970'te ateşkes imzalandı ve sınırlar değişmedi.

1969 Doğu Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'nın 21 Ağustos 1969 tarihinde bir Yahudi tarafından yakılmak istenmesi bütün İslâm dünyasının tepkisine yol açtı ve İslâm Konferansı'nın toplanmasına sebep oldu. Türkiye'nin de üye olduğu İslâm Konferansı Teşkilâtı, 22-25 Eylül 1969 tarihlerinde Rabat zirvesinde İsrail'in Kudüs'ten çıkmasına ve Kudüs'e 1967 öncesi statüsünün iade edilmesine karar verdi. Aynı şekilde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi de Kudüs'e eski statüsünün geri verilmesini isteyen 15 Eylül 1969 tarihli ve 267 sayılı kararı aldı.

1969 Yaser Arafat, Filistin Kurtuluş Örgütü'ne başkan olarak atandı.

1972 Münih Olimpiyatları sırasında 11 İsrailli sporcu ve bir Alman polisi "Kara Eylül" örgütüne mensup Filistinli bir grup tarafından öldürüldü.

1973 Yom Kippur Savaşı: İsrail için kutsal bir gün olan "Kefaret Günü"nde Mısır ve Suriye orduları Altı Gün Savaşı'nda kaybetmiş oldukları Sina Yarımadası ve Golan Tepeleri'ni geri almak için İsrail'e saldırdı. İlk başlarda Arapların lehine gelişen bu savaş daha sonra İsrail lehine sonuçlandı.

1974 Filistin Kurtuluş Örgütü, BM Genel Kurulu oturumlarında delege bulunduran ilk hükümet dışı örgüt oldu.

1974 1974 yılında Yitzhak Rabin'in başbakan olmasından sonra Modern Ortodoks Yahudiler, "Guş Emunim Hareketi"ni başlatıp Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde Yahudi yerleşim birimleri kurmaya başladılar.

1975 Siyonizmin Irkçılık Kabul Edilmesi. BM Genel Kurulu 10 Kasım 1975 tarihinde çıkardığı ve 3379 no'lu kararıyla Siyonizm ideolojisinin bir tür ırkçılık ve ırk ayrımı olduğunu kabul etti. (Dönemin ABD Başkanı George Bush döneminde

BM'ye yapılan baskılar sonucu 16 Aralık 1991'de çıkarılan 4686 sayılı BM Genel Kurulu kararıyla bu karar iptal edildi).

1978 Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat ile İsrail Başbakanı Menahem Begin arasında Camp David Antlaşması imzalandı (17 Eylül 1978). Bu antlaşmaya göre, İsrail askerî birliklerini Sina Yarımadası'ndan çekti ve böylece ileride yapılacak olan Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ne ilişkin müzakereler için bir barış ortamı oluştu. Mısır ve İsrail arasında barış antlaşması imzalandı (26 Mart 1979). Mısır, İsrail'i devlet olarak tanıyan ilk Arap devleti oldu. Bu anlaşmanın ardından, Arap Ligi Mısır'ın üyeliğini askıya alarak merkezini Tunus'a taşıdı.

1979 Filistin Kurtuluş Örgütü lideri Yaser Arafat Ankara'ya geldi; FKÖ temsilciliği açıldı (1 Ekim 1979).

1980 30 Temmuz 1980'de, İsrail Parlamentosu tarafından onaylanan "Kudüs Yasası" ile, Kudüs'ün bütün ve birleşik olarak İsrail'in başkenti olduğu kabul edildi. Ancak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 478 no'lu kararı ile bu kanun geçersiz olduğunu ve vakit kaybetmeden iptal edilmesi gerektiğini ilan etti.

1980 Necmettin Erbakan liderliğinde Konya'da binlerce kişinin katılımıyla Kudüs Mitingi yapıldı. Bu miting 12 Eylül 1980 ihtilalinden sonra MSP davasında önemli bir kanıt olarak kullanıldı.

1981 Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat, "Mısır İslami Cihat" örgütü üyeleri tarafından 6 Ekim 1981'de düzenlenen suikast sonucunda Mısır'da askerî bir geçit esnasında öldürüldü. Enver Sedat'a düzenlenen bu suikastın nedeni İsrail ile yaptığı barış antlaşmasıydı.

1982 İsrail, FKÖ'nün sınırlarını tehdit ettiğini öne sürerek Lübnan'a 6 Haziran 1982'de saldırı düzenledi. Altı ay süren saldırılar sonucunda FKÖ Lübnan'ı terk ederek karargâhını Tunus'a taşıdı. FKÖ'nün Lübnan'da etkinliği devam etti ama hiçbir zaman 1982 öncesindeki gibi olmadı.

1982 Sabra ve Şatilla Katliamı: İsrail yanlısı aşırı sağcı Hristiyan falanjiist milislerin Sabra ve Şatilla'daki mülteci kamplarına 16 Eylül 1982'de düzenlediği saldırıda 2 bin 750 Filistinli hayatını kaybetti.

1982 Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına rağmen Kudüs'ü terk etmeyerek Mescid-i Ak-sâ'daki nöbetini sürdüren Osmanlı askerî İğdırli Onbaşı Hasan vefat etti.

1983 BM Genel Kurulu'nun aldığı 19 Aralık 1983 tarih ve 38/180 sayılı kararda; İsrail'in "barışsever bir üye" olmadığı, İsrail'in BM Sözleşmesi'ne uymadığı belirtilerek bütün uluslara İsrail ile diplomatik, ticari ve kültürel bağları kesmeleri çağrısı yapıldı. İsrail'in ayrıca, Kudüs dâhil olmak üzere Batı Şeria, Gazze Şeridi ve Golan Tepeleri'ni işgali uluslararası hukuk ile ilgili BM kararlarına aykırı ve yasadışı olarak ilan edildi. İsrail'e Kudüs dâhil 1967'den beri işgal ettiği topraklardan çekilmesi çağrısı yapıldı. Üye ülkelere İsrail'e silah ve askerî ekipman satmamaları ve İsrail'den bunları almamaları, ayrıca İsrail'e her türlü askerî yardımı askıya almaları çağrısı yapıldı.

1983 İsrail, Lübnan'ın büyük bir kısmından askerlerini çekti. Ancak Lübnan'ın güneyinde kendi ilan ettiği güvenlik bölgesinde asker bulundurmaya sürdürdü.

- 1984** Filistin direniş hareketi içinde aktif rol alan Arap fikir ve siyaset adamı, müfessir ve tarihçi Muhammed İzzet Derveze vefat etti (26 Temmuz 1984).
- 1985** İsrail, Tunus'a yönelik "Tahta Bacak Operasyonu"nu 1 Ekim 1985'te gerçekleştirdi. Arafat'ı öldürmeyi hedefleyen saldırıda FKÖ'nün karargâhı hedef alındı. Operasyonda yaklaşık 60 kişi öldü.
- 1987** İlk Filistin İntifadası, Aralık 1987'de başladı. Genç ve çocukların İsrail askerlerine taş atması ile sembolleşti. İntifada sırasında 237'si çocuk 1.070 Filistinli İsrail güçleri tarafından öldürüldü. 175.000'den fazla Filistinli tutuklandı.
- 1987** Hamas'ın Kuruluşu. Hamas (İslami Direniş Hareketi), Şeyh Ahmed Yasin ve arkadaşları tarafından 1987 yılında Müslüman Kardeşler'in Filistin kanadı olarak kuruldu.
- 1988** Bağımsız Filistin Devleti kuruldu (15 Kasım 1988). 1988'de Arap Birliği, FKÖ'yü Filistin halkının tek temsilcisi olarak tanıdı.
- 1991** Hamas'ın silahlı kanadı İzzeddin El Kassam Tugayları kuruldu.
- 1991** Irak'ın Kuveyt'i ilhakına karşı yapılan Körfez Savaşı, Orta Doğu'daki dengeyi korumak için Filistin Devleti'nin diplomatik açıdan yeniden düşünülmesine sebep oldu. Kasım ayında İspanya'da, İsrail ve Arap devletlerinin katıldığı bir barış konferansı yapıldı.
- 1993** İsrail ve FKÖ birbirlerini karşılıklı tanıdılar. Bu anlaşma, Gazze Şeridi ve Batı Yakası'ndaki Jericho kasabasında dâhili Filistin özerk yönetimi için ve işgal edilmiş bölgelerden İsrail birliklerinin aşamalı olarak çekilmesini öngören planları içeriyordu. Oslo Anlaşması imzalandı. II. anlaşma 1995 tarihinde yine Oslo'da imzalandı. Yitzak Rabin'in Oslo Antlaşması imzası sırasında sarf ettiği, "Siz Filistinlilere karşı savaşıyor bizler, bugün sesinizi açıkça duyduk, kan ve gözyaşları yeter, yeter!" sözleri hafızalarda kaldı. 4 Kasım 1995 akşamı Oslo Antlaşmasını imzalayan Rabin, bir ultra-Ortodoks Yahudi tarafından öldürüldü.
- 1994** El-Halil Katliamı (25 Şubat 1994). Amerikan asıllı İsrailli yerleşimci Baruch Goldstein, Ramazan ayında İbrahim Camii'nde ibadet etmekte olan 29 Filistinliyi öldürdü, 125'ini ise yaraladı.
- 1994** Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ile İsrail, Batı Şeria ve Gazze'de Yaşayan Filistinlilere özerklik verilmesini öngören anlaşmaya imza attılar (4 Mayıs 1994).
- 1994** FKÖ Lideri Yaser Arafat'ın 27 yıllık sürgünü sona erdi. Filistin topraklarına ilk kez ayak basan Arafat, Gazze'ye gitti (1 Temmuz 1994).
- 1994** İsrail ve Ürdün 45 yıllık düşmanlığa son veren barış antlaşmasını imzaladı. İsrail Kudüs'te, Müslümanlar için kutsal bölgelerde Ürdün'ün özel rolünü kabul etti.
- 1995** Batı Şeria'nın Filistin yönetimine devrini öngören antlaşma FKÖ lideri Arafat ile İsrail Başbakanı Rabin arasında, Beyaz Saray'da imzalandı (28 Eylül 1995). İsrail, Gazze Şeridi'nin çevresine elektronik bir çit ve beton duvar inşa ederek bölünmüş Filistin toprakları arasındaki etkileşimi kesti.
- 1996** Filistin ilk kez 9 Ocak 1996'da devlet başkanlığı seçimi için sandık başına gitti. Seçime katılma oranı %86'ydı. Fetih Hareketi'nin adayı Yaser Arafat %87'lik bir oyla devlet başkanı seçildi.

1998 7 Temmuz 1998'de BM Genel Kurulu Filistin delegasyonuna gözlemci statüsü verdi.

2000 İsrail Başbakanı Ehud Barak ve FKÖ Başkanı Yaser Arafat'ın ABD Başkanı Bill Clinton'ın ev sahipliğinde bir araya geldiği Camp David Zirvesi'nde, İsrail ile Filistin arasında devam eden çatışmalara son vermek amacıyla "nihai statü" belirlenmeye çalışıldı. Fakat bir antlaşmaya varılamadı (20 Temmuz 2000). İsrail Başbakanı Ehud Barak'ın ilk defa Kudüs'te Filistin ve İsrail'e ait iki başkent olabileceğini ifade etmesi üzerine, İsrail Savunma Bakanı Ariel Şaron barış çabalarını sabote etti. Ariel Şaron, Kudüs'te Mescid-i Aksâ'yı ziyaret edince Filistinliler bunu kışkırtma olarak nitelendirdi ve protestolar sonrası İkinci İntifada başladı (28 Eylül 2000). İsrail, Filistin Yönetimi tarafından yönetilen bölgeleri yeniden işgal etti ve yaygın yerleşim inşaatlarının yanı sıra Filistinlilerin geçim kaynaklarını ve topluluklarını yok eden bir "ayırma duvarı" inşa etmeye başladı. Yüz binlerce Yahudi yerleşimci gasp edilen Filistin topraklarında kurulan kolonilere taşındı.

2001 Ariel Şaron, Likud Partisi lideri olarak seçildi ve İsrail başbakanı oldu. Yaser Arafat ile müzakerelere devam etmeyi reddetti. Hamas üyesi intihar eylemcisi 1 Haziran'da bir gece kulübüne saldırdı. Saldırıda 21 İsrailli hayatını kaybederken 100 kişi de yaralandı. İsrail Turizm Bakanı Rehavam Zeevi, Kudüs'te Filistin Halk Kurtuluş Cephesi grubu üyeleri tarafından vurularak öldürüldü (17 Ekim 2001). Ariel Şaron, Ramallah'a asker gönderdi. Filistin Hükûmetinin Batı Şeria'da bulunan karargâhları kuşatıldı ve topa tutuldu. Arafat bölgeden çıkamadı (Aralık 2001).

2002 Önde gelen Arap devletlerinin bir araya geldiği Beyrut Zirvesi'nde İsrail-Filistin meselesi tartışıldı (27-28 Mart 2002). Zirveye Arafat katılmadı. Zirvede İsrail'e, 1967 yılından bu yana işgal altında tuttuğu topraklardan çekilmesi, başkenti Kudüs olan Filistin Devleti'ni tanıması ve 3 milyon 800 bin mülteciye geri dönüş hakkı vermesi karşılığında normal ilişkiler kurulması teklif edildi. İsrail, 1967'deki Altı Gün Savaşı'ndan bu yana en büyük askerî operasyonunu başlattı (29 Mart 2002). İsrail aynı yıl Batı Şeria'da bir ayırıcı duvar inşa etmeye başladı.

2004 Hamas'ın kurucularından Şeyh Ahmet Yasin'e suikast düzenlendi (22 Mart 2004). Şeyh Ahmet Yasin, İsrail saldırı helikopterlerinden açılan ateş sonucu hayatını kaybetti. Hamas'ın Şeyh Ahmed Yasin'den sonraki lideri Abdülaziz el-Rantisi İsrail güçleri tarafından şehit edildi (17 Nisan 2004). Uluslararası Adalet Divanı, Batı Şeria'yı çevreleyen "ayırıcı duvar"ın uluslararası hukuka aykırı olduğu sonucuna vardı ve yıkılması gerektiğini bildirdi (9 Temmuz 2004). Yaser Arafat öldü (11 Kasım 2004).

2005 Mahmud Abbas Filistin Ulusal Yönetimi Devlet Başkanı seçildi (9 Ocak 2005). Şubat 2005'te İkinci İntifada sona erdi. İkinci İntifada sırasında 4 bin 412 Filistinli hayatını kaybetti, 48 bin 322 Filistinli yaralandı. Aynı zamanda 1069 İsrailli öldü, 4 bin 500 İsrailli de yaralandı.

2005 Ariel Şaron, Birleşik Torah Yahudileri Partisi ve İşçi Partisi ile ulusal birlik hükûmeti kurdu. İsrail tek taraflı olarak Gazze ve Batı Şeria'nın bir bölümünden çekilme planını tamamladı.

- 2006** Filistin genel seçimlerinde Hamas oyların çoğunu aldı (25 Ocak 2006). Ancak, seçim sonrasında yüzlerce Filistinlinin ölümüyle sonuçlanan el-Fetih-Hamas çatışması çıktı. Hamas, el-Fetih'i Gazze Şeridi'nden çıkardı. ABD, İsrail ve birçok Avrupa ülkesi Filistin'e yardımlarını kestiler. Bu durum Batılı devletlerin gerçekte demokratik olmadıklarını gösteren bir örnek olarak tarihe geçti. Müzakereler sonucunda Hamas ve el-Fetih, iki hareketin de dışında kalacak bir kişinin başkanlığında birlik hükûmeti kurma konusunda uzlaştılar (13 Kasım 2006). Parti üyesi olmamasına karşı Hamas'a yakınlığı ile bilinen Gazzeli akademisyen Muhammed Şabir başkanlık teklifini kabul etti.
- 2006** Hamas, Lideri İsmail Haniye'ye yönelik saldırıdan el-Fetih'i sorumlu tuttu (15 Aralık 2006). Filistin Yönetimi Başkanı Mahmud Abbas devam eden krizin aşılabilmesi için seçimlerin yenilenmesi çağrısında bulundu (16 Aralık 2006).
- 2007** Mahmud Abbas, Suriye Cumhurbaşkanı Beşar Esad'ın daveti doğrultusunda Şam'da Hamas Lideri Halid Meşal ile görüştü (21 Ocak 2007). Çatışmaların ardından, Mısır'ın arabuluculuğunda Hamas ve el-Fetih ateşkes ilan etti (30 Ocak 2007). Her iki taraf da görüşmeler için Suudi Arabistan'ın Mekke'ye davetini kabul etti. 8 Şubat 2007'de Hamas ve el-Fetih aralarındaki anlaşmazlığa bir son verme ve koalisyon kurma konusunda anlaştı. Bu antlaşma doğrultusunda Batılı güçlerin uyguladığı ağır yaptırımların kaldırılması ümit edildi. 9 Şubat 2007'de Orta Doğu Dörtlüsü (ABD, AB, Rusya, BM) Suudi Arabistan'ın, Filistin'de ulusal birlik hükûmeti kurma çalışmalarına verdiği desteği memnuniyetle karşıladı. Ancak daha sonra İsrail'i tanımak için uluslararası taleplere uyulması gerektiğini, şiddete son verilmesini ve daha önce imzalanan barış antlaşmalarına sadık kalınmasını dile getirdi.
- 2007** İsmail Haniye ve Kabinesi istifa etti (15 Şubat 2007). Ancak Haniye daha sonra Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas tarafından tekrar göreve atandı ve Filistin'de ulusal birlik hükûmeti kurma süreci başladı. 15 Mart 2007'de Filistinliler hükûmet kurma konusunda anlaştılar. 17 Mart 2007'de Yeni Filistin Hükûmeti, Gazze'de ilk kabine toplantısını gerçekleştirdi. Bakanlar toplantıya Batı Şeria'daki Ramallah'dan video konferans ile katıldı. Mart 2007 İsrail, uluslararası taleplere uygun hareket edilmediğini öne sürerek koalisyon hükûmeti ile görüşmeyi reddetti. ABD güvenlik harcamaları için Mahmud Abbas'a 60 milyon dolar para yardımında bulundu (Nisan 2007). Bu para, Gazze'de bulunan ticaret yollarının güvenliğini sağlamanın yanı sıra lojistik ve iletişimi destekleme amaçlı kullanılacaktı.
- 2007** İsrail, Mayıs 2007'de Gazze'ye beş hava saldırısı gerçekleştirdi. İsrail Başbakanı Ehud Olmert saldırıların devam edeceğini belirtti. Haziran 2007'de Mahmud Abbas, Batı Şeria ve Gazze'de olağanüstü hâl ilan etti. Hükûmeti lağvederek geçiş dönemi için olağanüstü hâl hükûmeti kuracağını da açıklayan Abbas, hükûmeti kurma görevini ise Maliye Bakanı Salam Fayyad'a verdi. Hamas bu hükûmette yoktu. Filistin'e uygulanan yardım ambargosu kaldırıldı. ABD ve Avrupa, Filistin'e yardım etmeye başladılar. Mahmud Abbas, İsrail'le barış görüşmelerini sürdüreceğini dile getirdi.
- 2007** İsrail, Eylül 2007'de Mısır'ın yardımı ve ABD'nin desteğiyle, Gazze Şeridi'ne

karadan abluka uygulamaya başladı. 2009'da deniz ablukası ile şiddetini arttırarak devam etti. Mal ve hizmet girişinin sınırlandırıldığı bu uygulama Gazze'de çok büyük insani krize yol açtı. Uygulanan abluka ardından bölgede temel sağlık hizmetleri aksamaya başladı, işsizlik arttı ve 2 milyonluk halkın yarısından fazlası yoksulluk sınırının altında yaşamaya başladı.

2007 Hamas Gazze'de etkinliğini sürdürürken ABD Başkanı George Bush Annapolis'de Filistin-İsrail barış görüşmelerine ev sahipliği yaptı (Kasım 2007).

2008 Gazze'den İsrail'deki sınır kasabalarına düzenlenen roket saldırıları sonucunda, İsrail'in Mısır'ın da desteğini alarak başlattığı ablukaya daha fazla dayanamayan Gazzeliler, Refah sınırındaki duvarları yıkarak temel ihtiyaçlarını satın alabilmek için Mısır tarafına geçtiler (23 Ocak 2008). 11 gün sonra, 3 Şubat'ta Mısır güvenlik güçleri geçişleri yasakladığında, toplamda 800.000'e yakın Gazze'li Mısır'a girip çıkmıştı.

2008 İsrail'in Gazze Şeridi'ne düzenlediği saldırılarda en az 117 Filistinli hayatını kaybetti, 200 Filistinli de yaralandı. Yaklaşık 800 Filistinlinin evi tahrip edildi (28 Şubat-3 Mart 2008).

2008 Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi'nin askerî kanadının lideri İbrahim Ebu İlba İsrail saldırısı sonucu hayatını kaybetti (14 Nisan 2008).

2008 Mısır'ın arabuluculuğunda gerçekleşen müzakereler sonucu Hamas ile İsrail arasında altı aylık ateşkes imzalandı (19 Haziran 2008). Hamas roket atmama, İsrail de Gazze'ye yönelik ambargoyu kaldırma ve suikastları durdurma sözü vermişti. 19 Aralık 2008'de Hamas ile İsrail arasındaki altı aylık ateşkes sona erdi. Ateşkes sürecinde ambargo hafifletilmediği gibi saldırılar azalsa da kesilmedi.

2008 Roket saldırılarını gerekçe gösteren İsrail, mezuniyet töreninin yapıldığı bir polis merkezini vurarak aralarında Hamas'ın üst düzey güvenlik görevlilerinin de bulunduğu 140 polisi öldürdü ve Gazze Şeridi'nde "Dökme Kurşun Operasyonu"na başladı (27 Aralık 2008). 60 savaş uçağının katıldığı operasyonun sadece ilk saatlerinde 200'ü aşkın Filistinli hayatını kaybetti.

2008 İsrail Orta Doğu Dörtlüsü'nün ateşkes çağrısını reddetti (31 Aralık 2008).

2009 İsrail uçakları Hamas'ın üst düzey yöneticilerinden Nizar Rayyan'ı evini bombalayarak şehit etti (1 Ocak 2009).

2009 İsrail, Gazze Şeridi'nde kara operasyonuna başladı (3 Ocak 2009).

2009 Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas'ın görev süresi fiilen doldu. Ancak başkanlık seçimleri ertelendi (9 Ocak 2009).

2009 Hamas Hükûmetinin İçişleri Bakanı Said Siyam, oğlu, erkek kardeşi ve ailesi ile İsrail'in füze saldırısında hayatını kaybetti (15 Ocak 2009).

2009 Gazze'ye silah kaçakçılığının önlenmesi konusunda ABD ve İsrail dışişleri bakanları arasında bir antlaşma imzalandı (16 Ocak 2009).

2009 22 gün süren operasyonun ardından İsrail ateşkesi kabul ederek yerle bir ettiği Gazze Şeridi'nden çekilmeye başladı. Çekilme işlemi 21 Ocak'ta tamamlandı.

2009 İsrail'de genel seçimler yapıldı (10 Şubat 2009). Tzipi Livni'nin Kadima Partisi

Binyamin Netanyahu'nun Likud Partisi'nden bir milletvekilliği fazla çıkarsa da sağ partilerin çoğunluğu alması nedeniyle hükûmeti kurma görevi Netanyahu'ya verildi. 31 Mart'ta Likud Partisi'nin aşırı sağ partilerle kurduğu koalisyon hükûmeti İsrail meclisinden güvenoyu aldı.

- 2009** Gazze'nin Refah bölgesinde Hamas'a bağlı güvenlik güçleri ile El-Kaide'yle bağlantısı bulunduğu iddia edilen Cünd-ü Ensarullah grubu arasında çıkan silahlı çatışmada, örgüt liderinin de aralarında bulunduğu 22 kişi öldü, en az 100 kişi yaralandı (14 Ağustos 2009). Cünd-ü Ensarullah, Gazze'de bir "İslami Emirlik" ilan etmiş ve Hamas'ı dinden uzaklaşıp Batı'ya yanaşmakla suçlamıştı.
- 2009** İsrail'in, Gazze'ye yönelik "Dökme Kurşun Operasyonu"nda orantısız güç kullanması nedeniyle savaş suçu işlemekle itham edildiği Goldstone Raporu, BM Genel Kurulu'nda kabul edildi (5 Kasım 2009).
- 2009** 24 Ocak 2010'da yapılması planlanan devlet başkanlığı ve meclis seçimleri, Hamas yönetimindeki Gazze Şeridi'nde oylama işleminin gerçekleşemeyeceği gerekçesiyle Filistin Seçim Komisyonu tarafından ertelendi.
- 2010** 6 Aralık 2009'da Britanya'dan yola çıkan ve insani yardım malzemesi taşıyan "Filistin'e Yol Açık" konvoyu, uzun ve meşakkatli bir yolculuğun ardından Gazze'ye ulaştı (6 Ocak 2010).
- 2010** Hamas'ın askerî kanadı İzzeddin Kassam Tugayları'nın kurucularından ve komutanlarından Mahmud El-Mebhuh, Dubai'de kaldığı bir otelde MOSSAD ajanları tarafından 19 Ocak 2010'da şehit edildi.
- 2010** "Rotamız Filistin Yükümüz İnsani Yardım" sloganıyla yola çıkan Gazze'ye Özgürlük Filosu'na İsrail donanması uluslararası sularda saldırdı. Mavi Marmara gemisindeki yardım gönüllüsü 9 Türk öldürüldü, 50'yi aşkın gönüllü de yaralandı (31 Mayıs 2010). Mavi Marmara katliamının ardından artan uluslararası baskılar karşısında Mısır, Refah Sınır Kapısı'nı üç yıl sonra süresiz olarak açarken; İsrail'de 20 Haziran'da ambargoyu hafifletme kararı alarak Gazze'ye girebilecek malların listesini yeniledi.
- 2010** İsrail'in Gazze'ye Saldırması üzerine Aralık 2008'de rafa kaldırılan doğrudan barış müzakereleri, Filistin Lideri Mahmud Abbas ile İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu tarafından Washington'da yeniden başlatıldı (2 Eylül 2010).
- 2010** BM İnsan Hakları Konseyi 22 Eylül 2010'de yayınladığı raporda, İsrail'in 9 Türk'ün ölümü ile sonuçlanan Mavi Marmara baskınına "yasadışı, orantısız ve kabul edilemez gaddarlık" olarak nitelendirdi ve Filistin toprağına deniz ablukası uygulamasının "yasadışı" olduğunu belirtti.
- 2011** İsrail'in Gazze Şeridi'nde bir hafta boyunca düzenlediği hava saldırılarında 18 Filistinli yaşamını yitirdi (Eylül 2011).
- 2011** Filistin yönetimi 3 Eylül 2011'de Birleşmiş Milletlere tam üye 'devlet' statüsü kazanmak amacıyla BM Genel Sekreteri Ban Ki-Mun'a başvurdu.
- 2011** İsrail ve Hamas, beş yıldır esir olan asker Gilad Şalit ve binden fazla Filistinli mahkûmun serbest kalması için anlaştı (12 Ekim 2011). Antlaşmasının ikinci aşaması çerçevesinde, İsrail 18 Aralık 2011'de kendi seçtiği 550 tutukluyu serbest bıraktı.

- 2011** Filistin, 31 Ekim 2011 tarihinde UNESCO Genel Konferansı'nın kararı ile kurumun 194'üncü üyesi oldu. ABD, Filistin'in UNESCO'ya üyelik başvurusu kabul edilince, örgüte Kasım 2011'de yapmayı planladığı 60 milyon dolarlık ödemenin iptal edildiğini duyurdu.
- 2011** Filistinli gruplar el-Fetih ve Hamas, uzun süren fikir ayrılıklarının ardından birleşme yolunda önemli bir adım attı. Mısır'ın başkenti Kahire'de yapılan görüşmelerin ardından Hamas, Filistin Kurtuluş Örgütü bünyesine katılma kararı aldı (23 Aralık 2011).
- 2012** İsrail'in, Gazze Şeridi'nde dört gün boyunca düzenlediği ve 25 Filistinlinin öldüğü operasyonlar sonrasında, taraflar Mısır'ın arabuluculuğunda antlaşmaya vardı (13 Mart 2012).
- 2012** Gazze Şeridi'ni 2007 yılından bu yana kontrolü altında tutan Hamas ile Filistin Kurtuluş Örgütü şemsiyesi altındaki en büyük grup el-Fetih, Filistin'de hükümet kurulması konusunda ilk adımı attı (21 Mayıs 2012).
- 2012** İsrail'de bir mahkeme, 2003'te Gazze Şeridi'nde bir buldozer tarafından ezilerek hayatını kaybeden Amerikalı Aktivist Rachel Corrie'nin ailesinin açtığı davada, orduyu suçsuz buldu (28 Ağustos 2012).
- 2012** Kasım 2012'de İsrail ordusu Gazze Şeridi'ni sekiz gün boyunca bombaladı. Saldırlarda 100'den fazlası sivil olmak üzere 167 Filistinli hayatını kaybetti, bin 200'den fazla Filistinli de yaralandı.
- 2012** BM Filistin'e, BM'de üye olmayan gözlemci devlet statüsü verme kararı aldı (30 Kasım 2012). BM Genel Kurulu'ndaki oylamada BMGK'nın beş daimi üyesinden Fransa, Rusya ve Çin bu kararı desteklerken İngiltere çekimser kaldı. ABD ise hayır oyu kullanmıştı.
- 2014** İsrail Gazze'ye yönelik 51 gün sürecek saldırılarını başlattı (7 Temmuz 2014). Saldırlarda 530'u çocuk 302'si kadın 2 bin 100'den fazla Filistinli öldü, 10 binden fazla Filistinli de yaralandı. İsrail tarafından ise 64'ü asker 70 kişi öldü, 720'si yaralandı. 20.000 ev yıkıldı ve yarım milyon insan yerinden edildi.
- 2015** Filistin, Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne (UCM) resmen üye oldu (1 Nisan 2015). 25 Haziran 2015'te Filistin, UCM'ye İsrail hakkında suç duyurusunda bulundu. Filistin yönetimi, biri İsrail'in son Gazze savaşı diğeri ise yasadışı yerleşim faaliyetleri ile ilgili mahkemeye iki ayrı dosya sunmuştu.
- 2016** ABD, 10 yıl boyunca İsrail ordusuna toplamda 38 milyar dolar hibede bulunmayı taahhüt etti (14 Eylül 2016).
- 2016** BM Güvenlik Konseyi, 23 Aralık 2016 günü aldığı 2334 sayılı kararla, İsrail'in işgali altındaki Filistin topraklarında yasadışı tüm yerleşim faaliyetlerini "hemen ve tamamen" durdurmasını öngören karar tasarısını kabul etti. Güvenlik Konseyi üyesi 15 ülkeden 14'u karar tasarısı için evet oyu verirken, veto hakkı bulunan ancak bu hakkı kullanmayan ABD çekimser oy kullandı. İsrail BM-GK'nın kararına uymayacağını açıklarken ABD'ye de çok sert tepki gösterdi.
- 2017** Hamas yeni vizyon belgesi yayınladı. Belgede, İsrail'in 1967 sınırlarındaki varlığının kabul edilebileceği iması dikkat çekti.
- 2017** ABD Başkanı Donald Trump Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıdıklarını açıkladı. Karar sonrasında Filistin'de gerilim yükseldi, Filistinliler ile İsrail güç-

leri arasında çatışmalar yaşandı. BM Genel Kurulu, 21 Aralık 2017 tarih ve 10/22 sayılı kararıyla, Kudüs'ün statüsünü, karakterini veya demografik yapısını değiştirme niyetindeki kararların yasal olmadığını kabul ederek BM'ye üye tüm devletlere “Kudüs'te diplomatik misyon kurmaktan kaçınma” çağrısı yaptı.

2018 Gazze halkı “Büyük Dönüş Yürüyüşü” adı altında düzenli gösterilere başladı (30 Mart 2018). Gösterilerde sınır hattında İsrail güçleriyle çatışmalar yaşandı. 2020 yılı başına dek süren gösterilerde 200'e yakın Filistinli hayatını kaybetti, binlercesi yaralandı.

2018 ABD İsrail'deki büyükelçiliğini Tel Aviv'den Kudüs'e taşıdı. Bu durum büyük çaplı protestolara yol açtı (14 Mayıs 2018). ABD Büyükelçiliğinin açılışı ve Nakba'nın (Büyük Felaket) 70. yılı nedeniyle Gazze'de yapılan gösterilerde 59 Filistinli İsrail askerleri tarafından öldürüldü.

2018 İsrail Devleti'nin resmi olarak bir Yahudi devleti olduğu ilan edildi. ABD'nin yeni İsrail politikasını cesaretlendirmesiyle, 19 Temmuz 2018'de kabul edilen “Yahudi Ulus Devleti” yasası sonucu İsrail'in bir Yahudi ulus devleti olduğu, ülkede kendi kaderini tayin etme hakkının yalnız Yahudilere ait olduğu, İsrail'in dünyadaki bütün Yahudilerin tarihî anavatanı olduğu, dünyadaki tüm Yahudilerin anavatana dönme hakkı bulunduğu, hukukta Yahudi şeriatının referans alınacağı, İsrail'in başkentinin Kudüs olacağı belirlendi.

2019 İsrail Gazze'deki gösterileri takip eden gazetecileri kasten hedef almaya devam etti.

2019 2020 Trump yönetiminin desteğiyle İsrail, işgal altındaki topraklarda bulunan birçok yerleşimin inşasına hız verdi.

2020 Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Fas ve Sudan gibi birçok ülke İsrail ile normalleşme anlaşması imzaladı.

2020 ABD Başkanı Donald Trump, “Yüzyılın Antlaşması” adı verilen planını, 28 Ocak 2020 günü İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu ile birlikte Beyaz Saray'da açıkladı. Toplantıya BAE, Bahreyn ve Umman'ın Washington büyükelçileri de katıldı. Planda; Kudüs'ün İsrail'in “bölünmez” başkenti olduğu kabul edilirken, Doğu Kudüs'ün başkenti olacağı bağımsız bir Filistin devletinin kuruluşu için 4 yıllık bir süre öngörülüyor, Filistin devletine 50 milyar dolarlık bir yatırım vaadinde bulunuluyordu. ABD'nin planında, yaklaşık 6 milyonu bulan Filistinli mültecilerin topraklarına geri dönüş hakkı tanınmazken, Batı Şeria'daki işgal altındaki Yahudi yerleşim yerlerini ABD, İsrail toprağı olarak kabul ediliyordu. Trump yönetimi ayrıca İsrail'e karşı mücadele eden Boykot, Tecrit ve Yaptırımlar Hareketi'ni Anti Semitist olarak ilan etti. 1 Şubat'ta olağanüstü toplanan Arap Birliği toplantısında plan reddedildi. 3 Şubat'ta toplanan İslam İşbirliği Teşkilatı'nın (İİT) sonuç bildirgesinde, tüm üye ülkelere, ABD Başkanı Donald Trump'ın önerdiği, Yüzyılın Antlaşması olarak adlandırılan Orta Doğu barış planıyla “hiçbir ilişki kurmama ve ABD idaresiyle bu planın herhangi bir şekilde hayata geçirilmesi için iş birliği yapmama” çağrısına yer verildi. Gazze'de İsrail sınırı boyunca düzenlenen protestolarda İsrail askerleri birkaç ay boyunca 170'ten fazla protestocuyu öldürdü.

2020 Abraham Antlaşmaları. Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Bahreyn arasındaki diplomatik ilişkileri normalleştiren Abraham Antlaşmaları, ABD Başkanı Donald Trump'ın Beyaz Saray'da düzenlediği resmi bir törenle 15 Eylül 2020'de

imzalandı. Bu normalleşme adımları aynı yıl içerisinde genişleyerek Fas ve Sudan'a da ulaştı.

2021 Mahmud Abbas, Filistin'i seçime götürecektir kararnameyi imzaladı (15 Ocak 2021). Ancak Abbas yönetimi bir süre sonra, İsrail'in Kudüs'te seçimlere izin vermeyeceğini gerekçe göstererek seçimleri askıya aldı. Bu karar gerilime yol açtı.

2021 Uluslararası Ceza Mahkemesi, İsrail'in bölgede işlediği suçları soruşturabileceğine karar verdi (5 Şubat 2021). Karara ABD ve İsrail tepki gösterdi.

2021 İsrail ile Filistin arasında gerilim Kudüs'te yapılamayan seçimler, Kudüs'ün Şeyh Cerrah Mahallesi'nde Filistinlilerin evlerinden tahliye edilmesi ve Mescid-i Aksâ'ya yönelik Yahudi baskınları sebebiyle arttı. Gerilim zamanla Gazze Şeridi, Batı Şeria ve İsrail'i içine alan kapsamlı bir çatışmaya dönüştü (Nisan-Mayıs 2021).

2021 Gazze Şeridi merkezli gruplar İsrail'e yönelik roket saldırıları gerçekleştirdi. İsrail Gazze'ye yönelik kapsamlı hava harekâtı başlattı. Çatışmalarda 256 Filistinli hayatını kaybetti, 2000'i aşkın Filistinli de yaralandı (Mayıs 2021). ABD İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırılarını "kendini savunma hakkı" olarak tanımlayıp, İsrail'in yanında olduklarını açıkladı.

2021 İsrail Başbakanı Naftali Bennett, Kudüs'ün tamamının İsrail'in başkenti olduğu açıklamasında bulundu (Eylül 2021).

2021 Yayınlanan son raporlarda, İsrail'in 1948'den beri Filistinlilere ait 172 bin evi yıktığı belirtildi (Ekim 2021).

2021 Dünyada Filistinli Nüfus: Filistin Merkez İstatistik Bürosunun verilerine göre 2021'in ortalarında dünyada yaklaşık 13,8 milyon Filistinli mevcuttur. Bu nüfusun yaklaşık 5,23 milyonu Filistin Devleti'nde (Batı Şeria ve Gazze) yaşamaktadır. UNRWA 2021 verilerine göre dünyada 6,5 milyon Filistinli mülteci bulunmakta ve mültecilerin %28,4'ü kamplarda kayıtlı olarak yaşamaktadır. Toplam 58 mülteci kampının ülkelere göre dağılımları şu şekildedir: 10 Ürdün, 9 Suriye, 12 Lübnan, 19 Batı Şeria ve 8 Gazze. Ürdün'de 2,3 milyon, Gazze'de 1,4 milyon, Batı Şeria'da 998 bin, Lübnan'da 514 bin, Suriye'de 438 bin mülteci yaşamaktadır. Kayıtlı olmayan ve/veya dünyanın diğer bölgelerine dağılan mültecilerin ise 1 milyona yakın olduğu tahmin edilmektedir.

2021 Ayrım Duvarları: Batı Şeria ve Gazze halkı kilometrelerce duvarlarla birbirinden kopuk şekilde açık cezaevlerinde izole edilmiş şekilde yaşamaya mahkûm edilmiş durumda. Kudüs dâhil diğer bölgelere geçemiyor, dünyanın hiçbir yerine seyahat edemiyorlar. İsrail, duvar boyunca Filistin topraklarının %10'una da el koymuş bulunuyor. Duvar ve tel örgüler şeklinde yapılan Ayrım Duvarlarının uzunlukları şöyle: İsrail-Batı Şeria sınırı 330 km, İsrail-Gazze sınırı 59 km, İsrail-Ürdün sınırı 307 km, İsrail-Mısır sınırı 208 km, İsrail-Lübnan sınırı 81 km ve İsrail-Suriye sınırı 83 km.

2022 İsrail'in kontrolündeki kuzey kenti Tantura'da 1948 yılında katledilen Filistinlilerin gömüldüğü bir toplu mezar keşfedildi (Ocak 2022).

2022 Batı Şeria'da İsrail güçlerine yönelik saldırılar artmaya başladı. İsrail buna karşılık olarak bölgedeki sivillere ait çok sayıda evi yıkmaya karar aldı. İsrail ordusu destekli Yahudi yerleşimcilerin Mescid-i Aksâ'ya yönelik baskınları arttı. Bas-

- kınlarda yüzlerce Filistinli yaralandı (Şubat-Nisan 2022).
- 2022** Al Jazeera Arapça Servisi Muhabiri Şirin Ebu Akile, Batı Şeria'da İsrail askerlerince açılan ateş sonucu hayatını kaybetti (11 Mayıs 2022).
- 2022** İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırılarında 49 Filistinli hayatını kaybetti, 350'si yaralandı (5-7 Ağustos 2022). Aralık 2022'de İsrail'in 2022 yılında 52 Filistinli çocuğu katlettiği rapor edildi.
- 2023** İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu Mescid-i Aksâ'ya baskın düzenledi (1 Ocak 2023).
- 2023** İsrail'in işgal altındaki Batı Şeria'nın Cenin kentine düzenlediği baskında en az 10 Filistinli öldü. Kudüs'teki silahlı saldırıda 7 Yahudi yerleşimci öldü (26-27 Ocak 2023). Şubat 2023'te İsrail işgal altındaki topraklarda Yahudiler için 7 bin yerleşim inşa edileceğini açıkladı. Nisan 2023'te İsrail güçlerinin Mescid-i Aksâ'ya baskınları Ramazan ayında şiddetlendi. Baskınlarda çok sayıda Filistinli yaralandı.
- 2023** İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırılarında en az 33 Filistinli can verdi (9-13 Mayıs 2023). 21 Mayıs 2023'te İsrail'in aşırı sağcı Ulusal Güvenlik Bakanı Itamar Ben-Gvir Mescid-i Aksâ'ya İsrail güçlerinin koruması eşliğinde baskın düzenledi ve içeride ayın gerçekleştirdi. İsraili Bakan burada "Kudüs'ün sahibi biziz." açıklamasında bulundu.
- 2023** İsrail 17 yıl sonra ilk kez Batı Şeria'ya hava saldırıları düzenledi (21 Haziran 2023).
- 2023** Ekim ayının ilk haftasında binlerce Yahudi yerleşimci Mescid-i Aksâ'ya baskın düzenledi (Ekim 2023).
- 2023** Gazze merkezli Filistinli mücahitler İsrail'e yönelik "Aksa Tufanı Operasyonu"nu başlattı. Hamas'ın silahlı kanadı İzzeddin el-Kassam Tugayları, "Filistinlilere ve başta Mescid-i Aksâ olmak üzere kutsal değerlere yönelik sürekli ihlallere karşılık verme" gerekçesiyle İsrail'e 7 Ekim 2023'te kapsamlı saldırı düzenledi.
- 2023** 17 Ekim'de Gazze Şeridi'ndeki El-Ehli Hastanesi'ne yönelik saldırıda en az 100 kişi öldü.
- 2023** İsrail ordusu, 31 Ekim'de Cibaliya Mülteci Kampı'na saldırı düzenledi ve saldırıda 100'den fazla Filistinli hayatını kaybetti.
- 2023** İsrail ordusu, 15 Kasım 2023'te de Şifa Hastanesinde tüneller ve cephanelikler bulunduğu iddiasıyla baskın düzenlemiş, hastaneyi hizmet dışı bırakıp ciddi zarar verdikten sonra iddialarını destekleyecek kanıtlar bulamamıştı.
- 2023** 21 Kasım'da İsrail ve Hamas arasında ilk ateşkes ilan edildi. Gazze'de rehin tutulan kadın ve çocuklar karşılığında İsrail hapishanelerindeki Filistinli mahkûmların takasını ve daha fazla yardımın Gazze Şeridi'ne ulaşmasını içeren ateşkes antlaşması kapsamında çatışmalara 4 gün ara verildi.
- 2023** Husiler İsrail'in Gazze'ye saldırılarını protesto etmek amacıyla Kızıldeniz'den geçen gemi trafiğine saldırılar başlattı (Kasım 2023).
- 2023** Netanyahu Arap liderlerini "Çıkarlarınızı, iktidarınızı korumak istiyorsanız tek bir şey yapmalısınız sessiz kalın!" sözleriyle açıkça tehdit etti.
- 2023** 29 Aralık 2023'te Güney Afrika Cumhuriyeti, Hollanda'nın Lahey kentinde bulunan Uluslararası Adalet Divanında Gazze'deki Filistin halkına soykırım uyguladığı iddiasıyla İsrail'e karşı dava açtığını duyurdu. Bazı ülkeler de davaya

- katılacağını beyan etti. Bu ülkeler Türkiye, Filistin Yönetimi, İspanya, İrlanda, Belçika, Mısır, Meksika, Kolombiya, Nikaragua, Libya, Maldivler, Şili ve Küba.
- 2023** İsrail'in Gazze'ye saldırılarının ardından birçok şirket İsrail'e desteğini açıkladı. İsrail'e desteğini açıklayan Volkswagen, Tesla, Starbucks, Netflix, Mastercard, Google, Disney, Bosch, Bayer, Apple, Amazon, McDonald's, Burger King, Puma, Coca Cola, Lipton, Nestle, Loreal, Dell, Domestos, Doritos, Dove, Fairy, Fanta, Febreze, Fendi, Fiverr, Garnier, Gillette, Head and Shoulders, HP, HSBC, Hyundai, KFC, Knorr, Lay's, Mercedes Benz, Oral B, Pantene, Pepsi, Persil, Pizza Hut, Popeyes, Puma, Rexona, Schweppes, Skechers, Sprite, Adidas, Audi, BMW, Microsoft, Carrefour gibi şirketlere karşı boykotlar başladı.
- 2024** Hamas Siyasi Bürosunun iki numaralı ismi Salih Aruri, 2 Ocak'ta Lübnan'ın başkenti Beyrut'ta meydana gelen bir saldırıda öldürüldü.
- 2024** Un Katliamı. 29 Şubat'ta Gazze'de temel gıda maddelerinin dağıtımı sırasında en az 118 Filistinli öldürüldü ve 760 kişi de yaralandı.
- 2024** Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK), 25 Mart'ta İsrail ve Hamas arasında derhal ateşkes yapılmasını talep eden bir kararı kabul etti.
- 2024** 1 Nisan'da Gazze'ye yardım götüren 7 World Central Kitchen çalışanı, İsrail hava saldırısında öldürüldü. Aynı tarihte İsrail, Suriye'nin başkenti Şam'daki İran konsolosluk konutunu vurdu ve 7 Devrim Muhafızları Ordusu askerini öldürdü. Ölenler arasında Suriye ve Lübnan'daki Kudüs güçleri komutanı General Muhammed Reza Zahedi de bulunuyordu. 13 Nisan'da Suriye'deki konsolosluga yapılan saldırıya İsrail'e 300'den fazla insansız hava aracı ve füze ateşleyerek karşılık verdi.
- 2024** ABD New York'ta Columbia Üniversitesi'nde Filistinlilerle dayanışma göstermek isteyen öğrencilerin kurduğu barikat, 30 Nisan'da polis tarafından dağıtıldı.
- 2024** Hamas ve el-Fetih ulusal birlik hükümeti kurulması üzerine anlaşığı (Temmuz 2024).
- 2024** Hizbullah lideri Hasan Nasrallah'ın sağ kolu Fuad Şükür, 30 Temmuz'da Beyrut'un güney banliyölerinde İsrail ordusunun düzenlediği "hedefli" saldırıda öldürüldü.
- 2024** 31 Temmuz'u 1 Ağustos'a bağlayan gece Hamas Siyasi Büro Şefi İsmail Haniye, İran Cumhurbaşkanı Mesud Pezeşkiyan'ın yemin töreni için gittiği Tahran'da kaldığı konuta düzenlenen saldırıyla öldürüldü.
- 2024** İsrail'den Batı Şeria'da son 20 yılın en büyük baskınları yapıldı (Ağustos 2024).
- 2024** Türk asıllı ABD vatandaşı Ayşenur Ezgi Eygi, 3 Eylül'de, Batı Şeria'daki yerleşim karşıtı bir yürüyüş sırasında İsrailli keskin nişancılar tarafından öldürüldü.
- 2024** Lübnan'da Hizbullah'a yönelik art arda iki büyük saldırı düzenlendi. Hizbullah'ın kullandığı binlerce çağrı cihazı ve el telsizi patlatıldı. Saldırılarda aralarında çocukların da bulunduğu en az 37 kişi hayatını kaybederken, 3 bin 500'den fazla kişinin de yaralandığı bildirildi (Eylül 2024).
- 2024** Hizbullah Genel Sekreteri Hasan Nasrallah 27 Eylül'de İsrail ordusu tarafından düzenlenen hava saldırılarında yaşamını yitirdi.
- 2024** İran, 2 Ekim'de İsrail'in Hizbullah'a karşı yürüttüğü operasyona misilleme olarak İsrail'e bir balistik füze saldırısı başlattı.
- 2024** İsrail'in 7 Ekim'den bu yana Gazze Şeridi'ne düzenlediği saldırılarda yaklaşık 17

bini çocuk, 11 bin 378'i kadın olmak üzere 41 bin 870 Filistinli öldü, 97 bin 166 kişi de yaralandı. İşgal altındaki Batı Şeria ve Doğu Kudüs'te de 7 Ekim 2023'ten bu yana İsrail askerleri ile Filistin topraklarını gasp eden İsraillilerin saldırılarında 741 Filistinli hayatını kaybetti.

2024 Yahudi soykırımının diyeti olarak Almanya Başbakanı Olaf Scholz Almanya'nın İsrail'e daha fazla silah göndereceğini duyurdu (10 Ekim 2024).

2024 İsrail ordusu 17 Ekim'de Hamas lideri Yahya Sinvar'ı Refah'ın Tel el-Sultan bölgesinde şehit etti.

2024 İsrail yarıltıcı yardım açıklamalarıyla Gazze'deki katliamlarını örtbas etmeye çalışmıştır (17 Ekim 2024).

2024 İsrail ordusunun Lübnan'a 8 Ekim 2023'ten bu yana düzenlediği saldırılarda 2 bin 412 kişi hayatını kaybetti, 11 bin 267 kişi yaralandı (18 Ekim 2024).

2024 İsrail'in saldırılarına karşı dünyanın farklı bölgelerinde birçok eylem gerçekleştirildi.

2024 BM Güvenlik Konseyi'nde, Gazze'de acil ateşkes, esirlerin bırakılması ve açlıktan ölümlerin engellenmesini talep eden karar tasarısı, ABD tarafından 4. kez veto edildi.

2024 21 Kasım itibarıyla, 7 Ekim 2023'ten bu yana Batı Şeria'da en az 777 Filistinli öldürüldü, binlercesi yaralandı ve 11.700'den fazlası tutuklandı. 21 Kasım'da UCM, Netanyahu ve Savunma Bakanı Yoav Gallant'ın tutuklanması yönündeki tarihi kararını açıkladı.

2024 İsrail'in 7 Ekim 2023'ten bu yana Gazze Şeridi'ne düzenlediği saldırılarda yaşamını yitirenlerin sayısının 44 bin 382'ye, yaralı sayısının da 105 bin 142'ye yükseldi kaydedildi. (30 Kasım 2024).

2024 Birleşmiş Milletler (BM), Gazze'de yerel gıda sistemlerinin İsrail'in kara ve hava saldırıları nedeniyle çöktüğünü belirtti (2 Aralık 2024).

2024 Gazze'den Filistin kimliğini silmeye çalışan İsrail, 206 arkeolojik alanı sistematik şekilde yıktı (3 Aralık 2024).

2024 Dünyanın farklı yerlerinden binden fazla bilim insanı Gazze ve Lübnan'da acil ateşkes için uluslararası topluma çağrı yaptı (4 Aralık 2024).

2024 İnsan Hakları Günü. Evrensel değerler Gazze'de çöktü (10 Aralık 2024).

2024 Gazze'deki savaş ortamında büyüyen çocuklar üzerinde yapılan bir araştırma, çocukların yüzde 96'sının ölümün an meselesi olduğunu düşündüğünü, neredeyse yarısının ise yaşadıkları travmalar nedeniyle ölmek istediğini ortaya koydu (12 Aralık 2024).

2024 UNRWA: Her savaşın kuralları vardır, ama Gazze'de tüm kurallar ihlal edildi (22 Aralık 2024).

2024 İsrail'in 7 Ekim 2023'ten bu yana Gazze Şeridi'ne düzenlediği saldırılarda ölenlerin sayısının 45 bin 541'e, yaralı sayısının da 108 bin 338'e yükseldiği kaydedildi.

2024 İsrail 2024 yılında tarihte eşi az görülen vahşetlere imza attı. Okul, hastane, yardım kuruluşları, dini mekânlar, çocuk, kadın, yaşlı, gazeteci, sağlık çalışanı, öğretmen, öğrenci demeden birçok kişiyi öldürdü. Açlığı da bir silah olarak kullanan Siyonistler birçok çocuğun açlık ve soğuktan ölmesine sebep oldu.

2025 Gazze'de ateşkes 19 Ocak 2025'te yürürlüğe girdi. Gazze'nin kuzey bölgelerini

yüzde 80 oranında yok eden İsrail'in Gazze Şeridi'ne 7 Ekim 2023'ten bu yana düzenlediği saldırılarda yaşamını yitiren Filistinlilerin sayısı 47 bin 107'ye, yaralıların sayısı ise 111 bin 147'ye çıktı.

2025 İsrail kısa süre sonra ateşkese ihlal etmeye başladı.

2025 İsrail, 7 Ekim 2023'ten sonra Gazze'deki sağlık kuruluşlarını 520 kez hedef aldı. İsrail'in 15 aylık saldırıları, Gazze'de altyapının yaklaşık yüzde 90'ını tahrip etti. Bu dönemde Gazze Şeridi'nde 137 okul ve üniversite tamamen yıkıldı, 12 bin 800 öğrenci ve 760 eğitimci hayatını kaybetti, 700 bini aşkın öğrenci eğitimden mahrum kaldı, yüzlerce okul ise yerinden edilen sivillerin sığındığı barınma merkezlerine dönüştürüldü (Ocak 2025).

2025 Trump, Gazze'yi devralacaklarını ve "oraya sahip olacaklarını" söyleyerek, ABD'nin bölgeyi kontrol altına alacağını ve burada büyük değişiklikler yapacağını iddia etti. Trump'ın planı büyük tepki çekti (5 Şubat 2025).

2025 İsrail'in Gazze Şeridi'ne 7 Ekim 2023'ten ateşkesin sağlandığı 19 Ocak'a kadar devam eden saldırılarında yaşamını yitiren Filistinlilerin sayısının 48 bin 388'e, yaralıların sayısının ise 111 bin 803'e yükseldi (1 Mart 2025).

2025 İsrail hapishanelerinde tutulan Filistinli tutuklularının, şiddetli dayak, elektrik şoku, yiyecek ve sudan mahrum bırakma gibi en korkunç gözaltı politikalarına maruz kaldığı bildirildi (13 Mart 2025).

2025 Verdiği sözleri tutmayan İsrail yeniden saldırılara başladı (18 Mart 2025).

2025 İsrail BM'nin Gazze Ofisine saldırdı. Bu saldırılara tepki vermekten başka bir şey yapamayan BM Gazze'deki mevcudiyetini azaltma kararı aldı (19 ve 24 Mart 2025).

2025 İsrail'in Gazze Şeridi'ne 7 Ekim 2023'ten bu yana düzenlediği saldırılarda yaşamını yitirenlerin sayısının 50 bin 21'e, yaralı sayısının da 113 bin 274'e yükseldiği aktarıldı (23 Mart 2025).

2025 İsrail ordusu, Gazze kentindeki Filistinlilerin sürgün edilmesi için "tahliye emri" yayımladı (26 Mart 2025).

2025 İsrail, Gazze'de 26 aşevini ve 37 yardım dağıtım merkezini doğrudan hedef aldı.

2025 Nisan ayında savaş suçlarını artıran İsrail'e BM Genel Sekreteri Antonio Guterres, "Gazze ölüm tarlasına dönüştü, siviller sonsuz ölüm döngüsünün içinde." diyerek tepki gösterdi.

2025 İsrail ordusunun Refah'ta ambulanslara açtığı ateş sonucu öldürülen 15 ilk yardım görevlisinin üzerlerinde üniformalarıyla bir toplu mezara gömüldüğü ortaya çıktı (Nisan 2025).

2025 Birleşmiş Milletler (BM) Uluslararası Göç Örgütü (IOM), İsrail'in yoğun saldırıları ve ablukası altında bulunan Gazze'deki evlerin yüzde 90'ından fazlasının yıkıldığını bildirdi (23 Nisan 2025).

2025 İsrail'in Gazze Şeridi'ne 7 Ekim 2023'ten beri düzenlediği saldırılarda yaşamını yitirenlerin sayısının ise 52 bin 365'e, yaralıların sayısının da 117 bin 905'e yükseldi (29 Nisan 2025).

2025 İngiltere'nin başkenti Londra'da Filistin destekçisi göstericiler, Gazze'ye yönelik haberlerinde katil İsrail'in soykırımını gizlediği gerekçesiyle BBC'nin genel merkez binasının önünde protesto düzenledi (9 Mayıs 2025).

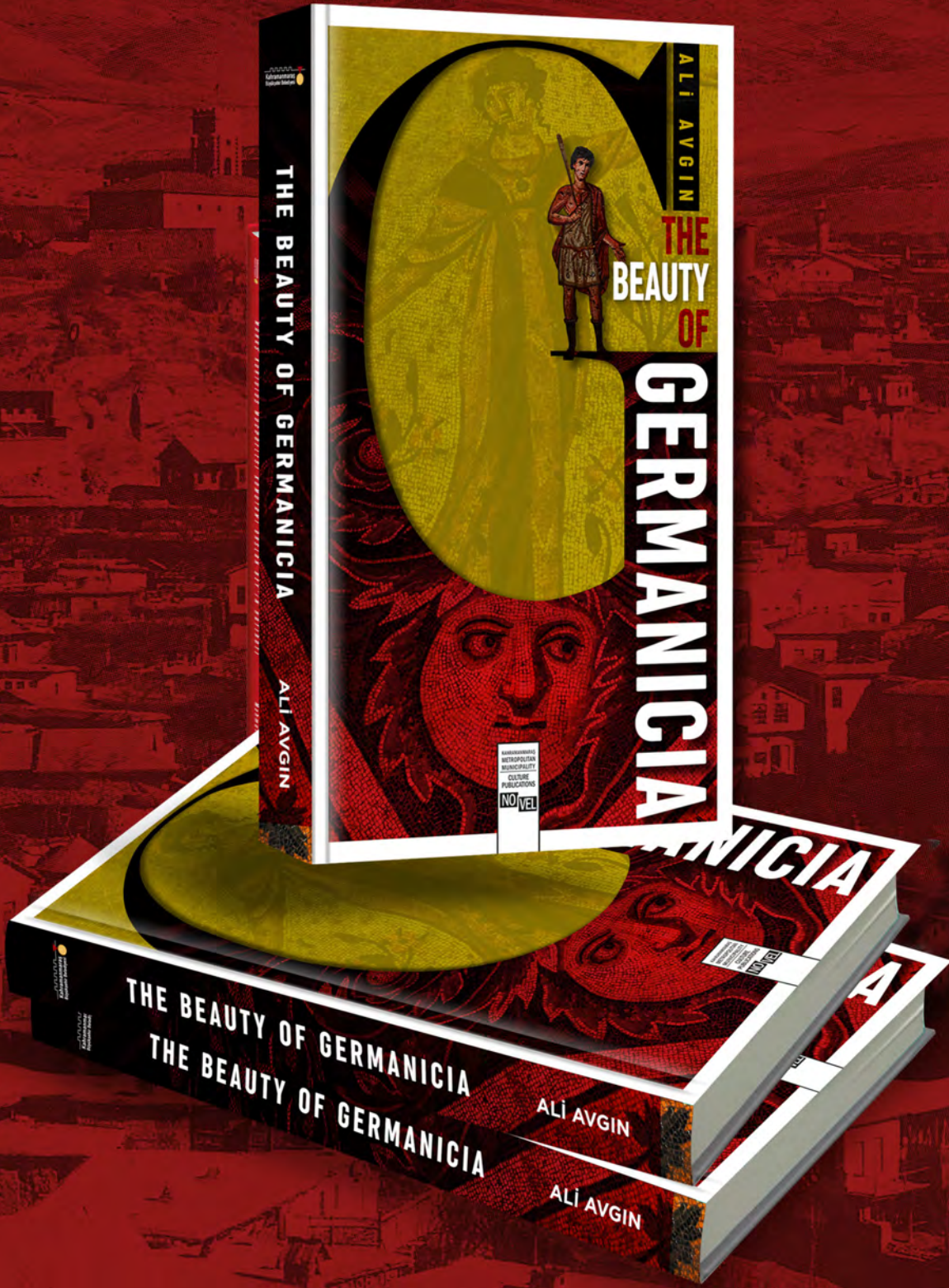
2025 İspanya Gazze'deki soykırım nedeniyle çeşitli girişimlerde bulundu (Mayıs 2025).

- 2025** İsrail’de aşırı sağcı eski Milletvekili Moshe Feiglin, Gazze Şeridi’nin tamamen işgal edilmesini isteyerek, “Gazze’deki her çocuk, her bebek bir düşmandır.” dedi (21 Mayıs 2025).
- 2025** İsrail’in Gazze Şeridi’ne 7 Ekim 2023’ten beri düzenlediği saldırılarda yaşamını yitirenlerin sayısının ise 54 bin 321’e, yaralıların sayısının da 123 bin 770’e yükseldi (30 Mayıs 2025).
- 2025** İsrail ordusu Madleen yardım gemisine saldırdı (Haziran 2025).
- 2025** Gazze’deki ablukayı kırmak için yola çıkan Mağrib Direniş Konvoyu Trablus’un doğusundaki Tacura kentine ulaştı (11 Haziran 2025).
- 2025** İsveç Dışişleri Bakanı Maria Malmer Stennergard, İsveç yardımlarının Gazze’de ihtiyacı olanlara ulaşmamasından dolayı hayal kırıklığına uğradığını belirterek, İsrail’in bu yöntemi kullanmasının bir savaş suçu olduğunu söyledi (12 Haziran 2025).
- 2025** Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, ABD’nin 4 Haziran’da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nde Gazze’de ateşkes çağrısı içeren karar tasarısını veto etmesinin ardından 13 Haziran 2025’te yapılan oylamada aynı içerikteki tasarıyı 12’ye karşı 149 oyla kabul etti.
- 2025** Gazze’de, 7 Ekim 2023’ten bu yana İsrail’in düzenlediği saldırılarda can kaybının 56 bin 500’e, yaralı sayısının da 133 bin 419’a yükseldi (29 Haziran 2025).
- 2025** Gazze üzerine çalışan ve Aralık 2024’te İsrail’in yoğun saldırıları altında Gazze’ye tekrar giren Fransız tarihçi Jean-Pierre Filiu, karşılaştığı manzara ile İsrail’in uluslararası basının Gazze’ye girişini neden engellediğini anladığını anlattı (10 Temmuz 2025).
- 2025** İşgalci Yahudiler, Ürdün’den Gazze’ye yardım taşıyan tırlara saldırdı (15 Temmuz 2025).
- 2025** Gazze’ye yardım için yola çıkan Hanzala gemisine İsrail ordusu saldırdı (27 Temmuz 2025).
- 2025** İsrail’in Gazze Şeridi’ne 7 Ekim 2023’ten beri düzenlediği saldırılarda hayatını kaybedenlerin sayısının ise 60 bin 138’e, yaralıların sayısının 146 bin 269’a ulaştı (30 Temmuz 2025).
- 2025** Slovenya Dışişleri Bakanlığı, İsrail’in Slovenya’ya akredite büyükelçisini Gazze’ye acil insani yardıma erişimin kısıtlanmasından kaynaklanan dayanılmaz insani felaketi protesto etmek amacıyla Bakanlığa çağırdı (30 Temmuz 2025).
- 2025** The Washington Post gazetesi, 7 Ekim 2023’ten bu yana İsrail’in Gazze’deki saldırılarında öldürülen 18 bin 500 Filistinli çocuğun isimlerinin bazılarını gazete sayfasına taşıdı ve internet sitesinde ise isim listesinin tamamını yayınlarak çocukların fotoğraflarını ve hikâyelerini paylaştı (31 Temmuz 2025).
- 2025** Hamas, Mısır ve Katar’ın Gazze’de ateşkes ve esir takasıyla ilgili sundukları öneriyi diğer Filistinli gruplarla birlikte kabul ettiğini bildirdi (18 Ağustos 2025).
- 2025** İsrail-ABD güdümlü sözde yardım dağıtım noktalarında Filistinlilerin hedef alındığı sistematik saldırılarda 27 Mayıs’tan bu yana öldürülenlerin sayısının 2 bin 218’e, yaralananların sayısının da 16 bin 434’e ulaştığı tespit edildi. İsrail’in Gazze Şeridi’ne 7 Ekim 2023’ten beri düzenlediği saldırılarda hayatını kaybedenlerin sayısının ise 63 bin 371’e, yaralıların sayısının 159 bin 835’e yükseldi (30 Ağustos 2025).
- 2025** İspanya, Gazze’deki soykırımından dolayı İsrail’e karşı 9 maddelik yaptırım kararı aldı (8 Eylül 2025).

- 2025** Birleşmiş Milletler (BM) İşgal Altındaki Filistin Toprakları Hakkında Bağımsız Uluslararası Soruşturma Komisyonu, İsrail'in Gazze'de soykırım yaptığını belirterek, tüm ülkeleri bunu durdurma yükümlülüklerini yerine getirmeye çağırdı (16 Eylül 2025).
- 2025** Dünya genelinde Gazze'ye destek için çok sayıda gösteri yapıldı. İtalya genelinde, İsrail'in Gazze'de sürdürdüğü soykırımı protesto etmek için ulaşımdan eğitime birçok alanda çalışanlar ve öğrenciler genel greve gitti (Eylül 2025).
- 2025** Kolombiya Cumhurbaşkanı Gustavo Petro, "Gazze'de olanlar kelimenin tam anlamıyla soykırımdır" dedi (27 Eylül 2025).
- 2025** ABD Başkanı Trump, 20 maddelik Gazze planını açıkladı.
- 2025** İsrail'in Gazze Şeridi'ne 7 Ekim 2023'ten beri düzenlediği saldırılarda hayatını kaybedenlerin sayısının ise 66 bin 97'ye, yaralıların 168 bin 536'ya yükseldiği ifade edildi (30 Eylül 2025). İsrail, Gazze'de her gün ortalama 27'si çocuk 92 Filistinliyi öldürdü.
- 2025** İsrail ablukasını kırmak ve insani yardım ulaştırmak amacıyla Gazze'ye doğru yol alan Küresel Sumud Filosu'na İsrail saldırdı (Ekim 2025).
- 2025** Gazze'de 2 yıldır süren İsrail saldırılarında can kaybı 67 bin 173'e ulaştı (7 Ekim 2025).
- 2025** İsrail ordusu, Gazze'ye ilerleyen Özgürlük Filosu'ndaki tüm gemilere müdahale etti (8 Ekim 2025).
- 2025** İspanyol Parlamentosu, İsrail'e silah ambargosunu onayladı (8 Ekim 2025).
- 2025** Gazze'deki hükûmetin Basın Ofisi'nin verilerine göre, İsrail ordusu Gazze Şeridi'nde bulunan 1244 camiden 835'ini tamamen, 180'den fazlasını ise kısmen yıktı (8 Ekim 2025).
- 2025** Gazze'de ateşkes için antlaşmaya varıldı (9 Ekim 2025).

KAYNAKÇA

- Cevdet Küçük, "Abdülhamid II", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1988, C. 1, ss. 216-224.
- M. Lutfullah Karaman, "Filistin", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1996, C. 13, ss. 89-103.
- Osmanlı Belgelerinde Filistin, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul 2009.
- Sinan Tavukcu-Melike Bayrak, "Filistin Topraklarında "İsrail Sorunu"nun Kronolojisi", <https://www.sde.org.tr/analiz/filistin-topraklarında-israil-sorununun-kronolojisi-analizi-44173>
- Şevket Koçsoy, "Türk Tarihi Kronolojisi", Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, C. 1, ss. 73-188.
- Şükrü Mahmut Nedim, Filistin Savaşı (1914-1918), Genelkurmay Basımevi, Ankara 1995.
- Zekariya Kuşun, "Derveze, Muhammed İzzet", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1994, C. 9, ss. 187-188.
- Elektronik Kaynakça: Aşağıda sıralanan web sitelerindeki konuyla ilgili çok sayıda haber ve yazıdan yararlanılmıştır. <https://anlatılaninotesi.com.tr>, <https://bianet.org>, <https://t24.com.tr/>, <https://tr.euronews.com>, <https://www.aa.com.tr>, <https://www.aksam.com.tr>, <https://www.aljazeera.com.tr>, <https://www.bbc.com>, <https://www.cnnurk.com>, <https://www.diyanehaber.com.tr>, <https://www.dw.com/tr>, <https://www.hurriyet.com.tr>, <https://www.indyturk.com>, <https://www.insamer.com>, <https://www.mepanews.com>, <https://www.mfa.gov.tr>, <https://www.sde.org.tr>, <https://www.trthaber.com>.

| MEHMET NARLI

İsrail Bombardımanından Sonra Enkazda Bekleyen Sekiz Yaşındaki Kıvırcık Saçlı Sara'nın Söylediğidir

onların bombaları ve zehirleri var
bizim bir şeyimiz yok dedi annem
parçalanan cesetlerimizden
kaybolan kocalarımızdan
kemiklerimize yapışan derilerimizden
bizi bekleyen ölüm meleğinden başka

kötülerin silahları da ortakları da bitmez
bizim de acıyanımız çok ama gelmezler
korkarlar dünya cehenneminden
gitmeden önce demişti ki baban
onlarda Allah yok akrabalarımızda onur
artık ya bir çadırda ya yola düştüğümüzde
inşallah ölüm meleği bizi de bulur

anneme söylemedim ama ben o meleği gördüm
yıkılan duvarların arasından çıktı ak elleriyle
bir zeytin fidesi verdi bir de yeşil hurma
sen babana gitme baban gelecek dedi
geldiğinde bulsun diye bekliyorum burada

bekliyorum çünkü melekler yalan söylemez
bekliyorum çünkü gördüğümü söyleyeceğim
rüyan ne güzelmiş kızım diyerek sarılacak
gelecek elinden tuttuğu kardeşimle beraber
geldiğinde bembeyaz bir yağmur yağacak